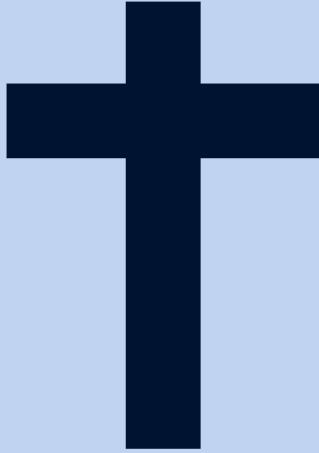

Ya ehel apu Dios

Kallahan, Keley-i: Ya ehel apu Dios Bible

Ya ehel apu Dios
Kallahan, Keley-i: Ya ehel apu Dios Bible

copyright © 2009 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Antipolo Ifugao

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
3593303a-80c2-56e4-90b2-f4bfea2fd2a6

Contents

Matthew	1
Mark	65
Luke	104
John	169
Acts	215
Romans	272
1 Corinthians	303
2 Corinthians	332
Galatians	351
Ephesians	362
Philippians	372
Colossians	379
1 Thessalonians	386
2 Thessalonians	392
1 Timothy	396
2 Timothy	404
Titus	410
Pilimon	414
Hebrews	416
James	439
1 Peter	447
2 Peter	455
1 John	460
2 John	467
3 John	468
Jude	470
Revelation	473
Psalms	502

Ya Impaitudek Apu Dios nan Matthew ni Meippanggep Nan Jesus

*Ya tenten ni impan-ammed nan Jesus
(Luke 3:23-38)*

¹ Heninnuy hu neitudek ni tenten idan impan-ammed nan Jesus Christo e helag nan David e helag daman Abraham.

² Wada hi Abraham et man-ungnga hi Sarah e ahwatu et wada hi Isaac e aman nan hi Jacob. Hi Jacob hu aman Judah et yadda etan edum ni agi tu. ³ Nan-ahwad Judah nan Tamar et mawedad Peres nan Serah. Hi Peres hu aman Hesron. Hi Hesron hu aman Ram. ⁴ Hi Ram hu aman Amminadab. Hi Amminadab hu aman Nahson. Hi Nahson hu aman Salmon. ⁵ Inahwan Salmon hi Rahab et wada hi Boaz. Inahwan Boaz hi Ruth et wada hi Obed. Hi Obed hu aman Jesse. ⁶ Hi Jesse hu aman David e patul.

Man-unggad David nan Bathsheba e ahwa lan Uriah ey wada hi Solomon. ⁷ Hi Solomon hu aman Rehoboam. Hi Rehoboam hu aman Abihah. Hi Abihah hu aman Asa. ⁸ Hi Asa hu aman Jehoshaphat. Hi Jehoshaphat hu aman Joram. Hi Joram hu aman Ussiah. ⁹ Hi Ussiah hu aman Jotham. Hi Jotham hu aman Ahas. Hi Ahas hu aman Heseekiah. ¹⁰ Hi Heseekiah hu aman Manasseh. Hi Manasseh hu aman Amos. Hi Amos hu aman Josiah. ¹¹ Hi Josiah hu aman Jekoniah et yadda etan edum ni agi tu e neiunggadda eman ni kaweda dad Babilon. Yan nampatulan nan hi Jekoniah hu nengubatan idan iBabilon ni tutu-ud Israel et apputen dadda, et ilaw daddad Babilon et panhimbut dadda.

¹² Yan negibbuan ni nanha-adan dad Babilon ey nantanud hi Jekoniah et wada hi Sealtiel e aman Serubbabel. ¹³ Nantanud hi Serubbabel ey wada hi Abiud e aman Eliakim. Nantanud hi Eliakim ey wada hi Asher e aman Sadok. ¹⁴ Nantanud hi Sadok ey wada hi Akim e aman Eliud. ¹⁵ Nantanud hi Eliud ey wada hi Eleasar e aman Mattan e aman Jacob. ¹⁶ Nantanud hi Jacob ey wada hi Joseph e ahwan Maria. Hi Maria hu inan Jesus e hi Christo.

¹⁷ Meippalpun Abraham ingganah nan David, ey nampinhampulut epat hu nahlagan da. Ey meippalpun David ingganah ni nengilawwan dan hi-gadad Babilon, ey nampinhampulut epat mewan hu nahlagan da. Ey meippalpu eman ni kaweda dad Babilon ingganah ni neiungnga nan Christo, ey nampinhampulu mewan et epat hu nahlagan da.

*Ya neiunggaan Jesus
(Luke 2:1-7)*

¹⁸ Henninuy hu elaw ni neiunggaan nan Jesus Christo. Hi Maria ey neitgan nan hi Joseph, nem eleg ida ni man-ahwa ey nambutsug hi Maria gapuh ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios. ¹⁹ Eleg amtan Joseph hu elaw ni nambutsugan Maria et kantu na-mu ngu nem initulan da. Hi Joseph ey tuka peka-u-unnudan emin hu olden, * niya kayyaggud

---

* **1:19** 1:19 Ya hakey ni olden da ey anin ni neitgan ebuh hu biin laki, nem ittulan da hu bii, man eleg ida mantulluy.

ni tuu, et humman hu, eleg tu pinhed ni mebe-ingan hi Maria. Et ya ninemnem tun pehding ey eleg tu peam-amta hu eleg tu pengittulluyin hi-gatu. ²⁰ Nem yan tuka nemnemnema huuyan eleg tu pengittulluyi ey entanni ey wada nampeang-ang ni anghel di i-innep tu e kantun hi-gatuy “Joseph e helag David, entan takut mun mengahwan Maria, tep ya u-ungngan imbutsug tu ey nalpun Ispirituh Apu Dios. ²¹ Lakilli humman ni i-ungnga tu et ingngadnan yullin hi Jesus tep hi-gatu menellaknib idan tuu tu di liwat da.”

²² Huyya nekapkapyan inamnuan ni ehel Apu Dios ni impeamta la eman ni prophet ni kantuy ²³ “Mambutsug ali biin endi ahwa tu et man-ungngallin laki et ingngadnan dallin hi Emmanuel e ya keibbellinan tu, ey wada hi Apu Dios di kad-an tayu.”

²⁴ Inu-unnud Joseph humman ni inhel etan ni anghel Apu Dios et ahwaen tu hi Maria, ²⁵ nem eleg tu iulig ingganah nan-ungnga. Nan-ungnga ey laki et ingadnan Joseph ni hi Jesus.

2

Ya illian idan nenemneman ni tuun nalpud edum ni bebley ni an nenaydayaw nan Jesus

¹ Yad Bethlehem di Judea hu neiungngaan nan Jesus. Hi Herod hu patul di Judea ni nunman. Entanni ey wadadda immalid Jerusalem ni lakiin nalpud appit ni kasimmilin aggew. Humman idan tuu ey amta da elaw ni abig ni bittuwen. ² Immalidda ey kanday “Attu kad-an etan ni neiungngan pampatul idallin Jews ey? Inang-ang mi etan bittuwen di appit ni kasimmilin aggew e pengimmatunan ni neiungngaan tu et mukun immali kamin menaydayaw ni hi-gatu.”

³ Dingngel Herod e patul et yadda tuud Jerusalem hu inhel idan nunman ni tuu ey kamemunnunnu nemnem da. ⁴ Et amungen Herod ni emin hu ap-apuddan padi et yadda etan kamantuttuddun Tugun Moses et kantun hi-gaday “Attu inamta yun kei-ungngaan etan ni pinutuk Apu Dios ni pan-ap-apuddallin Jews ey?” ⁵ Kanday “Yad Bethlehem di Judea tep intudek lan prophet e kantuy

⁶ ‘Ya bebley di Bethlehem ey endi bilang tud bebley di Judea, nem importanteh humman ni bebley tep yadman hu kelpuan ni ap-apun mengippaptek idan tuuk ni helag Israel.’ ”

⁷ Et paeyag idan Herod etan tuun nalpud appit ni kasimmilin aggew, et ibega tun hi-gada hedin pigan la hu ustuh ni tsimpuh ni neipeangan etan ni bittuwen. E-ebbuh ida e endi edum ni nangngel ni hummangan da. ⁸ Sinugun tudda et kantuy “Lakkayuy di Bethlehem et yu pakahhiliben etan u-ungnga et hedin hemmaken yu, ey peamta yullin hi-gak ma-lat nak dama dayawen.”

⁹ Huyya inhel Herod ni hi-gada et ebuhe manglaw idad Bethlehem. Wadaddad dalan ey himmawang etan bittuwen ni inang-ang da lad bebley da. Et humman ni bittuwen nengipappangngulun hi-gada. Dinteng tu pettek etan ni u-ungnga ey nansiked diman. ¹⁰ Imamleng idan peteg ni nenang-angan da etan ni bittuwen. ¹¹ Dinteng da kad-an etan ni u-ungnga et humgep ida etan di baley ni kad-an da ey inang-ang da etan u-ungnga et hi inetu e hi Maria et ebuhe mandukkun idan menaydayaw etan ni u-ungnga. Inukat dadda balituk, ya insensoh niya mira et idwat dan hi-gatu.

¹² Entanni ey impeamtan Apu Dios di i-innep idan nunman ni tuu e eleg ida mambanggad di kad-an Herod et idlan dad hin-appil ni dalan ni inenamutan da.

Ya binsikan idan han-aammad Egypt

¹³ Limmaw ida etan tuu, ey nan-i-innep mewan hi Joseph ey nampeang-ang hu anghel nan Apu Dios et kantuy “Pandaddan kayu kuma et bumsik kayud Egypt, tep kaan hemmahemmakan Herod eya u-ungnga ma-lat papetey tu. Panha-ad kayudman ingganah penghelan kun dammutun hi-yanen yu humman ni bebley.”

¹⁴ Et yan nunman ni hileng ey nandaddan hi Joseph et awiten tudda etan han-ina et manglaw idad Egypt. ¹⁵ Nanha-ad idadman ingganah netey hi Herod. Huyya nekapkapyan inamnuan ni impatudek nan Apu Dios ni prophet tun nunman lan nanghelan tun kantuy “Ineyagan ku u-ungngak et hi-yanen tu Egypt.”

Ya nengipepateyan Herod idan lalakkin gelang

¹⁶ Entanni ey neamtaan nan Herod e himmak ida etan ni tuu etan u-ungnga, nem eleg ida mambanggad di kad-an tu ey bimmunget et iolden tu e petteyen daddan emin hu gelang ni lakid Bethlehem niyad bebley di nanlinikweh diman ni dewwa toon da winu kulang ni dewwa, tep inhel ida etan ni tuu e umlaw ni dewwan toon hu nelabah neipalpu eman ni laputun nenang-angan da etan ni bittuwen. ¹⁷ Huyya nekapkapyan inamnuan ni inhel eman lan prophet e hi Jeremiah ni kantuy

¹⁸ “Wadalli medngel di Ramah ni kaumnanginangih. Kangugngugngugin Rachel ida u-ungnga tun nangketey. Tagan tu nanginangih e eleg mea-alluk tep netey idan emin hu u-ungnga tu.” *

Ya nambangngadan di Joseph di Israel ni nalpuan dad Egypt

¹⁹ Entanni ey netey law hi Herod ey nan-i-innep hi Joseph di Egypt, ey impeang-ang mewan etan anghel nan Apu Dios et kantuy ²⁰ “Bangun ka et awiten mudda eya han-ina et mambanggad kayud bebley di Israel, yaggud netey law etan memettey eyan u-ungnga.” ²¹ Bimmangun hi Joseph et awiten tudda etan han-ina et mambanggad idad Israel.

²² Nem kaumtakut hi Joseph ni manha-ad di Judea tep dinggel tun hi Arkelaus hu neihullul nan hi ametu e hi Herod ni ap-apudman. Et itudun nan Apu Dios ni hi-gatud i-innep tu hu pehding tu et lumaw idad Nazareth di provincia di Galilee. ²³ Nanha-ad idadman tep humman inamnuan ni inhel lan prophet e kantuy “Yad Nazareth nalpuan tu.”

3

Ya kaittenuddun John e kamemenyag

(Mark 1:1-8; Luke 3:1-18; John 1:19-28)

¹ Yan nunman ni tsimpuh, ey immali hi John e kamemenyag ni an mantuttuddud desert di Judea. ² Ya intenuttuddu tu ey kantuy “Pantuttuyyu kayun liwat yu tep immali law etan intu-dak Apu Dios ni man-ap-apu.” ³ Hi John hu inhel la etan ni prophet e hi Isaiiah ni kantuy

* 2:18 2:18 Jeremiah 31:15

“Wadalli an mengit-itkuk di desert ni kantuy ‘Idaddan yu niya iyayyaggud yu dellanen ni Apu tayu.’ ” *

⁴ Ya balwasin John ey humman hu inebel ni dutdut ni kamel et ya ballikid tu ey katat. Ya tuka kenna ey dudun et ya putsukan. ⁵ Immalidda katuutuun nalpud Jerusalem, yaddad edum ni bebley di Judea et yaddad nanlinikweh ni bebley di Wangwang e Jordan ni an mandeangel ni tuka ituttuddu. ⁶ Nan-ehel dan hi-gatu hu liwat da et pambenyagan tudda etan di Wangwang e Jordan.

⁷ Immalidda dama dakel ni Pharisee et yadda Sadducee ni an pebenyag ni hi-gatu. Nem yan nenang-angan idan John, ey kantun hi-gaday “Lawah kayun tutu-u e heni kayu tu-wangu uleg! Kaw kanyu nem hedin pebenyag kayu, man eleg dakeyulli kastiguan Apu Dios? ⁸ Mahapul ni issiked yu hu lawah ni yuka pehpehding et u-unnuden yu hi Apu Dios, et keang-angan tu e makulug ni nantuttuyyu kayun liwat yu. ⁹ Entan tu ididdinel hu kanyuy yaggud hi Abraham hu nahlagan yu et mukun dammutun ebbuluten dakeyun Apu Dios. Tep dammutun pambalin tuddan tuu eya batun meihhullul ni hi-gayun u-ungngan Abraham. ¹⁰ Kamangkedetteng law hu pengastiguan Apu Dios idan lawah ni tuu et heniddalli etan ni keyew ni lawah tuka illameh e melngeh et maepuyan.

¹¹ “Immali-ak ni an memenyag ni hi-gayun danum. Huyyan pemenyagan kun hi-gayu hu immatun ni nantuttuyyuan yun liwat yu. Nem yalli etan um-alin meihhullul ni hi-gak ey hi-gatu mengidwat ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gayu winu ya kekastiguan yud apuy. † Hi-gatu ey eta-ta-gey ni peteg nem hi-gak et nakka umbaing ni tuwak pambega-en. ¹² Yallin ellian tu ey ennappilen tu hu tutu-u, heni etan ni tuun kamenel-ap e tel-apan tu begah et ikulbung tu. Nem ibbeng tu hu degi et magiheh di apuy ni eleg me-me-dep.” ‡

Ya nebenyagan Jesus

(Mark 1:9-11; Luke 3:21-22)

¹³ Entanni ey immali hi Jesus ni nalpud Galilee, et lumaw di kad-an John di Wangwang e Jordan ni an mampebenyag ni hi-gatu. ¹⁴ Eleg et pinhed nan John ni hi-gatu memenyag nan Jesus et kantuy “Ya lebbeng tu ey hi-gak kumaddan hu benyagan mu, et beken ni hi-gam hu an pebenyag ni hi-gak.” ¹⁵ Nem kan Jesus ey “Heninnuy elaw tu. Huyya pehding ta ma-lat u-unnuden tan emin hu pinhed Apu Dios.” Et abuluten law nan John ni benyagan hi Jesus.

¹⁶ Negibbuh ni nebenyagan hi Jesus et kumeyad di gilig ni wangwang, ey pinhakkeyey heni neibeghul hu kabunyan ey inang-ang tu hu Ispirituh Apu Dios e heni paluma hu ang-ang tun iyalli ey immepean hi-gatu. ¹⁷ Entanniy wada immehel di kabunyan ni kantuy “Huyya hu U-ungngak ni nakappinhed kun tuwak kapeamleng ni peteg.”

* **3:3** 3:3 Ya pinhed nunyan e-helen ey pandaddan kayu e iyayyaggud yu elaw yu tep um-ali Apu tayu. † **3:11** 3:11 Ya keibbellinan tun huyya, ey hi Jesus hu kamengidwat ni Ispirituh Apu Dios idan kamengullug ni hi-gatu. Ya keibbellinan ni ‘apuy’ ey mekastigudda hu eleg mengullug ni hi-gatu. ‡ **3:12** 3:12 Humman ni kan John ni um-alilli, ey hi Christo, tep um-alin mengappil idan tuun Apu Dios etan idad lawah ni tuu. Humman idan tuun lawah ey mekastiguddad apuy ni eleg me-me-dep.

4

Ya nengipatnaan Satanasi ni menuttullun nan Jesus ni mengippahding ni lawah

(Mark 1:12-13; Luke 4:1-13)

¹ Entanni ey impangulun Ispirituh Apu Dios hi Jesus di desert malat an haulen Satanasi ni manliwwat. ² Na-pat ni aggew niya na-pat ni labbi hu eleg pengannan Jesus diman et neu-upan peteg. ³ Ey immali hi Satanasi di kad-an tu et kantun hi-gatuy "Hedin makulug ni U-ungnga dakan Apu Dios, ey pambalin mu eyadda batun sinapay." ⁴ Nem hinumang Jesus et kantuy "Beken ni ya kennen ni ebuh hu iddinel ni tuun ketegguan tu, nem mahapul daman iddinel tun emin hu ehel Apu Dios tep hi-gatu hu nangged ni biyag ni tuu."

⁵ Entanni et ikuyug Satanasi hi Jesus di Jerusalem et papetuk tud etan di keta-ta-geyyan ni bubung ni Tempol ⁶ et kantun hi-gatuy "Hedin makulug ni U-ungnga dakan Apu Dios, man dep-ah ka yaggud impatudek tu e kantuy

'Be-alen kudda anghel et ipaptek daka ma-lat anin ni man-e-gah ka et hikmaten daka ma-lat eleg maliputan helim.' " *

⁷ Hinumang Jesus et kantuy "Nem neitudek damad ehel nan Apu Dios e kantuy 'Entan tu patnai hi Apu Dios e Dios yu.' "

⁸ Et ilaw mewan Satanasi hi Jesus di eta-gey ni peteg ni duntug et tu peang-ang ni emin hu kapan-ap-apuin tuud puyek et yadda emin hu kayyaggud ni wadadman. ⁹ Et kantun hi-gatuy "Iddawat kun hi-gam ni emin huyya hedin mandukkun kan menaydayaw ni hi-gak." ¹⁰ Nem kan Jesus ni hi-gatuy "Satanasi, a-allaw ka, tep neitudek di ehel Apu Dios e kantuy 'Ebuh hi Apu Dios ni dayaw yu niya hi-gatun ebuh hu u-unnud yu.' " ¹¹ Et hi-yanen Satanasi hi Jesus ey immalidda anghel Apu Dios ni an memaddang ni hi-gatu.

Yad Galilee hu nemangulun nantuttudduan Jesus

(Mark 1:14-15; Luke 4:14-15)

¹² Yan nangngelan Jesus e neikelabut hi John, ey hini-yan tu Judea et lumaw di provincia di Galilee. ¹³ Beken di Nazareth ni nanha-adan tu law, nem yad Capernaum e hakey ni bebley ni neihnup di Baybay e Galilee di nambebleyan idan helag Sebulun niyadda helag Naptali. ¹⁴ Huyya inamnuan ni ehel nan Apu Dios ni intudek lan prophet e hi Isaia e kantuy

¹⁵ "Yadda tuud Sebulun et yad Naptali di kad-an ni baybay e li-bahan hu Wangwang e Jordan niyad Galilee e nambebleyan idan dakel ni Gentiles ¹⁶ ey henidda la ni wadad engeenget tep eleg da amta hu kayyaggud ni elaw ni u-unnuden da. Nem yan nunya ey henidda law wadad kawwalwal tep wadad kad-an da etan kamengippeamtan kayyaggud ni elaw. Yadda dama etan tuun henidda wada la nid engeenget tep endi biyag dan endi pappeg tu ey henidda law nedilgan tep wada law biyag dan mannananeng."

¹⁷ Yan nunman nengilapwan Jesus ni mantuttuddu et kantuddan tuu ey "Pantuttuyyu kayun liwat yu tep immali law etan intu-dak Apu Dios ni man-ap-apu."

* 4:6 4:6 Psalm 91:11-12

Ya nengaygan Jesus ida etan ni epat ni matebukul ni deleg ni disipol tu

(Mark 1:16-20; Luke 5:1-11)

¹⁸ Hakey ni aggew ni nandalnan Jesus di gilig ni Baybay e Galilee, ey inang-ang tudda han-agi e di Simon, e Peter hakey ni ngadan tu, nan hi Andrew. Ida kamenebbukul ni deleg di baybay tep humman daka pambiyagi. ¹⁹ Et kan Jesus ni hi-gaday “Pekikkillaw kayun hi-gak et metuttudduan kayun mengewwis ni tuu ma-lat unuden da-ak.” ²⁰ Ey pinhakkeyey hini-yan da tabukul da et maikuyug idan Jesus.

²¹ Entanni ey imma-allaw di Jesus ey inang-ang tudda dama etan han-agi e di James nan John e u-ungngaddan Sebedi. Wadaddad bangka, anin hi ameda, e daka pan-iddaddan hu tabukul da ey ineyagan Jesus humman idan han-agi, ²² ey pinhakkeyey hini-yan da hi ameda niya bangka da et makilaw idan Jesus.

Ya nantuttudduan Jesus et ya nampangalan tun degeh idan tuu
(Luke 6:17-19)

²³ Dillan Jesus idan emin hu kebebbley di Galilee ni an nantuttuddud kesimsimbaan ni meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios. Ey ing-ingkal tudda nambakbaklang ni degeh idan tuu et yumaggud ida. ²⁴ Nan-amtad kebebbley di Syria ida humman ni impahding tu et pan-i-liddan tutu-u hu kamampandegheh ni nambakbaklang ni degeh. Ing-ingkal tudda dimonyoh ni kameihhuklung ni tuu niya impeyaggud tudda kamangkeldah niya nedahuy. ²⁵ Ey daket ida tuun kamengunnud ni hi-gatud Galilee, yad Decapolis, yad Jerusalem et yadda nambebley di ba-hil etan ni Wangwang e Jordan.

5

Ya panyaggudan idan kamengullug
(Luke 6:20-23)

¹ Yan nenang-angan Jesus idan daket ni tuun kamangkeemmung ey nanteyed di duntug et an manyuyyuddung ey inunud idan disipol tu et mahelikub idad kad-an tu.

² Inlaputun mantuttuddun hi-gada et kantuy

³ “Man-am-amleng ida etan tuun kamengebbulut e eleg da han-ipahding hu kayyaggud hedin eleg ida baddangin Apu Dios, tep hi-gada hu meilla-kam di kapan-ap-apuin Apu Dios.

⁴ Man-am-amleng ida etan tuun kaumlelemyung, tep a-alluken idallin Apu Dios.

⁵ Man-am-amleng ida etan tuun daka pebabah annel da, tep iddawat alin Apu Dios ni hi-gadan emin hu panyaggudan da di baluh ni puyek ni pan-ap-apuan tu.

⁶ Man-am-amleng ida etan tuun daka ilillingisin mengippahding ni pinhed Apu Dios niya daka ilillingisin ang-angen hu amnuan tu humman, tep ang-angen dalli.

⁷ Man-am-amleng ida etan tuun daka hehmeke edum da, tep hehmeken ida daman Apu Dios.

⁸ Man-am-amleng ida etan tuun kamengikkahhakey ni nemnem dan mengippahding ni pinhed Apu Dios, tep hi-gadalli menang-ang ni hi-gatu.

⁹ Man-am-amleng ida etan tuun kamengippaptek ni linggepan ni edum dan tuu, tep ibbilang idallin Apu Dios ni u-ungnga tu.

¹⁰ Man-am-amleng ida etan tuun daka panlelehmani kapehding ni edum dan tuun hi-gada tep ya daka pengippenahdingin pinhed Apu Dios, tep meippaptek idad nan-ap-apuan tu.

¹¹ Hi-gayuddan kapippihulan tuu, daka pelilligasi niya daka iddedded-ekin bahul ni endi gaputu tep ya yuka pengu-unnudin hi-gak ey kayyaggud ali gahat yu. ¹² Pan-am-amleng kayu ey panggagaya kayu, tep iddawtan dakeyullin Apu Dios ni panyaggudan yud kabunyan. Nemnem yu e ya kameippenahding ni hi-gayu ey neipenahding ida daman prophets ni nunman.

*Ya kamengullug ey heni dilag niya ahin
(Mark 9:50; Luke 14:34-35)*

¹³ Hi-gayun kamengullug ni hi-gak ey kayu kamei-ellig di ahin, tep ya ahin ey humman hu kamengippeyaggud ni tamtam ni kennen. Hanniman daman hi-gayu e hi-gayu kamengippeyaggud ni elaw idan tuu eyad puyek. Nem hedin na-kal hu tamtam ni ahin, man endi silbitu tep eleg mabalin ni pebangngad hu tamtam tu. Et humman hu, ya law pehding ey i-ibbeng et panggassigassinan ni tuu.

¹⁴ Kayu kamei-ellig di dilag e tuka bebnangi engeenget tep hi-gayu hu kapengi-ang-angin tuun kayyaggud ni elaw. Ya kayyaggud ni elaw yu ey kamei-ellig etan ni neimuttag ni bebley di ta-pew ni duntug e kameka-ang-ang. ¹⁵ Endi tuun tu integan hu kengkeh et tu itlu, nem integan tu et iha-dang tud ha-dangngan tu ma-lat mabnangan ni emin hu wadad bawang. ¹⁶ Henin hi-gayu e peang-ang yuddan tuu hu kayyaggud ni elaw yu e kamei-ellig ni dilag ma-lat ang-angen da hu kayyaggud ni yuka pehpehding et dayawen da hi Ametayu e hi Apu Dios di kabunyan.

Ya etan Tugun ni dinwat Moses nan hi Apu Dios

¹⁷ Entan tu nemnem e immali-ak di puyek ni an mengkal ni intugun Moses la et yadda eman prophets lan nunman. Eggak umlin mengkal ni intugutugun dan nunman, nem immali-ak ni an mengittuttuddun ustuh ni keibbellinan tu. ¹⁸ Dengel yuwak tep e-helek ni hi-gayu e ingganah ni nanengtu eya puyek et ya kabunyan, ey endin hekey hu an me-kal idan nunman ni Tugun Moses anin hakey ni ehel winu kulih ingganah um-amnun emin huyyan tugun. ¹⁹ Et mukun ya etan tuun eleg tu u-unnuda hu neikamkampun tugun et tuttudduan tudda dama etan edum tun tuun eleg mengu-unnud ni nunman ni tugun ey hi-gatulli hu kebababahan hu saad tud kabunyan. Nem ya tuun kamengu-unnud ni nunman ni tugun et ittuttuddu tud edum tun tuu, ey eta-gey ali saad tud kabunyan. ²⁰ Et humman hu, nakka e-helan hi-gayu e hedin beken ni nehahhammad hu yuka pengu-unnud nan Apu Dios nem ya kapengu-unnud idan kamantuttuddun nunman e Tugun et yadda Pharisee, ey eleg mabalin ni mekihha-ad kayud nan-ap-apuan Apu Dios.

Ya kapambalinin bunget

²¹ Inamta yu hu neitugun idan tuun nunman ni kantun: Entan patey. Tep hedin umpatey ka ey mahapul ni mekastigu ka. ²² Nem e-helen kun hi-gayun nunya e beken law ni ebuh hu kaupatey ni mekastigu,

nem anin ya etan tuun anggebe-hel tu edum tun tuu ey mahapul ni mekastigu. Ya tuun mapihul ni edum tun tuu ey mahapul ni mekastigu, ey ya tuun iddutan tu edum tun tuu ey kastiguen nan Apu Dios di apuy. ²³⁻²⁴ Et humman hu, anin ni wada kayud Tempol ni kaman-appit nan Apu Dios ey ninemnem yun wada bahul yu, ey pambanggad kayu nid kad-an etan ni tuun nambahulan yu et yu hudhuden humman ni nambahulan yu et han kayu umlin mengi-appit ni i-appit yud Tempol.

²⁵ Hedin wada nengidiklamuh ni hi-gayu, ey pakihummangan kayun hi-gatu ma-lat eleg dakeyu ilaw di huwet, tep pekullabut dakeyun huwet etan ni guwalyad kallabbutan. ²⁶ E-helen kun hi-gayu e makulug ni hedin meikkellabut kayu, man mahapul ni pakatteklaen yu multa yu, anin ni hakey ni hepeng, ni han kayu neibukyay.

Ya kapengi-ebbekin ahwa

²⁷ Dingngel yu mewan eya tugun ni kantuy 'Entan tu iebek hu ahwa yu.' ²⁸ Nem e-helen kun hi-gayu e anin kaang-ang-angan ebuh ni tuu hu bii, nem wadad nemnem tu e pinhed tun i-ulig et heni tu damengu in-abek hu ahwa tu. ²⁹ Hedin ya wannan ni mateyu hu kaumhulun ni panliwwatan yu, ey heballi ukit yu et bekahen yu. Tep i-imman hu meukkit hakey ni mata nem ya an pellow Apu Dios ni emin hu annel yud apuy di impiernoh. ³⁰ Hedin ya wannan ni ngamay yu kaumhulun ni panliwwatan yu, ey heballi putul yu. Tep i-imman hu meputtul hu hakey ni ngamay yu nem ya an umlaw ni emin annel yud apuy di impiernoh.

Ya peni-yanan ni ahwa

(Matthew 19:9; Mark 10:11-12; Luke 16:18)

³¹ Wada mewan neitugun lan nunman e kantuy 'Hedin hi-yanan ni laki hu ahwa tu, ey mahapul ni wada mekapyan papil ni peni-yanan tu et pilmaan tu et idwat tu etan ni biin hi-yanan tu.' ³² Nem e-helen kun hi-gayu e ya lakin meni-yan ni ahwatun eleg makiulig di edum ni laki ey mambekhul, tep hedin bintanen da humman ni bii ey heni in-abek tu ahwatu. Ey ya lakin memintan nunman ni bii ey heni dama in-abek tu ahwatu, tep nanengtun kaibbilang nan Apu Dios ni han-ahwadda etan bii et ya lakin neni-yan ni hi-gatu.

Ya elaw ni kaissapatah

³³ Dingngel yu mewan eman neitugun nunman ni kantuy 'Entan tu keyat hu yuka issapatah. Mahapul ni peamnu yu hu yuka issapatah nan Apu Dios ni pehding yu.' ³⁴ Nem yan nunya, ey e-helen kun hi-gayu e entan pansapatah yu hedin wada e-helen yu. Entan tu isapatah di kabunyan tep yadman kapan-ap-apuin Apu Dios. ³⁵ Ey entan tu isapatah di puyek tep yadman hu heni kapengiddahyayin Apu Dios ni heli tu. Niya entan tu isapatah di Jerusalem tep humman bebley etan ni eta-gey ni Patul. ³⁶ Entan tu ehel hu 'Anin metteyyak' hedin wada issapatah yu, nem idinel yu hi Apu Dios, tep endi kabaelan yun an pambalin ni mablak winu andeket hu anin hakey ni bewek. ³⁷ Hedin wada e-helen yu, ey entan tu isapasapatah niya entan panlangkak yu. Hedin makulug, kaney 'Em.' Nem hedin beken ni makulug, nealay kaney 'Eleg'. Entan tu edumin nalgem ni ehel, tep lawah. Ya linggeman ni ehel ni i-e-dum yud sapatah yu ey kamelpun Satanas.

Ya meippanggep ni baleh

(Luke 6:29-30)

³⁸ Dingngel yu et inamta yu hu tugun ni nunman ni kantuy 'Hedin kinulap ni tuu hakey ni matan edum tun tuu, ey mahapul ni kullapen dama hakey ni mata etan ni nambahul. Hedin ingkal ni tuu hakey ni ngipen ni edum tun tuu, ey mahapul ni e-kalen dama hakey ni ngipen etan ni nambahul.' ³⁹ Nem e-helen kun hi-gayu e yan nunya ey beken ni henin nunman, tep lawah hedin man-imbabaleh kayu. Hedin ampingen dakeyu, ey ihulug yu. ⁴⁰ Hedin wada mengiddiklamuh ni hi-gayu ma-lat pengal-an dan balwasi yu, edumi yu et idwat yu edum ni balwasi yu. ⁴¹ Hedin wada mengippepillit ni hi-gayun mengippepehhan ni kalga tu ingganah ni dewwan kilometroh, anin pahan yu ingganah di meikka-pat ni kilometroh. ⁴² Idwasi yu mangkekdew ni hi-gayu, ey pabenehi yudda umbaneh ni hi-gayu.

Ya kamengullug ey mahapul ni pinheden tu hu buhul tu

(Luke 6:27-28, 32-36)

⁴³ Dingngel yu mewan etan tugun ni nunman ni kantuy 'Mahapul ni pinheden yudda edum yu, nem anggebe-hel yudda buhul yu.' ⁴⁴ Nem yan nunya ey e-helen kun hi-gayu e mahapul ni pinheden yudda buhul yu niya iddasalan yudda tuun kamengippeliligat ni hi-gayu ⁴⁵ ma-lat peang-ang yu hu henin elaw nan Apu Dios e Ametayud kabunyan. Tep hi Apu Dios ey wineda tu hu petang ma-lat maptangan ni emin hu tuu, anin ni kayyaggud elaw da winu lawah. Tuka peelli hu udan ni penennum ni emin ni tuu anin ni limpiyuh nemnem da winu beken ni limpiyuh. ⁴⁶ Hedin ebuh ida etan tuun neminshed ni hi-gayun pinheden yu, man eleg dakeyu tetbalan Apu Dios tep anin yadda etan nepihul ni tuun kaman-emmung ni buwis et daka ippahding hanniman. ⁴⁷ Hedin ebuh ida etan gayyum yun peki-ungbal yu, ey heni kayu damengu etan idan eleg mengullug nan Apu Dios tep hanniman daka pehding. ⁴⁸ Mahapul ni kayyaggud ni peteg hu elaw yu, henin kakinayyaggud Ameyu e hi Apu Dios.'

6

Ya pemaddangan ni edum ni tuu

¹ "Helipat-i yu ma-lat beken ni ya penettebalan ni tuun hi-gayu hu pengippahdingan yun kayyaggud. Tep hedin huuya pengippahdingan yun kayyaggud, ey endilli panyaggudan yun iddawat Ametayu e hi Apu Dios di kabunyan.

² Et humman hu, hedin wada iddawat yuddan nangkewetwet, ey beken ni an peang-ang-ang di kedaklan ni tuu ma-lat tettebalen dakeyu e henin kapehding idan kapetpetbal ni tuud simbaan niyad keltad. Daka ippahding huuya tep ebuh ketbalan dan pinhed da. Nemnem yu huuya, tep yadda henin nunyan tuun kapetebbatebbal, ey endilli an iddawat Apu Dios ni hi-gada. Tep dinwat da law ni emin hu gungunah da di nenettebalan ni tuun hi-gada. ³ Hedin um-idwat kayun pihhuh idan nangkewetwet, ey entan tu peamtan edum yu. ⁴ Tep anin ni eleg yu peamta et amtan Apu Dios et iddawtan dakeyun panyaggudan yu.

Ya elaw ni neiptek ni pandasal

(Luke 11:2-4)

⁵ Hedin mandasal kayun Apu Dios, ey entan tu iu-unnud di elaw ida etan ni kahinkukkullugi. Tep hedin mandasal ida, man pinhed dan um-ehneng di kesimsimbaan et yad mulkaduh ma-lat ang-angen idan tuu. Makulug ni e-helen kun hi-gayu e endilli iddawat Apu Dios ni hi-gada tep ebuh kettebalan dad tuun daka gamgami. ⁶ Nem hedin ngun mandasal kayu, ey entan tu peam-amta, nem nealay himmegep kayud kuwaltuh yu, ey inlekbi yu et han kayu mandasal nan Ametayu e hi Apu Dios e eleg meang-ang. Endi edum ni an menang-ang ni hanniman ni pehding yu, nem ebuh hi Ametayun hi Apu Dios et iddawat tu hu panyaggudan yu.

⁷ Hedin mewan mandasal kayu, entan tu ipenidwan e-helen hu endi silbitu, henin kapehding idan tuun eleg mengullug nan Apu Dios. Kanda na-mu nem peamnun Apu Dios hu dasal da tep andukkey daka pandasal. ⁸ Entan tu iu-unnud di elaw da, tep hi Ama ey inamta tu ngu dedan hu mahapul yu et han yu ibega. ⁹ Heninnuy pandasal yu:

‘Ama Apu Dios di kabunyan, pinhed min medeyyaw ka ¹⁰ niya pinhed min hi-gam hu man-ap-apu. Emin hu pinhed mun meippahding di puyek ni henin kamekapkapyad kabunyan ey pinhed min meippahding law. ¹¹ Idwat mu anhan hu mahapul min kewa-wawa. ¹² Ey pesinsahim anhan hu liwat mi, henin pemessinsahan min nambahulan ni edum ni tuun hi-gami. ¹³ Ipaptek dakemi ma-lat eleg kami madinin manliwwat. Ey baddangi dakemi ma-lat eleg dakemi haulen nan Satanas ni mengippahding ni lawah.’”

¹⁴ Immehel mewan hi Jesus ey kantuy “Hedin liwwanen yu hu bahul ni tuun nambahul ni hi-gayu, ey liwwanen daman Apu Dios di kabunyan hu liwat yu. ¹⁵ Hedin eleg yu liwwana hu bahul etan ni nambahul ni hi-gayu, ey eleg dama liwwanan Apu Dios hu liwat yu.

Ya neiptek ni elaw ni tepel

¹⁶ Hedin ittetpelan yu hu pandasalan yun Apu Dios, ey entan tu peang-ang-ang di angha yu e kayu kamantetepel henin kapehpehding idan kapetebbatebbal. Tep hedin mantetpel ida, ey daka peang-ang-ang di angha dad katuutuu e wada intepelan da. Nem e-helen kun hi-gayu e negibbuh ni sinettebal idan tuu, et endilli law an iddawat Apu Dios ni hi-gada. ¹⁷ Nem hedin mantetpel kayu ngu, da-lupi yu angha yu niya hagu yu bewek yu, ¹⁸ ma-lat eleg meamta e wada intepelan yu. Tep anin ni endi mengamta, et amtan Ametayun hi Apu Dios e eleg meang-ang et iddawtan dakeyun panyaggudan yu.

*Ya makulug ni kinedangyan ni kamengullug ey wadad kabunyan
(Luke 12:33-34)*

¹⁹ Beken ni ya penepulan yun dakel ni kinedangyan eyad puyek hu gagamgami yu. Tep ya kinedangyan eyad puyek ey dammutun e-puhen ni utut, ya bubuk, niya matekew. Ey meummah winu melessian hu pihhuh yu et metellak idallin emin. ²⁰ Nem ya gagamgami yu ey ya kinedangyan ni iddawat alin Apu Dios ni hi-gayud kabunyan ni eleg meummah niya eleg metellak. ²¹ Tep hedin attu kad-an ni kinedangyan ni tuu, ey yadman dama kad-an ni nemnem tu.

*Ya kapambalinin kayyaggud ni nemnem
(Luke 11:34-36)*

²² Ya mata hu kamei-ellig ni kamemnang ni nemnem ni tuu. Et humman hu, hedin nabnangan hu nemnem ni tuu, man kayyaggud dama elaw tu. ²³ Nem hedin engeenget hu nemnem ni tuu, man lawah dama hu elaw tu. Et humman hu, angehemmek ni peteg hu tuun mehullulan hu kayyaggud ni nemnem tun lawah, tep mei-ellig ni immen di engeenget ni peteg.

Idinel tayu hi Apu Dios ni mengippaptek ni hi-gatsu ma-lat eleg itsu mandanag di hipan mahapul tayu

(Luke 16:13; 12:22-31)

²⁴ Eleg mabalin ni unnuden ni tuu hu dewwan ap-apu. Tep eleg tu amta hedin hipan hi-gada u-unnuden tu, et pinheden tu hakey, ey angebe-hel tu hakey. Winu pihhulen tu hakey, ey peka-u-unnuden tu hakey. Henin pengu-unnudan nan Apu Dios e endi inna-nu yun mengu-unnud ni hi-gatu hedin ya kinedangyan hu gagangaman yu.

²⁵ Et mukun nakka e-helan hi-gayu e beken ni ya kennen niya innumen, niya ibbalwasi hu ikakkaguh yud biyag yu. Nem mahapul ni nemnemen ni tuu hu hipa gaputun wada biyag tu. ²⁶ Nemnem yudda sisit. Eleg ida mantennem niya eleg ida man-enni. Niya endi alang da, nem kapengngan idan Apu Dios. Et nema-ma ngun hi-gayun tuu e e-eteng hu kapengbillang Apu Dios ni hi-gayu nem yadda sisit. ²⁷ Hakey pay, kaw hedin umkakaguh kayu, man dammutun meduddukkey hu biyag yu anin ew ngun nekemtang?

²⁸ Kele kayu kaumkakaguh ni pengellaan yun ibbalwasi yu? Nemnem yudda kedi hu hakhaklung di halun. Eleg ida mangngunu ey eleg ida man-ebbel ni balwasi da. ²⁹ Nem kakkayyaggud ang-ang da nem ya ang-ang ni nenginan balwasi lan Solomon e kedangyan ni peteg ni patul. ³⁰ Et humman hu, hedin hanniman kapemapteke Apu Dios idan habung ni wadan nunya, nem meeppuyan ni kabbuhhan, kaw beken ni nema-ma pemapteke tun hi-gayun tuu? Ey kele eleg kayu medinnel e ippaptek dakeyun Apu Dios? ³¹ Entan kakkaguh yu. Ey entan tu ibegabega hu 'Hipa kennen tayu? Hipa innumen tayu, niya hipa ibbalwasi tayu?' ³² Yadda kamengikakkaguh idan nunya ey yadda etan eleg mengullug nan Apu Dios. Nem hedin hi-gayu, man wada hi Ameyu e hi Apu Dios ni nengamtaddan nunyan emin ni mahapul yu. ³³ Ya kumaddan hu pehebballi yun nemnemen ey ya keilla-kaman yud nan-ap-apuan Apu Dios niya pengippahdingan yun pinhed tun pehding yu et nanna-ud ni iddawat tun emin hu mahapul yu.

³⁴ Et humman hu, entan tu nenemnem hu ligat yullin edum ni aggew, ma-lat eleg mangkei-dum di ligat yun nunya. Tep endi damengu silbitun yu pengikakkaguhan ni ligat yullin edum ni aggew.

7

Ya neiptek ni elaw ni pengibbillang ni edum ni tuu

(Luke 6:37-38, 41-42)

¹ Entan tu pihul edum yun tuu et eleg kayu dama mapihul. ² Tep hedin nemahhig hu pemihhul yun edum yun tuu ey nemahhig dama kepihhulan yu. Ya pengibbillang yun edum yun tuu ey henin nunman dama pengibbillang Apu Dios ni hi-gayu." ³⁻⁵ Indingpat nan Jesus di buta hu pengituttudduan tun pihul et kantuy "Eleg mabalin ni yu e-kalen hu butad matan edum yu hedin wada et-eteng ni butad mateyu.

Mahapul ni e-kalen yu neibutad mateyun etteteng et han yu ekala butad matan edum yu. Maitek kayun peteg hedin wada butad mateyu ey kanyuy e-kalen yu butad matan edum yu. Pabukul yun e-kalen butad mateyu et han yu ipatnan e-kalen hu butad matan edum yu. *

⁶ Entan tu ittutuddu elaw nan Apu Dios idan manghay ni tuun henidda netagal ni ahhu niya henidda killum, tep eleg da damengu u-unnuda. Ey eleg mabalin ni an mehullulan ni kayyaggud hu elaw dan heni elaw ni ahhu winu killum. Pampihhulen da kumedek niya ngi-ngi-ngian dakeyun ebuh.

Mahapul ni eleg issiked ni mandasadasal
(Luke 11:9-13)

⁷ Pandasadasal kayu ma-lat idwat Apu Dios hu pinhed yun ibbagan hi-gatu. Tep ya elaw ni pandasal ey heninnuy: Hedin tagan yu hamak ni sillak yu, ey lektattuy hemmaken yu. Hedin tagan yu tugtug di habyen ni baley, ey ibbeghulan dakeyu. ⁸ Tep ya tuun mambegga ey meidwatan. Ya tuun menemmak ni pinhed tu ey hemmaken tu. Ya tuun mantugtug di habyen ey meibbeghulan. ⁹ Ey endi hakey ni tuun ya batu hu tu iddawat, hedin mambegga u-ungnga tun sinapay, ¹⁰ niya endi tuun ya uleg hu tu iddawat ni u-ungnga tu, hedin mambeggan deleg. ¹¹ Hi-gayun tutu-u, ey lawah kayu, nem inamta yun um-idwat ni kayyaggud idan u-ungnga yu. Et nema-ma ngun Ameyun hi Apu Dios di kabunyan, tep iddawat tulli hu kayyaggud ni ibbageyu.

¹² Ya pinhed yun ippahding ni tuun hi-gayu ey humman et dama ipahding yun hi-gada. Huyya keibbellinan ni tugun Moses et ya intutuddu ida lan prophet ni nunman.

Ya nelakah niya neligat ni elaw ni u-unnuden
(Luke 13:24)

¹³⁻¹⁴ Ya kayyaggud ni elaw ni u-unnuden ma-lat maweda hu biyag ni endi pappeg tu, ey neligat ni peteg, et mukun ekket ida kamengu-unnud. Ya etan elaw ni linggeman ni beken ni kayyaggud ey nelakah ni u-unnuden et mukun dakel ida tuun kamengu-unnud idan nunman. Nem ya pambalinalan idan tuun mengu-unnud idan nunman ni linggeman ni elaw ey manhelheltap ali.

Ya neidingpatan etan ni keyew niya etan lameh tu
(Luke 6:43-44)

¹⁵ Helipat-i yuddalli etan tuun kanday prophet idan Apu Dios tep heni kayyaggud hu daka peang-ang e henidda etan ni kalneroh ni maka-ayup, nem lawah ni peteg hu wadad nemnem da e henidda etan ni mabunget ni ahhu tep pinhed dan bahbahen etan kayyaggud ni neitugun ni hi-gayu. ¹⁶ Amtaen yuddalli huyyan tuu tep ya pehpehding dan lawah. Huyyalli penang-angan yun mangkaitek ida. Inamta yu e ya nangkahbitan ni wakal ey endi da illameh ni grapes. Henin nunman alin hi-gada e eleg da hanggelan mengippahding ni kayyaggud. ¹⁷ Heni daman keyew e hedin kakkayyaggud kakyew tu, man kakkayyaggud dama illameh tu. Hedin lawah kakyew tu ey lawah dama illameh tu. ¹⁸ Eleg mabalin ni mebussingew illameh ni kayyaggud ni keyew ey

* **7:3-5** 7:3-5 Ya pinhed tun e-helen huyya ey eleg mabalin ni yu ippaptek hu edum yud nambahulan tun angkepaw hedin eleg yu han-ippaptek ni e-kalen hu nela-med ni bahul yu.

eleg mabalin ni kayyaggud hu illameh ni lawah ni keyew. ¹⁹ Yadda keyew ni lawah hu daka illameh ey humman ida melngeh et maitungu. ²⁰ Huyya neidingpatan idan kaday prophet ida, nem beken ida kaya. Em, amtaen yulli e maitek ida huyyan tuu tep lawah daka pehpehding.

Yadda etan eleg mengamtan Jesus

(Luke 13:25-27)

²¹ Beken ni emin hu tuun kamenghel e hi-gak hu Apu da ey ippaptek Apu Dios, tep ebuh ida etan kamengippahding ni pinhed Ama Apu Dios di kabunyan ni ippaptek tu. ²² Medettengan ali aggew ni penuwetan Apu Dios ni tuu, et dakel idalli menghel ni kaday 'Apu, inamta dakemin hi-gam, tep hi-gam nengidwat ni kabaelan min nengituttuddun ehel Apu Dios ni um-amnulli. Ey ing-ingkal midda dakel ni kameihhuklung ni dimonyoh ey impahding midda dakel ni miracle e kaketngain tuu gapuh ni kabaelan ni indawat mun hi-gami.' ²³ Humman hu kandallin hi-gak, nem kangkullin hi-gaday 'Eleg dakeyu amta. Pampenga-allaw kayun lawah hu tuka pehpehding!'

Ya etan dewwan tuun kimmapyan baley

(Luke 6:47-49)

²⁴ Ya tuun kamengngel ni hi-gak et ipahding tu nakka e-hela ey kamei-ellig etan di tuun nelaing ni nengapyan baley tu, tep imbehwat tud batu. ²⁵ Immali na-let ni pewek niya na-let ni udan et luma-pih dillud wangwang, et datngen tu kad-an etan ni baley, nem eleg metukkad tep neihammad. ²⁶ Ya tuun kamengngel ni hi-gak, nem tuwak kakehginga, ey heni etan ni tuun linglinggem tu kapyan baley tu e impakdag tu tuun ni tukud di palnah. ²⁷ Immali na-let ni pewek niya na-let ni udan, et luma-pih hu dillud wangwang et datngen tu etan di baley ey netukkad et mekabbabhah."

Ya kasina-gey ni saad Jesus

²⁸ Ginibbuh Jesus ni inhel huyya ey natngadda etan neamung ni tuun elaw ni tuka penuttuddu ²⁹ tep ka-ang-ang e et-eteng kelebengan tun mantuttuddu nem yadda kamantuttuddun Tugun Moses.

8

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni tuun kamengmengpuh annel tu
(Mark 1:40-45; Luke 5:12-16)

¹ Nandayyullid Jesus etan di duntug ey inunud idan dakel ni tuu. ² Entanni ey immali etan tuun kamengmengpuh annel tud kad-an Jesus et mandukkun di hinangga tu et kantuy "Apu, hedin pinhed mu, ekal mu anhan degeh ku tep amtak e dammutun e-kalen mu."

³ Kinepan Jesus hu annel nunman ni kamandedgeh et kantuy "Pinhed ku. Na-kal kaya law huttan ni degeh mu." Ey pinhakkeyey na-kal numan hu degeh tu. ⁴ Et kan Jesus ni hi-gatuy "Entan tu ehehel huyyan impahding kun hi-gam, nem panna-ud kan elaw di kad-an ni padi et mu peang-ang ni hi-gatu hu na-kalan ni degeh mu. Ey ka pan-appit nan Apu Dios, tep humman hu intugun lan Moses ni nunman ma-lat pengamtan ni tutu-u e na-kal hu degeh mu."

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni bega-en etan ni sindalu
(Luke 7:1-10)

⁵ Dimmateng hi Jesus di Capernaum ey wada ap-apun hanggatut ni sindalu, e beken ni Jew. Immalid kad-an Jesus et mampehemmehem-mek ⁶ et kantuy “Apu, wada bega-en kun nedahuy e nemahhig degeh tu et kaumbabaktad.” ⁷ Kan Jesus ni hi-gatuy “Um-ali-ak et ekalen ku degeh tu.” ⁸ Nem hinumang etan ni ap-apu et kantuy “Apu, nakka umbaing ni hehgepan mud baley mi. Anin ni muka ehelan ebuh et inamtak e me-kal degeh tu. ⁹ Inamtak e wada kabaelan ni ehel ni ap-apu, tep impeinghak ni mengu-unnud ni ehel idan apuk, ey anin ni hi-gak et hakeyyak daman ap-apun sindalu. Et hedin kangkun sindaluk ey ‘Lakkay,’ ey kaumlaw. Ey hedin kangkuy ‘Ikay,’ ey kaum-ali. Ey hedin kangkun bega-en ku ey ‘Ipahding mu diyyay,’ ey tuka ippahding.” *

¹⁰ Dingngel Jesus huyya ey natngan kapengullug nunman ni ap-apu et kantuddan neamung ni kamengu-unnud ey “Makulug eya e-helen kun hi-gayu. Endi ni nak inang-ang ni henin nunya hu tuka pengullug ni hi-gak eyad Israel. ¹¹ Dakel idalli beken ni Jew ni melpud kebbebley eyad puyek ni um-alid kapan-ap-apuin Apu Dios di kabunyan et mekikkan idad Abraham, hi Isaac et hi Jacob. ¹² Nem dakel idalli Jews, e hi-gada-et umlaw di kabunyan, nem pellow idallin Apu Dios di engeenget et umnanginangih idalli niya ngellingellidihen dalli hu ngipen da tep nemahhig ligat diman.” ¹³ Et kan Jesus etan ni ap-apun sindaluy “Anemut ka. Na-kal degeh ni bega-en mu tep muka kulluga e wada kabaelan kun mengkal.” Ey tu-wangun na-kal hu degeh nunman ni bega-en ni nunman ni olas ni nanghelan Jesus.

Ya nampangkalan Jesus ni degeh idan dakel ni tuu

(Mark 1:29-34; Luke 4:38-41)

¹⁴ Limmaw hi Jesus di baley Peter ey inang-ang tun kamandedgeh hi inan ahwan Peter e maetung ni peteg annel tu. ¹⁵ Kinepan Jesus ngamay tu et ma-kal atung ni annel tu, et uminah et an bumaddang ni mengippaptek ni mahapul di Jesus.

¹⁶ Kamangkehilleng ey nan-i-li dad kad-an Jesus hu dakel ni tuun nehuklungan ni dimonyoh. Ebuh ehel nan Jesus ey na-kal ida etan dimonyoh ni nangeihuklung. Ing-ingkal tu dama degeh idan emin ni kamampandedgeh. ¹⁷ Huyya nekapkapyan inamnuan ni inhel eman lan Isaiah e prophet ni kantuy “Hi-gatu nangkal emin ni degeh tayu.”

Hedin itsu kamengullug nan Jesus, man mahapul ni hi-gatu hu un-nuden tayu

(Luke 9:57-62)

¹⁸ Inang-ang Jesus e dakel ida nehalikub di kad-an tu, et kantuddan disipol tuy “Umlaw itsud demang ni baybay.” ¹⁹ Entanni ey immali etan kamantuttuddun tugun Moses di kad-an Jesus et kantun hi-gatuy “Mekillawwak ni hi-gam, anin attu lawwam.”

²⁰ Kan Jesus ni hi-gatuy “Yadda animal di muyung ey wada daka panha-adi. Yadda sisit ey wada buya da, nem hedin hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu, man endi panha-adan ku.” ²¹ Wada pay hakey ni tuun pinhed tun mekillaw nan Jesus, nem kantuy “Apu,

* **8:9** 8:9 Ya pinhed tun e-helen ey hedin han-ipahding nunman ni tuu huyya, ey nema-ma-man Jesus e wada kabaelan tun mengkal ni degeh ni bega-en nunman ni tuu, anin ni ebuh ehel tu.

mambangngaddak nid baley et nak ikulung hi ama.” † 22 Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Pakilaw kan hi-gak, ngenamung ida eleg mengullug ni mengikkullung ni edum dan netey.”

Ya nengipesikdan Jesus ni pewek di baybay

(Mark 4:35-41; Luke 8:22-25)

23 Yan hinggepan Jesus di bangka, ey nekihgep ida disipol tu. 24 Kamenglaw etan bangka ey nekekemtang ey pimmewek ni na-let di baybay et kamangkepnu bangkan danum. Neugip hi Jesus, 25 nem limmaw ida etan edum tud kad-an tu et bangunen da. Kanday “Apu, baddang ka tep ay melsing itsu!” 26 Kan Jesus ni hi-gaday “Kele kayu kaumtatakut? Tam eleg kayu medinnel ni hi-gak!” Imminah et pasiked tu etan pewek niya dalluyun ey nesiked ida.

27 Natngadda hu disipol tu et kanday “Hipa na-mu ingkatuun nunyan tuu? Kele kau-unnudan dibdib et ya dalluyun hu ehel tu?” ‡

Ya nangkalan Jesus ni dimonyoh ni neihuklung etan di dewwan tuu

(Mark 5:1-20; Luke 8:26-39)

28 Yan dintengan di Jesus di ba-hil ni baybay di bebley idan iGadarene, ey hinipngat tudda dewwan lakin nalpud kullungngan. Nehuklungan idan dimonyoh et nemahhig e angetakkut ida, et mukun endi hakey ni kamengittuled ni mengidlan di kad-an da. 29 Inang-ang da hi Jesus ey inlet da ehel da e kanday “Hi-gam e U-ungngan Apu Dios, hipa pehdng mun hi-gami? Entan dakemi ni anhan kastigu ingganah kedettengan ni aggew ni kehuwetan mi.”

30 Neipapaddih ni nunman ni wadadda dake ni killum ni kamanhub-hub etan di duntug 31 et mampehemhemmek ida etan dimonyoh nan Jesus et kanday “Hedin e-kalen dakemi, palaw dakemidda eman di killum et hi-gada hu mi keihhuklungan.” 32 Kan nan Jesus ni hi-gaday “Lakkayuy.” Et lumaw ida et maihuklung idad killum. Ey bimmesik humman idan killum di nansigging ni duntug et yumepah idad baybay et mangkalsing ida. 33 Yadda kamampaptek idan nunman ni killum ey bimmesik idad bebley et da ehlen ni emin hu neipahding etan idan tuun nehuklungan ni dimonyoh. 34 Et yadda etan tutu-ud bebley ey limmaw idad kad-an Jesus, et mampehemhemmek idan hi-gatu malat hi-yanen tu humman ni bebley da.

9

Ya nangkalan Jesus ni dahuy etan ni tuu

(Mark 2:1-12; Luke 5:17-26)

1 Hi Jesus et yadda disipol tu ey nambangkadda et umenamut idad bebley dad ba-hil etan ni baybay. 2 Entanni ey wada in-alidan tuun nedahuy e kaumbabaktad. Inang-ang Jesus e wada hu daka pengullug, et kantun etan ni nedahuy ey “Agik, entan kadenagim tep pinesinsahan ku liwat mu.” 3 Wadadda edum ni kamantuttuddun Tugun Moses e kaddad nemnem day “Hipa ni-ngangu huyyan tuun tuka la-pahi hi Apu Dios?” 4 Nem inamtan Jesus hu wadad nemnem da et kantuy “Kele hanniman hu yuka pannemnem e lawah? 5 Hipa nelallakkah? Ya kaney ‘Nepesinsahan hu liwat mu,’ winu ‘Inah ka!

† 8:21 8:21 Ya aman nunyan tuu ey eleg ni matey. Nem ya keibbellinan ni inhel etan ni tuu ey entanni et ipaptek tu ni hi ametu ingganah mettey. ‡ 8:27 8:27 [26-27] Psalm 65:7

Alam hu ayyud mu et umenamut ka?' ⁶ Nem imay et peang-ang kun hi-gayu e hi-gak e Pengulwan emin ni tuu ey wada kelebengak eyad puyek ni memessinsah ni liwat." * Inhanggan Jesus etan ni nedahuy et kantuy "Inah ka! Alam hu ayyud mu et umenamut ka." ⁷ Ey imminah tu-wangu etan tuu et lumaw.

⁸ Yadda etan tutu-un nenang-ang nunya ey simmakut ida et dayawen da hi Apu Dios, tep indawat tun tuu huyyan kabaelan.

*Ya nengaygan Jesus nan Matthew
(Mark 2:13-17; Luke 5:27-32)*

⁹ Hini-yan Jesus humman ni bebley et kamenglaw di lawwan tu ey inang-ang tu hi Matthew e kaman-emption ni buwis ni yimmudung di upisinah tu. Kan Jesus ni hi-gatuy "Pakilaw kan hi-gak." Ey pinhakkeyey imminah hi Matthew et makilaw nan Jesus.

¹⁰ Yan kapengngannin Jesus di baley di Matthew, ey immali dakel ni kaman-emption ni buwis niyadda edum dan neliwtan ni tuu, et makikan idan Jesus et yadda disipol tu. ¹¹ Inang-ang idan edum ni pharisee huyya ey kandaddan disipol tu ey "Kele kamekikkan hu apu yuddan kaman-emption ni buwis niyadda edum dan neliwtan?" ¹²⁻¹³ Dingngel Jesus hu inhel da et kantuy "Ya kamandedgeh hu kamanheppul ni doktor, beken ida etan ni tuun endi degeh da. Heni daman hi-gak e immali-ak ma-lat peyaggud kudda neliwtan. Eggak ida baddangi tuun kamenghel ni endi liwat da. Nem hedin hi-gayu ngu, man mahapul ni amtaen yu pehding yun umhehmek tep impatudek Apu Dios e kantuy 'Ya hemek yun edum yu hu pinhed ku, beken idan yuka i-appit.' "

*Ya meippanggep ni tepel
(Mark 2:18-22; Luke 5:33-39)*

¹⁴ Immalidda disipol John di kad-an Jesus et kandan hi-gatuy "Kele hedin hi-gami et yadda Pharisee, man hin-addum ni kami kamantetpel, nem yadda disipol mu ey endin hekey daka pantetpeli?"

¹⁵ Hinumang Jesus et kantuy "Kaw ida kamantetpel hu gagayyum ni lakin mangkasal? Eleg, tep wada etan gayyum dan lakin manhehngel. Nem hedin wada memettey etan ni nanhenget, ey yan nunman ali law pantetpelan idan gayyum tu. Yadda disipol ku ey heni gayyum ni manhehngel tep yan nunyan wada-ak di kad-an da ey eleg ida mantetpel, nem hedin endi-ak ali law di kad-an da, ey mantetpel ida tep ya pannemnem dan hi-gak."

¹⁶ Intuttuddun Jesus hu pengamtaan dan eleg mabalin ni i-e-dum da hu elaw tud elaw dan nebayag et kantuy "Endi tuun tu ittuftup hu baluh ni luput di daan ni balwasi, tep hedin hanniman, ey umkayhen etan baluh ni ittuftup tu et mekyub etan balwasi et mema-man mebi-ki. ¹⁷ Hanniman dama e endi tuun tu ihha-ad hu pakekapyan meinum di kimmelhin katat ni ha-addan ni meinum tep eleg meinnat. Et hedin um-atung hu meinum, ey mebeghi etan katat ni ha-addan et

* **9:6** 9:6 [5-6] Hedin yadda Jews ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamengkal ni liwat. Ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamengkal ni degeh. Et humman hu, yan nengipeyaggudan Jesus etan ni tuun nedahuy ey impeang-ang tu mewan e wada kabaelan tun mengkal ni liwat, henin nan Apu Dios. Huyya nengipeang-angan Jesus ni kinaDios tu.

umkawah hu meinnun. Mukun ya pakekapyan meinnum, ey mahapul ni yad pakekapyan katat hu pengihha-adan.”

Ya nenagwan Jesus etan ni netey ni u-ungngan Jairo
(Mark 5:21-43; Luke 8:40-56)

¹⁸ Kapan-e-helan Jesus huyyaddan edum tu ey immali hakey ni ap-apun Jew. Nandukkun di hinanggan Jesus et kantuy “Pakattey ni u-ungngak ni bii. Ikay anhan et mu kap-en et tumegu.”

¹⁹ Inebulut Jesus et unuden tu etan ap-apu ey neikuyug ida etan disipol tu. ²⁰ Ida kamandaddallan ey wada etan hakey ni biin hampulud dewwan toon hu nelabah ey eleg mesikked hu kuheyaw ni kamelpud annel tu. Hinnup tu hi Jesus di benneggan tu et kap-en tu gilig ni balwasi tu, ²¹ tep kantud nemnem tuy “Anin ni nakka kap-an ebuh hu gilig ni balwasi tu et me-kal degeh ku.” ²² Nanwingi hi Jesus ey inang-ang tu etan bii et kantuy “Agik, na-kal law huttan ni degeh mu tep ya muka pengullug ni hi-gak.” Ey pinhakkeyey na-kal degeh tu.

²³ Yan dintengan dad baley Jairo e ap-apun Jew, ey inang-ang da e ida kaumlelemyung etan ida tutu-u niya kanengih ida tep netey etan u-ungngan Jairo. ²⁴ Kan Jesus ni hi-gaday “Ehep kayun emin. Eleg matey etan u-ungnga, neugip ni ebuh.” Nem daka ngi-ngi-ngii hi Jesus. ²⁵ Immehep ida et humgep hi Jesus di kuwaltuh etan ni biin u-ungngan kandan netey et tengeden tu ngamay tu, ey pinhakkeyey netagwan. ²⁶ Nandingngel di kebebbley diman huyyan impahding Jesus.

Ya nangkalan Jesus ni kulap ida etan ni dewwan tuu

²⁷ Hini-yan Jesus humman ni bebley et kamenglaw ey neiunud ida etan dewwan tuun nekulap. Inlet da ehel da et kanday “Hanat nan David, hemek dakemi anhan!” ²⁸ Inunud da hi Jesus di baley ni hinggepan tu, et kan tun hi-gaday “Kaw yuka kulluga e wada kabaelan kun mengkal ni kulap yu?” Kanday “Em. Mika kulluga.” ²⁹ Et kapaen Jesus mateda et kantuy “Neipahding hu pinhed yu tep ya yuka pengullug.” ³⁰ Ebuh humman ey na-kal kulap da et han-ang-ang da law. Sinugun idan Jesus et kantuy “Entan tu ehehel idan tuu huyya.” ³¹ Nem limmaw ida kumedek et da pan-ehelen di kebebbley humman ni impahding nan Jesus.

Ya nangkalan Jesus ni ngangan etan ni tuu

³² Ida kamenglaw humman ni tuu ey indateng dad kad-an Jesus hu nginengan dimonyoh ni kameihhuklung. ³³ Ingkal Jesus hu neihuklung ni hi-gatun dimonyoh ey kaum-ehel law. Natngadda tuu et kanday “Endi tayu inang-ang ni hanneyan an neipahding ni nunman eyad bebley tayud Israel.” ³⁴ Nem kan idan Pharisee ey “Ya ap-apun dimonyoh e hi Satanas hu nengidwat ni kabaelan Jesus ni mengkal ni kameihhuklung.”

Ya et-eteng ni hemek Jesus idan tuu

³⁵ Limmaw hi Jesus di kebebbley ni an mantuttuddud kesimbasi-baan idan Jews. Intuttuddu tu meippanggep ni nan-ap-apan Apu Dios niya ing-ingkal tu dakel ni nambakbaklang ni degeh idan tuu. ³⁶ Kahehhemekan Jesus ida etan tuun kameemmuemmung, tep dakel daka kakkaguhi ey endi kabaelan da. Henidda kalneroh ni inway ni kamengippattul ni hi-gada et mukun angehemmek ida. ³⁷ Kan

Jesus idan disipol tuy “Dakel ida tuun neminshed ni mengullug ni hi-gak, nem kulang ida umlaw ni an mantuttuddun hi-gada. Kamei-ellig di dakel enni, nem hahhakkey ida tuun man-enni. ³⁸ Et humman hu, pandasal kayun Apu Dios ma-lat umitu-dak ni edum ni an mantuttuddu e hi-gada hu neieligan idan man-enni, tep hi-gatu hu kam payew.”

10

Yadda etan Hampulut dewwan disipol Jesus

(Mark 3:13-19; Luke 6:12-16)

¹ Ineyagan Jesus ida Hampulut dewwan disipol tu et idwatan tuddan kabaelan dan mengkal ni dimonyoh ni kameihhuklung. Ey indawat tun hi-gada kabaelan dan mengkal ni dakel ni nambakbaklang ni degeh. ²⁻⁴ Ya ngadan idan nunman ni Hampulut dewwan disipol Jesus ey hi Simon, e Peter hu hakey ni ngadan tu, hi agitu e hi Andrew, yadda etan u-ungngan Sebedi e di James nan John, hi Philip, hi Bartolomew, hi Tomas, hi Matthew, e ya ngunu tun nunman ey kaman-emmaung ni buwis, hi James e u-ungngan Alphaeus, hi Thaddaeus, hi Simon e Zealot, * et hi Judas Iscariot e nengihdul nan Jesus.

Ya nengitu-dakan Jesus ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu

(Mark 6:7-13; Luke 9:1-6)

⁵ Sinugun Jesus ida huyyan disipol tu et han tudda itu-dak. Kantun hi-gaday “Entan elaw yud bebley idan beken ni Jews et yad kebebbebley di Samaria. ⁶ Nem elaw kayud kebebbebley idan edum tayun Jews e helag nan Israel, tep eleg da amta hu makulug ni elaw nan Apu Dios e henidda netalak ni kalneroh. ⁷ Ituttuddu yun hi-gada e immali law hu intu-dak nan Apu Dios ni man-ap-apu. ⁸ Ekal yu degeh da, tagu yudda nangketey, ekal yu degeh idan kamengmengpuh annel da niya ekal yudda dimonyoh ni kameihhuklung ni tuu. Eleg pebeyyad Apu Dios huyyan kabaelan ni indawat tun hi-gayu, et humman hu, entan tu pabeyad hu pehding yuddan tuu. ⁹ Entan pambalun yun pihhuh, ¹⁰ niya entan pan-akbut yu. Entan alan balwasi niya patut ni panhullulan yu, ey anin entan panhulkud yu. Ngenamung ida hu tuun baddangan yun umhemek ni hi-gayu.

¹¹ Hedin dimmateng kayud hakey ni bebley, ey hamak yu hu neminshed ni mengeyyag ni hi-gayu. Pakiha-ad kayun hi-gada ingganah peni-yanan yun nunman e bebley. ¹² Hedin wada hehgepan yun baley, man kanyuy ‘Melinggep kayu kaya.’ ¹³ Ey hedin pehgep dakeyuan kambaley, man um-amnun pelinggep nan Apu Dios etan kambaley. Nem hedin ihhingal dakeyu ey nanna-ud ni eleg ida pelinggep nan Apu Dios. Humman ni linggep ni kamelpun hi-gatun heni yu illaw ni hi-gada ey mannenneng ni hi-gayu. ¹⁴ Hedin hi-yanen yu etan bebley ni dakeyu kaihhingal, ey pukpuki yu hu dep-ul di dapan yu et penang-angan dan nanliwat ida tep ya dakeyu kapengihhingngali. ¹⁵ E-helen kun hi-gayu e yallin aggew ni penuwetan Apu Dios ni tuud puyek, ey makulug ni i-imman ali hu kastiguddan nekalliwtan ni tutu-ud Sodom et yad Gomorrah nem ya kastiguddallin tutu-ud bebley ni mengihhingngal ni hi-gayu.

* **10:2-4** 10:2-4 Huyyan Zealot ey hakey ni grupuh ni tuun eleg meminshed ni mengu-unnud ni gubilnun Rome.

Ya panlelehhanaan idallin kamengullug

(Mark 13:9-13; Luke 21:12-17)

¹⁶ Dengel yuwak, tep yad pengittu-dakan kun hi-gayun yu pengittuudduan ni elaw ku, ey heni kayu kalneroh ni an mei-dum di mangkabunget ni ahhud muyung. Et humman hu, mahapul ni pekahhellipat-an yu e heni kayu uleg e tuka pekahhellipat-i ma-lat eleg matey. Mahapul mewan ni endin hekey hu yu nemnemen ni lawah e heni kayun paluma. † ¹⁷ Helipat-i yu tep wadaddalli mengippadpap ni hi-gayu et idiklamuh dakeyu niya pambe-igen dakeyud simbaan da. ¹⁸ Ey illaw dakeyud hinangngab idan governor niyad hinanggan edum ni ap-apu tep ya yuka pengullug ni hi-gak. Et yan nunman ali hu pengippeamtaan yun elaw kun hi-gada et yadda Gentiles. ¹⁹ Hedin medettengan hu panhumalyaan dan hi-gayu, ey ebuh kakkaguh yu, tep hi Apu Dios hu mengittuuddun ihhumang yu et ya elaw ni penummang yu. ²⁰ Em, ebuh kakkaguh yu, tep ngenamung hu Ispirituh Ameyu e hi Apu Dios ni mengippeheppit ni hi-gayu.

²¹ Mampapatey idalli tutu-u. Anin idallin han-aaggi et ya han-aamma et mampapatey ida. Pepettey ni u-ungnga tu hu a-ammed tu niya pepettey ni a-ammed tu hu u-ungnga tu. ²² Anggebe-hel dakeyullin dakel ni tuu tep ya yuka pengullugin hi-gak. Nem ya tuun mengitultuluy ni mengullug ni hi-gak ingganah ni kegibbuan tuddalli huyyan ligat ey mehellakniban. ²³ Hedin pelellehanaan dakeyud hakey ni bebley, ey besik kayud edum ni bebley. E-helen kun hi-gayu e eleg yulli gibbuha ngunu yud kebebbley eyad bebley tayud Israel, ey immali-ak e Pengulwan ni emin ni tuu.

²⁴ Ya kaman-eddal ey beken ni eta-ta-gey nem ya mittuduh tu. Ya bega-en ey beken ni eta-ta-gey nem ya apu tu. ²⁵ Heni daman hi-gayu et hi-gak tep yadda edum ni tuu ey pinihul da-ak e Ap-apu yu et ingadnan da-ak ni hi Satanas e ap-apun emin ni lawah. Nema-man hi-gayu tep kadwa dakeyu et pihhulen dakeyu dama.

Ya tekkutan tayu ey ya panliwwatan tayun Apu Dios

(Luke 12:2-7)

²⁶ Nem entan takut yun hi-gada. Ya kaippahding ni tuud nehainan ey meamtalli. Tep emin hu eleg meamtan nunya ey meamtallin edum ni aggew. ²⁷ Ya nakka ituttuuddun hi-gayun nunya, ey mahapul ni pampeamta yullin hakey ni aggew et dengelen alin dakel ni tuu. ²⁸ Entan tu takusidda hu memettey ni hi-gayu tep anin petteyen da annel yu et eleg mabalin ni wada da pehding ni linnaweyu. Heballi kumaddan hi Apu Dios tekkutan yu tep hedin petteyen dakeyu, dammutun pellow dakeyud impiernoh e kalawwin kamekastigu. ²⁹ Anin ya pippiweng e kagedwah ni hepeng ni ebuh hu bayad tu, et eleg mabalin ni an mettey hedin eleg i-abulut Ameyu e hi Apu Dios. ³⁰ Et nema-ma ngun hi-gayu, tep dakeyu kapaka-ikkaguh nan Apu Dios, tep anin ni bewek yu et amta tu bilang tu. ³¹ Et humman hu, entan takut yu tep nebalol kayun peteg ni hi-gatu nem yadda pippiweng.

Mahapul ni eleg itsu umbaing ni mengippeamtan itsu kamengullug nan Jesus

(Luke 12:8-9)

† **10:16** 10:16 Luke 10:3.

³² Hedin ya tuun menghel ni edum tun tuun tuwak kakulluga ey ebbuluten kulli damad kad-an nan Ama e hi Apu Dios di kabunyan. ³³ Nem hedin ya etan tuun menghel di edum tun tuu e eleg tuwak kulluga ey eggak ali dama ebbulutad kad-an nan Ama di kabunyan.

Megennadwaddalli tuu tep hi Jesus
(Luke 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Entan tu nemnem e immali-ak di puyek ni mengippelinggep ni emin ni tuu, tep ya kakulugan tu ey dakel idalli man-imbabalaw tep hi-gak. ³⁵ Anin idan han-ama, yadda han-ina, niyadda nan-aapu et mambabakal ida tep umhulun ni hi-gak. ³⁶ Ya pekibbuhhul ni hakey ni tuu ey yadda ngu familyah tu.

³⁷ Ya tuun e-etteng impeminhed tun a-ammed tu winu u-ungnga tu nem ya impeminhed tun hi-gak ey beken humman ni meingngadnan ni kamengu-unnud ni hi-gak. ³⁸ Hedin pinhed yun mengu-unnud ni elaw ku, mahapul ni u-unnuden yuwak anin ni umhulun ni panligligatan yu. Hedin eleg yu pehding huyya, man eleg kayu meibbillang ni kamengullug ni hi-gak. ³⁹ Ya tuun ebuh annel tu niya biyag tud puyek ni tuka nenemnema ey endi gun-uden tu, tep hedin mettey, endi biyag tud kad-an Apu Dios. Nem ya tuun mengihhikkal ni ligat tun tuka pengullugin hi-gak, tep pinhed tun wadalli biyag tun endi pappeg tu, ey makulug ni meidwatan ni nunman ni biyag.

Ya panyaggudan ni dewwatan tayu
(Mark 9:41)

⁴⁰ Yadda tuun mengebbulut ni hi-gayu ey ebbuluten da-ak dama. Ey ya tuun mengebbulut ni hi-gak ey ebbuluten tu dama etan nengitu-dak ni hi-gak. ⁴¹ Yadda tuun mengebbulut ni prophet Apu Dios ey iddawtan tudda daman henin iddawt tuddan prophet tu. Niyadda etan tuun ebbuluten da hu tuun kayyaggud, ey iddawtan idan Apu Dios ni henin iddawt tuddan tuun kayyaggud. ⁴² Ya tuun peinnuman tun anin ni hambasuh ni danum etan ida nebabah ni tuun kamengu-unnud ni hi-gak, tep ya daka pengu-unnudin hi-gak, ey iddawtan idan Apu Dios ni panyaggudan da.”

11

Ya nenu-dakan John ni disipol tud kad-an Jesus
(Luke 7:18-35)

¹ Ginibbuh nan Jesus ni intuttudduuddan disipol tu huyya et lumaw di edum ni bebley di diman Galilee ni an mantuttuddu.

² Yan nunman ey wada hi John e kamemenyag di kallabbuttan, nem dingngel tu impahpahding nan Jesus et itu-dak tu dewwan disipol tud kad-an tu. ³ Limmaw ida et kandan Jesus ey “Kaw hi-gam hu inhel lan Apu Dios ni um-ali, winu wada hin-appil ni hehgeden mi?” ⁴⁻⁵ Kan Jesus ni hi-gaday “Kaibangngad kayud kad-an John et yu ehelen ni hi-gatu eyadda yuka deddengngela niya yuka ang-ang-anga, e ida law kaum-ang-ang hu nangkekulap, ida kaumdalan hu nepi-day, ey ida kaumdedngel law hu netuleng, na-kal law hu degeh idan kamengmpuh annel da, netagwan ida nangketey niya kamangkeituttudduuddan newetwet hu et-eteng ni impeminhed Apu

Dios ni hi-gada. ⁶ Ey ehel yun John e um-amleng hu tuun pannananeng tun ingganah hu tuka pengullug ni hi-gak.”

⁷ Limmaw ida la etan disipol nan John ey kan Jesus ida etan ni neamung ey “Hipa ninemnem yun an ang-angen eman ni linawwan yud desert di kad-an John? Kaw ya etan tuun endi tunung ni nemnem tu e henin elkat ni kapellupelluyan dibdib ni ebuh? ⁸ Winu ya tuun nambalwasin nekangngina? Beken, tep ya kamambalwasin nekangngina ey wadad baley ni patul, eleg umlaw di desert. ⁹ Inamtak et ya pinhed yun an ang-angen ey ya prophet, et makulug ni humman ni yu inang-ang ey humman keta-ta-geyyan ni prophet e hi John ngadan tu. ¹⁰ Tep wada dedan neitudek ni meippanggep ni hi-gatu e kantuy ‘Hi-gak e hi Apu Dios ey pemengnguluk eya mengituttuddun meippanggep ni hi-gam et han ka dateng.’”

¹¹ Intu-man nan Jesus et kantuy “Pinili dedan Apu Dios hi John ni keta-ta-geyyan ni emin ni tuu. Nem ya etan kebababahan di nan-ap-apan Apu Dios ey eta-ta-gey nem hi-gatu. ¹² Neilepun eman ni nantuttuddun nan John ingganah nunya, ey ihik ida tuun mei-dum di nan-ap-apan nan Apu Dios. ¹³ Emin idela prophets nunman et yadda nantuttuddun Tugun Moses ey intenuttuddu da meippanggep ni nan-ap-apan Apu Dios ingganah eman ni kawedan John. ¹⁴ Gullat ni yuka kulluga humman ni intenuttuddu da, ey inamta yu e hi John etan kan idan prophets ni um-ali tep hi-gatu etan immalin heni hi Elijah la hu elaw tu. ¹⁵ Hedin et inewatan yu law, ey kulug yu huyyan in-inhel dan hi-gayu.

¹⁶ Hipa na-mu pengi-ingngehan kun elaw yun tutu-un nunya? Heni kayuddan etan ni u-ungngan kamampan-a-ayyam di mulkaduh. Yadda etan edum ey kandaddan edum day ¹⁷ ‘Nanggangganga kamin pan-am-amlengan, nem eleg kayu meneyyaw. Ey impatna mi mewan ni mengia-appah ni kalemyungi, nem eleg kayu umlemyung.’ Heni kayuddan nungan u-ungnga, tep endi maptek ni pinhed yu. Eleg yuwak u-unnuda niya eleg yu dama u-unnuda hi John. ¹⁸ Tep immali hi John e kamemenyag ey nakneng tuka kenna niya eleg um-inum ni kaumbuteng, nem kanyuy ‘Wada dimonyoh ni neihuklung ni hi-gatu.’ ¹⁹ Ey immali-ak e Pengulwan ni emin ni tuu et nakka mengngan niya nakka menginum ni meinum ey kanyuy nadmuttak, nakka mambutteng, niya nakka mekieddueddum idan kaman-emption ni buwis niyadda edum ni neliwtan.

Nem neihla kayu tep yadda tuun nengu-unnud ni elaw John et ya elaw ku ey hi-gada hu kei-ang-angan ni kakinyayaggud ni elaw Apu Dios niya kalinaing tu.”

*Ya kastiguddallin tuud kebbebley ni eleg mengullug nan Jesus
(Luke 10:13-15)*

²⁰ Peteg hu bunset Jesus ida etan ni katuutuud kebbebley ni nengipeenang-angan tun miracle, tep eleg ida mantuttuyyun liwat da. ²¹ Et kantun hi-gaday “Anggehemmek kayun iKorasin niya iBetsaida, tep nanna-ud ni mekastigu kayu, tep anin ni inenang-ang yudda miracle, et eleg kayu mantuttuyyun liwat yu. Yadda la tuud Tyre et yad Sidon ey nemahhig liwat da, nem gullat ni inang-ang dadda miracle ni inenang-ang yu et nanna-ud ni nantuttuyyu idan liwat dan dagah et mambalwasiddan nebi-bi-ki niya nandep-ulan da annel dan

pengippeang-angan dan nantuttuyyuddan liwat da. ²² Et humman hu, nemahhig ali kastigu yu nem yadda la eman tutu-ud Tyre niyad Sidon. ²³ Hi-gayun iCapernaum ey kanyu na-mu ngu nem metbal kayud kad-an Apu Dios, nem eleg, tep pellow dakeyullid impiernoh. Tep gullat ni inang-ang idan tuud Sodom hu miracle ni inenang-ang yu, ey nantuttuyyu ida-et eleg et bahbahen Apu Dios bebley da et nanengtun nunya. ²⁴ E-helen kun hi-gayu e yallin panhuwetan Apu Dios ni tuu ey nemahhig ali kastigu yu nem ya kastiguiddan tuu lad Sodom e nemahhig liwat da.”

*Ya nandasalan Jesus
(Luke 10:21-22)*

²⁵ Entanni ey nandasal hi Jesus e kantuy “Ama e Ap-apud kabunyan niyad puyek, nakka mansalamat ni hi-gam, tep eleg mu peamta elaw muddan nan-adal niyadda nelaing, nem impeamtam idan eleg man-adal niyadda beken ni nelaing. ²⁶ Humman e Ama hu neipahding tep humman pinhed mu.”

²⁷ Kan tu mewan ey “Indawat Ama hu saad kun man-ap-apun emin. Hi-gatun ebuh hu nekangngamtan hi-gak niya endi edum ni nekangngamtan Ama, nem hi-gak ni ebuh niyadda pinhed kun pengippeamtaan ni hi-gatu.

²⁸ Hi-gayudda etan ni kamelilligasid biyag tu, ey hi-gak idinel yu et baddangan dakeyu. ²⁹ Kulug yuwak et u-unnuden yuwak ma-lat wada inna-nu tun pengeddalan yun elaw ku. Hi-gak ey neanussak niya mahmekkak et mukun dakeyu kahehmeka. ³⁰ Eleg kayu meliggasin mengu-unnud ni elaw ku hedin kullugen yuwak tep baddangan dakeyun hi-gak et melinggep nemnem yu.”

12

*Intuttuddun Jesus hu meippanggep ni aggew ni Sabaduh
(Mark 2:23-28; Luke 6:1-5)*

¹ Hakey ni Sabaduh, ey nandalan hi Jesus di payew. Neupadda etan disipol tu et puma-sing idan pagey et kukkussimen da et kanen da. ² Inang-ang idan Pharisee et kandan Jesus ey “Ang-ang mudda kedi eya disipol mu, kele ida kamema-sing ni pagey ey pi-yew tep Sabaduh?”

³⁻⁴ Nem hinumang Jesus et kantuy “Kaw eleg yu bidbiden etan neitudek ni impahding David eman ni neupaan tu et yadda etan edum tun binsikan da tep ya buhul da? Endi da pengellaan ni kenen da ey neupaddan peteg et humgep hi David di Tabernacle e baley Apu Dios, et tu alen etan sinapay ey pi-yew ni pengngannan ni linggeman ni tuu, tep ebuh hu padin kamengngan ni nunman. * ⁵ Ey kaw eleg yu bidbiden di Tugun Moses e yadda padi ey ida kamangngunnud Tempol anin ni Sabaduh? Nem eleg ibbilang nan Apu Dios ni liwat da humman, tep humman hu ngunu da. ⁶ Ya eya ngunuk ey kedukdul ni peteg nem ya ngunuddan padid Tempol. Ey kele kanyuy neliwtan ida eya disipol ku? ⁷ Wada etan impatudek nan Apu Dios ni kantuy ‘Hi-gak e hi Apu Dios ey ya hemek yun edum yun tuu hu nakka gamgami, beken etan idan yuka i-enappit ni hi-gak.’ Gullat ni yuka ewwasi

* **12:3-4** 12:3-4 Eleg ibbilang nan Apu Dios ni liwat di David hu da nengannan ni nunman ni sinapay anin ni beken idan padi.

huyyan inhel Apu Dios, et eleg yu penghel ey nanliwat ida etan disipol ku. ⁸ Tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu hu kamengippanghel ni hipan kamepi-yew, niya hipa eleg mepi-yew ni Sabaduh e kamengillin ni aggew.”

*Ya etan tuun negikuy ngamay tu
(Mark 3:1-6; Luke 6:6-11)*

⁹ Hini-yan di Jesus humman ni bebley et lumaw ida etan di hakey ni simbaan ey ¹⁰ wadadman hu tuun negikuy ngamay tu. Wadaddadman etan Pharisee ni kaumhamahamak ni idded-ek dan Jesus ni bahul tu et kandan hi-gatuy “Kaw liwat ni pengkalan ni degeh hedin Sabaduh tep humman hu kamengillin ni aggew?” ¹¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Innanu hedin wada me-gah ni kalneroh yud bitun napnun danum, kaw kanyuy diman tep Sabaduh et liwat ni an pengellaan? Inamtak et yu ellan ma-lat eleg matey. ¹² Et nema-ma-ma ngu hu tuu e beken ni liwat ni pengippahdingan ni panyaggudan tu anin ni Sabaduh.” ¹³ Et kan Jesus etan ni negikuy ngamay tuy “Ukyad mu eya ngamay mu.” Inukyad tu ngamay tu ey neihaddak et kayyaggud law e henin hakey ni ngamay tu. ¹⁴ Nem immehep ida Pharisee et manhuhummangan idan pehding dan memetty nan Jesus.

Hi Jesus hu pinutuk Apu Dios ni heni bega-en tu

¹⁵ Nem inamtan Jesus humman ni planuh da et hi-yanen tu humman ni bebley ey inunud idan dakel ni tuu et pan-ekalen tun emin hu degeh idan kamampandedgeh. ¹⁶ Sinugun idan Jesus et kantuy eleg da peennamtaddan edum ni tuu humman ni impahding tu. ¹⁷ Humman ni impahpahding Jesus hu inamnuan eman ni ehel Apu Dios ni inhel lan Isaiah ni kantuy

¹⁸ “Adyah etan pinilik ni bega-en ku. Nakappinshed ku ey tuwak kapeamleng ni peteg. Iddawat ku hu Ispirituh kun hi-gatu et hi-gatu mengippeamtan penuwetan kun emin ni tuu. ¹⁹ Eleg mekittuttut niya eleg tu e-e-leta ehel tu. Eleg an umtekutekuk di kekelkeltad. ²⁰ Eleg tudda e-waya etan eleg meihammad hu daka pengullug, nem bennaddangan tudda ingganah pesikked tullin emin hu lawah. ²¹ Hi-gatulli hu iddinel idan tuud kebbebley ni mengippaptek ni hi-gada, anin hipa neitu-wan da.”

*Hi Jesus nan hi Satanas
(Mark 3:20-30; Luke 11:14-23)*

²² Entanni ey wada in-ali dad kad-an Jesus ni tuun nekulap niya nenganga tep nehuklungan ni dimonyoh. Ingkal nan Jesus kulap tu et ya ngangetu ey kaum-ehel law niya kaum-ang-ang. ²³ Natngaddan emin hu tuu et kanday “Tam hi-gatu na-mu etan pinilin Apu Dios ni helag David ni man-ap-apu?” ²⁴ Nem dingngel idan Pharisee hu inhel idan tuu ey kanday “Hi Satanas e ap-apuddan dimonyoh hu nengidwat ni kabaelan Jesus ni nampangalan tun nangkeihuklung.” ²⁵⁻²⁶ Inamtan Jesus humman ni wadad nemnem da et kantun hi-gaday “Kanyuy hi Satanas kakelpuin kabaelan kun mengkal idan dimonyoh ni kameihuklung, nem beken. Neihla huttan ni yuka pannemnem tep kaw tuwak baddangan Satanas ni mengkal idan dimonyoh ni

kameihhuklung ey bega-en tudda? Hedin makulug ni tuwak kabad-dangin Satanas, tam tuwak tep kabaddangin mengippesikked ni hi-gatu e apu da. Ya bebley ni eleg man-uunnud hu ap-apu da et ida kamegnadwa hu tuu, ey endi hakey ni tuun mannananeng ni man-ap-apudman. Hanniman dama hu han-abungan ni eleg man-uunnud, e lektat tu ey nekiwadda. Heni damad nan-ap-apuan Satanas e endi inna-nu tun an mannananeng di nan-ap-apuan tu hedin pesikked tudda etan kameihhuklung ni kaumbaddang ni hi-gatu. Kanyuy hi Satanas hu kamemaddang ni hi-gak ni mengkal ni dimonyoh ni kameihhuklung,²⁷ nem hedin makulug huttan ni kanyu, hi-gatu tep dama kamemaddang idan edum yun kamengkal ni kameihhuklung. Humman keang-angan tun naka-ihla kayun peteg.²⁸ Tep hedin hi-gak, man ya kabaelan kun mengkal ni kameihhuklung ey kamelpun Ispirituh Apu Dios. Et huyya keang-angan tun wadadya eyad kad-an yu hu intu-dak Apu Dios ni man-ap-apu.

²⁹ Eleg mabalin ni an ibbebsik ni tuu hu limmun hakey ni tuun na-na-let nem hi-gatu. Pakkaw belluden tu ni et han dammutun ibbebsik tu limmu etan ni hakey ni tuu.” †

³⁰ Kan Jesus mewan ey “Ya tuun eleg mengullug ni hi-gak ey kamekibbuhul ni hi-gak. Ya etan tuun eleg tu pinhed ni umbaddang ni pengullugan idan tuun hi-gak ey tuka degyunadda etan nemihed ni mengu-unnud ni hi-gak.

³¹ E-helen kun hi-gayu e emin hu liwat, anin ni pemihhulan ni edum ni tuu ey dammutun mepesinsahan. Nem ya tuun wada lawah ni e-helen tun Ispirituh Apu Dios ey eleg mepesinsahi.³² Ya tuun memihhul ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey dammutun pessinsahan Apu Dios humman ni liwat tu. Nem ya tuun memihhul ni Ispirituh Apu Dios ey eleg mepessinsahi humman ni liwat tu.

Ya etan keyew niya lameh tu

(Luke 6:43-45)

³³ Ya kayyaggud ni keyew ey kayyaggud illameh tu. Nem hedin lawah hu kakyew tu, ey lawah dama illameh tu. Kameamta hedin kayyaggud winu lawah hu keyew di tuka illameh.”³⁴ Kan Jesus mewan ni hi-gaday “Lawah kayu tu-wangun peteg! Ebu hu lawah ni wadad nemnem yu, et humman gaputun endi kayyaggud ni yuka e-hela. Tep ya wadad nemnem ni tuu ey kameamtad tuka e-hela.³⁵ Hedin kayyaggud nemnem ni tuu, ey kayyaggud dama pehding tu. Nem hedin lawah nemnem ni tuu, ey lawah dama pehding tu.

³⁶ E-helen kun hi-gayu e yallin aggew ni penuwetan nan Apu Dios ni tuu ey mahapul ni hummangen yun emin hu in-inhel yun endi silbitu.³⁷ Tep ya heppiten yun nunya hu keippuunan tu hedin kastiguen dakeyun Apu Dios winu eleg. Tep hedin kayyaggud hu heppiten yu, humman keamtaan tun kayyaggud hu nemnem yu. Nem hedin lawah kaheppitan hakey ni tuu, ey humman keamtaan tun wada liwat tu et mekastigu.”

Ya meippanggep ni miracle

(Mark 8:11-12; Luke 11:29-32)

† 12:29 12:29 Ya pinhed tun e-helen huyya ey ya kabaelan nan Jesus ni mengiduppah nan Satanas.

³⁸ Yadda edum ni Pharisee et yadda kamantuttuddun intugun lan Moses, ey kandan Jesus ey “Apu, pinhed min ang-angen hu immatun ni kakulugan tu e wada kabaelan mun indawat nan Apu Dios.” ³⁹ Nem kan Jesus ni hi-gaday “Lawah kayun tuun nunya. Yuka ippatnan memillit ni hi-gak ni mengippeang-ang ni immatun ni kabaelan nan Apu Dios ma-lat amtaen yu hedin makulug ni intu-dak tuwak nan Apu Dios. Nem endi edum ni iddawat nan Apu Dios ni hi-gayun mengippeang-ang ni kabaelan tu nem ebuh hu neipahding lan Jonah e prophet. ⁴⁰ Hi Jonah ey inekmun ni etteteng ni deleg et manha-ad di egeh tun tellun aggew. Hanniman ali daman hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep manha-ad dak di kulung ni tellun aggew. ⁴¹⁻⁴² Yadda la tuud Nineveh hu keang-angan tun lawah kayu tep yan eman ni kawedan Jonah ey inu-unnud da intenuttuddu tu et mantuttuyyuddan liwat da. Yan nunya ey iyyadya-ak e neta-ta-gey nem hi Jonah, nem eleg kayu mengullug ni hi-gak et eleg kayu mantuttuyyuan liwat yu. Ya hakey mewan ni keang-angan tun kekastiguan yu, ey ya impahding la etan ni biin ap-apud Seba di Arabia. Anin ni edawwin bebley hu nalpuan tu, et limmaw di kad-an Solomon ni an mengngel ni kalinaing tun indawat Apu Dios ni hi-gatu. Yan nunya ey iyyadya-ak di kad-an yu e nelalla-ing nem hi Solomon, nem eleg yuwak kulluga. Huyyadda keang-angan tun kekastiguan yullin penuwetan Apu Dios ni tuud puyek.”

Ya elaw idan dimonyoh
(Luke 11:24-26)

⁴³ Kan mewan Jesus ey “Wada etan dimonyoh ni neihuklung di hakey ni tuu. Na-kal di neihuklungan tu et an mandaladalan di desert ni an menang-ang ni pan-iyyatuan tu, nem endi tuka hemmaka. ⁴⁴ Et kantud nemnem tuy ‘Mambangngaddak ew etan di neihuklungan kun hiniyan ku.’ Et mambangngad ey inang-ang tun kayyaggud law etan tuun neihuklungan tun nunman. ⁴⁵ Et an ali umewit humman ni dimonyoh ni pitun edum tu e lawah idan peteg nem hi-gatu et maihuklung ida etan di tuu ey nema-ma law ni peteg etan tuu nem yan eman ni laputu. Henin nunya hu kei-ingngehan ni meippahding alin hi-gayu tep nemahhig hu kalwah yu.”

Hi inan Jesus et yadda agitu
(Mark 3:31-35; Luke 8:19-21)

⁴⁶ Kaman-e-ehhel hi Jesus ey dimmateng ida agitun lalakki et hi inetu. Immehneng idad dallin ey daka pan-ibbaga hi Jesus tep pinhed dan meki-ungbal ni hi-gatu. ⁴⁷ Kan ni hakey ni tuu nan Jesus ey “Immen di inam et yadda agim ni lalakkid dallin e pinhed dan meki-ungbal ni hi-gam.” ⁴⁸⁻⁵⁰ Kan Jesus etan ni tuu ey “Endi nepilin inak winu agik tep ya nakka ibbilang ni inak niya agik ey yadda etan tuun kamengu-unnud ni pinhed nan Ama.” Inledeng tudda etan ni disipol tu et kantuy “Adyah ida eya nakka ibbilang ni inak niya agik.”

13

Ya etan inab-abig Jesus ni tuun an nanha-bug ni bukel
(Mark 4:1-9; Luke 8:4-8)

¹ Yan nunman ni aggew, ey immehep hi Jesus etan di baley et lumaw di gilig ni baybay et an manyuyyuddung. ² Entanni ey neamung ida dakel ni tuud kad-an tu et humgep di bangka et yumudung diman et mantuttuddu. Immehneng ida tuud gilig ni baybay ni mengngel ni tuka ituttuddu. ³ Dakel inena-abbig Jesus ni penuttuddu tuudan tuu et huuya hu hakey ni ina-abbig tu. Kantuy “Wada etan tuun an nantanem e nanhinna-bug tu bukel ni intanem tu. ⁴ Yan nengihebwan tuudan bukel ey wadadda na-gah di gilig ni dalan, et umlidda sisit et kanen da. ⁵⁻⁶ Yadda edum ni bukel ey na-gah di mabetu. Et ma-nut anggagannu ey simmemel ida, nem pimmetang ey nakpit ida tep meingpih hu puyek et eleg lumhed hu lamut da. ⁷ Na-gah di magulun hu edum, ey simmemel ida, nem inhengan idan gulun. ⁸ Yadda edum ey na-gah di kayyaggud ni puyek ey simmemel ida. Limmameh ida ey wadadda etan malemeh, nem wadadda etan edum ni melallammeh ey wadadda etan mekallameh ni peteg.” ⁹ Et kantuy “Hedin wada tangila yu, awasi yu huyyan inhel ku et nemnememen yu.”

*Ya gaputun kapan-ina-abbig Jesus hu tuka penuttuddu
(Mark 4:10-12; Luke 8:9-10)*

¹⁰ Entanni ey immalidda etan disipol tu et kanday “Kele muka pan-ina-abbig hedin wada e-helen mun hi-gada e eleg mu panna-ud?” ¹¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Hedin hi-gayu, man nakka panna-ud ni ituttuddu hu elaw ni nan-ap-apuan Apu Dios ni eleg tu peamta ingganah nunya. Nem hedin yad edum ni tuu, man nakka pan-ina-abbig ni ebuh hu nakka penuttuddun hi-gada. ¹² Ya etan tuun mengun-unnud ni ehel ku ey baddangan Apu Dios et amtaen tun mengewwat ni nakka ituttuddu ma-lat ma-duman inamta tu et lumeing. Nem ya etan tuun wada ekket ni inamta tu, nem eleg tu u-unnuda ey meendi humman ni ekket ni inamta tu. ¹³ Eggak panna-ud hu nakka penuttuddun hi-gada, tep anin ang-angen da elaw ku et heni eleg da ang-angen. Anin ni dedngelen da elaw ku et heni eleg da denglen et eleg da ewwasi. ¹⁴ Humman inamnuan ni inhel lan Isaiiah e prophet ni kantuy

‘Deddengngelen yulli, nem eleg yu han-awat. Ang-ang-angen yulli, nem eleg yu han-immatur. ¹⁵ Hanniman kayu tep kahing kayu, et humman hu eleg yu pinhed ni dedngelen niya eleg yu pinhed ni ewwatan. Gullat et ni beken kayun henin nunman, ey han-awat yu hu kameituttuddun hi-gayu, et mantuttuyyu kayu, et pesinsahan ku hu liwat yu.’ *

¹⁶ Nem negahat kayu, tep han-ang-ang ni mateyu niya handengel ni tangila yu, tep inewatan yu hu elaw nan Apu Dios. ¹⁷ Makulug ni e-helen kun hi-gayu e dakel ida prophet et yadda edum ni kayyaggud ni tuun nunman ni neminhed ni menang-ang eyan yuka ang-ang-anga, nem eleg da ang-angen. Pinhed dan dedngelen eya yuka deddengngela, nem eleg da dengelen.”

*Ya keibbellinan etan ni ina-abbig nan Jesus ni tuun an nengiha-bug ni bukel
(Mark 4:13-20; Luke 8:11-15)*

* 13:15 13:15 Isaiiah 6:10

¹⁸ Inhel Jesus keibbellinan etan ni ab-abig tun nantanem et kantuy ¹⁹ “Yadda etan bukel ni na-gah di gilig ni dalan ey humman ida etan tuun dingngel da hu elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios, nem eleg da han-awat, tep hineul idan Satanas, et pinhakkeyey liniwwan da hu dingngel da. ²⁰ Yadda etan na-gah di mabetu ey heni humman ida etan tuun kamanggagayan nangngelan dan ehel Apu Dios, ²¹ nem eleg meihammad hu daka pengullug, et anggagannu ey liniwwan da. Hedin wada ligat da tep ya daka pengullug, ey pinhakkey ey insiked dan mengullug.

²² Yadda etan bukel ni na-gah di magulun hu neieligan idan tuun nangngel ni ehel nan Apu Dios, nem eleg da hengnguda, tep ya pambiyagan da niya keddangyanan da hu daka nenemnema. ²³ Yadda etan bukel ni na-gah di kayyaggud ni puyek hu neieligan idan tuun nangngel ni ehel nan Apu Dios ey inewatan da et mannananeng idan mengu-unnud. Et kayyaggud elaw ni edum, kakkayyaggud hu elaw ni edum ey kayyaggud ni peteg hu elaw ni edum.”

Ya ab-abig ni pagey niyadda helek

²⁴ Inab-abig mewan nan Jesus hu hakey ni ab-abig ni keiddingpatan ni elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios et kantuy “Ya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni tuun netaneman payew tu. ²⁵ Neugip ida tuun nunman ni hileng ey immali etan bukul tu et taneman tun bukel ni helek etan payew ni netamman ni pagey et bumsik. ²⁶ Neetteng etan pagey et kamambukkal ey neetteng ida dama etan helek. ²⁷ Immalidda etan bega-en ni kampayew et kandan hi-gatuy ‘Kele kayyaggud hu intanem mun bukel di payew mu ey attu an nalpuan ni nemahhig ni helek?’ ²⁸ Kan etan ni kampayew ey ‘Inamtak et wada immalin bukul ni an nampengitnem ni nunman idan helek.’ Kan ida etan ni bega-en tuy ‘Kaw mi panggebbuten?’ ²⁹ Kan etan ni Apu day ‘Ebuh, anin diman tep entanni ey pekiggebbut yudda pagey. ³⁰ Diman ew et ngenamung alin ahiani. Hedin ali ew me-teng, ey e-helen kuddan man-enni et pamengulu dan gebbuten ida etan helek et panlakhen da et da apuyan ni han da ineni etan pagey.’ ”

Ya keiddingpatan etan ni ekkeket ni bukel

(Mark 4:30-32; Luke 13:18-19)

³¹ Inab-abig mewan Jesus hu hakey ni pengi-ingngehan tun elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios et kantuy “Kamei-ellig hu nan-ap-apuan Apu Dios etan ni bukel ni mustard e keek-eketan di emin ni bukel. ³² An intanem etan ni hakey ni tuu et meetteng ey humman kee-ettengngan ni emin ni intanem. Nambalin ni heni keyew ey nemangngapangnga et pambuy-an ni dakel ni sisit.”

Ya keiddingpatan etan ni yeast

(Luke 13:20-21)

³³ In-ingngeh mewan Jesus hu elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios di yeast et kantuy “Ya kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni yeast e hedini in-edum di handilin alinah, man tuka pelbag.”

Ya elaw ni kapenuttuddun Jesus ey tuka pan-ina-abbig

(Mark 4:33-34)

³⁴ Huyyadda hu ab-abig Jesus ni nengiingngehan tun elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios. Impan-ina-abbig tun emin hu nengitenuttuddun

tuddan tuun elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios. ³⁵ Huyyan impahding tu hu inamnuan ni inhel lan eman ni prophet ni kantuy “Pan-ina-abbig ku hu pengippeamtaan kun hi-gadan etan ni eleg meamtan nunman ni nekapyaan ni puyek ingganah ni nunya.”

Ya keibbellinan etan idan pagey niyadda etan helek di a-abbig

³⁶ Entanni ey hini-yan Jesus ida etan tuu ey himmegep etan di hakey ni baley. Immalidda disipol tu et kanday “Ehel mun hi-gami hu pinhed mun e-helen di a-abbig mun helek ni nekihiken di pagey.” ³⁷ Et kan Jesus ni hi-gaday “Ya etan tuun nengitnem ni kayyaggud ni bukel ey hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu. ³⁸ Ya etan payew ey humman eya puyek e nanha-adan ni tuu. Ya pagey ni neitnem ey humman ida tuun Apu Dios. Ya etan helek ey humman ida impantuun Satanas e ap-apun emin ni lawah. ³⁹ Ya etan kangkun buhul ni nengitnem ni helek ey hi Satanas. Ya pengennian etan ni pagey ey humman getud ni kepappegan ni puyek, ey yadda etan man-enni ey humman ida anghel. ⁴⁰ Ya pengemmungan dan helek et apuyan da, ey henin nunman ali mekapkapyan kepappegan ni puyek. ⁴¹ Tep ittu-dak kuddalli anghel Apu Dios et dalli pan-emmungen etan nengituttuddun tuun panliwwatan et yadda emin hu kamengippahding ni lawah ⁴² et palaw daddallid kamantettebbel ni apuy. Umnanginangih idalli ey ngellingellidihen dalli ngipen da. ⁴³ Meang-ang ali kakinyaggud ni elaw idan tuun Apu Dios di pan-ap-apuan tu. Hedin wada tangila yu, awasi yu huyyan inhel ku et nemnememen yu.

Ya keiddingpatan etan ni neitlun gamgam

⁴⁴ Ya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni balituk ni neiku-kud puyek. Himmak ni hakey ni tuu et ta-bunan tu. Kaman-amamleng ni peteg et lumaw et tu pan-igtang ni emin hu limmu tu ma-lat pangetang tun etan ni puyek ni wada balituk ni neiku-ku.

Ya keiddingpatan etan ni inipul

⁴⁵ Ya hakey pay ni pengi-inggehan ni elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni tuun kaan-umgatagatang niya kaum-enang-ang ni kayyaggud niya nenginan inipul. ⁴⁶ Wada himmak tun hakey ni kekakayyaggudan et mambangngad et tu pan-igtang ni emin hu letu tu et gatngan tu humman ni inipul.

Ya etan tabukul niyadda etan deleg

⁴⁷ Ya mewan hakey ni pengi-inggehan ni elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni tabukul ni deleg. Hedin da inta-mel di baybay, man kameknan emin hu nambakbaklang ni deleg. ⁴⁸ Hedin napnu etan tabukul, ey iddakal dad gilig ni baybay ni nampili dadda etan kayyaggud et iha-ad dad tallu-an da. Yadda etan lawah ni deleg ey dadda kaibbeng. ⁴⁹ Hanniman ali hedin mepappeg hu puyek tep umalidda anghel nan Apu Dios et amungen dadda tuu et appilen dadda kayyaggud et yadda lawah. ⁵⁰ Pellaw dadda lawah di kamantettebbel ni apuy. Umnanginangih idallidman ey ngellingellidihen da ngipen da.”

⁵¹ Kan Jesus idan disipol tuy “Kaw yuka ewwasi emin nakka e-ehhela?” Kandan hi-gatuy “Em.” ⁵² Et kan Jesus ey “Emin ida etan kamengituttuddun Tugun Moses ni kamengu-unnud ni hi-gak et ya

elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios hu daka ituttuddu, ey wada kabaelan dan mengitenuttuddun elaw ni nebayag et ya dama baluh ni elaw. Henidda law etan ni tuun peukkat tun emin hu limmu tud baley tun baluh et yadda nebayag ni panyaggudan idan tuu.”

Ya eleg pengullugiddan kebebleyan Jesus ni hi-gatu

(Mark 6:1-6; Luke 4:16-30)

⁵³ Ginibbuh Jesus humman idan a-abbig tu et hi-yanen tu humman ni bebley. ⁵⁴ Nambangngad di bebley da et mantuttuddud simbaan da. Ida kametnga tuun tuka ittenuttuddu et kanday “Attu nalpuan ni laing tu niya kabaelan tun mengippahding idan miracle? ⁵⁵ Tam u-ungnga ngu ahan ni karpenter, ey inamta tayu hi inetu e hi Maria et yadda etan agitu e hi James, hi Jose, hi Simon et hi Judas. ⁵⁶ Wadaddadya dama etan agi tuddan bii. Nem kele attu nengal-an tun kabaelan tu?” ⁵⁷ Inhel da humman tep daka keemmehi et angebe-hel da hi Jesus. Kan Jesus ni hi-gaday “Makulug ni yadda prophet ey ida kamelisputuh di kebebbley niya dadada kakulluga, nem yadda mismuh ni kebebleyan da niyadda agi da ey eleg dadada kulluga.”

⁵⁸ Eleg tu peang-ang hu dakel ni miracle diman, tep eleg ida mengullug ni hi-gatu.

14

Ya neteyyan John e kamemenyag

(Mark 6:14-29; Luke 9:7-9)

¹ Yan nunman ni tsimpuh ey hi Herod hu ap-apud provincia di Galilee. Dingngel tu e wada huyyan hi Jesus, ² et kantuddan edum ni ap-apudman e bebley ey “Hi John e kamemenyag humman nem ay netagwan, et humman hu wada law kabaelan tun mengippahding ni miracle.” ³ Ninemnem Herod huyya tep hi-gatu nengipadpap nan John et paikelabut tu. Impaikelabut Herod tep impapilit ni ahwa tu e hi Herodias ni ikkalebut da. Hi Herodias ey ahwan Philip e agin Herod nem piniliw Herod. ⁴ Katemmuin John nan Herod e kantuy “Lawah ka e Herod, tep mu piniliw hu ahwan agim.” ⁵ Pinhed nan Herod ni pepettey hi John, nem kaumtakut ida etan ni Jews tep daka ibbilang ni prophet hi John.

⁶ Nem entanni ey nedatngan hu aggew ni pan-an-anlaan dan pengineknemnemnan dan neiungngaan Herod, et maneyaw etan biin u-ungngan Herodias di hinanggaddan tutu-un neamung ey kaman-am-amleng ni peteg hi Herod ⁷ et isapatah tu etan ni bii e kantuy “Anin ni hipa ibbagam et iddawat ku.” ⁸ Inhel inetu hu e-helen tu et kantuy “Papatul mu ulun John e kamemenyag et peiha-ad mud duyu et i-lidadya.” ⁹⁻¹⁰ Kamantuttuyyu hi Herod ni nangngelan tun nunman, nem eleg tu pinhed ni kekyaten hu insapatah tu, tep dingngel idan mangili tu, et tu paputul hu ulun John di kallabbutan. ¹¹ In-ali da e inha-ad dad duyu et idwat tu etan ni bii et tu idwat nan inetu. ¹² Immalidda etan disipol John et alen da annel tu et da ikulung et lumaw idan an mengiddatteng nan hi Jesus.

Impangan Jesus hu liman libun tuu

(Mark 6:30-44; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

¹³ Yan nangngelan nan Jesus nunya, ey hini-yan tu humman ni bebley et an mambangka et an manhahhakkey etan di endi nambebley. Nem dingngel idan tuu e limmaw hi Jesus ey ebuhe nanhi-yan da bebley da et pan-unuden da hi Jesus. Indallan da ingganah dimmateng idad kad-an tu. ¹⁴ Neukat hi Jesus di bangka ey inang-ang tudda dakel ni tuun neamung. Himmek tudda et pan-ekalen tu degeh da.

¹⁵ Yan nunman ni mahmahdem ey immalidda disipol Jesus di kad-an tu et kanday “Mehilleng ey endi baballey di deya. Attu et itudak mudda eya tuu et ida mangetang ni kennen da ey?” ¹⁶ Nem kan Jesus ey “Anin ni dideyaddadya. Idwasi yudda kuman kennen dal” ¹⁷ Kandan hi-gatuy “Iyyadya kuma nem lillimman sinapay et ya deddewwan deleg ni ebuh.” ¹⁸ Et kantuy “Anin i-li yudya.”

¹⁹ Impayudung tuddad mahlek hu tuun neamung et alen tu etan liman sinapay et ya etan dewwan deleg. Intangaw tud kabunyan et mansalamat nan Apu Dios. Negibbuh et teneg-angen tu hu sinapay et pan-idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat di emin ni tuu. ²⁰ Nengan idan emin et maphel ida. Inemung da natdaan ey napnu hu hampulut dewwan basket. ²¹ Limmaw ni liman libu lakin nengan, hin-appil ida bii et yadda u-ungnga.

*Ya nandalnan Jesus di ta-pew ni danum di baybay
(Mark 6:45-52; John 6:15-21)*

²² Yan negibbuhan ni ekan, ey impahgep idan Jesus hu disipol tud bangka et pamengulu tudda lan nan-agwat et ebuhe pampaenamut tudda hu neamung ni tuu. ²³ Entanni ey limmaw etan di duntug ni an mandasal. Nehileng, ey nanengtun hahhakkey tudman. ²⁴ Yadda etan disipol tu ey nangginawwadda law di baybay, nem nemahhig hu dalluyun tep ya dibdib e kameiddammu et kametenuttu-ug hu bangka.

²⁵ Kamangkewa-wa ey kamenglaw hi Jesus di kad-an idan disipol tu e kamandaddallan di ta-pew ni danum. ²⁶ Inang-ang da ey nemahhig takut da et kanday “Banig humman!” Ey kapkaw ida. ²⁷ Nem pinhakkeyey immehel hi Jesus et kantuy “Entan takut yu, tep higak huyya.” ²⁸ Et kan nan Peter ey “Hedin makulug ni hi-gam, man pandalan muwak damad ta-pew ni danum et umli-ak di kad-an mu.” ²⁹ Kan Jesus ey “Ikay.” Immehep hi Peter di bangka et kamandaddallan di ta-pew ni danum ey kamenglaw di kad-an Jesus. ³⁰ Nem inang-ang tu na-let ni pewek ey simmakut et kamangkelneng et tumkuk e kantuy “Apu, ihwang muwak!” ³¹ Pinhakkeyey hinikmat Jesus ngamay Peter et tengeden tu. Kantun hi-gatuy “Kulang muka pengullug. Kele ka nandinwa?” ³² Himmegep di Jesus nan Peter di bangka ey nesiked dibdib. ³³ Et dayawen idan disipol hi Jesus e kanday “Makulug ni hi-gam hu U-ungngan Apu Dios.”

*Ya nampangkalan Jesus ni degeh idan tuud Genesaret
(Mark 6:53-56)*

³⁴ Inagwat da etan baybay et dumteng idad Genesaret. ³⁵ Inimmatunan idan tuudman e bebley hi Jesus et pampaeyag dadda kamampandedgeh di nangkeihnup ni bebley diman et pan-i-lidaddad kad-an tu. ³⁶ Nampehemhemmek idan hi-gatu e kanday “Pakepam anhan idan kamanpandedgeh hu gilig ni balwasim ma-lat ma-kal degeh da.” Ey emin ida etan nengapan balwasi tu ey na-kal degeh da.

15

Ya elaw idan Pharisee (Mark 7:1-13)

¹ Hakkey ni aggew ey wadadda immalin nalpud Jerusalem ni Pharisee et yadda edum ni kamantuttuddun Tugun Moses et kandan Jesus ey ² “Kele hedin yadda disipol mu, man eleg da u-unnuda hu elaw idan aammed tayun nunman e mahapul ni mambullu ni han nengan?” ³ Hinumang Jesus ey kantuy “Tam yu anhan law kakehinga hu tugun nan Apu Dios, tep ya elaw yu hu yuka u-unnuda. ⁴ Tep kan ni tugun nan Apu Dios ey ‘U-unnud yu hi ameyun ineyu. Ya etan tuun wada lawah ni e-helen tun ametu winu hi inetu ey mahapul ni mettey.’ ⁵ Nem yuka ituttuddu e kanyuy ‘Emin etan ibbaddang yud ineyun ameyu ey anin eleg yu ibbaddang ni hi-gada hedin iddawat yun Apu Dios ida humman.’ ⁶ Huyya keang-angan tun yuka iwwaklin hu tugun nan Apu Dios, tep ya elaw yu hu yuka u-unnuda. ⁷ Maitek kayu, tep kayu kahin-u-unnudin ehel Apu Dios. Makulug eya impeamta lan eman ni prophet e hi Isaiah ni inhel Apu Dios ni meippanggep ni hi-gayu e kantuy

⁸ ‘Huyyaddan tuu ey ma-nu ehel da, tep kanday da-ak kadeyyawa, nem ya kakulugan tu ey eleg da-ak kaya nemneman hi-gada.

⁹ Et humman hu, endi silbi tun da-ak penaydayawan ni hi-gada, tep ya elaw ni daka pandeyyaw ni hi-gak ey daka u-unnuda hu kameu-unnud ni tuttuddun tuu.’ ”

Ya kaumhulun ni kapanlawahin tuu (Mark 7:14-23)

¹⁰ Inaygan Jesus ida tuud kad-an tu et kantun hi-gaday “Dengel yu et awatan yu eya e-helen ku. ¹¹ Beken ni ya kakennan tuu hu kakelpuin kalwah ni tuu, nem ya kamelpud bungut tun tuka e-hela hu kakelpuin kalwah tu.” ¹² Entanni ey limmaw ida disipol tud kad-an tu et kandan hi-gatuy “Humman ni inhel mu ey impabunget tudda Pharisee.” ¹³ Kan Jesus ey “Emin ida etan kamengituttuddun beken ni elaw nan Ama Apu Dios di kabunyan ey beken hi Apu Dios hu nengitudak ni hi-gada, et humman hu mesikked hu daka ittenuttuddu ey eleg tudda hellaknibid kekastiguan da. ¹⁴ Entan kakkaguh yuddan Pharisee. Ngenamung ida. Henidda etan ni nekulap ni kamengippengngulun dellanen ni edum tun nekulap, e hedin nan-egah, man man-e-gah idan dewwa.”

¹⁵ Immehel hi Peter et kantuy “Hipa pinhed mun e-helen ni kammun beken ni ya kennen hu kaumhulun ni panlawahan ni tuu?” ¹⁶ Kan Jesus ey “Kele eleg yu han-awat hu nakka e-hela? ¹⁷ Kaw eleg yu amta e hedin kinan hu kennen et limmaw di egeh, man meukkat di tuka keukkasi? ¹⁸ Nem ya lawah ni kae-helan tuun nalpud nemnem tu ey humman panlawahan tu. ¹⁹ Tep ya lawah ni nemnem ni tuu hu kaumhulun ni kapampapateyiddan tuu, ya daka pengi-ebbeebbekin ahwa da, ya daka pansiwsiwid edum dan tuu, ya daka penekkewi, ya daka panlangkaki niya daka penumtumbukin edum da. ²⁰ Huyyadda kaumhulun ni kapanlawahin tuu e beken etan ni kandan pakkaw mambullu ni han nengan.”

*Ya et-eteng ni kapengullug ni hakey ni biin beken ni Jew
(Mark 7:24-30)*

²¹ Hini-yan Jesus humman ni bebley et lumaw di Tyre et yad Sidon. ²² Wada biidman e beken ni Jew ni immalid kad-an Jesus et kantuy "Apu e helag David, hemek muwak anhan tep nehuklungan ni dimonyoh hu u-ungngak ni bii et nemahhig e tuka panlelehani." ²³ Nem eleg hummangan Jesus ni hekey. Hinnup idan disipol tu et kanday "Pea-allaw mu eya biin kamei-unnuunnud tep kaupapaliteng." ²⁴ Entanni ey kan Jesus etan ni biiy "Neitu-dakkak ni an memaddang idan ebuh ni Jews ni helag Israel ni eleg mengamtan elaw nan Apu Dios." ²⁵ Nem immali mewan etan biin beken ni Jew et mandukkun di hinanggan Jesus et kantuy "Apu, baddangi muwak anhan." ²⁶ Hinumang Jesus et kantuy "Lawah hu an ellan hu kennen ni u-ungnga et an pakan ni ahhu." ²⁷ Kan etan ni bii ey "Makulug huttan e Apu, nem anin daman ahhu, et dammutun kennen tu hu kae-gahan kan-ahhun hi-gatu."

²⁸ Et kan Jesus etan ni bii ey "Et-eteng muka pengullug. Meidwat ni hi-gam hu pinhed mu." Yan nunman ni olas ey na-kal hu dimonyoh ni neihuklung ni u-ungngan etan ni bii.

Ya nampangkalan Jesus ni degeh ida etan ni dakel ni tuu

²⁹ Hini-yan Jesus humman ni bebley et idlan tud gilig ni Baybay e Galilee. Nanteyed di duntug et yumudung diman ³⁰ ey immalidda dakel ni tuud kad-an tu. Nan-i-li dadda nangkepi-day, yadda nekulap, yadda nedahuy, yadda nangkenganga et yadda edum ni kamampand-edgeh et pan-ekalen nan Jesus emin degeh da. ³¹ Natngadda tutu-un nenang-angan da e ida kaum-ehel law hu nangkenganga, kayyaggud ida law hu nedahuy, ida kaumdalan law hu nangkepi-day, ida kaum-ang-ang law hu nangkekulap, et daydayawen da hu Dios idan helag Israel.

*Ya nengipengannan Jesus ni umlaw di epat ni libun tuu
(Mark 8:1-10)*

³² Entanni et aygan Jesus ida disipol tud kad-an tu et kantuy "Nak ida kahehmekan emin eya tuu. Nekihahha-ad idan hi-gak di deyan tellun aggew ey endi law kennen da. Eggak pinhed ni peennamut ida tep neu-upadda et melngat ida lad dalan." ³³ Kan idan disipol ni hi-gatuy "Attu tayu pengellaan eyad endi nambebley ni pekkan eyan dakel ni tuu?" ³⁴ Kan Jesus ni hi-gaday "Piga sinapay ni wadan hi-gayu?" Kanday "Pitu niya ekket ni deleg."

³⁵ Et ehelen Jesus idan tuu et yumudung ida. ³⁶ Illa tu etan pitun sinapay et ya etan ekket ni deleg et mansalamat nan hi Apu Dios et teneg-angan tu et idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat idan tuu. ³⁷ Nengan idan emin et maphel ida. Inemung da natdaan ey napnu pitun basket ni sineneg-ang tun sinapay niya deleg. ³⁸ Limmaw ni epat ni libu hu lakin nengan, e eleg makibilang ida bii et ya u-ungnga dadda. ³⁹ Negibbuh et paenamut idan Jesus et mambangka et lumaw di bebley di Magadan.

16

Ya nengibag-an idan tuun pengippeang-angan Jesus ni hi-gadan miracle

(Mark 8:11-13; Luke 12:54-56)

¹ Yadda edum ni Pharisee et yadda Sadducee, ey limmaw idad kad-an Jesus ni mematan hi-gatu. Imbagedan hi-gatun peang-ang tu miracle ni keang-angan tu hedin makulug ni hi Apu Dios hu nengitu-dak ni hi-gatu, tep eleg da kulluga e intu-dak alin Apu Dios. ² Nem hinumang Jesus et kantuy “Hedin kamangkelinnug hu aggew, ey kanyuy meuggew ni kabbuhhan, tep madlang hu kabunyan. ³ Nem hedin kakkabbuhhan et kamangkukulput ey kanyuy um-udan. Nelaing kayun mengamtan keibbellinan ni yuka ang-angad kabunyan, nem kayu kametemman mengimmatun ni kamekapkapyan nunya. ⁴ Lawah kayu, tep yuka ippatnan memillit ni hi-gak ni mengippeang-ang ni immatun ni kabaelan nan Apu Dios, nem endi edum ni meidwat ni penang-angan yun kabaelan tu, nem ebuh hu neipahding lan Jonah e prophet.” Inhel nan Jesus huyya et hi-yanen tudda et manglaw.

Ya neihlan kaituttudduddan Pharisee niya Sadducee e humman heni etan ni yeast, tep kaum-abelin

(Mark 8:14-21)

⁵ Nan-agwat di Jesus et yadda etan disipol tu etan di baybay et han da nemnema e liniwwan da et eleg ida mambalun ni sinapay. ⁶ Entanni ey kan Jesus ni hi-gaday “Helipat-i yu hu yeast idan Pharisee et yadda Sadducee.” ⁷ Ida kaum-enungbal hu disipol tu et kanday “Inhel tu humman tep endi balun tayu.” ⁸ Inamtan Jesus hu wadad nemnem da et kantuy “Tam kulang yuka pengullug ni hi-gak, kele ya keendin balun tayu hu yuka ennungbala? ⁹ Kaw eleg yu awatan hu nakka pehpehding? Kaw liniwwan yu neneg-angan kun liman sinapay et pangan ku hu liman libun tuu et matdaan hu pigan basket? ¹⁰ Niya kaw liniwwan yu eman pitun sinapay ni sineneg-ang ku et meiwatwat di epat ni libun tuu et amungen yu hu pigan basket ni natdaan? ¹¹ Kele kanyuy ya kennen hu nakka pan-e-helan hi-gayu? Helipat-i yu kuma etan kaittenuttudduddan Pharisee et yadda Sadducee.” ¹² Inawtan da law e beken ni yeast ni kaikkamdug di sinapay hu kapan-e-helan Jesus, nem ya neihlan kaituttudduddan Pharisee ni yadda Sadducee.

Ya nanghelan Peter ni tuka pengullug nan Jesus

(Mark 8:27-30; Luke 9:18-21)

¹³ Limmaw di Jesus di bebley ni neihnup di Cesarea Philippi et yadman hu nengibegaan tuddan disipol tu e kantuy “Hipa dedan hu kan idan tuun hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu?” ¹⁴ Ey kanday “Ya edum ey kanday hi-gam la eman hi John e kamemenyag. Ya edum ey kanday hi-gam hi Elijah la. Ey ya edum, ey kanday hi-gam hi Jeremiah la, winu hakey lan prophet ni netagwan.”

¹⁵ Kan Jesus ni hi-gaday “Nem inna-nu dedan ni hi-gayu, hipa dan kanyun hi-gak?” ¹⁶ Hinumang Peter et kantuy “Hi-gam hi Christo e U-ungngan Apu Dios e wadan ingganah.” *

* **16:16** 16:16 Ya keibbellinan ni Christo ey ya etan pinutuk Apu Dios ni Menellaknib ni tuu.

¹⁷ Kan Jesus nan Peter ey “Hi-gam e Simon e u-ungngan John ey man-am-amleng ka, tep huttan ni inhel mu ey beken ni nalpud nemnem mu, nem impeamtan Ama Apu Dios di kabunyan ni hi-gam. ¹⁸ Et yan nunya, ey ingngadnan dakan hi Peter e ya keibbellinan tu ey batu. Hi-gam e Peter e meingngadnan ni batu hu umhulun ni pengullugan idallin tuun hi-gak tep ya humman ni inhel mun hi-gak. Humman idan mengullug ni hi-gak ey endi kabaelan Satanas ni mengapput ni hi-gada ma-lat endi silbin daka pengullug. ¹⁹ Iddawat kun hi-gam hu saad mu et hi-gam hu mengnged idan alladdud nan-ap-apuan Apu Dios, et ya e-legen mud puyek ni pehpehding ni tuu ey e-legen daman Apu Dios di kabunyan. Ya ebbuluten mud puyek ey ebbuluten daman Apu Dios di kabunyan.”

²⁰ Negibbuh humman ni inhel tu et pakattugunen tudda e eleg da e-ehhelad edum e hi-gatu hi Christo ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu.

*Ya nanghelan Jesus ni elaw ni panlelehanan tu et ya ketteyyan tu
(Mark 8:31-9:1; Luke 9:22-27)*

²¹ Yan nunman hu laputun nengipeamtaan tuddan disipol tun mekapkapyallin hi-gatu et kantuy “Mahapul ni umlawwak di Jerusalem et nak panlelehanan hu pehding ida etan ni kamengipappangnguluddan Jews, yadda etan ap-apuddan padi niyadda etan kamantuttuddun intugun Moses. Et pepettey da-ak ali, nem metegguan nak ni katln aggew.”

²² Nem inaygan Peter hi Jesus di pangil et ibunget tu. Kantuy “Eleg mabalin ni an meippahding ni hi-gam e Apu huttan ni inhel mu. Eleg pinhed nan Apu Dios hu hanniman.” ²³ Nem inligguh nan Jesus nan Peter et kantuy “A-allaw kad kad-an ku. Heni ka hi Satanas e ap-apun lawah. Ya pinhed mu ey i-e-leg mu hu mahapul ni meippahding ni hi-gak. Nemnem tu-wangun tuu hu nemnem mu, beken ni henin nemnem nan Apu Dios.”

²⁴ Entanni ey kan Jesus idan disipol tu ey “Ya etan tuun neminhed ni meikukkuyyug ni hi-gak ma-lat metuttudduan ni elaw ku, ey mahapul ni eleg tu nemnema hu nelakah ni pambiyagan tu, nem ebbuluten tu panligligatan tu. Anin ni humman umhulun ni ketteyyan tu, et mahapul ni hi-gak hu u-unnuden tu. ²⁵ Tep ya tuun ya neitu-wan tu eyad puyek hu tuka ikakkaguh ni ebuh ey endilli biyag tun endi pappeg tud kad-an Apu Dios. Nem ya tuun tuwak kau-unnuda anin ni umhulun ni ketteyyan tu ey meidwatan ni biyag ni endi pappeg tud kabunyan di kad-an Apu Dios. ²⁶ Tep anin ni ellan ni tuun emin eya wadad puyek et endi silbitu hedin endilli biyag tud kad-an Apu Dios, tep mekastigullin ingganah. Endi edum ni nebalbalol nem ya biyag ni tuun endi pappeg tu, e eleg mabalin ni an mebeyyadan ma-lat alen tu. ²⁷ Makulug huyya tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey um-ali-ak ali mewan ni an menuwet ni tuu. Meang-ang ali dayaw nan Aman hi-gak ni ellian midda etan ni bega-en tun anghel. Yan nunman alin aggew ey kastiguen kudda etan lawah impahpahding da. Nem yadda etan kayyaggud impahpahding da ey iddawat kun hi-gada hu panyaggudan da. ²⁸ Nemnemnem yu eya e-helek ni hi-gayu e makulug ni wadaddan hi-gayun nunya hu eleg mettey ingganah ang-angen dalli hu pan-ap-apuan ku e Pengulwan ni emin ni tuu.”

17

*Ya nelummanan ni ang-ang nan Jesus
(Mark 9:2-13; Luke 9:28-36)*

¹ Nelabah enem ni aggew ey an ingkuyug Jesus di Peter et yadda etan han-agi e di James nan John et manteyed ida etan di eta-gey ni duntug et e-ebbuh idadman. ² Wadat dadman ey nelumman hu ang-ang Jesus e ya angah tu ey heni aggew e kaumhili. Ya balwasi tu ey nambalin ni mekabkablak e kamammussi-lak ni peteg. ³ Entanni ey inang-ang ida etan ni tellun disipol di Moses nan Elijah e ida kamekiung-ungbal nan Jesus. ⁴ Et kan Peter nan Jesus ey “Apu, kayyaggud illian tayudya. Hedin pinhed mu, umkapyak ni tellun a-abbung, hakey ni hi-gam, hakey nan Moses niya hakey nan Elijah.”

⁵ Kaman-e-ehhel hi Peter ey pinhakkeyey nehiduman idan kulput ni kaumhili, ey wada immehel alid kulput e kantuy “Huyya hu U-ungngak ni nakappinhed ku niya kamengippeamleng ni hi-gak. Kulug yu hu ehel tu.”

⁶ Simmakut ida etan tellun disipol tun nangngelan dan etan ni ehel et lumukpap idad puyek. ⁷ Nem hinnup idan Jesus et kap-en tudda et kantuy “Entan takut yu. Inah kayu.” ⁸ Intangaw da ey ebuh law hi Jesus ni wada.

⁹ Ida kamenayyud duntug ey sinugun idan Jesus et kantuy “Entan tu e-ehhel humman ni inang-ang yu ingganah ni metegguan nak di katey.”

¹⁰ Ey kandan Jesus ey “Kele kan idan kamantuttuddun Tugun Moses ey pakkadek mebukkul ni um-ali mewan hi Elijah et han umli etan mengippaptek ni tuu?”

¹¹ Hinumang Jesus ey kantuy “Makulug ni pakkadek um-ali hi Elijah et idaddan tun emin. ¹² Nem e-helek ni hi-gayu e immali hi Elijah, nem eleg immatunan idan tuu et panligligat da. Hanniman dama pehding dan hi-gak e panligligat da-ak ni hi-gada.”

¹³ Inewatan da law e hi John e kamemenyag hu tuka pan-e-hela.

*Ya nangkalan Jesus ni neihuklung ni dimonyoh etan ni u-ungnga
(Mark 9:14-29; Luke 9:37-43)*

¹⁴ Yan nambangngadan dad kad-an idan tuun neamung ey limmaw etan hakey ni tuud kad-an Jesus et mandukkun et kantuy ¹⁵ “Apu, hemek mu anhan u-ungngak et ekalen mu keldah tu tep tuka panlelehmani. E-eggel ni nan-egah di danum et yad apuy. ¹⁶ Inlaw kud kad-an idan disipol mu, nem eleg da han-ekal degeh tu.”

¹⁷ Kan Jesus ni hi-gaday “Ayyakaw kayun tuun nunya, lawah kayu niya endi yuka pengullug! Piga binabbal kun hi-gayu? Kaw mekihahha-addak ni hi-gayun ingganah et han kayu mangulug? I-li yudya etan u-ungnga.” ¹⁸ Et pea-allaw tu etan neihuklung ni dimonyoh etan ni u-ungnga ey pinhakkeyey yimmaggud law.

¹⁹ Entanni ey limmaw ida disipol tud kad-an tu et e-ebbuh ida ey kandan hi-gatuy “Kele eleg mi han-ekal hu neihuklung ni dimonyoh etan ni u-ungnga?” ²⁰ Kan Jesus ni hi-gaday “Em, tep beken ni nehammad hu yuka pengullug. E-helen kun hi-gayu e makulug ni anin ni henin kainekekete ni bukel ni mustard hu yuka pengullug nan hi Apu Dios, nem nehammad ni peteg et dammutun hedin kanyuy meitan hu duntug, man mei-tan tu-wangu hedin humman pinhed Apu

Dios. Han-ipahding yu hu hipan pinhed yun pehding hedin nehammad yuka pengullug. ²¹ Nem ya henin nunman ni dimonyoh ni neihuklung ey mahapul ni mantetpel kayun mandasal et han ma-kal di tuu.”

*Ya pidwa tun nanghelan Jesus ni elaw ni ketteyyan tu
(Mark 9:30-32; Luke 9:43-45)*

²² Yan neamungan idan disipol nan Jesus di Galilee, ey kan Jesus ni hi-gaday “Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey ellan da-ak idallin edum ni tuu et nemahhig pehding dan hi-gak. ²³ Pepettey da-ak, nem yan katlun aggew ni ketteyyan ku, ey metegguan nak ali.” Yan nangngelan idan disipol tun nunya ey ida kaumlelemyung.

Ya bayad ni buwis di Tempol

²⁴ Yan linawwan dad Capernaum ey limmaw ida kaman-emption ni buwis di kad-an nan Peter et kanday “Kaw kamambeyyad apu yun buwis di Tempol?” ²⁵ Hinumang nan Peter et kantuy “Kele tep eleg? Tam kamambeyyad.”

Himmegep hi Peter etan di baley ey nemangulun immehel hi Jesus et kantuy “Simon, hipa kamambeyyad ni buwis di gubilnud Rome, kaw yadda tuu ngu dedan diman e bebley winu yadda etan binunal diman?”

²⁶ Kan Peter ey “Yadda binunal hu kamambeyyad.” Ey kan nan Jesus ey “Hedin hanniman, ey eleg ida tep mahapul ni mambeyyad hu tuu dedan diman ni buwis dad gubilnu. Heni daman hi-gak e U-ungngan Apu Dios e eleg mahapul ni nak mambeyyad ni buwis di Tempol tu. ²⁷ Nem anin elaw ka et ka memenwit di baybay et ya etan memengngulun benwiten mu, ey tewab mu bungut tu et ang-angen mu etan pihhuh ni palatah ni ingkamil tu et alen mu, ma-lat humman ibbayad tayun buwis di Tempol.”

18

*Ya elaw ni makulug ni kasina-gey di biyag
(Mark 9:33-37; Luke 9:46-48)*

¹ Yan nunman, ey limmaw ida disipol Jesus di kad-an tu et kanday “Hipa keta-ta-geyyan di kapan-ap-apuin Apu Dios?” ² Immayag hi Jesus ni u-ungnga et peehneng tud hinangga da et kantuy ³ “Dengel yu eya makulug ni e-helen kun hi-gayu. Eleg kayulli mei-dum di nan-ap-apuan Apu Dios hedin eleg melumman nemnem yu ma-lat henin nemnem idan u-ungnga, e beken idan makehing, nem nelakah dan ebbuluten hu elaw ni makulug. ⁴ Ya tuun pebabah tu annel tu e heni eyan u-ungnga, ey hi-gatu keta-ta-geyyan di kapan-ap-apuin Apu Dios. ⁵ Ya etan tuun pinhed tudda hu u-ungnga, tep tuka ibbilang ni u-ungngak ida, ey pinhed tuwak dama.

*Mahapul ni hellipat-an tayu ma-lat ya kakkayyaggud hu elaw tayu
(Mark 9:42-48; Luke 17:1-2)*

⁶ Nem ya etan tuun hi-gatu umhulun ni pengiwwallengan ni pakekulug tun tuka pengullug ni hi-gak, ey heballi ta-yunan buklew tun et-eteng ni batu et an lenengen di baybay. ⁷ Anggehembek tuud puyek tep wadan kenayun hu kamenuttullun ni hi-gadan manliwwat.

Humman idan kametuttullun ey anggehemmek idalli, nem nema-maddalli etan kaumtenuttullun, tep anggehemmek idallin peteg tep ya kastigu da.

⁸ Hedin ya heli yu niya ngamay yu hu kaumhulun ni yuka pengippahdingin lawah, heballi putul yu et bekahen yu. I-imman hu anin megumhulan kayu nemet wada hu biyag yun mannananeng, nem ya hu wadan emin ngamay yu niya heli yu ey kayu umlaw di apuy ni eleg me-dep et kayu manha-ad diman ni ingganah. ⁹ Ey hedin ya mateyu hu kaumhulun ni yuka panliwwasi, ey heballi ukit yu. I-imman hu anin endi mateyu, nemet wada hu biyag yun mannananeng, nem ya hu wadan dewwa hu mateyu ey kayu umlaw di apuy et kayu manha-ad diman ni ingganah.

Ya kei-ingnghan etan ni kalneroh ni netalak

(Luke 15:3-7)

¹⁰ Ang-ang yu et endi yu pihhulen ni anin hakey ida eyan u-ungnga, tep e-helek ni hi-gayu e yadda anghel da ey wadaddan kenayun di kabunyan di kad-an nan Apu Dios e kamenang-ang-ang ni hi-gada. ¹¹ Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey immali-ak di puyek ni an menellaknib ni tuud liwat da.

¹² Kaw amta yu hu pehding etan ni tuun wada hanggatut ni kalneroh tu hedin metellak hu hakey? Inamtak et ya pehding tu ey hi-yanen tu etan nahyam et heyam ni kalneroh di pattullan et tu hamahamaken etan hakey ni netalak. ¹³ Et hedin himmak tu etan hakey ni netalak ey e-etteng amleng tun nenamakan tu, nem ya hu amleng tudda etan ni nahyam et heyam ni kalneroh ni eleg matelak. ¹⁴ Hanniman dama elaw Ama Apu Dios di kabunyan. Eleg tu pinhed ni wada eleg mehellaknibin anin hakey ni u-ungnga.

Ya elaw ni penuggun yudda etan ni edum yun nambahul ni hi-gayu

¹⁵ Hedin wada mambenhul ni hakey ni tuun hi-gayu, elaw kayud kad-an tun e-ebbuh kayu et yu peamtan hi-gatu humman ni bahul tun hi-gayu. Et hedin mantuttuyyun liwat tu, ey han-ayyam kayu law mewan. ¹⁶ Nem hedin eleg tu ebbuluta bahul tu, ey ayag kayun dewwa winu tellun pan-e-dum yun penuggunan yun hi-gatu ma-lat wada mengngel ni ittugun yu. ¹⁷ Nem anin ni um-ikuyug kayu, nem kapyu tun eleg tu ebbuluta niya eleg tu dedngela penuggun yu, ey anin ehel yuddan emin ni kamengullug et hi-gada menuggun ni hi-gatu. Hedin eleg tu dedngela, anin ew ngenamung tu, nem entan tu ibilang ni kamengullug humman ni tuu.

Ya pehding yun mengi-leg niya mengi-ebbulut

¹⁸ Makulug eya e-helek ni hi-gayu e emin e-legen yud puyek ni pepehding ni tuu, ey e-legen daman Ametayun hi Apu Dios di kabunyan. Ya ebbuluten yud puyek ey ebbuluten tu dama.”

¹⁹ Kantu mewan ey “Hedin ihummangan ni dewwa hu pinhed dan ibbagan Apu Dios di dasal da, man makulug ni iddawat tu. ²⁰ Tep anin ni dewwa, winu tellu hu meemmung ni menaydayaw ni hi-gak, tep ya daka pengullug et wada-ak di kad-an da.”

Liwwan tayu bahul ni edum tayun hi-gatsu

²¹ Immali hi Peter di kad-an Jesus et kantuy “Apu, inna-nu hedin eleg issiked ni edum ni tuun mambenhul ni hi-gak, kaw liwwanen kun

neyun? Hedin nangkappitun nambahul ni hi-gak hu hakey ni tuu, kaw mangkappitu daman liwwanen ku bahul tu?" ²² Kan Jesus ey "Anin na-mun mampittun mandubli hu nepitun pambekhulan tun hi-gam et mahapul ni liwwanen mu."

²³ In-ingneh nan Jesus hu kapan-ap-apuin Apu Dios etan ni hakey ni ap-apu et kantuy "Wada etan ap-apun pinhed tun beyyadan idan bega-en tu hu utang dan hi-gatu. ²⁴ Illa tu etan neitudekan ni wada utang dan hi-gatun pihhuh ey in-ali da etan hakey ni bega-en tun linnibu pihhuh ni beyyadan tu. ²⁵ Nem eleg tu hambayad tep endi pihhuh tu. Et kan etan ni apu tu ey mahapul ni meigtang ni emin hu limmu tu niya meigtang idan han-ahwa et yadda u-ungnga da, ma-lat pameyad tun utang tu. ²⁶ Nem nandukkun etan bega-en di hinangngab ni apu tu et mampehemhemmek e kantuy 'Heged mu ni anhan et han nak ali bayadin emin inutang ku.' ²⁷ Himmek etan ni ap-apu humman ni bega-en tu et kantuy 'Anin ew ni eleg mu beyyadi humman ni utang mu.'

²⁸ Et lumaw etan bega-en ey dinammu tud dalan etan keingneh tun bega-en ni impautangan tun hanggatut ni pihhuh. Hingkel tu et kantuy 'Bayadim etan inutang mun hi-gak.'

²⁹ Nandukkun etan bega-en di hinangga tu et kantuy 'Entanni anhan yaggud beyyadak alin emin, nem panheged ka anhan ni ekket.'

³⁰ Nem eleg pekahged et tu paikelabut humman ni hakey ni bega-en ni impautangan tu ingganah teklaen tun emin hu utang tu. ³¹ Inangang idan edum tun bega-en emin humman ni neipahding ey eleg da pinhed et da idaddatteng ni apu da. ³² Et paeyag ni apu da etan bega-en tu et kantuy 'Lawah kan peteg ni bega-en. Nampehemhemmek kan hi-gak et enggak pabeyad etan utang mu, ³³ ey kele anhan endi hemek mu etan ni kadwam ni bega-en ni henin impahding kun hi-gam?' ³⁴ Bimmunget etan ap-apu tep ya elaw tu et paikelabut tu ingganah teklaen tun emin hu utang tu." ³⁵ Et kan Jesus law ni impanggillig tun inhel ey "Hanniman dama hu pehding nan Apu Dios, e hedin eleg yu liwwana hu bahul ni edum yu, man eleg tu dama liwwana hu liwat yu."

19

Ya nengituttudduan Jesus ni meippanggep ni panhi-yanan ni han-ahwa

(Mark 10:1-12)

¹ Ginibbuh nan Jesus humman ni intuttuddu tu et hi-yanan tu humman ni bebley di Galilee et lumaw idad bebley di Judea e ba-hil ni Wangwang e Jordan. ² Neiunud ida dakel ni tuun hi-gatu ey nan-ekal tu degeh idan kamanpandedgeh.

³ Entanni ey wadadda immalin Pharisee di kad-an Jesus et da patnaan hedin meihhalla penummang tu eyan ibbageda, et kandan hi-gatuy "Hipad elaw tayu hu dammutun umhulun ni peni-yanan ni lakin ahwa tu?" ⁴ Kan Jesus ey "Kaw eleg yu benidbiden hu neitudek ni ehel nan Apu Dios e kantuy 'Ya eman ni laputun naltuan ni emin ey kinapyan Apu Dios hu laki et ya bii?' ⁵ Et kantu mewan ey 'Et mukun ya laki ey hi-yanan tud ametun inetu et an menang-ang ni ahwaen tu, et man-addum ida et henidda law hakey ni annel.'"

⁶ Intuluy Jesus et kantuy “Humman idelaw ni dewwan nan-addum ey henidda law hakey, et humman hu, eleg mabalin ni an panhi-yan ni tuu hu impan-addum nan Apu Dios.” ⁷ Kandan hi-gatuy “Kele kan Moses ey ‘Dammutun manhi-yan hu han-ahwa hedin kapyaeen ni laki hu papil ni panhi-yanan da et idwat tun ahwatu?’ ”

⁸ Kan Jesus ni hi-gaday “Annagam in-abulut Moses ni manhi-yan hu han-ahwa, tep mekelhi ulu yun Jews. Nem yan laputun nanletuan Apu Dios ni emin ey eleg tu iebulut humman. ⁹ E-helek ni hi-gayu e ya lakin hi-yanen tu ahwa tu et mambintan, ey in-abek tu ahwa tu. Ya dammutun peni-yanan ni lakin ahwa tu ey ebuh hedin in-abek ni ahwa tu.”

¹⁰ Et kan idan disipol tu ey “Hedin tep henin nuntan, man heballi ew eleg mengahwa.” ¹¹ Nem kan Jesus ni hi-gaday “Beken ni emin tuu ey kanday eleg ida mengahwa, tep hahhakkey ida hu indawtan Apu Dios ni gahat dan eleg mengahwa. ¹² Ya eleg pengahwain edum ni tuu ey kapyatun neiungngaddan eleg mengahwa. Yadda edum ey eleg ida mengahwa tep ya impahding ni edum dan tuun hi-gada. Yadda edum ey eleg ida mengahwa tep ya ngunu dan meippanggep ni kapan-ap-apuin Apu Dios. Hi-gayuddan eleg tu pinhed ni mengahwa ey kayyaggud hedin humman u-unnuden yu.”

*Indasalan Jesus ida u-ungnga
(Mark 10:13-16; Luke 18:15-17)*

¹³ Wadadda tutu-un nan-ilaw da u-ungnga dad kad-an Jesus et da pakepan hi-gatu ma-lat idasalan tuddan panyaggudan da. Nem imbunget idan disipol Jesus, tep kanday daka helli-waa hi Jesus. ¹⁴ Nem kan Jesus ey “Entan tu ika-leg ellian idan u-ungngad kad-an ku, tep yadda etan tuun henin elaw idan eyan u-ungnga hu elaw da hu meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios.” ¹⁵ Et kap-en tu uludda etan ni u-ungnga et idasalan tudda et han tudda hi-yanan.

*Ya etan tuun kedangyan ni eleg tu pinhed ni mengu-unnud nan Jesus
(Mark 10:17-31; Luke 18:18-30)*

¹⁶ Entanni ey wada immalin tuud kad-an Jesus et kantuy “Apu, hipa kayyaggud ni pehding ku ma-lat mawedan hi-gak hu biyag ni endi pappeg tu?” ¹⁷ Kan Jesus ni hi-gatuy “Kele kammuy kayyagguddak? Endi edum ni kayyaggud nem ebuh hi Apu Dios. Hedin pinhed mu biyag ni endi pappeg tu, man unud mu intugun Apu Dios.” ¹⁸ Kan etan ni tuu ey “Hipa u-unnuden kun intugun tu?” Kan Jesus ey “Entan patey mu, entan tu iebek ahwam, entan panekew mu, niya entan pan-itek mu. ¹⁹ U-unnud yudda a-ammed yu niya pehed yu edum yun tuu, henin impeminhed yun annel yu.” ²⁰ Kan etan ni tuu ey “Emin huyyan tugun ey nakka u-unnuda. Hipa kulang ku?” ²¹ Kan Jesus ni hi-gatuy “Hedin pinhed mun endi kakulang ni elaw mud hinanggan Apu Dios, man lakkay et mu igtang ni emin hu limmum et mu idwat idan nangkewetwet ma-lat maweda kinedangyan mud kabunyan. Ey immali ka et maiunud kan hi-gak.”

²² Yan nanggelan etan ni tuun nunman ey limmemyung et manglaw, tep kedangyan ni peteg.

²³ Et kan Jesus idan disipol ey “Neligat hu kedangyan ni mei-dum di nan-ap-apuan nan Apu Dios. ²⁴ E-helek ni hi-gayu e nelallakkah

hu kamel ni um-usip di telek ni lubay nem ya an keilla-kaman ni kedangyan di nan-ap-apuan Apu Dios.”

²⁵ Yan nangngelan idan disipol tun nunya, ey natngadda et kanday “Kaw! Et hipadda tep hu dammutun mehellakniban?” ²⁶ Kaitettekel idan Jesus ey kantuy “Ya tuu ey endi kabaelan tun menellaknib ni annel tu. Nem hi Apu Dios ey han-ipahding tun emin.”

²⁷ Ey himmapit hi Peter et kantuy “Nem ang-ang mu kedi e Apu, inwalleng min emin et adyah e hi-gam hu mika u-unnuda, nem hipalli iddawat mun hi-gami?” ²⁸ Kan Jesus ni hi-gaday “Dengel yu tep e-helen kun hi-gayu e makulug ni yallin kehullulan ni emin eyan wadan nunya ey hi-gak ali e Pengulwan ni emin ni tuu ey umyudunggak alid kayuddungin ap-apu. Hedin hi-gayulli dama, man umyudung kayu etan di yuddunggan ni hampulut dewwan ap-apu et hi-gayu hu pan-ap-apuddan * helag idan hampulut dewwan u-ungngan Israel. ²⁹ Emin ida etan tuun hi-yanen da a-ammed da, ya u-ungnga da niya aaggi da, ya payew da niya baley da, tep ya daka pengu-unnudin hi-gak, ey hi-gadalli hu meidwatan ni dakel ni panyaggudan dan hakey ni aggew, ey meidwatan idallin biyag dan endi pappeg tu. ³⁰ Nem yadda etan kameibbillang ni tuun nunya ey humman idalli hu eleg meibbillang ni tuu. Ey yaddalli etan tuun endi bilang tun nunya ey hi-gadalli meibbillang ni tuu.”

20

Ya intuttuddun Jesus meippanggep ni nemangulu et ya nanggillig

¹ Nan-a-abbig hi Jesus et kantuy “Ya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni etan ni tuun himmaleman ni an menang-ang ni mangngunnd galden tu. ² Wadadda hinummangan tun tangdanan tuddan henin katangdanan tuun han-aggew et ilaw tuddan an mangngunnu. ³ Neta-nang aggew et lumaw mewan di mulkaduh ey wadadda inang-ang tun edum ni tuun endi daka pehpehding e idan ebuh kaman-eh-ehneng. ⁴ Et kantun hi-gaday ‘Lakkayuy et kayu mangngunud galden ku et tangdanan dakeyun tangdan ni han-aggew.’ Et lumaw ida etan tuun an mangngunnu. ⁵ Yan nandattekan ni aggew niyan hambatenganan, ey wadadda mewan tu inaygan ni an mangngunnu. ⁶ Kamangkehilleng ey limmaw mewan di mulkaduh ey wadadda inang-ang tun tuun kaman-eh-ehneng ni ebuh. Kantun hi-gaday ‘Kele kayu kamanhahha-ad di deyan han-aggew ey endi yuka ngunngunna?’ ⁷ Kandani hi-gatuy ‘Tep endi kamengeyyag ni hi-gamin an mangngunnu.’ Kantun hi-gaday ‘Elaw kayu et kayu mangngunud galden ku.’

⁸ Yan nunman ni mahmahdem ey kan etan ni kan galden etan ni kamengipappatek ni galden tuy ‘Ayagim ida kamangngunnu et idwat mu tangdan da. Pamengulum ida etan nanggillig ni nangngunu et han mu idwat tangdan ida etan ni nemangulun nangngunu.’ ⁹ Immalidda etan nanggillig ni nangngunu et idwat tu tangdan dan henin tangdan ni tuun han-aggew nangngunuan tu. ¹⁰ Yan illian ida etan ni nemangulun nangngunun kakkabbuhhan, ey kanda na-mu nem edduman tu hu tangdan dan han-aggew, nem eleg. ¹¹ Yan nenawtan dan tangdan da, ey ida kaman-e-nguh et ida kamangngungudu e

* 19:28 19:28 Ya hakey ni keibbellinan nunya ey menuwet.

kanday ¹² ‘Yadda nanggillig ey han-olas ni ebuh nangngunuan da. Hi-gami ey nepeppetang kamin han-aggew ni nangngunu, nem ay kele nan-iingnegh tangdan mi?’ ¹³ Nem kan etan ni kan galden ey ‘Agik ida, endi yu bellawen ni hi-gak tep indawat ku hu inhumngan tayun tangdan yun han-aggew. ¹⁴ Aleyu kuma eya tangdan yu et umenamut kayu. Ngenamung ngak hedin kangkuy i-ingnegh ku hu tangdan idan nanggillig di tangdan yun nemangulu. ¹⁵ Endi biyang yud pihuh ku. Kaw kayu kaum-ameh tep himmek kudda?’ ” ¹⁶ Et kan Jesus ey “Yadda tuun eleg meibbillang ni nunya ey hi-gadalli neta-ta-gey. Yadda etan eta-gey ni tuun nunya ey hi-gadalli meibbillang ni nebah ni hakey aggew.”

*Ya pitlu tun penghelan Jesus ni ketteyyan tu
(Mark 10:32-34; Luke 18:31-34)*

¹⁷ Yan kapampenglawwid Jesus di Jerusalem, ey ineyagan tudda etan disipol tu et e-ebbuh ida ey kantun hi-gaday ¹⁸ “Yan lawwan tayud Jerusalem ey hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey pedpap da-ak idan ap-apuddan padi et yadda etan kamantuttuddun tugun Moses. E-helen da e wada bahul ku et pepettey da-ak. ¹⁹ Illaw da-ak di kad-an idan tuun beken ni Jew et pan-impipihulan da-ak, niya pan-imbabaigan da-ak et han da-ak ipetak di krus et yadman ketteyyan ku. Nem yan katlun aggew ey metegguannak.”

*Ya etan imbagan inad James nan John
(Mark 10:35-45)*

²⁰ Immali hi ahwan nan Sebedi et yadda etan dewwan u-ungnga tun disipol Jesus et mandukkun di hinangga tu et kantuy “Wada et anhan ibbagak ni hi-gam.” ²¹ Kan Jesus ey “Hipa pinhed mun ibbaga?” Kantuy “Payudung muddalli anhan eya dewwan u-ungngak di winannan mu et yad winillim di pan-ap-apuan mulli.”

²² Nem kan Jesus etan idan han-agi ey “Eleg yu amta hu kapan-ibbagan ineyu. Kaw makkaw et dammutun han-isipel yu hu ligat ni heni eyan panliggatan ku?” Kandan hi-gatuy “Dammutun han-isipel mi.”

²³ Et kan Jesus ni hi-gaday “Makulug ni panligligatan yuddalli etan henin panligligatan ku, nem endi kelebangan kun mengippanghel hedin hipa umyudung di winannan ku niyad winillik di pan-ap-apuan ku. Ngenamung hi Ama Apu Dios ni mampilli hedin hipa pinhed tun pillien.”

²⁴ Dingngel ida etan ni hampulun disipol Jesus humman ni an imbaga James nan John ey ida kaumbubunget ni hi-gada. ²⁵ Et paeyag idan Jesus ni emin di kad-an tu et kantun hi-gaday “Inamta yu elaw ni ap-apuddan Gentiles e daka peta-gey annel da niya daka ba-abaladda tutu-u. ²⁶ Nem beken ni henin nunya hu elaw tun hi-gayu. Hedin wada pinhed tun eta-gey ali saad tu, man mahapul ni hi-gatu pambega-en yun emin. ²⁷ Ey hedin wadan hi-gayu hu pinhed tun hi-gatulli keta-ta-geyyan, ey mahapul ni mambalin ni heni himbut ni mengingunggunnun panyaggudan yun emin. ²⁸ Tep anin hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu et immali-ak ni an mambalin ni bega-en tep ya panyaggudan idan tuu. Eleggak umlin man-ap-apu, nem immali-ak ni an metey ni peneklaan kun liwat ni tuu ma-lat mahelakniban ida.”

Ya nangkalan Jesus ni kulap ida etan ni dewwan tuu

(Mark 10:46-52; Luke 18:35-43)

²⁹ Kapanhi-yanad Jesus etan bebley di Jericho ey neiunud ida dakel ni tuu. ³⁰ Wadadda etan dewwan lakin nekulap ni yimmudung di gilig ni keltad. Dingngel da e kamangkelebbah hi Jesus ey ida kamantetekkuk e kanday “Apu Jesus e helag David, hemek dakemi anhan!” ³¹ Ey imbunget ida etan ni neamung ni tuu e kanday “Eneeneng kayu!”

Nem da anhan law kapan-ihimet et ida kamantetekkuk e kanday “Apu e helag nan David, hemek dakemi anhan!” ³² Immehng hi Jesus et aygan tudda et kantuy “Hipapinhed yun pehding kun hi-gayu?”

³³ Kandan hi-gatuy “Apu, pinhed min e-kalen mu kulap mi.” ³⁴ Himmek idan Jesus et kap-en tu mateda ey pinhakkeyey kaum-ang-ang law hu mate da et maikuyug idan Jesus.

21

Ya linawwan Jesus di Jerusalem

(Mark 11:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)

¹ Ida kamenetteng di Jesus et yadda disipol tud Jerusalem, e wadaddad Betpage di Duntug e Oliba, ey impamengulu tudda dewwan disipol tu. ² Kantun hi-gaday “Ibubbukkul yu lad eman di bebley di Betpage et hedindang-angen yu la etan han-inan kebayyun neiiket, ey ukah yu et i-li yudya. ³ Hedin wada um-ehel ni hi-gayu ey nealay kanyuy ‘Mahapul ni Apu tayu’ et i-abulut tu kaya.”

⁴ Huyya nekapkapyan inamnuan eman ni inhel lan prophet Apu Dios ni kantuy

⁵ “Ehel yuddan tud Jerusalem e iyalli law etan patul da. Tuka pebabah annel tu et mantakkay di kilaw ni kebayyu.” *

⁶⁻⁷ Inu-unnud ida etan ni dewwan disipol hi Jesus et lumaw ida et dalli alen etan ida han-inan kebayyu et ekalen da ta-kep ni balwasi da et idpen dad beneg idan nunman ni kebayyu et mantakkay hi Jesus.

⁸ Nan-ekal idan dakel ni tuun neamung hu ta-kep ni balwasi da et pan-iap-ap dad keltad. Ida nengala edum ni tuun bulbulungngan et da pan-iap-ap di keltad ni dellanan Jesus. Humman elaw ni nenaydayawan dan hi-gatu. ⁹ Yadda tuun nemangulu niyadda etan kameitu-tu-nud nan Jesus ey daka pan-itkuk hu daka penaydayaw ni hi-gatu e kanday “Kaka medeyyaw e helag nan David! Em, kaka medeyyaw tep intu-dak dakan Apu Dios. † Dayaw tayu hi Apu Dios e Keta-ta-geyyan.”

¹⁰ Yan dintengan di Jesus di Jerusalem, ey natngaddan emin tudman et kanday “Hipapinhed yun pehding kun hi-gayu?” ¹¹ Hinumang ida etan ni dakel ni tuun neikuyug nan Jesus ey “Hi Jesus di Nazareth di Galilee e prophet.”

Ya linawwan Jesus di Tempol

(Mark 11:15-19; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

¹² Himegep hi Jesus di Tempol et pampa-hep tudda etan kamampanggettang et yadda kaumgatang di bawang. Binetu-lang

* **21:5** 21:5 Huyyan klasih ni kebayyu ey donkey. Hedin nantakkay hu patul di donkey, ey peang-ang tu e linggep in-ali tu. Nem hedin ya ustuh ni kebayyu hu nantakkayan tu, man mekiggubbat. † **21:9** 21:9 Psalm 118:26

Jesus ida tebol idan kamenullul ni pihhuh et ya yuddungngan idan kamanggettang ni paluma,¹³ et kantun hi-gaday “Kan Apu Dios di ehel tuy ‘Ya baley ku ey meingngadnan ni dassallan,’ nem ay impambalin yun heni tallu-an idan mangkatekew, tep hauhaul hu yuka pengellain pihhuh idan tuudya.”

¹⁴ Immalidda nekulap et yadda nepi-day di kad-an Jesus di Tempol et ekalen tu kulap da et ya pi-day da. ¹⁵ Nem yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses ey bimmunget idan nenang-angan dan nunyan kayyaggud ni kapehpehding Jesus, niyan nangngelan daddan u-ungnga e daka ittettetkuk di Tempol e kanday “Kaka medeyyaw e helag nan David!” ¹⁶ Kandan Jesus ey “Kaw eleg mu dedngela daka ittettetkuk?” Ey kan Jesus ni hi-gaday “Nak ida kadeddengngela. Daka pampeamnu hu impatudek nan Apu Dios. Kaw eleg yu benidbiden etan neitudek e kantuy ‘Anin idan kaungaunga niya gegellang et sinuttudduam idan menaydayaw ni hi-gam.’ ‡”

¹⁷ Hini-yan di Jesus humman idan tuu et lumaw idad Betania et manha-ad idadman ni hanlabbi.

*Ya pinhed tun e-helen etan eleg lummeh ni keyew ni fig
(Mark 11:12-14, 20-24)*

¹⁸ Yan newa-waan tun nambangngadan Jesus di Jerusalem ey neu-upad dalan. ¹⁹ Inang-ang tu etan keyew e fig di gilig ni keltad et tu ang-angen ey endi lameh tu, ebuh bulung tu, et kan tuy “Eleg kalli law umlameh ni ingganah.” Ey pinhakkeyey nakpit etan keyew. ²⁰ Inang-ang idan disipol tu humman ni neipahding ey natngadda. Kanday “Kele pinhakkeyey nakpit eya keyew?” ²¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Makulug eya e-helen kun hi-gayu e hedin wada dinel yun Apu Dios niya eleg kayu mandinwa, ey dammutun han-ipahding yu hu impahding ku eyan keyew. Beken ni ebuh humman, nem dammutu mewan ni hedin kanyun duntug ey ‘kei-tan kad baybay,’ man mei-tan tu-wangu hedin pinhed nan Apu Dios. ²² Anin hipa ibbageyun Apu Dios et iddawat tu hedin wada yuka pengullug.”

*Ya kelebngan Jesus ni mantuttuddu
(Mark 11:27-33; Luke 20:1-8)*

²³ Himmegep hi Jesus di Tempol et kamantuttuddu ey immalidda etan ap-apuddan padi niyadda ap-apuddan Jews di kad-an tu et kanday “Hipa kelebngan mun mengippahding ida eyan muka pehpehding? Hedin wada kelebngan mu, hipa ni-ngangu nengidwat?”

²⁴ Hinumang Jesus et kantuy “Wada ni dama ibbagak ni hi-gayu. Hedin hummangen yuwak, ey e-helen ku dama nalpuan ni kelebngan ku. ²⁵ Hipa nengitu-dak nan hi John ni an memenyag, ya tuu winu hi Apu Dios?” Nanhuhummangan ida et kanday “Hedin kan tayuy ‘hi Apu Dios,’ ey kan tulliy ‘Nem tamey eleg yu kulugen hu intuttuddun John.’ ²⁶ Nem hedin kan tayuy ya hu tuu nengidwat ni saad tu, anggetakkut ida eya tuu tep daka kulluga e prophet nan Apu Dios hi John.”

²⁷ Et kanda law nan Jesus ey “Tawwey, eleg mi amta.” Ey kan daman Jesus ni hi-gaday “Hedin hanniman, eggak tep dama e-helan hi-gayu

hu nengidwat ni hi-gak ni kelebengan kun kamengippenahding eyan nakka pehpehding.”

Ya a-abbig ida etan ni han-agin laki

²⁸ Nan-ab-abig hi Jesus ni hi-gada e kantuy “Nemnem yu eya a-abbigen ku. Wada etan hakey ni tuun dewwa u-ungnga tun laki. Limmaw hi amedad kad-an ni pengulwan et kantuy ‘Lakkay et ka mangngunud galden tayun nunya.’

²⁹ Kan etan ni pengulwan ey ‘Eggungu.’ Nem entanni ey nantuttuyyu et lumaw. ³⁰ Limmaw dama etan amedad kad-an ni neihned ni u-ungnga tu et kantuy ‘Lakkay et ka mangngunu.’ Ey kan etan ni neihned ey ‘Em, umlawwak.’ Nem eleg lumaw.”

³¹ Kan Jesus ey “Hipan hi-gada hu nengu-unnud nan ameda?” Kan idan ap-apu ey “Ya etan pengulwan.”

Et kan Jesus ni hi-gaday “E-helen kun hi-gayu e makulug ni heni kayu etan ni neihayed. Yadda lawah ni tuun henidda etan ni kaman-emption ni buwis niyadda etan biin daka pebeyyabeyyad hu annel dad laki ey kekkeddukdul ida nem hi-gayu, tep nelakah idan umlaw di kad-an nan Apu Dios nem hi-gayu. ³² Tep intuttuddun John e kamemenyag hu kayyaggud ni elaw ni u-unnuden ey eleg yun hekey kulugen, nem kinulug ida ni-ngangu nunman idan kaman-emption ni buwis et yadda etan lawah ni biin daka pebeyyabeyyad annel dad laki. Inamta yu e kinulug da elaw ni intudun John, nem eleg kayu mantuttuyyu et eleg yu u-unnuden.

Ya a-abbig etan idan nengipaptek ni puyek ni netaneman ni grapes (Mark 12:1-12; Luke 20:9-19)

³³ Dengel yu eya hakey mewan ni a-abbigen kun hi-gayu. Wada etan tuun sinneman tu hu puyek tun grapes, et luhuden tu nanlinikweh. Kimmapiyan pengikpalaan ni lameh ni grapes niya nengapiyan eta-gey ni pangguwalyaan idan mengippaptek ni nunman ni puyek. Impepapaktek tu humman ni sinneman tu et lumaw di edum ni bebley. ³⁴ Nedateng humman ni intanem tu et itu-dak tudda bega-en tun an mengellan dewatu. ³⁵ Nem dimpap idan kamampaptek humman idan bega-en et pateyen da hakey, nambaig da hakey, niya nantengba da etan hakey. ³⁶ Immitu-dak mewan ni daddakkel ni bega-en tu, nem henin neipahding idan limmaw ni laputu hu neipahding ni hi-gada. ³⁷ Entanni ey intu-dak tu etan lakin u-ungnga tu tep kantuy ‘Amtak et nanna-ud ni be-ingan da et lispituhun da.’

³⁸ Nem inang-ang idan kamengipappaptek ni nunman ni puyek etan u-ungnga tu et manhuhummangan ida et kanday ‘Immali u-ungnga tun memeltan alin puyek tu. Pandada-da itsu et pateyen tayu et pampuyek tayu eya puyek ni beltanen tu.’ ³⁹ Et depapen da et ia-allaw dad ba-hil etan ni netaneman ni grapes et pateyen da.”

⁴⁰ Et kan Jesus idan kamandeddenggel ey “Hipalli na-mu pehding etan ni kampuyek etan idan kamampaptek ni nunman ni puyek tu hedin um-ali?” ⁴¹ Kandan hi-gatuy “Pepettey tudda et pepaptek tu puyek tun edum ni tuun mengidwat ni dewa tu hedin nedateng.”

⁴² Kan Jesus ni hi-gaday “Kaw eleg yu benidbiden etan impatudek nan Apu Dios ni kantuy

'Ya etan batun binelaw idan kamengapyan baley ey humman anhan law hu impambalin Apu Dios ni kekakkayyaggudan ni meikkapyad baley.' " §

⁴³ Et kan Jesus ida etan ni ap-apu ey "Hi-gayu hu neiingngehan etan idan kamengapyan baley niyadda etan nengipaptek ni puyek etan ni tuu, tep impebelta nan Apu Dios ni hi-gayun Jews hu kakkayyaggud ni elaw ni pan-ap-apuan tu, nem ay banggaden tulli et pebeltaan tuddan tuun mengullug ni hi-gatu. ⁴⁴ Ya tuun man-e-gah etan di batun binelaw idan kamengapyan baley ey mangkehpung tu-ngal tu niya mangkemitmit ni peteg etan ippiten nunyan batu." *

⁴⁵ Yan nangngelan idan ap-apuddan padin Jews et yadda Pharisee ni nunya ey inamta da e hi-gada hu nengieligan Jesus etan ni inhel tu. ⁴⁶ Et pinhed dan belluden hi Jesus, nem ida kaumtakut idan neamung ni dakel ni tuu tep daka ibbilang hi Jesus ni prophet nan Apu Dios.

22

Ya a-abbig etan ni kasal

(Luke 14:15-24)

¹ Wada mewan ina-abbig Jesus ida etan ni tuu e kantuy ² "Ya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ey heni eyan a-abbigen kun hi-gayu: Wada etan patul ni indaddan tu pangkasalan ni lakin u-ungnga tu. ³ Intudak tudda bega-en tu et ida man-ayag ni tuun mekihhemmul, nem endi kaum-aliddan etan ni tuun neaygan. ⁴ Et itu-dak tudda mewan edum ni bega-en tu et ida man-ayag e kanday 'Ali kayu et kayu makihemul tep mengahwa u-ungngak. Nakleng hu newang niya baka et neidaddan emin hu kennen.' ⁵ Nem eleg ida hengnguda etan ni neayagan hu inhel ida etan ni intu-dak ni patul. Wada hakkey ni hi-gada ey wada lawwan da. Limmaw ida edum di papayyew da ey limmaw ida edum ni an manggettang. ⁶ Yadda etan edum ni neaygan, ey dimpap dadda kumedek etan bega-en da et pambaigen dadda et pateyen dadda. ⁷ Dingngel etan ni patul humman ni impahding daddan bega-en tu ey bimmunget et itu-dak tudda sindalu tu et da pampateyen ida etan nematey idan bega-en tu et panlegaben da bebley da. ⁸ Inaygan etan ni patul ida edum ni bega-en tu et kantuy 'Neidaddan hu pangkasalan ni u-ungngak, nem diman ida etan inaygak, tep eggak pinhed ni umalidda tep lawah ida. ⁹ Lakkayuy idad keltad et yadda tuun ang-angen yudman hu ayagi yu.' ¹⁰ Et lumaw ida etan bega-en tud keltad et dadda pan-ayagan emin tuun inang-ang da, kayyaggud niya lawah, et dakel ida law tuun nekihemul.

¹¹ Limmaw etan patul et tudda ang-angen hu tutu-un immali ey wada inang-ang tun tuun beken ni henin balwasin an mekikkasal hu imbalwasi tu. ¹² Et kan etan ni patul ni hi-gatuy 'Inna-nun hinggepan mu ey eleg ka mambalwasin henin balwasin an mekikkasal?' Nem eleg umhumang etan tuu. ¹³ Et kan etan ni patul ey 'Bedbed yu ngamay tu et ya heli tu et bekahen yud dallin di engeenget. Anin manha-ad diman et numenginengih ey anin ngellingellidihen tu ngipen tudman.' " ¹⁴ Et

§ 21:42 21:42 Psalm 118:22-23, ya Mark 12:10, ya Luke 20:17, ya Acts 4:11, ya Ephesians 2:20, et ya 1 Peter 2:7. * 21:44 21:44 Ya pinhed tun e-helen etan ida tuun man-e-gah etan di batu et mangkampung tu-ngal da ey humman ida etan eleg da kulluga niya daka kehinga etan binegan Apu Dios ni umhelaknib ni tuu et nemahhig ali kastigu da.

kan nan Jesus ey “Henin nunman hu elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios, tep dakel meeyyan, nem hahhakkey ida umlaw di nan-ap-apuan tu.”

Ya meippanggep ni pambeyyan ni buwis nan Cesar e ap-apud Rome (Mark 12:13-17; Luke 20:20-26)

¹⁵ Hini-yan idan Pharisee hi Jesus et da ihuhummangan hu ibbage dan hi-gatu ma-lat hedini wada meihlan e-helen tu, ey humman pebehul dan hi-gatu. ¹⁶ Intu-dak dadda edum ni kamengu-unnud ni elaw da ey nekilaw ida dama etan edum ni tuun Herod di kad-an Jesus et kanday “Apu, inamta mi e makulug muka e-hela ey muka ituttuddu makulug ni elaw nan Apu Dios. Niya eleg mu hengnguda hu ingkatuun hipan tuu. ¹⁷ Et yan nunya ey wada pinhed min ibbage hi-gam, kaw kamei-ebbulut di Tugun Moses e hi-gatsun Jews ey mambeyyan itun Cesar e ap-apud Rome ni buwis winu eleg?”

¹⁸ Nem inamtan Jesus e ida kaumhamahamak ni ebuh ni pebehul dan hi-gatu et kantuy “Mangkaitek kayun peteg! Kele yuwak kapatpatnai? ¹⁹ Peang-ang yun hi-gak hu palatah ni yuka pemeyyan ni buwis.” Impeang-ang da, ²⁰ et kan tun hi-gaday “Hipa kan-angah niya kan ngadan eyan wadad palatah?” ²¹ Kanday “Tam hi Cesar.” Et kantun hi-gaday “Idwat yun Cesar hu yu kaiddawat ngu dedan ni hi-gatu ey idwat yun Apu Dios hu lebbeng tun meidwat ni hi-gatu.” ²² Dingngel da humman ni impanumang tu ey natngadda et hi-yanan da.

Ya meippanggep ni ketegguan ali (Mark 12:18-27; Luke 20:27-40)

²³ Yan nunman ni aggew ey immalidda edum ni Sadducee di kad-an Jesus. Humman idan tuu ey kanday eleg meteggui tuun netey. Kandan Jesus ey ²⁴ “Apu, intuttuddu lan Moses e hedini netey hu hakey ni laki ey endi u-ungnga tu, man mahapul ni ahwaen ni agi tun laki etan biin nebalu ma-lat hedini man-ungngadda, man meibbillang ni u-ungnga da etan ni netey. ²⁵ Inna-nu tep hedini heninnuy neipahding: Wadadda pitun lalakin han-aaggi. Nelahin etan pengulwan da, nem endi u-ungnga da ey netey etan laki et beltanen etan ni hened etan ahwa tu ey endi mewan u-ungnga da ey netey. ²⁶ Nambelbeltanen idan nunman ni pitun han-aaggi humman ni biin inahwa, nem netey idan emin ey endi u-ungnga da. ²⁷ Entanni ey netey law dama etan bii. ²⁸ Inna-nu hedini makulug ni metegguan idallin emin hu nangketey, hipalli tep kan-ahwan nunman ni bii ey aye nambelbeltanen idan pitun han-aaggi?”

²⁹ Nem hinumang Jesus et kantuy “Huttan neipngilan yu! Ey huttan keang-angan tu e eleg yu han-awat hu impatudek nan Apu Dios ni ehel tu niya kabaelan tu. ³⁰ Tep yallin ketegguan idan nangketey ey eleg idalli law man-aahwa, tep heniddalli anghel Apu Dios di kabunyan. ³¹ Hedini ya meippanggep ni ketegguan ni nangketey, ey kaw eleg yu bidbiden etan impatudek Apu Dios e kantuy ³² ‘Hi-gak hu Dios nan Abraham, hi Isaac ni hi Jacob.’ Et huyya pengamtaan tayu e humman idan aammed tayu ey netey ida, nem eleg ibbilang Apu Dios idan netey, tep tegguen tuddalli emin tuu tu. Hi-gatu ey Dios idan mategu, beken ni yadda netey.” ³³ Dingngel idan tuu humman ni intuttuddu tu ey natngadda.

Ya importanteh ni peteg ni tugun Apu Dios

(Mark 12:28-34; Luke 10:25-28)

³⁴ Dingngel idan Pharisee e eleg hanhumang idan Sadducee hu inhel nan Jesus et maemung idad kad-an tu. ³⁵ Wada hakey ni hi-gadan Pharisee ni abugaduh ni himmapit, tep pinhed tun patnaan hi Jesus ³⁶ et kantuy “Apu, hipa keim-importantehan ni tugun nan Apu Dios?”

³⁷ Kan Jesus ni hi-gatuy “Mahapul ni pakappinheden yu hi Apu Dios ey emin hu yuka nemnemnema niya yuka pehpehding ey inemnem yun Apu Dios. ³⁸ Huyya hu keim-importantehan ni intugun Apu Dios. ³⁹ Et ya neikadwa ey ‘Mahapul ni pinheden yu edum yun tuu henin neminhed yun annel yu.’ ⁴⁰ Huyyaddan dewwan tugun Apu Dios hu neipuunan emin ni Tugun Moses et yadda intenuttudduddan prophet ni nunman.”

Hi Christo ey beken ni helag David ni ebuh, nem Apu tu dama

(Mark 12:35-37; Luke 20:41-44)

⁴¹ Nanengtudda Pharisee di kad-an Jesus ⁴² et kantun hi-gaday “Hipa yuka pannemnem meippanggep nan Christo? * Hipa kan helag ni hi-gatu?” Kandan hi-gatuy “Ya kan helag ni hi-gatu ey hi David la.” ⁴³ Kan Jesus ni hi-gaday “Hedin makulug ni hi David la hu kan helag ni hi-gatu, kele impa-hel ni Ispirituh Apu Dios hi David ey kantuy Apu tu etan pinutuk nan Apu Dios? ⁴⁴ Tep kan David ey ‘Kan Apu Dios etan ni Apuk e hi Christo ey ‘Yudung kad winannan ku ingganah apputen kuddan emin hu buhul mu.’ ” †

⁴⁵ Intu-man nan Jesus ni immehel et kantuy “Nemnem yu kedi, hedini kaibbilang nan David hi Christo ni Apu tu, inna-nun kanyu ey helag nan David hi Christo?” ⁴⁶ Ey endin hekey penummang dan Jesus, et eleg da law ipidpidwan memabaggan hi-gatu, tep ida kaumbaing ni tuka penummang ni daka ibbaga.

23

Ya lawah ni elaw idan kamantuttuddun tugun Moses niyadda Pharisee

(Mark 12:38-39; Luke 11:43, 46; 20:45-46)

¹ Kan Jesus idan dakel ni tuu et yadda disipol tuy ² “Yadda kamantuttuddun Tugun Moses et yadda Pharisee ey wada kelebengan dan mengituttuddun intugun nan Apu Dios. ³ Et humman hu, u-unnud yu hu daka ituttuddu, nem entan tu u-unnud hu daka pehpehding, tep ma-nu tep kayyaggud daka ituttuddu, nem eleg da u-unnuda. ⁴ Daka ippilit idan tuun mengu-unnud ni elaw ni neligat, nem eleg dadda baddangin pengu-unnudan da. ⁵ Ey emin daka pehpehding ey daka peang-ang-ang idan tuu, tep daka gamgami penettebalan ni tuun hi-gada. Et humman hu, daka ibbedbed hu neitudek ni ehel Apu Dios di ulu da et yad ngamay da, niya ida kamambalwasin andukkey ngummey tun balwasi. ⁶ Pinpinhed dan umyudung di yuddungnan ni kametbal ni tuu hedini wada hamul et yad simbaan. ⁷ Ey ida kapetebbatebbal di mulkaduh e kad-an ni dakel ni tuu. Ey pinhed dan kan idan tuu ey mittuduh ida. ⁸ Nem endi an meingngadnan ni hi-gayun mittuduh, tep nan-iingeh kayun emin ey hakey ni ebuh

* 22:42 22:42 Ya keibbellinan ni Christo ey pinutuk Apu Dios ni menellaknib ni tuu. † 22:44 22:44 Psalm 110:1

mittuduh yu. ⁹ Ey endi yu ingngadnan di puyek ni Ameyu, tep hakey ni ebuh hu Ametayun wadad kabunyan. ¹⁰ Lawah mewan hedin wada menghel ni kandy Apu kayu, tep hakey ni ebuh Apu yu e hi Christo. ¹¹ Ya keta-ta-geyyan saad tun hi-gayu, ey mahapul ni mambalin ni bega-en yu. ¹² Ya tuun tuka peta-gey annel tu ey meibbah ali. Nem ya tuun tuka pebah hu annel tu ey meiddeyyaw ali.

Ya nengibungtan Jesus idan Pharisee niyadda kamantuttuddun intugun Moses tep ya lawah ni elaw da

(Mark 12:40; Luke 11:39-42, 44, 52; 20:47)

¹³ Hi-gayuddan Pharisee niya kamantuttuddun Tugun Moses, ey mangkaitek kayu. Anggehemmek kayu tep mangkekastigu kayulli, tep hin-appil intenuttuddu yuddan tuun pinhed dan umlaw di kapan-apu in Apu Dios, et eleg ida law paka-law diman, nem anin hi-gayu et eleg kayu paka-law diman.

¹⁴ Hi-gayuddan Pharisee niya kamantuttuddun intugun Moses la, ey anggehemmek kayu katteg, tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Yuka dukkeya dasal yun Apu Dios e heni kayu kayyaggud, nem yudda kahe-uhe-uladda nangkebalun bii ma-lat wada inna-nu yun mengellan limmu da, et mukun nemahhig hu kastigu yu tep ya huttan ni yuka pepehding.

¹⁵ Hi-gayuddan Pharisee ey hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses, ey mangkaitek kayun peteg. Anggehemmek kayu tep nanna-ud ni mekastigu kayulli. Kayu kamandaladalan di edawwin bebley, anin di ba-hil ni baybay ni an mantuttuddu, nem hedin wada nengu-unnud ni intuttuddu yu, ey nema-man lawah elaw tu, e heniddan hi-gayu. Et humman hu, mahapul ni umlaw idad impiernoh. Anin hi-gayu et mahapul ni umlaw kayud impiernoh, nem nema-ma kastigu da tep inu-unnud da intudu yu.

¹⁶ Anggehemmek kayu tep nanna-ud ni mekastigu kayulli. Heni kayu nekulap ni tuka ippatnan ippangulu edum tun nekulap, tep eleg yu han-awat hu kayyaggud ni kameituttuddu. Yuka ituttuddu e kanyuy hedin wada issapatah ni tuu, et yad Tempol hu pengissapatahan tu, ey anin ni eleg tu peamnu et eleg manliwwat. Nem hedin ya etan di balituk ni wadad Tempol hu pengissapatahan tu, man mahapul ni peamnu tu tep manliwwat hedin eleg tu peamnu. ¹⁷ Nem neipngil humman ni yuka ittenuttuddu! Ka-ila endi tu-wangu inamta yu. Eleg yu han-awat, tep heni kayu nekulap. Kele yuka pehebballi balituk nem ya hu Tempol? Ya etan balituk ey nebalol ni ebuh tep wadad Tempol. ¹⁸ Yu pay kaituttuddu e kanyuy hedin wada issapatah etan ni tuu, ey yad altar hu pengissapatahan tu, man anin eleg tu peamnu et eleg manliwwat. Nem hedin yad etan di meidwat nan Apu Dios hu pengissapatahan tu, ey mahapul ni peamnu tu hu insapatah tu, tep hedin eleg tu ippahding ey manliwwat. ¹⁹ Heni kayu tu-wangu nekulap. Beken ni nebalbalol hu meidwat nan Apu Dios nem ya hu altar. Nebalol ni ebuh etan meidwat nan Apu Dios tep wadad altar. ²⁰ Hedin yad altar hu pengissapatahan ni tuu, ey beken ni ebuh di altar hu nengisapatahan tu, nem insapatah tu daman etan idan wadad altar, et mahapul ni peamnu tu. ²¹ Hanniman damad Tempol e hedin yadman hu pengissapatahan ni tuu, ey hi Apu Dios dama hu nengisapatahan tu tep wadadman hi Apu Dios. ²² Hedin yad kabunyan

hu pengissapatahn ni tuu, man insapatah tu damad yinudungan Apu Dios di nan-ap-apuan tu, niya hi Apu Dios dama hu nengisapatahan tu, tep hi-gatu yimmudung diman.

²³ Hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses, niya hi-gayun Pharisee, ey anggehennemek kayu, tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Ma-nut yuka ikakkaguh ni iddawat nan Apu Dios hu kapulun intanem yu, nem eleg yun hekey hengnguda etan kaituttuddun tugun meippanggep ni kinalimpiyuh, ya hemek, niya dinel. Idwat yu ngu dedan hu kapulun intanem yu, nem entan tu iwalleng ida humman ni importanteh ni tugun. ²⁴ Heni kayu etan ni nekulap ni kamengippatnan mengipappangnguluddan edum tun nekulap, tep eleg yu amta hu importanteh ni tugun. Yuka hellipat-in e-kalen hu allangngaw ni neita-mel di innumen yu, nem yuka ekmuna hu camel.

*

²⁵ Hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses niya hi-gayudda daman Pharisee, ey anggehennemek kayu tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Ma-nut yuka ikakkaguh pengu-unnudan yun elaw yun meippanggep ni linih henin pengullahan ni basuh niya duyu, nem lawah ni peteg hu nemnem yu, tep yuka pilliwa limmun edum yu niya eleg yu kekkennenga hu pinhed ni annel yu. ²⁶ Hi-gayun Pharisee, ey heni kayu nekulap. Isiked yu lawah ni elaw yu et ya kakkayyaggud hu peang-ang yud emin di yuka pehpehding.

²⁷ Hi-gayun kamantuttuddun tugun Moses niya hi-gayun Pharisee, ey anggehennemek kayu tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Lawah hu elaw yu e heni kayu etan ni kulung e kayyaggud hu ang-ang tu, nem nabwel hu wadad bawang tu. ²⁸ Heni kayun nunman tep ya yuka peang-ang idan tuu ey kayyaggud, nem lawah niya nambakbaklang ni panliwwatan hu wadad nemnem yu.

Ya kekastiguan idan Pharisee niyadda etan kamantuttuddun Tugun Moses

(Luke 11:47-51)

²⁹ Hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses niya hi-gayun Pharisee, ey anggehennemek kayu tep mekastigu kayulli. Mangkaitek kayun peteg. Endi silbi tun yuka an pengiyyenayyaggudin kulung idan prophet et yadda etan kayyaggud ni tuuddan nunman, tep ya kakulugan tu ey kayu kaman-am-amleng ni nematepateyan idan aammed yun hi-gada.

³⁰ Ma-nut kanyuy gullat ni wada kayun nunman et eleg yu pateyen ida humman ni prophet, nem itek huttan ni inhel yu. ³¹ Huttan ni inhel yu hu kakulugan tun makulug ni yadda aammed yu nematepatey idan prophet. ³²⁻³³ Lawah kayun peteg, tep yuka pan-in-inayyun ida humman ni impahpahding idan aammed yu. Ka-ila tu-wangu lawah hu kan u-ungngan hi-gayu. Nem e-helen kun hi-gayu e eleg mabalin ni yulli ibbeksikan hu kekastiguan yud impiernoh. ³⁴ Ittu-dak kuddalli prophet, yadda nenemneman niyadda mengittuddun elaw ku, nem petteyen yudda edum niya peippettak yudda edum di krus. Panheplaten yudda edum di yuka keemmuemmungi niya unnuunnuden yudda edum anin attu bebley ni lawwan da et yudda panligligat. ³⁵ Et mukun hi-gayun tuun nunya hu kastiguen nan Apu

* **23:24** 23:24 Ya keibbellinan nunyan inhel Jesus ey beken ni ya importanteh ni tugun hu daka u-unnuda, nem ya daka paka-u-unnuda ey yadda beken ni importanteh ni tugun.

Dios, tep yuka ebbuluta nematepateyan idan aammed yun nunman idan kayyaggud ni tuu, neipalpun Abel e endi bahul tu, ingganah ni nemateyan dan Sekariah e u-unggan Barakiah e pintey dad nambattanan ni altar et ya Tempol. ³⁶ Makulug huyya, et mukun e-helen kun hi-gayu e emin huyyan impahpahding da ey liwat yu et hi Apu Dios ey kastiguen dakeyun tuun nunya tep hanniman kayulli dama e petteyen yulli etan intu-dak nan Apu Dios.

*Ya et-eteng ni impeminhed Jesus idan tuud Jerusalem
(Luke 13:34-35)*

³⁷ Hi-gayun tuud Jerusalem ey anggehemmek kayu, tep nannaud ni mekastigu kayu. Yuka pampateyadda prophets, niya yudda kapantengbaadda hu kamengituttuddun ehel Apu Dios. Neminpigga hu pinhed ku-et anhan ni pengemmungan ni hi-gayu henin kapengemmungin manuk idan impah tud payak tu, nem eleg yuwak pinhed. ³⁸ Han yulli ang-angan hi-gayun tuud Jerusalem, tep iwwalleng alin Apu Dios hu bebley yu et ya Tempol, et mebahbah ida. ³⁹ Et e-helen kun hi-gayu e eleg yuwak ali law ang-anga ingganah kanyuy 'Kakkayyaggud hu intu-dak nan Apu Dios e kamengippeamtan hi-gatu.' "

24

*Ya kebahbahan alin Tempol
(Mark 13:1-2; Luke 21:5-6)*

¹ Kapanhi-yanan Jesus etan Tempol di Jerusalem ey immalidda etan disipol tu et daka pan-ittudun hi-gatu etan kayyaggud ni peteg ni Tempol niyadda edum ni baballey diman. ² Et kan nan Jesus ni hi-gaday "Em, yudda kaang-ang-angan nunya humman idan kakkayyaggud, nem e-helen kun hi-gayu e edum alin aggew ey mebahbah idan emin humman. Endilli hakey ni batun an mannenneng di neikapyaan tu."

*Ya panligligatan niya panlelehhanan alin hakey ni aggew
(Mark 13:3-13; Luke 21:7-19)*

³ Nanteyed hi Jesus di Duntug di Olibah et kamanyuyyuddung ey immalidda disipol tud kad-an tu. E-ebbuh ida et kandan hi-gatuy "Pigan tullu amnuan nunyan inhel mu niya hipalli pengi-immatanun hedini kamangkedettengi amnuan tu? Hipalli pengi-immatanun ni getud ni pambangngadan mu niya pigan tu kepappegan ni puyek?"

⁴ Ey kan nan Jesus ni hi-gaday "Helipati-i yu ma-lat eleg kayulli maheul. ⁵ Tep dakel idalli tuun um-ali et kanday hi-gada hi Christo, * et he-ulen dalli dakel ni tuu. ⁶ Ey dedngelen yulli meippanggep ni gubat di kebebbley di neihnup, niyad neidawwi, nem entan ali takut yu, tep mahapul ni mekapkapyaddalli humman. Nem beken alin nunman ni kepappegan ni puyek. ⁷ Em, manggugubat idalli kebebbley, tep wada hakkey ni ap-apu ey gubbaten tu hu edum tun ap-apud edum ni bebley. Ey meweddalli bisil niya manyegyeg alid dakel ni bebley eyad puyek. ⁸ Nem huyyaddallin ebuh hu keilleppuan idan angetakkut ni mekapkapyaya.

* 24:5 24:5 Ya keibbellinan ni Christo ey pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu tu.

⁹ Wadaddalli tuun pampedpap dakeyu et dakeyu pampapetey. Angebe-hel dakeyullin emin ni tuud puyek tep ya yuka pengu-unnudin hi-gak. ¹⁰ Dakel idalli mengissiked ni mengu-unnud ni hi-gak tep ya daka panlelehhani. Man-inhehdul idalli katuutuu tep wadalli hakkey ni tuu ey angebe-hel tu edum tu. ¹¹ Dakel idalli man-ittek e kanday prophet idan Apu Dios, et dakel ali he-ulen dan tuu. ¹² Nemahhig alin nunman hu lawah ni kamekapkapyya, et dakel idalli hu kamengullug ni hi-gak ni me-kal impeminhed dan edum da. ¹³ Nem yadda tuun mengihhikkal ni ligat da niya eleg mehulluli nemnem dan mengu-unnud ni hi-gak ey hi-gadalli hu mehellaKniban. ¹⁴ Meippeamtallid kebebbeley eya elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios, ma-lat dengelen idallin emin ni tuud puyek, et han medatngan hu kepappegan ni puyek.

Ya kedettengan etan ni anggetakkut

(Mark 13:14-23; Luke 21:20-24)

¹⁵ Ang-angen yulli etan kapekabbellawan Apu Dios ni meihha-ad di Tempol di kuwaltuh Apu Dios e humman la inhel Daniel e prophet. † (Hi-gayun mambidbid, ey awasi yu huyyan neitudek.) ¹⁶ Ey emin idalli tuud Judea ey mahapul ni umbesik idad duntug. ¹⁷ Yadda etan tuun wadad dallin ni baley dan nunman ni aggew ey mahapul ni eleg ida mantaktaktak ni umhegep di bawang ni an mengellan hipan mahapul da, nem nealay bimmesik ida kuma. ¹⁸ Yaddalli dama tuun wadad payew ey lamang kattedg hu um-anemut di baley dan an mengellan balwasi da. Mahapul ni umbesik ida kuma ma-lat eleg ida ha-kupan ni buhul da. ¹⁹ Anggehemmek idalli nampambutsug et yadda wada gelang dan kaman-innum, hedin medettengan idalli humman ni aggew. ²⁰ Pandasal kayun Apu Dios ma-lat eleg ali maipaddih ni keteketel winu yan Sabaduh, e aggew ni kamengillin, hu keippahdingan tu huyya. ²¹ Hedin medettengan ali humman ni aggew, man wadalli nemahhig ni panligligatan e endi kei-ingngehan tun neipalpu eman ni laputun nanletuan Apu Dios eyan puyek ingganah ni nunya. Nem endilli law hu henin nunyan an meippahding. ²² Kullangan alin Apu Dios humman ni aggew ni panliggatan, tep ya hemek tuddan pinili tun tuu tu. Gullat ni eleg tullu kullangi humman ni aggew, et mangkettey ni emin hu tuu.

²³ Hedin wadalli menghel ni hi-gayun kantuy 'Wadadya hi Christo' winu 'wadad dimmun,' ey entan kaya kulug tu. ²⁴ Tep wadaddalli tuun kanday hi-gada hi Christo niya kan alin edum ey prophet ida. Ippahding dalli kaketngain tuu niya peang-ang dalli hu et-eteng ni kabaelan da. Et humman hu, gullat ni dammutu et, anin idallin tuun Apu Dios et mehe-ul ida. ²⁵ Entan tu liwwan huyyan inhel kun hi-gayun mekapkapyalli, ²⁶ ma-lat anin ni wada menghel ni kantuy wadad desert hi Christo et ebuh kaya elaw yudman. Niya hedin kanday 'Wadadya e nantalu,' man ebu kaya kulug tu. ²⁷ Tep mangkinnemtang ali hu ellian ku, e Pengulwan ni emin ni tuu, e heni kedyam ni kang-ang e tuka bebnangi hu kabunyan meippalpud kasimmilin aggew ingganah di tuka kelinnugi."

† **24:15** 24:15 Ang-ang yu Daniel 11:31, 12:11, et ya Mark 13:14.

²⁸ Kan Jesus mewan ey “Yad kad-an ni netey hu kakeemmungiddan kamengngan ni netey.” ‡

Ya ellian ali mewan nan Jesus ni an menuwet idan tuu

(Mark 13:24-27; Luke 21:25-28)

²⁹ Intu-man Jesus ni immehel et kantuy “Hedin melebbah ida humman ni aggew ni panligligatan, ey me-ngetan hu aggew niya bulan. Mangke-gah alid puyek hu bittuwen. Yan nunman ali ey endi petekkan tuddan wadad kabunyan, tep meendilli kabaelan da. § ³⁰ Hedin negibbuh idelaw huyya, man meang-ang alid kabunyan hu immatun ni ellian kud puyek et yaddalli nambakbaklang ni tuud puyek ey umnanginangih idallin tutuyyu dan liwat da, tep anggegannuy medettengan law hu kekastiguan da. Ey ang-angen da-ak ali e Pengulwan ni emin ni tuu etan di kulput e meang-ang ali et-eteng ni kabaelan ku niya dayaw ku. ³¹ Wadalli na-let ni tenul ni tangguyup, et yan nunman hu pengittu-dakan kuddallin anghel di kebebbley di puyek et da amungen ida tuun pinilin Apu Dios ni pantu-u tu.

Ya etan keyew ni fig

(Mark 13:28-31; Luke 21:29-33)

³² Nemnem yu e hedini kamemullung hu keyew e fig, ey amta yu e kamangkedettengi hu siyaggew. ³³ Hanniman dama e hedini ang-angen yuddallin kameipahpahding huyyan inhel ku, ey inamta yu e kamangkedettengi law hu pambangngadan ku. ³⁴ E-helen kun hi-gayu e makulug ni yadda edum ni hi-gayun tuun nunya ey eleg ida ni mettey ey um-amnulli emin eya inhel ku. ³⁵ Meendilli kabunyan et ya puyek, nem mannenneng alin ingganah hu ehel ku.

Endin hekey nengamtan kedettengan ni ellian ali mewan nan Jesus di puyek

(Mark 13:32-37; Luke 17:26-30, 34-36)

³⁶ Endi nengamtan gintud Apu Dios ni aggew winu olas ni amnuan eyan inhel ku. Anin yadda anghel di kabunyan et eleg da amta. Anin hi-gak e U-ungngan Apu Dios et eggak amta. Tep ebuh hi Ama Apu Dios ni nengamta. ³⁷ Yalli mekapkapyaddan tuun ellian ku e Pengulwan ni emin ni tuu, ey heni lan nekapkapyaddan tuun ketaggun Noah. ³⁸ Tep yadda tuun nunman ni ketaggun Noah ey ebuh mengngan, ya menginnun niya mengahwa hu sinamwan da ingganah eman ni hinggepan di Noah di bapor ni nalbengan ni puyek. ³⁹ Eleg da amta hedini hipa mekapkapy ey umkukumna ida ey nalbengan hu puyek et mangkalsing ida, tep eleg ida mandaddan. Henin nunman ali daman pambangngadan kud puyek, e eleg idalli mandaddan hu tuu. ⁴⁰ Wadaddalli dewwan lakin kamangngunnud payew ey ewwiten kulli hakey ey mehi-yan hu hakey. ⁴¹ Yaddalli dewwan biin kamanggilling ey ewwiten kulli dama hakey ey mehi-yan hu hakey. ⁴² Et humman hu, helipat-i yu tep eleg yu amta aggew ni pambangngadak e hi Apu yu. ⁴³ Tep gullat ni amtan kambaley hu ellian ni matekew, ku umtukal et helipat-an tu ma-lat eleg humgep etan matekew. ⁴⁴ Heni daman hi-gayu e mahapul ni mandaddan kayun kenayun ni menehhegged ni

‡ **24:28** 24:28 Ya pinhed tun e-helen huyya ey emin ida etan tuun kamengapkyan lawah ey mekastigudda. § **24:29** 24:29 Ang-ang yu Isaiah 13:10, ya 34:4, niya Joel 2:10.

hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep eleg yu amta hedini pigan tu pambangadan ku.

Ya ab-abig etan ni lawah niya kayyaggud ni bega-en
(Luke 12:41-48)

⁴⁵ Ya etan bega-en ni nenemneman niya kameiddinnel ey hi-gatu pillien ni apu tun pan-ap-apuddan edum tun bega-en ni mengippaptek ni kenne da hedini nedatngan hu pengngannan da. ⁴⁶ Um-amleng etan bega-en hedini um-ali apu tu ey ang-angen tu e kayyaggud tuka pehpehding. ⁴⁷ E-helen kun hi-gayu e hedini hanniman, man makulug ni peta-gey ni apu tu saad tu et hi-gatu mengippaptek ni emin ni limmun nunman ni apu tu. ⁴⁸⁻⁴⁹ Nem hedini lawah nemnem etan ni bega-en et kantuy 'Anin hipa pehding ku yaggud mebeyyag ali ap-apu mid linawwan tu.' Et pelilligatan tudda edum tu, niya ebuh hamul niya buttebutteng ni tuka pehpehding. ⁵⁰ Nem entanni kumedek, ey immali etan apu tu et ha-kupan tu, ⁵¹ et kastiguen tu et palaw tun an mei-dum ida etan ni mangkaitek e ida kaumnanginangih niya daka ngellingellidiha ngipen dan degeh ni kastigu da."

25

Ya ab-abig meippanggep etan idan hampulun bii

¹ Wada mewan ina-abbig Jesus e kantuy "Ya ellian kullin an man-ap-apu ey heni eyan a-abbig ku. Wadadda hampulun biin nandilag et lumaw idan an menammu etan ni lakin mengahwa. ² Eleg menemneman ida lima ey nenemneman ida lima. ³ Yadda etan liman eleg menemneman, ey eleg da eduman hu inla dan patidolyoh ni pandillag da. ⁴ Nem yadda etan liman nenemneman, ey induman da inla dan patidolyoh ni pandillag da. ⁵ Netaktak etan lakin mengahwa et hehhegeden da. Entanni ey peteg ugip ida etan ni kamenehheged et mauyeng idan emin.

⁶ Entannit gawan hileng ey wada simmekuk e kantuy 'Iyalli etan lakin mengahwa! Ikeyuy et tayu dammuen.' ⁷ Et bumengun ida etan hampulun bii et pan-iyayyaggud da dilag da. ⁸ Ey kan ida etan ni liman biin eleg menemneman ey 'Idwasi dakemi anhan ni patidolyoh yu, tep ay kamangke-dep hu dilag mi.' ⁹ Nem kan ida etan ni nenemneman ni bii ey 'Eleg, tep hedini um-idwat kami, man mekullangan itsun emin. Kayu gatang di tenda-an.' ¹⁰ Et lumaw ida etan eleg menemneman ni biin an umgatang. Nem limmaw ida ey dimmateng etan lakin mengahwa et makilaw ida etan biin nenemneman et humgep idan emin etan di baley ni pengngannan et ilekbi da.

¹¹ Entanni ey dimmateng ida dama etan eleg menemneman ni bii ey neilekbi et kanday 'Apu, ibeghul mu anhan.' ¹² Nem kan etan ni laki ey 'Eleg, tep makulug ni eleg dakeyu ngu amta.' "

¹³ Et kan law nan Jesus ey "Helipat-i yu tep eleg yu amta hu aggew niya olas ni pambangadan ku."

Yadda etan bega-en et ya etan pihhuh ni impatnged ni apu dan hi-gada
(Luke 19:11-27)

¹⁴ "Wada mewan hu hakey ni a-abbigen kun keiddingpatan ni elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios. Wada hu tuun umlaw di edawwin bebley

et paeyag tudda bega-en tu et kantuy 'Ngenamung kayu eyan limmuk.'¹⁵ Et idwatan tuddan pihhuh neipuun di kabaelan da. Ya hakey ni bega-en, ey indawtan tun liman libun pihhuh. Ya etan hakey, ey indawtan tun dewwan libu et ya etan hakey, ey indawtan tun hanlibu. Et lumaw humman ni apu da.¹⁶ Ya etan nengidwatan tun liman libu, ey nampuunnan tu et ma-duman ni liman libu.¹⁷ Hanniman dama impahding etan ni nengidwatan tun dewwan libu et pambalin tun epat ni libu.¹⁸ Nem ya etan nengidwatan tun hanlibu, ey limmaw et tu ngu iku-kud puyek etan pihhuh ni apu tu.

¹⁹ Nebayag et han mambangngad etan apu da, et paeyag tudda et ibega tu piga nambalanan ni pihhuh ni indawat tun hi-gada.²⁰ Immali etan neidwatan ni liman libu et idwat tun apu tu hu hampulun libu et kantuy 'Apu, liman libu hu indawat mun hi-gak et pampuunnak et ma-duman ni liman libu.'²¹ Kan ni apu tun hi-gatuy 'Kayyaggud kan bega-en, tep naka-u-unnud mu tugun ku. Anin ni ekket indawat kun hi-gam, et impedakkel mu. Et mukun peta-gey ku saad mu et hi-gam hu mengippaptek ni daddakel ni limmuk. Mekihha-ad kan hi-gak ey mekiam-amleng kan hi-gak.'

²² Immali dama etan hakey ni neidwatan ni dewwan libun pihhuh et kantun etan ni apu tuy 'Apu, dewwan libu indawat mun hi-gak et pampuunnak et ma-duman ni dewwan libu.'²³ Kan ni apu tun hi-gatuy 'Kayyaggud kan bega-en, tep naka-u-unnud mu tugun ku. Anin ni ekket indawat kun hi-gam, et impedakkel mu. Et mukun peta-gey ku saad mu et hi-gam hu mengippaptek ni daddakel ni limmuk. Mekihha-ad kan hi-gak ey mekiam-amleng kan hi-gak.'

²⁴ Entanni ey immali etan neidwatan ni hanlibun pihhuh et kantun apu tuy 'Inamtak e mabunget kan tuu. Muka ella hu nan-aatuan ni edum mun tuu, et humman hu ingkedangyan mu.²⁵ Simmakuttak ni hi-gam et nak itlud puyek hu pihhuh ni indawat mu et adyah e eleg maumah. Ibbangngad kun hi-gam huyyan pihhuh mu.'

²⁶ Ey kan etan ni apu tun hi-gatuy 'Lawah ka niya mahiga kan bega-en. Inamtam nisi dedan e hanniman elaw ku e nakka ella hu nan-aatuan ni edum ni tuu²⁷ ey kele eleg mu ibangkoh eya pihhuh ku et wada nei-dum eyan nambangngadak?'

²⁸ Et kan etan ni apu da etan idan edum ni bega-en tuy 'Aleyu etan hanlibun pihhuh ni imbangngad eyan lawah ni bega-en et idwat tu etan ni bega-en ni hampulun libu pihhuh tu.²⁹ Ya tuun tuka ippaptek hu neidwat ni hi-gatu ey me-duman et dumakkel ni peteg. Nem ya etan tuun eleg tu ippaptek hu neidwat ni hi-gatu, anin ekket ey meendi humman ni wadan hi-gatu.³⁰ Ya eya bega-en kun endi silbitu ey heballi depap yu et bekahen yud engeenget di kad-an idan kanenginengih niya daka ngellingelidih ngipen da.'"

Ya penuwetan Jesus idan tuun pambangngadan tulli

³¹ Et kan nan Jesus ey "Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey mambangngad dak ali mewan. Emin idalli anghel di kabunyan ey mekiliddan hi-gak. Ey meang-ang ali kasina-gey ku, tep umyudungngak alid yuddungngan ni keta-ta-geyyan ni Ap-apu.³² Emin idalli katuuuud kebbebley di puyek ey meemmung idallid kad-an ku et enappilek ida henin kapengappilin kamampattul ni gelding niya kalneroh.³³ Emin idalli etan kayyaggud ni tuun kamengullug ni hi-gak ey appilek idad

winannan ku. Nem yadda etan lawah ey pattalen kuddad winillik. ³⁴ Et kangkulli ida etan ni wadad winannan kuy 'Ikeyuy di kad-an Ama, hi-gayuddan binendisyonan tu, tep yadman dedan hu indaddan tun panha-adan yu, neipalpu eman ni naltuan ni emin eyan wadan nunya. ³⁵ Tep neupa-ak ey indawtan yuwak ni kennen ku. Na-wewwak ey impainuman yuwak. Eleg yuwak amta, nem minengili yuwak di baley yu. ³⁶ Yan endi balwasik ey indawtan yuwak. Nandeghehak ey impaptek yuwak. Neikelabuttak, ey immali kayun an nengidu-ngaw ni hi-gak.'

³⁷ Et kan dallin hi-gak ey 'Apu, kaw pigan tu la neupaam et pangan daka, niya pigan tu la na-wewam et painuman daka? ³⁸ Ey pigan tu lan nenang-angan daka e eleg daka amta ey minengili daka? Ey pigan la nanhapulam ni balwasi et balwasian daka? ³⁹ Ey pigan tu la nandegham niya pigan la neikelabutam et umli kamin an nengipaptek ni hi-gam?'

⁴⁰ Nem kangkullin hi-gaday 'Hedin impahding yudda huyyan tuun kamengullug ni hi-gak, anin na-mun endi bilang da, ey heni hi-gak hu nengipahdingan yu.'

⁴¹ Nem kan kulliddan etan ni tuun lawah elaw dan eleg mengullug ni hi-gak ey 'A-allaw kayud kad-an ku, tep lawah kayu. Lakkayuy di kad-an ni apuy ni eleg me-me-dep e neiddan ni lawwan Satanas et yadda etan edum tun dimonyoh. ⁴² Umlaw kayudman tep neupa-ak ey eleg yuwak pangan. Na-wewwak ey eleg yuwak painuman. ⁴³ Immali-ak di bebley yu ey eleg yuwak ayagan di baley yu. Endi balwasik ey eleg yuwak balwasian. Neikelabuttak niya nandeghehak ey eleg yuwak ipaptek.'

⁴⁴ Hummangen dalli dama et kanday 'Apu, kaw pigan tu nenang-angan min hi-gam ni neupa, niya na-wew, niya eleg mu pambalwasian, niya nandedgehan mu, niya neikelabutan mu ey eleg daka ipaptek? Niya pigan tu hu inliam ey eleg daka ayagan di baley mi?' ⁴⁵ Nem kangkullin hi-gada ey 'E-helen kun hi-gayu e ya eleg yu pemaddangan idan kamengullug ni hi-gak, nema-madda etan nebahah neitu-wan da ey hi-gak hu eleg yu baddangan.' ⁴⁶ Et humman hu, umlaw ida humman ni lawah ni tuud impiernoh di kekastiguan dallin ingganah. Nem yadda etan tuun kayyaggud elaw dan kamengullug ni hi-gak ey umlaw idad kad-an Apu Dios et wada biyag dan endi pappeg tu."

26

*Ihik ida buhul nan Jesus ni memettye ni hi-gatu
(Mark 14:1-2; Luke 22:1-2; John 11:45-53)*

¹ Negibbuh ni intuttuddun Jesus emin humman ey kantuddan disipol tu ey ² "Inamta yu e melebbah dewwan aggew et medettengan hu Piyestah ni Passover e humman dama getud ni pempapan dan hi-gak et ippatak da-ak di krus."

³ Neamung idan nunman etan ap-apuddan padi et yadda kamengi-pappangnguluddan Jews di baley Kayaphas e Eta-gey ni Padi, ⁴ et manhuhummangan idan pehding da ma-lat eleg amtaen idan tuu hu pempapan dan Jesus et da papetey. ⁵ Nem kanday "Eleg tayu ippaddih ni piyestah hu pempapan tayun hi-gatu, tep dakel ida tuu et entanni ey umbunget ida."

Ya nengiduyagan etan ni biin lana di ulun Jesus

(Mark 14:3-9; John 12:1-8)

⁶⁻⁷ Ida kamengngan di Jesus di Bethany di baley etan ni kameng-mengpuh la ni annel tu e hi Simon, ey wada himmegep ni bii et duygau tu hu ulun Jesus ni hambusi ni nakangnginan lana. ⁸ Inang-ang idan disipol Jesus humman ey peteg bunget da et kanday “Aeyulah humman ni lana! ⁹ Gullat et ni inggang et dakel humman ni pihhuh ni meidwat idan nangkewetwet.” ¹⁰⁻¹¹ Nem inamtan Jesus humman ni inhel da et kantun hi-gaday “Kele henin nuntan yuka penge-ehhel ni hi-gatu? Humman ni impahding tu ey kayyaggud, tep hedin hi-gak ey eggak mekihahha-ad ni hi-gayudyan ingganah. Yaggud yaddalli tuun nangkewetwet ey wadaddallin ingganah di kad-an yu, et dammutun bennaddangan yuddalli. ¹² Huyyan nengiduyagan nunyan biin lanad annel ku ey humman hu heni pengiddaddanan tun annel kun meikkullung. ¹³ E-helen kun hi-gayu e makulug ni emin alid kebebbbley ni keippeamtaan ni impahding Apu Dios ni panyaggudan ni tuu, ey me-me-hel damalli huyyan impahding eyan biin penginemnemneman ni hi-gatu.”

Ya nengabulutan Judas ni mengihdul nan Jesus

(Mark 14:10-11; Luke 22:3-6)

¹⁴ Entanni ey limmaw hi Judas Iskariot e hakey ida etan ni Hampulut dewwan disipol Jesus di kad-an idan ap-apuddan padi ¹⁵ et kantun hi-gaday “Ittuduk hu pehding yun mempap nan Jesus, nem mahapul ni tangdanan yuwak.” Et idwatan dan telumpulun pihhuh ni palatah ni tangdan tu. ¹⁶ Neipalpun nunman ey kamannemnemnem hi Judas ni hipan pehding tun mengihdul nan Jesus.

Ya nengannan di Jesus et yadda etan disipol tun Piyestah ni Passover
(Mark 14:12-21; Luke 22:7-14, 21-23; John 13:21-30)

¹⁷ Yan lapun aggew ni Piyestah ni Sinapay ni eleg meha-adan ni yeast ey limmaw ida disipol Jesus di kad-an tu et kanday “Attu baley ni pinhed mun lawwan min mi pengiddaddanan ni pengngannan tayun Piyestah ni Passover?” ¹⁸ Kan Jesus ey “Lakkayuy di bebley di Jerusalem. Hedin umdateng kayu et dammuen yu etan hakey ni tuu, ey ehel yu e kaney ‘Kan ni Apu tayu ey eleg mebeyyag ey wada mekapkapan hi-gatu. Um-ali kunu et yad baley yu hu tu pengngannan ni Piyestah e edum tudda disipol tu.’ ¹⁹ Inu-unnud ida etan ni disipol Jesus hu inhel tu et lumaw idan an mengiddaddan ni da pengngannan ni nunman ni Piyestah.

²⁰ Mahmahdem et lumaw di Jesus et yadda etan Hampulut dewwan disipol tun an mengngan etan di baley ni da nengiddaddanan ni kennen. ²¹ Yimmudung ida et ida kamengngan ey kan Jesus ni hi-gaday “E-helek ni hi-gayu e makulug ni wada hakey ni hi-gayun mengihdul ni hi-gak.” ²² Makaggeh ni peteg nemnem da et wada hakkeyy kanday “Makulug ngu et beken ni hi-gak hu mengihdul ni hi-gam!” ²³ Kantuy “Ya etan pekitta-mel tu hu sinapay tud duyun nakka pengittameli hu mengihdul ni hi-gak. ²⁴ Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey metteyyak e humman amnuan ni impatudek Apu Dios eman lan nebayag, Nem anggehmemek etan tuun mengihdul ni hi-gak. Heballi ew nem eleg maiungnga humman ni tuu.”

²⁵ Hi Judas e hi-gatu etan mengihdul, ey kantuy “Apu, kaw hi-gak mengihdul ni hi-gam?” Kan Jesus ni hi-gatuy “Em, hi-gam.”

Ya pekikkannan etan ni sinapay niya peki-innuman etan ni meinnum ni penginemnemneman ni neteyyan Jesus

(Mark 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Corinthians 11:23-25)

²⁶ Yan daka pengnganni, ey illan Jesus hu sinapay et mansalamat nan hi Apu Dios. Sineneg-ang tu et ika-peng tun hi-gada et kantuy “Aleyu eya sinapay et kanen yu. Huyyan sinapay ey huyya annel ku.” ²⁷ Et alen Jesus hu hakey ni basuh ni neha-adan ni meinnum et mansalamat nan hi Apu Dios. Indawat tun hi-gada et kantuy “Inum kayun emin eyad basuh ²⁸ tep huyya kuheyaw kun um-ayuh ni amnuan etan ni baluh ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan ni dakel ni tuu, tep humman ke-kalan ni liwat da. ²⁹ E-helek ni hi-gayu e makulug ni endilli law mewan hu nak penginnuman nunyan meinnum ingganah alin aggew ni penginnuman tayu mewan ni baluh ni meinnum di kad-an nan Ama di nan-ap-apuan tu.” ³⁰ Negibbuh humman et man-a-appreh idan penaydayaw dan Apu Dios et lumaw idad duntug di Olibah.

Ya nanghelan Jesus ni pengihhe-utan alin Peter e hi-gatu hakey ni disipol tu

(Mark 14:27-31; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

³¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Emin kayu ey pan-inhihi-yanan yuwak ali tep ya mekapkapyan hi-gak ni nunyan hileng, tep humman amnuan etan ni impatudek nan Apu Dios ni kantuy ‘Pepettey kulli etan kamengippaptek idan kalneroh et bumsik ida et mawehit ida.’ ³² Makulug ni petteyen da-ak, nem yan ketegguak ey mebukkul lak ni umlaw di Galilee et han kayu maiunud.” ³³ Kan Peter nan Jesus ey “Anin ni hi-yanen dakadda eyan edum tep ya mekapkapyan hi-gam et eleg daka ngu hi-yanan hi-gak.” ³⁴ Nem kan Jesus ni hi-gatuy “E-helek ni hi-gam e makulug ni yan nunyan hileng ey mampitullu pengihhe-utam e am-amta muwak et han tumkuk hu manuk.” ³⁵ Kan Peter ni hi-gatuy “Anin na-mun mekikketteyyak ni hi-gam et eleg mabalin ni nak e-helen e eleg daka am-amta.” Ey emin ida etan edum ni disipol tu ey hanneya inhel da.

Ya nandasalan Jesus di Gethsemani

(Mark 14:32-42; Luke 22:39-46)

³⁶ Limmaw di Jesus et yadda disipol tud Gethsemani et kan tun hi-gada ey “Yudung kayudya et nak ali mandasal di dimmun.” ³⁷ Ingkuyug Jesus di Peter et yadda etan dewwan u-ungngan Sebedi. Kaumlelemyung ni peteg hi Jesus niya makaggeh ni peteg hu nemnem tu. ³⁸ Kantun hi-gaday “Iyyadyan makaggeh ni peteg hu nemnem ku et heni ikkatay ku. Dideya itu ey ebuh kaugip yu et kadwaan yuwak.” ³⁹ Limmaw hi Jesus di a-allaw tu ey limmukbub di puyek et mandasal nan Apu Dios et kantuy “Ama, hedin dammutu, man ekal mu huyyan nak panhelheltapan. Nem ngenamung ka, ya pinhed mu hu meunnud, beken ni ya pinhed ku.”

⁴⁰ Entanni ey imminah et lumaw di kad-an idan disipol tu ey neugip ida. Et kan Jesus nan Peter ey “Kele anhan eleg yu han-isipel ugip yu anin ew ngun han-olas ni ebuh? ⁴¹ Ebuh kaugip yu niya pandasal kayun Apu Dios ma-lat eleg kayulli maheul ni manliwwat. Ma-nu

nemnem yu tep pinhed yun u-unnuden hu nakka e-hela, nem eleg han-pahding ni annel yu hu wadad nemnem yu.”

⁴² Yan pidwatun neni-yanan Jesus idan disipol tu ey limmaw mewan ni an mandasal et kantuy “Ama, hedin pakkadek meippahding humman ni helheltapek, anin ew, hedin humman pinhed mu.”

⁴³ Nambangngad hi Jesus mewan di kad-an da ey inang-ang tun neugip ida tep kamekimmit mateda.

⁴⁴ Hini-yan tudda mewan et lumaw ni pitlu tun an mandasal e humman mewan hu inhel tun Apu Dios. ⁴⁵ Nambangngad hi Jesus di kad-an idan disipol tu et kantun hi-gaday “Kele yuka i-anteng ugip? Kaw tagan yu iyyatu? Bangun kayu tep nedatngan law hu pemetteyan dan hi-gak. Ang-ang yu kedi, immalidda law eman nangkeliwtan ni tuun an memettye ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu. ⁴⁶ Inah kayu et lumaw itsud kad-an da. Ang-ang yu kedi, ammundeh etan tuun nengihdul ni hi-gak.”

Ya nampapan dan Jesus

(Mark 14:43-50; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

⁴⁷ Nanengtun kaman-e-ehhel hi Jesus ey immali hi Judas, e hakey idan etan ni Hampulut dewwan disipol tu, e ingkuyug tudda hu dakel ni edum tun nampapan-ispadah niya nampantenged ni bakdung, e humman ida intu-dak idallin ap-apuddan padi niyadda kamengipap-pangngulun Jews ni an mempap nan Jesus. ⁴⁸ Hedin hi Judas, ey sinugun tudda dedan etan edum tu e kantuy “Ka-immatun la etan tayu dedpapan tep humman la akwalen ku. Hedin inakwal ku, ey immali kayu et depapan yu.” ⁴⁹⁻⁵⁰ Limmaw hi Judas di kad-an Jesus et kantuy “Apu, immali kami.” Ey in-akwal tu. Ey kan Jesus ni hi-gatuy “Anin ipahding mu hu pinhed mun pehding ni hi-gak.” Et umlidda etan tuun impan-edum Judas et depapan da hi Jesus. ⁵¹ Inuknut etan ni hakey ni disipol Jesus hu ispadah tu, et palngen tu hu tangila etan ni bega-en ni Eta-gey ni Padi. ⁵² Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Pebangngad mu eya ispadah mud asip tu tep ya tuun umpatey ey mahapul ni mettey dama. ⁵³ Kammu na-muy baddang mu huttan, nem eleg, tep gullat ni pinhed kun mebaddangan ey ibbagak nan Apu Dios et paeli tu hu kalibulibun anghel ni memaddang ni hi-gak. ⁵⁴ Nem beken humman ni pehding ku, tep inna-nun amnuan ni impatudek Apu Dios ni ehel tun meippahding ni hi-gak.”

⁵⁵ Kan Jesus idan neamung ey “Kaw matekewwak et pakkadek ni kayu man-ispadah niya kayu mampantetnged ni bakdung ni um-alin mempap ni hi-gak? Tam kewa-wa-wa ey wada-ak di Tempol ni kamantuttuddu, kele eleg yuwak depapan diman? ⁵⁶ Nem anin, tep mahapul ni meippahding huyya ma-lat amnuan etan ni intudek idan prophet.” Ey pinhakkeyey attukaw ida etan disipol Jesus tep bimmesik idan emin.

Ya nehumalyaan Jesus di hinanggan ap-apuddan Jews

(Mark 14:53-65; Luke 22:54-55, 63-71; John 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Inlaw ida etan ni tuu hi Jesus di baley Kayaphas e Eta-gey ni Padi, tep yadman neamungan ida etan ni kamengipappangnguluddan Jews et yadda etan kamantuttuddun intugun Moses. ⁵⁸ Neiunnuunnud hi Peter, nem eleg meihnup et meipappeg di dallin. Nekiyudung

ida etan ni guwalyad dallin, tep pinhed tun ang-angen hedin hipa pedhing dan Jesus. ⁵⁹⁻⁶⁰ Emin ida etan ap-apuddan padi et yadda ap-apuddan Jews ey dakek daka idded-ek nan Jesus ni itek ni kandan bahul tu ma-lat wada inna-nu tun pemetteyan dan hi-gatu. Nem endi daka hemmakan makulug ni bahul tu. Immalidda dakek ni tuun an nan-itek ni mengihheddak ni kanday nambahul hi Jesus, nem endi daka pebehul ni umhulun ni da pemetteyan ni hi-gatu. Entanni ey wadadda dewwan immali ⁶¹ ey kanday “Hi-gatu hu nanghel ni kantuy bahbahen tu etan Tempol nan Apu Dios, nem ihhaddak tullin katlun aggew.”

⁶² Ey immehneng etan Eta-gey ni Padi et kantun Jesus ey “Kele eleg ka umhapit? Kaw makulug numan ni inhel mu humman?” ⁶³ Nem kaumeneeneng hi Jesus. Ey kan mewan etan ni Eta-gey ni Padi hi-gatuy “Entan pan-itek ni menummang eyan ibbagak, tep dedngelen nan Apu Dios e wadan ingganah. Kaw makulug ni hi-gam hi Christo e U-ungangan Apu Dios?” ⁶⁴ Kan Jesus ni hi-gatuy “Makulug huttan ni inhel mu. Nem e-helek ni hi-gayun emin e ang-angen yuwak alin umyudung di winannan Apu Dios e Keta-ta-geyyan. Ey ang-angen yuwak alid kulput ni pambangngadan kud puyek.” ⁶⁵ Inhel Jesus huyya ey ebuhe bini-ki etan ni Eta-gey ni Padi hu balwasi tu ngu ey kantuy “Makulug ni lawah huyyan tuu, tep tuka ibbilang annel tun Apu Dios. Humman makulug ni keang-angan tun tuka la-pahi hi Apu Dios. Hiyya, negibbuh law huyyan diklamuh. Eleg mahapul ni wada an mengihheddak ni tuka panla-pahin Apu Dios, tep dingngel tayun emin. ⁶⁶ Hipa kanyun tuu?” Kanday “Mahapul ni mettey tep nambahul.”

⁶⁷ Nanlupdaan idan tuu angah tu et panduntuken da. Ey nan-amping idan edum et ⁶⁸ kanday “Christo, ehel mu hedin hipa dedan nengamping ni hi-gamah.”

Ya nengiheutan Peter ni nengam-amtaan tun Jesus

(Mark 14:66-72; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Wada hi Peter e kamanyuyyuddung di dallin ey immali etan biin bega-en di kad-an tu et kantuy “Tam hi-gam etan hakey ni kadkadwan Jesus e iGalilee.” ⁷⁰ Nem inhalt nan Peter et kantuy “Tawwey ngu, eggak ngu amta huttan ni muka pan-e-hela.” ⁷¹ Entanni et lumaw hi Peter di kad-an etan ni eheb ey immali mewan etan hakey ni biin bega-en et kantuddan tuu ey “Tam hi diyay hu hakey ni kadkadwan Jesus e iNazareth.” ⁷² Nem inhalt mewan nan Peter et mansapatah e kantuy “Makulug et eggak amta humman ni tuu.” ⁷³ Entanni ey immalidda edum ni tuud kad-an Peter et kanday “Makulug ni hi-gam hakey ni kadwan Jesus, tep nan-ingngeh hu yuka pan-e-ehhel.” ⁷⁴ Inhalt Peter mewan et kantuy “Anin metteyyak et makulug ni eggak amta huttan ni tuu.”

Ey pinhakkeyey simmekuk manuk, ⁷⁵ ey ninemnem Peter hu inhel Jesus ni hi-gatun kantuy “Mampitulli penghelam ni eleg muwak am-amta et han tumkuk hu manuk.” Et umhep hi Peter et an mannannangngih tep maggeh ni peteg nemnem tu.

27

Ya nengal-an idan buhul Jesus ni hi-gatu et ilaw dad kad-an Pilate
(Mark 15:1; Luke 23:1-2; John 18:28-32)

¹ Kamangkewa-wa ey nanhuhummangan ida etan ap-apuddan padi et yadda edum ni ap-appuddan Jews ni pehding dan memettey nan Jesus. ² Impabelud da et ilaw dad kad-an Pilate e Gubernur.

Ya neteyyan Judas

(Acts 1:18-19)

³ Inamtan Judas e petteyen da tu-wangu hi Jesus ey nantuttuyyun tu nengihdulan ni hi-gatu et lumaw ni an mengippebanggad etan ni telumpulun palatah ni pihhuh idan ap-apuddan padi et yadda ap-apuddan Jews. ⁴ Kantun hi-gaday “Neliwtannak tep inhedul ku tuun endi bahul tu.” Nem kan ida etan ni ap-apuy “Ngenamung ka ngu. Endi ngu biyang midtan.” ⁵ Et iheb wag nan Judas etan palatah di detal ni Tempol et lumaw et an mampuhuh.

⁶ Nangkupkup ida etan ni ap-apuddan padi etan palatah et kanday “Eleg mabalin ni mei-dum di pihhuh ni Tempol huyya tep bayad ni nengihdulan dan ketteyyan ni hakey ni tuu.” ⁷ Et manhuhummangan ida et gatangen da hu puyek etan ni tuun mekapyan banga et pambalin dan pengikkullungan idan tuun binunal di bebley da. ⁸ Et mukun inggadnan da humman ni “puyek ni nanhedulan” ingganah nunya.

⁹ Huyya nekapkapyan inamnuan ni inhel lan Jeremiah e prophet ni kantuy “Illa da telumpulun pihhuh ni palatah e humman inhuhummangan idan Jews ni heni gatang etan ni tuu. * ¹⁰ Humman ni telum pulun pihhuh ni palatah hu impangetang da etan ni puyek ni tuun mekapyan banga tep humman hu inhel ni Apu tayun hi-gak ni nunman.”

Ya nanhumalyaan Pilate nan Jesus

(Mark 15:2-5; Luke 23:3-5; John 18:33-38)

¹¹ Inlaw da hi Jesus di hinanggan Pilate et kantun Jesus ey “Kaw hi-gam hu Patul idan Jews?” Hinumang Jesus et kantuy “Tam deh e inhel mu.”

¹² Emin ida etan ap-apuddan padi et yadda etan kamengipappangnguluddan Jews ey dakel daka idded-ek nan Jesus ni bahul tu, nem kaum-eneeneng hi Jesus. ¹³ Et kan Pilate ni hi-gatuy “Kaw eleg mu dedngela eya daka pebehul ni hi-gam?” ¹⁴ Nem eleg hummangan Jesus ni hekey hu daka pebehul ni hi-gatu, et kametngan peteg hi Pilate.

Ya nengipepateyan dan Jesus

(Mark 15:6-15; Luke 23:13-25; John 18:39-19:16)

¹⁵ Katootoon ey hedin nedatngan hu Piyestah ni Passover, man wada hakey ni kapebukyat ni governor ni neikelabut ni pinhed idan tuun meibbukyat. ¹⁶ Yan nunman ey wada neikelabut e hi Barabbas e nan-amtad kebebbley hu nambahulan tu. ¹⁷ Neamung ida tuud kad-an Pilate ey kantun hi-gaday “Hipa pinhed yun ibbukyat ku, hi Barabbas winu hi Jesus e kameinggadnin hi Christo?” ¹⁸ Imbagan Pilate humman, tep inamta tu e endi bahul nan Jesus, nem ameh ni ebuh hu nengipadpapan idan kamengipappangngulun Jews ni hi-gatu.

¹⁹ Yan yinudungan nan Pilate ni manhumalya, ey wadalli impaad ni ahwatu e kantuy “Entan tu legegem hu pehding mu etan ni tuun

* 27:9 27:9 Huyyan tuu ey hi Christo

endi bahul tu, tep nan-i-inneppak ni angetakkut tep hi-gatu, et nakka umkenel-ew." Et mukun pinhed Pilate ni ibbukyat hi Jesus.

²⁰ Nem inhaphapitan idan ap-apudan padi et yadda kamengipap-pangngulun Jews hu tutu-u ma-lat ehelen dan Pilate e hi Barabbas ibbukyat tu, et hi Jesus hu pepettey da. ²¹ Et mukun yan nengibgaan mewan Pilate idan tuu e kantuy "Hipan hi-gadan dewwa hu pinhed yun pebukyat ku?" Ey kanday "Hi Barabbas!"

²² Et kan Pilate ni hi-gaday "Hipa tep pehding kun Jesus e kameingn-gadnin hi Christo?" Kandan emin ey "Ipetak yud krus!"

²³ Kan Pilate ey "Kela? Hipa bahul tu?" Nem da kumedek kapan-eleta tekuk e kanday "Ipetak yud krus!"

²⁴ Inamtan Pilate e endi silbin tuka e-e-hela tep daka pan-illapun umguluh et umlan danum et ihangga tuddan tuu et mambulu ey kantuy "Endi bahul kun ketteyyan eyan tuu. Ngenamung kayu ngu."

²⁵ Ey kan idan tuu ey "Anin ngenamung kami. Anin ni bahul mi niya bahul idallin u-ungnga mi hu ketteyyan tu." ²⁶ Et ebuhe, pebukyat tu hi Barabbas et panpeeblig tu hi Jesus et tu paipetak di krus.

*Ya neneghegnudan idan sindalu nan hi Jesus
(Mark 15:16-20; John 19:2-3)*

²⁷ Entanni ey inlaw idan edum ni sindalun gubernor hi Jesus di baley gubernor ey immalidda hantapug ni sindalu tu et kaemungan da hi Jesus. ²⁸ Ingkal da balwasi tu et pebalwasi dan hi-gatu etan madlang ni kaibbalwasin patul. ²⁹ Immaladdan hebit et palikuhen da et papngget dad ulu tu et patngedan dan paul hu wannan ni ngamay tu. Et mandukkun idad hinangngab tu ni hineghegnud da e kanday "Dayaw tayu numan eya patul idan Jews." ³⁰ Ey nanlupdaan da et alen da etan paul et panheplaten da ulu tu. ³¹ Negibbuh ni hineghegnud da hi Jesus et ekalen da impebalwasi dan heni balwasin ap-apu et pebalwasi da balwasi tu et ilaw dad da pengippettakan ni hi-gatud krus.

*Ya neipetakan Jesus di krus
(Mark 15:21-32; Luke 23:26-43; John 19:17-27)*

³² Ida kamenglaw ey hinipngat da hi Simon di Cyrene et papilit idan sindalun pehhanen tu etan keyew ni pengippettakan dan Jesus, et pahnen tu. ³³ Dimmateng idad duntug e Golgotha e ya keibbellinan tu ey heni genit ni ulu ang-ang tu, ³⁴ ey immaladdan meinum ni na-duman ni agah ni kamangkel-it ni peinum dan Jesus. Nem sinamtaman tu ey eleg tu pinhed ni innumen.

³⁵ Impatak dad krus et mambubunut ida sindalu hedin hipan hi-gada hu mengellan balwasin Jesus. ³⁶ Negibbuh humman ey yimmudung ida et a-addugan da. ³⁷ Wada neitudek di ta-pew ni ulu tu e humman indeek dan hi-gatu e kantuy: "Huyya hi Jesus e Patul idan Jews." ³⁸ Wadadda dewwan matekew ni neipetak di nambina-hil nan Jesus e hakey di winilli tu ey hakey di winannan tu.

³⁹ Emin ida tuun kamelebbah ey ida kamanwigwigiwig ni daka peneghegnud ni hi-gatu ⁴⁰ e kanday "Maitek ka, tep kammuy bahbahen mu hu Tempol et behwatan mu mewan hedin melebbah tellun aggew. Hedin makulug ni hi-gam hu U-ungngan Apu Dios, ey ihwang mu annel mu. Ka-kal ka eyad neipetakan mun krus et keangangan tu."

⁴¹ Anin ida daman ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses niyadda kamengipappangguluddan Jews et daka pan-impipihuli hi Jesus e kanday ⁴² “Binaddangan tu edum ni tuu, nem eleg han-ihwang tu annel tu. Tep kaw dedan hi-gatu Patul tayun helag Israel? Nem ka-immaturun numan hedin makulug ni hi-gatu Patul tayun Jews, tep e-kalen tu annel tun nunya eyad neipetakan tu. Hedin numan me-kal, man kullugen tayu.” ⁴³ Kanda mewan ey “Tuka iddinel hi Apu Dios di emin, ey kantuy hi-gatu U-ungngan Apu Dios. Ang-ang tayu panggu numan hedin baddangan Apu Dios et e-kalen tun nunya eyad neipetakan tu.” ⁴⁴ Anin ida etan ni dewwan matekew ni neipetak dama et daka heghegnuda hi Jesus.

Ya neteyyan Jesus

(Mark 15:33-41; Luke 23:44-49; John 19:28-30)

⁴⁵ Entannit nandattek hu aggew, ey pinhakkeyey nan-enget di emin di puyek ingganah nelabah tellun olas. ⁴⁶ Humman hu hambatangangan aggew, ey simmekuk hi Jesus ey kantuy “Eloi, Eloi, lama sabactani.” Ya keibbellinan nunman ni inhel tu ey “Ama Apu Dios, Ama Apu Dios, kele muwak impayyag?” †

⁴⁷ Eleg ida awatan etan ni edum ni kaman-eh-ehngeng ni nangngel ni hi-gatu et kanday “Tam tuka pan-eyyagi na-mu hi Elijah.”

⁴⁸ Wada hakey ni hi-gadan impepuppuut tun an immalan mapeit ni meinum et ita-mel tu bulak et ipelat tud paul et tu pahimut di bungut Jesus. ⁴⁹ Nem kan idan edum ey “Diman et ang-angen tayu numan hedin um-ali Elijah ni an mengkal ni hi-gatud krus.” ⁵⁰ Impidwan Jesus ni simmekuk ey ebuhe netey.

⁵¹ Nunman ni neteyyan tu, ey pinhakkeyey nepikgat etan mahdel ni kultinah di Tempol meippalpad ta-pew tu ingganah di hengge tu. Ey nanyegyeg et mangketeg-ang ida batu. ⁵² Nangketukwaban ida kulung et dakel ida nangketagwan ni tuun Apu Dios ni nangketey. ⁵³ Ey yan netagwan Jesus, ey neukat idad kulung etan ida tuun nangketagwan et lumaw idad Jerusalem et peang-ang idaddan dakel ni tuu.

⁵⁴ Inggibek etan ni ap-apun sindalu niyadda sindalu tun kamangguwalyan Jesus hu nanyegyegan tu niya inang-ang dan emin nekapkapyay ey simmakut ida. Kanday “Makulug ni U-ungngan Apu Dios huyya.” ⁵⁵ Wadadda dakel ni biin nenang-ang-ang di a-allaw tuddan nunyan nekapkapyay. Humman ida etan biin nalpud Galilee ni neiunnuunnud nan Jesus ni an bimmenaddang ni hi-gatu. ⁵⁶ Wadad man hi Maria Magdalena, hi Maria mewan e inad James nan hi Jose et hi inaddan u-ungngan Sebedi.

Ya neikulungan Jesus

(Mark 15:42-47; Luke 23:50-56; John 19:38-42)

⁵⁷ Kamangkehilleng ey dimmateng etan hakey ni kamengullug nan Jesus e hi Joseph di Arimatea e kedangyan. ⁵⁸ Limmaw di kad-an Pilate ni an mengibbeggan annel Jesus et imandal Pilate e iddawat da annel Jesus ni hi-gatu. ⁵⁹ Ingkal Joseph annel tud krus et libutan tun malinih ni luput ⁶⁰ et tu ikulung etan di netukitukan ni batun kullungngan e pakekapyay. Sinengeb tun et-eteng ni batu hu habyen ni kulung et

† 27:46 27:46 Psalm 22:1

lumaw. ⁶¹ Wadaddadman di Maria Magdalena et ya etan hakey mewan ni Maria e yimmudung idad habyen ni kulung.

Ya nengadugan dan kulung Jesus

⁶² Yan newa-waan tu e Sabaduh, ey neamung ida etan ap-apuddan padi et yadda Pharisee di kad-an Pilate ⁶³ et kandan hi-gatuy “Apu, ninemnem mi tu-wa hu kan eman lan maitek e hi Jesus ni kantuy metegguan kunun katlun aggew ni ketteyyan tu. ⁶⁴ Et humman hu, imandal mu et da paka-adugan etan kulung ingganah ni katlun aggew, tep entanni ey umlaw ida etan disipol tu et da ellan hu annel tu et han dalli ehela e netagwan. Nema-man kukkulugen dalli huyyan itek tun nemahhig nem ya eman itek tun laputun kantuy hi-gatu intu-dak nan Apu Dios.” ⁶⁵ Et kan Pilate ni hi-gaday “Awit kayuddan sindaluk et yu paka-adugan.” ⁶⁶ Et da ihammad hu tangeb etan ni kulung et han da hi-yanadda etan sindalun man-eddug.

28

Ya netagwan Jesus

(Mark 16:1-10; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

¹ Negibbuh hu Sabaduh et kamangkewa-wan Linggu ey limmaw hi Maria Magdalena et ya etan hakey mewan ni Maria ni an menang-ang ni kulung. ² Pinhakkeyey nanyegyeg ni na-let tep wada hu anghel nan Apu Dios e nalpud kabunyan ni immalid kad-an ni kulung. Inulin tu etan batun tangeb ni kulung et yumudung etan di batu. ³ Ya ang-ang etan ni anghel ey kamammussi-lak e heni kedyam, ey ya balwasi tu ey makablah e heni dallallu. ⁴ Simmakut idan peteg etan tuun nan-adug, et ida kamanggegeygey ey netu-lidda e henidda netey.

⁵ Entanni ey kan etan ni anghel etan idan bii ey “Entan takut yu. Inamtak et yuka an ennang-anga hi Jesus e neipetak di krus, ⁶ nem endidya tep immamnu hu inhel tu, et netagwan law. Ikeyuy et ang-angen yu binaktadan tu. ⁷ Papuut yu kuman umlaw di kad-an idan disipol tu et yu ehlen ni hi-gada e netagwan! Ehel yu e nemangulun limmaw di Galilee et yadman la penang-angan yun hi-gatu. Dengel yu tep makulug huyyan nakka pan-e-helan hi-gayu.” ⁸ Ida kaumtatakut, nem ida kaman-am-amleng ni peteg tep ya dingngel da et pepuppuut dan lumaw di kad-an idan disipol tun an menghel ni nunman.

⁹ Ida kamenglaw ey dinammu da hi Jesus ey kantuy “Meweddan hi-gayu linggep!” Nandukkun idad hinangga tu et kapaen da dapan tu et daydayawen da. ¹⁰ Et kan Jesus ni hi-gaday “Entan takut yu. Lakkayuy et yu ehelen idan disipol ku et lumaw idad Galilee et yadman la penang-angan dan hi-gak.”

Ya nanlangkakan etan ni guwalya, ni neipahding ni annel Jesus

¹¹ Yan neni-yanan ida etan ni biin kulung, ey limmaw ida etan edum ni sindalun nan-adug diman et da idaddatteng idan ap-apuddan papaddi humman ni nekapkapyia. ¹² Et maemung ida etan ap-apuddan papaddi et yadda ap-appuddan Jews et manhuhummangan ida hedin hipa pehding da. Ey ya ninemnem dan pehding da ey beyyadan dadda sindalun nan-adug ni dakel ni pihuh ma-lat man-itek ida. ¹³ Et kandan hi-gaday “Ya penghel yuddan tuu ey neugip kayu ey immalidda disipol Jesus et alen da annel tu.” ¹⁴ Kanda pay ey “Hedin dedngelen

ni gubernor huyyan neipahding, ey ngenamung kamin menummang ni hi-gatu ma-lat eleg kayu mekastigu.”¹⁵ Et u-unnuden ida etan ni sindalu humman ni inhel idan ap-apun pehding da, et alen da etan pihhuh ni impameyad dan hi-gada. Humman ni inhel da ey nan-amta ingganah nunya.

Ya nampeang-angan Jesus ida etan ni Hampulut hakey ni disipol tu (Mark 16:14-18; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

¹⁶ Limmaw ida etan hampulut hakey ni disipol Jesus ni duntug di Galilee, tep yadman hu inhel lan Jesus ni da penggedan ni hi-gatu. ¹⁷ Et yan nenang-angan dan Jesus, ey dinaydayaw da, nem wadadda edum ni kamandinwa. ¹⁸ Neka-ihnup hi Jesus idan disipol tu et kantuy “Neidwatannak ni eta-gey ni saad et hi-gak hu ngenamung ni emin eyan wadad puyek et yad kabunyan. ¹⁹ Et humman hu, elaw kayu et ittutdudduan yuddan emin hu tuud puyek ni elaw ku ma-lat mengunnud idan hi-gak. Ey benyagi yuddad ngadan Ama Apu Dios, niyad ngadan ni U-ungnga tu et yad ngadan ni Ispirituh tu. ²⁰ Ituttuddu yun emin ni tuu e mahapul ni u-unnuden dan emin hu intugun kun hi-gayu et wada-ak ni hi-gayun kenayun ingganah ni kepappegan eyan puyek.”

Ya impaitudek Apu Dios nan Mark ni meippanggep Jesus

1-2 Huyya neitudek ni impahding Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios ni panyaggudan ni tuu. Ya laputu ey ya etan inamnuan eman ni intudek Isaiah e prophet Apu Dios e kantuy:

“Um-itu-dakkak ni hakey ni tuun memengngulun an mengtuttuddun meippanggep ni hi-gam et han ka dumteng. ³ Umlaw di endi bebley di desert et tu ittettetkuk e kantuy ‘Idaddan yu niya iyayyaggud yu dellanen ni Apu tayu.’ ” *

⁴ Entanni tu-wangu ey wada hi John e kamemenyag. Nanha-ad di desert, et mantuttudduddan tuu niya binenyagan tudda. Kantud intuttuddu tu ey “Pantuttuyyu kayun liwat yu ma-lat pesinsahan dakeyun Apu Dios, et benyagan dakeyun pengippeang-angan yun nantuttuyuan yu.” ⁵ Immalidda katuutuud Judea et yad Jerusalem ni mengngel ni kaituttuddun John. Nan-ehel da liwat dan hi-gatu, et pambenyagan tudda etan di Wangwang e Jordan.

⁶ Ya balwasin John ey inebel ni dutdut ni kamel niya katat hu ballikid tu. Ya tuka kenna ey dudun et ya tuka innuma ey danum ni putsukan. ⁷ Kantuddan tutu-u ey “Yalli etan um-alin meihhullul ni hi-gak ey eta-ta-gey nem hi-gak. Et anin ni mengubba ni iket ni patut tu et eggak lebbeng, tep nebabahhak ni peteg. ⁸ Hedin hi-gak, man benyagan dakeyun danum, nem hedin hi-gatu, man benyagan dakeyun Ispirituh Apu Dios.”

Ya nebenyagan Jesus et ya nenuttullunan Satanas ni hi-gatun mengippahding ni lawah

(Matthew 3:13-4:11; Luke 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Entanni ey immali hi Jesus e nalpud Nazareth di provincia di Galilee, et benyagan John di Wangwang e Jordan. ¹⁰ Dimmakal hi Jesus etan di wangwang ey inang-ang tu e nantekang hu kabunyan ey immali hu Ispirituh Apu Dios e heni paluma hu ang-ang tu, et umpan hi-gatu.

¹¹ Ey wada immehel alid kabunyan e kantuy “Hi-gam hu U-ungngak ni nakappinshed kun kamengippeamleng ni hi-gak.”

¹² Entanni ey impalaw ni Ispirituh Apu Dios hi Jesus di desert, ¹³ et manha-ad diman ni na-pat ni aggew. Impenatnan Satanas ni tinuttullun hi Jesus diman ma-lat manliwwat. Wadaddad man hu anggetakkut ni animal, nem wadadda dama anghel ni nengipappaptek ni hi-gatu.

Ya nengaygan Jesus idan epat ni matebukul ni deleg ni mambalin ni disipol tu

(Matthew 4:18-22; Luke 4:14-15; 5:1-11)

¹⁴ Yan eman ni nengipekalebutan Herod nan John ey limmaw hi Jesus di Galilee ni mantuttuddun meippanggep nan Apu Dios.

* **1:3** 1:3 Ya pinhed nunyan e-helen ey pandaddan kayu e iyayyaggud yu elaw yu, tep um-ali Apu tayu.

¹⁵ Kantuy “Pantuttuyyu kayun liwat yu et kulugen yu hu impahding Apu Dios ni panyaggudan ni tuu, tep immali law hu intu-dak tun man-ap-apu.”

¹⁶ Nandalan hi Jesus di gilig ni Baybay e Galilee, ey inang-ang tudda hu han-agi e di Simon nan Andrew ni kamantebbukul ni deleg, tep humman ngunu da. ¹⁷ Inaygan idan Jesus et kantun hi-gaday “Pakilaw kayun hi-gak, et tuttudduan dakeyun mengewwis idan tuu, et hi-gak hu u-unnuden da.” ¹⁸ Pinhakkeyey hini-yan da tabukul da et maikuyug idan Jesus.

¹⁹ Ida kamenglaw ey inang-ang Jesus ida dama han-agin u-ungngan Sebedi, e di James nan John, et yadda bega-en dad bangsa e daka pan-iddaddan hu tabukul da. ²⁰ Inaygan tudda dama et pinhakkeyey hini-yan da hi ameda, et yadda bega-en da, et makilaw idan hi-gatu.

*Ya nangkalan Jesus ni neihuklung ni dimonyoh etan ni tuu
(Luke 4:31-37)*

²¹ Limmaw idad Capernaum et yan nedatngan ni Sabaduh, ey limmaw hi Jesus di simbaan idan Jews et mantuttuddu. ²² Yadda etan tutu-un nangngel ni hi-gatu ey natngadda, tep ka-ang-ang e et-eteng kelebngan tun mantuttuddu nem yadda kamantuttuddun Tugun Moses.

²³ Ey neipapaddih ni nunman ni wadadman hu tuun nehuklungan ni dimonyoh, ey kamantetekuk e kantuy ²⁴ “Jesus e iNazareth, hipa pehding mun hi-gami? Kaw immali kan mengastigun hi-gami? Inamta daka. Hi-gam etan kayyaggud ni peteg ni intu-dak Apu Dios.”

²⁵ Nem imbunget Jesus etan dimonyoh e kantuy “Eneeneng ka niya ka-kal ka eyan tuu.” ²⁶ Pinhakkeyey impegeyey ni dimonyoh etan tuu, ey simmekuk et han ma-kal. ²⁷ Natngadda etan tutu-u et wada hakkeyey kanday “Inna-nu tu huyyan neipahding? Endi tayu diddingngel ni hanneya. Kele ebuh ehel tu ey kameippahding hu pinhed tu? Deh numan e anin ni dimonyoh ni neihuklung, et kabaelan tun e-kalen!” ²⁸ Et humman hu, anggegannu ey nandingngel hi Jesus di kebebbley di Galilee.

*Ya nangkalan Jesus ni degeh idan dakel ni tuu
(Matthew 8:14-17; Luke 4:38-41)*

²⁹ Immehep hi Jesus di simbaan et lumaw di baley idan han-agi e di Simon nan Andrew. Nekilaw ni hi-gatud James nan John. ³⁰ Himegep ey daka pan-e-helan hi-gatu e kaumbabaktad hi inan etan ni ahwan Simon, tep nemahhig hu atung ni annel tu. ³¹ Limmaw hi Jesus di kadan tu et tengeden tu ngamay tu et pehneng tu. Ey pinhakkeyey na-kal hu atung ni annel tu, et ipaptek tu kennen di Jesus.

³² Entannit kamangkelinnug hu aggew ey nan-i-liddan katuutuu hu kamampandedgeh niyadda nangehuklungan ni dimonyoh di kadan Jesus. ³³ Et emin ida tutu-ud man ni bebley ey neamung idad dallin ni baley Simon. ³⁴ Et pan-ekalen Jesus hu nambakbaklang ni degeh idan nunman ni tutu-u anin idan neihuklung ni dimonyoh Inamtaddan dimonyoh e U-ungngan Apu Dios hi Jesus, nem eleg pinhed Jesus ni hi-gada mengippeamta, et humman hu, eleg tudda i-abulut ni umhapit.

*Ya nantuttudduan Jesus di kebebbley di Galilee
(Luke 4:42-44)*

³⁵ Kamangkewa-wa ey bimmangun hi Jesus et lumaw di endi bebley et an mandasal.

³⁶ Newa-wa et lumaw di Simon et yadda etan edum tu et da hamahamaken. ³⁷ Entanni ey himmak da et kandan hi-gatuy “Daka kaanhemmahemmakaddan katuutuu.” ³⁸ Nem kan Jesus ni hi-gaday “Itsuy kuma tep mahapul ni umlaw itsud edum ni bebley et nak mantuttuddu damadman, tep humman gaputun inlian ku.” ³⁹ Dillan tu dakel ni bebley di Galilee, et mantuttuddud kesimsimbaan niya ingkal tudda dimonyoh ni neihuklung di tuu.

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni tuun kamengmengpuh annel tu (Matthew 8:1-4; Luke 5:12-16)

⁴⁰ Wada etan hakey ni tuun kamengmengpuh annel tun immalid kad-an Jesus, et mampehemhemmek ni hi-gatu. Ey nandukkun et kantuy “Ekal mu anhan eya degeh ku hedin pinhed mu, tep inantak e dammutun han-ekal mu.” ⁴¹ Himmek Jesus et kap-en tu et kantuy “Pinhed ku. Na-kal kaya law huttan ni degeh mu.” ⁴² Ey pinhakkeyey na-kal numan hu degeh tu.

⁴³ Nekattugun Jesus humman ni tuu et han tu itu-dak. ⁴⁴ Et kan Jesus ni hi-gatuy “Entan tu i-i-hel huyyan impahding kun hi-gam, nem panna-ud ka kuman umlaw di kad-an ni padi et mu peang-ang ni hi-gatu e na-kal hu degeh mu. Ey u-unnud mu tugun Moses et mu iappitan hi Apu Dios ma-lat pengamtaan ni tutu-u e na-kal hu degeh mu.” ⁴⁵ Nem limmaw kumedek etan tuu et tu pan-i-hel di kebebbebley humman ni impahding Jesus. Et humman hu, kaelielidda dakel ni tuu et endi inna-nu tun umlaw di edum ni bebley. Limmaw etan di endi bebley, nem limmaw ida metlaing hu dakel ni tuun nalpud kebebbebley di kad-an tu.

2

Ya nangkalan Jesus ni dahuy etan ni tuu (Matthew 9:1-8; Luke 5:17-26)

¹ Nelabah pigan aggew ey nambangngad di Jesus di Capernaum, ey nandingngel e wadad man. ² Et maemung mewan hu dakel ni tuu, et mapnu etan baley ni dinuttuk da, anin di habyen et endi inna-nun tuun umhegep. Tuka pan-ituttuddu hu ehel Apu Dios idan katuutuu ³ ey wada in-ali dan tuun nedahuy ni in-attang idan epat ni tuu. ⁴ Endi inna-nu dan mengihgep di kad-an Jesus, tep napnun tuu etan baley, et ida gumu-kang di atep ni nengipedalnan da etan ni nedahuy. Iniketan da etan ayyud ni binaktadan tu, et layagen dad petek nan Jesus. ⁵ Inang-ang Jesus e wada hu daka pengullug, et kantu etan ni nedahuy ey “Agik, pinesinsahan ku liwat mu.”

⁶ Wadadda etan kamantuttuddun intugun Moses ey kandad nemnem day ⁷ “Kele hanniman hu kapan-e-ehel eyan tuu e tu ni-ngangu kalapahi hi Apu Dios. Endi edum ni kamemessinsah ni liwat, nem ebuh hi Apu Dios.”

⁸ Inamtan Jesus humman ni daka nemnemnema et kantun hi-gaday “Kele henin nuntan yuka pannemnem? ⁹ Hipa nelallakkah? Ya kaney ‘Nepesinsahan hu liwat mu,’ winu ‘Inah ka, alam hu ayyud mu et umenamut ka?’ ¹⁰ Nem imay et peang-ang kun hi-gayu e hi-gak e Pengulwan emin ni tuu ey wada kelebengak eyad puyek ni

memessinsah ni liwat." * Et ihanggan Jesus etan ni nedahuy et kantuy
 11 "Inah ka, alam hu ayyud mu et umenamut ka."

12 Ey immehneng etan nedahuy et alen tu ayyud tu et manglaw. Ey natngaddan emin hu tuun wadadman et daydayawen da hi Apu Dios. Kandy "Endi tayu inenang-ang ni hanneya, ebuh nunya!"

*Ya nengaygan Jesus nan Levi ni mambalin ni disipol tu
 (Matthew 9:9-13; Luke 5:27-32)*

13 Wada mewan hu linawwan di Jesus di gilig ni Baybay e Galilee ey neamung hu dakel ni tuud kad-an tu et tuttuuddan tudda.

14 Negibbuh ni sinuttuuddan tudda et kamenglaw ey inang-ang tu etan u-ungngan Alpeus e hi Levi e kaman-emmung ni buwis ni yimmudung di upisinah tu. Kan Jesus ni hi-gatuy "Pakilaw kan hi-gak." Ey pinhakkeyey imminah hi Levi et makilaw nan Jesus.

15 Yan hakey ni aggew ni kapengngannid Jesus et yadda disipol tud baley Levi ey nekikan idan hi-gadadda etan kaman-emmung ni buwis niyadda edum dan neliwtan ni tuu, tep dakel law ni hi-gada hu kamekikkillaw ni hi-gatu. 16 Wadadda etan edum ni Pharisee ni kamantuttuuddun Tugun Moses hu nenang-ang nan Jesus ni nekikan etan idan neliwtan ni tuu et kandaddan disipol Jesus ey "Kele kamekikkan hi Jesus idan kaman-emmung ni buwis niyadda edum dan neliwatan?"

17 Dingngel Jesus humman ni inhel da et kantuy "Ya kamandedgeh hu kamanheppul ni doktor, beken ida etan ni tuun endi degeh da. Henin hi-gak e immali-ak ni an memaddang idan neliwatan. Eleggak umlin memaddang idan tuun kandy endi liwat da."

*Ya meippanggep ni kapantetpeli
 (Matthew 9:14-17; Luke 5:33-39)*

18 Wadan hakey ni aggew ni nantepel ida disipol John e kamemyag et yadda Pharisee. Et kan idan tuun nan hi Jesus ey "Kele ngu eleg mantetpel ida disipol mu, ey yadda disipol John niyadda Pharisee ey ida kamantetpel?"

19-20 Kan Jesus ni hi-gaday "Kaw ida kamantetpel hu gagayyum ni lakin mangkasal? Eleg, tep wada etan gayyum dan lakin manhehngat. Nem hedin wada memettey etan ni nanhenget, ey yan nunman ali law pantetpelan idan gayyum tu. Yadda disipol ku ey heni gayyum ni manhehngat tep yan nunyan wada-ak di kad-an da ey eleg ida mantetpel, nem hedin endi-ak ali law di kad-an da, ey mantetpel ida tep ya pannemnem dan hi-gak."

21 Kan tu mewan ey "Endi tuun tu ittuuptup hu baluh ni luput di daan ni balwasi, tep hedin hanniman pehdnging tu, ey umkayhen etan baluh ni ittuuptup tu et mekyub etan balwasi et mema-man mebi-ki. 22 Hanniman dama etan katat ni ha-addan ni meinum e eleg ihha-ad hu pakekapyan meinum di kimmelhin katat, tep hedin um-atung etan meinum, man mebeghi etan neitluan tu et umkawah kumedek anin etan meinum. Et humman hu, mahapul ni yad pakekapyan katat hu pengihha-adan ni pakekapyan meinum."

* 2:10 2:10 Yadda Jews ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamemessinsah ni liwat niya kamengkal ni degeh. Et humman hu, yan nengipeyaggudan Jesus etan ni nedahuy ey impeang-ang tu e Dios hi-gatu.

Ya kameituttuddun meippangep ni Sabaduh

(Matthew 12:1-8; Luke 6:1-5)

²³ Hakey ni Sabaduh, ey nandalan di Jesus di payew et puma-sing ida disipol tun pagey et kukkussimen da. ²⁴ Inang-ang idan Pharisee et kandan Jesus ey “Ang-ang mudda kedi eya disipol mu, kele ida pimma-sing ni pagey ey pi-yew tep Sabaduh?”

²⁵ Hinumang Jesus e kantuy “Kaw eleg yu bidbiden etan neitudek ni impahding David ni neupaan da? Neupa David et yadda edum tu, ²⁶ et humgep idad Tabernacle e baley Apu Dios, et kuman ni sinapay ni neiappit nan Apu Dios eman ni hi Abiathar hu Eta-gey ni Padi et idwatan tudda edum tu ey pi-yew hu pengngannan da, tep ebuh hu padin kamengngan ni nunman.”

²⁷⁻²⁸ Intuluy Jesus ni immehel et kantuy “Awasi yu e winedan Apu Dios humman ni aggew e Sabaduh ma-lat panyaggudan ni tuu. Eleg tu letuen hu tuu ma-lat panyaggudan ni Sabaduh. Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu hu mengippanghel ni hipan kamepi-yew niya hipa eleg mepi-yew ni Sabaduh e kamengillin ni aggew.”

3

Ya nengipeyaggudan Jesus ni negikuy ni ngamay etan ni tuu

(Matthew 12:9-14; Luke 6:6-11)

¹ Hakey mewan ni Sabaduh ey himmegep hi Jesus di simbaan idan Jews, ey wada etan tuun negikuy ngamay tu. ² Wadadda etan edum ni tuun daka hellipat-i hedin peyaggud Jesus etan gikuy ni ngamay nunman ni tuu, ma-lat wada pebehul dan hi-gatu, tep Sabaduh ni nunman e daka ngillinan aggew. ³ Inaygan Jesus humman ni tuu et kantuy “Ikay dih et umehneng kad hinanggaddan eyan tutu-u.”

⁴ Inhangan Jesus idan etan ni katuutuu et kantuy “Hipa kan ni Tugun ni mabalin ni pehding, hedin Sabaduh? Kaw ya kayyaggud hu pehding ma-lat bumaddang, anin ni Sabaduh winu ya lawah ni umbabhah hu pehding? Kaw kan ni Tugun ey diman hu tuu et matey winu baddangan ma-lat tumegu?” Nem endin hekey idan etan ni tutu-u kaumhumang.

⁵ Peteg bunget Jesus ni tuka penang-ang-angiddan etan ni neamung niya makaggeh nemnem tu. Tep neihla nemnem da niya manghay ida e eleg da pinhed ni ebbuluten hu kameituttuddun meippangep nan Apu Dios. Et kan Jesus etan ni negikuy ey “Ukyad mu ngamay mu.” Inukyad tu ngamay tu ey kayyaggud law.

⁶ Pinhakkeyey immehep ida etan Pharisee et da panhuhumman-ganan idan tuun Herod hedin hipa pehding dan memetty nan Jesus.

Ya neiunudan idan dakel ni tuu nan hi Jesus

⁷ Hini-yan Jesus et yadda disipol tu etan simbaan et lumaw idad gilig ni Baybay e Galilee, ey nangkeiunnud ida dakel ni tuun nalpud kebebbley diman Galilee, yad Judea, ⁸ yad Jerusalem, yad Idumea, yad ba-hil ni Wangwang e Jordan, yad kad-an ni Sidon et yad Tyre. Immalidda tep diddingngel dadda hu kayyaggud ni impahding tu. ⁹ Dakel idan peteg hu tuu et an paelan Jesus idan disipol tu hu banka ma-lat yadman hu yuddungan tu tep nahkit etan di gilig ni baybay. ¹⁰ Mukun neiunnud hu dakel ni tuu, ey tep ingkal Jesus hu

nambakbaklang ni degeh, et nemahhig ida etan edum ni kamandedgeh e ida kamampampippilliw ni umlaw di kad-an tun an mengeppan hi-gatu ma-lat ma-kal degeh da.

¹¹ Hedin inang-ang idan nehuklungan ni dimonyoh hi Jesus, ey neala ni nanlukbub idad kad-an tun nantetekuk idad e kanday "Hi-gam hu U-ungngan Apu Dios!"

¹² Nem imbunget Jesus ida etan dimonyoh, tep eleg tu pinhed ni hi-gada mengippeamta e hi-gatu hu U-ungngan Apu Dios.

*Ya nemilian Jesus ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu
(Matthew 10:1-4; Luke 6:12-16)*

¹³ Limmaw hi Jesus di duntug e inaygan tudda etan pinpinhed tu, ¹⁴ et pilien tudda hampulut dewwa, et ingadnan tuddan apostles. Hi-gada hu mekikkillaw ni hi-gatun itu-dak tun an mantuttuddu. ¹⁵ Ey iddawat tun hi-gada hu kabaelan dan mengkal idan neihuklung ni dimonyoh.

¹⁶ Huyyadda ngadan idan Hampulut dewwan apostle ni pinili tu. Hi Simon e inggadnan tun Peter, ¹⁷ yadda u-ungngan Sebedi e di James nan John e inggadnan tuddan u-ungngan Kidul, ¹⁸ hi Andrew, hi Philip, hi Bartolomew, hi Matthew, hi Tomas, hi James e u-ungngan Alphaeus, hi Thaddeus, hi Simon e Zealot * ¹⁹ et hi Judas Iskariot e nengihdul nan hi Jesus.

Hi Jesus et hi Satanas

(Matthew 12:22-32; Luke 11:14-23; 12:10)

²⁰ Negibbuh huyya et umenamut di Jesus ey neamung ida mewan hu dakel ni tuu et endi inna-nu dan mengngan.

²¹ Dingngel idan agin Jesus et lumaw idan an mengewwit ni hi-gatu, tep wadadda edum ni tuun kanday immangngaw.

²² Ey yadda edum ni nalpud Jerusalem ni kamantuttuddun Tugun Moses ey kanday "Hi Satanas e ap-apun emin ni dimonyoh hu kameihhuklung nan Jesus, et mukun han-ekal tudda dimonyoh."

²³ Inaygan idan Jesus et kantun hi-gaday "Kele mewan an pea-allaw Satanas hu edum tu?"

²⁴ Kantu mewan ey "Yadda bimmebley ni eleg manhinbabaddang ey mebahbah idan emin, tep megennadwadda. ²⁵ Heni daman wadad hakey ni baley e hedin ida kamambabakal, man lektattuy nekiwadda. ²⁶ Hanniman daman Satanas e hedin hi-gatu ngu ey mekibuhul idan edum tun dimonyoh et megennedwadda ey nanna-ud ni mepappeg hu nan-ap-apuan tu."

²⁷ Kantu mewan ey "Eleg mabalin ni wada an menekew di baley etan ni na-let ni tuu, pakkaw ni belluden tu etan na-let ni tuu et han dammutun umhegep et tu pan-ibsik hu nangkeiha-ad etan di baley." †

²⁸ Kan Jesus pay ey "Nemnemnem yu eya e-helen kun hi-gayu. Ya tuun manliwwat, anin ya pemihhulan tun edum ni tuu ey dammutun mepessinsahan humman ni liwat tu. ²⁹ Nem ya tuun lawah hu e-helen tun Ispirituh Apu Dios ey eleg mabalin ni mepessinsahan. Et mannananeng humman ni liwat tu." ³⁰ Huyya inhel Jesus, tep wadadda edum ni kanday nehuklungan hi-gatun dimonyoh.

* **3:18** 3:18 Yadda Zealot ey humman ida etan eleg meminhed ni mengunnud ni gubilnun Rome. † **3:27** 3:27 Ya pinhed tun e-helen ey ya kakina-let Jesus ni mengidduppih nan Satanas.

*Hi Jesus et yadda etan agitu
(Matthew 12:46-50; Luke 8:19-21)*

³¹ Entanni ey dimmateng ida agin Jesus et hi inetu, et umehneng idad dallin et umitu-dak idan an mengeyyag nan Jesus. ³² Kan ida etan ni nehalikub ni tuud kad-an tuy "Daka kapan-ibbagad inam niyadda agim di dallin." ³³ Hinumang Jesus et kantuy "Kaw wada neputuk ni inak niya agik?"

³⁴ In-ang-ang tudda etan ni tuun nehalikub di kad-an tu et kantuy "Emin ida eya tuun neamung ey inak ida niya agik ida. ³⁵ Tep emin hu tuun kamengu-unnud ni pinhed Apu Dios ey humman ida nakka ibbilang ni inak niya agik."

4

*Ya a-abbig ni meippanggep etan ni nanha-bug ni bukel
(Matthew 13:1-9; Luke 8:4-8)*

¹ Hakey mewan ni aggew ey wadad Jesus di gilig ni Baybay e Galilee et mantuttuddu. Dakel ida neamung ni tuu et yad bangka yinudungan tu. Yadda etan tutu-u ey wadaddad gilig ni baybay ni kamandeddenggel ni tuka ituttuddu.

² Dakel hu intuttuddu tun hi-gada e nan-ina-abbig tu. ³ Kantun hi-gaday "Dengel yu eya a-abbig ku. Wada etan tuun an nantanem e nanhinna-bug tu. ⁴ Yan nengiha-bugan tu ey wadadda edum ni bukel ni na-gah di dalan et kanan ni sisit. ⁵⁻⁶ Na-gah ida edum ni bukel di mabetun ekket hu puyek tu et ma-nut anggagannun simmemel, nem pimmetang ey nakpit ida, tep eleg lumhed hu lamut da. ⁷ Wadadda edum ni bukel ni na-gah di magulun, nem entanni ey nehilung ida et eleg ida lumme. ⁸ Yadda etan neiha-bug di kayyaggud ni puyek ey simmetemmel ida niya kakkayyaggud ida. Limmameh ida ey wada malemeh, wada edum ni melallammeh niya wadadda edum ni mekallameh." ⁹ Kan Jesus ey "Nemnemnem yu huyyan inhel ku ma-lat awatan yu."

¹⁰ Yan eman ni e-ebbuh law hi Jesus et yadda etan Hampulut dewwan disipol tu et yadda etan edum ni tuun nangngel ni inhel tu, ey kandan hi-gatuy "Hipa keibbellinan etan ni ina-abbig mu?" ¹¹ Kan Jesus ni hi-gaday "Nakka ituttuddun hi-gayu etan elaw ni kapan-ap-apuin Apu Dios ni eleg tu peamta ingganah nunya. Nem hedin yadda etan edum ni tuu, man nakka pan-ina-abbig hu nakka penuttuddu, tep eleg da ebbuluta hu elaw ku,

¹² "Tep anin ni daka ang-ang-anga nakka pehpehding niya daka deddenggela nakka ituttuddu et eleg da han-awat, tep eleg da pinhed ni ewwatan hu ehel Apu Dios. Tep gullat et ni daka ewwasi, ey mantuttuyyuddan liwat da ma-lat pesinsahan Apu Dios hu nanliwtan da.' " *

*Ya keibbellinan etan ni a-abbig ni nanha-bug ni bukel
(Matthew 13:18-23; Luke 8:11-15)*

* **4:12** 4:12 Ang-ang yu hu Isaiah 6:9 niya 43:8, ya Jeremiah 5:21, ya Ezekiel 12:2, ya Matthew 13:14, ya Luke 8:10, ya John 12:40, et ya Romans 11:8.

¹³ Kan Jesus ida etan ni disipol tuy “Kaw eleg yu han-awat hu keibbellinan eyan ina-abbig ku? Inna-nu tep ni pengewwatan yun edum alin ia-abbig ku?”

¹⁴ Ya etan tuun nanha-bug ni bukel, ey kamei-ellig etan di nengituttuddun ehel Apu Dios.

¹⁵ Ya etan bukel ni na-gah di dalan, ey kamei-ellig ida etan ni tuun nangngel ni neituttuddun ehel Apu Dios, nem immali hi Satanas et haulen tudda, et pinhakkeyey liniwwan da hu dingngel da.

¹⁶ Yadda etan bukel ni na-gah di mabetu, ey kamei-ellig ida etan ni tuun nangngel ni neituttuddun ehel Apu Dios, et ida kamanggagayan mengebbulut ni dingngel da, ¹⁷ nem kulang daka pengullug et hedini wada pinatnaan dan ligat tep ya daka pengullug, ey daka issiked ni mengu-unnud ni neituttuddun ehel Apu Dios.

¹⁸ Yadda etan bukel ni na-gah di magulun hu neieligan idan tuun nangngel ni neituttuddun ehel Apu Dios, ¹⁹ nem eleg da hengngudda tep ya daka nenemnema ey ya mahapul dad pambiyagan da, ya ked-dangyanan da, niya pan-am-amlengan da, et humman kaumpapakkuk ni pengullugan dan Apu Dios.

²⁰ Ya etan bukel ni na-gah di kayyaggud ni puyek hu neieligan idan tuun nangngel ni neituttuddun ehel Apu Dios et abuluten da et maihammad hu daka pengullug et kayyaggud hu elaw ni edum, nema-man kayyaggud hu elaw ni edum, ey kayyaggud ni peteg hu elaw ni edum.”

*Ya kei-elligen etan ni dilag
(Luke 8:16-18)*

²¹ Nan-a-abbig mewan hi Jesus et kantuy “Kaw wada tuun tu integan hu kengkeh et hukbungan tu, winu tu ihha-ad di daul ni unggipan tu? Endi, tep emin tuu ey tuka ippatuk ma-lat meang-ang ni emin.

²² Humman keang-angan tu e emin hu neitlun eleg meamtan nunya ey meamtallin edum ni aggew, henin elaw ni nan-ap-apuan Apu Dios.

²³ Pakannemnem yu huyyan inhel ku.”

²⁴ Kantu mewan ni hi-gaday “Pekadngel yu hu nakka ituttuddun hi-gayu et u-unnuden yu. Hedin pehding yu huyya, man me-duman hu inamta yu. ²⁵ Tep ya tuun mengu-unnud ni ehel ku ey baddangan Apu Dios et ma-duman hu inamta tu. Nem ya etan tuun wada ekket ni inamta tu, nem eleg tu u-unnuda hu kameituttuddun hi-gatu ey meendi humman ni ekket ni inamta tu.”

Ya a-abbig ni meippanggep ni katetmelin kaittanem

²⁶ Tagan Jesus hu tuttuudu e kantuy “Ya elaw ni nan-ap-apuan Apu Dios ey heni etan ni tuun an nan-ehek ²⁷ et umenamut. Nelabah pigan aggew et tu ang-angen ey simmemel ida intanem tu et meetteng ida, nem eleg tu amta hedini inna-nu dan simmemel. ²⁸ Ya etan puyek hu katetmeli niya kalemmehin kameitnem. Kamemengngulu hu temel tu, et han hu annel tu ni han law hu lameh tu. ²⁹ Hedin na-teng hu pagey, ey humman law tsimpuh ni pengennian etan ni nengitnem.”

*Ya a-abbig ni meippanggep etan ni bukel ni mustard
(Matthew 13:31-34; Luke 13:18-19)*

³⁰ Kan mewan Jesus ey “Hipu edum ni pengi-elligen tayun nan-ap-apuan Apu Dios? ³¹ Kamei-ellig hu nan-ap-apuan Apu Dios di

bukel ni mustard e keekkeketan ni bukел, ³² nem hedin simmemel et neetteng ey humman kee-ettengngan idan emin ni kaittanem. Kamemangngapangnga et dakel ida sisit ni kamampambuuya niya kamanhiddum.”

³³ Heniddan nunyan a-abbig hu nenuttuddun Jesus idan tuun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios e dakel nengieligan tu, nem ebuh ida etan han-awat dan intuttuddu tu. ³⁴ Emin hu intuttuddun Jesus ey tuka pan-ina-abbig. Nem hedin ebuh ida disipol tu, ey tuka e-helan hi-gada hu keibbellinan etan ni tuka a-abbiga.

*Ya nengipesikdan Jesus ni pewek di baybay
(Matthew 8:23-27; Luke 8:22-25)*

³⁵ Kamangkehilleng ni nunman ni aggew ey kan Jesus idan disipol tuy “Man-agwat itsud demang eyan baybay.” ³⁶ Et manlugan ida etan di bangkan nanyuyyuddungan Jesus, et hi-yanen dadada etan katuutuu. Wadadda dama etan edum ni nampambangkan nekilaw ni hi-gada. ³⁷ Wadaddad gawwan baybay ey immali na-let ni pewek, ey kamangkepnu hu bangkan danum tep kala-bungan dalluyun hu banka.

³⁸ Hi Jesus ey wadad utduk etan ni banka e neugip. Et bangunen idan disipol tu. Kanday “Apu! Kaw eleg ka umkaguh ey deh e melsing itu?” ³⁹ Bimmangun hi Jesus et kantuy “Kasiked kan pewek niya dalluyun.”

Pinhakkeyey nesiked hu pewek ey immineng law hu danum. † ⁴⁰ Kan Jesus ni hi-gaday “Kele nemahhig takut yu? Kaw ingganah nunya ey eleg kayu medinnel ni hi-gak?” ⁴¹ Wada hakkeyey natnga et kanday “Hipa na-mu ingkatuun nunyan tuu? Kele kau-unnudan dibdib niya dalluyun hu ehel tu?”

5

*Ya nangkalan Jesus idan neihuklung etan ni kaman-angngaw ni tuu
(Matthew 8:28-34; Luke 8:26-39)*

¹ Entanni ey inagwat da etan Baybay e Galilee, et dumteng idad Gerasene. ² Immehep di Jesus etan di banka ey dinammu da etan hakey ni lakin nehuklungan ni dimonyoh ³ e nalpullid kullungngan tep kamanhahha-ad diman. Eleg ni hekey mebellud anin ni takilala pemellud dan hi-gatu, tep neka-let. ⁴ Anin ni binelubelud dan takilala, et tuka pampegtanga. Endin hekey hu na-let ni kabaelan tun memden ni hi-gatu. ⁵ Anin ni kawwalwal niyan hileng ey kamanhahha-ad di kad-an idan kulung et yaddad neduntug, e kaumtekutekuk niya tuka panggandusi annel tun batu.

⁶ Entannit inang-ang tu hi Jesus di neidaddawwi, ey nambesik et an mandukkun di hinangga tu, ⁷ ey kamantetekkek e kantuy “Jesus e U-ungngan Apu Dios e Keta-ta-geyyan, hipa pehding mun hi-gak? Entan tuwak anhan kastigu.” ⁸ Inhel tu huyya tep ya nanghelan Jesus ni um-a-allaw etan dimonyoh. ⁹ Kan Jesus ey “Hipa ngadan mu?” Kan etan ni dimonyoh ey “Linibu ngadan mi, tep dakel kami.” ¹⁰ Nampehemhememem etan dimonyoh nan Jesus e kantuy “Entan dakemi anhan palaw di edawwi.”

† 4:39 4:39 Psalm 65:7

¹¹ Neipapaddih ni nunman ni wadadda dakel ni killum ni kaman-hubhub etan di pangil ni duntug diman ¹² et kan idan dimonyoh ey “Palaw dakemidda eman di killum et hi-gada hu mi keihhuklungan.” ¹³ Inebulut Jesus et palaw tudda etan idad idad killum, ey kabsik ida et dumep-ah ida etan di eta-gey ni deplah et mangkalsing idad baybay. Ya bilang idan nunman ni killum ey umlaw di dewwan libu.

¹⁴ Nambebessik ida etan kamemappakkan nunman idan killum di bebley et da ehelen idan katuutuu humman ni neipahding. Et lumaw idan emin hu nangngel nunman, et da ang-angen. ¹⁵ Immaliddad kad-an Jesus et ang-angen da etan lakin nehuklungan la nin dimonyoh e kamanyuyyuddung, e nambalwasi law niya kakkayyaggud law hu nemnem tu, ey simmakut ida. ¹⁶ Humman idan tutu-un nenang-ang ni neipahding ida etan ni killum niya neipahding etan ni laki ey da nan-ehel idan edum da. ¹⁷ Ida kaumtatakut et ehlen dan Jesus e heballi hi-yanen tu ew hu bebley da.

¹⁸ Kamenggep hi Jesus di bangka ey immali etan lakin nehuklungan la ni et kantun hi-gatuy “Attu anhan et makilawwak ni hi-gam ey?” ¹⁹ Nem eleg pinhed Jesus et kantun hi-gatuy “Anemut ka kuma et mu ehlen idan tutu-u hu impahding Apu Dios ni hi-gam tep ya hemek tu.” ²⁰ Et lumaw etan laki et tu pan-i-hel idan tutu-u etan di hampulut bebley di Decapolis hu impahding Jesus ni hi-gatu, ey ida kametnga.

*Ya nenagwan Jesus etan ni netey ni u-ungngan Jairo
(Matthew 9:18-26; Luke 8:40-56)*

²¹ Nan-agwat di Jesus di ba-hil etan ni baybay ey dakel ida mewan hu neamung ni tuud kad-an tu. ²² Wada etan hakey ni ap-apun sindalu e hi Jairus ngadan tu e immali et mandukkun di hinanggan Jesus. ²³ Et mampehemmehemmek e kantuy “Ikay anhan et mu kap-en hu u-ungngak ni kamangkatkatey ma-lat yumaggud.” ²⁴ Nekilaw hi Jesus ey dakel ida tuun nekilaw et daka keammuammungi.

²⁵ Wadadman hu hakey ni biin nelabah hampulut dewwan toon ey eleg mesikked hu kuheyaw ni kamelpud annel tu. ²⁶ Nampaegaegah ni dakel ni doktor et maumah ni emin hu limmu tu, nem eleg maegahan ey tuka pan-ihhi-met kumedek. ²⁷ Dingngel tu lan nunman hu kapehpehding Jesus et mukun limmaw di dingkuggan tu, et tu kap-en hu balwasi tu ²⁸ e kantud nemnem tuy “Anin ni nakka kap-an ebuh hu balwasi tu et me-kal degeh ku.” ²⁹ Yan nengapaan tun balwasin Jesus ey ginibek tu e nesiked law etan kamelpud annel tu.

³⁰ Ey hedin hi Jesus, ginibek tu dama e wada ingkal ni kabaelan tun degeh, et manligguh et kantuddan tuu ey “Hipa la nengapan balwasik?” ³¹ Kan idan disipol tuy “Endi maptek ni nengapan hi-gam, tep neamungan dakan dakel ni tuu.” ³² Nem kaman-ang-aang-ang hi Jesus ma-lat ang-angen tu etan nengapan hi-gatu. ³³ Ya etan bii, ey ginibek tu hu neipahding ni hi-gatu et kamanggegeygey ni takut tu, et an mandukkun di hinanggan Jesus et ehelen tu hu makulug ni neipahding ni hi-gatu. ³⁴ Kan Jesus ni hi-gatuy “Agik, na-kal law huttan ni degeh mu tep ya muka pengullug ni hi-gak. Anemut ka ey pelinggep mu nemnem mu, tep eleg ali law mambanggad huttan ni degeh mu.”

³⁵ Yan nunman ni kapan-e-ehhelin Jesus ey dimmateng ida etan nalpullid baley Jairo et kandan Jairo ey “Endi silbi tun mu pengeyyagan eyan mittuduh e hi Jesus, tep neendi etan u-ungngam.” ³⁶ Dingngel Jesus humman ni inhel dan Jairo, nem eleg tu hanguden et kantung Jairo ey “Entan pandanag mu. Kadinel kan hi-gak.”

³⁷ Limmaw hi Jesus, nem ebuh di Peter et yadda etan han-agi e di James nan John hu ingkuyug tu, tep eleg tu pinhed ni mekillaw ida etan edum. ³⁸ Dimmateng di Jesus di baley di Jairo ey ida kaumlelemyung etan tutu-u, ey endi petekkan tu tep kamampangngulngul hu edum niya kamannangngih hu edum. ³⁹ Himmegep hi Jesus di bawang et kantuddan etan ni tutu-u ey “Kele kayu kaumlelemyung niya kaumnanginangih kayu? Huyyan u-ungnga yu ey eleg matey, nem neugip ni ebuh.”

⁴⁰ Ey kaheghegnudaddan etan ni tutu-u, nem impa-hep Jesus ida. Et ebuh ida etan ammed ni u-ungnga niyadda etan tellun ingkuyug tun himmegep di kuwaltuh ni kad-an nunman ni u-ungnga. ⁴¹ Singnged Jesus hu ngamay nunman ni u-ungnga et kantuy “Talitha koum!” ya keibbellinan tu ey “U-ungnga, inah ka.” ⁴² Pinhakkeyey imminah tuwangu humman ni u-ungnga et dumlan. (Hampulut dewwa hu toon nunman ni u-ungnga.) Ey natngan peteg ida etan tutu-u nenang-ang nunman ni impahding Jesus. ⁴³ Sinugun idan Jesus e kantuy “Entan tu an ehehel huyyan impahding ku.” Et mampaelan kennen nunman ni u-ungnga et pengannen da.

6

*Ya eleg pengullugiddan kebebleyan Jesus ni hi-gatu
(Matthew 13:53-58; Luke 4:16-30)*

¹ Hini-yan Jesus humman ni bebley et umenamut di bebley da e ingkuyug tudda etan Hampulut dewwan disipol tu. ² Nematngan hu Sabaduh et lumaw hi Jesus di simbaan idan Jews et an mantuttuddu. Ey dakel ida etan kameneddengngel ni hi-gatu hu natnga. Kanday “Kele ettu ni-ngangu an nan-adalan eyan tuun tuka ituttuddu? Kele nekallaing? Kabaelan tu pay ni mengippahding ni miracle. ³ Tam hi-gatu ngu anhan etan karpenter ni u-ungngan Maria, ey agin James, hi Jose, hi Judas, et hi Simon. Ey tam wadaddad ya etan ida agitun bibi-i.” Humman hu daka pengheli, et humman hu daka kehHINGA.

⁴ Kan Jesus ni hi-gaday “Yadda prophet ey ida kamedeyyaw di emin di kebebbley, nem yadda kebebleyan tu, yadda aaggi tu et ya pamilyah tu ey eleg da kulluga.”

⁵⁻⁶ Hi Jesus ey kametngan eleg da pengullugin hi-gatu. Beken ni dakel hu impahding tudman ni miracle, et ebuh ni kinepa tudda hahhakkey ni tuun kamandedgeh et ma-kal degeh da.

*Ya nengitu-dakan Jesus ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu
(Matthew 10:5-15; Luke 9:1-6)*

Entanni ey limmaw di Jesus di kebebbley et an mantuttuddud man. ⁷ Hakey ni aggew ey inaygan tudda etan Hampulut dewwan disipol tu et handedwaen tuddan intu-dak ni an mantuttudud kebebbley. Ey indawat tu hu kabaelan dan mengkal idan dimonyoh ni kameihhuklung. ⁸⁻⁹ Sinugun tudda e kantuy “Entan pambalun ni hipan

mahapul yud lawwan yu henin kennen, ya hakbat, ya pihuh niya balwasin panhullulan yu. Nem ala kayun hulkud niya patut.”

¹⁰ Kantu pay ni hi-gaday “Hedin umlaw kayud hakey ni bebley, panha-ad kayu etan di baley etan ni mengeyyag ni hi-gayu ingganah peni-yanan yun nunman ni bebley. ¹¹ Ey hedin umlaw kayud hakey ni bebley ey eleg da pinhed ni dedngelen hu yuka ittutuddu niya eleg dakeyu pehgep di baley da, ey pukpuk yu hu dep-ul di dapan yun peni-yanan yun nunman ni bebley et pengipeang-ang yun hi-gada e nanliwat ida.”

¹² Et lumaw ida humman ni Hampulut dewwan disipol Jesus di kebebbebley ni an mantuttuddu. Intuttuddu da e mahapul ni mantuttuyyudda tuun liwat da. ¹³ Ingkal dadda hu neihuklung ni dimonyoh niya inepuasa dan lana etan ida kamampandedgeh et mal-kal degeh da.

*Ya nengipeputulan Herod ni ulun John
(Matthew 14:1-12; Luke 9:7-9)*

¹⁴ Hi Herod e patul di Galilee ey dingngel tun emin ida huuya, tep nandingngel hi Jesus et ya tuka pehpehding. Kan idan edum ni tuu ey “Hi-gatu la eman hi John e kamemenyag, nem netagwan et mukun han-ipahding tu hu miracle.” ¹⁵ Nem yadda edum ey kanday “Hi-gatu la eman prophet e hi Elijah.” Kan ida daman edum ey “Hi-gatu etan prophet ni henidda lan prophets ni nebayag.” ¹⁶ Dingngel Herod humman, nem kantuy “Hi-gatu eman hi John e impaputul ku ulu tu, nem netagwan.”

¹⁷⁻²⁰ Tep yan nunman ey impadpap Herod hi John idan sindalu tu, et pakelabut tu. Mukun impahding tu huuya, ey tep kae-e-helin John e kantuy lawah hi-gatu, tep piniliw tu hi Herodias e ahwan agitu e hi Philip. Et mukun anggebe-hel Herodias hi John et pinhed tun pepettey nan Herod. Nem kaum-agel hi Herod tep inamta tu e kayyaggud ni tuu hi John niya endi bahul tu et ipaptek tud kallabbuttan. Pinpinhed tun deddengngelen hu kaituttuddun John, anin ni hin-addum ni kamemunnumunnu nemnem tu.

²¹ Entanni ey nedatngan hu aggew ni pan-am-amlengan dan neiungngaan Herod. Et yan nunman hu nannemneman nan Herodias ni pengippepetteyan tun John. Neamung idan emin hu ap-apu, yadda kekeddangyan niyadda ap-apun sindalun an mekikkan di baley Herod. Nangkalpudda humman ni tuud Galilee. ²² Entanniy immehep ali etan u-ungngan Herodias ni bii, et ianteng tu tayaw, ey kaman-am-amleng ida etan mangili. Anin hi Herod et immanlan peteg et kantu etan ni u-ungngan bii ey “Ibegam hedin hipa pinhed mun iddawat kun higam. Anin hipa ibbagam et iddawat ku. ²³ Issapatah ku e anin na-mun kammuy ya kagedwah ni bebley ni nan-ap-apuan ku hu kekdewem et dammutu.”

²⁴ Limmaw etan biid kad-an inetu et kantuy “Ina, hipa ibbagak ni iddawat tu?” Kan inetuy “Ya ulun John e kamemenyag.”

²⁵ Impapuut etan ni u-ungngan biin limmaw di kad-an idan neamung et kanton Herod ey “Pinhed kun iddawat mun nunya hu ulun John e kamemenyag e meihha-ad di duyu.” ²⁶ Nemahhig tuttuuyun Herod, nem neil-uh ni insapatah tu, ey dingngel idan mangili tu e kantuy anin

hipa ibbagan nunman ni bii et iddawat tu. Et humman hu, kaumbaing ni mengyat ni inhel tu.

²⁷ Et menu-dak ni sindalu tun an mengellan ulun John. Limmaw etan hakey ni sindalu et tu putulen hu ulun John di kulabbutan. ²⁸ Inha-ad tud duyuy et ilaw tu etan ni bii et tu dama idwat nan inetu. ²⁹ Dingngel idan disipol John e pintey da hi-gatu et da al-en annel tu et da ikulung.

Impambalin Jesus ni dakel etan liman sinapay
(*Matthew 14:13-21; Luke 9:10-17; John 6:1-14*)

³⁰ Nambangngad ida etan Hampulut dewwan intu-dak Jesus, et idaddatteng dan emin hu impahpahding da niya intuttuddu da.

³¹ Anin anhan et kamanhuluhulul hu kameemung ni tutu-u et endi inna-nud Jesus niyadda disipol tun mengangan. Et kan Jesus ni hi-gaday "Itsuy ew di nea-appil et itsu man-iyayatu." ³² Et mambangkaddan limmaw ida ma-lat e-ebbuh ida. ³³ Nem dakel ida damengu nenangang ni hi-gada, et kabsik ida etan tutu-un nangkalpud kebebbley et mamenguluddan limmaw etan di gilig ni baybay ni dekkalan di Jesus. ³⁴ Dimmateng di Jesus et umhep idad bangsa, ey inangang tudda dakel ni tuun neamung ey himmek tudda, tep henidda kalneroh ni impayyag ni kamampattul. Et dakel hu intuttuddu tun hi-gada.

³⁵ Kamangkehilling law ey kan idan disipol Jesus ni hi-gatuy "Akkunu, kamangkehilling ey endi tayu pengellaan ni kennen di deya, tep nea-appil huyyan bebley. ³⁶ Itu-dak mudda ew eya tutu-u et ida gumtang ni kennen dad neihnap ni bebley."

³⁷ Nem kan Jesus ni hi-gaday "Idwasi yudda kuman kennen da!" Kanday "Nem attu ni pengellaan ni dakel ni pihhuh? Mahapul hu dakel ni pihhuh ni iggatang di kennen da."

³⁸ Kan Jesus ni hi-gaday "Yu ang-ang idan tutu-u hedin piga sinapay ni wada." Ida nenangang ey wada et kandan hi-gatuy "Tam wada nem lillimman sinapay niya deddewwan deleg ni ebuh."

³⁹ Ey kan Jesus idan disipol tuy "Lakkayuy et yudda amungen etan tutu-u et payudung yuddad mahlek." ⁴⁰ Et yumudung ida tuu e negenedwaddan hanggatut niya hannenelima. ⁴¹ Illan Jesus etan liman sinapay et ya etan dewwan deleg et itengaw tud kabunyan et mansalamat nan Apu Dios, et peni-angen tu etan sinapay niya deleg, et idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat idan tuu. ⁴² Negibbuh ni nengan idan emin et maphel ida ey dakel sindaan da. ⁴³ Inemung idan disipol Jesus hu natdaan ey napnu hampulut dewwan basket. ⁴⁴ Ya bilang idan lalakkin nengan ey liman libu.

Ya nandalnan Jesus di ta-pew ni danum di baybay
(*Matthew 14:22-33; John 6:15-21*)

⁴⁵ Negibbuh idan nengan et pahgep idan Jesus etan disipol tud bangsa, et pamengulu tuddan impalaw di Betsaida di ba-hil ni nengannan da, et han tudda pampaenamut etan tutu-u. ⁴⁶ Immanemut idan emin hu tuu et manteyed hi Jesus di duntug ni an mandasal.

⁴⁷ Nehileng law ey wadaddad gawwan baybay etan disipol tu, ey nanengtun immen hi Jesus di duntug e hahhakkey tu. ⁴⁸ Inangang Jesus e ida kameligligasi, tep kameihhipngat hu dibdib. Et humman hu, kamangkewa-wa ey limmaw di kad-an da e nandalan di ta-pew ni danum. Melebbah et la, ⁴⁹ nem inangang da et tumekut ida, tep kanda

na-mu nem banig. Et ida kamantetekuk e kanday “Ammundeh hu banig!”⁵⁰ Simmakut idan peteg ni nenang-angan dan hi-gatu et kan Jesus ni hi-gaday “Entan takut yu, pandinel kayu, tep hi-gak.”

⁵¹ Et humpeg hi Jesus di bangsa et makiyudung ni hi-gada ey nesiked hu pewek. Natngaddan peteg hu disipol tun nenang-angan dan neipahding. ⁵² Tep eleg dan hekey awatan etan nengipedakkelan tun sinapay ni binelun da, tep mekelhi ulu da niya kulang dinel dan hi-gatu.

*Ya nampangkalan Jesus ni degeh idan tutu-ud Genesaret
(Matthew 14:34-36)*

⁵³ Nambangkadda et man-agwat idad Genesaret et iiket dadman hu bangsa. ⁵⁴ Inimmatunan idan tuudman hi Jesus, ⁵⁵ et papuut dan limmaw di kebebbebley et dadda pan-iattang hu kamampandedgeh et pan-ilaw dad kad-an tu, anin ni attu lawwan tu. ⁵⁶ Emin di bebley ni kalawwin Jesus ey kapan-iunud idan tutu-un hi-gatud mulkaduh hu kamandedgeh ma-lat kap-en da, anin ni gilig ni balwasi tun ebuh. Ey emin ida etan nengapa ey na-kal degeh da.

7

*Ya elaw idan Pharisee
(Matthew 15:1-9)*

¹ Yan pinhakkeyey neamung idan Pharisee niyadda edum ni kaman-tuttuddun Tugun Moses ni nalpud Jerusalem di kad-an Jesus ² ey inang-ang dadda etan edum ni disipol tu e eleg ida mambulu et mangan ida. ³ Yadda Pharisee niyadda edum dan Jews ey daka paka-u-unnuda hu meippanggep ni elaw idan aammed dan mambullu ni han ida nengan. ⁴ Ey mahapul ni ullahan da hu daka gettanggap mulkaduh ni han da kinan. Dakel ida pay hu edum ni tugun idan aammed dan mahapul ni peka-u-unnuden da henin elaw ni pengullahan ni duyu, ya basuh, ya pa-nay, ya banga niya unggippan.

⁵ Kan idan nunman ni kamantuttuddun Tugun Moses et yadda Pharisee nan hi Jesus ey “Kele eleg u-unnudaddan disipol mu hu tugun idan aammed tayun nunman? Kele daka pemegga ekan e eleg da ipahding hu elaw ni mambullu?”

⁶ Hinumang Jesus et kantuy “Makulug hu inhel lan eman ni prophet e hi Isaiiah meippanggep ni hi-gayun maitek e kantuy ‘Huyyaddan tuu ey kanday da-ak kadaydayawa, nem eleg kaya, tep ehel dan ebuh. Ya kakulugan tu ey eleg da-ak ni hekey nemnema. ⁷ Endi silbitu daka pandeyyawin hi-gak, tep ya tugun ni tuu hu daka ituttuddun u-unnuden ni tuu ey kanday hi-gak hu kan tugun, nem beken kaya.’” *

⁸ Inwalleng yu hu tugun Apu Dios et ya tugun ni tuu hu yuka u-unnuda.”

⁹ Kan Jesus mewan ey “Netalam kayun nengiwaklin ni tugun Apu Dios ma-lat ya elaw yu hu u-unnuden yu. ¹⁰ Tep kantud Tugun Moses ey ‘U-unnud yud ameyun ineyu. Ya tuun wada e-helen tun lawah nan ametu winu hi inetu ey anin ni petteyen.’ † ¹¹ Nem yuka ituttuddu e kanyuy ‘Emin hu iddawat yu et idan ammed yun ibbaddang yun

* 7:7 7:7 Isaiiah 29:13 † 7:10 7:10 Exodus 21:17

hi-gada ey anin ni eleg yu iddawat ni hi-gada hedin hi Apu Dios hu pengidwatan yuddan nunman.’¹² Et humman hu, kanyu law ey anin eleg baddangi hu ammed ni kamanheppul ni baddang, hedin meidwat nan Apu Dios etan ibbaddang yu et ni hi-gada.¹³ Nem humman ni yuka ituttuddu ey humman hu yuka pengiwwaklinin tugun Apu Dios. Ey dakel ida pay hu edum ni henin nunman ni yuka pehpehding.”

Ya kamengippelawah ni tuu

(Matthew 15:10-20)

¹⁴ Inaygan mewan Jesus ida tuud kad-an tu et kantun hi-gaday “Dengel yun emin eya e-helen kun hi-gayu et awatan yu.¹⁵ Beken ni ya kakennan tuu hu kaumhulun ni panlawahan tu, nem ya kamelpud nemnem tu.¹⁶ Pakannemnem yu huyyan inhel ku.”

¹⁷ Hini-yan Jesus ida humman ni neamung et an humgep etan di baley, ey neiunud ida disipol tu et kandan hi-gatuy “Hipa keibbellinan etan ni inhel mu?”¹⁸ Kan Jesus ni hi-gaday “Kaw anin ni hi-gayu et eleg yu han-awat? Kaw eleg yu amta e beken ni ya kakennan tuu hu tuka panlawahi?¹⁹ Tep eleg meappektali nemnem, tep ya kakenna, ey kaumlaw di egeh ni neukat di tuka keukkasi.” Huyyan inhel Jesus ey ippeamta tu e dammutun kennen hu hipan kamekkan.

²⁰ Intuluy Jesus ni immehel et kantuy “Ya kamelpud nemnem ni tuu hu kaumhulun ni kapanlawahin tuu.²¹⁻²² Yad nemnem ni tuu kakelpuin lawah ni tuka pehding, henin makibii winu makilaki, ya takew, ya umpatey, ya pengi-ulligan ni beken ni ahwa, ya um-agum, ya mengapkapyan linggeman ni lawah, ya umhaul, ya bengang, ya umameh ni limmun edum ni tuu, ya itek hu e-helen meippanggep ni edum ni tuu, ya mampahhiyya, niya nealay impahding hu hipan pinhed.²³ Huyyaddan emin ni lawah ey kamelpud nemnem, et huyyadda kaumhulun ni kapanlawahin tuu.”

Ya kapengullug etan ni biin beken ni Jew

(Matthew 15:21-28)

²⁴ Entanni ey hini-yan Jesus humman ni bebley et lumaw di bebley di Tyre. Limmaw etan di hakey ni baley, tep pinhed tun endi mengamtan kad-an tu, nem inunud ida damengun tutu-u.²⁵ Et wada etan biin nehuklungan ni dimonyoh hu u-ungnga tu e dingngel tun wada hi Jesus diman, et lumaw di hinangatu et mandukkun.²⁶ Humman ni bii ey Gentile e nalpud Phoenicia di Syria. Nampehemmehemmek nan Jesus ma-lat ekalen tu etan dimonyoh ni neihuklung ni u-ungnga tu.

²⁷ Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Eleg, tep mahapul ni pengngan ida ni hu u-ungnga ni han impangan ida ahhu hedin wada sindaan da.”

²⁸ Nem kan etan ni bii ey “Makulug huttan e Apu Jesus, nem anin ya ahhu et dammutun kennen tu hu inggah idan u-ungngan kennen.” †

²⁹ Et kan Jesus ni hi-gatuy “Hedin huttan hu kammu, ey anemut ka haggud na-kal etan neihuklung ni dimonyoh etan ni u-ungngam.”

³⁰ Immanemut etan bii ey kamambakbaktad etan u-ungnga tu, e na-kal law hu neihuklung ni hi-gatu.

Ya nangkalan Jesus ni nganga niya tuleng etan ni tuu

† **7:28** 7:28 Humman hu impanghel etan ni bii, tep inamta tu hu keibbellinan ni inhel Jesus. Ya kei-elligan nunman ni inhel Jesus ey kantuy mahapul ni baddangan tudda ni- edum tun Jews et hantu baddangidda edum ni tuu.

³¹ Hini-yan Jesus humman ni Tyre, et lumaw di Sidon niyadda etan di hampulun bebley e Decapolis hu ngadan da, et dumteng di Baybay e Galilee.

³² Entanni ey wadadda nengi-lin Jesus ni netuleng niya nenganga, et mampehemmehemmek idan hi-gatu ma-lat kapaen tu.

³³ Ingkuyug Jesus humman ni tuu et ida meappil. Ingkapan Jesus hu dewwan kimeng tud tangila etan ni tuu et lupdaan tu kimeng tu, et ikepa tud dila etan ni tuu. ³⁴ Nemahhig hemek tu et itangaw tud kabunyan et kantuy "Ephphatha!" Ya keibbellinan tu ey "Dengel kan tangila."

³⁵ Pinhakkeyey handengel law etan ni netuleng ey kameibbehwang law ehel tu. ³⁶ Sinugun Jesus ida etan tutu-u e kantuy "Entan tu an i-i-hel huuyan impahding ku." Nem limmaw ida kumedek etan tuu et da anhallaw pan-i-hel idan katuutuu humman ni impahding tu. ³⁷ Emin ida hu nangngel nunman ni neipahding ey ida kametnga. Et kanday "Kayyaggud numan hu tuka ippahding. Anin numan idan netuleng et tuka e-kala tuleng da niya tuka peheppit ida nenganga!"

8

Impangan Jesus hu epat ni libun tuu (Matthew 15:32-39)

¹ Wada mewan ni pinhakkey hu neamung ida dakel ni tuu ey na-puhan idan kennen, et aygan Jesus ida disipol tu et kantuy ² "Anggehimmek kudda eya tutu-u, tep tellun aggew hu nekiha-adan dan hi-gatsu ey endi law kennen da. ³ Hedin peennamut kudda ey eleg ida mangan, man meillukkuy ida lad dalan, tep nangkeidawwi man anhan hu nalpuan idan edum."

⁴ Kan ida etan ni disipol Jesus ey "Kaw attu an pengellaan ni pekkan ida eyan dakel ni tuu eyad endi bebley?" ⁵ Kan Jesus ni hi-gaday "Kaw piga etan sinapay ni binelun yu?" Kanday "Tam pitun ebuh."

⁶ Et payudung Jesus ida etan tutu-u. Inla tu etan sinapay et mansalamat nan Apu Dios, et peni-angen tu et idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat idan tutu-u. ⁷ Inla tu mewan etan pippiggan deleg, et mansalamat nan Apu Dios et idwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat. ⁸⁻⁹ Nengan idan emin et maphel ida et amungen idan disipol tu hu natdaan ey napnu pitun basket. Yadda tuun nengan ey limmaw di epat ni libu.

Impaenamut Jesus ida ¹⁰ et han ida pambangkaddan disipol tu, et manglaw idad Dalmatia.

Ya nengibag-an idan Pharisee ni peang-ang Jesus hu miracle (Matthew 16:1-4)

¹¹ Dingngel idan Pharisee e wada hi Jesus diman et lumaw idan mekihubbeg ni pematnaan dan hi-gatu. Kanday "Hedin makulug ni intudak dakan Apu Dios, peang-angi dakemin miracle." ¹² Nedismayah hi Jesus ni hi-gada, et kantuy "Kele hedin hi-gayun tuun nunya, man pakkaw ni wada ang-angen yun miracle? E-helen kun hi-gayu e eleg dakeyu peang-angin miracle."

¹³ Inhel tu humman et hi-yanen da humman ni bebley et meagwat idad demang ni baybay.

*Ya neieligan ni yeast ni kaituttudduan Pharisee et hi Herod
(Matthew 16:5-12)*

¹⁴ Liniwwan idan disipol ni nambalun, nem wada kuma hakey ni ebuh ni natdaan ni sinapay di bangka. ¹⁵ Kan Jesus ni hi-gaday “Helipat-i yu kuma hu yeast idan Pharisee niyadda etan tuun Herod.” ¹⁶ Wada hakkeyey kanday “Inhel tu humman, tep liniwwan tayun nambalun.”

¹⁷ Inamtan Jesus humman ni inhel da et kantuy “Kele ya eleg tayu pambalunan hu yuka nenemnema? Kaw ingganah ni nunya ey eleg yu han-awat hu nakka ituttuddu? Kaw kulang nemnem yu? ¹⁸ Kele heni endi mateyu niya tangila yu? ¹⁹ Kaw liniwwan yu eman impahding ku etan ni liman sinapay ni ebuh, nem impangan tayu hu liman libun tuu? Piga basket ni napnun inemung yun natdaan?” Kanday “Tam hampulut dewwa.”

²⁰ Kantu mewan ey “Kaw liniwwan yu impahding ku eman ni pitun sinapay ni impakan tayuddan epat ni libun tuu? Piga basket ni napnun inemung yun natdaan?” Kanday “Tam pitu.”

²¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Tam ay, amta yu, ey kele nanengtun eleg kayu medinnel ni hi-gak?”

Ya nangkalan Jesus ni kulap etan ni tuud Betsaida

²² Dimmateng di Jesus di Betsaida ey wadadda tuun nengi-lin nekulap, et mampehemhememek idan Jesus e keppaen tu ma-lat ma-kal kulap tu. ²³ Et ipengulun Jesus etan nekulap di a-allaw etan ni bebley. Linupdaan Jesus hu matetu et kap-en tu et kantuy “Kaw wada law muka ang-anga?”

²⁴ Ey kan etan ni tuu ey “Wada nakka ang-angan tuu, nem henidda keyew ni kamangginlid.”

²⁵ Et kapaen mewan Jesus matetu ey pinhakkeyey kayyaggud law hu tuka penang-ang. ²⁶ Impaenamut Jesus di baley da e kantuy “Entan tu idlan di bebley.”

Ya nanghelan Peter nan Jesus ni tuka pengullug e hi-gatu kaumhe-laknib

(Matthew 16:13-20; Luke 9:18-21)

²⁷ Hini-yan Jesus et yadda disipol tu hu Galilee et lumaw idad kebebbebley ni neihnpud di Cesarea Philippi. Wadaddad dalan ey kan Jesus ni hi-gaday “Hipa-ak na-mun kan idan tutu-u?”

²⁸ Kan idan disipol tu ey “Tam kan idan edum ey hi-gam la eman hi John e kamemenyag. Yadda edum ey kanday hi-gam hi Elijah ey kan idan edum ey hi-gam hu hakey lan prophet ni netagwan.”

²⁹ Kan Jesus ni hi-gaday “Inna-nu daman hi-gayu, hipa-ak ni kan yu?” Kan Peter ey “Hi-gam hi Christo e intu-dak Apu Dios ni kamengippaptek idan tuu tu.”

³⁰ Nem inhelan idan Jesus et kantuy “Entan tu i-i-hel di edum ni tuu huttan.”

Ya nanghelan Jesus ni meippanggep ni panlelehhanan tu et ya ketteyyan tu

(Matthew 16:21-28; Luke 9:22-27)

³¹ Inlapun Jesus ni menghel ni hi-gadan meippanggep ni meippahding alin hi-gatu. Kan tuddan disipol tu ey “Hi-gak e Pengulwan ni

emin ni tuu ey mahapul ni manhelheltappak. Eleg ali ebbulutaddan kamengipappanggulun Jews, yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses e hi-gak hi Christo. Et pepettey da-ak ali, nem metegguan nak ni katlun aggew.”

³² Huyya hu impanna-ud Jesus ni inhel ni hi-gada. Ey inaygan nan Peter di a-allaw tu et ehelan tu, tep eleg tu pinhed ni meippahding humman ni hi-gatu. ³³ Nem nanligguh hi Jesus et in-ang-ang tuddan disipol tu et ibunget tu hi Peter. Kantuy “A-allaw ka! Heni ka dama hi Satanas. Ya nemnem mu ey nemnem ni tuu, beken ni henin nemnem Apu Dios.”

³⁴ Inaygan Jesus ida etan tuun neamung et yadda disipol tu et kantun hi-gaday “Ya tuun pinhed tun mengu-unnud ni hi-gak, ey mahapul ni eleg tu ikkakaguh hu panyaggudan tud puyek, nem ennusan tu ligat ni pengu-unnudan tun hi-gak, anin ni humman umhulun ni ketteyyan tu. ³⁵ Tep ya tuun ya neitu-wan tu eyad puyek hu tuka ikkakaguh ni ebuh ey endilli biyag tun endi pappeg tu. Nem ya tuun tuka ikkakaguh ni mengu-unnud ni hi-gak niya tuka ikkakaguh ni mengippeamtan et-eteng ni impeminhed Apu Dios idan tuu, anin umhulun ni ketteyyan tu ey meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu. ³⁶ Tep anin ni ellan ni tuun emin hu wada eyad puyek et endilli silbitu hedini endilli biyag tun endi pappeg tu et meiddawwin Apu Dios ni ingganah. ³⁷ Tep ya tuun meiddawwin Apu Dios ni ingganah ey endi mabalin ni pehding tu. ³⁸ Dakel idan nunya hu tutu-un lawah ni nengiwalleng nan Apu Dios. Et humman hu, ya tuun kamengibbe-ing ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu niya nakka ituttuddu, ey eggak ali ibbilang ni tuuk ni pambangngadan kun hi-gamiddallin aanghel ni pengippeang-angan kun dayaw min Ama e hi Apu Dios.”

9

¹ Kan mewan Jesus ey “Nemnemnem yu eya e-helen ku, e wadadallin hi-gayu hu eleg mettey ingganah ni ang-angen dalli nan-apuan Apu Dios e et-eteng kabaelan tu.”

*Ya nambaliwan ni ang-ang Jesus
(Matthew 17:1-13; Luke 9:28-36)*

² Nelabah enem ni aggew ey inaygan Jesus di Peter, hi James et hi John et manteyed ida etan di eta-gey ni duntug et e-ebuh idadman. Nekekemtang ey inang-ang da e hin-appil hu ang-ang Jesus. ³ Ya balwasi tu ey nambalin ni mabkablak e kamammussi-lak ni peteg e endi kei-ingnghan tu eyad puyek.

⁴ Entanni, ey newadad Moses nan Elijah e ida kamekiung-ungbal nan Jesus. ⁵ Kan Peter nan Jesus ey “Apu, kayyaggud et wada itsud ya! Umkapy kamin tellun a-abbung et hi-gam ni hakey, hi Moses ni hakey niya hi Elijah ni hakey.” ⁶ Inheli tu humman tep simmakut idan peteg e endi kei-ingnghan tu eyad puyek.

⁷ Entanni ey newada kulput ey hiniduman tudda. Ey wadalli immel etan di kulput e kantuy “Huyya hu U-ungngak ni nakappinhed ku. U-unnud yu hu e-helen tun hi-gayu.” ⁸ Da i-ang-ang ey attukaw lad Moses nan Elijah, ebuh hi Jesus ni wada.

⁹ Ida kamandayyud duntug, ey sinugun idan Jesus e kantuy “Entan tu i-i-hel humman ni inang-ang yu ingganah alin ketegguan kun ketteyak e Pengulwan ni emin ni tuu.”

¹⁰ Inu-unnud da humman ni inhel tu, nem hi-gada ngu ey ida kamanhuhummangan e kaday “Hipa na-mu pinhed tun e-helen ni kantuy metegguan ali?”

¹¹ Et kandan Jesus ey “Kele kan idan kamantuttuddun Tugun Moses ey memengngulun um-ali mewan hi Elijah et han umli etan mengippaptek ni tuu?”

¹² Hinumang Jesus et kantuy “Makulug numan humman, tep mahapul ni um-ali ni hi Elijah et tu idaddan ida tuun mengebbulut etan ni mengippaptek ni hi-gada. Nem wada neitudek ni ehel Apu Dios ni kantuy hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey mahapul ni panlelehanan kun pehding dan hi-gak niya mepihhullak ali. ¹³ Nem e-helen kun hi-gayu e immali dedangngu la hi Elijah et panlelehanan tu hu impahpahding idan tuun hi-gatu, et humman hu inamnuan tu-wangun eman ni inhel Apu Dios ni pehding dan hi-gatu.”

*Ya nangkalan Jesus ni neihuklung etan ni u-ungnga
(Matthew 17:14-21; Luke 9:37-43)*

¹⁴ Dimmateng di Jesus di kad-an idan edum ni disipol tu, ey inang-ang da neamung ni dakel ni tuu. Wadadda etan kamantuttuddun Tugun Moses e ida kamekih Hubbeg idan disipol tu. ¹⁵ Inang-ang idan katuutuu hi Jesus ey immamleng ida et mambesik idan an menammun hi-gatu. ¹⁶ Kan Jesus idan disipol tu ey “Hipa yuka pekihhubbegin hi-gada?”

¹⁷ Ey wadalli hakey ni immehel e kantuy “Apu, in-alik hu u-ungngak ni neihuklungan ni dimonyoh et eleg paka-hel. Pinhed ku anhan ni e-kalen mu humman ni neihuklung ni hi-gatu. ¹⁸ Hedin himpaw ni neihuklung, man tuka pan-ibeknay hu annel tud puyek, ey kaman-uupag bungut tu, ey kamangkekelleket ngipen tu niya kaumkedhel annel tu. Kan kuddan disipol muy e-kalen da, nem eleg da han-ekal.”

¹⁹ Kan Jesus ey “Ayyakaw kayun tuun nunya, lawah kayu niya endi yuka pengullug! Piga binabbal kun hi-gayu? Kaw mekihahha-addak ni hi-gayun ingganah et han kayu mangulug? I-li yudya etan u-ungnga.”

²⁰ Et ilaw da etan u-ungngad kad-an Jesus. Inang-ang etan ni neihuklung hi Jesus ey pinhakkeyey impegeygey tu etan u-ungnga et metu-lid puyek ey kaman-uliulin niya kaman-uupag bungut tu.

²¹ Kan Jesus etan ni aman nunman ni u-ungnga ey “Pigan tu nengilapwan tun hanniman?” Kan etan ni ametu ey “Tam neipalpu eman ni kageggellang tu. ²² E-eggel ni innang ni mettey, tep neala ni nanteb-ung di apuy winu danum. Hemek dakemi anhan et baddangan dakemi hedin dammutu.”

²³ Kan Jesus ey “Baddangan dakeyu. Nem entan kantuy ‘hedin dammutu,’ tep kaw eleg mu amta e ya tuun kamengullug nan Apu Dios ey mebaddangan di hipan mahapul tu?”

²⁴ Inlet etan ni aman u-ungnga ehel tu e kantuy “Nakka mengullug, nem kulang nakka pengullug, baddangi muwak anhan!”

²⁵ Inang-ang Jesus e kaelieliddan emin hu tuud kad-an tu et kantu etan ni neihuklung ey “Hi-gam ni neihuklung hu gaputun nenganga

niya netuleng eya u-ungnga, ka-kal kan hi-gatu ey entan ali law pambanggad.”

²⁶ Ey pinhakkeyey impatkuk etan ni neihuklung etan u-ungnga, ey kimmedhel e heni netey et wada hakkeyey kanda na-mu nem netey.
²⁷ Nem singnged Jesus et peehneng tu ey immehneng.

²⁸ Entanni ey limmaw di Jesus etan di baley et humgep ida et e-ebbuh ida ey kan idan disipol tun hi-gatuy “Kele eleg mi han-ekal etan neihuklung?” ²⁹ Kan Jesus ey “Endi edum ni mabalin ni mengkal ni nunman ni kameihhuklung, ebuh asal.”

Ya pidwa tun nanghelan Jesus ni ketteyyan tu

(Matthew 17:22-23; Luke 9:43-45)

³⁰ Hini-yan da humman ni bebley et idlan dad Galilee, tep eleg pinhed Jesus ni wadadda edum ni tuun mengamtan kad-an tu, tep wada ittuttuddu tuddan disipol tu. ³¹ Kantun hi-gaday “Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey ellan da-ak idallin edum ni tuu et pateyen da-ak, nem yan katlun aggew ni ketteyyan ku ey metegguan nak.”
³² Eleg da awatan humman ni tuka e-e-hela, nem wada egen dan manmahmah meippanggep nunman.

Ya elaw ni makulug ni kasina-gey

(Matthew 18:1-5; Luke 9:46-48)

³³ Dimmateng idad Capernaum et humgep idad hakey ni baley. Kan Jesus idan disipol tuy “Hipalli yuka ennungbalad dalan?” ³⁴ Nem endi kaumhumang, tep ya daka ennungbala ey hedin hipa keta-ta-geyan saad tun hi-gadan emin. ³⁵ Yimmudung hi Jesus et kan tuddan disipol tuy “Ya etan tuun pinhed tun hi-gatu keta-ta-geyyan ey mahapul ni pebabah tu annel tu et mambalin ni bega-en idan edum tu.”

³⁶ Immayag hi Jesus ni u-ungnga et peehneng tud hinanggadan emin. Inakwal tu etan u-ungnga et kantun hi-gaday ³⁷ “Ya etan tuun pinhed tudda u-ungnga gapuh ni hi-gak ey humman ida neminhed ni hi-gak. Ey ya etan tuun neminhed ni hi-gak ey pinhed tu dama etan nengitudak ni hi-gak e hi Apu Dios.”

Ya tuun makulug ni daka kulluga hi Jesus ey beken idan buhul tu

(Luke 9:49-50)

³⁸ Kan John ni hi-gatuy “Apu, wada inang-ang min tuun han-ekal tu neihuklung, tep ya ngadan mu tuka ussalan mengkal ni neihuklung, nem impasiked mi tep beken ni edum tayu.”

³⁹ Nem kan Jesus ey “Entan tu pasiked tep ya tuun ya ngadan ku hu tuka ussalan mengippahding ni miracle ey beken ni lawah hu e-helen tun hi-gak. ⁴⁰ Tep emin ida etan tuun eleg umbangking ni hi-gatsu ey edum tayudda humman. ⁴¹ E-helen kun hi-gayu e ya etan tuun mengippeinum ni hi-gayun anin ni hambasuh ni danum tep inamta tu e yuwak kakulluga ey iddawtan kun panyaggudan tu.

Mahapul ni hellipat-an tayu ma-lat ya kakkayyaggud elaw tayu

(Matthew 18:6-9; Luke 17:1-2)

⁴² Nem ya etan tuun hi-gatu umhulun ni pengiwwallengen ni pakekulug tun tuka pengullug ni hi-gak, ey heballi ta-yunan hu buklew tun et-eteng ni batu et an lenengen di baybay ⁴³⁻⁴⁴ Hedin ya ngamay

yu hu kaumhulun ni yuka panliwwasi, ey heballi putul yu. Tep i-imman hu anin megumhulan hu ngamay yu nemet wada biyag yun endi pappeg tu, nem ya wadan dewwa ngamay yu ey umlaw kayu damengud impiernoh e eleg me-me-dep apuy diman. ⁴⁵⁻⁴⁶ Hedin ya heli yu hu kaumhulun ni yuka panliwwasi, ey heballi putul yu. Tep i-imman hu anin ni endi hakey ni heli yu nemet wada hu biyag yun endi pappeg tu nem ya wadan dewwa heli yu ey umlaw kayu damengud impiernoh. ⁴⁷ Ey hedin ya mateyu hu kaumhulun ni yuka panliwwasi, ey heballi ukit yu. Tep i-imman hu hakey mateyu nemet wada hu biyag yun endi pappeg tu nem ya wadan dewwa mateyu ey umlaw kayu damengud impiernoh e eleg me-me-dep apuy diman. ⁴⁸ Yadman ey mebiggibiggihan hu annel niya eleg me-me-dep hu apuy. *

⁴⁹ Emin hu mengullug ni hi-gak ey panligligatan da niya panlelehanan da ma-lat meihammad hu daka pengullug.

⁵⁰ Kayyaggud kei-ussalan ni ahin. Nem hedin na-kal hu tamtam tu, man endi law silbitu, tep eleg mabalin ni an pebangngad humman ni tamtam tu. Heni daman kamengullug e et-eteng pansilbian dan panyaggudan ni tuu, tep hi-gada kamengippeang-ang ni kayyaggud ni elaw. Nem hedin iwwalleng yu tugun ku, ey endi law silbi yud edum ni tuu. Et humman hu pan-imbabaddang kayu niya mahapul ni melinggep kayun emin."

10

Ya nengituttudduan Jesus ni meippanggep ni panhi-yanan ni han-ahwa

(Matthew 19:1-12; Luke 16:18)

¹ Hini-yan di Jesus hu Capernaum et lumaw idad bebley di Judea, et man-agwat idad Wangwang e Jordan. Entanni ey neamung ida mewan hu dakel ni tuu et tuttuduan tudda, henin tuka pehpehding.

² Wadadda immalin Pharisee ni pinhed dan patnaan hi Jesus et kandan hi-gatuy "Hipad elaw tayu hu lebbeng ni umhulun ni peni-yanan ni lakin ahwa tu?" ³ Kan Jesus ey "Kaw hipa intugun nan Moses ni hi-gayun meippanggep ni panhi-yanan ni han-ahwa?"

⁴ Kanday "Tam kantuy dammutu hedin wada kapyaeen ni lakin papil ni panhi-yanan dan han-ahwa ey hantu intu-dak hu ahwa tu."

⁵ Nem kan Jesus ni hi-gaday "In-abulut Moses humman, tep nemahhig kayu e eleg kayun hekey metuttuddui. ⁶ Nem yan laputun nanletuan Apu Dios ni emin ey lintu tu hu hakey ni laki niya hakey ni bii. ⁷ Et humman hu, ya laki ey hi-yanen tu hu ammed tu et tu addumen etan ahwa tu. ⁸ Et hedin nan-addum ida huyyan dewwa ey henidda law hakey. Beken ida law ni dewwa, nem nehakkey ida law. ⁹ Et humman hu, eleg mabalin ni an panhi-yan ni tuu hu impan-addum Apu Dios."

¹⁰ Nambangngad di Jesus etan di baley ey kan ida etan ni disipol tu ey "Hipa humman ni inhel mu?" ¹¹ Kan Jesus ni hi-gaday "Ya lakin hi-yanen tu ahwa tu et mambintan ey in-abek tu hu ahwa tu. ¹² Anin daman bii e hedin hi-yanen tu ahwa tu, et bintanen da, ey in-abek tu etan nemangulun ahwa tu."

* **9:48** 9:48 Huyyan verses ey nan-ingnegh di verse 44 niyad verse 46, nem huyyaddan dewwan verse ey eleg maitudek di edum ni version.

Ya et-eteng ni impeminhed Jesus idan u-ungnga

(Matthew 19:13-15; Luke 18:15-17)

¹³ Hakey ni aggew ey wadadda edum ni tuun in-alidadda u-ungnga dan da pekeppan Jesus ma-lat idasalan tudda, nem imbunget idaddan disipol tu. ¹⁴ Dingngel Jesus humman ey bimmunget et kantuy "Entan tu ika-leg ellian idan u-ungngad kad-an ku, tep yadda etan tuun henin elaw idan eyan u-ungnga hu elaw da hu meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios. ¹⁵ E-helen kun hi-gayu e mahapul ni iddinel ni tuu hi Apu Dios ni henin kapengiddinel ni u-ungngan kapemaptek ni a-ammed da et han maila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios." ¹⁶ Inepupu tudda etan u-ungnga et ita-pew tu ngamay tud ulu da et idasalan tudda.

Ya meippanggep etan ni kedangyan ni tuu

(Matthew 19:16-30; Luke 18:18-30)

¹⁷ Kamenglaw di Jesus di lawwan da ey pindug etan ni hakey ni laki et an mandukkun di hinangga tu, et kantuy "Kayyaggud ni Apu, hipa pehding ku ma-lat mawedan hi-gak hu biyag ni endi pappeg tu?"

¹⁸ Kan Jesus ni hi-gatuy "Kele kan muy kayyagguddak? Endi edum ni kayyaggud nem ebuh hi Apu Dios. ¹⁹ Inamtam ida etan tugun ni kantuy 'Entan patey mu, entan tu iebek ahwam, entan panekew mu, entan pan-itek mu, entan tu haul hu edum mun tuu niya u-unnud mud amam nan inam.'"

²⁰ Kan etan ni lakiy "Ma-nudda huttan e Apu, tep inu-unnud ku dedan emin eman ni keu-unggak."

²¹ In-ang-ang Jesus e ka-ang-ang e wada impeminhed tun hi-gatu, et kantuy "Hakey ni ebuh law hu mahapul ni pehding mu. Pambangngad ka ni- et mu igtang ni emin hu kinedangyan mu et idwat muddan nangkewetwet hu nangatngam et han ka maikuyug ni hi-gak, et wadalli kinedangyan mud kabunyan."

²² Dingngel etan ni laki humman ey limmemyung e maggeh nemnem tu et manglaw, tep kedangyan ni peteg.

²³ In-ang-ang Jesus idan disipol tu et kantuy "Neligat ida hu kedangyan ni meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios." ²⁴ Dingngel da humman ni inhel tu ey natngadda. Kan mewan Jesus ey "Makulug ni neligat ni peteg ni meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios. ²⁵ Nelallakkah hu kamel ni um-usip di telek ni lubay nem ya an keilla-kaman ni kedangyan di nan-ap-apuan Apu Dios."

²⁶ Dingngel ida mewan ni disipol tu humman ey nema-man natngaddan peteg et wada hakkey ni hi-gada ey kanday "Kaw! Et hipadda tep hu dammutun mehellaKniban?"

²⁷ In-ang-ang mewan Jesus ni hi-gada et kantuy "Ya tuu ey endi kabaelan tun menellaKnib ni annel tu. Nem hi Apu Dios ey han-iphding tun emin."

²⁸ Immehel hi Peter ey kantuy "Nem nemnem mu kedi e Apu, inwalleng min emin hu wadan hi-gami et deh e hi-gam hu mika u-unnuda." ²⁹ Kan Jesus ey "Makulug huttan et mukun nakka e-hela nisin hi-gayu e ya tuun hi-yanen tu ammed tu, ya u-ungnga tu, ya agitu, ya baley tu niya puyek tu tep ya tuka pengu-unnudin hi-gak niya ehel Apu Dios, ³⁰ ey meidwatan ni nunyan ketaggu tun et-eteng ni panyaggudan tu. Umdakkel hu u-ungnga tu, ya aaggi tu, ya a-ammed tu, baley tu niya payew tu. Nem wadalli dama panligligatan

tu tep pampalpaligat idallin edum ni tuu, nem yallin hakey ni aggew ey meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu. ³¹ Nem yadda etan tuun kameibbillang ni eta-gey ni nunya, ey hi-gadalli nebah ey yadda etan nebah ni nunya, ey hi-gadalli meibbillang ni neta-ta-gey.”

Ya pitlu tun penghelan Jesus ni ketteyyan tu

(Matthew 20:17-19; Luke 18:31-34)

³² Yan eman ni wadad Jesus di dalan ni daka penglawwid Jerusalem ey hi Jesus hu nemangulu. Emin ida etan disipol tu et yadda etan tuun kameitu-tu-nud ey ida kaumtatakut, tep umlaw hi Jesus diman. Entannilli ey ineming idan Jesus etan Hampulut dewwan disipol tu et ehelen tu mewan ni hi-gada hu mekapkapyan hi-gatu. ³³ Kan Jesus ni hi-gaday “Yan lawwan tayud Jerusalem ey hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey pedpap da-ak idan ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun tugun Moses. Et kandalli ey mahapul ni metteyyak ey pebeltan da-ak idan beken ni Jew et hi-gada memettey ni hi-gak. ³⁴ Heghegnuden da-ak ali, pan-inlulupdaan da-ak niya pambe-igen da-ak et han da-ak pateya. Nem yallin katlun aggew ni ketteyyan ku ey metegguan nak.”

Ya imbagad James nan John ni pinhed dan pehding alin Jesus ni hi-gada

(Matthew 20:20-28)

³⁵ Entanni, ey immalidda etan u-ungngan Sebedi e di James nan John, et kandan Jesus ey “Apu, wada anhan hu pinhed min ibbagan hi-gam.”

³⁶ Kan Jesus ey “Hipa humman?”

³⁷ Kan idan nunman ni han-agi ey “Pinhed mi et ni yallin yuddungam ni pan-ap-apuan mu ey peyuddung dakemid nambina-hil ni hi-gam, e ya hakey di winannan mu et ya hakey di winillim.”

³⁸ Nem kan Jesus ni hi-gaday “Eleg yu katted amta yuka pan-ibbaga. Kaw makkaw et han-isipel yullin heltapen etan helheltapen kulli?”

³⁹ Kandy “Dammutun han-isipel mi.” Kan Jesus ey “Nanna-ud dedan ni manhelheltap kayulli gapuh ni yuka pengu-unnudin hi-gak, nem hedin meippanggep ni mekiyyuddung ni hi-gak ey ⁴⁰ bekennak ni mengippanghel, tep hi Ama e hi Apu Dios hu mengippeyuddung etan idan pinili tu dedan.”

⁴¹ Dingngel ida etan ni edum ni disipol tu ey imbunget dad James nan John. ⁴² Et ayagan Jesus idan emin et kantun hi-gaday “Inamta yu e yadda ap-apun Gentiles ey daka peta-gey ni peteg annel da niya daka ba-aba-aladda tutu-u ⁴³ Nem beken henin nunman ni hi-gayu. Hedin wadaddan hi-gayu hu pinhed tun hi-gatu hu keta-ta-geyyan, man mahapul ni mambalin hi-gatun heni bega-en idan edum tu. ⁴⁴ Ey hedin wada etan pinhed tun hi-gatu man-ap-apu, man mahapul ni mambalin ni heni bega-en. ⁴⁵ Tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey immali-ak ni mambalin ni bega-en ni emin ni tuu, beken ni an man-ap-apu. Immali-ak ni mengikkettey ni liwat ni tuu ma-lat mahelakniban ida.”

Ya nangkalan Jesus ni kulap nan Bartimeo

(Matthew 20:29-34; Luke 18:35-43)

⁴⁶ Entanni ey dimmateng di Jesus di Jerico. Yan daka pampeniyanin nunman ni bebley ey dakel ida neikuyug ni hi-gada. Wada etan

nekulap ni kamanyuyyuddung di gilig ni keltad e kamangkedekedew idan tuun kamelebbah di kad-an tu. Ya ngadan tu numman ni nekulap ey hi Bartimeo e u-ungngan Timeo. ⁴⁷ Dingngel tu e kamangkelebbah hi Jesus di Nazareth ey kamantetekuk et kantuy “Apu Jesus e helag David, hemek muwak anhan!”

⁴⁸ Ey imbunget ida etan ni tuu e kanday “Eneeneng ka!” Nem tu anhan law kapan-eleta tekuk tu. Kantuy “Apu e helag David, hemek muwak anhan!” ⁴⁹ Immehngeng hi Jesus et kantuy “Yulli ayagi.” Et da ayagan. Kandan hi-gatuy “Amleng ka law, tep deh e daka kapan-eyyagin hi-gatu!”

⁵⁰ Ey inainah etan ni nekulap e inwekillih tu etan neita-kep ni balwasi tu et lumaw di kad-an Jesus. ⁵¹ Kan Jesus ni hi-gatuy “Hipa pinhed mun pehding kun hi-gam?” Kantuy “Apu, pinhed kun e-kalen mu kulap ku.”

⁵² Kan Jesus ey “Lakkay law, na-kal hu kulap mu tep ya muka pengullug ni hi-gak.” Pintahkeyey kaum-ang-ang law hu mate tu et maikuyug nan Jesus.

11

*Ya linawwan Jesus di Jerusalem et daydayawen idan tutu-u
(Matthew 21:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)*

¹ Neihnup law di Jesus di Jerusalem e wadadda appit ni Betania et yad Betpage etan di Duntug e Olibah, ey impamengulun Jesus ida etan dewwan disipol tu et kantun hi-gaday ² “Pan-ipappangngulu yu la eman di bebley di Betpage et hedin dettengen yu etan neiiket ni kilaw ni kebayyun eleg ni metakkayan, ey ukah yu et i-li yudya. ³ Hedin wada tuun penghel tuy ‘Kele yu ellan?’ Ey kanyuy ‘Mahapul ni Apu mi huyya, nem ibbangngad millin mekemkemtang.’ ”

⁴ Et ipappangnguludda etan ni dewwa. Limmaw ida ey wada tuwangu hu kebayyud gilig ni keltad ni neiiket di neihnup di hakey ni baley. ⁵ Daka pan-ukkaha ey kan ida etan ni tuun nenang-ang ni hi-gaday “Kele yuka pan-ukkaha iket tu?”

⁶ Nem inhumang da etan inhel Jesus ni ihhumang da et ida law kaum-eneeneng etan tuu. ⁷ Inlaw da humman ni kebayyud kad-an Jesus et idpen da balwasi dad beneg tu et mantakkay hi Jesus. *

⁸ Nan-ekal idan dakel ni tuu hu balwasi da et pan-iap-ap dad keltad ni dellanen Jesus. Ey ya damadda edum ey bulung ni keyew hu in-ap-ap dad dalan.

⁹ Yadda etan tuun nemangulu, et yadda etan kameitu-tu-nud nan Jesus ey daka pan-itkuk hu daka penaydayaw ni hi-gatu. Kanday “Kamedeyyaw hi Apu Dios! Kamedeyyaw eya intu-dak tu! † ¹⁰ Anggegannu law hu kedettengan ni pan-ap-apuan eman ni apu tayu la e hi David. Kamedeyyaw hi Apu Dios di kabunyan.”

¹¹ Dimmateng di Jesus di Jerusalem et humgep di Tempol et mang-ang-ang di nanlinikweh. Nem kamangkehileng, et ikuyug tudda etan Hampulut dewwan disipol tu, et lumaw idad Betania.

* **11:7** 11:7 Huyyan klasih ni kebayyu ey donkey. Hedin nantakkay hu patul di donkey, ey peang-ang tu e linggep hu in-ali tu. Nem hedin ya ustuh ni kebayyu hu nantakkayan tu, man mekiggubbat. † **11:9** 11:9 Psalm 118:26

Ya etan keyew ni fig ni eleg lummeh

(Matthew 21:18-19)

¹² Yan newa-waan tun nalpuan dad Betania, ey neupa hi Jesus.
¹³ Inang-ang tu etan bimmubbulung ni keyew ni fig, et lumaw ni an menang-ang ni lameh tu ey endi, tep beken nunman hu ahilammelammehan ni fig. ¹⁴ Inidutan Jesus humman ni keyew e kantuy “Hi-gam ni keyew ey eleg kalli umlamelameh ni ingganah.” Emin ida disipol tu ey dingngel da humman ni inhel tu.

Ya linawwan Jesus di Tempol

(Matthew 21:12-17; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

¹⁵ Dimmateng di Jesus di Jerusalem et lumaw mewan di Tempol. Et pampa-hep tudda etan kaungatang niyadda etan kamampanggettang di bawang. Binetu-lang tudda etan tebol ni daka pengippehullulin pihhuh niyadda etan yuddungngan idan kamanggettang ni paluma. ¹⁶ Impasiked tudda tuun mengihgep ni daka iggatang di bawang ni Tempol. ¹⁷ Kantuddan tuu ey “Neitudek di libluh hu ehel Apu Dios e kantuy ‘Ya baley ku ey keemungan idan nambakbaklang ni tuud puyek ni mandasal ni hi-gak.’ Nem ay impambalin yun heni tallu-an idan matekew, tep hauhaul hu yuka pengellain pihhuh idan kaum-alin mandasal.”

¹⁸ Dingngel idan ap-apuddan padi niyadda etan kamantuttuddun Tugun Moses humman, ey ida kaumnenemnem ni pehding dan memettey nan Jesus. Tep ida kaumtakut, tep inamta da e dakel ida tuun nangngel ni intuttuddu tu ey daka pakakkulluga.

¹⁹ Mahmahdem ni nunman ey hini-yan di Jesus et yadda disipol tu humman ni bebley.

Ya etan keyew ni fig ni inidutan Jesus

(Matthew 21:20-22)

²⁰ Yan newa-waan tu, ey indalan dad kad-an etan ni keyew ni fig, et ang-angen da, ey nema-ganan ni emin hu bulung tu ingganah di lamut tu. ²¹ Ninemnem Peter etan inhel Jesus et kantuy “Apu, ang-ang mu kedi eman inidutan mun keyew. Nekamma-ganan law.”

²² Kan Jesus ni hi-gaday “Hedin wada yuka pengullug nan Apu Dios, ²³ ey dammutun hedin kanyun duntug ey kei-tan kad baybay, ey makulug ni mei-tan hedin pinhed Apu Dios. Emin hu yuka nemnemneman meippahding ey um-amnu hedin eleg kayu mandinwa e meippahding humman ni pinhed yu. ²⁴ Mukun nakka e-helan hi-gayu e hedin mandasal kayu e wada ibbageyun Apu Dios, ey makulug ni meidwat hu hipan ibbageyu hedin kullugen yu. ²⁵ Ey hedin mandasal kayu, man pesinsahi yu nambahulan idan edum yun hi-gayu ma-lat pesinsahan daman Ama tayu e hi Apu Dios hu hipan nambahulan yu.” ²⁶ Nem hedin eleg yu pessinsahi nambahulan ni edum yun tuu, man eleg dama pessinsahin Apu Dios hu nambahulan yu. †

Ya eleg pengebbulusiddan ap-apuddan Jews e wada lebbeng Jesus ni mantuttuddu niya mengippahding idan pehding tu

(Matthew 21:23-27; Luke 20:1-8)

²⁷ Nambangngad di Jesus di Jerusalem et humgep di Tempol ey immalidda ap-apuddan padi, yadda kamantuttuddun Tugun Moses,

† 11:26 11:26 Huyyan verse ey eleg maitudek di edum ni version.

niyadda ap-apuddan Jews, ey kandan hi-gatuy ²⁸ “Hipa kelebengan mun mengippahding ida eyan muka pehpending? Hedin wada kelebengan mu, hipa ni-ngangu nengidwat?”

²⁹ Kan Jesus ni hi-gaday “Wada ni ibbagak, et hedin hanhumang yu, ey han ku dama hinumang hu yuka pan-ibbagan hi-gak. ³⁰ Hipa nengidwat ni kelebengan John ni mambenyag, kaw hi Apu Dios winu ya tuu?”

³¹ Humman imbagan Jesus ey ida kaman-imbagg, e kanday “Hipa penummang tayu? Tep hedin kan tayuy ‘Hi Apu Dios,’ penghel Jesus ey ‘Nem tamey eleg yu kulugen hu intuttuddun John.’ ³² Hedin mewan kan tayuy ‘Ya tuu,’ ey anggetakkut!” Ida kaumtakut idan tutu-u tep daka kulluga e makulug ni prophet hi John.

³³ Et kandan Jesus ey “Tawwey, eleg mi amta.” Et kan daman Jesus ey “Hedin hanniman, eggak tep dama e-helan hi-gayu hu nengidwat ni hi-gak ni kelebengan kun kamengippenahding eyan nakka pehpending.”

12

Ya a-abbig meippanggep idan etan ni kamampatek ni netamman ni grapes

(Matthew 21:33-46; Luke 20:9-19)

¹ Nan-a-abbig hi Jesus et kantuy “Wada etan tuun sinamman tu puyek tun grapes, et luhuden tu hu nanlinikweh. Kimmapiyan pengkekpalan et ya eta-gey ni pan-eddugan et pepatek tun edum ni tuu et lumaw di edum ni bebley.

² Nedateng humman ni intanem tu, et itu-dak tu etan hakey ni bega-en tun an mengellan dewatu. ³ Nem limmaw etan bega-en ey dimpap ida etan ni kamampatek ni nunman ni neitnem, et pambaigen da et han da pambanggad, e endi da indawat ni hi-gatun dewa etan ni kampuyek. ⁴ Nenu-dak mewan etan kampuyek ni hakey ni bega-en tu, ey nampa-tu da mewan et pambaingan da. ⁵ Nenu-dak mewan etan kampuyek ni hakey ni bega-en tu ey pintey da. Wadadda pay edum ni itu-dak tu ey pintey dadda edum niya nambaig da edum. ⁶ Endi law edum ni itu-dak tu, et itu-dak tu etan u-ungnga tun nakappin角度 tu. Tep kan etan ni kampuyek ey ‘Pangngu ew et ya eya u-ungngak hu itu-dak ku. Nanna-ud ni be-ingan da et lispituhen da.’

⁷ Limmaw etan u-ungnga tu ey kan ida etan ni kamampatek ni nunman ni puyek ey ‘Iyyalli u-ungnga tun memeltan alin puyek tu. Pandada-da itsu et pateyen tayu et pampuyek tayu eya puyek ni beltanen tu.’ ⁸ Dimpap da tu-wangu etan u-ungngan kampuyek, et pateyen da et da bekahen annel tu.”

⁹ Kan Jesus ida etan ni tuu ey “Hipalli na-mu pehding etan ni kampuyek etan idan kamampatek ni nunman ni puyek tu? Makulug anhan et tudda pepettey etan kamampatek ni puyek tu, et pepatek tun edum ni tuu.”

¹⁰ Negibbuh huyyan a-abbig tu et kantu mewan ey “Wada na-mun binidbid yu etan neituede ni kantuy

‘Ya etan batun binelaw idan kamengapiyan baley ey humman anhan law hu impambalin Apu Dios ni kekakkayaggudan ni

meikkapyad baley. ¹¹ Humman ni impahding tu ey tayu katetbala e kayyaggud ni peteg.’ ”

¹² Ihik idan etan ni ap-apuddan Jews ni dedpapen hi Jesus, tep inamta da e hi-gada nengipadngelan tun nunman ni a-abbig, nem ida kaumtakut idan tuu et neala et hi-yanen da.

*Ya pambeyyadan ni buwis nan hi Cesar e ap-apud Rome
(Matthew 22:15-22; Luke 20:20-26)*

¹³ Entanni, ey intu-dak dadda Pharisee et yadda etan edum ni tuun Herod ni an mematan Jesus. Limmaw ida et kandan hi-gatuy ¹⁴ “Apu, inamta mi e makulug emin hu muka e-hela ey muka ituttuddu makulug ni elaw Apu Dios niya eleg ka meidngelin kae-heladdan tutu-u niya eleg mu hengnguda hu ingkatuun hipan tuu. Ehel mun hi-gami, kaw kamei-ebbulut di Tugun Moses e hi-gatsun Jews ey mambeyyad itsun Cesar e ap-apud Rome ni buwis winu eleg?”

¹⁵ Nem inamtan Jesus e pinhed dan ebuh ni patnaan hedini hipa kantu. Et kantun hi-gaday “Kele yuwak kapatpatnai? I-li kayullin palatah et ang-angen ku ah.” ¹⁶ Et idwat da ey kan Jesus ni hi-gada ey “Hipa kan-angah niya kan-ngadan eyan neimalka eyad pihhuh?” Kanday “Tam hi Cesar.”

¹⁷ Et kan Jesus ni hi-gaday “Idwat yun Cesar hu lebbeng tun meidwat ni hi-gatu, niya idwat yun Apu Dios hu lebbeng tun meidwat ni hi-gatu.” Ey natngaddan nenumang tu et hi-yanen da.

*Ya meippanggep ni ketegguan ali
(Matthew 22:23-33; Luke 20:27-40)*

¹⁸ Entanni, ey wadadda mewan immalin Sadducee di kad-an Jesus. Humman idan tuu ey kanday eleg meteggui tuun netey. ¹⁹ Kandan Jesus ey “Apu, intuttuddu lan Moses e hedini netey hu hakey ni laki ey endi u-ungnga tu, man mahapul ni ahwaen ni agi tun laki etan biin nebalu ma-lat hedini man-ungngadda, man meibbillang ni u-ungnga da etan ni netey. ²⁰ Inna-nu tep hedini heninnuy neipahding: Wadadda pitun lalakkin han-aaggi. Nelahin etan pengulwan da, nem endi u-ungnga da ey netey. ²¹ Bineltan ni neihned humman ni bii ey netey dama ey endi u-ungnga da. ²² Nambebelatanan da ey netey idan emin ey endi u-ungnga da. Entanni, ey netey dama law etan bii. ²³ Hedini makulug ni metegguan idallin emin hu nangketey, hipalli tep law kan-ahwan nunman ni bii, tep aye nambebelatanan idan pitun han-aaggi?”

²⁴ Hinumang Jesus et kantuy “Neihla kayu. Huttan keamtaan tu e eleg yu han-awat hu impatudek Apu Dios ni ehel tu niya kabaelan tu. ²⁵ Yallin ketegguan idan nangketey ey heniddalli anghel di kabunyan e eleg idalli law man-aahwa. ²⁶ Hedini ya meippanggep ni ketegguan idan nangketey, kaw eleg yu awatan hu intudek Moses ni inel Apu Dios ni nekihummanganan tun hi-gatu etan di kamantettebbel ni kekkeyew? Kantuy ‘Hi-gak hu Dios nan Abraham, hi Isaac ni hi Jacob.’ ²⁷ Et huyya pengamtaan tayu e humman idan aammed tayu ey netey ida, nem eleg ibbilang Apu Dios idan netey, tep tegguen tuddalli emin tuu tu. Hi-gatu ey Dios idan mategu, beken ni yadda netey. Huttan kangkun neihla kayun peteg.”

*Ya keim-importantehan ni tugun Apu Dios
(Matthew 22:34-40; Luke 10:25-28)*

²⁸ Wada etan hakey ni kamantuttuddun Tugun Moses ni nangngel ni nunman ni inhel Jesus, et inamta tu e kayyaggud humman ni inhumang tuddan Sadducee, et lumaw di kad-an Jesus et kantuy “Hipa keim-importantehan di emin ni tugun?” ²⁹ Hinumang Jesus et kantuy “Na-hel hu keim-importantehan ni tugun Apu Dios eman ni nanghela tun kantuy ‘Dengel yun tutu-ud Israel huyya: Hi Apu Dios ey hakey ni ebuh et endi edum ni Apu tayu. ³⁰ Hi-gatun ebuh hu pinheden yud puhu yu, yad emin di yuka nemnemnema, niyad emin di yuka pehding. ³¹ Ya meikkadwa: Mahapul ni pinheden yu edum yun tuu, henin impeminhed yun annel yu.’ Huyyan dewwan tugun hu keim-importantehan di emin ni tugun tu.”

³² Kan etan ni kamantuttuddun Tugun Moses ey “Makulug huttan ni inhel mu e Apu. Makulug ni endi edum ni Apu tayu nem ebuh hi Apu Dios, niya endi edum ni Dios, nem hi-gatun ebuh. ³³ Mahapul ni hi-gatu pakappinheden tayu niya pinheden tayu dama edum tayun tuu henin impeminhed tayun annel tayu. Huyyadda keimportantehan ni tugun ni meunnud nem yadda etan kamei-appit ni kagihheba niya hipaddan edum ni kamei-appit nan Apu Dios.” ³⁴ Inamtan Jesus e neiptek humman ni inhel tu et kantuy “Ngannganih ni meilla-kam kad nan-ap-apuan Apu Dios.” Negibbuh humman ey ida law kaumbaing ni memabaggan Jesus.

Hi Christo ey beken ni helag David ni ebuh, tep hi-gatu ey Ap-apun David metlaing

(Matthew 22:41-46; Luke 20:41-44)

³⁵ Yan eman ni kapantuttudduin Jesus di Tempol, ey kantuddan tuu ey “Kele kan idan kamantuttuddun Tugun Moses ey hi David ali kehlagan nan Christo? ³⁶ Tam impa-hel ni Ispirituh Apu Dios nunman hi David et kantuy:

Kan Apu Dios etan ni Ap-apu tayu e hi Christo ey ‘Yudung kad winannan ku ingganah apputen kuddan emin hu buhul mu.’

*

³⁷ Huyya keang-angan tu e anin ni hi David et tuka inggadni hi Christo ni Ap-apu tu. Et hedin hanniman, kele inna-nu et hi Christo ey helag David?”

Emin ida etan tuun neamung ey pinpinhed dan deddenggelen humman ni kapan-e-helan Jesus.

Ya lawah ni elaw idan kamantuttuddun Tugun Moses

(Matthew 23:1-36; Luke 20:45-47)

³⁸ Kan mewan Jesus ni hi-gaday “Helipat-i yu et eleg yu u-unnudan hu elaw idan kamantuttuddun Tugun Moses, tep pinhed dan emin hu tuu ey immatunan dadda e mittuduh ida, tep ida kamambabalwasin andukkey niya pinhed dan tettebalen emin ni tuu ida, nema-ma hedin wadaddad mulkaduh. ³⁹ Pinhed da pay ni hi-gada umyudung di kayuddungin kametbal ni tuud simbaan niya pinhed dan yad kayuddungiddan kametbal ni tuu hu yuddunggan da hedin wada hamul. ⁴⁰ Dadda kaa-amiha hu nangkebalun bii et daka pan-ala hu limmu da, nem hedin ida kamandasal, man anakkayang numan e daka dukkedukkeya dasal da e heni etan ni beken ni lawah hu daka

pehpehding. Et humman hu, nemahhig ali pengastigun Apu Dios ni hi-gada tep yadda humman ni lawah ni daka pehpehding.”

Ya indawat etan ni nebalun biid Tempol

(Luke 21:1-4)

⁴¹ Yimmudung hi Jesus di Tempol di demang etan ni kapengi-
emmungin pihhuh ni kaiddawat idan tutu-u et tuka ang-ang-angadda
katuutuun kamampengihha-ad ni pihhuh da. Dakel ida kekeddan-
gyang ni nampengiha-ad ni dakel ni pihhuh da. ⁴² Entanni ey immali
hu newetwet ni nebalun bii ey deddewwan hepeng ni ebuh hu inha-
ad tu. ⁴³ Inaygan Jesus ida etan disipol tu et kantun hi-gaday “E-helen
kun hi-gayu e ya etan deddewwan hepeng ni inha-ad ni nebalun bii
hu e-etteng balol tu nem ya indawat idan etan ni edum. ⁴⁴ Tep yadda
inha-ad etan idan kedangyan ey humman nehawal ni kinedangyan da.
Nem ya etan newetwet ni nebalun bii ey ebuh humman ni pihhuh tu,
nem inhanekul tun indawat ni emin.”

13

*Ya nanghelan Jesus ni kebabahan etan ni Tempol et ya panlele-
hhanan niya panligligatan tulli*

(Matthew 24:1-2; Luke 21:5-6)

¹ Yan kapampeni-yanid Jesus etan ni Tempol, ey kan etan ni hakey
ni disipol tuy “Apu, ang-ang mu kedi, kakkayyaggud eya Tempol! Ey
etta-teng ni peteg hu batun nangeikapya!”

² Kan Jesus ey “Em, kayyaggud eya yuka ang-ang-angan nunya, nem
edum alin aggew et mangkebahbah idan emin huuya. Endiddallin
eyan batu hu mannenneng di neikapyaan tu, anin hakey.”

³ Yan eman ni linawwan di Jesus di Duntug e Olibah, ey limmaw
di demang ni Temple et an yumudung diman. Entanni ey limmaw hi
Peter, hi James, hi John, ni hi Andrew di kad-an tu et e-ebbuh idadman
ey kandan hi-gatuy ⁴ “Pigan tulli amnuan nunyan inhel mu niya hipalli
pengi-immaturan hedin kamangkedettengi amnuan tu?”

⁵ Kan Jesus ey “Helipat-i yu ma-lat endi an mehe-ul ni hi-gayu, ⁶ tep
dakel idalli um-alin kanday hi-gada hi Christo et dakel ali tuun mehe-ul.
⁷ Ey dedngelen yulli e ida kamanggugubat hu tutu-ud neihnup niyad
neidawwi, nem entan ali takut yu. Huyyaddalli mekapkanya, nem
beken alin nunman ni kepappegan ni puyek. ⁸ Em, manggugubat idalli
kebebbebley, tep wada hakkey ni ap-apu ey gubbaten tu hu edum tun
ap-apud edum ni bebley. Ey meweddalli bisil niya yegyeg. Huyyaddalli
hu kelleppuan ni ligat.

⁹ Helipat-i yu, tep dedpapen dakeyulli et illaw dakeyud hinang-
gaddan huwet. Pambe-igen dakeyud kesimsimbaan niya peehngeng
dakeyud hinanggaddan ap-apu tep ya yuka pengullug ni hi-gak. Et
yan nunman hu pengippeamtaan yun hi-gadan meippanggep ni hi-
gak. ¹⁰ Tep mahapul ni meippeamtad kebebbebley hu meippanggep ni
impahding kun panyaggudan ni tuu et han medatngi hu kepappegan
ni puyek.

¹¹ Hedin dedpapen dakeyulli et illaw dakeyud hinanggaddan huwet,
entan kadenagi yun e-helen yu. Ehel yu hu hipan wadad nemnem
yu, tep emin ali etan e-helen yu ey melpu etan ni Ispirituh Apu Dios,
beken kayun kan nemnem. ¹² Yalli agi ey hi-gatu mengippepettey ni

agi tu, ya a-ammed ey hi-gatu mengippepettey ni u-ungnga tu. Et yadda u-ungnga ey pepettey da a-ammed da. ¹³ Emin idalli tuu ey angebe-hel dakeyu tep ya yuka pengullugin hi-gak. Nem yaddalli etan mengissippel ni ligat da niya mengippenenneng ni daka pengullug ni hi-gak ingganah ni megibbuh emin ida huyya, ey meihwang ida.

*Ya meippanggep ali etan ni anggetakkut
(Matthew 24:15-28; Luke 21:20-24)*

¹⁴ Wadalli etan lawah ni peteg ni ang-angen yun kapekabbellawan Apu Dios ni meihha-ad etan di beken ni lebbeng ni keihha-adan tu. (Hi-gayun memidbid ni nunya ey mahapul ni ewwatan yu huyya.) Emin idalli tuud Judea ey mahapul ni umbesik idad duntug. ¹⁵ Ya etan tuun wadad dallin ni baley tu ey mahapul ni eleg mantaktaktak ni umhegep di bawang ni an mengellan hipan mahapul tu, nem nealay bimmesik ma-lat eleg ha-kupan ni buhul tu. ¹⁶ Yadda etan tuun wadad payew ey mahapul ni eleg ida mantaktaktak ni umlaw di baballey dan an mengellan balwasi da, nem nealay bimmesik ida ma-lat eleg ida mehakupan. ¹⁷ Anggehemmek idalli bibi-in nampambutsug et yaddalli etan wada gelang dan kaman-innum hedin medettengan idalli humman ni aggew. ¹⁸ Pandasal kayun Apu Dios ma-lat eleg ali maipaddih ni keteketel, ¹⁹ tep humman ni ligat ey nehalman ni peteg nem yadda la emin ni ligat, neipalpu eman ni naltuan ni puyek ingganah nunya. Ey endilli law hu henin nunman ni ligat hedin megibbuh. ²⁰ Nem ay kayyaggud et ingkalan Apu tayu hu bilang ni aggew ni panliggatan alin tuu gapuh idan etan ni tuu tun pinili tu, tep gullat ni eleg tu ekalan, et mettey emin hu tuu.

²¹ Ey hedin wadaddalli etan menghel ni kanday wadad dimmun winu wadadya hi Christo, ey entan kaya kulug tu. ²² Tep dakel ali hu menghel e kanday hi-gada hi Christo ey yaddalli edum ey kanday prophets ida. Ipahding dalli kaketngain tuu niya peang-ang dalli hu et-eteng ni kabaelan da, et humman hu, gullat ni mabalin et, anin idallin tuun Apu Dios et mehe-ul ida. ²³ Et humman hu, helipati yu, yaggud impamenguluk ni inhel ni hi-gayu.

*Ya ellian ali mewan Jesus
(Matthew 24:29-31; Luke 21:25-28)*

²⁴ Hedin megibbuh idalli huyyan ligat, man me-dep ali law hu aggew niya eleg ali dama law umbenang hu bulan. ²⁵ Ey mangke-gah idalli bittuwwen di kabunyan. Yan nunman ali ey endi petekkan tuddan wadad kabunyan, tep meendilli kabaelan da. * ²⁶ Hedin negibbuh ni neipahding ida huyya, ey ang-angen da-ak ali e Pengulwan ni emin ni tuu etan di kulput e meang-ang ali et-eteng ni kabaelan ku niya dayaw ku. ²⁷ Ittu-dak kuddalli anghel ku et dadda emmungen ali emin hu pinilin Apu Dios ni tuu tud kebebbebley di puyek.

*Ya etan keyyew ni fig
(Matthew 24:32-35; Luke 21:29-33)*

²⁸ Nemnem yu e hedin kamemullung hu keyew e fig, ey amta yu e kamangkedettengi hu siyaggew. ²⁹ Heni daman ellian kulli e hedin neipahding idalli huyyan inhel ku, inamta yu e kamangkedettengi

* **13:25** 13:25 [24-25] Ang-ang yu Isaiah 13:10, ya 34:4, niya Joel 2:10.

law hu pambangngadan ku. ³⁰ E-helen kun hi-gayu e makulug ni yadda edum ni hi-gayun tuun nunya ey eleg ida ni mettey ey um-amnulli emin eya inhel ku. ³¹ Meendilli kabunyan et ya puyek, nem mannenneng alin ingganah hu ehel ku.

*Endin nengamtan ellian ali Jesus mewan di puyek
(Matthew 24:36-44)*

³² Nem endi hakey ni nengamtan aggew winu tsimpuh ni ellian ku. Anin idan anghel et hi-gak e U-unggan Apu Dios et eleg mi amta. Ebuh hi Ama e hi Apu Dios ni nengamta. ³³ Et humman hu, helipati yu, et mandaddan kayu, tep eleg meamta hu aggew ni nagtud ni ellian ku. ³⁴ Heni etan ni tuun indinel tuddan bega-en tu hu baley tu. Wada hakkeyey, intudu tun ngunnen tu. Et tugunen tu etan hakey ni bega-en e peka-eddugan tu habyen. Et lumaw di edum ni bebley ey endi maptek ni pambangngadan tu.”

³⁵ Kan mewan Jesus ey “Helipati yu, tep endi maptek ni pambangngadan ku, hen i etan ni tuun limmaw di edum ni bebley e eleg meamta hedin yan mahmahdem, yan gawan hileng, yan tekuk ni manuk, winu yan kakkabbuhhan hu keibbangngadan tu. ³⁶ Heni daman hi-gak e endi maptek ni keibbangngadan ku et inna-nu hedin ha-kupan dakeyun eleg mandaddan. ³⁷ Huyyan nakka pan-e-hela ey beken ni hi-gayun ebuh hu nakka pampengheli, nem emin hu tuu. Et humman hu, helipati yun emin ni tuu.”

14

*Ya nan-uungbalan idan buhul Jesus ni pemetteyan dan hi-gatu
(Matthew 26:1-5; Luke 22:1-2; John 11:45-53)*

¹ Dewwan aggew law ey medettengan hu Piyestah ni Passover niya Piyestah ni Sinapay ni eleg ma-duman ni yeast. Ey yadda etan ap-apuddan padi niyadda kamantuttuddun Tugun Moses ey ida kaumhamahamak ni pehding dan mengilligud ni mempap nan Jesus et pateyen da. ² Nem kanday “Eleg tayu ippaddih ni piyestah hu pempapan tayun hi-gatu, tep dakel ida tuu et entanni ey umguluh ida.”

*Ya nengiduyagan etan ni biin nenginan lana nan Jesus
(Matthew 26:6-13; John 12:1-8)*

³ Kamengngan di Jesus di Betania di baley Simon e hi-gatu etan wada la leprosih tu, * ey immali etan hakey ni biin wada hambusih ni nenginan lanetu et iduyag tud ulun Jesus. ⁴ Yadda etan edum ni tuun wadadman ey peteg bunget da etan ni bii. Kanday “A-ayyulah humman ni lana, tam impakewah tu. ⁵ Tam gullat ni iggatang humman et dakel ni pihhuh ni meidwat et idan nangkewetwet.” Et iheng-ak da etan bii.

⁶ Nem kan Jesus ni hi-gaday “Kenamung tu ngu. Kele yu ihheng-ak ey kayyaggud ni peteg humman ni tu impahding ni hi-gak? ⁷ Gaway ida newetwet tep wadaddangu dedan ni ingganah di kad-an yu, et linggeman ni tsimpuh ni pinhed yun pemaddangan ni hi-gada et dammutu, nem hedin hi-gak, man eleggak mena-yun ni mekihahhad ni hi-gayu. ⁸ Impahding eyan bii hu mabalin ni pehding tun hi-gak. Dinuygan tu annel kun lana ma-lat maidaddan, tep ay ngannganih

* 14:3 14:3 Ya degeh ni leprosy ey kamengmngpuh hu annel.

keikkullungan ku. ⁹ Nemnemnem yulli huuyan impahding tu, tep emin alid kebbebley di keippeamtaan ni ehel Apu Dios ey meippeamta dama huuyan impahding tun penginnemnememan alin hi-gatu.”

Ya nengabulutan Judas ni mengihdul nan Jesus

(Matthew 26:14-16; Luke 22:3-6)

¹⁰ Entanni ey limmaw hi Judas Iskariot e hakey ni disipol Jesus di kad-an idan ap-apuddan padi et makihummangan meippanggep ni pengippedpapan dan Jesus. ¹¹ Ida kamanggagaya et ehlen dan Judas e beyyadan dan pihhuh hi-gatu. Neilepun nunman ey kahellipat-in Judas hu pehding tun mengihdul nan Jesus.

Ya nengannan di Jesus et yadda etan disipol tun Piyestah ni Passover

(Matthew 26:17-25; Luke 22:7-14, 21-23; John 13:21-30)

¹² Yan lapun aggew ni Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast e yan nunman hu daka pampalsiin impah ni kalneroh ni daka kennan Piyestah ni Passover, ey kan idan disipol Jesus ni hi-gatuy “Attu pinhed mun mi pengiddaddanan ni pengngannan tayun Piyestah?”

¹³ Ey kan Jesus etan ni dewwan disipol tuy “Lakkayuy eman di bebley et hedin wada ang-angen yu etan ni nan-agtun bewed, man unud yu ingganah etan di baley ni pengihgepan tu. ¹⁴ Kan yu etan ni kambaley ey ‘Kan Apu tayuy attu pengngannan middan disipol kullin tsimpuh ni Piyestah ey?’ ¹⁵ Et ittudu tun hi-gayu etan et-eteng ni kuwaltuh di meikadwan gladuh e wadan emin hu mahapul tayu. Yadman hu pengiddaddanan yun pengngannan tayulli.”

¹⁶ Et lumaw ida etan dewwad bebley ey makulug numan hu inhel Jesus et da idaddan diman emin hu pengngannan dan Piyestah ni Passover.

¹⁷ Mahmahdem nunman ey dimmateng di Jesus et yadda etan Hampulut dewwan disipol tu. ¹⁸ Nangginawwa da ekan ey immehel hi Jesus e kantuy “E-helen kun hi-gayu e makulug ni wada hakey ni hi-gayun mengihdul ni hi-gak. Iyyadyan nunya e kamekikkan ni hi-gatsu.”

¹⁹ Dingngel da humman ey maggeh nemnem da et wada hakkeyey kantuy “Kaw hi-gak?” ²⁰ Kan Jesus ey “Ya hakey ni hi-gayun tuka pekihhiwhiw hu sinapay tud nakka pengihhiwhiwi hu mengihdul ni hi-gak. ²¹ Ma-nu tep makulug ni kan ni neitudek ni ehel Apu Dios ey metteyyak e Pengulwan ni emin ni tuu, nem anggehemmek alin peteg etan mengihdul ni hi-gak. Heballi ew nem eleg maiungnga humman ni tuu.”

Ya pengngannan etan ni sinapay niya penginnuman etan ni meinnum ni penginnemnememan ni neteyyan Jesus

(Matthew 26:26-30; Luke 22:15-20; 1 Corinthians 11:23-25)

²² Ida kamengngan ey illan Jesus etan sinapay et mansalamat nan Apu Dios et peni-angen tu et ika-peng tun hi-gada. Kantuy “Ekan yu tep huuya annel ku.” ²³⁻²⁴ Negibbuh ey illa tu mewan etan basuh et mansalamat nan Apu Dios. Indawat tun hi-gada et kantuy “Inum kayun emin eyad basuh tep huuya kuheyaw kun um-ayuh ni amnuan etan ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan ni dakel ni tuu.” Et uminun idan emin. ²⁵ Kan Jesus mewan ey “E-helen kun hi-gayu makulug e enggak ali law um-inum mewan ni henin nunyan meinnum

ingganah alin innuman ku ni baluh ni meinum di nan-ap-apuan Apu Dios.”

²⁶ Negibbuh humman et man-a-appéh idan penaydayaw dan Apu Dios et han ida lumaw di Duntug e Olibah.

Ya nanghelan Jesus ni pengihhe-utan alin Peter e hi-gatu hakey ni disipol tu

(Matthew 26:31-35; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

²⁷ Entanni ey kan Jesus ni hi-gaday “Emin kayulli ey pan-inhihiyanan yuwak, tep humman amnuan etan ni impatudek Apu Dios ni meippahding ni hi-gak e kantuy ‘Pepettey kulli etan kamampaptek idan kalneroh et mawehit ida kalneroh tu.’ ²⁸ Nem yallin ketegguan ku ey memengngulu-ak ni umlaw di Galilee.”

²⁹ Nem kan Peter ey “Anin na-mun hi-yanen dakaddan edum et eleg mabalin ni daka hi-yanen ni hi-gak.”

³⁰ Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Nemnemnem mu eya e-helen kun hi-gam, yan nunyan hileng ey mampitlun ihhaut mu e kammuy eleg muwak amta et han tumkuk hu manuk ni pidwatu.”

³¹ Nem kan Peter anhallaw ey “Anin na-mun mekittettyak ni hi-gam et eleg mabalin ni nak e-helen e kankuy eleg daka amta.” Ey anin damaddan edum tun disipol ey humman inhel da.

Ya an nandasalan Jesus di Gethsemani

(Matthew 26:36-46; Luke 22:39-46)

³² Limmaw idad Gethsemani et kan Jesus ni hi-gaday “Panyuyyudung kayullidya et nak mandasal di dimmun.” ³³ Ebuh di Peter, hi James, et hi John ni ingkuyug tu. Maggeh ni peteg nemnem Jesus niya nemahhig lemyung tu. ³⁴ Kantun hi-gaday “Maggeh ni peteg hu nemnem ku et iyadyan heni ippatey ku. Dideya kayu ey entan kaugip et wada pan-e-eddum ku.”

³⁵ Imme-eddawin ekket et manlukbub et mandasal nan Apu Dios malat eleg et anhan an manhelheltap. ³⁶ Kantun Apu Dios ey “Ama, hi-gam ey kabaelan mun mengippahding ni emin. Attu anhan et ekalen mu huyyan nak panhelheltapan ey? Nem ngenamung ka, ya pinhed mu hu meu-unnud, beken ni ya pinhed ku.”

³⁷ Nambangngad hi Jesus di kad-an idan disipol tu ey neugip ida. Kantun Simon Peter ey “Kaw neugip kayu? Kele eleg yu pakeisipel ugip yu, anin han-olas ni ebuh?” ³⁸ Kantu pay ni hi-gaday “Ebuh kaugip yu, nem pandasal kayu ma-lat eleg kayulli maheul ni manliwwat. Inamtak e pinhed yun mengu-unnud, nem kulang hu kabaelan yu.”

³⁹ Limmaw mewan et an mandasal nan Apu Dios ey humman mewan hu indasal tu. ⁴⁰ Et mambangngad ey neugip ida mewan etan disipol tu, tep eleg dan hekey han-isipel ugip da. Bimmangun ida ey eleg da amta e-helen dan hi-gatu.

⁴¹ Yan pitlu tun pambangngadan tu, ey kantun hi-gaday “Kaw tagan yu ugip niya kaw man-i-yyatu kayu? Hiyya law, bangun kayu tep nedatngan hu pemetteyan idan nangkeliwtan ni tuun hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu. ⁴² Inah kayu et lumaw itsud kad-an da. Ammundeh etan tuun nengihdul ni hi-gak.”

Ya nampapan dan Jesus

(Matthew 26:47-56; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

⁴³ Nanengtun kaman-e-ehhel hi Jesus ey immali hi Judas e hakey idan etan ni Hampulut dewwan disipol Jesus. Ingkuyug tudda dakel ni tuun nampan-ispadah niya nampantenged ni bakdung, e humman ida intu-dak idan etan ni aap-apuddan padi niyadda etan kamantuttuddun Tugun Moses, niyadda kamengipappanggulun Jews. ⁴⁴ Sinugun idan Judas e kantun hi-gaday “Ka-immaturu la etan tayu dedpapi, tep humman etan akwalen ku. Hedin inakwal ku, immali kayu et pedenen yu niya pekagguwuwai yun pengillawwan yu.”

⁴⁵ Limmaw hi Judas di kad-an Jesus et kantuy “Immali kami, Apu” ey in-akwal tu. ⁴⁶ Et umlidda etan tuu et pedenen da hi Jesus. ⁴⁷ Nem inuknut etan ni hakey ni disipol Jesus hu ispadah tu et palngen tu etan bega-en ni Eta-gey ni Padi ey neiptek di tangile tu.

⁴⁸ Immehel hi Jesus et kantun hi-gaday “Kaw matekewwak et pakkadek ni kayu man-ispadah niya kayu mampantetnged ni bakdung ni um-alin mempap ni hi-gak? ⁴⁹ Tam kewa-wa-wa ey wada-ak di Tempol ni kamantuttuddu, kele eleg yuwak depapi diman? Nem anin tep huuya amnuan etan ni neitudek ni inhel Apu Dios.” ⁵⁰ Emin ida etan disipol Jesus ey bimmesik ida.

⁵¹⁻⁵² Wada etan hakey ni kamengullug nan Jesus ni nanwawwangngal e kameitu-tu-nud ni hi-gatu. Pinden da e dedpapi da et, nem bimmesik e nammu-lih tep neya-nit hu wangal tu.

Ya nengimbistigalan dan Jesus di hinanggaddan ap-apuddan Jews (Matthew 26:57-68; Luke 22:54-55, 63-71; John 18:13-14, 19-24)

⁵³ Et ilaw da hi Jesus di baley etan ni Eta-gey ni Padi. Ey neamung idan emin diman etan aap-apuddan padi, yadda ap-apuddan Jews, niyadda kamantuttuddun Tugun Moses. ⁵⁴ Neiunnuunnud hi Peter ni hi-gada, nem eleg meihnap. Nanha-ad di dallin et mei-dum idan guwalyan nandangdang di apuy.

⁵⁵ Sinaggan idan aap-apuddan padi et yadda ap-apuddan Jews hu mahmamamah idan tuun pebehul dan Jesus, ma-lat humman umpapuh ni pengipepeteyan dan hi-gatu, nem endi himmak dan bahul tu. ⁵⁶ Dakel ida etan nan-itek ni nantistigun kanday nambahul hi Jesus, nem eleg man-uunnud hu inhel da.

⁵⁷⁻⁵⁸ Entanni ey wadadda etan nan-itek e kanday “Dingngel mi la inhel tu e kantuy bahbahen tu kunu etan Tempol, nem melebbah kunu tellun aggew ey behwatan tu hakey mewan ni Tempol ni beken ni kinapyan tuu.” ⁵⁹ Nem anin hi-gada et eleg man-uunnud hu inhel da.

⁶⁰ Immehng etan Eta-gey ni Padi et kantun Jesus ey “Kele eleg ka umhapit? Kaw makulug numan ni inhel mu humman?” ⁶¹ Nem kaumeneeng hi Jesus e eleg ni hekey man-e-ehhel. Immehel mewan etan Eta-gey ni Padi e kantuy “Kaw hi-gam hi Christo e U-ungngan Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu?” ⁶² Kan Jesus ey “Em. Ang-angen yuwak ali e Penguluwan emin ni tuun umyudung di winannan Apu Dios e Keta-ta-geyyan. Ang-angen yuwak ali mewan di kulput ni pambangngadan kud puyek.”

⁶³ Inhel Jesus huuya ey bini-ki etan ni Eta-gey ni Padi hu balwasi tun bunget tu. Et kantuy “Hiyya! Negibbuh huuyan diklamuh. Eleg mahapul ni wada edum ni tistigu, tep dingngel tayu inhel tu. ⁶⁴ Dingngel tayu hu tuka panla-pahin Apu Dios. Ey hipa yuka

pannemnem?" Kan idan emin ni tuu ey "Mahapul ni mettey." ⁶⁵ Yadda edum ey linupdaan da hi Jesus. Ey hedin hinephepan da matetu, dinuntuk da ni kanday "Ehel mu dan hu nenuntuk ni hi-gamah?" Nan-amping ida dama etan ni guwalya.

Ya nengiheutan Peter e edum tu hi Jesus

(Matthew 26:69-75; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Hedin hi Peter, nanengtun wadad dallin e kamekiddangdangdang idan guwalya. Immali etan hakey ni biin bega-en etan ni Eta-gay ni Padi ey ⁶⁷ inimmatunan tu hi Peter et kantuy "Tam hi-gam la etan hakey ni kadwan Jesus e iNazareth."

⁶⁸ Nem inhalt Peter e kantuy "Tawwey ngu, eggak ngu amta huttan ni muka pan-e-hela." Neba-hil hi Peter etan di luhud ey simmekuk hu manuk.

⁶⁹ Inang-ang mewan etan ni biin bega-en et kantudda etan ni tutu-u ey "Hi-gatu kaya hakey ni edum nan Jesus." ⁷⁰ Nem inhalt mewan Peter e kantuy beken tu.

En-entanni ey kan mewan idan tuun nan hi Peter ey "Eleg mabalin ni mu ihhaut, tep anin ni hi-gam et nalpu kad Galilee."

⁷¹ Nem insapatah Peter e kantuy "Anin na-mun petteyey tuwak Apu Dios et makulug ni eggak amta etan tuun yuka e-e-hela."

⁷² Tuka pan-e-hela humman ey simmekuk hu manuk e humman pidwatu ey ninemnem Peter etan la inhel Jesus ni hi-gatun kantuy "Mampitullu penghelam e kammuy eleg muwak amta et han tumkuk hu manuk ni pidwatu." Et ebuhe mannannangnih.

15

Ya nemistigalan Pilate nan Jesus

(Matthew 27:1-2, 11-14; Luke 23:1-5; John 18:28-38)

¹ Kakkabbuhhan ni nunman ey neamung ida mewan etan ap-
apuddan padi, yadda etan ap-apuddan Jews, yadda kamantuttuddun
Tugun Moses, niyadda konsihal et panhuhumanganan da hedin hipa
pehding dan Jesus. Binangkilingan da hi Jesus et ilaw dad kad-an
Pilate, tep hi-gatu governor ni nunman.

² Binistigal Pilate e kantuy "Kaw hi-gam hu Patul idan Jews?" Kan
Jesus ey "Tam deh e inhel mu."

³ Ey dakel kapebehul idan aap-apuddan padin hi-gatu. ⁴ Et kan
Pilatah ni hi-gatuy "Hipa penummang mu eyan daka pebehul idan
hi-gam?"

⁵ Nem kapemeggan Jesus hu i-inneng ey natnga hi Pilate.

Ya meippanggep ni pengippepetteyan dan Jesus

(Matthew 27:15-26; Luke 23:13-25; John 18:39-19:16)

⁶ Hedin Piyestah ni Passover ey wada keibbukyat ni governor ni
hakey ni neikelabut ni pinhed idan tuun meibbukyat. ⁷ Wadaddan
nunman hu neikelabut ni pimmatey eman ni nekigubatan dad Rome
e hi Barrabas hu hakey. ⁸ Ida kamangkeemmung hu tutu-ud kad-
an Pilate ma-lat ibega dan hi-gatu hu pinhed dan meibbukyat ni
neikelabut. *

* **15:8** 15:8 Ya kapehding ni governor ey wada hakey ni tuka ibbukyat ni neikelabut ni katootoon.

⁹ Et kan tun hi-gaday “Kaw pinhed yun yan eya Patul idan Jews hu ibbukyat ku?” ¹⁰ Huyya inhel Pilate tep inamta tu e yadda aap-apuddan padi ey daka keemmehin peteg hi Jesus, et humman himmullun ni da nengilawwan ni hi-gatud kad-an tu. ¹¹ Nem sinuttullun idan aap-apuddan padi hu tutu-u et kanday hi Barrabas hu pebukyat nan Pilate e beken hi Jesus. ¹² Et ibega mewan Pilate hu pehding tun Jesus, e kantun hi-gaday “Hipa tep pehding ku eyan Patul idan Jews?” ¹³ Simmekuk idan emin ey kanday “Ipetak yud krus!”

¹⁴ Nem kan Pilate ey “Nem kaw hipa bahul tu?” Nem da anhan law kapan-eleta tekuk da e kanday “Ipetak yu kumad krus!”

¹⁵ Inu-unnud tu pinhed idan tutu-u et ibukyat tu hi Barrabas. Hedin hi Jesus ey impabeig tu et han tu pebeltan idan sindalun Rome ma-lat da ipetak di krus.

Ya neneghegnudan idan sindalu nan hi Jesus

(Matthew 27:26-31; John 19:2-3)

¹⁶ Illaddan sindalu hi Jesus et ilaw dad baley ni governor et aygan daddan emin hu edum dan sindalu. ¹⁷ Immaladdan madlang ni balwasi et pebalwasi dan Jesus, tep humman kaibbalwasin patul et kumapyaddan hebit et palikuhen da et papnget dan hi-gatu. ¹⁸ Daka heghegnuda e kanday “Anakkayang numan eya Patul idan Jews!” ¹⁹ Nanheplat da ulu tu niya nanlupdaan da, ni nandukkun idad hinangga tu, ni linanglangkakan dan menaydayaw ni hi-gatu. ²⁰ Negibbuh ni hineghegnud da et ekalen da etan impebalwasi da et pebanggad da etan imbalwasi tu et ilaw dan da ippatak di krus.

Ya neipetakan Jesus di krus

(Matthew 27:32-44; Luke 23:26-43; John 19:17-27)

²¹ Wadaddad dalan ey dinammu da hi Simon e iCyrene e amad Alexander nan Rufus et papilit idan sindalun pehhanen tu hu krus Jesus. ²² Inlaw da hi Jesus di duntug e Golgotha e ya keibbellinan tu ey heni genit ni ulu ang-ang tu. ²³ Yan dintengan da ey peinnuman et idan sindalun meinum ni na-duman ni mira e agah, nem eleg tu pinhed. ²⁴ Et ipetak idan sindalud krus. Inla da balwasi tu et ibubunus da hedin hipan balwasi tu hu ellan ni hanhakkey ni hi-gada.

²⁵ Neta-nang hu aggew ni nunman ni nengipetakan dan Jesus. ²⁶ Intudek dad ta-pew ni ulu tu etan impabehul dan hi-gatu. Ya neitudek ey: “Huyya Patul idan Jews.”

²⁷ Wadadda dewwan matekew ni impatak da damad krus e hakey di winilli tu et ya hakey di winannan tu. ²⁸ Huyya inamnuan eman ni ehel Apu Dios ni neitudek ni kantuy “Imbilang dan nambahul.”

²⁹ Emin ida kamelebbah ey ida kamanwigwigiwig niya daka pan-impipihuli hi Jesus. Kanday “Attu mewan etan kammuy bahbahren mu etan Tempol et behwatan mun meikatlun aggew ey? ³⁰ Tamey eleg mu kabaelan ni baddangan annel mu et ma-kal ka eyad neipetakan mu?”

³¹ Anin idan aap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses et daka pan-impipihuli hi Jesus e kanday “Kele binenaddangan tudda edum ey eleg han-ihwang tu annel tu? ³² Ang-ang tayu numan eya nanghel ni kantuy hi-gatu Christo e Patul idan Jews, hedin me-kal

eyad neipetakan tu ah! Hedin numan me-kal, man kullugen tayu." Anin ida dama etan dewwan neipetak et daka pampadngeli hi Jesus.

Ya neteyyan Jesus

(*Matthew 27:45-56; Luke 23:44-49; John 19:28-30*)

³³ Nandattek aggew nunman ey pinhakkeyey na-ngetan emin hu bebley ni tellun olas. ³⁴ Entannit hambatangan ey simmekuk hi Jesus e kantuy "Eloi, Eloi, lama sabaktani!" Ya keibbellinan tu ey "Apu Dios ku! Apu Dios ku! Kele muwak impayyag?" †

³⁵ Yadda etan edum ni tuun nangngel, ey kanday "Eneeneng itsu et denglen tayu ah. Tam tuka pan-eyyagi na-mu hi Elijah."

³⁶ An ginagannu etan ni hakey ni tuun inta-mel hu bulak di mapeit ni meinum et iplat tud paul ma-lat pehuphup tun Jesus. Kantuy "Ang-ang tayu numan hedin um-ali hi Elijah ni memaddang ni hi-gatu ah!"

³⁷⁻³⁸ Entanniy simmekuk mewan hi Jesus et matey. Yan neteyyan tu ey neidihhan ni nepikgat etan mahdel ni kultinah di Tempol neipalpud ta-pew tu ingganah di hengeg tu.

³⁹ Ya etan ap-apun sindalun kaman-eh-ehneng di kad-an ni neipetakan Jesus ey dingngel tu tekuk tu et kantuy "Makulug ni Ungngan Apu Dios huyya."

⁴⁰ Wadaddad Maria Magdalena, hi Maria mewan e inad James nan hi Jose, ni hi Salome et yadda edum ni biin dalli kaang-ang-anga hi Jesus di a-allaw tu. ⁴¹ Huyyaddan bii hu neiunnuunnud nan Jesus niya bimmenaddang ni hi-gatun linallawwan tuddad bebley di Galilee. Wadadda pay hu edum ni biin neki-lin hi-gatud Jerusalem.

Ya neikulungan Jesus

(*Matthew 27:57-61; Luke 23:50-56; John 19:38-42*)

⁴²⁻⁴³ Kamangkehilleng ni nunman e Kalima, ey immali hi Joseph e iArimatea e hakey ni kametbal ni ap-apu. Eleg tumekut ni limmaw di kad-an Pilate et tu ibega hedin dammutun ellan tu annel Jesus. Hi Joseph ey hi-gatu hakey ni kaum-aabtun kedettengan ni pan-ap-apuan Apu Dios. ⁴⁴ Natnga hi Pilate tep nengimpapatey hi Jesus et paeyag tu etan ap-apun sindalu et ibega tu hedin makulug ni netey hi Jesus. ⁴⁵ Dingngel tu e makulug ni netey et iebulut tun ellan Jose hu annel tu. ⁴⁶ Et lumaw hi Jose et tu ekalen hu annel Jesus di neipetakan tud krus, et libutan tun luput et tu ikulung etan di neitukituk ni kulung di batu, et tangeben tun et-eteng ni batu.

⁴⁷ Inang-ang di Maria Magdalena nan hi Maria e inad Jose hu neikulungan ni annel Jesus.

16

Ya netagwan Jesus

(*Matthew 28:1-8; Luke 24:1-12; John 20:1-10*)

¹ Nelabah law hu Sabaduh e kamengillin ni aggew et an gumtang di Maria Magdalena, hi Maria e inan James, et hi Salome ni spices ni da i-apuap di annel Jesus.

² Yan kakkabbuhan nunman ni Linggun simmimil hu aggew, ey himmaleman idan limmaw di kulung. ³ Wadaddad dalan ey kan ni

† 15:34 15:34 Psalm 22:1

hanhakkey ni hi-gaday “Hipa tu-wa la mengullin etan ni et-eteng ni batun neitengeb di kulung?”

⁴ Nem umdateng ida ey neulin etan ni et-eteng ni batun neitengeb. ⁵ Neala law et pakdag da hegep etan di kulung ey immegyat ida tep wada lakin nambalwasin mablah e yimmudung di wannan ni binaktadan lan Jesus. ⁶ Kan nunman ni laki ey “Entan takut yu tep inamtak et hi Jesus di Nazareth ni neipetak di krus hu yu ang-angen, nem endidya law tep netagwan. Ang-ang yu kedi, adyadeh la binaktadan tu. ⁷ Lakkayuy kuma et ehlen yun Peter et yadda etan edum ni disipol tu e memappangngulu lad Galilee et ya ladman hu pan-in-aang-angan da, e henin inhel tu lan nunman.”

⁸ Et bumsik ida eida kamangegeygey ni takut da. Ey eleg ida man-e-ehhel di edum ni tuu, tep nemahhig hu takut da.

*Ya nampeang-angan Jesus nan hi Maria Magdalena
(Matthew 28:9-10; John 20:11-18)*

⁹ Yan eman ni netagwan Jesus ni kakkabbuhhan ni Linggu, ey hi Maria Magdalena hu nemangulun nampeang-angan tu. Hi-gatu la etan biin nangkalan Jesus ni pitun neihuklung ni dimonyoh. ¹⁰⁻¹¹ Limmaw hi Maria di kad-an idan etan ni disipol Jesus ni kaumlelemyung niya kaumnanginangih et ehlen tun hi-gada e simmagu hi Jesus ey inang-ang tu hi-gatu, nem eleg da kulluga.

*Ya nampeang-angan Jesus idan etan ni dewwan disipol tu
(Luke 24:13-35)*

¹² Ya mewan eman ni kapenglawwiddan etan ni dewwan disipol Jesus di edum ni bebley ni nalpuwan dad Jerusalem, ey nampeang-ang hi Jesus ni hi-gada, nem eleg da ni immatunan. ¹³ Nambangngad ida et da ehelen idan edum da, nem humman idan edum da ey eleg dadada kulluga.

*Ya nampeang-angan Jesus ida etan ni Hampulut hakey ni disipol tu
(Matthew 28:16-20; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)*

¹⁴ Entanni mewan, ey nampeang-ang hi Jesus etan idan Hampulut hakey ni disipol tun daka pengnganni. Imbunget tudda tep kulang hu daka pengullug niya daka kehhighnadda etan nenang-ang ni hi-gatun netagwan tu.

¹⁵ Kantun hi-gaday “Elaw kayud kebebbley di puyek et yu ittutduddan katuutuu hu impahding kun panyaggudan ni tuu. ¹⁶ Et yadda etan tuun mengullug et pebenyag ida ey mehallakniban ida. Nem yadda etan eleg mengullug ey mekastigudda. ¹⁷ Ka-immatun idalli etan kamengullug, tep wadalli kabaelan dan mengkal ni kameihhuklung tep ya daka pengullug ni hi-gak, niya wadalli kabaelan dan mengihheppit ni hin-appil ni ehel. ¹⁸ Anin ni tetngeden da uleg et eleg dadada kellata niya anin ni wada innumen dan kedet et eleg ida mettey. Wadalli kabaelan dan mengkal ni degeh ni tuu, anin daka kap-an ebuh.”

*Ya neibangngadan Jesus di kabunyan
(Luke 24:50-53; Acts 1:9-11)*

¹⁹ Ginibbuh tun inhel ida humman ey impaenamut Apu Dios di kabunyan et an yumudung di winannan Apu Dios.

²⁰ Et yadda etan disipol tu ey limmaw idad kebebbley et ida mantuttuddu. Et baddangan idan Apu Dios niya indawtan tuddan

kabaelan dan nengipahding idan miracle et keang-angan tu e makulug hu intuttuddu da.

Ya impaitudek Apu Dios nan Luke ni meippanggep nan Jesus

¹⁻⁴ Agik Teofilo, inamtak et dakel ida nengitudek ni meippenggep ni impahding Jesus et ya neipahding ni hi-gatu. Et yadda intudek da ey ya dingngedingngel dan intuttudduan tuun nenang-ang idan impahding Jesus neipalpun laputun nantuttudduan tu. Gapuh tep, anin hi-gak ey impekammahmahhan ku et peka-amtaen kun emin hu makulug meippanggep idan nunya ey ninemnem kun ittudek ni hi-gam, ma-lat amtaem hu makulug ni neituttuddu.

Ya neipeamtaan ni kei-unggaan nan John e kamemenyag

⁵ Yan eman ni nampatuluan Herod di Judea ey wada hi Sekariah e padin Jew. Yadda padin Jews ni nunman ey nengaddangaddan hu grupuh da. Hi Sekariah, ey nei-dum di grupuh ni kandan Abihah. Ya ahwan Sekariah ey hi Elisabeth e nahlag nan Aaron. ⁶ Hi-gadan han-ahwa ey daka paka-u-unnuda Tugun Apu Dios, mukun ida kametbal ni hi-gatu. ⁷ Nem endi u-ungnga da tep nebasi hi Elisabeth ey nei-inna law. Anin daman hi Sekariah et nea-amma law.

⁸ Hakey ni aggew ey kamanggunnu hi Sekariah di Tempol, tep nedatngan hu panggunnuan idan padin nei-duman tu. ⁹⁻¹⁰ Ya elaw ni padin Jew ey ida kamambubunus hedin hipa mengihheb ni insensoh di bawang ni Tempol. Et mambubunut ida, ey hi Sekariah hu nepili. Himmegep hi Sekariah ni an mengihheb ni insensoh ey ida kamanpandasal hu tutu-ud dallin.

¹¹ Wada hi Sekariah di bawang ey nampeang-ang ni hi-gatu hu anghel Apu Dios e immehneng di wannan ni tebol di neiha-adan ni insensoh. ¹² Inang-ang nan Sekariah etan anghel ey simmakut et eleg tu amta pehding tu. ¹³ Nem kan etan ni anghel ni hi-gatuy "Entan takut mu e Sekariah, tep dingngel Apu Dios dasal mu. Hi Elisabeth e ahwam ey man-ungngallin laki et inggadnan yullin hi John. ¹⁴ Um-amleng kayullin peteg ey man-am-amleng idalli dama etan edum ni tuu. ¹⁵ Hi-gatu ey tettebalen alin Apu Dios. Eleg ali um-inum ni meinum ni kaumbuteng. Meweddallin hi-gatu hu Ispirituh Apu Dios meippalpun kei-unggaan tu. ¹⁶ Et tuttudduan tuddalli helag Israel et dakel alin hi-gada hu mantuttuyyun liwat da et mambangngad idan mengu-unnud nan Apu Dios e Apu da. ¹⁷ Tep hi-gatulli mengiddaddan idan tuun mengebbulut etan ni ittu-dak Apu Dios. Henillin Elijah e prophet, tep wadallin hi-gatu hu kabaelan ni Ispirituh Apu Dios. Tuttudduan tuddalli a-ammed et mambangngad hu impeminhed dan u-ungnga da niya tuggunen tuddalli mangkanghay ni tuu et mengu-unnud idan kaituttudduan kamengullug. Ey tuttudduan tuddalli tuu ma-lat idaddan tuddan mengebbulut etan ni Ap-apu dan um-ali." *

¹⁸ Nem kan Sekariah ey "Inna-nun pengamtaan ku hedin makulug ni man-ungnga ahwak? Tam nea-amma-ak law niya nei-inna dama

* 1:17 1:17 Malachi 4:5-6

ahwak.”¹⁹ Kan etan ni anghel ey “Hi-gak hi Gabriel. Wada-ak ni ingganah di kad-an nan Apu Dios, tep hi-gatu hu nakka ingungunnui. Intu-dak tuwak ma-lat nak ehelen ni hi-gam hu kayyaggud ni meippahding ni hi-gayu.”²⁰ Meippalpun nunya ey eleg kalli paka-hel ingganah ni kei-ungngaan alin etan ni gelang, tep eleg mu kulugen hu inhel ku. Makulug emin inhel ku ey um-amnullin nunman ni aggew ni gintud Apu Dios.”

²¹ Yadda etan tuud dallin ey daka hehhegeda hi Sekariah ni um-ehep et kanday “Kele na-mu ayepaw hi Sekariah di bawang?”

²² Neukat ali law ey eleg paka-hel et tuka issinyas hu pinhed tun e-helen. Ey inewatan idan tuu e wada nampeang-ang ni hi-gatud bawang ni Tempol.

²³ Negibbuh hu ngunu tud Tempol et umenamut di baley da.
²⁴ Entanni ey nambutsug tu-wangu hi Elisabeth e ahwatu et mantatallud baley dan liman bulan.²⁵ Kantud nemnem tuy “Kayyaggud anhan et huyya impahding Apu Dios ni pemaddang tun hi-gak et aggak mebabaingi gapuh ni nebasian ku.”

Ya neipeamtaan ni kei-ungngaan Jesus

²⁶ Nelabah enem ni bulan ni nan-i-innepan Sekariah ey intu-dak mewan Apu Dios etan anghel e hi Gabriel di Nazareth di Galilee,²⁷ tep wada tu e-helen etan ni biin neitgaan nan Joseph e helag David. Ya ngadan etan ni bii ey hi Maria.²⁸ Limmaw etan anghel di kad-an Maria et kantun hi-gatuy “Meweddah hi-gam hu linggep, Maria. Immali-ak ni menghel ni hi-gam e bendisyonan dakan Apu Dios niya ippatek dakan hi-gatu.”

²⁹ Kaumnenemnem hi Maria ni keibbellinan nunman ni inhel etan ni anghel.³⁰ Nem kan etan ni anghel ey “Entan takut mu e Maria, tep hi-gam hu pinilin Apu Dios ni meidwatan ni et-eteng ni panyaggudan.
³¹ Tep mambutsug kalli et man-ungnga kan laki et ingngadnan yullin hi Jesus.³² Eta-gey ali saad tu ey mengeddanan alin U-ungngan Apu Dios e Keta-ta-geyyan. Hi-gatu patul yullin ittu-dak Apu Dios ni meihhullul eman lan aammed tu e hi David.³³ Et hi-gatulli pampatul idan helag Jacob ey endilli pappeg ni pan-ap-apuan tu.”

³⁴ Nem kan Maria etan ni anghel ey “Inna-nun nak pan-ungngaan ey endi ahwak?”³⁵ Hinumang etan ni anghel et kantuy “Ittu-dak alin Apu Dios hu Ispirituh tun hi-gam et hi-gatu mengippahding ni nunya. Et humman hu, mengeddanan ali humman ni i-ungngam ni U-ungngan Apu Dios.³⁶ Hi agim e hi Elisabeth e nebasia ey anin ni nei-inna ey nambutsug law e meikka-nem bulan tun nunya.³⁷ Huyya keang-angan tu e hi Apu Dios ey et-eteng kabaelan tu et tuka ippahding ni emin.”
³⁸ Kan Maria ey “Anin, ebbuluten ku huttan ni inhel mun pehding Apu Dios ni hi-gak, tep bega-en tuwak ni hi-gatu.” Et ebuhe hi-yanen etan ni anghel.

Ya an nambisitaan Maria nan hi Elisabeth

³⁹ Entanni ey nandaddan hi Maria et papuut tun limmaw etan di duntuduntug ni bebley di Judea.⁴⁰ Limmaw di Sekariah nan Elisabeth et kantun Elisabeth ey “Immali-ak.”⁴¹ Dingngel Elisabeth hu ehel Maria ey kimmubul etan gelang di egeh tu. Ey newada Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu⁴² et eleten tu ehel tu e kantun Maria ey “Endi edum

ni negahat ni biin henin hi-gam, tep binendisyonan dakan Apu Dios et ya etan i-ungngam ali. ⁴³ Nakka man-am-amleng ni peteg, tep immali kan menang-ang ni hi-gak ey hi-gam ali mengi-ungngan Apu tayu. ⁴⁴ Yan nangngelan kun ehel mu ey kimmubul eya gelang di egeh ku, tep kaman-am-amleng. ⁴⁵ Inamtak et ka dama kaman-am-amleng, tep kinulug mu e um-amnu hu impeamntan Apu Dios ni hi-gam.”

Ya a-appeh Maria ni impenaydayaw tun Apu Dios

⁴⁶ Kan Maria di a-appeh tu ey “Nakka daydayawa hi Apu Dios. ⁴⁷ Nakka man-am-amleng tep hi Apu Dios hu menellaknib ni hi-gak. ⁴⁸ Anin ni nebabahhak ni tuu et ninemnem tuwak e bega-en tu. Et meippalpun nunya ey emin idalli tuuy kanday binendisyonan da-ak nan Apu Dios ⁴⁹ gapuh eyan impahding tun hi-gak tep ya et-eteng ni kabaelan tu. Hi-gatu ey kayyaggud ni peteg. ⁵⁰ Tuka hehmekan emin hu tuun kamengullug ni hi-gatu, anin idan helag da. ⁵¹ Dakel ida impahding tun pengi-ang-angan ni et-eteng ni kabaelan tu. Inwahit tudda tutu-un kamampahhiya niya manghay. ⁵² Impampa-kal Apu Dios ida ap-apud saad da niya impeta-gey tudda etan nebabah ni tuu. ⁵³ Indawat tu mahapul idan kameuppan tuu, nem impea-allaw tudda kedangyan, e endi indawat tun hi-gada. ⁵⁴ Impeamnu tu impakulug tu lan aammed tayu, et daitsu kabennaddangi e bega-en tun helag Israel. ⁵⁵ Hinehhemek tun ingganah hi Abraham, anin ni hi-gatsun helag tu. Et peamnu tudda lan aammed tayu hu impakulug tu.”

⁵⁶ Nanha-ad hi Maria diman di baley Elisabeth ni ngannganin ni tellun bulan et han mambanggad di bebley da.

Ya neiungngaan John e kamemenyag

⁵⁷ Nedatngan hu pan-ungngaan Elisabeth ey laki in-ungnga tu. ⁵⁸ Emin ida sinakdul tu niyadda agi tu, ey inamta da e himmek Apu Dios et ida kamekiam-amleng ni hi-gatu.

⁵⁹ Nelabah walun aggew ey kinugit da etan u-ungnga. Pinhed idan tuun ngeddanan ni Sekariah e ngadan ametu, ⁶⁰ nem kan inetuy “Eleg! Ya ngadan tu ey hi John.” ⁶¹ Kandan hi-gatuy “Nem kaw wada agi yun nangngadan ni John?” ⁶² Et isinyas dan ametu hedini hipa pinhed tun panggeddan etan ni u-ungnga. ⁶³ Nambaga hi Sekariah ni papil ni pantuddekan tu et huuya intudek tu “Ya ngadan tu ey hi John.” Emin ida etan tuu ey natngadda. ⁶⁴ Pinhakkeyey nanhaddak law hu ehel Sekariah et dayawen tu hi Apu Dios. ⁶⁵ Ey natngadda sinakdul da. Emin huayan nekapkapyad baley di Sekariah ey nan-amtad kebebbley di Judea. ⁶⁶ Emin ida tuun nangngel nunman ey kantad nemnem day “Hipalli na-mu pambalinal nunman ni u-ungnga hedini meetteng?” Ka-ang-ang e wada kabaelan Apu Dios ni hi-gatu.

Ya kapenaydayaw Sekariah nan Apu Dios

⁶⁷ Newada hu Ispirituh Apu Dios nan Sekariah e ametu et pa-hel tu et huuya hu kantu

⁶⁸ “Kakkayyaggud hi Apu Dios e kamedeyyaw ni Apu tayun helag Israel. Kayyaggud tep ninemnem daitsu tuu tu et paelli tu meneklan liwat tayu. ⁶⁹ Humman ni peelli tu ey helag David e et-eteng kabaelan tun memaddang ni hi-gatsun tuu tu. ⁷⁰ Huuya keang-angan tu e um-amnu hu inhel Apu Dios ida lan eman ni

prophets ⁷¹ e ihhehwang daitsud buhul tayu et yaddad tutu-un angebe-hel daitsu. ⁷² Huyya pengippeang-angan tun immamnu hu inhel tudan aammed tayun nunman e kantuy hehmeken tudda. ⁷³ Insapatah tun Abraham e aammed tayu e ⁷⁴ ihhehwang daitsud buhul tayu ma-lat eleg itsu tumekut ni mengu-unnud ni hi-gatu ⁷⁵ et eleg itsu manliwat niya kayyaggud ni ingganah hu elaw tayud hinanggab Apu Dios.

⁷⁶ Hi-gam e u-ungngak ey ingngadnan dakalliddan tuun prophet Apu Dios e Keta-ta-geyyan, tep hi-gam ali mengippeamtan meippanggep etan ni Apu tayun um-alilli. ⁷⁷ Ituttudum idallin tuun Apu Dios e pakkaw mepessinsahan hu liwat da et han tudda abuluta. ⁷⁸ Et-eteng hemek Apu Dios ni hi-gatsu, et humman hu ittu-dak tulli menellaknib ni hi-gatsu. Yallin ellian nunman ni ittu-dak tu ey heni kamenimmil ni aggew, ⁷⁹ tep ya aggew ey tuka bebnangi emin hu na-ngetan. Peamta tulli hu kayyaggud ni u-unnuden tayu ma-lat eleg itsu mekastigu niya ma-lat luminggep itsu.”

⁸⁰ Nehiken hi John ey nakannemneman. Nanha-ad di desert ingganah ni nengilepuan tun mantuttudduandan helag Israel.

2

Ya neiungngaan Jesus

(Matthew 1:18-25)

¹⁻² Yan eman ni hi Agustus hu ap-apud Rome ey in-olden tud emin ni bebley ni sinekup tu e mahapul ni an mampelistadda hu tutu-u etan di bebley ni nalpuan ni aammed da. (Ya governor di Syria ni nunman ni nemangulun nanlistaan dan tutu-u ey hi Quirinius.) ³ Et wada hakkeyey limmaw ni an pelistad bebley ni nalpuan ni aammed tu.

⁴ Ya nambebleyan di Joseph ni nunman ey yad Nazareth di Galilee, nem limmaw idad Bethlehem di Judea ni mampelista, tep yadman hu bebley eman ni aammed tu e hi David. ⁵ Hi Maria ey nambutsug ni nunman ni nengikuyugan Joseph ni hi-gatu ⁶ et yan eman ni wadaddadman Bethlehem ey yan nunman hu pan-ungngaan tu. ⁷ Nem endi da panha-adan, tep napnun emin hu kabelebeley tep dakel tuun nunman, et lumaw ida etan di hidduman idan baka. Nan-ungnga hi Maria ey laki e humman hu pengulwan ni u-ungnga tu. Et libutan tun luput et pebaktad tu etan di heni ballunglung ni ekkanan ni baka.

Ya nampeang-angan etan ni anghel Apu Dios ida etan ni kamampattul ni kalneroh

⁸ Neipaddih ni nunman ni hileng ni wadadda etan kamampattul ni kalneroh di ba-hil etan ni bebley e daka a-addugi kalneroh da. ⁹ Pinhakkeyey nampeang-ang hu anghel Apu Dios ey nabnangan ni dayaw ni Ap-apu hu kad-an da ey simmakut ida. ¹⁰⁻¹² Nem kan etan ni anghel ni hi-gaday “Entan takut yu! Dengel yu kuma tep ya e-helen kun hi-gayu ey kayyaggud e mengippeamleng emin ni tuu. Neiungngan nunyad Bethlehem e bebley lan David etan mengippaptek ni emin ni tuu. Hi-gatu hi Christo e Ap-apu. Ya pengimmatunan yun makulug huyya ey ang-angen yu la etan gelang ni nelibutan ni luput e kamambakbaktad di ekkanan ni baka.” ¹³ Nekekemtang mewan ey

newadadda dakel ni anghel Apu Dios ni nei-dum etan ni hakey ni anghel ey daka pan-ia-appelh hu daka pandaydayaw nan Apu Dios. Kanda a-appelh day

¹⁴ “Kamedeyyaw hi Apu Dios di kabunyan. Pelinggep tudda tuud puyek ni pengippeang-ang tun binabbal tu.”

¹⁵ Nambanggad ida etan anghel di kabunyan et kan idan kamampattul ey “Umlaw itsu panggud Bethlehem et tayu ang-angen humman ni impeamtan Apu Dios ni hi-gatsu.” ¹⁶ Et papuut da et lumaw ida ey himmak dad Maria nan Joseph et ya etan gelang ni kamambakbaktad di ekkanan ni baka. ¹⁷ Et da pan-ehlen emin ni tuudman hu dingngel dan meippanggep etan ni gelang. ¹⁸ Natngaddan emin hu nangngel ni inhel ida etan ni kamampattul ni kalneroh. ¹⁹ Nem hedin hi Maria ey tuka nenemnema humman idan inhel da. ²⁰ Nambanggad ida etan kamampattul e daka daydayawa hi Apu Dios gapuh nunman ni inhel idan anghel ni hi-gada, ey tep inang-ang da e makulug numan hu inhel idan nunman ni anghel ni hi-gada.

Ya nangngadanan dan Jesus

²¹ Meikkewalun aggew etan ni gelang et kugiten da. Et ngadnan dan hi Jesus e humman hu inhel ni anghel nan Maria et han mambutsug.

Ya nengilawwan dan Jesus di Tempol

²²⁻²³ Nedateng hu aggew ni pengu-unnudan di Joseph nan Maria ni Tugun Moses. Et lumaw idad Tempol di Jerusalem e ingkuyug da hi Jesus et da i-kud nan Apu Dios tep humman neitudek di tugun tu e kantuy “Emin hu pengulwan ni laki, ey mahapul ni mei-kud nan Apu Dios.” ²⁴ Et man-appit idan Apu Dios tep humman tugun tu e kantuy “Mahapul ni man-appit kayun dewwan ginepad ni balug winu paluma et han dammutun meki-emmung hu biin menaydayaw nan Apu Dios.”

²⁵ Wadad Jerusalem etan tuun kayyaggud elaw tu e hi Simeon ngadan tu. Nemahhig tuka pengu-unnud nan Apu Dios et tuka nemnemneman kenayun etan impakulug Apu Dios ni kantuy wadalli ittu-dak tun mengippaptek emin ni tuu ma-lat ihwang tudda helag Israel. Wadan hi-gatu hu Ispirituh Apu Dios ²⁶ ni nengipeamtan hi-gatu e eleg mettey ingganah ang-angen tu amnuan ni inhel lan Apu Dios ni kantuy um-ali hu mengippaptek emin ni tuu.

²⁷ Entanni ey impangulun Ispirituh Apu Dios hi Simeon di Tempol et humgep ey wadad Joseph nan Maria e in-ali dad man hi Jesus et ippahding da hu elaw dan intugun lan Moses. ²⁸ In-apupun Simeon hi Jesus et daydayawen tu hi Apu Dios e kantuy

²⁹⁻³² “Apu, yan nunyan immamnu hu inhel mu lan nunman ey anin ni metteyyak law e bega-en mu et melinggep hu nemnem ku, tep inang-ang ku eya intu-dak mun menellaknib ni emin ni tuu. Kamei-ellig hi-gatun dilag ni memnang ni kamei-ellig di engeenget ni nemnem idan Gentiles ma-lat u-unnuden daka niya ma-lat meidaydayaw ida tuum ni helag Israel.”

³³ Ey natngadda etan ammed Jesus ni nunman ni inhel Simeon ni meippanggep nan Jesus. ³⁴ Entanni ey binendisyonan Simeon ida. Ey kanton Maria ey “Huyyan u-unggan intu-dak Apu Dios ey kehgingen alin dakel ni helag Israel, et mukun mekastiguddalli. Nem dakel idalli dama peamleng tu. ³⁵ Et humman, keamtaan alin wadad nemnem ni

hipan tuu. Ey hi-gam e inetu ey maggeh alin peteg nemnem mu tep ya meippahding alin hi-gatu.”

³⁶ Wada damad man di Tempol etan biin prophet Apu Dios ni helag Asher e hi Ana e u-ungngan Panuel. Nengahwa et malebah pitun toon ey netey ahwatu. ³⁷ Nei-inna law e newalut epat toon tu. Neipalpun nebaluan tu, ey eleg tu hi-hi-yana etan Tempol, nem kewa-wa-wa niya kahilehileng ey tuka an daydayawa hi Apu Dios. Hin-addum ni kamantetpel et ya dasal hu tuka i-anteng. ³⁸ Entanni ey limmaw hi Ana di kad-an da et mansalamat nan Apu Dios gapuh nan Jesus. Ey tuka pan-ehela meippanggep nan Jesus e hi-gatu daka hehhegedan mengihwang idan helag Israel.

³⁹ Impahding di Joseph nan Maria hu intugun Moses ni meippanggep ni nan-ungngan bii niya pengulwan ni u-ungngan et umenamut idad Nazareth di Galilee. ⁴⁰ Kamangkehikhikken hi Jesus ey na-let niya nekannemneman. Ey kapekabbabalin Apu Dios hi-gatu.

Ya nekilawwan Jesus di Tempol eman ni keu-ungnga tu

⁴¹ Katootoon ey kaumlaw ida a-ammed Jesus di Jerusalem hedin nedatngan hu Piyestah ni Passover. ⁴² Yan eman ni hampulut dewwa toon tu ey nekilaw di Jerusalem ni an mekippiyestah. ⁴³⁻⁴⁴ Negibbuh humman ni piyestah et umenamut ida tuu, anin idan a-ammed tu. Nem hedin hi-gatu, man nanha-ad di Jerusalem. Kan idan a-ammed tu nem nekilaw ida lan edum dan nemappangngulun immanemut, et manglaw ida. Eleg da amta e nehi-yan hi Jesus di Jerusalem. Nandalan idan han-aggew et mahileng ey endi hi Jesus et da pan-ibegad edum da niyadda gayyum da, nem endi. ⁴⁵ Eleg da hanhamak et mambanggad idad Jerusalem ni an menang-ang ni hi-gatu.

⁴⁶ Nelabah tellun aggew ey himmak dad Tempol e kamanyuyyud-dung di gawwaddan etan ni neamung ni kamantuttuddun elaw ni Jews e kamandeddengngel niya dakel tuka mahmahi. ⁴⁷ Emin ida etan nangngel ni hi-gatu ey ida kametngan kabaelan tun man-ewwat niya kalinaing tun umhumang. ⁴⁸ Natngadda a-ammed tun nenang-angan dan hi-gatudman. Kan inetun hi-gatuy “Kele kaka mengippekkagguh? Nemahhig kaguh mi et daka hamahamakan.”

⁴⁹ Hinumang Jesus et kantuy “Hipa yuwak penemmahemman? Kaw eleg yu panna-ud e wada-ak eyad Tempol e baley Ama?” ⁵⁰ Nem eleg da awatan humman ni inhumang tu.

⁵¹ Nekienamut hi Jesus di Nazareth et u-unnudun tu tugun idan a-ammed tu. Emin huyyan neipahding ni hi-gatu ey kanenemneman inetu. ⁵² Kamangkehikhikken hi Jesus ey nema-man kamangke-dumi inamta tu ey kametbal nan Apu Dios et yadda tuu.

3

*Ya kaituttuddun John e kamemeryag
(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; John 1:19-28)*

¹ Yan meikkepulut liman toon ni nan-ap-apuan Tiberius, ey hi Pontius Pilate hu governor di Judea. Hi Herod hu ap-apud Galilee, hi Philip e agin Herod hu ap-apud damad bebley di Iturea et yad Trakonis niya hi Lisianias hu ap-apud Abilene. ² Di Annas nan hi Kayaphas hu Eta-gey ni Padin nunman. Yan nunman dama hu neipeamtaan ni

ehel Apu Dios nan John e u-ungngan Sekariah di desert. ³ Limmaw hi John di emin ni nangkeihnup ni bebley di Wangwang e Jordan, et tu ituttuddudan tutu-u e mahapul ni mantuttuyyuddan liwat da niya mampebenyag ida e humman pengi-immatanun ni nantuttuyyuan dan liwat da ma-lat pesinsahan Apu Dios hu liwat da. ⁴ Huyyan impahding John hu inamnuan ni intudek lan Isaiah e prophet Apu Dios ni kantuy “Wadalli umtekutekuk di desert e kantuy ‘Idaddan yu niya iyayyaggud yu dellanen ni Apu tayu. * ⁵ Tabab yudda emin hu nehayyukung niya deklan yuddan emin hu duntug. Iyayyaggud niya panandeng yudda dalan ni eleg meandeng. † ⁶ Et ang-angen alin emin ni tuu etan ittu-dak Apu Dios ni umhelaknib.’”

⁷ Dakel ida immalin tutu-un pebenyag nan John, nem kantun hi-gada ey “Lawah kayun tutu-u e heni kayu tu-wangu uleg! Kaw kanyu nem hedin pebenyag kayu, man eleg dakeyulli kastiguan Apu Dios? ⁸ Mahapul ni issiked yu hu lawah ni yuka pehpehding et u-unnuden yu hi Apu Dios, et keang-angan tu e makulug ni nantuttuyyuan kayun liwat yu. Entan tu ididdinel hu kanyuy yaggud hi Abraham hu nahlagan yu et mukun dammutun ebbuluten dakeyun Apu Dios. Tep dammutun pambalin tuddan tuu eya batun meihhullul ni hi-gayun u-ungngan Abraham. ⁹ Kamangkedetteng law hu pengastiguan Apu Dios idan lawah ni tuu et heniddalli etan ni keyew ni lawah tuka illameh e melngeh et maepuyan.”

¹⁰ Kan idan etan ni kameemmuemmung ni tuu ey “Hipa tep pehding mi?” ¹¹ Hinumang idan John e kantuy “Hi-gayun dewwa balwasi tu, ey idwat yu hakey etan ni endi balwasi tu. Hi-gayun wada kennen tu, idwasi yu etan endi kennen tu.”

¹² Yadda etan kaman-emmung ni buwis ey immaliddan an mampebenyag et ibega da e kanday “Apu, hipa pehding mi?” ¹³ Ey kan John ni hi-gaday “Hi-gayun kaman-emmung ni buwis, entan tu edumi hu ibbageyuddan tuun buwis.”

¹⁴ Immalidda dama sindalun an mampebenyag et kanday “Apu, hipa dama pehding mi?” Hinumang John et kantuy “Entan tu ipilit pinhed yu. Entan tu tenattakkut ida tuu ma-lat al-en yu pihhuh da. Entan panlilih ni tangdan yu.”

¹⁵ Dingngel idan tutu-u hu kaituttuddun John ey nema-man daka hehhegeda ellian etan ni inhel lan Apu Dios ni um-alin menellaknib ni tuu, et wadadda edum ni hi-gadan kanda na-mu nem hi John humman. ¹⁶ Nem immehel hi John et kantuy “Immali-ak ni an memenyag ni hi-gayun danum. Huyyan pemenyagan kun hi-gayu hu immatun ni nantuttuyyuan yun liwat yu. Nem yalli etan um-alin meihhullul ni hi-gak ey hi-gatu mengidwat ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gayu winu ya kekastiguan yud apuy. ‡ Hi-gatu ey eta-ta-gey ni peteg nem hi-gak et nakka umbaing ni tuwak pambega-en. ¹⁷ Yallin ellian tu ey ennappilen tu hu tutu-u, heni etan ni tuun kamenel-ap e tel-apan tu begah et ikulbung tu. Nem ibbeng tu hu degi et magiheh di apuy ni eleg me-me-dep.”

* **3:4** 3:4 Ya keibbellinan tu huuya ey pandaddan kayu e iyayyaggud yu elaw yu tep um-ali Apu tayu. † **3:5** 3:5 [4-5] Isaiah 40:3-5 ‡ **3:16** 3:16 Ya keibbellinan tun huuya, ey hi Jesus hu kamengidwat ni Ispirituh Apu Dios idan kamengullug ni hi-gatu. Ya keibbellinan ni ‘apuy’ ey mekastigudda hu eleg mengullug ni hi-gatu.

¹⁸ Dakel pay hu edum ni intuttuddun John ni impanugun tuddan tuun nengituttudduan tun meippanggep ni ellian etan ni mengipaptek ni tuu.

¹⁹ Entanni ey inhelan tu hi Herod e Gubernur di Galilee, tep inahwa tu hi Herodias e ahwan agi tu e hi Philip, tep impahpahding tuddan dakel ni lawah. ²⁰ Et humman himmulun ni nengipakelabutan Herod nan John et ma-duman hu hantapug ni liwat tu.

Ya nebenyagan Jesus
(*Matthew 3:13-17; Mark 1:9-11*)

²¹ Yan nemenyagan John ni dakel ni tuu, ey nampebenyag dama hi Jesus ni hi-gatu. Nandasal hi Jesus ni nunman ey nantekang hu kabunyan ²² et umli hu Ispirituh Apu Dios e heni paluma hu ang-ang tu et umpad annel Jesus. Ey wadalli immehel di kabunyan e kantuy “Hi-gam e U-ungngak ni nakappinshed ku hu kamengippeamleng ni peteg ni hi-gak.”

Ya nahlagan ni impan-ammed Jesus
(*Matthew 1:1-17*)

²³⁻³⁸ Telumpulu toon Jesus ey inlapu tu law ni mantuttuddu. Ya impan-aman Jesus ey hi Joseph, et huyya hu tenten ni aammed tu. Ya nemangulun lintun Apu Dios ey hi Adam. Nahlag hi Adam ey wada hi Seth e aman Enos. Nahlag hi Enos ey wada hi Kenan e aman Mahalalel. Nahlag hi Mahalalel ey wada hi Jared et mahlag ey wada hi Enoch e aman Methushelah. Nahlag hi Methushelah ey wada hi Lamek e aman Noah e aman Shem. Nahlag hi Shem ey wada hi Arpaksad et mahlag ey wada hi Kainan e aman Selah. Nahlag hi Selah ey wada hi Eber et mahlag ey wada hi Peleg e aman Reu. Nahlag hi Reu ey wada hi Serug et mahlag ey wada hi Nahor e aman Terah. Nahlag hi Terah ey wada hi Abraham et mahlag ey wada hi Isaac e aman Jacob. Nahlag hi Jacob ey wada hi Judah e aman Peres. Nahlag hi Peres ey wada hi Hesron et mahlag ey wada hi Arni e aman Admin. Nahlag hi Admin ey wada hi Amminadab et mahlag ey wada hi Nashon e aman Salmon. Nahlag hi Salmon ey wada hi Boaz. Nahlag hi Boaz ey wada hi Obed e aman Jesse e aman David. Nahlag hi David ey wada hi Nathan et mahlag ey wada hi Mattatha e aman Menna e aman Melea. Nahlag hi Melea ey wada hi Eliakim et mahlag ey wada hi Jonam e aman Joseph e aman Judah. Nahlag hi Judah et wada hi Simeon et wada hi Levi e aman Mathat e aman Jorim. Nahlag hi Jorim et wada hi Elieser e aman Joshua, e aman Er e aman Elmadam. Nahlag hi Elmadam et wada hi Kosam et wada hi Addi e aman Melki e aman Neri. Nahlag hi Neri et wada hi Sealtiel e aman Serubbabel e aman Resa. Nahlag hi Resa et wada hi Johanan e aman Joda e aman Josek. Nahlag hi Josek et wada hi Semein e aman Mattathiah e aman Maat e aman Naggai. Nahlag hi Naggai et wada hi Esli e aman Nahum e aman Amos e aman Mattathiah. Nahlag hi Mattathiah et wada hi Joseph e aman Jannai e aman Melki e aman Levi. Nahlag hi Levi et wada hi Mathat e aman Heli. Nahlag hi Heli et wada hi Joseph e kameibbilang ni impan-aman Jesus.

4

Ya nematnaan Satananas ni mene-ul nan Jesus

(Matthew 4:1-11; Mark 1:12-13)

¹⁻² Newada hu et-eteng ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios nan Jesus eman ni nalpuan tud Wangwang e Jordan. Et ipengulun nunman ni Ispirituh hi Jesus di desert. Yadman nengipenatnaan Satananas ni mene-ul ni hi-gatun na-pat ni aggew ma-lat manliwat. Yan nunman ey neka-upa Jesus tep eleg mangamangan. ³ Kan Satananas ni hi-gatuy “Hedin makulug ni U-ungnga dakan Apu Dios, ey pambalin mu eya batun sinapay.” ⁴ Nem hinumang Jesus et kantuy “Ya neitudek di ehel Apu Dios ey kantuy ‘Beken ni ya kennen ni ebuh hu iddinel ni tuun ketegguan tu.’ ”

⁵ Inlaw Satananas hi Jesus di eta-gey ni duntug et ebuhe peang-ang tun hi-gatun emin hu kapan-ap-apuin tuu et kantun hi-gatuy ⁶ “Dammutun iddawat kun hi-gam hu saad ni man-ap-apun emin diman ma-lat maidaydayaw ka. Tep hi-gak neidwatan ni emin idan nunya et ngenamungngak ni mengippebeltan di pinhed kun memeltan. ⁷ Hedin hi-gak hu daydaywen, man iddawat kun emin humman ni hi-gam.” ⁸ Nem hinumang mewan nan Jesus et kantuy “Ya neitudek di ehel Apu Dios ey kantuy ‘Ebuh hi Apu Dios ni dayaw yu niya hi-gatun ebuh hu u-unnud yu.’ ”

⁹ Inlaw Satananas hi Jesus di Jerusalem etan di keta-ta-geyyan ni bubung ni Tempol et kantun hi-gatuy “Hedin makulug ni U-ungnga dakan Apu Dios, man dep-ah ka yaggud impatudek tu e kantuy ¹⁰⁻¹¹ ‘Bealen kudda anghel et ippaptek daka ma-lat anin ni man-e-gah ka et hikmaten daka ma-lat eleg maliputan helim.’ ” * ¹² Hinumang Jesus et kantuy “Nem wada dama neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy ‘Entan tu patnai hi Apu Dios e Dios yu.’ ”

¹³ Impatnan Satananas emin hu kabaelan tun men-ul nan Jesus ma-lat manliwat, nem eleg tu hanhaul et hi-yanen tu ni- et ngenamung ali mewan hu pene-ulan tun hi-gatu.

Ya laputun pantuttudduan Jesus di Galilee

(Matthew 4:12-17; Mark 1:14-15)

¹⁴ Entanni et mambangngad hi Jesus di provincia di Galilee ey newadan hi-gatu et-eteng ni kabaelan ni indawat ni Ispirituh Apu Dios et mandingngel di kebebbley diman gapuh idan intuttuddu tu niya impahding tu. ¹⁵ Nantuttuddud kesimsimbaan idan Jews ey katettebaladdan emin ni tuu.

Ya eleg pengullugiddan kebebleyen Jesus ni hi-gatu

(Matthew 13:53-58; Mark 6:1-6)

¹⁶ Limmaw hi Jesus di Nazareth e bebley dan nehiknan tu. Et lumaw di simbaan ni Sabaduh, tep humman dedan tuka pehding. Immehngeng hi Jesus ni memidbid ni neitudek ni ehel Apu Dios ¹⁷ ey indawat dan hi-gatu etan neludun ni neitudekan ni inhel eman lan prophet e hi Isaiiah. Binekyag tu et petken tu etan kantuy

¹⁸ “Wadan hi-gak hu Ispirituh Apu Dios, tep pinutuk tuwak Apu Dios ni mengippeamtaddan nangkewetwet etan ni meippahding ni panyaggudan ni tuu. Ey intu-dak da-ak ni an mengippeamtan

* 4:10-11 4:10-11 Psalm 91:11-12

meibbukyat ida neikelabut niya pakeang-ang ida nekulap. Ey immaliyak ni memaddang idan tuun kapanligligat idan edum da. ¹⁹ Ey intu-dak tuwak ni mengippeamtan kedettengan ni aggew ni penellakniban Apu Dios idan tuu tu."

²⁰ Binidbid Jesus huyya et ludunen tu et ibangngad tu etan ni kaumbaddang di bawang ni simbaan et yumudung ni mantuttuddu. Emin ida etan tuud simbaan ey daka itettekel et kantun hi-gaday ²¹ "Yan nunya ey immamnu etan dingngel yun binidbid kun neitudek ni ehel Apu Dios."

²² Emin ida etan tuu, ey daka tettebala ey natngadda etan ni kayyaggud ni tuka penuttuddu. Kanday "Kaw beken ni hi-gatu etan u-ungngan Joseph?"

²³ Kan Jesus ni hi-gaday "Makulug anhan et e-helen yullin hi-gak etan kandan: 'Hedin makulug ni kaka man-egga, agahim hu degeh mu,' niya kanyulliy 'Hedin makulug ni intu-dak dakan Apu Dios, ey peang-ang mu eyad bebley mu hu henin etan ni dingngel min impahding mud Capernaum.' "

²⁴ Kan pay Jesus ey "Dengel yu eya e-helen ku, ya kakulugan tu ey yadda prophets ey eleg kullugaddan kebebleyan da, ²⁵⁻²⁶ heni lan Elijah e prophet Apu Dios. Yan eman ni kaweda tud puyek ey wada nemahhig ni bisil di kebebbley di Israel, tep endi udan ni tellu et kagedwah ni toon. Wadadda dakel ni nebalun biin kebebleyan tun mahapul da baddang tu, nem beken ni hi-gada binaddangan tu. Tep ya etan nebalun biid Sarephat di Sidon hu nengitu-dakan Apu Dios ni hi-gatun tu baddangan. ²⁷ Hanniman daman Elisha e prophet. Yan ketaggu tu ey dakel di Israel hu kamampandedgeh ni leprosi, nem eleg ekalen Elisha hu degeh da. Nem ya etan iSyria e hi Naaman e kamanleprosi hu impeyaggud tu, ey beken edum tayun Jew."

²⁸ Yan nangngelan idan tuun nunman ni inhel Jesus ey nemahhig bunget dan hi-gatu. ²⁹ Et pan-inuhnuh da et ilaw dad gilig ni bebley etan di mu-tuk ni duntug ma-lat da e-gahen et di deplah, ³⁰ nem endi maptek ey attukaw hi Jesus e nandalan di gawwaddan neamung ni tuu et manglaw.

Ya nangkalan Jesus ni neihuklung ni dimonyoh etan ni tuud Capernaum

(Mark 1:21-28)

³¹ Entanni et lumaw hi Jesus di Capernaum di Galilee et mantuttuddud simbaan ni Sabaduh. † ³² Ey natngadda tuun intuttuddu tu, ey kameang-ang di tuka pantuttuddu e wada kelebngan tun mantuttuddu.

³³ Yad man ni simbaan ey wada etan tuun nehuklungan ni dimonyoh. ³⁴ Kamantetekuk e kantuy "Hipa pehding mun hi-gami e Jesus di Nazareth? Kaw immali kan mengastigun hi-gami? Inamta daka. Hi-gam etan kayyaggud ni peteg ni intu-dak Apu Dios."

³⁵ Nem imbunget Jesus etan dimonyoh e kantuy "Eneeneng ka niya ka-kal ka eyad tuu." Sinu-li etan ni neihuklung etan tuu et han makal, nem endi neliputan ni hi-gatu. ³⁶ Natngaddan emin hu tuu et ida kaman-imbagg e kanday "Hipa huyyan nekapya? Kele hin-appil ni peteg? Tam et-eteng kabaelan ni ehel tu. Deh nunman e anin

† 4:31 4:31 Hedin yadda Jews ey ya Sabaduh hu daka ngillinan aggew.

ni neihuklung ni dimonyoh ey tuka e-kala!" ³⁷ Et mandingngel hu meippanggep nan Jesus di kebebbebley di nanlinikweh diman.

*Ya nampangkalan Jesus ni degeh idan tuu
(Matthew 8:14-17; Mark 1:29-34)*

³⁸ Immehep hi Jesus di simbaan et lumaw di baley Simon. Himmegep ey inhel dan hi-gatu e kamandedgeh hi inan ahwan Simon e nemahhig hu atung ni annel tu. Kan idan etan ni tuun hi-gatu ey "Ekal mu anhan degeh tu." ³⁹ Neihnup hi Jesus di kad-an tu et ehlen tun me-kal hu atung tu ey na-kal tu-wangu et uminah ni an mengippaptek ni kennen di Jesus.

⁴⁰ Kamangkelinug aggew ey nan-i-liddan katuutuu hu kamampand-edgeh di kad-an Jesus. Et ita-pew tu ngamay tun hi-gada et mangka-kal degeh da. ⁴¹ Anin idan nehuklungan ni dimonyoh ey nan-ekal tudda neihuklung. Hedin me-kal ida ey ida ni kaumtetkuk e kandy "Hi-gam hi Christo e U-unggan Apu Dios." Nem eleg i-abulut Jesus ni umhapit ida, tep eleg tu pinhed ni hi-gada mengippeamta e hi-gatu hi Christo.

*Ya nantuttudduan Jesus di kebebbebley di Galilee
(Mark 1:35-39)*

⁴² Kamangkewa-wan nunman ey hini-yan Jesus humman ni bebley et lumaw di a-allaw tun endidda tuu et an mehahhakkey diman. Entanni ey an nanhamak idan tutu-u hi Jesus. Himmak da et ipatna dan impeked. ⁴³ Nem kan Jesus ni hi-gaday "Eleg, tep mahapul ni umlawwak di edum ni bebley ni an mengippeamtan meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios, tep huyya nengitu-dakan tun hi-gak." ⁴⁴ Et lumaw hi Jesus ni an mantuttuddud kesimsimbaan idan Jews di Judea.

5

*Ya nengaygan Jesus ida etan ni tuun matebukul ni deleg ma-lat mambalin idan disipol
(Matthew 4:18-22; Mark 1:16-20)*

¹ Hakey ni aggew ni kaman-eh-ehneng hi Jesus di gilig ni Baybay e Genesaret ey ida kamampampippilliw hu dakel ni tuun umlaw di kad-an tun an mengngel ni tuka ituttuddun ehel Apu Dios. ² Inangang Jesus hu dewwan bangkad gilig ni baybay, e endi nanlugan, tep immehep ida etan kan bangkan an nengullah ni tabukul da. ³ Himmegep hi Jesus di bangkan Simon et ehelen tu e geggennaden tun eket di baybay. Et yumudung et ituluy tun mantuttudduddan tutu-un neamung di gilig ni baybay.

⁴ Ginibbuh tun nantuttuddu et kantun Simon ey "Palaw yud petek ni edallem eya bangsa et yad man hu pantebbukulan yu." ⁵ Hinumang Simon e kantuy "Apu, inlapu min nahdem ingganah ni kamangkewawan mantebbukul ey endin hekey sinebukul mi, nem hedin huttan hu kammu, ku anin."

⁶ Et ita-mel da tabukul da ey netabukul nunman hu dakel ni deleg ey nemahhig kumamman e kamangkebi-ki etan tabukul da. ⁷ Et aygan dadda edum dan wadad hakey ni bangsa et mambabaddang ida. Impekapnu da etan dewwan bangkan deleg et kamangkelneng kumedek hu bangsa da.

⁸ Inang-ang Simon huyyan kadinnakkel ni sinebukul da ey nandukkun di kad-an Jesus et kantuy “Entan keihnpun ni hi-gak, tep nelilliwatannak.” ⁹⁻¹⁰ Inhel tu huyya tep natngan peteg. Anin idan edum tu et yadda etan enak Sebedi e di James nan John et natngadda dama. Kan Jesus nan Simon ey “Entan takut! Meippalpun nunya ey ka an mengewwis ni tuun mengu-unnud ni hi-gak.” ¹¹ Impadekal da bangka da et hi-yanen dan emin et makilaw idan Jesus.

*Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni tuun kamanleprosi
(Matthew 8:1-4; Mark 1:40-45)*

¹² Hakey ni aggew ey limmaw hi Jesus etan di hakey ni bebley ey wadadman hu tuun kamanleprosi. Inang-ang tu hi Jesus ey nandukkun di kad-an tu et kantuy “Apu, hedin pinhed mu, ekal mu anhan degeh ku, tep amtak e dammutun e-kalen mu.”

¹³ Kimpan Jesus hu annel nunman ni tuu et kantuy “Pinhed ku. Nakal kaya law huttan ni degeh mu.” Ey pinhakkeyey na-kal numan hu degeh tu. ¹⁴ Sinugun Jesus e kantuy “Entan tu i-i-hel di edum ni tuu huyyan impahding kun hi-gam. Panna-ud ka kuman elaw di kad-an ni padi ni wu peang-ang ni hi-gatu e na-kal degeh mu. Ey pan-appit kan Apu Dios e humman hu intugun lan Moses ni nunman, ma-lat pengamtaan ni tutu-u e na-kal hu degeh mu.”

¹⁵ Inhel Jesus etan ni tuu e eleg tu e-ehhela impahding tu, nem nantamta damengud kebebbley et umlidda dakel ni tuud kad-an tun an mengngel ni tuka ituttuddu niya mampe-kal ni degeh da. ¹⁶ Nem anin ni dakel hu tuun kaum-alin Jesus et humman ni limmaw di endi bebley et an mehahhakkey diman ni mandasal.

*Ya nangkalan Jesus ni dahuy etan ni tuu
(Matthew 9:1-8; Mark 2:1-12)*

¹⁷ Hakey ni aggew ni kapantuttudduin Jesus ey wadadda Pharisee niyadda etan kamantuttuddun Tugun Moses ni nangkaldud kebebbley di Galilee, yad Jerusalem niyad Judea ni mekideddengngel ni tuka ituttuddu. Hedin hi Jesus, man wada kabaelan Apu Dios ni hi-gatu, mukun kabaelan tun mengkal ni degeh. ¹⁸ Entanni ey wadadda immalin nengiattang ni nedahuy ni tuu tep neparalize. Ida kaum-enang-ang ni dellanen dan mengillaw kad-an Jesus, ¹⁹ nem endi dellanen da, tep dakel tuu. Et iklab dad atep et gumu-kang ida et buyunen da etan nedahuy ni neiayyud di petek Jesus.

²⁰ Inang-ang Jesus e wada hu daka pengullug, et kantu etan ni nedahuy ey “Agik, pinesinsahan ku liwat mu.”

²¹ Yadda Pharisee et yadda kamantuttuddun Tugun Moses ey kanda nemnem day “Hipu ni-ngangu huyyan tuun tuka la-pahi hi Apu Dios? Endi edum ni kamemessinsah ni liwat, nem ebuh hi Apu Dios.”

²² Inamtan Jesus hu daka nemnemnema et kantun hi-gaday ²³ “Kele henin nuntan yuka pannemnem? Hipu nelallakkah? Ya kaney ‘Nepesindahan hu liwat mu,’ winu ‘Inah ka! Alam hu ayyud mu et umenamut ka?’ ²⁴ Nem imay et peang-ang kun hi-gayu e hi-gak

e Pengulwan ni emin ni tuu ey wada kelebengak eyad puyek ni memessinsah ni liwat." *

Et ihanggan Jesus etan ni nedahuy et kantuy "Inah ka, alam hu ayyud mu et umenamut ka."

²⁵ Ey pinhakkeyey imminah tu-wangu etan nedahuy e inang-ang ida etan ni dakel ni tuu et alen tu ayyud tu et lumaw di baley da, e tuka daydayawa hi Apu Dios.

²⁶ Natngaddan emin hu tuun nenang-ang et dayawen da dama hi Apu Dios. Kanday "Nakkayang! Hipa huyyan tayu inang-ang nunya?"

*Ya nengaygan Jesus nan Levi ni disipol tu
(Matthew 9:9-13; Mark 2:13-28)*

²⁷ Negibbuh huyya et kamenglaw la hi Jesus ey inang-ang tu hi Levi e kaman-emmung ni buwis ni yimmudung di upisinah tu. Kan Jesus ni hi-gatuy "Pakilaw kan hi-gak." ²⁸ Pinhakkeyey imminah hi Levi et hi-yanen tu upisinah tu et makilaw nan Jesus.

²⁹ Entanni ey nampahemul hi Levi di baley da tep impalsian tu hi Jesus. Ey dakel ida kaman-emmung ni buwis niyadda edum ni tuun nekiheyuyung nan Jesus. ³⁰ Nem yadda etan Pharisee et yadda kamantuttuddun Tugun Moses ey sinemyaw dadda disipol Jesus e kanday "Kele kayu kamekikkan idan kaman-emmung ni buwis niyadda edum dan neliwatan?"

³¹ Hinumang Jesus et kantun hi-gaday "Ya kamandedgeh hu kaman-heppul ni doktor, beken ida etan ni endi degeh da. ³² Henin hi-gak e immali-ak ni an memaddang idan neliwatan ma-lat mantuttuyyuddan liwat da. Eleggak umlin memaddang idan tuun kanday endi liwat da."

*Ya meippanggep ni kapantetpeli
(Matthew 9:14-17; Mark 2:18-22)*

³³ Kandan hi-gatuy "Kele yadda disipol John et yadda Pharisee ey ida kamantetpel ni daka pandaydayawin Apu Dios, ey hedin yadda ngu disipol mu ey eleg ida mantetpel?"

³⁴⁻³⁵ Hinumang Jesus et kantuy "Kaw ida kamantetpel hu gagayyum ni lakin mangkasal? Eleg, tep wada etan gayyum dan lakin man-hehngget. Nem hedin wada memettey etan ni nanhenget, ey yan nunman ali law pantetpelan idan gayyum tu. Yadda disipol ku ey heni gayyum ni manhehngget tep yan nunyan wada-ak di kad-an da ey eleg ida mantetpel, nem hedin endi-ak ali law di kad-an da, ey mantetpel ida tep ya pannemnem dan hi-gak."

³⁶ Kan mewan Jesus ni hi-gaday "Endi tuun tu pikgaten hu baluh ni balwasi et ittuftup tud daan ni balwasi. Tep hedin hanniman, man ayyuh law etan baluh ni balwasi niya eleg meidneng hu baluh ni meittuftup di daan ni balwasi.

³⁷ Hanniman dama etan katat ni ha-addan ni meinum e eleg ihhad hu pakekapan meinum di kimmelhin katat, tep hedin um-atung etan meinum, man mebeghi etan neitluan tu et umkawah kumedek anin etan meinum. ³⁸ Et humman hu, mahapul ni yad pakekapan

* 5:24 5:24 [23-24] Hedin yadda Jews ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamemessinsah ni liwat. Ey inamta da e hi Apu Dios ni ebuh hu kamengkal ni degeh. Et humman hu, yan nengipeyaggudan Jesus etan ni nedahuy ey impeang-ang tu mewan e wada dama kabaelan tun memessinsah ni liwat henin nan Apu Dios. Huyya nengipeang-angan Jesus ni kinaDios tu.

katat hu pengihha-adan ni pakekapyan meinum.” † ³⁹ Kantu mewan ey “Ya tuun impeingha tu napget ni meinum ey eleg tu pinhed ni innumen hu pakekapyan meinum, tep ya inamta tu ey kayyaggud hu napget ni meinum.”

6

Ya meippanggep ni Sabaduh

(Matthew 12:1-8; Mark 2:23-28)

¹ Hakey ni Sabaduh ey indalan di Jesus di payew et puma-sing ida etan disipol tun pagey et kukkussimen da. ² Kan idan edum ni Pharisee ey “Kele kayu pimma-sing ni pagey ey pi-yew tep Sabaduh?” ³⁻⁴ Hinumang Jesus et kantuy “Kaw eleg yu bibbiden etan neitudek ni impahding David eman ni neupaan tu et yadda etan edum tun binsikan da tep ya buhul da? Endi da pengellaan ni kennen da ey neupaddan peteg et humgep hi David di Tabernacle e baley Apu Dios, et tu alen etan sinapay ey pi-yew ni pengngannan ni linggeman ni tuu, tep ebuh hu padin kamengngan ni nunman. * ⁵ Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu hu mengippanghel ni hipan kamepi-yew niya hipa eleg mepi-yew ni Sabaduh e kamengillin ni aggew.”

Ya nengipeyaggudan Jesus ni negikuy ni ngamay etan ni tuu

(Matthew 12:9-14; Mark 3:1-6)

⁶ Hakey mewan ni Sabaduh e himmegep hi Jesus di simbaan ni an mantuttuddu ey wada hu tuun negikuy hu wannan ni ngamay tu. ⁷ Yadda etan kamantuttuddun Tugun Moses et yadda Pharisee ey ida kaumhamahamak ni pebehul dan Jesus et daka hellipati-hedin peyaggud tu ngamay etan ni tuu ni nunman ni Sabaduh e kamengillin ni aggew. ⁸ Nem hi Jesus ey inamta tu daka nemnemnema et kantun etan ni tuun negikuy ngamay tuy “Ikay deya et umehneng kad hinanggaddan eyan tutu-u.” Et lumaw humman ni tuud kad-an Jesus et umehneng. ⁹ Et kan Jesus ida etan ni tuu ey “Wada ibbagak ni hi-gayu. Hipa kan ni Tugun Moses ni dammutun ippahding ni Sabaduh e kamengillin ni aggew? Kaw ya kayyaggud hu ippahding malat bumaddang ita winu ya lawah hu pehding ni umbabhah? Kaw gapu tep Sabadu ey diman hu tuu et matey winu ippaptek ma-lat tumegu?” Nem endi kaumhumang.

¹⁰ Inhel Jesus huyya ey in-ang-ang tuddan etan ni tutu-un wadadman et kantun etan ni tuun negikuy ey “Ukyad mu ngamay mu.” Inukyad tu ngamay tu ey kayyaggud law. ¹¹ Nem yadda Pharisee ey nemahhig bunget dan nengipeyaggudan Jesus ni ngamay etan tuu, et panhuhum-manganan da pehding dan memettey ni hi-gatu.

Ya nemilian Jesus ida etan ni Hampulut dewwan apostles tu

(Matthew 10:1-4; Mark 3:13-19)

¹² Hakey ni aggew ey limmaw hi Jesus di duntug ni an mandasal et manha-ad diman ni hanlabbi. ¹³ Yan newa-waan tu ey inaygan tudda etan disipol tu et pilien hampulut dewwan hi-gada et ngadanan

† **5:38** 5:38 [36-38] Ya keibbellinan ina-abbig Jesus ey eleg mabalin ni an pan-e-dum hu elaw ni nebayag et ya baluh ni elaw. * **6:3-4** 6:3-4 Beken ni padi hi David et yadda edum tu, nem kinan da etan sinapay ey ebuh padin dammutun mengngan ni nunman ni sinapay. Nem eleg ibilang Apu Dios humman ni liwat nan David et yadda disipol tu.

tuddan apostles. ¹⁴⁻¹⁶ Yadda pinilin Jesus ey hi Simon e nginedanan tun hi Peter; hi Andrew e agin Simon, hi James, hi John, hi Philip, hi Bartolomew, hi Matthew, hi Tomas, hi James e u-ungngan Alphaeus, hi Simon e Zealot, † hi Judas e u-ungngan James et hi Judas Iskariot e nengihdul nan Jesus.

Ya neiunudan ni dakel ni tuu nan Jesus ma-lat dengelen da ituttuddu tu niya ma-lat ekalen tu degeh da

(Matthew 4:23-25)

¹⁷⁻¹⁸ Nandayyud Jesus et umehngeng ida etan di nedekdeklan ey neamung ida etan dakel ni kamengu-unnud ni hi-gatu et yadda dakel ni tutu-un nalpud Jerusalem, yad edum ni bebley di Judea, et yaddad bebley di gilig ni baybay di Tyre et yad Sidon. Immali idad kad-an tun an mengngel ni ituttuddu tu niya da pe-kal hu degeh dan hi-gatu. Anin idan nehuklungan ni dimonyoh et immalidda et pan-ekalen Jesus hu dimonyoh ni nangkeihuklung ni hi-gada. ¹⁹ Wada hakkey idan etan ni kamandedgeh ey pinhed dan keppaen hi Jesus, tep anin daka kap-an ebuh hi Jesus et kame-kal hu degeh da.

Ya pan-am-amlengan niya panyaggudan idan kamengullug nan Jesus
(Matthew 5:1-12)

²⁰ In-ang-ang Jesus idan disipol tu ey kantuy “Hi-gayuddan newetwet ey man-am-amleng kayu, tep hi-gayu hu meilla-kam di kapan-ap-apuin Apu Dios. ²¹ Hi-gayun kameu-upan nunya ey man-am-amleng kayu tep mepepphel kayulli. Hi-gayun kaumnangih ni nunya ey man-am-amleng kayu tep mangngi-ngi-ngi kayulli. ²² Man-am-amleng kayu hedin dakeyu kabellawan edum ni tuu e dakeyu kaappila et dakeyu kapihhula niya angebe-hel dakeyu gapuh ni yuka pengullugin higak e Pengulwan ni emin ni tuu. ²³ Kayyaggud tu pan-am-amleng kayu hedin henin nunman hu kapehding ni tuun hi-gayu, tep wada indaddan Apu Dios ni panyaggudan yud kabunyan. Heni kayudda lan eman ni prophets Apu Dios ni impanligligat idan ammed idan kamengippeliligat ni hi-gayun nunya. ²⁴ Hi-gayuddan kedangyan, kayyaggud hu biyag yun nunya, nem angehemmek kayulli, tep tellaken yullin emin kinedangyan yu. ²⁵ Hi-gayuddan wadan emin hu mahapul tun nunya, angehemmek kayu tep mangkulakulang kayulli. Hi-gayun kamangngi-ngi-ngin nunya, angehemmek kayulli tep umlelemyung kayulli ey umnanginangih kayulli. ²⁶ Hi-gayuddan kaingnagnan emin ni tuun kayyaggud, angehemmek kayulli, tep henin nunman dama hu kan dadda lan eman idan beken ni makulug ni prophet, tep ya kakulugan tu ey beken kayu kayyaggud.

Ya peminhedan idan kamengullug Jesus ni buhul da
(Matthew 5:38-48; 7:12)

²⁷ Nem hi-gayuddan neminhed ni mengngel ni ehel ku, mahapul ni pinheden yu damadda buhul yu niya ipahding yu kayyaggud idan tuun angebe-hel dakeyu. ²⁸ Anin idan kamengiddut niya kamengippehelheltap ni hi-gayu ey idasali yudda ma-lat idwat Apu Dios hu panyaggudan da. ²⁹ Hedini ampigen dakeyu, ey ihulug yu. Hedini wada tuun mengellan edah ni balwasi yu, idwat yu pay etan

† **6:14-16** 6:14-16 Ya Zealot ey hakey ni grupuh ni tuun eleg meminhed ni mengu-unnud ni gubilnun Rome.

nei-dahan tu. ³⁰ Idwat yu hu kaibbaga etan ni kamambeggan baddang ni hi-gayu. Ey hedin kantu et wada illan tuun hi-gayu, man entan tu pilot ni bangngaden. ³¹ Ya pinhed yun ippahding ni edum yun tuun hi-gayu ey humman dama ippahding yun hi-gada.

³² Hedin ebuh ida etan tuun neminshed ni hi-gayun pinheden yu, man eleg dakeyu tetbalan Apu Dios, tep anin idan neliwtan et hanniman hu daka ippahding. ³³ Hedin ebuh ida kamengippahding ni hi-gayun kayyaggud ni pengippahdingan yun kayyaggud, man eleg dakeyu tetbalan Apu Dios, tep anin idan neliwtan et hanniman hu daka ippahding. ³⁴ Hedin ebuh ida etan tuun inamta yun hambayad da hu utang dan peuttangan yu, ey eleg dakeyu tetbalan Apu Dios, tep hanniman dama kapehding idan neliwtan. ³⁵ Beken ni hanniman hu pehding yu, nem mahapul ni pinheden yudda buhul yu et ipahding yu kayyaggud ni hi-gada ey pautangi yu etan tuun eleg tu hangkipuh ni beyyadan hu utang da. Hedin ippahding yudda huttan, ey et-eteng ali iddawat Apu Dios ni panyaggudan yu niya ibbilang dakeyullin u-ungnga tu. Tep hi Apu Dios ey tudda kaiddawsin panyaggudan ida tuun neliwatan et yadda tuun eleg mansalamat ni hi-gatu. ³⁶ Hemek yudda edum yun tuun henin Apu Dios e Ameyud kabunyan e mahmek.

*Ya elaw ni pengibbillang idan kamengullug ni edum dan tuu
(Matthew 7:1-5)*

³⁷ Entan tu pambalin hu annel yun huwet, tep beken ni hi-gayu menghel hedin lawah winu kayyaggud hu impahding idan edum, nem ngenamung hi Apu Dios. Hedin pehding yu humman ey mekastigu kayu. Hemek yudda edum yun tuun nambahul ni hi-gayu et beken ni nealay kanyuy mekastigudda, ma-lat hemeken dakeyu daman Apu Dios hedin mambehul kayu. Pesinsahi yu hu kamambehul ni hi-gayu ma-lat pesinsahan daman Apu Dios hu bahul yu. ³⁸ Entan ukuh tun umbaddang ni edum yun tuu hedin mahapul da baddang yu, tep endi ukuh Apu Dios ni umbaddang ni hi-gayu. Tep hedin eleg yu ukkuhan umbaddang ni edum yun tuu, ey eleg dama ukkuhan Apu Dios ni umbaddang ni hi-gayu, nem nehuhhulluk anhan law hu ibbaddang tun hi-gayu.”

³⁹ Nan-a-abbig hi Jesus e kantuy “Ya nekulap ey eleg mabalin ni tu ippangulu hu edum tun nekulap, tep man-e-gah ida kumedek di nantengillig. ⁴⁰ Hanniman dama hu kaman-eddal, e eleg maiingngeh di mittuduh tu. Pakkaw gibbuhen tu adal tu et han dammutun maiingngeh di mittuduh tu.

⁴¹⁻⁴² Eleg mabalin ni yu e-kalen hu butad matan edum yu hedin wada et-eteng ni butad mateyu. Mahapul ni e-kalen yu neibutad mateyun etteteng et han yu e-kala butad matan edum yu. Maitek kayun peteg hedin wada butad mateyu ey kanyuy e-kalen yu butad matan edum yu. Pabukul yun e-kalen butad mateyu et han yu ipatnan e-kalen hu butad matan edum yu. ‡

*Ya keyew et ya lameh tu
(Matthew 7:16-20; 12:33-35)*

‡ **6:41-42** 6:41-42 Ya keibbellinan tu huyya ey ang-ang mu ni hu bahul mu et han mu ang-anga hu bahul ni edum mun tuu. Ey tugun mu ni annel mu et han mu tuguna hu edum mun tuu.

⁴³ Ya kayyaggud ni keyew ey kayyaggud dama hu lameh tu. Ya lawah ni keyew ey eleg tu illameh hu kayyaggud. ⁴⁴ Kaw beken ni makulug e ya keyew ey kameamtad lameh tu hedin kayyaggud winu lawah? Inamta tayu e ya etan hebit niya gulun ey eleg ida umlameh ni kayyaggud ni mekkan. ⁴⁵ Henin tuu, e ya etan kayyaggud nemnem tu ey kayyaggud dama tuka pehpehding. Nem ya tuun lawah nemnem tu ey lawah dama tuka pehpehding. Kameamtad ehel ni tuu hedin kayyaggud winu lawah hu wadad nemnem tu.

*Ya a-abbig meippanggep ni dewwan nemehwat ni baley
(Matthew 7:24-27)*

⁴⁶ Kele kanyuy hi-gak hu Apu yu ey eleg yu u-unnuda hu nakka ittugun? ⁴⁷ E-helen kun hi-gayu hu elaw ni tuun tuka dedngela niya tuka u-unnuda hu nakka ittutuddu. ⁴⁸ Humman ni tuu ey kamei-ellig etan di tuun nelaing ni nengapyan baley tu, tep imbehwat tud batu. Immali pewek niya na-let ni udan et luma-pih dillud wangwang, et datngen tu etan baley, nem eleg metukkad tep neihammad. ⁴⁹ Nem ya etan tuun dingngel tu hu nakka ittutuddu, nem eleg tu u-unnuda ey kamei-ellig etan di tuun eleg tu ikapya hu pegnad ni nengibehwatan tun baley tu. Et hedin immali pewek ey nealay netukkad humman ni baley et mekababhah."

7

*Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni bega-en
(Matthew 8:5-13)*

¹ Ginibbuh Jesus humman ni tuka pan-itutuddu et mambangngad di Capernaum. ² Wadadman etan ap-apun hanggatut ni sindalun wada bega-en tun nemahhig degeh tu et kamangkatkatey. Nakappinshed etan ni ap-apu humman ni bega-en tu. ³ Dingngel tu e wada hi Jesus et umitu-dak ni ap-apuddan Jews ni an mengewwit ni hi-gatu malat ekalen tu degeh etan ni bega-en tu. ⁴ Limmaw ida etan intu-dak tud kad-an Jesus et kandan Jesus ey "Ikay kunu anhan e kan etan ni ap-apun sindalu et mu ekalen degeh etan ni bega-en tu. ⁵ Tep manut beken ni edum tayun Jews, nem nakappinshed daitsu niya hi-gatu numan hu nengipebehwat ni simbaan tayu."

⁶ Et makilaw hi Jesus, nem ida kamenetteng ey nenu-dak mewan etan ap-apu. Kandan Jesus ey "Heninnuy hu inhel ni ap-apu mi, kantuy ⁷ 'Apu, anin ew entan alim et eleg ka maheli-wa. Nakka umbaing ni ellian mud baley ku niya nakka umbaing ni um-alin menamun hi-gam. Anin ni muka ehelan ebuh et inamtak e me-kal degeh tu. ⁸ Inamtak elaw ni saad, tep impeinghak ni mengu-unnud ni kae-helan ap-apuk ey anin ni hi-gak et hakeyyak daman ap-apun sindalu. Hedin kangkun sindaluk ey 'Lakkay,' ey kaumlaw. Hedin mewan kangkuy 'Ikay,' ey kaum-ali. Ey hedin kangkun bega-en ku ey 'Ipahding mu diyyay,' ey tuka ippahding." *

⁹ Dingngel Jesus huuya ey natngan kapengullug nunman ni ap-apu et iang-ang tudda etan ni neamung ni neiunud ni hi-gatu et kantuy

* **7:8** 7:8 Ya pinhed tun e-helen ey hedin han-ipahding nunman ni tuu huuya, ey nema-ma-man Jesus e wada kabaalan tun mengkal ni degeh ni bega-en nunman ni tuu, anin ni ebuh ehel tu.

“Endi ni nak inang-ang ni henin nunya hu tuka pengullug ni hi-gak eyad Israel.”

¹⁰ Nambangngad ida humman ni intu-dak ni ap-apu ey inang-ang da e na-kal tu-wangu degeh etan ni bega-en.

Ya nenagwan Jesus ni u-ungnga etan ni nebalun bii

¹¹ Entanni ey limmaw hi Jesus di Nain ey nekilaw ida disipol tu et yadda dakel ni tuu. ¹² Ida kamenetteng di Jesus etan di bebley ey dinammu dadda hambenteg ni an mengikkullung etan ni netey ni binugtung ni u-ungngan etan ni nebalun bii ey dakel hu edum dan bimmebley ni nekilaw. ¹³ Inang-ang Jesus etan nebalu ey et-eteng hemek tun hi-gatu et kantuy “Entan nangih.”

¹⁴ Et lumaw di kad-an etan ni netey et kap-en tu etan lungun ey immehngeng ida etan tuun nengiattang. Kantuy “U-ungnga, bangun ka!” ¹⁵ Bimmangun etan netey ey himmapit et palaw Jesus di kad-an inetu.

¹⁶ Natngaddan emin hu tuun wadadman et daydayawen da hi Apu Dios. Kanday “Iyyadyan hi-gatsu hu prophet Apu Dios ni et-eteng kabaelan tu. Himmek Apu Dios hu tuu tu et umitu-dak ni menellaknib ni hi-gatsu.” ¹⁷ Nandingngel huyyan impahding Jesus di kebebbley di Judea et yad nanlinikweh diman.

*Ya nenu-dakan John ni disipol tud kad-an nan Jesus
(Matthew 11:2-19)*

¹⁸ Limmaw ida disipol John di kad-an tud kallabbutan et ehelen dan emin ni hi-gatu hu impahding Jesus. Et itu-dak John hu dewwan hi-gadad kad-an Jesus. ¹⁹ Kantun hi-gaday “Yu ibegan hi-gatu e kanyuy ‘Kaw hi-gam hu inhel lan Apu Dios ni um-ali, winu wada hin-appil ni hegheden mi?’ ” ²⁰ Limmaw ida etan intu-dak John di kad-an Jesus et kanday “Kan John e kamemenyag ey ‘Kaw hi-gam kunu hu inhel lan Apu Dios ni ittu-dak tun hi-gami winu wadalli hin-appil ni hegheden mi?’ ”

²¹ Yan nunman ey neipahdih ni nan-ekal Jesus hu degeh et yadda neihuklung, niya impebangngad tu kapenang-ang idan nekulap. ²² Hinumang Jesus humman ni imbageda e kantuy “Kaibangngad kayud kad-an John et yu ehelen ni hi-gatu hu dingngel yu niya inang-ang yu e ida law kaum-ang-ang hu nekulap, ida kaumdalan hu nepiday, na-kal degeh idan kamengmengpuh annel da, ida law kaumdedngel hu netuleng, netagwan ida netey niya kamangkeituttuddudan newetwet hu et-eteng ni impeminhed Apu Dios ni hi-gada. ²³ Ey ehel yun John e um-amleng hu tuun pannananeng tun ingganah hu tuka pengullug ni hi-gak.”

²⁴⁻²⁶ Limmaw ida la humman ni disipol John ey kan Jesus ida etan ni neamung ey “Hipa ninemnem yun an ang-angen eman ni linawwan yud desert di kad-an John? Kaw ya tuun kamandewadewa e kamei-ellig di katlubbung ni kapellupelluyan dibdib, winu ya tuun nambalwasin nekangngina? Beken, tep ya kamambalwasin nekangngina ey wadad baley ni patul, eleg umlaw di desert. Inamtak et ya pinhed yun an ang-angen ey ya prophet, et makulug ni humman ni yu inang-ang ey humman keta-ta-geyyan ni prophet e hi John

ngadan tu. ²⁷ Tep heninnuy hu neitudek ni meippanggep ni hi-gatu: 'Hi-gak e hi Apu Dios ey pemengnguluk eya mengituttuddun meippanggep ni hi-gam et han ka dateng.' "

²⁸ Intuluy Jesus ehel e kantuy "Pinili dedan Apu Dios hi John ni keta-ta-geyyan ni emin ni tuu. Nem ya etan kebababahan di nan-ap-apuan Apu Dios ey eta-ta-gey nem hi-gatu."

²⁹ Yadda etan tuu nampebenyag nan John, anin etan ni kaman-emmung ni buwis ni nampebenyag dama ey dineyaw da hi Apu Dios ni nangngelan dan nunman ni inhel Jesus. ³⁰ Nem yadda Pharisee et yadda kamantuttuddun Tugun Moses ey kinehing da intuttudun John meippanggep nan Apu Dios, mukun eleg ida ngu mampebenyag ni hi-gatu.

³¹ Kan mewan Jesus ey "Hipa na-mu pengi-inggehan kun elaw yun tutu-un nunya? ³² Heni kayuddan etan ni u-ungngan kamaman-ayyam di mulkaduh. Yadda etan edum ey kandaddan edum day 'Nang-gangangha kamin pan-am-amlengan, nem eleg kayu meneyyaw. Ey impatna mi mewan ni mengia-appah ni kalemyungi, nem eleg kayu umlemyung.' Heni kayuddan nunyan u-ungnga, tep endi maptek ni pinhed yu. Eleg yuwak u-unnuda niya eleg yu dama u-unnuda hi John. ³³ Tep immali hi John e kamemenyag e hin-appil tuka kenna ey eleg um-inum ni kaumbuteng, nem kanyuy 'Wada dimonyoh ni neihuklung ni hi-gatu.' ³⁴ Ey immali-ak e Pengulwan ni emin ni tuu ey nakka mengngan niya nakka menginum ni meinum ey kanyuy nadmuttak, nakka mambutteng niya nakka mekieddueddum idan kaman-emmung ni buwis niyadda edum ni neliwtan.

³⁵ Nem neihla kayu, tep yadda tuun kamengu-unnud ni elaw John et ya elaw ku ey hi-gada hu kei-ang-angan ni kakinayyaggud ni elaw Apu Dios niya kalinaing tu."

³⁶ Hakey ni aggew ey inaygan etan ni hakey ni Pharisee e hi Simon hi Jesus ni an mekikkan di baley da et lumaw hi Jesus. ³⁷ Wada etan biidman ni bebley e nan-amtan lawah elaw tu e makilaki. Dingngel tu e kamengngan di Jesus di baley etan ni Pharisee et lumaw e wada intabin tun hambusih ni bangbanglun nekangngina. ³⁸ Himmegep et lumaw di dingkuggan Jesus di petek ni helitu et kamannangngih ey mangke-gah lewa tud helin Jesus et pu-nadan tun bewek tu. Intumuk tu angah tud helin Jesus et duyagan tun bangbanglu. ³⁹ Inang-ang etan ni Pharisee ni nengayag nan Jesus humman ey kantud nemnem tuy "Gullat ni prophet Apu Dios huyyan tuu et amta tu-et e nelilliwatan eya biin kamengitettenged ni hi-gatu."

⁴⁰ Inamtan Jesus humman ni wadad nemnem tu et kantuy "Simon, wada a-abbigen kun hi-gam." Kan Simon ey "Hipa humman e Apu?"

⁴¹ Kan Jesus ey "Wadadda dewwan tuun immutang ni pihhuh etan ni hakey ni tuu. Ya inutang ni hakey ey limanggatut. Ya etan hakey ey nelima. ⁴² Entanni ey eleg ida pakebayad et eleg law pabeyad etan ni nampautang." Kan Jesus nan Simon ey "Hipan hi-gadan dewwa hu e-etteng impeminhed tun etan ni nampautang?"

⁴³ Hinumang nan Simon e kantuy "Ya etan nengutang ni limang-gatut." Kan Jesus ni hi-gatuy "Neiptek huttan ni inhumang mu."

⁴⁴ Inwingin Jesus etan ni bii et kantun Simon ey "Kaw inang-ang mu impahding eyan bii? Himmegeppak eyad baley mu ey eleg ka umidwat

ni danum ni pengullah kun helik, nem huyyan bii ey inulahan tu helik ni lewatu et pu-nadan tun bewek tu. ⁴⁵ Ey eleg muwak akwalen ni himmegepan ku eyad baley mu ey humman hu elaw tayu, nem yan eya bii ey eleg tu iwwalak helik. ⁴⁶ Eleg mu lanaen uluk, nem hedin hi-gatu, man dinuyagan tu helik ni bangbanglu. ⁴⁷⁻⁴⁸ E-helen kun hi-gam e anin ni dakel liwat tu et nepesinsahan law, tep impeang-ang tu et-eteng ni impeminhed tun hi-gak. Nem yadda etan tuun ekket liwat dan nepesinsahan ey ekket dama impeminhed dan hi-gak.” ⁴⁹ Yan nangngelan idan nekikan ni nunman ey kandad nemnem day “Kele hipa huyyan tuun han pesinsah tu liwat ni tuu?” ⁵⁰ Kan Jesus etan ni bii ey “Ya muka pengullug hu nepesinsahan ni liwat mu. Lakkay di baley yu et pelinggep mu law nemnem mu.”

8

Yadda biin nekikillaw nan Jesus

¹ Entanni ey limmaw hi Jesus di kebebbley ni an mantuttuddun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios. ² Nekilaw ida etan Hampulut dewwan disipol tu et yadda edum ni biin ingkal Jesus hu degeh da et yadda dimonyoh ni neihuklung ni hi-gada. Humman idan biin nekilaw ey hi Maria Magdalena e na-kalan ni pitun dimonyoh ni neihuklung, ³ hi Juana e ahwan Kusah e kamampaptek di baley Herod e ap-apu, hi Susana et yadda edum ni bii. Hi-gada hu kaumbaddang ni um-idwat ni mahapul Jesus et yadda disipol tu.

Ya a-abbig meippanggep etan ni inha-bug dan bukel ni intanem (Matthew 13:1-9; Mark 4:1-9)

⁴ Hakey ni aggew ey neamung idad kad-an Jesus hu hantapug ni tuun nalpud kebebbley et man-ab-abig e kantuy ⁵ “Wada etan hakey ni tuun an nantanem e nanhinna-bug tu bukel ni intanem tu. Wadadda nangka-gah ni bukel di dalan et pan-igsin ni tuu niya kinan ni sisit edum. ⁶ Et yadda edum ey na-gah idad mabetu ey ma-nut simmemel ida, nem anggegannuy nakpit ida, tep meingpih hu puyek et ekket hu intemeg tun danum. ⁷ Na-gah di magulun hu edum ey inhengan idan gulun. ⁸ Yadda edum ey na-gah idad kayyaggud ni puyek ey kayyaggud temel da niya mangkalemeh ida.” Ginibbuh tu huyyan ina-abbig ey kantuy “Dengel yu huyya hedin wada tangila yu ma-lat amtaen yu hu pinhed tun e-helen.”

Ya intuttuddun Jesus meippanggep nunman ni a-abbig tu (Matthew 13:10-17; Mark 4:10-12)

⁹ Kan idan disipol Jesus ey “Hipa keibbellinan nunyan ina-abbig mu?” ¹⁰ Hinumang Jesus e kantuy “Hedin hi-gayu, man nakka pannaud ni ituttuddun hi-gayu hu elaw ni nan-ap-apuan Apu Dios ni eleg meipeamta ingganah nunya. Nem hedin yad edum ni tuu, man nakka pan-ina-abbig ni ebuh hu nakka penuttuddun hi-gada ma-lat anin ang-ang-angen da niya deddedngelen da nakka ituttuddu ey eleg da han-awat, tep eleg da pinhed ni ewwatan hu elaw Apu Dios.

¹¹ Heninnuy hu keibbellinan tu. Ya etan bukel ni inha-bug etan ni tuu ey mei-ellig di ehel Apu Dios. ¹² Yadda etan bukel ni na-gah di dalan ey kamei-ellig di ehel Apu Dios ni dingngel idan tuu, nem immali hi Satanas et linglingen tud nemnem da ma-lat eleg da kulugen et eleg

ida mehelakniban. ¹³ Yadda etan bukel ni na-gah di mabetu ey kamei-ellig di ehel Apu Dios ni dingngel idan tuu et ida kaman-am-amleng ni nengulug, nem neikamkampu daka pengullug et hedin wada ekket ni ligat da ey pinhakkeyey iwwalleng da hu daka pengullug.

¹⁴ Yadda etan bukel ni na-gah di magulun hu neieliagan idan tuun nangngel ni ehel Apu Dios, nem anggegannuy liniwwan da tep ebuh hu neitu-wan da, ya keddangyanan da niya pan-am-amlengan dan daka nenemnema. ¹⁵ Yadda etan bukel ni na-gah di kayyaggud ni puyek hu kamei-ellig ida etan di tuun nangngel ni ehel Apu Dios et maihammad hu daka pengullug et kayyaggud law hu nemnem da et ya kayyaggud hu pinhed dan ipahding.”

*Ya kei-elligen etan ni dilag
(Mark 4:21-25)*

¹⁶ Intuluy Jesus ni immehel et kantuy “Endi tuun tu integan hu kengkeh et tu hukbungan, winu tu ihha-ad di daul ni unggippan, nem ihha-dang tu kumaddan di neitata-gey ma-lat han-ang-ang idan emin ni umhegep ni tuu. ¹⁷ Ya mei-ellig huyya etan di neitlu niyad eleg meamta e meamtaddallin edum ni aggew. ¹⁸ Et humman hu, pakadngel yu eya kayyaggud ni tugun ku et u-unnuden yu, tep e-helen kun hi-gayu e ya etan tuun kamengu-unnud ni tugun ku ey me-duman hu inamta tu. Nem ya etan tuun wada ekket ni inamta tu, nem eleg tu u-unnuda ey meendi humman ni ekket ni inamta tu.”

*Hi inan Jesus et yadda agi tu
(Matthew 12:46-50; Mark 3:31-35)*

¹⁹ Immali inan Jesus et yadda agitu, nem endi inna-nu dan umlaw di kad-an tu, tep hinelikuban ni dakel ni tuu. ²⁰ Kan idan tuun nan hi Jesus ey “Immalid inam et yadda agim et immen idad dallin e daka kapan-ibbaga.” ²¹ Nem kantun hi-gaday “Yadda tuun mengngel ni ehel Apu Dios et u-unnuden da ey hi-gada nakka ibbilang ni inak ey agik.”

*Ya nengipesikdan Jesus ni pewek di baybay
(Matthew 8:23-27; Mark 4:35-41)*

²² Hakey ni aggew ey nekihgep hi Jesus idan disipol tud bangsa et kantun hi-gaday “Pan-agwat itsu et lumaw itsud demang eyan baybay.”

²³ Ida kamenglaw ey neugip hi Jesus. Entanni ey pim mewek ni na-let di baybay et kamangkepnu bangkan danum ey henidda melsing. ²⁴ Et bangunen da hi Jesus et kanday “Apu! Apu, melsing itsu!”

Bimmangun hi Jesus et pasiked tu etan pewek niya dalluyun ey nesiked ida. ²⁵ Kan Jesus ni hi-gaday “Kele endi dinel yun hi-gak?”

Natngaddan emin et wada hakkeyey kanday “Hipana-mu ingkatuun nunyan tuu? Kele kau-unnudan dibdib et ya dalluyun hu ehel tu?”

*Ya nangkalan Jesus etan ni neihuklung etan ni kaman-angngaw ni tuu
(Matthew 8:28-34; Mark 5:1-20)*

²⁶ Entanni ey dimmateng idad bebley idan iGerasene e demang ni probinsiya di Galilee. ²⁷⁻²⁹ Immehep hi Jesus di bangsa ey an dinammu etan ni tuun nehuklungan ni dimonyoh e nalpulli etan di bebley. Nebayag ni eleg mambalwasi niya eleg manha-ad di baley tu et yad kad-an idan kullungngan hu nanhaha-adan tu. Anin ni bangkilangan da et duka pegtanga ni bimmesik di endi bebley. Yan nenang-angan

tun Jesus ey simmekuk et mandukkun di hinangga tu ey inlet tu ehel tu e kantuy “Jesus e U-ungngan Apu Dios e Keta-ta-geyyan, hipa pehding mun hi-gak? Entan tuwak anhan kastigu.” Mukun inhel etan ni dimonyoh humman ey tep inhel Jesus e me-kal etan di tuun neihuklungan tu.

³⁰ Kan Jesus etan ni neihuklung ey “Hipa ngadan mu?” Hinumang tu e kantuy “Linibu hu ngadan mi.” Inhel tu huyya tep dakel idan dimonyoh ni neihuklung etan ni tuu. ³¹ Nampehemmehemmek idan Jesus ma-lat eleg tudda palaw etan di kapanhelheltapin ingganah.

³² Neipapaddih ni nunman ni wadadda dakel ni killum ni kamanhubhub etan di duntug et kandan Jesus ey “I-tan dakemi eman idan killum et hi-gada hu keihuklungan mi.”

Ey inebulut Jesus. ³³ Et ma-kal ida etan ni tuu et man-etan idadda etan di killum. Pinhakkeyey nambesik ida etan killum et dumep-ah idad deplah et mangkalsing idad baybay.

³⁴ Inang-ang etan idan kamampaptek ni killum humman ni nekapkapy ey nambessik idad bebley et yaddad nanlinikweh diman, et ehelen daddan tutu-u. ³⁵ Et mampanglaw ida etan tutu-un nangngel nunman et da ang-angen. Immaliddad kad-an Jesus ey inang-ang da etan tuu e nambalwasi law niya kamanyuyyuddung di kad-an Jesus e kayyaggud law nemnem tu et kamandeddengngel ni tuka panituttuddu. Ey simmakut ida etan tutu-u gapuh nunman ni nekapkapy. ³⁶ Yadda etan nenang-ang ni impahding Jesus ey nan-i-hel daddan kebebleyan da hu meippanggep ni na-kalan ida etan ni neihuklung etan ni tuu. ³⁷ Et gapuh ni takut idan bimbebley di Gerasene ey inhel dan Jesus e hi-yanen tu bebley da. Et mambangkad Jesus et man-agwat idad demang ni baybay.

³⁸ Yan eman ni kapenggepin Jesus di bangka ey kan etan ni tuun neihuklungan la ni ey “Attu anhan et makilawwak ni hi-gam ey?” Nem kan Jesus ey ³⁹ “Anemut ka kuma et mu e-ehhelen hu impahding Apu Dios ni hi-gam.” Et lumaw humman ni tuu et tu pan-i-hel di bebley da hu impahding Jesus ni hi-gatu.

*Ya nenagwan Jesus ni netey ni u-ungngan Jairo
(Matthew 9:18-26; Mark 5:21-43)*

⁴⁰ Nambangngad di Jesus di Galilee ey immamleng ida tuudman ni kamenehhegged ni hi-gatu. ⁴¹ Wadadman hi Jairus e hakey ni ap-apud simbaan ni Jew ni immalid kad-an Jesus et mandukkun di hinangga tu et mampehemmehemmek et makilaw hi Jesus di baley da. ⁴² Pinhed Jairo ni mekillaw hi Jesus di baley da tep kamangkatkatey etan binugtung ni biin u-ungnga tun hampulut dewwa toon tu. Nekilaw hi Jesus ey nemahhig e neheyebheb ida tuun hi-gatu.

⁴³ Ey wada etan hakey ni biin hampulut dewwa toon ni eleg mesikked hu kamelpud annel tu. Inumah tun emin hu limmu tu, nem endi hakey ni kinabaelan tun inegahan humman ni degeh tu. ⁴⁴ Limmaw humman ni biid dingkuggan Jesus et kap-en tu gilig ni balwasi tu ey pinhakkeyey nesiked etan kamelpud annel tu. ⁴⁵ Et kan Jesus ey “Hipa nengapan balwasik?” Kandan emin ey “Tawwey.”

Immehel hi Peter ey kantuy “Apu, inna-nun pengamtaan ni nengapan balwasim ey hinelikuban dakan dakel ni tuu?”

⁴⁶ Nem kan Jesus ey “Wada nengapan hi-gak tep ginibek ku e wada degeh ni ingkal ni kabaelan ku.”

⁴⁷ Yan nengamtaan etan ni bii e inamtan Jesus hu neipahding, ey immalid kad-an tu e kamangegeyyenggeng ni takut tu et mandukkn di hinangga tu et ehelen tu gapun nengapaan tun balwasi tu et ya nakalan ni degeh tu. Emin ida etan tutu-u ey dingngel da humman ni inhel tu.

⁴⁸ Kan Jesus ni hi-gatuy “Agik, na-kal law huttan ni degeh mu tep ya muka pengullug ni hi-gak. Anemut ka, et melinggep ka kaya law.”

⁴⁹ Kapan-e-helan Jesus huyya ey wada dimmateng ni nalpullid baley di Jairo e kantun Jairo ey “Anin ew katteg ni entan tu ayagi etan mittuduh, tep netey etan u-ungngam.”

⁵⁰ Nem dingngel Jesus humman ey kantun Jairo ey “Entan pandanag mu etan ni u-ungngam. Pandinel kan hi-gak.”

⁵¹⁻⁵³ Yan dintengan dad baley Jairo ey kaumlelemyung ida etan tutu-u ey kanengih ida tep netey etan u-ungnga. Nem kan Jesus ey “Entan nangih tep eleg matey huyyan u-ungnga, neugip ni ebuh.”

Yadda etan tutu-u ey daka ngi-ngi-ngii hi Jesus tep inamta da e netey etan u-ungnga. Himmegep hi Jesus ey endi edum ni tuun impahgep tu, ebuh di Peter, hi James, et hi John et ya ammed etan ni u-ungnga.

⁵⁴ Singnged tu ngamay etan ni u-ungnga et kantuy “Inah ka e u-ungngak.” ⁵⁵ Et tumegu etan u-ungnga ey pinhakkeyey imminah. Et mampaela hi Jesus ni kennen tu et pangan da. ⁵⁶ Natngadda a-ammed etan ni u-ungnga, nem sinugun idan Jesus e kantuy “Entan tu i-i-hel huyyan neipahding eyan u-ungnga.”

9

*Ya nengitu-dakan Jesus ida etan ni Hampulut dewwan disipol tu
(Matthew 10:5-15; Mark 6:7-13)*

¹ Hakey ni aggew ey inemung Jesus ida etan Hampulut dewwan disipol tu et idwat tu kabaelan dan mengkal ni neihhuklung ni dimonyoh niya degeh. ² Et itu-dak tuddan mengippahding idan nunman niya mengituttuddun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios. ³ Kantun hi-gaday “Entan pantabin ni hipan mahapul yud lawwan yu, ya hulkud niya hakbat, ya kennen, ya pihhuh niya balwasi. ⁴ Panha-ad kayud baley etan ni mengeyyag ni hi-gayu ingganah ni peni-yanan yun nunman ni bebley. ⁵ Hedin wada lawwan yun bebley ey endi um-ayag ni hi-gayu, pukpuk yu hu dep-ul di dapan yu et pengamtaan dan nanliwat ida, tep eleg dakeyu ayagan.” ⁶ Et lumaw ida etan Hampulut dewwan disipol Jesus di kebebbley et da ituttuddu hu meippanggep ni inlian etan ni intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu niya nan-ekal da hu degeh idan tuu.

*Ya kakemunnunnuin nemnem Herod gapuh nan Jesus
(Matthew 14:1-12; Mark 6:14-29)*

⁷ Dingngel Herod e ap-apud Galilee ida huyyan impahding Jesus ey kamemunnunnu nemnem tu. Tep emin ida tuu ey hi Jesus hu daka ung-ungbala. Kan ni edum ey hi-gatu la eman hi John e kamemenyag ni netagwan. ⁸ Ey kan ni edum ey hi-gatu hi Elijah. Yadda edum, ey kanday hi-gatu hu hakey ni prophet Apu Dios ni nunman ni sinmagu. ⁹ Kan Herod ey “Tam impaputul ku kaya ulun John, nem kele hipa

humman ni tuun dakel nakka deddedngelan tuka pehpending?" Et ihik tun ang-angen hi Jesus.

Impambalin Jesus ni dakel etan liman sinapay et pangan tudda liman libun tuu

(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; John 6:1-14)

¹⁰ Nambangngad ida etan disipol Jesus et e-ehhelen dan hi-gatun emin hu impahpahding da. Ingkuyug idan Jesus et lumaw idad Betsaida et e-ebbuh idadman. ¹¹ Nem inang-ang ida damengun tutu-un linawwan da et unuden dadda. Et tuttuuddan idan Jesus meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios niya ingkal tu degeh idan kamampandedgeh.

¹² Hambatanganan ey limmaw ida etan Hampulut dewwan disipol di kad-an tu et kanday "Itu-dak mudda ew katteg eyad katuutuud nangkeihnup ni bebley et ida menang-ang ni pandedyaan da niya pengellaan dan kennen da tep endi pengellaan ni kennen deya."

¹³ Nem kan Jesus ni hi-gaday "Idwasi yudda kuman kennen da!" Hinumang da et kanday "Nem tam lillimman sinapay niya deddewwan deleg ni ebuh hu wada. Kaw umlaw kami tep ni an umgatang ni kennen idan emin eyan tutu-u?" ¹⁴ Ya bilang idan etan ni tutu-u ey umlaw ni liman libu.

Kan Jesus idan disipol tuy "Payudung yudda eya tutu-un hannenelima." ¹⁵ Inu-unnud da inhel tu et payudung dadda.

¹⁶ Illan Jesus etan liman sinapay et ya etan dewwan deleg et itengaw tud kabunyan et mansalamat nan Apu Dios. Sineneg-ang tu et panidwat tuddan disipol tu et da pan-iwatwat idan tuu. ¹⁷ Nengan idan emin et maphel ida ey dakel hu natdaan. Inemung da ey napnu hampulut dewwan basket.

Ya inhel Peter hedin hipa hi Jesus

(Matthew 16:13-20; Mark 8:27-29)

¹⁸ Hakey ni aggew ni kamandasal hi Jesus ey wadadda etan disipol tud a-allaw tu. Kantun hi-gaday "Hipa-ak dedan ni kan idan tuu ah?"

¹⁹ Hinumang da et kanday "Kan idan edum ey hi-gam eman la hi John e kamemenyag, yadda edum ey kanday hi-gam hi Elijah, ey yadda dama edum ey kanday hi-gam hakey lan prophet ni netagwan."

²⁰ Ey kan Jesus ni hi-gaday "Nem hi-gayu ngay dama, hipa-ak ni kanyu?" Hinumang Peter et kantuy "Hi-gam hi Christo e pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu."

²¹ Inhel Peter huyya ey nekattugun ida Jesus e kantuy "Entan tu an i-i-hel ni edum ni tuu."

Ya nanghelan Jesus ni meippanggep ni panlelehhanan tu niya ketteyyan tu

(Matthew 16:21-28; Mark 8:31; 9:1)

²² Kantu mewan ey "Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey mahapul ni manhelheltappak. Eleg ali ebbulutaddan kamengipappanggulun Jews, yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses e hi-gak hi Christo. Et pepettey da-ak ali, nem metegguan nak ni katlun aggew."

²³ Entanni ey kantuddan etan ni tuun neamung ey "Ya tuun neminhed ni mengu-unnud ni hi-gak ey mahapul ni eleg tu ikakkaguh

hu neitu-wan tu eyad puyek ey ennusan tu ligat ni pengu-unnudan tun hi-gak, anin ni humman umhulun ni ketteyyan tu. ²⁴ Tep ya tuun ya neitu-wan tu eyad puyek hu tuka ikakkaguh ni ebuh ey endilli biyag tun endi pappeg tu kad-an Apu Dios. Nem ya tuun tuwak kau-unnuda anin umhulun ni ketteyyan tu ey meidwatan ni biyag ni endi pappeg tud kabunyan di kad-an Apu Dios. ²⁵ Tep anin ni ellan ni tuun emin hu wada eyad puyek et endilli silbitu hedin endilli biyag tun endi pappeg tu et meiddawwin Apu Dios ni ingganah. ²⁶ Ey ya tuun mengibbabaing ni hi-gak et ya nakka ituttuddu ey eggak ali ibbilang ni tuuk ni ellian kulli mewan ni pengippeang-angan kun dayaw min Ama et yadda anghel tu. ²⁷ E-helen kun hi-gayu e wadadda edum yudyen naneng tullin mategun kedettengan ni nan-ap-apan Apu Dios.”

*Ya nelummanan ni ang-ang nan Jesus
(Matthew 17:1-8; Mark 9:2-8)*

²⁸ Nelabah hanlingguan ey inaygan Jesus hi Peter, hi James et hi John et ikuyug tudda et manteyed idad duntug ni an mandasal. ²⁹ Et kamandal hi Jesus ey nelumman ang-ang ni anghah tu niya kamammussi-lak hu balwasi tu. ³⁰ Entanni ey wadadda dewwan tuun kamekiung-ungbal ni hi-gatu e di Moses nan hi Elijah. ³¹ Ka-ang-ang e ida kamedeyyaw ni peteg. Ya inung-ungbal dad Jesus ey meippanggep ni ketteyyan tullid Jerusalem.

³² Hi Peter et yadda edum tu ey neuyeng ida, nem bimmangun ida ey inang-ang da e kaumhili hi Jesus ey inang-ang dadda etan dewwan tuu e ida kaman-eh-ehneng di kad-an tu. ³³ Kapanhi-yanad Moses nan Elijah hi Jesus ey kan Peter ey “Apu, kayyaggud et wada isudya. Umkapy kamin tellun a-abbung et hi-gam ni hakey, hi Moses ni hakey niya hi Elijah ni hakey.” Huyya inhel Peter tep natnga et eleg tu amta e-helen tu.

³⁴ Yan nunman ni kaman e-ehhel hi Peter ey pinhakkeyey nehiduman idan kulput ey simmakut ida. ³⁵ Entanni ey wadalli immehel etan di kulput e kantuy “Huyya U-ungngak ni pinutuk kun mengippaptek ni emin ni tuu. Kulug yu e-helen tu.”

³⁶ Insiked etan ni kaman-e-ehhel ey ebuh hi Jesus ni inang-ang dan wadadman. Huyyaddan disipol ey eleg da e-ehhelen huyyan inang-ang dad edum ni tuu.

*Ya nangkalan Jesus ni neihuklung etan ni u-ungnga
(Matthew 17:14-18; Mark 9:14-27)*

³⁷ Newa-wa et mandayyud Jesus ey hinipngat idan dakel ni tuu. ³⁸ Pinhakkeyey wada hakey ida etan ni tuu hu kamantetkuk e kantuy “Apu, ang-ang mu kedi anhan eya binugtung ni u-ungngak ni laki. ³⁹ E-eggel ni dimpun kameihhuklung ni nantetekuk. Kaumkambil annel tu niya kaman-uupag hu bungut tu. Tuka pan-ibe-hig hu annel tu, ey ayepaw man anhan ni han hini-yan etan ni dimonyoh ni kameihhuklung ni hi-gatu. ⁴⁰ Nampehemhemhemmekkak idan disipol mu, nem eleg da han-ekal.”

⁴¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Ayyakaw kayun tuun nunya, lawah kayu niya endi yuka pengullug! Piga binabbal kun hi-gayu? Kaw mekihahha-addak ni hi-gayun ingganah et han kayu mangulug? I-li yudya etan u-ungnga.”

⁴² Daka pan-illaw etan u-ungngad kad-an Jesus ey sinu-li etan ni neihuklung et manggegeygey niya kimmembil annel tu. Nem imbunget Jesus etan neihuklung et ma-kal. Yimmaggud law etan u-ungnga et paewit tun ametu. ⁴³ Ey natngadda etan tutu-un nenangangan dan kabaelan Apu Dios.

Ya pidwa tun nanghelan Jesus ni ketteyyan tu
(Matthew 17:22-23; Mark 9:30-32)

Yan nunman ni natngadda etan tutu-un impahding tu ey kan Jesus idan disipol tu ey ⁴⁴ "Ihammad yun dedngelan eya e-helen kun hi-gayu. Hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey meihdullak ali et ellan da-ak idallin tuu et nemahhig pehding dan hi-gak."

⁴⁵ Eleg da han-awat humman ni inhel tu, nem ida kaum-e-gen ni mengibbeggan hi-gatu.

Ya makulug ni keta-ta-geyyan
(Matthew 18:1-5; Mark 9:33-37)

⁴⁶ Entanni ey kaung-ungbaladdan disipol Jesus hedin hipallin hi-gada hu keta-ta-geyyan ni hi-gadan emin. ⁴⁷ Inamtan Jesus hu wadad nemnem da et umewit ni u-ungnga ⁴⁸ et kantun hi-gaday "Ya tuun pinheden tu eya u-ungnga gapuh ni hi-gak ey pinhed tuwak dama. Ey ya tuun neminhed ni hi-gak ey pinhed tu dama etan nengitu-dak ni hi-gak e hi Apu Dios. Tep ya etan kebababahan ni hi-gayu ey humman kaibbilang Apu Dios ni keta-ta-geyyan."

Yadda etan beken buhul Jesus ey edum tayudda
(Mark 9:38-41)

⁴⁹ Entanni ey kan John nan Jesus ey "Apu, wada inang-ang min tuun han-ekal tu kameihhuklung tep tuka ngeddana ngadan mu, nem kan miy issiked tu, tep beken ni edum tayu."

⁵⁰ Nem kan Jesus nan John ey "Entan tu pasiked, tep ya tuun eleg daitu kehingga ey edum tayu."

Ya eleg peminhedan idan iSamaria nan Jesus

⁵¹ Yan eman ni kamangkedettengi aggew ni keibbangngadan Jesus di kabunyan ey ninemnem tun umlaw di Jerusalem. ⁵² Impamengulu tun intu-dak di Samaria hu an mengiddaddan ni panha-adan tu etan di hakey ni bebley diman. ⁵³ Nem yadda bimmebley diman ey eleg da pinhed ni iddalan di Jesus diman tep inamta da e yad Jerusalem hu lawwan da. * ⁵⁴ Yan nengngelan idan disipol tu e di James nan John ni nunya, ey kanday ⁵⁵ "Apu, kaw pinhed mu et ibega min Apu Dios et legaben tu humman ni bebley?" Nem inwingin Jesus ey ibunget tudda. ⁵⁶ Et mampalaw ida etan di hakey ni bebley.

Yadda etan kamandinwan mengu-unnud nan Jesus
(Matthew 8:19-22)

⁵⁷ Ida kamenglaw ey wada etan hakey ni tuun kantun Jesus ey "Mekikillawwak ni hi-gam anin attu lawwan mu." ⁵⁸ Nem hinumang Jesus ni hi-gatu e kantuy "Yadda animal di muyung ey wada baley da, anin ni sisit et wada buya da, nem hedin hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey endi baley ku, anin ni pengi-ippingan kun uluk et endi."

* **9:53** 9:53 Yadda tutu-ud Samaria ey daka pihhuladda iJerusalem. Hanniman ida dama hu iJerusalem e daka pihhuladda iSamaria.

⁵⁹ Nem ya etan ni hakey ni tuu ey kan Jesus ni hi-gatuy “Pakilaw kan hi-gak.” Hinumang tu hi Jesus e kantuy “Apu, mambangngaddak nid baley et nak ikulung hi ama.” † ⁶⁰ Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Ngenamung ida ngu etan eleg mengullug ni hi-gak ni mengikkullung ni edum dan mettey. Nem hedin hi-gam, man mahapul ni umlaw kan an mengituttuddun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios.”

⁶¹ Kan dama etan ni hakey ni tuu nan hi Jesus ey “Mekillawwak ni hi-gam, nem pakkaw nin nak peamtaddan agik.” ⁶² Nem kan Jesus ni hi-gatuy “Hedin makulug ni pinhed ni tuun mengu-unnud ni hi-gak, ey pakkaw ni ikkahhakey tu nemnem tud pengunnun Apu Dios. Nem hedin eleg pehding ni tuu huyya, ey endi bilang tud nan-ap-apuan Apu Dios. Henin kaman-elladu e endi inna-nu tun mengippaptek ni ngunu tu hedin kamanwingiwingi.”

10

Ya nengitu-dakan Jesus idan nepitu et dewwan disipol di kebebbley

¹ Entanni ey pinilin Jesus mewan hu nepitu et dewwan tutu-u et pamengulu tuddan itu-dak e handehandedwan mantuttuddu etan idad bebley ni tuka nemnemneman lawwan tu. ² Kantun hi-gaday “Dakel ida tuun neminhed ni mengullug ni hi-gak, nem kulang ida umlaw ni an mantuttuddun hi-gada. Kamei-ellig di dakel enni, nem hahhakkey ida tuun man-enni. Et humman hu, pandasal kayun Apu Dios ma-lat umitu-dak ni edum ni an mantuttuddu e hi-gada hu neieligan idan man-enni, tep hi-gatu hu kam payew. ³ Yad pengittu-dakan kun hi-gayun yu pengituttudduan ni elaw ku, ey heni kayu kalneroh ni an mei-dum di mangkabunget ni ahhud muyung. ⁴ Entan pambalun yun pihhuh, entan pan-akbut yu ey entan pampatut yu. Entan pantaktaktak ni mekiung-ungbal idan tuun dammuen yud dalan.

⁵ Anin hipan baley hehgepan yu et pamengulu yun e-helen melinggep kayu kaya. ⁶ Hedin ebbuluten ni kambaley hu inhel yu, ey makulug ni um-amnu et umlinggep ida. Nem hedin eleg da ebbuluta, ey mambangngad ni hi-gayu humman ni inhel yu et eleg um-amnu. ⁷ Yad nemangulun baley ni dinuttuk yu hu panha-adi yu niya pekikkannan yu. Ekan yu hu hipan immangdad da. Humman hu heni tangdan yu, tep ya kamangngunnu ey mahapul ni metangdanan. Entan pan-aldaaldan di kabelebeley.

⁸ Hedin umlaw kayud hipan bebley ey hedin kaum-amleng ida bimbebley ni hi-gayu, anin ekan yu hipan immangdad dan hi-gayu ⁹ niya ekal yu degeh idan kamanpandedgeh diman. Kan yuddan tutu-u ey ‘Immali law etan intu-dak Apu Dios ni man-ap-apu.’ ¹⁰ Nem hedin umlaw kayu etan di bebley ey eleg ida um-amleng ni hi-gayu et eleg dakeyu eyyagi ey elaw kayud keltad et kanyuy ¹¹ ‘Pukpuken mi inhulut ni dapan min dep-ul eyad bebley yu et pengamtaan yu e nanliwat kayu. Nemnem huyya: Meibbillang kayu et di nan-ap-apuan Apu Dios, nem eleg yu pinhed.’ ¹² Kan pay Jesus ey “Yallin panhuwetan Apu Dios, ey nemahhig ali pengastigutuddan tuudman ni bebley nem ya kastigudda lan eman ni tutu-ud Sodom.”

† 9:59 9:59 Eleg ni matey hu aman nunyan tuu. Nem ya keibbellinan tu ey ipaptek tu ni hi ametu ingganah ketteyyan tu.

*Ya kastiguddallin tutu-ud kebbebley ni eleg mengullug nan Jesus
(Matthew 11:20-24)*

¹³ Entanni mewan ey kan Jesus ey “Anggehemmek kayun iKorasin niya iBetsaida, tep nanna-ud ni mekastigu kayu, tep anin ni inenang-ang yudda miracle, et eleg kayu mantuttuyyun liwat yu. Yadda la tuud Tyre et yad Sidon ey nemahhig liwat da, nem gullat ni inang-ang dadda miracle ni inenang-ang yu et nanna-ud ni nantuttuyyu idan liwat dan dagah et mambalwasiddan nebi-bi-ki niya nandepulan da annel dan pengippeang-angan dan nantuttuyyuddan liwat da. ¹⁴ Mukun nemahhig ali kastigu yu nem yadda la eman tutu-ud Tyre niyad Sidon. ¹⁵ Hi-gayun iCapernaum ey kanyu na-mu ngu nem meipedeyyaw kayud kad-an Apu Dios, nem eleg, tep pellow dakeyullid impierno.”

¹⁶ Kan Jesus idan disipol tuy “Ya etan tuun mengebbulut ni ittutuddu yu, ey ebbuluten tuwak dama. Et ya tuun eleg mengebbulut ni ittutuddu yu ey eleg tuwak dama ebbuluta. Ey ya etan tuun eleg mengebbulut ni hi-gak, ey eleg tu dama ebbuluta hi Apu Dios e nengitudak ni hi-gak.”

Ya nambangngadan idan nepitu et dewwan intu-dak Jesus.

¹⁷ Nelabah pigan aggew ey nambangngad ida etan nepitu et dewwan intu-dak Jesus. Ida kaman-am-amleng e kanday “Apu, anin idan dimonyoh et dakemi kau-unnuda hedin nginedan mi ngadan mu.”

¹⁸ Hinumang Jesus et kantuy “Em, inang-ang ku hi Satanas e pinhakkeyey heni kedyam hu nengipea-allawan Apu Dios ni hi-gatud kabunyan. ¹⁹ E-helen kun hi-gayu e makulug ni indawat kun hi-gayu hu kabaelan yun mengidduppih nan Satanas e buhul tayu. Ey anin ni iggasin yudda uleg niya gayyaman et endi an meippahding ni hi-gayu. ²⁰ Anin ni wada kabaelan yu et beken etan nengu-unnudan ni dimonyoh ni hi-gayu hu pam-am-amlengan yu, nem amleng kayu tep neitudek ngadan yud libluh tud kabunyan di kad-an Apu Dios.”

*Ya kapan-am-amlengin Jesus
(Matthew 11:25-27; 13:16-17)*

²¹ Kaman-am-amleng ni nunman hi Jesus tep impeamleng ni Ispirituh Apu Dios et mandasal e kantuy “Ama e Ap-apud kabunyan niyad puyek, nakka mansalamat ni hi-gam, tep eleg mu peamta elaw muddan nan-adal niyadda nelaing, nem impeamtam idan eleg mandal niyadda beken ni nelaing. Humman e Ama hu neipahding tep humman pinhed mu.”

²² Kan Jesus mewan ey “Indawat Ama hu saad kun man-ap-apun emin. Hi-gatun ebuh hu nekangngamtan hi-gak niya endi edum ni nekangngamtan Ama, nem hi-gak ni ebuh niyadda pinhed kun pengippeamtaan ni hi-gatu.”

²³ Entanni et e-ebbu idaddan disipol tu et kantun hi-gadan ebuh ey “Negahat kayu tep yuka ang-ang-anga hu nakka pehpehding. ²⁴ Yadda la eman dakel ni prophets Apu Dios et yadda la eman papatul ni nunman ey pinhed dan peteg ni ang-angen eyadda inenang-ang yun impahpahding ku, nem eleg da ang-angen. Pinhed dan peteg ni dedngelen hu diddingngel yun in-inhel ku, nem eleg da denglen.”

Ya etan kayyaggud ni iSamaria

²⁵ Wadan pinhakkey e immali hu hakey ni kamantuttuddun Tugun Moses di kad-an Jesus et kantuy “Apu, hipa pehding ku ma-lat mawedan hi-gak hu biyag ni endi pappeg tu?”

²⁶ Himmumang hi Jesus et kantuy “Hipa kan etan ni neitudek ni Tugun Apu Dios? Hipa muka pengewwat ni nunman?”

²⁷ Kan etan ni tuu ey “Ya nakka pan-ewwat ey pakappinheden hi Apu Dios et emin hu nemnemen niya ippahding ey innemnem emin ni hi-gatu. Ey pinheden hu edum ni tuu, henin impeminhed ni annel.”

²⁸ Kan Jesus ey “Neiptek huttan ni inhel mu. Ipahding mudda ma-lat maweda biyag mun endi pappeg tu.”

²⁹ Nem inamta etan ni tuu e eleg tu peka-u-unnuden ida humman ni neitugun et kahimbaggan tu e kantuy “Hipadda sinakdul ku?”

³⁰ Hinumang Jesus ni a-abbig e kantuy “Wada etan hakey ni edum tayun Jew ni nalpud Jerusalem e umlaw di Jerico. Wadad dalam ey wadadda matekew et piliwen dan emin hu wadan hi-gatu. Anin ya balwasi tu et neki-la ey nambakdungan da ingganah heni mettey et handa hi-yana. ³¹ Neipaddih ni yadman hu nengidlanan daman hakey ni padi et ang-angen tu humman ni tuu, nem indalan tud pangil et labhan tu. ³² Immali mewan etan hakey ni helag Levi e kaumbaddang ni ngunud simbaan et ang-ang tu dama humman ni tuu, nem inliglig tu dama et labhan tu. ³³ Entanni ey immali etan hakey ni iSamarina e beken ni kebebleyan etan ni tuu et ang-angen tu e neliputan humman ni tuu. Himmek tu ³⁴ et ulhan tudda liput tu et agahan tu. Intakkay tud kebayyu tu et ilaw tu etan di kamebeyyadin kapanda-guhi et ipaptek tudman. ³⁵ Nawa-wa et mambayad et kantu etan ni kambaley ey ‘Ipaptek muli anhan eya tuu. Han dakalli bayadin pengippaptekan mun hi-gatun pambangngadan ku.’ ”

³⁶ Et kan Jesus etan ni kamantuttuddun Tugun Moses ey “Hipaddan eyan tellun tuu hu muka nemnemneman kameibbillang ni sinakdul etan ni liniputan idan matekew?”

³⁷ Himmumang etan kamantuttuddun Tugun Moses e kantuy “Ya etan nengipaptek ni hi-gatu.” Et kan Jesus ey “Neiptek huttan ni inhumang mu. Lakkay et mu dama ipahding hu henin nunman.”

Ya an nenang-angan Jesus ida etan ni han-agi e di Maria nan Martha

³⁸ Kamenglaw hi Jesus et yadda disipol tud Jerusalem ey dinteng da etan hakey ni bebley. Wadadman etan biin hi Martha ngadan tu. Kaman-am-amleng ni nenang-angan tud Jesus et aygan tuddad baley da. ³⁹ Wada agin Martha e hi Maria ngadan tu. Limmaw et an yumudung di kad-an ni helin Jesus tep pinpinhed tun deddengngelen hu tuka ituttuddu. ⁴⁰ Kameduddukul hi Martha ni dakel ni ingngunun pandaddanan dan kennen, et kantun Jesus ey “Apu, ang-ang mu kedi eya hi Maria e inhi-yan tun hi-gak hu ingngunu. Ehel mun hi-gatu et baddangan tuwak.”

⁴¹ Nem kan Jesus ey “Hi-gam kedi e Martha, ambeken et ni ya dakel ni ingngunu hu keduddukulam, ⁴² tep ya makahhapul ni peteg ey yan eya nakkae-ehhelan kadeddengngelan Maria. Tep makulug ni eleg ali metellak huyyan hi-gatu.”

11

*Ya nenuttudduan Jesus idan disipol tun mandasal
(Matthew 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Wada hakey ni aggew ni nandasal hi Jesus et yan negibbuan tu ey kan ni hakey ni disipol tu ey "Apu, tuttuddui dakemin mandasal henin John e tinuttudduan tudda disipol tu." ² Himmapiit hi Jesus et kantuy "Heninnuy dedan hu idasal yu.

'Ama, hi-gam et hu medeyyaw niya hi-gam hu man-ap-apu. ³ Idwat mu anhan hu mahapul min kewa-wa-wa. ⁴ Ey pesinsahim anhan hu liwat mi, henin pemessinsahan min nambahulan ni edum ni tuun hi-gami. Ey baddangi dakemi anhan ma-lat eleg kami maheul ni manliwwat.' "

⁵ Kan mewan Jesus ni hi-gaday "Inna-nu hedin wada immalin mangili yun gawan hileng ey neipaddih ni endin hekey hu immangdad yun kennen. Et lumaw kayud baley etan ni gayyum yu et kayu mangkugkug e kanyuy ⁶ 'Kaw wada ni eleg yu kanen, tep ay wada dimmateng ni mangilik ey neipaddih ni endi sindaan min kennen?'

⁷ Ey himmumang ali e kantuy 'Entan panukal mu. Neilekbi law hu habyen ey neugip kami. Nakka umhigan umbangun ni mengellan muka ibbaga.' ⁸ E-helen kun hi-gayu e anin ni kaumhigan umbangun et umbangun kaya ma-lat idwat tu hu hipan mahapul nunman ni gayyum tu. Beken gapu tep hanggayyum ida, nem gapu tep tagan tu kugkug.

⁹ Et mukun kangkun hi-gayuy: Ibga yun Apu Dios hu mahapul yu, et idwat tu. Yu hamak hu mahapul yu et wada. Pangkugkug kayu et ibeghulan dakeyu. ¹⁰ Tep ya tuun mambegga ey meidwatan. Ya tuun menemmak ni pinhed tu ey hemmeken tu. Ya tuun mantugtug di habyen ey meibbeghulan. ¹¹ Hi-gayuddan wada u-ungnga tu, kaw hedin mambegga u-ungnga yun deleg, man iddawtan yun uleg? ¹² Ey kaw hedin mambeggan itlug, man iddawtan yun lulluwat? ¹³ Lawah kayun tutu-u, nem amta yun um-idwat ni kayyaggud idan u-ungnga yu. Et nema-ma ngun Ameyun hi Apu Dios di kabunyan, tep emin mambeggan hi-gatu ey iddawat tu Ispirituh tun hi-gada."

Di Jesus nan Satanas

(Matthew 12:22-30; Mark 3:20-27)

¹⁴ Wada etan hakey ni tuun nenganga tep wada neihuklung ni hi-gatu. Nem ingkal Jesus etan neihuklung ey kaumhapit law etan tuu et matngadda tutu-u. ¹⁵ Nem yadda etan edum ni nenang-ang ey kanday "Hi Satanas e ap-apuddan kameihhuklung hu nengidwat ni kabaelan tun mengkal ni kameihhuklung." ¹⁶ Yadda edum ey pinhed dan patnaan hi Jesus et kanday "Ipahding mu miracle et keang-angan tu e makulug ni nalpu kan Apu Dios."

¹⁷⁻¹⁸ Nem inamtan Jesus hu daka nemnemnema et kantun hi-gaday "Wadad nemnem yu e kanyuy hi Satanas kakelpuin kabaelan kun mengkal ni kameihhuklung. Nem neihla huttan ni yuka pannemnem. Tep kaw tuwak baddangan Satanas ni mengkal idan kameihhuklung ey humman ida bega-en tu? Hedin makulug ni tuwak kabaddangin Satanas, tam tuwak tep kabaddangin mengippesikked ni hi-gatu e apu da. Mebahbah hu bebley hedin eleg ida man-uunnud hu apapuda et ida kamegennadwa hu tuu. Hanniman dama hu han familyah e hedin eleg ida man-uunnud, man lektattuy nekiwadda.

Heni damad nan-ap-apuan Satanas e eleg mannenneng hu nan-ap-apuan tu hedin mambubuhhulan ida dimonyoh tu. Kanyuy hi Satanas hu kamemaddang ni hi-gak ni mengkal ni dimonyoh ni kameihhuklung, ¹⁹ nem hedin makulug huttan ni kanyu, hi-gatu tep dama kamemaddang idan edum yun kamengkal ni kameihhuklung. Humman keang-angan tun naka-ihhalla kayun peteg. ²⁰ Hedin ngun hi-gak, man nakka e-kala hu kameihhuklung tep wada kabaelan Apu Dios ni hi-gak. Et huyya keang-angan tun immali law hu intu-dak tun man-ap-apu.”

²¹ Pinhed Jesus ni peamtan hi-gada e eta-ta-gey hi-gatu nem hi Satanas. Heninnuy hu kantu: “Hedin wada na-let ni tuun man-eddug di baley tu niya wada almas tu, man eleg mabalin ni wada menekew ni hipan neiha-ad etan di baley tu. ²² Nem hedin wada um-alin na-na-let nem hi-gatu, ey nanna-ud ni apputen tu et pilliwen tu etan almas ni tuka pandinneli et pan-ellan tu hipan nangkeiha-ad etan di baley et panggagadwa daddan edum tu.”

²³ Kan Jesus mewan ey “Ya tuun eleg mengullug ni hi-gak ey kamekibbuhhul ni hi-gak. Ya etan tuun eleg tu pinhed ni umbaddang ni pengullugan idan tuun hi-gak ey tuka degyunadda etan neminshed ni mengu-unnud ni hi-gak.”

*Ya elaw idan dimonyoh ni kameihhuklung
(Matthew 12:43-45)*

²⁴ Wada mewan ina-abbig Jesus ni kantuy “Wada etan dimonyoh ni kameihhuklung ni na-kal etan di tuun neihuklungan tu et an mandaladalan di desert e kamengennang-ang ni tu pan-iiyatuan. Endi tuka hemmaka et kantuy ‘Mambanggaddak ew etan di neihuklungan kun hini-yan ku.’ ²⁵ Et mambanggad ey inang-ang tun kayyaggud law etan tuun neihuklungan tun nunman. ²⁶ Et an ali umewit humman ni dimonyoh ni pitun edum tu e lawah idan peteg nem hi-gatu et maihuklung ida etan di tuu ey nema-ma law ni peteg etan tuu nem yan eman ni laputu.”

Yadda etan makulug ni kaman-am-amleng

²⁷ Ginibbuh Jesus ni inhel huyya ey wadalli hakey ni bii etan di neamung e kantuy “Meka-amleng ni-ngangu etan biin nengiungnga niya nengipeinuinum ni hi-gam.” ²⁸ Nem kan Jesus ey “Nem nema-ma amleng etan ni nangngel ni ehel Apu Dios et u-unnuden tu.”

Kamandinwadda tutu-un mengullug e hi Apu Dios hu nengitu-dak nan Jesus

(Matthew 12:38-42)

²⁹ Kamangkedakkel ida tuun neamung di kad-an Jesus ey kantuy “Lawah kayun tuun nunya. Yuka iipatnan memillit ni hi-gak ni mengippeang-ang ni immatun ni kabaelan nan Apu Dios ma-lat amtaen yu hedin makulug ni intu-dak tuwak nan Apu Dios. Nem endi edum ni iddawat nan Apu Dios ni hi-gayun mengippeang-ang ni kabaelan tu nem ebuh hu neipahding lan Jonah e prophet. ³⁰ Yadda eman tuud Nineveh ey humman ni neipahding nan Jonah hu nengiimatanan dan hi-gatu intu-dak Apu Dios. Henin hi-gak e yalli etan meipahding ni hi-gak hu pengi-immatunan yu e hi-gak hu intu-dak Apu Dios. ³¹ Ya keang-angan tun lawah kayu ey heninnuy:

Wada la eman biin ap-apud Seba di Arabia. Edawwi humman ni bebley ni nalpuan tu, nem immalid kad-an Solomon ni an mengngel ni laing tun indawat Apu Dios ni hi-gatu. Nem yan nunya ey iyyadya-ak e nelalla-ing nem hi Solomon, nem eleg yuwak kulluga. ³² Ya hakey mewan ni keang-angan tun kekastiguan yulli ey yadda la eman tuud Nineveh. Tep yan kawedan Jonah ey inu-unnud da intuttuddu tu et mantuttuyyuddan liwat da. Nem yan nunya ey iyyadya-ak e neta-ta-gey nem hi Jonah, nem eleg kayu mengullug ni hi-gak et eleg kayu mantuttuyyun liwat yu. Huyyadda keang-angan tun mekastigu kayullin penuwetan Apu Dios ni tuud puyek.

*Ya kapehding ni tuu ey kameippuun di wadad nemnem tu
(Matthew 5:15; 6:22-23)*

³³ Endi tuun tu integan hu kengkeh et tu ha-ninan. Nem ihha-dang tud ka-ang-ang ma-lat han-ang-ang idan umhegeg di bawang.

³⁴ Ya mata hu kamei-ellig ni kamemnang ni nemnem ni tuu. Et humman hu, hedin kayyaggud nemnem yu, man kayyaggud dama elaw yu. Nem hedin lawah nemnem yu, man lawah dama elaw yu. ³⁵ Et humman hu, helipati yu ma-lat eleg mahululan ni lawah hu kayyaggud ni nemnem yu. ³⁶ Hedin kayyaggud hu nemnem yu ey kayyaggud dama elaw yu. Huyya kei-elligan etan ni dilag ni tuka bebnangi emin."

*Ya lawah ni elaw idan Pharisee niyadda kamantuttuddun tugun
Moses
(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)*

³⁷ Negibbuh ni immehel hi Jesus et ayagan etan ni hakey ni Pharisee ni an mekikkan di baley da et makilaw. ³⁸ Ida mengngan ey natnga etan Pharisee tep eleg ipahding Jesus hu elaw dan mambullu.

³⁹ Nem kan Jesus ey "Hi-gayun Pharisee ey ma-nut yuka ikakkaguh hu elaw yun meippanggep ni linih henin pengullahan ni basuh niya duyu, nem lawah ni peteg hu nemnem yu, tep yuka pilliwa limmun edum yu niya eleg yu kekkennenga hu pinhed ni annel yu. ⁴⁰ Endi nemnem yu. Kaw eleg yu amta e hi Apu Dios ey inamta tu wadad nemnem ni tuu, tep kaw beken hi-gatu nengapyan emin, ya kameang-ang niya eleg meang-ang? ⁴¹ Beken hu elaw yun meippanggep ni linih hu ikakaguh yu, nem ya kumaddan hu pemaddangan yuddan etan ni anggehmmek ni tuu, tep humman hu kei-ang-angan ni kapengu-unnudin Apu Dios. Ipahding yu humman et ibilang dakeyun Apu Dios ni malinih.

⁴² Anggehmmek kayu kattedg ni Pharisee tep mekastigu kayulli. Manut yuka ikakkaguh ni um-idwat nan Apu Dios ni intanem yu, nem eleg yu ippahding hu kayyaggud di edum yun tuu. Et ya kakulugan tu ey endi impeminhed yun hi-gatu. Lebbeng dedan ni um-idwat kayun Apu Dios idan intanem yu, nem entan tu iwalleng ida edum ni pinhed Apu Dios ni pehding yu.

⁴³ Anggehmmek kayun Pharisee tep mekastigu kayulli. Pinpinhed yun hi-gayu umyudung di yuddungngan ni kametbal ni tuud simbaan. Ey pinpinhed yun tettebalen dakeyun tutu-ud mulkaduh. ⁴⁴ Makulug anhan et anggehmmek kayu. Anin ni eleg meamta e lawah kayu et nanna-ud ni lawah kayu. Mukun kayu kamei-ellig etan di kulung ni kapan-ingagasinin tutu-u, tep eleg da amta."

⁴⁵ Hinumang ni hakey ni kamantuttuddun Tugun Moses e kantuy “Apu, anin ni hi-gami et nebaingan kamin nanghelan mun nuntan.”

⁴⁶ Kan Jesus ey “Em, inamtak. Anin ni hi-gayun kamantuttuddun Tugun Moses et anggehennemek kayu dama tep mekastigu kayulli. Yuka pillitadda tuun mengu-unnud ida etan ni tugun yun neligat, e anin ni hi-gayu et eleg yu kabaelan ni u-unnuden, nem endi hemek yun hi-gada. ⁴⁷ Ey anggehennemek kayulli tep nemahhig ali kastigu yu. Tep ma-nut kayu kamengennapyan kayyaggud ni kulung idan prophets Apu Dios ni pintey idan aammed yu ⁴⁸ ma-lat peang-ang yu e yudda kalispituha, nem ya kakulugan tu, ey yuka ebbuluta humman ni impahpahding idan aammed yu. Pintey dadda ey ingkapyaan yudda daman kulung da. ⁴⁹ Inamta dedan Apu Dios huyya, mukun kantuy ‘Ttu-dak kudda prophets et yadda apostles ni mengittenuttuddun meippanggep ni hi-gak, nem mepettey ali edum ey meippehelheltap ali edum.’ ⁵⁰ Et humman hu, anin hi-gayun tuun nunya et mekastigu kayu, tep yuka ebbuluta nemateyan idan aammed yun nunman idan prophets, ⁵¹ neipalpun Abel ingganah nan Sekariah, e pintey dad kadan ni altar di bawang ni Tempol. Ippidwak ni e-helen e makulug ni meilleggat kayullid kastigu idan aammed yu, tep petteyen yulli dama etan intu-dak Apu Dios.

⁵² Anggehennemek kayun kamantuttuddun Tugun Moses tep kastiguen dakeyun Apu Dios gapuh ni eleg yu pengituttudduin makulug ni keibbellinan ni tugun. Et anin ni hi-gayu et eleg yu pinhed ni u-unnuden. Ey hi-gayu kaumhanin pengu-unnudan idan neminhed ni mengu-unnud.”

⁵³ Hini-yan Jesus etan baley ni nekikannan tu ey nekilaw ida etan kamantuttuddun Tugun Moses et yadda Pharisee. Dakel daka mahmahi niya ida kamekihhubbeg nan Jesus, ⁵⁴ tep pinhed dan wada meihlan e-helen tu ma-lat wada pengigga-dulan dan pebehul ni hi-gatu.

12

*Emin tayu kapehpehding ey meamtallin hakey ni aggew
(Matthew 10:26-27)*

¹ Yan nunman ey neamung ida kalibulibun tutu-u et kamangkeigsin hu edum. Inlapun Jesus ni mantuttuddu et kantuddan disipol tuy “Helipat-i yu hu elaw idan Pharisee et eleg yu u-unnuden, tep henidda kayyaggud, nem lawah hu nemnem da. ² Nem endi mabalin ni wada meitlu, tep anin ni eleg meamtan nunya et meamtallin edum ni aggew. ³ Emin in-inhel yud engeenget ni e-ebbuh kayu, ey mandingngel alin kewa-waan tu. Ey emin ituttubbu yud bawang di nelekbian ey meitkuk alid bubung et amtaen alin emin ni tuu.

*Ya kumaddan hu tekkutan tayu ey ya panliwwatan tayun Apu Dios
(Matthew 10:28-31)*

⁴ E-helen kun hi-gayun gagayyum ku e entan tu takusidda etan memettey ni hi-gayu, tep hedin pintey dakeyu, endi law edum ni ippahding dan hi-gayu. Ya ittugun kun hi-gayu, ey ⁵ hi Apu Dios hu takusi yu, tep dammutun petteyen dakeyu, niya dammutun pellow tu linnawa yud impiernoh e kalawwin kamekastigu. Hi-gatu hu kan kun tekkutan yu.

⁶ Ya pippiwweg ey endi balol da tep dewwan hepeng ni ebuh hu bayad ni lima. Nem kaippaptek idan Apu Dios. ⁷ Et nema-ma ngun hi-gayu, tep anin ni ya bilang ni bewek yu et inamta tu e kei-angan tun e-etteng kapengikkeguh Apu Dios ni hi-gayu. Et humman hu, entan takut yu tep nebalol kayun peteg ni hi-gatu nem yadda pippiwweg.”

*Entan baing yun mengippeamtan kayu kamengullug nan Jesus
(Matthew 10:19-20; 10:32-33)*

⁸ Kan mewan Jesus ey “Ya tuun menghel ni edum tun tuun tuwak kakulluga ey ibbilang ku daman tuuk di hinanggaddan anghel Apu Dios. ⁹ Nem hedin ya etan tuun menghel di edum tun tuu e eleg tuwak kulluga ey eggak ali dama ibbilang ni tuuk di hinanggaddan anghel Apu Dios. ¹⁰ Ya tuun memihhul ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey dammutun pessinsahan Apu Dios humman ni liwat tu. Nem ya tuun memihhul ni Ispirituh Apu Dios ey eleg mepessinsahi humman ni liwat tu.

¹¹ Hedin ya yuka pengullugin hi-gak hu umhulun ni dakeyu panhumalyaan di hinanggaddan Jews et yaddad hinanggaddan ap-apun gubilnu, entan kakkaguh yun ihhumang yu. ¹² Tep ya Ispirituh Apu Dios hu mengittuddullin hi-gayun e-helen yu.”

Ya etan kedangyan ni tuu

¹³ Wada etan hakey ni tuun nekiemung e kantun Jesus ey “Apu, ehel mun agik et panggadwa mi etan impebeltan ni ammed min hi-gami.” ¹⁴ Hinumang Jesus e kantuy “Endi lebbeng kun manhuwet niya mengadwan beltanen yu.” ¹⁵ Kan Jesus idan neamung ey “Helipat-i yu et eleg yu gamgaman ni ellan hu beken yu nan-aatuan, tep anin ni piga kinedangyan ni tuu ey beken humman ni nangged ni biyag tu.”

¹⁶ Et ehelen Jesus ni hi-gada hu hakey ni a-abbig. Kantuy “Wada etan kedangyan e yimmaggud hu inggaud tu. ¹⁷ Kaumnemnem tep nangkapnu alang tu et endi law hu pengihha-dan tu. ¹⁸ Entanni ey kantuy ‘Heballi bukkalen kudda alang ku et hululan kuddan ettateng et pengiha-adan kun meenni niya edum ni limmuk. ¹⁹ Dakel huyyan nan-aatuan ku. Et anin ni pigan toon hu melebbah et eleg me-puh. Anin ni umyenuyyuddunggak et mammangngannak ey menginnuinnummak niya man-am-amlenggak.’

²⁰ Nem kan Apu Dios ni hi-gatuy ‘Neka-ihhalla huttan ni muka pannemnemnem! Yan nunyan hileng ey mettey ka et endi silbi tudda humman ni limmum.’ ”

²¹ Et kan Jesus ey “Hanniman ali meippahding etan ni tuun ebuh kinedangyan tun tuka nenemnema et eleg tu nemnema hu pansilbian tun Apu Dios.”

*Hi Apu Dios hu idinel tayun mengippaptek ni hi-gatsu
(Matthew 6:25-34)*

²² Kan mewan Jesus idan disipol tuy “E-helen kun hi-gayu e entan kakkaguh yun mahapul yud biyag yu, ya kennen yu niya balwasi yu. ²³ Mahapul ni nemnemen ni tuu hu hipa gaputun wada biyag tu, beken ya kennen niya balwasi tun ebuh hu nenemnemen tu. ²⁴ Nemnem yudda kedi hu sisit, eleg ida mantennem ey eleg ida man-enni niya endi alang da, nem kenamung hi Apu Dios ni kennen da. Et nema-ma

ngun hi-gayun tuu e peka-ippaptek dakeyun hi-gatu, tep nebalbalol kayu. ²⁵ Hakey pay, kaw hedin umkakaguh kayu, man dammutun meduddukkey hu biyag yu anin ew ngun nekemtang? ²⁶ Ey teaye endi hu kabaelan yun mengippahding ew ngun nunman, man kele kayu kaumkakaguh ni edum ni mahapul yu?

²⁷ Nemnem yudda kedi hu hakhaklung di halun. Eleg ida mangnungu ey eleg ida man-ebbel ni balwasi da. Nem kakkayyaggud ang-ang da nem ya ang-ang ni nenginan balwasi lan Solomon e kedangyan ni peteg ni patul. ²⁸ Et humman hu, hedin hanniman kapemaptek Apu Dios idan habung ni wadan nunya, nem meeppuyan ni kabbuhan, kaw beken ni nema-ma pemaptek tun hi-gayun tuu? Ey kele eleg kayu medinnel e ippaptek dakeyun Apu Dios? ²⁹ Entan kakaguh yun meippanggep ni mahapul yu, ya kennen yu niya innumen yu. ³⁰ Yadda kamengikkakaguh idan nunya ey yadda etan eleg mengullug nan Apu Dios. Nem hedin hi-gayu, man wada hi Ameyu e hi Apu Dios ni nengamtaddan nunyan mahapul yu. ³¹ Ya kumaddan keilla-kaman yud nan-ap-apuan Apu Dios hu pehebballi yun nemnemen et nanna-ud ni iddawat tun emin hu mahapul yu.

*Ya kinedangyan ni kamengullug ey wadad kabunyan
(Matthew 6:19-21)*

³² Hi-gayuddan kamengu-unnud ni hi-gak, entan pandanag yu, tep kaman-am-amleng hi Apu Dios ni nemilin hi-gayun meibbillang di nan-ap-apuan tu. ³³ Igtang kayun limmu yu et ibaddang yuddan newetwet, ma-lat gapun nuntan ni ippahding yu ey meweddalli kinedangyan yud kabunyan ni eleg me-puh, eleg metekkew niya eleg mebahbah. ³⁴ Tep hedin yad kabunyan hu kad-an ni kinedangyan ni tuu, man yadman dama hu tuka nenemnema. Nem hedin yad puyek kad-an ni kinedangyan tu, ey yadman dama hu tuka nenemnema.

Ya ellian ali mewan Jesus di puyek.

³⁵⁻³⁶ Ang-ang yu et mandaddan kayullin pambangngadan ku, henin kapandaddaniddan bega-en ni daka penehheggedin keibbangngadan ni apu dan an nekihemul di kasal, ma-lat hedin um-ali et tugtugen tu lekbi, ey gagannu idan mengibbeghul. ³⁷ Um-amleng ida bega-en hedin um-ali apuda ey ha-kupan tuddan kamanhehhegged ni hi-gatu. E-helen kun hi-gayu e mambalwasi etan Apu dan balwasin bega-en et idaddanan tuddan kennen da. ³⁸ Anin ni gawan hileng winu anin ni kimmapih hu pambangngadan ni apu da et um-amleng idan menehheged ni hi-gatu, tep nanna-ud ni wada iddawat tun hi-gadan panyaggudan da. ³⁹ Nemnem yu e gullat ni inamtan kambaley hu ellian ni matekew et eleg tu hi-yana baley tu, tep eddugan tu malat eleg humgep hu matekew. ⁴⁰ Heni daman hi-gayu, e mahapul ni mandaddan kayun kenayun ni menehhegged ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep eleg yu amta hedin pigan tu pambangngadan ku."

*Ya etan lawah niya kayyaggud ni bega-en
(Matthew 24:45-51)*

⁴¹ Immebel hi Peter et kantung Jesus ey "Kaw hi-gami muka pampengittuggunin nuntan winu emin eya tuu?" ⁴² Hinumang Jesus e kantuy "Ya etan nelaing niya kameiddinnel ni bega-en ey hi-gatu pillien ni apu tun pan-ap-apuddan edum tun bega-en ni mengippaptek

ni kennen da hedin nedatngan hu pengngannan da. ⁴³ Um-amleng etan bega-en hedin um-ali apu tu ey ang-angen tu e kayyaggud tuka pehpehding. ⁴⁴ Nemnem yu eya e-helen kun hi-gayu, hedin hanniman hu pehpehding tu, ey peta-gey ni apu tu hu saad tu et mambalin ni hi-gatu hu mengippaptek ni emin ni limmun nunman ni apu tu. ⁴⁵⁻⁴⁶ Nem hedin kan nunman ni bega-en di nemnem tu ey 'Anin hipa pehding ku yaggud mebeyyag ali ap-apu mid linawwan tu.' Et pelilligatan tudda edum tu, niya ebuh hamul niya buttebutteng ni tuka pehpehding. Nem entanni ey immali etan apu da et ha-kupan tu humman ni tuka pehpehding et kastiguen tun henin kastiguddan etan ni eleg mengunnud.

⁴⁷ Ya bega-en ni nengamtan tugun ni apu tu, nem eleg tu u-unnuda, ey nemahhig kastigu tu. ⁴⁸ Nem ya bega-en ni eleg mengamtan tugun ni apu tu, et eleg tu u-unnuden, ey mekastigu dama, nem beken ni nemahhig hu kastigu tu. Ya etan tuun nenemneman niya wadwadan di emin, ey hi-gatu et kuma hu e-etteng pehding tun panyaggudan. Et humman hu, hedin et-eteng hu neidinel ni hakey ni tuu, ey mahapul daman et-eteng hu pehding tu. Ey hedin et-eteng ni peteg hu neidinel ni hakey ni tuu, ey et-eteng ni peteg dama hu mahapul ni pehding tu.

Ya kegennadwaan idallin tuu tep nambabaklang hu daka pannemnem meippanggep Jesus

(Matthew 10:34-36)

⁴⁹ Ya gaputun inlian ku eyad puyek ey ma-lat meamta hu kamen-gullug et ya eleg mengullug. Ey pinhed ku- et anhan ni megibbuh law huyyan ngunuk. ⁵⁰ Nemahhig ali panligligatan ku et deh e anin ni nunya et endin hekey linggep ku ingganah megibbuh humman ni ligat ku. ⁵¹ Kaw kanyuy immali-ak ma-lat luminggep emin hu tuud puyek? Eleg, tep dakel idalli mambabakal gapuh ni hi-gak. ⁵² Meippalpun nunya, ey anin hampamilyah et eleg ida man-uunnud e manhahalladda. ⁵³ Anin idan han-aamma, yadda han-iinna et yadda han-aaydu et manhahalladda."

⁵⁴ Kan mewan Jesus idan neamung ey "Hedin tengngawen yu kabunyan ey nekulputan, ey kanyuy um-udan. Ey makulug ni um-udan. ⁵⁵ Hedin tengngawen yu kabunyan ey endi kulput, kanyuy meuggew. Ey makulug ni meuggew. ⁵⁶ Maitek kayun peteg. Nelaing kayun mengamtan keibbellinan ni yuka ang-angad kabunyan niyad puyek, nem kele kayu kametemman mengimmatun ni kamekap-kapyan nunya?

⁵⁷ Kele eleg yu amta kayyaggud ni pehding yu? ⁵⁸ Hanniman mewan hedin wada mengiddiklamuh ni hi-gayu e ipatna yun mekihhumman-gan ma-lat eleg dakeyu ilaw di huwet. Tep peella dakeyun huwet et dakeyu pekellabut. ⁵⁹ E-helen kun hi-gayu e hedin neikelabut kayu, man eleg kayu meibbukyat ingganah beyyadan yun emin hu multa yu, anin hepeng."

13

Emin tuu ey mahapul ni mantuttuyyuddan liwat da

¹ Yan nunman ni kamantuttuddu hi Jesus, ey wadadda etan ni nekiemung hu nengipeamtan hi-gatu meippanggep idan iGalilee ni impapetey Pilate et i-dum tu kuheyaw dad kuheyaw ni killeng da.

² Hinumang Jesus e kantuy “Kaw kanyu nem nehalman hu liwat da nem yadda edum ni tuud Galilee gapu tep henin nunman hu elaw ni neteyyan da? ³ Eleg. Nem e-helen kun hi-gayu e nanna-ud daman mettey kayu hedini eleg kayu mantuttuyyun liwat yu. ⁴ Henidda mewan eman lan hampulut walun netey ni nede-hilan ni netukkad ni eta-gey ni baley di Siloam. Kaw penghel yu nem gaput henin nunman hu neteyyan da ey nekalliwtan ida nem yadda edum dan bimmebley di Jerusalem? ⁵ Eleg! Nem e-helen kun hi-gayu e nanna-ud daman mettey kayu hedini eleg kayu mantuttuyyun liwat yu.”

Ya a-abbig ni meippanggep etan ni keyew e fig

⁶ Entanni et a-abbigen Jesus hu meippanggep etan keyew ni fig. Kantuy “Wada etan lakin wada intanem tun fig. Kaumlaw ni menang-ang ni lameh tu, nem endi tuka illameh. ⁷ Et kantu etan ni tuka pangngunggunnu ey ‘Lengeh mu katted eman keyew tep tellun toon law ni nakka hellipat-i lemmehan tu ey eleg umlameh. Ebuhan diman ey kaum-eennan.’ ⁸ Nem kan etan ni tuka pangngunggunnu ey ‘Apu, diman ni han toon et ku-kuan ku hengeg tu et ha-adan kun abonoh et ⁹ hedini dedanggun kapyatun eleg umlameh ni balin tu, hanmulli impalngeh.’ ”

Ya nangkalan Jesus ni bu-kung etan ni bii

¹⁰⁻¹¹ Hakey ni Sabaduh ey kamantuttuddu hi Jesus di simbaan ni Jew, ey wadad man hu biin ni impandegheh ni neihuklung ni dimonyoh ni hampulut walun toon. ¹² Nebu-kung et eleg mabalin ni man-andeng ni um-ehneng. Inang-ang Jesus ey inaygan tu et kantuy “Na-kal law degeh mu.” ¹³ Kimpan Jesus annel tu ey pinhakkeyey neandeng beneg tu et dayawen tu hi Apu Dios.

¹⁴ Nem bimmunget etan Jew ni ap-apud simbaan tep ingkal Jesus degeh nunman ni bii ey Sabaduh e kamengillin ni aggew. Kan nunman ni ap-apu etan idan neamung ey “Wada enem ni aggew ni pangngunuan. Hedini pinhed yun me-kal degeh yu, ali kayun edum ni aggew, beken ni Sabaduh.” ¹⁵ Hinumang Apu Jesus e kantuy “Maitek kayun peteg! Emin kayu ey yuka ukkaha iket ni newang yu et ya kebayyu yu et yudda impainuman, anin ni Sabaduh. ¹⁶ Iyyadya eya biin helag Abraham e hampulut walu toon hu nandegehan tu, tep impandegheh Satanas. Kaw lawah hu nangkalan kun degeh tun Sabaduh?”

¹⁷ Inhel Jesus huyya ey bimmaing ida etan tuun kamengehning ni hi-gatu. Nem kaman-am-amleng ida edum ni tuu gapuh nunman ni kayyagud ni impahpahding Jesus.

*Ya etan ekkeket ni bukel
(Matthew 13:31-32; Mark 4:30-32)*

¹⁸ Kan Jesus ey “Wada ituttudduk ni hi-gayun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios. ¹⁹ Kamei-ellig hu nan-ap-apuan Apu Dios etan ni bukel ni mustard e keek-eketan di emin ni bukel. Simmemel et meetteng et pambuyaanan idan sisit di pangetu.”

*Ya etan yeast
(Matthew 13:33)*

²⁰ Entanni ey kan Jesus ey “Hipa mewan hu hakey ni kei-elligan ni nan-ap-apuan Apu Dios? ²¹ Kamei-ellig etan ni yeast ni ingkamdug ni hakey ni biid alinah et palbag tu etan kinapya tun sinapay.”

Ya etan nahkit ni habyen

(Matthew 7:13-14, 21-23)

²² Yan kapenglawwid Jesus di Jerusalem ey nanda-guh ida etan idad bebley ni nengidlanan da et mantuttuddu. ²³ Entanni ey wada etan hakey ni tuun nengibgan hi-gatu e kantuy “Kaw hahhakkey ida mehellakniban?” ²⁴ Kan Jesus ey “Em, tep neligat ni u-unnuden hu kameituttuddun meippanggep nan Apu Dios. Heni etan ni ekkeket ni habyen ni neligat ni hehgepan. Et humman hu, ipahding yun emin hu kabaelan ni pehding yun mengu-unnud nan Apu Dios anin ni neligat, tep ma-nut dakel hu tuun neminshed ni umlaw di kad-an tu, nem hahhakkey ida peka-law diman. ²⁵ Tep hedin eleg yu ippahding hu kabaelan yun mengu-unnud ey heni kayulli etan ni tuun pinhed tun umhegep etan di baley, nem inlekbi etan ni kambaley. Et kaum-eehneng di dallin. Et tagan tu tugtug et kantuy ‘Apu, pahgep muwak anhan.’ Nem kan etan ni kambaley ey ‘Eleg daka pehgep, tep eleg daka amta.’ ²⁶ Nem kan etan ni tuuy ‘Tam nekikakikan kamin hi-gam niya nantuttuddu kad bebley mi ey kele kammuy eleg muwak amta?’ ²⁷ Nem immehel mewan etan kambaley et kantuy ‘Makulug et eleg daka amta. Pampenga-allaw ka, tep lawah kan tuu.’ Henin nunya hu pehding alin Apu Dios ni hi-gayu hedin eleg kayu mantuttuyyun liwat yu.

²⁸ Umnanginangih kayulli niya ngellingellidihen yulli ngipen yun penang-angan yu e wadaddad kad-an Apu Dios ida aammed tayu la e hi Abraham, hi Isaac, hi Jacob et yadda emin hu prophets Apu Dios. Ey hedin hi-gayu, man eleg dakeyu pehgep. ²⁹ Ey anin idallin kamengullug di kebebbley di puyek ey wadaddad man ni kamekikkikkan nan Apu Dios. ³⁰ Nemnem yu eya e-helen ku: yadda tuun endi bilang dan nunya ey hi-gadalli meibbillang ni eta-gey ey yadda tuun kameibbillang ni eta-gey ni nunya ey hi-gadalli endi bilang tu.”

Ya et-eteng ni impeminshed Jesus idan tuud Jerusalem

(Matthew 23:37-39)

³¹ Entanni ey wadadda immalin Pharisee di kad-an Jesus et kandan hi-gatuy “Mahapul ni um-a-allaw kadya, tep pinhed Herod ni petteyan daka.”

³² Hinumang Jesus et kantuy “Lakkayuy di kad-an nunman e hi Herod e nekattalam, et ehelen yun hi-gatu e pan-e-kalen kuddan nunya et yan kabbuhkan hu kameihhuklung ni dimonyoh niya degeh idan tuu. Et yan katlun aggew ey megibbuh hu ngunuk. ³³ Anin attu lawwan kun nunya, yan kabbuhkan et yan bewahtu et endi an mengileg ni hi-gak. Tep mahapul ni umlawwak di Jerusalem e bebley ni nematepateyan da lan nunman idan prophets APU DIOS, tep yadman dama pemetteyan dan hi-gak.

³⁴ Hi-gayun tutu-ud Jerusalem, anggehemmek kayu, tep nanna-ud ni mekastigu kayu. Yuka pampateyadda prophets, niya yudda kapantengbaadda hu kamengituttuddun ehel Apu Dios. Neminpigga hu pinhed ku-et anhan ni pengemmungan ni hi-gayu henin kapengem-mungin manuk idan impah tud payak tu, nem eleg yuwak pinhed.

³⁵ Em, anggehemmek kayu, tep iwwalleng Apu Dios hu Tempol et ya bebley yu. Et e-helen kun hi-gayu e eleg yuwak ali law ang-anga ingganah kanyuy 'Kakkayyaggud hu intu-dak Apu Dios e kamengippeamtan hi-gatu.' "

14

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni tuun limmebag annel tu

¹ Hakey ni Sabaduh, ey limmaw hi Jesus ni an nekikan di baley ni hakey ni ap-apuddan Pharisee. Ey emin ida etan tuun wadad man ey daka hellipati hu pehding tu, ² tep wadad hinangga tu etan tuun limmebag ida heli tu et ya ngamay tu. ³ Kan Jesus idan kamantuttuddun Tugun Moses et yadda Pharisee ey "Kaw kai-abulut ni Tugun Moses hu pengkalan kun degeh ni tuun Sabaduh e kamengillin ni aggew?" ⁴ Ey endi kamenummang ni hi-gatu et kapaen tu humman ni kamandedgeh et ma-kal degeh tu et paenamut tu.

⁵ In-ang-ang Jesus ni hi-gada et kantuy "Inna-nu hedin me-gah hu u-ungnga yu winu newang yud edallem ni bitu, kaw anin ew ni diman tep Sabaduh? Inamtak et yu gegannuen ni nuhnuhen." ⁶ Endi da penummang nunman et ida kaum-eneeneng.

Ya tugun ni pengippebabahan ni annel

⁷ Yan nunman ni wada hi Jesus di diman ni baley ni tu nekikannan ey tudda kaang-ang-anga etan tutu-un kamenggep ni kamampippilliw ni umyudung etan di yuddungngan ni kametbal. Et kan tuddan nunman ni tutu-un neayagan ey ⁸ "Hedin umlaw kayun an mekihhemmul di kasal, ey entan an yudung di yuddungngan ni kametbal. Tep hedin um-ali etan kametbal, ey ⁹ pea-allaw dakeyu etan ni nengayag ni hi-gayu et ya etan kametbal hu peyuddung tud yinudungan yu. Anggebaling hu yu ke-kalan di yuddungngan ni kametbal et kayu mei-tan di yuddungngan ni nebabah ni tuu. ¹⁰ Kayyaggud hu hedin wada nengayag ni hi-gayu, heballi yudung kayud yuddungngan ni nebabah ni tuu, et hedin um-ali etan kambaley ey kantuy 'Agik, ka yudung eman di yuddungngan ni kametbal,' ey han ka limmaw ni umyudung diman. Et hedin hanniman, nanna-ud ni tettebalen dakaddan edum mun an nekihemul. ¹¹ Huyya tugun ku, tep ya tuun tuka peta-gey annel tu ey meibbabah ali. Nem ya tuun tuka pebabah hu annel tu ey meiddeyyaw ali."

¹² Kan Jesus etan ni nengayag ni hi-gatuy "Hedin mampehemmul ka, beken ida gagayyum mu niya aaggim ni kedangyan hu ayagim, tep eyyagan dakalli dama hedin mampehemmul ida et heni nebayadan hu mu nekihemulan. ¹³ Nem hedin mampehemmul ka, yadda newetwet, yadda nepikluy, yadda nepi-day et yadda nekulap hu ayagim, ¹⁴ et um-amleng ka, tep anin ni endi kabaelan dan memeyyad ni hi-gam, ey wadalli panyaggudam ni melpun Apu Dios ni penegguan tuddallin nangketey ni imbilang tun kayyaggud."

*Ya a-abbig ni pekihhemmulan di kad-an Apu Dios
(Matthew 22:1-10)*

¹⁵ Dingngel etan ni hakey ni tuun nekikan ey kantun Jesus ey "Um-amleng etan tuun an mekikkan alid kad-an Apu Dios." ¹⁶ Hinumang

Jesus ni a-abbig e kantuy “Wada etan tuun ninemnem tun mampehemmul et paeyag tudda dakel ni tuun an mekikkan. ¹⁷ Neidaddan emin hu kennen et itu-dak tu bega-en tun an mengeyyag ni hi-gada. Kantun hi-gatuy ‘Kan mun hi-gada ey, ikeyuy tep neidaddan law hu kennen.’ ¹⁸ Nem emin ida etan tuun neaygan ey kanday endi inna-nu dan umlaw. Ya etan hakey ey kantuy ‘Eggak um-ali, tep wada ginetang kun puyek et pakkaw ni nak ang-angen.’

¹⁹ Ya dama etan hakey ey kantuy ‘Eggak um-ali, tep ginetang ku hampulun newang et nak ida kahakkehakkeyan ippatnan pan-elladu.’

²⁰ Et ya etan hakey ey kantuy ‘Eggak um-ali, tep pakeahwak.’

²¹ Nambangngad etan bega-en di kad-an ni kan bega-en ni hi-gatu, et ehelen tu hu inhel ida etan ni tuun neaygan, ey bimmunget et kantuy ‘Lakkay di dalam niyad mulkaduh et mudda pan-aygan hu nangketwetwet, yadda nedahuy, yadda nekulap niyadda nepi-day.’

²² Neba-ba-ba ey nambangngad etan bega-en tu ey kantuy ‘Apu, inu-unnud ku inhel mu, nem kulang immalin tuu.’ ²³ Kan etan ni kan bega-en ni hi-gatuy ‘Lakkay idad keltad et yaddad dalam et piliten mudda dakel ni tuun um-ali, tep pinhed kun mepnu tuud baley ku. ²⁴ Nem e-helen kun hi-gam e endi, anin hakey ida etan ni tuun neaygan ni laputu hu menamtam ni indaddan kun hemmulen.’ ”

Ya tuun mengu-unnud nan Jesus ey mahapul ni hi-gatu pakappin-heden tu

(Matthew 10:37-38)

²⁵ Hakey ni aggew ey dakel ida tuun nekilaw nan Jesus. In-ang-ang tun hi-gada et kantuy ²⁶ “Ya tuun neminhed ni mengu-unnud ni hi-gak ey pakkaw ni e-etteng hu peminhed tun hi-gak nem ya a-ammed tu, ya ahwa tu, yadda u-ungnga tu, yadda agitu, anin ya annel tu. Em, pakkaw hanneya pehding tu et han dammutun meibbillang ni disipol ku. ²⁷ Ey ya tuun eleg tu han-isipel ni mekihelheltap ni hi-gak ey eleg tuwak han-u-unnud.

²⁸ Hedin pinhed yun mengu-unnud ni hi-gak, ey mahapul ni pekannemnem yu. Henin etan ni tuun pinhed tun mengapyan et-eteng ni baley e pakkaw pekannemnem tu hedin hanggela tun kapyaan. ²⁹ Tep hedin inhamang tun ebuh etan baley ey na-puh pihhuh tu et eleg tu gibbuhen, ngi-ngi-ngian idan edum tun tuu. ³⁰ Kandalliy ‘Wada etan tuun nengilepun mengapyan et-eteng ni baley, nem eleg tu hanggela gibbuhen.’ ”

³¹ Kan Jesus mewan ey “Hedin wada patul ni pinhed tun gubbaten hu edum ni patul, mahapul ni pekannemnem tu hedin dammutun apputen ni hampulun libun sindalu tu hu dewampulun libun sindalun buhul tu. ³² Nem hedin nemnemem tuy eleg tu han-apput, pakkaw ni um-itu-dak ni an mekihummangan ma-lat eleg ida matuluy ni manggubbat, nem manggayyum ida. ³³ Heni daman etan ni tuun neminhed ni mengu-unnud ni hi-gak e mahapul ni ittuppug tun hi-gak hu nemnem tu, tep hedin wada hin-appil ni u-unnuden tu e beken hi-gak ni ebuh ey eleg mambalin ni disipol ku.”

Ya endi silbi tun ahin

(Matthew 5:13; Mark 9:50)

³⁴⁻³⁵ Kantu mewan ey “Ya ahin ey kayyaggud tuka pansilbii. Nem hedin na-kal tamtam tu, man endi law silbitu ey eleg mabalin ni an

pebangngad humman ni tamtam tu. Et humman hu, ibbeng ew katteg law. Ya neminshed ni mengngel nunyan inhel ku ey nemnemnem tu et awatan tu.” *

15

*Ya a-abbig meippanggep ni kalneroh ni netalak
(Matthew 18:12-14)*

¹⁻² Hakey ni aggew ni kamantuttuddu hi Jesus ey wadadda kaman-
emmung ni buwis niyadda edum dan nangkeliwtan di kad-an tun
mengngel ni tuka ittuttuddu. Et yadda Pharisee niyadda kamantut-
tuddun Tugun Moses ey ida kamangnguddu e kanday “Huyya ngu
daman tuu e kele tuka pekahhengnguda eyadda nangkeliwtan ni tuu
ey kamekikkan man anhan ni hi-gada?” ³ Hinumang idan Jesus ni a-
abbig meippanggep ni netalak ni kalneroh. ⁴ Kantuy “Inna-nu hedin
wada hakey ni tuun wada hanggatut ni kalneroh tu ey netalak hakey,
kaw eleg tu hi-yana etan nahyam et heyam di pattullan et tu hamaken
etan hakey ni netalak ingganah hemmaken tu? ⁵⁻⁶ Et hedin himmak tu,
man-am-amleng ey pinhan tu et ienamut tu et kan tuddan gagayyum tu
niya sinakdul tuy ‘Kaemung itsu et man-am-amleng itsu, tep himmak
ku netalak ni kalneroh ku.’

⁷ Henin nunman ni tuu e heni netalak tep ya liwat tu, nem entannit
nantuttuyyu ey heni nehamak. E-helen kun hi-gayu e et-eteng amleng
di Apu Dios di kabunyan ni pantuttuyyuan ni hakey ni tuun neliwatan,
nem ya nahyam et heyam ni kanday kayyaggud ida et eleg mahapul
ni mantuttuyyudda.”

Ya etan palatah ni netalak

⁸ Kan mewan Jesus ey “Hipa pehding ni biin wada hampulun palatah
tu ey netalak hakey, kaw eleg tu integri kengkeh et manegad ma-lat
peka-ang-angen tud emin di hulek ingganah hemmaken tu? ⁹ Et hedin
himmak tu, eyyagan tudda gayyum tu niyadda sinakdul tu et kantuy
‘Man-am-amleng itsu, tep himmak ku hu netalak ni palatah ku.’

¹⁰ E-helen kun hi-gayu e hanniman ida dama hu anghel Apu Dios e
ida kaman-am-amleng hedin wada hakey ni tuun nantuttuyyun liwat
tu.”

Ya etan nantalak ni kat-agun laki

¹¹ Nan-ab-abig mewan hi Jesus e kantuy “Wada etan hakey ni tuun
wada dewwan laki u-ungnga tu. ¹² Entanni ey kan etan ni udidyan
nan ameday ‘Idwat mun hi-gak hu beltanen ku.’ Et gedwaen ameda hu
limmu tu et idwat tuddan nunman ni dewwan u-ungnga tu. ¹³ Nelabah
pigan aggew ey ingatang ni udidyan emin hu binelngan tu et hi-yanen
tu baley ameda et lumaw di edawwin bebley et tu legelegemen ni
inu-ummah hu pihhuh tu et maumah emin. ¹⁴ Entanni ey wada bisil
di kebebbley diman ni linawwan tu et kameu-upa, nem endi law
pihhuh tu. ¹⁵ Et an manemak ni pekittangdanan tu. Nambalin ni
bega-en et ya ngunu tu ey mampaptek ni killum. ¹⁶ Neka-upa et anin

* **14:34-35** 14:34-35 Ya keibbellinan tu huyya ey yadda neminshed ni mengu-unnud nan Jesus
Christo e pakkaw ni pakannemnemem tu, tep hedin eleg tu han-u-unnud tep wada edum ni
pinhed tun u-unnuden, man endi silbi tun tu pengippatnaan ni mengu-unnud ni hi-gatu.

na-mun kennen ni killum et kennen tu, nem endi anhan hu kaum-idwat ni kennen tu. ¹⁷ Entanni law ey tuka nemnemnema humman ni tuka panhelheltapi et kantud nemnem tuy: Dakel ida bega-en ama ey kamehewwahawwal kennen da. Ey iyyadya-ak di deya e metteyyak ni upak. Mambangngaddak ew di kad-an ama et kangku la ey ¹⁸ 'Ama, nanliwattak nan Apu Dios niya nambahullak ni hi-gam. ¹⁹ Eleggak law meibbillang ni u-ungngam, nem ibilang muwak anhan ni bega-en mu.' ²⁰ Humman hu ninemnem tun pehding tu et umgah ni mambangngad di baley ametu.

Neidawwi ni pay di baley da ey inimmatunan ametu ey kaman-am-amleng ni peteg ni nenang-ang ni hi-gatu. Nambesik hi ametun an menipngat ni hi-gatu et akwalen tu. ²¹ Kan nunman ni u-ungngatu ey 'Ama, nanliwattak nan Apu Dios niya nambahullak ni hi-gam. Eggak law meibbillang ni u-ungngam.'

²² Nem kan ametuddan bega-en tuy 'Papuut yu et yu alen hu kekakayyaggudan ni balwasi et pebalwasi yu eyan u-ungngak. Iha-ad yu singsing di kimeng tu niya patut di heli tu. ²³ Ey kayulli alan mateban kilaw ni baka et wa-teken yu et hamulen tayu et man-am-amleng itsu. ²⁴ Tep huyyan u-ungngak ey heni netey, nem ay simmagu, netalak, nem ay nehamak.' Et ilepu dan man-am-amleng.

²⁵ Wada etan pengulwan di payew ni nunman. Et yan ennamutan tu e kamenetteng di baley da, ey dingngel tu gangha niya inang-ang tudda kameneyyaw. ²⁶ Inaygan tu hakey ni bega-en et ibegatu hipa gaputun daka pangganghai niya daka peneyyaw. ²⁷ Kan ni bega-en ni hi-gatuy 'Immanemut dedan etan agim et pepalsin amam hu kilaw ni baka ma-lat man-am-amleng itsu tep mategu hi agim.'

²⁸ Nem bimmunget etan pengulwan ey eleg tu pinhed ni umhegep di baley da. Et umhep hi ametu et tu a-alluken. ²⁹ Nem kantun ametuy 'Nebayag ni ingngunungunuan daka e heni-ak himbut ey endin hekey nak kinehing ni intugun mu. Nem endi indawat mun hi-gak anin ew ngun impah ni gelding et hamulen middan gagayyum ku. ³⁰ Nem yan nunyan immanemut eya u-ungngam ni nengumah ni pihhuh mu gapuh ni lawah ni bii ey impalsian mun mateban baka.' ³¹ Kan ametuy 'Hi-gam e u-ungngak ey wadawada kan kenayun di kad-an ku et emin hu limmuk ey ellam ni emin. ³² Kayyaggud tu man-am-amleng itsu tep heni netey hi agim, nem ey netagwan. Ey heni netalak, nem ay nehamak.' "

16

Ya etan lawah ni bega-en

¹ Wada mewan ina-abbig Jesus idan disipol tu e kantuy "Wada etan kedangyan ni wada hakey ni bega-en tun kamengipaptek ni limmu tu. Entanni ey dingngel etan ni kedangyan e kau-ummahan etan ni bega-en hu pihhuh tu et ² paeyag tu et kantun hi-gatuy 'Kaw makulug eya dingngel kun muka u-ummaha pihhuh ku? I-lim ida neitudekan ni limmuk, tep me-kal kad ngunum.' ³ Kan nunman ni bega-en di nemnem tuy 'Hipa na-mu pehding ku, tep ay e-kalen dak di ngunuk ey eggak umkipuh ni mangge-ud niya nakka umbaing ni mangkekdeddew ni mahapul ku. ⁴ Nem anin, inamtak pehding ku

ma-lat hedin me-kallak, man wadaddalli gagayyum kun memaddang ni hi-gak.'

⁵ Et ayagan tudda etan immutang etan ni kan bega-en ni hi-gatu et hakkehakkeyen tuddan inungbal. ⁶ Kantu etan ni nemangulun immutang ey 'Piga utang mun apuk?' Kan nunman ni immutang ey 'Hanggatut ni galon ni mansika.' Kan etan ni bega-en ni hi-gatuy 'Adyah etan neitudkan ni utang mu. Yudung ka et papuut mun hullulan et itudek mu e neliman ebuh utang mu.'

⁷ Kantu dama etan ni neikadwan immutang ey 'Piga utang mun apuk?' Kan etan ni neikadwan immutang ey 'Hanggatut ni kaban ni begah.' Kan nunman ni bega-en ni hi-gatuy 'Itudek mu hu newalun kaban ni ebuh.' ⁸ Yan nengamtaan ni apu tun meippanggep nunman ni impahding tu ey kantuy 'Hiyya numan e netalam ni peteg.' " Huyya ina-abbig Jesus et kantuy "Makulug ni yadda eleg mengullug ey nelalla-ing idan mannemnem ni pehding da hedin wada ligat da nem yadda kamengullug. ⁹ Nem ya e-helen kun hi-gayu ey hedin wada pihuh yu, man baddangi yudda nangkewetwet, tep hakey alin aggew et endi silbitu hu pihuh yu. Hedini huyya pehding yu, man et-eteng ali panyaggudan yun ingganah di kad-an Apu Dios.

¹⁰ Ya tuun kameiddinnel di hipaddan ekket ni balol ey kameiddinnel damaddad et-eteng ni balol. Et ya tuun illapu tun menekkwew ni ekket ey lektattu et e-etteng hu tekkewen tu. ¹¹ Et humman hu, hedini eleg kayu meiddinnel di kinedangyan eyad puyek ni kameummah ey eleg kayu meiddinnel di kinedangyan di kabunyan ni kamannananeng. ¹² Tep hedini eleg mabalin ni meiddinnel ni hi-gayudda hu wadad puyek ni indawat Apu Dios, kaw tu iddawat ni hi-gayu etan panyaggudan alid meikadwan biyag yud kad-an tuh?

¹³ Eleg mabalin ni unnuden ni tuu hu dewwan ap-apu. Tep eleg tu amta hedini hipan hi-gada u-unnuden tu, et pinheden tu hakey, ey angebe-hel tu hakey. Winu pihulen tu hakey, ey peka-u-unnuden tu hakey. Henini pengu-unnudan nan Apu Dios e endi inna-nu yun mengu-unnud ni hi-gatu hedini ya kinedangyan hu gagamgaman yu."

Yadda intuttuddun Jesus

(Matthew 11:12-13; 5:31-32; Mark 10:11-12)

¹⁴ Yadda Pharisee e ya pihuh hu daka gagamgami ey daka pippihula hi Jesus ni nanggelan dan inhel tu. ¹⁵ Nem kan Jesus ni hi-gaday "Yuka peang-ang-ang e kayyaggud kayu ma-lat tettebalen dakeyuddan tuu, nem hi Apu Dios ey dakeyu kauh-uhdungi et amta tu nemnem yu. Ya tuun ebuh hu penettebalan ni edum dan tuu hu daka gagamgami ey bellawen idan Apu Dios.

¹⁶ Ya Tugun Moses et yadda intudek ida lan prophets Apu Dios ey neitenuttuddu ingganah eman ni kawedan John e kamemenyag. Et meippalpun nunman ey kameittuttuddu hu meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios. Et yadda tuu ey daka ippatnan mengippillit ni meillakam di nan-ap-apuan Apu Dios. ¹⁷ Nem entan tu nemnem e endi silbin Tugun Moses, tep anin meummah hu puyek niya kabunyan et mannenneng ida humman ni Tugun, anin ni hakey ni ku-lit ni ebuh.

¹⁸ Ya laki hi-yanen tu ahwa tu et mambintan ey in-abek tu hu ahwa tu. Ey ya etan laki mengahwa etan ni biin hini-yan ni ahwa tu ey manliwwat dama."

Ya etan kedangyan et hi Lasarus

¹⁹ Nan a-abbig mewan hi Jesus et huuya hu ina-abbig tu “Wada etan kedangyan e nangkinginan peteg emin hu balwasi tu niya wadan emin hu mahapul tu. Ey kamehewwahewwal hu kennen di baley tu. ²⁰ Ey wada dama hi Lasarus e angehemmek tep newetwet ni peteg niya negulid emin annel tu. Daka illaw di eheb ni baley nunman ni kedangyan et mambakbaktad diman. ²¹ Penghel tu et hedin wada imbeng nunman ni kedangyan ni hinewal tun kennen, ey hayuden tu. Et ida kaum-ali ahhu et daka himmuhimmusi hu gulid tu. ²² Hakey ni aggew ey netey humman ni newetwet et ilaw idan anghel Apu Dios di kad-an Abraham. Entanni ey netey dama etan kedangyan et maikulung ²³ Huyyan kedangyan ey lehan tun peteg di impiernoh ni linawwan tu. Intangaw tu ey inang-ang tu hi Abraham ey wada hi Lasarus di kad-an tu, e humman la etan newetwet. ²⁴ Simmekuk et kantun Abraham ey ‘Apu, hemek muwak anhan. Itu-dak mu hi Lasarus ma-lat anin ew ni itta-mel tun ebuh kimeng tud danum et ih-ihan tu dilak ma-lat metengninan ni ekket, tep nakka helheltapa atung ni apuy di deya.’

²⁵ Nem kan Abraham ey ‘Unggak, nemnem mu e yan wada ka lad puyek ey nan-am-amleng ka tep wadan ingganah emin mahapul mu, nem hedin hi Lasarus katted, man angehemmek. Nem yan nunya, ey kaman-am-amleng hi Lasarus di deya et hi-gam hu kamanhelheltap. ²⁶ Hakey pay, ey edawwin peteg nambabattanan tayu, et eleg mabalin ni wada melpud yan umlaw ditan niya eleg mabalin ni wada melpud tan ni um-alidya.’

²⁷ Hinumang etan ni kedangyan et kantuy ‘Anin anhan e ama Abraham, nem itu-dak mu tep hi Lasarus di baley di ama ²⁸ tep wada pay liman agik. Et tugunen tudda ma-lat eleg ida dama um-lidya, tep nemahhig hu kapanhelheltapidya.’

²⁹ Nem kan Abraham ey ‘Eleg mahapul, tep inamta da Tugun Moses et yadda intuttuddudan prophets lan Apu Dios et dammutun humman ida u-unnuden da.’

³⁰ Kan mewan etan ni kedangyan ey ‘Apu Abraham, daka kehhing-gadda humman, nem hedin et wada netey ni mambangngad di kad-an da, ey nanna-ud ni kullugen da hu e-helen tu et mantuttuyyuddan liwat da.’

³¹ Nem hinumang daman Abraham et kantuy ‘Eleg, tep hedin daka kehhinga Tugun Moses et yadda prophets lan Apu Dios, ey kehhingen da metlaing hu ittugun ni tuun umtagu.’ ”

17

Ya elaw ni liwat
(*Matthew 18:6-7, 21-22; Mark 9:42*)

¹ Kan Jesus idan disipol tu ey “Dakel hu kaumhulun ni kapan-liwwasin tuu. Nem angehemmek etan tuun hi-gatu umhulun ni panliwwatan ni edum tu, tep nemahhig hu kastigu tu. ² Heballi tayunan hu buklew tun et-eteng ni batu et an lenengen di baybay nem ya etan hi-gatu an umhulun ni pengiwallengan ni pakekulug tun tuka pengullug ni hi-gak. ³ Et humman hu, helipat-i yun kenayun hu yuka pedhing.

Hedin wada nambahul ni hi-gayu, tugun yu et hedin mantuttuyyu, pesinsahi yu hu nambahulan tun hi-gayu. ⁴ Anin ni mangkeppitun mambekhul hu hakey ni tuun hi-gayun han-aggew, nem mangkeppitun mantuttuyyu et hudhuden tun hi-gayu hu nambahulan tu ey mahapul ni pessinsahan yu humman ni tuu."

Ya meippanggep ni kapengullug

⁵ Kan idan disipol Jesus ni hi-gatuy "Thammad mu hu mika pengullug." ⁶ Hinumang Jesus e kantuy "Anin ni henin kainekekete ni bukel ni mustard hu yuka pengullug nan Apu Dios, nem nehammad, ey dammutun kanyu etan ni keyew ey 'Kei-tan kad gawan baybay,' ey tu-wangun mei-tan."

Ya elaw ni bega-en

⁷ Inna-nu et dedan hedin wada bega-en yun yuka panggagga-ud niya yuka pampappattul ni kalneroh. Kaw makkaw et hedin dimmateng ni nalpud payew, man kanyun hi-gatuy 'Ikay kuma et mangan itsu?' ⁸ Eleg anhan. Tep inamtak et kanyuy 'Panhullul kan balwasim et ipaptek mu kennen ku et hedin negibbuhhak ni nengan, han ka nengan.' ⁹ Ey kaw makkaw et mansalamat kayu etan ni bega-en yu hedin inu-unnud tu inhel yun pehding tu? Eleg anhan tep humman ngu dedan hu ngunu tu. ¹⁰ Hanniman daman hi-gayu e entan tu nemnem hu ketbalan yun yuka pengu-unnudin Apu Dios, tep humman dedan hu mahapul ni pehding yu."

Ya nangkalan Jesus ni degeh ida etan ni hampulun tuun kamanleprosih

¹¹ Yan linawwan Jesus di Jerusalem ey nandalan di nambattanan ni provincia di Samaria et yad Galilee. ¹² Ida kamenetteng etan di bebley ey hinipngat da hampulun tuun kamanleprosih. ¹³ Eleg ida meihnup di kad-an Jesus, nem intekuk dan hi-gatu e kanday "Apu Jesus, hemek dakemi anhan."

¹⁴ Inang-ang tudda ey kantuy "Lakkayuy et yu peang-ang annel yu etan ni padi." Et ida kamenglaw ey na-kal degeh da.

¹⁵ Yan nenang-angan ni hakey ni hi-gada e na-kal degeh tu ey nambangngad di kad-an Jesus et daydayawen tu hi Apu Dios. ¹⁶ Nandukkun di hinangngab Jesus et mansalamat. ISamaria humman ni tuu, beken ni Jew. ¹⁷ Kan Jesus ey "Tam hampuludda etan tuun na-kal degeh da. Kele eleg ida mambangngad etan heyam ni an mansalamat?" ¹⁸ Kele ebuh eya iSamaria ni nambangngad ni nansalamat nan Apu Dios?" ¹⁹ Et kan Jesus etan ni tuu ey "Inah ka et lumaw ka. Ya muka pengullug hu nangkal ni degeh mu."

*Ya nan-ap-apuan Apu Dios
(Matthew 24:23-28, 37-41)*

²⁰ Wadan pinhakkey ni nanmahmahan idan Pharisee nan Jesus e kanday "Pigan tu keillepuan ni pan-ap-apuan Apu Dios?"

Kan Jesus ey "Endi pengamtaan hedin pigan tulli keillappuan ni pan-ap-apuan Apu Dios. ²¹ Eleg mabalin ni kaney 'Wadadya kapan-ap-apuin Apu Dios' winu 'Wadad dimmun.' Tep anin yan nunya et wadan hi-gayu nan-ap-apuan Apu Dios."

22 Et kan Jesus idan disipol tu ey “Wadalli aggew ni pinhed yun man-ap-apu-ak ni anin ew ngun han-aggew ni ebuh, nem eleg ali mabalin. 23 Yallin nunman ey wadaddalli tuun menghel ni kanday ‘Immali hu Pengulwan ni emin ni tuu et wadad dimmun.’ Ey kan alin edum ey ‘Wadadya.’ Nem entan tulli kulug ida humman. 24 Tep ya keibbanggadak e hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey henillin kedyam e man-amta, tep mebnangan hu puyek niya kabunyan. 25 Nem mebukkul ni kehgingen da-ak ey panligligat da-ak ni peteg idan tuun nunya.

26-27 Ya pehpehding idan tuun ellian kulli ey henin impahpahding ida lan tuu eman ni ketaggun Noah e eleg dan hekey nemnema hi Apu Dios, tep ebuh enekkaekkan, niya innuinnun niya pengahwaan da hu daka nenemnema. Entanni ey immali lebung ey nalbengan ida et mangkatey ida tep eleg ida mandaddan, et ebuh di Noah ni natdaan tep himmegep ida etan di bapor. Hanniman idalli dama tuun ellian kulli mewan di puyek e eleg idalli mandaddan.

28-30 Hanniman mewan eman lan ketaggun Lot e eleg nemnemaddan tutu-u hi Apu Dios tep ebuh kennen da, ya innumen da, ya gatagatang, ya tanetanem, niya memehwat ni baley ni impahpahbudan da. Entanni ey impalaw Apu Dios hu apuy di diman Sodom et mangkagiheb ida tuudman, et ebuh di Lot ni bimesik ni nunman ni aggew. Em, wadalli hakkeyey pan-ippahding tu hu imminghan tuka pehpehding ni kewa-wa-wa ingganah medettengan hu ellian ku mewan di puyek.

31 Yan nunman alin ellian ku mewan ey hedin neipaddih ni ya etan tuu ey wadad dallin, ey pakkaw ni eleg umhegep ni an mengellan ngunut tud bawang. Ey ya etan tuun wadad payew ey pakkaw ni eleg mantaktaktak ni um-anemut di bebley. *

32-33 Nemnem yu hu neipahding eman lan ahwan Lot, tep kaman-dewadawan mengu-unnud ni ehel Apu Dios. Ya tuun ebuh hu neituan tu eyad puyek ni tuka nemnemnema ey endi silbitu, tep endilli biyag tun endi pappeg tud kad-an Apu Dios. Nem ya tuun tuwak kapaka-u-unnuda, anin ni humman umhulun ni ketteyyan tu, ey hi-gatu meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu. 34 E-helen kun hi-gayu, e yan nunman alin ellian ku mewan di puyek ey hedin wada dewwan neugip di hakey ni abek ey ewwiten ku etan kayyaggud elaw tu et mehi-yan etan lawah elaw tu. 35-36 Ey hedin wada dewwan biin kamambeyyu ey ewwiten ku etan kayyaggud elaw tu et mehi-yan etan lawah elaw tu.” †

37 Yan nangngelan dan nunya ey kandan Jesus ey “Attu keippahdingan idallin nunya?” Kan Jesus ey “Hedin attu kad-an ni netey, ey yadman dama kad-an idan kamengngan ni annel ni netey.” ‡

18

Ya etan nebalun bii niya etan huwet

1 Huyya intuttuddun Jesus idan disipol tu ma-lat eleg ida uminglay ni mandasal. 2 Kantuy “Wada etan huwet di hakey ni bebley ni endi

* **17:31** 17:31 Ya keibbellinan tu huyya ey mahapul ni mandadaddan itsun kenayun ni ellian Jesus. † **17:35-36** 17:35 Yad edum ni neitudek ey wada verse 36 e kantuy “Hanniman ida daman etan ni dewwan lakin wadad payew e ewwiten ku hu hakey.” ‡ **17:37** 17:37 Ya keibbellinan nunyan inhel Jesus ey “Hedin attu kapanha-adin tuu, ey yadman hu penuwetan Apu Dios ni hi-gatu.”

takut tun Apu Dios niya endi tuka pengibbillang idan tuu. ³Yad bebley nunman ni huwet, ey wada dama etan nebalun biin wada nambahul ni hi-gatu. Kaman-inlaw humman ni biid kad-an nunman ni huwet et tuka ibbagabagan ippanuh tu nambahulan ni hakey ni tuun hi-gatu. ⁴⁻⁵Nem nebayag ey eleg hengnguda etan ni huwet hu kaibbagan nunman ni nebalun bii. Nem entanni ey kantud nemnem tuy 'Anin ni eleggak umtakut nan Apu Dios niya endi nakka pengibbillang ni tuu ey heballi ew baddangak tep e-eggel ni immali humman ni nebalun biin mambeggan baddang et nakka peinglay.' " *

⁶Entanni ey kan Apu Jesus ey "Dingngel yu hu impahding nunman ni huwet ni endi tuka pengibbillang ni tuu, nem entanni kaya ey binaddangan tu etan bii. ⁷Et humman hu, nema-ma ngu hi Apu Dios e mahmek niya tuka dedngela dasal idan tuu tu. Em, makulug ni tuka baddangidda tuu tun kamandasadasal ni kewa-wa-wa niyan kahilehileng. ⁸Dengel yu, tep e-helen kun hi-gayu e hi Apu Dios ey makulug ni tuka gagannuan baddangan ida pinili tun tuu tu. Nem yallin ellian ku e Pengulwan ni emin ni tuu ey piga na-mu ha-kupan kun nanengtun kamengullug ni hi-gak?"

Yadda etan dewwan tuun nandasal di Tempol

⁹Wada ina-abbig Jesus ni meippanggep ida etan ni tuun kamampah-hiyan kanday kayyaggud ida ey daka pihhula edum dan tuu. ¹⁰Kantuy "Wada dewwan tuun an nandasal di Tempol. Ya hakey ey Pharisee, ey ya hakey ey kaman-emmung ni buwis e maheul ni tuu.

¹¹Immehneng etan Pharisee ni mandasal et kantuy 'Apu Dios, nakka mansalamat ni hi-gam tep kayyagguddak e bekennak ni henin edum ni tuu e matelam ey lawah elaw da ey daka i-abek ahwa da. Ey nakka mansalamat tep kayyagguddak nem yan eya tuun kaman-emmung ni buwis. ¹²Nakka mantetpel ni mandasal ni dewwan aggew ni hanlingguan niya emin nakka lelmua ey daka kaippatali.'

¹³Ya dama etan kaman-emmung ni buwis ey an neappil ey inyuung tu gapuh ni baing tu et mandasal. Tuka pantel-uga pagew tu tep kamantuttuyun liwat tu et kantuy 'Apu Dios, hemek muwak anhan, tep nanliwattak.' "

¹⁴Et kan Jesus ey "E-helen kun hi-gayu e ya etan kaman-emmung ni buwis ey immanemut e dingngel Apu Dios hu dasal tu, nem ya etan Pharisee ey eleg tu hanguden hu dasal tu. Tep ya tuun tuka peta-gey annel tu ey meibbah ali. Nem ya tuun tuka pebahah hu annel tu ey metbal ali."

*Ya kapengibbillang Jesus idan u-ungnga
(Matthew 19:13-15; Mark 10:13-16)*

¹⁵Wadadda tuun nan-i-li dadda u-ungnga dan dadda pekeppan Jesus ma-lat idasalan tudda. Nem inang-ang idan disipol tu ey imbunget dadda, tep kanday daka helli-waa hi Jesus. ¹⁶Nem inaygan Jesus ida et yadda u-ungnga da et kantuddan disipol tuy "Entan tu ika-leg ellian idan u-unggad kad-an ku, tep yadda etan tuun henin elaw idan eyan

* **18:4-5** 18:4-5 Ya inhel etan ni huwet ni kantuy "tep nakka peinglay," ey ya ustuh ni inhel tu ey kantuy "Pedekket alin eyan bii hu matak." Ya keibbellinan tu ey "Lawah ali e-ehhelen eyan biin meippanggep ni hi-gak et endilli law lispituh idan kebebleyan kun hi-gak."

u-ungnga hu elaw da hu meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios. ¹⁷ E-helen kun hi-gayu e mahapul ni iddinel ni tuu hi Apu Dios ni henin kapengiddinel ni u-ungngan kapemapteke ni a-ammed da et han maila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios."

Ya etan kedangyan ni tuu

(Matthew 19:16-30; Mark 10:17-31)

¹⁸ Wada etan ap-apun kantun Jesus ey "Kayyaggud ni Apu, hipa pedhing ku ma-lat wada biyag kun endi pappeg tu?"

¹⁹ Hinumang Jesus et kantuy "Kele kammuy kayyagguddak? Endi edum ni kayyaggud, nem ebuh hi Apu Dios. ²⁰ Amtam ida intugun Apu Dios ni kantun 'Entan tu iebek ahwam, entan patey mu, entan paneke mu, entan pan-itek mu niya u-unnud mudda a-ammed mu.' "

²¹ Kantun Jesus ey "Tam inenu-unnud kun emin ida huttan, meipalpu eman ni keu-ungngak et ingganah ni nunya."

²² Dingngel Jesus huyyan inhel tu ey kantun hi-gatuy "Nem wada hakey ni kulang mu. Lakkay et mu igtang ni emin lumum et idwat muddan newetwet ma-lat meidwatan kallin et-eteng ni kinedangyan di kad-an Apu Dios. Ipahding mudda huyya et pakilaw kan hi-gak."

²³ Nem yan nangngelan etan ni tuun nunyan inhel Jesus ey limmemyung, tep kedangyan ni peteg. ²⁴ In-ang-ang Jesus etan ni kedangyan et kantuy "Neligat hu kedangyan ni meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios. ²⁵ Em, nelallakkah hu kamel ni um-usip di telek ni lubay nem ya an keilla-kaman ni kedangyan di nan-ap-apuan Apu Dios."

²⁶ Kan idan nangngel ey "Kaw! Et hipadda tep hu dammutun mehellakniban?" ²⁷ Nem kan Jesus ey "Ya tuu ey endi kabaelan tun menellaknib ni annel tu. Nem hi Apu Dios ey han-ipahding tun emin."

²⁸ Kan Peter ey "Nem inna-nun hi-gami, inwalleng min emin et mekillaw kamin hi-gam." ²⁹ Kan Jesus ni hi-gaday "Dengel yu tep e-helen kun hi-gayu e makulug ni emin tuun meni-yan ni baley da, ya ahwa da, ya agida, ya a-ammed da niya u-ungnga da, tep ya neminhed dan hi-gak niya neminhed dan mengippeamtan nan-ap-apuan Apu Dios ³⁰ ey hi-gada meidwatan ni panyaggudan dan peteg. Et yallin hakey ni aggew ey wadalli biyag dan endi pappeg tu."

Ya pitlu tun penghelan Jesus ni ketteyyan tu

(Matthew 20:17-19; Mark 10:32-34)

³¹ Ingkuyug Jesus ida disipol tud a-allaw tu et kantuy "Umlaw itsud Jerusalem, tep yadman amnuan ni emin ni intudek ida lan prophets Apu Dios ni meippahding ni hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu. ³² Ellan da-ak idallin beken ni Jew et heghegnuden da-ak ey ba-iba-ingen da-ak niya pan-inlulupdaan da-ak. ³³ Pambe-igen da-ak ali et pateyen da-ak. Nem yallin katlun aggew ey metegguannak." ³⁴ Nem eleg dan hekey awatan niya eleg da amta humman idan inhel tun hi-gada.

Ya nangkalan Jesus ni kulap etan ni tuu

(Matthew 20:29-34; Mark 10:46-52)

³⁵ Yan kamenetteng hi Jesus di Jerico ey wada nekulap ni yimmudung di gilig ni keldat ni kamangkedekedew. ³⁶ Dingngel etan ni nekulap hu kapankelebbahiddan dakek ni tuu ey kantun hi-gaday "Kele hipa kamekapkapy?" ³⁷ Kanday "Kamangkelebbah hi Jesus di Nazareth."

³⁸ Ey pinhakkeyey simmekuk et kantuy “Apu Jesus e helag David, hemek muwak anhan!”

³⁹ Ey imbunget ida etan ni tuu e kanday um-eneeneng. Nem tu anhan law kapan-eleta tekuk tu et kantuy “Apu e helag David, hemek muwak anhan!”

⁴⁰ Immehneng hi Jesus et ehelen tun illaw da etan nekulap di kad-an tu. In-ali da ey kan Jesus ni hi-gatuy ⁴¹ “Hipa pinhed mun pehding kun hi-gam?” Kantuy “Apu, pinhed kun e-kalen mu kulap ku.”

⁴² Kan Jesus ey “Me-kal law kaya kulap mun nunya tep ya muka pengullug ni hi-gak.” ⁴³ Pinhakkeyey kaum-ang-ang law hu mate tu et maikuyug nan Jesus et daydayawen tu hi Apu Dios. Emin ida etan tuun nenang-ang ey daka daydayawa dama hi Apu Dios.

19

Ya nan-amtaan di Jesus nan Sakeyus

¹ Kamangkelebbah di Jesus di Jerico ² ey wadadman etan kedangyan ni peteg ni tuu e hi Sakeyus, tep hi-gatu hu ap-apuddan kaman-emmung ni buwis. ³ Pinhed tun ang-angen hi Jesus, nem ansikkey hi-gatu et eleg tu han-ang-ang tep dakel tuu et kamehennii. ⁴ Et ya impahding tu, ey nambesik et mabukul et an kumlab di keyew e sycamore ma-lat ang-angen tu hi Jesus hedin melebbah diman. ⁵ Dimmateng hi Jesus di petek tu ey sinengaw tu et kantuy “Sakeyus, papuut mun man-eyyuhu, tep pemengngili-ak di baley yun nunya.” ⁶ Impapuut nan Sakeyus ni nan-ayuhu et man-am-amleng ni nengikuyug nan Jesus di baley tu. ⁷ Nem ida kamangngungudu hu tuun nenang-ang ni linawwan Jesus di baley Sakeyus ey daka tumtumbuka e kanday “An impamengili hi Jesus di baley ni nekalliwtan ni tuu.”

⁸ Nem immehneng hi Sakeyus di kad-an Apu Jesus et kanton hi-gatuy “Apu, iddawat ku kagedwah ni kinedangyan kuddan newetwet ey hedin wada sinelam ku, pangki-pat kun beyyadan.”

⁹ Kan Jesus ni hi-gatuy “Yan nunyan aggew ey mehellakniban idan emin hu wadad baley yu, tep impeang-ang mu e helag dakan Abraham tep ya muka pengullug.” ¹⁰ Tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey immali-ak di deya e puyek ni menellaknib idan tuun neidawwin Apu Dios ma-lat meidagyum idan hi-gatu.”

Ya etan bega-en et ya etan pihhuh ni impatnged ni apu tun hi-gatu (Matthew 25:14-30)

¹¹ Yan nunman ni kamandeddengngel ida etan tutu-u ey nan-abbig hi Jesus ni meippanggep ni dettengan ni nan-ap-apuan Apu Dios. Et gapu tep neihnup idad Jerusalem ey kan da na-mu nem hedin umdateng hi Jesus di diman ey ang-angen da law hu keilleppuan ni nan-ap-apuan Apu Dios. ¹² Kan Jesus ey “Wada etan kedangyan ni apapun neayagan di edawwin bebley ma-lat tu dawaten hu kelebengan tun man-ap-apu ey han ali mambangngad. ¹³ Yan eman ni eleg pay ni lumaw ey inaygan tudda etan hampulun bega-en tu et idwatan tuddan hanggatut ni pihhuh. Kantun hi-gaday ‘Ipaptek yu huyyan indawat ku. Huyya pampuunnan yu et hedin wada genansahen yu, kenamung alin keibbangngadan ku.’

* **19:9** 19:9 Ya kaeibbellinan nunya ey hi Sakeyus ey wada law hu tuka pengullug e heni lan Abraham. Ang-ang yu Romans 4:3 et ya verse 12.

14 Nem wadaddan kebebleyan tu hu anggebe-hel da hi-gatu et panguneh dadda hu edum dan an menghel ni hi-gatu e eleg da pemined hi-gatun man-ap-apu. 15 Nem anin ni hanniman et hi-gatu metlaing hu nan-ap-apu. Immanemut et aygan tudda etan bega-en tun nengidwatan tun pihhuh ma-lat amtaen tu hedin piga nambalanan ni pihhuh da.

16 Ya etan nebukul ni immali, ey kantuy 'Apu, ya etan pihhuh ni indawat mun hi-gak ey neminhampulun dimmakkel.' 17 Kan etan ni ap-apu ey 'Kayyaggud kan bega-en ey kakameiddinnel, tep anin ni ekket hu indawat kun hi-gam et impaptek mu. Et humman hu, pan-ap-apu dakad hampulun bebley.'

18 Immali dama etan neikadwan bega-en ey kantuy 'Apu, ya etan pihhuh ni indawat mu ey neminlimman dimmakkel.' 19 Kan etan ni ap-apun hi-gatuy 'Man-ap-apu kad liman bebley.'

20 Immali ngu etan neikatlu ey kantuy 'Adyadeh etan pihhuh ni indawat mun hi-gak. Yan nunman ni nengidwatan mu ey linibutan kun luput et itluk. 21 Simmakuttak ni hi-gam tep inamtak e mabunget ka. Muka ella hu beken ni limmum niya muka ennia beken mu intanem.'

22 Kan etan ni ap-apun hi-gatuy 'Lawah ka! Eleg ka meiddinel. Ya inhel mu hu mengastigun hi-gam. Inamtam e mabungettak ey nakka ella hu beken ku limmu niya nakka ennia hu beken ku intanem, 23 ey kele mu intalun ebuh pihhuh ku? Gullat et mu inha-ad di bangkoh ma-lat yan nunyan nambangngadan ku ey wada ekket ni nei-dum.'

24 Et kan tudda etan idan bega-en tun kaman-eh-ehneng ey 'Yu ala pihhuh kun hi-gatu et yu idwat etan ni bega-en ni kedaddakkelan limmu tu.' 25 Kan idan bega-en tuy 'Apu, kele hi-gatu an pengidwatan ey dakel law pihhuh tu?'

26 Kan etan ni ap-apu ey 'E-helen kun hi-gayu e ya tuun ippaptek tu wadan hi-gatu ey me-duman. Nem ya etan tuun eleg tu ippaptek hu wadan hi-gatu ey anin ya etan ekket ni wadan hi-gatu et meendi. 27 Hedin yadda etan tuun eleg meminhed ni hi-gak hu man-ap-apu et patey yuddad hinanggak.' "

*Kan idan tuu ey hi Jesus hu intu-dak Apu Dios
(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; John 12:12-19)*

28 Negibbuh ni ina-abbig Jesus huyya et ibubbukkul daddan edum tun limmaw di Jerusalem. 29 Ida kamenetteng di Betpage niyad Betania di Duntug e Olibah ey impabukul tudda dewwan disipol tu, 30 kantun hi-gaday "Ibubbukkul yu la eman di bebley. Hedin umdateng kayu, ang-angen yu la kilaw ni kebayyu † ni eleg ni metakkayan. Ukah yu iket tu et i-li yudya. 31 Hedin wada tuun kantun hi-gayuy 'Kele yuka pan-ukaha iket ni kebayyu?' kanyuy 'Tep mahapul Apu tayu.' "

32 Limmaw ida etan dewwan impabukul Jesus ey makulug inhel tu. 33 Yan daka pampengukkahin iket etan ni kebayyu ey kan etan ni kankebayyu ey "Kele yuka pan-ukkaha iket tu?" 34 Inhumang da etan inhel Jesus ni hi-gada e kanday "Em, tep mahapul ni Apu tayu."

† 19:30 19:30 Huyyan klasik ni kebayyu ey donkey. Hedin nantakkay hu patul di donkey, ey peang-ang tu e linggep in-ali tu. Nem hedin ya ustuh ni kebayyu hu nantakkayan tu, man mekigubbat.

³⁵ Inlaw da etan kebayyud kad-an Jesus et idpen da edah ni balwasi dad beneg nunman ni kilaw ni kebayyun pantakkayan Jesus. ³⁶ Kamenglaw di Jesus ey nan-ekal idan tutu-u hu edah ni balwasi da et pan-iap-ap dad keltad ni dellanen Jesus ni penaydayaw dan hi-gatu.

³⁷ Kamenetteng hi Jesus di kamedayyud Duntug e Olibah ey emin ida kamekikkillaw ni hi-gatu ey nansalamat idan Apu Dios niya dinaydayaw da gapuh idan inang-ang dan impahding Jesus. ³⁸ Kanday “Kamedeyyaw eya ap-apun intu-dak Apu Dios. In-ali tu linggep Apu Dios. Dayaw tayu hi Apu Dios e Keta-ta-geyyan.”

³⁹ Kan idan edum ni Pharisee nan Jesus ey “Apu, ehelim ida eya disipol mu et umi-ineng ida.” ⁴⁰ Hinumang Jesus et kantuy “E-helen kun hi-gayu e hedin um-i-ineng ida ey yadda eya batu hu mengitkuk ni penaydayaw dan hi-gak.”

Ya et-eteng ni hemek Jesus idan tuud Jerusalem

⁴¹ Kamenetteng hi Jesus di Jerusalem et iang-ang tudman ey kamanlelewwa tep ya hemek tuddan tudman, ⁴² kantuy “Gullat et ni kinulug yuwak e kakelpuin linggep, ey wada et hu linggep yu. Nem eleg law mabalin. ⁴³ Medettengan ali aggew ni ellian idan buhul yu et liktuben dakeyu et eleg kayu pakabsik. ⁴⁴ Bahbahen dalli eya bebley yud Jerusalem ey pampetteyen dakeyu niyadda u-ungnga yu. Ey pakabbahbahen dallin emin. Endilli hakey ni batun neikapyan mannenneng di neiha-adan tu. Hanniman ali mekapkappy, tep eleg yuwak ebbuluta e intu-dak Apu Dios ni menellaknib ni hi-gayu.”

Ya linawwan Jesus di Tempol

(Matthew 21:12-17; Mark 11:15-19; John 2:13-22)

⁴⁵ Entanni ey himmegep hi Jesus di Tempol ey nan-ipa-hep tudda hu kamanggettang di bawang, ⁴⁶ et kantuy “Ya neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy ‘Ya baley ku ey kapandasali.’ † Nem ay impambalin yun kapanggettangi et panekewan yun pihhuh idan kaum-alin mandasal, tep yudda kahe-ula.”

⁴⁷ Et neipalpun nunman ey yadman Tempol hu kapantuttuddun Jesus ni kewa-wa-wa. Yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses et yadda ap-apuddan Jews ey ida kaumnenemnem ni pehding dan memettey ni hi-gatu. ⁴⁸ Nem endi inna-nu da, tep emin ida tuu ey daka pakakkulluga tuka ittuttuddu.

20

Ya kelebengan Jesus ni mantuttuddu niya mengippahding idan pinhed tu

(Matthew 21:23-27; Mark 11:27-33)

¹ Hakey ni aggew e kamantuttuddu hi Jesus di Tempol meippanggep ni et-eteng ni impeminhed Apu Dios ey immaliddad kad-an tu hu ap-apuddan padi, yadda kamantuttuddun Tugun Moses, niyadda ap-apuddan Jews ² et kandan hi-gatuy “Hipa kelebengan mun mengippahding ida eyan muka pehpehding? Hedini wada kelebengan mu, hipa ni-ngangu nengidwat?” *

† 19:46 19:46 Isaiah 56:7 * 20:2 20:2 Huyya elaw ni daka pengehingin hi-gatu.

³ Hinumang Jesus e kantuy “Wada ni dama ibbagak ni hi-gayu et hannak humanga huttan. ⁴ Hipa nengitu-dak nan John ni memenyag, ya tuu winu hi Apu Dios?”

⁵ Imbagan Jesus humman ey nan-uungbal ida e kanday “Hedin kan tayuy ‘hi Apu Dios,’ kan tulliy ‘Nem tamey eleg yu kulugen hu intuttuddun John.’ ⁶ Hedin kan tayu mewan ey ‘Ya hu tuu nengitu-dak,’ ey umtengba ida eya tutu-u, tep daka kulluga e hi John ey prophet Apu Dios.” ⁷ Et humangen da e kanday “Tawwey, eleg mi amta nengitu-dak nan John.”

⁸ Ey kan Jesus ni hi-gaday “Hedin hanniman, enggak tep dama e-helan hi-gayu hu nengidwat ni hi-gak ni kelebengan kun kamengippenahding eyan nakka pehphding.”

*Ya a-abbig meippanggep etan ni puyek ni netaneman ni grapes
(Matthew 21:33-46; Mark 12:1-12)*

⁹ Intuluy Jesus ni mantuttuddu e impan-inna-abbig tun hi-gada meippanggep etan ni tuun nantanem ni grapes. Kantuy “Wada etan tuun sinamman tu mahkang ni puyek tun grapes. Impaebang tu et paipaptek tu et lumaw di edum ni bebley et mabeyag alidman. ¹⁰ Nedateng humman ni intanem tu et itu-dak tu hakey ni bega-en tun an mengellan dewatu. Nem ya kumedek impahding idan etan ni nan-abang ey nanheplat da humman ni bega-en et pan-itu-dak da e endi indawat dan dewwan apu tu. ¹¹ Immitu-dak mewan etan kampuyek ni hakey ni bega-en tu, nem nambaig da et ba-iba-ingen da et paenamut da et endi mewan indawat da. ¹² Intu-dak tu hu meikkatlun bega-en tu, nem liniputan da et pan-itu-dak da. ¹³ Entanni ey kan etan ni kampuyek ey ‘Hipa na-mu pehding ku? Pangngu et itu-dak ku eya u-unggak ni nakappinhed ku. Wada et anhan ni be-ingan da et lispituhed da.’

¹⁴ Nem inang-ang ida etan ni nan-abang nunman ni puyek etan u-unggan kan puyek ey nan-ungbal ida e kanday ‘Immali u-ungnga tun memeltan ni puyek tu. Pandada-da itsu et pateyen tayu et pampuyek tayu eya puyek ni beltanen tu.’ ¹⁵ Et ilaw dad ba-hil etan ni puyek et da pateyen diman.”

Et kan Jesus ida etan ni kameneddengngel ey “Hipalli na-mu pehding etan ni kampuyek etan idan kamampaptek ni nunman ni puyek tu? ¹⁶ Makulug anhan et tudda pepettey etan kamampaptek ni puyek tu, et pepaptek tun edum ni tuu.”

Kan ida etan ni kamandeddengngel ey “Eleg et anhan na-mu i-abulut Apu Dios ni an meippahding humman.”

¹⁷ Intekel nan Jesus ni hi-gada et kantuy “Hipa tep pinhed tun e-helen etan neitudek ni kantun ‘Ya etan batun binelaw idan kamengapyan baley ey humman anhan law hu impambalin Apu Dios ni kekakkayyaggudan ni meikkapyad baley.’ †

¹⁸ Emin tuun man-e-gah etan di batu ey mangkehpung tu-ngal da niya mangkemitmit ni peteg etan ippiten nunyan batu.”

¹⁹ Inamtadda etan ni kamantuttuddun Tugun Moses et yadda apuaddan padi e hi-gada hu nengipadngelan Jesus ni a-abbig tu et

† 20:17 20:17 Psalm 118:22-23

pinhed dan pedpap ni nunman, nem sinekutan dadda tuun kamengunuunud ni hi-gatu.

*Ya pambeyyadan ni buwis nan hi Cesar e ap-apud Rome
(Matthew 22:15-22; Mark 12:13-17)*

²⁰ Entanni et da law kahellipat-i hu pambehhulan Jesus et menu-dak idan an meneddengngel ni meihlan e-helen tu et hedin wada, ded-eken da et paela dan gubernor ma-lat bistigalen tu. ²¹ Yadda etan neitu-dak ey daka hinbaggai e kanday “Apu, amta mi e neiptek emin muka e-hela ey muka ittuttuddu hu makulug ni elaw Apu Dios. Nan-inggeh muka pengibbillang ni tuu e endi muka pengippahhigi. ²² Imayah, ehel mun hi-gami, kaw kamei-ebbulut di Tugun Moses e hi-gatsun Jews ey mambeyyad itsun Cesar e ap-apud Rome ni buwis winu eleg?”

²³ Nem inamtan Jesus e ida kaumhamahamak ni pebehhul dan hi-gatu et kantun hi-gaday ²⁴ “Ukat kayun palatah et ang-angen tayu ah. Hipa kan-angah niya kan-ngadan eyan wada eyad palatah?” Kanday “Tam hi Cesar.”

²⁵ Et kantuy “Idwat yun Cesar hu lebbeng tun meidwat ni hi-gatu ey idwat yun Apu Dios hu lebbeng tun meidwat ni hi-gatu.”

²⁶ Dingngel da humman ni impanumang tu ey endi law hu pengiggadulan dan pempapan dan hi-gatud, tep endi dingngel dan neihtlan inhel tud hinangngaddan tutu-u. Natngadda et neala law et umi-ineng ida.

*Ya meippanggep ni ketegguan ali
(Matthew 22:23-33; Mark 12:18-27)*

²⁷ Entanni ey wadadda dama immalin Sadducee di kad-an Jesus. Humman idan tuu ey kanday eleg meteggui tuun netey. ²⁸ Kandan Jesus ey “Apu, intuttuddu lan Moses e hedin netey hu hakey ni laki ey endi u-ungnga tu, man mahapul ni ahwaen ni agi tun laki etan biin nebalu ma-lat hedin man-ungngadda, man meibbillang ni u-ungnga da etan ni netey. ²⁹ Inna-nu tep hedin heninnuy neipahding: Wadadda pitun lalakkin han-aaggi. Nelahin etan pengulwan da, nem netey ey endi u-ungnga da etan ni ahwa tu. ³⁰⁻³² Bineltan ni hened humman ni ahwan pengulwan ey netey dama ey endi u-ungnga da. Hanniman mewan neipahding ni neikatlu. Nambebeltanan dan pitun han-aaggi etan bii ey netey idan emin ey endi u-ungnga da. Entanni ey netey law dama etan bii. ³³ Et inna-nu tep hedin medettengan ali hu ketegguan emin ni nangketey, hipalli kan-ahwan nunman ni bii ey nambebeltanan idan pitun han-aaggi?”

³⁴ Hinumang Jesus e kantuy “Kamampan-aahwa hu lalakki niya bibi-i eyad puyek, ³⁵ nem yaddalli etan metegguan ni meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu ey eleg idalli law man-aahwa ³⁶ niya eleg ida mettey, tep heniddallin anghel di kabunyan. Hi-gada hu u-ungngan Apu Dios tep hi-gadalli etan metegguan. ³⁷ Ya ketegguan idan nangketey ey makulug. Anin lan hi Moses et inamta tu e makulug huuya. Ya kei-ang-angan tu ey ya etan intudek tu meippanggep ni nanhummanganan dan immehelan Apu Dios etan di kamantettebbel ni kekkeyyew, e ya inhel tu ey hi-gatu hu Dios nan Abraham, hi Isaac, ni hi Jacob. ³⁸ Et huuya pengamtaan tayu e humman idan aammed tayu ey netey ida, nem eleg ibbilang Apu Dios idan netey, tep tegguen tuddalli emin tuu

tu. Hi-gatu ey Dios idan mategu, beken ni yadda netey. Hi Apu Dios ey tuka ibbilang ni mategudda emin hu kamengullug anin idan netey.”

³⁹ Kan idan edum ni kamantuttuddun Tugun Moses ey “Apu, neiptek ni peteg inhumang mu.” ⁴⁰ Et wada law hakkeyey ida kaumbaing ni memabaggan hi-gatu.

*Ya meippanggep etan ni pinutuk Apu Dios ni Christo
(Matthew 22:41-46; Mark 12:35-37)*

⁴¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Kele kan idan tuuy ‘Hi Christo e ittu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu ey helag David?’ ⁴²⁻⁴³ Tep ya inhel David di intudek tun Psalms ey kantuy:

Kan Apu Dios etan ni Apuk e hi Christo ey ‘Yudung kad winannan ku ingganah apputen kuddan emin buhul mu.’ ‡

⁴⁴ Nemnem yu kedi, hedin kaibbilang David hi Christo ni Apu tu, innanu tu humman hedin helag David hi Christo?”

*Ya lawah ni elaw idan kamantuttuddun Tugun Moses
(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)*

⁴⁵ Ida kamandeddengngel etan tuu ey kan Jesus idan disipol tuy ⁴⁶ “Helipat-i yu et eleg yu u-unnudun hu elaw idan kamantuttuddun Tugun Moses. Ida kamambalwasin andukkey ma-lat immatunan idaddan tutu-u e mittuduh ida numan. Ey ida kapetebbatebbal di mulkaduh e kad-an ni dakel ni tuu. Ey pinhed dan umyudung di kayuddungiddan kametbal ni tuud simbaan et yaddad wada hamul. ⁴⁷ Ey hedin mewan mandasal idad kedaklan ni tuu ey daka dukkedukkeya, et ya penang-ang idan tuun hi-gada ey makakkulug ni kayyaggud ida. Nem ya kakulugan tu ey dadada kahe-ula nebalun bibi-i ma-lat pan-alen da limmu da. Et humman hu, nemahhig ali pengastigun Apu Dios ni hi-gada tep yadda humman ni lawah ni daka pehpehding.”

21

*Ya indawat etan ni nebalun biid Tempol
(Mark 12:41-44)*

¹ Kaman-ang-ang-ang hi Jesus di Tempol ey inang-ang tudda kekedangyan ni kamampengihha-ad ni pihhuh dad kapengi-emmungin pihhuh ni kaidawat idan tutu-u. ² Entanni ey immali hu newetwet ni nebalun bii ey deddewwan hepeng ni ebuh hu inha-ad tu. ³⁻⁴ Kan Jesus ey “E-helen kun hi-gayu e ya etan deddewwan hepeng ni inha-ad ni nebalun bii hu e-etteng balol tu nem ya indawat idan etan ni edum. Tep yadda inha-ad etan idan kedangyan ey humman nehawal ni kinedangyan da. Nem ya etan newetwet ni nebalun bii ey ebuh humman ni pihhuh tu, nem inhanekul tun indawat ni emin.”

*Ya kebabahan ali etan ni Tempol
(Matthew 24:1-2; Mark 13:1-2)*

⁵ Entanni ey yadda etan edum ni disipol Jesus ey daka ung-ungbala meippanggep ni kakinayyaggud ni Tempol, tep kayyaggud ang-ang idan batun nangkeikapya anin idan etan indawat idan tuun in-appit

‡ 20:42-43 20:42 Psalm 110:1

dan Apu Dios. ⁶ Nem kan Jesus ey “Kayyaggud ida huyyan yuka ang-ang-anan nunya, nem edum alin aggew ey mebahbah ni emin et endi hakey ni batun mannenneng di neikapyaan tu.”

⁷ Kandan hi-gatuy “Pigan tulli amnuan nunyan inhel mu niya hipalli pengi-immaturan hedin kamangeddengi amnuan tu?”

*Ya panligligatan niya panleleghanan alin hakey aggew
(Matthew 24:3-14; Mark 13:3-13)*

⁸ Kan Jesus ey “Helipat-i yu ma-lat eleg kayulli maheul. Tep dakel idalli tuun um-ali et kanday hi-gada hi Christo * ey kandalliy kamangeddengi hu kepappegan ni puyek, nem entan tu kaya kulug ida. ⁹ Ey dedngelen yu meippanggep ni gugubat et ya guluh di kebebbley, nem entan ali takut yu, tep meippahding idalli dedan humman. Nem beken alin nunman ni kepappegan ni puyek.

¹⁰ Em, manggugubat idalli kebebbley, tep wada hakkey ni apu ey gubbaten tu hu edum tun ap-apud edum ni bebley. ¹¹ Ey meweddalli na-let ni yegyeg, ey nemahhig ali bisil niya degeh di kebebbley. Wadaddalli meang-ang ni anggetakkut niya wadaddalli meang-ang di kabunyan ni kamengippetnga. ¹²⁻¹³ Nem yalli mebukkul ni meippahding et han wadaddalli huyya ey manhelheltap kayu gapuh ni yuka kapengullug ni hi-gak. Dedpapien dakeyulli et ilaw dakeyud hinanggaddan aap-apud simbaan ni Jew et pakelabut dakeyu. Ey ya edum ni hi-gayu ey mehumalyad hinanggaddan gubernor niyaddad eta-gey ni aap-apu gapuh ni daka pengullug ni hi-gak. Yan nunman ali pengituttudduan yun meippanggep ni hi-gak. ¹⁴ Entan kakkaguh yu hedin hipa ihhumang yud ibbageda, ¹⁵ tep hi-gak ali ngenamung ni mengippenemnem ni ihhumang yu ma-lat endilli ina-nuddan buhul yun mengapput ni hi-gayu. ¹⁶ Ya edum alin hi-gayu ey ihhehdul aliddan a-ammed da, yadda agi da, et yadda gayyum da. Em pepettey dalli edum ni hi-gayu. ¹⁷ Anggebe-hel dakeyullin dakel ni tuu tep ya yuka pengu-unnudin hi-gak. ¹⁸ Nem anin ni henin nunman ali meippahding, et eleg dakeyu iwwalleng nan Apu Dios, nem ippaptek dakeyu. ¹⁹ Pannananeng yulli yuka pengullug ni hi-gak, anin ni nemahhig hu ligat yu ma-lat meihwang kayu.

*Ya kebahbahan ni bebley di Jerusalem
(Matthew 24:15-21; Mark 13:14-19)*

²⁰ Hedin ang-angen yulli e liniktub idan sindalu hu Jerusalem ey humman ali pengamatan yu e kamangeddengi hu kebahbahan nunman ni bebley. ²¹ Yadda tuud Judea ey mahapul ni umbesik idad duntug. Anin idan tuud Jerusalem et mahapul ni umbesik ida dama, ey yadda etan wadad a-allaw ni Jerusalem ey mahapul ni eleg ida umhegep di bebley. ²² Tep yallin kebahbahan ni Jerusalem ey yan nunman ali hu amnuan ni inhel idan prophets lan Apu Dios ni meippanggep ni pengastiguan alin Apu Dios ida etan ni tutu-un eleg mengullug ni hi-gatu. ²³ Anggehemmek idalli nampambutsug et yadda etan wada gelang dan kaman-innum hedin medettengan idalli humman ni aggew. Nemahhig ali panhelheltapan ni tuudman, tep humman hu kastigu da. ²⁴ Yaddalli edum ni hi-gada ey petteyen idallin

* **21:8** 21:8 Ya keibbellinan ni Christo ey pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu tu.

tuun beken ni Jew, ey yadda edum ey ibbebsik daddallid edum ni bebley et maiwehit idad kebebbley di puyek. Et meihhullul idalli beken ni Jew ni man-ap-apud Jerusalem ingganah alin pappeg ni aggew ni gintud Apu Dios ni pan-ap-apuan da.

Ya ellian ali mewan nan Jesus

(Matthew 24:29-31; Mark 13:24-27)

²⁵ Wadaddalli ang-angen yud kabunyan ni eleg yu enang-angen lan nunman. Melumman ali aggew, ya bulan et yadda bittuwen. Emin ali tuud kebebbley di puyek ey umtatakut ida niya umkenlew idan pengngelan dan na-let ni bungug ni dalluyun di baybay. ²⁶ Nemahhig ali takut idan tuu tep ya anggetakkut ni ang-angen dan mekapkapyad puyek, ey anin idan wadad kabunyan et endi maptek ni meippahding niya meendilli kabaelan da. ²⁷ Hedin megibbuh ni meippahding ni emin huyya ey hannak nambangngad. Ey ang-angen da-ak e Pengulwan ni emin ni tuud kulput e meang-ang ali hu eteng ni kabaelan ku niya dayaw ku. ²⁸ Hedin ang-angen yuddalli huyyan um-amnu, ey entan takut yu, nem pan-am-amleng kayu tep ngannganah hu kepappegan ni ligat yu."

Ya etan keyew ni fig

(Matthew 24:32-35; Mark 13:28-31)

²⁹⁻³⁰ Nan-inna-abbig Jesus hu nenuttuddu tun meippanggep ni keibbangngadan tu. Kantuy "Inamta yu e ya keyew ni fig et yadda edum ni keyew ey hedin ida kamemullung, ey amta yu e kamangedettengi hu siyaggew. ³¹ Henin nunman daman nan-ap-apuan Apu Dios e hedin ang-angen yullin kameipahpading ida huyyan inhel ku, ey humman ali pengimmatunan yu e kamangedettengi law hu pengittu-dakan da-ak ali mewan Apu Dios ni man-ap-apu. ³² E-helen kun hi-gayu e makulug ni yadda edum ni hi-gayun tuun nunya ey eleg ida ni mettey ey um-amnulli emin eya inhel ku. ³³ Meendilli kabunyan et ya puyek, nem mannenneng alin ingganah hu ehel ku.

Mahapul ni hellipat-an tayu keibbangngadan Jesus di puyek

³⁴⁻³⁵ Helipat-i yu et beken ya hamul niya buttebutteng hu pehpending yu. Ey beken ni yan ebuh hu kahapulan yun nunyan ketaggu yu hu ikakkaguh yu, tep endi maptek ni pambangngadan kun manhuwet ni emin ni tuud puyek et ha-kupan dakeyulli. ³⁶ Ya kayyaggud ey pandaddan kayun ingganah niya pandasal kayun Apu Dios ma-lat paret dakeyun mengan-anus ni ligat yu et eleg kayulli bumeing ni umehng di hinanggak e Pengulwan ni emin ni tuu."

³⁷⁻³⁸ Kewa-wa-wan nantuttuddu hi Jesus di Tempol et ida kaumhaleman dakel ni tuun an meneddenggel ni tuka ituttuddu. Hedin nehileng, ey kaumlaw di Duntug e Olibah ni an meuggip.

22

Ihik ida buhul Jesus ni memettey ni hi-gatu

(Matthew 26:1-5; Mark 14:1-2; John 11:45-53)

¹ Entanni ey kamangedettengi law hu Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast e humman hu Piyestah ni Passover. ² Yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses ey ida kaumhamahamak ni pehding dan mengilligud ni pempapan dan

Jesus ma-lat papetey da, nem daka tekkusidda katuutuu, tep daka tettebala hi Jesus.

*Ya nengabulutan Judas ni mengihdul nan Jesus
(Matthew 26:14-16; Mark 14:10-11)*

³ Entanni ey neihuklung hi Satanas nan Judas Iskariot e hakey ni disipol Jesus, ⁴ et lumaw di kad-an idan ap-apuddan padi et yad kad-an idan ap-apun sindalun kamangguwalyan Tempol, et makihummangan e umbaddang ni pempapan dan Jesus. ⁵ Imamleng ida tep pinhed tun umbaddang et ehelen dan hi-gatu e tangdanan dan pihhuh. ⁶ Et meippalpun nunman ey kahellipat-in Judas hu pengihdulnan tun Jesus ma-lat liguden dan dedpapien et eleg amtaen idan tuu.

*Ya nengannan di Jesus et yadda disipol tun eman ni Piyestah ni Passover
(Matthew 26:17-25; Mark 14:12-21; John 13:21-30)*

⁷ Entanni ey nedatngan law humman ni Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast e yan nunman hu daka pengi-appisin impah ni kalneroh ni daka kennan Piyestah ni Passover. * ⁸ Et itu-dak Jesus di Peter nan John e kantuy “Lakkayuy et yu idaddan hu kennan tayun piyestah.” ⁹ Kanday “Attu pinhed mun mi pengiddaddanan mi?”

¹⁰ Kan Jesus ey “Elaw kayu eman di bebley et hedin ang-angen yu etan tuun nan-agtun bewed ni netalwan ni danum ey unud yu etan di baley ni hehgepan tu ¹¹ et kanyu etan ni kambaley ey ‘Attu kunu hu kuwaltuh ni pengngannan etan ni Mittuduh et yadda disipol tu?’

¹² Et ittudu tu lan hi-gayu etan mahkang ni kuwaltuh etan di meikkadwan gladuh ni baley e wadan emin hu mahapul tayu. Yadman hu yu pengiddaddanan ni kennan tayu.” ¹³ Limmaw ida etan dewwad Jerusalem ey makulug numan hu inhel Jesus et idaddan da hu kennan dan nunman ni Piyestah ni Passover.

*Ya nengannan di Jesus ni nunman ni Piyestah ni Passover
(Matthew 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Corinthians 11:23-25)*

¹⁴ Nedatngan hu pengngannan da et yumudung di Jesus et yadda disipol tu. ¹⁵ Ey kan Jesus ni hi-gaday “Nebayag ni pinhed kun peteg ni mekikkan ni hi-gayun nunyan piyestah et hannak manhelheltap. ¹⁶ Tep endilli law nak pekikkannan ni hi-gayun hanneyan piyestah ingganah um-amnun emin hu pinhed Apu Dios di nan-ap-apuan tu.”

¹⁷ Entanni ey illan Jesus hu basuh ni netalwan ni meinum et mansalamat nan Apu Dios et kantun hi-gaday “Aleyu eya basuh et manteltelpang kayun emin. ¹⁸ Endilli nak innuman mewan ni hanneya ingganah alid pan-ap-apuan Apu Dios.”

¹⁹ Inla tu etan sinapay et mansalamat mewan nan Apu Dios et teneg-angen tu et ika-peng tun hi-gada et kantuy “Huyya annel kun iddawat kun panyaggudan yu. Aleyu et kanen yu. Huyyalli pahpahding yun penginemnemneman yun hi-gak.”

²⁰ Negibbuh idan nengan ey illa mewan Jesus etan basuh ni netalwan ni meinum et kantuy “Huyyan innumen yu hu amnuan etan ni baluh

* **22:7** 22:7 Huyyan Passover hu penginemnemneman ni nengitu-dakan Apu Dios ni anghel tun an nampematey idan lakin pengulwan ni u-ungngaddan tuud Egypt.

ni nekitbalan Apu Dios ni hi-gayu, tep um-ayuh hu kuheyaw ku ma-lat panyaggudan yu.

²¹ Nem wada hakey ni hi-gayun nunya hu mengihdul ni hi-gak. ²² Tep hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu ey metteyyak ngu dedan tep humman hu planuh Apu Dios. Nem anggehemmek ali ngun peteg humman ni tuun mengihdul ni hi-gak.” ²³ Inhel Jesus huyya ey ida kaman-imbagga hedin hipan hi-gada hu mengippahding ni nunman.

Ya meippanggep ida etan ni tuun eta-gey saad da

²⁴ Entanni ey ida kamantututut hu disipol Jesus hedin hipan hi-gada hu keta-ta-geyyan ali saad tu. ²⁵ Et kan Jesus ni hi-gaday “Ya elaw idan ap-apun Gentiles ey daka peta-gey annel da niya daka ba-aba-aladda tutu-u, ni kanda ni-nganguy mebaddang ida. ²⁶ Nem entan tu u-unnud humman ni elaw da. Yadda heni peppengngulwan ey kayyaggud hedin eleg da peta-gey annel da, nem i-ingngeh dan udidyan. Hanniman et damadda aap-apu e mahapul ni mambalin idan heni bega-en. ²⁷ Hipa neta-ta-gey saad tu? Kaw ya etan yimmudung winu ya etan kamengiddaddan ni kennen nunman ni yimmudung? Ma-nu tep makulug ni ya etan tuun daka idaddani. Nem beken ni henin nunman ni hi-gak, tep bega-en da-ak ni hi-gayu, anin hi-gak hu Ap-apu yu.

²⁸ Hi-gayu ey eleg yuwak iwalleng anin yan nanligligatan ku. ²⁹ Et humman hu, e-helen kun hi-gayu e peki-ap-apu dakeyullin hi-gak e pinutuk Ama e hi Apu Dios ni man-ap-apu. ³⁰ Et mekikkan kayullin hi-gak ni pan-ap-apuan kulli. Ey hi-gayulli hu pan-ap-apuddan † helag idan hampulut dewwan u-unggan Israel.”

Ya nanghelan Jesus ni pengihhe-utan alin Peter e hi-gatu hakey ni disipol tu

(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; John 13:36-38)

³¹ Intuluy Jesus ehel e kantuy “Simon, dengel mu eya e-helen ku. Imbagan Satanas nan Apu Dios e panliggat dakeyu tep pinhed tun iwwalak yu hu yuka pengullug ni hi-gak. ³² Nem indasalan dakeyu, nema-man hi-gam e Simon Peter, ma-lat eleg mu iwelak hu muka pengullug ni hi-gak. Umkapuy ali pengullug mun hi-gak, nem hedin mantuttuyyu kan nengiwelakan mun muka pengullug ni hi-gak ey mahapul ni baddangan mudda edum mun kamengullug ma-lat maihammad hu daka pengullug.”

³³ Kan Peter nan Jesus ey “Apu, eggak iwwalak nakka pengullug ni hi-gam. Anin mekikkelabuttak niya mekikketteyak ni hi-gam et eggak ni hekey iwwalak hu nakka pengullug ni hi-gam.” ³⁴ Kan Jesus ey “E-helen kun hi-gam e Peter e mampitulli pengihhe-utam e inamta muwak et han tumkuk hu manuk.”

³⁵ Entanni ey kan Jesus ni hi-gadan emin ey “Yan eman ni nengitudakan kun hi-gayun an nengituttuddun meippanggep ni hi-gak, ey inka-leg ku pengittebbinan yun patut yu niya hakbat yu, ey inka-leg ku pambellunan yun pihhuh. Et kaw nekulngan kayun mahapul yu?” Kaday “Tam eleg, wadan emin hu mahapul mi.”

³⁶ Kan Jesus ey “Nem beken ni hanniman ni nunya. Hi-gayuddan wada pihhuh tu niya hakbat tu, mahapul ni ittabin yu. Hedin endi

† **22:30** 22:30 Ya hakey ni keibbellinan nunya ey menuwet.

ispadah yu, igtang kayun balwasi yu ma-lat gumtang kayun ispadah yu. ³⁷ Mahapul ni pehding yu huyya, tep nedatngan law hu amnuan ni neitudek ni meippahding ni hi-gak ni kantuy 'Neilegat di neipahding idan nambahul ni tutu-u.'" †

³⁸ Yan nanghelan Jesus ni hi-gadan mahapul da ispadah ey kandan hi-gatuy "Apu, wada dewwan ispadah tayu." Kan Jesus ey "Hiyya huttan."

Ya an nandasalan Jesus di Gethsemani di Duntug e Olibah
(Matthew 26:36-46; Mark 14:32-42)

³⁹ Immehep hi Jesus ey limmaw di Duntug e Olibah, tep yadman hu kenayun ni tuka lawwi, ey nekilaw ida disipol tu. ⁴⁰ Dimmateng idadman et kan Jesus ni hi-gaday "Pandasal kayu ma-lat eleg kayu maheul ni manliwwat."

⁴¹ Inhel Jesus huyya et lumaw di a-allaw tu et mandukkun et mandasal. Kantud dasal tuy ⁴² "Ama, ettu anhan et anin ni eleg meippahding huyyan nak panhelheltapan ey? Nem ngenamung ka, ya pinhed mu hu meunnud, beken ni ya pinhed ku."

⁴³ Entanni ey wada anghel Apu Dios ni nalpud kabunyan ni nengipalet ni hi-gatu. ⁴⁴ Tagan tu dasal ey nemahhig ni kaman-ih-ih-ih hu linget tu.

⁴⁵ Entanni ey imminah di nandasalan tu et lumaw di kad-an idan disipol tu ey neugip ida, tep neatudda niya ida kaumlelemyung. ⁴⁶ Kan Jesus ni hi-gaday "Kele neugip kayu? Bangun kayu et mandasal kayu ma-lat eleg kayulli maheul ni manliwwat."

Ya nampapan dan Jesus
(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; John 18:3-11)

⁴⁷ Kapan-e-helan Jesus huyya ey himmawang ida dakel ni tuun ingkuyug Judas e hakey ni disipol tu. Limmaw hi Judas et tu akwalen hi Jesus. § ⁴⁸ Nem kan Jesus ey "Judas, kaw inakwal muwak ma-lat ihdul muwak e Pengulwan ni emin ni tuu?"

⁴⁹ Inamtaddan etan ni disipol hu meippahding nan Jesus, et kanday "Apu, kaw pampellangen midda?" ⁵⁰ Et uknuten etan ni hakey ni hi-gada hu ispadah tu et palngen tu etan bega-en ni Eta-gey ni Padi, ey nepalang hu wannan ni tangila tu.

⁵¹ Nem kan Jesus ey "Hiyya! Entan pakipetey yu." Et kap-en tu tangilan etan ni bega-en ey neihaddak.

⁵² Kan Jesus ida etan ni ap-apuddan padi, yadda etan ap-apuddan sindalun kamangguwalyad Tempol niyadda etan kamengipappangnguluddan Jews ey "Kaw matekewwak et pakkadek ni kayu man-ispadah niya kayu mampantetnged ni bakdung ni um-alin mempap ni hi-gak?" ⁵³ Tam kewa-wa-wa ey wada-ak di Tempol ni kamantuttuddu, kele eleg yuwak depapen diman? Nem anin, tep yan nunya pengippahdingan yun pinhed Satanas e ap-apun emin ni lawah."

Ya nengiheutan Peter e inamta tu hi Jesus

(Matthew 26:57-58, 69-75; Mark 14:53-54, 66-72; John 18:12-18, 25-27)

† 22:37 22:37 Ang-ang yu Isaiah 53:12 § 22:47 22:47 Hedin ya elaw idan tuun nunman, ey daka akwala edum dan tuun pengippeang-angan dan apnga da.

⁵⁴ Dimpap da hi Jesus et ilaw dad baley ni keta-ta-geyyan ni padi. Kamei-unnuunnud hi Peter; nem eleg meihnpup. ⁵⁵⁻⁵⁶ Nan-apuy ida tuud dallin nunman ni baley et makidangdang hi Peter. Entanni ey kaitettekel etan ni hakey ni biin bega-en et kantuy "Tam huyya etan hakey ni inang-ang kun kadkadwan Jesus." ⁵⁷ Nem inhaut Peter e kantuy "Tam eleg ku ngu amta humman ni tuu."

⁵⁸ Neba-ba-ba ey wada mewan hakey ni tuun nenang-ang nan Peter et kantun hi-gatuy "Tam hi-gam etan hakey ni kamekikillaw nan Jesus." Nem kan Peter mewan ey "Beken! Kaw ngun nak nekikillaw ni hi-gatu?"

⁵⁹ Nelabah han-olas ey wada mewan hakey ni immalin tuu ey kantu dama ey "Hi-gam anhan hu hakey ni kadkadwan Jesus, tep kaimmatun e iGalilee ka." ⁶⁰ Nem kan Peter ey "Tawwey ngu. Eggak amta huttan ni muka pan-e-hela." Inhel tu huyya ey pinhakkeyey simmekuk manuk. ⁶¹ Inwingin Jesus et itkel tun Peter ey ninemnem Peter hu inhel lan Jesus e kantuy "Mampitullu pengihhe-utan mu e inamta muwak et han tumkuk hu manuk." ⁶² Et umhep hi Peter et an mannannangngih tep maggeh ni peteg nemnem tu.

Ya neneghegnudan da niya nampengawayan dan Jesus
(Matthew 26:67-68; Mark 14:65)

⁶³ Entanni ey yadda etan kamangguwalyan Jesus ey daka heghegnuda hi-gatu ni nan-inheheplatan da. ⁶⁴ Hinenian da matetun luput et pan-inkakawayan da et kanday "Hipa dedan hu nengaway ni hi-gam?" ⁶⁵ Ey dakel hu lawah ni in-inhel dan nemadngel dan hi-gatu.

Ya nehumalyaan Jesus di hinanggaddan ap-apuddan Jews
(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; John 18:19-24)

⁶⁶ Kamangkewa-wa ey neamung idan emin hu kamengipappangnguluddan Jews, et yadda ap-apuddan padi, niyadda etan kamantuttuddun Tugun Moses et i-li da hi Jesus di kad-an da. Kandan hi-gatuy ⁶⁷ "Kaw hi-gam hi Christo e kamengippaptek ni emin ni tuuh?" ⁶⁸ Kan Jesus ni hi-gaday "Anin kangkuy em et eleg yu damengu kulluga. Ey hedin wada ibbagak ni hi-gayu ey eleg yu hummanga. ⁶⁹ Nem nedatngan law hu tsimpuh ni yuddungan ku e Pengulwan ni emin ni tuud winannan Apu Dios e Keta-ta-geyyan." *

⁷⁰ Kan idan etan ni tuun wadadman ni hi-gatu ey "Kaw hi-gam tep hu U-ungngan Apu Dios?" Hinumang Jesus et kantuy "Em. Makulug huttan ni inhel yu." ⁷¹ Ey kan ida etan ni aap-apu ey "Eleg law mahapul ni wada edum ni mengihhuddut ni inhel tu, tep dingngel tayun emin. Humman ni inhel tu hu umhulun ni ketteyyan tu."

23

Ya nemistigalan Pilate nan Jesus
(Matthew 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; John 18:28-38)

¹ Inlaw idan aap-apu hi Jesus di kad-an Gubernur Pilate et kanday ² "Huyyan tuu ey tuka ituttuddudan edum min Jews hu pengehingan dan linteg ni gubilnu. Ey tuka kehinga pambeyyadan min buwis di ap-apud Rome. Kantu pay ey hi-gatu hi Christo e patul."

* **22:69** 22:69 Ya yinudungan Jesus di winannan Apu Dios ey humman keang-angan tu e eta-gey saad tu.

³ Et kan Pilate nan Jesus ey “Kaw hi-gam hu Patul idan Jews?” Hinumang Jesus et kantuy “Tam deh e inhel mu.”

⁴ Inligguh Pilate idan ap-apuddan padi et yadda etan edum ni tuu et kantun hi-gaday “Endi himmak kun bahul eyan tuun umhulun ni kekastiguan tu.”

⁵ Nem daka pepippilit e kanday “Nem hi-gatu kaumhuhulun ni kapambabakalin tutu-u tep ya tuka ituttuddu. Inlapu tud Galilee et deh e dimmateng law di deyard Judea.”

⁶ Yan nangngelan Pilate ni nunya ey imbagetu hedin iGalilee hi Jesus. ⁷ Yan nengamtaan Pilate e iGalilee hi Jesus ey impalaw tud kadan Herod e ap-apudman ma-lat hi-gatu hu memistigal nan Jesus tep neipaddih ni wadan nunman di Jerusalem.

⁸ Imamleng hi Herod ni nenang-angan tun Jesus tep nebayag ni pinhed tun ang-angen. Dakel hu diddingngel tun impahpahding Jesus ni miracle e kaketngain tuu et mukun ihik ni menang-ang ni edum ni ippahding tun miracle. ⁹ Et dakel hu imbagan Herod ni nemistigalan tun hi-gatu nem eleg ni hekey umhumang.

¹⁰ Yadda ap-apuddan padi et yadda kamantuttuddun Tugun Moses ni kaman-eh-ehneng diman ey daka pan-itkuk hu daka pebehhul nan Jesus. ¹¹ Entanni ey anin damad Herod et yadda sindalu tu ey daka heghegnuda niya daka pippihula. Impambalwasi da balwasin ap-apu et pebangngad kad-an Pilate. ¹² Neipalpun nunman ey nanggayyum law di Pilate nan Herod, ey ida la kamambuhhul.

Ya nengipepateyan dan Jesus

(Matthew 27:15-26; Mark 15:6-15; John 18:39; 19:16)

¹³ Impaeyag Pilate ida etan ap-apuddan padi et yadda ap-apun Jews niyadda edum ni katuutuu ¹⁴ et kantun hi-gaday “Kanyuy kaituttuddu eyan tuu hu pengehingan yun linteg, nem dingngel ku ehel tun nemistigalan kun hi-gatu ey endi nakka hemmakan bahul tun yuka pebehhul ni hi-gatu. ¹⁵ Anin hi Herod et binistigal tu, nem endi himmak tun bahul tu, mukun impebangngad tudya. Endi umhulun ni an pemetteyan ni hi-gatu. ¹⁶ Et humman hu, pampeablig kun ebuh ey han ku imbukyay.”

¹⁷ Katootoon ey wada hakey ni kaibbukyat Pilate ni neikelabut hedin nedatngan hu Piyestah ni Passover. ¹⁸ Ey emin ida tuu ey ida kamantetekkek e kanday “Patey yu huttan ni tuu! Hi Barabbas hu ibukyay yu.” ¹⁹ Hi Barabbas ey neikelabut tep pimmatey ey nei-dum ni nekiguluh di Jerusalem, tep eleg da pinhed hu gubilnud Rome.

²⁰ Impatnan Pilate mewan ni e-helan ida etan tuu tep pinhed tun ibbukyat hi Jesus, ²¹ nem tagan da tekuk e kanday “Ipetak yud krus! Ipetak yud krus!”

²² Impitlun Pilate ni immehel ida etan ni tuu e kantuy “Nem kaw hipa bahul eyan tuu? Endi gaputun an pemetteyan ni hi-gatu. Et humman hu, pampeebblig kun ebuh et han ku ibukyay.” ²³ Nem nema-ma anhan law ni daka pan-itkuk e kanday meippettak di krus. ²⁴ Et u-unnudan law Pilate hu pinhed idan etan ni tuun meippahding. ²⁵ Et hi Barabbas law hu imbukyay tu. Hi-gatu ey nambahul et meikelabut tep pimmatey niya nei-dum ni nekiguluh. Et hi Jesus law hu in-abulut tun petteyan da, tep daka pepillit.

Ya neipetakan Jesus di krus

(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; John 19:17-27)

²⁶ Daka pan-illaw hi Jesus etan di da pengippettakan ni hi-gatud krus ey hinipngat da hi Simon e iCyrene e um-anemut et. Impilit idan sindalun impapehan ni hi-gatu etan krus et meitu-tu-nud nan Jesus. ²⁷ Dakel ida tuun kamei-unnuunnud ni daka pampengillawwin Jesus ey wadadda bibi-in kaumnanginangih niya nemahhig lemyung da. ²⁸ Nem inwingin Jesus ni hi-gada et kantuy "Hi-gayuddan bibi-id Jerusalem, entan tuwak nannangngihi. Ya annel yu niya u-ungnga yu hu nangihi yu. ²⁹ Tep medettengan ali aggew ni lehan yullin peteg et wadaddalli edum ni kanday 'Ma-nudda ni-ngangu etan biin endi u-ungngadan kaman-innum.' ³⁰ Ey kan idallin tuu etan idad duntug ey 'Kagday kayu et maita-bun kayun hi-gami.' ³¹ Tep yan nunman ali ey nemahhig hu panligligatan idan tutu-u. Tep ang-ang yu kedin hi-gak e endi bahul ku, nem lawah hu daka pehpehding ni hi-gak e da-ak kapanhelheltap, et nema-malli ngun etan ni tuun nambahul." ³² Yan nunman ey wadadda dama dewwan balud ni inlaw dan meippettak damad krus.

³³ Dimmateng idad duntug e Golgotha e ya keibbellinan tu ey heni genit ni ulu ang-ang tu, et ipetak dad krus hi Jesus et yadda etan dewwan balud. Nambina-hilan da e hakey di winilli tu et ya hakey di winannan tu. ³⁴ Kan Jesus nan Apu Dios ey "Ama, pesinsahim anhan hu liwat ida eyan tutu-u, tep eleg da amta daka pehpehding."

Yadda etan sindalu ey imbubunut da hedin hipan hi-gada hu mengellan balwasin Jesus.

³⁵ Kaman-ang-ang-ang ida etan neamung ni tuu ey kaheghegnudad-dan aap-apun Jews hi Jesus. Kanday "Tam binenaddangan tu edum ni tuu. Diman panggu numan et ang-angen tayu hedin han-ihwang tu annel tu et keang-angan tu e hi-gatu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu."

³⁶ Anin idan sindalu et da dama kaheghegnuda et idwatan dan mapeit ni meinnum ³⁷ et kanday "Hedin makulug ni hi-gam hu Patul idan Jews, baddangim annel mu ma-lat eleg ka matey."

³⁸ Wada neitudek di ta-pew ni ulun Jesus di krus ni kantuy "Huyya Patul idan Jews."

³⁹ Anin dama etan hakey ni balud ni neipetak et tuka heghegnuda hi Jesus e kantuy "Kaw beken hi-gam hu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu? Ettu et baddangan mu annel mu, anin ni hi-gami."

⁴⁰ Nem kan etan ni hakey ni balud ey "Kele hannitan muka pan-e-ehhel ni hi-gatu? Kaw endi takut mun Apu Dios, anin ni amtam e mettey ka? ⁴¹ Hedin hi-gata, man lebbeng tun mettey ita, tep huyya kastigu ta gapuh ni impahpahding ta. Nem hedin hi-gatu, man endi tu kinapkapyan lawah." ⁴² Et kantun Jesus ey "Jesus, nemnem muwak ali anhan ni pan-ap-apuam." ⁴³ Ey kan Jesus ni hi-gatuy "Em, anin ni yan nunya et mekihha-ad kan hi-gak di kad-an ni linggep et ya an-anla."

Ya neteyyan Jesus

(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; John 19:28-30)

⁴⁴ Entannit nandattekan hu aggew ey endi maptek ey na-ngetan ni emin hu puyek ni tellun olas ⁴⁵ e neendi petang ni aggew. Ey nepikgat

etan kultina di Tempol, neipalpud ta-pew tu ingganah di hengeg tu.
* ⁴⁶ Entanni ey simmekuk hi Jesus et kantuy “Ama, ngenamung kan ispirituh ku.” Inhel tu huuya et matey.

⁴⁷ Yan nenang-angan ni ap-apun sindalun nunman ni neipahding ey dineyaw tu hi Apu Dios et kantuy “Makulug ni endi bahul eyan tuu.” ⁴⁸ Ey yadda etan tutu-un nenang-ang ni neteyyan Jesus ey ida kaumlelemyung ni immanemut. ⁴⁹ Emin ida etan gagayyum Jesus et yadda etan bibi-in nalpud Galilee ni nekikillaw ni hi-gatu ey inang-ang dan emin hu nekapkapy, nem eleg ida meihnp.

Ya neikulungan Jesus

(Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; John 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Wada etan hakey ni Jew e hi Joseph di Arimatea. Hi-gatu ey katettebaladdan tuu tep kayyaggud elaw tu. Et humman hu, anin ni hi-gatu hakey ni ap-apuddan Jews, et eleg tu pinhed humman ni da impahding nan Jesus. Hi-gatu dama hakey ni kamenehhegged ni kedettengan ni nan-ap-apuan Apu Dios. ⁵² Yan neteyyan Jesus ey limmaw hi Joseph di kad-an Pilate ni an mengibeggan annel Jesus. ⁵³ Ingkal tud krus et libutan tu et tu ikulung etan di neitukituk di batun endi ni an neikulung diman. ⁵⁴ Yan nunman ni nengikulungan dan Jesus ey kamangkelinnug hu aggew e yan nunman hu keillappuan ni Sabaduh e kamengillin ni aggew.

⁵⁵ Yadda etan bibi-in iGalilee ni nekikillaw nan Jesus ey nekilaw idan Joseph ni tu nengikulungan ni hi-gatu, et inang-ang da neiha-adan ni annel tud kulung. ⁵⁶ Immanemut ida et da pan-idaddan hu bangbanglun lana et yadda etan edum ni daka ihha-ad di annel ni netey. Nem nannungew ida tep nedatngan hu Sabaduh e kamengillin ni aggew tep humman hu kan ni Tugun.

24

Ya netagwan Jesus

(Matthew 28:1-10; Mark 16:1-8; John 20:1-10)

¹ Kamangkewa-wan Lingsu ey limmaw ida etan bibi-id kulung. In-law da etan indaddan dan da iapuap di annel Jesus. ² Dimmateng idad kulung ey inang-ang da e neulin etan batun neitengeb. ³ Himegep ida ey attukaw etan annel Jesus. ⁴ Ida kaumnenemnem hedini hipa neipahding ni annel tu ey nekekemtang ey wada immehneng ni dewwan anghel di kad-an dan kamammusi-lak balwasi da. ⁵ Ey simmakut idan peteg et daka iyuyyuung, nem kan ida etan ni anghel ni hi-gaday “Kele yadya hu yu penemmakan etan ni mategu?” ⁶ Endidya tep simmagu! Kaw liniwwan yu hu inhel tun nunman ni hi-gayud Galilee? ⁷ Kantuy ‘Ya Pengulwan ni emin ni tuu ey ellan idallin lawah ni tuu et ippatak dad krus et mettey, nem metegguan ni katlun aggew.’ ”

⁸ Ninemnem da humman ni inhel tu la ⁹ et hi-yanen da etan kulung. Et lumaw idad kad-an idan etan ni Hampulut hakey ni disipol et yadda edum ni kamengullug et ehelen dan hi-gada hu inang-ang da. ¹⁰ Humman idan bibi-in limmaw di kulung ey hi Maria Magdalena, hi

* **23:45** 23:45 Ya etan mahdel ni kultina ey neiha-nin di kuwaltuh ni kapanhahha-adin Apu Dios.

Juana, hi Maria e inan James et yadda etan edum ni bii. ¹¹ Nem yadda etan disipol ey eleg da kulluga humman ni indaddatteng idan nunman ni bibi-i, tep kan da nem beken ni makulug.

¹² Nem hi Peter ey nambesik ni limmaw di neikulungan Jesus. Dimmateng et ihi-dip tu bawang ni kulung ey inang-ang tu libut ni annel Jesus, nem endi etan annel tu. Et kamangkeibbanggad ey tuka nemnemnema humman ni nekapyia.

*Ya nampeang-angan Jesus ida etan ni dewwan disipol tu
(Mark 16:12-13)*

¹³ Yan nunman ni aggew ey wadaddad dalan etan dewwan disipol nan Jesus e ida kamenglaw di Emmaus e hampulut dewwan kilometroh hu kadinawwi tud Jerusalem. ¹⁴ Ida kamengmenglaw ey daka ung-ungbala meippanggep etan ni nekapkapyia. ¹⁵ Ey entanniy dinteng idan Jesus et mangmanglaw idan emin. ¹⁶ Inang-ang da, nem eleg da immatunan, tep eleg ni iebulut Apu Dios ni immatunan da. ¹⁷ Kan Jesus ni hi-gaday “Hipa yuka ennungbala?” Immehneng ida ey ka-ang-ang di angah da e ida kaumlelemyung.

¹⁸ Kan etan ni hakey e hi Cleopas ey “Tam hi-gam na-mu ngun ebuh hu mangilin wadad Jerusalem ni eleg mengamtan nekapkapyadman eyan pigan aggew ni nelabah.”

¹⁹ Kan Jesus ni hi-gaday “Hipa nekapkapyia?” Et kandan hi-gatuy “Yadda nekapkapyan nan Jesus e iNazareth. Hi-gatu ey prophet Apu Dios. Mika tetbala e et-eteng kabaelan tun mengippahding ni miracle ey nelaing ni mantuttuddu tu niyad emin ni tuka pehding. Endi edum ni henin hi-gatud hinanggan Apu Dios et yad tuu. ²⁰ Nem nealay impadpap idan ap-apuddan padi et yadda ap-apu tayu et ilaw dad kad-an Pilate et imbistigalen tu et ipetak dad krus. ²¹ Kammi na-mu ngu nem hi-gatu mengihwang ni hi-gatsun Jews idan tuud Rome et beken ida law ni pan-ap-apu tayu. Huyya katlun aggew ni neteyyan tu. ²² Nem himmaleman ida edum min bibi-in kakkabbuhhan ni limmaw di neikulungan tu ey natnga kami tep ya indaddatteng da. ²³ Kanday endid man etan annel tu ey kanday wada inang-ang dan dewwan anghel e kanda kunuy netagwan. ²⁴ Limmaw ida edum ni hi-gamid kulung ey makulug numan hu inhel da e endidman etan annel Jesus.”

²⁵ Kan Jesus ni hi-gaday “Kele kattedg anhan kulang nemnem yu? Kele neligat yun ewwatan hu inhel ida lan prophets ni meippahding nan Christo? ²⁶ Tam inhel idan nunman hu meippahding nan Christo e kanday mahapul ni mettey et han pan-ap-apun emin ni tuu?”

²⁷ Et ittuttuddu tun hi-gada hu keibbellinan ni emin ni neitudek ni meippanggep ni hi-gatu, e inlapu tud Tugun Moses et yadda intudek ida lan prophets.

²⁸ Dimmateng ida etan dewwad bebley ni lawwan da ey melebbah et hi Jesus, ²⁹ nem impeked da e kanday “Pandeyya itsu tep mehillingan ka lad dalan.” Et manda-guh hi Jesus.

³⁰ Entannit mengngan ida ey illan Jesus hu sinapay et mansalamat nan Apu Dios et teneg-angen tu et idwat tun hi-gada. ³¹ Ey pinhakkeyey inimmatunan da law e hi-gatu hi Jesus, nem endi maptek ey attukaw la. ³² Wada law hakkey ni hi-gada ey kanday “Ambuley kakkayyaggud ni peteg hu gibek kud dalan ni tuka pampenghelin keibbellinan ni neitudek di ehel Apu Dios.”

³³ Entanni et umgah ida et mambangngad idad Jerusalem. Umdateng idadman ey wadadda etan Hampulut hakey ni disipol Jesus et yadda edum ni kamengullug e neamung ida. ³⁴ Ey ya netaguan Jesus hu daka ennung-ungbala e kanday “Makulug ni netagwan hi Apu Jesus, tep nampeang-ang nan Peter.”

³⁵ Et e-ehhelen ida daman nunman ni dewwan disipol hu nampeang-angan Jesus ni hi-gada et ya nengimmatunan dan hi-gatun neneg-angan tun sinapay.

Ya nampeang-angan Jesus ida etan ni Hampulut hakey ni disipol tu (Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

³⁶ Yan daka pampenghelin nunya ey pinhakkeyey wada hi Jesus e immehneng di kad-an da. Et kantuy “Meweddan hi-gayu hu linggep.”

³⁷ Immegyat ida ey simmakut ida tep kanda na-mu ngu nem beken tu. ³⁸ Et kan Jesus ni hi-gaday “Kele kayu kaumtatakut? Kaw eleg yu kulluga e hi-gak hi Jesus? ³⁹ Ang-ang yu kedi ngamay ku et ya helik ni neliputan ni neipetakan ku. Kapa yuwak et pangulugan yu e bekennak ni banig, tep hedini ya banig, man endi annel tu.”

⁴⁰ Tuka pan-e-hela huyya ey tuka pampeang-ang hu ngamay tu niya heli tun hi-gada. ⁴¹ Ma-nut immamleng ida tuun neamung, nem ida kamandinwa hedini makulug ni netagwan hi Jesus. Et kan Jesus ni hi-gaday “Kaw wada kennen?” ⁴²⁻⁴³ Et idwatan dan nelutun deleg et kanen tu.

⁴⁴ Kan Jesus mewan ni hi-gaday “Kaw eggak ehelen ni hi-gayan nunman eman ni hi-gatsun emin e pakkaw um-amnu emin hu intudek Moses et ya intudek idan prophets et ya neitudek di Psalms ni meippanggep ni hi-gak?”

⁴⁵ Inhel tu huyya et hantu idwat ni hi-gada kabaelan dan mengewwat ni neitudek ni ehel Apu Dios. ⁴⁶ Kantun hi-gaday “Neitudek dedan di ehel Apu Dios e hi Christo ey mahapul ni manhelheltap et han matey, nem metegguan ni katlun aggew. ⁴⁷ Et huyyan neteyyan tu hu gaputun pessinsahan Apu Dios hu liwat ni tutu-u, hedini mantuttuyyudda. Huyya hu mahapul ni meituttuddud kebebbebley meippalpuh Jerusalem. ⁴⁸ Hi-gayu itu-dak kun an mantuttuddu, tep hi-gayu nenang-ang ni inamnuan idan neitudek ni ehel Apu Dios meippanggep ni hi-gak. ⁴⁹ Nem panha-ad kayu nidya Jerusalem et hegeden yu etan peellik ni Ispirituh Apu Dios ni memaddang ni hi-gayu, tep huyya dedan la inhel Ama.”

Ya linawwan Jesus di kabunyan (Mark 16:19-20; Acts 1:9-11)

⁵⁰ Neba-ba-ba ey ingkuyug tudda et lumaw idad Betania. Dimmateng ida et ita-gey tu ngamay tu et idasal tu pemendisyon tun hi-gada. ⁵¹ Binendisyonan tudda ey nealay neendi, tep impaenamut Apu Dios di kabunyan. ⁵² Dineyaw da hi Jesus et ida kaman-am-amleng ni peteg ni nambangngad di Jerusalem. ⁵³ Et neipalpun nunman ey ida kaum-umlaw di Tempol ni an mandaydayaw nan Apu Dios.

Ya impaitudek Apu Dios nan John ni meippanggep nan Jesus

¹ Yan eman ni endi nin emin eyadda wadan nunya, ey wada ngu dedan etan Ehel ni mengippeamtan Apu Dios. Hi-gatu ey wadan Apu Dios, tep Dios dedan. ² Wada ngu dedan nan Apu Dios et han mawedan emin eya wadan nunya. ³ Gapuh ni hi-gatu ey naltun emin eya wadan nunya. Endi hakey eyan wadan nunyan eleg tu letuen. ⁴ Hi-gatu nalpuan ni biyag ni tuu niya hi-gatu hu dilag ni kamemnang ni nemnem ni tuu ma-lat awatan da meippanggep nan Apu Dios. ⁵ Huyyan dilag hu kamemnang ni engeenget ma-lat endi tu ke-ngetan, nem mannananeng ni ingganah.

⁶⁻⁷ Wada etan tuu e hi John e pinutuk Apu Dios ni mengippeamtad emin ni tuu meippanggep nunman ni dilag ma-lat kulugen da. ⁸ Beken ni hi John humman ni dilag, nem hi-gatu mengituttuddun meippanggep ni nunman ni dilag.

⁹ Huyyan dilag ey immali eyad puyek. Hi-gatu hu makulug ni dilag ni kamemnang ni nemnem ni tuu ma-lat amtaen da meippanggep nan Apu Dios. ¹⁰ Hi-gatu hu gaputun newada eya puyek, nem yan inlian tud puyek, ey eleg immatunan idan tuu. ¹¹ Em, immali et mekiha-ad idan tuu tu, nem dakel ni hi-gada hu eleg mangebulut ni hi-gatu. ¹² Nem wadadda edum ni tuun nengabulut ni hi-gatu, et humman idan tuu hu nengidwatan tun kelebengan dan meibbillang ni u-ungngan Apu Dios, tep nandinel idan hi-gatu. ¹³ Humman ni da neibilangan ni u-ungngan Apu Dios ey beken ni nalpud nemnem ni tuu niya beken ni henin kakei-ungngain tuu, tep ya neiungngaan da ey gapuh ni kabaelan Apu Dios, et humman hu, hi-gatu law hu Ameda.

¹⁴ Humman ni Ehel ni mengippeamtan Apu Dios ey nangkapyan tuu et mekiha-ad ni hi-gatsun pigan toon eyad puyek. Inenang-ang mi ey makulug ni emin hu in-inhel tu niya et-eteng binabbal tun hi-gatsun tuu. Inenang-ang mi et amtaen mi e hi-gatu etan binugtung ni U-ungngan Apu Dios. Hi-gatu kei-ang-angan ni dayaw Ametu e hi Apu Dios.

¹⁵ Hi-gatu hu impeenamtan John e kantuy "Huyya etan kametbal ni tuun inhel kun hi-gayun um-ali. Eta-gey ni peteg saad tu nem hi-gak, tep wada dedan et hannak maweda."

¹⁶ Gapuh ni et-eteng ni impeminhed tu niya binabbal tun hi-gatsun tutu-u ey dakel ni peteg hu panyaggudan ni peelli tun dewwatan tayu. ¹⁷ Ya Tugun Apu Dios ey hi Moses hu nenawat. Nem ya endi pappeg tun impeminhed niya binabbal Apu Dios et ya makulug ni meippanggep ni hi-gatu ey hi Jesus Christo hu nengipeamtan hi-gatsu. ¹⁸ Endi edum ni nenang-ang nan Apu Dios, ebuh etan binugtung ni U-ungnga tu, tep wadan kenayun ni hi-gatu. Et hi-gatu nengipeamtan meippanggep nan Apu Dios.

*Ya kaituttuddun John e kamemenyag
(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; Luke 3:1-18)*

¹⁹ Yadda ap-apud Jerusalem ey intu-dak dadda padi et yadda kaumbaddang ni hi-gadad Tempol et lumaw idad kad-an John ni an mengibbega hedin hipa ingkatuu tu. ²⁰ Et ehelen John hu makulug e kantuy “Bekennak hi Christo ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu tu.”

²¹ Et kandan hi-gatuy “Kaw hi-gam tep hi Elijah?” Kan John mewan ey “Beken nak ni hi Elijah.”

Et kan da mewan ey “Kaw hi-gam tep etan prophet ni impakulug Apu Dios ni um-ali?” Kan John ey “Beken ni hi-gak humman ni prophet.”

²² Et kaday “Hipa ka tep? Mahapul ni e-helen mu hedin hipa ka et wada e-helen middan nengitu-dak ni hi-gami.”

²³ Kan John ey “Hi-gak etan inhel lan Isaiiah e prophet e kantuy ‘Wadalli etan mengit-itkuk di eleg mebebleyi e kantuy: Idaddan yu ey iyayyaggud yu dellanen ni Apu tayu.’ ” *

²⁴ Entanni ey kan mewan idan nunman ni intu-dak idan Pharisee ey ²⁵ “Hedin beken kan hi Christo, ey beken kan hi Elijah niya beken kan prophet Apu Dios ni kantun um-ali, keke tep muka benyagidda tuu?”

²⁶ Hinumang John et kantuy “Wada kelebengan kun memenyag idan tuu, nem danum hu nakka memenyag ni hi-gada. Nem wada hakey ni hi-gatsun nunyan eleg yu amta. ²⁷ Hi-gatu etan kangkun meihhullul ni hi-gak. Hi-gatu ey kamedeyyaw ni peteg tep eta-gey saad tu et nakka umbaing ni mambalin ni bega-en tu.”

²⁸ Huyya nekapkapyad bebley di Betania di ba-hil ni Wangwang e Jordan ni kapemenyagin John idan tutu-u.

Hi Jesus ey kamei-ellig di kalneroh, tep ingkatey tu liwat ni tuu

²⁹ Yan newa-waan tu, ey inang-ang John hi Jesus e iyyallid kad-an tu et kan John idan tuu ey “Iyalli etan intu-dak Apu Dios ni kamei-ellig di Kalneroh tun mengkal ni liwat ni tuu. ³⁰ Hi-gatu etan inhel kun um-alin meihhullul ni hi-gak e neta-ta-gey saad tu nem hi-gak, tep wada ngu dedan et hannak maweda. ³¹ Anin ni hi-gak et eggak dama la ni amtan nunman huyyan um-alin meihhullul ni hi-gak, nem binenyagak ida tuun danum ma-lat wada inna-nu tun pengamtaan idan tuudya Israel ni hi-gatu.”

³² Huyya hu inhel John ni nengamtaan tun Jesus: “Yan nunya ey inamtak law e hi-gatu hi Christo, tep inang-ang ku hu Ispirituh Apu Dios e heni ang-ang ni paluman nalpud kabunyan et umpan hi-gatu.

³³ Eggak la ni amta e hi-gatu hu pinutuk Apu Dios ni Christo, nem inhel tu eman ni nengitu-dakan tuwak ni memenyag idan tuun danum e kantuy ‘Ya etan e-paan ni Ispirituh kun heni paluma ang-ang tu ey humman hi Christo. Hi-gatu hu mengibbenyag ni Ispirituh kuddan tuu.’ ³⁴ Inang-ang kun emin huyyan neipahding, et mukun nakka i-e-hel e hi-gatu ey makulug ni U-unggan Apu Dios.”

Ya nengamtaan di Andrew nan Peter nan hi Jesus

³⁵⁻³⁶ Yan newa-waan tu ey kaman-eh-ehng di John et yadda etan dewwan disipol tu ey nelabah hi Jesus et kan John ni hi-gaday “Hi-gatu etan kamei-ellig di Kalneroh ni kamei-appit nan Apu Dios.” ³⁷ Dingngel da humman ni inhel John ey nekilaw idan Jesus. ³⁸ Nanwingi hi

* **1:23** 1:23 Ya keibbellinan nunya ey pandaddan kayu e iyayyaggud yu elaw yu tep um-ali Apu tayu.

Jesus ey inang-ang tudda e ida kameitu-tu-nud ni hi-gatu et kantun hi-gaday "Hipa ibbageyu?" Kanday "Apu, attu muka panha-adi?"³⁹ Kantun hi-gaday "Ikeyuy et yu ang-angen." Et makilaw idan an nenang-ang ni tuka panha-adi et umdateng ida ey hambatenganan. Nekihuhummangan idan hi-gatu ingganah nehileng.

⁴⁰ Hi Andrew e agin Simon Peter etan hakey ni disipol John ni nekilaw nan Jesus. ⁴¹ Et ya nebukul ni impahding tu ey tu inang-ang hi agi tu e hi Simon et kantun hi-gatuy "Inang-ang mi etan pinutuk Apu Dios ni Christo ni mengippaptek ni tuu."

⁴² Et ikuyug Andrew hi agi tu e hi Simon di kad-an Jesus. Ey kan Jesus ni hi-gatuy "Hi-gam hi Simon e u-ungngan John, nem yan nunya ey hullulan ku ngadan mu et hi-gam law hi Peter." Ya keibbellinan nunyan ngadan ey Batu.

Disipol daman Jesus di Philip nan Nathaniel

⁴³ Newa-wan nunman et lumaw hi Jesus di Galilee ey dinteng tu hi Philip et kantun hi-gatuy "Kaikuyug kan hi-gak."

⁴⁴ Hi Philip ey kebebleyan di Andrew nan Peter di Betsaida. ⁴⁵ Limmaw hi Philip et tu ang-angen hi Nathaniel et kantun hi-gatuy "Inang-ang mi hi Christo, meippanggep ni hi-gatu hu intudek lan Moses et yadda la eman prophets, Ya ngadan tu ey hi Jesus e iNazareth e u-ungngan Joseph."

⁴⁶ Nem kan Nathaniel ey "Kaw wada kayyaggud ni iNazareth?" Kan Philip ey "Ikay et mu ang-angen."

⁴⁷ Inang-ang Jesus e iyyalli hi Nathaniel ey kantuy "Iyyalli hu makulug ni helag Israel e endin hekey itek tu."

⁴⁸ Kan Nathaniel ey "Kele inamta muwak?" Kan Jesus ey "Inang-ang daka dedan eman ni muka panhihiddumid hengeg ni keyew e fig et han daka ayagin Philip."

⁴⁹ Et kan Nathaniel ni hi-gatuy "Apu, hi-gam hu makulug ni U-ungngan Apu Dios. Hi-gam hu makulug ni Ap-apun helag Israel."

⁵⁰ Kan Jesus ni hi-gatuy "Kinulug muwak tep inhel ku e inang-ang dakad hengeg ni keyew e fig. Nem wadalli edum ni ketngaun mun peteg nem ya huyya."

⁵¹ Kan Jesus mewan ey "Dengel yu eya e-helen ku, makulug ni ang-angen yulli e meibbeghul hu kabunyan et wadaddalli anghel Apu Dios ni mambinbinangngad idan um-alid kad-an ku e Pengulwan ni emin ni tuu."

2

Ya kasal di Kanah

¹ Nelabah dewwan aggew ey wada hu kasal di Kanah di Galilee ey wadadman hi inan Jesus. ² Wada damad man hi Jesus et yadda disipol tu. ³ Entanni ey na-puh hu meinum ey kan inan Jesus ni hi-gatuy "Tam endi law innumen da."

⁴ Kan Jesus nan inetuy "Kele hi-gak mu pengibgaan? Eleg ni medatngan tsimpuh ni pengippeang-angan kun kabaelan Apu Dios."

⁵ Nem kan inetu etan idan bega-en ni kamampaptek ey "U-unnud yu hu hipan e-helen Jesus ni hi-gayu."

⁶ Wadadman hu enem ni pa-nay ni simmuun ni kapan-ullahiddan tuu tep humman elaw idan Jews. Ya kaellan hakey ni pa-nay ni han napnu ey dewampulu winu telumpulun galon ni danum.

⁷ Kan Jesus ida etan ni bega-en ey “Penu yudda eman pa-nay ni danum.” Inu-unnud da et penuen dadda etan pa-nay ni danum.

⁸ Entanni ey kan Jesus ni hi-gaday “Yu pamengulun ittaugan etan kamengippaptek eyan kasal.” Et da iteugan.

⁹ Sinamtaman nunman ni kamengippaptek ni kasal humman ni danum ni nambalin ni meinum, nem eleg tu amta hu nalpuan tu. Ebuh ida etan bega-en ni nengamta. Ey impaeyag tu etan lakin kankasal ¹⁰ et kantuy “Ya inamtak ni elaw tayu ey tayu kapebukkul ni ittaug hu kakkayyaggud ni meinum, et hedin na-puh, ey han tayu intu-nud hu lagat hedin wada. Nem kele hedin hi-gayu, man iyyadya yu impanggillig ni kayyaggud ni yu intaug?”

¹¹ Humman ni impahding Jesus di Kanah di Galilee hu nemangulun miracle ni nengipeang-angan tun kabaellan tu. Et nema-man nengulug ida disipol tun hi-gatu.

¹² Entanni ey limmaw hi Jesus di Capernaum e nekilaw hi inetu, yadda agitu et yadda disipol tu et manha-ad idadman ni pigan aggew.

Ya linawwan Jesus di Tempol

(Matthew 21:12-13; Mark 11:15-17; Luke 19:45-46)

¹³ Ngannganah ni medettengan hu Piyestah ni Passover et lumaw di Jesus di Jerusalem. ¹⁴ Limmaw ida etan di Tempol ey dakel ida kamanggettang ni baka, yadda kalneroh, yadda paluma et yadda etan kamenullul ni pihhuh. ¹⁵ Immala hi Jesus ni linubid et kapyaan tun heplit et pandegyunen tudda baka et yadda kalneroh ni daka iggatang ey binetu-lang tu tebol idan kamenullul ni pihhuh et maiwekay hu pihhuh da. ¹⁶ Et kan tuddan etan ni kamanggettang ni paluma ey “Pan-ia-allaw yudda eya paluma yu. Kele yuka pambalin ni mulkaduh eya baley Ama?”

¹⁷ Ninemnem idan disipol tu etan neitudek la e kantuy “Apu Dios, nemahhig kaguh ku eyan baley mu, et maggeh nemnem ku hedin nalgem hu keussalan tu.” *

¹⁸ Kan idan Jews nan Jesus ey “Hipa miracle ni peang-ang mu et keang-angan tu e wada kelebbengan mun mengippahding idan eyan impahding mu?” ¹⁹ Kan Jesus ni hi-gaday “Bahbah yu eya Tempol et behwatan kun tellun aggew.”

²⁰ Et kan idan Jews ey “Kele kuma na-pat et enem ni toon et han mebehwat huyyan Tempol ey kammu kuma ey hambehwat mun tellun aggew hedin mebahbah?”

²¹ Nem ya tempol ni inhel Jesus ey ya annel tu. † ²² Et yan eman ni netagwan Jesus ni katlun aggew ni neteyyan tu, ey ninemnem idan disipol tu humman ni inhel tu. Huyya gaputun kinulug da impatudek Apu Dios ni ehel tun meippanggep ni ketegguan Jesus niya kinulug da dama humman ni inhel Jesus ni hi-gada.

Inamtan Jesus hu wadad nemnem ni tuu

* 2:17 2:17 Psalm 69:9 † 2:21 2:21 [19-21] Ya keibbellinan ni inhel Jesus ey anin ni mettey et umtagun katlun aggew.

23 Yan nunman ni wada Jesus di Jerusalem ni nunman ni Piyestah ni Passover ey impahding tudda miracles et dakel ida tuun nengulug ni hi-gatu. 24-25 Nem eleg medinnel hi Jesus e nehammad hu daka pengullug, tep inamta tu hu elaw ni tuu, anin ni eleg da e-hela hu wadad nemnem da.

3

Ya ung-ungbal di Nikodemus nan Jesus

1 Wada hu hakey ni Pharisee ni ap-apuddan Jews e hi Nikodemus ngadan tu. 2 Nehileng ey limmaw di kad-an Jesus et kantun hi-gatuy “Apu, inamta mi e hi-gam etan mittuduh ni intu-dak Apu Dios, tep eleg han-ipahding ni tuu etan ida muka pehpehding, hedin eleg baddangin Apu Dios.”

3 Kan Jesus ni hi-gatuy “E-helen kun hi-gam e makulug ni eleg mabalin ni meilla-kam hu tuud nan-ap-apuan Apu Dios hedin eleg meippidwan mei-ungnga.” 4 Kan Nikodemus ey “Inna-nun an mei-ungnga mewan hu tuu hedin nehiken law? Kaw mambangngad di egeh inetu et han mewan maukat?”

5 Kan Jesus ey “Dengel muwak tep makulug ni mahapul ni ya danum et ya Ispirituh Apu Dios hu mengippidwan kei-ungngaan ni tuu et han maila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios. 6 Ya in-ungngan tuu ey elaw ni tuun ebuh hu wadan hi-gatu. Nem ya etan tuun meippidwan mei-ungnga et mawedan hi-gatu hu Ispirituh Apu Dios ey heni law daman elaw Apu Dios hu elaw tu. 7 Et humman hu, entan katngan nanghelan kun mahapul ni meippidwan mei-ungnga hu tuu. 8 Ya tuun meippidwan mei-ungnga et mawedan hi-gada hu Ispirituh Apu Dios ey kamei-ellig etan di dibdib. Inamta tayu e ya dibdib ey kamegibbek niya linggeman hu tuka pellowwi. Tayu kadedngela bungug tu, nem eleg tayu amta tuka kelpui niya tuka lawwi tep eleg meang-ang. Henin nunman etan tuun wadan hi-gatu hu Ispirituh Apu Dios, e eleg tayu han-awat hu kapehding ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu, nem ka-ang-ang e nehullulan hu elaw tu et kayyaggud law.”

9 Kan Nikodemus ey “Kele inna-nu tu makkaw huyyan inhel mu?” 10 Kan Jesus ey “Kele hi-gam hu kametbal ni mittuduh ni elaw tayun Jews ey eleg mu amta huyya? 11 Dengel mu eya e-helen ku, tep makulug hu mika e-e-hela, tep inamta mi niya inang-ang mi, nem eleg yu kulluga. 12 Inhel kun hi-gayun emin hu meippanggep ni kamekapkapyad puyek, nem eleg yu kulluga et nema-ma ngun eleg yun hekey kulluga hedin ya kamekapkapyad kabunyan di kad-an Apu Dios hu e-helen kun hi-gayu. 13 Endi edum ni limmaw ni an nenang-ang alin kabunyan, ebuhhak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep yadman ali nalpuan ku.

14 Hi Moses eman ni wadaddad eleg mebebleyan ey inla tu etan giniling et kopyaen tun heni uleg et ipelat tu et itu-bek tu, et humman hu sinengaw idan kinlat ni uleg et eleg ida matey. Hanniman daman hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu e meippettakkak ali damad keyew 15 et emin hu mengullug ni hi-gak ey wada biyag tun endi pappeg tu.

16 Hi Apu Dios ey nakappinhed daitsun tuud puyek et humman gaputun eleg tu kawwanan etan binugtung ni U-ungnga tu et itu-dak tu eyad puyek ma-lat emin ida mengullug ni hi-gatu ey meidwatan idan

biyag ni endi pappeg tu et eleg ida lumaw di nandaul. ¹⁷ Eleg itu-dak Apu Dios hu U-ungnga tud puyek ni an manhuwet ni tuun mekastigu, nem intu-dak tun an menellaknib ni tuu.

¹⁸ Et ya etan tuun mengullug ni hi-gatu ey eleg ali kastiguen Apu Dios, nem ya etan tuun eleg mengullug ni hi-gatu ey mekastigu tep ya eleg tu pangulugan ni U-ungngan Apu Dios. ¹⁹ Humman ni dilag ey immali eyad puyek ni memnang ni nemnem ni tuu, nem eleg da pinhed ni issiked hu lawah ni daka pehpehding, et humman hu mekastigudda. ²⁰ Yadda etan tuun ya lawah daka pehpehding ey eleg da pinhed ni mebnangan ida tep meamta hu lawah ni daka pehpehding. ²¹ Nem yadda etan tuun ya kayyaggud hu daka pehpehding ey pinpinhed dan um-alid kad-an ni dilag ma-lat meang-ang e indawtan Apu Dios idan kabaelan dan mengippahding ni kayyaggud.”

Ya saad Jesus ey eta-gey ni peteg nem hi John

²² Entanni ey limmaw hi Jesus di Judea et makilaw ida disipol tun hi-gatu. Nanha-ad idadman et pambenyagan dadda tuud man. ²³ Wada dama hi John di Aenon e neihnup di Salim e tudda kapambenyagi tuud man, tep dakel danum diman. ²⁴ Yan nunman ni tsimpuh ey dakel kaum-alin mampebenyag nan John. Yan nunman ey eleg pay ni maikelabut.

²⁵ Entanni ey nekitutut ida etan disipol John etan ni hakey ni Jew meippanggep ni benyag. ²⁶ Limmaw ida huyyan disipol John di kad-an tu et kandan hi-gatuy “Apu, kaw hannemnem mu etan tuun kadwam di ba-hil ni wangwang e Jordan e kanmun hi Christo? Tagan tu kunu benyag nunya ey dakel hu tuun kaumlaw ni mampebenyag ni hi-gatu.”

²⁷ Hinumang John et kantuy “Eggak um-ameh hedin dakel ida kamampebenyag ni hi-gatu. Endi edum ni kakelpuin kelebngan ni tuu, nem ebuh hi Apu Dios. ²⁸ Inhel kun hi-gayun nunman et inamta yu e bekennak ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu, nem intu-dak tuwak ni an mengiddaddan idan tuun mengebbulut ni hi-gatu. ²⁹ Hi-gak ey nakka mei-ellig etan ni kamangkellun e u-unnuden tu e-helen etan ni lakin tu ikkalun. Tep hi-gak ey immali-ak ni mengippeamtan Christo. Et yan nunya, ey nakka man-am-amleng law ni peteg tep immali ey inebulut idan tutu-u. ³⁰ Et humman hu, mahapul ni hi-gatu meiddeyyaw ni peteg, beken ni hi-gak.

³¹ Hi Jesus e nalpud kabunyan ey hi-gatu keta-ta-geyyan. Ya nalpud puyek ey ebuh hu wadad puyek ni tuka ewwasi, et humman ni ebuh hu inamta tun e-helen. Et mukun kulangngak tep yad puyek hu nalpuan ku. Nem hedin hi-gatu, man amta tun emin tep nalpud kabunyan ey hi-gatu keta-ta-geyyan ni emin. ³² Ya tuka ituttuddu ey ya inang-ang tu niya dingngel tud kabunyan, nem hahhakkey ida kamengebbulut. ³³ Nem yadda etan kamengebbulut ni tuka ituttuddu ey hi-gada kamengihhuddut e makulug emin hu ehel Apu Dios. ³⁴ Emin hu kae-helan Jesus ey nalpun Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gatu, tep indawat Apu Dios ni hi-gatu hu Ispirituh tu e et-eteng kabaelan tu. ³⁵ Hi Apu Dios ey nakappinshed tu hi Jesus e U-ungnga tu et idwat tun emin ni hi-gatu hu kelebngan ni man-ap-apun emin. ³⁶ Emin tuun mengullug nan Jesus e U-ungngan Apu Dios ey wada biyag dan endi pappeg tu. Nem yadda etan tuun eleg mengullug ni hi-gatu ey endin hi-gada humman ni biyag, nem kastiguen idallin Apu Dios ni ingganah.”

4

Ya nekiungbalan Jesus etan ni biin iSamaria

¹ Yadda etan Pharisee ey dingngel da e daddakkel ida kamekikkilaw nan Jesus ey dakel ida kamampebenyag ni hi-gatu, nem hi John. ² Nem ya kakulugan tu ey endin hekey kaya an binenyagan Jesus, tep yadda disipol tu hu kamemenyag idan tuu. ³ Inamtan Jesus e dingngel idan Pharisee hu meippanggep ni nunman, et hi-yanen da Judea et mambangngad idad Galilee. ⁴ Yan linawwan da ey indalan dad Samaria ⁵ et dumteng idad Saykar e hakey ni bebley diman e neihipud di puyek ni impebelta Jacob lan u-ungnga tu e hi Joseph.

⁶⁻⁸ Dinteng da etan hibuy ni kinu-kuan lan Jacob et yumudung hi Jesus tep neatu. Yadda etan disipol tu ey limmaw idallid bebley ni an umgatang ni kennen da, et hahhakkey hi Jesus ni nehi-yan di hibuy. Yan nunman ni ngannganih ni mandattek aggew ey wada immalin biin an man-ehhul etan di hibuy et kan Jesus ni hi-gatuy "Ala kallin danum et uminummakah." ⁹ Natnga etan bii et kantuy "Kele kamabaggaan hi-gak ni danum, ey iSamariah hak ey hi-gam ey Jew ka?" Inhel etan ni bii huyya, tep eleg pinhed idan Jews hu iSamaria.

¹⁰ Kan Jesus ey "Gullat et ni inamtam etan kaidawat Apu Dios niya inamtam hedin hipa-ak et wadan mambegga kan hi-gak ni danum ni um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu."

¹¹ Kan etan ni bii ey "Attu makkaw mu pangellaan ni kammun danum ni um-idwat ni biyag ni tuu ey endi pena-nuk mun eyad edallem ni hibuy? ¹² Kaw neta-ta-gey ka nem hi Jacob e apu tayu lan nengu-ku eyan hibuy? Huyyan hibuy hu inuinuman Jacob et yadda u-ungnga tu niyadda animal da. Kaw wada tep hin-appil ni kayyaggud ni danum ni dammutun idawat mu?"

¹³ Kan Jesus ni hi-gatuy "Ya danum eyad hibuy ey anin ni innuinnumen ni tuu et nekemtang ali mewan ni na-wew. ¹⁴ Nem ya etan tuun menginnun ni danum ni idawat ku ey eleg law me-wew, tep humman ey kamei-ellig di danum ni utbul ni eleg metduk. Et ya tuun ebbuluten tu humman ni nakka idawat ey wada biyag tun endi pappeg tu." ¹⁵ Kan etan ni biin hi-gatuy "Apu, idwasi muwak nunman ni danum ma-lat eggak ma-ma-wew et eggak um-umlidyan an man-ehhul."

¹⁶ Kan Jesus ni hi-gatuy "Elaw ka ni et mulli awiten ahwam." ¹⁷⁻¹⁸ Hinumang etan ni bii et kantuy "Endi ahwak."

Kan Jesus ey "Makulug huttan ni inhel mun endi ahwam, tep manut liman laki nekiahwaam, nem ya etan nekiaddumam ni nunya ey beken mu ahwa."

¹⁹ Kan etan ni bii ey "Apu, inawtan ku law e prophet ka. ²⁰ Et pinhed kun ibbagan hi-gam hedin kele yadda aammed min nunman ey ya eyad duntug hu daka penaydayawin Apu Dios, nem hi-gayun Jews, ey kanyuy mahapul ni yad Jerusalem hu penaydayawan yun hi-gatu."

²¹ Kan Jesus ey "Kulug mu eya e-helen ku e wadalli tsimpuh ni eleg mahapul ni yad eyad duntug winu yad Jerusalem hu penaydayawan nan hi Ama Apu Dios. ²² Hi-gayun iSamaria ey kulang ni peteg hu yuka pan-ewwat ni elaw Apu Dios, nem hi-gamin Jews ey inamta mi elaw tu, tep hi-gamin Jews hu nalpuan etan ni pinutuk Apu Dios ni menellakniib ni tuu. ²³ Nem yan nunya ey anin ni hipan tuu ey dammutun mekiddagyum nan Apu Dios. Ya kei-angangan tu huyya

ey wadadda law hu kamenaydayaw nan Apu Dios di nemnem da niya daka kulluga e makulug hu meippanggep ni hi-gatu. Huyya elaw ni penaydayaw ni pinhed Apu Dios ni u-unnuden ni tuu. ²⁴ Hi Apu Dios ey Ispirituh, et humman hu ya tuun menaydayaw ni ustuh ni hi-gatu ey mahapul ni baddangan ni Ispirituh ni mandeyyaw ni hi-gatud nemnem tu meippuun di makulug ni kameituttuddu.”

²⁵ Kan etan ni bii ey “Inamtak e um-alilli etan pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu e hi Christo ngadan tu. Yallin ellian tu hu pengippeewwatan tun hi-gatsun emin ni eleg tayu han-awat.” ²⁶ Kan Jesus ni hi-gatuy “Hi-gak hi Christo.”

²⁷ Tuka pan-e-hela huyya ey dimmateng ida disipol tu. Ey natngadda tep kamekiung-ungbal hi Jesus etan ni bii, nem endin hi-gada nengibegan hi-gatu hedin hipa tuka pan-ibbaga etan ni bii winu hipa daka ennungbala.

²⁸ Hini-yan etan ni bii etan tu et i-ahul et mambangngad di bebley et kantuddan tuu ey ²⁹ “Ikeyuy kedi. Immen etan tuun inamta tun emin hu impahpahding ku et ehlen tun hi-gak. Hi-gatu na-mu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni emin ni tuu.” ³⁰ Et ebuhe wada hakkey ida etan ni tuu etan di bebley ey limmaw idan an menang-ang nan Jesus.

³¹ Eleg pay ni dumteng ida etan tuu ey kan idan disipol Jesus ey “Apu, pangan ka law.” ³² Nem kan Jesus ey “Wadan hi-gak etan kennen ni eleg yu amta.”

³³ Wada hakkey ni hi-gami ey kantuy “Hipa na-mu immi-lin kennen tu?” ³⁴ Kan Jesus ey “Ya kamei-ellig ni kennen ku ey ya pengippahdingan kun pinhed Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak niya mengibbuh ni ngunun indinel tun hi-gak. ³⁵ Wada etan yuka e-helan kanyuy ‘Melebbah epat ni bulan et medetteng hu ahiani.’ Nem e-helen kun hi-gayu e yan nunya law hu pan-ennian tep nedateng. Ang-ang yu eyadda dakel ni tuun kamampengellin nandaddan ni mengullug ni hi-gak. Hi-gada hu neieligan ni nedateng ni meenni. ³⁶ Ey yadda kaman-enni neieligan idan kamantuttuddun meippanggep Apu Dios, ey wada tangdan da. Tep ya neieligan ni daka pan-ennia ey yadda etan tuun mengullug ni kameituttuddu e hi-gada meiddawtan ni biyag ni endi pappeg tu. Huyyan kayyaggud ni meenni hu pambalanan ni ngunuddan nantanem et yadda nengani. Et mukun ida kaman-am-amleng. ³⁷ Makulug etan kandan ‘Mantennem edum ey man-enni edum.’ ³⁸ Intu-dak dakeyun an mengennin beken yu intanem. Wadaddala nemangulun neatun nantanem et yan nunya ey hi-gayu mengenni.” *

³⁹ Dakel ida nengulug nan Jesus di Samaria tep ya nanghelan etan ni biin inamtan Jesus hu impahpahding tun nunman. ⁴⁰ Yan nunman ey imbagaddan iSamaria nan Jesus, e manha-ad nid bebley da, et tebalen tu et manha-ad ni dewwan aggew.

⁴¹ Et yan nunman ni nanha-adan Jesus diman, ey dakel ida neidum ni nengulug gapuh ni intuttuddu tu. ⁴² Kan idan tuu etan ni bii ey “Beken ni ya inhel mun ebuh hu gaputun nengulugan mi,

* **4:38** 4:38 Ya kebbellinan tu huyya ey wadadda edum ni nanligligat ni nengitenuttuddun meippanggep nan Jesus et neidaddan ida tuun mengullug ni hi-gatu et yadda disipol tu hu mengittullug nunman ni ngunu da.

nem dingngel mi intuttuddu tu et kulugen mi e hi-gatu etan tayu kahehgedan Menellaknib idan tuu.”

Ya nangkalan Jesus ni degeh etan ni u-ungngan ap-apu

⁴³ Nelabah dewwan aggew ni nanha-adan dad Samaria et lumaw hi Jesus di Galilee. ⁴⁴ Inhel Jesus ni nunman e kantuy “Ya prophet ey eleg kullugaddan kebebleyan tu.”

⁴⁵ Dimmateng hi Jesus di Galilee ey ida kaman-am-amleng tuudman, tep inang-ang dadda impahding tud Jerusalem ni miracles eman ni Piyestah ni Passover.

⁴⁶ Entanni ey limmaw mewan hi Jesus di Kana di Galilee. Yadman la hu nengipahdingan tu eman ni miracle e impambalin tu danum ni meinnum. Wadadman etan hakey ni ap-apud Capernaum e kamandedgeh u-ungnga tu. ⁴⁷ Dingngel tun dimmateng hi Jesus di Galilee ni nalpuan tud Judea et lumaw di Kana. Dinteng tu Jesus diman et mampehemhememek ma-lat makilaw di Capernaum et tu ekalen degeh etan ni u-ungnga tu, tep kamangkatkatey.

⁴⁸ Kan Jesus etan ni ap-apu ey “Kaw pakkadek ni wada ang-angen yun miracles ni han yuwak kinulug?” ⁴⁹ Nem kan etan ni ap-apu ey “Ikay kuma anhan et eleg matey etan u-ungngak.”

⁵⁰ Et kan law Jesus ey “Meteggu kaya etan u-ungngam. Anemut ka kuma.” Kinulug etan ni ap-apu humman ni inhel Jesus et umenamut.

⁵¹ Yan newa-waan tun tuka pangkeibbangngadi ey nandadamud-dan bega-en tu et ehelen dan hi-gatu e na-kal degeh etan ni u-ungnga tu. ⁵² Imbagetun hi-gada hedin pigantu la na-kalan ni degeh tu ey kanday “Ya lan ala unah ni kaalman hu nedageman ni atung ni annel tu.”

⁵³ Inamta tu e yan nunman ni olas hu nanghelan Jesus ni hi-gatun kantuy “Meteggu kaya etan u-ungngam.” Et emin idan hampamilyah, anin ida etan ni kamekihha-ad di baley da ey nengulug idan Jesus. ⁵⁴ Humman neikadwan impeang-ang Jesus ni kabaelan Apu Dios ni nambangngadan tud Galilee ni nalpuan tud Judea.

5

Ya etan kamandedgeh ni wadad gilig ni lebeng

¹ Entanni ey nedatngan hu piyestah idan Jews di Jerusalem et lumaw diman hi Jesus. ² Wadadman etan lebeng ni kaddad ehel ni Jews ni Bethesda e neihnup di eheb ni heggeppan idan kalneroh. Yaddad gilig nunman ni lebeng ey wadadda liman a-abbung ni hiddumman ³ e napnun tuun kamampandedgeh. Wadadda nangkekulap, yadda nangkepi-day et yadda nangkedahuy. ⁴ (Mukun wadaddadman ey tep daka hehhegeda hu kakekiwwain etan ni danum, tep wada anghel Apu Dios ni kaum-alin kamengiwawa. Et ya etan kamemengngulun umgawa hedin nekiwa, ey kame-kal degeh tu, anin hipa humman ni degeh.) ⁵ Wada etan hakey ni lakin kamambakbaktad ni diman e nandedgeh ni telumpulu et walun toon. ⁶ Inang-ang Jesus humman ni lakin kamambakbaktad diman ey inamta tu e nebayag ni nandedgeh, et kantun hi-gatuy “Kaw pinhed mun me-kal degeh mu?”

⁷ Kantuy “Em, nem hedin nekiwa eman danum di lebeng et kangkuy mebukkullak ni umgawa, man wadan kenayun hu kamebukkul, tep

endi umbaddang ni hi-gak." ⁸ Kan Jesus ni hi-gatuy "Anin, na-kal kaya law hu degeh mu. Inah ka! Alam eya abek mu et umenamut ka." ⁹ Ey pinhakkeyey na-kal degeh tu et alen tu abek tu et manglaw.

Nem yan nunman ni aggew ey Sabaduh. ¹⁰ Et yan nenang-angan idan ap-apuddan Jews ni nunman ni tuu ey kandan hi-gatuy "Kele muka tettenggeda eya abek mu ey Sabaduh nunya e kamengillin ni aggew?" ¹¹ Kantun hi-gaday "Ya ngu etan tuun nangkai ni degeh ku hu nanghel ni kantuy ellak eya abek ku et umenamuttak."

¹² Kan idan Jews ey "Hipai ni-man humman ni tuun nanghel ni hi-gam nuntan?" ¹³ Nem eleg amtan nunman ni tuu, tep pinhakkeyey hini-yan Jesus et maikamdug ida etan di dakel ni tuud gilig etan ni lebeng.

¹⁴ Entanni ey dinteng Jesus etan tuud Tempol et kantun hi-gatuy "Deh e yimmaggud ka, ang-ang mu et eleg mu law ippahding hu lawah, tep entanniy meidwatan kan nemahhig ni ligat nem ya etan hiniktamam."

¹⁵ Inamta law etan ni tuu e hi Jesus hu nangkai ni degeh tu, et lumaw et tu ehelen idan Jews. ¹⁶ Et nemahhig bunget idan Jews nan hi Jesus tep Sabaduh hu nengipahdingan tun nunya. *

¹⁷ Nem kan Jesus ni hi-gaday "Kanyuy pi-yew ni hi-gatsun Jews ni mangngunnu hedin Sabaduh. Nem hi Ama Apu Dios ey kamangngun-nun kenayun ni panyaggudan ni tuu, anin hipan aggew, et humman hu mahapul ni humman dama hu pehding ku." ¹⁸ Dingngel idan Jews humman ni inhel Jesus ey nema-man pinhed dan petteyen hi Jesus gapuh ni nengahingan tun elaw dan meippanggep ni aggew ni Sabaduh, et ya nengingngehan tun annel tun Apu Dios, tep kantuy Ametu hi Apu Dios.

Ya kelebengan Jesus ni menuwet emin ni tuu

¹⁹ Kan Jesus ida etan ni Jews ey "Dengel yu eya makulug ni ehelen kun hi-gayu. Hi-gak e U-ungngan Apu Dios ey beken ni nak petebbatebbal et ya pinhed ku hu nakka pehpehding tep ya nakka ang-ang-angan kapehpehding Ama hu nak dama kapehpehding. Et humman hu, emin etan kapehpehding Ama ey humman dama nakka pehpehding. ²⁰ Hi Ama ey nakappinhed tuwak e U-ungnga tu et mukun emin hu tuka pehding ey tuka ittudun hi-gak. Wadalli pay ittudu tun pehding kun miracles ni nema-man ketngaan idan tuu, nem ya eya impahding kun nunya. ²¹ Hi Ama Apu Dios ey tuka teggua netey. Heni daman hi-gak e U-ungnga tu e nakka iddawat hu biyag etan ni tuun pinhed kun pengidwatan. ²² Beken ni hi Ama Apu Dios hu manhuwet ni tuu, tep indinel tun hi-gak e U-ungnga tu hu kelebengan kun manhuwet ni emin ni tuu, ²³ ma-lat hi-gak e U-ungnga tu ey deyyawen da-ak idan tuu henin daka penaydayawin Ama. Ya tuun eleg tuwak deyyawa e U-ungngan Apu Dios ey eleg tu dama deyyawa hi Ama e nengitu-dak ni hi-gak.

²⁴ Dengel yuwak, tep makulug ni ya tuun kullugen tu ehel ku niya kullugen tu hi Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak ey wadalli biyag tun endi pappeg tu, et eleg law mekastigu. ²⁵ Ey ehelen kun hi-gayu e makulug ni hakey alin aggew, anin yan nunya, et wadadda eleg

* **5:16** 5:16 Yadda Jews ey daka kulluga e pi-yew ni mangngunnu Sabaduh.

mengullug e henidda netey, nem hedin dedngelen da ehel ku e U-ungngan Apu Dios, et kullugen da ey wada biyag dan endi pappeg tu. ²⁶ Hi Ama ey wada ngu dedan ni hi-gatu huyyan biyag et mukun hi-gatu kakelpuin nunyan biyag. Hanniman daman hi-gak e U-ungnga tu e wadan hi-gak tep indinel tun hi-gak. ²⁷ Ey indawat tun hi-gak hu kelebngan kun menuwet idan tuu, tep hi-gak hu Pengulwan ni emin ni tuu. ²⁸⁻²⁹ Entan katnga yu eyan e-helen ku, tep makulug ni wadalli aggew e emin idalli nangketey di kakulukulung ey dedngelen dalli ehel ku et meukkat ida. Emin ida etan kayyaggud impahpahding da tep ya nengulugan dan hi-gak ey meidwatan idan biyag ni endi pappeg tu. Nem yadda etan lawah hu kinapkapyda da ey mekastiguddan ingganah.

³⁰ Endi nakka ippahding ni eleg iebulut nan Ama. Tep hi-gak ey beken ni ya pinhed ku hu nakka pehpehding tep emin eya nakka kapkapyaa ey humman intudun Aman hi-gak ni pehding ku. Et humman hu, ya nakka panhuwet ni tuu ey limpiyuh tep humman hu pinhed nan Ama e nengitu-dak ni hi-gak.

³¹ Gullat ni hi-gak ngu kamengene-ehhel ni meippanggep ni annel ku, ey beken ni makulug ida humman ni nakka e-e-hela. ³² Nem wada hi Ama Apu Dios ni kamengihhudut ni kakulugan tu hedin hipak. Ey inamtak et emin hu e-helen tun meippanggep ni hi-gak ey makulug. ³³ Nenu-dak kayu lan nunman di kad-an John e kamemenyag ni manmahmah meippanggep ni hi-gak et ehelen tu makulug, tep hi-gatu dama hakey ni kamengihhudut ni meippanggep ni hi-gak. ³⁴ Eleg mahapul ni wada tuun mengihhudut ni meippanggep ni hi-gak, nem mukun inhel ku humman ey ma-lat penemnem ku niya ma-lat wadan mengullug kayu et mahelakniban kayu.

³⁵ Hi John la ey kamei-ellig etan di makaddilag ni dilag, tep impeamta tun hi-gayu hu meippanggep ni hi-gak ey kayu kaman-am-amleng, nem nekemtang ni ebuh. ³⁶ Makulug ni emin hu in-inhel John ni meippanggep ni hi-gak. Nem ya nehahhammad ni pengi-angangan yu e hi-gak hu makulug ni intu-dak Ama ey ya kabaelan kun mengippahding idan miracles ni kaketngain tuu et yadda nakka ittutuddu, tep huyyadda hu indinel Aman hi-gak ni ngunuk. ³⁷⁻³⁸ Et hi Ama e nengitu-dak ni hi-gak ey tuka ihhudut hu makulug ni meippanggep ni hi-gak. Nem eleg yu han-awat hu tuka peamta niya tuka peang-ang ey eleg yu u-unnuda ehel tu tep eleg yuwak kulluga. ³⁹⁻⁴⁰ Yuka eddaeddala hu impatudek Apu Dios ni ehel tu, tep kanyu ngu nem ya pengeddalan yu hu mengidwat ni biyag ni endi pappeg tu. Nem e-helen kun hi-gayu e emin ida humman ni impatudek Apu Dios ey daka ihhudut hu meippanggep ni hi-gak, nem eleg yuwak kulluga. E-helen kun hi-gayu e gullat ni kullugen yuwak, et makulug ni wadan hi-gayu humman ni biyag ni endi pappeg tu.

⁴¹ Hi-gak ey eggak gamgami penettebalan da-ak ni tuu, ⁴² nem inamtak et endi impeminhed yun Apu Dios tep ⁴³ intu-dak tuwak ni an mengippeamtan meippanggep ni hi-gatu ey eleg yuwak kulluga. Nem inamtak et gullat ni ya edum um-alin mantuttuddun hi-gayu et kullugen yu anin ni eleg itu-dak Apu Dios. ⁴⁴ Ya penettebalan dakeyun edum yun tuu hu yuka gagamgami, nem eleg yu gamgami penettebalan Apu Dios ni hi-gayu, et mukun eleg kayu mengullug ni hi-gak. ⁴⁵ Entanni ey penghel yu nem hi-gak hu menghel nan Ama

e mekastigu kayu, nem ya kakulugan tu ey eleg mahapul ni e-helen ku tep nanna-ud ni mekastigu kayu tep eleg yu u-unnuden hu tugun Moses ey humman hu nengidinelan yun pengebbulutan dakeyun Apu Dios. ⁴⁶ Gullat ni yuka paka-u-unnuda hu tugun Moses ey kullugen yuwak et, tep humman idan intugun tu ey meippanggep ni hi-gak. ⁴⁷ Nem ay, eleg yu kulugen ida humman ni intugun Moses, et humman hu, nema-man eleg yu kullugadda nakka ituttuddun hi-gayu.”

6

Impambalin Jesus ni dakel etan liman sinapay et pangan tudda liman libun tuu

(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; Luke 9:10-17)

¹ Entanni ey neagwat hi Jesus di demang ni Baybay e Galilee e Tiberias hu hakey ni ngadan tu. ² Ida kameiunnuunnud hu dakel ni tuu tep ya inang-ang daddan miracles ni impahding Jesus ni nangkalan tun degeh idan tuu. ³ Nanteyed hi Jesus niyadda disipol tu etan di duntug et tuttudduan tudda. ⁴ Yan nunman ey ngannganih hu kedettengan ni Piyestah ni Passover.

⁵ Ida kamanyuyyuddung ey inang-ang Jesus ida dakel ni tuun kamenyed di kad-an da, et kan tun Philip ey “Attu na-mu tayu pengellaan ni pekkam tayudda eyan dakel ni tuu?” ⁶ Inamtan Jesus pehding tu, nem imbagetun Philip ma-lat amtaen tu hedin hipa dedan hu ihumang tu.

⁷ Hinumang Philip et kantuy “Anin na-mun iggatang ni emin hu sildun tuun walun bulan et hanna-kuten ni iddawat ida eyan tuu et kulang damengun peteg.”

⁸ Kan etan ni hakey ni disipol Jesus e hi Andrew e agin Simon Peter ey ⁹ “Iyyadya balun eyan u-ungngan liman ekka-ket ni sinapay et ya dewwan deleg, nem kaw me-peng ida eya hantapug ni tutu-u?”

¹⁰ Kan Jesus ey “Anin, payudung yudda.” Et payudung idan disipol tu etan ida tutu-ud mahlek. Ya bilang idan lakin neamung ey limmaw di liman libu, eleg makibilang ida bibi-i. ¹¹ Illan Jesus humman ni sinapay et ya deleg et mansalamat nan Apu Dios et pan-iwatwat daddan tuu et mangan idan emin et makaphel ida. ¹² Kan Jesus idan disipol tuy “Amung yudda natdaan ma-lat endi umkawah.” ¹³ Inemung da ey napnu hampulut dewwan basket ni natdaan etan di liman sinapay.

¹⁴ Inang-ang idan tuu huyyan miracle ni impahding tu ey kanday “Makulug ni hi-gatu etan prophet ni tayu kahehheggedan um-ali.”

¹⁵ Inamtan Jesus e ippilit idan tuun hi-gatu pan-ap-apu da et hi-yanen tudda et manyed lad duntug et an manhahhakkey diman.

Ya nandalnan Jesus di ta-pew ni danum di baybay

(Matthew 14:22-33; Mark 6:45-52)

¹⁶⁻¹⁷ Kamangkehilleng et mandayudda disipol Jesus et da hegeden di gilig ni baybay. Nem na-nget ey endi pay hi Jesus ni kaumdateng et mambangkadda et manglaw idad Capernaum. ¹⁸ Nemahhig hu dalluyun di baybay ni nunman tep na-let hu dibdib. ¹⁹⁻²⁰ Nangginawwadda etan disipol di baybay ey inang-ang da hi Jesus e iyyallin kmandalladallan di ta-pew ni danum. Simmakut idan peteg, nem immehel ey kantuy “Hi-gak huyya, entan takut yu.” ²¹ Et

umamleng idan peteg et pahgep da hi Jesus di bangka. Pinhakkeyey dimmateng idad Capernaum.

Ya an nenamhamkan idan tuun nan hi Jesus

²² Yan newa-waan tu ey naneng tudda etan tuud gilig ni baybay. Kanda na-mu ngu nem naneng tudman hi Jesus tep inang-ang dan eleg makilugan idan disipol tun linawwan dad Capernaum, niya inang-ang da e ebuh humman ni bangka. ²³ Entanni ey wadadda bangkan nalpullid Tiberias ni immali etan di kad-an ni nengipengannan Jesus idan dakel ni tuun negibbuan ni nampesalamatan tu. ²⁴ Nem yan nengamtaan idan nunman ni tutu-un endid man hi Jesus et yadda disipol tu ey mampambangkadda et mangeliddad Capernaum ni an menang-ang ni hi-gatu.

Hi Jesus hu kennen ni um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu

²⁵ Dimmateng idad Capernaum ey inang-ang da hi Jesus et kandan hi-gatuy "Apu, kele pigan tu dintengam di deya?" ²⁶ Kan Jesus ey "E-helen kun hi-gayu e makulug ni yuwak kaanhemmahemmaka tep ya nemeppehelan kun hi-gayun kaalman, beken ni ya inang-ang yun miracle ni impahding ku. ²⁷ Beken et kuman ya kennen yu hu gagamangan yu, tep ya kennen ey kame-puh. Ya gamgaman yu et kuma ey ya etan kennen ni kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu. Endi edum ni mengidwat nunman ni kennen nem hi-gak e Pengulwan ni emin ni tuu, tep hi-gak ni ebuh hu nengidinelan nan Ama Apu Dios."

²⁸ Kan idan tuun hi-gatuy "Hipa pehding mi ma-lat ya pinhed Apu Dios hu ippading mi?" ²⁹ Hinumang Jesus et kantuy "Ya pinhed Apu Dios ey kullugen yuwak tep hi-gak hu binega tu."

³⁰ Kan ida mewan ni tuu ey "Hipa miracle ni peang-ang mun hi-gami et pangulugan mi e hi-gam hu binegan Apu Dios? ³¹ Kaw dammutun han-ipahding mu hu henin impahding lan Moses e impappakkanan tudda aammed tayun nunman ni manna ni nalpud kabunyan eman ni wadaddad desert? Makulug huyya tep impatudek Apu Dios e kantuy 'Indawtan idan Moses ni sinapay ni nalpud kabunyan.' "

³² Kan Jesus ni hi-gaday "Dengel yu eya e-helen ku, kan yu na-mu ngu nem humman ni kennen ni indawat Moses hu makulug ni kennen, nem beken, tep ya makulug ni kennen ey ya etan nalpud kabunyan ni indawat Aman hi-gayu. ³³ Humman ni kangkun kennen ni indawat Apu Dios ni nalpud kabunyan ey humman hu kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu."

³⁴ Kandan hi-gatuy "Apu, idwasi dakemin nunman ni kennen ni kewa-wa-wa." ³⁵ Himmapi hi Jesus et kantuy "Hi-gak hu neieligan nunman ni kennen ni um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu. Ya tuun mengullug niya medinnel ni hi-gak ey eleg meuppa niya eleg me-wew.

³⁶ Inhel ku dedan lan hi-gayun nunman e anin ennang-angen yu nakka pehpehding et eleg kayu mengullug ni hi-gak. ³⁷ Nem yadda etan indinel Apu Dios ni mengullug ni hi-gak ey kullugen da-ak niya manggagaya-ak ni mengebbulut ni hi-gada. ³⁸ Tep intu-dak tuwak nan Apu Dios eyad puyek ma-lat ipahding ku pinhed tu, beken ni ya pinhed ku. ³⁹ Et ya pinhed tun pehding ku ey ippaptek kuddan emin hu tuun indinel tun hi-gak et taguen kuddallin emin ni udidih ni aggew et endi hakey ni meiddawwin hi-gatun umlaw di nandaul. ⁴⁰ Makulug huyya

tep pinhed Ama ni emin ida tuun mengullug niya mengebbulut e hi-gak hu U-ungnga tu ey wada biyag dan endi pappeg tu ey tegguen kuddallin hakey aggew.”

⁴¹ Ida kamangngungudu hu Jews tep ya nanghelan Jesus ni kantuy hi-gatu etan kennen ni nalpud kabunyan. ⁴² Et kanday “Kele kantu ni-nganguy nalpud kabunyan? Kaw beken ni hi-gatu hu u-ungngan Joseph? Tam inamta tayu hi ametu et hi inetu.”

⁴³⁻⁴⁴ Himmapiit hi Jesus et kantuy “Isiked yun umngudungudu tep pakkadek ni baddangan Apu Dios hu tuu ni han nengulug ni hi-gak. Humman idan mengullug ey tegguen kuddallin hakey ni aggew. ⁴⁵ Intudek ida lan prophets e kanday ‘Emin idalli tuu ey tuttudduan idan Apu Dios.’ Et yadda etan mengngel et u-unnuden da ituttuddu tu ey ebbuluten da-ak. ⁴⁶ Endi edum ni nenang-ang nan Ama Apu Dios, hi-gak ni ebuh tep nalpu-ak ni hi-gatu.

⁴⁷ Dengel yu eya e-helen kun hi-gayu: Ya tuun mengullug ni hi-gak ey meweddand hi-gatu hu biyag ni endi pappeg tu. ⁴⁸ Hi-gak hu neieligan etan ni kennen ni um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu. ⁴⁹ Makulug ni kinakinan ida lan aammed yu hu manna eman ni wadadda desert, nem ay netey ida damengu. ⁵⁰ Nem ya etan kennen ni nakka pane-helan hi-gayu ey makulug ni nalpud kabunyan, ey eleg mettey hu tuun mengngan nunman. ⁵¹ Hi-gak etan kennen ni nalpud kabunyan, et ya etan tuun mengngan nunyan kennen ey wada biyag tun endi pappeg tu. Huyyan kangkun kennen ey ya annel kun i-appit ku ma-lat kehelakniban ni tutu-u.”

⁵² Ida kamanhuhubeg hu tutu-u tep ya human ni inhel Jesus. Kanday “Inna-nu kuman nunyan tuun mengippekan ni annel tun hi-gatsu?” ⁵³ Kan Jesus ni hi-gaday “Makulug e hedin eleg yu kenna annel ku niya eleg yu innuma hu kuheyaw ku e Pengulwan ni emin ni tuu, ey endi biyag yun endi pappeg tu. ⁵⁴ Ya tuun mengngan ni annel ku niya menginum ni kuheyaw ku ey mewedda biyag tun endi pappeg tu ey hi-gatulli tegguen kun hakey alin aggew. ⁵⁵ Tep ya annel ku hu makulug ni kennen ey ya kuheyaw ku hu makulug ni meinum. ⁵⁶ Ya tuun mengngan ni annel ku niya menginum ni kuheyaw ku ey wada-ak ni hi-gatun kenayun ey wadan hi-gak daman kenayun. ⁵⁷ Hi Ama e wadan ingganah hu nengitu-dak ni hi-gak et hi-gatu hu kakelpuin biyag, et humman ni biyag ni wadan hi-gatu ey wada daman hi-gak. Et ya etan tuun mengngan ni annel ku ey wada daman hi-gatu humman ni biyag. ⁵⁸ Hi-gak hu makulug ni kennen ni nalpud kabunyan. Ya etan manna ey kinakinan ida lan aammed yu, nem netey ida. Nem yadda ngu mengngan ni annel ku ey wada biyag dan endi pappeg tu et mambi-biyag idallin ingganah.” ⁵⁹ Huyya intuttuddun Jesus di simbaan idan Jews di Capernaum.

Yadda kaituttuddun Jesus hu um-idwat ni biyag ni endi pappeg tu

⁶⁰ Dingngel ida etan ni dakel ni tuun kamekikillaw nan Jesus huyyan intuttuddu tu ey kanday “Neligit ni meewwatan huyyan tuka ituttuddu, hipa makkaw ngu mengullug nunman?” ⁶¹ Inamtan Jesus huyyan daka e-ehhela et kantuy “Kaw yuka bellawa hu intuttudduk? ⁶² Hipa pannemnem yu hedin ang-angen yuwak e Pengulwan ni emin ni tuun immela-ak di kabunyan e kad-an ku dedan? Kaw nanengtun eleg yuwak kulluga? ⁶³ Ya Ispirituh Apu Dios hu mengidwat ni biyag

ni endi pappeg tu, beken ni ya kabaelan ni tuu. Humman idan intuttudduk ni hi-gayu ey nalpun Ispirituh Apu Dios. Et humman hu, ya tuun mengebbulut idan nunman ey dewwatan tu humman ni biyag.

⁶⁴ Nem wadaddan hi-gayu hu eleg mengullug ni hi-gak." Inhel Jesus huyya tep sigud ni amta tudda etan eleg mengullug ni hi-gatu niya amta tu etan mengihdul ni hi-gatu. ⁶⁵ Kan Jesus mewan ey "Huyya gaputun nanghelan ku lan kangkuy eleg mabalin ni da-ak kullugen ni tuu hedin eleg baddangin Apu Dios."

⁶⁶ Neipalpun nunman ey dakel law idan etan ni neikuyyukuyyug nan Jesus hu neni-yan ni hi-gatu. ⁶⁷ Kan Jesus idan Hampulut dewwan disipol tu ey "Kaw anin hi-gayu et hi-yanen yuwak dama?"

⁶⁸ Himmapi hi Peter ey kantuy "Apu, endi edum ni u-unnuden mi. Hi-gam ni ebuh hu kamengituttuddun kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu. ⁶⁹ Inamta mi niya kinulug mi e hi-gam etan intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu."

⁷⁰ Ey kan Jesus ni hi-gada ey "Hi-gak hu nemilin hi-gayun Hampulut dewwa, nem wada hakey ni hi-gayun henin nemnem Satanas hu nemnem tu." ⁷¹ Humman ni kan Jesus ni heni nemnem Satanas nemnem tu ey hi Judas e u-unggan Simon Iskariot. Hi-gatu hakey ni Hampulut dewwan disipol nan Jesus, nem hi-gatu nengihdul ni hi-gatu.

7

Hi Jesus et yadda agitu

¹ Entanni ey limmaw hi Jesus di kebebbley di Galilee. Eleg law lumaw di Judea, tep emin ida ap-apun Jews diman ey pinhed dan petteyen. ² Yan nunman ey ngannganih ni medettengan hu Piyestah ni Kampu. * ³ Et kan idan agin Jesus ni hi-gatuy "Hi-yan mu huyyan bebley et lumaw kad Judea ma-lat mu peang-angan idan miracles etan ida nengulug ni hi-gam diman. ⁴ Tep ya tuun pinhed tun man-amta ey eleg tu ittaluh tuka ippahding. Peang-ang mun katuutuu hedin makulug ni miracles hu muka pehpehding." ⁵ Huyya inhel idan agin Jesus, tep anin hi-gada et eleg da kulluga hi Jesus.

⁶ Hinumang Jesus ida agitu ey kantuy "Eleg ni medatngan hu pengippeang-angan kun kabaelan ku. Beken ni henin hi-gayun tuu e linggaman ni aggew ey dammutun peang-ang yu hu hipan kabaelan yu. ⁷ Tep hedin hi-gayu, man beken dakeyun anggebe-hel idan eleg mengullug, nem hedin hi-gak, man anggebe-hel da-ak tep nakka peamta hu lawah ni daka pehpehding. ⁸ Anin ipappangngulu yun umlaw di piyestah, eggak umlaw tep eleg ni medatngan hu pengippeang-angan kun kabaelan ku." ⁹ Huyya inhel Jesus et manha-ad di Galilee.

Ya linawwan Jesus di Piyestah ni Kampu

¹⁰ Nem limmaw ida la etan agitu, ey eleg tu peam-amta et maiunud. ¹¹ Kahellipat-iddan ap-apun Jews hi Jesus di piyestah. Wada hakkey ni hi-gaday kanday "Kele endi hi Jesus?" ¹² Emin ida tuu ey ya meippanggep nan Jesus hu daka ung-ungbala. Kan idan edum ey

* **7:2** 7:2 Yan nunman ni Piyestah ey ida kamengapya hu Jews ni a-abbung et manha-ad idadman ni hanlingguan.

“Kayyaggud hi Jesus.” Nem yadda edum ey kanday “Tuka he-
uhe-ula tutu-u.” ¹³ Huyyadda kae-e-heladdan tutu-u, nem eleg da
pededdingel di katuutuu, tep ida kaumtakut idan ap-apuddan Jews.

¹⁴ Gimminawwa humman ni piyestah ey limmaw hi Jesus di Tempol
et an mantuttuddu. ¹⁵ Ida kametnga hu ap-apuddan Jews ni nangngel
ni tuka ituttuddu et kanday “Kele nelaing huyyan tuu ey endi adal tu?”

¹⁶ Inamtan Jesus humman ni daka e-e-hela et kantun hi-gaday
“Huyyan nakka ituttuddu ey beken ni nalpud nemnem ku, nem
nalpun Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak. ¹⁷ Ya tuun neminshed ni
mengippahding ni pinhed Apu Dios ey amtaen tu hedin nalpun Apu
Dios winu nalpun hi-gak eya nakka ituttuddu. ¹⁸ Ey ya tuun ebuh
annel tun tuka e-hela ey ya penettebalan ni tuun ebuh ni hi-gatu hu
tuka nenemnema. Nem hedin ngun hi-gak ey ya keiddeyyawan Apu
Dios e nengitu-dak ni hi-gak hu wadad nemnem ku, ey makulug emin
hu nakka e-hela ey eleggak umhaul.

¹⁹ Indawat Moses ni hi-gayu hu Tugun Apu Dios, nem endi hakey
ni hi-gayun kamengu-unnud. Tep gullat ni kinulug yu humman ni
tugun, ey kele yuwak pemetteyan?” ²⁰ Hinumang idan tuu ey kanday
“Tam nehuklungan kan dimonyoh! Kaw hipa an memettey ni hi-
gam?” ²¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Ingkal ku degeh ni hakey ni tuu, ey
bimmunget kayu tep kanyuy pi-yew hu pangngunnuan ni Sabaduh.
²² Nem ya kakulugan tu ey kayu dama kamangngunnuan Sabaduh ni
yuka pengu-unnudin Tugun Moses ni kantuy pekuggit ida u-unggan
laki. (Huyyan kapenguggitin gelang ey elaw ida dedangngun aammed
tayun nunman ni ketaggun Abraham.) ²³ Tep hedin neipaddih ni
Sabaduh hu aggew ni penguggitan yun u-ungnga yun laki ey yuka
pehding ma-lat eleg yu kahingen hu Tugun Moses. Ey kele hedin hi-
gak, man yuwak kaibbunget ni nak nangkalan ni degeh etan ni tuu tep
Sabaduh? ²⁴ Ya kayyaggud ey pakannemnem yu ni han kayu immehel.
Et beken ni nealay kan yuy lawah hu impahding ni hakey ni tuu.”

Ya kan idan tutu-u meippanggep nan Jesus

²⁵ Yadda edum ni iJerusalem ni nangngel ni inhel Jesus ey kanday
“Tam hi-gatu etan kan idan ap-apuddan Jews ni da petteyen. ²⁶ Tam ay
kayan iyyadyan tagan tun kamantuttuddu ey eleg da pesikked? Anin
na-mun hi-gada et inamta da e hi-gatu etan Christo ni intu-dak Apu
Dios. ²⁷ Nem inna-nun hi-gatu hi Christo ey hedin hi Christo, man eleg
meamta kelpuan tu? Ey hedin hi-gatu, tam inamta tayu hu nalpuan
tu.”

²⁸ Nanengtun kamantuttuddu hi Jesus ey inlet tu ehel tu et kantuy
“Kanyuy inamta yuwak, tep inamta yu bebley ni nalpuan ku, nem ya
kakulugan tu ey eleg yuwak amta. Gullat ni inamta yuwak, ey inamta
yu-et kuma dama etan nengitu-dak ni hi-gak. Ya inlian ku ey beken ni
hi-gak kannemnem, nem humman hu pinhed ni nengitu-dak ni hi-gak.
Eleg yu amta humman ni nengitu-dak ni hi-gak, ²⁹ nem hedin hi-gak,
man inamtak tep nalpu-ak alid kad-an tu ey hi-gatulli nengitu-dak ni
hi-gak.”

³⁰ Inhel Jesus humman ey dedpapen da et, nem endi hakey ni
nengipahding nunman ni hi-gatu, tep eleg ni medatngan hu aggew
ni nagtud ni pempapan dan hi-gatu. ³¹ Dakel ida tuun nengulug nan
Jesus et kanday “Hi-gatu na-mu etan pinutuk Apu Dios ni um-alin

mengippaptek ni tuu, tep hipa makkaw edum ni an um-alin et-eteng kabaelan tun mengippahding ni miracles.”

Ya nenu-dakan dan sindalun an mampang nan Jesus

³² Entanni ey dingngel idan Pharisee hu kae-e-heladdan tuun meippanggep nan Jesus et manhuhummangan idaddan ap-apuddan padi et umitu-dak idan guwalyad Tempol ni an mampang ni hi-gatu.

³³ Nem kan Jesus ey “Nekemtang law ni ebuh hu pekihha-adan kun hi-gayu et mambangngaddak di kad-an etan ni nengitu-dak ni hi-gak. ³⁴ Yuwak ali hemmahemmaken, nem eleg yuwak hanhamak. Ey eleg mabalin ni yuwak unnuden di lawwan ku.”

³⁵ Ida kametemma hu Jews ni pinhed Jesus ni e-helen et wada hakkey ey kanday “Attu na-mu numan hu lawwan tu et eleg tayu hanhamak? Umlaw na-mud kad-an idan edum tayun Jews di bebley idan Gentiles. Umlaw na-mun an mantuttudduddan angebe-hel tayun Gentiles. ³⁶ Kele ni-nganguy kantuy tayulli hemmahemmaken, nem eleg tayu hanhamak, niya kele kantuy eleg mabalin ni tayu unnuden di lawwan tu? Hipa na-mu pinhed tun e-helen?”

Ya hebwak ni eleg metduk

³⁷ Yan nunman ni pappeg ni piyestah e humman hu importanteh ni aggew ni nunman ni piyestah ey immehneng hi Jesus di hinanggaddan katuutuu et eleden tun immehel et kantuy “Hedin wada na-wew ni hi-gayu, ey alid kad-an ku et uminum. ³⁸ Tep kan ni impatudek Apu Dios ni ehel tuy ‘Ya tuun mengiddinnel ni hi-gak ey meweddan hi-gatu hu danum ni kakelpuin biyag e kamei-ellig di hebwak ni eleg metduk.’ ” ³⁹ Humman ni kan Jesus ni danum ni kakelpuin biyag ey humman hu Ispirituh Apu Dios ni mewedda etan ni tuun mengullug ni hi-gatu. Yan nunman ni nanghelan Jesus nunya ey endi ni hu Ispirituh Apu Dios di tuu, tep eleg ni mambangngad hi Jesus di kabunyan e keiddeyyawan tu.

Ya negadwaan idan tuu

⁴⁰ Dingngel idan tuu huyyan inhel tu ey kan idan edum ey “Huyya hu makulug ni prophet Apu Dios ni impakulug tun peelli tun hi-gatsu.” ⁴¹ Yadda edum ey kanday “Hi-gatu hu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu.” Nem wadadda edum ni kanday “Beken, tep nalpud Galilee hi Jesus et inamta tayu e beken ni yad Galilee hu kelpuan etan ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu. ⁴² Tep ya neitudek ni ehel Apu Dios ey kantuy helag David hi Christo niya mei-ungngad Bethlehem e bebley David.” † ⁴³ Eleg man-uunnud hu kapannemnem idan tuu meippanggep nan Jesus. ⁴⁴ Wadadda edum ni pinhed dan dedpapien hi Jesus, nem endi kamengippatna.

⁴⁵ Nambangngad ida etan intu-dak ni ap-apuddan padi et yadda Pharisee ey kan dan hi-gaday “Kele mewan eleg yu i-lidya hi Jesus?” ⁴⁶ Kanday “Eleg mi depapen tep dingngel mi tuka penuttuddu ey endi an meki-inggeh ni hi-gatu.”

⁴⁷ Kan idan Pharisee ey “Kaw anin daman hi-gayu et nehaul kayun itek tu? ⁴⁸ Endin hekey ni hi-gamin Pharisee et yadda ap-apu tayu hu nengulug ni hi-gatu. ⁴⁹ Yadda etan nengulug ni hi-gatu ey humman

† 7:42 7:42 Huyya kanda tep kanda na-mu ngu nem yad Galilee neiunggaan Jesus.

ida ngu hu eleg mangewat ni tugun Moses, nem diman ida, yaggud kastiguen idallin Apu Dios.”

⁵⁰ Immehel hi Nikodemus e Pharisee ni limmaw lad kad-an Jesus ni an nekiung-ungbal ni hi-gatu e kantuy ⁵¹ “Yad linteg tayun Jews ey eleg mabalin ni nealay kan tayuy mekastigu hu hakey ni tuu hedin eleg ni mebistigal, tep eleg ni meamta hedin hipa nambahulan tu.” ⁵² Hinumang da humman ni inhel Nikodemus et kanday “Kele muka iddedlepi hi Jesus? Kaw anin hi-gam et kebebleyan dakan Jesus di Galilee? Bidbid mu kedi etan impatudek Apu Dios ni ehel tu, kaw wada tu inhel ni wada melpud Galilee ni prophet? Tam endi.” ⁵³ Negibbuh humman ni inung-ungbal da et mampangenamut ida.

8

Ya etan biin in-ulig tu beken tu ahwa

¹ Nem hedin hi Jesus ey nanteyed di Duntug e Olibah. ² Newa-wa et humelaman ni limmaw di Tempol ey dakel ida neamung ni tuu et yumudung et mantuttuddu. ³ Entanni ey in-aliddan kamantuttuddun Tugun Moses et yadda Pharisee hu biin neha-kupan ni nekiulig di beken tu ahwa. Impeehneng dad gawwan neamung ni tutu-u ⁴ et kandan Jesus ey “Huyyan bii ey neha-kupan ni nekiulig di beken tu ahwa. ⁵ Kantud Tugun Moses ey pantengbaen et matey hu hanniman ni tuu, nem pinhed min amtaen hedin hipa dedan dama kammu.”

⁶ Mukun inhel da humman nan Jesus ey tep daka hellipat-i meihallan e-helen tu et wada pebehul dan hi-gatu. Nem nanyuung hi Jesus et tuka pan-ikku-lit hu kimeng tud puyek. ⁷ Nem tagan da puhdapuhan ni hi-gatu et umehneng et kantuy “Hedin wadan hi-gayu hu endin hekey liwat tu, hi-gatu kabukul ni menengba eyan bii.” ⁸ Et manyuung mewan e tuka pan-ikku-lit kimeng tud puyek.

⁹ Dingngel da humman ni inhel Jesus ey nanligud idan nehakke-hakkey ni limmaw e nemanguludda etan nangkea-amman aap-apu da et lektattuy attukaw idan emin. Ebuh hi Jesus et ya etan biin wada. ¹⁰ Immehneng hi Jesus et kantu etan ni bii ey “Attudda mewan la etan tuun kanday pantengbaen daka ey?” ¹¹ Kan etan ni bii ey “Limmaw idan emin.” Kan Jesus ey “Anin, anemut ka, nem isiked mu law ni manliwwat. Eleg daka kastiguan hi-gak.”

Ya nengiingngehan Jesus ni annel tud dilag

¹² Entanni ey an nantuttuddu mewan hi Jesus di Tempol et kantuy “Hi-gak etan kamei-ellig ni dilag ni kamemngang ni engeenget. Ya etan tuun mengiddinnel ni hi-gak et u-unnuden tuwak ey meweddann hi-gatu hu biyag ni endi pappeg tu.” ¹³ Kan idan Pharisee ni hi-gatuy “Itek mu. Hi-gam ngu ni ine-ehhel mu hu meippanggep ni annel mu.”

¹⁴ Hinumang idan Jesus ey kantuy “Anin ni ene-ehhelen ku hu meippanggep ni annel ku, haggud makulug. Tep amtak hu nalpuan ku niya amtak hu lawwan ku, nem hedin hi-gayu, man eleg yu amta nalpuak niya lawwak. ¹⁵⁻¹⁶ Huttan hu kan yu, tep ya yuka panhuwet ni tuu hedin lawah winu kayyaggud ey neipuun di nemnem ni tuu. Nem beken ni henin nunman ni hi-gak. Tep hedin wada huwetan ku, man limpiyuh tep dewwa kamin Ama e nengitu-dak ni hi-gak ni kamanhuwet. ¹⁷ Anin ya Tugun Moses ni yuka u-unnuda et kantuy

'Hedin dewwan tuun kamengihhuddut, ey humman hu makulug.'
 18 Hi-gak hu hakey ni kamengihhuddut ni meippanggep ni hi-gak et ya meikkadwa ey hi Ama e nengitu-dak ni hi-gak."

19 Kan idan Pharisee nan Jesus ey "Attu kad-an nan Amam?" Hinumang Jesus et kantuy "Eleg yuwak amta, et humman hu, eleg yu dama amta hi Ama. Gullat ni inamta yuwak et inamta yu dama hi Ama."

20 Huyyadda inhel Jesus eman ni nantuttudduan tud Tempol etan di daka pengi-emmungin kaiddawat idan tuun pihuh, nem endi an nampap ni hi-gatu, tep eleg ni medatngan hu aggew ni gintud Apu Dios ni pempapan dan hi-gatu.

21 Entanni mewan ey kan Jesus ni hi-gaday "Umlawwak et yuwak ali hemmahemmaken, nem mettey kayulli ey eleg mepesinsahan hu liwat yu, et humman hu eleg mabalin ni kayu umlaw etan di lawwan ku."

22 Ida kamanhuhummangan etan Jews e kanday "Mampettey na-mu, kele kantuy eleg mabalin ni tayu unnuden di lawwan tu?"

23 Et kan Jesus ni hi-gaday "Hi-gayu ey tuu kayun ebuh, et humman hu, ebuh hu meippanggep ni wadad puyek ni wadad nemnem yu. Nem beken ni hanniman ni hi-gak, tep nalpu-ak di kabunyan. 24 Huyya gaputun nanghelan kun nunman ni hi-gayun kangkuy mettey kayulli ey eleg mepesinsahan hu liwat yu hedin eleg yu kulluga e hi-gak hu Christo ni intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu."

25 Ey kan idan Jews ni hi-gatuy "Nem kaw hipa ka?" Kan Jesus ey "In-inhel ku dedangngu lan hi-gayu hedin hipa-ak ingganah nunya, nem eleg yu kulluga. 26 Dakel et hu e-helen kun lawah ni elaw yun umhulun ni kekastiguan yu. Nem ya nakka e-helan ebuh ey ya inhel etan ni nengitu-dak ni hi-gak, tep inamtak e makulug ni emin hu tuka e-hela." 27 Emin ida etan nangngel nunya, ey eleg da amta e hi Apu Dios hu kapan-e-helan Jesus.

28 Kan Jesus ni hi-gaday "Yallin pengitta-geyan yuwak di keyew e Pengulwan ni emin ni tuu hu pengamtaan yun kakulugan tu hedin hipa-ak niya amtaen yulli dama e emin nakka pehpehding niya nakka e-e-hela ey intuttuddun Ama. 29 Ya etan nengitu-dak ni hi-gak ey wadan hi-gak ni kenayun. Eleg tuwak e-waya, tep nakka ippahding ni emin hu pinhed tu." 30 Inhel Jesus huyya ey dakel ida tuun nengulug ni hi-gatu.

Yadda u-unggan Abraham

31 Kan Jesus idan Jews ni nengulug ni hi-gatuy "Hedin pannananeng yun mengu-unnud ni nakka ituttuddu, man hi-gayu hu makulug ni kamengu-unnud ni hi-gak. 32 Amtaen yulli hu makulug et isiked yun mengippahding ni lawah e mei-ellig etan ni himbut ni neliblih di nehimbutan tu." 33 Kan idan edum ni Jews ni hi-gatuy "Hi-gamin helag Abraham ey endi hakey ni hi-gamin an nanhimbut ingganah nunya. Hipa pinhed mun e-helen etan ni kammun meliblih kamid nehimbutan mi?"

34 Hinumang Jesus et kantuy "Dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. Makulug e ya tuun kamanliwwaliwwat ey heni himbut ni liwat tu, tep endi kabaelan tun mengippahding ni kayyaggud. 35 Ya himbut ey eleg meibbilang di pamilyah etan ni kan himbut ni hi-gatu, tep begaen ni ebuh et anin hipan aggew et dammutun meippa-hep ali. Nem

ya u-ungnga da ey ibbilang dan ingganah di pamilya da. ³⁶ Hi-gak e U-ungngan Apu Dios ey wada kabaelan kun umbaddang ni hi-gayu ma-lat isiked yun mengippahding ni lawah ey mewedda kabaelan yun mengippahding ni kayyaggud. ³⁷ Inamtak e helag dakeyun Abraham, nem beken ni henin elaw tu hu elaw yu. Tep hedin hi-gayu, man pinhed yun petteyen yuwak, tep eleg yu pinhed ni u-unnuden hu nakka ituttuddu. ³⁸ Hi-gak ey ya inang-ang kun Ama hu nakka e-e-hela. Nem hi-gayu ey yuka u-unnuda hi ameyu, et humman hu lawah hu yuka pehpehding.”

³⁹ Kanda mewan ey “Endi edum ni impan-ammed mi, ebuh hi Abraham.” Kan Jesus ey “Gullat ngun hi Abraham hu ameyu et iu-unnud yud kayyaggud ni impahpahding tu. ⁴⁰ Nem beken ni hi-gatu ameyu tep pinhed yuwak ni petteyen ni nakka penghelin hi-gayun diddingngel kun Apu Dios. Hi Abraham ey eleg tu ipahding hu henin nunman. ⁴¹ Emin kayu ey yuka pehpehding hu lawah, henin kapehpehding ameyu.”

Kandan hi-gatuy “Kaw kammuy inla-la-gah kami? Ambeken kamin inla-la-gah, tep hakey ni ebuh hu Amemi e hi Apu Dios.”

⁴² Kan Jesus ey “Gullat ngun hi Apu Dios hu Ameyu, et pinheden yuwak, tep nalpu-ak ni hi-gatu. Immali-ak eyad puyek tep intu-dak tuwak ni hi-gatu, beken ni gapu tep pinhed ku. ⁴³ Eleg yu han-awat hu nakka e-e-hela, tep eleg yu pinhed ni dedngelen. ⁴⁴ Heni kayu tu-wangu hi ameyu hi Satanas, tep pinpinhed yun pehding ida pinhed tu. Gapun hi-gatu ey kamettey hu tuu. Eleg tu pinhed hu kayyaggud tep endin hekey hu kayyaggud ni elaw tu. Ebuh haul niya itek ni wadan hi-gatu. Hi-gatu ap-apun emin ni maitek. ⁴⁵ Et mukun eleg yuwak kulluga hedin nakka pan-e-helan hi-gayu hu makulug.

⁴⁶ Hipan hi-gayu hu menghel ni wada liwat ku? Endi. Nem tamey hedin nakka e-e-helan hi-gayu hu makulug ey eleg yu kulluga. ⁴⁷ Ya makulug ni tuun Apu Dios ey tuka u-unnuda tugun tu. Hedin hi-gayu, man eleg yu u-unnuda hi Apu Dios, et humman keang-angan tun beken kayun tuu tu.”

Ya elaw Jesus et hi Abraham

⁴⁸ Kan idan Jews nan Jesus ey “Tam makulug etan inhel min iSamaria ka niya nehuklungan kan dimonyoh!” ⁴⁹ Hinumang Jesus e kantuy “Endi neihuklung ni hi-gak. Ya nakka daydayawa ey hi Ama, nem yuwak kapippihula. ⁵⁰ Hi-gak ey bekken ni ya keiddeyyawan ni annel ku nakka gamgami, tep ngenamung hi Apu Dios ni mengipepeyyaw ni hi-gak. Hi-gatu manhuwet ni hi-gayu.

⁵¹ E-helen kun hi-gayu e makulug ni ya tuun kullugen tu eya nakka ituttuddu ey eleg mettey.” ⁵² Ey kan mewan idan etan ni Jews nan Jesus ey “Makulug ni nehuklungan ka tu-wangu. Hi Abraham et yadda la prophets ey nangketey ida, ey kele hedin hi-gam kuma ey kammuy eleg mettey hu mengullug ni hi-gam? ⁵³ Kaw eta-ta-gey ka nem di Abraham et yadda la eman nangketey ni prophets? Hipa ni-ngangu muka pannemnem ni annel mu?”

⁵⁴ Hinumang Jesus e kantuy “Hedin hi-gak hu kamengidaydayaw ni annel ku, ey endi silbitu. Nem hi Apu Dios e kanyun Dios yu hu kamengipepeyyaw ni hi-gak. ⁵⁵ Ya kakulugan tu ey eleg yu amta hi Apu Dios, nem hedin hi-gak, man naka-amtak ni peteg. Eleg mabalin ni

kangkuy eggak amta, tep hedin humman kangku, maitekkak tep. Nem bekennak ni henin hi-gayu e maitek, tep makulug ni naka-amtak hi Apu Dios et hi-gatu nakka u-unnuda. ⁵⁶ Hi Abraham e impan-ammed yu la ey pinhed tun ang-angen hu ellian ku et kaman-am-amleng eman ni nenang-angan tu."

⁵⁷ Kan idan Jews ey "Kulang pay ni nelima hu toon mu, ey kele kanmuy inang-ang mu hi Abraham ey netey dedangngu la et han ka maweda?" ⁵⁸ Nem kan Jesus ey "E-helen kun hi-gayu e makulug ni sigud ni wada-ak et han maweda hi Abraham."

⁵⁹ Inhel Jesus huyya ey kaeladdan batu etan Jews ni penengba dan hi-gatu, nem nanligud ni limmaw et hi-yanen tuddad Tempol.

9

Ya nangkalan Jesus ni kulap etan ni tuun sigud ni nekulap eman ni neiungngaan tu

¹ Kamangkelebbah hi Jesus ey wada inang-ang tun lakin nekulap. Humman ni laki ey sigud ni nekulap ni neiungngaan tu. ² Kan idan disipol tu ey "Apu, hipa gaputun an mei-ungnga ey nekulap, kaw gapuh ni liwat ni a-ammed tu winu ya liwat tu?"

³ Kan Jesus ey "Beken gapuh ni liwat tu winu liwat ni a-ammed tu hu nekulapan tu, nem nekulap ma-lat peang-ang Apu Dios hu kabaelan tun pengkalan tun kulap tu. ⁴ Mahapul ni yan nunyan kawwalwal, ey emin itu ey pan-ingngunu tayu kuma hu ngunun indinel ni nengitudak ni hi-gak, tep hedin mehilling ey mesikked ni emin hu ngunu tep endi inna-nu tayun mangngunnu. ⁵ Ya eyan wada-ak di puyek ey kamei-ellig ni bebnangan ku nemnem ni tuu ma-lat amtaen da hu makulug."

⁶ Inhel tu huyya et lumupdad puyek et umlan etan ni linupdaan tu et ida-nih tud mata etan ni nekulap ⁷ et kantun hi-gatuy "Lakkay et mu da-lupan di Lebeng e Siloam." (Ya keibbellinan ni Siloam ey "Neitu-dak.") Limmaw etan tuu et an manda-lup et mambangngad ey han-ang-ang tu law.

⁸ Yadda sinakdul tu et yadda edum ni nenang-ang lan higatun kamangkekkeddew ey kanday "Kaw beken ni hi-gatu la etan kaumuyuyudung ni kamangkekkeddew?"

⁹ Kan idan edum ey "Tam em, hi-gatu." Kan ni edum ey "Beken tu, nem ya ang-ang tu ey heni hi-gatu." Nem kan nunman ni tuu ey "Hi-gak humman ni nekulap la."

¹⁰ Et kandan hi-gatuy "Inna-nu et ma-kal kulap mu?" ¹¹ Kantuy "Ya etan tuun kandan hi Jesus ey limmupdad puyek et umla etan ni linupdaan tu et ida-nih tud matak et kantuy nak da-lupan di Siloam. Limmawwak et manda-luppak ey kaum-ang-ang law hu matak." ¹² Kandan hi-gatuy "Attu humman ni tuu?" Kantuy "Eggak amta."

¹³ Entanni et ilaw da humman ni tuud kad-an idan Pharisee, ¹⁴ tep neipaddih ni Sabaduh e kamengillin ni aggew hu nangkalan Jesus ni kulap tu. ¹⁵ Et ibegaddan nunman ni Pharisee etan ni tuu hedin innanun na-kalan ni kulap tu. Et kantun hi-gaday "Limmupda hi Jesus di puyek et umla etan ni linupdaan tu et ida-nih tud matak et nak da-lupan ey nakka um-ang-ang."

¹⁶ Kan idan edum ni Pharisee ey “Beken hi Apu Dios hu nengitu-dak ni nunman ni tuu, tep eleg tu u-unnuda elaw ni Sabaduh e kamengillin ni aggew.”

Nem kan ni edum ey “Inna-nun nengipahdingan tun miracles hedin makulug ni neliwtan?” Negedwadda tep eleg man-uunnud hu daka pannemnem ni meippanggep nan Jesus.

¹⁷ Kanda mewan etan ni na-kal kulap tuy “Hipa dedan kammun meippanggep etan ni tuun nangkai ni kulap mu?” Kantuy “Hi-gatu hu prophet Apu Dios.”

¹⁸ Eleg kullugaddan Jews e sigud ni nekulap humman ni tuun neiungngaan tu et paeyag dadda a-ammed tu. ¹⁹ Kandan hi-gaday “Kaw u-ungnga yu huyyan laki? Kaw makulug ni nekulap ni neiungngaan tu? Kele inna-nu et kaum-ang-ang law?” ²⁰ Kan idan a-ammed tuy “Huyyan u-ungnga mi ey nekulap dedan ni neiungngaan tu. ²¹ Nem eleg mi amta hedin inna-nun na-kalan ni kulap tu niya eleg mi amta etan nangkai ni kulap tu. Ibege yun hi-gatu, haggud nehiken et inamta tun umhumang.”

²² Huyya inhel idan a-ammed tu, tep ida kaumtatakut idan aapuddan Jews, tep kanday e-kalen dad simbaan da hu tuun menghel ni hi Jesus hu Christo ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu, et eleg law mabalin ni an mandeyyaw diman. ²³ Et mukun kan idan a-ammed tuy “Ibege yun ngun hi-gatu, haggud nehiken.”

²⁴ Et ipidwa dan paeyag etan na-kal kulap tu et kandan hi-gatuy “Dayaw mu hi Apu Dios tep hi-gatu nangkai ni kulap mu, beken ni hi Jesus, tep inamta mi e neliwtan.” ²⁵ Kantuy “Eggak amta hedin neliwtan winu eleg. Nem ya ngu inamtak ey nekulappak la ni, nem yan nunya ey kaum-ang-ang law hu matak.”

²⁶ Kandan hi-gatuy “Nem hipa impahding tun hi-gam? Inna-nun nangkalan tun kulap mu?” ²⁷ Kantun hi-gaday “Tam inhel ku lan hi-gayu, nem eleg yu hengngudan dengelen. Kele pinhed yun pidwaen ni dedngelen? Kaw pinhed yu daman mengu-unnud ni hi-gatu?”

²⁸ Nem nampadngelan da et kanday “Hi-gam ngun ebuh hu mengu-unnud ni hi-gatu, tep hedin hi-gami ey ya Tugun Moses hu mika u-unnuda. ²⁹ Inamta mi e nekiungbal hi Apu Dios nan Moses, nem hedin ya etan tuun kammun nangkai ni kulap mu ey eleg mi amta nalpuan tu.”

³⁰ Kan etan ni na-kal kulap tu ey “Nakka metemman hi-gayu! Kanyuy eleg yu amta hedin attu nalpuan tu ey hi-gatu nangkai ni kulap ku. ³¹ Inamta tayu e eleg dedngelan Apu Dios hu dasal idan neliwtan ni tutu-u, nem tuka dedngela dasal idan kamenaydayaw ni hi-gatu niya kamengippahding ni pinhed tu. ³² Neipalpu eman ni naltuan ni puyek ingganah nunya ey endi hakey ni tuun tayu dingngel ni han-ekal tu hu kulap ni tuun nekulap neipalpun neiungngaan tu. ³³ Et humman hu, gullat ngun beken ni hi Apu Dios hu nengitu-dak ni hi-gatu et kele nealay han-ipahding tu huyya.”

³⁴ Ey bimmunget ida etan Pharisee et kandan hi-gatuy “Sigud dedan ni neiungngaan mun neliliwatan ka. Kele dakemi ni-ngangu tuttudduan ni hi-gam!” Et pa-hep da etan di simbaan.

Ya eleg mengullug ey kamei-ellig di nekulap

³⁵ Dingngel Jesus hu nengipa-hepan idan Jews ni nunman ni tuu et yan nena-kupan Jesus ni hi-gatu ey kantun hi-gatuy “Kaw muka kulluga etan Pengulwan ni emin ni tuu?” ³⁶ Kantuy “Apu, hipa humman ni tuu? Ehel mu, ma-lat kulugen ku.”

³⁷ Kan Jesus ni hi-gatuy “Inang-ang mu, tep hi-gatu eya kamekiung-ungbal ni hi-gam.” ³⁸ Ey kantuy “Apu, daka kakullugan hi-gak.” Et dayawen tu hi Jesus.

³⁹ Entanni ey kan Jesus ey “Immali-ak di puyek ni mengippeamtan Apu Dios ma-lat meamtadda nekulap et yadda eleg makulap. Et yadda nekulap ni neminshed ni mengamtan hi-gatu ey hi-gada me-kal kulap da. Nem yadda kamenghel ni inamta da hi Apu Dios, nem ya kakulugan tu ey eleg da amta ey hi-gada hu makulug ni nekulap.”

⁴⁰ Yadda edum ni Pharisee ni wadad kad-an tu, ey kandan hi-gatuy “Kaw ya kammu ey nekulap kami dama?” ⁴¹ Kan Jesus ni hi-gaday “Gullat ni yuka ebbuluta e nekulap kayu ey me-kal et liwat yu. Nem gapu tep kanyuy eleg kayu makulap ey mannenneng hu liwat yu.”

10

Ya kamampattul et ya kalneroh

¹⁻² Intuluy Jesus et kantuy “Dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. Ya etan tuun kamampaptek ni kalneroh ey tuka iddalan di habyen ni kubkub ni kalneroh. Nem ya matekew winu mapetey ey eleg tu iddalan di habyen, hin-appil hu tuka pengidlani. ³ Hedin ya kamampaptek hu umhegep ey kaibbeghul etan ni kamangguwalya hu habyen ni kubkub. Ey kapaka-immaturuniddan kalneroh hu ehel tu, tep tudda kahakkehakkeyan ngeddana hu ngadan da ni hantudda impah-hep. ⁴ Et tudda kaippangulu et ida kamei-unnuunnud ni hi-gatu, tep ininghaan da ehel tu. ⁵ Nem hedin hin-appil ni tuu hu mengeyyag ni hi-gada, man umbesik ida tep eleg da peingha ehel tu.”

⁶ Yadda nangngel nunyan intuttuddun Jesus ni meippanggep ni hi-gatu, ey eleg da awatan hu pinhed tun peewwat ni hi-gada.

Hi Jesus hu kayyaggud ni kamampattul

⁷ Et kan mewan Jesus ey “E-helen kun hi-gayu hu makulug. Hi-gak hu neieligan ni habyen ni kadellanadda etan ni kalneroh ni umhegep di kubkub da. ⁸ Emin ida etan nemangulu nem hi-gak ni kanday hi-gada hu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu ey ida kamei-ellig ni matekew niya mapetey tep daka he-uhe-uladda tutu-u. Nem endi etan idan makulug ni kamengullug ni hi-gak hu nengulug ni hi-gada. ⁹ Makulug ni hi-gak hu kamei-ellig di eheb ni kubkub idan kalneroh. Et yadda etan mengidlan ni hi-gak ey mehellakniban ida, tep ippaptek kudda henin kapemaptek ni kamampattul ni kalneroh e tudda kape-hep ni tudda impattul ni han tudda impahgep. ¹⁰ Ya kapehding ni matekew ey ya menekew, umpatey niya umbahbah. Nem hedin hi-gak, ey immali-ak ni an mengidwat ni kayyaggud ni biyag ni endi kulang tu.

¹¹ Nakka mei-ellig etan ni kayyaggud ni kamampattul ni kalneroh e tuka ikkatey hu mapaptek tun hi-gada. ¹²⁻¹³ Ya kamatangdanin mam-pattul ey eleg maiinggeh etan di kan kalneroh hu tuka pengikkegguh idan etan ni kalneroh. Tep gullat ni wada um-alin ahhud muyung

ni mengngan idan kalneroh et umbesik tep beken ni kalneroh tudda etan tuka ippaptek, tep netangdanan ni ebuh et kulang kaguh tuddan nunman ni kalneroh. Et pangkennen law etan ni ahhu edum ey pampepdugen tu edum et mangkahilit ida.

¹⁴ Hi-gak hu neieligan etan ni kayyaggud ni kamampattul ni kalneroh. Neka-amtak ida tuuk e kamei-ellig di kalneroh ku ey neka-amta da-ak dama. ¹⁵ Henin hi-gamin Ama e neka-amta tuwak ey neka-amtak dama. Heni-ak etan ni tuun ikkatey tu pemaptek tun kalneroh tu, tep hi-gak ey ikkatey ku pemaptek kuddan tuuk. ¹⁶ Wadadda edum ni tuun eleg ni mangulug ni hi-gak ni nunya, nem hakey alin aggew kaya et mengullug ida, tep pengullug kuddalli et emin idalli kamengullug ni hi-gak ey man-eeddum ida et hi-gak alin ebuh hu mengippaptek ni hi-gadan emin et henidda hakey ni halun e hakey hu kamengippaptek ni hi-gada.

¹⁷ Nakappinhed da-ak nan Ama tep ikkatey ku hu panyaggudan ni tuu e humman pinhed tu. Metteyyak ali, nem metegguannak ali mewan. ¹⁸ Hi Ama nengidwat ni kabaelan kun mengiwwellak niya memangngad ni biyag ku, et humman hu endi dammutun tuwak petteyen ni tuu hedin eggak pinhed, nem metteyyak hedin pinhed ku."

¹⁹ Dingngel idan Jews huyyan inhel Jesus ey negedwadda. ²⁰ Kan idan edum ni hi-gaday "Hipa an peneddengngelan ni tuka e-e-hela ey kaman-angngaw tep nehuklungan ni dimonyoh." ²¹ Ey kan ni edum ey "Beken ni henin nuntan hu kapenahhappit ni nehuklungan ni dimonyoh. Hakey pay, ey kaw wada kabaelan ni dimonyoh ni mengkal ni kulap?"

Ya eleg peminhedan idan Jews nan Jesus

²² Entanni ey nedateng etan piyestah di Jerusalem ni penginemnemenan idan Jews ni neiyayyaggudan ni Tempol da. Ahikettekettelan ni nunman. ²³ Hi Jesus ey kamandalladallan etan di Balkon Solomon etan di Tempol. ²⁴ Neamung ida Jews di kad-an tu et kandan hi-gatuy "Panna-ud mun e-helen ni hi-gami hedin makulug ni hi-gam hu Christo ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu winu beken et eleg kami mandinwa."

²⁵ Kan Jesus ey "Inhel kun hi-gayu, nem eleg yu kulluga. Yadda nakka ippahding ni miracles, gapuh ni kabaelan kun indawat Ama, hu keang-ngan tu e intu-dak tuwak ni hi-gatu, ²⁶⁻²⁷ nem eleg yuwak kulluga, tep eleg kayu dedan maibilang ni tuuk. Yadda tuuk ey daka kulluga ehel ku et da-ak kau-unnuda henin kakedinnelin kalneroh etan ni kamampattul ni hi-gada. ²⁸ Humman ida tuun iddawtan kun biyag ni endi pappeg tu, ma-lat eleg ida meiddawin Apu Dios. Ey endi, anin hakey ni dammutun an memilliw ni hi-gadan tuuk ma-lat iwelak kudda. ²⁹ Tep hi Ama e keta-ta-geyyan ni nemiliddan nunman ni kamengullug ni hi-gak, ey et-eteng kabaelan tu, et humman hu, endi hakey ni wada kabaelan tun memilliw ni hi-gada. ³⁰ Hi-gamin Ama ey hakey kami."

³¹ Ey kaeladda mewan ida etan Jews ni batun penengba dan hi-gatu. ³² Kan Jesus ni hi-gada ey "Dakel impahding kun kayyaggud ni inhel Aman pehding ku. Hipaddan nunya gaputun penengbaan yun hi-gak?" ³³ Kanday "Beken ida etan kayyaggud ni impahding mu hu gaputun penengbaan min hi-gam, nem gapuh tep muka i-inggegh hu annel mun

Apu Dios. Kammuy hi-gam et hi Apu Dios ey hakey kayu. Hi-gam ey tuu kan ebuh.”

³⁴ Nem kan Jesus ni hi-gaday “Tam wada intudek lan Moses ni inhel Apu Dios ni kantuy ‘Hi-gayun tutu-u ey dios kayu dama.’ ³⁵ Inamta tayu e eleg mabalin ni tayu kehgingen hu ehel Apu Dios, tep makulug. Yadda eman pinutuk Apu Dios ni mantuttuddun meippanggep ni hi-gatu ey humman ida etan kantun henin hi-gatu. ³⁶ Hedin hanniman, keke kanyuy nakka ibbabah hi Apu Dios ni nanghelan kun hi-gak hu U-ungnga tu? Makulug ni hi-gak hu pinutuk tu et itu-dak tuwak ni um-alidya puyek. ³⁷ Anin ni entan tuwak kulug hedin eggak han-iphahding ida etan keang-angan ni kabaelan Apu Dios. ³⁸ Nem hedin peang-ang kudda humman ni keang-angan ni kabaelan tu ey anin ni eleg yuwak kulluga et kulug yudda nakka pehpehding ma-lat amtaen yu niya awatan yu e hi-gamin Ama ey hakey kami.”

³⁹ Da et mewan dedpapien hi Jesus, nem intalwan tudda.

⁴⁰ Et manglaw di Wangwang e Jordan et manha-ad etan di kad-an ni nampemenyagan lan John idan tuu. ⁴¹ Dakel ida neiunud ni hi-gatu ey wada hakkey ni hi-gaday kanday “Endi an impahding John ni miracle, nem keke immamnun emin hu in-inhel tun meippanggep eyan tuu?” ⁴² Ey dakel ida tuudman ni nengulug ni hi-gatu.

11

Ya neteyyan Lasarus

¹ Wada etan kamandedgeh di Bethany e hi Lasarus ngadan tu. Wada dewwan biin agi tu e di Maria nan Martha. ² Hi Maria eman nanlana lan helin Jesus et pu-nadan tun bewek tu. ³ Nenu-dak ida humman ni biin agin Lasarus ni an mengeyyag nan Jesus. Kanday “Ehel yun Jesus e kanyuy ‘Kamandedgeh etan nakappinshed mun gayyum mu.’”

⁴ Dingngel Jesus humman ni inhel da, nem kantuy “Eleg tu ikkatey humman ni degeh tu tep humman hu kei-ang-angan ni et-eteng ni kabaelan Apu Dios ma-lat keidaydayawan tu. Ey anin ni hi-gak e U-ungnga tu et meiddeyyawwak dama.”

⁵ Et-eteng hu impeminhed Jesus ni hi-gadan han-aaggi e hi Maria, hi Martha ni hi Lasarus. ⁶ Nem anin ni dingngel tu e kamandedgeh hi Lasarus, et hingged tun dewwan aggew et han lumaw. ⁷ Nelabah humman ni dewwan aggew ey kantuddan disipol tu ey “Mambangngad itsu mewan di Judea.”

⁸ Nem kandan hi-gatuy “Kele itsu mewan mambangngad diman ey ihik idan Jews ni memettye ni hi-gam?” ⁹⁻¹⁰ Kan Jesus ey “Ya han-aggew ey wada kawwalwal niya wada hileng. Ya tuun mandalladallan ni kawwalwal ey eleg man-e-gah tep han-ang-ang tu. Nem ya tuun mandaladallan ni hileng ey man-e-gah tep engeenget et eleg tu han-ang-ang.” ¹¹ Kan tu pay ey “Hi Lasarus e gayyum tayu ey neugip, nem umlawwak et nak bangunen.”

¹² Et kandan hi-gatuy “Apu, kayyaggud hedin neugip ma-lat ma-kal degeh tu.” ¹³ Nem ya pinhed Jesus ni e-helen ey netey hi Lasarus, nem kanda na-mu ngu nem tu-wangun neugip ni ebuh. ¹⁴ Et panna-ud law Jesus ni inhel e kantuy “Netey hi Lasarus. ¹⁵ Nem kayyaggud et endi-ak diman ni neteyyan tu ma-lat ang-angen yu pehding ku, et maihammad hu yuka pengullug ni hi-gak. Ikeyuy et tayu ang-angen.” ¹⁶ Hi Tomas

e kandan hi Dupi-il ey kantuddan edum tuy “Mekillaw itsun Jesus et anin mekiketey itsun hi-gatu.”

Hi Jesus hu meneggun netey

¹⁷ Yan dintengan di Jesus di Bethany, ey dingngel tu e epat ni aggew law hu nelabah ni neikulungan Lasarus. ¹⁸ Ya Bethany ey ngannganih ni tellun kilometroh ni ebuh hu kadinawwi tud Jerusalem. ¹⁹ Et humman hu, dakel ida Jews ni iJerusalem ni limmaw di kad-an di Martha nan Maria ni an mengippeang-ang ni hi-gada e ida dama kaumlemyung ni neteyyan ni agi da.

²⁰ Yan nangngelan Martha ni kamengelli hi Jesus, ey limmaw ni an menipngat ni hi-gatu. Nem nanha-ad hi Maria di baley da. ²¹ Nandammu ida et kan Martha nan Jesus ey “Gullat et anhan ni imma-alli ka, eleg et matey hi agik. ²² Nem anin, inamtak e anin hipa ibbagam nan Apu Dios et pehding tu.” ²³ Kan Jesus ni hi-gatuy “Metegguan hi agim.”

²⁴ Kan Martha ni hi-gatuy “Inamtak et metegguan alin ketegguan ni emin ni tuun kepappegan ni aggew.” ²⁵ Kan Jesus ni hi-gatuy “Hi-gak hu kameneggun netey niya hi-gak kakelpuin biyag. Ya etan tuun kamengullug ni hi-gak ey anin mettey et umtagullin hakey ni aggew. ²⁶ Et humman hu, emin ida tuun kamengullug ni hi-gak ey eleg ida mettey, tep wada biyag dan endi pappeg tun melpun hi-gak. Kaw muka kulluga huyya e Martha?”

²⁷ Kan Martha ni hi-gatuy “Em Apu, nakka kulluga e hi-gam pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu niya nakka kulluga e U-ungnga dakan Apu Dios. Hi-gam etan impakulug Apu Dios ni um-alid puyek.”

Ya ninengihan Jesus

²⁸ Inhel Martha huyya et lumaw ni an mengeyyag nan agitu e hi Maria. Intuttubbu tu e kantuy “Immali Ap-apu tayu et daka kapampeyyag.” ²⁹ Dingngel Maria ey negagannun imminah et tu dammuen hi Jesus. ³⁰ Eleg ida ni dumteng di Jesus etan di bebley tep nanengtuddalli ni etan di an nenammuan Martha ni hi-gada. ³¹ Yadda etan Jews ni limmaw ni menga-alluk idan agin etan ni netey ey inang-ang da hi Maria e negagannun imminah et lumaw, ey inunud da tep kanda na-mu nem umlaw di kulung tep tu nengngihhan agi tun netey.

³² Dimmateng hi Maria di kad-an Jesus ey nandukkun di heli tu et kantun hi-gatuy “Apu, gullat et anhan ni imma-alli ka, eleg et matey hi agik.”

³³ Yan nenang-angan Jesus e kamannengngih hi Maria et yadda Jews ni neiunud ni hi-gatu, ey immali nemahhig ni hemmek tun hi-gada ³⁴ et kantuy “Attu nengikulungan yun hi-gatu?” Kanday “Apu, itsuy et tayu ang-angen.”

³⁵ Nimmangih hi Jesus ³⁶ ey kan idan Jews ey “Nemahhig impem-inhed tu etan ni netey.” ³⁷ Nem kan ni edum ey “Tam hi-gatu nangkal ni kulap etan ni hakey ni tuu. Gullat et ingkal tu dama degeh Lasarus et eleg matey.”

Ya netagwan Lasarus

³⁸ Nemahhig mewan hu lemyung Jesus. Dimmateng ida etan di kulung e netangeb ni batu ³⁹ et kantuy “Ekal yu eya batu.” Kan

Martha e agin etan ni netey ey “Apu, mahemuy mannuman ni peteg tep nelabah law epat ni aggew ni neikulungan tu.”

⁴⁰ Kan Jesus ni hi-gatuy “Kaw eggak ehelen ni hi-gam e hedin wada muka pengullug, man ang-angen mu et-eteng ni kabaelan Apu Dios ni keiddeyyawan tu?”

⁴¹ Ingkal da etan batu et itengaw Jesus di kabunyan et kantuy “Ama, nakka mansalamat tep dingngel muwak. ⁴² Inamtak e muwak kadedngelan kenayun, nem impadngel kudda eyan tutu-u huyyan inhel ku ma-lat kulugen da e hi-gam nengitu-dak ni hi-gak.” ⁴³ Inlet tu ehel tu e kantuy “Lasarus, kaukat ka.” ⁴⁴ Ey neukat ali hi Lasarus e nanengtun nelibutan hu annel tun libut ni netey. Ey hin-appil hu neilibut di ulu tu. Kan Jesus ni hi-gaday “Ekal yu libut tu et umenamut di baley da.”

Thik idan buhul Jesus ni memettey ni hi-gatu.

(Matthew 26:1-5; Mark 14:1-2; Luke 22:1-2)

⁴⁵ Dakel ida Jews ni an nenang-ang nan Maria ni nengulug law nan Jesus, tep inang-ang da nenagan tun Lasarus. ⁴⁶ Nem wadadda edum ni hi-gadan eleg mangulug et lumaw idad kad-an idan Pharisee et da e-ehhelen hu impahding Jesus. ⁴⁷ Et maemung ida ap-apun padi, yadda Pharisee et yadda ap-apun Jews et kanday “Hipa pehding tayun nunman ni tuu? Deh e tagan tu peang-ang ni miracles. ⁴⁸ Hedin eleg tayu pesikked, ey lektattuy mengullug ni emin hu tuun hi-gatu et umbunget ida ap-apud Rome et mema-man ikka-leg da lebbeng tayun mengippahding ni elaw tayun Jews niya bahbahen da hu Tempol tayu.”

⁴⁹ Yan nunman ni toon ey hi Kaypas hu Eta-gey ni Padi. Kantun hi-gaday “Kele kayu kametemma? ⁵⁰ I-imman hu mettey huyyan hakey ni tuun panyaggudan tayun emin, nem ya hu itsu mettey emin ni tuu eyad bebley.”

⁵¹ Huyyan inhel Kaypas ey beken ni nalpud nemnem tu, tep hi Apu Dios hu nengipenemnem ni nunyan hi-gatu, tep hi-gatu neputuk ni keta-ta-geyyan ni padin nunman ni toon. ⁵² Humman ni inhel tun meippanggep ni ketteyyan Jesus ey beken ni panyaggudan idan ebuh ni Jews, nem panyaggudan damaddan tutu-un Apu Dios ni neihinap di kebebbley ma-lat maikahhakey idallin emin ni kamengullug ni hi-gatu.

⁵³ Neipalpun nunman ey kaihhenummangan idan ap-apuddan Jews hu pehding dan memettey nan Jesus. ⁵⁴ Et isiked law Jesus ni mantuttuddudman Judea et lumaw di bebley di Epraim di gilig ni desert et manha-ad idaddan disipol tudman.

⁵⁵ Ngannganih ni medettengan hu Piyestah ni Passover ey dakel ida hu Jews di kebebbley ni limmaw di Jerusalem ni an mengippahding ni pandaddanan dan mekippiyesta. ⁵⁶ Pinhed dan ang-angen hi Jesus et yan neamungan dad Tempol ey wada hakkeyey kanday “Hipa namu, um-ali hi Jesus ni mekippiyesta winu eleg?”

⁵⁷ Yadda etan ap-apuddan padi et yadda Pharisee, ey sinugun dadda tuu e kanday “Hedin wadan hi-gayu hu menang-ang nan Jesus, ey alid kad-an min mengippeamta ma-lat mi depapen.”

12

*Ya nenuygan etan ni biin nenginan lana nan Jesus
(Matthew 26:6-13; Mark 14:3-9)*

¹ Enem law ni aggew ey medettengan hu Piyestah ni Passover ey limmaw hi Jesus di Bethany e bebley nan Lasarus e hi-gatu la etan netey, nem sinagwan tu. ² Indaddanan da hi Jesus ni kennen. Hi Martha hu nengipaptek ey nekiheyuyung hi Lasarus e agitu. ³ Entanni ey illan Maria hu hambusi ni nenginan lana e nard ngadan tu et duygan tu helin Jesus et pu-nadan tun bewek tu. Ey napnu bawang ni hamuy nunman ni lana.

⁴ Wadadman hi Judas Iskariot e hakey ni disipol Jesus e hi-gatu mengihdul alin hi-gatu. Inang-ang Judas humman ni impahding Maria, ey sinemyaw tu et kantuy ⁵ “Aeyulah humman ni bangbanglun lana! * Gullat et ni neigtang, dakel ni pihhuh ni meiwatwat idan nangkewetwet.” ⁶ Ya tuka penge-ehhel ey heni numan tuka ikakkaguh ida nangkewetwet, nem ya kakulugan tu ey eleg, tep matekew. Ya ngunu tu ey hi-gatu kamengnged ni pihhuh idan disipul ni kaihhehmek idan tuu, nem tuka ittalum edum.

⁷ Kan Jesus ey “Anin. Ngenamung tu ngu. Impahding tu huyya ma-lat pengidaddanan tun annel kun keikkullungak ali. ⁸ Gaway ida nangkewetwet tep wadaddad kad-an yun kenayun, nem hedin hi-gak ey nekemtang law ni ebuh hu pekihha-adan kun hi-gayu.”

Ihik idan padin memettey daman Lasarus

⁹ Entanni ey dingngel idan dakel ni Jews e wada hi Jesus di Bethany et ebuhe ka-ka-law idadman. Hakey pay ey pinhed dan ang-angen hi Lasarus e sinagwan Jesus. ¹⁰ Et humman hu, nanhuhummangan ida ap-apuddan padi e pinhed dan pepettey dama hi Lasarus, ¹¹ tep ya netagwan tu hu himmulun ni nengiwallengan ni dakel ni tuun elaw ni Jew, et hi Jesus law hu daka kulluga.

Limmau hi Jesus di Jerusalem et daydayawen idan tuu e kanday hi-gatu hu intu-dak Apu Dios

(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; Luke 19:28-40)

¹² Newa-wa ey dingngel idan dakel ni tuun an mekippiyestah di Jerusalem hu ellian Jesus diman, ¹³ et ida mampangelan bulung ni palmah e heni bulung ni neyug, tep humman hu elaw ni daka penaydayaw, et lumaw idan an menammun Jesus. Katkuk ida e kanday “Daydayaw tayu hi Apu Dios! Daydayaw tayu eya intu-dak tun Patul di Israel.” ¹⁴ Inang-ang Jesus etan kilaw ni kebayyu et mantakkay. Huyya inamnuan etan ni inhel Apu Dios ni impatudek tu e kantuy ¹⁵ “Entan takut yun iJerusalem tep iyalli Patul yun nantakkay di kilaw ni kebayyu.” †

¹⁶ Emin ida disipol Jesus ey eleg da ni awatan huyyan kamekapkapyu. Ya law eman ni netaguan tun neteyyan tu hu nengamtaan da e humman idan nekapkapyu inamnuan idan neitudek ni meippanggep ni hi-gatu.

* 12:5 12:5 Ya balol tu ey tangdan ni hantoon. † 12:15 12:15 Huyyan klasih ni kebayyu ey donkey. Hedin nantakkay hu patul di donkey, ey peang-ang tu e linggep in-ali tu. Nem hedin ya ustuh ni kebayyu hu nantakkayan tu, man ya pinhed tun e-helen ey mekiggubbat.

¹⁷ Emin ida nenang-ang ni nenagwan Jesus nan Lasarus ey da nan-ehel di katuutuu. ¹⁸ Et humman gaputun dakel ida tuun limmaw ni an nenammun Jesus. ¹⁹ Wada law hakkey ida etan ni Pharisee ey kanday “Endi tayu pehding. Ang-ang tayu kedi, emin ida law hu tuu ey hi-gatu daka daydayawa.”

Ya neidingpatan etan ni bukel ni neitnem

²⁰ Wadadda Greek ni immalid Jerusalem ni mekipiyestah ni Passover. ²¹ Limmaw idad kad-an Philip e iBetsaida di Galilee et kandan hi-gatuy “Apu, pinhed min meki-ungbal nan Jesus.” ²² Et lumaw hi Philip di kad-an Andrew et tu ehlen et lumaw idan dewwan an nanghel nan Jesus. ²³ Hinumang Jesus et kantuy “Nedatngan law hu gintud Apu Dios ni keang-angan ni keiddeyyawan ku e Pengulwan emin ni tuu. ²⁴ Dengel yu eya makulug ni e-helen ku. Ya bukel ey mahapul ni meitnem et tummel et han medakkel. ‡ ²⁵ Ya etan tuun ebuh hu annel tu niya biyag tud puyek ni tuka ikakkaguh ey endilli biyag tun endi pappeg tu tep meiddawwin Apu Dios. Nem ya etan tuun beken ni ya biyag tu hu tuka ikakkaguh ey wadalli biyag tun endi pappeg tu. ²⁶ Ya tuun neminhed ni mansilbin hi-gak ey mahapul ni u-unnuden tuwak et anin ni attu kad-ak ey wada damad man et hi-gatu idaydayaw Ama.

Ya nanghelan Jesus ni ketteyyan tu

²⁷ Nakka memunnumunnun mannemnem etan ni meippahding alin helheltapen ku, nem eleg mabalin ni nak ibbagan Ama ma-lat eleg maipahding humman ni hi-gak, tep humman gaputun inlian ku.” ²⁸ Et kan Jesus nan Apu Dios ey “Ama, peang-ang mu kasina-gey mu.” Ey wadalli immehel di kabunyan e kantuy “Impeang-ang ku dedan la kasina-gey ku, nem peang-ang ku mewan.”

²⁹ Dingngel idan neamung ey kan idan edum ey kidul humman. Yadda edum ey kanday anghel ni nekiungbal nan Jesus. ³⁰ Et kan Jesus ey “Humman ni ehel ni nalpud kabunyan ey hi-gayu nengipadngelan Apu Dios ni nunman, bekennak, ma-lat pengamtaan yu e dingngel tu inhel kun hi-gatu. ³¹ Mehuwetan ida law hu eleg mengullug ni hi-gak et mekastigudda. Ey gapuh ni meippahding ni hi-gak ey memahmahan e meapput hi Satanas et endi law kabaelan tun man-ap-apu eyad puyek. ³² Yallin keitta-geyan ku ey pengullug kuddalli tutu-un hi-gak.” § ³³ Inhel tu huyya et peamta tuddan tuu hu elaw ni ketteyyan tu.

³⁴ Kan idan etan ni neamung ey “Tam kantud Tugun Moses ey mannananeng e eleg mettey etan pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu. Nem kele kammuy mettey ali etan Pengulwan emin ni tuu? Hipa humman ni kammun Pengulwan ni emin ni tuu?”

³⁵ Kan Jesus ni hi-gaday “Hi-gak hu kamei-ellig ni memnang ni nemnem ni tuu, tep nakka peewwat hu makulug, nem nekemtang ni ebuh hu pekihha-adan kun hi-gayu. Et humman hu, yan nunyan wada-ak, ey u-unnud yu nakka ituttuddu ma-lat beken ni heni kayu wadad engeenget. Tep ya tuun wadad engeenget ey eleg tu han-ang-ang dellanan tu. ³⁶ Et mukun kangkuy yan nunyan wada-ak ni

‡ **12:24** 12:24 Huyya kei-elligan Jesus e mahapul ni mettey et wada inna-nutun kehellakniban ni dakel ni tuu. § **12:32** 12:32 Ya pinhed tun e-helen hu keitta-geyan nan Jesus ey ya pampettakan tud krus, ya tegguan tu et ya keibbangngadan tud kabunyan.

memnang ni hi-gayu ey pangulug kayun hi-gak ma-lat mabnangan kayu. Ya pengullugan yuwak ey panyaggudan ni elaw yu et henin elaw ku." Inhel Jesus huyya ey hini-yan tudda et eleg mampeang-ang ni hi-gada.

Ya eleg pangulugan idan Jews nan Jesus

³⁷ Nem anin ni inenang-ang idan tuun emin hu impahpahding Jesus ni miracles et eleg da kulugen. ³⁸ Huyya inamnuan ni intudek lan Isaiah e prophet e kantuy

"Apu, hipa makkaw hu mengullug ni ittutuddu mi? Hipadda tep nengipeamtaam ni et-eteng ni kabaelan mu?" *

³⁹⁻⁴⁰ Huyya pay hu inhel lan Isaiah meippanggep ni eleg da pengullugin Jesus. Kantuy

"Impambalin Apu Dios idan heni nekulap niya heni endi nemnem da, tep kahing idan peteg. Et humman hu, anin ennang-angen da humman ni kapeennang-ang Apu Dios et eleg idan hekey mengullug niya eleg da han-awat. Gullat et ni beken idan henin nunman, ey ewwatan da hu kameituttuddun hi-gada et mantuttuyyudda et mangulug ida, et pesinsahan Apu Dios hu liwat da." †

⁴¹ Huyya la impeamtan Isaiah meippanggep nan Jesus, tep inang-ang tud i-innep tu hu keiddeyyawan Jesus.

⁴² Nem anin ni hanniman et dakel ida tuun nengulug nan Jesus, anin idan edum ni ap-apuddan Jews, nem eleg da pinhed ni peamta tep ida kaumtakut ni pengkalan idaddan Pharisee ni hi-gadad simbaan dan Jews. ⁴³ Tep ya penettebalan ni tuun hi-gada hu daka gagamgami, beken ni ya penettebalan Apu Dios ni hi-gada.

Ya inhel Jesus hu keippuunan ni panhuwetan tun tuu

⁴⁴ Inlet Jesus ehel tuddan etan ni neamung e kantuy "Ya tuun kamengullug ni hi-gak ey tu dama kakulluga hi Apu Dios e nengitudak ni hi-gak. ⁴⁵ Ya etan tuun nenang-ang ni hi-gak ey inang-ang tu dama hi Apu Dios e nengitudak ni hi-gak. ⁴⁶ Tep immali-ak eyad puyek et benangan ku hu kamei-ellig di engeenget ni nemnem ni tuu ma-lat amtaen da hi Apu Dios. Et emin ida kamengullug ni hi-gak ey beken law ni henidda kamanha-ad di engeenget. ‡ ⁴⁷ Eggak huwesi etan tuun nangngel ni inhel ku, nem eleg tu u-unnuden, tep immali-ak di puyek ni menellaknib idan tuu, beken ni an menuwet ni hi-gada. ⁴⁸ Ngenamung alin kedettengan ni aggew ni kehuwetan emin ni tuu hu kekastiguan idan kahing ni hi-gak niya eleg mengullug ni nakka e-e-hela. Humman idan makulug ni nakka e-e-hela hu keippuunan ni kekastiguan da. ⁴⁹ Tep humman idan in-inhel ku ey beken ni nalpud nemnem kun ebuh, nem nalpun Ama e nengitudak ni hi-gak. ⁵⁰ Hedin kullugen ni tuu humman idan tugun Ama ey meweddan hi-gatu hu biyag ni endi pappeg tu. Et mukun emin etan tuka e-helan hi-gak ey humman ida dama nakka e-hela."

* **12:38** 12:38 Isaiah 53:1, Romans 10:16 † **12:39-40** 12:39-40 Isaiah 6:10 ‡ **12:46** 12:46 Ya keibellinan nunya, ey ya etan tuun mengullug nan Jesus ey kamei-ellig ni mebnangan nemnem tu, tep amtaen tu law hu kayyaggud ni elaw ni u-unnuden.

13

Ya nengulhan Jesus ni heliddan disipol tu

¹ Yan mahmahdem nunman et han mewa-wa e humman ni aggew hu kelleppuan ni Piyestah ni Passover, ey inamtan Jesus e yan nunman ni hileng hu pappeg tun pekihha-adan tud puyek, tep mambangngad law di kad-an Ametud kabunyan. Nakappinhed Jesus idan emin hu tuud puyek ni kamengu-unnud ni hi-gatu, et mukun pinhed tun peang-ang hu et-eteng ni impeminhed tun hi-gada.

² Yan kapengngannid Jesus nunman ni mahmahdem ey impenem-nem Satanas nan Judas Iskariot e u-ungngan Simon hu pehdng tun mengihdul nan Jesus.

³ Inamtan Jesus e wadan emin ni hi-gatu hu kabaelan ni indawat Apu Dios e hi Ametu niya inamta tu e intu-dak Ametun um-alidya puyek, nem mambangngad di kad-an tu. ⁴ Entanni ey imminah hi Jesus et ekalen tu balwasi tu et alen tu tuwalya et iewakeh tud gitang tu. ⁵ Ey immiduyag ni danum di besin et pan-ulhan tu hu heliddan emin ni disipol tu et pampu-nadan tun tuwalya. ⁶ Nedatngan hi Simon Peter et kantun Jesus ey "Apu, kele hi-gam anhan law hu an mengullah ni helik?" ⁷ Kan Jesus ni hi-gatuy "Eleg mu ni meewwasi eya nakka pan-ippahding, nem meba-ba-ba et han-awat mu."

⁸ Kan Peter ni hi-gatuy "Eleg mabalin ni nak peullah hu helik ni hi-gam." Kan Jesus ni hi-gatuy "Hedin eggak ullahi helim, eleg ka law meibbillang ni disipol ku." ⁹ Kan Simon Peter ni hi-gatuy "Hedin hannitan, ku pakiulah mu tep hu ngamay ku niya uluk."

¹⁰ Nem kan Jesus ni hi-gatuy "Hedin nan-emeh hu tuu, man malinih hu annel tu et anin ni ebuh hu heli tun ullahan tep humman hu kamededep-ul ni tuka an pandaldalni. Malinih kayu, nem wada hakey ni hi-gayun beken ni malinih." ¹¹ Inamtan Jesus etan hakey ni hi-gadan mengihdul alin hi-gatu et mukun kantuy "Wada hakey ni hi-gayun beken ni malinih."

¹² Negibbuh ni inulhan tu heli da ey nambalwasi mewan et yu-mudung et kantun hi-gaday "Kaw inamta yu hu gaputun nengulahan kun heli yu? ¹³ Yuwak kaingngadnin mittuduh yu niya Ap-apu yu et kayyaggud huttan, tep makulug ni hi-gak hu mittuduh yu niya Ap-apu yu. ¹⁴ Hi-gak hu mittuduh yu niya Ap-apu yu, nem heni-ak bega-en yun nunya, tep ulahan ku heli yu, hanniman dama hu pahding yud edum yu. ¹⁵ Huyyan impahding ku hu pengiu-unnudan yu. ¹⁶ Dengel yu eya e-helen ku. Makulug ni ya bega-en ey beken ni eta-ta-gey nem ya ap-apu tu. Et ya bega-en ey beken ni eta-ta-gey nem ya etan kan bega-en ni hi-gatu. ¹⁷ Hedin inewatan yu huyyan inhel ku, ipahding yu et umamleng kayu. ¹⁸ Nem beken ni hi-gayun emin hu nakka pampenghelin nunya. Emin kayu ey naka-amta dakeyun hi-gak tep hi-gak nemilin hi-gayu. Nem um-amnulli etan neitudek ni kantuy 'Ya etan hakey ni nekikan ni hi-gak ey hi-gatu mengihdul ni hi-gak.' ¹⁹ E-helen ku huyya eyan eleg ni maipahding ma-lat hedin um-amnu, man kullugen yulli e hi-gak hu Christo ni pinutuk Apu Dios ni an mengippaptek ni tuu.

²⁰ Makulug eya e-helen kun hi-gayu e ya tuun ebbuluten tu hu bega-en kun intu-dak ku ey ebbuluten tuwak dama, ey ya tuun mengebbulut ni hi-gak ey inebulut tu dama hi Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak."

Ya nanghelan Jesus ni pengihdulan Judas ni hi-gatu

(Matthew 26:20-25; Mark 14:17-21; Luke 22:21-23)

²¹ Inhel Jesus huyya ey makaggeh hu nemnem tu et kantuddan disipol tuy “Ya kakulugan tu ey wada hakey ni hi-gayun mengihdul ni hi-gak.” ²² Ida kaman-intetkel hu disipol tu, tep eleg da amta hedin hipan hi-gada hu kapan-e-helan Jesus. ²³ Neitakdul nan Jesus etan disipol ni nakappinshed tu et ²⁴ ituttubbun Simon Peter ni hi-gatu e kantuy “Ibegam panggu hedin hipan hi-gatsu hu kantun mengihdul ni hi-gatu.” ²⁵ Et kan etan ni neitakdul nan Jesus ey “Apu, hipan hi-gami etan inhel mu?”

²⁶ Kan Jesus ey “Itta-mel ku eya sinapay et ya etan tuun pengidwatan ku ey hi-gatu mengihdul ni hi-gak.” Et ita-mel tu sinapay ey indawat tun Judas Iskariot e u-ungngan Simon. ²⁷ Dinwat Judas etan sinapay ey neihuklung hi Satanasi ni hi-gatu.

Kan Jesus ni hi-gatuy “Papuut mu et ipahding mu etan muka nenemneman ippahding.” ²⁸ Emin ida etan edum ni nekiheyuyung nan Jesus ey eleg da amta gaputun an nanghelan Jesus nan Judas nunya. ²⁹ Yadda etan edum ey kaday inhel na-mun Jesus huyya, tep pinhed tun an umgatang hi Judas ni mahapul dan piyestah winu tu iwwatwatan ni pihhuh ida nangkewetwet, tep hi Judas hu kamengnged ni pihhuh da. ³⁰ Negibbuh ni kinan Judas etan sinapay ey pinhakkeyey immehep ni nunman ni hileng.

Ya etan baluh ni tugun Jesus

³¹ Limmaw la hi Judas ey kan Jesus ey “Nedatngan law hu keippeangangan ni keiddeyyawan ku e Pengulwan emin ni tuu. Yan nunya law pengippeangangan kun dayaw Apu Dios. ³² Hedin meiddeyaw hi Apu Dios di pehding ku, ey peiddeyaw tuwak dama ey anggegannuy ippahding tu huyya. ³³ Hi-gayuddan aaggik, ey nekemtang law ni ebuh hu pekihha-adan kun hi-gayu. Yuwak ali hemmahemmaken, nem e-helen ku daman hi-gayu hu inhel kudda lan Jews e eleg mabalin ni kayu mei-unnud di lawwan ku. ³⁴ Ya baluh ni ittugun kun hi-gayu ey pan-impipinshed kayu, henin impeminshed kun hi-gayu. U-unnud yu hu elaw ni impeminshed kun hi-gayu. ³⁵ Hedin wada impeminshed yun edum yu, man huyya pengi-immatunan idan tutuu e kayu kamengullug ni hi-gak.”

Ya nanghelan Jesus ni pengihhe-utan alin Peter e hi-gatu hakey ni disipol tu

(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; Luke 22:31-34)

³⁶ Kan Simon Peter ni hi-gatuy “Apu, attu lawwan mu?” Kan Jesus ey “Yad lawwan ku ey eleg mabalin ni ka mekillaw ni nunya. Nem mei-unnud kallin hi-gak ni edum ni aggew.”

³⁷ Kan Peter ey “Apu, kele eleg mabalin ni nak mei-unnud ni hi-gam ni nunya? Nandaddannak ni mengikkettey ni hi-gam!” ³⁸ Kan Jesus ey “Kaw makulug makkaw ni anin ni mettey ka gapuh ni hi-gak? Dengel mu eya e-helen kun hi-gam, mampitulli penghelan mun eleg muwak amta et han tumkuk hu manuk.”

14

Hi Jesus hu dalam ni tuun umlaw di kad-an Apu Dios

¹ Kan Jesus idan disipol tuy “Entan kadenagi yu. Pandinel kayun Apu Dios ey pandinel kayu daman hi-gak. ² Yad kad-an Ama ey daket hu panha-adan. Et mukun um-anemuttak et nak iddaddan hu panha-adan yu. Eggak e-hela huyya hedin beken ni makulug. ³ Hedin negibbuh ni indaddan kun emin ey um-ali-ak ali mewan ni mengikkuyyug ni hi-gayu ma-lat makiha-ad kayun hi-gak diman ni ingganah. ⁴ Inamta yu hu dalan ni umlaw di lawwan ku.”

⁵ Kan Tomas ni hi-gatuy “Apu, eleg mi amta hu lawwan mu. Et inna-nun pengamtaan min dalan?” ⁶ Kan Jesus ni hi-gatuy “Hi-gak ni ebuh hu dalan ni dellanen ni tuun umlaw di kad-an Ama. Hi-gak ni ebuh hu makulug ni kullugen yu niya iddinel yun mengippaptek ni hi-gayu. Ey hi-gak hu kakelpuin biyag ni endi pappeg tu. Endi tuun dammutun umlaw di kad-an Ama hedin eleg tu iddalan ni hi-gak. ⁷ Hedin makulug ni inamta yuwak, man inamta yu dama hi Ama. Et humman hu, meippalpun nunya ey inamta yu law niya inang-ang yu hi Ama.”

⁸ Kan Philip ni hi-gatuy “Apu, peang-ang mun hi-gami hi Amam et eleg kami mandinwa.” ⁹ Kan Jesus ni hi-gatuy “Philip, nebayag ni nekihahha-addak ni hi-gayu ey kele eleg muwak amta? Kele kanmuy peang-ang kun hi-gayu hi Ama? Ya etan tuun nenang-ang ni hi-gak ey inang-ang tu dama hi Ama. ¹⁰ Kaw eleg yu kulluga e hi-gak ey wada-ak nan Ama ey hanniman daman Ama e wadan hi-gak? Emin hu nakka ippahding niya nakka e-e-hela ey makulug ni hi Ama e wadan hi-gak hu kamengippahding. ¹¹ Kulug yu e hi-gak ey wada-ak nan Ama niya hi-gatu ey wada daman hi-gak, winu kulug yu huyyan inhel ku tep yadda nakka pehpehding ni miracles.

¹² Ya kakulugan tu ey ya tuun mengullug ni hi-gak ey kabaelan tu daman ippahding ida impahding ku, nem nema-man um-ipatnga ippahding tu, tep umlawwak di kad-an Ama. ¹³ Anin hipa ibbageyun hi-gak ni baddang et iddawat ku hedin medinnel kayun hi-gak * ma-lat pangipeang-angan kun dayaw Ama. ¹⁴ Ippidwak ni e-helen ni hi-gayu e emin hu ibbageyun hi-gak ni baddang ey iddawat ku hedin hi-gak ni ebuh hu iddinel yu. ¹⁵ Ka-immatur hedin pinhed yuwak tep u-unnuden yu hu tugun kun hi-gayu.

Impakulug Jesus ni um-ali hu Ispirituh Apu Dios ni memaddang idan kamengullug

¹⁶ Ibbagak nan Ama et itu-dak tuli Ispirituh tun meihhullul ni hi-gak ni umbaddang ni hi-gayu et mawedan hi-gayun ingganah. ¹⁷ Humman ni kangkun Ispirituh Apu Dios hu mengippeamtan hi-gayun makulug. Eleg mabalin ni an dewwatan idan eleg mengullug humman ni Ispirituh tu, tep eleg da amta niya eleg da han-awat. Nem hi-gayun kamengullug ey amta yu, tep wadad kad-an yu ey meweddallin hi-gayun ingganah.

¹⁸ Anin ni hi-yanen dakeyu et eleg dakeyu e-waya tep mambangngad-dak alin hi-gayu. ¹⁹ Ngannganih law hu eleg da-ak penang-angiddan eleg mengullug. Nem hedin hi-gayu ey ang-angen yuwak ali mewan. Wadalli biyag yun endi pappeg tu, tep metegguan nak et mekibi-biyag kayullin hi-gak ni ingganah. ²⁰ Amtaen yullin nunman e hi-gak ey

* **14:13** 14:13 Huyyan kantuy ‘medinnel kayun hi-gak’ ey yad ehel ni Greek ey kantuy ‘medinnel kayud ngadan ku.’

wada-ak nan Ama, et henin hi-gayu e wada kayun hi-gak niya wada-ak daman hi-gayu. ²¹ Ya tuun kamengu-unnud ni tugun ku ey hi-gatu neminshed ni hi-gak. Ey ya tuun neminshed ni hi-gak ey pinpinhed daman Ama niya pinhed ku dama. Ey hi-gatu pengippeewwatan ku hedin hipa-ak.”

²² Himmapit etan hakey ni Judas, e beken hi Judas Iskariot e kantun Jesus ey “Apu, kele ebuh kamin pengippeamtaan mu hedin hipa ka? Kele beken ni emin ni tuu?” ²³ Kan Jesus ni hi-gatuy “Tep ebuh ida etan neminshed ni hi-gak niya kamengu-unnud ni tugun kun pengippeamtaan ku hedin hipa-ak. Pinheden idan Ama niya ippaptek midda tep wada kamin hi-gadan ingganah. ²⁴ Nem ya etan tuun eleg meminshed ni hi-gak ey kehgingen tudda tugun ku. Yadda eya nakka e-e-hela ey beken ni nemnem kun ebuh, nem nalpun Ama e nengitu-dak ni hi-gak.

²⁵ Nakka e-e-helan emin huyyan hi-gayu eyan wada-ak nin kad-an yu. ²⁶ Nem hedin um-alilli law etan ittu-dak Ama ni meihhullul ni hi-gak ni umbaddang ni hi-gayu e humman Ispirituh tu ey ittuluy tu eya ngunuk ma-lat paka-awatan yu hu meippanggep ni hi-gak. Ey paka-ittuttuddu tullin emin niya penemnem tun kenayun ni hi-gayu etan intenuttudduk.

²⁷ Anin ni umlawwak law, yaggud adyah e ihhi-yan kun hi-gayu hu linggep. Beken ni henin linggep idan eleg mengullug, tep beken humman ni makulug ni linggep. Et humman hu, etan kadenagi yu niya etan tattakut yu. ²⁸ Diddingngel yun nunman hu in-inhel kun kangkuy umlawwak, nem mambangngaddak ali mewan di kad-an yu, et hedin makulug ni pinhed yuwak, man wadan um-amleng kayun lawwan kud kad-an Ama e neta-ta-gey nem hi-gak. ²⁹ Nakka e-e-heladda emin huyyan nunyan eleg ni maipahding ma-lat hedin um-annuddalli ey mengullug kayulli law ni hi-gak. ³⁰ Nekemtang law hu pekiung-ungbalan kun hi-gayu, tep iyyalli law hi Satanas e ap-apun emin ni lawah ni tu peang-ang hu kabaelan tu, nem eleg mabalin ni tuwak apputen. ³¹ Emin hu pinhed Ama ey humman hu ippahding ku ma-lat amtaan emin ni tuud puyek e et-eteng hu impeminshed kun hi-gatu.” Negibbuh humman ni inhel Jesus ey kantuy “Inah kayu tep umlaw itsu.”

15

Hi Jesus hu neieligan etan ni annel ni wakal

¹ Wada intuttuddun Jesus ni in-alig tu. Kantuy “Hi-gak hu kamei-ellig di makulug ni wakal ey hi Ama hu kamampaptek. ² Hi-gayun kamengullug ni hi-gak hu kamei-ellig di pingin etan ni wakal. Yadda eleg mengu-unnud ni hi-gak, ey pea-allaw Apu Dios, henin etan ni pingin wakal ni eleg umlameh ni hepngiten etan ni kamampaptek et bekahen tu. Nem yadda mengu-unnud ni hi-gak, ey ippaptek Ama henin kapemaptek etan ni kamampaptek ni wakal ma-lat dakel illameh tu. ³ Inu-unnud yu hu intuttudduk ni hi-gayu, et humman hu kayu kamei-ellig etan di pingin nelinihan. ⁴ Hedin na-kal di annel tu etan pingi, man eleg umlameh. Et humman hu, hi-gayun kamei-ellig di pingin wakal ey mahapul ni mannenneng kayun hi-gak henin hi-gak

e mannennenggak ni hi-gayu. Tep hedin eleg kayu mannenneng ni mengullug ni hi-gak, man eleg yu han-ipahding hu pinhed ku.

⁵ Em, hi-gak hu kamei-ellig etan ni wakal ey hi-gayu hu kamei-ellig ni pingi tu. Ya tuun mannananeng ni hi-gak, henin hi-gak e pannananeng kun pemaptek kun hi-gatu ey kayyaggud ida ippahding tu et kamei-ellig ni dakel illameh tu. Tep makulug ni pakkadek baddangan ku hu tuu et han dammutun kayyaggud pehding tu. ⁶ Nem ya etan tuun eleg tu pannananeng ni mengullug ni hi-gak, ey endi silbin biyag tu. Heni etan ni pingin wakal ni eleg umlameh e kakekhata ni imbeng et hedin nakpit, man inepuyan. ⁷ Nem hedin mannananeng kayun mengullug ni hi-gak niya eleg yu iwalleng ida intuttudduk, ey anin ni hipa ibbageyun hi-gak et pehding ku. ⁸ Ya keiddeyyawan Ama ey yadda etan dakel ni illameh yu e humman ida etan kayyaggud ni pehding yu tep ya yuka pengu-unnudin hi-gak. Humman hu keang-angan tu e hi-gayu hu makulug ni disipol ku.

⁹ Ya neminhed Aman hi-gak ey henin nunman dama hu neminhed kun hi-gayu, et humman hu, pandinel kayud neminhed kun hi-gayu. ¹⁰ Hedin peka-u-unnuden yu tugun ku ey mannenneng kayun mengiddinnel ni neminhed kun hi-gayu. Heni daman hi-gak e nakka u-unnuda hu tugun Ama et ya keang-angan tu ey nakka medinnel ni neminhed tun hi-gak. ¹¹ Inhel ku huyyan hi-gayu ma-lat ya amleng ni wadan hi-gak ey wada daman hi-gayu et endi an pangkullangan ni pan-am-amlengan yu.

¹² Ya ittugun kun hi-gayu ey pan-impipinshed kayu henin neminhed kun hi-gayu. ¹³ Ya tuun ikkatey tu panyaggudan ni edum tu ey humman kei-ang-angan tun et-eteng impeminhed tu ey endi kei-ingnghan ni henin nunyan impeminhed. ¹⁴ Ey hi-gayu makulug ni gayyum ku hedin u-unnuden yu tugun ku. ¹⁵ Eleg dakeyu law ingnagnin bega-en ku, tep ya bega-en ey eleg tu amta hu wadad nemnem ni apu tu, nem ingnagnan dakeyun gayyum ku, tep emin dingngel kun Ama ey impeamtak ni hi-gayu. ¹⁶ Eleg yuwak pilien. Hi-gak nemilin hi-gayu. Pinutuk dakeyun hi-gak ni mengu-unnud ni tugun ku et yu ituttuddu ma-lat dumakkal ida mengullug ni hi-gak. Humman hu henin lameh yun kayyaggud ni mannenneng. Et iddawat Ama hu hipan ibbageyu hedin iddinel yun hi-gak. ¹⁷ Ya ittugun kun hi-gayu ey pan-impipinshed kayu.

Yadda eleg mengullug ey anggebe-hel dadda kamengullug nan Jesus

¹⁸ Hedin anggebe-hel dakeyuddan eleg mengullug ni hi-gak, ey nemnem yu e hi-gak nemangulun anggebe-hel da. ¹⁹ Gullat ni henin kayuddan eleg mengullug ni hi-gak, et pinpinheden dakeyun hi-gada. Nem beken kayun henin hi-gada, tep pinili dakeyun mengu-unnud ni elaw ku, et humman gaputun anggebe-hel dakeyuddan eleg mengullug ni hi-gak. ²⁰ Nemnem yu hu inhel ku lan hi-gayu e ya bega-en ey beken ni eta-ta-gey nem ya aputu, henin hi-gayu et hi-gak. Impanhelheltap da-ak idan eleg mengullug, et hanniman ali daman hi-gayu e makulug ni panhelheltap dakeyulli dama. Gullat et ni kinulug da hu intuttudduk, ey kullugen dalli et dama hu ituttuddu yu. ²¹ Anggebe-hel dakeyulli et panhelheltap dakeyu tep ya yuka pengu-unnudin hi-gak, niya gapu tep eleg da amta hi Apu Dios e nengitu-dak ni hi-gak. ²² Gullat ni eggak umli eyad puyek ni mantuttuddu, ey eleg

et meamta hu liwat dan daka pengehhingin hi-gak. Nem immali-ak, et humman hu, endi da pengigga-dulan tep inamta da, nem kahing ida. Et humman hu, mekastiguddalli. ²³ Ya tuun anggebe-hel da-ak ey anggebe-hel tu dama hi Ama. ²⁴ Gullat ni eggak ipahding ida miracles, e eleg kabaelin tuu ey eleg ida et manliwat. Nem inenang-ang da ey kapyra tun anggebe-hel dakemin Ama. ²⁵ Huyya inamnuan ni neitudek lad Tugun Moses e kantuy 'Anggebe-hel da-ak ni endi gaputu.'

²⁶ Nem ittu-dak kulli etan umbaddang ni hi-gayun melpun Ama e humman Ispirituh tu et ittudu tullin hi-gayu hu makulug ey peamta tullu hu meippanggep ni hi-gak. ²⁷ Mahapul daman yu ituttudu meippanggep ni hi-gak, tep neikukkuyyug kayun hi-gak ni laputun nantuttudduan ku ingganah nunya."

16

¹ Kan mewan Jesus idan disipol tuy "Inhel kudda huyyan hi-gayu ma-lat eleg yulli iwalleng hu yuka pengullug ni hi-gak anin ni waddada panligligatan yu. ² Tep edum alin aggew ey e-kalen dakeyud simbaan idan Jews. Ey yan nunman ali ey petteyen dakeyullin edum ni tuu, tep kanda na-mu ngu nem humman pinhed Apu Dios. ³ Huyyalli ippahding da, tep eleg da amta hi Ama niya eleg da-ak dama amta. ⁴ Inhel ku huyyan hi-gayun nunya ma-lat hedin um-amnulli, ey nemnemen yu e impamenguluk ni inhel ni hi-gayu. Yan laputun nantuttudduan ku ey eggak ehelen ida huyyan hi-gayu tep wada-ak nid kad-an yu.

Ya ngunun Ispirituh Apu Dios

⁵ Yan nunya ey mambangngaddak law di kad-an ni nengitu-dak ni hi-gak, ey endi, anin hakey ni hi-gayun kamammahmah hedin attu lawwan ku. ⁶ Tep kayu kumedek kaumlelemyung ni nanghelan kun hi-yanen dakeyu. ⁷ Nem e-helen kun hi-gayu e makulug ni panyaggudan yu hu peni-yanan kun hi-gayu. Tep hedin eggak umlaw ey eleg um-ali hu Ispirituh Apu Dios ni umbaddang ni hi-gayu. Et humman hu, mahapul ni umlawwak et nak ali itu-dak. ⁸ Et yan ellian tullu ey peamta tuddan eleg mengullug e neliwtan ida niya peamta tun hi-gada hu kakinayyaggud ku, ya elaw ni penummalyan Apu Dios niya elaw ni tuka pengastigu. ⁹ Peamta tun hi-gada e ya liwat da ey ya eleg da pengullugin hi-gak. ¹⁰ Ey peamta tun hi-gada e kayyaggud emin hu nakka pehding. Et ya kei-ang-angan ni kakinayyaggud ku ey ya pambangngadan kud kad-an Ama et eleg yuwak ali law ang-anga. ¹¹ Ey ya elaw ni panhuwetan alin Apu Dios ey meang-ang di nanhuwetan tun Satanas e ap-apun emin ni lawah et kastiguen tullu.

¹² Dakel et hu pinhed kun e-helen ni hi-gayu, nem eleg yu ni dama han-awat ni nunya. ¹³ Hedin um-ali etan Ispirituh Apu Dios e kamengippeamtan emin ni makulug, man peamta tullin emin ni hi-gayu hu makulug ni u-unnuden yu. Yadda peamta tu ey yadda etan pinhed Apu Dios niyadda etan mekapkapyallin hakey aggew. ¹⁴ Ey peiddeyyaw tuwak ali, tep peennamta tullin hi-gayu hu tugun ku. ¹⁵ Ey emin hu keiddeyyawan Ama ey keiddeyyawan ku dama, et humman gaputun nanghelan kun kankuy peamtallin Ispirituh tun hi-gayu hu tugun ku. ¹⁶ Anggegannu law ey eleg yuwak ali ang-anga, nem nekemtang ni ebuh ey ang-angen yuwak mewan."

Ya lemyungan da niya pan-am-amlengan da

¹⁷ Wada hakkey idan disipol Jesus ey kandan edum day “Kele kantuy anggegannu law ey eleg tayu ang-anga, nem nekemtang ali kunu mewan ey ang-angen tayu? Ey kele kantuy um-anemut di kad-an Ametu? ¹⁸ Hipa na-mu pinhed tun e-helen? Kele eleg meewasi huyyan inhel tu?”

¹⁹ Inamtan Jesus humman ni pinhed dan peteg ni amtaen et kantuy “Kaw pinhed yun amtaen hu keibbellinan ni kangkun anggegannu law ey eleg yuwak ang-anga, nem nekemtang ni ebuh ey ang-angen yuwak ali mewan? ²⁰ E-helen kun hi-gayu e makulug ni umlemyung kayulli tep ya meippahding ni hi-gak. Nem yadda eleg mengullug ni hi-gak ey man-am-amleng idalli tep ya humman ni meippahding ni hi-gak. Nem humman ni lemyungan yu ey mambalin alin amlengan yu. ²¹ Ya bii ey tuka panlelhani hu pan-ungnga tu. Nem hedin neukat hu u-ungnga tu, man tuka liwwana degeh ni nan-ungnga tu tep ya amleng tun u-ungnga tu. ²² Hanniman daman hi-gayu e kayu kaumlemyung nunya, nem hedin ang-angen yuwak ali mewan, ey man-am-amleng kayu ey endi tuun tu pesikked humman ni amleng yu.

²³ Yan nunman ali ey eleg mahapul ni hi-gak hu pengibbeggaan yun hipan mahapul yu, tep e-helen kun hi-gayu e makulug ni emin hu ibbagayun Ama ey iddawat tu tep ya yuka pengullugin hi-gak. ²⁴ Endi ni yu nengipatnaan ni nambagaan nan Aman baddang tun neipuun di yuka pengullug ni hi-gak. Nem e-helen kun hi-gayu e anin hipa ibbageyun hi-gatu et iddawat tu ma-lat umamleng kayun peteg.

Inapput Jesus ni emin hu lawah ni kapehpehding Satanas

²⁵ Impan-inna-abbig ku hu intuttudduk ni hi-gayu, et humman gaputun neligat yun ewwatan. Nem edum alin aggew, ey panna-ud kulli law ni ituttuddu hu meippanggep nan Ama ma-lat nelakah yun ewwatan. ²⁶⁻²⁷ Yallin nunman ni aggew ey anin inna-ud yun Ama hu hipan ibbageyu. Eleg mahapul ni hi-gak hu mengibbegga tep nakappinshed dakeyun hi-gatu tep pinhed yuwak ey kinulug yu e intu-dak tuwak ni hi-gatu. ²⁸ Em, nalpu-ak nan Ama di kabunyan et umli-ak eyad puyek, nem yan nunya ey hi-yanen dakeyu tep mambangngaddak di kad-an tu.”

²⁹ Et kan ida law ni disipol tuy “Kameewwasi hu muka ituttuddu, tep eleg mu law pan-inna-abbig. ³⁰ Inamta mi law e inamtam ni emin, anin ya nemnem ni tuu. Inamtam hu pinhed ni tuun ibbaga et han tu ibega, et humman hu mika kulluga e intu-dak dakan Apu Dios.”

³¹ Kan Jesus ni hi-gada ey “Yuwak law kakulluga, ³² nem e-helen kun hi-gayu e mekemkemtang ali, anin yan nunya et pan-inhihi-yanan yuwak et hahhakkeyyak tep wada hakkey ni hi-gayu ey um-anemut di baley tu. Nem wada hi Aman hi-gak ni kenayun. ³³ Inhel ku huyya ma-lat madinel kayun hi-gak et pelinggep ku nemnem yu. Yadda eleg mengullug ey panliligat dakeyulli, nem entan takut yu, tep makulug ni inapput ku etan ap-apun emin ni lawah eyad puyek.”

17

Ya nengidasalan Jesus idan kamengullug ni hi-gatu

¹ Inhel Jesus huyya ey intangaw tu et mandasal nan Apu Dios e kantuy “Ama, nedayngan law hu gintud mun pengippeang-angan

mun keiddeyyawan ku e U-ungngam. Peang-ang mu humman ni keiddeyyawan ku ma-lat ang-angen idan tuu hu kasina-gey mu. ² Indawat mu kelebengan kun man-ap-apun emin ni tuud puyek, ma-lat wadaen ku biyag ni endi pappeg tuddan tuun impangulug mun hi-gak. ³ Et yadda etan tuun amta daka e makulug ni Dios niya amta da-ak e hi Jesus Christo e intu-dak mun um-alid puyek, ey hi-gadalli hu mekibi-biyag ni ingganah di kad-an mu. ⁴ Impeang-ang kud ngunun indawat mun hi-gak hu dayaw mu et adyah e ginibbuh ku humman ni ngunuk. ⁵ Et yan nunya e Ama, ey peang-ang mu law hu keiddeyyawan kun henin dayaw ku eman ni wada-ak ni hi-gam eman ni eleg ni mawedadda eya wadan nunya. Peang-ang mu humman ni dayaw ku eyan pambangngadan kun hi-gam.

⁶ Impeamtak hu meippanggep ni hi-gam idan tuun impangulug mun hi-gak. Eleg ida la ni mengullug, nem pinutuk muddan mengullug ni hi-gak. Tuum ida dedan, mukun nengulug idan hi-gak niya impaka-u-unnud da tugun mu. ⁷ Inamta da law e emin hu impahding ku niya intuttudduk ey nalpu hi-gam. ⁸ Intuttudduk ni hi-gada hu tugun ni indinel mun hi-gak et u-unnuden da. Inamta da law e nalpu-ak ni hi-gam niya daka kulluga e intu-dak muwak.

⁹ Ama, nakka pan-iddasalidda ma-lat baddangan mudda. Beken ni yadda etan eleg mengullug ni hi-gak hu nakka pan-iddasali, nem yadda etan tuum ni impangulug mun hi-gak, tep tuum ida. ¹⁰ Endi hu tuum ni beken kun tuu. Hanniman idan tuuk e tuum ida dama, et ya dayaw ku ey meippeang-ang ni hi-gada. ¹¹ Ngannganih law peniyanan kun hi-gadad puyek, tep um-anemuttak di kad-an mu. Ama e kekakkayyaggudan niya et-eteng kabaelan tu, ipaptek mu anhan ida eya impangulug mun hi-gak, ma-lat mandadagyum ida henin nandagyuman ta. ¹² Impapaptek kudda eyan nekihahha-adan kun hi-gada tep ya et-eteng kabaelan kun indawat mun hi-gak et endi hakey ni hi-gadan mekastigu. Ebuh etan hakey ni tuu e hi Judas, nem neipahding tep humman hu inamnuan ni impaitudek mud ehel mu.

¹³ Ittela-ak law, ey nakka pan-e-hela huyyan hi-gada ma-lat umam-leng idan peteg henin hi-gak. ¹⁴ Intuttudduk ni emin hu tugun mun hi-gada et u-unnuden da. Et mukun angebe-hel idaddan eleg mengullug, tep hin-appil law hu elaw da e henin elaw ku. ¹⁵ Eggak ibbagan hi-gam ni mudda pattalen hu kamengullug et yadda eleg mengullug, nem nakka ibbaga anhan ni hi-gam e baddangim ida kamengullug ma-lat eleg ida haulen Satanas e ap-apun emin ni lawah. ¹⁶ Yadda kamengullug ey eleg law man-ingngeh hu elaw dad elaw idan eleg mengullug, tep henin elaw ku hu elaw da. ¹⁷ Baddangim idan mengunnud ni tugun mu, tep makulug emin hu tugun mu. ¹⁸ Ittu-dak kuddan an mantuttudduddan eleg mengullug henin nengitu-dakan muwak eyad puyek ni an mantuttuddun meippanggep ni hi-gam. ¹⁹ Gapuh ni hi-gada ey i-eng-eng ku annel kun hi-gam, et u-unnuden ku hu pinhed mu, ma-lat maieng-eng ida dama et hi-gam ni ebuh hu u-unnuden da.

²⁰ Beken ni yaddan ebuh eya disipol ku hu nakka pan-iddasali, nem anin idallin mengullug ni hi-gak ni edum ni aggew tep ya daka ittutuddu. ²¹ Ama, nak ida kaiddasali ma-lat mandadagyum idan emin henin nandagyuman ta. Ey ma-lat mandadagyum itsun emin

et kulugen idan eleg mengullug e intu-dak muwak. ²² Peiddeyyaw kudda henin nengipedayawan mun hi-gak ma-lat mandadagyum ida henin hi-gata. ²³ Pinhed kun mannenneng ni wada-ak ni hi-gada henin kawedam ni hi-gak ma-lat mandadagyum ida et pengamtaan idan eleg mengullug e intu-dak muwak, niya ma-lat amtaen da e nakappinshed mudda hu kamengullug henin neminshed mun hi-gak.

²⁴ Ama, pinhed kun yadda kamengullug ni impangulug mun hi-gak ey mekiha-ad idan hi-gak di kabunyan, ma-lat ang-angen da dayaw kun indawat mu la eman ni eleg mu ni letuen eya puyek, tep nakappinshed muwak. ²⁵ Ama, e kakkayyaggud ni peteg, eleg daka amtaddan eleg mengullug ni hi-gam, nem inamta dakan hi-gak. Ey yadda eya kamengullug ni hi-gak ey inamta da e intu-dak muwak. ²⁶ Impeamtak ni hi-gada hu meippanggep ni hi-gam, ey pannananeng kun pehding, ma-lat pinheden da edum da henin impeminshed mun hi-gak et makidagymmak ni hi-gada.”

18

Ya nampapan dan Jesus

(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; Luke 22:47-53)

¹ Negibbuh humman ni dasal Jesus et manglaw ida. Inagwat da hu kulukul e Kidron ey dinteng da etan leguntan netamman ni keyew ni olibah. ² Hi Judas e nengihdul nan Jesus ey naka-amta tu humman ni linawwan da, tep yadman hu daka lallawwid Jesus.

³ Entanni ey limmaw hi Judas et tuddalli ikuyug hu sindalu niyadda guwalyad Tempol ni intu-dak idan Pharisee niyadda ap-apuddan padin an mampang nan Jesus e nampandilag ida niya nampan-ispadah ida. ⁴ Inamta dedan Jesus humman ni mekapkapyan hi-gatu et tu dammuen ida et kantun hi-gaday “Hipa yuka hemmahemmaka?” ⁵ Kanday “Hi Jesus di Nazareth.” Kan Jesus ni hi-gaday “Hi-gak hi Jesus.” Hi Judas e nengihdul nan Jesus ey wadadman e kamekieh-ehneng idaddan etan ni sindalu.

⁶ Yan nanghelan tun kantuy hi-gatu hi Jesus, ey pinhakkeyey himmunay ida ey netu-liddad puyek. ⁷ Impidwan Jesus mewan et kantuy “Hipa yuka hemmahemmaka?” Ey kanday “Hi Jesus di Nazareth.”

⁸ Kan Jesus ey “Tam kankuy ‘Hi-gak humman.’ Hedin hi-gak hu yuka an hemmahemmaka, entan tu ilegat ida eya edum ku et lumaw ida.” ⁹ Huyya inamnuan eman lan inhel tun nunman ni kantuy “Ama, endiddan eyan tuun impangulug mun hi-gak hu mekastigu.”

¹⁰ Pinhakkeyey inuknut Peter hu ispadah tu et palngen tu wannan ni tangilan Malkus e bega-en ni Eta-gey ni Padi. ¹¹ Nem inhelan Jesus hi Peter e kantuy “Pebanggad mud asip eya ispadah mu. Ebbuluten kun manhelheltap, tep huyya pinhed Aman meippahding ni hi-gak.”

¹² Inhel tu humman ey limmaw ida sindalu, ya ap-apu da et yadda guwalyan Tempol et baluden da hi Jesus. ¹³ Ya nemangulun nengilawwan dan hi-gatu ey yad kad-an Annas e aman ahwan Kayaphas e neputuk ni Eta-gey ni Padin nunman ni toon. ¹⁴ Hi Kayaphas hu nanghel idaddan edum tun ap-apun Jews ni kantuy “I-imman hu mettey huyyan hakey ni tuu ma-lat panyaggudan tayun emin, nem ya itu mettey ni emin ni Jews.”

Inhaut Peter e inamta tu hi Jesus

(Matthew 26:69-70; Mark 14:66-68; Luke 22:55-57)

¹⁵ Hi Simon Peter et ya etan hakey ni disipol ey neiunud idad nengilawwan dan Jesus. Humman ni hakey ni disipol ey neka-aman etan ni Eta-gey ni Padi, et ma-nun hi-gatu tep nekilaw nan Jesus di baley etan ni padi. ¹⁶ Nem hedin hi Peter, ey nan-eh-ehneng ngud eheb ni luhud etan ni baley. Limmaw humman ni hakey ni disipol et tu ehlen etan ni biin kamangguwalyad eheb ma-lat pahgep tu hi Peter. ¹⁷ Kan nunman ni bii nan Peter ey “Kaw beken ni hi-gam hu hakey ni disipol Jesus?” Kan Peter ey “Beken.”

¹⁸ Nan-apuy ida bega-en et yadda guwalyan Tempol, tep keteketel et mandangdang ida et makidangdang hi Peter ni hi-gada.

Ya nemistigalan ni Eta-gey ni Padi nan Jesus

(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; Luke 22:66-71)

¹⁹ Hedin hi Jesus, ey kapanhumalyaan etan ni Eta-gey ni Padi, e tuka mennahmahi hu meippanggep idan disipol tu et yadda intuttuddu tu. ²⁰ Ey kan Jesus ni hi-gatuy “Nandingngel ida intuttudduk di katuu-tuu tep yad kesimsimbaan tayun Jews niyad Tempol hu nantuttudduan kun kenayun ey yadman hu kakeemmuemmungin dakel ni tuu. Endi nak intalun nak intuttuddu. ²¹ Kele muwak kabistigalan meippanggep ni intuttudduk? Ibegam ida etan ni nangngel ni intuttudduk et inamta da.”

²² Inhel Jesus huyya ey inamping etan ni guwalyan neitakdul ni hi-gatu et kantuy “Kele hannitan muka penummang ni Eta-gey ni Padi? Kaw endi lispituh muh?” ²³ Kan Jesus ni hi-gatuy “Hedin neihla hu inhel ku, ehel mu hu neihlaan ku. Kele muwak ampingen ni nak nanghelan ni makulug?”

²⁴ Hi Jesus e nanengtun nebabbalud ey impalaw Annas di kad-an Kayaphas e Eta-gey ni Padi.

Ya pidwatun nengiheutan Peter e inamta tu hi Jesus

(Matthew 26:71-75; Mark 14:69-72; Luke 22:58-62)

²⁵ Nanengtun kamandangdangdang hi Simon Peter ey kandan hi-gatuy “Kaw beken ni hi-gam hu hakey ni disipol etan ni binelud da?” Inhaut Peter et kantuy “Tam bekennak ngu.” ²⁶ Nem kan etan ni hakey ni bega-en ni Eta-gey ni Padi hi-gatuy “Tam hi-gam etan inang-ang kun kadwan Jesus etan di leguntan natneman ni olibah.” Humman ni bega-en ey neiegi etan ni bega-en ni pinlang Peter tangila tu. ²⁷ Nem inhaut mewan Peter. Pinhakkeyey simmekuk hu manuk.

Ya nambistigalan Pilate nan Jesus

(Matthew 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; Luke 23:1-5)

²⁸ Negibbuh hu nemistigalan Kayaphas nan Jesus ni kamangkewawa et ilaw dad baley Pilate e governor. Yadda ap-apun Jews ey eleg ida mekihgep, tep pi-yew ni pekihemmulan dan Piyestah ni Passover hedin umhegep idad baley ni beken ni Jew. ²⁹ Et mukun immehep hi Pilate et kantun hi-gaday “Kaw hipa kan yun nambahulan eyan tuu?” ³⁰ Kandan hi-gatuy “Gullat kedi ngun endi bahul tu et kele mi i-allid kad-an muh?”

³¹ Kan Pilate ni hi-gaday “Ilaw yu ngu et yu bistigalen meippuun di linteg yu.” Nem kan idan Jews ni hi-gatuy “Pinhed min ippatak, nem

endi kelebengan min Jews ni memettey ni tuu, tep humman hu olden yun iRome.”³² Huyyan meippahding hu amnuan eman ni inhel tu lan elaw ni ketteyyan tun kantuy meippettak.

³³ Himmegep hi Pilate di bawang et pahgep tu hi Jesus et kantun hi-gatuy “Kaw hi-gam hu Patul idan Jews?”³⁴ Kan Jesus ey “Kaw nalpud nemnem mu huttan winu dingngel mud edum ni tuu?”

³⁵ Kan Pilate ey “Bekennak ni Jew, et humman hu eggak amta hu meippanggep ni hi-gam. Nem hipa dedan impahding mu et daka in-aliddan edum mun Jews niyadda ap-apuddan padid ya?”³⁶ Kan Jesus ey “Beken ni henin kapan-ap-apuid puyek hu elaw ni nan-ap-apuan ku. Tep gullat ni hanniman et wadan mekidpap ida kamengu-unnud ni hi-gak ma-lat eleg da-ak baluden idan Jews.”

³⁷ Kan Pilate ey “Et patul ka tep?” Kan Jesus ey “Makulug huttan ni inhel mu. Huyya gaputun inlian ku eyad puyek et maiungnga-ak ni tuu ma-lat wada inna-nuk ni mengituttuddun makulug. Emin ida neminshed ni mengamtan makulug ey daka kulluga nakka ittuttuddu.”

³⁸ Kan Pilate ey “Inna-nun pengamtaan ni makulug?”

Ya nengipepateyan dan Jesus

(Matthew 27:15-31; Mark 15:6-20; Luke 23:13-25)

Inhel tu huyya ey immehep mewan di kad-an idan Jews et kantuy “Endi himmak kun bahul tu.”³⁹ Nem katootoon ey wada etan elaw yu e hedin Piyestah ni Passover, man yuka ibbagan hi-gak et nakka ibbukyat hu hakey ni neikelabut. Kaw pinhed yun ibbukyat ku hu Patul yun Jews?”⁴⁰ Nem katkuk ida etan tutu-u e kanday “Hi Barabbas hu ibbukyat mu, beken tu!” Hi Barabbas ey et-eteng nambahulan tu.

19

¹ Et imandal Pilate ni pan-ebiligen idan sindalu tu hi Jesus.
² Immaladda pay hu sindalun hebit et palikuhen da et papngget dad ulun Jesus. Et pebalwasian dan madlang ni kaibbalwasin patul.
³ Limmaw idad kad-an tu ni hineghegnud da e kanday “Dayaw tayu numan eya patul idan Jews!” Inhel da humman ni inamping da.

⁴ Immehep mewan hi Pilate et kantuddan Jews ey “Pe-hep ku etan tuu ma-lat pengamtaan yu e endi nakka hemmakan bahul tu.”

⁵ Et umhep hi Jesus e nanengtun imbalwasi tu etan madlang niya nampenget ni hebit. Kan Pilate ni hi-gaday “Adyah etan tuu.”

⁶ Inang-ang idan ap-apuddan padi et yadda guwalya hi Jesus ey katkuk ida e kanday “Ipetak yud krus! Ipetak yud krus!” Kan Pilate ni hi-gaday “Ilaw yu ngu et yu ipetak di krus tep endi nakka hemmakan bahul tu.”⁷ Kan idan Jews ni hi-gatuy “Nambahul di elaw mi tep kantuy hi-gatu U-ungngan Apu Dios, et humman hu mahapul ni mettey.”

⁸ Dingngel Pilate huyya ey nema-man simmakut ni peteg.

⁹ Himmegep di baley da et ayagan tu mewan hi Jesus et kantun hi-gatuy “Kaw attu nalpuam?” Nem eleg umhumang.¹⁰ Et kan Pilate ey “Kele eleg ka umhumang? Kaw eleg mu amta e wada kelebengan kun mengibbukyat ni hi-gam winu mengippepettak ni hi-gam di krus?”

¹¹ Kan Jesus ni hi-gatuy “Endi kelebengan hedid eleg iebulut Apu Dios hu hipan pehding mun hi-gak. Et humman hu, yadda etan nengilin hi-gak di kad-an mu ey nela-la-med liwat da nem hi-gam.”

¹² Inhel Jesus huyya ey impatnan Pilate mewan ni ibbukyat et, nem ida kamantetekkuk hu Jews e kanday “Hedin ibbukyat mu eya kantun hi-gatu patul ey bellawen dakan Cesar. Tep ya tuun kantuy hi-gatu patul ey buhul Cesar.”

¹³ Yan nangngelan Pilate nunya ey impa-hep tu hi Jesus et yumudung hi Pilate di kapanbistigali e kameingngadnin Nedalipeyan ni Batu. (Yad ehel ni Hebrew ey Gabbata.)

¹⁴ Ngannganih ni mandattek hu aggew ni nunman ni pandaddanan dan Piyestah ni Passover ey kan Pilate idan Jews ey “Adyah eya patul yu.” ¹⁵ Ey ida kamantetekkuk e kanday “Ilaw yu et yu ipetak!” Kan Pilate ni hi-gaday “Kaw peippetak ku patul yu?” Kan idan ap-apuddan padi ey “Endi edum ni patul mi! Hi Cesar ni ebuh.”

Ya nengipetakan dan Jesus di krus

(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; Luke 23:26-43)

¹⁶ Et iebulut law Pilate ni ellan idan Jews hi Jesus et da paipetak idan sindalun Rome di krus. ¹⁷ Impapehan dan Jesus etan krus tu et ilaw dad duntug e Golgotah e ya keibbellinan tu ey heni genit ni ulu angang tu. ¹⁸ Impatak idan sindalu hi Jesus et igawwa dad nambattanan idan dewwan balud ni neipetak dama.

¹⁹ Wada impaitudek Pilate ni sinyal et ipetak dad ta-pew ni ulun Jesus di krus. Ya neitudek ey kantuy “Huyya hi Jesus di Nazareth e Patul idan Jews.” ²⁰ Neitudek humman di tellun ehel, yad Hebrew, yad Latin niyad Greek. Ey dakel ida Jews ni nemidbid nunman, tep neihnpun di Jerusalem humman ni nengipetakan dan Jesus. ²¹ Entanni ey kan idan ap-apuddan padi nan Pilate ey “Hullulim eman neitudek ni ‘Patul idan Jews’ et kammuy ‘Huyyan tuu ey kantuy hi-gatu hu patul idan Jews.’ ” ²² Nem kan Pilate ey “Eggak hulluli humman ni intudek ku!”

²³ Yan nengipetakan idan etan ni epat ni sindalu nan hi Jesus ey illa da balwasi tu et i-peng da. Neki-la da etan andukkey ni balwasi tun inebel ni endi kugut tu. ²⁴ Et iuungbal da e kanday “Eleg tayu bi-kia huyya, nem ibinnunut tayu et ngenamung ni hi-gatsu mengella.” Huyya inamnuan etan ni neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy “In-epeng da balwasik niya imbinnunut da hu andukkey ni balwasik.”

*

Et humman tu-wangu impahding idan etan ni sindalu.

²⁵ Wadaddadman di inan Jesus, hi agin inetu e hi Maria e ahwan Kelopas et hi Maria Magdalena. Immehneng idad neihnpun di krus ni neipetakan Jesus. ²⁶ Inang-ang Jesus hi inetu e kaman-eh-ehneng di kad-an etan ni nakappinhd tun disipol tu ey kantuy “Ina, yan nunya ey ibilang mu hi ditten u-unggam.” ²⁷ Et kantu daman etan ni disipol ey “Ibilang mu hi ditten hi inam.” Neipalpun nunman ni aggew ey ingkuyug nunman ni disipol hi inan Jesus et manha-ad di baley da.

Ya neteyyan Jesus

(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; Luke 23:44-49)

²⁸ Inamtan Jesus e ginibbuh tu law ni emin hu pinhd Apu Dios ni meippahding et kantuy “Na-wew wak.” Huyya inamnuan ni

impatudek Apu Dios. ²⁹ Wadadman hu pimmit ni meinnum et itamel dadman hu bulak et iplat dad paul et itumuk dad bungut Jesus. ³⁰ Sinamtaman Jesus ey kantuy “Negibbuh ngunuk.” Ey inyuung tu ey netey.

³¹ Eleg pinhed idan ap-apun Jews ni mannenneng ida etan neipetak di krus ni nunman ni aggew ni pandaddanan da, tep yan kewa-waan tu ey Sabaduh e daka pakangngillinan peteg tep Piyestah ni Passover. Et lumaw idad kad-an Pilate ni mengibbega hedin dammutun hehpungen da hu heliddan neipetak ma-lat anggegannuy netey ida et dadda ikulung. ³² Et umitu-dak hi Pilate ni sindalu et da hepungen hu heliddan etan ni dewwan edum Jesus ni neipetak. ³³ Nem hedin hi Jesus, da ang-angen ey netey et eleg da hepungen heli tu. ³⁴ Nem hinudpak ni hakey ni sindalun pahul tu hu taglang Jesus ey neukat kuheyaw niya danum. ³⁵ Emin ida huyyan nekapkapy ey makulug tep inang-ang ku, et mukun intudek ku ma-lat mangulug kayu. ³⁶ Huyya inamnuan ni impatudek Apu Dios ni kantuy “Endi an mehpong ni tungal tu.” ³⁷ Ya hakey mewan ni immamnun impatudek Apu Dios ey ya etan kantuy “Ang-ang-angen dalli etan hinudpak dan pahul.” †

Ya neikulungan Jesus

(*Matthew 27:56-61; Mark 15:42-47; Luke 23:50-56*)

³⁸ Wada hi Joseph e iArimatea ni limmaw di kad-an Pilate et tu ibega e ellan tu annel Jesus ma-lat tu ikulung. In-abulut Pilate et alen Joseph etan annel Jesus et tu ikulung. Hi Joseph hu hakey ni kamengullug nan Jesus, nem eleg tu peam-amta, tep kaumtakut idan Jews. ³⁹ Hi Nikodemus e hi-gatu la etan limmaw di kad-an Jesus ni hileng ey in-ali tu dama bangbanglun kameihha-ad di annel ni netey e ngannganih ni neliman kiloh. ⁴⁰ Et mambaddang idan nengihha-ad nunman ni bangbanglud annel Jesus et libutan dan mablah ni luput, tep humman elaw idan Jews ni daka pemapteki ni annel ni meikkullung. ⁴¹ Ya etan di neihnpup di nengipetakan dan Jesus, ey wadadman hu leguntan wada pakekapyan kulung ni endi ni neikulung diman. ⁴² Et gapu tep yan nunman ni aggew ey pandaddanan dan Piyestah ni Passover ey yan kewa-waan tu ey Sabaduh ey ingkulung dadman hi Jesus tep neihnpup.

20

Ya netagwan Jesus

(*Matthew 28:1-8; Mark 16:1-8; Luke 24:1-12*)

¹ Kamangkewa-wan Lingu ey limmaw hi Maria Magdalena di kulung Jesus ey inang-ang tu e naglid etan batun neitengeb di kulung. ² Et mambebessik ni limmaw di kad-an Peter et ya etan nakappinhed Jesus ni disipol tu et kantun hi-gaday “Inla da annel Apu Jesus di kulung, tawwey ngu nengilawwan da!”

³ Et besiken di Peter ni limmaw di kulung. ⁴ Linakxingan etan ni hakey ni disipol hi Peter et mabukul ni dimmateng di kulung. ⁵ Nem eleg humgep. Inhi-dip tu kulung ey attukaw hu annel Jesus, ebuh hu libut ni annel tun wada. ⁶ Dimmateng dama hi Peter et ipa-yuh tun humgep. Ey inang-ang tu dama libut ni annel Jesus ⁷ et ya libut ni ulu tu. Ya etan libut ni ulu tu ey neappil ni neludun. ⁸ Et humgep

† 19:37 19:37 Sekariah 12:10

dama law etan hakey ni disipol et ang-angen tun emin ey kinulug tu e netagwan hi Jesus. ⁹ Tep ingganah nunman ey eleg da awatan etan impatudek Apu Dios ni kantuy metegguan hi Jesus.

¹⁰ Et umenamut ida.

Ya nampeang-angan Jesus nan Maria Magdalena

(Matthew 28:9-10; Mark 16:9-11)

¹¹ Hedin hi Maria, ey hini-yan dad kulung e kaumnanginangih. Inhi-dip tu bawang ni kulung ¹² ey inang-ang tu dewwan anghel e mablah balwasi da e yimmudung idad neiha-adan la nin annel Jesus. Yimmudung etan hakey ni anghel di petek ni nengiulluan Jesus, ey ya etan hakey di andayyan.

¹³ Kandan Maria ey “Kele kaka umnanginangih?” Kantun hi-gaday “Tep illa da annel Apu Jesus ey eggak amta nengilawwan da.” ¹⁴ Inhel tu huyya et manwingi ey wada inang-ang tun tuun immehneng di dingkuggan tu. Hi Jesus humman, nem eleg tu immatunan. ¹⁵ Et kan Jesus ni hi-gatuy “Kele kaka mannengngih? Hipa muka hemmahemmaka?” Kan Maria na-mu ngu nem hi-gatu etan kamampaptek idan keyew ni neitnem diman et kantun hi-gatuy “Apu, hedin hi-gam hu nengalan annel Jesus, itudum hu mu nengih-adan et nak alen.”

¹⁶ Himmapit hi Jesus et kantuy “Maria.” In-ang-ang Maria ey inimmatunan tu et kantuy “Rabboni.” (Huyya ey ehel ni Hebrew e ya keibbellinan tu ey “Mittuduh.”) ¹⁷ Kan Jesus ni hi-gatuy “Entan tu itettedged ni hi-gak, tep eggak ni lumaw di kad-an Ama. Lakkay kumad kad-an idan kamengullug ni hi-gak e impan-agik et ehelen mun hi-gada e mambangngaddak di kad-an Ama e Ameyu dama ey Dios ku niya Dios yu.”

¹⁸ Et lumaw hi Maria Magdalena di kad-an idan disipol Jesus et kantuy “Inang-ang ku hi Apu Jesus.” Et ehlen tun hi-gada inhel Jesus.

Ya nampeang-angan Jesus idan disipol tu

(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49)

¹⁹ Mahmahdem nunman ni Lunggu ey neamung ida disipol Jesus e inlekbi da tep ida kaumtatakut idan ap-apuddan Jews. Nem pinhakkeyey wada hi Jesus e immehneng di kad-an da et kantun hi-gada ey “Meweddan hi-gayu linggep.” ²⁰ Et peang-ang tu liput idan ngamay tun nepatak et ya taglang tun nehudpak. Ey immamleng idan peteg ni nenang-angan dan Apu Jesus.

²¹ Kan Jesus mewan ey “Meweddan hi-gayu linggep. Ittu-dak dakeyu henin nengitu-dakan Aman hi-gak et kayu mantuttuddu.” ²² Ginibbuh tun inhel huyya ey hineng-aban tudda et kantuy “Dawat yu Ispirituh Apu Dios. ²³ Ya tuun mantuttuyyun liwat tu, ey kanyuy ‘Pessinsahan Apu Dios hu liwat mu,’ ey makulug ni pessinsahan tu. Nem ya tuun eleg mantuttuyyun liwat tu, ey kanyuy ‘Eleg pessinsahin Apu Dios hu liwat mu,’ ey makulug ni eleg tu pessinsahi.”

Ya nengipeang-angan Jesus ni ngamay tun Tomas

²⁴ Hi Tomas e nginedanan dan hi Dupi-il e hakey ni disipol Jesus, ey eleg tu ang-angen hi Jesus, tep endin nunman ni inlian tu. ²⁵ Kan idan edum tun disipol ey “Inang-ang mi hi Apu Jesus.” Nem kantuy “Pakkadek ang-angen ku et tedeken ku hu liput ni nepatak di ngamay

tu niya mahapul ni keppaen ku etan nehudpak di taglang tu et hannak kuluga e netagwan.”

²⁶ Nelabah walun aggew ey neamung ida mewan hu disipol Jesus e wada law hi Tomas ni nunman. Neilekbi habyen, nem endi mewan maptek ey wada hi Jesus e immehneng di kad-an da. Kantuy “Meweddan hi-gayu linggep.”

²⁷ Et kantun Tomas ey “Ang-ang mu eya ngamay ku et tedeken mu liput ku. Kapam pay eya nehudpak di taglang ku. Entan law pandewadewam, nem kulug mu e netagwannak.” ²⁸ Ey kan Tomas ni hi-gatuy “Makulug e hi-gam hu Ap-apu, niya hi-gam hu Dios ku!” ²⁹ Kan Jesus ni hi-gatuy “Kinulug muwak law tep inang-ang muwak. Nem man-am-amleng ni peteg hu tuun kamengullug ni hi-gak, anin ni eleg tuwak ang-angen.”

Ya gaputun neitudkan emin eyan neitudek

³⁰ Dakel pay hu impahpahding Jesus ni miracles ni eleg maitudek eyad libluh. ³¹ Nem neitudek ida huyya ma-lat kulugen yu e hi Jesus hu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu niya ma-lat kulugen yu e hi-gatu hu U-ungngan Apu Dios et meidwatan kayun biyag ni endi pappeg tu tep ya yuka pengullug ni hi-gatu.

21

Ya nampeang-angan Jesus idan ni pitun disipol tu

¹ Entanni ey nampeang-ang mewan hi Jesus idan disipol tud kad-an ni baybay di Tiberias. Heninnuy neipahding: ² Wadad Simon Peter, hi Tomas e daka ingngadnin hi Dupi-il, hi Nathaniel di Kanah di Galilee, yadda etan dewwan u-ungngan Sebedi et yadda dewwan edum dan disipol Jesus. ³ Kan Peter ey “Umlawwak ni an menebbukul ni deleg.” Ey kan idan edum tuy “Mekillaw kamin hi-gam.” Et mambangkadda et ilallabbi dan nantabukul, nem endin hekey tinebukul da.

⁴ Kamangkewa-wa ey wada hi Jesus e kaman-eh-ehneng di gilig ni baybay, nem eleg da immatunan e hi-gatu humman. ⁵ Immehel ni hi-gada e kantuy “Kaw wada sinebukul yu e aaggik?” Kanday “Tam endi nisin hekey.”

⁶ Kantun hi-gaday “Bekah yu tabukul yud appit ni winannan ni bangka et dakel ellan yu.” Et bekahen da tabukul dadman ey dakel numan hu netabukul ni deleg et eleg da hangguyud hu tabukul di bangka tep mebel-at.

⁷ Ey kan etan ni disipol ni nakappinhed Jesus nan Peter ey “Hi-gatu hi Apu Jesus.” Dingngel Peter humman ey nambalwasi tep nammu-lih et dumep-ah et lumaw di kad-an Jesus. ⁸ Nanha-ad ida edum di bangka e daka pan-igguyud hu tabukul ni napnun deleg. Neihnup idad gilig ni baybay e wada hanggatut na-mun ebuh ni mitroh hu kadinawwi da.

⁹ Dimmakal ida ey inang-ang da ngimmaban apuy ni kapampengit-tangtangan Jesus ni deleg ey wada sinapay. ¹⁰ Kan Jesus ey “I-li kayun deleg ni sinebukul yu.”

¹¹ Limmaw hi Peter di bangka et idekal tu etan tabukul. Napnu tabukul ni etta-teng ni deleg e hanggatut et nelima et tellu. Mebel-at etan tabukul tep napnun deleg, nem eleg mebi-ki. ¹² Kan Jesus ni hi-gada ey “Ikeyuy et mangan itu.” Ida kaum-e-gen ni mengibbeggan

ngadan tun nenang-angan da, tep inamta da e hi-gatu hi Apu Jesus. ¹³ Illa tu etan sinapay niya deleg et iwatwat tun hi-gada. ¹⁴ Huyya pitlutun nampeang-angan Jesus idan disipol tu neipalpun netagwan tu.

Ya nan-ung-ungbalan di Peter nan Jesus

¹⁵ Immipah ida ey kan Jesus nan Simon Peter ey “Simon e u-ungngan John, kaw e-etteng impeminhed mun hi-gak nem yadda eya edum mu?” Kantun Jesus ey “Em, Apu. Inamtam e pinhed dakan hi-gak.” Kan Jesus ni hi-gatuy “Ipaptek mudda kamengullug ni hi-gak henin kapemaptek ni kamampattul ni impah ni kalneroh.”

¹⁶ Impidwan Jesus e kantun Simon ey “Simon e u-ungngan John, kaw pinhed muwak?” Kan mewan Peter ey “Em, Apu. Inamtam e pinhed dakan hi-gak.”

Kan mewan Jesus ni hi-gatuy “Ipaptek mudda kamengullug ni hi-gak henin kapemaptek ni kamampattul ni impah ni kalneroh.”

¹⁷ Impitlun Jesus et kantuy “Simon e u-ungngan John, kaw pinhed muwak?” Makaggeh law nennem Simon Peter tep kaippenidpidwan Jesus ni e-helen humman ni hi-gatu et kantun Jesus ey “Apu, inamtam ni emin. Inamtam et pinhed dakan hi-gak.”

Kan Jesus ni hi-gatuy “Ipaptek mudda kamengullug ni hi-gak henin kapemaptek ni kamampattul ni impah ni kalneroh. ¹⁸ Dengel mu eya makulug ni e-helen ku. Yan muka penikkeni, ey nambalwasi ka ni limmaw kad pinhed mun lawwan. Nem hedin mea-amma kalli, ey iddewdew mulli ngamay mu et baluden ni edum ni tuu et ilaw dakad eleg mu pinhed ni lawwan.” ¹⁹ Humman inhel Jesus tep pinhed tun amtaen Peter hu elaw alin ketteyyan tu ma-lat kaideyawan Apu Dios. Et kan Jesus nan Peter ey “U-unnud muwak.”

Ya nanghelan Jesus nan hi Peter ni meippanggep nan John

²⁰ Nanligguh hi Peter ey inang-ang tu etan disipol ni nakappinhed Jesus e kameitu-tu-nud ni hi-gada. Hi-gatu la hu neitakdul nan Jesus ni nengannan dad Jerusalem, et ibega tun hi-gatu hedin hipan hi-gada hu mengihdul ni hi-gatu. ²¹ In-ang-ang Peter nunman ni disipol et kantun Jesus ey “Apu, hipalli dama mekapkapyan hi-gatu?”

²² Kan Jesus nan Peter ey “Kaw hedin kangkuy mannenneng alin mategu ingganah ni pambangngadan ku, ey kaw hipa humman ni hi-gam? U-unnud muwak.”

²³ Gapun nunyan inhel Jesus ey nanhinap e kanday eleg ali mettey humman ni disipol. Nem beken humman ni inhel Jesus, tep kantun ebuh ey “Kaw hedin kangkuy mannenneng alin mategu ingganah ni pambangngadan ku, ey kaw hipa humman ni hi-gam?”

²⁴ Hi-gak hu disipol Jesus ni nenang-ang ni emin idan nunyan neipahding et itudek ku. Ey inamta mi e makulug ida huyyan intudek ku.

Ya nanggillig ni neitudek

²⁵ Dakel ida impahpahding Jesus ni eleg maitudek. Tep gullat ni ittudek idan emin et umkulang pay eya puyek ni pengihha-adan idan libluh ni meittudek.

Ya Impahpahding Idan Apostles

¹ Agik Teofilo,

Yad etan di nemangulun intudek kun hi-gam ey inhel kud man ni emin hu impahpahding Jesus niya intuttuddu tu eman ni laputu ² ingganah eman ni nengipeenamutan Apu Dios ni hi-gatud kabunyan. Eleg ni umenamut di kabunyan, ey intuttuddu tuddan pinili tun apostles tu hu tugun ni nalpun Ispirituh Apu Dios ni pinhed tullin pehpehding da. ³ Neipalpu eman ni netagwan tu ingganah ni linawwan tu lad kabunyan ey nampeang-ang idan apostle tun na-pat ni aggew niya dakel impahding tun mengippeamtan hi-gada e makulug ni netagwan. Ey intuttuddu tun hi-gada hu meippanggep ni nan-apapuan Apu Dios. ⁴ Yan eman ni pinhakkey ni daka pengngannin emin, ey kantun hi-gaday "Entan tu ni hi-yan hu Jerusalem et hegeden yu etan inhel kun impakulug Ama ni iddawat tun hi-gayu. ⁵ Hi John ey danum hu impemenyag tuddan tuu, nem eleg melebbah hu pigan aggew ey mebenyagan kayun Ispirituh Apu Dios." *

Ya inenamutan Jesus di kabunyan

⁶ Yan pinhakkey ni nampeang-angan Jesus ida apostles tu ey kandan hi-gatuy "Apu, kaw yan nunya law hu pengibbangngadan mun gubilnu mid Israel?"

⁷ Kan Jesus ni hi-gaday "Ngenamung hi Apu Dios ni nuntan tep hi-gatu Ap-apun emin, et eleg mahapul ni amtaen yu hedin pigan tu. ⁸ Nem dewwatan yulli hu Ispirituh Apu Dios et mewedda kabaelan yun mengituttuddun meippanggep ni hi-gak di Jerusalem, yad Judea, yad Samaria, niyad emin di kebebbebley di puyek."

⁹ Inhel Jesus huyya ey inang-ang da e nampalaw lad kabunyan ey pinhakkeyey hinenian ni kulput et eleg law meang-ang. ¹⁰ Nanengtun daka itatangaw di kabunyan e daka peunnuunnudi la ey pinhakkeyey wadadda dewwan tuun nambalwasin mablah ni immehneng di kadan da. ¹¹ Kan idan nunman ni dewwan tuu ey "Hi-gayun tuud Galilee, kele yuka itatangaw di kabunyan? Hi Jesus ni inang-ang yun limmaw lad kabunyan ey mambangngad ali. Ya elaw ni inang-ang yun linawwan tu lad kabunyan ey henin nunman ali mewan elaw tu hu pambangngadan tu."

Ya nemilian dan neihullul nan Judas

¹² Yad Duntug e Olibah hu neipahdingan nunya. Negibbuh humman et mambangngad idah Jerusalem. Humman ni duntug ey wada han kilometro ni ebuh ni kadinawwi tud Jerusalem. ¹³ Dimmateng idah Jerusalem et meni-weh idan himmegep etan di kuwaltuh ni meikkadwan gladuh etan ni baley ni daka panhahha-adi. Humman idan himmegep di bawang ey hi Peter, hi John, hi James, hi Andrew, hi Philip, hi Tomas, hi Bartolomew, hi Matthew, hi James e u-unggan Alpaeus, hi Simon e Zealot, ni hi Judas e enak James. ¹⁴ Kenayun ni ida kameemung ni mandasal. Anin idan bibi-i, hi inan Jesus et yadda agi tun laki ey ida kameki-emung ni mekiddasal ni hi-gada.

* 1:5 1:5 Ang-ang yu John 14:16-17 et ya 16:7-15

¹⁵ Ya eman ni pinhakkey ni neamungan idan kamengullug e limmaw idan hanggatut et dewampulu ey immehneng hi Peter et kantan hi-gaday ¹⁶ “Hi-gayun kaegiegi, immamnu tu-wangu eman inhel lan David e patul ni impeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gatun meippanggep Judas e nengipenguluddan guwalyan Tempol ni mempap nan Jesus. ¹⁷ Hi Judas hu hakey ni hi-gamin hampulu et dewwan apostles, tep hi-gatu dama hakey ni nepilin mekibbaddang di ngunu mi.”

¹⁸ (Ya etan tangdan Judas ni nengihdulan tun Jesus ey neigtang di puyek e yadman hu nampuhuhan tu et ma-gah et mebeghi egeh tu. ¹⁹ Emin ida tutu-ud Jerusalem ni nangngel nunman ni neipahding ey ngingadnan da humman ni puyek ni Akeldama e ya keibbellinan tu ey Puyek ni Nekuheyawan.)

²⁰ Intuluy Peter ni immehel e kantuy “Wada inhel Apu Dios ni impaitudek tud liblul ni Psalms ni meippanggep nan Judas e kantuy ‘Mebe-ew alin ingganah hu baley tu tep endilli an manha-ad.’ †

Ya pay hakey ni neitudek ey kantuy ‘Wadalli meihhullul ni hi-gatud saad tu.’ ‡

²¹⁻²² Et humman gaputun mahapul ni wada hakey ni meihhullul nan Judas, et pan-e-dum min an mengituttuddun neteyyan niya netagwan Jesus. Nem mahapul ni ya etan nekikkillaw ni hi-gatsud Jesus meippalpu eman ni nemenyagan John ni hi-gatu ingganah ni netagwan tu et umenamut di kabunyan.”

²³ Wadadda etan dewwan pinutuk dan pampillian da e hi Joseph Barsabas e kandan hi Justus et hi Mathias. ²⁴ Nandasal ida e kandasal day “Apu Dios, inamtam ni emin hu nemnem ni tuu, et humman hu mika ibbagan hi-gam hedin hipadda eyan dewwan tuu hu pinilim ²⁵ ni meihhullul nan Judas e nengiwelak ni kina-apostoles tu et lumaw di neiappitan tu dedan.” ²⁶ Negibbuh ni nandasal ida et ibubunut da ey hi Mathias hu nepilin meihhullul et hi-gatu law hu nei-dum ida etan ni hampulut hakey ni apostles Jesus.

2

Ya newadaan ni Ispirituh Apu Dios idan kamengullug

¹ Nematngan hu aggew ni Pentecost ey neamung idan emin hu kamengullug. ² Ey pinhakkeyey wada kamabungngug e heni nallet ni dibdib ni nalpud kabunyan ey napnu etan bawang ni baley ni neamungan da. ³ Entanni ey nei-peng ni hi-gada heni tebal ni apuy. ⁴ Pinhakkeyey newadan hanhakkey ni hi-gada hu Ispirituh Apu Dios et daka pan-ihhapit hu nambakbaklang ni hapit tep humman ni Ispirituh hu nengipehapit ni hi-gada.

⁵ Yan nunman ni tsimpuh ey wadaddad man Jerusalem hu kamengullug nan Apu Dios ni Jews ni nangkulpud kebebbley di puyek. ⁶ Yan nangngelan idan tuun nunman ni kamabungngug ey neamung idan emin. Ey natngadda tep dingngel da e ya ehel da hu kapan-ihhapit idan nunman ni kamengullug nan Jesus. ⁷⁻⁸ Wada hakkey ida etan ni tuu ey kanday “Tam iGalilee ida kaya. Nem kele amta da nambakbaklang ni hapit tayu? ⁹⁻¹¹ Ma-nu tep Jews itsun emin, nem nambakbaklang hapit tayu tep nanhihin-appil ni bebley hu nalpuan

† 1:20 1:20 Psalm 69:25 ‡ 1:20 1:20 Winu “ngunu tu.” Psalm 109:8

tayu. Wadaddan hi-gatsu hu iPartia, iMedes, iElam, iMesopotamia, iJudea, iCappadocia, iPontus, iAsia, iPaligya, iPampilya, iEgypt, ey yadda iLibya ni neihnpud di Cyrene. Wadadda pay edum tayun nalpud Rome, yad Crete et yad Arabia. Ey wadadda edum tayun beken ni Jews, nem ida kameng-unnud ni Tugun Moses. Ey keke daka pan-ihhapit di hapit tayun daka pampengituttudduin kamengippetngan impahding Apu Dios?" ¹² Ida kametemman nunman ni neipahding et wada hakkey ni hi-gada ey kanday "Hipa na-mu elaw tu huyya?"

¹³ Nem wadadda edum ni dadda kaheghegnuda e kanday "Nebuteng ida mannuman humman ni tutu-u."

Ya intuttuddun Peter

¹⁴ Entanni ey immehneng hi Peter et yadda etan hampulut hakey ni edum tun apostles et eleten tun umhel idan katuutuu e kantuy "Hi-gayuddan edum min Jews niya hi-gayuddan nampambbley di Jerusalem, pakadngel yu et awatan yu eya e-helen kun hi-gayu.

¹⁵ Kanyuy nebuteng kami, nem eleg tep kaw wada kamebutteng ni hanneyan ta-nang tu? ¹⁶ Huyyan kamekapkapyu hu inamnuan eman ni inhel lan Joel e prophet ni inhel Apu Dios ni kantuy

¹⁷ 'Yallin udih ni aggew ey peellik hu Ispirituh kud emin ni tuu et peam-taddallin u-ungnga yuddan bibi-i niyadda lalakki hu pinhed kun e-helen ni hi-gayu. Wadalli peang-ang kuddan kamenikken niya pei-innep kuddallin nangkea-amma hu mekapkapyan edum ni aggew. ¹⁸ Anin idallin bega-en kun lalakki niyadda bibi-i et peellik ni hi-gada hu Ispirituh ku et peamta da hu hipan e-helen ku. ¹⁹ Wadalli peang-ang kud kabunyan niyad puyek ni ketngaan ni tuu. Ey wadalli ang-angen yun kuheyaw, ya apuy niya ahuk. ²⁰ Me-ngetan ali aggew niya mambalin alin heni kuheyaw hu bulan et han medatngi humman ni angetakkut ni aggew ni gintud kun penuwetan kuddan tuud puyek. ²¹ Et emin ali hu mambeggan baddang ni hi-gak ni nunman ni aggew ey mehella kniban.' " *

²² Intuluy Peter e kantuy "Hi-gayuddan tuud Israel, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. Hi Jesus di Nazareth ey indawat Apu Dios ni hi-gatu et-eteng ni kabaalan tu et ipahding tudda dakel ni miracles ni kaketngain tuu et yadda edum ni pengi-immatanun e hi-gatu intu-dak Apu Dios. Inamta yu huyya tep inenang-ang yu. ²³ Nem impapetey yu huyyan hi Jesus idan tuun nangkeliwatan e impatak dad krus, nem inamta dedan Apu Dios humman ni impahding yu, tep humman hu planuh tu. ²⁴ Nem sinangun Apu Dios et mategun nunya, tep eleg mabalin ni an mannananeng ni netey. ²⁵ Huyya inamnuan ni intudek lan David e kantuy

'Inamtak e wadan hi-gak hi Apu Dios ni kenayun, et humman hu nakka makaddinnel ni tuka pemapteke ni hi-gak. ²⁶ Et humman hu, nakka man-am-amleng niya nakka itektekkek hu nakka penaydayaw ni hi-gam e Apu Dios, tep nakka makaddinnel ni tegguan muwak alin ketteyyan ku. ²⁷ Tep inamtak e Apu et eleg muwak na-yunad kulung, tep eleg mu pinhed ni nak mebwel di

* 2:21 2:21 [17-21] Joel 2:28-32

diman, tep pinutuk muwak ni bega-en mu. ²⁸ Impeamtam ni hi-gak e tegguen muwak ni ketteyyan ku. Et nakka man-am-amleng tep wada kan kenayun ni hi-gak.' " †

²⁹ Intuluy Peter ni immehel e kantuy "Agik ida, pinhed kun amtaen yu e beken hi David hu tuka pan-e-hela. Tep hi David e ammed tayu ey netey dedangngu la, et nanengtun immen etan gungat tu eyad kadan tayu. ³⁰ Hi David ey hakey ni prophet lan Apu Dios, et humman hu amta tu hu inhel Apu Dios e kantuy 'Wadalli hu hakey ni melpud helag David ni meihhullul ni hi-gatun pan-ap-apun emin ni tuu.' Et huyya hu inamnuan tu. ³¹ Inamtan David mewan huyyan ketegguan Jesus Christo et mukun inhel tu la e kantuy

'Eleg mena-yun hi Christo di kulung et eleg mebwel hu annel tu.'

³² Hi Jesus hu tuka pan-e-helan sinegun Apu Dios ey mika ihhudut e makulug tep inang-ang mi. ‡ ³³ Sinegu tu et paenamut tud kabunyan et yumudung di winannan tu et idwat tun hi-gatu hu kelebengan tun mengippeellin Ispirituh Apu Dios ni hi-gami e humman la eman impakulug tu. Huyyan inlian ni Ispirituh Apu Dios hu dingngel yu niya inang-ang yun nunya. ³⁴⁻³⁵ Eleg lumaw hi David di kabunyan, nem intudek tu dedan huyyan nunman e kantuy:

Kan Apu Dios nan Apuk ey 'Yudung kad winannan ku ingganah peka-apputen kuddan emin hu buhul mu.' "

³⁶ Kan mewan Peter ey "Hi-gayun edum kun Jews, pinhed kun peamtan hi-gayu e ya etan impapetey yu e hi Jesus ey hi-gatu pinutuk Apu Dios ni Ap-apu tayu niya Christo ni mengippaptek ni emin ni tuu!"

³⁷ Dingngel idan tuu huyya ey maggeh ni peteg hu nemnem da, et kandan Peter et yadda edum tun apostles ey "Hi-gayun aaggi mi, hipa tep law pehding mi?"

³⁸ Kan Peter ni hi-gaday "Mahapul ni mantuttuyyu kayun emin ni liwat yu ey kullugen yu hi Jesus Christo niya pebenyag kayu malat mepesinsahan hu liwat yu et dawaten yu hu Ispirituh Apu Dios. ³⁹ Tep impakulug Apu Dios humman ni hi-gatsu, yaddalli u-ungnga tayu niyaddan emin hu katuutuud kebebbley ni pambalin tullin mengulug ni hi-gatu."

⁴⁰ Huyyadda inhel Peter ni hi-gada et tugunen tudda e kantuy "Abulut yu hi Jesus ni mengippaptek ni hi-gayu niya iwelak yudda lawah ni elaw yu ma-lat eleg dakeyulli kastiguen Apu Dios ni pengastiguan tuddan tuun nangkeliwtan!" ⁴¹ Yan nunman ni aggew ey limmaw idan tellun libu hu tuun nengulug ni inhel Peter et pebenyag ida et mei-dum idad kamengullug nan Jesus. ⁴² Et mekiammuammung idan man-eddal ni kaituttudduddan apostles, nekidasal idan hi-gada niya nekikan idan hi-gadan daka penginnemnem neteyyan Jesus.

Ya elaw idan nengulug nan Jesus ni laputu

⁴³ Dakel hu impahding idan apostles ni miracles et yadda edum ni pengi-immaturan ni et-eteng ni kabaelan Apu Dios et ida kametngan emin hu tuun nenang-ang-ang idan nunman. ⁴⁴ Emin ida etan kamengullug ey kenkenayun ni ida kameemmuemmung ey ida kamanuunnud ni emin. Emin hu daka lelmua ey daka iddawsu edum da. ⁴⁵ Hedin wada kahapulan ni edum da, ida kaum-igtang hu edum

ni puyek da et ya hipan tenged da, et ya pihhuh ni nanggatngan da ey daka iddawsidda kamanheppul, meipuun di kahapulan da. ⁴⁶ Kenkenayun ni ida kameemmuemmung di Tempol. Ey hedin negibbuh idan nandayaw ey ida nengan di baley ni hakey ni hi-gada. Ey et-eteng salamat dan Apu Dios niya ida kaman-am-amleng ni manhin-e-kan ni kennen da. ⁴⁷ Emin ida ey daka daydayawa hi Apu Dios ey katettebaladdan tuu. Kewa-wa-wa ey ida kamangke-dumi hu kamengullug ni kahellaknibin Apu Dios.

3

Ya na-kalan ni pi-day etan ni tuu

¹ Hakey ni hambatenganan ey limmaw di Peter nan John ni an mandasal di Tempol, tep hambatenganan hu kapandasalin tuudman. ² Ey wada etan lakin nedahuy ngu dedan ni neiunggaan tu etan di Kakkayyaggud ni Ehebe di Tempol. Wada kamengillaw ni hi-gatud man ni kewa-wa-wa et an mangkekkeddew ni pihhuh idan kamelebbah ni kaumlaw di Tempol. ³ Kamangkelebbah di Peter nan John ey kamangkekdedew ni pihhuh.

⁴ In-ang-ang dan hi-gatu et kan Peter ey "Iang-ang mun hi-gami." ⁵ In-ang-ang tun hi-gada ey kantu na-mu ngu nem iddawtan dan pihhuh, ⁶ nem kan Peter ni hi-gatuy "Endi katted pihhuh min iddawtan min hi-gam, nem baddangan daka. Imay, ehngeng ka et dumlan ka tep binaddangan dakan Jesus Christo di Nazareth." ⁷⁻⁹ Et tengeden Peter hu wannan ni ngamay tu et peehngeng tu ey pihakkeyey kayyaggud law heli tu ey na-let law ni umdalan et mekihgep ni hi-gadad Tempol. Emin ida etan tuud Tempol ey inang-ang da etan tuun kaumdalan law ey kamanya-ya-dan ni gaya tun menaydayaw nan Apu Dios. ¹⁰ Inimmatunan da e hi-gatu la etan kamangkekdedew etan di Kayyaggud ni Ehebe ni Tempol et matngaddan emin ni nunman ni neipahding ni hi-gatu.

Ya intuttuddun Peter di Tempol

¹¹ Neamungan idan tutu-u humman ni laki e tuka itettenged di Peter nan John etan di Balkon Solomon. Wada hakkeyey daka itettekel tep natngaddan emin ni nunman ni kayyaggud ni peteg ni neipahding. ¹² Entanni ey kan Peter idan etan ni tuu ey "Hi-gayun edum kun helag Israel, kele kayu kametnga et dakemi kaitettekel? Kaw kanyu nem ya kabaelan mi niya kakinayyaggud mi hu nengipadlan eyan tuu? ¹³⁻¹⁴ Beken ni hi-gami, nem hi Jesus Christo hu nengipeyaggud ni hi-gatu. Tep hi Apu Dios e dinaydayaw di Abraham, hi Isaac, hi Jacob, niyadda la eman aammed tayu ey impedaydayaw tu etan bega-en tun U-ungnga tu e hi Jesus eyad neipahding. Endin hekey bahul tu tep hedin hi-gatu, man kayyaggud ni peteg, nem impadpap yu et ilaw yud kad-an Pilate et kanyuy nambahul. Kan Pilate ey ibbukyat tu- et tep endi bahul tu, nem ihik yun pepettey tu et ya etan tuun pimmatey hu imebukyat yu. ¹⁵ Pintey yu hi Jesus e kakelpuin biyag ni endi pappeg tu, nem sinegun Apu Dios. Makulug huyyan mika e-ehhela tep inang-ang mi. ¹⁶ Ya kabaelan Jesus niya dinel min hi-gatu hu nangkal ni dahuy eyan lakin yuka ang-ang-anga. Et deh e kayyaggud law.

¹⁷ Agik ida, makulug et hi-gayu niyadda ap-apu yu ey lawah hu impahding yun Jesus, nem umhulun hu eleg yu pengamtaan ni hi-gatu. ¹⁸ Nem huyyan impahding yu hu nengipeamnuan Apu Dios ni inhel idan eman lan prophets tu e hi Christo, e mengippaptek ni tuu ey mahapul ni panlelehhanan tu. ¹⁹ Nem anin hanniman et mahapul ni mantuttuyyu kayun liwat yun Apu Dios ma-lat pesinsahan tu liwat yu et pelinggep dakeyu, ²⁰ niya ma-lat itu-dak tulli mewan hi Jesus Christo e pinutuk tun pan-ap-apu tayu. ²¹ Nem manhahha-ad nid kabunyan ingganah um-amnun emin etan pinhed Apu Dios ni meippahding eyad puyek ni impeamta tudda lan prophets tu. ²² Makulug huyya tep yan eman lan nebayag ey wada inhel Moses idan aammed tayu e kantuy 'Puttuken alin Apu Dios hu hakey ni prophet ni hi-gatsun herin hi-gak. Mahapul ni u-unnuden yullin emin hu e-helen tun hi-gayu. ²³ Yaddalli etan tuun eleg mengu-unnud ni e-helen nunman ni prophet ey mepattal idallid tuun Apu Dios et mekastigudda.' "

²⁴ Intuluy Peter e kantuy "Emin ida la prophets Apu Dios meippalpun Samuel ey impeamta dadda eya kamekapkapyan nunya. ²⁵ Ey hi-gayu keippeamnuan idan panyaggudan ni impakulug Apu Dios ni impeamtaddan prophets tu ey nei-dum kayud nekitbalan Apu Dios idan aammed tayu. Huyya inamnuan ni inhel Apu Dios nan Abraham e kantuy 'Bendisyonan kuddalli emin tuud puyek gapuh idan helag mu.' * ²⁶ Et mukun hi-gatsun Jews hu nemangulun nengitu-dakan tun U-ungnga tu ma-lat peyaggud daitu et iwalleng tayudda lawah ni elaw."

4

Ya nemistigalan idan ap-apuddan Jews di Jerusalem nan Peter et hi John

¹ Nanengtun kaman-e-ehhel di Peter nan John ey dimmateng ida etan Jews ni ap-apuddan padi, yadda ap-apun guwalyad Tempol niyadda Sadducee. ² Ey bimmunget ida tep kaittenuddud Peter nan John e netagan hi Jesus, et humman kakulugan tu e kameteggui netey. ³ Mahmahdem ni nunman ey dimpap dad Peter nan John et ikelabut dadda ingganah ni newa-waan tu. ⁴ Nem dakel ida nengulug ni nunman ni intuttuddud Peter nan John, tep limmaw ni liman libu hu bilang ni lalakkin nengulug. (Eleg makibilang ida bibi-i niyadda u-ungnga.)

⁵ Yan newa-waan tu ey neamung idad Jerusalem hu ap-apuddan Jews, yadda etan peppenggulwan, niyadda kamantuttuddun Tugun Moses. ⁶ Wadaddadman di Annas e Eta-gey ni Padi, hi Kayaphas, hi John, hi Alexander niyadda aaggin Annas. ⁷ Da impaewit di Peter nan John et kandan hi-gaday "Hipa impahding yun nangkai ni dahuy eyan tuu? Hipa nemaddang ni hi-gayu et dammutun han-ekal yu dahuy tu?"

⁸ Impetuled ni Ispirituh Apu Dios hi Peter, et kantuy "Dengel yu e hi-gayuddan ap-apu niya hi-gayuddan peppenggulwan. ⁹ Hedin ya umhulun ni kebistigalan min nunya ey ya kayyaggud ni impahding mi eyan nedahuy niya inna-nun yimmaggudan tu ey dengel yu eya e-helen ku. ¹⁰ Tep pinhed kun peamtan hi-gayun emin ni helag Israel e ya nangkai ni dahuy eyan laki ey ya kabaelan Jesus Christo e iNazareth

* 3:25 3:25 Genesis 22:18

e impatak yud krus, nem sinagwan Apu Dios et mategu law. ¹¹ Hi Jesus hu neieligan etan ni neitudek ni inhel Apu Dios ni kantuy

'Ya etan batun binelay idan kamengapyan baley ey humman anhan law hu kekakkayyaggudan ni batun meikkapyad baley.' *

¹² Endi edum ni kamenellaknib ni tuu nem ebuh hi Jesus, tep hi-gatu pinutuk Apu Dios ni memessinsah ni liwat tayu ma-lat abuluten daitsun hi-gatu et ipaptek daitsu."

¹³ Natngadda emin etan ap-apun nambistigal tep endi takut di Peter nan John ni himmapit niya inamta da e nebabah hu adal da, nem nelaing idan mantuttuddu. Et humman law nengamtaan dan hi-gada hu nekikillaw lan Jesus. ¹⁴ Endi inna-nuddan etan ni aap-apun mengehing ni hi-gada, tep wada etan lakin na-kal dahuy tun kaman-eh-ehneng di kad-an da. ¹⁵ Entanni et pa-hep da nid Peter nan John et manhuhummangan idan pehding dan hi-gada. ¹⁶ Kanday "Hipa na-mu pehding tayun hi-gada? Tam emin ida tuud Jerusalem ey inamta da e makulug humman ni impahding dan miracle et endi inna-nu tayun mengihhe-ut e makulug humman. ¹⁷ Nem anin, e-helen tayun hi-gada et isiked dan mengittenuddun meippanggep nan Jesus ma-lat eleg manhinap di kebbebley."

¹⁸ Et paeyag dadda mewan et ehelen dan hi-gada e issiked dan mengituddun meippanggep nan Jesus. ¹⁹ Nem hinumang di Peter nan John e kanday "Hedin hi-gami, man hi Apu Dios hu u-unnuden mi et beken ni hi-gayu, ²⁰ tep eleg mabalin ni mi issiked ni ituttudduda hu inang-ang mi niya diddinggel mi."

²¹ Et pamehig ida mewan ni aap-apun tinattakut ida, et han dadda pebukyat. Endi inna-nu dan mengastigun hi-gada tep emin ida tuu ey dadda kabaddangi et daka daydayawa hi Apu Dios tep ya humman ni impahding da. ²² Nehuluk ni na-pat hu toon etan ni lakin na-kal dahuy tu.

Ya dasal idan kamengullug nan Apu Dios ma-lat petuled tudda

²³ Imbukyat daddad Peter et mambangngad idad kad-an idan edum da et idaddatteng idan hi-gada hu inhel ida etan ni peppengngulwan dan Jews et yadda ap-apuddan papaddi. ²⁴ Dingngel da humman ni inhel di Peter nan John et mandasal idan emin nan Apu Dios. Kandasal day "Apu Dios e Keta-ta-geyyan, hi-gam hu nengapyan puyek et ya kabunyan niya baybay niyaddan emin hu hipan wadadman. ²⁵ Impahepit ni Ispirituh mun nunman hi David e ammed mi niya bega-en mu et kantuy

'Kele an um-alid nemnem ni tutu-ud kebbebley ni mangngenghay nan Apu Dios? Ey kele ya endi silbitu hu daka nenemneman ipahding?

²⁶ Yadda papatul niyadda aap-apud kebbebley ey ida kamanhuhummangan ni pehding dan mekihhanggan Apu Dios et ya etan pinutuk tun um-ali e hi Christo.' †

²⁷ Et deh e neipahding huyya, tep neamung ida la tutu-u, hi Herod, hi Pontius Pilate, yadda Gentiles, niyadda Jews et manhuhummangan ida et pateyen da etan intu-dak mun U-ungngam e hi Jesus e hi-gatu pinutuk mun Christo, e bega-en mun endi liwat tu. ²⁸ Ya kakulugan tu

* 4:11 4:11 Psalm 118:22 † 4:26 4:26 [25-26] Psalm 2:1-2

ey neipahding huyyan neiunnud di planuh mu dedan ni meippahding.²⁹ Et yan nunya e Apu Dios, ey baddangi dakemi ma-lat tumuled kamin mantuttuddu, tep ay sinatakkut dakemi tep ya mika pengituttudduin meippanggep nan Jesus.³⁰ Ey paelim hu et-eteng ni kabaalam et ekalen mu degeh idan kamampandedgeh niya wadam ni hi-gami hu kabaalan min mengippahding idan kaketngain tuu niyadda miracles tep ya kabaalan Jesus e kayaggud ni peteg ni bega-en mu.”

³¹ Negibbuh humman ni dasal da ey pinhakkeyey neigiwwed etan baley ni neamungan da ey newadan hi-gadan emin hu tuled ni nalpun Ispirituh Apu Dios et endi law takut dan mengituttuddun ehel tu.

Ya daka pan-indadawwasin daka lelmua

³² Emin ida etan kamengullug ey kaman-uunnud hu nemnem da niya pinhed da. Emin hu limmu da ey heni limmu dan emin tep ida kaman-indadawat ni hipan wadan hi-gada.

³³ Impetuled Apu Dios ida apostles et da pan-ituttuddu hu meippanggep ni netaguan Apu tayu e hi Jesus Christo. Emin ida etan kamengullug ey et-eteng hu baddang Apu Dios ni hi-gadan panyaggudan da.³⁴⁻³⁵ Endi law hu kamekullangin hi-gada, tep ida kamanhimbabaddang hedin wada mahapul ni hakey. Yadda etan kamengullug ni wadwadan ey ida kaum-igtang ni baley da winu puyek da et ya nangatngan da ey daka iddawat idan apostles et hi-gada kamengikka-peng ida etan ni kamengullug ni en-endi-an meippuun di mahapul da.

³⁶⁻³⁷ Hi Joseph di Cyprus e helag Levi hu hakey ni immigtang ni puyek tu et idwat tuddan apostles hu nangatngan tu. Hi Joseph ey ingngadnan idan apostles ni Barnabas e ya keibbellinan tu ey “Kaum-ipetuled.”

5

Ya lawah ni impahding di Ananayas nan Sappira

¹ Wadadda dama etan han-ahwa e di Ananayas nan Sappira e immigtang idan puyek da. Kanday iddawat daddan newetwet ni kamengullug.² Nem nanhumangan idan han-ahwa et itlu da edum. Et ya etan edum ni gatang etan ni puyek ey indawat daddan apostles. Et kanday humman ni ebuh hu gatang tu.³ Nem kan Peter nan Ananayas ey “Ananayas, kele mu in-abulut ni daka he-ulen nan Satanas et man-itek kan Ispirituh Apu Dios? Kammuy indawat mun emin hu gatang etan ni puyek, nem ya kakulugan tu ey intalum edum.⁴ Humman ni puyek ey puyek yu. Ey anin ya pihhuh ni nangatngan yu et pihhuh yu. Nem kele kayu man-ittek? Beken ni hi-gami hu nanitekan yu, tep hi Apu Dios.”

⁵ Dingngel Ananayas humman ey pinhakkeyey netukkad et matey. Emin ida etan tuun nangngel ni nunman ni neipahding ey simmakut idan peteg.⁶ Immalidda etan lalakkin kamampenikken et libutan da annel tu et da ikulung.

⁷ Nelabah tellun olas ey immali dama etan ahwan Ananayas, nem eleg tu amta neipahding nan ahwa tu.⁸ Kan Peter ni hi-gatuy “Kaw makulug ni ebuh humman ni gatang etan ni puyek yu?” Kan etan ni ahwan Ananayas ey “Em, humman ni ebuh.”

⁹ Et kan Peter ni hi-gatuy “Kele nan-epet kayun han-ahwa? Kaw kanyuy hanhaul yu hu Ispirituh Apu Dios? Ang-ang mu kedi e immalidda eya an nengikulung nan ahwam et daka dama ikulung.”
¹⁰ Pinhakkeyey netukkad tu-wangu humman ni ahwan Ananayas et matey dama et alen da annel tu et da ikulung di dagsin kulung ahwa tu.
¹¹ Emin ida etan kamengullug, yadda etan edum ni nangngel, niyadda nenang-ang ni nunman ey nemahhig takut da.

Yadda miracles ni impahding idan apostles

¹² Dakel hu impahding idan apostles Jesus ni miracles niyadda kaketngain tuu. Emin ida kamengullug ey ida kameemmuemung di Tempol etan di Balkon Solomon. ¹³ Yadda etan eleg mengullug nan Jesus ey et-eteng daka penettebal idan kamengullug, nem ida kaum-agel ni meki-emmung ni hi-gada. ¹⁴ Nem anin ni hanniman et ida kamangke-dumi hu lalakki niya bibi-in kamengullug nan Apu Jesus. ¹⁵ Dingngel idan katuutuu humman ni kapehpehding idan apostles Jesus et pan-ilaw dadda hu kamampandedgeh et dadda ihged di pengidlanan di Peter ma-lat hedin melebbah ida et meiptek hu allinnew tun hi-gada ey me-kal degeh da. ¹⁶ Nan-i-lidda daman katuutuud kebebbley di Jerusalem hu kamampandedgeh niyadda etan nangehuklungan et pan-ekalen idan apostles nan Jesus hu degeh da niyadda neihuklung ni hi-gada.

Ya nanlelehanan idan apostles

¹⁷ Ya etan Eta-gey ni Padi niyadda gagayyum tun Sadducee ey daka keemmehidda apostles nan Jesus ¹⁸ et padpap dadda et ikelabut dadda. ¹⁹ Nem yan nunman ni hileng ey intu-dak Apu Dios hu anghel tu et ibeghul tu etan neikelabutan da et kantun hi-gaday ²⁰ “Lakkayuy di Tempol et yu ituttuddudan tutu-u hu meippanggep ni baluh ni biyag ni kamelpun Apu Dios.” ²¹ Inu-unnud da et kamangkewa-wan nunman ey limmaw idad Tempol et mantuttudduda.

Ey ya etan Eta-gey ni Padi niyadda edum tu ey inaygan dadda ap-
 apuddan Jews et umitu-dak idan an mengewwit idan etan ni apostles di
 kallabbutan ma-lat bistigalen dadda. ²² Et lumaw ida etan guwalyan
 an mengewwit ni hi-gada, nem endidda kallabbutan. Nambanggad
 ida et kan dadda etan ni ap-apu ey ²³ “Limmaw kamid kallabbutan
 ey neialladdu niya nei-peng idan emin hu guwalyad habyen, nem
 imbeghul mi ey endidda.”

²⁴ Dingngel etan ni ap-apuddan guwalyad Tempol niyadda ap-
 apuddan padi humman ni neipahding ey natngadda niya ida
 kaumnenemnem hedin hipalli pambalanan tu humman.

²⁵ Entanni ey wada immalin hakey ni tuu et kantudda etan ni aap-
 apu ey “Hedin yadda etan ingkalebut yu, man immen idad Tempol e
 ida kamantuttuddu.” ²⁶ Et ikuyug etan ni ap-apun guwalyad Tempol
 ida tuu tu et daddalli awiten. Nem eleg da piliten idan inewit tep
 ida kaumtakut idan tuu tep entanni ey umbunget ida anhan law et
 tengbaen dadda.

²⁷ Inlaw dadda etan apostles di kad-an idan ap-apuddan Jews et
 bistigalen etan ni Eta-gey ni Padi ida. ²⁸ Kantun hi-gaday “Kele inhel
 min hi-gayun issiked yun mengituttuddun meippanggep Jesus ey eleg
 dakemi u-unnuden? Hipadman e nan-amta law di Jerusalem hu

meippanggep ni hi-gatu? Ey kele kanyuy hi-gami hu nengipepatey nan Jesus?" ²⁹ Hinumang Peter et yadda edum ni apostles e kanday "Nem mahapul ni u-unnuden mi hi Apu Dios, beken ni ya tuu. ³⁰ Hi Apu Dios e dinaydayaw ida lan aammed tayun nunman hu nenagun Jesus ni neteyyan tun nengipetakan yud krus. ³¹ Sinegun Apu Dios hi Jesus et paenamut tud kabunyan et yumudung di winannan tu et hi-gatu pan-ap-apun emin niya hi-gatu menellaknib ni emin ma-lat wada inna-nu tayun Jews e helag Israel ni mantuttuyyun liwat tayu ma-lat pesinsahan Apu Dios hu liwat tayu. ³² Inang-ang midda huyyan nekapkapyaya ey neipeamtan hi-gami, mukun mika ihhudut e makulug. Anin ya Ispirituh Apu Dios ni dinwat idan kamengullug ey tuka ihhudut e makulug huyya."

Ya tugun nan Gamaliel

³³ Dingngel idan ap-apu huyyan inhel idan apostles ey peteg bunget da et pinhed dan pepettey ida. ³⁴ Nem wada etan hakey ni edum dan eleg meiunnud hu nemnem tun hi-gadan kamantuttuddun Tugun Moses e hi Gamaliel e hakey ni Pharisee niya kamethal ni tuu. Immehneng di hinanggaddan edum tun ap-apu et imandal tu e pehep dadda ni etan apostles. ³⁵ Et kantuy "Hi-gatsun tuud Israel ey pakannemnem tayu ni et han tayu ipahding hu hipan pinhed tayun pehding idan nuntan ni tuu. ³⁶ Tep wada la etan hi Theudas e kantuy et-eteng kabaelan tu. Et wadadda nengu-unnud ni hi-gatun umlaw idad epat ni gatut. Nem entanni ey pintey da et mahilit idadda nengu-unnud ni hi-gatu, et humman law hu pappeg tu. ³⁷ Entanni ey wada dama hi Judas di Galilee eman ni tsimpuh ni pambilangan ni gubilnun tutu-u e wadadda nengu-unnud hi-gatu. Nem entannit pintey da ey nehilit ida dama nengu-unnud ni hi-gatu. * ³⁸ Mukun ya ngu ittugun ku ey heballi ibbukyat tayudda humman ni ingkalebut tayu. Tep hedin nalpud nemnem dan ebuh hu daka ituttuddu niya daka pehpehding ey lektattuy mepappeg. ³⁹ Nem hedin hi Apu Dios hu nalpuan ni daka ituttuddu, ey endi pehding tayun mengippesikked ni hi-gada. Umkukumna kayu, ey hi Apu Dios kumedek hu yuka pekibbuhul."

⁴⁰ Dingngel ida etan ni ap-apu humman ni inhel Gamaliel et u-unnuden da. Nem impaeyag dadda etan apostles Jesus et pampabeig dadda et ehelen da mewan ni hi-gadan issiked dan mengituttuddun meippanggep nan Jesus et han dadda pebukyat. ⁴¹ Ida kamanggagaya etan apostles ni neni-yanan daddan aap-apu, tep anin ni nanlelehanan da ey inamta da e kaibbilang Apu Dios idan kameiddinnel ni mantuttuddun meippanggep nan Jesus. ⁴² Kewa-wa-wa ey eleg ida umhigan mantuttuddud Tempol niyad kabelebeley ni meippanggep Jesus e hi-gatu intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu.

6

Ya nepilian idan etan ni pitun mengippaptek idan newetwet ni nebalun bibi-i

¹ Nem entanni et ida kamangkedakkel hu kamengullug nan Jesus ey ida kamanlillah etan Jews ni Greek hu hapit da etan idan Jews ni Hebrew ehel da e kanday ida kamekullangi edum dan nebalun

* **5:37** 5:37 [36-37] Di Tewdas nan Judas ey impatna dan gubbaten hu gubilnun nunman, nem neapput ida.

bibi-i etan ni kennen ni kameiwwatwat ni hi-gadan kewa-wa-wa. ² Et ayagan idan etan ni Hampulut dewwan apostles ida emin etan kamengullug et kandan hi-gaday "Lawah hedin iwwalleng min mantuttuddun meippanggep nan Jesus et huttan hu ippaptek mi. ³ Ya kayyaggud ey pili kayun pitun edum yun nenemnan niya amta yun kapekabbaddangin Ispirituh Apu Dios et hi-gada hu mengippaptek idan nuntan ⁴ ma-lat ya ippaptek mi ey ya mandasal niya mantuttuddu meippanggep nan Jesus."

⁵ Ey pininhed da humman ni inhel idan apostles, et pilien da hi Stephen e nehammad tuka pengullug nan Jesus niya kapekabbaddangin Ispirituh Apu Dios, hi Philip, hi Pelkulus, hi Nicanor, hi Timon, hi Parmenas, et hi Nicolas di Antioch e Gentile, nem kamengu-unnud ni elaw idan Jews, ey nengulug law nan Jesus. ⁶ Inlaw dad da humman ni pinili dad kad-an idan apostles et ita-pew idan apostles hu ngamay dad ulu da et idasalan dad da.

⁷ Kamangkeihhinnap hu ehel Apu Dios di kebebbebley ey ida kamangke-dumi hu kamengullug nan Jesus di Jerusalem ey dakel ida damaddan papaddi hu nengabulut ni mengu-unnud nan Jesus.

Ya nampapan dan Stephen

⁸ Hi Stephen ey indawtan Apu Dios ni et-eteng ni kabaelan tun mengippahding ni miracles niyadda edum ni kaketngain tuu. ⁹ Nem entanni ey wadadda tuun kaumkahing ni hi-gatu et ida kamekih-hubbehubbeg ni hi-gatu. Humman ida Jews ni nalpud simbaan di Cyrene niyad Alexandria e ida kameingngadnin Himbut ni Neliblih di kinahimbut da. Yadda edum ey nalpuddad Cilicia et yad Asia. ¹⁰ Nem eleg dan hekey han-apput hi Stephen, tep kabaddangin Ispirituh Apu Dios ni mannemnem ni e-helen tu.

¹¹ Et ya law impahding da ma-lat padpap da hi Stephen idan ap-apu ey bimmayad idan maitek ni tuu et man-itek e kanday "Hedin hi Stephen, man dingngel mi e tuka kehinga hu tugun Moses niya tuka kehinga tugun Apu Dios."

¹² Dingngel idan tuu, yadda kamengipappangngulun Jews, niyadda kamantuttuddun Tugun Moses huuya ey bimmunget ida et padpap da hi Stephen et ilaw dad kad-an idan ap-apuddan Jews e kandan Sanhedrin e hi-gada kamemistigal ni nambahul. ¹³ Immayag ida mewan ni maitek ni tistigu et kanday "Huuyan tuu ey dakel tuka e-e-helan lawah ni meippanggep ni Tempol tayu et ya Tugun Moses. ¹⁴ Tep dingngel mi la inhel tu e kantuy bahbahen kunun Jesus e iNazareth hu Tempol tayu ey hullulan tu hu elaw ni bineltan tayuddan aammed tayun intuttuddun Moses ni hi-gada."

¹⁵ Ey emin ida etan ap-apun yimmudung ey daka itettekel hu angah Stephen, tep heni angah ni anghel e kaumhili.

7

Ya intuttuddun Stephen

¹ Kan etan ni Eta-gey ni Padi nan Stephen ey "Kaw makulug numan eya daka pebehul ni hi-gam?"

² Hinumang Stephen et kantuy "Hi-gayuddan kaegiegi niya keameammed, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. Hi Apu Dios e kamedeyyaw ey impeang-ang lan eman ni ammed tayu e hi Abraham

eman ni kaweda tud Mesopotamia et han lumaw di Haran. ³ Kan Apu Dios ni hi-gatuy 'Hi-yan mu bebley mu niyadda aaggim, et lumaw ka etan di bebley ni ittuduk ni hi-gam.' * ⁴ Inu-unnud Abraham et hi-yanen tu humman ni Chaldea et mambebley di Haran.

Nem yan neteyyan ametu ey inhel mewan Apu Dios ni hi-gatu e hi-yanen tu humman ni bebley et lumaw di Kanaan e mahkang ni bebley ni nambebleyan tayun nunya. ⁵ Nem yan inlian tudya ey endi impebeltan Apu Dios ni hi-gatu, anin ew ngun ekket ni puyek, nem impakulug tu e pampuyyek alin Abraham emin eya bebley niya beltanen idallin helag tu. Yan eman ni nanghelan Apu Dios ni nunya ey endi ni u-ungangan Abraham. ⁶ Inhel pay Apu Dios ni hi-gatu e kantuy 'Yaddalli helag mu ey mambunnal idallid edum ni bebley et panlelehanan dalli hu ngunu dadman ni epat ni gatut ni toon tep mambalin idallin himbut diman. ⁷ Nem kastiguen kuddalli humman ni mengihhimit ni hi-gada et hi-yanen dalli humman ni bebley et mambanggad idallidya et daydayawen da-ak di deya.' ⁸ Ey intugun Apu Dios nan Abraham e mahapul ni pekuggit ida helag tu, tep humman hu pengippeang-angan dan nengulugan dan pengippeamnuan Apu Dios ni nekitbalan tun hi-gada. Et mukun yan meikkewwalun aggew ni neiungnga etan ni u-ungnga tu e hi Isaac ey kinugit tu. Nantanud dama hi Isaac ey wada hi Jacob et kugiten tu dama. Nantanud dama hi Jacob ey wadadda hampulut dewwan u-ungnga tun lalakki et kugiten tudda dama. Humman idan hampulut dewwan u-ungnga tu hu nahlagan tayun Jews.

⁹⁻¹⁰ Inemehan idan nunman ni u-ungangan Jacob etan hakey ni agi da e hi Joseph, et igtang dan iEgypt et mambalin ni himbut diman. Nem binenaddangan Apu Dios di emin ni ligat tu ey indawtan tun et-eteng ni kalinaing tu niya kayyaggud ni elaw, et mukun pinpinhed Pharaoh e patul di Egypt et pambalin tun governor diman niya hi-gatu kamampatek di baley Pharaoh.

¹¹ Entanni ey wada nemahhig ni bisil di kebebbebley di Egypt, anin di Kanaan. Et panlelehanan idan tutu-u hu upa da tep endin hekey law hu kennen. ¹² Nem dinggel kuman Jacob e wada kennen di Egypt et itu-dak tudda u-ungnga tun an umgatang diman. ¹³ Yan pidwa tun linawwan da ey impeamtan Joseph e hi-gatu etan agi da, et yan nunman hu nengamtaan daman Pharaoh ni hi-gada. ¹⁴ Et ehelen nan Joseph idan agi tu e ikkuyug da hi ameda et yadda pamilyah da et umliddan emin di Egypt. Et ya bilang dan emin ni limmaw di Egypt ey nepitu et lima. ¹⁵ Nekilaw hi Jacob di Egypt et yadman neteyyan tu ey yadman dama neteyyan idan u-ungnga tu e humman ida nahlagan tayu. ¹⁶ Emin ida ey neikulung idad Shechem e gungat ni gintang eman ni ammed tayu e hi Abraham idan helag Hamor.

¹⁷ Yan ngannganah hu pengippeamnuan Apu Dios eman ni inhel tu lan Abraham ey dimmakel ida law ni peteg hu helag tud Egypt. ¹⁸ Nem entanni ey wada neihullul ni patul di Egypt ni eleg mengamtan meippanggep nan Joseph, tep netey ni nebayag. ¹⁹ Humman ni patul ey namplanuh ni lawah ni pehding tuddan aammed tayu niya makabbunget ni hi-gada. Pinilit tuddan ibheng da u-ungnga da ma-lat mangkatey ida.

---

* 7:3 7:3 Genesis 12:1

20-21 Yan nunman hu neiungnga nan Moses e kakayyaggud ni u-ungnga niya nakappinhed Apu Dios. Tellun bulan ni ebuh hu nengitattalluan idan ammed tud baley da et da ihha-ad di gilig ni wangwang, nem himmak etan ni biin u-ungangan Pharaoh et alen tu et ipappaptek tu ingganah nehiknan tu et ibilang tun u-ungnga tu. ²² Inedal tun emin hu hipan inamtaddan iEgypt, et mambalin ni nelaing di emin ni tuka ippahding niya tuka penepit.

²³ Hakey ni aggew eman ni na-pat hu toon Moses ey ninemnem tun an ang-angen ida edum tun helag Israel. ²⁴ Ey inang-ang tu e kapanlelehani etan ni hakey ni helag Israel hu kapehpehding etan ni hakey ni iEgypt et lumaw et pateyen tu humman ni iEgypt. ²⁵ Impahding tu humman tep kantu na-mu ngu nem kaewwasiddan edum tun helag Israel e hi-gatu hu intu-dak Apu Dios ni memaddang ni hi-gadad daka panhelheltapid Egypt, nem eleg da awatan. ²⁶ Yan newa-waan tu, ey dinteng tu mewan hu dewwan helag iIsrael ni kamandedpap. Et ipatna tun um-ehel ni hi-gada e kantuy 'Kele han-agi kayu ey kayu kamandedpap?'

²⁷ Nem intuldun kumedek etan ni nambahul hi Moses et kantuy 'Hipa nemutuk ni hi-gam ni mambalin ni huwet mi niya ap-apu mi?' ²⁸ Kaw petteyen muwak dama e henin impahding mu etan ni iEgypt ni kaalman?' ²⁹ Dingngel Moses humman ey simmakut et bumsik di bebley di Midian. Nelahin diman et wada dewwan u-ungnga tu.

³⁰ Nelabah hu na-pat ni toon ey nampeang-ang hu anghel Apu Dios ni hi-gatu etan di kekkeyyew ni kamantettebbel di desert di Duntug e Sinai. ³¹ Natnga hi Moses ni nenang-angan tun nunman et immelan tu hehnupen ma-lat pakabbinbinen tu ey dingngel tu ehel ni Ap-apu e kantuy ³² 'Hi-gak hu Dios idan aammed mun hi Abraham, hi Isaac ni hi Jacob.' Kamangegeygey hi Moses ni takut tu et eleg tu pinhed ni i-ang-ang diman.

³³ Kan Apu Dios pay ni hi-gatuy 'Ekal mu eya patut mu tep wada-ak di inehngam! ³⁴ Inang-ang ku hu kapanlelehaniddan tuuk di Egypt. Dingngel ku palak da et mukun immali-ak ni mengihwang ni hi-gada. Ittu-dak dakad Egypt et mu ipahding hu pinhed kun pehding mun hi-gada.' "

³⁵ Intuluy Stephen ehel e kantuy "Huyyan hi Moses ey eleg abuluten idan edum tun helag Israel ni kamandedpap et kandan hi-gatuy 'Hipa nemutuk hi-gam ni mambalin ni huwet mi niya ap-apu mi?' Nem hi Moses hu intu-dak Apu Dios ni man-ap-apu niya mengihwang idan tuu tud Egypt. Indawat Apu Dios ni hi-gatu hu kelebengan tun man-ap-apu eman ni nampeang-angan ni anghel ni hi-gatud kamantettebbel ni kekkeyyew. ³⁶ Impahding Moses ida miracles ni nengipenguluan tuddan helag Israel ni neni-yan ni Egypt, yan nan-agwatan dad Madlang ni Baybay, et yan nandaldalnan dad desert ni na-pat ni toon. ³⁷ Hi Moses hu nanghel idan helag Israel ni kantuy 'Wadalli hu um-alin ittu-dak Apu Dios ni prophet e henin hi-gak ni melpun hi-gayu.' ³⁸ Hi Moses nisi hu nengipenguluddan tuun Apu Dios di desert niya nekihummangan etan anghel APU DIOS ni hi-gatud Duntug e Sinai. Hi-gatu nenawat etan ni neitudek ni Tugun Apu Dios ni kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu e humman hu neipebeltan ni hi-gatsu.

³⁹ Nem yadda eman aammed tayu ey kinehing da hi Moses et pinhed dan mambanggad di Egypt. ⁴⁰ Et kandan Aaron e agin Moses ey 'Kapy kan dios ni mengipappanggulun hi-gatsu, tep eleg tayu amta neipahding nan Moses e nengipengulun hi-gatsun neni-yanan tayun Egypt.' ⁴¹ Et mengapyaddan dios dan heni impah ni baka hu ang-ang tu et iappitan da et daydayawen da. ⁴² Bimmunget hi Apu Dios et ewayen tudda et daydayawen da aggew, ya bulan niyadda bittuwwen di kabunyan, et humman ida impambalin dan dios da. Humman inumnuan ni impatudek Apu Dios idan eman ni prophets tu e kantuy 'Hi-gayun helag Israel, beken ni hi-gak hu nengiappitan yuddan kinleng yun kaweda yud desert ni na-pat ni toon. ⁴³ Nem inappit yudda etan ni kinapya yun dios yu, e hi Molek e neiha-ad di babballey ni intabitabin yu, ya etan u-ukkul ni bittuwwen ni kinapya yun kanyun hi Rephan. Humman idan dios hu dinaydayaw yu. Et humman hu, pellow dakeyud Babilon et manhimbut kayud man et humman kastigu yu.' "

⁴⁴ Intuluy Stephen ehel e kantuy "Yadda eman aammed tayu ey wadan hi-gada etan Tabernacle ni kinapyan Moses eman ni wadaddad desert e inu-unnud tu etan impeang-ang Apu Dios ni hi-gatun pengiu-unnudan tu. ⁴⁵ Netey hi Moses ey neihullul hi Joshua ni nengipenguluddan aammed tayu et ida mambebley di bebley idan tutu-un inapput dad gubat tep ya baddang Apu Dios. Ey nannaneng ni hi-gada humman ni bineltan dan Tabernacle tep intabitabin da. Et ingganah eman ni nampatulana David ey wadan hi-gada humman ni Tabernacle. ⁴⁶ Et-eteng impeminhed Apu Dios nan David et ibegan David ni hi-gatu hedin pinhed tun umkapyan nehammad ni baley ni pandaydayawan dan hi-gatu e dinaydayaw Jacob. ⁴⁷ Nem eleg iebulut Apu Dios et ya nengapyan nunman ey hi Solomon e u-ungngan tu. ⁴⁸ Nem hi Apu Dios e Keta-ta-geyyan ey eleg manha-ad di baley ni kinapyan tuu, tep inhel eman ni prophet e kantuy:

⁴⁹ Inhel Apu Dios e kantuy 'Yad kabunyan hu yuddungan kun man-apapu et yad puyek hu pengiddahyayan kun helik. Hipa huttan ni baley ni kapyen yun nak pambelleyan? Kaw pakekapyay kayun panha-adan ku? ⁵⁰ Kaw beken ni hi-gak nanletun emin ni hipan wadad puyek anin yad kabunyan?' " †

⁵¹ Ya nangillig ni inhel Stephen ey kantuy "Hi-gayun tutu-u, ey mangkanghay kayu. Endin hekey nemnem yu ey heni kayu nangketuleng e eleg yu iddedngel hu ehel Apu Dios. Heni kayudda lan eman ni aammed tayu e yuka kakkahinga hu Ispirituh Apu Dios. ⁵² Kaw wada hakey ni prophet Apu Dios ni eleg panhelheltap idan aammed yu? Pintey dadda hu intenu-dak Apu Dios ni immalin mengippeamtan ellian nan Christo e kayyagud ni peteg. Et yan illian tu ey inhedul yu et pateyen yu. ‡ ⁵³ Ma-nut hi-gayu nenawat ni Tugun Apu Dios ni impaeli tuddan anghel, nem ay kinehing yu."

Ya nampenengbaan dan Stephen

⁵⁴ Dingngel idan ap-apu humman ni inhel Stephen ey nemahhig bunget da et wada hakkeyey kamangegeyyetget. ⁵⁵ Nem hi Stephen e kapekabaddangin Ispirituh Apu Dios ey intangaw tud kabunyan et

† 7:50 7:50 Ang-ang yu Isaiiah 66:1-2. ‡ 7:52 7:52 Ang-ang yu dama Acts 22:14 et ya 1 John 2:1.

ang-angen tu dayaw Apu Dios niya inang-ang tu hi Jesus ni immehng di winannan Apu Dios. ⁵⁶ Kantuddan tuu ey “Ang-ang yu kedi kabunyan e neibeghul et ka-ang-ang hi Jesus ni kaman-eh-neng di winannan Apu Dios.”

⁵⁷⁻⁵⁸ Inhel tu humman ey pinhakkeyey inupup idan tuu tangila da niya katkuk ida et ga-bunan dan dimpap hi Stephen et ilaw dad gilig ni bebley et da pan-intetengbaan diman ingganah netey. Yadda etan tuun nematey ni hi-gatu ey da impatnged nan Saul hu balwasi da.

⁵⁹ Yan daka pampenengbain Stephen ey kantuy “Apu Jesus, dawat mu linnawak.” ⁶⁰ Nandukkun et itkuk tu e kantuy “Apu, entan tu ibilang ni liwat da huyyan impahding da!” Inhel tu humman ey ebuhe netey.

8

Ya nanlehhanan idan kamengullug Jesus ni impahpahding Saul

¹⁻² Yadda edum ni kamengullug ey da ingkulung hi Stephen e nemahhig lemyung da. Nem hi Saul ey kantuy kayyaggud et pintey da hi Stephen. Huyyan nemateyan dan hi-gatu hu neilepuan ni nengipehelheltapan daddan kamengullug di Jerusalem. Et bumsik ida et mangkaiwehit idad kebebbebley di Judea niyad Samaria. Ebuh ida etan apostles ni eleg bumsik.

³ Nema-man Saul e impahding tun emin hu kabaelan tun nengipehelheltap idan kamengullug nan Jesus. Impeng tun limmaw di kabelebeley et tudda piliten ni impampaukat hu lalakki niya bibi-in kamengullug, et tudda pampaikelabut.

Ya nengabulutan idan tuud Samaria ni kameituttuddun panyaggudan ni tuun impahding Jesus

⁴ Nem hedin yadda etan kamengullug ni bimmesik et mangkaiwehit idad kebebbebley ey da nan-ituttuddu hu panyaggudan ni tuun impahding Jesus idad bebley ni linawwan da. ⁵ Hi Philip ey limmaw di Samaria et mantuttuddud man. Kantuy hi Jesus hu Christo e kamengippaptek ni tuu. ⁶ Yadda tuud man ey daka deddengela hu tuka ituttuddu, tep inang-ang dadada hu miracles ni impahding tu. ⁷ Dakel ida neihuklungan ni dimonyoh, nem ingkal tudda neihuklung ni hi-gada. Hedin me-kal ida etan dimonyoh, man ida kaumpepkih. Ey impeyaggud tudda hu nedahuy niya nepi-day. ⁸ Et mukun kaman-am-leng ida tuud Samaria.

Ya lawah ni elaw Simon e nelaing ni magic

⁹ Wada etan hakey ni tuudman e hi Simon e nelaing ni magic, et hedin impeang-angan tudda tuud Samaria ni magic, man ida kametnga. Tuka ippahhiyya humman ni magic tu e kantuy et-eteng kabaelan tu. ¹⁰ Et humman hu, emin ida tuudman, ey daka tettebala e kanday “Makulug numan ni et-eteng kabaelan tu e heni hi Apu Dios.” ¹¹ Daka pekakkulluga tep nebayag ni tuka pehpahding hu magic. ¹² Nem yan nengituttudduan Philip ni meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios niya kapemessinsahin Jesus Christo ni liwat ey dakel ida nengulug ni bibi-i niya lalakki et mampebenyag ida. ¹³ Anin hi Simon et nengulug dama et mampebenyag. Et mekikkillaw nan Philip ey

kametngan nenang-angan tuddan miracles ni impahding tun pengi-
immatunan ni et-eteng ni kabaelan Apu Dios.

¹⁴ Dingngel idan apostles di Jerusalem e kinulug idan tuud Samaria hu ehel Apu Dios et itu-dak dad Peter nan John diman. ¹⁵ Et yan dintengan dadman, ey indasalan dadda kamengullug diman ma-lat dawten da hu Ispirituh Apu Dios ni memaddang ni hi-gada, ¹⁶ tep nebenyagan idan ebuh di ngadan Jesus Christo. ¹⁷ Nandasal di Peter nan John et ikepa da ngamay dan hi-gada et dawten da hu Ispirituh Apu Dios.

¹⁸⁻¹⁹ Inang-ang Simon e makulug ni dinwat idan kamengullug hu Ispirituh Apu Dios ni nengita-pewan idan apostles ni ngamay dan hi-gada et kantun hi-gaday "Iddawtan dakeyun pihhuh ma-lat idwat yu daman hi-gak huttan ni kabaelan et emin ida dama hu pengita-pewan kun ngamay ku ey dewwatan da hu Ispirituh Apu Dios."

²⁰ Nem hinumang Peter e kantuy "Eleg megettang hu kaidawat Apu Dios. Huttan ni pihhuh mu ey meendi niya umlaw kad impiernoh, tep lawah hu nemnem mu. ²¹ Endin hekey biyang mu eyad ngunu mi, tep lawah hu kapenang-ang Apu Dios ni nemnem mu. ²² Pantuttuyyu ka ey pandasal kan Apu Dios ma-lat pesinsahan tu huttan ni liwat mu. ²³ Tep inamtak e maemeh ka ey ebuh hu panliwwatan ni muka pehpending." ²⁴ Himmapi hi Simon et kantud Peter nan John ey "Idasali yuwak anhan et ibega yun Apu Dios ma-lat endilli meippahding eyan inhel mu."

²⁵ Negibbuh ni intuttuddud Peter nan John hu inang-ang dan impahpahding Jesus niyadda intuttuddu tu et han ida mambangngad di Jerusalem. Ey nantuttuddudda damad nandalnan dad kebebbleby di Samaria.

Ya nenammuan Philip etan ni ap-apun iEthiopia

²⁶ Entanni ey nampeang-ang etan anghel Apu Dios nan Philip et kantun hi-gatuy "Pandaddan ka et lumaw ka etan di desert etan di keltad ni nalpud Jerusalem ni mampellaw di Gaza."

²⁷⁻²⁸ Et mandaddan hi Philip et lumaw ey dinammu tu hu hakey ni tuun iEthiopia e nanlugan di kalesah. Huyyan tuu ey eta-gey saad tu tep treasurer di upisinah ni biin ap-apud Ethiopia e Candace daka panggeddan. Nalpullid Jerusalem ni an nandayaw nan Apu Dios et kamangkeibbangngad di bebley da. Tuka bidbidbida hu libluluh ni intudek lan eman ni prophet e hi Isaiiah.

²⁹ Kan ni Ispirituh Apu Dios nan Philip ey "Lakkay eman di kalesah." ³⁰ Nambesik hi Philip et lumaw etan di kalesah ey dingngel tu e kabidbidbida etan ni tuu hu libluluh ni intudek Isaiiah et kantun hi-gatuy "Kaw han-awat mu eya muka pambidbida?"

³¹ Kan nunman ni tuu ey "Eleg nisi. Pakkadek et ni wada mengituttuddun hi-gak." Et ayagan tu hi Philip et makiyudung ni hi-gatu. ³² Yahhuy etan neitudek ni binidbid tu:

"Hi-gatu ey kamei-ellig ni kalneroh ni inlaw dan da keklengen. Ey heni impah ni kalneroh e anin ni pampu-litan et kaum-eneeneng. ³³ Humman ni tuu ey bina-iba-ing da, beken ni meandeng hu impanhuwet dan hi-gatu. Endilli tuun menge-ehhel ni helag tu, tep pinappeg da biyag tu eyad puyek." *

* 8:33 8:33 [32-33] Isaiiah 53:7-8

³⁴ Minahmahan etan ni tuu nan Philip e kantuy “Hipa kapan-e-hela etan ni prophet eyad intudek tu ya annel tu winu ya edum ni tuu?” ³⁵ Et humman ni binidbid nunman ni tuu hu nengilepuan Philip ni mengituttuddun meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu.

³⁶ Ida kamengmenglaw ey wada dinteng dan danum et kan etan ni iEthiopia ey “Tam adyah hu danum. Kaw dammutun pebenyaggak di deya?”

³⁷ Kan Philip ey “Dammutun benyagan daka hedini muka kulluga hi Jesus.” Ey kan etan ni iEthiopia ey “Nakka kulluga e hi Jesus hu U-unggan Apu Dios.”

³⁸ Et pasiked tu etan kalesah et umhlep idan dewwa. Gimmawaddad danum et benyagan Philip. ³⁹ Negibbuh et dumekal ida ey pinhakkeyey attukaw la hi Philip, tep inlaw lan Ispirituh Apu Dios. Eleg law ang-angen etan ni iEthiopia hi Philip, nem kaman-am-amleng ni limmaw lad lawwan tu.

⁴⁰ Hedin hi Philip ey endi maptek ey wadad Asotus. Nantuttuddun meippanggep nan Jesus diman et yad kebebbley ni dinlan tu ingganah ni dintengan tud bebley di Cesarea.

9

Ya nengabulutan Saul nan hi Jesus

¹ Hedin hi Saul, ey nanengtun ihik tun pepettey ida kamengullug nan Jesus et lumaw di kad-an etan ni eta-gey ni Padi ² et mampekapyan tudek ni peang-ang tuddad aap-apuddan Jews di kesimsimbaan di Damascus et amtaen da e wada kelebengan tun mempap idan bii niya lakin kamengullug diman ma-lat illaw tuddad Jerusalem et maikelabut idadman.

³ Illa tu humman ni papil ni imekapyu tu et manglaw di Damascus. Nem kamenetteng ey endi maptek ey wadalli nalpud kabunyan ni kaumhilin dilag ni neidengdeng di kad-an tu. ⁴ Netu-li ey dingngel tu hu kaman-e-hel ni hi-gatu e kantuy “Saul! Saul! Kele muwak kapanligligat?”

⁵ Hinumang Saul e kantuy “Apu, hipa ka?” Himmumang ali etan immehel ey kantuy “Hi-gak hi Jesus ni muka panligligat. ⁶ Inah ka et lumaw kad bebley et itudu dan hi-gam hu pehding mu.”

⁷ Emin ida etan tuun ingkuyug Saul ey ida kametemma tep dingngel da etan kaman-e-hel, nem eleg da han-ang-ang. ⁸ Imminah hi Saul et deyaten tu matetu, nem eleg um-ang-ang. Et peppeddenen idan edum tu ingganah dimmateng idad Damascus. ⁹ Tellun aggew hu nekulapan Saul ey eleg mangamangan niya eleg uminum ni danum.

¹⁰ Wada etan hakey ni kamengullug nan Jesus di Damascus e hi Ananayas ngadan tu. Entanni ey nampeang-ang hi Jesus ni hi-gatud i-innep tu et kantuy “Ananayas.” Himmumang hi Ananayas et kantuy “Kela e Apu?”

Kan Jesus ni hi-gatuy ¹¹ “Elaw ka etan di Meandeng ni Keltad et mu ang-angen di baley Judas hi Saul e iTarsus. Immen e kaumdasadal, ¹² tep impei-innep kun hi-gatu e wada hu tuun hi Ananayas ngadan tun umlaw di kad-an tun mengeppan hi-gatu et ma-kal kulap tu.”

¹³ Nem hinumang Ananayas et kantuy “Apu, tam dakel hu dingngel kun indaddatteng idan tuu meippanggep ni hi-gatu niya impahpahding tun mengippeligligat idan kamengullug ni hi-gam di Jerusalem. ¹⁴ Ey dingngel min indawtan idan ap-apuddan padin kelebngan ni mengippekelabtan idan kamengullug ni hi-gam.”

¹⁵ Nem kan Apu Jesus ey “Anin, lakay kuma tep hi-gatu pinutuk kun mengituttuddun meippanggep ni hi-gak idan Gentiles, yadda patul niyadda edum mun Jews. ¹⁶ Peamtak alin hi-gatu hu panligligatan tu tep ya pengituttudduan tun meippanggep ni hi-gak.”

¹⁷ Et lumaw hi Ananayas etan di baley ni kad-an Saul et ita-pew tu ngamay tun hi-gatu et kantuy “Agik Saul, hi Apu Jesus e hi-gatu etan nampeang-ang ni hi-gam di dalam hu nengitu-dak ni hi-gak ma-lat ma-kal kulap mu niya ma-lat dawatem hu Ispirituh Apu Dios ni umbaddang ni hi-gam.”

¹⁸ Pinhakkeyey ginibek Saul e heni wada na-gah ni lukhip ni nalpud matetu ey han-ang-ang tu law et ebuhe pebenyag. ¹⁹ Neba-ba-ba et mangan et mambanggad hu elet tu.

Ya nantuttudduan Saul di Damascus

Nekiha-ad ni hi Saul ni pigan aggew idan kamengullug nan Jesus di Damascus. ²⁰ Et eleg mabeyag ey inlapu tun mantuttuddud kesimsimbaan di Damascus et ituttuddu tu e kantuy “Hi Jesus ey U-unggan Apu Dios!”

²¹ Emin ida tuun nangngel ni hi-gatu ey ida kametnga. Kanday “Kaw beken hi-gatu etan tuun kamengippepettepettey idan kamengullug nan Jesus di Jerusalem? Ey kaw beken ni ya illian tud ya ey ma-lat tudda pan-alen ida kamengullug nan Jesus et ilaw tuddad kad-an idan ap-apuddan padi?”

²² Nem nema-man kamangke-dumi hu kabaelan Saul ni mengituttuddun meippanggep nan Jesus, et endi kabaelan idan Jews di Damascus ni mengehning ni kabaelan tun mantuttuddu niya tuka pehding ni mengippeamtan kakulugan tu e hi Jesus hu intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu.

²³ Nelabah pigan aggew ey nanhuhumangan ida Jews e petteyen da hi Saul. ²⁴ Et kewa-wa-wa niya kelallabbi ey daka bebtakad eheb ni bebley ma-lat patyen da. Nem dingngel tu damengu humman ni ninemnem dan pehding dan hi-gatu. ²⁵ Et hakey ni hileng ey binaddangan idan sinuttudduan tu et iha-ad dad ayyud et padelan dad habhabyen et layagen dad ba-hil ni luhud et bumsik.

Ya an nenang-angan Saul idan kamengullug nan Jesus di Jerusalem

²⁶ Yan dintengan Saul di Jerusalem ey impatna tun meki-emption idan kamengullug diman, nem ida kaumtakut ni hi-gatu, tep kanda nem itek tu hu kantun kamengullug law nan Jesus. ²⁷ Nem ingkuyug Barnabas et ilaw tud kad-an idan apostles et peamta tun hi-gada hu nampeang-angan Jesus et makiungbal ni hi-gatud dalam di Damascus. Ey inhel tun hi-gada hu nengituttudduan Saul di Damascus ni meippanggep nan Jesus. ²⁸ Et abuluten law idan apostles et mekikillaw ni hi-gadan nandaladalan di Jerusalem et endi takut tun nengituttuddun meippanggep nan Jesus. ²⁹ Wadaddadman etan Jews ni Greek hu ehel

dan nekihubehubeg nan Saul et pinhed dan petteyen. ³⁰ Nem dingngel idan kamengullug humman, et ilaw dad Cesarea et manglaw di Tarsus.

³¹ Yadda kamengullug di Judea, yad Galilee et yad Samaria ey limminggep ida law ey kamangkeihhammad hu daka pengulug. Ey ida kamangkedakkel ey daka paka-u-unnuda hu pinhed Apu Dios ni pehding da tep ya baddang ni Ispirituh tu.

Ya an nenang-angan Peter idan kamengullug nan Jesus di Lidda niyad Joppa

³² Hi Peter ey nanglananglaw di kebebbley et dumteng di Lidda ni an menang-ang idan kamengullug nan Apu Dios diman. ³³ Wadadman etan nedahuy e hi Aeneas e walun toon law hu nambakbaktadan tu. ³⁴ Kan Peter ni hi-gatuy “Aeneas, impeyaggud daka law nan Jesus Christo. Inah ka. Alam eya abek mu.” Ey pinhakkeyey immehneng tu-wangu e kayyaggud law. ³⁵ Inang-ang idan tuud Lidda niyadda tuud Saron humman ni neipahding ey nengulug idan emin nan Apu Jesus Christo.

³⁶ Ey yad Joppa ey wadad man etan hakey ni biin kamengullug nan Jesus. Hi Tabitha hu ngadan tu e yad ehel ni Greek ey Dorcas e ya keibbellinan tu ey makwah. Kayyaggud elaw tu tep dakel hu binaddangan tu niya dakel hu inhemehemek tuddan nangkewetwet. ³⁷ Entanni ey nandegheh et matey. Impaptek da e immeh da et balwasian da et da iha-ad di nengin-ahpat ni kuwaltuh ni baley tu. ³⁸ Dingngel idan kamengullug di diman Joppa e wada hi Peter di Lidda, et menu-dak idan an mengikkuyyug ni hi-gatu. Anggagannu ey immalidda tep nanhenup hu Lidda niya Joppa.

³⁹ Dimmateng di Peter et ipengulu da etan di kad-an ni netey ey wada hakkey idaddan nebalun bii ey ida kamannengngih ey daka pampeang-ang nan Peter hu babalwasi dan kinugut lan Dorcas. ⁴⁰ Nem impa-hep Peter idan emin etan wadad kawaltuh et mandukkun ni nandasal. In-ang-ang tu etan ni netey et kantuy “Tabitha, bangun ka.” Pinhakkeyey dinyat tu matetu. Inang-ang tu hi Peter et ebuhe yumudung. ⁴¹ Singnged Peter hu ngamay tu et peehneng tu. Et pahgep tudda etan nebalu niyadda etan edum ni kamengullug et peang-ang tun hi-gada e netagwan. ⁴² Nandingngel huyyad bebley di Joppa ey dakel ida tuun nengulug law nan Apu Jesus.

⁴³ Nekihahha-ad hi Peter ni pigan aggew di Joppa di baley Simon e mekapyan katat.

10

Ya linawwan Peter di baley di Cornelius

¹ Yad Cesarea ey wada hi Cornelius e ap-apun hanggatut ni sindalud Italy. ² Beken ni Jew hi Cornelius, nem tuka pakaddeyyawa hi Apu Dios niya emin idan wadad baley tu ey ida kamengullug nan Apu Dios. Makabbaddang idan nangkewetwet ni Jews niya kamandasal ni kenayun nan Apu Dios.

³ Hakey ni hambatangan ey nampeang-ang ni hi-gatu hu anghel Apu Dios e kantuy “Cornelius, immali-ak.” ⁴ Kaitettekel nan Cornelius ey simmattakut et kantuy “Apu, hipa ibbagam?” Kan etan ni anghel ey “Dingngel Apu Dios hu dasar mu ey inang-ang tu hu baddang muddan

nangkewetwet. ⁵ Itu-dak kan tuum di Joppa et dalli awiten hi Simon Peter. ⁶ Wadad baley etan ni kamengapyan katat e hi Simon, di gilig ni baybay.”

⁷ Endi maptek ey attukaw etan anghel, et ebuhe itu-dak Cornelius ida etan dewwan bega-en tu et ya etan hakey ni sindalu tun nehammad dama tuka pengullug nan Apu Dios ni an mengewwit nan Peter. ⁸ Inehhel tun hi-gada hu neipahding et han tudda itu-dak di Joppa.

⁹ Newa-wan nunman ey ida kamenetteng di Joppa etan ida intu-dak Cornelius. Ey kamenglaw dama hi Peter di nedeklan ni atep ni baley ma-lat an mandasal diman. Nandattek aggew ni nunman ¹⁰ et wadadman ey ginibek tu e neka-upa. Nem kapan-iddaddan idan edum tud baley hu kennen da ey wada nampeang-ang ni hi-gatu e heni nani-innep. ¹¹ Intangaw tud kabunyan ey neibeghul ey wada inang-ang tun nelayag alin melakkeb ni wangal ni neiketan di epat ni dugu tu. ¹² Ey inang-ang tu e immen idan emin hu nambakbaklang ni kamanayyam di puyek. Wadadda epat heli tu, yadda kamambinulluh et yadda kamantinayyab ni kapi-yewaddan Jews ni kennen. ¹³ Entanni ey wada immelhel ey kantuy “Imay Peter, pampili kan pinhed mun palsien ni ihhidam.”

¹⁴ Nem hinumang Peter et kantuy “Eleg e Apu, tep endin hekey hu nak nengannan ni heniddan nunyan eleg meibbillang ni malinih.”

¹⁵ Impidwa tulli mewan ni immelhel ey kantuy “Entan tu ibilang ni beken ni malinih hu impambalin Apu Dios ni malinih.” ¹⁶ Nampitlu humman ni inang-ang Peter et han la maguyud etan wangal di kabunyan.

¹⁷ Kaumnemnem hi Peter tep eleg tu amta hu keibbellinan nunman ni inang-ang tu ey dimmateng idad eheb etan intu-dak alin Cornelius tep wada nengitudu e humman baley Simon ¹⁸ et daka pan-ibbaga hedin kamanha-ad diman hi Simon Peter.

¹⁹ Nanengtun kaumnemnem hi Peter tep ya humman ni inang-ang tu ey kan ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gatuy “Dimmateng ida etan tellun lakin daka kapan-ibbaga. ²⁰ Lakay et mudda ang-angen et makilaw kan hi-gada. Entan pandinwan mekillaw ni hi-gada, anin ni beken idan Jews, tep hi-gak nengitu-dak ni hi-gadan mengewwit ni hi-gam.”

²¹ Immehep hi Peter et kantuddan nunman ni tuu ey “Hi-gak hu yuka pan-ibbaga. Kele wada kayudya?” ²² Kan idan etan ni tuu ey “Intu-dak dakemillin Cornelius e ap-apun sindalun Rome. Kayyaggud ni tuu ey nehammad hu tuka pengullug nan Apu Dios niya kapekatbaladdan emin ni Jews. Wada nampeang-ang ni anghel ni hi-gatu et ehelen tu e peeyyag daka kunud baley tu et denglen tu ituttuddum.” ²³ Et pahgep idan Peter et mandeyaddadman ni nunman e hileng.

Newa-wan nunman et makilaw hi Peter et yadda edum ni kamengullug ni ijoppa. ²⁴ Nehilngan idad dalan et yan newa-waan tu hu dintengan dad Cesarea. Hi Cornelius, ey inemung tudda agi tu et yadda gayyum tu et hehhegeden dadda. ²⁵ Kamenggep hi Peter ey an dinammun Cornelius et mandukkun di hinanggan Peter ma-lat dayawen tu. ²⁶ Nem impehneng Peter et kantun hi-gatuy “Ehneng ka. Entan tuwak dayaw tep nan-inggeh ita e tuu itan dewwa.”

²⁷ Ida kaman-ung-ungbal ni himmegep ey inang-ang Peter hu dakel ni neamung ni tuu. ²⁸ Kan Peter ni hi-gada ey “Anin hi-gayu et inamta

yu e pi-yew ni hi-gamin Jews ni mekiammuammung idan beken ni edum min Jews. Nem impeamtan Apu Dios ni hi-gak e eggak pi-yewa hu pekiammuammungan kun kumpulmih ni tuu. Et humman hu, yan nunya ey anin hi Jew hak ey nakka mekiammuammung ni hi-gayun beken ni Jews. ²⁹ Et mukun impaeyag yuwak ey nengintetebballak et umli-ak. Nem hipa gaputun yuwak nengipeayagan?"

³⁰ Immehel hi Cornelius et kantuy "Ya eman lan epat ni aggew hu nelabah ni henin nunyan hambatangan ey nakka mandasal di baley mi ey endi maptek ey wada hu lakin immehneng di hinanggak e kaumhili balwasi tu. ³¹ Kantun hi-gak ey 'Cornelius, dingngel Apu Dios dasal mu ey eleg tu liwwanan ida imbenaddang muddan newetwet. ³² Penu-dak kad Joppa et dalli awiten hi Simon Peter. Wadad baley Simon e mekapyan katat e wadad gilig ni baybay baley tu.' ³³ Et mukun nenu-dakkak ni mengeyyag ni hi-gam et ay kayyaggud et immali kayu. Et deh e neamung kamin nunya ey daitsu kauh-uhdungin Apu Dios tep pinhed min dedngelen hu hipan intugun Apu Dios ni ituttuddum ni hi-gami."

Ya nantuttudduan Peter di baley di Cornelius

³⁴ Himmapi hi Peter et kantuy "Yan nunya law nengamtaan kun emin hu tuu ey nan-iingeh idad hinanggan Apu Dios, ³⁵ tep anin attu nalpuan ni hakey ni tuun tuka daydayawa hi Apu Dios niya kayyaggud hu tuka pehding ey kaebbulutan Apu Dios. ³⁶ Inamta yu etan ehel Apu Dios ni impeamta tun hi-gamin Jews meippanggep ni linggepan tayu tep hi Jesus Christo e Apun emin ni tuu. ³⁷ Ey inamta yudda etan nekapkapyad kebebbebley di Judea neipalpu Galilee meippanggep idan impahding Jesus Christo. Neamta huyya eman ni negibbuh ni intuttuddun John hu meippanggep ni benyag. ³⁸ Ey inamta yu e hi Jesus di Nazareth hu nanwadaan Apu Dios ni Ispirituh tu niya et-eteng ni kabaelan tu. Et lumaw di kebebbebley et kayyaggud ida impahpahding tu niya nan-ekal tu hu dimonyoh ni neihuklung idan tuu tep kabaddangin Apu Dios. ³⁹ Hi-gamin apostles hu nenang-ang-ang ni emin ni impahpahding Jesus di kebebbebley di Judea et yad Jerusalem. Pintey da e impatak dad krus, ⁴⁰ nem sineguan Apu Dios ni katlun aggew et mampeang-ang ni hi-gami. ⁴¹ Eleg nampeang-ang di emin ni tuu, nem hi-gamin ebuh ni pinilin Apu Dios ni mengippeamtan meippanggep ni hi-gatu. Et hi-gamidida hu nekikakikan niya nekiinuinum ni hi-gatu eman ni netaguwan tu mewan. ⁴² Sinugun dakemin Jesus e mi ituttuddun katuutuu hu meippanggep ni hi-gatu niya peamta mi e hi-gatu hu pinutuk Apu Dios ni manhuwet ni emin ni tuu anin idan netey. ⁴³ Emin ida la eman prophets ey intudek da meippanggep nan Jesus e kanday mepessinsahan hu liwat ni tuun mengullug nan Christo."

Ya nenawtan idan Gentiles ni Ispirituh Apu Dios

⁴⁴ Nanengtun kaman-e-ehhel hi Peter ey immali hu Ispirituh Apu Dios et dawten idan emin ni kameneddengngel nunman ni tuka pan-ituttuddu. ⁴⁵ Ey emin ida etan Jews ni neikuyug nan Peter ey ida kametnga, tep emin ida etan nenawat ni Ispirituh Apu Dios ey beken idan Jews. ⁴⁶ Inamta da e makulug ni wada law Ispirituh Apu Dios ni

hi-gada tep dingngel da e daka daydayawa hi Apu Dios niya kabaelan da law ni mengihheppit ni hin-appil ni ehel ni eleg da amta.

Et kan Peter idan edum tuy ⁴⁷ “Ang-ang yu kedi, beken idan Jews, nem dinwat da hu Ispirituh Apu Dios henin hi-gatsu. Kaw mabalin ni e-legen hu pebenyagan da?” ⁴⁸ Et ehelen Peter ni hi-gada e pebenyag ida ma-lat peang-ang da nengabulutan dan Jesus. Negibbuh ni nebenyagan ida et ehelen dan manha-ad nidman di Peter, anin pigan aggew ni ebuh.

11

Ya inhel Peter ni gaputun nekiemungan tu niya nekikannan tuddan Gentiles

¹ Dingngel idan apostles di Jerusalem et yadda kamengullug di bebley di Judea humman ni nengabulutan idan Gentiles ni ehel Apu Dios meippanggep nan Jesus Christo. ² Nem yan neibangngadan Peter di Jerusalem ey kapihhuladdan edum tun Jews ni kamengullug. * ³ Et kandan hi-gatuy “Kele ka nekiammuammung niya kele ka nekikan idan eleg makugit ni tuu?”

⁴ Et ehelen tun hi-gadan emin hu neipahding. ⁵ Kantuy “Hakey ni aggew ni wada-ak di Joppa, ey nakka mandasal etan di atep ey wada impeang-ang Apu Dios ni hi-gak ni nebuyun alid kad-an kun wangal e neiketan hu epat ni dugu tu. ⁶ Wadan emin etan di wangal hu nambakkaklang ni animal ni kaman-ayyam di muyung niyad bebley. Wadadda epat heli tu, yadda kamambinullah niyadda kamansinayyab. ⁷ Entanni ey wada dingngel kun immehel e kantuy ‘Peter, inah ka et mampili kan pinhed mun palsien ni ihhidam.’

⁸ Nem kankuy ‘Eleg e Apu, tep endin hekey nak kinan ni kamepiyew.’ ⁹ Ey kan mewan etan ni immehel di kabunyan ey ‘Entan tu ibilang ni beken ni malinih hu impambalin Apu Dios ni malinih.’ ¹⁰ Inpitlu tun inhel humman et han maguyud lad kabunyan humman ni wangal.

¹¹ Yan nunman ey dimmateng ida etan di baley ni nakka panha-adi etan tellun tuun nalpullid Cesarea ni intu-dak dan an mengewwit ni hi-gak. ¹² Ey kan ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gak ey eggak mandinwan mekillaw ni hi-gada, anin ni beken idan Jews. Et lumaw kamid baley Cornelius di Cesarea e nekilaw idan hi-gak hu enem ni edum tayun kamengullug. ¹³ Yan dintengan mid baley tu ey ine-ehhel tun hi-gami hu inang-ang tun anghel e kantu kunun hi-gatuy ‘Mulli paeyag hi Simon Peter di Joppa ¹⁴ et ituttuddu tu hu elaw ni kehellakniban ma-lat emin kayu, anin idan kamekiha-ad ni hi-gam eyad baley yu ey mehellakniban kayun emin.’

¹⁵ Et lumawwak diman et ilepuk ni mantuttuddu ey immali hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gada, heni daman hi-gatsun Jews lan nunman. ¹⁶ Ey ninemnem ku eman inhel lan Apu Jesus ni kantuy ‘Nambenyagan John ida tuun danum, nem hedin hi-gayu ey mebenyagan kayullin Ispirituh Apu Dios.’ ¹⁷ Et hedin hanniman e winedan Apu Dios hu Ispirituh tun hi-gadan beken ni Jews, heni dama lan nanwadaan tun

* **11:2** 11:2 Yadda Jews, kanday hedin kamengullug hu hakey ni tuu nan Jesus, man mahapul ni pekuggit ma-lat pangipeang-angan tun tuka pengullugi.

Ispirituh tun hi-gatsun Jews ni nengulugan tayun Apu Jesus, et kaw hipa-ak ni an mengikka-leg ni pinhed tun pehding?”

¹⁸ Dingngel da humman ni inhel Peter ey insiked da law ni memihhul ni hi-gatu et daydayawen da hi Apu Dios. Kanday “Hedin tep hanniman, indawat tep daman Apu Dios hu wayah idan Gentiles ni mantuttuyyun liwat da ma-lat dammutun meidwatan idan biyag ni endi pappeg.”

Na-duman ida kamengullug nan Jesus di Antioch

¹⁹ Yan eman ni nemateyan dan Stephen hu laputun nanhelheltapan idan kamengullug nan Jesus di Jerusalem et maiwehit ida e namsik idad edum ni bebley. Limmaw ida edum di Phoenicia, yad Cyprus, et yad Antioch et ituttuddu da hu meippanggep nan Jesus idan Jews ni ebuh. ²⁰ Nem wadadda kamengullug ni iCyprus niya iCyrene ni limmaw di Antioch et pan-ituttuddudaddan Gentiles hu meippanggep nan Apu Jesus. ²¹ Binaddangan idan Apu Dios et dakel ida Gentiles ni nantuttuyyun liwat da et mangulug idan Jesus.

²² Dingngel idan kamengullug di Jerusalem e dakel law hu Gentiles ni kamengullug di Antioch, et itu-dak da hi Barnabas diman. ²³ Limmaw diman hi Barnabas ey kaman-am-amleng tep em nunman e et-eteng hu baddang Apu Dios ni hi-gada. Et tugunen tudda e mahapul ni ihhammad da daka pengullug nan Apu Jesus niya ittuluy dan mengu-unnud ni hi-gatu. ²⁴ Hi Barnabas ey kayyaggud ni tuu, nehammad tuka pengullug nan Apu Jesus niya et-eteng baddang ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu. Et humman hu, dakel ida nei-dum ni kamengullug nan Jesus.

²⁵ Entanni ey limmaw hi Barnabas ni an menang-ang nan hi Saul di Tarsus. ²⁶ Dinteng tudman et ikuyug tu et mambangngad idad Antioch. Et manha-ad idadman ni hantoon et tuttudduan da dakel ni kamengu-unnud nan Jesus. Yadman Antioch hu laputun neingadnan idan kamengullug nan Jesus ni Christiano.

²⁷ Yan nunman ni nanha-adan dadman ey wadadda hu immalin prophets ni nalpud Jerusalem. ²⁸ Hi Agabus e hakey idan nunman ni prophets ey immehngeng et pa-hel ni Ispirituh Apu Dios et kantuy wadalli nemahhig ni bisil di kebebbebley di puyek. Huyyan inebig tu ey immamnu eman ni nanpatulan Kelaudius. ²⁹⁻³⁰ Dingngel idan kamengullug diman humman ni inebig Agabus ey wada hakkeyey immidwat idan kumpulmih ni ibbaddang daddan kamengullug di Judea. Impaela dad Barnabas nan Saul et da la idwat idan kamengi-pappangnguluddan kamengullug diman.

12

Ya nengipehelheltapan Herod e patul idan kamengullug nan Jesus

¹ Yan nunman hu nengipehelheltapan Herod e patul idan edum ni kamengullug nan Jesus. ² Ya hakey ni impahding tu, ey impaputul tu ulun James e agin John. ³ Inamta tu e pinpinhed idan edum ni Jews humman ni tuka pehpehding et padpap tu dama hi Peter et pakelabut tu. Impahding tu huyya eman ni Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast. ⁴ Hampuluddan enem hu sindalun guwalyan Peter e han-e-pat hu kamanhulluhullul ni mangguwalya. Kanemneman Herod e peukkat tullu hi Peter hedin megibbuh

hu Piyestah ni Passover, et bistigalen tud hinanggaddan tuu et han tu papetey. ⁵ Nem yan neikelabutan Peter ey kaiddasadasaliddan kamengullug nan Jesus ma-lat ippaptek Apu Dios.

Ya nengibukyatan ni anghel nan Peter

⁶ Yan nunman ni hileng e yan kewa-waan tu hu kan Herod ni kebistigalan Peter, ey binangkiling da hu ngamay tu niya heli tu, et paugip dad nambattanan ni dewwan guwalya. Ey wadadda edum ni sindalun guwalyad habyen ni kallabbuttan. ⁷ Endi maptek ey nabnangan hu bawang etan ni kallabbuttan ey wada anghel Apu Dios ni immehnung di kad-an tu. Inwedwed tu hi Peter et bangunen tu. Kantuy “Imay, papuut mu et uminah ka!” Imminah hi Peter ey na-kal ida bangkiling di ngamay tu niyad heli tu. ⁸ Ey kan etan ni anghel ey “Pambalwasi ka niya pampatut ka.” Et u-unnuden Peter. Ey kan mewan etan ni anghel ey “Alam etan mahde ni balwasim et maiunud kan hi-gak.”

⁹ Et makilaw hi Peter etan ni anghel et umhep idad kallabbuttan. Nem kantu ngu nem i-innep tun ebuh. ¹⁰ Linabhan da etan nemangulun guwalya et ya etan neikadwa et dumteng ida etan di habyen ni gumek ey nealay neibeghul et maukat idad keltad. Ida kamenglaw ey endi maptek ey attu kaw la etan anghel.

¹¹ Impepuhdanan Peter ey kantuy “Tam beken ni i-innep, makulug ni immali hu anghel Apu Dios ni nemaddang ni hi-gak et meihwang ngak di pinhed di Herod et yadda Jews ni pehdng ni hi-gak.”

¹² Nangnanglaw la et ipa-yuh tud baley di Maria e hi inan John e kandan hi Mark ey dakel ida neamung ni tuu e ida kamandasal. ¹³ Sinugtug Peter hu habyen et lumaw etan bega-en da e hi Rodah ni an mengibbeghul. ¹⁴ Inimmatunan tu ehel Peter ey hamban tuka ibeghul ey nambesik ni gayetu et kantuddan neamung ey “Immen hi Peter di dallin!” ¹⁵ Nem kan idan neamung ey “Itek mu, nemalad!” Nem tuka pepippilit e makulug et kan ida law ni tuu ey “Humman hu anghel Apu Dios ni kamemabbaddang ni hi-gatu.”

¹⁶ Ey hedin hi Peter, tagan tu tugtug et da ibeghul. Inang-ang da ey hi-gatu tu-wangu ey natngadda. ¹⁷ Impaineng tudda et e-ehhelen tu hu impahding Apu Dios ni nengibukyatan ni hi-gatu. Kantun hi-gaday “Ehel yullin James niyadda edum tayun kamengullug nan Jesus huyyan neipahding.” Inhel tu humman et lumaw lad lawwan tu.

¹⁸ Yan newa-waan tu ey wada hakkey idan sindalu ey ida kame-temma hedin hipa neipahding et attukaw hi Peter. ¹⁹ Immandal Herod e da panhemmaken, nem eleg da hanhamak. Et bistigalen tudda etan sindalun nangguwalya et papetey tudda.

Negibbuh huyya et hi-yanen Herod hu Judea et lumaw di Cesarea et manha-ad nidman.

Ya neteyyan Herod

²⁰ Hi Herod ey anggebe-hel tudda tuud Tyre et yad Sidon. Et lumaw idan an mekihummangan ni hi-gatu ma-lat ma-kal bunget tun hi-gada, tep kamelpud bebley Herod hu kennen da. Limmaw ida ey wada hi Blastus e eta-gey saad tud kapan-ap-apuin Herod. Et ehelen dan hi-gatu e pinhed dan mekihummangan nan Herod.

²¹ Yan nagtud ni aggew ni panhuhummanganan da ey imbalwasin Herod hu balwasin patul et an yumudung di yuddungngan tu et umhel idan tuu. ²² Ey ida kamantetekuk e kanday “Beken ni tuu eya kamanheppit, nem hakey idan dios.” ²³ Ey pinhakkeyey impandegh ni anghel Apu Dios hi Herod tep inebulut tu humman ni nenaydayaw idan tuun hi-gatu e eleg tu dayawen hi Apu Dios. Ya degeh tu ey nebigihan hu annel tu et matey.

²⁴ Entanni ey neihinap hu ehel Apu Dios di kebebbebley ey ida kamangkedakkel hu kamengullug nan Jesus.

²⁵ Ginibbuh di Barnabas nan Paul hu ngunu dad Jerusalem et mambangngad idad Antioch e ingkuyug da hi John e kandan hi Mark.

13

Ya nepilian di Barnabas nan Paul ni an mantuttuddud kebebbebley

¹ Yadda kamengullug di Antioch ey wadaddan hi-gada hu prophets niyadda kamantuttuddu henin Barnabas, hi Simeon e andeket ni tuu, hi Lucius di Cyrene, hi Manaen e ine-etteng eman lan aman Herod, et hi Paul. ² Yan eman ni pinhakkey ni daka penaydayawin Apu Dios e nantepel ida, ey kan ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gaday “Pili yud Barnabas nan Paul ni mengingngunnun pinhed kun pengunnun hi-gada.”

³ Et yan negibbuhan ni nandasalan da niya nantepelan da, ey indasalan dad Barnabas nan Saul e inta-pew dan emin hu ngamay dan hi-gada et han da itu-dak idan an mantuttuddu.

Ya linawwan di Barnabas nan Paul di Cyprus

⁴ Hanniman hu nengitu-dakan ni Ispirituh Apu Dios di Saul nan Barnabas. Et lumaw idad Selusia et han ida mambangkan limmaw di Cyprus. ⁵ Ingkuyug da hi John Mark ni memabbaddang ni hi-gada. Dimmateng idad Salamis di Cyprus et ilepu dadman ni mantuttuddun ehel Apu Dios idad simbaan ni Jews.

⁶ Impeng da kebebbebley di Cyprus ni da nantuttudduan et lektattuy dimmateng idad Papos e gilig ni bebley diman. Yadman nenammuan dan Bar-Jesus e magician. Kantuy hi-gatu hu prophet Apu Dios, nem itek tu kaya. ⁷ Humman ni tuu ey gayyum etan ni nelaing ni gubernor diman ni bebley e hi Sergius Palus. Impaeyag Sergius Palus di Barnabas nan Paul, tep pinhed tun dedngelen hu ehel Apu Dios. ⁸ Nem kapihhulan Bar-Jesus (e kandan hi Elimas di ehel ni Greek) hu kaituttuddud Paul nan Barnabas, tep eleg tu pinhed ni kullugen Sergius Palus hu daka ituttuddun meippanggep nan Jesus. ⁹ Nem hi Saul e Paul hu hakey ni ngadan tu ey impetuled ni Ispirituh Apu Dios et makihanggan Elimas. ¹⁰ Et kantuy “U-ungnga dakan dimonyoh! Muka kehgingan emin hu kayyaggud ey maheul ka. Muka kehginga makulug ni kameituttuddun meippanggep nan Apu Dios et muka pambalin ni lawah. ¹¹ Yan nunya ey kastiguen dakan Apu Dios et makulap kan nekemtang.” Pinhakkeyey eleg um-ang-ang tu-wangu hu matan Elimas et kaum-ayaayag ni memden ni hi-gatu. ¹² Yan nenang-angan etan ni gubernor nunman ni neipahding ey nengulug. Hakey pay ey kametngan inedal tun intuttuddud Paul ni meippanggep nan Jesus Christo.

Ya nantuttudduan di Paul di Antioch

¹³ Entanni ey hini-yan di Paul et yadda etan edum tu hu bebley di Papos et ida mambangka et lumaw idad Pelga di Pampilya. Yadman hu neni-yanan John Mark ni hi-gada et mambangngad di Jerusalem. ¹⁴ Limmaw damad Paul di Antioch di Pisidia. Nematngan hu Sabaduh et lumaw idad simbaan idan Jews et makiemung idan mandeyyaw nan Apu Dios. ¹⁵ Negibbuh ni nebidbid hu Tugun Moses et ya intudek idan prophets ey yadda etan ap-apud simbaan ey kan dad Paul nan Barnabas ey “Agi midda, hedin wada pinhed yun ittugun ni hi-gamin neamung ey kayyaggud tu hu ehel yu.”

¹⁶ Imminah hi Paul et paineng tudda et kantuy “Hi-gayuddan edum kun helag Israel, niyadda beken ni helag Israel ni kamenaydayaw nan Apu Dios, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. ¹⁷ Hi Apu Dios e Dios tayun helag Israel ey pinili tudda aammed tayun nunman ni pantu-u tu et yan eman ni wadaddad Egypt ey impedakkel tudda. Nelabah hu pigan toon ey impangulu tudda et hi-yanen da Egypt gapuh ni et-eteng ni kabaelan tu. ¹⁸ Et an-anusan tuddan na-pat ni toon di eleg mebebleyi. ¹⁹ Impeapput tun hi-gada hu nampambebley di pitun bebley di Kanaan et idwat tun hi-gadan pambebleyan da. ²⁰ Huyyadda neipahding ni umlaw ni epat ni gatut et neliman toon.

Negibbuh humman et pilien Apu Dios ida ap-apu daddan nan-huluhulul ni mengippaptek ni hi-gada ingganah eman ni wada hi Samuel e prophet. ²¹ Entanni ey nambagaddan mampatul ni hi-gada et putuken Apu Dios hi Saul e u-ungngan Kish e helag Benjamin, et hi-gatu mampatul idan aammed tayun na-pat ni toon. ²² Ingkal Apu Dios hi Saul et ihullul tu hi David e u-ungngan Jesse, et yan nunman nanghelan Apu Dios ni kantuy ‘Hi David hu pinutuk ku tep tuka u-unnudan emin hu elaw ku.’ ²³ Impakulug Apu Dios e yalli hakey ni helag David hu menellaknib idan helag Israel. Et peamnu tun nengipealian tun Jesus. ²⁴ Nem eleg ni ilepun Jesus Christo ni mantuttuddu ey wada hi John ni nengituttuddu helag Israel e mahapul ni mantuttuyyuddan liwat da et han ida pebenyag. ²⁵ Yan eman ni kamangkegibbuh hu impanganun Apu Dios nan John ey kan tuddan tuu ey ‘Bekennak etan ni impakulug Apu Dios ni menellaknib ni tuu, nem wadalli um-alin meihhullul ni hi-gak. Hi-gatu ey neta-ta-gey ni peteg hu saad tu nem hi-gak et enggak pay anhan meibbillang ni mambalin ni bega-en tu.’

²⁶ Intuluy Paul e kantuy “Hi-gayuddan edum kun helag Abraham niya hi-gayuddan Gentiles ni kamenaydayaw nan Apu Dios, ey hi-gatsun emin hu nengipeamtaan Apu Dios ni elaw ni kehellakniban. ²⁷ Yadda tuud Jerusalem et yadda ap-apu da ey eleg da amta e humman ni Jesus hu pinutuk Apu Dios ni menellaknib ni tuu niya eleg da awatan e meippanggep ni hi-gatu hu intudetudek ida eman lan prophets ni daka bennidbidad simbaan ni kesabasabaduh. Et papetey da hi Jesus et umamnudda hu binenidbid da. ²⁸ Endi gaputun pemetteyan dan Jesus tep endi daka hemmakan bahul tu, nem kapyu tun pinhed dan pepettey nan Pilate. ²⁹ Negibbuh ni impahding dan emin hu neitudek ni meippanggep ni ketteyyan tu ey ingkal dad neipetakan tud krus et da ikulung, ³⁰ nem sineguan Apu Dios. ³¹ Et mampaenang-ang idan nekikillaw ni hi-gatu eman ni linawwan dad Jerusalem ni nalpuan tud Galilee. Et yan nunya ey hi-gada hu kamengituttuddu tuud

Israel ni meippanggep nan Jesus. ³²⁻³³ Et mukun immali kamidyan nunya ey ma-lat peamta min hi-gayu huyyan kayyaggud ni inhel Apu Dios. Huyya eman impakulug tudda lan aammed tayu et deh e immamnun nunyan hi-gatsun helag da. Tep makulug ni sinagwan tu hi Jesus ni neteyyan tu. Huyya neitudek di Psalms ni meippanggep ni hi-gatu e kantuy

'U-ungnga dakan hi-gak. E-helen kun nunya e hi-gak hi Amam.' *

³⁴ Ey ya kakulugan tun eleg iebulut Apu Dios ni mebwel annel Jesus di kulung tep sinagwan tu, ey neitudek e kantuy

'Peamnuk daman emin ni hi-gam hu impakulug ku lan eman ni ammed mu e hi David.' † ³⁵ Neitudek pay di libluh ni Psalms e kantuy

'Eleg mebwel annel etan ni nakappinshed ku, tep tegguan kun ketteyyan tu.' ‡

³⁶ Beken ni hi David hu pinhed tun e-helen. Tep hedin hi David ey ginibbuh tun emin hu pinhed Apu Dios ni pehding tu et matey et maikulung di gungat idan aammed tu et mabwel hu annel tu. ³⁷ Nem eleg mabwel hu annel Jesus tep sinagwan Apu Dios. ³⁸ Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, pinhed min amtaen yu e ya neteyyan Jesus et ya netagwan tu hu gaputun pessinsahan Apu Dios hu liwat tayu. ³⁹ Ey gapuh nan Jesus ey emin hu mengullug ey mepessinsahan hu liwat tu et mambalin ni kayyaggud di kapenang-ang Apu Dios. Huyya hu eleg han-ipahding ni pengu-unnudan ni Tugun Moses. ⁴⁰ Helipat-i yu ma-lat eleg maipahding ni hi-gayu hu inhel ida lan eman ni prophets e kanday

⁴¹ 'Hi-gayun tuka pihhula ehel Apu Dios, metnga kayullin pehding ku, nem eleg yu kulluga anin ni wada mengippeamtaan hi-gayu. Et humman hu, mettey kayulli et meidawwi kayun hi-gak.' "

⁴² Negibbuh ni intuttuddud Paul nan Barnabas ida huyyad simbaan ey immalidda etan Jews et ehelen da e pinhed dan mambangngad idan mantuttuddu mewan ni hakey alin Sabaduh. ⁴³ Nebukal idad neamungan da ey dakel ida Jews niyadda beken ni Jews ni kamengu-unnud ni elaw ni Jews ni neiunud di Paul nan Barnabas et tugunen dadda e eleg da issikked ni mengu-unnud nan Apu Dios, niya pannananeng dan mengiddinnel ni binabbal tu.

⁴⁴ Nematngan mewan hu Sabaduh ey neamung idan emin hu tuud man ni an mengngel ni ittuttuddu dan ehel Apu Dios. ⁴⁵ Nem inang-ang idan ap-apuddan Jews ni eleg mengullug hu dakel ni tuun neamung ey peteg ameh dan Paul. Daka pippihula niya daka kakkahinga hu tuka ittuttuddu. ⁴⁶ Nem endi takut di Paul nan Barnabas ni nantuttuddu. Kanday "Ya kakulugan tu ey hi-gayun edum middan Jews hu memengngulun pengippeamtaan min meippanggep ni ehel Apu Dios, nem gapu tep eleg yu ebbuluta tep kahing kayu ey humman keang-angan tu e eleg yu pinhed ni wadalli biyag yun endi pappeg tu. Et humman hu, yadda ew ngu hu Gentiles hu mi pengittuttudduan ⁴⁷ tep wada la dedan intugun Apu Dios ni hi-gamin kantuy 'Pinutuk

* **13:32-33** 13:32-33 Ang-ang yu Psalm 2:7, Hebrews 1:5 et ya 5:5. † **13:34** 13:34 Ang-ang yu Isaiah 55:3. ‡ **13:35** 13:35 Ang-ang yu Psalm 16:10.

dakeyun heni dilag ni an mengippeamtaddan Gentiles di kebebbebley di puyek ni meippanggep ni kehellakniban.' " §

⁴⁸ Dingngel idan Gentiles huuya ey ida kaman-am-amleng et day-dayawen da hi Apu Dios tep kinulug da ehel tu. Emin ida etan pinilin Apu Dios ni menewwat ni biyag ni endi pappeg tu ey nengulug ida.

⁴⁹ Et huuyan ehel Apu Dios ey nan-amtad kebebbebley diman. ⁵⁰ Nem entanni ey sinuttullun idan edum ni Jews ni kahing ni elaw Jesus etan edum ni ap-apudman niyadda edum ni bibi-in Gentiles ni eta-gey saad dan kamenaydayaw nan Apu Dios et pampalpaligat dad Paul nan Barnabas et pea-allaw daddadman ni bebley. ⁵¹ Et pampukpuken di Paul nan Barnabas hu dep-ul di patut da et lumaw idad Iconium. Humman ni nemukpukan dan dep-ul di patut da hu pengippeang-ang dan nanliwat ida etan bimbebley. ⁵² Nem yadda ngu kamengullug di Antioch ey ida ni-ngangu kaman-am-amleng niya et-eteng baddang ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gada.

14

Ya linawwan di Paul di Iconium

¹ Yan linawan di Paul nan Barnabas di Iconium ey ida nantuttuddud simbaan ni Jews ey dakel ida nengulug ni Jews niyadda Gentiles tep kayyaggud hu nenuttuddu da. ² Nem yadda etan Jews ni eleg mengullug ey sinuttullun dadda Gentiles e kanday lawah ida hu kamengullug nan Jesus. ³ Nem nanha-ad di Paul nan Barnabas diman ni nebayag e eleg ida tumekut ni nengituttuddun meippanggep ni et-eteng ni baddang Apu Jesus. Indawtan idan Apu Dios ni kabaelan dan mengippahding idan miracles ma-lat peang-ang da kakulugan tu e nalpun Apu Dios hu daka ituttuddu. ⁴ Nem negadwadda tuud Iconium. Yadda edum ey kinulug da hu kae-e-hela ida etan ni Jews ni hi-gada. Nem yadda edum ey kinulug da intuttuddud Paul nan Barnabas.

⁵ Entanni ey ninemnem idan edum ni Gentiles et yadda Jews niyadda ap-apu dan tengbaen di Paul nan Barnabas. ⁶⁻⁷ Nem indaddatteng idan tuu humman ni ninemnem dan pehding et ebuhe bumsik idad Listera et yad Derbe di Liconia et yaddad nanlinikweh ni bebley diman. Et ituluy dan mantuttuddu meippanggep nan Jesus.

Ya linawwan di Paul di Listera niyad Derbe

⁸ Yan kaweda dad Listera ey wada etan lakin kaumyuyudung tep nedahuy dedan ni neiungngaan tu et eleg tun hekey patnaan ni dimmalan. ⁹ Kamantuttuddu hi Paul ey kamandeddengngel humman ni nedahuy. In-ang-ang Paul ni hi-gatu ey inamta tu e tuka kullugan me-kal degeh tu ¹⁰ Et eleten Paul ni inhel e kantuy "Ehneng ka!" Pinhakkeyey immehneng et dumlan. ¹¹ Inang-ang idan neamung humman ni impahding Paul ey ida kamampantetekuk e kanday "Huuyaddan immali ey dios ni nangkapyan tuu!" Hedin di Paul nan Barnabas, ey eleg da awatan humman ni daka itettetkuk, tep eleg da amta hapit da. ¹² Inngadnan da hi Barnabas ni hi Zeus e hakey ni dios da ey hedin hi Paul, kanday hi-gatu hi Hermes tep hi-gatu kaumhaphapit. ¹³ Ya baley nan Zeus ey wadad a-allaw ni bebley. Ya

§ 13:47 13:47 Ya dewwan et-eteng ni bendisyon idan nehelakniban ey ya kakepessinsahin liwat et ya kapenewwatin biyag ni endi pappeg tu.

etan padin Zeus ey nan-i-li tu babakka et yadda edum ni i-appit da etan di eheb, tep pinhed dan i-appitan di Paul nan Barnabas.

¹⁴ Nem dingngel di Paul nan Barnabas humman ni da ippahding ey bini-ki da balwasi dan pengippeang-angan da e eleg da pinhed humman et papuut dan limmaw di kad-an idan tuu et kandan hi-gaday ¹⁵ “Ayyakaw kayu. Kele hipa huyyan yu ippahding? Hi-gami ey tuu kami henin hi-gayu. Immali kamin mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo ma-lat isiked yudda huyyan yuka pehpehding ni endi silbitu et hi Apu Dios e wadan ingganah hu daydayawen yu. Tep hi-gatu nanletun puyek, ya kabunyan, ya baybay niya emin ni wadadman. ¹⁶ Yan eman ni nebayag ey in-abulut Apu Dios ni pehding yun Gentiles hu pinhed yu, ¹⁷ nem indawtan dakeyun pengi-immatanun yu e wada hu makulug ni Dios, tep tuka iddawat hu panyaggudan yu. Tuka peelli udan, tuka pelemmeh hu intanem yu, dakeyu kaiddawsin kennen yu niya dakeyu kapeamleng.” ¹⁸ Anin ni inhel di Paul nan Barnabas ida huyya et neligatan idan nengika-leg ni pan-appitan idan tuun hi-gada.

¹⁹ Entanni ey wadadda immalin eleg mengullug ni Jews ni nalpud Antioch et tuttullunen dadda edum ni tuu et pantengbaen da hi Paul et pan-iguyud dad a-allaw ni bebley tep kanda na-mu ngu nem netey. ²⁰ Nem entannit neamung ida etan kamengullug di kad-an tu ey bimmangun et mambangngad di bebley. Newa-wan nunman et lumaw idan Barnabas di Derbe.

Ya nambangngadan di Paul di Antioch

²¹ Nantuttuddu idad man ni meippanggep nan Jesus ey dakel ida nengulug. Et mambangngad idad Listera, yad Iconium et yad Antioch di Pisidia ²² Sinuttudduan dadda kamengullug ma-lat maihammad hu daka pengullug. Ey sinugun dadda e pannenneng da daka pengullug. Kanday “Kopya tun manliggat itsu dedan tep mahapul ni pelebba tayu hu dakel ni ligat et han itsu maila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios.” ²³ Pinutuk di Paul nan Barnabas hu mengipappangnguluddan edum dan kamengullug di kesimsimbaan diman. Ey nantetepel idan nengidasadasalan dan hi-gada ma-lat baddangan idan Apu Jesus e daka pandinneli.

²⁴ Negibbuh humman et manglaw di Paul nan Barnabas di Pampilya e indalan dad Pisidia. ²⁵ Et mantuttudduddad Pelga ni meippanggep nan Jesus et han ida mandayyud Attalia. ²⁶ Nanlугan idad bapor diman et mambangngad idad Antioch di Syria, tep ginibbuh da impanganun Apu Dios ni hi-gada. Yadman hu nengidasalan ida lan edum dan kamengullug eman ni nengilepuan dan nunman ni ngunu da ma-lat ipaptek idan Apu Dios.

²⁷ Yan nambangngadan dad Antioch ey inemung dadda kamengullug diman et e-ehhelen dan emin hu nemenaddangan Apu Dios ni hi-gada et ya nengipeamtaan tuddan Gentiles e dammutu daman mehellakniban ida hedin mengulug idan Jesus. ²⁸ Et makiha-ad di Paul nan Barnabas idan kamengullug diman ni pigan bulan.

15

Ya neamungan idan ap-apuddan kamengullug nan Jesus di Jerusalem

¹ Yan nunman ni wadad Paul nan Barnabas di Antioch di Syria ey wadadda immalin Jews ni nalpud Judea et ituttuddu daddan Gentiles ni kamengullug Jesus e mahapul ni pekuggit et han abulutan Apu Dios ida, tep humman kunu hu kan Moses di Tugun tu. ² Huyya hu himmulun ni nekihubeagan di Paul nan Barnabas ni hi-gada. Entanni ey kanday mahapul ni umlaw di Paul nan Barnabas et yadda edum ni kamengullug di Jerusalem et da ihuhhumangan idaddan apostles et yadda kamengipappangnguluddan kamengullug hu meippanggep ni nunman ni daka panhahallai.

³ Yan linawwan dadman Jerusalem, ey indalan dad Phoenicia et yad Samaria et e-ehhelen daddan kamengullug diman hu nengulugan idan Gentiles ey immamleng idan emin ni nangngel ni nunman. ⁴ Dimmateng idad Jerusalem ey kamanggayadda hu kamengullug diman anin idan apostles niyadda kamengipappangnguluddan kamengullug. Ine-ehhel daddan kamengullug diman hu nemenaddangan Apu Dios ni hi-gadan nantuttudduan da.

⁵ Nem wadadda etan Pharisee ni kamengullug law nan Jesus ni immehneng et kanday “Mahapul ni pekuggit ida Gentiles ni nengulug niya mahapul ni u-unnuden da Tugun Moses.”

⁶ Neamung ida apostles niyadda kamengipappangnguluddan kamengullug et ihuhhumangan da humman. ⁷ Nebayag ni himmenumman-gan ida ey pinhakkeyey immehneng hi Peter et kantuy “Kaegiegi, inamta yu e hi-gak hu pinutuk Apu Dios nunman ni hi-gatsun an mengituttudduddan Gentiles ni meippanggep nan Jesus ma-lat amtaen da et kullugen da hu et-eteng ni impeminhed Apu Dios ni hi-gatsun tuu. ⁸ Hi Apu Dios e nengamtan wadad nemnem ni tuu ey impeang-ang tu hu nengabulutan tun hi-gadan nengidwatan tun Ispirituh tun hi-gada, henin nengidwatan tun hi-gatsu. ⁹ Endi an nengituppagan Apu Dios ni kakinayyaggud tu, tep anin ni hi-gada et tuka panyaggud nemnem da hedin ida kamengullug ni hi-gatu. ¹⁰ Et humman hu, kele yu pepillit ni u-unnuden idan Gentiles ni kamengullug hu Tugun Moses? Tam anin ni hi-gatsu et yadda aammed tayun Jews et eleg dan hekey han-u-unnud ida humman ni Tugun. ¹¹ Ya kakulugan tu ey hi-gatsun Jews ni kamengullug ey tayu kakulluga e mehellakniban itsu gapuh ni binabbal niya hemek Apu Jesus ni hi-gatsu henin nunman damaddan beken ni Jews.”

¹² Humman hu inhel Peter ey immeneeneng ida et deddengngelen da hu ine-ehhel di Paul nan Barnabas ni nemenaddangan Apu Dios ni hi-gada et ipahding da dakel ni miracles niyadda pengi-immatunan ni et-eteng ni kabaelan tun linawwan dad bebley idan Gentiles. ¹³ Negibbuh humman ey himmapit dama hi James. Kantuy “Kaegiegi, dengel yu eya pinhed kun e-helen ni hi-gayu. ¹⁴ Inhel Simon Peter ni hi-gatsu hu meippanggep ni laputun nengipeang-angan Apu Dios ni kaguh tuddan Gentiles ni nemilian tun edum ni hi-gadan mambalin ni tuu tu. ¹⁵ Huyya inamnuan eman inhel Apu Dios ni impeamta tuddan prophets et itudek da. Kantuy

¹⁶ ‘Hehmeken kuddalli mewan hu helag David et daydayawen da-ak ali mewan ni hi-gada heni lan eman ni ketaggun David. ¹⁷ Et yallin nunman ey heppulen da-ak alin edum ni tutu-ud puyek

tep pinilik ida daman pantu-uk.’¹⁸ Huyya la hu impeamta dedan Apu Dios eman ni nebayag.”

¹⁹ Kan pay James ey “Nakka nemnemnema e beken ni tayudda panligat hu Gentiles ni nengulug nan Apu Dios. ²⁰ Nem ya kumaddan pehding tayu ey mantuddek itsun hi-gada et tugunen tayudda e eleg da kenna hu detag ni in-appit daddan beken ni makulug ni dios, ya kuheyaw, ya detag ni animal ni daka pansinillud niya ma-lat eleg da iulig hu beken dan ahwa. ²¹ Tep huyyaddan intudek Moses ni Tugun ey neitenuttuddud kakeemmuemmungiddan Jews ni Sabaduh, neipalpu eman lan nebayag ingganah nunya.”

Ya nantudkan daddan Gentiles ni nengulug nan Jesus

²² Et manhuhummangan ida apostles, yadda kamengipappangnguluddan kamengullug et yadda edum ni kamengullug, et pilien dadda dewwan kamengipappangngulun mekillaw di Paul nan Barnabas di Antioch. Yadda nepili ey hi Judas e Barsabas hu hakey ni ngadan tu, et hi Silas. ²³ Hi-gada hu nengilaw ni nunman ni kinapya dan tudek.

Ya etan neitudek ey kantuy “Hi-gayuddan agi min Gentiles di Antioch, yad Syria, et yad Cilicia, huyyan tudek ey nalpun hi-gamiddan apostles niyadda kamengipappangnguluddan kamengullug di Jerusalem. ²⁴ Dingnel mi e wadadda nalpudyan immalidtan ni nantuttuddun hin-appil ni u-unnuden yu. Eleg mi itu-dak ida huttan ni immalin mantuttuddu ²⁵⁻²⁶ et mukun neamung kamin kamengullug di deya et pilien midda hu meki-lid Paul nan Barnabas ni mengidteng eyan intudek mi. Huyyaddan agi tayu e di Paul nan Barnabas ey impeladdan da biyag dan nengituttudduan dan meippanggep nan Apu tayu e hi Jesus Christo. ²⁷ Hi Silas et hi Judas eya ittu-dak min menghel ni hi-gayun eyan neitudek. ²⁸ Impenemnem ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gami e eleg mi e-dumi eya ittugun min hi-gayu ma-lat eleg ma-duman hu ligat yu. ²⁹ Yan ebuh hu pinhed min u-unnuden yu ey entan tu ekan hu detag ni neiappit di beken ni makulug ni dios, ya kuheyaw, niya nansinillud ni animal, niya entan tu iulig hu beken yu ahwa. Panyaggudan yu hedin u-unnuden yudda huyya. Hi-gamiddan apostles et yadda kamengipappangnguluddan kamengullug hu nengitudek ni nunya. Huyyan ebuh hu pinhed min e-helen ni hi-gayu.”

³⁰ Et lumaw di Paul, hi Barnabas, hi Judas et hi Silas di Antioch, et amungen dadda emin hu kamengullug nan Jesus et idwat da etan tudek. ³¹ Binidbid da ey ida kaman-am-amleng, tep kayyaggud humman ni intugun da. ³² Hi Judas et hi Silas ey kabaelan da daman mantuttuddu et dakel hu intuttuddudaddan kamengullug diman malat maihammad hu daka pengullug. ³³⁻³⁴ Nanha-ad idadman ni pigan aggew et yan eman ni peni-yanan da law idan kamengullug diman ey kandan hi-gaday “Kayyaggud la pandellanan yu ey meihwang kayud hipan lawah.” Et mambangngad idad Jerusalem. * ³⁵ Hi Paul et hi Barnabas ey nanha-ad ida ni damadman Antioch et mambabaddang

* **15:33-34** 15:33 Yadda edum ni neitudek di Greek ni libluh ni Acts ey wada verse 34 et huyya kantu: Nem hi Silas ey ninemnem tun eleg mambangngad et manha-ad diman.

idaddan iAntioch ni nengituttuddun meippanggep nan Apu tayu e hi Jesus Christo.

Ya nanhi-yanan di Paul nan Barnabas

³⁶ Hakey ni aggew ey kan Paul nan hi Barnabas ey “Umlaw itan an menang-ang idan emin ni nengulug di kebebbebley di nantuttudduan tan meippanggep nan Apu Jesus et pengamtaan ta hedin nanengtun ida kamengullug.” ³⁷ Inebulut Barnabas, nem pinhed tun ikkuyug da hi John e Mark hu hakey ni ngadan tu, ³⁸ nem eleg ni hekey pinhed Paul, tep eleg ituluy John Mark ni bimmaddang ni hi-gada ingganah ni negibbuh hu ngunu da, nem nealay hini-yan tudda eman ni wadaddad Pampilya. ³⁹ Ebuh humman ey nanhubeg ida, et humman himmulun ni nanhi-yanan da. Et ikuyug Barnabas hi John Mark et mambangkadada et lumaw idad Cyprus. ⁴⁰ Hi Paul, ey hi Silas dama impangkadwa tu. Neamung ida kamengullug diman Antioch et mandasal idan Apu Dios ma-lat ipaptek tud Paul nan Silas. ⁴¹ Indalan dad Syria et yad Cilicia et tuttudduan dadada kamengullug diman ma-lat maihammad hu daka pengullug.

16

Ya nekilawwan Timothy di Paul nan Silas

¹ Limmaw di Paul nan Silas di Derbe et han ida lumaw di Listera ey wada etan kamengullug diman e hi Timothy ngadan tu. Hi inetu ey Jew e kamengullug dama, nem hi ametu ey Greek. ² Katettebaladdan kamengullug di Listera et yad Iconium hi Timothy. ³ Pinhed Paul ni ikkuyug ni an mantuttuddu et pakugit tu, tep inamtaddan Jews diman e eleg makugit tep Greek hi ametu. ⁴ Emin di kebebbebley ni linawwan da ey intuttuddu dadada etan mahapul ni u-unnuden dan tugun e humman ida etan inuhummangan idan apostles niyadda kamengipappangnguluddan kamengullug di Jerusalem. ⁵ Kamangkeihhammad hu kapengullug idan nengulug ey ida kamangke-dumin kewa-wa-wa hu kamengullug.

Ya ini-innep nan Paul di Troas

⁶ Indalan di Paul di bebley di Paligya et yad Galatia tep kaikka-leg ni Ispirituh Apu Dios hu da pantuttudduan idad bebley di Asia. ⁷ Dimmateng idad gilig ni bebley di Misia et pinhed da et ni umlaw di Bitinia, nem kaikka-leg mewani ni Ispirituh Apu Dios ⁸ et idlan da law di Misia et mandayyuddad Troas. ⁹ Yan nunman ni hileng, ey nan-i-innep hi Paul e wada etan tuun nalpud Macedonia e kantun hi-gatuy “Ali kayu anhan di Macedonia et dakemi baddangan.” ¹⁰ Gapuh nunman ni i-innep Paul ey nandaddan kami et lumaw kamid Macedonia, tep inamta min pinhed Apu Dios ni kami mantuttuddudman ni meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu.

Ya nengabulutan Lydia e hi Jesus hu Apu tu

¹¹ Nanluga kamid bapor et lumaw kamid Samotesia. Newa-wa et lumaw kamid Neapolis. ¹² Et han kami lumaw di Philippi e et-eteng ni bebley di Macedonia et manha-ad kamidman ni pigan aggew. Humman ni bebley ey sinekup ni Rome.

¹³ Nedatngan hu Sabaduh et lumaw kamid ba-hil etan ni bebley di gilig ni wangwang, tep mika nemnemnema e wada daka keemnungidman ni pandaydayawan dan Apu Dios. Nekiemung kamiddan bii et ittutuddu min hi-gada hu meippanggep nan Jesus Christo. ¹⁴ Wada etan hakey ni bii e hi Lydia di Tiatira e kamanggettang ni nenginan luput. Hi Lydia ey Gentile, nem kamei-e-eddum idan Jews ni mandaydayaw nan Apu Dios. Hi-gatu ey kamei-ellig ni binnangan Apu Dios hu nemnem tu et kulugen tu hu ittutuddun Paul ni meippanggep nan Jesus. ¹⁵ Et pebenyag hi Lydia et yadda wadad baley da. Kan Lydia ni hi-gamiy “Hedin dakemi kaibbilang ni kamengullug law nan Jesus, pakilaw kayud baley mi et anin yadman panha-adan tayu.” Et makilaw kami et makiha-ad kamidman.

Ya neikelabutan di Paul nan Silas

¹⁶ Hakey ni aggew e immela kamin an mandeyyaw nan Apu Dios ey dinammu dakemi etan ni biin bega-en ni wada kameihhuklung ni hi-gatun dimonyoh. Yadda etan kan bega-en ni hi-gatu ey dakel hu daka emmungan pihhuh ni kaibbayad idan tutu-un kamampedibban hi-gatu, tep kabaelan tun e-helen hu hipan meippahding alin hakey ni aggew etan ni tuu. ¹⁷ Neiunud ni hi-gamid Paul ey tuka itettetkuk e kantuy “Huyyaddan tuu ey intu-dak idan Apu Dios e Keta-ta-geyyan. Daka ittutuddu hu elaw ni kehellakniban yu.”

¹⁸ Humman hu kaittekutekuk nunman ni bega-en ni biin kewa-wawa ey impeinglay nan Paul et kantu etan ni neihhuklung ey “Hi-gam ni dimonyoh, ey gapuh ni et-eteng ni kabaelan Jesus Christo, ey ka-kal ka eyad bii.” Ey pinhakkeyey na-kal humman ni dimonyoh.

¹⁹ Yan nengamtaan idan kan bega-en nunman ni bii, e endi law pengellaan dan dakel ni pihhuh ey impadpap dad Paul nan Silas et ilaw daddad mulkaduh di kad-an ni ap-apud man ni bebley. ²⁰ Inlaw daddad kad-an ni ap-apu et kanday “Huyyaddan Jews ey daka ipappanggulu hu guluh eyad bebley tayu. ²¹ Daka ittutuddu hu hinappil ni elaw ey eleg mabalin ni ebbuluten tayu winu tayu u-unnudun tep neibilang itsun tuud Rome.”

²² Ey emin ida etan neamung diman ey kanday “Em nunman.” Impa-kal idan ap-apu hu balwasid Paul nan Silas et pampabeig dadda. ²³ Negibbuh ni nambaig dadda et ikelabut dadda et ehelen daddan guwalya e pakagguwalyaan dadda. ²⁴ Ya etan ap-apud kalebut ey tu impukung di Paul nan Silas di neigawwan kuwaltuh di kalebut et hipitan da hu helidan mebel-at ni keyew.

²⁵ Yan gawan hileng ey nandasal di Paul nan Silas ey nan-appah idan penaydayaw dan Apu Dios ey kadeddengeladdan edum ni neikelabut. ²⁶ Pinhakkeyey nanyegyeg ni na-let ey nealay neibeghul emin hu lekbin kalebut. Ey nangka-kal hu nehipit di heliddan neikelabut niyadda bangkiling da. ²⁷ Bimmangun etan ap-apud kalebut ey inang-ang tu e neibeghul ni emin hu habyen et uknuten tu ispadah tu et mampettey et, tep kantu na-mu ngu nem bimmesik ida neikelabut. ²⁸ Nem simmekuk hi Paul e kantuy “Entan pampatey mu. Iyyadya kamin emin ni neikelabut.”

²⁹ Nampaelan dilag etan ap-apud kalebut et humgep di bawang ni kalebut e kamanggegeyey ni takut tu et mandukkun di hinanggad

Paul nan Silas. ³⁰ Et pa-hep tudda ey kantun hi-gaday “Hipa pehding ku ma-lat mahelaknibannak?”

³¹ Kanday “Pangulug kan Apu Jesus et mehelakniban ka, anin idan pamilyah mu et yadda kamanha-ad di baley yu hedin mengullug ida dama.” ³² Et ittutuddud Paul hi-gatu et yadda pamilyah tu anin idan kamekihha-ad di baley tu meippanggep nan Apu Jesus. ³³ Yan nunman ni hileng ey inulahan nunman ni ap-apun kalebut hu liput di Paul nan Silas et pebenyag idan hanpamilyah anin idan kamekihha-ad di baley da tep kinulug da hi Jesus. ³⁴ Impahgep tuddad baley da et pangan tudda. Ey ida kaman-am-amleng ni emin tep kinulug da hi Apu Dios.

³⁵ Newa-wa ey nenu-dak ida ap-apun iRome ni pulit di kad-an etan ni ap-apun kalebut et kandan hi-gatuy “Ibukyat mudda kunu etan dewwan laki.” ³⁶ Et kan nunman ni ap-apun kalebut nan Paul ey “Kan idan ap-apu mi ey ibbukyat dakeyu. Dammutun anin lakkayuy.”

³⁷ Nem kan Paul ida etan ni pulit ni immali ey “Eleg mabalin ni nealay kami limmaw. Kele dakemi nambaig di hinanggan dakel ni tuu et ikelabut dakemi ey eleg kami mebistigal et pengamtaan hedin makulug ni nambahul kami. Hi-gami ey Jews kami, nem neibilang kami daman tuud Rome, et mukun inamta mi e lawah humman ni impahding dan hi-gami. Et pinhed da law ni eleg manamta keibbukyatan mi. Mahapul ni um-alidda etan ap-apu et higa-gada mengibbukyat ni hi-gami et keang-angan tu e lawah humman ni impahding da.”

³⁸ Indaddatteng idan pulit huyyan inhel Paul ey simmakut ida etan ap-apun nengamtaan da e tuuddad Rome di Paul nan Silas. ³⁹ Immalidda etan ap-apud kad-an di Paul nan Silas et hudhuden dan emin hu impahpahding da et ibukyat dadda et kanday “Heballi ey huyan yu huyyan bebley.” ⁴⁰ Yan nalpuan dad kalebut ey limmaw ida nid baley Lydia et mandadammu idaddan edum dan kamengullug diman et tugunen daddan pannenneng da hu daka pengullug. Et han da hiyana humman ni bebley.

17

Ya linawwan di Paul di Thessalonica

¹ Indalan di Paul nan Silas di Ampipolis et yad Apolonia ni linawwan dad Thessalonica e wada simbaan idan Jews diman. ² Kaumlaw diman hi Paul ni mandeyyaw nan Apu Dios hedin Sabaduh, tep humman imminghan tuka pehding. Et hi-gatu nantutuddun tellun Sabaduh ni meippanggep ni neitudek ni ehel Apu Dios. ³ Intutuddu tu hu keibbellinan etan ni neitudek e mahapul ni panlelehanan Christo et matey, nem metegguan. Kan Paul ey “Huyyan hi Jesus e nakka peennamtan hi-gayu ey hi-gatu hi Christo.” ⁴ Wadadda edum ni nengulug et mei-dum idad Paul nan Silas. Nei-dum ida dama dakel ni Greek ni kamenaydayaw nan Apu Dios, anin idan edum ni bibi-in Greek ni eta-gey saad da tep nengulug ida.

⁵ Nem nemahhig hu ameh idan Jews et ida umeyag ni mangkanghay et ida mengapkapyan guluh di diman ni bebley. Hinggep da baley Jason e nekiha-adan di Paul nan Silas ma-lat depapen dadda, ⁶ nem endid Paul diman. Neala law et hi Jason et yadda etan edum ni

kamengullug hu nan-inuhnuh da et ilaw daddad kad-an idan ap-
apudman ni bebley e daka pan-itkuk e kanday “Immalidda law
eyad bebley tayu etan ida tuun kaumbabahbah ni nemnem ni tuud
kebebbebley ⁷ et aygan idan Jason di baley da. Emin ida ey daka
kehHINGA hu olden nan Cesar tep kanday wada hu keta-ta-geyyan ni
ap-apu e hi Jesus kunu ngadan tu.” ⁸ Dingngel idan ap-apu et yadda tuu
humman ni inhel da ey kamemunnumunnu nemnem da. ⁹ Hedin hi
Jason et yadda edum tu, ey minultaddan ap-apu et han dadda ibukyay.

Ya linawwan di Paul di Berea

¹⁰ Kaikkakaguh idan kamengullug diman di Paul nan Silas et itu-dak
daddad Berea ni hileng. Dimmateng idadman et ipa-yuh dan limmaw
di simbaan idan Jews. ¹¹ Kayyaggud hu nemnem idan Jews diman
nem yadda Jews di Thessalonica tep pinpinhed dan mandeddengngel
ni kaituttuddud Paul nan Silas. Ey daka bidbidan kewa-wa-wa etan
neitudek ni ehel Apu Dios ma-lat amtaen da hedin makulug hu daka
ituttuddu. ¹² Dakel ida nengulug diman, anin idan bibi-in Greek ni
eta-gey saad da niyadda dakel ni lalakki.

¹³ Nem dingngel idan edum ni Jews di Thessalonika e kaituttuddud
Paul hu ehel Apu Dios di Berea ey limmaw ida mewan et ida
mengapkapyan guluh diman. ¹⁴ Et papuut idan kamengullug et pabsik
da hi Paul e kinadwaan dan nampalaw di gilig di baybay. Nem hedin hi
Silas nan Timothy ey nanha-ad idad Berea. ¹⁵ Inlaw idan kamengullug
hi Paul di Athens et yan pambangngadan da ey impaad tun hi-gada e
mei-unnud di Silas nan Timothy di Athens.

Ya nantuttudduan Paul di Athens

¹⁶ Yan nunman ni wada hi Paul di Athens ni tu kapenehhegge-
did Silas nan Timothy ey lawah tuka pannemnem tep dakel hu
kinapyaddan tuud man Athens ni nambakbaklang ni dios ni daka
daydayawa. ¹⁷ Kewa-wa-wa ni limmaw hi Paul di simbaan idan Jews ni
mantuttuddun hi-gada niyadda Gentiles ni kamandaydayaw nan Apu
Dios ey kameki-enung-ungbal ni hi-gada et yadda tutu-ud mulkaduh.
¹⁸ Wadadda damadman etan ida nangkelaing ni tuun nengadal ni elaw
Epikulus et ya Stoic e nekienung-ungbal idan Paul. Yadda edum ni
hi-gada ey kanday “Hipa kae-e-hela eyan tuu e nalgenalgem hu tuka
heppita.” Kan idan edum ey “Meippanggep na-mun dios ni edum ni
bebley hu tuka ituttuddu.” Huyya kan da tep kaituttuddun Paul hu
meippanggep nan Jesus et ya netagwan tu. ¹⁹ Ingkuyug idan tuu hi Paul
et ilaw daddan etan ni kan dan Areopagus et kandan hi-gatuy “Ehel mu
pangngun hi-gami meippanggep eyan baluh ni muka ituttuddu. ²⁰ Hin-
appil ni peteg huttan ni muka ituttuddu, et humman hu pinhed min
amtaen hu keibbellinan tudda huttan.” ²¹ Yadda tuudman Athens, anin
idan etan ni nekibebley ey pinpinhed dan an mandeddengngel niya
meki-enung-ungbal meippanggep ni hipan hin-appil ni kamee-ehhel.

²² Et umehneng hi Paul et kantuddan neamung ey “Hi-gayun tuud
Athens, nakka ang-ang-anga ey nemahhig hu yuka penaydayaw idan
dios yu. ²³ Tep nak nandalladallan et ang-ang-angen kudda dakel ni
kinapya yun yuka daydayawa ey inang-ang ku neitudek etan di hakey
ni yuka pan-apisi e kantuy ‘Huyya pan-appitan etan ni dios ni eleg
meamta.’ Huyyan Dios ni yuka daydayawan eleg yu amta hu peamtak
ni hi-gayun nunya.

²⁴ Humman ni Dios hu nengapya eyan puyek et yadda hipan wadadya. Hi-gatu ap-apun emin ni wadad puyek et yad kabunyan. Huyyan Dios ey eleg manha-ad di kakapyaan tuun pambelleyan tu. ²⁵ Ey eleg tu mahapul hu hipan kapehding winu kaiddawat ni tuu tep endi mahapul tu. Hi-gatu anhan law hu kamengidwat ni biyag, ya yayyah niya emin ni mahapul idan tuu. ²⁶ Hi-gatu nanletun nemangulun tuun nahlagan ni emin ni tuud puyek. Simpeng tu biyag ni tuud puyek niya attu panha-adan da. ²⁷ Huyya impahding Apu Dios ma-lat wada inna-nun tutu-un mannemmen niya mengamtan hi-gatu, tep ya kakulugan tu ey eleg meidawwin hi-gatsu. ²⁸ Makulug numan etan kanday 'Hi Apu Dios hu kamengidwat ni biyag tayu, yadda wadan hi-gatsu, niya hi-gatu gaputun wada itsudya.' Anin eman lan hakey ni edum yun nangkelaing ni mantuddek ey wada intudek tun kantuy 'Emin itsu ey u-ungnga daitsun Apu Dios.' ²⁹ Et hedin hanniman e u-ungnga daitsun Apu Dios, eleg tayu nemnemnema e hi-gatu ey heniddan yuka kekapyaan dios yun balituk, gumek, keyew winu batu. ³⁰ Hi Apu Dios ey eleg tu kastiguen ida tuun nunman ni eleg da pengamtaan ni hi-gatu, nem yan nunya law ey pinhed tun mantuttuyyuddan emin hu tuun liwat da niya issiked dan menaydayaw idan beken ni makulug ni dios et hi-gatu law hu daydayawen da. ³¹ Tep gintud tu aggew ni panhuwetan tun emin ni tuud puyek niya limpiyuh hu tuka panhuwet. Ya kei-ang-angan tu e makulug huyya ey sineguan tu hi Jesus ni neteyyan tu et hi-gatu putuken tun manhuwet ni emin ni tuu."

³² Dingngel da humman ni inhel Paul meippanggep ni kaketegguin netey ey anggengi-ngiddan edum. Nem wadadda dama edum ni kanday "Pinhed min mandedngel ali mewan ni pidwatun pantuttudduan ni meippanggep ni nuntan."

³³ Entanni et hi-yanen Paul ida etan neamung. ³⁴ Nem wadadda edum ni nengabulut ni intuttuddun Paul et mangulug ida. Ya hakey ni nengulug ey hi Dionisio e hakey ni konsihal et ya etan hakey daman bii e hi Damaris et wadadda pay edum da.

18

Ya linawwan di Paul di Corinth

¹ Entanni et hi-yanen Paul hu Athens et lumaw di Corinth. ² Dinteng tuddad man hu han-ahwan Jew e di Aquila nan Priscila e iPontus ida. Akelappu dan han-ahwad Rome di Italy, tep in-olden ni ap-apudman e hi Kelaudius e emin ida Jews ey mahapul ni hi-yanen da hu Rome. ³ Nekiha-ad hi Paul di baley da tep henin ngunu tu hu ngunu dan daka pambiyagi e ida kamengapyan tulda ni daka iggatang. ⁴ Kesabasabaduh ey kaumlaw hi Paul di simbaan idan Jews ni an mantuttudduddan Jews et yadda Gentiles, tep pinhed tun mengullug idan Jesus Christo.

⁵ Yan dintengan di Silas nan Timothy ni nalpuan dad Macedonia ey insiked Paul ni mekingngunnun tulda, tep ingkahhakey tu law hu ngunu tun mantuttudduddan Jews ni meippanggep nan Jesus e hi-gatu hi Christo ni pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu. ⁶ Nem kakakahingaddan Jews diman hu tuka ituttuddu ey daka ba-iba-inga. Et yagyagan tu balwasi tun dep-ul ni pengippeangan tun

neliwtan ida. Kantuy “Ngenamung kayu tep ngu hedini eleg kayulli mehella knibi, tep kahing kayu et hi-gayu ngu kan bahu, bekennak. Meippalpun nunya ey umlawwak di kad-an idan Gentiles et hi-gadana nak tuttudduan.”

⁷ Immehep hi Paul etan di simbaan et lumaw di baley Titius Justus e beken ni Jew, nem tu dama kadaydayawa hi Apu Dios. Neitakdul etan di simbaan idan Jews hu baley tu. ⁸ Entanni ey hi Crispus e apud simbaan idan Jews et ya familyah tu, anin idan kamanha-ad di baley tu ey nengulug idan emin nan hi Jesus Christo. Ey dakel ida tuud man Corinth ni nangngel ni intuttuddun Paul et mangulug ida dama et pebenyag ida.

⁹ Hakey ni hileng ey nampeang-ang hi Apu Jesus nan hi Paul di i-innep tu ey kantuy “Entan takut mu! Ey entan tu isiked ni mantuttuddu. ¹⁰ Tep wada-ak ni ingganah ni mengippaptek ni hi-gam et endi lawah ni mekapkapyan hi-gam ey tep dakel ida tuuk ni pinilik di deya.” ¹¹ Et manha-ad diman hi Paul ni hantoon et kagedwah et ittuttuddu tu hu meippanggep nan Jesus Christo.

¹² Nem yan eman ni hi Gallio hu governor di Achaia ey nanhuhumangan ida dakel ni Jews et da depapen hi Paul et ilaw dad kad-an tu ma-lat mebestigal. ¹³ Kanday “Huyyan tuu ey tuka ittuttuddudan tutu-u hu neihlan elaw ni pandeyyaw nan Apu Dios e eleg meiunnud di kapandeyyaw ni kamei-ebbulut di linteg.”

¹⁴ Um-ehel et hi Paul, nem immehel hi Gallio et kantuy “Hi-gayuddan Jews, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. Hedini yad gubilnu hu nambahulan tu winu wada neihlaan tud elaw ni linteg ni gubilnu, hi-gak hu ngenamung ni mengippennuh. ¹⁵ Nem hedini hanniman e ya elaw yun Jews hu kanyun nambahulan tu, ey ngenamung kayun mengippennuh.” ¹⁶ Et pampa-hep tuddad dallin ni upisinah tu. ¹⁷ Neala ey hi Sostenes e ap-apud simbaan hu nengipenuyuan da et depapen da et pambakdungan dad hinanggan upisinah ni huwet, nem kapakdag nan Gallio eneeneng.

Ya nambangngadan di Paul di Antioch

¹⁸ Nekiha-ad nidman hi Paul ni pigan aggew et han manlugan di bapor ni umlaw di Syria e ingkuyug tud Aquila nan hi Priscila. Indalan di Paul di Cenchrea et mampemukmuk, tep humman pengimmatunan ni wada hu insapatah tun Apu Dios ni pehding tu et han ida lumaw lad lawwan da. ¹⁹ Dimmateng idad Ephesus et hi-yanen tudman di Aquila nan Priscila. Nem limmaw nid simbaan hi Paul et an makiung-ungbal idan Jews. ²⁰ Pinhed idan tutu-un manha-ad nidman hi Paul, nem eleg tu pinhed. ²¹ Kantun hi-gaday “Mambangngaddak ali mewan hedini pinhed Apu Dios.” Et ebuhe manlugan di bapor et manglaw di Cesarea.

²² Dimmateng di Cesarea et lumaw di Jerusalem ni an menang-ang idan kamengullug diman et lumaw mewan di Antioch. ²³ Nanha-ad mewan diman ni pigan aggew et han lumaw di kebebbley di Galatia et yad Paligya et tugunen tudda kamengullug e ihhammad da hu daka pengullug.

Ya linawwan Apollos di Corinth di Greece

²⁴ Wada etan Jew e hi Apollos e iAlexandria di Egypt ni immalid Ephesus. Nelaing ni mantuttuddu niya dakel amta tun neitudek ni ehel Apu Dios. ²⁵ Ey inamta tu pay hu intuttuddun John e kamemenyag la meippanggep nan Apu Jesus. Ma-nut mahlun mantuttuddun meippanggep idan nunyan inamta tu, nem ebuh hu intuttuddun John ni inamta tu et ya meippanggep ni benyag. ²⁶ Dingngel di Priscila nan Aquila e endi takut Apollos ni mantuttuddud simbaan idan Jews et ikuyug da et tuttudduan dan edum ni meippanggep nan Jesus.

²⁷ Entanni ey pinhed Apollos ni umlaw di Greece et baddangan idan kamengullug diman Ephesus et pamengulu da tudek daddan kamengullug diman ma-lat apngaen dan dettengan tudman. Et yan dintengan tu ey et-eteng baddang tuddan kamengullug diman gapuh ni hemek Apu Dios. ²⁸ Inapput tudda hu Jews diman ni nekihenummangan tud hinanggan dakel ni tuu. Impeang-ang tun hi-gada etan ida nangkeitudek ni ehel Apu Dios ni mengippeamta e hi Jesus hu pinutuk Apu Dios ni Christo ni menellaknib ni tuu.

19

Ya linawwan Paul di Ephesus

¹ Yan wada hi Apollos di Corinth ey limmaw dama hi Paul di Ephesus e indalan tuddad duntug. Dimmateng diman ey wadadda dinammu tun kamengullug nan Jesus ² et kantun hi-gaday “Kaw dinwat yu hu Ispirituh Apu Dios eman ni nengulugan yu?” Kanday “Endi, tam eleg mi ngu amta huttan ni Ispirituh Apu Dios.” ³ Et kan Paul ey “Inna-nu tep ni nebenyagan yu?” Kanday “Ya impemenyag John.”

⁴ Kan Paul ni hi-gaday “Ya nampebenyagan idan tuu lan John ey humman pengippeang-angan dan neminshed dan mantuttuyyun liwat da. Nem neka-ittugun tu e mahapul ni kullugen tayu etan um-alin meihhullul ni hi-gatu e humman hi Jesus.”

⁵ Dingngel da huyyan inhel Paul et mampebenyag idad ngadan Jesus, tep kinulug dan emin hu neituttuddun meippanggep ni hi-gatu. ⁶ Intapew Paul hu ngamay tud ulu da ey dinwat da hu Ispirituh Apu Dios ey daka pan-i-e-hel di nambakbaklang ni ehel hu daka pan-ehelan impeamtan Apu Dios ni hi-gada. ⁷ Ya bilang dan emin ey hampulu et dewwa.

⁸ Kesabasabaduh ni tellun bulan ey limmaw hi Paul di simbaan idan Jews ni an nantuttuddu. Eleg tumekut ni nekiung-ungbal idan tuun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios. ⁹ Nem wadadda etan manghay ni eleg mengullug et daka pihhula kapengullug meippanggep nan Apu Jesus di hinanggan dakel ni tuu, et ikuyug Paul ida etan edum tun kamengullug et hi-yanen da humman ni simbaan idan Jews, et lumaw idad et-eteng ni baley ni kapantuttudduin Tiranus. ¹⁰ Nantuttuddu law diman hi Paul ni dewwan toon et man-amtaddan tuud Asia, e Jews niyadda beken ni Jews, hu meippanggep nan Apu Jesus.

Yadda etan pitun lakin u-unggan Skeba

¹¹ Hi Paul ey dakel hu miracles ni impahding tu tep ya et-eteng ni kabaalan Apu Dios. ¹² Et anin ni panyuk niya balwasin neitumuk ni hi-gatu et hedini da impakepaddan kamandedgeh, man kame-kal hu degeh da niya kame-kal ida dimonyoh ni neihuklung ni hi-gada.

13-14 Wadadda etan lalakkin Jews ni kaumlaw di kebebbebley ni mengkal ni kameihhuklung. Humman idan Jews ey u-ungnga idan etan ni ap-apuddan padin Jews e hi Skeba. Entanni ey impatna da daman ngeddanen hu ngadan Jesus ni mengkal ni neihuklung e kanday “Hi Jesus e kaituttuddun Paul hu mengkal ni hi-gam.”¹⁵ Nem hinumang etan ni neihuklung ey kantuy “Inamtak hi Jesus niya inamtak hi Paul, nem hipa kayu?”¹⁶ Pinhakkeyey dimpap etan ni nehuklungan ni dimonyoh ida et apputen tudda. Nangkaway tudda et mamsik ida e nangkeliputan ida ey nablada ida.

¹⁷ Humman ni nekapkapyay ey dingngel idan Jews et yadda beken ni Jews di Ephesus, et tumekut ida ey nema-ma law ni daka idaydayaw ni peteg hi Apu Jesus. ¹⁸ Dakel law idan etan ni nengulug nan Jesus hu kameki-emmung idan edum dan kamengullug et ehlen dad kedaklan hu lawah ni elaw ni inu-unnud dan nunman. ¹⁹ Wadadda dakel ni magicians ni nampengi-lin libluh dan nan-adalan dan magic et giheben dad hinanggan dakel ni tuu. Ya balol idan nunman ey umlaw ni neliman libun palatah. ²⁰ Et hummahumman ey kamangkedakkel ida kamengullug niya kamangkeihhammad hu daka pengullug nan Apu Jesus.

Ya nangguguluhan idan tuud Ephesus

²¹ Negibbuh ida humman ni nekapkapyay ey ninemnem Paul ni umlaw di Macedonia et yad Greece et han lumaw di Jerusalem. Et kantud nemnem tuy “Hedin negibbuh ni limmawwak di Jerusalem ey mahapul ni umlawwak di Rome.”²² Et pamengulu tuddad Macedonia di Timothy nan Erastus e kaumbabbaddang ni hi-gatu et manha-ad nid Asia.

²³ Nem yan nunman ey wadaddad Ephesus hu kamengapkapayan guluh, tep umhulun hu kameituttuddun meippanggep nan Apu Jesus. ²⁴ Wada etan ma-dih e hi Demetrio ngadan tu e hi-gatu kamengapayan gumek ni babballey ni tuttu-un dios e hi Artemis. Dakel ni pihhuh hu daka panggettangiddan nunyan daka kennapyya niya dakel ida tuun tuka panggunnu. ²⁵ Inemung Demetrio ida et yadda etan edum ni henin nunman hu ngunu da, et kantun hi-gaday “Hi-gayuddan edum ku, inamta tayun emin e huyyan ngunu tayu hu tayu kapengellain dakel ni pihhuh. ²⁶ Et humman hu, neamung itsun nunya tep dingngel yu ey inang-ang yu e wada etan hakey ni tuun hi Paul ngadan tun kamengituttuddan tuu e beken kunun makulug hu dios ni kinenapyan tuun dios da. Dakel ida nengulug ni hi-gatudya Ephesus et yaddad kebebbebley di Asia. ²⁷ Huyyalli umhulun ni keissikkedan nunyan ngunu tayu, tep eleg dalli law gettanga eya tayu kakennapyya. Et hakey pay ey lektattuy endilli law bilang nan Artemis e tayu kapekaddeyyawan dios di kebebbebley di Asia et yad edum ni bebley. Ey me-way ali law hu tempol ni tayu kapenaydayawin hi-gatu.”

²⁸ Dingngel da humman ey nemahhig bunget da et daka pan-itkuk e kanday “Hi Artemis hu keta-ta-geyyan ni dios ni tayu kadaydayawad Ephesus.”²⁹ Entanni ey neihinap di Ephesus humman ni guluh et dadda depapen di Geyus nan Alistalkus et pan-inuhnuh dadda etan di kakeemmungiddan tuun daka pan-ay-ayami. Humman idan dewwan tuun iMacedonia hu kadwan Paul ni immalidman Ephesus. ³⁰ Pinhed Paul ni umlaw diman et an umhel, nem kaikka-leg idan etan ni

kamengullug. ³¹ Anin ida etan ni gagayyum tun aap-apudman et wada intu-dak dan an menghel nan Paul et eleg lumaw diman.

³² Nambakbaklang hu kaitettetekuk idan etan ni tuun neamung, tep dakel ni hi-gada hu eleg mengamtan kamekapkapyadman. Eleg da amta hedin hipa gaputun da neamungan. ³³ Yadda edum ni Jews ey impeehngeng da hi Alexander ni um-ehel ida etan ni neamung ma-lat ehlen tu hu kamekapkapyaya. Et paineng tudda etan tuu ma-lat wada inna-nu tun um-ehel, ³⁴ nem yan nengimmatunan da e Jew ey katkuk ida mewan e kanday "Ebuh hi Diana ni keta-ta-geyyan ni kadaydayawan tuud Ephesus!" Et humman intekutekuk dan dewwan olas.

³⁵ Entanni ey immali law etan hakey ni ap-apudman Ephesus et paineng tudda tuu et kantuy "Hi-gatsun katuutuud Ephesus, inamtan emin ni tuu e hi-gatsu hu kamengipappatek ni tempol Artemis, tep ya eyad bebley tayu hu na-gahan etan ni batun nalpud kabunyan ni tayu kadaydayawa. ³⁶ Endi hakey ni kamengehnging ni nunya, et humman hu isiked yu law ni umtekutekuk niya entan panmallamalla mengippahding ni linggeman. ³⁷ Yadda eya tuun in-ali yudya ey endi bahul da, tep endi da sinekew di tempol Artemis ey eleg da pihhula hu tayu kadaydayawa. ³⁸ Hedin wada diklamuh nan Demetrio et yadda edum tun meippanggep ni bahul idan eyan tuu, ey ilaw daddad kapandiklamuhi et yadman da kebistigalan. Neibeghul hu upisinah ni huwet et dammutun dedngelen dan nunya hu diklamuh yu. ³⁹ Hedin wada edum ni pinhed yun ibbaga, dammutun ippanuh idan kamengippennuh ni diklamuh. ⁴⁰ Tep entanni ey penghel day itsu kaumhuhulun ni pandedeppapan idan tuu tep ya huayan kamekapkapyaya. Nakka umkakaguh tep entanni ey mekastigu itsu tep endi gaputun tayu nengipahdingan ni henin nunya." ⁴¹ Negibbuh humman ni inhel tu et pan-itu-dak tudda neamung et umenamut ida.

20

Ya linawwan Paul di Macedonia

¹ Entanni ey impaeyag Paul ida kamengullug et tugunen tudda ma-lat tumuled ida et han lumaw di Macedonia. ² Emin la bebley ni dillan tu ey sinugutugun tudda kamengullug e ihhammad da daka pengullug. Entanni ey dimmateng di Greece ³ et manha-ad diman ni tellun bulan. Umlaw et di Syria, nem dingngel tu e pinhed idan Jews ni petteyen diman et eleg matuluy ni limmaw et mambangngad lad Macedonia. ⁴ Nekilaw ni hi-gatu hi Sopater di Berea, e u-ungngan Pirhus, di Alistalkus nan Secundus di Thessalonica, hi Geyus di Derbe, hi Timothy, et di Taykikus nan Terupimus di Asia. ⁵ Nemappangnguluddan limmaw, nem hingged dakemid Paul di Troas, ⁶ tep nanha-ad kami nid Philippi ingganah ni negibbuh etan Piyestah ni Sinapay ni eleg mekamdugan ni yeast. Nelabah hu liman aggew et han kami mandadammudman Troas et manha-ad kamidman ni hanlingguan.

⁷ Yan nemangulun aggew di hanlingguan * ey neamung kamin mengngan ni penginelemneman ni neteyyan Jesus. Intultuluy Paul

* **20:7** 20:7 Ya kan ni edum ni neitudek ey "Neamung kamin mahmahdem ni Sabaduh." Ya elaw idan Jews ni daka pengibbillang ni han-aggew ey daka illapun nelinugan ni aggew.

ni nantuttuddu ingganah ni gawan hileng tep inamta tun mewa-wa et umlaw. ⁸ Dakel dilag etan di meikkatlun gladuh ni baley ni neamungan mi. ⁹ Wada etan kamenikken ni lakin hi Utikus ngadan tun yimmudung di habhabyen nunman ni baley. Entanni ey kaumtenu-tu-mel et lektattuy neuyeng et ma-gah lad dallin e ya man-anhan di meikkatlun gladuh hu na-gahan tu. Da ang-angen ey netey. ¹⁰ Immehep hi Paul et tu hakukuten et kantuy “Entan kakkaguh yu. Mategu!” ¹¹ Et humgep mewan hi Paul et mangan kami. Intuluy Paul ni nantuttuddu ingganah newa-waan tu et han kami lumaw. ¹² In-anemut idan edum tu hi Utikus ey ida kaman-am-amleng, tep mategu.

Ya linawwan Paul di Miletus

¹³ Nanlugan kamid bapor et memappangngulu kami lan limmaw di Assos et hegeden mi hi Paul diman, tep kantuy mandellan ni umlaw. ¹⁴ Dinteng dakemid man et makilugan ni hi-gamid bapor et lumaw kamid Mitilene. ¹⁵ Newa-wa et umgah kami et lumaw kamid demang tud Kius et mandeya kamidman. Newa-wa et lumaw kamid Samos et mandeya kamidman ni harlabbi et mewa-wa et dumteng kamid Miletus. ¹⁶ Eleg mi idlan di Ephesus, tep eleg pinhed Paul ni metaktak lad Asia, tep kaum-abtun umdateng di Jerusalem et han madeteng hu Piyestah ni Pentecost.

Ya nenugunan Paul idan ap-apuddan kamengullug di Ephesus

¹⁷ Dimmateng kamid Miletus et menu-dak hi Paul ni an mengeyyag idan ap-apun kamengullug di Ephesus.

¹⁸ Immalidda et kantun hi-gaday “Hi-gayun agik ida, wadan inamta yu hu biyag kun nekihahha-adan kun hi-gayu neipalpu eman ni dintengan kud Asia ingganah nunya. ¹⁹ Impebahah kun peteg annel kun nengituttudduan kun meippanggep nan Jesus, ey hin-addum ni nakka umlewa. Insipesipel ku hu ligat kun impahpahding idan Jews ni hi-gak. ²⁰ Inamta yu et intuttudduk ni emin hu makulug ni mengippehammad ni yuka pengullug di kedaklan ni tuu, anin di baballey yu. ²¹ Nan-ingnegh hu intuttudduk idan Jews et yadda Gentiles, e mahapul ni u-unnuden da hi Apu Dios et mantuttuyyuddan liwat da et hi Apu tayun hi Jesus hu kullugen da.

²² Et yan nunya ey mahapul ni u-unnuden ku hu pinhed ni Ispirituh Apu Dios e mahapul ni umlawwak di Jerusalem, anin ni eggak amta hedin hipa pehding dan hi-gak diman. ²³ Nem ya impeamta dedan ni Ispirituh nan Apu Dios e anin ni attun bebley lawwan ku et wada panligligatan ku niya wada keikkellabutan ku. ²⁴ Nem hedin kantu et petteyen da-ak, anin nemet gibbuhen ku ngunuk ni impangunun Apu Jesus, e humman hu an mantuttuddun meippanggep ni impahding tun panyaggudan ni tuu tep ya et-eteng ni binabbal Apu Dios niya impeminhed tun hi-gatsun tuu.

²⁵ Inamtak et emin kayun sinuttudduan kun meippanggep ni nan-apapuan Apu Dios ey eleg yuwak ali law ang-anga. ²⁶ Nem anin yaggud intuduk ni emin ni hi-gayu et deh e e-helen kun hi-gayu e endilli ngu bahul ku hedin wadalli eleg mehellaknibin hi-gayu, ²⁷ tep intuttudduk ni emin hu pinhed Apu Dios ni amtaen yu.

²⁸ Hi-gayu hu pinutuk ni Ispirituh Apu Dios ni mengippaptek idan kamengullug Jesus, et humman hu helipat-i yu annel yu ey baddangi

yuddan emin hu edum tayun kamengullug ma-lat ihammad da daka pengullug, tep hi-gatsu gaputun an neteyyan Jesus e U-ungngan Apu Dios. ²⁹ Tep inamtak et hedin hi-yanen dakeyu ey wadaddalli umalin mene-ul ni hi-gayun mantuttuddun neihalla. ³⁰ Anin hi-gayu et wadaddalli edum yun man-ittek et hehwien dalli eya kameituttuddun makulug ni meippanggep nan Jesus ma-lat wada mengu-unnud ni hi-gada. ³¹ Et humman hu, helipat-i yu et eleg kayu maheul. Nemnem yu e yan eyan tellun toon ni nekihahha-adan kun hi-gayu ey sinuttudduan dakeyun kewa-wa-wa niya kahilehileng. Ey hin-addum ni nakka umnangih tep ya kaguh kun hi-gayu.

³² Et yan nunya ey iddinel dakeyu law nan Apu Dios et hi-gatu mengipaptek ni hi-gayu ey e-helen kun hi-gayu e idinel yu hu ehel tun umbaddang ni hi-gayu. Pandinel kayu e ihhammad tu yuka pengullug et iddawat tun emin ni hi-gayu hu kayyaggud ni tuka iddawat idan tuun tuka ebbuluta. ³³ Endi nak illan liblih ni hipan wadan hi-gayu. ³⁴ Inamta yu et ingngunwan kun emin hu inggatang kud mahapul ku niyadda mahapul idan edum ku. ³⁵ Emin hu impahpahding ku ey impeang-ang ku e kayyaggud hu manhehlu itan manggunnu ma-lat wada ibbaddang idan tuun kamanheppul ni baddang. Nemnem tayu etan kan Apu Jesus e kantuy 'E-etteng hu amleng hedin hekitta umidwat nem ya etan hekitta iddawtan da.' "

³⁶ Negibbuh humman ni inhel tu et mandukkun idan emin et mandasal ida. ³⁷ Wada hakkeyey ida kamanlelewwa ey daka panakwala hi Paul. ³⁸ Ida kaumnangih tep ya nanghelan Paul ni kantuy endilli law da penang-angan ni hi-gatu. Et ilaw dad kad-an ni panlugganan tun bapor.

21

Ya linawwan di Paul di Jerusalem

¹ Hini-yan midda et lumaw kamid Kos e nanlугan kamid bapor. Newa-wa et idlan mid Rodes et dumteng kamid Patara. ² Wada dinteng midman ni bapor ni umlaw di Phoenicia et makilugan kami. ³ Linabhan mi Cyprus et dumteng kamid Tyre di Syria et manda-guh kami, tep wada kalgan idda-guh ni bapor diman. ⁴ Wadadda dinteng min kamengullug diman et makiha-ad kamin hi-gadan hanlingguan. Inhel idan nunyan kamengullug e eleg umlaw hi Paul di Jerusalem, tep huuya impeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gada. ⁵ Nem eleg menghep hi Paul et medatngan hu aggew ni lawwan mi ey nekilaw idan emin hu kamengullug di gilig ni baybay, anin idan bibi-in ahwada et yadda u-ungnga da. Nandukkun kami et mandasal kami et kan min hi-gaday "Ngenamung kayu tep umlaw kami." ⁶ Nanlугan kamid bapor et immela kami ey ida dama kamangkeibbanggad di baballey da.

⁷ Hini-yan mi Tyre et manda-guh kamid Tolemas ni han-aggew et mi ang-angen ida kamengullug diman et mandeya kami. ⁸ Newa-wa et lumaw kamid Cesarea. Limmaw kamid baley etan ni hakey ni kamantuttuddun elaw Jesus e hi Philip et makiha-ad kamidman. Hi-gatu hakey ida etan ni pitun nepilin mengippaptek idan kamengullug di Jerusalem. ⁹ Wadadda epat ni u-ungnga tun biin eleg ni mengahwa. Prophets ida e daka peamta hu pinhed Apu Dios ni peamta.

10 Yan nunman ni nanhahha-adan midman ni pigan aggew, ey immali etan prophet e hi Agabus e nalpullid Judea. 11 Immalid kad-an mi ey illa tu etan ballikid Paul et bedbeden tu heli tu et ya ngamayu tu et kantuy "Inhel ni Ispirituh Apu Dios e hanniman ali pemedbed idan Jews di Jerusalem etan ni kan ballikid nunya et ilaw dad kad-an idan ap-apun Gentiles."

12 Dingngel mi huyya et emin kamiddan ingkuyug Paul et yadda kamengullug diman ey eleg mi et pinhed hu lawwan tud Jerusalem, nem kantuy 13 "Entan pannannangngih yu. Yuka e-e-dumin ebuh hu degeh ni nemnem ku. Nandaddannak ni meikkellabut di Jerusalem ey anin ni petteyen da-ak diman tep ya nakka pengituttudduin meippanggep nan Apu Jesus." 14 Inamta mi law e eleg mi han-ikaleg hi Paul et isiked min mengleg ni hi-gatu. Et kan min hi-gatuy "Ya pinhed Apu Dios hu meu-unnud."

15 Et meba-ba-ba et mandaddan kami et lumaw kamid Jerusalem. 16 Wadadda nekilaw ni hi-gamin kamengullug di Cesarea et ipengulu dakemid baley Mason e tuud Cyprus et makiha-ad kamidman. Hedin hi Mason, hi-gatu hakey ni nemangulun nengulug ni nunman.

Ya nekiung-ungbalan di Paul ida etan ni ap-apuddan kamengullug di Jerusalem

17 Dimmateng kamid Jerusalem ey ida kamanggagaya kamengullug diman. 18 Nawa-wa et lumaw kamid Paul et mi ang-angen di James ey neamung idan emin etan kamengipappangnguluddan edum tayun kamengullug diman. 19 Dimmateng kami ey kan Paul ni hi-gaday "Kayyaggud et iyyadya kayun emin di deya." Et e-ehhelen tun emin hu nemenaddangan Apu Dios ni hi-gatun nantuttudduan tuddan Gentiles.

20 Dingngel da humman et daydayawen da hi Apu Dios. Nem kandan Paul ey "Ang-ang mu kedi e agi mi, dakel idadya kalibulibun Jews ni nengulug nan Jesus, nem da metlaing kapeka-u-unnuda Tugun Moses. 21 Makaggeh hu nemnem da tep dingngel da e intuttuddum ida kunun Jews di bebley idan Gentiles liwwanen da law hu Tugun Moses. Kammu kunuy anin ni eleg da pekuggit hu u-ungnga dan laki niya anin ni eleg da u-unnuda law hu elaw tayun Jews. 22 Hipa na-mu pehding tayu? Makulug ni dedngelen da kedin immali ka et um-alidda. 23 Kayyaggud tu hu unud mu eya e-helen min higam. Iyyaddadya epat ni lalakkin wada insapatah dan Apu Dios ni pehding dan pengippeang-angan dan daka penaydayaw ni hi-gatu. 24 Et nedatngan hu pampemukmukan da, tep humman hu pengimmatunan ni wada insapatah dan pehding da. Pakilaw kan hi-gada et hi-gam hu memeyyad ni pampemukmukan da ma-lat penang-angan da e muka u-unnuda hu elaw tayun Jews. Hedin pehding mu huyya, amtaen idan tuu e beken kayan makulug hu in-inhel dan meippanggep ni mu kunu intuttuddu niya amtaen da e eleg mu kehginga hu Tugun Moses. 25 Hedin yadda etan Gentiles ni kamengullug nan Jesus, ey nantudek kamin hi-gadan issiked dan mekikkakikkan neiappit di beken ni makulug ni dios, ya kuheyaw, ni ya detag ni animal ni daka pansinillud niya eleg da i-ulig hu beken da ahwa."

26 Inu-unnud Paul humman ni inhel da et mewa-wan nunman et ilaw tudda etan epat ni lakin an mengippahding ni insapatah dan Apu Dios. Et lumaw hi Paul di bawang etan ni Tempol et tu ehelen idan

padi hu aggew ni pengibbuhan dan nunman ni elaw, et yan nunman ali pengi-appitan dan i-appit da.

Ya nampapan dan Paul di Tempol di Jerusalem

²⁷ Ngannganih ni megibbuh etan pitun aggew ni pengippahdingan idan etan ni lakin nunman ni insapatah da ey inang-ang idan Jews ni nalpud Asia hi Paul di Tempol. Inemung dadada tuu et da padpap hi Paul. ²⁸ Katkuk ida e kanday “Tuud Jerusalem, ikeyuy et bad-dangan dakemi. Kayyaggud et nadpap eya tuun tuka pihhupihhulad kebebbley hu elaw tayun Jews et ya Tugun Moses niya Tempol tayu. Hi-gatu mewan nengilaw idan tuun Gentiles di Tempol tayu ey tayu kapi-yewa humman.” ²⁹ Kanday wada inlaw Paul ni tuun Gentile di Tempol, tep inang-ang da nengikuyugan tun Terupimus e Gentile di diman Jerusalem ey tuud Ephesus et kanda na-mu ngu nem inhegep tud Tempol.

³⁰ Ida kaumguguhun emin tuudman e bebley tep yadda humman ni impabehul dan Paul et umlidda et da pan-inuhnud lad dallin ni Temple et pan-ilekbi dan emin hu habyen. ³¹ Petteyen da et nunman hi Paul, nem wada kuma an nanghel etan ni ap-apun sindalun Rome e wada guluh diman Jerusalem. ³² Et ipengulu tudda sindalu tu et yadda edum ni ap-apu da et papuut dan limmaw di kad-an idan neamung ni tuu. Inang-ang idan tuu humman idan sindalu ey insiked dan mampeneplat nan Paul. ³³ Hinnup etan ni ap-apun sindalu hi Paul et pebangkiling tu et kantudda etan ni tuu ey “Hipa huuyan tuu niya hipa bahul tu?” ³⁴ Ey eleg man-uunnud daka e-hela tep wada hakkeyey hin-appil tuka pan-ittetek e eleg handengel etan ni ap-apun sindalu hu daka pan-ehelan meppanggep nan Paul et neala et pailaw tud kampuddan sindalu. ³⁵ Wadadda etan di heni teyey etan di kampun sindalu ey nemahhig ida etan tuu e ihik idan memetty nan Paul et pakkadek law ni pinhan da ma-lat eleg kawayen idan tuu. ³⁶ Ida kamei-unnuunnud etan tuu e daka ittekutekuk e kanday “Patey yu huttan ni tuu.”

Ya nengiehnengan Paul ni annel tu

³⁷ Ihhegep da et law hi Paul, nem kantu etan ni ap-apun sindalu ey “Wada anhan e-helen kun hi-gam.” Kan etan ni ap-apun sindalu ey “Kaw inamtam hu ehel ni Greek? ³⁸ Kaw beken ni hi-gam etan tuud Egypt ni nengipappangguluddan tuun mekiggubbat ni gubilnu niya nengikuyug di desert idan etan ni epat ni libun tuun mangkapetey?”

³⁹ Kan Paul ey “Beken, tep hedin hi-gak ey Jew hak, nem ya bebley ku ey Tarsus di Cilicia e nan-amtad kebebbley.” Kantu pay ey “Iebulut mu anhan et wada e-helen kudda eyan tuu.”

⁴⁰ Inebulut etan ni ap-apun sindalu et pa-hel tu hi Paul. Et umehneng hi Paul etan di heni teyey et paineng tudda etan tuu et humepit e inehel tud Aramaic.

22

¹ Kantuy “Kaegiegi ey keammammed, dengel yu anhan eya e-helen kun hi-gayu.” ² Dingngel dan tuka pan-ihhapit di ehel ni Aramaic ey immi-ineng ida. ³ Et kantuy “Hi-gak ey Jew hak, nem neitungga-ak di Tarsus di Cilicia, nem neettengngak di deya Jerusalem et ittutduddan tuwak nan Gamaliel. Hi-gatu ap-apun mittuduh ni

elaw tayun Jews hu nengitenuttuddun hi-gak ni mengu-unnud ni Tugun niyadda emin hu elaw idan aammed tayun nunman. Impaku-unnud kun emin ida humman et emin hu pehdng ku ey pinhed kun keiddeyyawan Apu Dios e henin hi-gayun nunya. ⁴ Et mukun ya lan nunman ey impanlelehanan idan kamengullug nan Jesus hu impahpahding kun hi-gada. Impapetey ku edum niya impakelabut kudda bibi-i niya lalacki. ⁵ Anin ni yu ibbagan etan ni Eta-gey ni Padi et yadda ap-apuddan Jews et ihhudut da tep hi-gada nengidwat ni hi-gak ni tudek ni kelebengan kun umlaw di Damascus ni an mampengelladdan kamengullug nan Jesus diman et i-lik idadya Jerusalem ma-lat mekastigudda.

Ya nengipeamtaan Paul ni nengulugan tu

⁶ Illak etan tudek et manglawwak di Damascus. Nakaddattek hu aggew ey kami kamenetteng idan edum ku ey pinhakkeyey wadalli nalpud kabunyan ni kaumhilin dilag ey binnangan tu nanlinikweh di kad-an ku. ⁷ Netu-li-ak ey wada dingngel kun immehel alid kabunyan e kantuy 'Saul! Saul! Kele muwak kapanligligat?' ⁸ Hinumang ku et kankuy 'Apu, hipa ka?' Kantuy 'Hi-gak hi Jesus di Nazareth ni muka panligligat.' ⁹ Yadda etan edum ku, ey inang-ang da etan kaumhilin dilag, nem eleg da awatan hu inhel etan ni immehel ni hi-gak. ¹⁰ Et kangkuy 'Apu, hipa pehdng ku?' Kantuy 'Inah ka et lumaw kad Damascus et mu denglen ni emin hu ittugun Apu Dios ni hi-gam diman.' ¹¹ Kinulap da-ak etan ni kaumhilin dilag et peppeddenen dak idan edum ku ingganah dimmateng kamid Damascus.

¹² Wadad Damascus hu lakin hi Ananayas e nemahhig tuka penaydayaw Apu Dios niya tuka peka-u-unnuda Tugun Moses ey emin ida Jews diman ey daka pakatbala. ¹³ Immali et umehneng di kad-an ku ey kantuy 'Hi-gam e agik Saul, meihhaddak kaya law hu muka penang-ang.' Pinhakkeyey kaum-ang-ang law hu matak et ang-angen ku hi Ananayas. ¹⁴⁻¹⁵ Et kantun hi-gak ey 'Hi Apu Dios e dinaydayaw idan aammed tayun nunman ey pinili dakan mengamtan pinhed tu. Pinili dakan menang-ang etan ni intu-dak tun Limpiyuh ni peteg elaw tu, niya pinili dakan mengngel ni ehel tu. Et hi-gam law hu umlaw ni mengippeamtaddan katutuun inang-ang mu niya dingngel mu. ¹⁶ Imay, inah ka kuma et ibegam nan Jesus et pesinsahan tu liwat mu et pebenyag ka.'

Ya nanghelan Paul ni nemilian Apu Dios ni hi-gatu

¹⁷ Nambangngaddak di Jerusalem et wadan pinhakkey hu nakka mandasal di Tempol ey heni-ak nan-i-innep ey inang-ang ku hi Apu Jesus ¹⁸ e kantun hi-gak ey 'Hi-yan mu kuma eya bebley di Jerusalem, tep eleg damengu kullugaddan tuodya hu ittutudum ni meippanggep ni hi-gak.' ¹⁹ Hinumang ku et kangkuy 'Apu, kele hipa eleg da pengullugi? Ma-nu tep impeliligatan kuddan nunman hu kamengullug ni hi-gam tep nak ida kapampaukat di simbaan ni impampaikelabut kudda niya nak ida kapampabeig. ²⁰ Ey yan eman ni nemateyan dan Stephen e hakey ni kamantuttuddun meippanggep ni hi-gam ey wada-ak diman et hi-gak hu hakey ni kamengebbulut ni pemetteyan dan hi-gatu. Hi-gak nenettengged ni balwasiddan nematey ni hi-gatu. Nem hedin ang-angen da law e hi-gak hu pinutuk

Apu Dios ni mengippeang-ang e makulug huyyan elaw ni kinehikehing kun nunman, man kullugen da-ak kaya law!' ²¹ Nem kan Apu Jesus ey 'Eleg, lakkay kuma tep hi-gam hu ittu-dak kud kad-an idan Gentiles.' "

²² Yadda etan tuu ey daka deddengngela hu kapenge-ehhelin Paul ni neipahpahding ni hi-gatu, nem yan nanghelan tun kantuy intu-dak Apu Dios di kad-an idan Gentiles, ey katkuk ida e kanday "Patey yu eya tuu. Endi silbin nuntan ni tuu." ²³ Katkuk ida ey daka pambekaha babalwasi da niya daka pan-ihhebwag hu dep-ul tep ya bunget dan Paul. ²⁴ Entanni ey in-olden etan ni ap-apun sindalu e ihhegop da hi Paul di kampu da et pambaigen da, ma-lat ehelen tu hu gaputun nemahhig bunget idan tuun hi-gatu. ²⁵ Daka pambelluda hi Paul ma-lat baigen da ey himmapit et kantu etan ni ap-apun sindalun neitakdul ni hi-gatuy "Kaw kai-abulut ni linteg ni gubilnu tayud Rome e anin ni eleg mebistigal hu tuu et eleg meamta hedin nambahul winu eleg, ey pambe-igen? Hi-gak ey Jew hak, nem tuu-ak daman Rome."

²⁶ Yan nangngelan etan ni ap-apun sindalun nunman, ey limmaw etan ni ap-apu da et kantuy "Kele hanniman tayu pehding? Tam humman ni tuu ey tuun Rome. Kaw eleg itsu mambekhul hedin nealay nambaig tayu?" ²⁷ Et lumaw humman ni ap-apu et kantun Paul ey "Kaw makulug ni tuu kad Rome?" Kan Paul ey "Em."

²⁸ Ey kan etan ni ap-apun sindalu ey "Hedin hi-gak, man et-eteng ginastuk et hannak maibilang ni tuud Rome." Nem kan Paul ey "Hedin hi-gak, man tuu-ak ni Rome tep yadda hu a-ammed ku ey neibilang idan tuud Rome." ²⁹ Et hi-yanen ida etan ni sindalun mampeme-ig et ni hi-gatu. Anin etan ni ap-apun sindalu et simmakut, tep in-olden tu e bangkilingan da niya be-igen da ey eleg mabalin ni an pehding humman di hakey ni tuun Rome, hedin eleg ni mebistigal.

³⁰ Yan newa-waan tu, ey pinhed etan ni ap-apun sindalun amtaen hu kapebehul idan Jews nan Paul. Et pa-kal tu bangkiling nan Paul et paeyag tudda etan ap-apuddan padi et yadda ap-apuddan Jews et iolden tun bistigalen da hi Paul.

23

¹ In-ang-ang Paul idan etan ni ap-apuddan Jews ey kantuy "Kaegiegi, inamtan Apu Dios e neipalpun nunman ingganah nunya, ey ya mengippeamleng ni hi-gatu hu impenahding ku." ² Gapun nunman ni inhel Paul ey impeappep Ananayas e Eta-gey ni Padi hu bungut tu etan ni neitakdul ni hi-gatu. ³ Et kan Paul ni hi-gatu ey "Heni ka kakkayyaggud hedin wada kad hinanggaddan tuu, nem lawah gayam nemnem mu hedin nanligguh ka. Hi Apu Dios hu mengibleh eyan impahding mun hi-gak, tep hi-gam et dedan mengippennuh eyan kasuh ku meippuun ni Tugun tu, nem hi-gam hu eleg mengu-unnud nunman ni Tugun, tep nealay impeappep muwak."

⁴ Kan ida etan ni neitakdul nan Paul ey "Kele henin nuntan hu muka pehding ni mekihummangan ni Eta-gey ni Padi pinilin Apu Dios?" ⁵ Hinumang Paul et kantuy "Kaegiegi, eggak amta e hi-gatu hu Eta-gey ni Padi. Gullat ni inamtak et eggak ihanniman nenumang ku, tep neitudek di ehel Apu Dios e kanuty 'Eleg e-hela hu lawah ni ap-apu.' "

⁶ Inang-ang Paul e wadadda Sadducee et yadda Pharisee et itkuk tu e kantuy “Hi-gak et yadda a-ammed ku ey Pharisee. Ya gaputun iyyadyak di deyan nunyan mebigistigal ey gapu tep nakka kulluga e tegguan Apu Dios idalli nangketey.” ⁷ Inhel Paul huuya ey kamantututut ida etan neamung ni Pharisee et yadda Sadducee et megedwadda, ⁸ tep yadda Sadducee ey eleg da kulluga e kategguin Apu Dios hu netey niya eleg da kulluga e wada anghel et ya linnawan tuu. Nem yadda Pharisee ey daka kullugaddan tellu. ⁹ Entanni ey ida kamangngangala ey immehnging ida etan Pharisee ni kamantuttuddun Tugun Moses et kanday “Kaw hipa numan bahul eyan tuu? Inna-nu numan hedini humman hu inhel ni anghel winu Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu?”

¹⁰ Ey wada law hakkeyey daka pan-eleta tekuk da ey daka pan-iinnasi hi Paul. Simmakut etan ap-apuddan sindalu, tep entanniy petteyen da hi Paul et ehelen tuddan sindalu tu et da piliten ni inlad gawaddan nunman ni tuu et ilaw dad kampuddan sindalu.

¹¹ Yan nunman ni hileng ey nampeang-ang hi Apu Jesus nan hi Paul et kantun hi-gatuy “Entan takut mu. Petuled mu nemnem mu, tep umlaw kad Rome ni mengipeamtan hi-gak henin nengipeamtan mun hi-gak di deya Jerusalem.”

Ya nanhuhummangan idan Jews ni pemetteyan dan Paul

¹² Nawa-wan nunman ey nanhuhummangan ida etan edum ni Jews et kanday eleg ida mengngan niya eleg ida um-inum ingganah petteyen da hi Paul. ¹³ Nehuluk idan na-pat hu nengihuhummangan ni nunman. ¹⁴ Limmaw idad kad-an idan ap-apuddan padi et yadda etan kamengipappangnguluddan Jews et kandan hi-gaday “Hinammad min inhuhummangan e eleg kami mengngan niya eleg kami um-inum ingganah ni petteyen mi hi Paul. ¹⁵ Ngenamung kayuddan emin ni ap-apun menghel etan ni ap-apun sindalu et i-li da hi Paul di deya. Haul yu etan ap-apu e kanyuy ‘Pei-lin hi Paul tep pinhed min pekabbistigalen.’ Ngenamung kamin memettey ni hi-gatu tep bebtaken mi.”

¹⁶ Nem dingngel etan ni lakin u-ungngan biin agin Paul et tu idaddatteng nan Paul di kampuddan sindalu. ¹⁷ Et aygan Paul etan hakey ni sindalu et pailaw tu etan u-ungngad kad-an etan ni ap-apu da ma-lat tu idaddatteng humman ni dingngel tu. ¹⁸ Inlaw etan ni sindalud kad-an ni ap-apu da et kantuy “Apu, impei-lin Paul eya u-ungnga tep wada kunu e-helen tun hi-gam.” ¹⁹ Singnged etan ni ap-apu hu ngamay tu et humgep idad endi tuu et kantuy “Hipa e-helen mun hi-gak?”

²⁰ Kan etan ni u-ungnga ey “Wadadda Jews ni nanhuhummangan ni mengibgan hi-gam e peillaw mu hi Paul ni kabduhan di kad-an idan ap-apun Jews ma-lat bistigalen da kunu. ²¹ Nem entan kaya tu iebulut ni umlaw di kad-an da tep wadadda nehuluk ni na-pat ni tuun mambektak di dalan ni memettey ni hi-gatu. Insapatah da e eleg ida mengngan niya eleg ida um-inum ingganah petteyen da hi Paul. Nandaddan ida et daka hehheggedan ebuh hu pengi-ebbulutan mun pengillawwan dan hi-gatud man.” ²² Et kan etan ni ap-apun sindalu etan ni u-ungnga ey “Entan tu e-ehel eya indaddatteng mun hi-gak.” Et paenamut tu.

Ya nengipelawwan dan Paul di kad-an Gubernur Felix

²³ Impaeyag etan ni ap-apun sindalu hu dewwan apuddan sindalu tu et kantun hi-gaday “Pandaddan yudda dewanggatut ni sindalu, et ya nepitun sindalun mangkebbayyu niya dewanggatut ni mampehhul et lumaw kayud Cesarea ni hileng ni alas nuwebe. ²⁴ Pantakkay yu hi Paul di kebayyu niya ang-ang yu ma-lat kayyaggud pengidtingan yun hi-gatut kad-an Gubernur Felix.”

²⁵ Et mantudek nan hi Gubernur e kantuy ²⁶ “Gubernur Felix e kamedeyyaw ni ap-apu. ²⁷ Huyyan tuun impaelik di kad-an mu ey dimpap idan Jews et petteyen da et la, nem limmaw kamiddan sindaluk et mi awiten tep nak amtaen ey tuun Rome. ²⁸ Pinhed kun amtaen hedin hipa nambahulan tu et ilaw kud kad-an ni ap-apuddan Jews ey kanday ²⁹ ya tuka pengehhingin elaw idan Jews hu bahul tu. Endi edum ni inamtak ni bahul tun an pengippepetteyan winu an pengikkellabutan ni hi-gatu. ³⁰ Nem dingngel kun wadadda nanhuhummangan ni memettey ni hi-gatu, et humman hu adya e peilik di kad-an mu. Inhel kudda etan ni neminhed ni kekastiguan tu e um-aliddad kad-an mu, et ehlen dan hi-gam hedin hipa nambahulan tu. Ebuh huyyan e-helen ku. Hi-gak hi Klaudius Laysias.”

³¹ Et ikuyug idan sindalu hi Paul et manglaw idan nunman ni hileng di Antipatris. ³² Newa-wa et manbangngad ida etan edum ni sindalud kampu et ebuh ida etan nangkebayyun nengilaw nan Paul di Cesarea. ³³ Dimmateng idadman et idwat da tudek Lysias nan hi Gubernur Felix et pebeltan da hi Paul ni hi-gatu. ³⁴ Binidbid etan ni Gubernur etan tudek et ibega tu hedin attu bebley Paul. Et ehelen Paul e yad Cilicia. Ey kan etan ni Gubernur ey “Ngenamung alin dettingan ida etan ni nengidalom ni hi-gam.” ³⁵ Et paguwalya tu hi Paul etan di baley ni impekapya lan eman ni patul e hi Herod.

24

Ya nengidiklamuhan dan Paul

¹ Nelabah liman aggew ey immali hi Ananayas e Eta-gey ni Padi et hi Tertullus e abugaduh et yadda etan edum ni kamengipappangngulud-dan Jews ni nengidalom nan Paul. ² Impaeyag da hi Paul et mamengulu hi Tertullus ni himmapit et tentenen tudda daka pebehul nan Paul. Huyyadda kantu: “Kamedeyyaw ni Gubernur di deyan bebley, et-eteng amleng mi tep indawtan dakemin Jews ni linggep mi ey et-eteng yimmaggudan ni bebley tayu. ³ Humman gaputun mika ebbuluta hu kakinayyaggud mu niya et-eteng mika pansalamatin hi-gam. ⁴ Eleg mi pinhed ni mehelli-wa ka, nem dengel mu anhan eya e-helen min meippanggep eyan tuu.

⁵ Huyyan tuu ey hi-gatu kaumhulun ni guluh di emin ni bebley ni tuka lawwi niya tuka ngenghaya gubilnun Rome. Ey hi-gatu ap-apuddan Nazarene ni kamengu-unnud ni hin-appil ni elaw. ⁶ Impatna tun ngenghayen hu elaw di Tempol, nem dimpap mi ma-lat kastiguen mi et, ⁷ nem immali hi Laysias e ap-apuddan sindalu, et piliten tun impaela ⁸ et iolden tu e hi-gam memistigal ni hi-gatu. Huyyan inhel ku ey amtaen mun makulug ni emin hedin bistigalen mu huyyan tuu.”

⁹ Ey emin ida etan Jews ey nan-uunnud hu daka e-hela e kanday “Em numan, makulug emin huttan.”

Ya nengiehnengan nan Paul ni annel tud hinanggab nan Felix e Gubernur

¹⁰ Negibbuh hi Tertullus ni himmapit et pahepit daman Gubernur hi Paul. Et umhel e kantuy "Apu Gubernur, inamtak e nebayag kan nanhuwet eyad bebley mi, et humman hu nakka medinnel ni menummang ni daka pebehul ni hi-gak di hinanggam. ¹¹ Nelakah ni amtaen mu kakulugan tu e hampulut dewwan aggew ni ebuh hu nelabah eman ni dintengan kud Jerusalem ni an menaydayaw nan Apu Dios di Tempol. ¹² Endi nak nekitutut di Tempol niya endi nak impappangngulun guluh di attun simbaan idan Jews winu attun bebley di Jerusalem. ¹³ Anin ni hipa pehding da et endi da peang-ang ni kakulugan tun impahding kudda etan daka pebehul ni hi-gak. ¹⁴ Nem nakka ebbuluta e nakka u-unnuda etan kandan elaw ni intuttuddun Jesus ni kandan neihla. Nakka daydayawa hu Dios ida lan aammed mi niya nakka pekakkulluga hu Tugun Moses et yadda intudek ida lan prophets. ¹⁵ Ey hedin hi-gak dama, man nakka kulluga hu daka kulluga e tegguan alin Apu Dios ida netey, lawah niya kayyaggud. ¹⁶ Huyyadda gaputun ya kayyaggud hu nakka pehpehding ma-lat endi nak panliwwatan di hinanggan Apu Dios niya endi nak pambehhulan di edum kun tuu.

¹⁷ Nelabah pigan toon ni nanha-adak di edum ni bebley et mambanggad dak di Jerusalem, tep inlaw ku etan pihhuh ni mahapul idan edum kun newetwet ni Jews niya nak et man-appit nan Apu Dios. ¹⁸ Yan nak nengipahdingan etan ni insapatah kun meippanggep ni linih hu nenang-angan da-ak di Tempol, nem endidda kaya nandedeppap. ¹⁹ Nem wadadda Jews ni nalpullid Asia ni nenateng ni hi-gak diman, nem ay hi-gada hu endin nunya. Hi-gada nengamta hedin makulug ni wada bahul ku, et humman hu, hi-gada et dedan hu um-alidya et ehelen da hedin hipa nambahulan ku, ²⁰ winu ibegam ida eyan Jews ni wadan nunya et ehelen da hedin wada himmak dan bahul kun nemistigalan da-ak di hinanggaddan ap-apun Jews. ²¹ Endi edum ni da pebehul ni hi-gak, nem ebuh etan inhel kun kangkuy: Ya gaputun wada-ak deyan mebistigal nunya ey ya nakka pengullugin tegguan idallin Apu Dios hu netey!"

²² Hi Gubernur Felix ey naka-amta tu hu elaw idan kamengullug nan Jesus, et pasiked tu humman ni bistigal et kantuy "Mahapul ni um-ali hi Laysias e ap-apun sindalu et hannak ipenuh huyyan kasuh." ²³ Et paguwalya tu hi Paul idan sindalu, nem eleg da ika-leg hu penangan-angan idan gagayyum tu niya pengi-lian dan mahapul tu.

²⁴ Nelabah pigan aggew ey immali mewan hi Gubernur Felix et hi Drusila e ahwa tun Jew. Entanni ey impaeyag Felix hi Paul ma-lat ituttuddu tu hu meippanggep ni pengullug nan Jesus Christo. ²⁵ Nem yan kapanpengituttudduin Paul meippanggep ni kakinayyaggud, ya pengekkenneng ni annel, ni ya kedettengan ni panhuwetan alin Apu Dios ey simmakut hi Felix et kantuy "Anin hiyya ni huttan. Han dakalli mewan paeyag hedin wada wayah ku." ²⁶ Kan na-mu ngun Felix nem iddawtan Paul ni pihhuh ma-lat ibukyut tu, et humman hu e-eggel ni impaeyag tu ni immenung-ungbal ida.

²⁷ Nem nelabah dewwan toon ey neihullul hi Porsius Festus nan hi Felix ni governor. Hi Felix ey kapetebbatebbal idan Jews, et mukun impannananeng tu hi Paul di kallabbuttan.

25

Ya neminhedan Paul ni mebigistigal di kad-an ni ap-apud Rome

¹ Tellun aggew nelabah ni nanha-adan Festus di diman Cesarea ey limmaw di Jerusalem. ² Dimmateng diman ey kapantentenaddan apapuddan padi et yadda apapuddan Jews ni hi-gatu hu daka pebehul nan Paul. ³ Ey imbagedan Festus e i-aldan tu anhan hi Paul di Jerusalem. Tep ya wadad nemnem da ey da bebtaken di dalam hedin i-ali da ma-lat pateyen da. ⁴ Nem hinumang Festus e kantuy "Eleg, anin ni yad Cesarea keikkellabutan tu, tep anggegannu ey mambangngaddak metlaing diman. ⁵ Yadda ap-apu yu hu itu-dak yu et makilaw idan hi-gak diman hedin wada inamta yun nambahulan tu."

⁶ Nelabah na-mu walu winu hampulun aggew et han mambangngad hi Festus di Cesarea. Et mewa-wa et paeyag tu hi Paul di pandidiklamuhan da. ⁷ In-ali da hi Paul ey ka-hel ida etan Jews ni neki-lin nan Festus ni linggeman ni kandan bahul Paul, nem endi daka peang-ang ni kakulugan tun nambahul hi Paul. ⁸ Himmapi hi Paul ey kantuy "Endi nak nambahulan di elaw ni Tugun ni kau-unnudan Jews winu ya kameu-unnud di Tempol, anin hi Cesar e keta-ta-geyyan ni ap-apud Rome ey endi bahul kun hi-gatu."

⁹ Nem pinhed Festus ni tettebalen idan Jews et kantun Paul ey "Kaw pinhed mun umlaw di Jerusalem et yadman nak pemistigalan ni hi-gam?" ¹⁰ Nem kan Paul ey "Eleg, tep iyyadya-ak law di kakebigistigalin tuud Rome e lebbengtun kebigistigalan ku. Anin hi-gam et inamtam e endi bahul kuddan Jews. ¹¹ Hedini wada mehemmak ni bahul ku et humman ketteyyan ku anin, eggak umtakut ni mettey. Nem hedini memahmahan hu kakulugan tun eggak mambahul, eleg mabalin ni muwak pebeltan ida eyan tuu et da-ak pateyen. Ibbagak et yad kad-an Cesar law hu pandidiklamuhan mi!" ¹² Nanhuhummangan di Festus et yadda etan edum tun ap-apun nangged ni nunman ni kasuh et kantun Paul ey "Hedini hannitan tep e pinhed mun illaw nan Cesar huyyan kasuh mu, anin ni i-abulut min umlaw kad kad-an tu et ngenamung tu!"

Ya neamungan di Agripa, hi Bernice, hi Festus niyadda katuuuun menggel ni e-helen Paul

¹³ Nelabah pigan aggew ey immalid Patul Agripa nan agitun bii e hi Bernice ni an menang-ang Festus e ap-apu law di Cesarea. ¹⁴ Yan nanha-adan dadman, ey ine-ehhel Festus nan Patul Agripa hu meippanggep ni kasuh nan Paul. Kantuy "Wada etan neikelabut ni inhi-yan lan Felix ni hi-gak. ¹⁵ Yan linawwan kud Jerusalem, ey indiklamuh idan ap-apun padi niyadda kamengipappangngulun Jews et kanday pepettey ku. ¹⁶ Nem inhel kun hi-gada e hedini ya elaw ni gubilnud Rome ey beken ni nealay kinastigu hu tuun neidiklamuh, tep pakkadek ni mebigistigal ma-lat wada inna-nu tun menummang ni hipan daka pebehul ni hi-gatu. ¹⁷ Et umlidda etan nengidiklamuh nan Paul et mewa-wa et paeyag ku hi Paul di pandidiklamuhan da. ¹⁸ Nem sinenten da hu daka pebehul ni hi-gatu ey endi daka e-helan bahul tun umhulun ni kekastiguan tu. ¹⁹ Tep ya meippanggep ni daka pengullug et ya meippanggep etan ni tuu e hi Jesus e netey, nem kan Paul ey simmagu. ²⁰ Nakka metemman mengiippennuh ni henin

nunman ni diklamuh et kangkuy umlaw di Jerusalem et yadman da pengippennuhan ni nunman. ²¹ Nem pinhed Paul ni yad kad-an Cesar e keta-ta-geyyan ni ap-apud Rome hu keippennuhan ni kasuh tu. Et peguwalyak law ingganah ni pengippelawwan kun hi-gatud kad-an Cesar.”

²² Entanni ey kan Agripa nan Festus ey “Pinhed kun dedngelen panggu hu e-helen nunyan tuu.” Et kan Festus ey “Ku anin nem entanni et yan kabbuhan.”

²³ Newa-wa et mambalwasid Agripa nan Bernice ni kekakkayyag-gudan ni balwasi. Et umliddad daka keemmungi hedin wada panhuhummanganan. Ingkuyug dadda ap-apun sindalu et yadda ap-apud bebley diman. Et an pei-lin Festus hi Paul di kad-an da. ²⁴ Et kan Festus nan Agripa ey “Hi-gam Agripa e kamedeyyaw ni patul, ey hi-gayuddan emin ni neamung ni nunya, adyah etan tuun kapepillit idan emin ni Jews di Jerusalem niyadya Cesarea ni pepettey ku. ²⁵ Nem endi nakka hemmakan bahul tun tu ketteyyan. Nem kantu ngu ey pinhed tun ya ap-apu tayud Rome hu memistigal ni hi-gatu et abuluten ku. ²⁶ Nem hipa na-mu ittudek kun Cesar? Tep endi inamtak ni bahul tu. Et mukun impaeyag kun nunya et wada kayu, nema-man hi-gam e Patul Agripa ma-lat hedin wada hemmakan tayun bahul tu ey humman ittudek ku lan Cesar. ²⁷ Tep kaw nealay impalaw kun Cesar hu tuun neidiklamuh hedin endi hu maptek ni bahul tu?”

26

Ya nengiehnengan Paul ni annel tud hinanggan Agripa

¹ Et kan Agripa nan Paul ey “Pe-hel dakan nunya et denglen mi hedin hipa penummang mu eyan daka pebehul ni hi-gam.”

² Imminah hi Paul et kantuy “Nakka man-am-amleng ni nunyan wada ka e apu Patul Agripa et denglen mu hu penummang kuddan emin ni kapebehul idan Jews ni hi-gak. ³ Tep inamtak et neka-amtam hu elaw idan Jews niyadda daka panhahallai. Et humman hu, ebuh anhan inglay mu et dengelen mun emin hu hipan e-helen ku.

⁴ Inamtaddan emin ni Jews e neipalpu eman ni kaglang ku ingganah nunya ey inu-unnud ku elaw min Jews di bebley mi, anin eman ni wada-ak di Jerusalem. ⁵ Inamta da kaya, nem eleg da pinhed ni e-helen hu makulug e hi-gak hu hakey ida etan ni Pharisee e nemahhig hu mika pengu-unnud ni elaw min Jews. ⁶ Yan nunya ey da-ak kaiddiklamuh et deh e nakka mebennistigal, tep nakka kulluga e tegguan Apu Dios ida nangketey e humman impakulug tuddan aammed mi. ⁷ Huyyan impakulug Apu Dios hu kahehhegedaddan hampulut dewwan u-ungngan Jacob et yadda helag da. Et kewa-wa-wa niya kahilehileng ey daka daydayawa hi Apu Dios, tep daka kulluga e peamnu tu humman ni impakulug tu e tegguan tudda nangketey et huyya, apu patul, hu kandan nambahulan ku.”

⁸ In-ang-ang tuddan neamung et kantuy “Kele anhan hedin hi-gayu, man neligat yun kullugen e tegguan Apu Dios ida nangketey? ⁹⁻¹⁰ Ma-nu tep anin ni hi-gak lan nunman et kahingngak idad hipan kameittuttuddan meippanggep nan Jesus di Nazareth, et kangkuy mahapul ni pehding kun emin hu kabaelan kun mengikka-leg ni da

pengituttudduan anin di Jerusalem. Et humman impahding ku. Nek-ihummangannak idan ap-apuddan padi et idwat da kelebengan kun mampengikkellabut idan kamengullug nan Jesus. Hedin imbagedan hi-gak hu pemetteyan dan hi-gada, man nakka i-abulut ni petteyan dadda. ¹¹ Limmalimmawwak di kesimsimbaan et nak pampalpaligat ida kamengullug nan Jesus, tep pinhed kun issiked dan mengullug. Anggebe-hel kuddan peteg et anin umbesik idad neidawwin bebley et nak ida kapan-unuda.

Ya pidwa tun nengi-helan Paul ni nengulugan tu

¹² Et humman gaputun linawwan kud Damascus ni an mappap idan kamengullug diman e nakka tettenggeda hu papil ni indawat idan ap-apuddan padin kelebengan kun mappap ni hi-gada. ¹³ Kami kamenetteng diman ni emaggew ey pinhakkeyey wada inang-ang kun makaddilag nem ya aggew e binnangan dakemi. ¹⁴ Netukkad kamin emin ey entanniy wada dingngel kun immehel e in-ehel tud ehel idan Jews e kantuy 'Saul! Saul! Kele muwak kapanligligat? Isiked mu tep eleg muwak damengu han-apput.' ¹⁵ Hinumang ku et kankuy 'Apu, hipa ka?' Kantulliy 'Hi-gak hi Jesus e muka panligligat. ¹⁶ Inah ka! Nampeang-anggak ni hi-gam tep hi-gam pinilik ni ittu-dak kun an mengippeamtaddan tuun nenang-angan muwak niya nangngelan mun ehel ku niyaddalli peamtak ni hi-gam ni edum ni aggew. ¹⁷ Ittu-dak dakad kad-an idan Jews niyadda Gentiles, et mu peamta meippanggep ni hi-gak. Ippaptek dakan hi-gak di hipan lawah ni pehding dan hi-gam. ¹⁸ Peamtam hu meippanggep ni hi-gak ma-lat mewalwan hu nemnem da et isiked dan mengu-unnud ni lawah ni elaw Satanas e kamei-ellig di engeenget. Ey ma-lat kulugen da-ak et mepesinsahan hu liwat da et maibilang idan tuun Apu Dios.'

¹⁹ Apu Agripa, eggak kahingen humman ni inhel Jesus ni nampeangan tun hi-gak. ²⁰ Et mukun pinhakkeyey limmawwak di Damascus, yad Jerusalem, et yad kebebbebley di Judea et yad kad-an idan Gentiles et nak pampeamta humman. Ey intuttudduk idan tuu e mantuttuyyuddan liwat da ey peang-ang dad daka pehpehding e hi Apu Dios law hu daka u-unnuda. ²¹ Huyya himmulun ni nampapan da-ak idan Jews di Tempol et kanday petteyan da-ak. ²² Nem neipalpu eman ni nantuttudduan kun meippanggep nan Jesus ingganah nunya ey impaptek tuwak Apu Dios et adya-ak nunyan mengippeamtan meippanggep ni hi-gatud emin ni tuu, eta-gey niya nebabah saad da. Huyyan nakka pan-e-hela ey humman dama inebig lad Moses et yadda la prophets ²³ e kanday 'Hi Christo e pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni tuu ey manhelheltap ali et han matey, nem hi-gatulli memengngulun metegguan di nangketey, et hi-gatulli menellaknib idan Jews niyadda Gentiles ni mengullug ni hi-gatu.' "

²⁴ Ginibbuh Paul humman ni inhel ey simmekuk hi Festus e kantuy "Kaka man-angngaw e Paul! Impan-angngaw dakan dakel ni inedal mu."

²⁵ Hinumang Paul et kantuy "Apu gubernor Festus, eggak man-angngaw. Makulug emin huyyan nakka pan-e-hela. ²⁶ Anin hi apu Patul Agripa et amta tudda huyyan emin. Eggak mandewadewan menghel idan nunya, tep inamtak et inamta tudda huyyan nekapkapa tep nan-amtad katuutuu. ²⁷ Hi-gam e apu Agripa, kaw muka kulluga hu

neitudek ni inhel ida lan eman ni prophets? Amtak et muka kulluga.”
²⁸ Nem kan Agripa ey “Paul, kaw penghel mu nem nealay kinulug ku hi Jesus?”
²⁹ Kan Paul ey “Anin na-mun yan nunya winu anin mebabbayag hu pengullugam et nakka iddasal nan Apu Dios malat emin kayun nangngel eyaddan inhel ku ey mengullug kayun Jesus henin hi-gak, nem beken ni kayulli dama meikkellabut.”

³⁰ Entanni ey imminah hi apu Agripa, hi Gobernador Festus, et hi Bernice et yadda etan neamung.
³¹ Ey wada hakkeyey kanday “Tam endi numangngu bahul Paul ni umhulun ni tu ketteyyan winu tu keikkellabutan.”
³² Kan daman Agripa nan Festus ey “Gullat et ni eleg tu ibga e hi Cesar e ap-apud Rome hu mengippennuh ni kasuh tu, et dammutu-et ni meibbukyat.”

27

Ya nanlughan di Paul di bapor ni lawwan dad Rome

¹ Entanni ey nedatngan hu nagtud ni aggew ni pengippelawwan dad Rome nan Paul et yadda etan edum ni neikelabut. Hi Julius e hakey ni ap-apun sindalun Agustus Cesar di Rome hu nengidinelan dan higada.
² Wada etan bapor ni nalpud Adramitium ni umlaw di Asia et manlughan kamid man. Hi Alistalkus e iThessalonica e bebley di Macedonia ey nekilaw ni hi-gami.

³ Nawa-wan nunman ey dimmateng kamid Sidon et manda-guh kami nidman. Kabbabhal hi Julius nan Paul et iebulut tun an man-a-ayyam hi Paul et tu ang-angen ida etan inam-amta tu ma-lat umidwat idan mahapul tu.
⁴ Immegah kamidman et kami kamenglaw ey dinammu mid baybay hu na-let ni dibdib et idlan mid ba-hil ni Cyprus.
⁵ Indalan mid gilig ni baybay di bebley di Cilicia niyad Pampilya ey entanniy dimmateng kamid Mira di Licia.
⁶ Wada kamidman ey inang-ang etan ni ap-apun sindalu hu bapor ni nalpullid Alexandria ni umlaw di Italy et manlughan kamidman.

⁷ Kamambabbabhal etan bapor tep kameiddammu hu na-let ni dibdib et malebah pigan aggew et han kami dumteng di Nidus. Dimmateng kamidman ey nemahhig e na-let hu dibdib et eleg pakalaw hu bapor et idlan mid pangil di gilig ni bebley di Crete et labhan mi hu Salmone.
⁸ In-unuunud mid gilig ni baybay, nem neligligatan kami ingganah dimmateng kamid kandan “Fair Havens e da-guhhan ni bapor” e neihnup di Lasea.

⁹ Gapuh ni netenaktakan mi ey nedatngan hu ahipewwepewwekan et anggetakkut ni mambapor di baybay. Mukun inamta mi ey tep nelabah law hu Aggew ni Kapantetpeliddan Jews. Et ipatnan Paul ni um-ehel ida etan ni ap-apuddan kamangngunnud bapor.
¹⁰ Kantun hi-gaday “Ya nakka pannemnem ey wada meippahding ni lawah hedin ippilit tayun umlaw. Mebahbah eya bapor et meendi kalga tayu, niya wada mettey ni hi-gatsu.”
¹¹ Nem hi Julius e ap-apuddan sindalun mangguwalyaddan balud ey tuka kulluga kae-heladda etan ni kanbapor niya etan kapitan, e eleg tu kulluga hi Paul.
¹² Ey anin idan edum mi et kanday anggetakkut kunu anhan law hu manhahha-ad diman hedin henin nunman e ahipewwepewwekan et wada hakkeyey daka pehebbalin umlaw ma-lat dumteng kamid Phoenix di Crete. Tep yadman hu kakkayyaggud ni da-guhhan ni

bapor hedin ahipewwepewwekan. (Ya Phoenix ey kayyaggud ni panda-guhan ni bapor tep endi na-let ni pewek ni kaum-alid man tep inhangga tud southwest et yad northwest.)

Ya netaktakan di Paul di baybay tep ya pewek

¹³ Entanni ey inlapu tun kaumdenibdib et kan idan tuu namu ngu nem dammutun paka-law hu bapor et nuhnuhen da etan gumek ni lineyag dad dallem ni danum ni kamengippesikked ni bapor et manglaw kami e inunuunud mi gilig ni baybay di Crete. ¹⁴ Nem entanni ey dimmateng hu na-let ni pewek ni nalpullid Crete. ¹⁵ Kameiddammud lawwan ni bapor et neala law et iunud mid kalawwin dibdib.

¹⁶ Lektattuy dimmateng kamid Kauda e ekkeket ni bebley ni neigaggawwad baybay et meha-ninan kami etan ni pewek, nem nampalpaligat idan nengipahgep etan ni ekka-ket ni bangkad bawang etan ni bapor. ¹⁷ Impahgep da humman ni bangka et pambedbedan dan kablih etan bapor tep ida kaumkaguh ni kebahbahan tu hedin meiddungpup etan di henidda dunduntug ni pantal di gilig ni baybay di Libya. Et pannuhnuhen da etan neibiklag ni tuldah ni kamengituttullud etan ni bapor et yad kapellawwin dibdib law la hu inunnu-unnud ni bapor. ¹⁸ Newa-wan nunman ey tuka pan-ihhi-met hu pewek et pan-ibheng da edum ni kalgan bapor. ¹⁹ Newa-wa mewan ey hanniman metlaing et pambekahen da edum ni alumintan mahapul di bapor. ²⁰ Nelabah pigan aggew ey nanengtun eleg tu issiked pewek ey endi kameang-ang ni petang ni aggew niya bittuwwen et wada hakkeyey endi namnamah tun meteggu.

²¹ Eleg kami mangamangan ni pigan aggew tep ya takut mi, et kan Paul idan edum miy "Gullat dedan ni dingngel yu hu kangku et nanhadad itsulli nid Crete, endi et hu hanneyan an mekapkapy. ²² Nem anin, entan tattakut yu. Mebahbah eya bapor, nem endi an mettey ni hi-gatsu. ²³ Tep yan nahdem ey intu-dak alin Apu Dios e nakka daydayawa niya kantuun hi-gak, hu anghel tu ²⁴ et kantun hi-gak ey 'Paul, entan kakkaguh mu. Umdateng kayud Rome, tep mahapul ni umlaw kad kad-an Caesar e ap-apud man. Ey ippaptek Apu Dios ida eya edum mu et endi an mettey ni hi-gayu gapuh ni hemek tun hi-gam.' ²⁵⁻²⁶ Et humman hu, entan kakkaguh yu tep nakka kullugan peamnun Apu Dios humman ni tu inhel anin ni wada la keiddungpupan eyan bapor."

²⁷ Dewwan lingguan hu nengihuyyahuyyawan ni pewek etan ni bapor ni nanlugnan mid Baybay e Mediterranean. Gawan labbin nunman ni meikkeppulut epat ni hileng ey ginibek idan kamangngunnud bapor e neihnup kami law di puyek. ²⁸ Simpeng da kadinalllem etan ni kad-an mi ey na-pat ni mitloh. Simmu-tu-lu kami et tepengen da mewan ey telum pulun mitloh hu kadinalllem tu law. ²⁹ Ida kaumkaguh ni keiddungpupan ni bapor di batu et pan-buyunen da etan epat ni mebel-at ni gumek ni neiiket di gepgep ni bapor di awwidan tu ey immeneng etan bapor. Wada hakkey law ey kaum-abtun kewa-waan tu.

³⁰ Yadda etan kamangngunnud bapor, ey pinhed dan umbesik et pahap da hakey etan ni ekkeket ni bangkan panlugganan dan umbesik. Daka hinngungngunui etan ni gumek di hunghung etan ni bapor,

nem ampangun kaya et daka pan-i-amag etan ekkeket ni bangkan panlugganan dan umbesik. ³¹ Nem hi Paul, ey inamta tu humman et kantu etan ni ap-apun sindalu et yadda etan sindalu tu ey “Angang yu kuma tep hedin umbesik ida eman kamangngunnud bapor ey nanna-ud ni mettey itsun emin.” ³² Et ebuhe pututen idan sindalu hu iket etan ni ekkeket ni bangkan impa-hep dan panlugganan da-et, et maienud la.

³³ Kamangkewa-wan nunman ey kan Paul ey “Meikkeppulut epat ni aggew nunyan eleg yu pengannan tep ya takut yu. ³⁴ Pangan itsu kuma ma-lat wada i-e-let tayu. Entan tattakut yu, tep endi an mettey ni hi-gatsu.”

³⁵ Inhel tu humman ey immala etan ni sinapay et mansalamat nan Apu Dios di hinangga dan emin et peni-angen tu et mangan. ³⁶ Nakal takut dan emin et wada hakkey law ey nengan. ³⁷ Ya bilang min emin ni nanlugan etan di bapor ey dewanggatut et nepitu et enem. ³⁸ Negibbuh kamin nengan et pambekahen dad baybay hu kalga min wheat ma-lat mekkeppawan etan bapor.

Ya nebahbahan ni bapor

³⁹ Newa-wa ey eleg amtadda etan ni kamangngunnud bapor hu petek ni kad-an mi, nem in-ang-ang dad gilig tu ey wada nedeklan ni mepantal et daka nemnemnema hedin dammutun yadman dekkalan mi. ⁴⁰ Et ebuhe pututen da iket ida etan ni gumek ni lineyag dan kamengnged ni bapor hedin immehneng et mangkalneng ida etan gumek di baybay niya inukah da etan linubid ni nemedbed daddan keyew ni heni ipay ni neikeput di awwidan etan ni bapor. Et at-aten da etan tuldah di geggep etan ni bapor di hunghung tu ma-lat ihuyaw ni dibdib etan bapor di dekkalan mid gilig ni baybay. ⁴¹ Kamenglaw etan bapor, nem pinhakkeyey neilublub hu hunghung tud nepuppu-ul ni pantal et eleg law paka-law. Ey binahbah ni na-let ni dalluyun hu awwidan tu.

⁴² Kan ida etan ni sindalu ey petteyen daddan emin etan tuun nebangkiling, tep entanniy umdakal ida et umbesik ida, ⁴³ nem eleg pinhed etan ni ap-apu dan mettey hi Paul et eleg dadda law pateyen. Inhel tu anhan law ni hi-gada e yadda nengamtan mangkaykay ey umdep-ah idat dumekal ida. ⁴⁴ Nem yadda eleg nengamtan mangkaykay ey um-aladdan tablan nangka-kal etan di bapor ma-lat pengitngedan da et dumekal ida. Huyya impahding da et endi an nalsing ni hi-gami, tep dimmakal kamin emin etan di nedeklan ni mepantal.

28

Ya dimmakalan mid Paul di Malta

¹ Dimmakal kami law di gilig ni baybay et amtaen mi e ya ngadan nunman ni bebley ni neigawwad baybay ey Malta. ² Kabbabbal ida tuudman ni hi-gami. Nan-apuy ida et mampandangdang kami tep mainudan ey nemahhig ketel. ³ An ali nengaklam hi Paul ni pasing et tuka pan-ittungud apuy ey wadalli neukat ni uleg et mailipet di ngamay tu. ⁴ Inang-ang idan tuudman ey kanday “Pimmatey eya tuu tep ay ma-nut neihwang ali et eleg matey di baybay, nem ay killat ni uleg et humman na-mu kastigu tu. Gahat tun mettey huyyan tuu.” ⁵ Nem

inwakhgih nan Paul etan uleg di apuy ey endi nekalat di ngamay tu. ⁶ Kahehhegedaddan tuu hu lelbagan ni ngamay nan Paul niya ketu-lian tu et matey, nem nebayag ey endi an nekapkapyan hi-gatu et kanday "Tam dios na-mu eya tuu."

⁷ Ya ap-apudman ni bebley ey hi Publius e kampuyek ni emin etan ni neihnup di gilig ni baybay. Inaygan dakemi et makiha-ad kamid baley dan tellun aggew ey impaptek dakemi. ⁸ Neipaddih nunman ni kamandedgeh hi ametu e kaman-aatung annel tu niya naduman ni kuheyaw hu tuka ibbeng. An inang-ang nan Paul di tuka pambakbaktadi et idasalan tu et kap-en tu et ma-kal degeh tu.

⁹ Nan-amta humman ni impahding Paul ey nan-i-liddan tuu hu kamampandedgeh diman ni bebley et pan-ekalen Paul hu degeh da.

¹⁰⁻¹¹ Telumbulan hu nanha-adan mid Malta ey kabbabbal ida bimbley ni hi-gami et yan eman ni peni-yanan midda ey nan-i-li da hu mahapul mid lawwan mi. Nanlugan kami etan di bapor ni nalpud Alexandria. Nehaem kami et manha-ad kamid man ingganah nelabah hu ahipewwepewwekan. Ya ngadan nunman ni bapor ni nanlugan mi ey "Nandupi-il ni dios."

¹² Entanni ey dimmateng kamid Syracuse et manha-ad kamidman ni tellun aggew. ¹³ Immegah kamidman et dumteng kamid Regium. Newa-wa et umgah kami mewan ey na-let hu dibdib ey kapellaw di pellowan mi et kadwan aggew ni ebuh ey dimmateng kamid Puteoli. ¹⁴ Wadadda dinteng min kamengullug diman et panha-ad dakemidman ni pitun aggew et han kami mandinallan ni limmaw di Rome. ¹⁵ Dingngel idan kamengullug di Rome hu dintengan mi et umliddan menammun hi-gamid mulkaduh di Apius. Yadda edum ni hi-gada ey dinammu dakemi etan di bebley e Tellun Panda-guhan hu ngadan tu. Inang-ang Paul ida humman ni kamengullug ey kaman-am-amleng et mansalamat nan Apu Dios.

Ya nengituttudduan Paul ni meippanggep nan Jesus di Rome

¹⁶ Yan dintengan midman Rome ey in-abulut ni ap-apud man e ngenamung hu pinhed Paul ni tu panha-adan, nem guwalyaan ni hakey ni sindalu. ¹⁷ Nelabah tellun aggew et paeyag idan Paul hu ap-apuddan Jews di diman Rome et kantun hi-gaday "Hi-gayuddan aaggik ni Jews, kayyaggud et neamung itsun nunya tep pinhed kun peamtan hi-gayu e endi amtak ni nak kinapkapyan lawah idan edum tayun Jews niya endi nak kinehing ni elaw tayun bineltan tayuddan aammed tayu, nem ay dimpap da-ak di Jerusalem et pakelabut da-ak di gubilnun Rome. ¹⁸ Binenistigal da-ak idan ap-apuddan gubilnu et pinhed dan ibbukyat da-ak tep endi daka hemmakan bahul kun umhulun ni da-ak pemetteyan, ¹⁹ nem eleg pinhed idan ap-apuddan Jews ni nak meibbukyat, et humman hu imbagak e pinhed kun hi Cesar hu mengippennuh ni kasuh ku, anin ni endid nemnem ku hu mengiddiklamuh ni hi-gada tep nak ida kaibbilang ni agik.

²⁰ Impaeyag dakeyu tep pinhed kun ang-angen dakeyu et ehelen kun hi-gayu e ya gaputun wada-ak di deyan nebangkiling ey tep ya nakka pengullugin inhel Apu Dios ida lan aammed tayun helag Israel meippanggep nan Christo et ya penegguan tun nangketey."

²¹ Kan dan hi-gatu ey "Endi mi dinwat ni tudek ni nalpud Judea niya endi mi dingngel ni an ine-ehhel idan immalidyan edum tayun Jews ni

lawah meippanggep ni hi-gam. ²² Nem pinhed min amtaen hu muka pannemnem nuntan ni hin-appil ni kapengulug, tep ya amta min ebuh ey eleg da pinhed di kebebbley.”

²³ Et getuden da hu aggew ni keemmungan dalli mewan. Nedatngan humman ni aggew ey dakel ida neamung di baley nan Paul. Et ia-aggew tu ingganah nehileng ni nantuttuddun hi-gada meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios, ya keibbellinan ni Tugun Moses et yadda in-inhel ida lan prophets, tep pinhed tun kullugen da hi Jesus. ²⁴ Ey wadadda edum ni nengulug ey wadadda edum ni eleg. ²⁵ Eleg ida man-uunnud et ida kamantutut, nem kan Paul ni hi-gada et han ida mabukal ey “Makulug numan etan inhel lan Isaiahan idan aammed tayun nunman ni inhel ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu e kantuy

²⁶ ‘Mu ehel idan tuuk ni helag Israel e kammuy: Kan Apu Dios ey deddedngelen dalli ehel ku, nem eleg da ewwasi, ennang-angen dalli pehding ku, nem eleg da amta keibbellinan tu.

²⁷ Tep humman idan tuu ey manghay ida, heni endi tangila da niya mateda. Gullat et ni beken idan hanniman ey amtaen da meippanggep ni hi-gak et hi-gak u-unnuden da et peyaggud kudda.’ ” *

²⁸ Et kan Paul ni hi-gaday “Et humman hu, e-helen kun hi-gayu e hi Apu Dios ey peamta tuddan Gentiles humman ni penellakniban tun hi-gada et mehellakniban ida tep kullugen da.” ²⁹ Inhel Paul huyya et mabukal ida ey nema-man ida kamantutut.

³⁰ Dewwan toon hu nanhahha-adan Paul etan di baley ni inebangan tudman Rome. Et hedin wadadda immalin an menang-ang ni hi-gatudman ey kameapngan hi-gada. ³¹ Ey eleg tumekut ni nengituttuddun meippanggep ni nan-ap-apuan Apu Dios et ya meippanggep nan Jesus Christo.

---

* **28:27** 28:27 Ang-ang yu Isaiahan 6:9-10.

Ya Tudek nan Paul idan Kamengullug di Rome

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi agi yun hi Paul e bega-en Jesus Christo ni pinutuk Apu Dios ni apostle tun an mengituttuddun elaw ni penellakniban Jesus Christo ni hi-gatsu.

² Huyyan penellakniban daitsun Jesus Christo ey impeamtan Apu Dios ida lan prophets tu et itudek dad Ehel tu. ³ Impeamta tu meippanggep nan Apu tayun hi Jesus Christo e U-ungnga tu, e nambalin ni tuu et henin hi-gatsu, tep in-ungngan helag David. ⁴ Nem nan-amta e beken ni tuun ebuh, tep hi-gatu ey Dios dama. Ya netaguan tu, gapuh ni et-eteng ni kabaelan Apu Dios hu neipeang-angan tu e hi-gatu ey U-ungngan Apu Dios dedan. ⁵ Ya impahding Jesus hu nengipeang-angan Apu Dios ni binabbal tun hi-gak, et putuken tuwak ni hakey ni apostle tun an mengituttudduan Gentiles di kebebbley ni meippanggep nan Jesus, ma-lat hi-gatu kulugen da niya u-unnudan da. ⁶ Anin ni hi-gayun tutu-ud Rome et pinutuk dakeyu daman Apu Dios ni tuun Jesus Christo.

⁷ Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayun tuud Rome ni nakappinhed Apu Dios niya pinili tun pantu-u tu.

Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya nandasalan Paul ni panyaggudan idan tuud Rome

⁸ Ya memengngulun e-helen kun hi-gayu ey pinhed kun amtaen yu e et-eteng nakka pansalamatin Apu Dios tep nan-amtad kebebbley hu yuka pengullug nan Jesus. Et nakka pedellan nan Jesus Christo huyyan nakka pansalamatin Apu Dios. ⁹ Hi Apu Dios e nakka pengikkahakeyin nakka pansilbiin pengituttudduan kun meippanggep ni penellakniban daitsun U-ungnga tu e hi Jesus Christo ey inamta tu e dakeyu kaiddasadasalin hi-gak ni kenayun.

¹⁰ Ey nak pay kaiddasadasal ni hi-gatu hedin dammutu et law ni i-abulut tun um-ali-ak ni menang-ang ni hi-gayu. ¹¹ Tep pinhed kun peteg ni ang-angen dakeyu et tuttudduan dakeyu ma-lat paka-awatan yu hu meippanggep nan Apu Dios et ma-duman hu kabaelan yun kamelpun Ispirituh tu, ey ma-lat maihammad hu yuka pengullug. ¹² Hakey pay ey pinhed ku et ni mebaddangan kayu tep ya nakka pengullug niya mebaddangan nak dama tep ya yuka pengullug.

¹³ Kaegiegi, ya hakey pay ni gaputun nebayag ni pinhed kun um-alidtan ey ma-lat ya pambalanan ni ittuttudduk ni hi-gayu ey me-duman kayu henin neipahding ni nantuttudduan kuddan Gentiles, nem ay ingganah nunya ey endi inna-nuk ni um-ali. ¹⁴ Tep mahapul ni nak ittuttuddu hu meippanggep nan Jesus Christo di emin ni tuu, anin hipa neitu-wan da, nan-adal winu eleg, tep humman hu nei-kud ni hi-gak ni ngunuk. ¹⁵ Et mukun ihikkak ni um-alidtan ni mengituttuddu daman hi-gayun tutu-ud Rome ni impahding Jesus Christo ni penellakniban tun tuu.

Ya penellakniban Apu Dios ni tuun neliwtan

16 Eggak umbaing ni mengituttuddun nunman ni kayyaggud ni impahding tun panyaggudan tayu, tep humman hu keippeamtaan ni et-eteng ni kabaelan Apu Dios ni menellaknib ni emin ni tuun mengullug ni nunyan kameituttuddu. Yadda Jews hu nemangulun nengamtan nunya, nem emin hu tuun mengullug nan Jesus ey hellakniban Apu Dios, yadda Jews niyadda beken ni Jews. 17 Tep huyyan kameituttuddun impahding nan Jesus hu kamengippeang-ang, e ya kapengibbilangin Apu Dios ni tuun kayyaggud ey ya tuka pengullug nan Jesus Christo ni ebuh. Neiingngeh huyya etan ni impatudek Apu Dios ni kantuy "Ya etan tuun kaibbilang Apu Dios ni kayyaggud, tep ya tuka pengullug, ey humman hu meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu." *

Emin hu tuu ey wada liwat tu

18 Hi Apu Dios di kabunyan ey peamta tu bunget tun pengastiguan tuddan tuun kamengippahding ni lawah, e humman hu kaumpapakkuk ni keippeamtaan ni makulug ni kameituttuddun meippanggep ni hi-gatu. 19 Et humman hu, kastiguen idan Apu Dios, tep amta da meippanggep ni hi-gatu, tep indawat tun emin ni hi-gada hu dammutun pengamtaan dan hi-gatu, nem kapyatun daka kehHINGA. 20 Et humman keang-angan tu e neihla ida, tep anin ni eleg meang-ang hi Apu Dios, et neipeang-ang di emin ni lintu tu hu kinaDios tu niya et-eteng ni kabaelan tun wada dedan ni hi-gatu neipalpu eman ni naltuan ni emin. Et humman hu, endi da pengigga-dulan ni eleg da pengullugin hi-gatu. 21 Tep inamta dan wada hi Apu Dios, nem eleg da daydayawa niya eleg ida mansalamat ni hi-gatu. Nambalin ni endi silbitu nemnem da. Ey heni engeenget hu daka pannemnem, tep endi kabaelan dan mengamtan elaw tu. † 22 Kanday nenemneman ida, nem ya kakulugan tu, ey nambalin idan endi nemnem da. 23 Tep beken ni hi Apu Dios e wadan ingganah hu daka daydayawa, nem yadda etan kinapya dan heni ang-ang ni tuun kamettey niyadda edum ni lintun Apu Dios, henin animal, yadda sisit, niyadda kaumkadap di puyek hu daka daydayawa.

24 Et iwalleng law Apu Dios ida et yadda law etan lawah ni pinpinhed da hu daka pehpehding. Et mukun ya kaumbebngang niyadda anggeba-ing hu daka pehpehding di annel da, niyad annel ni edum da. 25 Inamta da hu makulug ni meippanggep nan Apu Dios, nem inggeb-at dan kinulug hu beken ni makulug, et beken ni hi-gatu e nengapyan emin hu daka daydayawa, nem yadda kemedek etan kinapya tu hu daka daydayawa niya daka u-unnuda. Ey hi-gatun ebuh hu kamedeyyaw ni ingganah. Amen.

26 Huyya gaputun nengiwallengan Apu Dios ni hi-gada et ebuh law hu anggeba-ing ni pinhed dan daka pehpehding. Anin idan bibi-i et eleg da u-unnuda hu kayyaggud dedan ni elaw e ya edum dan bii hu daka i-ulig. 27 Hanniman ida daman lalakki e inwalleng da hu kayyaggud dedan ni elaw e ya edum dan laki hu pinhed dan i-ulig. Gapuh idan nunyan lawah ni daka pehpehding ey heltapen dalli hu lebbengtun kastigu da.

* 1:17 1:17 Habakkuk 2:4 † 1:21 1:21 Ephesians 4:17-18

²⁸ Eleg dan hekey ibbilang hi Apu Dios, et humman hu inwalleng tudda, et ipahding dan emin hu hipan lawah ni kaum-alid nemnem da. ²⁹ Wadan emin ni hi-gada hu hipan lawah ni elaw e neagum ida, mapihul ida, maemeh ida, mabunget ida, mapetey ida, maheul ida, makilam ida, metumbuk ida, ³⁰ lawah hu daka e-helan meippanggep ni edum da, angebe-hel da hi Apu Dios, mepadngel ida, manghay ida, ida kamampahhiyya, ebuh hu annel dan daka e-ehhela, nelaing idan mannemnem ni pengippahdingan dan lawah, eleg da u-unnuda a-ammed da, ³¹ endi baing dan mengippahding ni lawah, eleg da pehding hu inhel da, endi binabbal da niya endi hemek dan edum da. ³² Inamta da etan tugun Apu Dios e mekastigun ingganah hu mengippahding idan nunman ni lawah ni daka pehpehding, nem daka pan-ima-ma kumedek. Beken ni humman ni ebuh, nem daka tettebala hu tuun kamengippahding idan nunman ni lawah ni elaw.

2

Meandeng hu pengastiguan Apu Dios idan neliwtan

¹⁻³ Kaegiegi, inamta tayu e limpiyuh hu pengastiguan Apu Dios idan tuun kamengippahding idan nunyan lawah. Nem anin ni hi-gayun kamemihhul idan tuun henin nunman e kanyuy “Nekalliwtan ida humman e lebbeng tun mekastigudda,” et kastiguen dakeyu daman Apu Dios, tep anin ni hi-gayu et hanniman hu yuka pehpehding. Tep hi Apu Dios ey tuka kastiguan emin hu tuun kamengippahding ni lawah. Et mukun nanna-ud ni mekastigu kayu. ⁴ Nem kanyu na-mu ey eleg dakeyu kastiguan Apu Dios tep kabbabbal niya tuka ennusidda etan tuun lawah daka pehpehding. Nem eleg, tep hi Apu Dios ey beken ni pinhakkeyey kinastigu tu hu tuun kamengippahding ni lawah, tep pinhed tun iddawtan ni wayah tun mantuttuyyun liwat tu ma-lat mahelakniban.

⁵ Nem manghay kayun peteg e eleg yu iwwalleng hu lawah ni yuka pehpehding, et mukun nema-ma-malli kastigu yun panhuwetan Apu Dios ni tuu. Yallin nunman hu keang-angan ni kalinimpiyuh tu niya bunget tu. ⁶ Ya elaw ni penuwet alin Apu Dios idan tuun nunman ni kedettengan ni panhuwetan tu, ey meippuun idad impahding da. ⁷ Emin idalli etan tuun eleg mangisiked ni mengippahding ni kayyaggud tep pinhed dan meiddeyyaw niya metbal idad kad-an Apu Dios, niya pinhed dan mambi-biyag idallin kenayun ey iddawtan idallin Apu Dios ni biyag ni endi pappeg tu. * ⁸ Nem yadda etan ebuh hu annel dan daka nenemnema niya eleg da u-unnuda etan makulug ni kameituttuddu et ya lawah hu daka pehpehding ey nemahhig ali pengastigun Apu Dios ni hi-gada. ⁹ Emin ida lawah ni tuu ey kastiguen idan Apu Dios et panlelehanan da, memengnguludda Jews et han ida hu beken ni Jews. ¹⁰ Nem emin ida etan kamengu-unnud ni kayyaggud, Jews winu beken, ey tettebalen Apu Dios ida, peiddeyyaw tudda niya pelinggep tudda. Yadda Jews hu memengngulun pengippahdingan tuddan nunya et han tu ipahding idan beken ni Jews. ¹¹ Tep hi Apu Dios ey endi tuka pengittuppugin bunget tu niya kakinayyaggud tu, tep nan-iingeh hu tuka pehding ni emin ni tuu.

* 2:7 2:7 Ebuha idu hu nengulug nan Jesus Christo ni henin nunya hu elaw da.

¹² Emin hu tuu, Jews winu beken ey neliwtan, et humman hu kastiguen Apu Dios ida. Kastiguen tudda Gentiles hedin nanliwat ida, anin ni endin hi-gada hu neitudek ni Tugun tun indwat tun Moses. Et yadda Jews ni nengamtan nunman ni Tugun, ey neliwtan ida metlaing, tep eleg da u-unnuden. Et humman hu, kastiguen tudda meippuun di Tugun. ¹³ Tep gullat ni wada tuun han-u-unnud tun emin hu Tugun Apu Dios, ey hi-gatu hu ibbilang tun kayyaggud et beken ni ya etan tuun inamta tun ebuh humman idan tugun. ¹⁴⁻¹⁵ Anin ni eleg dawten idan Gentiles hu Tugun et kapyatun hin-addum ni daka u-unnuda. Humman keang-angan tun wada ngu dedan di nemnem da etan pinhed Apu Dios ni pehding da, tep kaum-alid nemnem da hedin neihalla winu neiptek hu impahding da.

¹⁶ Yallin kedettengan ni aggew ni pengippehuwetan Apu Dios nan Jesus Christo idan tuu, ey meamtallin emin hu neitlud nemnem ni tuu niyadda impahpahding dan eleg meamta. Huyyadda nakka peamtan nakka pengituttudduin impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu.

Ya eleg pengu-unnudiddan Jews ni tugun Apu Dios

¹⁷ Hi-gayun edum kun Jews, ey kayu kamampahhiyya tep Jews kayu, niya kayu kamakaddinnel e ebbuluten dakeyun Apu Dios ni tuu tu tep hi-gayu hu nenawat ni Tugun tu. ¹⁸ Kanyuy inamta yu pinhed Apu Dios ni pehding yu niya kanyuy inamta yu kayyaggud niya lawah, tep neituttuddun hi-gayu hu Tugun tu. ¹⁹ Ey kanyuy wada kabaelan yun mengituttuddun elaw Apu Dios ida etan ni tuun eleg dan hekey han-awat e henidda nekulap. Kanyu pay ey kayu kamei-ellig etan ni dilag ni tuka bebnangi engeenget ni kapannemnem ni tuu, tep kanyuy yuka baddangidda tuun nengamtan makulug ni kayyaggud ni elaw. ²⁰ Ey gapu tep hi-gatsu nenawat ni Tugun Moses ey kanyuy hi-gatsu nengamtan emin, tep wada etan di Tugun hu makulug ni kameituttuddu. Et kayu kamakaddinnel e dammutun tuggunen yudda tutu-un eleg da amta hu neiptek niyadda tutu-un endi hu amta da meippanggep nan Apu Dios.

²¹ Makulug ni yuka tuttuddui edum yun tuu, nem kele eleg yu ippahding hu yuka ittuttuddu? Yuka ittugun hu eleg menekkew, nem kele kayu kamenekkew? ²² Kanyuy lawah hu pengi-ebbekan ni ahwa, nem kele yuka i-abek hu ahwa yu? Yudda kapihhula hu tuun kamenaydayaw ni dios dan kinapyan tuu, nem kele kayu kaumhegep di daka penaydayawin nunman idan dios dan an menekkew? ²³ Ey yuka igaggaya hu nengamtaan yun Tugun Apu Dios, nem ya kakulugan tu ey eleg yu deyyawa, tep eleg yu u-unnuda Tugun tu. ²⁴ Ambuley neitudek dedan di Ehel Apu Dios e kantuy "Humman ni lawah ni elaw yun Jews hu kapemihhuliddan Gentiles nan Apu Dios."

²⁵ Hi-gatsu mewan ni Jews ey nekugit itu, tep humman hu intugun Apu Dios ni pengimmatunan e hi-gatsu hu pinili tun tuu tu. Nem endi silbi tun nekugitan tayu hedin eleg tayu u-unnuda hu Tugun tu. ²⁶ Nem inna-nudda etan ni beken ni Jews ni eleg makugit, inna-nu hedin u-unnuden da hu Tugun Apu Dios, kaw eleg tudda dama ibbilang ni tuu tu? ²⁷ Makulug ni eleg ida makugit, nem hedin u-unnuden da hu Tugun Apu Dios, humman keang-angan tun lawah kayun Jews, tep dinwat yu

humman ni Tugun, nem eleg yu u-unnuda. Et humman hu, endi silbin nekugitan yu.

²⁸ Kaw hipa kan tayun kaibbilang Apu Dios ni tuu tu, ya etan nekugit? Eleg, tep anin ni nekugit hu tuu et yad annel tun ebuh. ²⁹ Ya kaibbilang Apu Dios ni makulug ni tuu tu ey ya etan hinullulan ni Ispirituh Apu Dios hu nemnem tu, beken ni ya nekugitan tu. Huyyan tuu ey anin ni eleg tettebalan edum tun tuu et katetbalan Apu Dios.

3

¹ Wadan penghel yu mewan ey “Hipa tep silbi tun Jews itsu, niya hipa tep silbin nekugitan tayu?” ² Dakel silbitu. Ya et-eteng ni panyaggudan tun hi-gatsun Jews ey hi-gatsu nengidinelan Apu Dios ni Ehel tu. ³ Anin ni kantu et wadadda edum ni Jews ni eleg mengu-unnud ni pinhed Apu Dios, et beken humman ni umhulun ni pengyatan Apu Dios ni impakulug tu, ⁴ tep hedini hi Apu Dios, man eleg man-ittek, anin ni man-ittek emin hu tuu. Heninnuy hu neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy

“Hi-gam Apu Dios, ey hedini wada inhel mu, man kaum-amnu, tep makulug ni emin hu muka e-hela. Ey gullat ni ded-eken dakaddan tutu-u et endin hekey da hemmaken ni pebehul dan hi-gam.” *

⁵ Ey wadadda na-mu edum ni tuun kahing et kanday “Lawah hedini kastiguen deitsun Apu Dios gapu tep ya liwat tayu, tep ya liwat tayu ey humman keang-angan tu e kakkayyaggud hi Apu Dios.” ⁶ Nem neihla humman ni nemnem da, tep hedini beken ni limpiyuh hi Apu Dios, endi tep kelebengan tun manhuwet ni tuu.

⁷ Wadan penghel yu mewan ey “Hipa tuwak pengastiguan Apu Dios hedini ya eggak pengu-unnudin tugun tu hu keang-angan tun kameiddinnel hi Apu Dios ni mengippahding ni kayyaggud? Kaw beken ni keiddeyyawan tu humman?” ⁸ Hedini hanniman hu yuka pan-nemnem, kanyu tep ey “Anin tep manliwwat itsu, yaggud kayyaggud pambalanan tu, tep keiddeyyawan Apu Dios.” Wadadda etan edum ni tuun nan-itek, et kanday henin nunman hu nakka ituttuddu, nem itek da humman. E-helen kun hi-gayu e, makulug ni kastiguen Apu Dios ida kamengituttuddun hanniman.

Emin hu tuu ey lawah

⁹ Et gapu na-mu mewan tep Jews itsu ey penghel yuy kekkeddukdul itsu nem yadda beken ni Jews. Nem eleg, tep inamta tayu e emin hu tuu ey neliwtan, anin idan Jews niya beken. ¹⁰ Huyya ey na-hel etan di neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy

“Endi tuun kayyaggud di kapenang-ang Apu Dios, anin hakey. ¹¹ Ey endi hakey ni tuun han-awat tu hu meippanggep nan Apu Dios, niya hi-gatu hu tuka paka-u-unnuda. ¹² Tep emin tuu ey inwalleng da hi Apu Dios et mambalin idan lawah. Et mukun endin hekey hu tuun kamengippahding ni kayyaggud. † ¹³ Ya bungut da ey kamei-ellig etan di eleg matengeb ni kulung e kamanhemmu, tep lawah hu daka heppita. Daka he-ula edum dan tuu. ‡ Ya daka heppita ey lawah ni peteg e kamei-ellig di

* 3:4 3:4 Psalm 51:4 † 3:12 3:12 [10-12] Psalm 14:3, niya 53:1-3 ‡ 3:13 3:13 Psalm 5:9

gitan uleg e kaumpatey. § 14 Maidut ida * niya mekaggeh hu daka e-hela. 15 Anin ni ekket umhulun, et umpatey ida. 16 Emin di daka lawwi ey wada daka bahbaha niya dadda kapelilligasi edum dan tuu. 17 Eleg da amta pehding da ma-lat melinggep hu pekiddaguyan dan edum dan tuu. † 18 Ey eleg ida umtakut ni manliwwat nan Apu Dios.” ‡

19 Inamta tayu e hi-gatsun Jews hu nengitugunan Apu Dios ni Tugun tu. Nem ay eleg tayu u-unnuda. Et humman hu, eleg mabalin ni kan tayuy endi hu liwat tayu. Tep anin ni hi-gatsun Jews et neliwtan itsu dama, heniddan Gentiles. Et humman hu, mahapul ni ebbuluten tayu e nanliwat itsun emin et mukun lebbengtun mekastigu itsu, Jews winu Gentiles. 20 Et humman hu, endin hekey hu tuun mabalin ni ibbilang Apu Dios ni kayyaggud gapuh ni tuka pengu-unnudin Tugun. Et gapu tep endi kabaelan tayun mengu-unnud ni emin ni Tugun, ey humman keang-angan tu e neliwtan itsun emin.

Ya elaw ni kapengibbillangin Apu Dios ni kayyaggud hu tuun neliwtan

21 Nem yan nunya law ey neipeamta hu elaw ni kapengibbillangin Apu Dios ni hi-gatsun kayyaggud, beken ni gapuh ni pengu-unnudan ni Tugun. Huyya hu neipeamtad Tugun Moses niyad intudek ida lan eman ni prophets. 22 Daitsu kaibbilang Apu Dios ni kayyaggud hedin iddinel tayu hi Jesus Christo ni mengkal ni liwat tayu. Henin nunya hu kehellakniban emin ni kamengullug, anin ni hipa neituan tayu niya hipa impahding tayu. 23 Tep emin itsu, Jews niya Gentiles ey nanliwat itsu. Et humman hu, eleg tayu han-ingngeh hu kakinayyaggud Apu Dios. 24 Nem ay himmek daitsun hi-gatu, et itu-dak tu hi Jesus ni meneklan liwat tayu et hedin mengullug itsun hi-gatu, man ibbilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud, tep humman hu pinhed tu. 25-26 Em, intu-dak Apu Dios hi Jesus et matey ma-lat mepesinsahan hu liwat ni tuu hedin mengullug idan hi-gatu. Huyyan impahding Apu Dios hu pengippeang-angan tun kalinimpiyuh tu. Tep anin ni eleg tu kastiguen ida eman nanliwat ni nunman, ey nanengtun limpiyuh, tep ingkatey Jesus hu liwat ni tuu. Huyya keang-angan tun meandeng hu kapengibbillangin Apu Dios ni hi-gatsun kayyaggud hedin mengullug itsun Jesus.

27-28 Et humman hu, eleg mabalin ni tayu igaggaya e kantayuy kakkayyaggud itsu tep ya tayu kapengippatnain mengu-unnud ni Tugun Apu Dios. Tep beken ni ya tayu kapengu-unnudin Tugun hu kapengippuunin Apu Dios ni tuka pengibbillangin hi-gatsun kayyaggud, nem ya tayu kapengullugin Jesus Christo ni ebuh. 29 Entan tu nemnem e ebuh ida hu Jews ni kaibbilang Apu Dios ni tuu tu, et eleg tudda ibbilang hu beken ni Jews. Tep ibbilang tun tuu tun emin hu kamengullug, Jews niya beken, 30 tep hakey ni ebuh hu Dios. Et humman hu, anin Jews winu beken ni Jews et kaibbilang idan Apu Dios ni kayyaggud hedin ida kamengullug nan Jesus. 31 Et hedin hanniman, kaw iwwalleng tayu tep hu Tugun Apu Dios hedin kullugen tayu hi Jesus? Eleg, tep hedin hi-gatu hu tayu kakulluga, nema-man u-unnuden tayu Tugun Apu Dios.

§ 3:13 3:13 Psalm 140:3 * 3:14 3:14 Psalm 10:7 † 3:17 3:17 Isaiah 59:8 ‡ 3:18 3:18 Psalm 36:1

4

Ya kapengullug Abraham nan Apu Dios

¹ Nemnem tayu hi Abraham e nahlagan tayun Jews. ² Gullat ni imbilang Apu Dios hi Abraham ni kayyaggud gapuh ni kayyaggud ni impahpahding tu, et mabalin ni impahhiya tu. Nem eleg mampahhiya, tep beken ni ya kakinayyaggud ni kapengibbilangin Apu Dios ni tuun kayyaggud. ³ Huyya ey kameang-ang etan di neitudek ni kantuy "Kinulug Abraham hu inhel Apu Dios, et humman nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud." *

⁴ Inamta tayu e ya tuun kapangngunnu ey kametangdani. Et humman ni sinangdan tu ey beken ni liblih, tep ingngunwan tu. ⁵ Nem hi-gatsun neliwtan ey liblih hu pengibbilangin Apu Dios ni hi-gatsun kayyaggud. Eleg tayu tangdanad kayyaggud ni tayu kapehding, nem ebuh hu tayu kapengullugin Jesus Christo. ⁶ Huyya hu pinhed David ni e-helen ni nanghelan tun et-eteng amleng ni tuun imbilang Apu Dios ni kayyaggud, anin ni endi tu impahding ni kayyaggud

⁷ Kantuy "Man-am-amleng idan peteg hu tuun pinesinsahan Apu Dios hu liwat da niyadda hipan lawah ni impahding da tep ya ngehay dan hi-gatu. ⁸ Em, man-am-amleng ida, tep eleg law ibbilang Apu Dios idan neliwtan." †

⁹⁻¹⁰ Nem kaw ebuh ida Jews ni man-am-amleng tep nekugit ida? Winu anin idan Gentiles, anin ni eleg ida makugit? Makulug ni anin idan Gentiles et neila-kam ida tep ya daka pengullug hu kapengibbilangin Apu Dios ni hi-gadan kayyaggud. Anin hi Abraham e nahlagan tayun Jews et inamta tayu e imbilang Apu Dios ni kayyaggud, tep ya tuka pengullug, et han makugit. ¹¹ Humman ni nampakugitan tu, ey pengimmatunan ni ebuh ni neibilangan tun kayyaggud tep ya tuka pengullug nan Apu Dios eman ni eleg pay ni makugit. Imbilang Apu Dios hi Abraham ni pan-emman emin ni tuun meibbilang ni kayyaggud, tep ya daka pengullug, anin ni eleg ida makugit. ¹² Ey kameibbilang hi Abraham ni ama damaddan nangkekegugit e yadda Jews ni kamengullug nan Apu Dios, henin kapengullug Abraham eman ni eleg tu kakugitan.

Ya tugun Apu Dios hu keang-angan tu e neliwtan itsun emin

¹³ Impakulug Apu Dios nan Abraham e hi-gatu niyaddalli helag tu ey beltanen da eya puyek et hi-gada hu pan-ap-apun emin ni tuu. Inhel tun Abraham huyya tep ya tuka pengullug ni hi-gatu et maibbilang ni kayyaggud. Ya neibilangan Abraham ni kayyaggud ey beken ni ya nengu-unnudan tun Tugun Apu Dios ni dinwat Moses, tep endi ni humman ni tugun eman ni ketaggu tu. ¹⁴ Et humman hu, beken ni yad pengu-unnudan ni Tugun hu pengippeamnuan Apu Dios ni impakulug tun panyaggudan tayu, nem meippuun di kapengullug ni hi-gatu. Tep gullat ni beken ni hanniman, ey endi law tep silbitu hu kapengullug ni tuu niya eleg um-amnu hu impakulug tu, tep endi kabaelan ni tuun mengu-unnud ni emin ni Tugun tu. ¹⁵ Ya eleg pengu-unnudin Tugun hu kaumhulun ni kekastiguan. ‡ Tep gullat ni endidda humman ni Tugun, ey eleg itsu et manliwwat, tep endi tayu kehgingen.

* 4:3 4:3 Genesis 15:6, et ya Galatians 3:6, niya James 2:23. † 4:8 4:8 [7-8] Psalm 32:1-2
‡ 4:15 4:15 Endi tuun han-u-unnud tun emin humman idan Tugun.

¹⁶ Et humman hu, ya amnuan ni impakulug Apu Dios ey neipuun di kapengullug niyad binabbal niya hemek tu. Makulug ni dewwatan idan emin ni tuu humman ni impakulug tu hedin ya daka pengullug ey henin kapengullug lan Abraham, beken ni ebuh ida Jews e nenawat nunman ni Tugun. Tep hi Abraham ey hi-gatu kameibbilang ni impan-aman emin ni kamengullug. ¹⁷ Wada neitudek ni ehel Apu Dios ni kantuy “Hi-gam e Abraham hu pan-emman emin ni kamengullug di kebebbebley.” Et humman hu, makulug ni hi Abraham hu kameibbilang ni impan-ama tayun emin ni kamengullug, tep hi Apu Dios hu nengipanghel ni nunman. Ey makulug ni um-amnu humman ni inhel tu. Hi Apu Dios hu indinel lan Abraham, tep hi-gatu hu kameneggun netey niya tuka weddaa hu eleg maweda.

¹⁸⁻¹⁹ Hi Abraham ey nehammad hu tuka pengullug nan Apu Dios, tep anin ni amta tun eleg mabalin ni mantennud et et-eteng namnamah tu et kulugen tun um-amu hu inhel tu e hi-gatu mambalin ni a-ammed ni dakel ni tuud kebebbebley. Huyya inhel Apu Dios lan hi-gatu: “Dakel alin peteg hu helag mu heniddan bittuwen di kabunyan e eleg mebilang.” § Yan nunman ni nanghelan Apu Dios ni nunya, ey ngannganih ni hanggatut hu toon Abraham et kamei-ellig ni netey hu annel tu. Ey hedin hi Sarah dama, man nebasi, nem eleg mandewadewa hi Abraham di tuka pengullug nan Apu Dios et deh e immamnun dakel helag tu.

²⁰⁻²¹ Em, eleg mandinwa, nem et-eteng hu dinel tun kabaelan Apu Dios ni peamnu humman ni inhel tu. Et humman hu, nema-man nehammad hu tuka pengullug et daydayawen tu hi Apu Dios. ²² Humman ni kapengullug Abraham hu nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud.

²³⁻²⁴ Imbilang Apu Dios hi Abraham ni kayyaggud tep ya tuka pengullug, nem beken ni ebuh tu, tep emin itsun kamengullug ni hi-gatu ey daitsu dama kaibbilang ni kayyaggud. Makulug e hedin medinnel itsun Apu Dios e nenagun Jesus Christo e Apu tayu, man ibbilang daitsu kayyaggud. ²⁵ In-abulut Apu Dios ni mettey hi Jesus ma-lat teklaen tu hu liwat tayu, nem sineguan tu ma-lat wada inna-nu tun pengibbilang daitsu Apu Dios ni kayyaggud, hedin mengullug itsun Jesus.

5

Ya pambalinan ni tayu kapengullug nan Jesus ey mewedda linggep Apu Dios ni hi-gatsu

¹ Et humman hu, gapuh tep imbilang daitsu Apu Dios ni kayyaggud tep ya tayu kapengullug, ey itsu law kamekillinggep ni hi-gatu tep ya impahding Jesus Christo e Apu tayu. ² Ey gapuh ni tayu kapengullug nan Jesus Christo ey inhayukup daitsu Apu Dios et gibeken tayu pemapteku tu niya binabbal tun hi-gatsu. Et humman hu, itsu kaman-am-amleng, tep makulug ni meiddeyyaw itsullin keiddeyyawan Apu Dios. ³ Anin ni itsu kameliligasi, et itsu kaman-am-amleng, tep inamta tayu e humman idan ligat hu pan-eddalan tayun man-an-anus. ⁴ Humman ni pangan-anusan ni ligat ey umbaddang ni mengiyayyaggud ni elaw tayu, et humman keippuunan ni namnamah

tayun meiddeyyaw itsud kad-an alin Apu Dios. ⁵ Humman ni tayu kanamnamaha ey um-amnu, tep impaelin Apu Dios hu Ispirituh tun hi-gatsu. Et humman ni Ispirituh tu hu kamengippeamtan hi-gatsun impeminhed Apu Dios.

⁶ Yan eman ni eleg tayu pangulugan ey endin hekey kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud tep neliwtan itsu, nem impaelin Apu Dios hi Jesus Christo ni nengiketey ni liwat tayu eman ni aggew ni gintud tu. ⁷ Inamta tayu e kunan hu tuun mengikketey ni pengihwangan tun kayyaggud niya limpiyuh ni tuu, nem endi hakey ni tuun an nengiketey ni pengihwangan tun lawah ni tuu. ⁸ Nem hi Apu Dios, ey impeang-ang tu hu et-eteng ni impeminhed tun hi-gatsu, anin ni inamta tu e neliwtan itsu, et itu-dak tu hi Jesus ni nengiketey ni liwat tayu. ⁹ Humman ni nengiketeyan Jesus ni liwat tayud krus hu nengibilangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud. Et inamta tayu e mehella kniban itsud kekastiguan tayu, tep hi Jesus hu kamengi-ehngeng ni hi-gatsun hinangan Apu Dios. ¹⁰ Yan nunman ey buhul daitsun Apu Dios tep neliwtan itsu, nem nekidagyum itsu law ni hi-gatu eman ni nengiketeyan Jesus ni liwat tayu. Et gapuh tep nekidagyum itsu law ni hi-gatu ey itsu kamedinnel e mehella kniban itsu, tep netaguan hi Jesus et kamambi-biyag law di kad-an Apu Dios ni kamengi-ehngeng ni hi-gatsu. ¹¹ Et mukun itsu law kamekiam-amleng nan Apu Dios tep nekidagyum itsun hi-gatu gapuh ni impahding Jesus Christo e Apu tayu.

Ya nambalanan ni impahding Adam ey ketteyyan, nem ya nambalanan ni impahding Jesus ey ketegguan ni ingganah

¹² Ya liwat Adam e nemangulun tuu ey bineltan idan helag tu. Et humman hu, emin tuu ey neliwtan. Et gapu tep nanliwat emin tuu ey mettey ida. ¹³ Anin ngu dedan eman ni eleg ni idwat Apu Dios hu Tugun tun Moses et neliwtan ida hu tutu-u, nem eleg da inamta e nehalmah hu liwat da, tep endi ni etan Tugun tun mengippeamtan eleg tu pinhed hu liwat. Nem neliwtan ida ngu dedan. ¹⁴ Et meippalpu eman ni nanliwtan Adam ingganah eman ni nenawtan Moses etan ni Tugun Apu Dios ey kamettey hu tuu, anin ni endi da kinehing ni intugun Apu Dios ni henin nanliwtan Adam.

Nem humman ni nanliwtan Adam ey neilegat ni emin hu tuu. Nem gapuh ni impahding etan ni neitu-nud ni hi-gatu e hi Jesus Christo ey meilleggat idan mehella kniban emin hu tuun mengullug ni hi-gatu. ¹⁵ Nem eleg man-inggeh, tep ya nambalanan ni nanliwtan Adam ey ketteyyan emin ni tuu. * Nem ya nambalanan ni neteyyan Jesus Christo ey kepeessinsahan ni liwat tayun emin, tep ya et-eteng ni binabbal niya hemek Apu Dios ni hi-gatsu. ¹⁶⁻¹⁷ Humman ni liwat ni hakey ni tuun hi Adam hu himmulun ni kapanliwwasin emin ni tuu, et mahapul ni mekastiguddan emin. Tep makulug e emin itsun tuu ey itsu kamettey, tep humman nambalanan ni nanliwatan Adam. Nem et-eteng binabbal niya hemek Apu Dios ni hi-gatsun neliwtan, et itu-dak tu hi Jesus Christo ma-lat emin hu tuun mengullug ni hi-gatu ey mepeessinsahan hu liwat da et mehella kniban idad kastigu da et mekibi-biyag idallin Jesus ni ingganah, tep kaibbilang ida law Apu Dios ni kayyaggud.

* 5:15 5:15 Ya gaputun kamettey ni emin hu tuu ey tep bineltan da hu kalinawah Adam et ida law kamanliwwat.

¹⁸ Em, humman ni nanliwatan Adam hu himmulun ni nekastiguan ni emin ni tuu, nem gapuh ni impahding Jesus ey kameibbilang hu dakel ni tuun kayyaggud di hinanggan Apu Dios et meidwatan idan biyag ni endi pappeg tu. ¹⁹ Ey gapuh ni eleg pengu-unnudan Adam nan Apu Dios, ey neliwtan itsun emin, tep bineltan tayu hu kalinawah tu. Nem gapuh ni nengu-unnudan Jesus nan Apu Dios ey humman hu pengibbilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud, † hedin kullugen tayu hi Jesus.

²⁰ Neidwat hu Tugun ma-lat amtaen ni tuu e nekalliwtan ida. Kameang-ang huyyad eleg da ngu pengu-unnudan nunman ni Tugun. Nem e-helen kun hi-gayu, e anin ni hipa kainetteng ni liwat ni tuu, et etteng ngu dedan hu binabbal Apu Dios niya hemek tu. ²¹ Et humman hu, awasi tayu e emin itsun tuu ey itsu kamettey tep ya liwat tayu, nem e-etteng hu binabbal Apu Dios niya hemek tu, et ibilang daitsun kayyaggud et wada biyag tayun endi pappeg tu, tep ya impahding Jesus Christo e Apu tayu.

6

Ya nengiwallengan tayun liwat et mahululan ni baluh hu elaw tayu

¹ Nem anin ni henin nunya hu elaw tu, et entan tu panghel ey anin ni manliwwaliwwat itsu, haggud hehmeken daitsun Apu Dios tep kabbabbal. ² Beken ni henin nunya hu tayu pannemnem, tep hi-gatsun kamengullug nan Jesus ey beken law ni ya liwat hu heni nangged ni hi-gatsu, tep ingkatey Jesus hu neneklaan tun liwat tayu. Et humman hu, lawah hedin tayu igebgeb-at ni manliwwat. ³⁻⁴ Kaw liniwwan yu e yan eman ni nengulugan tayu et mebenyagan itsu ey heni itsu nekiketey eman ni neteyyan Jesus Christo tep ya liwat tayu, niya heni itsu nekikulung et makitegu itsun hi-gatu? Et ya nampebenyagan tayu hu nengipeang-angan tayun nengulugan tayu e ingkatey Jesus hu liwat tayu. Nem netagwan tep ya et-eteng ni kabaelan Ametu e hi Apu Dios ma-lat wada inna-nu tun umbaddang ni hi-gatsun mambi-biyag ni kayyaggud. Em, netey hi Jesus et maikulung, nem gapuh ni et-eteng kabaelan Ametu ey sineguan tu. Hanniman daman hi-gatsu, e heni itsu nekitegun Jesus et maweda baluh ni biyag tayu, henin dinwat tu eman ni netagwan tu.

⁵ Heni itsu nekiketey ni neteyyan tu, et humman hu metegguan itsulli dama henin hi-gatu. ⁶ Ya mewan ni neipetakan tud krus ey heni nekipetak hu lawah ni neitu-wan tayu ma-lat mepappeg hu kabaelan ni liwat ni mengged ni hi-gatsu, et beken itsu law ni heni bega-en ni liwat.

⁷⁻⁸ Gapu tep heni itsu nisi nekiketey nan Jesus Christo ey neliblih itsu law di kabaelan ni liwat, et mukun tayu kakulluga e mekillakam itsud baluh ni biyag tu. ⁹ Inamta tayu e makulug huyya tep netey hi Jesus, nem netagwan. Et humman hu, eleg law mettey, tep endi law kabaelan ni katey ni hi-gatu. ¹⁰ Yan neteyyan tu ey sinekla tun emin hu liwat ni tuu. Et humman hu, eleg mahapul ni um-ali mewan et ipidwa tun mettey, tep hiyya humman ni nengiketeyan tun liwat tayu. Mategu law ni ingganah tep netagwan, ey emin hu tuka pehpehding ey keiddeyyawan Apu Dios. ¹¹ Et humman hu, nemnem tayu e nekiketey

† 5:19 5:19 Isaiah 53:11b.

nan Jesus hu nekalliwtan ni neitu-wan tayu et kabaelan tayu law ni mengippahding ni keiddeyyawan Apu Dios, gapuh ni impahding Jesus Christo.

¹² Et humman hu, entan tu u-unnud hu lawah ni pinhed ni annel tayun kamettey. ¹³ Entan tu usal hu annel yun mengippahding ni hipan panliwwatan. Nem iusal yud hipan pinhed Apu Dios ni pengussalan yun keiddeyyawan tu. Tep heni itsu netey ni nunman, nem heni itsu netaguan, tep neidwatan itsun baluh ni biyag ni nengulugan tayun Jesus. Et humman hu, mahapul ni i-eng-eng tayu hu annel tayun Apu Dios ma-lat ya kayyaggud hu pehding tayu. ¹⁴ Kabaelan tayu law ni eleg mengippahding ni panliwwatan, tep beken law ni ya pengu-unnudan ni tugun Moses hu pengiddinnelan tayun kehellakniban tayu, tep ya law hu binabbal niya baddang Apu Dios hu tayu kaiddinel.

Impambalin daitsun Apu Dios ni tuu tu

¹⁵ Nem wadan penghel yuy “Yaggud beken law ni ya pengu-unnudan ni Tugun Moses hu kehellakniban tayu, et ku anin tep ni manliwwaliwwat itsu, yaggud et-eteng hu binabbal niya hemek Apu Dios ni hi-gatsu.” Nem neihlan peteg humman! ¹⁶ Tep kaw eleg yu amta e hedin hipa pinhed mun u-unnuden ey humman hu apum? Tep hedin ya panliwwatan hu pinhed tayun pehpehding, et makulug ni mekastigu itsud impiernoh. Nem hedin hi Apu Dios hu u-unnuden tayu, man pambalin daitsun kakkayyaggud, et hi-gatu law hu pan-eppu tayun ingganah. Henin bega-en, e hedin nambalin kan bega-en ni hakey ni tuu, man mahapul law ni hi-gatu u-unnuden mun kenayun. ¹⁷ Nakka mansalamat ni et-eteng nan Apu Dios, tep anin ni impenahding yun nunman hu panliwwatan, nem yan nunya ey yu law kapaka-u-unnuda eya makulug ni kameituttuddun meippanggep nan Jesus. ¹⁸ Huyya elaw tu, tep nepappeg law hu nanhimbunan yun Satanas et hi Jesus Christo law hu kan bega-en ni hi-gatsu ma-lat ya kayyaggud hu ipahding tayu. ¹⁹ Mukun indingpat ku hu kapanliwwasid bega-en e tuka peka-u-unnuda hu kan bega-en ni hi-gatu ey ma-lat nelakah ni ewwatan yu, tep kulang yuka pengewwat. Tep yan nunman ey heni ya lawah hu kan bega-en ni hi-gatsu, tep tayu kapehding hu hipan lawah ni pinhed ni annel tayu. Nem yan nunya law ey mahapul ni u-unnuden yudda kayyaggud ni elaw et ya kakkayyaggud hu ipahding yu, tep heni humman baluh ni apu yu.

²⁰ Ya lan nunman ey heni dakeyu bega-en ni lawah, ey endin hekey hu yuka nemneman mengippahding ni kayyaggud, et ebuh lawah ni impenahding yu. ²¹ Nem kaw wada kayyaggud ni ginen-ud yuddad lawah ni impahding yun angeba-ing? Endin hekey. Tep ya pambalanan idan nunman ey ketteyyan, e humman hu keiddawwian nan Apu Dios ni ingganah. ²² Nem ay kayyaggud et himmek dakeyun Apu Dios et pesinsahan tu liwat yu et pambalin dakeyun bega-en tu. Et yan nunya law ey impambalin dakeyun kayyaggud, et humman hu, dewwatan yu etan biyag ni endi pappeg tu. ²³ Ya pambalanan ni kapanliwwasin tuu ey ketteyyan tu et mekastigun ingganah, et meidawwin Apu Dios. Nem ya kaidawat Apu Dios idan kamengullug nan Apu tayu hi Jesus Christo, ey ya biyag ni endi pappeg tu.

7

Beken law ni ya Tugun Moses hu iddinel tayu

¹ Inamtak et han-awat yun kaegiegi eya e-helen kun hi-gayu, tep naka-amta yu hu Tugun. Ya Tugun ey mahapul ni u-unnuden ni tuun ketaggu tun ebuh. Tep hedini netey hu tuu, man mepappag law hu pengu-unnudan tun nunman ni Tugun. ²⁻³ Henin bii e hedini nengahwa, ey eleg mabalin ni an mengahwa mewani ni hin-appil ni laki, tep humman hu wadad tugun. Tep mambekhul hedini mengahwan edum ey nanengtun mategu etan ahwa tu, tep humman ni tu pehding ey i-abek tu ahwa tu. Nem hedini netey hu ahwa tu, dammutun mengahwa mewani.

⁴ Hanniman ni hi-gayun kaegiegi e heni kayu nekittey nan Jesus Christo eman ni neteyyan tu. Et humman hu, eleg law mahapul ni iddinel tayu etan Tugun Apu Dios ni dinwat Moses. Tep hi Jesus Christo ni netaguan hu neihullul ni iddinel tayu et ya law hu pinhed Apu Dios hu ippahding tayu. ⁵ Yan eman ni eleg itu ni mangulug ey impahpahding tayu hu kapanliwwasin pinhed ni annel tayu. Ey yan eman ni neipeamta etan Tugun Moses ni hi-gatsu, ey nema-ma anhan law hu nemihed tayun mengippahding ni lawah, tep humman impeingha tayu, nem humman hu umhulun ni ketteyyan tayu e keiddawwian tayun Apu Dios. ⁶ Nem yan nunyan nengulug itu law ey beken ni ya tayu kapengu-unnudin Tugun hu pandinnelan tayu, tep nelibilih itsud man ni nekiketeyan tayun Jesus. Et humman hu, beken law ni ya etan Tugun ni neitudek ni nebayag hu tayu u-unnuden. Nem hi Jesus Christo law hu u-unnuden tayu tep wada law hu nalpu etan ni Ispirituh Apu Dios ni kabaelan tayun mengu-unnud ni hi-gatu.

Ya Tugun ni dinwat Moses hu pengamtaan ni kalinawah ni tuu

⁷ Nem wadan penghel yuy "Hedini hanniman, kaw lawah tep humman ni Tugun Apu Dios ni dinwat Moses?" Eleg, beken ni lawah humman ni Tugun, tep humman hu nengipeamtan keibbellinan ni liwat. Gullat ni endi humman ni Tugun et eggak amta e liwat hu um-ameh, tep ya Tugun hu nengipeamtan lawah humman, tep kantuy "Entan kaemeh yud hipan limmun edum yun tuu." * ⁸ Nem yan nengamtaan kun kan ni Tugun ey lawah hu um-ameh di hipan wadan edum, ey nema-ma anhan law ni nakka um-ameh di hipan nakka anganga. Et humman hu, gullat ni endi humman ni Tugun, et eleg tayu amta e neliwtan itu tep endi mengippeamtan hi-gatsu.

⁹ Henin hi-gak e yan eman ni eggak ni awatan etan Tugun, ey kangku ngu nem kakkayyagguddak. Nem entanni et inawtan ku, ey inamtak law e nemahhig gayam hu liwat ku et nanna-ud ni meiddawwi-ak nan Apu Dios, e heni-ak netey. ¹⁰ Kangku na-mu ngu nem ya pambalanan ni pengu-unnudan ni Tugun hu pekibi-biyagan di kad-an Apu Dios, nem entannit inawtan ku law ey beken gayam, tep humman ni Tugun hu umhulun ni ketteyyan ku et meidawwi-ak ni hi-gatun ingganah. ¹¹ Hineul da-ak kumedek eyan lawah ni neitu-wan ku, tep kangku ngu nem ya pengu-unnudan kun Tugun hu keweddaan ni biyag kun endi

* 7:7 7:7 Exodus 20:17 et yad Deut. 5:21

pappeg tu, nem beken gayam, tep endi kabaelan kun mengu-unnud ni emin ni Tugun, et humman kumedek hu umhulun ni ketteyyan ku.

¹² Nem anin ni hanniman hu elaw nunyan Tugun, et nanengtun kakkayyaggud tep kayyaggud niya neiptek hu tuka ituttuddu, tep nalpun Apu Dios. ¹³ Et beken humman ni kayyaggud ni Tugun hu gaputun neidawwi itsun Apu Dios, nem gapuh ni eleg tayu pengu-unnudin nunman ni Tugun. Et humman nengipeang-ang e nemahhig hu liwat tayu.

Endi kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud hedin eleg umbad-dang hi Jesus Christo ni hi-gatsu

¹⁴ Inamta tayu e kayyaggud hu Tugun tep nalpun Ispirituh Apu Dios. Nem hi-gak ey tuu-ak ni ebuh et eggak han-u-unnud ni emin hu Tugun, tep heni-ak bega-en ni liwat. ¹⁵ Eggak han-awat ni hekey neitu-wan ku, tep ya kayyaggud ni pinhed kun ippahding ey beken humman ni nakka pehding. Yadda kumedek etan lawah ni eggak pinhed ni pehding hu nakka pehpehding. ¹⁶ Et gapuh tep hanniman e eggak pinhed ida etan lawah ni nakka pehpehding ey humman keang-angan tu e nakka ebbulutan kayyaggud hu Tugun. ¹⁷ Nem humman idan lawah ni nakka pehpehding ey eggak igebgeb-at, tep ya eya neitu-wan kun lawah hu kamengigga-gan hi-gak ni mengippahding idan nunman. ¹⁸ Huyya nengamtaan kun endi kayyaggud di neitu-wan ku, tep anin ni ya kayyaggud hu pinhed kun pehding et eggak han-ippahding. ¹⁹ Makulug huyya tep ya etan kayyaggud ni pinhed kun pehding ey humman kumedek hu eggak ippahding. Nem ya etan lawah ni eggak pinhed ni ippahding ey humman kumedek hu nakka ippahding. ²⁰ Hedin hanniman e anin ni eggak pinhed ni pehding etan lawah, nem humman nakka ippenahding, ey humman keang-angan tu e ya lawah ni neitu-wan ku hu kamengigga-gan hi-gak ni mengippahding ni nunman, beken etan baluh ni neitu-wan ku.

²¹ Et humman hu, yan nunya ey inamtak e kapyatun anin ni ya kayyaggud hu pinhed ni ippahding, et ya lawah kumedek hu kaippahding. ²² Tep ma-nut yad nemnem ku ey nakka ebbuluta e kakkayyaggud hu Tugun Apu Dios, ²³ nem ya lawah ni neitu-wan ku ey ya lawah hu pinhed tun pehding. Heninnuy hu kamekapkapy: Yad nemnem ku ey kangkuy ippahding ku hu kayyaggud, nem hin-appil hu kapehding ni annel ku. Et humman hu, heni-ak bega-en ni lawah ni pinhed ni annel ku.

²⁴⁻²⁵ [25b] Hanniman e heni nandewa-an hu elaw ni neitu-wan ku, tep ya nemnem ku ey pinhed kun u-unnuden hu Tugun Apu Dios, nem ya lawah ni neitu-wan ku ey ya lawah hu pinhed tun pehding. [24] Tawwey, eggak amta pehding ku! Gullat ni endi hu umbaddang ni hi-gak et ya lawah hu pehpehding ku. Et ya pambalinan tu ey meiddawwi-ak nan Apu Dios ni ingganah. [25a] Nem kayyaggud et wada hi Jesus Christo ni nenelaknib ni hi-gak et eleggak meidawwin Apu Dios. Humman hu gaputun nakka pansalamatin hi-gatu.

8

Ya Ispirituh Apu Dios hu umbaddang ni hi-gatsun mengippahding ni kayyaggud

¹ Et humman hu, hi-gatsuddan kamengullug nan Jesus Christo ey eleg itsu law mekastigu. ² Ya liwat hu kaumhulun ni kaketteyin tuu, nem gapu tep neiegi itsu law Jesus Christo, ey liniblih daitsun Ispirituh Apu Dios di liwat ni heni namden ni hi-gatsu. Ey wada law kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud tep ya biyag tayun baluh ni kamelpun Ispirituh Apu Dios. ³ Eleg itsu mehellaknibid tayu kapengu-unnudin Tugun Apu Dios, tep lawah dedan hu neitu-wan tayu, et humman hu, eleg tayu han-u-unnud ni emin hu Tugun. Nem pinesinsahan Apu Dios hu liwat tayu, tep intu-dak tu hu U-ungnga tun meneklan liwat tayu. Et mambalin ni tuu e henin hi-gatsu, nem endi liwat tu. Sinekla tu hu liwat tayu tep neipetak hu annel tud krus et matey malat meliblih itsud nanliwatan tayu. ⁴ Huyya impahding tu, ma-lat hi-gatsun kamengullug ey mewedda kabaelan tayun mengippahding ni neiptek heniddan neitudek di Tugun Moses. Et hi-gatsun kamengullug ey beken law ni ya lawah ni pinpinhed ni annel tayu hu u-unnuden tayu, nem ya pinhed ni Ispirituh Apu Dios.

⁵⁻⁶ Ya tuun ya lawah ni pinpinhed ni annel tu hu tuka nenemnema ey humman u-unnuden tu, * nem ya pambalanan tu ey meiddawwin Apu Dios. Nem ya etan tuun kamengu-unnud ni pinhed ni Ispirituh Apu Dios, ey humman dama tuka nenemneman pehding, ey ya pambalanan tu ey melinggep nemnem tu niya meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu. ⁷ Et humman hu, ya tuun ya lawah ni neitu-wan tu hu tuka u-unnuda ey buhul Apu Dios humman. Eleg tu u-unnuda hu Tugun, tep endi kabaelan tun mengu-unnud. ⁸ Yadda etan tuun kamengu-unnud ni pinhed ni lawah ni neitu-wan da ey eleg da peamleng hi Apu Dios.

⁹ Nem hedin hi-gatsu, ey beken law ni ya lawah ni neitu-wan tayu hu heni nangged ni hi-gatsu, nem ya Ispirituh Apu Dios, tep wada law ni hi-gatsu. Nem yadda tuun endi humman ni Ispirituh ni hi-gada e Ispirituh daman Jesus Christo ey beken idan tuu tu. ¹⁰ Nem teaye wada hi Jesus Christo ni hi-gatsu, ey anin ni mettey annel tayu tep ya liwat, et wadan hi-gatsu etan baluh ni biyag, tep imbilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud. ¹¹ Ey gapu tep wadan hi-gatsu hu Ispirituh Apu Dios e nenagun Jesus Christo ni neteyyan tu, ey tegguen tulli dama eya kаметtey ni annel tayu, tep wada Ispirituh tud annel tayu.

¹² Et humman hu, kaegiegi, beken law ya pinhed ni neitu-wan tayun lawah hu pehpehding tayu, nem mahapul ni ya pinhed ni Ispirituh Apu Dios hu pehding tayu. ¹³ Tep hedin ippahding tayu lawah ni pinhed ni neitu-wan tayu, ey meiddawwi itsun Apu Dios ni kenayun. Nem hedin ebbuluten tayu hu baddang ni Ispirituh Apu Dios et issiked tayun mengippahding ida etan ni pinhed ni lawah ni neitu-wan tayu, ey mekibi-biyag itsun Apu Dios. ¹⁴ Tep emin hu kamengu-unnud ni Ispirituh Apu Dios ey hi-gada hu kameibbilang ni u-ungngan Apu Dios. ¹⁵ Et humman hu, beken law ni ya takut hu nangged ni hi-gatsu, tep wada law hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gatsu, et mukun medinnel itsun menghel ni hi-gatun "Ama."

¹⁶ Ya Ispirituh Apu Dios hu kamengippeamtan hi-gatsu e makulug ni u-ungnga daitsun Apu Dios. ¹⁷ Ey teaye itsu kameibbilang ni u-ungnga tu, ey meilla-kam itsullid panyaggudan ni idawat tun Jesus Christo.

* 8:5-6 8:5 Galatians 5:19-21

Ey ma-nu tep itsu kamanligligat tep ya tayu kapengu-unnudin Jesus, nem makulug ni mekiddeyyaw itsulli damad keiddeyyawan tu.

Ya kehellakniban tayud ligat

¹⁸ Inamtak e ya tayu kapanligligasin nunya, ey endi bilang tu hedin i-ingneh tayud dayaw ni iddawat alin Apu Dios ni hi-gatsu. ¹⁹ Tep emin hu lintun Apu Dios ey kaum-aabtun pengippeang-angan tun keiddeyyawan idan u-ungnga tu. ²⁰ Eleg ni umamnu hu pinhed Apu Dios ni meippahding idan lintu tu, tep impambalin tuddan kamebahbah. Beken ni gapu tep humman pinhed da, nem humman pinhed Apu Dios ni pehding tu. Nem anin ni hanniman, et nanengtun wada namnamah tayun ²¹ edum alin aggew ey panyaggud Apu Dios ni emin hu lintu tu, henillin pengiyyaggudan tuddan tuu tu, et mambalin itsu etan di pinhed tun pambalanan tayu. ²² Tep inamta tayu e emin hu lintun Apu Dios ey ida kamanligligat ingganah nunyan daka penehheggedin keiyyaggudan da, henin kapanligligasin biin man-ungnga. ²³ Anin ni hi-gatsun kamengullug nan Jesus e nenawat ni Ispirituh Apu Dios et itsu dama kamelilligasi. Et humman hu, itsu kaum-abtun kehellakniban tayud ligat tayu et keang-angan tun u-ungnga daitsun Apu Dios. Tep yallin nunman ey mehullulan ali eya annel tayun kamettey ni baluh ni annel ni eleg mettey. ²⁴ Et gapu tep hinelakniban daitsun Apu Dios di liwat tayu ey tayu kanamnamaha huyyan meippahding ali. Nem inamta tayu e eleg ni maipahding, tep gullat ni immamni et eleg mahapul ni tayu namnamahen. ²⁵ Nem gapu tep itsu kamedinnel e um-amnu huyya ey tayu kaan-anusin menehhegged ni amnuan tu.

²⁶ Ey daitsu kabaddangin Ispirituh Apu Dios di tayu kapangkullangi. Henin tayu kapandasali e eleg tayu amtan mandasal niya eleg tayu amta hedin hipa ibbaga tayun Apu Dios. Nem daitsu kabaddangin Ispirituh tu et hi-gatu hu kamengi-hel ni pinhed tayun ibbagan Apu Dios ni eleg tayu han-i-hel. ²⁷ Hi Apu Dios ey inamta tu nemnem ni tuu niya amta tu hu pinhed ni Ispirituh tun ibbaga hedin daitsu kapaniddasali. Tep ya etan ibbagan Ispirituh Apu Dios ey humman pinhed Apu Dios ni iddawat ni hi-gatsu.

²⁸ Ey inamta tayu e emin hu kamekapkapyan hi-gatsu ey pambalin Apu Dios ni panyaggudan tayun nemihed ni hi-gatu e impantuu tu e humman dedan planuh tu. ²⁹ Tep emin ida etan tuun Apu Dios ey pinili tu dedan ni pambalin tun henin † Jesus e U-ungnga tu, ma-lat hi-gatu hu heni pengulwan emin ni kamengullug. ³⁰ Pinilin Apu Dios dedan ida tuu tu et hi-gada hu impambalin tun mengullug ni hi-gatu. Ey yan eman ni nengulugan da, ey imbilang tuddan kayyaggud, et hi-gada hu neila-kam di keiddeyyawan tu.

Ya et-eteng ni impemihed Apu Dios ni hi-gatsun tuu tu

³¹ Et hedin tep hanniman e hi Apu Dios hu kantuun hi-gatsu, endi tep law hu mabalin ni mengapput ni hi-gatsu. ³² Eleg kawwanan Apu Dios etan binugtung ni U-ungnga tu et paeli tu et iketey tu hu panyaggudan tayu. Et humman keang-angan tun eleg tu kawwanan iddawat ni emin hu mahapul tayun panyaggudan tayu. ³³ Hi Apu Dios hu nemesinsah ni liwat tayu niya hi-gatu hu nengibilang ni hi-gatsun

† 8:29 8:29 Ang-ang yu hu 2 Corinth 3:18

kayyaggud, et humman hu, endi lebbeng ni hakey ni tuun menghel ni lawah itsun pinilin Apu Dios ni tuu tu. ³⁴ Et humman hu, eleg mabalin ni wada tuun kantuy lebbeng ni mekastigu itsu, tep netey hi Jesus ma-lat panyaggudan tayu. Ya keang-angan tu huyya ey sineguan Apu Dios et peta-gey tun man-ap-apu et immen di winannan tun kamengi-ehngeng ni hi-gatsu. ³⁵ Anin ni hipa mekapkapyan hi-gatsu et eleg mepappeg hu impeminhed Jesus Christo ni hi-gatsu. Anin na-mun itsu kameliligasi winu lehan tayu gapuh ni tayu kapengullug, niya anin na-mun itsu kame-puhin kennen, winu endi balwasi tayu, winu wada hu anggetakkut ni kamekapkapyan hi-gatsu, winu wada memettey ni hi-gatsu, et nanengtun pinhed daitsun Jesus Christo. ³⁶ Tep neitudek dedan di ehel Apu Dios e kantuy

“Mika hanghangaan kenayun hu ketteyyan mi tep ya mika pengu-unnudin hi-gam e Apu Dios. Makulug huyya, tep ya kapannem-nem ni tuun hi-gami ey heni kami kalneroh ni kamenehhegged ni kepalsian tu.” †

³⁷ Nem anin hanneya e itsu kamanligligat et wada dinel tayun mengapput itsu, tep baddangan daitsun Jesus Christo e neminhed ni hi-gatsu. ³⁸ Nakka medinnel e et-eteng impeminhed Apu Dios ni hi-gatsu. Ey endi an mengippesikked ni nunman ni impeminhed tu, anin ni mettey itsu, winu mategu itsu, anin idan anghel, yadda dimonyoh, niyadda etan edum ni eleg meang-ang ni wada kabaelan tu. Ey anin ni hipa mekapkapyan hi-gatsun nunya niyan edum alin aggew, ³⁹ anin idan wadad kabunyan niyad nandallem winu hipan lintun Apu Dios, et endi hu kabaelan dan mengippesikked ni impeminhed tun hi-gatsun neiegin Jesus Christo e Apu tayu.

9

Yadda Jews hu nemangulun pinilin Apu Dios ni tuu tu

¹ Kaegiegi, hi-gak e hakey ni kamengullug nan Jesus Christo et mukun makulug eya e-helen kun hi-gayu. Anin ya Ispirituh Apu Dios et tuka ebbuluta e makulug eya wadad nemnem ku. ² Makageh ni peteg hu nemnem kun ingganah tep yadda agik ni Jews ey eleg ida mengullug nan Jesus Christo. ³ Gullat ni mabalin, et ku anin ew katteg ni hi-gak hu meiddawwin Jesus Christo ni ingganah et palaw da-ak nan hi Apu Dios di impiernoh, nemet mahelakniban ida edum kun Jews. ⁴ Hi-gamin Jews ey negahat kami, tep hi-gami hu pinilin Apu Dios dedangngun pambalin tun tuu tu. Impeang-ang tun hi-gami hu dayaw tu, niya nekiha-ad ni hi-gami. Hi-gami hu nengipeamtaan Apu Dios ni nekitbalan tu, et idwat tun hi-gami hu Tugun tu. Hi-gami hu nengituttudduan tun ustuh ni penaydayaw ni hi-gatu niya dakel hu impakulug tun pehding tun panyaggudan mi. ⁵ Yadda aammed mi hu nemangulun pinutuk Apu Dios ni pantu-u tu. Ey anin hi Jesus Christo, et Jew dama ingkatuu tu. Hi-gatu ey Dios e Ap-apun emin niya hi-gatu medeyyaw ni ingganah! Amen.

⁶⁻⁷ Pinutuk Apu Dios ida Jews ni tuu tu, nem eleg tu ibilang ni tuu tuddan emin. Nem hedin hanniman, kaw kinyat tu tep humman ni impakulug tun hi-gada? Eleg, tep ma-nut impakulug Apu Dios nan hi Abraham e yaddalli helag Israel hu meibbillang ni tuu tu, nem

eleg maibilang ni emin hu helag tun tuun Apu Dios. Tep ma-nut hi Abraham hu nahlagan dan emin ni Jews, nem beken ni emin ida ey ida kamengullug e henin hi-gatu. Makulug huyya tep wada dedan hu inhel Apu Dios nan Abraham e kantuy "Ebuh idalli helag Isaac e u-ungngam ni meibbillang ni helag mu."

⁸ Ya pinhed tun e-helen ey yadda tuun Apu Dios ey beken idan neiungngan gandat, nem hi-gada hu inamnuan ni impakulug tun Abraham et hi-gada hu kameibbilang ni helag tu. ⁹ Neipeang-ang huyya eman ni nanghelan tun Abraham ni meippanggep ni keweddaan alin u-ungnga tun kantuy "Yallin balintun pambangngadan ku, ey man-ungngallin laki hi Sarah e ahwam."

¹⁰⁻¹² Hakey pay ey hi Rebecca e ahwan Isaac e nahlagan tayun Jews e yan nengibutsugan tuddan nandupi-il ni u-ungnga tu e di Esau nan Jacob, ey kan Apu Dios ni hi-gatuy "Yalli mebukkul ni meukkat ey u-unnuden tullu hu meikkadwan meukkat tep hi-gatulli heni apu tu." Yan nanghelan tun nunman ey endi ni hu kayyaggud winu lawah ni impahding da, tep eleg ida ni maiungnga. Nem pinutuk Apu Dios hu hakey et han ida maiungnga ma-lat meang-ang e tuka puttuka hu pinhed tun puttukan. Tep ya kapemuttukin Apu Dios ni tuu tu ey eleg maipuun di kayyaggud ni kapehding ni tuu, nem ngenamung hu pinhed tu. ¹³ Tep impatudek Apu Dios dedan e kantuy "Hi Jacob hu pinhed ku, beken hi Esau."

¹⁴ Nem kaw hedin hanniman, man kan tayuy beken ni meandeng hu kapehding Apu Dios tep pinhed tu hu hakey ey eleg tu pinhed hu hakey? Eleg. ¹⁵ Tep kan Apu Dios nan Moses ey "Peang-ang ku hu binabbal ku niya hemek ku etan ni tuun pillien ku."

¹⁶ Et humman hu, eleg maipuun di pinhed ni tuu winu yad tuka pengippahdingin kayyaggud hu kapemmekin Apu Dios ni tuu, nem ngenamung hu pinhed tun hehmeken. ¹⁷ Nem hedin eleg tu pinhed ni hehmeken hu tuu, ey ngenamung tu. Ya kei-ang-angan tu huyya ey ya etan impatudek tun inhel tun etan ni patul di Egypt ni eleg tu hemeken e kantuy

"Pinutuk dakan hi-gak ni mampatul ma-lat hedin apputen dakan hi-gak, ey ang-angen idan tutu-u hu et-eteng ni kabaelan ku et mandingngel hu ngadan kud kebebbbley."

¹⁸ Huyya keang-angan tu e ngenamung hu pillien Apu Dios ni pinhed tun hehmeken. Nem hedin yadda tuun eleg tu pinhed ni hehmeken, ey kantuy diman et pan-ihimet da hu kalinawah da.

Ya elaw ni bunget niya hemek Apu Dios

¹⁹ Nem wada na-mu mewan edum ni hi-gayun kantuy "Ku gullat tep et endi bahul tayu, tep hipa kabaelan tayun mengi-leg, hedin humman pinhed Apu Dios ni meippahding?" ²⁰ Nem e-helen kun hi-gayu e hi-gatsun tuu ey endi lebbeng tayun menghel ni hanniman nan Apu Dios, tep hi-gatsu ey tuu itsun ebuh. Lawah hu tayu pebehul nan Apu Dios winu tayu bellawen hu pinhed tun meippahding ni hi-gatsu et kan tayuy "Kele hanniman impengapyam ni hi-gak?" ²¹ Henin kamengapyan bewed e ngenamung tun pinhed tun kapyaan. Hedin pinhed tun paka-iyayyaggud hu hakey ey eleg hu hakey, man ngenamung tu.

²² Heni daman Apu Dios e ngenamung tun mengippahding ni pinhed tun pehding ni hi-gatsun tuun lintu tu. Hedin kantuy kastiguen tudda pinhed tun pengippeang-angan tun bunget tu ma-lat meamta et-eteng ni kabaelan tu, ey ngenamung tu. ²³ Nem tudda kaan-anusi ma-lat peang-ang tu kasina-gey tun hi-gatsun pinili tun himmek tun mekiddeyyaw ni hi-gatud kabunyan. ²⁴ Ey kayyaggud et pinili daitsun Jews, nem beken ni hi-gatsun Jews ni ebuh, tep anin ida daman Gentiles. ²⁵ Kameang-ang huyyad impatudek Apu Dios nan Hosea e kantuy

“Yadda tuun eleg maibilang ni tuuk nunman ey hi-gada law hu pillien kun pantu-uk. Ey pinheden kudda law hu eggak la ni pinheden ni nunman. * ²⁶ Ey yadda etan tuud kebebbley ni eleg la ni maibilang ni tuuk ey ibbilang kuddallin tutu-uk niya u-unggak, tep hi-gak e Dios ni wadan ingganah hu kan tuun hi-gada.” †

²⁷ Huyya impaebig Apu Dios nan Isaiiah daman meippanggep idan Jews, Kantuy

“Ma-nut dakel ida Jews e heniddan kadinakkel ni palnah di gilig ni baybay, nem hahhakkey ni hi-gada hu mehellakniban, ²⁸ tep nanna-ud ni kastiguen idan Apu Dios hu tuud puyek ni eleg mengullug ni hi-gatu.” ‡

²⁹ Ey huyya dedan inebig lan Isaiiah e kantuy “Gullat ni endi hemek Apu Dios e Kabaelan tun emin et endi tu intedan hi-gatsun Jews, et heni itsuddan bimmebley di Sodom niyad Gomorrah e netey idan emin.” §

Ya eleg pangulugan idan Jews nan Jesus

³⁰ Ya keibbellinan tu emin huyya ey heninnuy: Yadda Gentiles ey eleg dan hekey ikkaguh ni nunman hu pengibbillangan Apu Dios ni hi-gadan kayyaggud, nem imbilang tudda law ni kayyaggud tep ya nengulugan dan Jesus. ³¹ Nem hedin yadda Jews, ey indinel dad Tugun, tep kanda nem humman hu pengippuunan Apu Dios ni pengibbillangan tun hi-gadan kayyaggud, nem beken. ³² Nem kele na-muy eleg ibbilang Apu Dios idan kayyaggud? Em, tep indinel dad daka pengu-unnudin Tugun, e beken hi Christo. Ya eleg da pengebbulutin Christo hu kakei-elligi etan ni kameingngadnin batud Zion ni kakehellapdungin tuu. ³³ Huyya ey kamei-unnud etan di impatudek Apu Dios e kantuy

“Wada puttuken kud Zion ni kamei-ellig di batun kehellapdungin ni tuu et man-egah ida. Nem yadda tuun mengiddinnel ni hi-gatu ey eleg ida mantuttuyyu, tep hellakniban tudda.” *

10

¹ Kaegiegi, pinhed ku et anhan ni mehellakniban ida edum kun Jews, et humman hu nak ida kaiddasadasali. ² Inamtak e pinhed dan peteg ni mengu-unnud nan Apu Dios, nem neihladda, tep kulang daka pan-ewwat ni meippanggep ni hi-gatu. ³ Tep eleg da pinhed ni ebbuluten hu elaw ni kapengibbillangan Apu Dios ni kayyaggud hu tuun neliwtan. Tep ya daka pengiddinnelin keibbillangan dan kayyaggud, ey ya daka pengu-unnudin Tugun e beken ni ya binabbal

* 9:25 9:25 Hosea 2:23 † 9:26 9:26 Hosea 1:10 ‡ 9:28 9:28 [27-28] Isaiiah 10:22-23 § 9:29 9:29 Isaiiah 1:9 * 9:33 9:33 Isaiiah 8:14 et yad 28:16

Apu Dios. ⁴ Neihla humman ni daka pannemnem, tep pinappgep Christo hu kapengiddinnelin nunman ni Tugun, et hi-gatu law hu pengiddinnelan tayun pengebbulutan daitsun Apu Dios.

Ya penewwatan tayun elaw ni kehellakniban tayu

⁵ Hi Moses ey impeang-ang tu e pakkaw ni u-unnuden emin hu Tugun hedin humman hu pengibbillangan daitsun kayyaggud, et huyya hu kantuy “Ya tuun paka-u-unnuden tun emin hu Tugun et endi tu panliwwatan, ey hi-gatu hu menewwat ni biyag ni melpun Apu Dios.” ⁶⁻⁷ Ma-nut hanniman, nem kaw kapepillit Apu Dios ni ippahding tayudda etan eleg tayu kabaelin ippahding et han daitsu ibilang ni kayyaggud et helakniban daitsu? Eleg, tep ya kakeippuunin pengibbillangan tun kayyaggud hu hakey ni tuu ey ya tuka pengullug. Huyya ey mei-ingngeh etan di neitudek ni kantuy “Eleg mahapul ni kayu umlaw di kabunyan ni an mengikkuyyug alin Christo di deya niya eleg mahapul ni kayu umlaw di nandaul ni an mengikkuyyug alin hi-gatu et han kayu mahelaknibi.” Ambeken ni henin nunya, tep ya elaw ni kehellakniban ey ya kapengiddinnelin Jesus Christo. ⁸ Ya impeamtan Apu Dios ey eleg mahapul ni meliggatan kayun mengewwat ni elaw ni kehellakniban ni tuu e huyya eya mika ituttuddu. Huyya ey kamei-unnud etan di impatudek Apu Dios e kantuy “Nelakah ni ewwatan humman ni elaw, tep emin kayu ey mabalin ni nemnemen yu niya ung-ungbalen yu hu meippanggep nunman.” *

⁹ Et humman hu, hedin e-helen tayu e hi Jesus hu Ap-apu niya kullugen tayu e sinegun Apu Dios eman ni neteyyan tu, ey makulug ni mehellakniban itu. ¹⁰ Tep ya kapengullug hu kapengibbillangan Apu Dios ni kayyaggud hu tuun neliwtan, niya mahapul ni peamta tud edum ni tuu humman ni nengulugan tu et keang-angan tun nehelakniban. ¹¹ Huyya ey kamei-ingngeh etan di neitudek ni kantuy “Ya tuun mengiddinnel nan Christo ey eleg ali mantuttuyyun nengidinnelan tun hi-gatu, tep mehellakniban.” † ¹² Endi an nengipahhigan Apu Dios ni hemelek tu, tep tudda kahehmeka Jews niyadda Gentiles. Endi nambaklangan ni Jews niyadda Gentiles, tep hakey hu Dios da niya hi-gatu Ap-apun emin ni tuu. Et humman hu, anin hipan tuun mambeggan baddang ni hi-gatu et tudda kapakahmeka. ¹³ Kamei-ingngeh dama huyya etan di neitudek ni kantuy “Emin hu menghel ni kantuy ‘Apu, helaknibi muwak’ ey nanna-ud ni mehellakniban.” ‡

Endi pengigga-dulan idan Jews ni eleg da pengullugin Jesus

¹⁴ Nem inna-nun pengibbegaan dan Jesus Christo et hellakniban tudda, hedin eleg ida mengullug ni hi-gatu? Ey inna-nun pengiddinnelan dan hi-gatu, hedin endi da diddinggel ni meippanggep ni hi-gatu? Niya inna-nu dan mengngel hedin endi an mengituttuddun hi-gada? ¹⁵ Et humman hu, mahapul ni wadadda kamengullug ni meittudak ni an mantuttuddu. Huyya kei-elligen etan ni impatudek Apu Dios ni kantuy “Hedin wada umlaw ni an mantuttuddu ey man-amamleng ida etan tutu-un mengngel etan ni kayyaggud ni meituttuddun panyaggudan ni tutu-u.” §

* **10:8** 10:8 [6-8] Deut. 30:12-14 † **10:11** 10:11 Isaiah 28:16 ‡ **10:13** 10:13 Joel 2:32

§ **10:15** 10:15 Isaiah 52:7

16 Nem beken ni emin hu nangngel ni neituttuddu ey nengulug ida. Meang-ang huyya etan di impatudek Apu Dios nan Isaiah e kantuy “Apu, hipa makkaw hu mengullug ni ituttuddu mi?” *
 17 Ya kapengngelin tuun kameituttuddun meippanggep nan Christo hu keweddaan ni pengullug tu.

18 Nem inna-nu tep ida etan ni Jews ni eleg mengullug? Kaw egda tep denglen? Dingngel da kaya, tep wada neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy

“Nandingngel di kebebbleley eyad puyek hu meippanggep nan Apu Dios.” †

19 Inewatan idan tuud Israel hu neituttuddun hi-gada, tep anin la eman ni kawedan Moses, et kan Apu Dios ni hi-gaday

“Hehmeken kudda Gentiles. Yudda kapihhula e kanyuy beken idan tuu, tep eleg da-ak amtan hi-gada. Nem umguguhu kayulli tep ya ameh yun pemapte k un hi-gada.” ‡

20 Entanni mewan ey eleg tumekut hi Isaiah et peamta tu hu inhel Apu Dios meippanggep idan Gentiles e kantuy

“Hi-gak ni Dios ey nampeamta-ak idan etan ni tutu-un eleg menengngud ni mengamtan hi-gak ni nunman. Eleg da-ak heppulan nunman, nem yan nunya ey inamta da-ak law ni hi-gada.” §

21 Nem hedin yadda Jews, ey kan Apu Dios ni hi-gaday “Anin anhan et pinhed kun peteg ni ebbuluten yu-et hu impeminhed kun hi-gayu, nem yuwak kadedkuga.” *

11

Ya et-eteng ni hemek Apu Dios idan Jews

1 Anin dakel ida Jews ni eleg mengu-unnud nan Apu Dios, et eleg tudda iwalleng. Henin hi-gak e Jew hak, nem eleg tuwak iwalleng. Helag tuwak nan Benjamin niya helag tuwak daman Abraham. 2 Eleg iwalleng Apu Dios ida hu tuu tun pinili tun laputu. Kaw eleg yu hannemnem hu binenidbid yun neitudek ni meippanggep ni nanlilian Elijah ni hi-gatu gapu tep ya lawah ni impahding ida etan ni edum tun Jews? 3 Tep kan Elijah ey “Apu Dios, pintey idan tuum ni Jews hu prophets ni intu-dak mu. Ey binahbah dadda hu altar ni mika pan-appisin hi-gam. Ebuh hak law ni natdaan ni kamengullug ni hi-gam ey ihik idan memetty ni hi-gak.” *

4 Nem hinumang Apu Dios et kantuy “Eleg, beken kan hakey ni ebuh ni kamengu-unnud ni hi-gak. Tep ma-nut dakel nengiwalleng ni hi-gak et hi Baal hu daka daydayawa, nem nanengtun wadadda pitun libun nakka ipapaptek et hi-gak hu daka daydayawa e beken ni hi Baal.” †

5 Henin nunya, e wadadda edum ni Jews ni kamengu-unnud nan Apu Dios ni pinili tun pantu-u tu, tep kabbabbal ni hi-gada. 6 Ya nemilian tun hi-gada ey beken ni ya kayyaggud ni impahding da, nem gapuh ni binabbal tun hi-gada. Tep gullat ni ya kayyaggud ni kapehding hu kapemilliin Apu Dios ni tuu tu, ey beken tep law ni gapuh ni binabbal tu, tep hedin ya binabbal tu, man liblih.

* 10:16 10:16 Isaiah 53:1 † 10:18 10:18 Psalm 19:4 ‡ 10:19 10:19 Deut. 32:21 § 10:20 10:20 Isaiah 65:1 * 10:21 10:21 Isaiah 65:2 * 11:3 11:3 Ang-ang yu 1 Kings 19:10, 14. † 11:4 11:4 Ang-ang yu 1 Kings 19:18.

⁷ Ya elaw tu huttan ey heninnuy: Ma-nut dakel ida Jews ni nengipatnan kabaelan da ma-lat abuluten idan Apu Dios, nem hahhakkey idan ebuh hu imbilang tun kayyaggud, e humman ida wada dinel dan hi-gatu. Huyyaddan imbilang tu ey pinili tudda dedan ni nunman ni pantu-u tu. Nem yadda edum ni hi-gada ey inwalleng tudda, tep manghay ida. ⁸ Neitudek huyyad ehel Apu Dios e kantuy

“Impambalin Apu Dios ni mekelhi ulu da et eleg da han-awat hu elaw tu. Heni tu kinimit hu mateda et eleg da han-ang-ang niya heni hinulatan tu tangila da et eleg da handengel ingganah nunya.”

‡

⁹ Ey wada pay impatudek Apu Dios nan David ni meippanggep ni hi-gada, e kantuy

“Hamban ya pengippeanhanan dan hamul ni daka pan-amlengi hu umhulun ni kebabahan da, niya mambalin ni heni bitun kegahan da et kekastiguan da. ¹⁰ Ey hamban gapuh ni eleg da pengullugi ey mengmenglaw hu panliggatan da et heni da ipappahhan hu mebel-at niya mambalin idan heni nekulap ma-lat eleg da han-ang-ang.” §

¹¹ Kaw gapu tep eleg ida mangulug nan Christo ey mannananeng idan neiddawwin Apu Dios? Eleg. Tep ya eleg da pangulugan hu nambalin ni kehellakniban idan beken ni Jews. Huyya impahding Apu Dios ma-lat maemeh ida Jews ni pengippaptekan tuddan Gentiles et edihey mengullug ida dama. ¹² Gapuh nunman ni eleg pangulugan idan Jews ey impeang-ang law Apu Dios hu binabbal tuddan Gentiles et mangulug ida. Nem nema-ma binabbal tullin hi-gada hedin mengullug idalli law emin hu Jews.

Ya elaw ni penellakniban Apu Dios ni tuu, yadda Jews niyadda Gentiles

¹³ Hi-gayun Gentiles hu nakka pampenghelin nunya. Hi-gak hu pinutuk Apu Dios ni mambalin ni apostle yu. Et nakka manhehellun mengippahding ni nunyan ngunuk ¹⁴ ma-lat wada inna-nuddan edum kun Jews ni meemmeh ni hi-gayun Gentiles et ilah tu ey mehellakniban ida dama edum ni hi-gada. ¹⁵ Kayyaggud hu nambalanan ni nengiwallengan Apu Dios idan Jews ni nekemtang, tep inebulut dakeyu law ni hi-gatu. Nem hedin mengullug ida dama law hu Jews ey nema-man kayyaggud alin peteg hu meippahding gapuh ni hemek Apu Dios ni hi-gatsun emin. Em, ya kakinayyaggud alin nunman ni meippahding ey henin ketegguan ni netey.

¹⁶ Hi-gatsun Jews ey daitu kaebbulutan Apu Dios, tep nahlag itsun Abraham. Pinilin Apu Dios hi Abraham ni tuu tu, anin idan helag tu. Ya kei-elligan tu huyya, ey ya etan handilin alinah ni mekapyan sinapay. Tep ya elaw tayu ey itsu kaum-e-kal ni hampekan tayu kaiappit nan Apu Dios. Hedin inebulut Apu Dios humman ni in-appit tayu, ey humman keang-angan tu e tuka ibbilang ni kayyaggud ni emin etan nepalut ni alinah. Huyyan hampekan alinah ey heni hi Abraham. Ya etan edum ni nepalut ni alinah ey heni humman ida Jews ni helag tu. Kamei-ellig mewan etan ni keyew e hedin kayyaggud hu lamut tu, ey kayyaggud dama hu pangetu. Ey hi Abraham hu heni lamut ey yadda helag tu hu heni panga. ¹⁷ Nem sinungil Apu Dios

hu edum ni pangan olibah, et hi-gayuddan Gentiles hu heni pangan olibah ni nealay simmemel hu inhuup tudman ni sinungil tu ma-lat makitegu kayun nunman ni neitnem ni olibah. Ya kei-elligan nunman ni neitnem ni olibah ey yadda Jews, tep hi-gada hu pinutuk dedan Apu Dios ni pantu-u tu, nem dingkug Apu Dios ida edum ni Jews et ya inhullul tun hi-gada ey hi-gayun Gentiles. ¹⁸ Nem entan tu kaney kedukdul kayu nem yadda Jews, tep nalpun hi-gada hu panyaggudan yu. Nem endi nalpun hi-gayun panyaggudan da.

¹⁹ Nem wadan penghel idan edum yuy “Nem sinungil tudda et maihullul kami ma-lat hi-gami hu ebbuluten tun tuu tu.” ²⁰ Makulug ni neihullul kayun hi-gada tep eleg ida mangulug. Ey hedin hi-gayu, man inebulut dakeyun tuu tu tep kayu kamengullug, nem mahapul ni pannananeng yun iddinel hu hemek tun hi-gayu. Tep hedin eleg yu pannananeng, man iwalleng dakeyu dama. Et humman hu, entan pampahhiyya yu, nem helipat-i yu ma-lat eleg maipahding ni hi-gayu hu neipahding ni hi-gada ²¹ Yadda Jews ey tuu dedan lan Apu Dios ida, nem inwalak tudda, tep eleg ida mengu-unnud. Hedin hanniman dama pehding yu, ey iwwaklin dakeyu daman Apu Dios.

²² Ma-nu tep em, mahmek hi Apu Dios, nem tudda kakastigua hu kamangngenghay ni hi-gatu, heniddan Jews ni eleg mengu-unnud ni hi-gatu. Nem hedin hi-gayu, man dakeyu kahehmeka. Nem hedin eleg yu pannananeng hu yuka pengullug ni hi-gatu, ey iwwaklin dakeyu dama, et mei-ellig kayu etan ni pangan tungngilen tu.

²³⁻²⁴ Anin idan Jews ni inwalleng Apu Dios, et ibbangngad tuddad netungilan da hedin mambangngad idan mengullug ni hi-gatu, tep hi Apu Dios ey kabaelan tun pehding humman. Nelallakkah ni bangngaden Apu Dios ida, tep tuu tudda dedan. Nem hedin hi-gayu, man beken kayun sigud ni tuu tu, nem imbilang dakeyud pamilyah tu. Huyya kei-elligan etan ni kandan nelallakkah ni pebangngad etan netungil ni pangan neitnem ni olibah di netungilan tu nem ya etan an umtungil ni pangan nealay simmemel ni olibah et an ihullul etan di pangan netungil ni neitnem ni olibah. *

Ya pemmekan Apu Dios ni tuu, anin hipa neitu-wan tu

²⁵ Kaegiegi, pinhed kun peamtan hi-gayu etan eleg meamtan nunman ingganah nunya, ma-lat eleg kayu mampahhiya e kanyuy dakeyu kapehebballin Apu Dios nem yadda Jews. Mahapul ni ewwatan yu, e ya eleg pengullugiddan edum ni Jews ey eleg mannananeng. Tep mepappeg ali hedin mengullug idan emin hu Gentiles ni pinilin Apu Dios. ²⁶ Hedin medetteng ali humman ni nagtud ni aggew ey mehellakniban idallin emin hu Jews e helag Israel. Huyyalli hu amnuan ni neitudek di ehel Apu Dios e kantuy
“Wadalli melpud Zion ni umhelaknib et hi-gatulli menikked ni lawah ni kapehpehding idan helag Jacob. ²⁷ Yallin nunman ey pessinsahan kun emin hu liwat da et umamnu hu nekitbalan kun hi-gada.” †

²⁸ Yadda Jews, ey buhul idan Apu Dios nunya, tep daka kehinga hu kameituttuddun impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu.

* **11:23-24** 11:23-24 Ya keibbellinan tu huyya ey nelakah ni pebangngad Apu Dios ida Jews di pamilyah tu, tep tuu tudda dedan. † **11:27** 11:27 Isaiiah 59:20-21

Nem ya nengahingan da ey nambalin ni panyaggudan yu. Nem nanengtun yadda Jews hu pinilin Apu Dios ni pantu-u tu, et nanengtun hu impemihed tun hi-gada tep yadda la impakulug tun aammed dan nunman. ²⁹ Tep hi Apu Dios ey eleg tu kekyata hu nemilian tun hi-gada, anin idan pengippahdingan tun panyaggudan da. ³⁰ Hi-gayuddan Gentiles ey manghay kayu et eleg yu u-unnud hi Apu Dios ni laputu, nem himmek dakeyun hi-gatu tep kinehing idan Jews. ³¹ Em, ingganah nunya ey eleg ida mengu-unnud ni hi-gatu. Nem yallin edum ni aggew ey hehmeke tuddalli dama, henin nammekan tun hi-gayun Gentiles. ³² Humman impahding Apu Dios ni mengippeang-ang e emin hu tuu, Jews niyadda Gentiles, ey nan-iingeh idan emin e neliwtan ida, et humman hu, nammekan tun hi-gadan emin.

Ya kakinayyaggud niya dayaw Apu Dios

³³ Kayyaggud ni peteg hu Dios tayu! Makulug ni et-eteng hu hemek tun hi-gatsu. Endi henin hi-gatu, tep inamta tun emin. Eleg tayu han-awat hu kalinaing tu niya gaputun tuka pengippahdingiddan tuka pehding. ³⁴ Makulug numan etan intudek lan Isaiiah e prophet e kantuy "Endi hakey ni nengantan nemnem Apu Dios niya endi mabalin ni menuttuddun hi-gatu. ³⁵ Ey endi hakey ni tuun tu impautangan hi Apu Dios."

³⁶ Em, makulug humman, tep emin eya wadan nunya ey nalpun hi-gatu. Hi-gatu hu nangged ni emin. Ey emin lintu tu niya emin kamekapkapy ey keiddeyyawan tu. Dayaw tayun ingganah hi Apu Dios! Amen.

12

Yadda etan pehding ni mengippeamleng nan Apu Dios

¹ Hi-gayun kaegiegi, ey inewatan tayu law e et-eteng hu hemek Apu Dios ni hi-gatsu, et humman hu, nakka e-helan hi-gayu e i-appit tayu annel tayun hi-gatu et ipahding tayun emin hu kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud ma-lat peamleng tayu, tep humman hu neiptek ni penaydayaw ni hi-gatu. ² Entan tu iu-unnud di kapehpehding idan eleg mengullug, nem mahapul ni belliwana yu hu yuka pannemnem, ma-lat yumaggud hu elaw yu. Tep hedin hanniman pehding yu, man makulug ni amtaen yu hu pinhed Apu Dios ni pehding yun kayyaggud e humman mengippeamleng ni hi-gatu.

³ Kabbabbal hi Apu Dios ni hi-gak, et idwat tu kabaelan kun mengituttuddun elaw tu. Et yan nunya ey nakka e-helan hi-gayun emin e entan tu nemnem e nekatta-gey kayu nem ya makulug ni ingkatuu yu, Nem abulut yu e ya kabaelan ni hanhakkey ni hi-gayu ey neipuun di kahinammad ni yuka pengullug nan Apu Dios, tep eleg man-iingeh, nem wada hakkey ey iddawtan tun kabaelan tu. ⁴ Henin annel tayu e hakey, nem dakel hu parteh tu niya nambakbaklang hu kabaelan dan pehding. ⁵ Et hanniman ni hi-gatsun kamengullug, tep anin ni dakel itu e nambakbaklang hu neitu-wan tayu, et heni itu hakey ni annel gapuh ni neiegian tayun Jesus Christo.

⁶ Gapuh ni binabbal Apu Dios ni hi-gatsu ey indawtan dait sun emin ni nambakbaklang ni kabaelan. Et hedin ya neidwat ni hi-gam ni kabaelan ey ya mantuttuddun impeamtan Apu Dios, ey humman ipahding mu. Nem mahapul ni kullugen mu e makulug humman ni

impeamta tun hi-gam. ⁷ Ey hedin ya neidwat ni kabaelan mu, ey ya umbaddang ni edum ni tuu, ey mahapul ni humman hu ipapaptek mun pehding. Ey hedin ya kabaelan ni mantuttuddu hu neidwat ni hi-gam, ey humman hu ipahding mu. ⁸ Ey hedin ya mengihhammad ni kapengullug ni edum hu kabaelan ni indawat Apu Dios ni hi-gam, ey humman ipahding mu. Hedin ya kabaelan ni hakey ey ya um-idwat ni hipan kameidwat, ey mahapul ni eleg tu ukkuhan umbaddang. Hedin ya mengipappangnguluddan kamengullug hu kabaelan ni indawat Apu Dios ni hi-gam, ey mahapul ni manhehellu kan mengippahding ni nunman. Ey hedin ya umbaddang idan angehemmek hu kabaelan mun indawat Apu Dios, ey mahapul ni man-am-amleng kan memaddang ni hi-gada. *

⁹ Mahapul ni makulug hu impeminhed yun edum yu e nalpud puhu yu. Dekug yu lawah et ya kayyaggud hu u-unnuden yu. ¹⁰ Pan-impipinhed kayu henin kapan-impipinhediddan han-aaggin kamengullug nan Jesus Christo. Ey ya pengibbilang yun edum yun tuu, ey ida kametbal nem hi-gayu. ¹¹ Panhehellu kayun menginggunnun pengunnun Apu Jesus niya u-unnud yu pinhed tu. ¹² Ey pan-am-amleng kayu tep wada tayu kanamnamahan panyaggudan tayun melpun Apu Dios gapuh ni tayu kapengullug. An-anusi yu ligat yu niya entan tu isiked ni mandasal. ¹³ Hedin wada mahapul ni edum yun kamengullug, baddangi yudda. Ey apnga yudda kamanda-guh di baley yu, entan tudda ihingal.

¹⁴ Anin ni yuka panlelehani kapehding ni edum yun tuu, et entan tudda idusi, nem idasali yudda. ¹⁵ Hedin wada kaman-am-amleng, pekiam-amleng kayu, niya hedin wada ligat ni hakey, ey ligat yun emin. ¹⁶ Ang-ang yu et ya kayyaggud pandadagyuman yu. Entan tu peta-gey annel yu, nem pekikkillaw kayudda etan ni tuun nebabah saad da. Ey entan tu nemnem e nelaing kayu niya amta yun emin.

¹⁷ Hedin wada lawah ni impahding ni edum yun tuun hi-gayu, ey entan tu ibleh, nem ya kayyaggud hu pahding yun hi-gada. Ang-ang yu ma-lat emin hu pehpehding yu, ey kayyaggud hu kapannemnem idan edum ni tuu. ¹⁸ Ipahding yu kabaelan yun mekibi-biyag ni melinggep di emin ni tuu hedin mabalin. † ¹⁹ Kaegiegi, entan nisi tu ibleh hedin wada lawah ni impahding dan hi-gayu, tep ngenamung hi Apu Dios ni mengastigun hi-gada. Tep neitudek di ehel tu e kantuy “Hi-gak hu mengibleh niya mengastigu etan ni tuun wada lawah ni impahding tun hi-gayu.” Huyya inhel Apu Dios. ‡

²⁰ U-unnud tayu impatudek Apu Dios ni kantuy “Hedin wada tuun angebe-hel dakeyu, ey pangan yu hedin neupa, niya idwasi yun innumen tu hedin na-wew. Tep hedin ippahding yu huyya, ey umbaing ni nengipahdingan tun lawah ni hi-gayu.” § ²¹ Hedin wada lawah ni pehpehding dan hi-gayu, ey entan tu peapput hu nemnem yu, nem ipahding yu kayyaggud ma-lat meapput hu lawah.

13

Ya pengu-unnudan tayuddan ap-apu tayun kamanggunnud gubilnu

* **12:8** 12:8 [6-8] Ang-ang yu 1 Corinthians 12:4-11. † **12:18** 12:18 James 3:18 ‡ **12:19** 12:19 Deut. 32:35 § **12:20** 12:20 Proverbs 25:21-22

¹ Emin itsu ey mahapul ni u-unnuden tayudda hu ap-apun kamangn-gunnud gubilnu, tep hi Apu Dios hu nengiha-ad ni hi-gadad saad da niya hi-gatu nengidwat ni kelebengan dan man-ap-apu. ² Et humman hu, hedin wada tuun tuka kehingga ap-apud gubilnu, ey heni hi Apu Dios hu kinehing tu, et humman hu mekastigu. ³ Tep hedin kayyaggud hu elaw ni tuu, ey endi umhulun ni bungnetan idan ap-apud gubilnu. Tep yadda etan lawah daka pehpehding hu daka ibbungnet. Et humman hu, ya kayyaggud ipahding yu et tettebalen dakeyun ap-apu. ⁴ U-unnud yudda tep hi-gada bega-en Apu Dios ni mengingngunnun panyaggudan yu. Nem hedin ippahding yu lawah, ey humman tekkutan yu, tep indawat Apu Dios hu kelebengan dan mengastigun tuun kamengippahding ni lawah. ⁵ Et humman hu, mahapul ni u-unnuden tayudda, beken ni gapu tep itsu kaumtakut ni kekastiguan tayu, nem gapu tep inamta tayu e humman hu neiptek ni pehding ma-lat melinggep hu nemnem.

⁶ Et mukun lebbeng tun mambeyyad itsun buwis idan ap-apu, tep hi Apu Dios hu nemilin hi-gadan mengippatek ni ngunud gubilnu. ⁷ Et humman hu, mahapul ni beyyadan tayun emin hu hipan mahapul ni mebeyyadan. Ey mahapul ni beyyadan yu buwis yu, u-unnud yudda niya tettebal yudda etan kametbal.

Yadda kayyaggud ni pehding di edum ni tuu

⁸ Hedin wada utang yu, ey bayadi yu, ma-lat endi yu nemnemnemen. Nem wada hakey ni mahapul ni eleg tayu lilliwwanan kenayun ni heni utang tayu, e mahapul ni man-impipinshed itsun emin. Tep ya tuun pinheden tu edum tun tuu, ey inu-unnud tun emin hu Tugun Apu Dios. ⁹ Tep hedin u-unnuden yu etan tugun ni kantuy pinheden yu hu edum yun tuu, henin impeminhed yun annel yu, man inu-unnud yun emin eyadda intugun Apu Dios, e kantuy: Entan tu iebek hu ahwa yu, entan patey, entan panekew, entan ameh ni limmun edum yu, niyadda edum ni intugun tu, ey neihakkey di hakey ni tugun e kantuy pinheden hu sinakdul henin impeminhed ni annel. ¹⁰ Tep hedin pinheden tayu edum tayun tuu, ey eleg tayu ippahding hu lawah ni hi-gada. Et humman hu, hedin wada impeminhed tayun edum tayu, ey tayu kau-unnudan emin hu intugun Apu Dios ni hi-gatsu.

¹¹ Beken ni humman ni ebuh pehding tayu, nem inamta tayu e mahapul ni pehding tayun emin kabaelan tayun mengu-unnud nan Apu Dios, tep nekemtang law pengingngunnun tayun pengunnu tu. Tep kamangkedettengi law hu kehellakniban tayu, beken ni henin eman ni lallappu tun nengulugan tayu. Et humman hu, beken ni tayu pelinlinwannan. Eleg tayu iu-unnud di tuun mahiga e kaman-u-uggip anin ni wada inggunu tu. ¹² Heni kamangkewa-wa, e anggagannu law ni kawwalwal. Mukun mahapul ni dedkugen tayu hu lawah, ihhammad tayu hu tayu kapengullug, niya ipahding tayu kayyaggud ma-lat mandaddan itsun mekihhanggan Satanas. Et heni itsun sindalun nandaddan ni mekiggubbat e nanhappiyaw niya nan-ispadah. ¹³ Mahapul ni ya kayyaggud hu elaw tayu niya henin elaw ni newalwalan hu nemnem tu, tep beken law ni heni nangetan hu nemnem tayu. Et mukun mahapul ni issiked tayu law ni meki-emuemmung idan tuun lawah daka pehpehding, issiked tayun mambutteng, niya beken itsun makibii winu makilaki. Entan

pandedeppap yu niya entan kaemeh ni wadan edum yun tuu. ¹⁴ Nem ya kayyaggud ey iingneh tayu elaw tayun Jesus Christo e Apu tayu. Ey entan tu u-unnud hu lawah ni pinhed ni neitu-wan yun lawah.

14

Ya eleg pemihhulin edum ni kamengullug

¹ Hi-gayun kamengullug, abulut yudda etan tuun eleg maihammad hu daka pengullug ni nemihed ni meki-emmung ni hi-gayu. Nem entan pakihubeg yun hi-gada meippanggep etan ni daka ibbilang ni neiptek winu neipngil ni kapehding. ² Henin kennen e hedin eleg maihammad hu kapengullug ni tuu, ey tuka kulluga e pi-yew hu pengihhidnaan ni detag, et ebuh hu kameitnem ni tuka ihhida. Nem hedin neihammad hu kapengullug ni tuu, ey tuka kennan emin hu kamekkan. ³ Nem anin ni hanniman, et entan tu pihul ida edum yu. Hi-gayuddan kamengngan ni emin ni kamekkan, ey entan tudda pihul hu edum yun wada eleg da kenna. Hanniman daman hi-gayun wada eleg da kenna e entan tudda pihul hu kamengngan ni emin ni kamekkan, tep inebulut dakeyun emin nan Apu Dios. ⁴ Hakey pay ey eleg mabalin ni hi-gatsu menghel ni lawah edum ni hi-gatsu, ey kayyaggud hu edum, tep bega-en dakeyun emin nan Apu Dios, et hi-gatu ngu ngenamung ni menghel hedin neiptek winu neihalla kapehding ni hakey ni tuu. Ey inamta tayu e hi Apu tayun hi Jesus Christo hu memaddang idan tuu tu, ma-lat ya kayyaggud ipahding da.

⁵ Wadadda edum ni tuun kanday “Wada hu neputuk ni aggew ni penaydayawan nan Apu Dios.” Nem kan ni edum ni tuu ey “Eleg, tep nan-iingeh ni emin hu aggew.” Nem beken humman ni yu panhahallaan, nem wada hakkeyey ngenamung tun mannemnem ni pinhed tun penaydayawan tun Apu Dios. ⁶ Nem entan tu nemnem e neipngil hu elaw da hedin bimmaklang ida, tep ya etan tuun wada tuka pekeddukdul ni aggew ni penaydayawan tun Apu Dios ey humman hu aggew ni tuka penaydayawi. Hanniman dama etan ni tuun tuka kennan emin kamekkan, tep humman ni tuka pehpehding ey meideyyaw hi Apu Dios, tep hi-gatu tuka pansalamatin nengidwatan tun nunman ni kennen. Anin daman etan ni tuun wada eleg tu kennan kamekkan et hi Apu Dios dama kameiddeyyaw, tep hi-gatu dama tuka pansalamatin kennen tu.

⁷ Emin itsun kamengullug, anin ni yan nunyan ketaggu tayu, niyallin ketteyyan tayu ey mahapul ni hi Apu Jesus peamleng tayu, et beken ni ya annel tayu. ⁸ Tep ya gaputun mategu itsu ey keiddeyyawan Apu Jesus. Ey anin ni mettey itsu et hi-gatu metlaing hu meiddeyyaw, tep yad kad-an tu lawwan tayu. Et humman hu, anin ni mategu itsu winu netey itsu et tuu daitsun Apu Jesus Christo. ⁹ Tep netey et metagwan ma-lat hi-gatu hu pan-ap-apuddan mategu niyadda nangkety. ¹⁰ Et humman hu, beken ni nebahah hu tayu pengibbilang ni edum tayun kamengullug e eleg tayudda pihhula. Beken ni kayyaggud humman ni pehding, tep hakey alin aggew ey um-ehngeng itsullin emin di hinanggan Apu Dios ma-lat mebistigal itsu. Et mahmahan tun hanhakkey ni hi-gatsu hedin hipa hu impahpahding tayu. *

¹¹ Neitudek dedan huyyad ehel Apu Dios e kantuy

* 14:10 14:10 Ang-ang yu 2 Corinthians 5:10

“Hi-gak ni Dios ni wadan ingganah ey kangkuy: Makulug e emin ali tuu ey mandukkun idad hinanggak ni menaydayaw ni hi-gak niya e-helen dalli e hi-gak hu makulug ni Dios.” †

¹² Em, wadalli hakkeyey mahapul ni e-helen tud hinanggan Apu Dios emin hu impahpahding tun ketaggu tu.

¹³ Et humman hu, isiked tayun umpihupihul ni edum tayun tuu, nem ya pehding tayu ey nemnem tayu ma-lat beken itsun umhulun ni panliwwatan idan agi tayun kamengullug. ¹⁴ Gapuh ni neiegian kun Apu Jesus ey inamtak e endi kamepi-yew ni kennen. Nem hedin wada tuun tuka kulluga e wada pi-yew ni kennen, ey makulug ni manliwwat hedin kennen tu hu tuka pi-yewa. ¹⁵ Hedin kebabahan ni kapengullug ni edum tayu hu pengngannan yu etan ni kantuy pi-yew, nem yuka kenna, ey humman keang-angan tun endi impeminhed yun agi yu. Et humman hu, helipat-i tayu et beken ni ya kennen hu memambah ni kapengullug idan agi tayun ingkatey daman Jesus Christu hu panyaggudan da. ¹⁶ Anin ni inamta yu e beken ni panliwwatan hu ipahding yu, ey heballi entan tu ipahding hedin wada kamenghel ni lawah humman. ¹⁷ Tep hi-gatsun neila-kam di kapan-ap-apu ni Apu Dios ey beken ni ya tayu kakenna niya kainnuma hu importanteh, nem ya kumaddan hu kakinayyagud ni elaw, ya linggep niya amleng tayun kamelpun Ispirituh Apu Dios. ¹⁸ Hedin henin nunya hu pehding tayun mengu-unnud nan Jesus Christo, ey peamleng tayu hi Apu Dios niya tettebalen daitsun edum ni tuu.

¹⁹ Et humman hu, ya mengippelinggep ni hi-gatsu ni ya mengihhammad ni kapengullug ni edum tayu hu ipahding tayu. ²⁰ Anin ni inamta tayu e dammutun kennen hu hipan kamekkan, et entan tu ekan hedin humman memambah ni kayyagud ni impahding Apu Dios idan agi tayu. Ma-nu tep em, endi hu pi-yew ni kamekkan, nem lawah hedin kennen tayu hu kapi-yewan edum ni agi tayu, et humman hu umhulun ni panliwwatan tu. ²¹ Heballi ew entan ekan yun detag, entan inum yun kaumbuteng niya entan tu ipahding hu hipan kaumhulun ni kapanliwwasin agi tayun kamengullug. ²² Nem hedin muka kulluga e beken ni liwat hu muka pehpehding, ey wadan hi-gam. Ngenamung kayun Apu Dios ni nengamtan nunman. Tep man-am-amleng etan tuun eleg mandinwa etan di tuka pehding, tep kamedinnel e neiptek humman ni impahding tu. ²³ Nem ya tuun kamandinwa hedin kayyagud winu lawah hu pengngannan tu etan ni mekkan, ey heballi eleg tu kenna, tep manliwwat nan Apu Dios hedin kennen tu. Tep ya nengannan tu ey eleg maipuun di tuka pengullug. Em, manliwwat hu tuu hedin ipahding tu hu tuka kullugan neihalla.

15

Ya pengippeamlengan ni edum ni kamengullug

¹ Hi-gatsun nehammad hu tuka pengullug ey mahapul ni ennusan tayun baddangan ida etan edum ni tuun kulang daka pengullug, et beken ni ya panyaggudan tayun ebuh hu nemnemen tayu. ² Emin itu ey mahapul ni peamleng tayu hu edum tayu, hedin humman panyaggudan da, ma-lat maihammad hu pengullug da. ³ Tep hanniman impahding Christo e eleg tu peamleng hu annel tu. Humman hu

† 14:11 14:11 Isaiah 45:23

inamnuan etan ni impatudek Apu Dios ni meippanggep ni hi-gatu e kantuy "Hi-gak hu neilawwan ni pihul idan tuun hi-gam e Apu Dios." *

⁴ Huyya keang-angan tu e emin impatudek Apu Dios ni nunman ey neitudek ma-lat pan-adalan tayu niya ma-lat maihammad hu dinel tayun hi-gatu. Tep ya impatudek tu hu kaumbaddang ni hi-gatsun mengan-anus ni ligat tayu, niya mengippetuled ni hi-gatsun mengitultuluy ni mengu-unnud ni hi-gatu.

⁵ Ya dasal kun Apu Dios e kakelpuin kabaelan tayun mengan-anus idan ligat tayu niya mengihhammad ni tayu kapengullug ni hi-gatu ma-lat eleg itsu medismayah ey baddangan dakeyu ma-lat melinggep hu pekibi-biyagan yun pengu-unnudan yun elaw Jesus Christo. ⁶ Huyya pinhed kun pehding yu ma-lat emin kayu ey man-uunnud hu yuka penaydayaw nan Apu Dios e Aman Jesus Christo e Apu tayu.

Ya pehding ni pandeyyaw nan Apu Dios

⁷ Et humman hu, pan-in-aabulut kayu henin nengabulutan dakeyun Jesus Christo ma-lat kaideyawan Apu Dios. ⁸ Tep inamta yu e immali hi Christo eyad puyek et mambalin ni bega-en idan Jews ma-lat amtaen da e immamnu law hu impakulug lan Apu Dios idan aammed da. ⁹ Ya hakey pay ni gaputun inlian Christo eyad puyek ey ma-lat wada dama inna-nuddan Gentiles ni menaydayaw daman Apu Dios tep ya hemek tun hi-gada. Huyya inamnuan ni neitudek dedan di ehel Apu Dios e kantuy

"Meki-dummak idan Gentiles ni menaydayaw ni hi-gam e Apu Dios. Ey i-ena-appéh ku hu penaydayaw kun hi-gam." † ¹⁰ Wada pay impatudek Apu Dios e kantuy "Hi-gayun Gentiles, ey pakiam-amleng kayuddan pinilin Apu Dios ni tuu tu." ‡ ¹¹ Ya hakey pay ni neitudek ey kantuy "Emin kayun Gentiles, ey daydayaw yu hi Apu Dios. Em, emin kayun tutu-ud puyek, ey pan-a-appéh kayun penaydayaw yun hi-gatu." § ¹² Wada dama intudek lan Isaiaah ni meippanggep nunya e kantuy "Wadalli lakin mei-ungngan melpud helag Jesse, et hi-gatulli pan-ap-apun emin ni Gentiles niya hi-gatullin ebuh hu iddinél dan menellaknib ni hi-gada." *

¹³ Et humman hu, nakka iddasal nan Apu Dios, e neipuunan ni tayu kanamnamahan kehellakniban tayu ma-lat peamleng dakeyu, pelinggep dakeyu gapuh ni yuka pengullug niya ma-lat ihammad tu dinel yun hi-gatu, gapuh ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios ni wadan hi-gatsu.

Ya ngunun Paul ni indawat Apu Dios

¹⁴ Kaegiegi, nakka medinnel e eleg kayu mangkulang ni kakinayyag-gud yu niya dakel law inamta yun meippanggep nan Jesus Christo et dammutun manhintutugun kayu. ¹⁵ Nem anin ni hanniman ey wada tuled kun nengituede ni pinhed kun penemnem ni hi-gayu. Ey wada tuled kun nanghel nunya, tep hi Apu Dios e kabbabal hu nengidwat eyan ngunuk ¹⁶ ni an mantuttudduddan Gentiles tep bega-en tuwak nan Apu Jesus Christo. Heni-ak padin mengippeamtan hi-gada meippanggep ni penellakniban Apu Dios ni tutu-u, ma-lat hedín

* 15:3 15:3 Psalm 69:9 † 15:9 15:9 Ang-ang yu 2 Samuel 22:50 et ya Psalm 18:49 ‡ 15:10 15:10 Deut. 32:43a § 15:11 15:11 Psalm 117:1 * 15:12 15:12 Isaiaah 11:10

kullugen da, man hi-gada hu ebbuluten tun mei-appit ni hi-gatu gapuh ni baddang ni Ispirituh tu.

¹⁷ Ey gapu tep binaddangan tuwak nan Jesus Christo ey nakka man-am-amleng eyad kapengunnun Apu Dios ni hi-gak. ¹⁸ Endi edum ni nak e-ehhelen nem ebuh hu baddang Christo ni hi-gak ma-lat mangulug ida Gentiles ni hi-gatu gapuh ni intuttudduk ni hi-gada niya impahpahding ku. ¹⁹ Nengulug ida pay tep yadda miracles ni impahding ku. Kinabaelan kun nengipahding idan nunya gapuh ni et-eteng ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios. Et yad emin di linawwan ku ey intuttudduk hu impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu, neipalpuud Jerusalem ingganah di Illiricum. ²⁰ Tep ya pinhed ku dedan ey peamtak hu meippanggep nan Jesus Christo idad tutu-un eleg ni mengamtan hi-gatu, tep hedin umlawwak mewan ni an mantuttuddudad tutu-un nangngel law ni meippanggep ni hi-gatu ey heni-ak beken ni apostle e nak hek-ilen hu edum di ngunu da. ²¹ Hanniman hu impahding ku ma-lat peamnuk etan neitudek ni kantuy

“Yadda eleg mengamta niya eleg mangngel meippanggep ni hi-gatu hu an pantuttudduan ma-lat amtaen da niya ma-lat awatan da elaw tu.” †

Ya nannemneman Paul ni tu penang-angan idan kamengullug di Rome

²² Netenaktakkak ni um-alid tan tep nak nantuttuddud edum ni bebley. ²³ Nem yan nunyan negibbuh law ngunuk deya, ey dammutun um-ali-ak ditan, tep nebayag dedan ni pinhed kun um-ali. ²⁴ Nakka nemnemneman manda-guh ditan ni nekemtang ni lawwan kud Spain, et hedin dammutu, ey baddangi yuwak ni lawwan kudman. ²⁵ Nem yan nunya, ey umlawwak nid Jerusalem ni mengillaw eyan meibbaddang idan kamengullug diman. ²⁶ Tep ninemnem idan kamengullug di Macedonia niyad Greece ni um-idwat ni ibaddang daddan newetwet ni Jews ni kamengullug di Jerusalem. ²⁷ Ida kaman-am-amleng ni mengippahding nunya, tep daka nemnemnema, e et-eteng hu utang daddan Jews, tep hi-gadan Jews ni kamengullug hu nengituttuddun pehding dan meilla-kam di impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. ²⁸ Hedin negibbuh ni indawat ku huyyan pihhuh idan Jews ni inemung idan Gentiles, ey iddalan kuladtan ni an menang-ang ni hi-gayun lawwan kud Spain. ²⁹ Nakka medinnel e yan ellian kudtan, ey baddangan tuwak nan Jesus Christo ma-lat baddangan dakeyud keihhammadan ni yuka pengullug.

³⁰ Ey e-helen kun hi-gayuddan agik, e gapuh ni tayu kapengullug nan Jesus Christo e Apu tayu niya gapuh ni impeminhed tayun indawat ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gatsu, ey ibbagak anhan ni hi-gayu e idasali yuwak ma-lat baddangan tuwak Apu Dios di ngunuk, ³¹ niya ma-lat meihwangngak di kanenemnemaddan eleg mengullug di Judea ni pehding dan hi-gak. Ey ma-lat yadda kamengullug nan Apu Dios di Jerusalem ey ebbuluten da eya pihhuh ni illaw kun hi-gada. ³² Et hedin i-abulut Apu Dios, ey man-am-amlengngak ni um-alid tan ni mekiam-amleng ni hi-gayu. ³³ Ya nakka iddasal ey hi Apu Dios, e kakelpuin linggep hu kenayun ni wadan hi-gayun emin. Amen.

16

Ya nanggillig ni intugun Paul idan tuud Rome.

¹ Hi Phoebe e agi tayun biin kaumbabbaddang idan kamengullug di Cencrea ey ittelad tan. ² Abulut yun pan-eggi yu henin yuka pengebbulutin edum ni kamengullug nan Apu Jesus Christo, tep humman hu kayyaggud ni kapehding idan tuun Apu Dios. Et hedini wada mahapul tu, ey baddangi yu, tep binenaddangan tu dakel ni tuu. Anin numan ni hi-gak et binenaddangan tuwak.

³ Ey pinhed kun peamta yud Priscila nan hi Aquila e nak ida kanenemnema. Hi-gada numan hu impan-edum kun nanggunun impanganun Jesus Christo ni hi-gak. ⁴ Impeladdan da biyag da tep ya panyaggudan ku. Et-eteng nakka pansalamatin hi-gada. Anin idan Gentiles ni kamengullug et ida kamansalamat daman hi-gada. ⁵ Ehel yudda daman kamengullug ni kameemmuemmung di baley da, e nak ida kanenemnema.

Ey ehel yun Epenetus e gayyum kun nakappinshed ku, e nak dama kanenemnema. Hi-gatu hu nemangulun iAsia ni nengulug nan hi Jesus Christo. ⁶ Anin daman hi Maria e nekililligat ni nengipeamtaan tun hi-gayun meippanggep nan Jesus, et ehel yu e nak dama kanenemnema. ⁷ Ey ehel yu damad Andronikus nan hi Junias e nak ida kanenemnema. Jews ida dama, henin hi-gak niya nekielabut daddan hi-gak ni nunman. Ey anin idan apostles et daka tetbaladda. Hi-gada pay hu nemangulun nengulug nan Jesus Christo, nem hi-gak.

⁸ Ehel yu damaddan eyan ngeddanen ku e nak ida kanenemnema: hi Ampliatus e gayyum kun neiegin nan hi Jesus Christo, ⁹ hi Urbanus e bimnenaddang ni hi-gamid ngunun Christo, hi Stachys e nakappinshed ku, ¹⁰ hi Apelles e impeang-ang tu numan hu tuka pengullug nan Jesus, yadda pamilyah nan Aristubulus, ¹¹ hi Herodion e edum kun Jew, niyadda dama kamengullug di baley Narcissus.

¹² Ey ehel yu e nak dama kanenemnemadda etan mahlun mansilbin Apu Jesus, e di Tryphaena nan Tryphosa, et hi Persis e gayyum kun peteg e mahludaman mansilbin Apu tayu, ¹³ hi Rufus e mahludaman mansilbin Apu tayu, et hi inetu e tuwak numan kaibbilang ni u-ungnga tu, ¹⁴ hi Asinkeritus, hi Pehlegon, hi Hermes, hi Patrobas, hi Hermas niyadda etan edum dadtan ni kamengullug, ¹⁵ hi Pilologus, hi Julia, hi Nereus niya etan agi tun bii, hi Olimpas niyadda edum dadtan ni kamengullug.

¹⁶ Hedin meemmung kayun mandeyyaw nan Apu Dios, ey peang-ang yu hu yuka pan-impipinhed. Emin ida kamengullug di deyan kameemmuemmung ni kamandaydayaw nan Jesus Christo, ey kanday dakeyu kanenemnema.

¹⁷ Kaegiegi, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. Helipat-i yu et eleg kayu mekidagdagyum ida etan ni tuun kaumhuhulun ni kegednedwaan yu, e kamemahbah ni yuka pengullug. Daka kehinga hu kameituttuddun meippanggep nan Jesus Christo ni neituttuddun hi-gayu. ¹⁸ Yadda tuun hanniman hu elaw da ey beken ni hi Apu tayu e hi Jesus Christo hu daka u-unnuda, nem ya panyaggudan dan ebuh hu daka nenemnema. Kayyaggud ni peteg daka penappihappit malat haulen dadda etan nelakah ni mehe-ul. ¹⁹ Nandingngel hu yuka pengu-unnudin Jesus, et mukun nakka man-am-amleng tep hi-gayu.

Pinhed kun peingha yun mengippahding ni kayyaggud, et beken ni ya lawah hu ipenahding yu. ²⁰ Et hi Apu Dios e kakelpuin linggep hu memaddang ni hi-gayu ma-lat anggegannu ey apputen yu hi Satanas. Ya nakka iddasal ey mewedda hu binabbal Apu Jesus Christo ni hi-gayu.

²¹ Hi Timothy e kamekingunggunun hi-gak ey kantuy dakeyu kanemnemnema. Hanniman damad Lucius, hi Jason et hi Sosipater e edum kun Jews.

²² Anin hi-gak e hi Tertius e nengipetudekan Paul eyan tudek ey nak dama kae-hela e dakeyu kenemnemnan emin, tep hi-gak dama hu hakey ni kamengullug nan Apu Jesus.

²³ Kan Geyus ey dakeyu dama kanemnemnan emin. Hi-gatu kambaley ni nakka panha-adi niya yadya kakeemmuemmungin edum tayun kamengullug.

²⁴ (Nakka iddasal e meweddan hi-gayun emin hu binabbal nan Jesus Christo e Apu tayu. Amen.)

²⁵ Daydayaw tayu hi Apu Dios, tep kabaelan tun mengihhammad ni yuka pengullug nan Jesus Christo e neipun di intuttudduk mippanggep ni neteyyan tun panyaggudan tayu. Huyyan neituttuddu ey eleg meamtan lan nunman. ²⁶ Nem ya law nunya ey impeamtan Apu Dios, et dammutu law ni han-awat tayudda hu impatudek tuddan prophets tun nunman. Et yan nunya ey hi Apu Dios e endi laputu niya endi pappeg tu hu nengipanghel ni mahapul ni meituttuddu idan tutu-ud kebbebley di puyek hu meippanggep ni hi-gatu ma-lat mangulug ida niya ma-lat u-unnuden da.

²⁷ Hi Apu Dios ni ebuh hu makulug ni nengamtan emin ey hi-gatu hu daydayaw tayun ingganah tep ya impahding Jesus Christo. Amen.

Ya Nemangulun Tudek Paul idan Kamengullug di Corinth

¹ Hi-gak e hi Paul et hi Sostenes e agi tayun kamengullug hu nengitudek ni nunya. Hi-gak ey pinutuk tuwak Apu Dios ni pan-apostle nan Jesus Christo.

² Huyya tudek min hi-gayun kamengullug di Corinth ni pinilin Apu Dios ni tuu tu. Binendisyonan dakeyu et ibilang dakeyun kayyaggud gapuh ni nengulugan yun Jesus Christo, heniddan emin ni kamengullug di kebebheley ni kamenaydayaw nan Jesus Christo e Apu tayun emin.

*Ya et-eteng ni baddang Apu Dios idan kamengullug di Corinth
(Ephesians 1:3-14)*

³ Pinhed kun meweddand hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.

⁴ Nakka mansalamat ni kenayun nan Apu Dios tep ya binabbal tun hi-gayu gapuh ni neiegian yun Jesus Christo. ⁵ Tep gapuh ni neiegian yun hi-gatu ey et-eteng law hu kabaelan yu et yu law kaewwasi hu elaw tu niya nelaing kayu law ni mengituttuddun meippanggep ni hi-gatu. ⁶ Ey nebaliwan law ni kayyaggud hu elaw yu, tep kinulug yu hu intuttudduk ni meippanggep nan Christo. ⁷ Et humman hu, nakka medinnel e endi yu pangkullangan ni kabaelan yun nalpun Apu Dios eyan tayu kapenehheggedin ellian Jesus Christo e Apu tayu. ⁸ Hi-gatu mengihhammad ni yuka pengullug ma-lat endilli hu bahul yun hemmeken tun kedettengan alin etan ni aggew ni ellian tun menuwet ni tuu. ⁹ Hi Apu Dios hu kameiddinnel ni mengippahding ni emin nunya, tep emin hu tuka e-hela ey tuka ippahding. Ey hi-gatu hu nemutuk ni hi-gayun meki-eggin U-ungnga tu e hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya kapanhahallaidan kamengullug di Corinth

¹⁰ Hi-gayun kaegiegi, dengel yu anhan eya e-helen kun tugun Apu tayu e hi Jesus Christo. Mahapul ni kayyaggud hu pandadagyuman yu ma-lat eleg kayu magenadwa, nem man-uunnud kayun menguunnud nan Apu Dios. ¹¹ Nakka pan-ittugun huyya, tep indaddatteng idan nalpud baley di Cloe e wadadda kunun hi-gayun kaegiegi hu kamantututut. ¹² Tep wadadda kunu edum ni hi-gayun kanday hi-gak e hi Paul hu daka u-unnuda. Yadda edum ey kanday hi Apolos, yadda edum ey kanday hi Peter, ey wadadda edum ni kanday hedin hi-gada kunu ngu, man hi Jesus Christo hu daka u-unnuda. ¹³ Lawah huttan ni yuka pehpehding. Kaw dammutun gennedwaen hi Jesus Christo? Kaw hi-gak e hi Paul hu neipetak di krus tep ya panyaggudan yu? Kaw yad ngadan ku nebenyagan yu? Beken, tep hi Jesus Christo.

¹⁴ Kayyaggud ew et endi edum ni nak binenyagan ni hi-gayu, nem ebuh di Kerispus nan hi Geyus. ¹⁵ Tep gullat na-mu et nema-man wadadda edum ni mengippahhiyya e hi-gak hu nemenyag ni hi-gada. ¹⁶ Ay em tu-wa, binenyagan ku dama hi Stephanas et yadda pamilyah tu, nem endi law edum ni nakka nemnemneman binenyagan ku.

17 Tep beken hu memenyag ni impangunun Jesus ni hi-gak, nem ya an mantuttuddun meippanggep ni impahding tun panyaggudan ni tuu. Ey eleg meippuun di kinelaing kun umhapit hu nakka penuttuddu, ma-lat beken humman hu gaputun pengullugan ni tuu et tawwey kumedek law etan kameituttuddun meippanggep ni neteyyan Jesus di krus.

Ya neteyyan Jesus hu keang-angan ni kabaelan niya kalinaing Apu Dios

¹⁸ Yadda etan umlaw alid impiernoh e kalawwin kamekastigu, ey kanday endi silbin etan ni kameituttuddun meippanggep ni neteyyan Jesus di krus ni panyaggudan idan neliwtan. Nem hi-gatsun kamegullug ni mehelakniban, ey amta tayu e huyyan kameituttuddu hu mengippeamtan kabaelan Apu Dios ni menellaknib ni tuu. ¹⁹ Makulug huyya, tep kan dedan Apu Dios di neitudek ni ehel tu ey "Pambalin kun endi silbitu hu nemnem idan kameibbillang ni nenemneman ey pambalin kun endi silbitu hu kalinaing idan nangkelaing." * ²⁰ Attu kaya mewan hu kalinaing idan kandan nangkenemneman, yadda etagey adal da, niyadda nangkelaing ni umhapit meippanggep ni elaw ni biyag ni nunya ey? Eleg ida meibbillang, tep impeang-ang Apu Dios e endi silbin kalinaing da. ²¹ Tep gapuh ni kalinaing Apu Dios ey ninemneman tun eleg mabalin ni amtaen ni tuu hi-gatu meippuun di kalinaing da. Nem ya pinhed tu ey hellakniban tun emin ida kamengullug meippuun di mika ituttuddu e humman hu kan idan edum ni endi silbitu.

²² Em, tep hedin yadda Jews ey mahapul ni wada ang-angen dan miracles ni han ida nengulug. Ey hedin yadda dama Greek ey ya daka kullugan ebuh ey ya kaebbulutan kalinaing da. ²³ Et mukun hedin mika ituttuddu hu meippanggep ni neteyyan Jesus di krus, ey angebe-hel idan Jews ey yadda dama Greek ey kanday endi silbitu. ²⁴ Nem hi-gatsun pinutuk Apu Dios ni pantu-u tu, Jew winu Gentile, ey tayu kakulluga e ya neteyyan Jesus di krus hu keang-angan tun et-eteng hu kabaelan niya kalinaing Apu Dios ni menellaknib ni hi-gatsu. ²⁵ Tep huyyan kan idan tuun endi silbi tun ninemneman Apu Dios ni kehellakniban tayu, ey endi tu kei-inggehan, tep kedukdul ni peteg nem ya kalinaing ni tuu. Ey ya mewan hu kandan kapuy hi Apu Dios tep netey hi Jesus di krus, ey humman anhan law hu keang-angan ni et-eteng ni kabaelan tun endi tu kei-inggehan.

²⁶ Nemnem yun kaegiegi, e yan nemilian dakeyun Apu Dios ni tuu tu ey kunan ni hi-gayu hu kedangyan, winu nelaing, winu nanadal. ²⁷ Nem hi Apu Dios, ey pinili tudu da hu tuun endi bilang da ma-lat mebabba-ingan ida etan tuun kanday nelaing ida. Ey pinutuk tudu da endi kabaelan da, ma-lat mebabba-ingan ida hu etagey saad da. ²⁸ Pinutuk tudu da hu endi bilang tun kapihhulan edum da ma-lat peamta tu e endi bilang idan kamengiddinnel ni kabaelan da eyad puyek. ²⁹ Huyyadda impahding Apu Dios ma-lat endin hekey hu mampahhiyyad hinangga tu. ³⁰ Yan nengulugan tayu hu nengidagyuman Apu Dios ni hi-gatsun Jesus Christo. Intu-dak tu eyad puyek et matey di krus ma-lat mawedan hi-gatsu hu kalinaing ni pengamtaan tayun hi-gatu. Et ibilang daitsun kayyaggud ni neneklaan Jesus Christo ni nehellakniban tayud liwat et ieng-eng daitsun hi-gatu.

* 1:19 1:19 Isaiah 29:14

³¹ Et mukun wada neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy “Ya tuun pinhed tun mampahhiyya ey ya impahding ni Ap-apu tayu hu ipahhiyya tu e beken ni ya annel tu.” †

2

Ya tayu kapengullug ey neipuun di kabaelan Apu Dios, beken di kalinaing ni tuu

¹ Yan laputun illian kud kad-an yun kaegiegin nak nengituttudduan ni elaw Apu Dios ey eggak ihelit di henin kapanhahhapit ni nelaing ni umhapit. ² Tep ya ninemnem kun peamtan hi-gayu ey ebuh hu meippanggep nan Jesus Christo et ya neteyyan tud krus. ³ Yan inlian kun mantuttun hi-gayu, ey nakka umkakaguh tep endi dinel kud annel ku et nakka umgeneygey, tep inamtak e kulang hu kabaelan kun mantuttuddu. ⁴ Nelakah ni neawatan yu hu intuttudduk ni hi-gayu, et mangulug kayu gapuh ni et-eteng ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios, anin ni beken ni henin kapan-e-ehhel ni mahepit hu nenuttudduk ni hi-gayu. ⁵ Et humman hu, ya yuka pengullug ey eleg maipuun di kalinaing winu adal ni tuu, nem yad et-eteng ni kabaelan Apu Dios.

Ya planuh niya kalinaing Apu Dios

⁶⁻⁷ Gaway tep hedin yadda neihammad hu daka pengullug hu nakka tuttuddui, man henin kapantuttuddun nelaing hu nakka penuttudun hi-gada. Ey neipuun di kalinaing Apu Dios, beken ni kalinaing ni tuu eyad puyek niya beken ni neipuun di kelebengan idan kaman-ap-apun kamepappeg hu daka pan-ap-apui. Ya nakka ittuttuddu ey meippanggep ni kalinaing tun namplanuh ni keiddeyyawan tayulli. Implanuh tu dedan huuya et han maweda emin eya wadan nunya, nem yan nunyan ebuh hu nengipeamtaan tu. ⁸ Nem endiddan aapapun nunya hu nengamtan nunyan planuh Apu Dios, tep gullat ni inamta da et eleg da et paipetak di krus etan kamedeyyaw ni Ap-apu. ⁹ Humman hu keibbellinan ni neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy “Endi hakey ni an nenang-ang, winu an nangngel, winu an nannemnem ni implanuh Apu Dios ni panyaggudan idan neminhed ni hi-gatu.”

* ¹⁰ Nem hi-gatsun kamengullug hu nengipeamtaan ni Ispirituh Apu Dios ni nunman ni planuh tu, tep hi-gatu nengamtan emin, anin hipan wadad nemnem Apu Dios. ¹¹ Ya tuu ey hi-gatun ebuh hu nengamtan wadad nemnem tu, beken ni neala ey inamtan edum ni tuu humman ni wadad nemnem tu. Et nema-ma ngu hu nemnem Apu Dios e ya Ispirituh tun ebuh hu nengamta. ¹² Ey mukun newadan hi-gatsun kamengullug hu Ispirituh Apu Dios, et humman hu, eleg tayu u-unnuda kalinaing niya kapannemnem idan eleg mengullug, ey ma-lat awatan tayun emin hu baddang tun hi-gatsu tep ya hemek tu. ¹³ Et humman hu, yadda eya mika ittuttuddu ey nalpun Ispirituh Apu Dios, beken ni nalpud kalinaing ni tuu. Ey yadda tutu-un wada Ispirituh Apu Dios ni hi-gada hu mika pengituttudduin elaw Apu Dios.

¹⁴ Nem ya etan tuun eleg mangulug nan Jesus ey endi Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu, et eleg tu ebbuluta hu kameituttuddun kamelpun Ispirituh Apu Dios. Em, tep eleg tu ibbilang ida humman ey eleg tu ewwasidda huayan kameituttuddu tep endi Ispirituh Apu Dios ni

hi-gatun mengippeewwat. ¹⁵ Ya etan tuun wada hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu ey inamta tu hu kayyaggud niya beken ni kayyaggud, nem yadda etan tuun endi hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gada tep eleg ida mengullug ey eleg da ewwasi hu elaw niya kapannemnem etan ni tuun wada hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu. ¹⁶ Wada neitudek ni inhel Apu Dios e kantuy “Endi nengamtan nemnem Apu Dios, et humman hu, eleg mabalin ni wada an menuttuddun hi-gatu.” † Nem hi-gatsun kamengullug ey henin kapannemnem nan Jesus hu tayu kapannemnem.

3

Ya kakulang ni kapengullug idan tuud Corinth

¹ Kaegiegi, yan eman ni nantuttuddun kun hi-gayu ey eggak ituttuddu hu neligat, nem inlapuk ni intuttuddu nelakah ma-lat awatan yu. Tep heni kayu geggellang, tep eleg ni maihammad hu yuka pengullug nan Jesus Christo. ² Et mukun ya intuttudduk ey ya nelakah yun ewwatan, e kamei-ellig di gatas ni kainnuman gelang e nelakah ni meekmun. Tep inamtak e gullat ni ya neligat hu ituttudduk e kamei-ellig di mekelhin kennen ni kakennan nehiken ey eleg yu han-awat. Ya kakulugan tu ey anin yan nunya, et eleg yu ni han-awat hu neligat ni kameituttuddu, tep eleg ni maihammad hu yuka pengullug. ³ Kamimmatun di yuka pehpehding e nanengtun ya pinhed ni annel yu hu yuka u-unnuda, e henin elaw idan eleg mangulug nan Jesus hu elaw yu, e kayu kaman-in-aameh niya kayu kamantututut. ⁴ Wada hakkeyey kamampahhiyyan kantuy hi Apolos winu hi-gak hu tuka u-unnuda et huyyan yuka pehding hu keang-angan tu e heni kayu damengu eleg mangulug.

Hi Apu Dios hu daydayawen, beken ida bega-en tu

⁵ Kaw hipa dedan hu deyyawen? Kaw hi-gak? Kaw hi Apollos? Beken, tep bega-en dakemin ebuh nan Apu Dios ni nantuttuddun hi-gayu ma-lat mangulug kayun Jesus. Wada hakkey ni hi-gami ey mika ippahding hu ngunun indawat Apu Dios ni hi-gami. ⁶ Hi-gak hu kamei-ellig di nantanem, tep hi-gak hu nemangulun nantuttuddun hi-gayun meippanggep nan Apu Dios. Hi Apolos hu kamei-ellig ni nenaddannum etan ni intanem ku, tep hi-gatu hu nengituluy ni nantuttuddun hi-gayun meippanggep nan Apu Dios. Nem hi Apu Dios hu kamei-ellig ni nengipatmel, tep hi-gatu hu nengidwat ni yuka pengullug. ⁷ Beken ni ya etan nengitnem winu ya etan nenaddannum hu importanteh, nem hi Apu Dios, tep hi-gatu hu kamengipatmel. ⁸ Endi an nambaklangan etan ni nengitnem et ya etan nenaddannum. Hi Apu Dios hu ngenamung ni mengidwat ni gun-uden da meippuun di inggunu da. ⁹ Mika pambaddangin Apolos hu impangunun Apu Dios ni hi-gami. Ey kayu kamei-ellig ni payew Apu Dios ni mika panggunnui.

Kayu kamei-ellig ni baley Apu Dios. ¹⁰⁻¹¹ Gapuh ni kabaelan kun indawat Apu Dios ey heni inhammad kun ingkapyu hu sinuunan ni baley tun henin impahding ni nelaing ni mengapyan baley. Ey yan nunya ey wadadda nengilepun kamampemehwat diman, nem

† 2:16 2:16 Isaiah 40:13

mahapul ni hellipat-an da hu ikkapyda da niya pehding dan memehwat. Huyyaddan kamampemehwat hu neieligan idan kamantuttuddun meippanggep nan Jesus Christo e mahapul ni endi edum ni ittuttuddu da e hi-gatun ebuh, tep hi-gatu kamei-ellig di nehammad ni sinuunan ni baley. ¹²⁻¹³ Hi-gatsun kamengullug hu neieligan idan kamampemehwat ni baley e wadadda kamengikkapyad sinuunan tun balituk, ya silber, niya nenginan batu. Nem wadadda edum ni kamengikkapyan keyew niya gulun. Nem hakey alin aggew ni ellian Jesus Christo ni panhuwetan tun tuu, ey meamtalli hedini hipa inusal dan nengapya. Henilli meeppuyan hu binehwat dan baley et meang-ang hedini hipa eleg megihheb hu ingkapyda tu. * ¹⁴ Yalli etan eleg megihheb hu ingkapyda tu ey wadalli gun-uden tu. ¹⁵ Yalli etan megihheb hu ingkapyda tu ey endi tu ellan ni gun-uden tu, nem mehellakniban alin ebuh e heni etan ni tuun neukat di kamangkelgab ni baley, e endi tu in-ukat ni hipan wadad bawang ni baley.

¹⁶ Kaw eleg yu amta e hi-gatsun kamengullug hu tempol Apu Dios tep wadan hi-gatsu hu Ispirituh tu? Inamtak et inamta yu huyya. ¹⁷ Et humman hu, hedini wada memahbah ni tempol Apu Dios, ey bahbahen ali daman Apu Dios humman ni tuu. Tep kakkayyaggud ni peteg hu tuka penang-ang ni tempol tun panha-adan tu ey hi-gatsun kamengullug hu kamengeddanan tempol tu.

¹⁸ Entan kaheul yu, tep hedini iddinel yud kalinaing ni tuu, man endi silbitu. Ya tuun tuka iddinel di kalinaing tu e humman hu kaibbilang ni tuun ustuh ni kalinaing ey heballi iwwalleng tu humman ni tuka pannemnem et hi Apu Dios ni ebuh hu iddinel tu, anin ni kan idan tutu-uy endi inamta tu. ¹⁹ Tep ya kalinaing ni tuu ey endin hekey silbi tun Apu Dios. Huyya hu kantu etan di neitudek ni ehel tu.

“Ya tuun tuka ididdinel ni ebuh di kalinaing tu ey pambalin Apu Dios hu kalinaing tun kehe-ulan tu kumedek.” †

²⁰ Wada mewan hakey ni impatudek tun kantuy “Inamtan Apu Dios e endi silbin kapannemnem idan nangkelaing ni tuu.” ‡ ²¹ Et humman hu, entan tu ipahhiyya hu kalinaing ni hipan kamantuttuddun hi-gayu. Hi Apu Dios ni ebuh hu pandineli yu, tep hi-gatu hu kakelpuin emin ni mahapul yu. ²² Anin ni hi-gami, hi-gak, hi Apolos ni hi Peter et iyyadya kami tep intu-dak dakemin Apu Dios ni an memaddang ni hi-gayu. Ya eya puyek ey lintun Apu Dios ma-lat wada panha-adan tayu. Ey indawat tu dama biyag yu. Ya pambalanan ni emin, anin ya katey niya emin ni kamekapkapyan nunya et ya hipan mekapkapyallin hakey ni aggew ey panyaggudan yun emin ida humman, ²³ tep tuu dakeyun Apu Jesus Christo e U-unggan Apu Dios.

4

Ya kapengibbilangin Apu Dios ni elaw tayun kamengullug

¹ Et humman hu, ya pinhed ku ey ibilang dakemin bega-en Jesus Christo ni neidinel ni mengituttuddu etan ni eleg peamtan Apu Dios ni nunman ingganah nunya. ² Ya bega-en, ey mahapul ni u-unnuden tuka e-helan kan bega-en ni hi-gatun pehding tu. ³ Hi Apu Dios hu

* **3:12-13** 3:12-13 Huyya keiddingpatan ni panhuwetan alin Jesus Christo idan kamengullug hedini kayyaggud winu lawah hu kinapkapyda. † **3:19** 3:19 Job 5:13 ‡ **3:20** 3:20 Psalm 94:11

kan bega-en ni hi-gak et mukun beken ni importanteh ni hi-gak hu yuka pannemnem winu kapannemnem ni tuu meippanggep ni nakka pehding ni ngunuk. Anin hi-gak et eleg mabalin ni nak e-helen e nakka meiddinnel winu eleg. ⁴ Anin ni ya nakka pannemnem ey endi neihallan impahding ku, et eleg ku amta hedini humman hu kapannemnem Apu Dios ni hi-gak. Hi-gatun ebuh hu nengamta hedini neiptek winu neihla hu nakka pehding. ⁵ Et humman hu, beken ni hi-gatsu hu an menghel hedini kayyaggud hu hakey ni tuu winu lawah, nem ngenamung ali hi Apu tayun pambangngadan tu. Peamta tullin emin hu impahding ni hanhakkey ni hi-gatsu, anin idan etan ni eleg meamtan impahding tayu et yadda wadad nemnem tayu. Yan nunman ali ey tettebalen Apu Dios ida etan nengipahding ni kayyaggud.

Ya kaippahhiyyaddan iCorinth ni neihlan elaw da

⁶ Hi-gayun kaegiegi, inhel ku huyyan meippanggep ni hi-gamin Apolos ma-lat amtaen yu hu keibbellinan etan ni tugun ni impaitudek Apu Dios ni kantuy “Entan tu ihla pengu-unnudan yun tugun ku.” Et humman hu, entan tu tettebal hu hakey ey pinihel yu hu hakey. ⁷ Entan tu nemnem e kedukdul kayu nem ya edum, tep emin tuu ey wada indawat Apu Dios ni hi-gatu. Et humman hu, entan tu ipahhiyya hu wadan hi-gayu e heni hi-gayu nalpuan idan nunman.

⁸ Tam ay ni-ngangu! Ya yuka pannemnem ey endi yuka pangkulangid hinanggan Apu Dios, tep kan yuy nekahammad hu yuka pengullug ey dinwat yun emin hu panyaggudan ni kamelpun hi-gatu. Ey kanyuy ap-apu kayu law et kanyuy hedini hi-gami, man beken kami nin ap-apu. Kayyaggud et hedini makulug ni ap-apu kayu ma-lat mekiap-apu kamin hi-gayu. ⁹ Ya nakka pannemnem ey in-abulut Apu Dios e hi-gamin apostles ni pinutuk tu hu kebabahan di emin ni tuu e mabalin ni pepettey di hinanggaddan tuu niyadda anghel.

¹⁰ Kan idan tuu ey kulang nemnem mi tep ya mika pengituttudduin meippanggep nan Jesus Christo. Nem hedini ni-ngangun hi-gayu, kanyuy nelaing kayu meippanggep nan Christo. Ey anin ew ngun kaday hi-gami hu kulang tuka pengullug, et hi-gayu hu nehammad hu tuka pengullug. Dakemi kapippihuladdan edum ni tuu, nem dakeyu ni-ngangu katettebala. ¹¹ Anin yan nunya et kami kameu-upa niya kami kamee-ewew. Mika panlelehhani hu kapehpehding idan tuun hi-gami. Nangkebi-bi-ki law balbalwassu mi niya endi ustuh ni mika panha-adi. ¹² Ey kami kamea-atu tep nemahhig ni mika illelput ni mangngunnu ma-lat wada pengellaan min pambiyagan mi. Anin ni lawah kae-e-heladdan tuun hi-gami et ya kayyaggud hu mika penummang ni hi-gada. Ey anin panlelhanan mi kapehding idan tuun hi-gami et mika ennusi. ¹³ Anin ni itek daka e-e-hela meippanggep ni hi-gami, et ya kayyaggud hu mika ihhumang. Ingganah nunya ey ya kapannemnem idan tuun hi-gami ey endi bilang mi, e heni kami lugit ni meibheng.

¹⁴ Beken ni ya dakeyu peme-ingan hu gaputun nak nengitudkan nunya, nem penuggun kun hi-gayun nakka ibbilang daman u-ungngak ni nakappinshed ku. ¹⁵ Tep anin na-mun wadadda hampulun libun kamengituttudduin hi-gayun nunyan meippanggep ni pengu-unnudan yun Jesus Christo, et nanengtun hi-gak hu heni ameyud yuka pengullug, tep hi-gak hu nemangulun nengituttudduin hi-gayun meippanggep

ni impahding Jesus ni panyaggudan yu et han kayu mangulug ni hi-gatu. ¹⁶ Et humman hu, nakka ibbagan hi-gayu e u-unnud yudda hu nakka pehpehding. * ¹⁷ Ittu-dak kudtan hi Timothy. Hi-gatu ey nakka ibbilang ni u-ungngak ni nakappinhed ku. Nehammad hu tuka pengu-unud nan Apu tayu e hi Jesus Christo. Ya gaputun pengittudakan kun hi-gatu ey ma-lat penemnem tun hi-gayu hu elaw ni pengu-unudan nan Jesus Christo e humman nakka u-unnuda niya nakka ittenuttudduddad kesimsimbaan di kebebbebley.

¹⁸ Ida law kamampahhiya hu edum ni hi-gayu, tep kan da namuy eggak law um-alidtan ni an menang-ang ni hi-gayu. ¹⁹ Nem hedin i-abulut Apu Dios, ey wadan anggegannu ey um-ali-ak et nak ida panggu ang-angen huttan ni tuun kamampahhiya, hedin wada numan hu kabaelan dan nalpun Apu Dios winu ehel dan ebuh. ²⁰ Tep ya tuun neila-kam di nan-ap-apuan Apu Dios ey meang-ang hu kabaelan Apu Dios di tuka pehding, et beken ni ehel ni ebuh. ²¹ Hipa pinhed yu, um-ali-ak et ibunget dakeyu? Winu um-ali-ak et peang-ang ku hu impeminhed ku niya binabbal kun hi-gayu ma-lat ya kakkayyaggud ellian kudtan?

5

Ya nemahhig ni kalwah etan ni hakey ni tuu

¹ Wada nengidaddatteng ni hi-gak e wada hakey ni hi-gayun lawah ni peteg tuka pehpehding, tep piniliw tu hu binintan ametu. Nela-med hu bahul tu, tep anin idan eleg mengullug et eleg da pehding humman. ² Kaw huttan anhan hu yuka pampahhiyyai? Hamban kayu kabaing ey eleg. Gullat et kuma, eleg yu law i-abulut ni mei-dum humman ni tuud yuka keemmungi.

³⁻⁵ Anin endi-ak di kad-an yu et heni wada-ak, tep dakeyu kanenem-nema. Ey hedin ya etan nengipahding nuntan ey amtak law kastigu tu. Ya pehding yu, ey kaemung kayu et gapuh ni kabaelan Apu tayu e hi Jesus Christo ni wadan hi-gayu ey ika-leg yu law hu peki-emmungan nunman ni tuun hi-gayu, et ngenamung hi Satanas ni mengippeligligat ni hi-gatu, ma-lat masileg et isked tu humman ni tuka pehpehding ni lawah et mehellakniban alin ellian Apu Jesus ni penuwetan tun tuu.

⁶ Lawah huttan ni yuka pampahhiyyai e yuka ebbuluta tuun hanneya elaw tu. Kaw eleg yu amta keibbellinan etan ni ehel ni kantuy, anin ekket ni yeast et dammutun pelbag tu hu handilin alinah ni mekapyan sinapay? ⁷ Et humman hu, mahapul ni ekal yudda hu lawah ni elaw yun kamei-ellig ni yeast ni kaumhulun ni yuka panliwwasi, ma-lat ya kayyaggud law hu pehding yu, tep baluh law neitu-wan yu e kayu kamei-ellig etan ni baluh ni sinapay ni endi neikamdug ni yeast. Nemnem yu e humman idan lawah ni elaw yu hu gaputun neteyyan Jesus di Krus. Tep hi-gatu hu kamei-ellig ni Kalneroh ni neiappit nan Apu Dios ni Piyestah ni Passover. ⁸ Et humman hu, hi-gatsun kamengullug, ey mahapul ni heni itsu etan ni tuun imbeng tun emin hu yeast ni wadad baley tun pandaddanan tun mekippiyesta ni Passover. * Ya keibbellinan tu huyya ey mahapul ni iwalleng tayu

* **4:16** 4:16 Ang-ang yu hu 1 Corinthians 11:1 et ya Philippians 3:17. * **5:8** 5:8 Exodus 13:7 et ya Deut. 16:3

hu lawah ni neitu-wan tayun nunman et mehullulan ni baluh et ya kayyaggud law pehding tayu niya kayyaggud nemnemnemen tayu.

⁹ Inhel ku lan hi-gayud tudek kun nunman e entan kei-dum yud tuun makibii niya makilaki. ¹⁰ Nem beken ni kangkuy entan pakikukkuyyug yuddan eleg mengullug ni makibii niya makilaki, yadda neagum, yadda matekew, et yadda kamenaydayaw ni beken ni makulug ni dios, tep pakkadek ni um-a-allaw kayud puyek et han yu ipahding huyya. ¹¹ Nem ya pinhed kun e-helen di tudek ku la ey, hedin kan ni tuu ey kamengullug, nem makibii winu makilaki, neagum, tuka daydayawa beken ni makulug ni dios, manghay, kamambuttebutteng, ey matekew, man entan kaikenukkuyyug ni hi-gatu, winu pakikan ni hi-gatu.

¹²⁻¹³ Beken ni hi-gatsun kamengullug hu menghel ni hipan kastigud-dan eleg mengullug, tep ngenamung hi Apu Dios. Nem hi-gatsun kamengullug ey mahapul ni e-helan tayudda edum tayun kamengullug ni lawah tuka pehpehding. Et humman hu, u-unnud yu hu tugun Apu Dios ni kantuy "Pea-allaw yu etan tuun lawah ni nei-dum ni hi-gayu."

†

6

Ya pehding idan kamengullug ni mengippennuh ni daka panhahallai

¹ Hi-gayuddan kamengullug, kele endi baing yun an mengiddiklamuh ni edum yud hinanggan huwet ni eleg mengullug? Hamban ya edum yun kamengullug hu eyyagan yun mengippennuh, ey beken. ² Tep kaw eleg yu amta e baddangan tayulli hi Jesus Christo ni ellian tun menuwet idan eleg mengullug? Et hedin hanniman e umbaddang kayullin manhuwet, ey kaw endi kabaelan yun mengippennuh ni neikamkampun yuka panhahallai? ³ Ey kaw eleg yu amta e huwetan tayuddalli hu anghel? Et humman hu, nema-ma ngu hu edum tayun tuu eyad puyek. ⁴ Ey kele yudda kaeyyagi tuun eleg mengullug ni manhuwet ni hi-gayu hedin wada nanhahallaan yu? ⁵ Endi baing yu. Kaw endi anhan hakey ni hi-gayun kamengullug ni kabaelan tun mengippennuh ni yuka panhahallai? ⁶ Hamban hi-gayu ngu ni impanuh yu ey endi, tep yuka iddiklamuh hu edum yud eleg mengullug, et hi-gada hu kamanhuwet ni hi-gayu.

⁷ Humman neihlaan yun peteg, tep kayu kaman-indidiklamuh. I-imman hu ihhulug yu et anin ew ni hi-gayu meluggih winu wada tellaken yun kukkuwah yu nem ya kayu man-indidiklamuh. ⁸ Nem endi kumedek, tep hi-gayu ngu ni impahding yu hu lawah di edum yun kamengullug, et humman hu, kayu kamanhindidiklamuh ma-lat piliwen yu hu hipan wadan edum yuddan kamengullug.

⁹ Kaw eleg yu amta e yadda lawah ni tuu ey eleg idalli meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios? Entan kaheul yu, tep yadda etan makibii, yadda makilaki, yadda kamenaydayaw ni beken ni makulug ni dios, yadda daka i-abeabek ahwada, yadda kamengi-ullig ni keingneh dan laki, winu keingneh dan bii, ¹⁰ yadda matekew, yadda neagum, yadda kamambuttebutteng, yadda kamenghel ni itek meippanggep ni edum da, et yadda maheul ey eleg idalli meilla-kam di nan-ap-apuan Apu Dios. ¹¹ Hanniman kayun edum ni nunman, nem yan nunya ey

† **5:12-13** 5:12-13 Deut. 13:5, ya 17:7 niya verse 12. Ang-ang yu dama Deut. 21:21 et ya 22:21, niya 1 Corinthians 5:2

nepesinsahan law hu liwat yu, ey pinili dakeyun Apu Dios ni pantu-u tu. Imbilang dakeyun hi-gatun kayyaggud tep ya impahding nan Apu tayun hi Jesus Christo, niya gapuh ni et-eteng ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios ni wadan hi-gatsu.

Ya siwsiw di bii ey bahbahren tu ingkatuun tuu

¹² Wadadda edum ni tuun kanday “Hi-gak ey liblih hak ni mengipahding ni linggeman.” Ma-nu tep em, nem beken ni emin hu hipan kapehding ey panyaggudan. Et humman hu, hi-gak ngu ey eleg mabalin ni nak pehding ida etan linggeman ni beken ni panyaggudan di biyag, tep hedin immingha kumedek ey neligat ni e-kalen. ¹³ Nem wadan penghel mewan idan edum ey “Newada eya annel ma-lat ipahding tu hipan pinhed tu. Henin egeh e newada ma-lat keihadadan ni kennen, niya newada kennen tep mahapul ni egeh.” Makulug huyya, nem pappegen alin Apu Dios ida huyyan edum ni aggew. Ya annel tayu ey beken ni an lintun Apu Dios ma-lat ipahpahding tayudda etan lawah ni kebngangan, henin pengi-ulligan ni beken ni ahwa. Nem newada ma-lat mandaydayaw itsun Apu Jesus e kamengippaptek ni hi-gatsu. ¹⁴ Hi Apu Dios ey sinegu tu hi Apu Jesus tep ya et-eteng ni kabaelan tu, et humman hu, tegguen daitsulli dama.

¹⁵⁻¹⁶ Ya annel tayun kamengullug ey nambalin ni parteh ni annel Jesus Christo, et humman hu, lawah ni peteg hu meki-ayyam ni tuun daka pebeyyad hu annel da. Tep hedin hanniman hu pehpending yu, ey impambalin yu hu annel Jesus ni nabngang. Kaw eleg yu amta e hedin nan-ulig hu lakin bii, man heni da law hakey ni annel? Makulug huyya, tep wada impatudek Apu Dios ni kantuy “Hedin ya dewwa et nan-addum, man heni hakey law hu annel da.” * ¹⁷ Ya kayyaggud ni nemnemen tayu ey ya pengu-unnudan tayun Apu Jesus Christo, tep ya tuun kamengullug ni hi-gatu ey ya pinhed Jesus hu pinhed tu dama.

¹⁸ Entan tu nemnemnem hu mengi-ullig ni beken yu ahwa, tep huyyan panliwwatan ey tuka illagat annel. Tep ebuh huyyan liwat ni kaumbahbah ni annel. ¹⁹ Kaw eleg yu amta e ya annel tayu hu tempol ni Ispirituh Apu Dios ni indawat tun hi-gatsu? Ya annel tayu ey beken itsun kan-annel, nem hi Apu Dios e kan tuun hi-gatsu. ²⁰ Tep heni dakeyu gintang Apu Dios, tep ingkatey Jesus hu pemangngadan tun hi-gatsu ma-lat helakniban daitsu. Et humman hu, iusal tayu hu annel tayud keiddeyyawan Apu Dios.

7

Ya elaw ni han-ahwa

¹ Ya law e-helen kun hi-gayu ey ya penummang kun imbageyud tudek yun meippanggep ni pengahwaan. Hedin ngun hi-gak, ey kangkuy kayyaggud hu eleg mengahwa. ² Nem gapu tep dakel hu tuun nabngang e daka i-ulig hu beken da ahwa, ey heballi mengahwa hu tuu ma-lat wada hakkeyey wada ahwa tu. ³ Ya elaw ni han-ahwa, ey mahapul ni wada hakkeyey pehding tu hu pan-amlengan dan dewwa. ⁴ Tep ya nengahwan bii ey beken ni tu hinakkeyan hu annel tu. Ey hanniman daman laki, tep ya han-ahwa ey kameibbillang ni annel

* 6:15-16 6:15-16 Genesis 2:24

dan dewwa hu annel da. ⁵ Et humman hu, entan panhin-e-leg ni pan-ulligan yu. Nem dammutun anin man-appil kayun meuggip hedin inhumangan yu, ma-lat wada inna-nu yun mandasal. Nem beken ni kahilehileng, tep entannit eleg kayu pakeisipel ey wada penemnem Satanas ni lawah ni pene-ul tun hi-gayu.

⁶ Nem eggak pepillit ni u-unnuden yu, ngenamung kayu, tep tugun ku ngun ebuh huyya. ⁷ Ya kakulugan tu, ey pinhed ku et ni emin tuu ey eleg mengahwa henin hi-gak. Nem inamtak e eleg mabalin, tep nambabaklang hu gahat ni indawat Apu Dios ni hanhakkey ni hi-gatsu.

⁸ Ya pinhed kun ittugun idan eleg mengahwa et yadda nangkebalun bibi-i ey kedukdul hu eleg ida mengahwa, henin hi-gak. ⁹ Nem hedin eleg da han-isipel ni eleg mengahwa, heballi pengahwadda, nem ya hu da panlelehanan hu daka pannemnem ni pengahwaan da.

¹⁰ Ya e-helen ku damaddan nampengahwa ey ya tugun Apu tayu e kantuy: Ya bii ey eleg mabalin ni tu hi-yanen hu ahwa tu. ¹¹ Nem hedin wada biin hini-yan tu ahwa tu ey eleg mabalin ni an mambintan, nem dammutun mambangngad ni ahwa tu. Hanniman daman laki e lawah hedin hi-yanen tu ahwa tu.

Ya intugun Paul idan kamengullug ni eleg ni mangulug hu ahwa da

¹²⁻¹⁴ Et ya hakey ni ittugun kun eleg panna-ud etan ni Ap-apu tayun impeamtan hi-gak ey yahhuy: Hedin wadan hi-gayun kamengullug, laki winu biin neihelaut ni nengahwan eleg mengullug ey pinhed nunman ni ahwa yun mannananeng hu nan-ahwaan yu, man entan tu hi-yan. Tep hedin kamengullug hu hakey ni hi-gayun hambaley, man ebbuluten Apu Dios etan eleg mengullug ni ahwa yu, tep gullat ni eleg tu ebbuluta, eleg tu et dama abuluten hu u-ungnga yu.

¹⁵ Nem hedin pinhed etan ni ahwa yun eleg mengullug ni mekihhi-yan ni hi-gayu, eleg kayu mambehul hedin ebbuluten yun manhi-yan kayu. Tep ya pinhed Apu Dios ey melinggep kayun u-ungnga tu. ¹⁶ Tep endi metlaing maptek hedin dammutun ewwisen yun mengullug hu ahwa yu ma-lat wada inna-nu tun mehella kniban.

Ipapaptek tayu hu hipan ngunu tayun indinel Apu Dios ni hi-gatsu

¹⁷ Mahapul ni wada hakkey ni hi-gatsu ey ebbuluten tayu hu gahat ni indawat Apu Dios ni pambiyagan tayun nemilian tun hi-gatsun pantu-u tu. Huyya hu nakka ittutudduddan kamengullug di emin ni kesimsimbaan di kebebbley. ¹⁸ Hi-gayuddan lalakkin neil-uh ni nekugit et han mangulug, ey entan tu ibeing hu nekugitan yu. Ey hi-gayun eleg makugit ni kamengullug, eleg mahapul ni kayu mampekuggit. ¹⁹ Tep beken ni importanteh hedin nekugit winu eleg makugit hu hakey ni laki. Ya importanteh ey ya pengu-unnudan tayun pinhed Apu Dios.

²⁰ Et humman hu, wada hakkey ni hi-gatsu ey pannananeng tayu hu hipan saad tayun eman ni nemilian daitsun Apu Dios ni mengullug ni hi-gatu. ²¹ Hedin himbut kayun nunman ni nemilian dakeyun Apu Dios, ey beken humman ni pandennagan yu. Nem hedin dammutun meliblih kayud kinahimbut yu, ey ipahding yu kabaelan yu, ma-lat eleg kayu manhimbut ni ingganah. ²² Tep anin ni himbut kayu eman ni nemilian dakeyun Apu Jesus Christo ni mengullug ni hi-gatu, et makulug ni baddangan dakeyun hi-gatu ma-lat beken kayu law ni

himbus ni liwat. Ey ya dama etan beken himbut ni nengulug ey hi Jesus Christo law hu kanhimbus ni hi-gatu. ²³ Tep ya neteyyan Jesus hu nenekla tun liwat tayu, et mukun hi-gatu law hu u-unnuden tayu, beken ni ya tuu. ²⁴ Hi-gatsun kaegiegin kamengullug, anin hipa humman ni elaw ni biyag tayun nengulugan tayu, et pannananeng itsun mengu-unnud nan Apu Dios, tep hi-gatu kamengipapaptek ni hi-gatsu.

Ya tugun Paul idan kat-agun bibi-in eleg ni mengahwa et yadda nangkebalun bii

²⁵ Ya pinhed ku mewan ni ittugun ni hi-gayu, ey ya nakka nemnememan ittugun idan eleg mampengahwa. Beken ni hi Apu tayun hi Jesus hu nengitugun ni nunya, nem nakka medinnel e neiptek huyyan ittugun kun hi-gayu, tep himmek tuwak et idwat tu kabaelan kun umtugun.

²⁶ Yan nunya ey nemahhig hu ligat tayu, et humman hu nakka ehelan hi-gayun eleg mengahwa, e entan ni pengahwa yu. ²⁷ Nem hi-gayuddan wada ahwa tu, entan gadugadul ni yu peni-yanan ni ahwa yu. Ey hi-gayudda nisin eleg ni mengahwa, ey entan pengahwan nunyan nemahhig hu ligat. ²⁸ Nem hedin ihik kayun mengahwa, ey anin pengahwa kayu, tep ambeken ni liwat hu mengahwa. Nem mukun nakka pehebballin eleg kayu mengahwa, ey tep nemahhig ali panliggatan idan nengahwa et eleg ku pinhed ni kayu manliggat ni hanniman.

²⁹ Ya pinhed kun ewwatan yun kaegiegi ey ansikkey law hu tsimpuh ni pengippahdingan tayun ngunun Apu Dios. Et humman hu, hi-gayuddan nampengahwa ey beken ni ya kaguh yun ahwa yu hu umheli-wan hi-gayud pengu-unnudan yun Apu tayu.

³⁰ Ang-ang tayu et beken ni ya ligat, ya pan-am-amlengan niya panheppulan ni ikkedangyan hu umheli-wan pengu-unnudan tayun Apu Dios. ³¹ Ey beken ida eya kamekapkapyad puyek hu pengikkahakeyan tayun nemnem tayu, tep inamta tayu e ya puyek et yaddan emin eya wadad ya ey mepappeg.

³² Ya pinhed ku ey beken ni dakel hu yu ikakkaguh. Ya lakin eleg malehin ey tuka ikkahakey nemnem tud kapengunnun Apu Dios tep pinhed tun peamleng. ³³ Nem ya etan nelahin ni laki ey tuka nenemema hu mahapul ni pamilyah tu niya pehding tun mengippeamleng ni ahwa tu. ³⁴ Et humman hu, endi maptek ni nemnemen tu. Heni damaddan eleg mengahwan bibi-i e ebuh hu pengu-unnudan dan Apu tayun daka ikakkaguh, tep endi ahwa dan ikkaguh da. Nem ya nengahwan bii ey dakel hu tuka ikakkaguh, henin ngunu tud baley da niya pehding tun mengippeamleng ni ahwa tu.

³⁵ Huyyan intugun kun hi-gayu ey panyagguddan yu, beken ni nak pengleg ni pengahwaan yu. Mukun inhel kudda huyya, ey tep pinhed kun kayyagud hu panbiyagan yu niya ma-lat endi umheli-wan pengu-unnudan yun Apu Jesus Christo.

³⁶ Hedin wada neitgan laki, nem endi planuh dan mantulluy, nem entanniy peteg etan lakin mengi-ahwa etan ni bii, anin ni manahwadda et beken ni liwat humman. ³⁷ Nem hedin hinammad ni neitgan lakid nemnem tun eleg mengahwa, ey kayyagud mewan humman ni ninemnem tu, nemet hangkekkenneng tu annel tu, et

anin ni eleg tu i-ahwa etan neitgaan tu. ³⁸ Et humman hu, kayyaggud hedin mengahwa hu hakey ni laki, nem kedukdul mewan hedin eleg mengahwa.

³⁹ Ya biin wada ahwa tu ey eleg mabalin ni an um-abulut ni hakey ni laki hedin nanengtun mategu ahwa tu. Nem hedin mettey hu ahwa tu, man dammutun um-abulut ni lakin pinhed tu, nem mahapul ni ya kamengullug. ⁴⁰ Nem ya ngu kangku, kedukdul hedin eleg mambintan. Huyyan intugun ku ey nakka kulluga e huyya impeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gak.

8

Ya meippanggep ni kennen ni neiappit di beken ni makulug ni dios

¹ Yan nunya law, ey pinhed kun hummangen etan yuka ibbagan meippanggep ni kennen ni neiappit di beken ni makulug ni dios. Makulug ni emin itu, ey wadan emin inamta tayun meippanggep nunya. Nem humman ni inamta tayu, ey kaumhulun ni hin-addum ni wada hakkeyey kamampahhiyya. Huyya hakey ni kaumbabhah ni hi-gatsun kamengullug, tep tuka bahbaha hu tayu kapan-impipinhedi, ey huyyan kapan-impipinhedi hu kamengiyyaggud ni hi-gatsun emin ni kamengullug. ² Ya tuun kamampahhiyyan kantuy amta tun emin, ey makulug ni kulang ni hu inamta tun meippanggep nan Apu Dios. ³ Nem ya etan tuun makulug ni pinhed tu hi Apu Dios ey hi-gatu kaibbilang Apu Dios ni tuu tu.

⁴ Hedun ya meippanggep ni kennen ni neiappit di beken ni makuug ni dios, ey heninnuy hu dammutun ittugun ku: Inamta tayu e beken ni makulug ni dios hu daka pengi-appiti, tep hakey ni ebuh hu Dios. ⁵ Anin ni kan idan edum ni tuuy dakel ida dios, yadda ap-apud puyek niyad kabunyan, ⁶ et inamta tayu ngu e hakey ni ebuh hu Dios tayun kamengullug. Hi-gatu hu tayu kaibbilang ni Ametayu. Hi-gatu nanletun emin niya hi-gatu nengidwat ni biyag tayu ma-lat daydayawen tayu hi-gatu. Ey hakey ni ebuh hu tayu kaibbilang ni Apu tayu e hi Jesus Christo. Emin eya wadan nunya, ey newadan emin gapuh ni hi-gatu. Ey hi-gatu nalpuan ni biyag tayu.

⁷ Nem ay wadadda etan edum tayun kamengullug ni eleg da amta huyya. Imminghad nemnem da e tu-wangun dios hu neiappitan idan nunman ni kennen. Et mukun hedun kinan da, ey ya daka pannemnem, ey henidda nekidaydayaw idan nunman ni beken ni makulug ni dios. Et humman hu, nanengtun nunyan ida kamandinwa hedun pi-yew pengngannan dan nunman winu beken. ⁸ Ya kakulugan tu, ey beken ni ya tayu kakenna hu kamengihnup ni hi-gatsun Apu Dios. Eleg me-dumi tayu kapengullug hedun kennen tayu ey eleg mekali hedun eleg tayu kenna.

⁹ Nem helipati yu ma-lat beken humman ni umhulun ni panliwwatan idan eleg mehammad hu daka pengullug. ¹⁰ Makulug ni hi-gayuddan nehammad law hu tuka pengullug, ey amta yu e beken ni lawah hu pengngannan idan nunman ni kennen. Nem yadda etan kulang ni hu daka pengullug, ey ida kamandinwa hedun dammutun kennen da winu eleg. Et inna-nu hedun ang-angen dakeyun hi-gadan kayu kaumlaw ni mekikkan di tempol idan beken ni makulug ni dios, kaw eleg ida meemeh et pangkennen da dama ey panliwwatan da?

Tep nanengtun daka ibbilang e humman hakey ni kapehding ni tuun penaydayaw tun beken ni makulug ni dios. ¹¹ Et humman hu, hedin ippahding yu humman, ey hi-gayu umhulun ni panliwwatan etan ni eleg ni maihammad hu tuka pengullug ni edum tayun ingkatey Jesus hu panyaggudan tu. ¹² Et anin ni hi-gayu et manliwwat kayu daman Jesus Christo tep dinini yu humman ni tuun mengippahding etan ni tuka nemnemneman lawah. ¹³ Et humman hu, anin ni lebbeng tayun mengngan ni pinhed tayun kennen, ey heballi eleg tayu kenna hedin humman hu umhulun ni panliwwatan ni edum tayun kemengullug.

9

Ya nengiwallengan Paul ni kelebengan tun meidwatan ni mahapul tu

¹ Hi-gak, ey dammutun ippahding ku hipan pinhed kun pehding. Tep kaw beken nak ni apostle niya kaw eggak ang-angen hi Apu tayu e hi Jesus Christo? Ya nengulugan yun Apu Dios ni nunya ey humman hu keang-angan ni ngunuk ni nantuttudduan kun meippanggep nan Jesus. ² Anin ni eleg da-ak ibbilang ni apostle idan edum ni tuu, et lebbeng ni ibbilang yuwak ni hakey ni apostle, tep nantuttudduak ni hi-gayu et mangulug kayun Apu Jesus Christo e humman hu keang-angan ni kinaapostle ku.

³ Heninnuy hu penummang kuddan etan ni kamemihhupihhul ni hi-gak meippanggep ni kinaapostle ku. ⁴ Kaw beken ni lebbeng tun iddawtan yuwak ni kennen ku niya innumen kud nak pantuttudduan ni hi-gayu? ⁵ Ey kaw endi lebbeng kun mengahwa et ikuyug kud nakka lawwi hedin et dedan pinhed kun mengahwa? Tam wada lebbeng ku, heniddan agin Apu tayun hi Jesus, et hi Peter niyadda etan edum ni apostles. ⁶ Kele hedin hi-gamin Barnabas, man mahapul ni ingngunwan mi kennen mi, ey hedin yadda edum mi, man yudda kaiddawsin mahapul da?

⁷ Hipa inamta yun sindalun an mekiggubbat ey hi-gatu ngenamung ni mahapul tu? Ey hipa inamta yun kamantennnem ni eleg tu tamtami lameh ni intanem tu? Niya kaw eleg mabalin ni um-inum hu kamampattul ni kalneroh ni gatas ni tuka ippattul? ⁸ Beken ni nalpud nemnem ni tuun ebuh huyyan kelebengan ni nakka e-e-hela, tep anin di Tugun Apu Dios et wada huyyan neitugun. ⁹ Kan ni neitudek di Tugun ey "Entan tu bedbedi hunghung ni newang ni kaman-illik et anin umkan ni tuka pan-illika." ¹⁰ Kaw ya newang ni ebuh hu kaikakkaguh Apu Dios ni mahapul ni mengngan? Ya pinhed nunyan neitudek ni e-helen ey hi-gamin kamantuttuddun ehel Apu Dios ey heni kami etan ni kamangge-ud niya kaman-enni, tep wada daka namnamahad inggaud dan ennien da. Heni daman hi-gami e lebbeng tun iddawtan dakemin mahapul mi. ¹¹ Ya mika pengituttudduin ehel Apu Dios ni hi-gayu, ey heni dakeyu kaingunggunnui. Et kaw beken ni kayyaggud hedin um-idwat kayun mahapul mih? ¹² Hedin yadda etan edum ni kamantuttuddun hi-gayu hu mambeggan mahapul da, man yudda kaiddawsin, et kaw beken ni nema-ma anhan law ni hi-gami?

Nem hi-gami ngu kan nemnem ni eleg mambeggan mahapul mi, anin ni inamta min wada lebbeng min mambeggan hi-gayu, tep ninemnem

mi e kedukdul hu issipel mi ligat mi, tep entanniy penghel yuy humman mika gamgami et umhulun kumedek ni eleg yu pengullugin mika ituttuddun meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan tayu. ¹³ Kaw eleg yu amta e hedin yadda kamanggunnud Tempol, man kamelpud Tempol hu daka kenna? Ey anin ida daman padin kamengiddasal ni kai-appit idan tuu nan Apu Dios, et wada daka ellan bingay daddan nunman ni neiappit. ¹⁴ Hanniman damaddan edum ni kamantuttuddun meippanggep ni kehellakniban ni tuu e kan Apu tayu ey yadda daka tuttuđu hu lebbeng tun mengidwat ni hipan mahapul da.

¹⁵ Nem hi-gak e wada kelebbengan kun mambeggan hi-gayun baddang, ey eggak mambagan hi-gayu. Nem entan tu panghel ey nakka pan-ittudek huuya ma-lat umidwat kayun mahapul ku, tep endi huuyad nemnem ku. Nakka pekeddukdul ni metteyyak ni upa nem ya etan da-ak iddawtan ni mahapul ku, tep nakka man-am-amleng ni mantuttuddun hi-gayu, anin ni liblih. ¹⁶ Nem eggak ippahhiyya ngunuk ni mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo, tep huuyan ngunu hu indawat Apu Dios ni hi-gak. Ey inamta e wada anggetakkut ni meippahding ni hi-gak hedin eggak u-unnuda. ¹⁷ Beken ni nak pinilin pekittangdanan ku huuyan ngunu. Nem hi Apu Dios hu nemutuk ni hi-gak, et mahapul ni pehding ku hu impangunu tu, anin ni endi iddawat yun hi-gak. ¹⁸ Ya amleng kun mantuttuddun meippanggep nan Jesus Christo hu gaputun nakka parhelluin mengippahding ni nunyan ngunuk, mukun eggak mambeggan tangdan ku, anin ni lebbeng tun metangdanannak.

¹⁹ Hi-gak ey beken nak ni henin himbut e mahapul ni tennudan ni kanhimit ni hi-gatu, nem inggeb-at ku ngun mambega-en ma-lat nak ituttuddun katuutuu hu meippanggep nan Jesus et dumakkel ida mengullug ni hi-gatu. ²⁰ Hedin nei-dummak idan edum kun Jews, man nakka iu-unnud di elaw da hu nakka pehpehding ma-lat maewis idan mengullug nan Jesus. Ey hedin nei-dummak idan kamengu-unnud ni Tugun, ey nak daman kaiu-unnud di elaw da ma-lat maewis idan mengullug nan Jesus. ²¹ Ey hedin nei-dummak idan Gentiles e endin hi-gada hu Tugun Apu Dios ni indawat tun Moses, ey nakka iu-unnud di elaw da ma-lat wada inna-nun pengewwisian kun hi-gada et mangulug ida daman Jesus. Nem wadan penghel yuy nakka kehinga Tugun Apu Dios hedin hanniman, nem eleg, tep nakka u-unnuda tugun Christo. ²² Ey hedin nei-dummak idan eleg maihammad hu daka pengullug, ey eggak peang-ang e kedukdullak e nehammad hu nakka pengullug nem hi-gada ma-lat wada dinel dan mengngel ni nakka ituttuđu et maihammad hu daka pengullug.

Anin ni hipan tuu hu nakka peki-dumi, et hanneya nakka pehding ma-lat wada inna-nu dan mengullug ni nakka ituttuđu meippanggep nan Jesus et mehelakniban ida. ²³ Huuyadda nakka pehding ma-lat wada inna-nu tun meituttuđu meippanggep nan Jesus Christo et maila-kammak di panyaggudan tu.

²⁴ Inamta tayu e emin kameki-apput di bebbessik ey daka pehding emin kabaelan dan umbesik, nem hakey ni ebuh kamengapput. Et humman hu, ipatna yun emin kabaelan yun mengu-unnud nan Apu Dios ma-lat emin kayu ey heni kayu etan ni kamengapput di

bebbessik, tep wadalli iddawat Apu Dios ni panyaggudan yu. ²⁵ Emin ida kameki-apput ey daka eddaeddalan kenayun hu elaw ni meki-apput ma-lat hi-gadalli mengella etan ni kameidwat ni kamengapput et maidaydayaw ida. Nem humman ni dayaw ey wada pappeg tu. Nem ya keiddeyyawan tayullid kabunyan ey endi pappeg tu. ²⁶ Et mukun hedin hi-gak, heni-ak etan ni kameki-apput di bebbessik e ya pengapputan ku nakka nenemnema. Beken nak ni heniddan edum ni kamekibboksing e daka lellelgema duntuduntuk et ida kameapput. ²⁷ Nakka pehding emin hu kabaelan kun mengekkenneng ni annel ku, ma-lat beken ni legelegem hu pehding ku, tep hedin eggak pehding humman ey e-kalen da-ak ni meki-apput. Ya pinhed kun e-helen ey anin ni wadadda tinuttudduan ku et mangulug ida e heni hi-gada inewis kun meki-apput, nem endi gun-uden ku hedin nalnalgem hu pehding ku.

10

Ya indawat Apu Dios ni panyaggudan idan aammed idan Jews ni impakewah da

¹ Kaegiegi, etan tu liwwan eman neipahding idan aammed tayun nebayag ni nengipenguluan idan Moses. Yan nunman ey wada impaelin Apu Dios ni kulput, et humman nengipengulun hi-gada. Ey impanhi-yan tu hu danum di baybay et man-agwat ida et meihwang idad buhud lan kamampemdug ni hi-gada. ² Yan nunman ni wadaddad gawwan baybay ey hiniduman idan kulput, e humman hu nebenyagan dan emin, et keang-angan tun hi Moses hu u-unnuden da. ³ Ya kinakinan dan emin ey ya etan kaiddawat Apu Dios ni kennen. ⁴ Ey ya ininum dan emin ey ya etan danum ni impabudal Apu Dios di batu. Humman ni batu ey hi Jesus Christo e nekikkillaw ni hi-gada. ⁵ Nem anin ni hanniman impahpahding Apu Dios ni nengipenaptek tun hi-gada, nem kapyra tun dakel ida eleg mangipeamleng ni hi-gatu et kastiguen tudda et mangkatey idad desert.

⁶ Nemnemnem tayudda huyyan nekapkapyan hi-gada ma-lat beken ni ya lawah hu tayu nenemnemen ni pehding henin impahding da. ⁷ Ey beken ni yadda etan beken ni makulug ni dios hu tayu daydayawen henin impahpahding idan edum ni hi-gada. Wada etan di impatudek Apu Dios ni kantuy "Nengan ida et menginnuinnun ida niya nenattayyaw idan penaydayaw da etan ni kinapya dan dios da."

⁸ Ey mahapul ni eleg tayu pehding hu lawah e henin kepengi-ulligin beken ni ahwa, tep hanniman impahding ida lan aammed tayu, et humman gaputun neteyyan ni dewampulut tellun libun hi-gadan han-aggew. ⁹ Beken ni tayu patpatnaan hu binabbal Apu Dios ma-lat pengamtaan tayu hedin wada kabaelan tun umkastigu winu endi, tep henin nunman impahpahding idan edum ni nunman et matey ida, tep impakelat tuddan uleg. ¹⁰ Ey entan panlilih yu, tep henin nunman hu impahding idan edum ni nunman et itu-dak Apu Dios hu anghel ni memetty ni hi-gada.

¹¹ Humman idan nekapkapyan hi-gadan nunman hu pengamtaan tayun kapehding Apu Dios idan kamanliwwat. Ey impatudek tudda humman ma-lat tumekut itsun mengippahding idan eleg tu pinhed, tep kamangedettengi law hu kepappegan ni puyek et mahuwetan

ida tuu. ¹² Et humman hu, ya etan tuun kantuy nehammad hu tuka pengullug ey helipat-i tu kuma, tep entanni kumedek ey manliwwat. ¹³ Ma-nu tep emin itsu ey itsu kamepatnain mehe-ul ni mengippahding ni panliwwatan, nem kapyatu, tep tuu itsu. Nem kameiddinnel hi Apu Dios ni memaddang ni hi-gatsu, tep eleg tu i-abulut ni itsu mepatnaan di eleg tayu kabaelan. Ey daitsu kabaddangi ma-lat eleg tayu ipahding hu lawah.

Helipat-i tayu ma-lat beken ni yadda etan beken ni makulug ni dios hu u-unnuden tayu

¹⁴ Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, etan tu dayaw hu beken ni makulug ni dios. ¹⁵ Nangkenemneman kayu et ngenamung kayun mannemnem hedini neiptek winu neihla eya nakka pan-e-hela. ¹⁶ Hedini imminum itsu etan di basuh ni pampesalamatan ni tayu kapenginnemnemin kuheyaw Jesus Christo ni immayuh eman ni neteyyan tu, ey itsu kameilla-kam di panyaggudan ni neteyyan tu. Ey kaw eleg itsu mewan meilla-kam hedini nekikan itsu etan di tayu kapemi-angin sinapay ni tayu kapenginnemnemin annel tun neipetak di krus? ¹⁷ Et anin ni dakel itsu et heni itsu hakey, tep hakey ni ebuh hu sinapay ni tayu kakenna.

¹⁸ Henin nunya hu kapandeyyaw idan Jews e hedini nan-appit ida et kinan da etan in-appit dan Apu Dios, man ida kamekiddagyum nunman ni Dios ni in-appitan da. Et hanniman ida dama etan hu tuun kamambekki * e hedini nan-appit ida et kinan da etan in-appit dan nunman ni beken ni makulug ni dios, man ida kamekiddagyum daman nunman ni dios ni in-appitan da. ¹⁹ Kaw eleg yu nemnema e hedini daydayawen yu beken ni makulug ni dios, man endi silbitu, anin ni ya pan-appitan yun hi-gada? ²⁰ Pinhed kun amtaen yu e ya kai-appisiddan eleg mengullug ey yadda dimonyoh, beken hi Apu Dios, et humman hu, eggak pinhed ni kayu mekiddagyum idan dimonyoh.

²¹ Et mukun eleg mabalin ni kayu um-inum niya mengngan di kapenginnemnemin neteyyan Apu Jesus, ey kayu mewan nekikan niya nekiinum di daka pandaydayawiddan dimonyoh. ²² Tep pinhed Apu Dios ni hi-gatun ebuh hu daydayawen tayu. Eleg tu pinhed ni wada edum. Kaw pinhed yun pebungnet? Kaw kan yu nem e-etteng kabaelan yu nem hi-gatu?

²³ Wadadda etan kamenghel ni kanday "Dammutun ippahding tayu hipan pinhed tayu." Makulug huyya, nem e-helen kun hi-gayu e beken ni emin hu pinhed tayun pehding ey panyaggudan tayu. ²⁴ Beken ni ya panyaggudan tayun ebuh hu tayu nenemnemen, tep ya kayyaggud ni pehding ey nemnem tayu dama hu panyaggudan idan edum tayu.

²⁵ Eleg mahapul ni kayu umkakaguh ni yuka gettangan detag di mulkaduh hedini neiappit di beken ni makulug ni dios winu eleg, tep beken ni pi-yew hu pengngannan ni linggeman ni detag. ²⁶ Kan etan ni impatudek Apu Dios ey "Ya eya puyek niya emin eya wadadya ey nalpun Apu tayun mansilbin hi-gatsu." †

²⁷ Hedini wada eleg mengullug ni mengeyyag ni hi-gayun an mekikkan di baley da, dammutun elaw kayu hedini pinhed yu, ey anin

* **10:18** 10:18 Ya pinhed nunyan e-helen ey beken ni yadda kamambekkin ebuh, nem anin hipan tuun kaman-appit ni beken ni makulug ni dios. † **10:26** 10:26 Psalm 24:1

ekan yu hu hipan kenen ni immangdad dan hi-gayu. Entan kakkaguh yu hedin humman ni kenen ni immangdad da ey neiappit di beken ni makulug ni dios winu eleg. ²⁸ Nem hedin wada menghel ni hi-gayun kantuy “Neiappit mannunan huyyan detag di beken ni makulug ni dios,” entan tu ekan humman, tep entanni ey penghel tu ey yuka kehinga elaw Jesus hedin kenen yu et lawah pannemnem tun hi-gayu. ²⁹ Hedin wada hanniman, importanteh hu kapannemnem ni edum, beken ni ya yuka pannemnem.

Nem wadan penghel yuy “Kele ya nemnem ni edum ni tuu hu mengippanghel ni eggak pengippahdingin kelebengan ku? ³⁰ Kele hipa da penglegan ni pengngannan ni kenen hedin nakka mansalamat nan Apu Dios, tep humman ni kinapya tun kenen ey insilbin annel ku?”

³¹ Nem lawah hedin humman hu umhulun ni kedismayahan idan edum yu. Ya kayyaggud ey emin hu ippahding yu, anin ya pengngannan yu niya penginnunan yu ey nemnem yu keiddeyyawan Apu Dios. ³² Ang-ang yu et beken ni hi-gayu hu umhulun ni eleg pengullugan idan Jews winu Gentiles, winu hi-gayu umhulun ni panliwwatan idan edum tayun kamengullug nan Jesus. ³³ Iu-unnud yun nakka pehding e beken ni ya panyaggudan kun ebuh hu nakka nenemnema, nem ya panyaggudan daman edum ni tuu, ma-lat wada inna-nu dan mehellakniban.

11

¹ Iu-unnud yun hi-gak, tep nak dama kaiu-unnud nan Apu Jesus Christo.

Ya meippanggep ni panhukyungan idan biid daka pandeyyawin Apu Dios

² Et-eteng hu nakka pengiddeyyaw ni hi-gayu, tep yuwak kanenem-nema niya yuka u-unnuda hu intuttudduk ni hi-gayu. ³ Nem pinhed kun ewwatan yu e ya laki ey neta-ta-gey nem ya ahwa tu. Hi Apu Dios ey neta-ta-gey nem hi Jesus Christo, ey hi Jesus Christo ey neta-ta-gey nem ya tuu, tep hi-gatu Ap-apun emin ni tuu, et humman hu, hi-gatu kamei-ellig ni ulun emin ni laki. ⁴ Et mukun hedin mantaddung hu laki winu manhukyung ni pandasalan tu winu pantuttudduan tun ehel Apu Dios di yuka pandeyyawin ey eleg tu deyyawa hi Jesus Christo. ⁵⁻⁶ Nem ya biin eleg manhukyung ni mandasal winu mantuttuddun ehel Apu Dios ey be-ingen tu ahwa tu, tep heni tu lina-pahan. Ya biin eleg tu pinhed ni manhukyung ey heni metlaing nampemukmuk. Nem anggeba-ing hu mampemukmuk winu mampepu-lit hu bii, et humman hu, heballi dedan manhukyung. ⁷ Newada hu lakin kei-ang-angan ni kasina-gey niya kakeiddeyyawin Apu Dios, et humman hu, lawah hedin manhukyung hu lakid kapandeyyawin Apu Dios, tep ibbabah tu kasina-gey ni saad tun indawat Apu Dios ni hi-gatu. Nem ya dama bii ey newadan kei-ang-angan ni kasina-gey ni laki, et humman hu neta-ta-gey hu laki nem ya bii. ⁸ Tep ya nebukul ni newada ey ya laki et han maweda hu bii, tep yad annel ni laki hu nengal-an Apu Dios ni kinapya tun bii. ⁹ Ey yan eman ni laputun newad-an ni tuu, ey newada hu bii, ma-lat baddangan tu hu laki. Beken ni an newada hu laki, ma-lat baddangan tu hu bii. ¹⁰ Et humman hu, mahapul ni eleg la-pahin bii hu ahwa tu, tep humman kei-elligen ni panhukyungan ni

biiid simbaan ni keang-angan tun nebababah ida nem ya ahwa da, niya keang-angan tu daman daka panlispituh idan anghel.

¹¹ Nem hedin hi-gatsun kamengullug nan Apu Jesus, ey mahapul ni eleg tayu liwwana e kinapyan Apu Dios hu laki niya bii et mambaddang ida. ¹² Tep ma-nut ya laki hu nalpuan ni nemangulun bii, nem ay ya law hu bii hu kamengi-ungngan laki, nem emin eya wadan nunya ey hi Apu Dios hu nalpuan da.

¹³ Nemnem yu e beken ni kayyaggud hedin eleg manhukyung hu bii hedin mandasal. ¹⁴ Ey inamta tayu ngu dedan e lawah ang-ang tu hedin andukkey hu bewek ni laki. ¹⁵ Nem ya bii ey kayyaggud dedan ang-ang tu hedin andukkey bewek tu, tep indawat Apu Dios humman ma-lat penephep tun ulu tu et heni humman dayaw tu. ¹⁶ Nem hedin wada kayun kahing, ya e-helen kun hi-gayu ey inna-nu ey humman hu elaw ni tayu kapenaydayaw nan Apu Dios e mahapul ni manhukyung hu bii hedin mantuttuddu winu mandasal, ey anin idan edum ni kamengullug ey huyya daka pehding.

Ya pekikkannan etan ni sinapay niya peki-innuman etan ni innumen ni penginnemneinan ni neteyyan Jesus

(Matthew 26:26-30; Mark 14:22-25; Luke 22:15-20)

¹⁷ Ya hakey mewan ni e-helen kun hi-gayu ey meippanggep etan ni eggak pinhed ni yuka pehpehding ni lawah di yuka pandaydayawin Apu Dios. ¹⁸ Daka idaddatteng ni hi-gak e hedin kunun neamung kayun mandeyyaw nan Apu Dios, ey eleg kayu man-uunnud, nem kayu kamegennadwa et anin law ni hi-gak et nakka kulluga. ¹⁹ Nem huttan ni yuka kegennadwai ey kapyatu, tep wadadda huttan ma-lat meang-ang ida etan makulug ni kamengullug.

²⁰ Hedini neamuamung kayud yuka pengngannin penginemnemneinan yun neteyyan Apu Jesus, ey hin-appil kumedek wadad nemnem yu. ²¹ Tep hedin mengngan kayu, man wada hakkeyey pan-ikkan tu ey eleg um-idwat ni in-ali tun kennen, et humman hu endi kennen ni edum. Hanniman mewan ni meinum e eleg kekkennengan edum hu daka innuma et ida kamebutteng. ²² Lawah huttan ni yuka pehpehding. Kaw endi hu baballey yun pengngannan yu niya penginnuman yuh? Kaw hanniman yuka pehpehding tep eleg yudda lispituha edum yun kamengullug nan Apu Dios niya ma-lat baingen yudda nangkewetwet? Kaw kan yu nem tettebalen dakeyun nuntan ni yuka pehding?

²³ Tep huyyan intuttudduk ni hi-gayun meippanggep ni pengngannan ni kapenginnemneinan neteyyan Apu Jesus Christo ey intudu tun hi-gak. Yan eman ni nengannan di Jesus ni nunman ni hileng ni nengihdulan Judas ni hi-gatu, ey illa tu sinapay ²⁴ et mansalamat nan Apu Dios. Pineni-ang tu et kantuy "Huyya annel kun iddawat kun panyaggudan yu. Aleyu et kanen yu. Huyyalli pahpahding yun penginemnemneinan yun hi-gak." ²⁵ Negibbuh idan nengan ey illa tu basuh ni netalwan ni meinum et mandasal e kantuy "Huyyan innumen yu hu amnuan etan ni baluh ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan ni tuu gapuh ni ketteyyan ku. Inum kayun emin. Ipahding yulli huyyan ingganah et penginemneinan yun hi-gak." ²⁶ E-helen kun hi-gayu e pehpehding tayu huyya e kennen tayu sinapay niya innumen tayu meinum ingganah alin pambanggadan Apu

Jesus Christo. Huyya mengippenemnem e netey hi Jesus Christo ma-lat panyaggudan tayu.

²⁷ Et humman hu, hedin beken ni ustuh hu kapannemnem ni tuun mengngan nunman ni sinapay ey um-inum nunman ni meinum, ey manliwwat nan Apu Jesus e nengiappit ni annel tu niya kuheyaw tu. ²⁸ Et mukun mahapul ni wada hakkeyey pakannemnemen tu hedin kayyaggud winu lawah hu elaw tu. Tep hedin lawah, ey mahapul ni mantuttuyyu ni, ey han kimman ni sinapay niya han imminum etan di basuh. ²⁹ Tep hedin umkan hu tuu etan ni sinapay niya um-inum etan di basuh, nem eleg tu nemnema keibbellinan ni annel Apu Jesus, ey manliwwat et mekastigu, tep tuka lellelgema. ³⁰ Huyya gaputun dakel ni hi-gayu hu nekapuy, kamandedgeh niya dakel ida netey ni hi-gayu. ³¹ Nem gullat ni tayu kapakannemnema hu elaw tayu, et han-itsu nekikan, ey eleg daitsu kastiguan Apu Dios. ³² Nem hedin daitsu kapanligligat ni hi-gatu, ey humman penuggun tun hi-gatsu ma-lat eleg itsulli mailegat ni panhuwetan tulliddan tuun eleg mengullug ni hi-gatu.

³³ Et humman hu, hi-gayun agik ida, hedin neamung kayun mengngan ni penginnemneman yun neteyyan Apu Jesus, ey pan-inhehged kayu et mandidihhan kayun mengngan. ³⁴ Ey hedin wadadda neupan hi-gayu, heballi mengan alid baley tu et han makiemung ma-lat endi huwetan Apu Dios ni hi-gayu. Ngenamung alin ellian ku hu pengung-ungbalan tayun edum ni pinhed kun ittugun.

12

Ya kabaelan idan kamengullug ni kaiddawat ni Ispirituh Apu Dios

¹ Kaegiegi, pinhed kun peamtan hi-gayu hu meippanggep ni nambabaklang ni kabaelan ni kaiddawat ni Ispirituh Apu Dios di hanhakkey ni hi-gatsu. ² Amta yu e yan nunman ni eleg yu ni pay pangulugan ey nehaul kayu et dayawen yudda kinapyan tuun dios ni eleg paka-hel. * ³ Nem yan nunyan nengulug kayu ey wadan hi-gayu hu Ispirituh Apu Dios. Et hedin makulug ni wada Ispirituh Apu Dios di hakey ni tuu, eleg tu e-hela hu lawah nan Jesus. Ey pakkaw ni wada Ispirituh Apu Dios di hakey ni tuu et han mabalin ni kantuy hi Jesus hu Apu tu.

⁴ Hi-gatsun kamengullug ey dakel hu nambakbaklang ni kabaelan tayu, nem hakey hu kamengidwat idan nunman e humman hu Ispirituh Apu Dios. ⁵ Nambakbaklang hu indinel Apu Dios ni ngunun hi-gatsun panyaggudan ni edum tayun kamengullug, nem ebuh hi Jesus Christo ni Apu tayu. ⁶ Ey nambakbaklang hu kabaelan tayun mansilbin hi-gatu, nem hakey hi Apu Dios ni nalpuan da.

⁷ Emin itsun kamengullug ey wada hakkeyey wada neidwat ni hi-gatun kabaelan tun umbaddang ni panyaggudan tayun emin e humman keang-angan tu e wada Ispirituh Apu Dios ni hi-gatsu. ⁸ Ya edum ni kamengullug ey indawat ni Ispirituh Apu Dios hu kabaelan tun umtugun. Yadda edum ey indawtan tuddan kabaelan ni mengewwat ni ehel Apu Dios et ituttuddu dad edum da. ⁹ Yadda edum ey indawtan ni Ispirituh Apu Dios ni nehammad ni kapengullug

* **12:2** 12:2 Psalm 115:4-5, Isaiah 46:7, Jeremiah 10:5 et ya Habakkuk 2:18

nan Apu Dios et han-ipahding da hu pinhed tu. Ey yadda edum ey indawtan tuddan kabaelan ni mengkal ni degeh. ¹⁰ Yadda edum ey indawtan tun kabaelan ni mengippahding idan miracles. Ey yadda edum ey indawtan tun kabaelan ni mengituttuddun ehel Apu Dios. Wadadda edum ni indawtan tun kabaelan dan mengimmatun hedin makulug ni nalpun Apu Dios hu kaituttuddun hakey ni tuu winu eleg. Wadadda edum ni indawtan tun kabaelan dan mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel, anin ni eleg da adalen humman ni ehel. Ey wadadda edum ni indawtan tun kabaelan dan mengippeamtan keibbellinan idan nunman ni ehel. ¹¹ Emin huyyan nambakbaklang ni kabaelan ey hakey nalpuan da, e ya Ispirituh Apu Dios ey hi-gatu ngenamung ni pinhed tun pengidwatan.

¹² Henin annel ni tuu e dakel hu parteh tu, nem hakey ni annel ni ebuh. Heni daman hi-gatsun kamengullug e ma-nut nambakbaklang itu, nem hakey kan-annel ni hi-gatsu e hi Jesus. ¹³ Tep emin itu, anin Jew winu Gentile himbut winu beken, ey hakey nemenyag ni hi-gatsu e humman Ispirituh Apu Dios et mawedan hi-gatsun emin, tep hi-gatu nengihakkey ni hi-gatsud annel Jesus Christo.

¹⁴ Em, ya annel ni tuu ey hakey, nem dakel parteh tu. ¹⁵ Henin heli e gullat ni um-ehel et penghel tuy "Bekennak ngun parteh ni annel, tep beken nak ni ngamay," et neipngil humman, tep anin hanniman kantu et nanengtun parteh ni annel. ¹⁶ Ey gullat ni kan ni tangila ey "Bekennak ngun parteh ni annel, tep bekennak ni mata," et neipngil humman, tep anin hanniman kantu et nanengtun parteh ni annel. ¹⁷ Tep gullat ni matan emin hu annel, inna-nu tun mengngel? Ey gullat ni emin hu annel ey tangila, inna-nu tun menemmuy hedin endi eleng? ¹⁸ Beken ni hanniman hu nengapyan Apu Dios ni hi-gatsu, tep kinapyatu nambakbaklang ni parteh ni annel tayu meippuun di pinhed tun kei-ussalan da. ¹⁹ Hipa na-mu ang-ang ni annel hedin hakey ni ebuh ni parteh hu wada? ²⁰ Et mukun, hakey ni ebuh hu annel, nem dakel nambakbaklang ni parteh tu.

²¹ Et humman hu, eleg mabalin ni kan ni mata ey "Eggak mahapul hu ngamay." Ey ya ulu, ey eleg mabalin ni kantuy "Eggak mahapul hu heli." ²² Tep ya kakulugan tu, anin idan kan tayun beken ni importanteh ni parteh ni annel et makahhapul tayudda. ²³ Yadda etan parteh ni annel ni kan tayuy beken ni importanteh hu usal da, ey humman ida tayu kapaka-ippaptek. Ey yadda etan parteh ni annel ni anggeba-ing ni peang-ang, ey tayu kaippaptek ni hennian. ²⁴ Nem beken ni mahapul ni henin nunman hu kapemaptek idan edum ni parteh ni annel. Hanniman hu impengapyan Apu Dios ni annel tayu ma-lat ipapaptek tayudda etan parteh ni kantayuy beken ni importanteh hu usal da. ²⁵ Emin hu parteh ni annel ey makahhapul tayudda ma-lat man-imbabaddang ida. Henin hi-gatsun kameibbillang ni annel Jesus, e mahapul ni man-uunnud itu, niya man-impapaptek itu. ²⁶ Tep hedin wada hakey ni parteh ni annel ni neligtan ey ligat tayun emin. Hanniman dama e hedin wada hakey ni hi-gatsun kametetebal, ey ketbalan tayun emin.

²⁷ Ya keibbellinan tu huyyan nakka pan-ituttuddu ey wada hakkey ni hi-gatsun kamengullug ey itu kameibbillang ni annel Jesus Christo, nem wada hu nambabaklang ni ngunun neidinel ni hi-gatsu.

²⁸ Huyyadda hu nambabaklang ni ngunun indinel Apu Dios ni higsatsun kamengullug. Yadda nemangulun pinili tu ey yadda apostles, ya meihhayned ey yadda prophets e kamengippeamtan ehel Apu Dios, ya meikkatlu ey yadda etan kamantuttuddu. † Ey wadadda dama kamengippahding ni miracle, yadda kamengkal ni degeh, yadda kaumbaddang ni edum da, yadda kaman-ap-apu niyadda edum ey kabaelan dan mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel.

²⁹ Et mukun eleg itsu mapilin emin ni man-apostle, winu prophet, winu mantuttuddun ehel Apu Dios. Ey beken ni emin itsu ey han-iphahding tayu hu miracle. ³⁰ Ey eleg itsu meidwatan emin ni kabaelan ni mengkal ni degeh, winu mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel winu mengippeamtan keibbellinan tu. ³¹ Nem ya importanteh ni gamgaman tayun kabaelan ey ya etan umbaddang ni panyaggudan ni edum tayun kamengullug.

Nem wada hakey ni kekakkayyaggudan e humman hu impeminhed.

13

Ya elaw ni impeminhed

¹ Makahhapul hu impeminhed di edum ni tuu, tep anin na-mun wada kabaelan kun mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel ni tuu niya ehel ni anghel, nem endi impeminhed kun edum kun tuu, et endi silbitu e henin kaumpapalitenteng ni gangha niya henin kaumpipipeng ni kingking. ² Anin na-mun iddawat Apu Dios ni hi-gak hu kabaelan ni mengituttuddun ehel tu, ey anin na-mun inamtak ni emin hu eleg peamtan Apu Dios, niya wada kabaelan kun mengewwat ni elaw tu, et endi silbitu hedin endi impeminhed kun edum kun tuu. Ey anin na-mun nehammad hu nakka pengullug et hedin kangku etan ni duntug ey “Pan-etan ka,” ey nan-etan tu-wangu, ey endi silbik ni tuu hedin endi impeminhed kun edum ku. ³ Ey anin na-mun madewattak et iddawat kun emin hu wadan hi-gak idan newetwet, niya anin na-mun ihhulug ku hu annel ku et magiheb gapuh ni nakka pengullug nan Jesus Christo, ey endi silbiddan nunman hedin endi impeminhed ku.

⁴ Ya tuun wada impeminhed tun edum tu, ey kabbabbal niya mahmek. Eleg tu keemmehi edum tu, eleg mampahhiyya, ⁵ beken ni manghay, eleg tu pepillit hu pinhed tu, beken ni kabbubunget niya eleg tu nenemnema hu lawah ni impahding dan hi-gatu. ⁶ Eleg tu pan-am-amlengi hu lawah, nem ya kayyaggud hu tuka pan-amlengi. ⁷ Hedin wada impeminhed ni tuun edum tu, ey eleg tu nenemnema hu hipan lawah ni impahding da. Kamedinnel di edum tun tuu niya tuka namnamaha e kayyaggud ni ingganah hu ippahding da. Niya tuka ennusi hu hipan ligat.

⁸ Ya impeminhed ey eleg mepappeg, nem mannananeng ni ingganah. Yadda kabaelan, henin mengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios ey mepappeg, anin ya kabaelan ni mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel et mepappeg. Ey anin yadda hipan inamta tayu et eleg ali law mahapul. ⁹ Tep kulang itsun man-ewwat niya kulang itsun mengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios. ¹⁰ Nem yallin ellian Jesus, ey eleg tayulli law mahapul ida huyyan kabaelan ni wada kulang tu.

† **12:28** 12:28 Ephesians 4:11

¹¹ Heninnuy hu elaw tu: Yan keu-ungngak, ey henin kapeneppit ni u-ungnga hu nakka penepplit, anin ni ya nakka pannemnem niya nakka pan-ewwat. Nem yan nehikenan ku, ey endidda law humman ni elaw kun keu-ungngak. ¹² Henin nunman ni hi-gatsun kamengullug e kulang ni hu tayu kapengewwat ni meippanggep nan Apu Dios, e heni itu kamandiddiggal etan di nekulap ni diggal e eleg meka-ang-ang hu angah. Nem hakey alin aggew ey mekihinnangga itsun Apu Dios et peka-amtaen tayulli elaw tu, henin nengamtaan daitsun hi-gatu.

¹³ Yadda etan kabaelan ni mannananeng alin ingganah ey ya pengullug, ya namnamah, niya impeminhed. Nem ya keim-importantehan idan nunyan tellu ey ya impeminhed.

14

Ya importanteh ey ya kabaelan ni mengituttuddun hipan kapeamtan Ispirituh Apu Dios

¹ Ya kayyaggud ni gamgaman yu ey ya pan-impipinhedan yu et yadda etan kabaelan ni iddawat ni Ispirituh Apu Dios, nema-ma etan kabaelan ni mengituttuddun kapeamtan Apu Dios. ² Tep ya etan tuun kabaelan tun mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel ey hi Apu Dios hu tuka peki-ungbal, beken ni ya tuu, tep eleg da ewwasi hu tuka e-e-hela. Wada kabaelan tun mengituttuddudan eleg meamta tep ya baddang ni Ispirituh Apu Dios. ³ Nem ya etan kamengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu ey tuka ituttuddudan edum tun kamengullug ma-lat petuled tudda, ey ma-lat mea-alluk idad daka panligligasi niya ma-lat maihammad hu daka pengullug. ⁴ Et humman hu, ya etan tuun kamengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios ey tuka baddangin emin hu kamengullug. Nem ya etan tuun wada kabaelan tun mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel ey ebuh annel tun kamebaddangi.

⁵ Pinhed ku et ni emin kayu ey kabaelan yun mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel, nem nakka pehebballi hu emin kayu ey wada kabaelan yun mengituttuddun impeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayu. Tep neta-ta-gey etan kamengituttuddun ehel Apu Dios nem ya etan han-i-hel tu nambakbaklang ni ehel. Nem nan-ingngeh ida hedin wada mengibbellin nunman idan ehel et wada law pansilbian tuddan kamengullug. ⁶ Tep inna-nu hedin um-ali-ak di kad-an yun kaegiegi et i-hel kud nambakbaklang ni ehel, ey eleg yu amta hu pinhed kun e-helen, kaw wada silbi tun hi-gayu? Endi. Nem wada silbi tun hi-gayu hedin um-ali-ak et ituttudduk hu impeamtan Apu Dios ni hi-gak di ehel ni han-awat yu.

⁷ Anin ni gitalah winu tullaling et endi tunung tu hedin kapemegga patnul. ⁸ Hanniman dama etan tangguyup idan sindalun kamekiggubbat. Hedin kalellegema etan ni kamengippatnul et eleg metunung, ey eleg amtaddan sindalu hedin humman pandaddanan dan mekig-gubbat. ⁹ Heni daman hi-gayu e hedin meki-ungbal kayun tuud ehel ni eleg da amta, ey endi silbitu, tep eleg da han-awat hu pinhed yun e-helen ni hi-gada. Heni ka kumedek kamekihuhummangan di annel mu.

¹⁰ Dakel nambakbaklang ni ehel eyad puyek ey humman idan ehel ey wada keibbellinan da, nem mahapul ni ewwatan et han wada silbitu.

11 Nem hedini meki-ungballak etan ni eggak amta ehel tu, ey eleg tu dama amta ehel ku, eleg kami man-in-awwasi, tep eleg kami man-hin-amtan ehel. 12 Ya pehding yu, tep ihik kayun meidwatan ni kabaelan ni kamelpun Ispirituh Apu Dios, ey heballi yadda kabaelan ni umbaddang idan kamengullug hu gangami yu.

13 Et humman hu, ya etan tuun han-i-hel tu hu nambakbaklang ni ehel ni eleg ewwasin tuu, ey mahapul ni mandasal ma-lat awatan tu hu keibbellinan ni tuka e-hela. 14 Tep hedini mandasal hu hakey ni tuud ehel ni eleg tu amta ey ma-nu tep kamandal hu ispirituh tu, nem eleg tu han-awat hu tuka pan-iddasal. 15 Et humman hu, ya ew hu kayyaggud ni pehding tayu, ey mandasal itsud kaitudun ispirituh tayu, ey mandasal itsud ehel ni kameewwasi. Hanniman dama pehding tayu hedini man-a-appah itu. 16 Tep hedini eleg yu pehding humman, ey inna-nu hedini in-ehel etan ni kamandal di ehel ni eleg han-awat ni edum tu, inna-nun penghelan dan "Amen," * hedini eleg da awatan hu dasal tu? 17 Tep anin ni kayyaggud indasal yu, nem eleg ida mebaddangi hu edum yu et endi silbitu humman ni dasal yun hi-gada.

18 Hedini hi-gak, ey nakka mansalamat nan Apu Dios, tep et-eteng hu indawat tun kabaelan kun mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel nem hi-gayu. 19 Nem hedini yan tayu kakeemmuemmungin tayu kapandaydayawin Apu Dios, ey heballi anin ekket ni ebuh hu e-helen kun han-awat ni tuu nem ya hu nak e-helen hu dakel ni eleg da han-awat.

20 Kaegiegi, etan tu iu-unnud di kapannemnem idan u-ungnga, tep pinhed kun heni kayuddan nangkenemnem. Nem hedini ya meippanggep ni lawah, ey pinhed kun heni kayuddan u-ungnga e ida kamenangpah. Nem hedini ya meippanggep idan nunyan tuttuudu, ey pinhed kun heni kayuddan nehiken di pengewwat yu. 21 Wada impatudek Apu Dios ni kantuy "Ittu-dak kuddalli beken ni Jews ni hin-appil ehel dan mengippeamtaddan tuuk ni tugun ku, nem kapyatun eleg da-ak dedngela." †

22 Et humman hu, ya kabaelan ni mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel ey beken ni immatun ni kekastiguan idan kamengullug nan Apu Dios, nem immatun ni kekastiguan idan eleg mengullug. Nem ya kabaelan ni mengituttuudun pinhed Apu Dios ni peamta ey humman kaumbaddang idan kamengullug, nem endi tu panyaggudan idan eleg mengullug. 23 Tep hedini neamung kayun mandaydayaw nan Apu Dios ey wada hakkeyey tuka pan-i-hel di hin-appil ni ehel ey neipaddih ni wadadda nekiemung ni hi-gayun eleg mengamtan elaw tu huttan winu eleg mengullug nan Apu Dios, ey kaw eleg da penghel ey kayu kaman-angngaw? 24 Nem hedini wada hakkey ni hi-gayu ey ituttuudu tu etan pinhed Apu Dios ni peamta, ey wada nekiemung ni eleg mengullug, nanna-ud ni ebbuluten tu e neliwtan ni nangngelan tun intuttuudu yu. Et nemnemen tu law e nanliwat 25 gapuh etan ni neipeamtan lawah ni elaw tun tuka itattalud nemnem tu et nanna-ud ni mandukkun ni menaydayaw nan Apu Dios et kantuy "Makulug ni wada hi Apu Dios ni hi-gayu!"

* 14:16 14:16 Ya keibbellinan ni "Amen!" ey "Em numan!" † 14:21 14:21 Isaiiah 28:11-12

Ya kayyaggud ni pehding hedin neamuamung itsun kamengullug ni menaydayaw nan Apu Dios

²⁶ Ya pinhed kun e-helen ni hi-gayun kaegiegi, ey hedin neamuamung kayun menaydayaw nan Apu Dios, ey wada hakkeyey ippahding tu kabaelan tun neidwat ni hi-gatu ma-lat panyaggudan yun emin. Wada man-a-appéh, wada mantuttuddu, wada mengippeamtan impeamtan Apu Dios, wada um-ehel ni nambakbaklang ni ehel ey wada mengidwat ni keibbellinan tu. ²⁷ Hedin wadadda um-ehel ni nambakbaklang ni ehel ni eleg meewwasi, ey hiyya hu dewwa winu tellun manhuluhulul ni um-ehel, ey mahapul ni wada mengidwat ni keibbellinan ni e-helen da. ²⁸ Nem hedin endi nekiemung ni kabaelan tun menghel ni keibbellinan ni e-helen da, mahapul ni um-eneeneng ida ma-lat ebuh hi Apu Dios ni nengamta etan ni da et e-helen.

²⁹ Dammutu hu dewwa winu tellun mengituttuddun pinhed Apu Dios ni peamta hedin neamung kayu, ey mahapul ni nemnemen idan mandedngel hedin makulug ni nalpun Apu Dios hu neituttuddu. ³⁰ Nem hedin wada kaman-e-ehhel, ey wada impeamtan Apu Dios ni hakey ni tuu, ey mahapul ni issiked nunman ni kaman-e-ehhel ma-lat umhel dama etan wada impeamtan Apu Dios ni hi-gatu. ³¹ Ey kayyaggud hedin hi-gayun wada pinhed tun peamtan impeamtan Ispirituh Apu Dios, ey mehakkehakkey kayun um-ehel ma-lat wada inna-nuddan kamandeddengngel ni mengamta etan ni pinhed yun e-helen ma-lat maihammad hu yuka pengullug. ³² Yadda kamengituttuddun impeamtan Apu Dios ni hi-gada ey mahapul ni hangkekenneng da annel da et hegeden da hu tsimpuh dan um-ehel. ³³ Tep hi Apu Dios, ey eleg tu pinhed hu nengelawngaw ni pandeyyaw, tep ya pinhed tu ey wada ulnus niya linggep di tayu kakeemmuemmungin menaydayaw ni hi-gatu.

Hedin neamung itsun menaydayaw nan Apu Dios ³⁴ ey mahapul ni um-eneeneng ida bibi-i. Endi lebbeng dan an um-ehel, nem mahapul ni mengu-unnud ida, tep humman dama hu neitudek di Tugun. ³⁵ Hedin wada pinhed dan ibbagean meippanggep etan di neituttuddu, ey ibbagean ahwadad baley dan ennamutan da, tep beken ni lebbeng tun pehding ni bii humman di tayu kakeemmungi.

³⁶ Kaw beken ni kayyaggud huyyan tugun ku, winu kan yu na-mu nem hi-gayu hu nebukul ni nengituttuddun ehel Apu Dios, winu hi-gayun ebuh hu neituttudduan tu? ³⁷ Hedin wada kayun kamenghel ni kantuy hi-gatu hu kamengituttuddun ehel Apu Dios winu wada kabaelan tun nalpun Ispirituh Apu Dios, mahapul ni nemnemen tu e huyyan nakka pan-ittudek ey intugun ni Apu tayu. ³⁸ Nem hedin wada eleg mengebbulut nunyan nakka pan-e-hela, entan tu kulug humman ni tuu.

³⁹ Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, gamgami yu etan kabaelan ni mengituttuddun kapeamtan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayu, nem entan tu ka-legidda hu wada kabaelan dan mengi-hel ni nambakbaklang ni ehel. ⁴⁰ Nem mahapul ni neiptek hu pehding yud yuka keemmuemmungi, niya mahapul ni ya kayyaggud ni emin hu pehpehding yu.

15

Ya elaw ni netagwan Jesus Christo

¹ Kaegiegi, pinhed kun penemnem ni hi-gayu hu intuttudduk ni hi-gayun meippanggep ni panyaggudan tayun impahding Jesus Christo. Inebulut yu et humman neipuunan ni yuka pengullug. ² Ya humman ni nengulugan yu hu nehelakniban yud kastigu yu et nema-ma-ma hedin nehammad hu yuka pengullug. Nem mahapul ni pannananeng yu yuka pengullug nan Jesus, tep endi silbitu hedin ehel ni ebuh hu yuka pengullug.

³⁻⁴ Huyyadda importanteh ni intuttudduk ni hi-gayun neipeamtan hi-gak, e netey hi Jesus Christo gapuh ni liwat tayu, et maikulung et metagwan ni katlun aggew e humman inamnuan ni inhel Apu Dios ni meippahding. * ⁵ Yan netagwan tu ey nampeang-ang nan Peter et han mampeang-ang ni hi-gadan emin ni hampulut dewwan apostles tu. ⁶ Entanni ey nampeang-ang di nehuluk ni liman gatut ni kamengullug ni hi-gatu. Ey ingganah nunya ey dakel ida mategun nenang-ang ni hi-gatu. ⁷ Entanni ey nampeang-ang mewan nan James et han mampeang-ang idan emin ni apostles.

⁸ Hi-gak hu nanggillig ni nampeang-angan tu, et yan nunman hu nengulugan ku, † anin ni eggak ni pinhed ni mengu-unnud ni hi-gatu, tep lawah la ni hu elaw ku. ⁹ Et nemahhig hu impahpahding kun nanlelehanan idan tutu-un kamengullug nan Apu Dios. Et mukun kangkuy hi-gak hu kebabbabbahan ni apostle, niya beken pay ni lebbeng tun nak meibbillang ni apostle. ¹⁰ Nem gapuh ni binabbal Apu Dios ni hi-gak, ey impambalin tuwak ni apostle. Beken ni endi silbitu humman ni binabbal tun hi-gak, tep nemahhig hu nangngunungunuk nem yadda edum kun apostles. Beken ni gapuh ni kabaelan ku hu nengipahdingan kun ngunuk, nem gapuh ni baddang Apu Dios ni hi-gak. ¹¹ Et anin ni hi-gak winu yadda edum kun apostles hu kamantuttuddu ey nan-inggeh hu mika ittuttuddu e meippanggep nan Jesus et ya importanteh ey nengulug kayu.

Ya elaw ni ketegguan idan kamengullug

¹² Intuttuddu min hi-gayu e hi Jesus Christo ey simmagun neteyyan tu, et humman hu keang-angan tu e emin hu tuu ey umtagu idalli dama. Nem ay kele wadadda edum ni hi-gayun kahing e kanday eleg idalli umtagu hu nangketey ni hakey alin aggew? ¹³ Et hedin tep makulug ni eleg umtagu hu nangketey, eleg tep dama tumegu hi Jesus. ¹⁴ Et hedin makulug ni eleg taguen Apu Dios hi Jesus, endi tep silbitu hu intuttuddu min hi-gayu, et endi tep law silbi tun nengulugan yu. ¹⁵⁻¹⁷ Et hedin henin nuntan, maitek kami tep ni apostles, tep intuttuddu mi e sinegun Apu Dios hi Jesus. Et hedin makulug ni eleg ida umtagu hu nangketey, eleg tep dama tumegu hi Jesus, et endi tep silbitu hu yuka pengullug et nanengtun eleg mepesinsahan hu liwat yu. ¹⁸ Ey emin ida tep hu nangketey ni nengulug nan Jesus Christo, ey neidawwidida tep nan Apu Dios, et mekastiguddallin ingganah. ¹⁹ Et hedin makulug idan emin huyya, endi tep silbi tun nandinelan tayun Jesus hedin mettey itsu. Et hi-gatsu tep ni kamengullug hu anggehemmek ni peteg di emin ni tuu. Hedin neituu itsun ebuh eyad puyek e eleg itsulli meteggui, ey ebuh tep ni ketaggu tayu eyad puyek ni pengippaptekan daitsun Jesus Christo.

* **15:3-4** 15:3-4 Psalm 16:8-10, Matt. 12:40 et ya Acts 2:24-32 † **15:8** 15:8 Acts 9:3-6

²⁰ Nem ya kakulugan tu, ey netagwan hi Jesus Christo. Hi-gatu hu nemangulun netagwan et huyya hu keang-angan tu e yadda nangketey ni kamengullug ey metegguan idalli dama. ²¹ Emin itsu ey mettey itsulli, gapuh ni impahding etan ni hakey ni tuu e hi Adam. Nem emin itsu ey metegguan itsulli mewan tep ya impahding dama etan ni hakey ni tuu e hi Jesus. ²² Kamettey emin hu tuu, tep neilegat itsun nanliwatan Adam, nem metegguan itsulli gapuh ni neiegian tayun Jesus Christo. ²³ Ey wada nagtud ni aggew ni ketegguan tayulli, tep ya nemangulun sinagwan Apu Dios ey hi Jesus, et yallin keibbangnagan Jesus ey hi-gatsun tuu tu dama tegguen tu. ²⁴ Yallin nunman ey apputen Jesus idan emin hu ap-apun kamekibbuhul nan Apu Dios. Bahbahen tuddalli buhul tu, anin ya kabaelan da. Yan nunman ali pengippeang-angan Jesus e ebuh hi Ame tayun hi Apu Dios ni wada kelebengan tun man-ap-apun ingganah. ²⁵ Tep nanengtun hi Jesus hu man-ap-apu ingganah apputen tuddan emin hu buhul tu. ²⁶ Ya manggillig ni apputen tun buhul tayu ey ya katey. ²⁷ Ya neitudek ni ehel Apu Dios ey kantuy "Pambalin alin Apu Dios hi Jesus Christo ni Ap-apun emin." Nem eleg meigappat hi Apu Dios, tep hi-gatu nalpuan ni kelebengan Jesus ni man-ap-apu. ²⁸ Tep hedin inapput Jesus Christo ni emin hu buhul tu, ey hi-gatu hu mambalin ni Apun emin, et hantulli idinel nan Apu Dios ni man-ap-apun emin, tep hi Ametu hu keta-tageyyan di emin.

²⁹ Wadadda etan edum ni ida kapebenyag ma-lat penginemnemneman daddan kapengullug ni aammed da niyadda agi dan nangketey. Nem gullat ni makulug hu kan idan edum e eleg idalli meteggui hu nangketey, kele daka pehding humman? ³⁰ Ey inna-nun hi-gami, gullat ni beken ni makulug e umtaguddalli netey, ey kele mika hanghanggaadda anggetakkut ni ketteyyan ni kewa-wa-wa niya kele mika helheltapa hu ligat tep ya mika pengullug nan Jesus Christo?

³¹ Hi-gayun aaggik ida, nakka hanghangгаа ketteyyan kun kewa-wa-wa tep ya nakka pengittuttudduin meippanggep nan Jesus. Nem et-eteng dama hu nakka pengiddeyyaw ni hi-gayu tep ya nungunundan yun Apu tayun hi Jesus Christo. ³² Gullat ni makulug ni eleg umtagu hu nangketey, ku endi tep hu ginen-ud kun nak et ketteyyan di deya Ephesus ni nekihenangaan kuddan buhul kun henidda layon. Heballi tep ya pan-am-amlengan eyad puyek hu an hemmahemmaken et iu-unnud idan edum ni tuun ebuh biyag dad puyek ni daka nemnemnema. Kanday "Pan-ekan tayu kuma hu hipan kennen niya pan-inum tayu hu hipan meinum, tep kaw wadalli mewan law hedin mettey itsu?" ‡

³³ Entan kaheul yuddan tuun hanneya daka pengullug, ey entan tudda deddengngel, tep lektattu ey mealdanan kayun lawah ni elaw da et mei-inggeh kayun hi-gada. ³⁴ Kenemnemi kayu et isiked yu law ni mengapkapyan law ni lawah. Wadadda edum ni hi-gayun kamenghel ni ida kamengullug, nem eleg da amta hi Apu Dios. Kaw eleg kayu umbaing?

Ya elaw ni annel tayulli hedin metegguan itsu

³⁵ Nem penghel yu na-muy “Inna-nun ketegguan ni netey? Hipalli inna-nun annel da?” ³⁶ Ya etan tuun mengibbeggan nunya ey endi nemnem tu. Kaw eleg yu amta e hedin ittanem yu hu bukel ey pakkaw ni i-e-hek et han tummel? ³⁷ Heni etan ni pagey niyadda etan edum ni bukel, e hedin eleg meitnem, man mannenneng ni bukel ni ebuh. Nem hedin neitnem et simmemel, man hin-appil law hu ang-ang tu. ³⁸ Emin nambakbaklang ni bukel ey eleg man-iingngeh hu ang-ang ni temel da, tep henin nunman nengapyan Apu Dios.

³⁹ Heni damaddan eyan mategun wadad puyek e nambakbaklang. Hin-appil annel idan tuu, yadda animal, yadda sisit niyadda deleg.

⁴⁰ Ey wadadda lintun Apu Dios eyad puyek et yad kabunyan. Nem nambaklang hu kakinyaggud ni ang-ang idan wadad puyek et yadda wadad kabunyan. ⁴¹ Henin aggew, e kaumhili heyaw tu, nem ya bulan ey kaumheyaw dama, nem eleg umhili. Hin-appil dama dilag ni bittuwen tep kulang heyaw tu. Ey nambakbaklang hu kakinyaggud ni ang-ang da. Anin ni yadda bittuwen et wada hakkeyey nambakbaklang hu kakinyaggud ni ang-ang da.

⁴² Ya gaputun nakka penghelin nunya ey ma-lat amtaen yu e hin-appil hu annel tayun nunya etan di annel tayullin ketegguan tayu. Tep kamettey hu annel tayun nunya, nem yalli etan metegguan ni annel tayu ey eleg ali mabalin ni mettey. ⁴³ Ya annel tayu ey lawah ang-ang tu hedin netey, ey endi law kabaelan tu. Nem hedin metegguan ali, ey kakkayaggud hu ang-ang tu niya et-eteng kabaelan tu. ⁴⁴ Hedin mettey itsu, ey meikkulung hu annel tayud puyek. Nem hedin metegguan itsu, hin-appil ali annel tayu e humman melpun Apu Dios. Gapu tep wada annel tayun nunyad puyek ey wadalli dama annel tayud kabunyan. ⁴⁵ Makulug huyya, tep huyya kan ni impatudek Apu Dios e kantuy “Hi Adam hu nemangulun mategun tuu,” nem wada dama etan kandan Adam ni nanggillig e hi Christo. Hi-gatu hu Ispirituh ni kamengidwat ni biyag. ⁴⁶ Ey ya meikkadwan biyag tayu ey yad kabunyan, et humman hu, ya nemangulu ey ya annel tayu eyad puyek, beken etan annel tayud kabunyan. ⁴⁷ Ya etan nemangulun tuu e hi Adam ey nalpu annel tu eyad puyek. Nem hi Jesus e kameingngadnin neikadwan Adam, ey nalpud kabunyan et mambalin ni tuu. ⁴⁸ Hi-gatsun tuu e helag Adam e nalpu annel tud puyek ey henin annel tu hu annel tayu. Nem yadda etan tuun dinwat da baluh ni biyag etan ni tuun nalpud kabunyan e hi Jesus Christo ey henillin annel tu annel da. ⁴⁹ Neiingngeh hu elaw ni neitu-wan tayun nunya etan ni neitu-wan nan Adam e nalpu annel tud puyek, nem mei-ingngeh ali dama elaw ni neitu-wan tayun Jesus Christo e nalpud kabunyan.

⁵⁰ Kaegiegi, e-helen kun hi-gayu e huyyan annel tayun laman niya kuheyaw ey eleg mabalin ni mekihha-ad di nan-ap-apuan Apu Dios. Tep huyyan annel tayu ey kamettey, eleg mannananeng ni ingganah e beken henin annel tayullid kabunyan.

⁵¹ Dengel yu eya ituttudduk ni hi-gayun nunya, tep huyya ey eleg la peamtan Apu Dios ni nunman. Beken ni emin itsun kamengullug ey mettey, nem emin itsulli, netey winu mategu, ey mehullulan ali annel tayu. ⁵² Ya kehullulan alin annel tayu ey mangkinnemtang henin kapengimkimin mata. Meippahding ali huyyan manggillig ni tenul etan ni tangguyup di kabunyan. Ey meiddihhan ni metegguan

ida kamengullug ni nangketey ey mehullulan ali annel da. Anin hi-gatsullin mategu et mehullulan ali dama annel tayu et eleg itsulli law mettey. ⁵³ Tep huyyan annel tayun kamettey ey mehullulan alin mannananeng ni annel e eleg mettey. ⁵⁴ Yallin keippahdingan tu huyya hu amnuan etan ni impatudek Apu Dios e kantuy "Neapput hu katey."

§

⁵⁵ Et humman hu, hi-gatsun kamengullug ey eleg itsu law umtakut ni mettey, tep makulug ni emin idalli hu kamengullug ni nangketey ey metegguan idalli et eleg idalli law mettey.

⁵⁶ Ya liwat hu gaputun tayu kaketteyi, ey ya eleg tayu pengu-unnudin Tugun Moses hu tayu kapanliwwasi. ⁵⁷ Nem pansalamat itsun Apu Dios, tep tegguen daitisulli tep ya nengulugan tayun Apu Jesus Christo.

⁵⁸ Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, entan tu peapput hu nemnem yu, nem ihammad yu hu yuka pengullug nan Apu Jesus. Ipapaptek yun kenayun hu ngunu yun indinel nan Apu Jesus ni hi-gayu, tep emin hu tayu kaippahding ni impangunu tu ey wada silbitu.

16

Ya kaemungaddan kamengullug ni pemaddang dan edum da

¹ Ya law ittudek ku ey ya meippanggep ni yuka emmungan ibbaddang yuddan edum tayun kamengullug ni nangketewet di Jerusalem. Pinhed kun ippahding yu hu henin intuttudduk ni kapehding idan edum tayun kamengullug di kebebbbley di Galatia. ² Ya kayyaggud ni pehding yu ey yan nemengngulun aggew ni hanlingguwan ey wada hakkeyey um-appil ni limmu tu meipuun di tuka lelmua, ma-lat hedin um-ali-ak ditan ey eleg law mahapul ni kayu mengemmung. ³ Tep ya pinhed ku ey hedin immali-ak, neidaddan ni neamung hu pinhed yun ibbaddang et pailaw tayuddan pillien yun mengillaw di Jerusalem. Ey mantuddekkak idan kamengullug diman ma-lat amtaen da e hi-gatsu nengitu-dak ni hi-gadan mengillaw ni ibbaddang yu. ⁴ Nem hedin mahapul ni mekillawwak, anin ikkuyyug kudda.

Ya nannemneman Paul ni tudda penang-angan ni kamengullug di Corinth

⁵ Ninemnem kun um-alidtan, nem manda-guhak nid Macedonia et mantuttudduak diman, et hannak la meda-puh ni an menang-ang ni hi-gayu. ⁶ Nakka nemnemnema e mebabbayyaggak ni manha-ad ditan, anin na-mun ingganah ni kegibbuhan ni ketel. Et wadan dammutullin wada ibbaddang yun hi-gak ni lawwak di edum ni bebley. ⁷ Eggak pinhed ni nekemtang ni ebuh hu panha-adan kud tan tep pinhed kun hedin um-ali-ak ey mebabbayyag hu pekihha-adan kun hi-gayu hedin i-abulut Apu tayu. ⁸ Nem ay pinhed ku nin manha-ad di deyd Ephesus ingganah medettengan hu Piyestah ni Pentecost, ⁹ tep dakel ida neminhed ni mengngel ni nakka ittenuttuddudya meippanggep nan Apu tayu, anin ni dakel ida buhul ku.

¹⁰ Hedin umlaw ditan hi Timothy, peang-ang yu kayyaggud ni hi-gatu, tep hi-gatu hakey ni kamantuttuddun ehel Apu tayu e henin hi-gak. ¹¹ Ang-ang yu et endi an manlalamhi ni hi-gatu, nem baddangi

yu ma-lat melinggep ali pambangngadan tudya, tep nakka um-abtun peki-lian tuddan edum ni agi tayun um-ali.

¹² Inhel kun Apolos e pinhed kun peteg ni meikkuyyug idan edum tayun umlaw ditan, nem eleg tu ni pinhed. Kantuy beken nin nunya, nem hedin wadalli wayah tu, ey um-ali.

Ya nangillig ni tugun nan Paul

¹³ Helipat-iyu et eleg kayu maheul ni mengippahding ni lawah. Ihammad yu hu yuka pengullug. Ey entan takut yun mengu-unnud ni tuttuiddan Jesus. ¹⁴ Emin hu pehding yu ey ipahding yu gapuh ni impeminhed yun edum yu.

¹⁵ Kaegiegi, inamta yu hu meippanggep nan Stepanas et ya familyah tu. Hi-gada hu nemangulun nengulug nan Jesus di bebley di Greece ey binenaddangan dadada edum tayun kamengullug. ¹⁶ Nak anhan kaibbagan hi-gayun kaegiegi e u-unnud yudda tuun henin nunman elaw da et yadda etan tuun kaumbenaddang di ngunun meippanggep nan Apu tayu.

¹⁷ Nakka man-am-amleng ni illian di Stepanas, hi Fortunatus et hi Akaikus, tep hi-gada kamengi-ehneng ni hi-gayun umbaddang ni hi-gak, tep endi kayudya. ¹⁸ Impeamleng da-ak henin nengipeamlengan dan hi-gayu. Yadda henin nunyan tuu hu lebbeng tun metbal.

¹⁹ Kan idan kamengullug di Asia ey dakeyu kanenemnema. Hanniman damad Aquila nan Priscila et yadda edum ni kameki-emmung di baley dan kamandaydayaw nan Apu Dios e kanday dakeyu kanenemnema tep ya nengulugan tayun Apu tayu. ²⁰ Ey emin ida kamengullug di deya ey kanday dakeyu kanenemnema.

Peang-ang yu hu yuka pan-impipinhedin yuka pandadammui, tep kayu kamengullug.

²¹ Hi-gak hi Paul e nengipetudek nunya. Dakeyu kanenemnema daman hi-gak.

²² Yadda etan eleg meminhed nan Apu tayu e hi Jesus ey mekastigud-dalli et kuma. Ey mambangngad et law hi Apu tayu et ipaptek daitsun emin.

²³ Pinhed kun meweddan hi-gayun kenayun hu binabbal Apu tayu e hi Jesus.

²⁴ Et-eteng hu impeminhed kun hi-gayun emin tep ya nengulugan yun Apu Jesus Christo.

Ya Neikadwan Tudek Paul idan Kamengullug di Corinth

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e pinutuk Apu Dios ni pan-apostle nan Jesus Christo. Ya kadwak ni nengitudek nunya ey hi Timothy e agi tayu.

Tudek mi huyyan hi-gayun kamengullug nan Apu Dios di Corinth et yadda edum ni kamengullug di kebebbley di Greece.

² Pinhed kun meweddand hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya kapemaddangin Apu Dios ni hi-gatsud tayu kapanliggasi

³ Pansalamat itsun Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus Christo. Hi-gatu pansalamatan tayu tep mahmek niya hi-gatu hu kakelpuin emin ni baddang. ⁴ Baddangan daitsu ma-lat dammutun issipel tayun emin hu ligat tayu et wada inna-nu tayun umbaddang damaddan edum tayun neligtan. Wada kabaelan tayun umbaddang tep ya nemaddangan daitsun Apu Dios. ⁵ Manlelehan itsun peteg henin Jesus Christo tep ya tayu kapengullug ni hi-gatu, nem et-eteng ali dama pemaddang tun hi-gatsu. ⁶ Et mukun kami kamanhelheltap ma-lat baddangan dakeyu et mehelakniban kayu. Dakemi kabaddangin Apu Dios ma-lat wada inna-nu min memaddang ni hi-gayun mengissippel ni hipan yuka panhelheltapin henin hinelheltap mi. ⁷ Et-eteng dinel min pannananeng yu hu yuka pengullug tep inamta mi e anin ni kayu kamekililligat ni hi-gami, et baddangan dakeyun Apu Dios ni henin nemaddangan tun hi-gami.

⁸ Kaegiegi, pinhed min peamtan hi-gayu hu nemahhig ni ligat ni hinelheltap mid probinsia di Asia, et kan mi ngu nem mettey kami. ⁹ Kan mi nem yan nunman law hu gintud Apu Dios ni ketteyyan mi. Nem inamta mi e neipahding ida humman ma-lat beken ni ya annel mi iddinel mi, nem ebuh hi Apu Dios e tuka teggua netey. ¹⁰ Hi-gatu hu nengihwang ni hi-gamid anggetakkut ni ketteyyan mi, ey anin yan nunya et dakemi kaippaptek, et mukun kami kamedinnel e meihwang kami, anin ni hipa mekapkapy. ¹¹ Em, nanna-ud ni meihwang kami, tep dakemi kabaddangid dasal yu. Et humman hu, hedin dakel hu mandasal ni keihwangin mi, ey dakel dama mampesalamat nan Apu Dios ni nangngelan tun dasal yu.

Ya eleg pangituluyan Paul ni lawwan tu-et di Corinth

¹² Kami kaum-amleng ni menghel e kayyaggud hu wadad nemnem mid mika pekiddagyumiddan tuu, nema-man hi-gayu tep inu-unnud mi hu pinhed Apu Dios. Beken ni ya kalinaing ni tuu hu mi nengipahdingan ni henin nunya, nem gapuh ni baddang Apu Dios.

¹³⁻¹⁴ Ya intudek min hi-gayu ey ebuh ida etan kabaelan yun bidbiden niya kabaelan yun ewwatan. Nem anin hedin kantu et ekket hu inewatan yun nunya, ey ewwatan yullin emin et anhan ni edum ni aggew. Et yallin pambangngadan Apu Jesus ey igaggaya dakemin hi-gayu henin hi-gami e igaggaya dakeyulli dama.

¹⁵ Et-eteng hu dinel kun ebbuluten yuwak, et mukun ninemnem ku et ni mampidwa-ak ni um-alin menang-ang ni hi-gayu, ma-lat meihammad hu yuka pengullug nan Jesus Christo. ¹⁶ Tep ya et hu pinhed ku ey manda-guhhak ditan ni lawwan kud Macedonia et hannak ali mewan manda-guh ni pambangnadan ku, ma-lat baddangan yuwak et ni lawwan kud Judea. ¹⁷ Nem anin ni eggak matuluy ni immali et entan tu panghel hu heni-ak etan ni tuun kamandinwa hedin wada implanuh tu, winu heni-ak etan ni tuun manut kantuy "Em, ippahding ku huyya," nem wada kayad nemnem tu e eleg tu pehding hedin beken ni panyaggudan tu. ¹⁸ Tep bekennak ni henin nunman, tep nakka iu-unnud nan Apu Dios e eleg man-ittek. ¹⁹ Ey anin hi Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios, e meippanggep ni hi-gatu intuttuddu mid Silas ni hi Timothy ni hi-gayu, et tuka pehding ni emin hu tuka e-hela, endi eleg tu ippahding ni tuka da-yuni. ²⁰ Tep hi-gatu hu kamengippeamnun emin ni impakulug Apu Dios. Et humman gaputun kan tayuy "Amen" di dasal tayu e ya keibbellinan tu ey itsu kamedinnel nan Jesus e ebbuluten tu dasal tayu ma-lat madeyaw hi Apu Dios. ²¹ Hi Apu Dios hu kamengihhammad ni tayu kapengullug nan Jesus Christo, hi-gatu hu nemilin hi-gatsun panggunnu tu. ²² Ey impaeli tu Ispirituh tun hi-gatsu ma-lat pengiimmatunan tun hi-gatsu tuu tu ey humman keang-angan tun dewwatan tayun emin hu panyaggudan ni inhel Apu Dios ni iddawat tun hi-gatsu.

²³ Ya eggak alian ni menang-ang ni hi-gayu ey ma-lat wada innanu yun mantuttuyyun yuka pehpehding, tep gullat ni immali-ak et imbunget dakeyu tep ya elaw yu. Hi Apu Dios hu mengi-uh-uh e makulug huyya, tep inamta tu nemnem ku. ²⁴ Nem entan tu nemnem e mika pepillit pinhed min hi-gayu, tep inamta mi e neihammad law hu yuka pengullug. Nem ya pinhed min ebuh ni pehding ey baddangan dakeyu ma-lat man-am-amleng kayun mengu-unnud nan Apu tayu e hi Jesus Christo.

2

¹ Yan eman ni illian kudtan ey kayu kaumlelemyung tep ya nengibungetan kun hi-gayu. Et mukun ninemnem kun heballi ew eggak um-ali mewan hedin pakkadek ni ibbunget dakeyu, tep eggak pinhed ni dakeyu mewan pelemyung. ² Tep hedin pelemyung dakeyu, endi law mengippeamleng ni hi-gak. ³ Et mukun eggak umli et ya tudek ku impaelik, ey tep eggak pinhed ni nak mebe-ing gapuh ni lawah ni elaw yu. Tep gullat et dedan et hi-gayu hu mengippeamleng ni hi-gak. Tep inamtak et inamta yu e man-am-amlenggak hedin kayu dama kaman-am-amleng. ⁴ Et mukun yan eman ni nantudkan kun hi-gayun nunman ey makaggeh ni peteg hu nemnem ku niya nakka umkakaguh ni hi-gayu, gapuh ni lawah ni elaw yu, et nakka manlelewwan nakka pampengittuddekin nunman ni tudek ku. Beken ni ya dakeyu pengippelemyungan hu gapuh tun nantudekan kun hi-gayu, tep pinhed kun peamta hu et-eteng ni impeminhed kun hi-gayu.

Mahapul ni pesinsahan yu hu lawah ni impahding ni edum yun hi-gayu

⁵ Ya etan hakey ni edum yun lawah hu kinapkapya tu ey beken ni hi-gak ni ebuh hu bineing tu, tep nema-man hi-gayun emin. Nem eggak

pinhed ni nemahhig kumamman hu nak e-helen gapuh nunman ni impahding tu. ⁶ Tep hiyya humman ni impengastigu yun hi-gatu. ⁷ Et liwwan yu law humman ni lawah ni impahding tu et a-alluken yu. Tep hedin eleg yu pehding humman, ey lektat tu ey nanlu-lu. ⁸ Et mukun nakka ibbaga anhan ni hi-gayu e anin ni wada hanniman ni nambahulan tu et peang-ang yu hu makulug ni impeminhed yun hi-gatu. ⁹ Ya gaputun nantudkan ku lan hi-gayu ey pinhed kun amtaen hedin inu-unnud yu hu tugun kun kastiguen yu humman ni tuu ey ma-lat amtaen ku hedin u-unnuden yun kenayun hu nakka ittugun. ¹⁰ Nem nakka medinnel ni neiptek hu pehding yu. Et hedin pesinsahan yu hu bahul nunman ni tuu, ey pesinsahan ku dama gapuh nan Jesus Christo, ma-lat panyaggudan yu ¹¹ niya ma-lat eleg daitu haulen nan Satanas, tep neka-amta tayu hu elaw ni haul tu.

Ya kinakkaguhan Paul di Troas

¹² Yan dintengan kud Troas ni an mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo, ey inang-ang ku e indaddan Apu tayu etan ida tutu-un mengebbulut ni ittutdukk. ¹³ Nem nedanagannak ni peteg, tep endi immalin Titus ni an mengiddetteng ni hi-gak hedin hipa ina-nu yu. Et mukun kangkuddan kamengullug diman ey “Ngenamung kayulli tep umlawwak.” Et hi-yanen kudda et manglawwak di Macedonia ni an menang-ang ni hi-gatud man. *

Ya ngunun indinel Apu Dios ni hi-gatsu

¹⁴ Nem et-eteng nakka pansalamatin Apu Dios, tep tuka peang-ang ni kenayun hu nengapputan tun Satanas di kapemaddangin Jesus Christo ni hi-gatsu. Heni kami etan ni kayyaggud ni hamuy ni insensoh ni kahemmuyaddan tutu-u, tep hi-gami mengippeennamtaddan katuu-tuun meippanggep nan Jesus, anin di attu lawwan mi. ¹⁵⁻¹⁶ Em, hi-gatsun kamengullug ey itsu kamei-ellig etan di kayyaggud ni hamuy ni kamengippeamleng nan Apu Dios, tep hi-gatsu kamengituttuddudan tuun meippanggep nan Jesus Christo. Humman ni mika ittutduddu ey heni kayyaggud ni hamuy ni kaum-idwat ni ketegguan idan mengullug. Nem yadda etan kamegehing nunman ni mika ittutduddu ey heni hamuy ni um-idwat ni ketteyyan da. † Huyyan ngunu ey neligat, et endi tuun han-ipahding tu huyya, hedin iddinel tun ebuh di kabaelan tu. ¹⁷ Nem han-ipahding mi huyya, tep hi Apu Dios hu kamengidwat ni kabaelan min mengippahding ni nunyan ngunu. Eleg kami man-ittek, nem ya panyaggudan ni emin ni tuu hu mika pantuttuddui, tep binega dakemin Apu Dios ni an mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo. Hi Apu Dios ey tuka ang-anga mika pehpehding tep bega-en dakemin Christo. Beken kami ngun henidda etan ni dakel ni tuun kamantuttuddu e ebuh hu pihuh ni ellan dan daka gagamgami, tep ya daka pannemnem ey kameiggettang hu ehel Apu Dios.

3

Ya etan baluh ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan tayu

* **2:13** 2:13 [12-13] Acts 20:1 † **2:15-16** 2:15-16 Ya keibbellinan nunya ey yadda neminhed ni mengullug, ey pinhed dan dedngelen hu kameituttuddun meippanggep nan Jesus Christo, et wadalli biyag dan mannananeng di kad-an Apu Dios. Nem yadda kahing ni mengullug ey eleg da pinhed ni dedngelen. Mukun meiddawi idallin Apu Dios ni kenayun.

¹ Wada na-mu mewan hu menghel ni hi-gayun mika ippahhiyya huyyan ngunu mi tep ya huyyan inhel ku. Ey kanyu na-mu mewan ey heniddan edum e pakkaw ni wada peang-ang min tudek ni hi-gayu et han yu abuluta ituttuddu mi, niya pakkaw ni um-ala kamin hi-gayun tudek et han dakemi abulutad lawwan mi. ² Nem hedin hi-gami, man eleg mi mahapul ida henin nunman ni tudek tep hi-gayu hu heni tudek ni mengippeang-ang idan edum e kayyaggud hu mika ituttuddu. Tep inamta mi e nan-amta hu kayyaggud ni elaw yud katuutuu, tep yuka u-unnuda hu intuttuddu mi. Et humman ni elaw yu ey heni tudek ni kamebidbid. ³ Humman ni kayyaggud ni elaw yu ey heni tudek ni impatudek Christo ni hi-gami, tep intuttuddu min hi-gayu hu elaw tu et heni etan ni neitudek law di nemnem yu hu elaw tu. Beken ni henin eman ni nebayag e ya Tugun Apu Dios ey neitudek di dewwan batun ebuh, nem yan nunya ey neitudek di nemnem yu hu elaw tu. Ya etan Ispirituh Apu Dios ni wadan ingganah hu nengitudek, beken ni tinta niya beken di batu neitudekan tu, nem yad nemnem yu.

⁴ Mukun mika e-heladda huyya ey kami kamedinnel e ebbuluten Apu Dios hu ngunu mi tep ya baddang Jesus Christo. ⁵ Beken ni kan miy nalpun hi-gami hu kabaelan min mengippahding ni nunyan ngunu, nem hi Apu Dios hu nalpuan ni kabaelan mi. ⁶ Hi-gatu hu nengidwat ni hi-gamin kabaelan ni mengippeamtan baluh ni nekitbalan tun meippanggep ni kehellakniban tayu. Huyyan nekitbalan tun impeamtan Ispirituh Apu Dios ey beken ni henin Tugun Moses. Tep huyyan Tugun ni neitudek ey ketteyyan ni tuu, tep ya etan eleg mengu-unnud nunyan Tugun Moses ey meiddawwin Apu Dios ni ingganah. Nem humman ni impeamtan Ispirituh Apu Dios ey kakelpuin biyag ni endi pappeg tud kad-an Apu Dios.

⁷ Ya eman ni nenawatan Moses nunman ni Tugun Apu Dios ni neitudek ey nemahhig e kaumhili dayaw Apu Dios di angah nan Moses. Et anin eman ni kamangkeummah hu kaumhilin dayaw Apu Dios di angah tu et eleg mabalin ni itettekkel idan helag Israel ni hi-gatu. Hedin hanniman hu dayaw tun neipeang-ang eman ni neidwatan nunman ni Tugun e ketteyyan hu pambalinan tu, ⁸ et nema-ma tep hu dayaw Apu Dios ni meippeang-ang etan di baluh ni nekitbalan tun impeamtan Ispirituh tu. ⁹ Tep ma-nut kamedeyyaw dama humman ni Tugun e kaumhulun ni kekastiguan idan eleg mengu-unnud, nem nema-ma hu dayaw ni peang-ang etan ni baluh ni nekitbalan Apu Dios ni pengibbillangan daitsun hi-gatun kayyaggud. ¹⁰ Et humman ni Tugun ni kameiddeyyaw ni nunman ey endi law dayaw tu hedin i-inggegeh tayud etan di et-eteng ni kakeiddeyyawin baluh ni nekitbalan Apu Dios. ¹¹ Tep hedin et-eteng dayaw etan ni Tugun ni eleg ali mannananeng, ey nema-man et-eteng hu dayaw etan ni baluh ni nekitbalan Apu Dios, tep mannananeng alin ingganah.

¹² Et gapu tep kami kamedinnel ni nunyan baluh ni nekitbalan Apu Dios ey netuled kamin mengituttuddun meippanggep nunya. ¹³ Beken ni heni kami lan Moses e hinenian tu angah tu ma-lat eleg ang-angen idan helag Israel etan kaumhilin dayaw Apu Dios ni kamangkeummah di angah tu. ¹⁴ Nem ya kakulugan tu ey ya nemnem idan Jews ni nebayag ey heni nehephepan e eleg da han-awat ingganah nunya humman ni impatudek Apu Dios hedin binidbid da. Ebuh

ida hu kamengullug nan Jesus Christo hu dammutun mengewwat ni meippanggep ni nunman. ¹⁵ Ingganah nunya ey anin ni bennidbiden idan Jews hu Tugun Moses et nanengtun eleg da han-awat, tep heni wada neihenid nemnem da. ¹⁶ Nem hedin mantuttuyyu hu tuu et kullugen tu hi Apu tayu, ey me-kal etan heni neihenid nemnem tun kaumpapakkuk ni pengewwatan tun meippanggep nunman ni impatudek Apu Dios. * ¹⁷ Humman ni kangkun Apu tayu ey ya etan Ispirituh Apu Dios. Et hedin hi-gatu hu meweddan hi-gatsu, ey melibilih itsu law di hipan elaw ni nangged ni hi-gatsu. ¹⁸ Et humman hu, hi-gatsun emin ni kamengullug ey endi law etan heni neihenid nemnem tayu, et hi-gatsu hu keang-angan ni dayaw Apu tayu e hi Jesus Christo. Ey itultuluy tun hullulan hu elaw tayu et lektattuy mei-inggeh itsun hi-gatu. † Humman daman Apu tayun menullul ni elaw tayu ey humman hu Ispirituh Apu Dios.

4

Ya kabaelan tayun kamengullug ni mengan-anus ni hipan ligat tayu, tep ya baddang Jesus ni hi-gatsu

¹ Himmek dakemin Apu Dios et mukun binega dakemin mengituttuddu eyan baluh ni impeamta tu. Et humman hu, eleg kami umhigan mengippahding nunyan ngunu, anin ni hipa panligligatan mi. ² Dingkug midda hipan anggeba-ing ni elaw. Eleg mi he-uladda tutu-un pengewwisian min hi-gadan mengullug nan Jesus. Ey eleg mi e-dumin itek hu mika ituttuddun ehel Apu Dios. Nem mika pehding emin kabaelan min mengituttuddu meippanggep ni nunyan makulug, ma-lat hedin dedngelen idan tuu, man amtaen dan makulug hu mika ituttuddu. ³ Nem wadadda etan edum e heni nehephepan hu nemnem da et eleg da han-awat hu mika ituttuddun meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan ni tuu, et hi-gadalli hu eleg mehella knibi. ⁴ Hi Satanas e apun emin ni lawah hu nemahbah ni nemnem idan eleg mengullug et mukun eleg da han-awat hu kameituttuddun meippanggep ni dayaw Christo e kakei-ang-angin Apu Dios. ⁵ Ya mika ituttuddu ey ya meippanggep nan Jesus Christo e hi-gatu Apu tayu, e beken ni ya annel mi. Tep hedin hi-gami ey bega-en dakemin hi-gayu ma-lat mansilbi kamin Jesus. ⁶ Yan eman ni naltuan ni puyek ey engeenget et kan Apu Dios ey “Kaweda kan kawwalwal” ey newalwalan. Hi-gatu metlaing hu heni nanwalwal ni nemnem tayu ma-lat amtaen tayu hu dayaw Apu Dios ni wadan Jesus Christo.

⁷ Kami kamei-ellig di pulan banga e kappepehhik, tep endi kabaelan mi, nem indinel tun hi-gami huyyan ngunu, tep pinhed tun peamta e hi-gatu kakelpuin kabaelan min mengippahding ni nunyan ngunu, beken ni hi-gami. ⁸ Dakel ligat min mika pengituttudduin meippanggep nan Jesus, nem eleg mi issiked, anin ni hin-addum ni kami kameteman pehding mi, tep kami kamedinnel e baddangan dakemin Apu Dios. ⁹ Dakemi kapanhelheltap idan edum ni tuu, nem eleg dakemi e-wayan Apu Dios. Ey e-eggel ni heni dakemi petteyen, nem gapuh ni et-eteng ni baddang Apu Dios, ey nanengtun mategu kami kaya. ¹⁰ Emin di ligat mi ey heni mika henniktami hu hinelheltap Jesus et han

* 3:16 3:16 Exodus 34:34-35 † 3:18 3:18 Romans 8:29

matey, nem huyya kamekapkapy ma-lat keang-angan tun mategu hi Jesus di annel mi, tep ya baddang tun hi-gami. ¹¹ Yan eyan ketaggu mi ey heni mika hanghangaan kenayun hu ketteyyan mi tep ya mika pengippenahdingin impangunun Jesus. Nem eleg mi issiked, tep humman keang-angan tun wada hi Jesus ni kamemaddang ni hi-gami. ¹² Anin hanniman e mika hanghangaan kenayun hu ketteyyan min mika pantuttudui, ey anin nemet ya pambalanan tu ey wada hu biyag yun endi pappeg tu.

¹³ Wada etan neitudek ni ehel Apu Dios e kantuy “Nenguluggak, et humman nak in-inhel di edum.” Henin nunman dama mika pehpending e mika an ene-ehhelad edum hu kinulug mi. ¹⁴ Tep inamta mi e gapuh ni nengulugan min Jesus ey tegguen dakemillin Apu Dios henin nenagan tun Jesus Christo. Hanniman ali dama pehding tun hi-gayu ma-lat emin itsullin kamengullug ey ikkuyug daitsun Jesus di kad-an Apu Dios et makiha-ad itsun hi-gatun ingganah. ¹⁵ Pinhed min amtaen yu e emin huyyan kamekapkapy ey panyaggudan yu gapuh ni binabbal Apu Dios ma-lat medakkel ida tuun mengullug nan Jesus et ma-duman ida dama hu mansalamat ni hi-gatu et kaideyawan tu.

Ya gangaman tayu ey ya baluh ni annel tayulli

¹⁶ Et humman hu, eleg kami umhigan mengu-unnud ni hi-gatu, anin ni kewa-wa-wa ey umkapuy ni umkapuy hu annel mi tep ya ligat. Nem kamangkeihammad hu mika pengullug. ¹⁷ Huyyan beken ni nehalman ni mika panligligasi ey nekemtang ni ebuh ey mambalin ni et-eteng ni keiddeyyawan min ingganah di kad-an Apu Dios. ¹⁸ Et humman hu, beken ni ya kameang-ang eyad puyek ni kamepappeg hu mika gangami, nem ya etan eleg meang-ang hu mika gagamami e kamannananeng ni ingganah.

5

¹ Makulug huyya, tep inamta tayu e mebahbah ali eya annel tayun heni baley tayu eyad puyek, nem hullulan alin Apu Dios ni eleg mebahbah ni annel ey mannananeng ni ingganah di kabunyan. ² Itsu kamanligligat eyad puyek, et mukun itsu kaum-aabtun mehullulan hu annel tayu etan ni annel ni eleg mebahbah di kabunyan. ³ Tep hedini mettey itsu, beken ni ya linnawa tayullin ebuh hu wadad kabunyan, tep anin ya baluh ni annel tayu et wada dama. ⁴ Ya annel tayu eyad puyek ey tuka panlelehmani ey wada pappeg tu tep kamettey, et humman hu, itsu kaum-abtun mehullulan. Beken ni tayu kaabtui ketteyyan tayu, nem ya pinhed tayu ey mehullulan huyyan annel tayud puyek ni annel di kabunyan, et ya biyag tayudyan wada pappeg tu ey mehullulan ni biyag ni mannananeng ni ingganah. ⁵ Indaddan daitsun Apu Dios ni menewwat ni nunman ni baluh ni annel, et ya keang-angan tun makulug ni meippahding ali huyya ey ya nengidwatan tun Ispirituh tun hi-gatsu.

⁶ Et, itsu kamedinnel e pehding Apu Dios humman. Ey inamta tayu e eleg itsu mekihha-ad ni hi-gatud kabunyan hedini nanengtun mategu itsu e wada eya annel tayun mebahbah ali. ⁷ Ya tayu kapandinnelin mekihha-ad itsun hi-gatu ey neipuun di tayu kapengullug nan Jesus. Eleg mahapul ni ang-angen et han kuluga. ⁸ Em, itsu kamedinnel nan Apu Dios niya tayu kapehebbalin mekihha-ad nan Jesus e Apu tayud

kabunyan ma-lat hi-yanen tayu eya annel tayud puyek. ⁹ Et humman hu, ya nenemnemen tayun ippahding ey ya pengippeamlengan tayun Apu Dios, anin ni wada itsudya puyek winu wada itsud kabunyan. ¹⁰ Tep yallin edum ni aggew ey um-ehneng itsullin emin di hinanggan Jesus Christo et huwetan daitsu ma-lat hanhakkey ni hi-gatsu ey dewwaten tu hu lebbeng ni hipan iddawat Jesus ni hi-gatsu insigun di impahpahding tayu. Ya tuun lawah impenahding tun ketaggu tu ey lawah gun-uden tu, et ya tuun kayyaggud impenahding tu ey kayyaggud dama gun-uden tu.

Baluh law hu elaw tayu tep ya nengulugan tayun Jesus Christo

¹¹ Inamta mi e angetakkut hu panhuwetan daitsun Apu tayu, et humman hu, mika pehding kabaelan min mengewwis idan katuutuun mengullug ni hi-gatu ma-lat eleg ida mekastigu. Inamtan Apu Dios e endi edum ni wadad nemnem min mika pengippahdingin ngunu mi, ebuh hu pengippeamlengan min hi-gatu, et nakka medinnel e anin hi-gayu et inamta yu e humman hu wadad nemnem mi. ¹² Entan tu nemnem e kami kapetebbatebbal ni hi-gayun mika penghelin nunya, nem pinhed kun peka-amtaen yu elaw mi ma-lat madinel kayun hi-gami niya amtaen yu hu penummang yudda etan ni tuun kamengippahhiyyan daka pehpehding, e beken hu kakinayyaggud ni ingkatuun hakey ni tuu. ¹³ Hedin wadadda kamenghel ni kanday heni kami kaman-angngaw ni mika pengituttuuduin meippanggep nan Apu Dios, man anin, haggud keiddeyyawan tu. Nem kami kamedinnel ni amta yu e eleg kami man-angngaw, tep ya panyaggudan yu mika pehpehding. ¹⁴ Ya gaputun pinhed min peteg ni ituttuddu meippanggep nan Jesus Christo, ey tep et-eteng hu impeminhed tun hi-gatsun tuu. Et yan nunyan inamta tayu law e ingkatey Jesus hu panyaggudan ni emin ni tuu, ey inamta tayu dama e neibilang itsun emin di neteyyan tu. ¹⁵ Netey tep ya panyaggudan ni emin ni tuu, et humman hu, emin itsun mategu ey beken et ni ya annel tayu hu nenemnemen tayun peamleng, nem ya etan hu nengiketey ni hi-gatsu et metagwan.

¹⁶ Et gapu tep hi-gatsun kamengullug ey neiegi itsun Jesus Christo, ey eleg tayu law ibbilang hu ingkatuun tuu henin kapehding idan eleg mengullug. Anin hi Jesus Christo et henin nunman hu nengibilang tayu dama lan nunman ni hi-gatu. Nem yan nunya ey beken ni henin nunman law hu tayu kapengibbilang ni hi-gatu, tep inamta tayu law e hi-gatu hu U-unggan Apu Dios. ¹⁷ Ya tuun nengulug nan Jesus Christo ey nambalin ni baluh ni tuu, tep nehullulan law ni kayyaggud hu lawah ni neitu-wan tun nunman. ¹⁸ Impahding Apu Dios huyyan eman ni nengitu-dakan tun U-ungnga tu e hi Jesus Christo et matey ma-lat mepesinsahan hu liwat tayu. Mukun impahding tu humman ey ma-lat wada inna-nu tun mepappeg hu nekibuhulan tayun hi-gatu. Ey hi-gatsun kamengullug hu nengidinelan Apu Dios ni mengituttuddun meippanggep ni hi-gatuddan tutu-u ma-lat mekidagyum ida daman hi-gatu. ¹⁹ Ya pinhed kun e-helen ey ingkal Apu Dios hu kapekibbuhulin tuun hi-gatun nengitu-dakan tun Jesus Christo ni an netey di krus tep ya liwat tayu. Et huyya hu kayyaggud ni peteg ni indinel tun hi-gamin mi ituttuddu.

20 Et humman hu, intu-dak dakemin Apu Dios ni hi-gayun an mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo. Tep ya anhan pinhed mi ey ebbuluten yu hu impahding Christo ma-lat ma-kal hu nekibuhulan yun Apu Dios et maihammad hu yuka pekidagyumin hi-gatu. 21 Hi Jesus ey endi liwat tu, nem gapuh ni panyaggudan tayu, ey intu-dak Apu Dios ni an mengikkettey ni liwat tayu ma-lat hedini meinggi itsun hi-gatu, man meilla-kam itsud kakinyaggud Apu Dios.

6

1 Hi Apu Dios hu kaumbaddang ni hi-gamin kenayun eyad ngunu mi, et mukun kan min hi-gayu ey entan tu pakewah hu binabbal nan Apu Dios ni hi-gayu. 2 Tep kan Apu Dios etan di impatudek tu ey “Yan eman ni nambagaan yun baddang ni hi-gak ey hinengud ku et baddangan dakeyu et helakniban dakeyu eman ni aggew ni gintud ku.” *

Et humman hu, dengel yu tep e-helen kun hi-gayu e yan nunya hu penengngudan Apu Dios ni tuun kamambeggan baddang ni hi-gatu. Yan nunya hu gintud Apu Dios ni penellakniban tun tuu.

3 Hi-gamin kamantuttuddu ey mika hellipat-i ma-lat endi mi pehding ni umhulun ni eleg pengullugiddan tutu-u nan hi Jesus niya ma-lat endi umhulun ni kepihhulan ni ngunu min indinel Apu Dios ni hi-gami. 4 Mika peang-ang e makulug ni bega-en dakemin Apu Dios di mika pengissippelin emin ni mika helheltapa. Dakel lawah ni kamekapkapyan hi-gami, e 5 inenablig dakemi, ingkalekalebut dakemi, inenambun dakemi, kami kameu-upa niya kami kametuttukal tep nemahhig ngunu mi. 6 Mika peang-ang e bega-en dakemin Apu Dios di kakinyaggud mi, yad mika pengennusin ligat, yad nan-awatan min makulug ni elaw tu, niyad binabbal mi. Ey ka-immatur e wada Ispirituh Apu Dios ni hi-gamid nehammad ni impeminhed min edum mi. 7 Ya makulug hu mika ituttuddu niya mika ippahding ni emin hu ngunu mi tep ya kabaelan Apu Dios ni wadan hi-gami. Ey gapu tep imbilang dakemin Apu Dios ni kayyaggud, ey kabaelan mi law ni mengapput idan buhul mi e hi Satanas niyadda etan dimonyoh tu. 8 Hin-addum ni kami kameiddeyyaw, nem hin-addum ni kami kamebe-ingi. Hin-addum ni dakemi katettebala, nem hin-addum ni inhapitan dakemin lawah. Kanday maitek kami, anin ni makulug hu mika e-hela. 9 Wadadda edum e kanday endi bilang mi, nem yadda edum ey daka tettebala hu ngunu mi et mukun nandingngel kami. Ey mika hanghangaan kenayun hu ketteyyan mi, nem kayyaggud kaya anhan et mategu kami. Neipahding ida huyya ma-lat panugun Apu Dios ni hi-gami, nem eleg tu iebulut ni kami mettey. 10 Anin ni hin-addum ni makaggeh nemnem mi, nem nanengtun kami kaman-am-amleng. Kanday newetwet kami, nem heni mi impakedangan ida tutu-un intuttudduan mi, tep nengulug ida et mawedan hi-gada hu biyag ni endi pappeg tu. Ey anin ni en-endi-an kamin peteg, nem wadan emin ni hi-gami hu panyaggudan ni kamelpun Apu Dios.

11 Hi-gayuddan kaegiegid Corinth, inhel min emin hu pinhed min e-helen ni hi-gayu, tep et-eteng hu impeminhed min hi-gayu. 12 Entan tu kan ey kulang hu impeminhed min hi-gayu, tep hi-gayu anhan law

* 6:2 6:2 Isaiiah 49:8

hu kulang impeminhed tun hi-gami. ¹³ Huyya hu nakka e-helan hi-gayu tep dakeyu kaibbilang ni u-ungngak, et humman hu, pinhed kun ibbilang yuwak daman a-ammed yu ma-lat ya impeminhed yun hi-gak ey henin kainetteng ni impeminhed kun hi-gayu.

Ya eleg tayu pengi-ingngehini elaw tayud elaw idan eleg mengullug

¹⁴ Entan pakidagyum yuddan eleg mengullug nan Jesus, tep eleg mabalin ni man-unnud hu kayyaggud niya lawah ey ya kawwalwal niya engeenget. ¹⁵ Heni damad Jesus Christo nan Satanas e eleg mabalin ni ida man-unnud. ¹⁶ Entan tu kulug niya entan tu dayaw hu beken ni makulug ni dios, ebuh hi Apu Dios ni dayaw yu. Tep hi-gatsun kamengullug hu kapanha-adin Apu Dios e wadan ingganah. Huyya kantud impatudek tu:

“Yadda kamengullug ni hi-gak ey hi-gada hu panha-adan ku et wada-ak ni hi-gadan ingganah. Hi-gak hu Dios da et hi-gada hu tuuk.”

†

¹⁷ Huyya gaputun nanghelan Apu tayun kantuy:

“Mahapul ni eleg kayu mekiddagyum idan eleg mengullug. Entan tu ipahding hu lawah et abuluten dakeyun hi-gak, † ¹⁸ et hi-gak pan-emma yu ey hi-gayu pan-u-ungngak. Huyya inhel Apu tayu e Kabaelan tun emin.”

7

¹ Kaegiegi, huyyan emin hu impakulug Apu Dios ni pehding tun hi-gatsu. Et humman hu, dekug tayun emin hu hipan lawah ni tayu kapehpehding niya lawah ni nemnem. Ikaahakey tayun mengippahding ni pinhed tu ey dayaw tayu ma-lat mambalin itsun kayyaggud.

Ya kapan-am-amlengin Paul

² Kayyaggud et hedin nehammad hu peminhed yun hi-gami. Endi met lawah ni mi impahding ni hi-gayu. Endin hi-gayu hu mi impambalin ni lawah niya endi mi hineul ni hi-gayu. ³ Beken ni ya dakeyu pengibbungnetan hu nakka pampenghelin hi-gayun nunya, tep inhel ku dedan ni hi-gayun nunman e et-eteng hu impeminhed min hi-gayu. Et anin ni hipa mekapkapyan hi-gami ey mannananeng humman ni impeminhed min hi-gayu. ⁴ Et-eteng dinel ku e nehammad hu yuka pengullug, et mukun dakeyu kaigaggayaddad edum ni tutu-u. Et humman hu, anin ni dakel hu mika panhelheltapi et nanengtun et-eteng hu amleng mi tep hi-gayu.

⁵ Yan dintengan mid Macedonia ey endi linggep min peteg, tep anin ni attu lawwan mi et wada hu ligat mi tep anggebe-hel dakemin dakel ni tuu. Hakey pay ey nemahhig hu kaguh min pengiwwallengan yun yuka pengullug. ⁶ Nem hi Apu Dios e kamengippeamleng idan kaumlelemyung ey impeamleng dakemin dintengan Titus ni nalpuan tullidtan. ⁷ Beken ni ya dintengan tun ebuh hu inamlengan mi, nem gapuh pay ni indaddatteng tun nengipeamlengan yun hi-gatu. Inhel tun hi-gami hu abtu yun menang-ang ni hi-gak niya nantuttuyuan yun lawah ni impahpahding yu, et ay et-eteng law hu neminhed yun mengu-unnud etan ni intudek kun hi-gayu.

† **6:16** 6:16 Ang-ang yu Leviticus 26:12, Jeremiah 32:38 et ya Ezekiel 37:27 ‡ **6:17** 6:17 Ang-ang yu Isaiiah 52:11.

⁸ Nantuttuyyu-ak lan nantudekan kun hi-gayu, tep impelemetryung dakeyu kumedek ni nekemtang tep ya humman ni tudek ku. ⁹ Nem ay nak law kaman-am-amleng ni nak nantudkan, nem beken ni gapu tep impelemetryung dakeyu, nem gapuh ni nantuttuyuan yun liwat yu et kayyaggud law hu elaw yu, e humman hu pinhed Apu Dios. Et humman hu, wada silbi tun nantudekan ku, tep nambalin ni panyaggudan yu. ¹⁰ Ya tuun tuka ebbuluta nanliwatan tun Apu Dios, et mantuttuyyu ey hi-gatu mehellakniban. Ey ya etan tuun kaumlelemetryung tep ya lawah ni nambalinan ni liwat tu, nem eleg mantuttuyyun Apu Dios ni nanliwatan tu ey meiddawwin Apu Dios ni ingganah. ¹¹ Nem beken kayun henin nunman tep gapuh ni tudek ku ey nantuttuyyu kayun nanliwatan yun Apu Dios. Et pasiked yu etan lawah ni kamekapkapyad tan ni anggeba-ing, tep kayu kaumtakukt ni pengastiguan Apu Dios ni hi-gayu. Huyya nengipeang-angan yun eleg yu pinhed hu lawah ni kapehding ni edum yu, nem impahding yu kabaelan yu et kayyaggud kayu law. Et deh e pinhed yun um-ali-ak et kayyaggud mewan hu pandadagyuman tayu. ¹² Beken ni panyaggudan ni ebuh etan ni tuun nambahul, winu etan tuun nambahulan tu hu gaputun nantudkan ku, nem nantudekkak ma-lat peamtak ni hi-gayu e et-eteng hu impeminhed yun hi-gamid hinanggan Apu Dios. ¹³ Ey gapuh nunyan kayyaggud ni nambalinan ni tudek ku ey kami kaman-am-amleng.

Beken ni ebuh humman, nem nema-man kami kaman-am-amleng ni kapan-am-amlengin Titus ni nengipelinggepan yun hi-gatun inlian tud tan. ¹⁴ Tep ine-ehhel ku dedan nan Titus hu kakinayyaggud yu et han umlid tan. Kayyaggud et impeang-ang yun hi-gatu e makulug ni emin hu in-inhel kun meippanggep ni hi-gayu, tep gullat et mebe-ingan nak hedini. Ey emin dedan hu inhel min hi-gayu ey makulug. Et yan nunya ey neipeang-ang e makulug hu in-inhel min Titus ni meippanggep ni hi-gayu. ¹⁵ Et-eteng law hu impeminhed tun hi-gayu, nema-ma hedini ninemnem tu hu nengu-unnudan yun hi-gatu niya nengipeang-angan yun hi-gatun kaguh yun mengippeamleng ni hi-gatu. ¹⁶ Et-eteng hu amleng kun hi-gayu tep nak law kamekaddinnel ni hi-gayu.

8

Ya baddang ni iddawat idan kamengullug

¹ Kaegiegi, pinhed min peamtan hi-gayu hu elaw ni nemaddangan Apu Dios idan kamengullug di Macedonia. ² Anin ni nemahhig hu daka panligligasi et nanengtun et-eteng hu amleng da. Ey anin ni newetwet idan peteg, ey madewat ida et wada imbaddang daddan kamanheppul ni baddang. ³ Ey inamtak e beken ni ebuh hu hangkipuh dan daka nemnemneman iddawat, nem induman da. Endi nemilit ni hi-gada, nem pinhed da ngu dedan ni um-idwat. ⁴ Tep hi-gada nanghel ni higamin pinhed da daman umbaddang idan newetwet ni kamengullug di Jerusalem. ⁵ Et-eteng hu amleng min hi-gada, tep inu-unnud da hu pinhed Apu Dios ni pehding da et baddangan dakemi e humman dedan hu mika namnamahan pehding da. Ey kayyaggud pay hu impahding da, tep imbilang dan imporenteh hu pengippeamlengan dan Apu Dios di emin ni daka pehding. ⁶ Kayyaggud huyyan impeang-ang idan tuud

Macedonia, et mika nemnemneman kayyaggud et kuma dama hedin ituluy yu etan yuka pan-aammungin ibbaddang yuddan nangkewetwet. Et mukun mika dennegdega hi Titus e nengilepun ammung yu eman ni nekiha-adan tun hi-gayu, e kan miy mambanggad di tan ma-lat baddangan dakeyun mengemmung ni i-ammung yu ma-lat megibbuh ni-ngangu. ⁷ Inamtak e kayyaggud hu elaw yu, tep nehammad hu yuka pengullug nan Jesus, ey kabaelan yun mantuttuddun meippanggep ni hi-gatu, yuka peka-ewwasi hu meippanggep nan Apu Dios, et-eteng hu neminshed yun mengippahding ni ngunu tu, niya et-eteng hu impeminshed yun hi-gami. Kayyaggud emin huyyan yuka pehpehding, nem kayyaggud et hedin et-eteng hu neminshed yun umbaddang idan nangkewetwet.

⁸ Eleg dakeyu pillitan um-idwat ni ibbaddang yu, nem intudek ku huyyan hi-gayu ma-lat amtaen yu hu impeminshed idan edum ni umbaddang idan nangkewetwet, et u-unnuden yu humman ni kayyaggud ni elaw da et keang-angan tun makulug dama hu impeminshed yu. ⁹ Tep inamta yu hu impahding Apu tayun hi Jesus Christo ni nengipeang-angan tun binabbal tun hi-gatsu, tep anin ni wadan emin hu kayyaggud ni hi-gatud kabunyan et nambalin ni newetwet eman ni inlian tu eyad puyek et iketey tu liwat tayu ma-lat maila-kam itsud emin ni kayyaggud ni wadan hi-gatu.

¹⁰ Nakka nenemnema e kedukdul hu gibbuhen yu huttan ni ammung yun inlapu yun matsaggew. Hi-gayu nemangulun neminshed ni um-idwat niya hi-gayu hu nemangulun immidwat. ¹¹ Et humman hu, ituluy yu et gibbuhen yu humman ni inlapu yun ammung yu ma-lat keang-angan tu e et-eteng hu impeminshed yun mengibbuh ni nunman henin neminshed yun laputu. Ey emin kayu ey idwat yu hanggela yun iddawat. ¹² Tep ya pinhed Apu Dios ey ya impeminshed tayun um-idwat. Tep hedin pinhed tayun um-idwat, man ebbuluten tu hu kumpulmih ni hanggela tayun iddawat, ekket winu eteng. ¹³⁻¹⁴ Beken ni kangkuy ihhanekul yun iddawat hu wadan hi-gayu et ibaddang yun edum yu, et hi-gayu kumedek law hu meliggatan. Nem ya pinhed ku ey hedin hi-gayun wadwada-an ni nunya ey kayyaggud hu baddangi yudda etan en-endi-an ma-lat hedin edum ni aggew et hi-gayu dama hu mahapul tu hu baddang ey hi-gada hu wadwada-an, man baddangan dakeyu daman hi-gada et man-iingeh itsun endi meliggatan. ¹⁵ Henin impatudek Apu Dios ni meippanggep ida eman ni aammed tayun nengamuamung ni manna eman ni wadaddad desert e kantuy "Ya etan tuun dakel inemung tu ey endi tu hinewal. Ey ya etan tuun ekket inemung tu ey eleg mekulngan." *

¹⁶ Et-eteng mika pansalamatin Apu Dios, tep binaddangan tu hi Titus et ihik ni umbaddang ni hi-gayu, heni daman hi-gami e et-eteng neminshed min umbaddang ni hi-gayu. ¹⁷ Gapu tep pinhed tun peteg ni um-alidtan, ey kaman-am-amleng ni nengabulut ni inhel min um-alidtan ni bumaddang ni hi-gayu, tep nandadaddan ngu dedan ni um-alidtan. ¹⁸ Pekillaw mi lan hi-gatu eya hakey ni agi tayun kapekatbaladdan emin ni kamengullug di kebebbebley, tep ya tuka pengituttudduin meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggadan

* **8:15** 8:15 Ya pinhed tun e-helen huyya ey ya etan tuun dakel inemung tu ey tuka iddawsu hu tuun ekket inemung tu.

ni tuu. ¹⁹ Hi-gatu mewan hu piniliddan kamengullug ni mekillaw ni hi-gamin umbaddang ni mengiwwatwat etan ni meidwat idan nangkewetwet ni kamengullug. Huyyan ngunu mi ey keiddeyyawan Apu Dios niya huyya keang-angan ni nemin角度 min memaddang idan edum tayun kamengullug. ²⁰ Paka-ippaptek mi pengikka-pengan mi eyan dakel ni pihhuh ni neamung ma-lat endilli ketumtumbukan mi. ²¹ Ya pinhed min pehding ey beken ni ebuh ni ya ketbalan mid hinanggan Apu Dios, nem anin daman yad hinanggan tuu.

²² Pekillaw min Titus eyadda edum ni agi tayu. Impeka-amta mi e mahlun mengippahding ni kapengunnun Apu Dios niya pinhed tun peteg ni umbaddang ni hi-gayu, nema-ma tep et-eteng law hu dinel tun hi-gayu. ²³ Hi Titus hu kadmak ni nangngunungunun pemaddangan min hi-gayu. Ey yadda eya dewwan agi tayun mekillaw ni hi-gatu hu intu-dak idan kamengullug. Yadda tutu-un henin hi-gada hu kakeidaydayawin Jesus Christo. ²⁴ Et humman hu, peang-ang yun Titus et yadda eya pan-e-dum tu hu impeminhed yun hi-gada ma-lat pengipeang-angan idan kamengullug di kebebbley e makulug hu impeminhed yu niya amtaen da e makulug hu mika igaggayan meippanggep ni hi-gayu.

9

Ya pemaddangan tayuddan edum tayun kamengullug

¹ Eleg mahapul ni nak mewan mantuddek ni meippanggep ni pihhuh ni emmungen yun ibbaddang yuddan kamengullug nan Jesus di Jerusalem di Judea. ² Tep inamtak e hedin hi-gayu, man pinhed yun umbaddang. Et mukun, inggagaya dakeyuddad edum tayun kamengullug di Macedonia e kan kuy hi-gayuddan agi midtan Greece ey et-eteng nemin角度 yun umbaddang neipalpun matsaggew. Et humman hu, dakel ida dama law ni hi-gada hu nemin角度 ni umbaddang. ³ Nem ittu-dak kudda huyyan agi tayu ma-lat baddangan dakeyun mengemmung ni iddawat yun pihhuh ma-lat meidaddan hu ibbaddang yu, tep eggak pinhed ni yad ehel ni ebuh hu nak pengigagayaan ni hi-gayu. ⁴ Tep inna-nu hedin wadaddalli meki-lin hi-gak ditan ni melpud Macedonia ey eleg yu ni pay idaddan hu ibbaddang yu? Tam kebebingan mi kumedekek, nema-man hi-gayu, tep inggagaya dakeyu tep ya nemin角度 yun umbaddang. ⁵ Et mukun ninemnem kun mahapul ni memengnguludda huyyan agi tayun um-alidtan ma-lat baddangan dakeyun mengiddaddan ni kanyun ibbaddang yu et kaddiwel alin ellian ku. Humman keang-angan tu e hi-gayu ngu dedan hu kan nemnem ni um-idwat, e beken ni dakeyu pinilit.

⁶ Nemnem yu eya kantuy "Ya tuun ekket ittanem tu ey ekket hu enniem tu. Nem ya tuun dakel ittanem tu ey dakel hu enniem tu." ⁷ Wada hakkeyey ngenamung tun mengidwat ni ninemnem tun iddawat e beken ni pilit hu tu pengidwatan winu tu kawwanan hu iddawat tu. Tep pinpinhed Apu Dios ida etan tuun kaman-am-amleng ni um-idwat. ⁸ Hi Apu Dios ey kabaelan tun iddawat ni emin hu panyaggudan yu, ey anin hipa mahapul yu et iddawat tu ey e-edduman tu, ma-lat wada inna-nu yun umbaddang ni edum yu. ⁹ Tep ya etan madawat ni tuu ey hi-gatu neieligan ni impatudek Apu Dios ni kantuy

“Madewat ni peteg idan newetwet. Ya pambalanan nunman ni kayyaggud ni elaw tu ey mannenneng alin ingganah.” *

¹⁰ Hi Apu Dios hu kamengidwat ni kaittanem idan kamantennem niya hi-gatu hu kakelpuin kennen tayu. Hi-gatu mewan hu mengidwat ni hipan mahapul yu, niya e-duman tu iddawat tun hi-gayu, ma-lat wadan nema-man e-etteng hu ibbaddang yuddan edum yu. ¹¹ Iddawat tun kenayun hu mahapul yu ma-lat dammutun um-idwat kayun kenayun, et dakel ali tuun mansalamat nan Apu Dios gapuh nunman ni iddawat yun mi iwwatwat.

¹² Tep ya pambalanan tu humman ni iddawat yu ey mebaddangan ida tuun Apu Dios di mahapul da niya man-an-anla idan mansalamat nan Apu Dios. ¹³ Tep yad pemaddangan yuddan tutu-un Apu Dios hu keang-angan tun makulug ni yuka u-unnuda kaituttuddun Jesus, et gapuh nunman ey daydayawen da hi Apu Dios. ¹⁴ Et humman hu, et-eteng ali neminshed dan mandasal ni panyaggudan yu tep binaddangan dakeyun Apu Dios, et mambalin kayun madewat. ¹⁵ Ey pansalamat itsun emin nan Apu Dios tep indawat tun hi-gatsu U-ungnga tu e humman panyaggudan tayun endi kei-inggehan tu.

10

Ya kelebengan Paul ni mantuttuddu

¹ Ya edum ni hi-gayu ey kanday hi-gak e hi Paul ey endi lebbeng kun umtugun tep ma-nu kunu hedin neidawwi-ak, tep nakka mengin-inhel di tudek kun penuggun kun hi-gayu, nem hedin kunun wada itsun emin, man nakka um-e-gen ni umtugun ni hi-gayu. Ya ihhumang kun nuntan ni inhel dan hi-gak, ey mukun endi tuled ku ey pinhed kun iu-unnud nan Christo e kabbabbal niya tuka pebabah hu annel tu. ² Nem wada metlaing hu lebbeng kun umtugun, et humman hu, ya ibbagak anhan ni hi-gayu ey iyayyaggud yu elaw yu ma-lat eggak mapilit ni mengibbungnet ni hi-gayun ellian kullidtan. Tep makulug ni nehalman hu bunget kudda etan ni kamemihhul ni hi-gamin kanday ebuh hu panyaggudan min mika pehpehding henin kapehding idan eleg mengullug. ³⁻⁴ Ma-nut makulug ni wada neiinggehan min higa da tep tuu kamin emin, nem ya mika pengapput idan kaumhanin pengamtaan idan tutu-un meippanggep nan Jesus, ey beken ni ya kalinaing ni tuud puyek, nem ya kabaelan min kamelpun Apu Dios. ⁵ Humman ni kabaelan ni indawat Apu Dios ni hi-gami hu mika pengapput ida etan ni tutu-un kamengituttuddun neihla niyadda etan tutu-un kamampahhiyyan eleg da pinhed ni amtaen hi Apu Dios, ma-lat mebalbaliwan hu daka pannemnem et hi Jesus Christo law hu u-unnuden da. ⁶ Nakka medinnel e iyayyaggud yu elaw yun mengu-unnud nan Christo, nem yadda etan nanengtun kahing ey kastiguen middallin ellian midtan.

⁷ Mahapul ni awasi yu e beken ni ya kayyaggud ni ang-ang ni tuu hu pengibbillangan yun neitu-wan ni tuu. Hedin wadan hi-gayu etan tuka nemnemneman ebuh tun tuka peka-u-unnuda hi Jesus Christo, ey nemnem tu e beken ni ebuh tu, tep anin daman hi-gami et mika peka-u-unnuda hi Christo. ⁸ Anin na-mun kanyuy nehalman hu mika pengigaggayain kelebengan min mantuttuddu et eggak umbaing,

* 9:9 9:9 Psalm 112:9

tep huyyan kelebengan mi ey pemaddang min hi-gayu, beken ni pemahbah min hi-gayu. ⁹ Eggak pinhed ni heni dakeyu tattakkuten ni ebuh eyad tudek ku. ¹⁰ Tep wadadda etan kanday “Entan kaya tu hangud hu tugun nan Paul, tep ma-nut heni mabunget di tudek tu, niya heni wada kelebengan tun umtugun, nem hedin wadad kad-an tayu, man kamepihhul ang-ang tu niya endi amta tun umhapit.” ¹¹ Nem pinhed min amtaen idan nunman ni tuu e makulug ni ippahding millin ellian mi humman ni inhel mid tudek mi.

¹² Eleg mi i-ingnegh hu elaw middan kamampahhiyya, tep kami kaumbaing ni mengihhanniman. Ey beken kamin henin hi-gada e hi-gada ngu kamenghel ni kakkayyaggud ida nem ya edum ni tuu. Huttan ni inhel da kei-ang-angan tu e endi nemnem da.

¹³ Hi-gami ngu, ey hedin mika igaggaya hu ngunu mi, man beken ni lawah, tep humman ey impangunun Apu Dios henin nengituttudduan min meippanggep nan Jesus ni hi-gayu. ¹⁴ Ey neibilang kayu etan di indinel Apu Dios ni hi-gamin mi tuttudduan. Huyya keang-angan tun wada kelebengan min mantuttuddun hi-gayu, tep hi-gami nemangulun immalidtan ni nengituttuddun meippanggep nan Christo. ¹⁵⁻¹⁶ Et ya pinhed ku ey ewwatan yu e hedin hi-gami, beken kamin heniddan edum ni tuun daka pilliwa dayaw ni ingngunun edum. Tep ya gaputun nemahhig mika panggunnun indinel Apu Dios ni hi-gami, ey tep pinhed min meihhammad hu yuka pengullug ma-lat wada inna-nu mi daman mantuttuddun meippanggep nan Christo di edum ni bebley ni endi limmaw ni an nantuttuddu. Eleg mi pinhed ni idaydayaw hu ngunun edum, nem ebuh ngu etan ngunun indinel Apu Dios ni hi-gami. ¹⁷ Tep impatudek Apu Dios e kantuy “Ya tuun mampahhiyya ey mahapul ni ya impahding Apu tayu hu ippahhiyya tu.” ¹⁸ Tep beken ni ya tuu hu mengippanghel ni kayyaggud hu elaw tu, tep hi Apu tayu hu mengippanghel hedin kayyaggud hu hakey ni tuu.

11

Ya kaguh Paul ni pengiwallengan idan iCorinth ni daka pengullug nan Jesus

¹ Anin ni heni-ak etan ni tuun endi nemnem tun kaman-e-ehhel et anusi yu anhan et dengelen yu hu ekket ni pampahhiyyaan ku. ² Nakka umkakaguh ni hi-gayu, tep eggak pinhed ni wada edum ni u-unnuden yu, e beken ni hi Jesus Christo. Anin hi Apu Dios, et hanniman dama hu pinhed tu. Et mukun mahapul ni ippaptek dakeyu ma-lat endi an memilliw ni hi-gayu. Tep hi Jesus Christo hu kamei-ellig ni ingkalun kun hi-gayu e heni hi-gayu hu biin ahwaen tu. Et ya pinhed ku ey pakappinheden yu hi Jesus niya hi-gatun ebuh hu u-unnuden yu. ³ Manu tep inamtak e neikahhakey hu impeminhed yun Jesus niya hi-gatun ebuh hu inu-unnud yu, nem ay nakka umkakaguh ni kehe-ulan yudda etan di beken ni makulug hu daka ituttuddu, et heni kayullin Eva e nehaul ni itek etan ni uleg. * ⁴ Tep nelakah yun kullugen hu kaituttudduddan edum ni kaum-alin mantuttuddu, anin ni eleg maiunnud hu daka ituttuddu etan di mika ituttuddun meippanggep nan Jesus. Henin etan ni daka ituttudu e beken ni hi Jesus ni ebuh hu

* **11:3** 11:3 Genesis 3:13 Revelation 12:9

kamenellaknib ni tuu niya hin-appil hu daka ituttuddun meippanggep ni Ispirituh Apu Dios.

⁵ Kayu kameid-idngeli etan idan kanday apostles ida niya kanday endi mei-ingnegh ni hi-gada, nem inamtak e bekennak ni nebababah nem hi-gada. ⁶ Inamtak e wadaddan hi-gayu kamemippihul ni hi-gak e kanday beken nak ni nelaing ni umhapit. Ma-nut makulug ni beken nak ni mahepit, nem nakka medinnel e inamtak e makulug ni emin hu nakka e-e-hela niya anin ni hi-gayu et yuka ebbuluta, tep inamta yu impahding min nantuttuddun hi-gayu.

⁷ Impebah ku hu annel kun nengituttudduan kun hi-gayun meippanggep nan Apu Dios et ya impahding tun panyaggudan ni tuu, tep endi nak imbagan hi-gayun tangdan ku. Nem kaw lawah humman ni impahding ku? ⁸ Yan nantuttudduan kun hi-gayu, ey yadda edum ni kamengullug hu immidwat ni inggang kud mahapul ku. Gullat et dedan ey hi-gayu hu lebbeng tun mengidwat ni mahapul kun nantuttudduan kun hi-gayu. Nem beken, tep yadda edum ni kamengullug di edum ni bebley hu immidwat ni mahapul ku. ⁹ Ey yan eman ni wada-ak ditan e na-puhannak ni mahapul ku ey eggak mambagan hi-gayu, tep immi-lidda agi tayun iMacedonia ni mahapul ku. Et anin yan nunya et eggak mambagan hi-gayun mahapul ku. ¹⁰ Ey makulug ni eggak ali mambeggan hi-gayun mahapul ku ma-lat endi pengippuunan ni tutu-ud kebebbley di Greece ni mengippesiked ni hi-gak ni pengippahhiyyaan kun eggak pambagaan ni mahapul kun hi-gayu. Em, makulug huyya, henin kakulug ni nakka ittuttuddun meippanggep nan Christo. ¹¹ Nem anin ni eggak mambeggan baddang ni hi-gayu ey entan tu panghel e eleg dakeyu pinhed. Tep makulug ni et-eteng hu impeminhed kun hi-gayu, ey anin hi Apu Dios et inamta tu.

¹² Henin nunman nak ngu, e beken nak ni henidda etan ni kandan hi-gada ustuh ni apostles, ma-lat endi da pemihhul ni hi-gak ni kanday "Endi nambaklangan mid Paul meippanggep ni ngunun Apu Dios, tep anin hi-gatu et tuka ella hu yuka ibbaddang, henin hi-gami." ¹³ Ya kakulugan tu, ey humman idan tuu ey beken idan makulug ni apostles, nem hi-gada etan kaumhaul. Kanday apostles idan Jesus Christo, nem beken kaya. ¹⁴ Eleg itsu metngaddan nunman, tep hedin dedan hi Satanas, man dammutun mambalin ni kakkayyaggud ni anghel. ¹⁵ Et humman hu, eleg itsu metnga hedin yadda etan bega-en Satanas ey dammutu daman peang-ang da e heni kayyaggud hu daka pehding. Nem mekastigu idalli tep ya lawah ni daka pehpending.

Ya nanligligatan Paul di ngunu tu

¹⁶ Ippidwak mewan ni e-helen ni hi-gayu e entan tuwak ibilang ni endi nemnem tu. Nem hedin humman hu yuka pannemnem ni hi-gak, ey anin, nem dengel yu anhan hu ituttudduk henin yuka peneddengelin keittuttuddun endi nemnem tu, ma-lat ipahhiyyak daman eket hu kelebengan kun mantuttuddu. ¹⁷ Makulug ni eleg pinhed Apu tayu eya nakka pan-e-ehhel nunyan nakka pampahhiya, tep henin nunman hu kapan-e-ehhel ni tuun endi nemnem tu. ¹⁸ Nem ay dakel ida kamengippahhiyyan annel da, et mukun ippahhiyyak dama annel ku. ¹⁹ Kanyuy nenemnan kayu, nem gullat ngun makulug et kele yudda kakukkuluga endi nemnem tu? ²⁰ Ey gullat

ni makulug ni nenemneman kayu, et kele nealay yuka u-unnudan emin hu kae-heladdan linggeman ni tuun hi-gayu, niya yuka ebbulutan anin ni pilliwen da hu limmu yu, niya anin ni lawah pehpehding dan hi-gayu? Ey kele yuka ennusin anin a-amihen dakeyu ey anin pampel-itan dakeyu? ²¹ Nakka ebbuluta hu yuka pemihhul ni hi-gak e kanyuy nekapuyyak ni peteg niya bekennak ni heniddan nunyan tuu, tep makulug ni nakka umbaing ni mengippahding ni henin daka pehpehding ni hi-gayu.

Nem hedin kanyuy kayyaggud ni netuled hu tuun mengippahhiyyan annel tu, ey anin hi-gak et mampahhiyya-ak dama henin etan ni tuun endi nemnem tu. ²² Hedini idam mampahhiyya tep Hebrews ida, ey anin hi-gak et Hebrew hak dama. Hedini idam mampahhiyya tep nahlag idan Israel, ey anin daman hi-gak et helag tuwak daman Israel. Ey hedini idam mampahhiyya tep kanday hi Abraham hu nahlagan da, ey nahlaggak daman hi-gatu. ²³ Hedini idam mampahhiyyan kanday bega-en idan Jesus Christo, ey kedukdullak ni bega-en Jesus nem hi-gada. Heni-ak etan ni endi nemnem tun peteg tep ya nakka pengipahhiyyain nunya, nem makulug ni kedukdullak tep et-eng impahding kun nengittuddun meippanggep nan Jesus nem hi-gada. Ey nemindakkel hu neikelakelabutan ku nem hi-gada tep ya nakka pengu-unudin Jesus Christo. Ey nanlelehannak ni peteg tep neenabliggak ey heni nak kahanghangгаа hu ketteyyan kun kewa-wa-wa. ²⁴ Nampillima hu nengablitan da-ak idan edum kun Jews ni telumpulut heyam ni eblig. ²⁵ Nampitlu hu nampemakdungan da-ak idan tuud Rome. Ey pinhakkey hu nantengbaan da-ak ni batu ey nampitlu hu nebahbahan ni bapor ni nanlugnan ku et yan pinhakkey, ey intenged kud nangkalkalyap ni keyew di baybay ni han-aggew et hanlabbi, tep nalneng hu nanlugnan kun bapor. ²⁶ Ey emin hu nak nandaldalnan ey hineniktaman ku hu anggetakkut. Inenagwat ku nandakkel ni danum di wangwang ey dinenammuk ida matekew ni memetty et ni hi-gak. Kenayun ni kaippenatnaddan Jews niyadda Gentiles ni mengippahding ni lawah ni hi-gak niya wadadda etan daka hingkukkullugin Jesus, nem lawah gayam hu nemnem dan hi-gak. Ey emin di linallawwan kud kebebbley, anin ni yad baybay niyad eleg mebebleyi, et anggetakkut hu biyag ku. ²⁷ Nakka metuttukal tep nemahhig hu ngunuk. Ey kadema ey kulang hu danum ni innumen ku, ya kennen ku, niya balwasik. Ey hin-addum ni endi panha-adan ku. ²⁸ Dakel ida pay hu edum ni ligat kun hineneltap ku, nem ya hakey ni e-helen ku ey ya nakka pengikakkaguh idan emin ni kamengullug di kebebbley ni kewa-wa-wa. ²⁹ Tep hedini wada hakey ni kimapuy hu tuka pengullug nan Jesus, man nemahhig hu kaguh kun hi-gatu, ey hedini wada hu hakey ni nanliwat, man maggeh di nemnem ku.

³⁰ Et humman hu, hedini nepilittak ni mampahhiyya, ey ebuh ligat ku niya kakulang ni kabaelan kun nakka ippahhiyya. ³¹ Hi Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus Christo e kamedeyyaw ni kenayun, ey amta tu e makulug ni emin eya in-inhel ku. ³² Ey yan eman ni wada-ak di Damascus ey da-ak et pedpap etan di eheb ni bebley etan ni governor diman ni kamansilbin Aretas e patul. ³³ Nem inha-ad da-ak di et-eteng ni gampa et padlan da-ak di habhabyen et buyunen da-ak di ba-hil ni tuping ni bebley et bumsikkak.

12

Ya inang-ang Paul di i-innep tu

¹ Beken ni kayyaggud hu nak ippahhiya hu annel ku, tep endi silbitu, nem gapuh ni hi-gayu ey nampahhiyaak. Et yan nunya ey e-helen kun hi-gayudda hu impeang-ang nan Apu tayun hi-gak niyadda impeamta tu. ² Wada etan hakey ni tuun kamengu-unnud nan Jesus ni inang-ang kun limmaw di kabunyan ni nekemtang. Hampulut epat ni toon law hu nelabah ni neipahdingan tu humman. Eggak amta hedin ya annel tu hu limmaw winu ya linnawetun ebuh. Hi Apu Dios ni ebuh hu nengamta. ³ Ippidwak ni e-helen, ebuh na-mu hu linnawetu, winu pati annel tu, nem eggak amta, ebuh hi Apu Dios ni nengamta. Nem inamtak e limmaw di kabunyan di kad-an Apu Dios. ⁴ Yan eman ni kaweda tud kabunyan ey wada hu dingngel tun hapit ni endi paka-hel ni keibbellinan tu niya eleg i-abulut Apu Dios ni ene-ehhelen di kumpulmih ni tuu. ⁵ Gullat et, humman ni neipahding hu dammutun ippahhiyak, nem eggak pinhed ni ippahhiya. Tep ya ngu pinhed kun ebuh ni ippahhiya ey ya kakulang ni kabaelan ku. ⁶ Nem anin et dedan ni mampahhiya-ak et bekennak ni henin etan ni tuun endi nemnem tu, tep ya ngu makulug hu e-helen ku. Nem eggak mampahhiya, tep eggak pinhed ni humman hu pengibbillangan ni tuun hi-gak. Tep ya pinhed kun pengibbillangan da-ak ey meippuun di inang-ang dan impahding ku niya dingngel dan intuttudduk ni hi-gada.

⁷ Et gapu tep eleg pinhed Apu Dios ni mampahhiya-ak gapu ni nenang-angan kun nunman ni impeamta tun hi-gak ey in-abulut tu hi Satanas ni mengippeliligat ni hi-gak ma-lat endi inna-nuk ni mengippedaydayaw ni annel ku. ⁸ Nampitlu nengidasalan kun Apu Jesus ma-lat ekalen tu huyyan ligat ku. ⁹ Nem kantu ey “Ya mahapul mu ey ya baddang kun hi-gam ma-lat dammutun ennusan mu hu ligat mu. Tep hedin wada pangkullangan ni kabaelan ni tuu, ey humman hu umhulun ni pengiddinnelan tun hi-gak et baddangan ku niya humman hu pengiggibbekan tun baddang ku.” Humman hu kan Jesus ni hi-gak, et nakka man-am-amleng law ni mengippahhiyyan kakulang kun mengan-anus ni ligat ku, tep hedin eggak pakeanus, man yan nunman nakka panggibbekin baddang Jesus Christo ni hi-gak. ¹⁰ Et humman hu, nakka um-amleng ni mengebbulut ni kakulang ku, ya daka pemennadngelin hi-gak niya daka peme-ibe-igin hi-gak tep ya nakka pengu-unnudin Jesus Christo. Tep hedin wada nakka pangkullangi niya hedin nakka meliggasi, ey nema-man kameihhammad hu dinel kun hi-gatu.

Ya kaguh Paul idan tuud Corinth

¹¹ Eggak et pinhed ni mampahhiyyan heni etan ni tuun endi nemnem tu, nem nakka mepillit tep hi-gayu. Gullat et ni eleg kayu meid-idngeli ey hi-gayu et hu menummang idan kamemihhul ni hi-gak. Tep anin endi bilang kun tuu, nem beken nak ni nebababah nem yadda etan kanyun nangketa-gey ni apostles. ¹² Yan eman ni wada-ak ditan, ey impeang-ang kun emin ni hi-gayu hu pengi-immatunan yu e hi-gak hu hakey ni makulug ni apostle di nengan-anusan kun ligat ku, niyad nengipahdingan kuddan miracles niya hipan kamengippetngan tuu.

¹³ Eggak mangkulang ni impahpahding kun panyaggudan yu, tep nan-
ingngeh hu nemaptek kun hi-gayu et yadda edum ni kamengullug
di edum ni bebley. Ya inamtak ni ebuh ni eggak ipahding ni hi-gayu
ey eggak mambagan ihhehmek yun hi-gak. Pesinsahi yuwak hedini
nehalla huuyan impahding ku.

¹⁴ Nandaddan nak law ni um-ali mewan ni an menang-ang hi-gayu.
Huuya law hu pitlu tun ellian ku, nem nanengtun eggak pinhed ni
kayu manliggat gapun hi-gak, tep beken ni ya pihhuh yu hu nakka
gamgami, nem ya panyaggudan yu. Tep henin a-ammed e lebbeng tun
ippaptek tu u-ungnga tu. Beken ni ya u-ungnga hu mengippaptek ni a-
ammed tu. ¹⁵ Henin hi-gak e man-am-amlengngak ni mengummah ni
emin ni wadan hi-gak, ey anin ni manliggattak gapuh ni hi-gayu nemet
baddangan dakeyud yuka pengullug. Henin nunya hu kainetteng
ni impeminhed kun hi-gayu, et kaw eleg yuwak pinpinhed dama?
¹⁶⁻¹⁷ Anin hi-gayu et amta yu e endin hekey hu nak nambagaan ni
hi-gayun mahapul ku, nem wadan yuka kullugadda etan kamemihhul
ni hi-gak ni kanday "Ma-nut beken hi Paul ni kaum-alin mengellan
pihhuh tayu, nem netalam, tep tuka ittu-dak hu edum ni tuun um-alin
mengella et han da idwat ni hi-gatu." Nem kaw wada indawat yun
pihhuh ni indawat dan hi-gak? Endi. Inamta yu et endi nak intu-
dak ni nenalam ni hi-gayu. ¹⁸ Intu-dak ku hi Titus ni immalid tan ey
impakilaw ku etan agi tayun pangkadwa tu. Nem kaw hineul dakeyu
Titus et wada tu illan hi-gayu? Inamta yu et endi inla tu, tep hedini
hi-gamin dewwa, man nan-ingngeh hu nemnem mi niya elaw mi.

¹⁹ Wadan penghel yuy intudek midda huuyan hi-gayu ma-lat paneni
mi etan ni daka pebehul ni hi-gami. Nem beken tep ya keihham-
madan ni yuka pengullug nan Jesus hu gaputun nantudkan min hi-
gayu. Ey inamtan Apu Dios e makulug huuya. ²⁰ Nakka um-ag-agel
tep entanniy yan ellian ku ey bellawen yuwak ni pengibbungetan
kun hi-gayu hedini amtaen kun wada beken ni kayyaggud ni yuka
pehpehding e kayu kamandedeppap, kayu kaman-in-aameh, kayu
kamanhimbunget, makuliput kayu, yuka bahbaha edum yu tep
ya itek ni yuka e-helan meippanggep ni hi-gatu, metumbuk kayu,
kayu kamampahhiyya, niya wada hakkeyey tuka ippilit hu pinhed tu.
²¹ Makulug ni nakka um-agel, tep entannit um-ali-ak ditan ey meabba-
ingannak nan Apu Dios ey umlemyungngak hedini wadadda eleg
mengiwalleng ni lawah ni daka pehpehding, henin pengippahdingan
ni anhihimugal, ya pengi-ulligan ni beken ni ahwa, niya hipan
anggeba-ing ni kapehding.

13

Ya nanggillig ni tugun Paul idan tuud Corinth

¹ Yan ellian ku hu pitlu tun nak penang-angan ni hi-gayu. Hedini
nanengtun wadaddan hi-gayu hu lawah daka pehpehding, ey eggak ida
hehmekad kekastiguan da, tep u-unnudun ku hu impatudek Apu Dios
ni kantuy "Ya tuun nambahul ey mekastigu hedini wada dewwa winu
tellun mengihhuddut ni bahul tu." ² Ya eman ni pidwa tun illian ku, ey
inhel kudda etan ni kamengippenahding ni lawah niya inhel kun hi-
gayun emin e kangkuy hedini eleg kayu mantuttuyun liwat yu, ey eleg
dakeyu hehmeka, tep kastiguen dakeyu. Ey ippidwak mewan nunyan

e-helen e nemahhig hu kastigu etan ni mengippahding ni hipan lawah. ³ Ey gapu tep pinhed yun peang-ang ku hu kakulugan tun indawat Jesus Christo hu kelebengan kun mantuttuddun meippanggep ni hi-gatu, ey peang-ang kullin pengastiguan kuddan etan ni kamanliwwaliwwat ditan, ma-lat pengamtaan yu e hi Jesus Christo ey et-eteng hu kabaelan tun mengastigun hi-gayu, tep impeang-ang tu e et-eteng ni peteg kabaelan tu. ⁴ Yan eman ni neteyyan Jesus di krus, ey heni endi kabaelan tu, tep netey, nem sinegun Apu Dios tep et-eteng kabaelan tu. Heni kamin hi-gatu la e wada kakulang ni kabaelan mi, nem gapuh ni kabaelan Apu Dios, ey meilla-kam kamid biyag nan Jesus, et humman hu, endi pangkullangan ni kabaelan min mengastigun hi-gayu.

⁵ Nemnem yu hu elaw yu hedin makulug ni wada yuka pengullug nan Jesus winu endi. Kaw eleg yu amta e wada hi Jesus ni hi-gatsun kamengullug? Nem hedin eleg yu kulluga hi Jesus, humman keamtaan tu e beken dakeyu tuun hi-gatu. ⁶ Nem nakka medinnel e anin ni hi-gayu et inamta yu e makulug ni tuu dakemin Jesus. ⁷ Beken ni ya pengippeang-angan min kakulugan tu e wada hi Christo ni hi-gami hu mika nenemnema, nem ya pengiddasalan min hi-gayu ma-lat eleg yu ipahding hu lawah. Tep ya pinhed mi ey ya kayyaggud hu pehpehding yu, anin ni humman hu eleg mi pengippeang-angin indawat Jesus Christo ni kelebengan min mengastigun hi-gayu. ⁸ Tep ya ngunun indawat Jesus Christo ni hi-gami ey baddangan midda hu tuu tu ma-lat maihammad hu daka pengullug etan di makulug ni kameituttuddu meippanggep ni hi-gatu, beken ni mi hennian hu pengullugan da. ⁹ Kami kaman-am-amleng, anin ni endi inna-nu min mengippeang-ang ni kelebengan min umkastigu hedin makulug ni nehammad hu yuka pengullug. Et humman hu, kami kamandalan nan Apu Dios ma-lat meihhammad ni peteg hu yuka pengullug nan Jesus, et hi-gatu mewan peka-u-unnuden yu. ¹⁰ Et mukun pemengguluk huyyan tudek kun hi-gayu, ma-lat hedin um-ali-ak ditan, ey eleg mahapul ni dakeyu ibbunget, et beken mewan ni maggeh hu nemnem yun hi-gak ni pengippeang-angan kun hi-gayun kelebengan kun indawat Apu tayun mengastigudda etan ni kamengapkapyan lawah. Tep pinhed kun ussalen ku hu kelebengan kun umbaddang ni mengihhammad ni yuka pengullug, beken ni ya kebabahan ni yuka pengullug.

¹¹ Ya manggillig ni e-helen kun hi-gayun kaegiegi ey iyayyaggud yu elaw yu. U-unnud yu anhan huyyan tugun kun hi-gayu e pandadagyum kayu ma-lat melinggep kayun emin. Hedin ippahding yudda huyya, ey hi Apu Dios e kakelpuin kapeminhed niya linggep hu wadan hi-gayun kenayun. ¹² Hedin meemmuemmung kayun emin ni menaydayaw nan Apu Dios, ey peang-ang yu hu impeminhed yun edum yu niya panhin-aapnga kayu.

¹³ Emin ida eya tuun Apu Dios di deya ey kanday dakeyu kanenem-neman hi-gada.

¹⁴ Ya pinhed ku ey meweddand hi-gayu hu binabbal nan Apu tayu e hi Jesus Christo, ey gibbeken yu hu nehammad ni impeminhed Apu Dios ni hi-gayu, niya gibbeken yu hu baddang ni Ispirituh tu ma-lat kayyaggud hu pandadagyuman yu.

Ya Tudek Paul idan Kamengullug di Galatia

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e neputuk ni apostle ni mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo. Beken ni ya tuu nemutuk ni hi-gak, nem hi Jesus Christo et hi Ama Apu Dios e nenagun hi-gatun neteyyan tu. ² Emin kami eyaddan agi tayudya ey dakeyu kanenemnan kamengullug di kebebbebley di Galatia.

³ Pinhed kun meweddand hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Ametayu e hi Apu Dios et hi Jesus Christo e Apu tayu. ⁴ Hi Jesus ey ingkatey tu hu peneklaan tun liwat tayu ma-lat wada innanu tun kehellakniban tayu eyad lawah ni kapehpehding idan tutu-un nunya, tep humman hu pinhed Apu Dios e Ametayun pehding nan Jesus ni hi-gatsu. ⁵ Et humman hu, lebbeng tun meidaydayaw hi Apu Dios ni ingganah. Amen.

Ya tayu kapengullug nan Jesus hu menellaknib ni hi-gatsud liwat tayu

⁶ Natnga-ak ni peteg ni hi-gayu tep nekemtang mewan anhan ni ebuh ey yuka pan-iwwalleng hi Apu Dios e nengibilang ni hi-gayun u-ungnga tu gapuh ni binabbal Jesus Christo, e beken law ni hi-gatu hu yuka u-unnuda. Tep kayu law kahindengelin hin-appil ni kameituttuddu e eleg meiunnud di inedal yun kapenellaknibin Apu Dios ni hi-gatsu. ⁷ Endi edum ni makulug ni kameituttuddun kehellakniban yu, tep ebuh hu meippanggep nan Jesus Christo ni intuttuddu min hi-gayu. Et humman hu, nakka e-helan hi-gayu e neihla humman ni yuka deddengelan daka ituttuddu. Tep itten idadatan hu kamene-uhe-ul ni hi-gayu e daka hehhehwia hu intuttuddu min hi-gayu. ⁸ Nem e-helen kun hi-gayu e anin na-mun hi-gami winu yadda anghel di kabunyan hu um-alin mantuttuddun hin-appil, e eleg maiinggeh di intuttuddu min inebulut yun nunman, et kastiguen Apu Dios. ⁹ Deh e pidwaen ku mewan ni e-helen ni hi-gayu e kastiguen Apu Dios hu hipan tuun mengituttuddun hin-appil ni kameituttuddun eleg maiinggeh di intuttuddu min inebulut yun nunman.

¹⁰ Kan idan edum ni tuu ey ya penettebalan da-ak ni tuu hu nakka gagangami, nem huyyaddan nakka pan-e-hela hu keang-angan tun beken ni ya tuu hu pinhed kun peamleng, nem hi Apu Dios ni ebuh. Gullat ni ya tuu hu pinhed kun peamleng, ey beken et hi Jesus Christo hu nakka u-unnuda.

Ya impeamtan Jesus hu kaituttuddun Paul

¹¹⁻¹² Kaegiegi, deh e e-helen kun hi-gayu ma-lat amtaen yu e huyyan nakka ituttuddun meippanggep ni kehellakniban tayu ey eleg meipuun di kapannemnem ni tuu niya beken ni ya tuu nengituttuddun hi-gak. Nem huyyan nakka ituttuddu ey impeamtan Jesus Christo ni hi-gak.

¹³ Dingngel yu e hi-gak ey nemahhig hu nakka pengu-unnud lan nunman ni elaw min Jews ey endi hemek kuddan kamengullug nan Jesus, tep nanlelehhanan dan peteg hu impahpahding kun hi-gada, ey impatnak hu kabaelan kun mengippesikked ni daka pengullug.

¹⁴ Emin ida etan keingnegeh kud toon ey hi-gak hu nemahhig hu nengunnud tun elaw min Jews, tep naka-u-unnud kun peteg hu elaw idan aammed mi.

¹⁵ Nem kabbabbal ni peteg hi Apu Dios ni hi-gak et putuken tuwak ni mansilbin hi-gatu eman ni eggak ni maiungnga. * ¹⁶ Et yan eman ni impeamta tun hi-gak hi Jesus Christo e U-ungnga tu et nak ituttuddan Gentiles hu meippanggep ni impahding tun panyaggudan ni tuu, ey eggak lumaw di hipan tuun an nampetuttuddu. ¹⁷ Ey eggak lumaw di Jerusalem ni an nenang-ang idan nemappangngulun apostles winu an nengibegan hi-gadan pehding ku. Tep ya impahding ku, ey nedagahhak di Arabia et han nak ngu law mambangngad di Damascus.

¹⁸ Nelabah tellun toon et han nak lumaw di Jerusalem ni an nenang-ang nan Peter et makiha-addak diman ni hampulut liman aggew. ¹⁹ Endi edum ni nak inang-ang diman ni apostle, ebuh tu et hi agin Jesus e hi James. ²⁰ Hedin hi-gak, man eleggak manlangkak et nakka issapatah nan Apu Dios e makulug eya nakka pan-ittudek. ²¹ Nelabah humman ni dewwan lingguan et umgahhak di Jerusalem et lumawwak di Syria et yad Cilicia. ²² Yan nunman ey eleg da-ak ni amtaddan kamengullug nan Jesus Christo di kebebbebley di Judea. ²³ Ya dingngel dan ebuh ni meippanggep ni hi-gak, ey ya inhel idan edum ni kamengullug e kanday "Humman ni tuu ey impanhelheltap daitsun kamengullug, niya nemahhig e impahding tun emin hu kabaelan tun mengippesikked ni tayu kapengullug, nem yan nunya law ey ya meippanggep nan Jesus hu tuka ituttuddu." ²⁴ Ey emin ida ey daka idaydayaw hi Apu Dios gapuh ni neipahding ni hi-gak.

2

Kaebbulutaddan kamengipappangngulluddan kamengullug di Jerusalem e neiptek hu kaituttuddun Paul

¹ Nelabah hampulut epat ni toon et maibangngaddak di Jerusalem e ingkuyug kud Barnabas nan Titus ni pangkadwak. ² Limmawwak diman tep impeamtan Apu Dios e mahapul ni umlawwak. Dimmateng kami et ayagan kudda hu kamengipappangngulun kamengullug et e-ebbuh kamin nanhuhummangan, et ehelen kun hi-gada hu intuttudduk idan Gentiles hu meippanggep ni impahding Jesus Christo ni nenelaknib ni hi-gatsu. Tep mahapul ni ebbuluten da hu nak intuttuddu, tep hedin eleg da ebbuluta, ey penghel ida etan ni kaumkahing ni hi-gak ey beken ni makulug hu intuttudduk. ³ Nem kayyaggud et inebulut da, et anin hi Titus e Gentile ni impangkadwak, et eleg da piliten ni mampekuggit, anin ni humman hu elaw min Jews. ⁴ Wadadda etan nei-dum ni kahingkukkullugan dan Jesus e kanday mahapul ni mekuggit hi Titus, nem eleg mi abuluten. Nekiammuammung ida humman ni tuun hi-gami, tep pinhed dan bahbahen hu nelibhian tayud elaw ni Jews tep nengulug itsun Jesus Christo. Ya pinhed da ey hi-gada hu meu-unnud. ⁵ Nem kinehing midda, tep eleg mi pinhed ni metellak ni hi-gayu hu makulug ni kameituttuddun meippanggep nan Jesus.

* **1:15** 1:15-16 Ang-ang yu Acts 9:3-6, ya 22:6-10, et ya 26:13-18

⁶ Anin ida etan ni kametbal ni kamengipappangngulun kamengullug, et endi da in-edum di nakka ittenuttuddu. Anin ni kangkuy ida kametbal, et ya kakulugan tu ey nan-iingeh emin hu tuud kapengibbillang Apu Dios. ⁷ Huyyaddan kamengipappangngulu ey daka ebbuluta e pinutuk tuwak nan Apu Dios ni apostle ni mantuttudduddan Gentiles ni meippanggep nan Jesus, heni daman Peter e pinutuk Apu Dios ni apostle ni mantuttudduddan edum min Jews. ⁸ Nan-ingnegh hu baddang Apu Dios ni hi-gamin dewwan Peter etan di indinel tun ngunu mi. Tuwak kabaddangin mantuttudduddan Gentiles ey tu dama kabaddangi hi Peter ni mantuttudduddan Jews. ⁹ Anin di James, hi Peter ni hi John e hi-gada hu kametbal ni kamengipappangnguluddan kamengullug, et inebulut da e hi Apu Dios hu nengidwat nunyan ngunuk et abuluten dakemin Barnabas ni pan-edum dan mantuttuddu. Inhuhummangan mi e hi-gamin Barnabas hu mantuttudduddan Gentiles ey hi-gada dama mantuttudduddan edum min Jews. ¹⁰ Kandan hi-gami ey eleg mi liwwanan umbaddang idan newetwet ni Jews. Nem anin ngu dedan ni eleg da e-hela, et humman ngu nakka pehpehding.

Ya nengibungetan Paul nan Peter tep neihlan impahding tu

¹¹ Nem yan inlian Peter di Antioch ey inhelan kud kedaklan ni tuu tep ya neihlan impahding tu. ¹² Heninnuy hu elaw ni neihlaan tu: Ya eman ni eleg ida ni dumteng etan edum min Jews ni intu-dak James, ey nekikkikkan hi Peter idan Gentiles ni kamengullug nan Jesus di diman Antioch. Nem entanni et dimmateng ida etan intu-dak James ey pinpinhakkey law hu tuka pekikkanni et lektattuy insiked tu, tep kaumtakut ni pemihhulan idan edum min Jews ni kamenghel ni lawah hu pekie-edduman min Jews idan Gentiles. ¹³ Et anin ida law ni edum ni Jews ni kamengullug diman e herin Barnabas, et in-u-unnud dan Peter et isiked dan mekikkan idan Gentiles, anin ni amta da e beken law ni pi-yew. ¹⁴ Et yan nengamtaan kun nunman ni tuka pehpehding ni eleg maiunnud di kameituttuddu meippanggep nan Jesus Christo ey inhelan ku hi Peter di hinanggaddan edum ni kamengullug et kangkun hi-gatuy "Hi-gam e Peter ey Jew ka, nem dingkug mu elaw tayun Jews tep neipeamtan hi-gam e eleg law mahapul ni humman u-unnudem. Ey kele yan nunya mewan ey insiked mun mekie-eddum idan Gentiles ni kamengullug. Huttan ni impahding mu ey heni muka pepillit ni u-unnuden da hu elaw tayun Jews ni inwalleng mu. Neihla huttan ni impahding mu!"

Emin tuu ey ibbilang Apu Dios ni kayyaggud, anin ni hipa neitu-wan da, hedin ida kamengullug nan Jesus

¹⁵ Hi-gatsun Jews ey makulug ni beken itsun heniddan neliwtan ni Gentiles e eleg da amta hu Tugun Moses. ¹⁶ Nem yan nunya, ey inamta tayu law e ya kapengibbillangin Apu Dios ni kayyaggud hu hakey ni tuu, ey ya tuka pengullug nan Jesus Christo, et beken ni ya tuka kapengu-unnudiddan Tugun ni kau-unnudan Jews. ¹⁷ Et humman hu, anin ni hi-gatsun Jews et neliwtan itsu dama, et pakkadek ni nengulug itsun Jesus Christo et han daitsun ibbilang nan Apu Dios ni kayyaggud. Et mukun eleg tayu law iddinel di pengu-unnudan ni Tugun Moses hu pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud. Nem anin ni

hanniman et beken ni tayu penghel e kai-abulut Jesus Christo ni anin manliwwat itsu.

¹⁸ Tep gulat ni banggaden tayu mewan ni mengiddinnel idan nunman ni Tugun ni inwalleng tayu, ey nanna-ud ni manliwwat itsu, tep eleg tayu kabaelin paka-u-unnuden ni emin hu Tugun. ¹⁹ Em, emin itsu, ey eleg tayu kabaelan ni u-unnuden emin humman idan Tugun. Et humman hu, hedin ngun hi-gak ey beken law ni ya pengu-unnudan ni Tugun hu nakka iddinel ni kehellakniban ku, nem nakka iddinel hu binabbal Apu Dios. Humman ni binabbal tu ey neipeang-ang eman ni nengiketeyan Jesus Christo ni liwat tayun emin, ma-lat hi Apu Dios hu u-unnuden tayu. ²⁰ Heni-ak nekittey nan Christo eman ni neteyyan tud Krus. Et humman hu, ya biyag kun nunya ey beken ni henin nunman, tep wada law hi Jesus Christo ni hi-gak. Hi-gatu e U-ungngan Apu Dios hu nakka iddinnel tep ingkatey tu hu kehellakniban ku tep ya impeminhed tun hi-gak. ²¹ Hedin ya pengu-unnudan ni Tugun Moses hu iddinel tayun pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud, ey heni eleg tayu pinhed hu binabbal tun hi-gatsun nengitu-dakan tun Jesus et iketey tu liwat tayu. Et humman hu, hedin hi-gak ngu ey beken law ni ya pengu-unnudan ni Tugun Moses hu iddinel ku, nem hi Jesus ni ebuh.

3

Ya kapengullugin Jesus hu kapengibbillangin Apu Dios ni kayyaggud hu hakey ni tuu, beken ni ya kapengu-unnudin Tugun

¹ Hi-gayun tutu-ud Galatia, keke naka-ihlan peteg hu yuka pannem-nem. Keke anhan kahhahaul kayu? Neka-amta yu mewan dedan hu meippanggep ni neteyyan Jesus Christo di krus, ey keke kayu nehau et pinhed yun iwalleng humman? ² Tam inamta yu e dinwat yu hu Ispirituh Apu Dios tep kinulug yu neituttuddun meippanggep ni neteyyan Jesus ni panyaggudan yu, et beken ni ya nengu-unnudan yun Tugun Moses. ³ Endi tu-wangu nemnem yu! Yan laputun nengulugan yu ey binenaddangan dakeyun Ispirituh Apu Dios ni mengu-unnud ni elaw tu, ey kaw yan nunya ey kanyuy ngenamung kayu law? ⁴ Kaw liniwwan yudda etan panyaggudan ni dinwat yun nengulugan yun Jesus? Eleg yu na-mu et anhan liwwan. ⁵ Keke wadan hi-gayu Ispirituh Apu Dios et kabaelan yun mengippahding idan miracles? Kaw ya nangngelan yu niya nengidinelan yun Jesus Christo, winu ya nengu-unnudan yun Tugun? Inamtak et inamta yu e neipuun di nengulugan yun Jesus Christo.

⁶ Wada impatudek Apu Dios ni meippanggep nunya e kantuy "Kinulug Abraham hu inhel Apu Dios, et humman nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud." * ⁷ Et humman hu, awasi yu e emin hu kamengullug nan Apu Dios ey hi-gada kameibbillang ni helag Abraham. ⁸ Neitudek dedan di ehel Apu Dios e kantuy ibbilang tuddallin kayyaggud hu Gentiles tep ya daka pengullug. Huyya keibbellinan ni inhel lan Apu Dios nan Abraham e kantuy "Gapuh ni hi-gam, ey emin iddalli tuud kebebbebley ey meidwatan idan panyaggudan da." ⁹ Kinulug Abraham etan inhel Apu Dios et mebendisyonan, et humman

* 3:6 3:6 Genesis 15:6, ya Romans 4:3, niya James 2:23

hu, emin kamengullug ey mebendisyonan ida henin Abraham, tep ya daka pengullug.

¹⁰ Emin ida tuun daka iddinel hu daka pengu-unnudin Tugun ni kehellakniban da ey kastiguen idallin Apu Dios, tep impatudek tu dedan e kantuy “Mekastigu etan tuun eleg tu peka-unnudan emin hu Tugun.” ¹¹ Huyya pengamtaan tayu e endi hakey ni tuun meibbillang ni kayyaggud di hinanggan Apu Dios tep ya tuka pengu-unnudin Tugun. Huyya ey kamei-unnud etan di neitudek di ehel Apu Dios ni kantuy “Ya etan tuun wada tuka pengullug, ey hi-gatu imbilang Apu Dios ni kayyaggud et hi-gatu menewwat ni biyag ni endi pappeg tu.” ¹² Tep ya kapengu-unnudin Tugun ey hin-appil ni peteg di kapengullugin Jesus. Kan ni impatudek Apu Dios ey “Pakkaw ni peka-unnuden ni tuu emin ida etan Tugun Apu Dios ni dinwat Moses et han mawedan hi-gatu hu biyag ni endi pappeg tu.”

¹³ Nem eleg tayu nisi han-u-unnud ida etan Tugun, et mukun immali hi Jesus Christo et helakniban daitsud kekastiguan tayu. Wada etan neitudek ni ehel Apu Dios ni kantuy “Ya etan tuun meitta-yun di keyew ey hi-gatu keillawwan ni kastigu.” ¹⁴ Humman hu neipahding nan Jesus ma-lat maila-kam ida dama Gentiles etan di panyagguddan ni impakulug Apu Dios nan Abraham ni nunman tep ya daka pengullug nan Jesus Christo. Et humman hu, emin itsun kamengullug ey wadan hi-gatsu hu Ispirituh tun impakulug tun peelli tu.

Ya nambaklangan ni tugun Apu Dios et ya impakulug tu

¹⁵ Hi-gayuddan kaegiegi, huyyan impakulug Apu Dios nan Abraham ni pehding tu ey heni daman tayu kapehding e hedin wada dewwan tuun nehammad hu nantebalan da et mampilmaddad papil, ey eleg mabalin ni an endien ni hakey niya eleg mabalin ni tu e-duman hu nan-ungbalan da. ¹⁶ Hanniman daman etan ni impakulug Apu Dios nan Abraham et ya etan hakey ni helag tu. Beken ni kantuy yadda dakel ni helag tu, nem kantuy “Ya etan hakey ni helag mu hu amnuan ni impakulug kun hi-gam.” Et humman ni helag tu ey hi Christo. ¹⁷ Heninnuy hu pinhed kun e-helen: Ya etan nekitbalan Apu Dios nan Abraham ey eleg mepappeg, nem mannananeng. Ma-nut indawat tu Tugun tun Moses eman ni nelabah hu epat ni gatut et telumpulun toon, nem humman ni Tugun ey eleg mabalin ni tu endien winu tu hullulan humman ni nekitbalan tun Abraham e neipuunan ni impakulug Apu Dios, tep beken ni ya kapengu-unnudin Tugun hu penettebalan Apu Dios ni hi-gatsu. ¹⁸ Tep gullat ni ya pengu-unnudan tayun Tugun Apu Dios hu pengidwatan tun panyaggudan tayu, endi tep law silbi etan ni impakulug Apu Dios nan Abraham. Nem gapuh ni et-eteng ni binabbal Apu Dios ey hinammad tun inhel e iddawat tun Abraham humman ni panyaggudan tu.

¹⁹ Nem penghel yu na-mu ey “Hipa tep silbin nunman ni Tugun?” Ya gaputun nengidwatan Apu Dios nunman ni Tugun ey ma-lat keangangan tu e neliwatan hu tuu. Nem nepappeg law humman ni Tugun, tep immamnu law etan impakulug Apu Dios ni kantun um-alin melpud helag Abraham e hi Christo. Humman ni Tugun ey indawat Apu Dios idan anghel tu et ideteng dan Moses et han pebeltan Moses idan tuu et hi-gatu hu nambattanan idan tuu et hi Apu Dios. ²⁰ Inamta tayu e hedin

wada pantebbalan ni dewwan tuu, ey mahapul ni wada pambattanan da. Nem hi Apu Dios ey nandudug eman ni nekitbalan tun Abraham.

Indawat Apu Dios hu tugun tun hi-gatsun pengippeang-angan tun neliwtan itsu ey endi edum ni menellaknib ni hi-gatsud liwat tayu nem ebuh hi Jesus

²¹ Penghel yu na-mu mewan ey “Eleg ida tep man-unnud hu Tugun Apu Dios niyadda impakulug tun pehding tu.” Nem beken ni hanniman, tep gullat ni ya pengu-unnudan nunman ni Tugun hu kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu, ey humman et pengibbillangan Apu Dios ni tuun kayyaggud. ²² Nem ya kakulugan tu ey kan ni neitudek ni ehel Apu Dios ey neliwtan ni emin hu tuud puyek. Nem yadda etan medinnel nan Jesus Christo, tep daka kulluga e hi-gatu hu menellaknib ni hi-gada ey dewwatan da etan impakulug Apu Dios ni iddawat tu.

²³ Yan nunman ey mahapul ni u-unnuden tayu hu Tugun. Nem eleg tayu pakeu-unnud ni emin, et humman hu itsu kamanliwwaliwwat et umhulun ni kekastiguan tayu. Nebayag ni hanniman ingganah impeamtan Apu Dios e mahapul ni mengullug nan itsun Jesus Christo. ²⁴ Ya Tugun hu nengituttuddun pehding tayu ingganah ni inlian Jesus Christo, et amtaen tayu law e ya tayu kapengullug ni hi-gatu hu pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud. ²⁵ Ey yan nunya law ey hi Jesus Christo hu tayu kapengiddinneli, et mukun eleg law mahapul ni tayu iddineli di Tugun hu pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud.

²⁶ Ya kapengibbillangan Apu Dios ni u-ungnga daitsu ey ya tayu kapengullug nan Jesus Christo. ²⁷ Tep emin hu nengulug nan Jesus Christo et mebenyagan ida ey henin elaw tu law hu elaw da e kayyaggud. ²⁸ Et humman hu, endi nambaklangan idan tuun Gentiles niyadda Jews, yadda himbut niyadda beken, ya laki niya bii, tep nan-iingeh itsun emin tep ya neiegian tayun Jesus Christo. ²⁹ Et yan nunyan neiegi itsun Jesus Christo, ey neibilang itsu law ni helag Abraham ni menewwat ni panyaggudan ni impakulug Apu Dios ni iddawat tu.

4

¹⁻² Ya neiingngehan ni penewwatan etan ni panyaggudan ni inhel Apu Dios ey henin pemeltanan ni u-ungngan tawid tu. Tep hedin eleg pay ni mahiken humman ni u-ungnga, ey heni himbut tep endi ni tawid tu. Mahapul ni u-unnuden tudda ni etan bega-en ametun kamengippaptek ni hi-gatu niya tawid tu ingganah medettengan etan aggew ni dammutu law ni pengippebeltanan ametun hi-gatu. ³ Henin nunman lan eleg itsu ni mangulug e heni itsu himbut ni elaw ni kau-unnudaddan aammed tayu, tep mahapul ni humman u-unnuden tayu. ⁴ Nem entanni ey nedatngan etan aggew ni gintud Apu Dios ni pengippeellian tun U-ungnga tu eyad puyek. Nambalin ni tuu et iungngan bii et anin hi-gatu et inenu-unnud tu hu Tugun Moses. ⁵ Mukun intu-dak alin Apu Dios ey ma-lat helakniban daitsud kastigu tayun eleg tayu pengu-unnudin Tugun, et ibilang daitsun Apu Dios ni u-ungnga tu.

⁶ Ya keamtan tun u-ungnga daitsun Apu Dios ey ya nanwadaan tun Ispirituh ni U-ungnga tun hi-gatsu et dammutu law ni kan tayuy “Ama”

hi Apu Dios! ⁷ Et humman hu, beken itsu law ni heni himbut ni mengu-unnud etan ni Tugun Moses, tep nambalin itsu law ni u-ungngan Apu Dios, et emin hu pebeltan tu ey beltanen tayu.

Ya kakakkaguhin Paul ni pengiwwallengan idan kamengullug di Galatia nan Apu Dios

⁸ Yan nunman ni eleg yu ni amta hi Apu Dios ey heni kayu himbut idan beken ni makulug ni dios, tep hi-gada hu inenu-unnud yu. ⁹ Nem ay yan nunya ey pinappeg tu nanhimbunan yuddan nunman ni dios, tep inamta yu law hi Apu Dios ey nema-man hi-gatu e neka-amta dakeyu. Nem ay kele pinhed yu mewan ni mambangngad ni himbut idan nunman ni beken ni makulug ni dios ni endi silbitu? ¹⁰ Ey nanengtun yuka ngillina aggew, ya bulan niya toon, nem endi silbi tudda humman. ¹¹ Nakka umkakaguh ni hi-gayu, tep hedin hanniman, endi tep silbitu intuttudduk ni hi-gayu.

¹² Kaegiegi, pinhed ku et anhan ni iu-unnud yun hi-gak et eleg yu idinel di pengu-unnudan yun Tugun, nem hi Jesus Christo ni ebuh hu iddinel yun kehellakniban yu. Inamta yu e anin ni Jew hak et nambalinnak ni henin hi-gayun beken ni Jews, tep eggak law iddinel hu Tugun. Yan eman ni nekihahha-adan kun hi-gayu ey kayyaggud kayun peteg ni hi-gak, tep endi yu impeang-ang ni lawah. ¹³ Inamta yu e yan laputun nengituttudduan kun hi-gayun meippanggep nan Jesus Christo ey nandegehhak, et humman hu nebayagan kudtan ni nantuttuddu. ¹⁴ Nem ay kayyaggud et anin ni nanligligatan yu hu nandegehan kun nunman, et eleg yuwak pihulen, ey eleg yuwak ipayyag, nem heni-ak anghel Apu Dios winu heni-ak hi Jesus Christo ni impapaptek yu. ¹⁵ Et-eteng hu amleng yun nekihahha-addan kun hi-gayun nunman niya et-eteng impeminhed yun hi-gak e gullat na-mun dammutu et wadan inukit yu mateyu et indawat yun hi-gak. Nem ay kele hanniman kayun nunya? ¹⁶ Kaw nambalinnak law ni buhul yu tep ya nakka pengpenghelin hi-gayun makulug?

¹⁷ Mahapul ni amtaen yu e yadda etan edum ni tuun immalin mantuttuddun hi-gayu, ey kayyaggud daka peang-ang ni hi-gayu, nem lawah hu wadad nemnem da. Tep ya pinhed da ey meputtut hu nan-aagian tayu, et hi-gada u-unnuden yu e beken ni hi-gak. ¹⁸ Ma-nu tep em, kayyaggud hedin wadadda mengipeang-ang ni kayyaggud ni hi-gayu hedin kayyaggud hu wadad nemnem da. Nem kayyaggud hedin hanniman hu peang-ang dan hi-gayun kenayun, anin ni endi-ak ditan. ¹⁹ Nem, hi-gayun u-ungngak idan nakappinhed ku, iyyadya mewan ni nakka pandedeggeh ni peteg di nemnem ku, tep pinhed ku et anhan ni henin elaw nan Jesus Christo hu elaw yu. ²⁰ Pinhed ku et ni wada-ak ni nunyad tan ma-lat kayyaggud hu pan-ung-ungbalan tayu et beken ni nak pansinuttuddek, tep nakka umkakaguh ni peteg ni hi-gayu.

Huyyan a-abbig hu kei-elligan ni pambalinan ni pengu-unnudan ni Tugun ni intuttuddu lan Moses

²¹ Hi-gayun kaegiegin kamengiddinnel ni pengu-unnudan ni Tugun Moses ni kehellakniban yu, kaw makulug makkaw ni inamta yu hu kaituttuddun nunman ni Tugun? ²² Wada etan neitudek ni meippanggep ni nunman ni Tugun e neidingpatan ida etan ni dewwan lakin u-ungngan Abraham di dewwan bii e himbut hu hakey, ey

beken etan hakey. ²³ Ya etan u-ungngan Abraham etan ni himbut ni bii ey beken ni hi-gatu inamnuan ni impakulug Apu Dios, nem neiungnga ngun gandat. Nem ya etan hakey ni u-ungnga tu etan ni beken ni himbut ey hi-gatu hu inamnuan ni impakulug Apu Dios. ²⁴⁻²⁵ Huyyaddan dewwan bii hu neieligan etan ni dewwan nambaklang ni nekitbalan Apu Dios. Ya etan hakey ni nekitbalan ey meippuun di Tugun ni dinwat Moses di Duntug e Sinai di Arabia e huyya neieligan Hagar niyadda u-ungnga tu e himbut idan emin. Huyya pay hu neieligan idan etan ni bimmebley di Jerusalem e ya pengu-unnudan ni Tugun hu daka tettengedi. Et humman hu, henidda himbut ni daka pengu-unnudin nunman ni Tugun Moses. ²⁶ Nem ya etan hakey ni nekitbalan Apu Dios ey humman neieligan nan Sarah e beken ni himbut. Hi-gatu heni inaddan kamengullug niya hi-gatu kei-elligan ni Jerusalem di kabunyan. ²⁷ Huyya keibbellinan etan ni impatudek Apu Dios ni kantuy "Hi-gam ni nebasin bii, ey pan-am-amleng ka, tep anin ni eleg mu hiktaman hu degeh ni man-ungnga, et dakel ali kaya u-ungngam. Heni ka etan ni biin hini-yan ni ahwatu, nem hehmeken dakalli kayan Apu Dios et daddakkel ali u-ungngam nem ya etan biin eleg hi-yanen ni ahwa tu." *

²⁸ Kaegiegi, inamta yu e impakulug Apu Dios e mantennud hi Abraham, ey immamnu tep wada hi Isaac. Et hi-gatsun kamengullug ey heni itsu hi Isaac, tep impakulug Apu Dios dama e yadda mengullug ey u-ungnga tudda. ²⁹ Hi Isaac ey neiungnga gapuh ni kabaelan ni Ispirituh Apu Dios, nem hi Ismael e agitu ey beken ni hanniman. Ey inamta tayu e nanlelehhanan Isaac hu impahpahding nan Ismael e u-ungngan himbut. Henin hi-gatsun kamengullug, e tayu kapanlelehhani hu kapehpehding idan kamengippillit ni pengu-unnudan tayun Tugun Moses. ³⁰ Nem neitudek di ehel Apu Dios hu meippanggep nunya e kantuy "Pea-allaw mu etan biin himbut, anin etan u-ungnga tu, tep humman ni u-ungngan himbut ey eleg mekiggedwad pebeltan ametu etan ni u-ungnga tud beken ni himbut ni bii."

³¹ Et humman hu, hi-gatsun kamengullug ey beken itsun u-ungngan himbut, nem heni itsu nahlag etan ni biin beken ni himbut. Tep hi Jesus law hu iddinel tayu, e beken law hu pengu-unnudan tayun Tugun Moses.

5

Neliblih itsud neihtutan tayud Tugun Moses tep sineklan Jesus

¹ Hi Jesus Christo ey liniblih daitsud neihtutan tayud Tugun Moses ni nunman, et eleg law mahapul ni humman tayu u-unnuden. Et humman hu, helipat-i yu ma-lat eleg yulli mewan idinel nunman ni Tugun et eleg kayu mewan mambangngad ni heni himbut nunman ni Tugun.

² Kaegiegi dengel yuwak anhan: Hedin mampekuggit kayu tep humman yuka iddinel ni pengibbillangan dakeyun Apu Dios ni kayyaggud, ey humman keang-angan tun endi law silbin yuka pengullugin Jesus Christo. ³ Ippidwak ni e-helen et pekaddenglen yu, e hedin IPPILIT yun mampekuggit, tep humman yuka iddinel ni pengibbillangan Apu Dios ni hi-gayun kayyaggud, mahapul ni peka-u-unnuden yun emin

* 4:27 4:27 Isaiiah 54:1

hu Tugun. ⁴ Yadda kamengiddinnel ni Tugun ni pengibbillangan Apu Dios ni hi-gadan kayyaggud ey endi law silbin impahding Jesus Christo ni hi-gada, et humman hu eleg ida law meilla-kam di binabbal Apu Dios. ⁵ Nem hedin ngun hi-gatsu, ey ihhammad ni Ispirituh Apu Dios hu dinel tayun ibbilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud gapuh ni tayu kapengullugin Jesus Christo. ⁶ Tep hedin hi-gatsun kamengullug nan Jesus Christo ey beken ni ya kekuggitan tayu winu ya eleg tayu kekuggisi hu importanteh, nem ya tayu kapengullug e kameang-ang di impeminhed tayun edum tayun tuu.

⁷ Kaegiegi, ma-nun laputun nengulugan yu tep nehammad hu nengun-unnudan yu etan ni makulug ni neituttuddu, nem kele mewan yan nunya ey inwalleng yu? Hipadda kamengittenuttuddun hin-appil ni hi-gayu et kayu neidngelan? ⁸ Eleg mabalin ni hi Apu Dios hu nengipahding, tep hi-gatu nemilin hi-gayun mengun-unnud ni hi-gatu. ⁹ Wada etan kandan "Anin ni ekket ni ebuh ni yeast hu meikkamdug et pelbag tu etan sinapay." Ya kei-inggehan tu huyya ey ya etan lawah ni tuun anin hakey tun neikamdug ni hi-gayu et aldanan dakeyun emin. ¹⁰ Nem nakka medinnel e gapuh ni yuka pengullug nan Jesus Christo ey eleg yu ebbuluta hu ittuttuddun edum ni eleg maiinggeh di intuttudduk ni hi-gayu, et mekastigulli etan kamengituttuddun neihlan hi-gayu, anin ni hipa humman ni tuu.

¹¹ Kaegiegi, gullat ni makulug ni nanengtun nakka ittuttuddu e mahapul ni u-unnuden tayu hu tugun ni kau-unnudaddan Jews e nema-ma etan daka pengippillitin mampekuggit, ey eleg da-ak et panhelheltapaddan edum kun Jews. Nem itek, tep ya nakka ittuttuddu ey ya meippanggep ni neteyyan Jesus di krus, et huyya gaputun nakka panlelehhan hu kapehpehding idan edum kun Jews ni hi-gak. ¹² Huttan idan tuun kamengippillit ni kekuggitan ey heballi tep mamegeppun ida.

¹³ Nem hi-gayun kaegiegi, pinili dakeyun Apu Dios ni pantu-u tu et beken law ni ya pengippahdingan yun Tugun ni kau-unnudaddan Jews hu pengiddinnelan yu. Nem anin ni hanniman, et mahapul ni kekkennengen yu hu annel yu et eleg yu ipahding hu lawah. Nem ya kayyaggud ey man-imbabaddang kayu tep ya impeminhed yun edum yu. ¹⁴ Tep kantud Tugun ey "Mahapul ni pinheden yu edum yu, henin impeminhed yun annel yu." Huyyan tugun hu neikahhakeyan ni emin ni Tugun Apu Dios ni intuttuddun Moses. ¹⁵ Nem hedin heni kayu etan ni ahhu winu edum ni animal e ida kamanggagangal niya ida kamandedeppap, ey ang-ang yu tep mebahbah hu yuka pandadagyumi.

Nambaklang hu pinhed ni annel tayu et ya pinhed ni Ispirituh Apu Dios

¹⁶ Ittugun kun hi-gayu e u-unnud yu hu pinhed ni Ispirituh Apu Dios, et beken ni ya lawah ni pinhed ni annel yu hu u-unnuden yu. ¹⁷ Tep ya pinhed tayu et ya pinhed ni Ispirituh Apu Dios ey nambaklang. Ya pinhed ni lawah ni neitu-wan tayu ey eleg pinhed ni Ispirituh tu. Ya pinhed ni Ispirituh tu ey eleg pinhed ni neitu-wan tayu. Et mukun neligat ni u-unnuden hu hakey, tep henidda kamampippilliw. ¹⁸ Nem hedin ni pinhed ni Ispirituh Apu Dios hu u-unnuden tayu, ey eleg law mahapul ni tayu iddinel di pengun-unnudan ni Tugun Moses.

¹⁹ Ka-immatun hedin ya lawah ni pinpinhed ni annel hu kau-unnudan tuu, tep lawah daka pehpehding, niya lawah hu wadad nemnem da, tep daka i-ulig hu beken da ahwa, ²⁰ daka deyyawa hu beken ni makulug ni dios, mabekkidida, ida kamambubuhul, ida kamambabakal, ida kaman-in-aameh, mabunget ida, pinhed dan hi-gada meunnud, eleg man-uunnud nemnem da, ida kameena-appil di edum dan tuu, ²¹ daka keemmehi edum da, ida kamambuttebutteng, mangelawngaw ida hedin ida meki-innum niya dakel hu daka pehpehding ni lawah. Inhel kun hi-gayun nunman ey pidwaen ku mewan ni e-helen, e ya tuun mengippahding idan henin nunya ey eleg mabalin ni meilak-kam di pan-ap-apuan Apu Dios.

²² Nem yadda etan tuun kamengu-unnud ni kaituttuddun Ispirituh Apu Dios ey hi-gada hu wada impeminhed da, ida kaman-am-amleng, melinggep ida, neanus ida, kayyaggud ida, ida kameiddinel ni mengippahding ni daka e-hela, ²³ kabbabbal ida niya hangkekkenneng da annel da. Endi neitudek di Tugun ni kantuy lawah ida huyya. ²⁴ Yadda kamengullug nan Jesus Christo, ey heni nekipetak ni hi-gatud krus hu lawah ni neitu-wan da et eleg da law ippahding ida etan lawah ni impeinghan annel da. ²⁵ Ya law Ispirituh Apu Dios hu kakelpuin nunyan baluh ni neitu-wan tayu, et humman hu mahapul ni u-unnuden emin hu pinhed tu. ²⁶ Ey mahapul ni eleg itsu mampahhiyya, eleg tayu pebungnet hu edum tayu niya eleg itsu um-ameh ni hipan wadan edum tayu.

6

Ya kayyaggud ni pehding ey man-imbabaddang itsun emin

¹ Hi-gayun kaegiegi, hedin wada edum yun inamta yun nanliwat, ey hi-gayuddan kameibbillang ni nenemneman ni kamengullug, ey mahapul ni pebabbabbal yun tuggunen. Nem helipat-i yu, tep entanni ey anin hi-gayu et mambehhul kayu dama. ² Pan-imbabaddang kayu et baddangan yudda edum yun wada ligat tu, tep humman elaw ni pengu-unnudan yun tugun Jesus Christo. ³ Hedin wada etan kantuy kakkayyagud hu elaw tu nem ya edum tu, nem ya kakulugan tu ey beken kaya, ey ya annel tu ngu hu ini-ittekan tu. ⁴ Et humman hu, mahapul ni wada hakkeyey nemnemen tu hu tuka pehpehding hedin kayyaggud winu eleg. Et hedin kayyaggud, ey kadinel kayu e impahding yu hu lebbeng tun pehding yu et eleg mahapul ni yu i-eninggeh hu annel yud edum ni tuu. ⁵ Tep hedin umlaw itsud hinanggan Apu Dios ni hakey alin aggew, man wada hakkeyey ngenamung tun menummang ni impahpahding tu.

⁶ Ya etan tuun netuttudduan ni ehel Apu Dios ey kayyaggud hu iddawtan tu etan nenuttuddun hi-gatun anin hipan kayyaggud ni wadan hi-gatu.

⁷ Entan kaheul yu et eleg yu panghel ey dammutun he-ulen yu hi Apu Dios et eleg kayu mekastigu hedin wada ippahding yun lawah, tep ya lawah ni kapehpehding ni tuu ey lawah mewan hu pambalanan tu. Nem hedin ya kayyaggud hu kapehpehding ni tuu, ey kayyaggud dama hu pambalanan tu. Tep inamta tayu e ya intanem ni hakey ni tuu ey humman hu ennien tu. ⁸ Ya tuun ebuh annel tun tuka nemnemnema niya lawah tuka pehpehding ey ya ketteyyan tu niya keiddawian

tun Apu Dios hu pambalanan tu. Nem ya tuun tuka u-unnuda etan pinhed ni Ispirituh Apu Dios ey dewwatan tu hu biyag ni endi pappeg tun kaiddawat ni Ispirituh Apu Dios. ⁹ Et humman hu, etan tu peinglay ni mengippahding ni kayyaggud, tep makulug ni dewwatan tayu etan panyaggudan ni iddawat tun hi-gatsu ni tsimpuh ni gintud tu hedini pannenneng tayun mengippahding ni kayyaggud. ¹⁰ Et mukun nakka e-helan hi-gayu e hedini wada wayah tayun mengippahding ni kayyaggud di edum tayu, man ipahding tayu, nema-maddad edum tayun kamengullug ni neigappat di pamilyah Apu Dios.

Ya nanggillig ni tugun Paul idan kamengullug nan Jesus di Galatia

¹¹ Hi-gak law hu kamampengittuddek eyan nanggillig ni ittugun kun hi-gayu, et mukun etta-teng hu nakka penuddek. ¹² Pinhed kun peamtan hi-gayu e yadda etan kamengippillit ni mampekuggit kayu ey pinhed dan ebuh ni tettebalen idan edum min Jews ni kamengunnud ni Tugun Moses ida. Tep gullat ni peamta da e beken ya Tugun Moses, nem ya pengullugan ni neteyyan Jesus Christo di krus hu kehellakniban ni tuu, ey pihhulen idaddan edum min Jews. ¹³ Manut ida kamampekuggit, nem eleg da han-u-unnud ni emin hu Tugun Moses. Nem ya pinhed da ey pekuggit kayu ma-lat ipahhiya da nengunnudan yun Tugun ni daka pepillit ni hi-gayu. ¹⁴ Nem hedini hi-gak ngu, endi edum ni nakka ipahhiya, nem ebuh hu neteyyan Jesus Christo di krus, tep heni nak nekittay ni hi-gatud krus. Et humman hu, yadda etan linggeman ni lawah di puyek ey eggak ida law pinhed et beken ida law humman ni wadad nemnem ku. ¹⁵ Beken ni importanteh hedini pekuggit itu winu eleg, nem ya importanteh ey ya nemaliwan Apu Dios ni nemnem tayu. ¹⁶ Yadda mengunnud idan nunyan tugun ey pelinggep niya hehmeken idan Apu Dios tep hi-gada hu tuu tu.

¹⁷ Nemnem yu e nanlelehanan ku et dakel piklat di annel ku gapuh ni nakka pengunnudin Jesus Christo. Et humman hu, ipahding yun emin hu intugun ku ma-lat eleg yu pan-eduman hu kaguh kun hi-gayu.

¹⁸ Nakka iddasal e emin kayun kaegiagi ey meweddani hi-gayu hu binabbal Apu tayu e hi Jesus Christo. Amen.

Ya Tudek Paul idan Kamengullug di Ephesus

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e pinutuk Apu Dios ni pan-apostle nan Jesus Christo. Tudek ku huyyan hi-gayun kamengullug di Ephesus ni kamengu-unnud nan Jesus Christo.

² Pinhed kun meweddand hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya panyaggudan tayun kamengullug ni indawat Apu Dios gapuh ni neiegian tayun Jesus Christo

³ Daydayaw tayu hi Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus Christo, tep indawat tun hi-gatsun kamengullug emin hu panyaggudan tayun kamelpud kabunyan tep ya neiegian tayun Jesus Christo. ⁴⁻⁵ Pinili daitsun Apu Dios ni pantu-u tu gapuh nan Jesus Christo et han maweda emin eya wadan nunya ma-lat ibilang daitsun kayyaggud e endi liwat tayud hinangngab tu. Ninemnem tu dedan nunman e pambalin daitsun u-ungnga tu et iketey Jesus Christo hu liwat tayu. Huyya hu impahding Apu Dios tep ya impeminhed tun hi-gatsu. ⁶ Et humman hu, daydayaw tayu hi Apu Dios tep impeang-ang tu et-eteng ni binabbal tun hi-gatsun kamengullug gapuh ni impahding Jesus Christo e U-ungnga tun nakappinhed tu.

⁷ Yan nengiketeyan Jesus Christo ni liwat tayu ey nepesinsahan itsu law tep netekla law liwat tayu et beken itsu law ni himbut ni liwat. Huyya keang-angan tu e kabbabbal ni peteg hi Apu Dios ni hi-gatsu, ⁸ e endi tu kei-ingnehan. Nekallaing hi Apu Dios e inamta tu emin et ⁹ peamta tun hi-gatsun nunya hu planuh tu dedan lan nunman ni peamnun Christo. ¹⁰ Ya implanuh tu ey iyayyaggud tun emin hu lintu tun wadad kabunyan et yad puyek ma-lat mangkakahakey ida hedind medettengan hu aggew ni gintud tun pengiyayyaggudan tudda, et hi Jesus Christo hu man-ap-apun emin.

¹¹⁻¹² Emin kaippahding Apu Dios ey meippuun di pinhed tu niyad planuh tu, et humman hu, pinili daitsu dedan nunman ni mengullug nan Jesus Christo et han maweda emin eya wadan nunya. Ey impamengulu dakemin Jews ni pinili tun mengullug ma-lat idaydayaw mi hu kasina-gey tu. ¹³ Hanniman daman hi-gayun beken ni Jews e yan nangngelan yun kameituttuddun meippanggep ni kehellakniban ni tuu, ey kinulug yu hi Jesus et ibilang dakeyun Apu Dios ni tuu tun nanwadaan tun hi-gayun Ispirituh tun impakulug tu. ¹⁴ Ya kawedan Ispirituh Apu Dios ni hi-gatsu hu keang-angan tu e dewwatan tayulli hu impakulug tun iddawad tun hi-gatsun u-ungnga tu hedind meihhiknad hu kehellakniban tayu. Ya pambalindan tu huyya ey keiddeyyawan tu tep ya kasina-gey tu.

Ya dasal Paul idan edum tun kamengullug nan Jesus

¹⁵ Et mukun, neipalpun eman ni nangngelan ku e nehammad hu yuka pengullug nan Apu Jesus Christo niya et-eteng hu impeminhed yuddand tuun pinilin Apu Dios ni pantu-u tu ey ¹⁶ eggak isiked ni mansalamat nan Apu Dios gapuh ni hi-gayu. Ey dakeyu kaiddasadasali

¹⁷ ma-lat baddangan dakeyun Ispirituh Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus Christo et menemneman kayu niya idwat tu kabaelan yun mengewwat ni elaw tu, niya ma-lat ma-duman hu inamta yun meippanggep nan Apu Dios. ¹⁸ Ey nakka iddasal ma-lat amtaen yu niya ewwatan yu kakinayyaggud etan ni ninemnem tun meippahding ni hi-gayu niyadda etan kayyaggud ni beltanen tayun nepilin tuun Apu Dios, ¹⁹ niya ma-lat amtaen yu hu et-eteng ni kabaelan Apu Dios ni umbaddang ni hi-gatsun kamengullug. Neipeang-ang huyyan kabaelan tun ²⁰ nenaguan tun Jesus ni neteyyan tu, et payudung tud winannan tud kabunyan ²¹ et hi-gatu keta-ta-geyyan ni Ap-apun emin ni ap-apu, anin idan ap-apun eleg meang-ang, et hi-gatu hu nangged ni emin niya hi-gatu man-ap-apun emin idan ap-apun nunya et yadalli man-ap-apun edum ni aggew. ²² Indawat Apu Dios nan Jesus hu kelebengan tun pan-ap-apun emin ni lintu tu. Ey hi-gatu pinutuk Apu Dios ni mengippaptek ni hi-gatsun kamengullug et hi-gatu heni ulu tayu ²³ ey hi-gatsun kamengullug hu heni annel tu. Et humman hu, endi pangkullangan tayun kamengullug, tep emin hu wadan hi-gatu ey weddaen tu daman hi-gatsun kamebillang ni annel tu. Hi-gatu kamenang-ang-ang ni emin ni wadad puyek niyad kabunyan.

2

Heni itsu lani netey, nem yan nunya ey neila-kam itsud biyag Jesus Christo

¹ Ya lan eleg yu ni pangulugan nan Apu Dios ey heni kayu netey, tep endi biyag yun kamannananeng ni kamelpun hi-gatu gapuh ni liwat yun yuka pengehhingin hi-gatu. ² Tep ya nin nunman ey yuka u-unnudadda lawah ni kapehpehding idan eleg mengullug. Inenu-unnud yu hi Satanas e ap-apuddan lawah ni eleg meang-ang di nambattanan ni kabunyan niya puyek. Ey hi-gatu kamenettengged idan etan ni eleg mengullug nan Apu Dios. ³ Ma-nu tep emin itsun nunman, anin ni hi-gamin Jews ey impahding tayudda etan lawah ni wadad nemnem tayu niyadda etan kapambebangin pinpinhed ni annel tayu. Et humman hu, gullat et nannana-ud ni kastiguen daitsun Apu Dios, heniddan edum ni eleg mengullug.

⁴ Nem anin ni hanniman et et-eteng hu hemek Apu Dios ni hi-gatsu niya et-eteng hu impeminhed tun hi-gatsu. ⁵ Et mukun heni itsu netey tep ya eleg tayu pangulugan nan Jesus Christo, nem heni itsu nekitegu mewan eman ni nenaguan Apu Dios ni hi-gatu ma-lat eleg itsu law mekastigu. Huyya keang-angan tu e nehelakniban itsu tep ya binabbal tu. ⁶ Beken ni itsu nekitegun ebuh nan Christo, nem inla-kam daitsun Apu Dios di kelebengan Jesus ni man-ap-apud kabunyan. ⁷ Impahding tu emin huyyan pengippeang-angan tun et-eteng ni hemek tu niya binabbal tun ingganah ni hi-gatsun neiegi law nan Jesus Christo. ⁸ Hinelakniban daitsun Apu Dios eman ni nengulugan tayu tep et-eteng ni hemek tu niya binabbal tun hi-gatsu. Tep endi kabaelan tayun menellaknib ni annel tayu. Huyyan nehelakniban tayu ey kamelpun Apu Dios ni ebuh, ⁹ beken ni gapuh ni kayyaggud ni tayu kapehding ma-lat endi hakey ni tuun tu ippahhiyya hu nehelakniban tu. ¹⁰ Hi Apu Dios hu nenelaknib ni hi-gatsu gapuh ni tayu kapengullug nan

Jesus Christo ma-lat ipahding tayu kayyaggud, tep humman dedan hu ninemnem Apu Dios et han maweda emin.

Beken law ni ebuh ida hu Jews ni kabaddangin Apu Dios, nem anin ida dama law ni Gentiles

¹¹ Nemnem yu e Gentiles kayu dedan eman ni neiungngaan yu, ey gapu tep eleg kayu makugit ey dakeyu kapippihuladdan Jews. Nem ya kakulugan tu ey ya kapampekkuggisi ey malkan annel ni ebuh. ¹² Ya lan nunman ni eleg kayu ni mangulug ey endi yu neiegian nan Jesus Christo. Ey eleg kayu maila-kam di panyaggudan idan Jews ni pinilin Apu Dios ni tuu tu niya eleg kayu maila-kam di impakulug Apu Dios ni pehding tuddan tuu tu. Et humman hu, yan nunman ey endi innanu yun menellakniban, tep eleg yu ni amta hi Apu Dios. ¹³ Nem yan nunya ey beken law hanniman tep neiegi kayun Jesus Christo. Neidawwi kayu lan Apu Dios, nem nekidagyum kayu law ni hi-gatu tep ya nengiketeyan Jesus Christo di krus ni liwat tayu. ¹⁴ Hi Jesus hu nengidagyum ni hi-gamin Jews ni hi-gayun Gentiles, et hakey itsu law ni pamilyah, tep ingkal tu hu neihenin nengappil ni hi-gatsu et eleg itsu law mambubuhulan. ¹⁵ Pinapppeg Jesus eman ni neteyyan tu hu pengu-unnudan min Jews ni Tugun et endi law hu kapambabaklangin Jews niyadda Gentiles ma-lat hi-gatu law hu kullugen tayun emin, et mandadagyum itsu et luminggep itsun emin. ¹⁶ Ey gapuh ni neteyyan nan Jesus di krus ey eleg itsu law mambubuhul, nem man-unnud itsu et mangkakahakey itsun emin ni mekidagyum nan Apu Dios. ¹⁷ Immali et ittutuddu tu hu pekiddagyuman emin ni tuu nan hi Apu Dios. Beken law ni hi-gamin Jews ni ebuh hu kameibbilang ni tuu tu, nem anin ni hi-gayun Gentiles e neidawwi lan nunman ni hi-gatu. ¹⁸ Gapuh ni nengulugan tayun Jesus Christo ey dammutun mandasal itsun emin nan Apu Dios tep baddangan daitsun Ispirituh tu.

¹⁹ Et humman hu, beken law ni endi yu neibilangan nan Apu Dios, nem neibilang kayun tuu tu tep nengulug kayu. Heni kayuddan edum yun kamengullug ni neibilang ni tuun Apu Dios. ²⁰ Ya neihakkeyan tayun Apu Dios ey neielig di baley e hi Jesus Christo hu kamei-ellig ni pegnad tayu. Yadda kaituttuddun apostles niyadda prophets hu kamei-ellig ni neituun etan di pegnad e hi Christo. ²¹ Hi Apu Jesus hu mengikkahakey ni emin ni kamengullug, et hi-gada hu kayyaggud ni panha-adan Apu Dios tep ya neidagyuman dan hi-gatu. ²² Kayu law kamengullug ni hi-gatu, et humman hu meibbilang kayu daman panha-adan Apu Dios tep wada Ispirituh tun hi-gatsun emin.

3

Ya ngunun Paul ey ya mengituttuddudan Gentiles ni meippanggep nan Jesus Christo

¹ Et mukun hi-gak e hi Paul e neikelabut tep ya nakka pengituttuddin meippanggep nan Jesus ni hi-gayun Gentiles ey nanengtun dakeyu kaiddasali. ² Inamtak et dingngel yu e gapuh ni binabbal Apu Dios ey indinel tu huuyan ngunuk ni panyaggudan yu. ³ Ya etan eleg maipeamtan nunman ni planuh Apu Dios ni meippahding ey hi-gak hu nengipeamtan tu et pakitudek ku edum eyad tudek kun hi-gayu. ⁴ Et hedin bidbiden yu, ey amtaen yu humman ni inamtak ni eleg meamtan

nunman meippanggep nan Jesus Christo. ⁵ Eleg peamtan Apu Dios idan tuun nunman, nem impeamta law ni Ispirituh tuddan apostles tu et yadda prophets tu. ⁶ Heninnuy hu planuh tu: Beken ni hi-gamin Jews ni ebuh hu memeltan ni kayyaggud ni kamelpun Apu Dios, nem anin ni hi-gayu daman Gentiles. Neibilang kayu dama law ni u-ungnga tu, tep inebulut yu hu neituttuddu meippanggep nan Jesus Christo et heni hi-gatsun emin law hu annel tun meilla-kam di impakulug Apu Dios ni pehding tun panyaggudan tayu, gapuh nan Jesus Christo.

⁷ Ey gapuh ni kakinayyaggud Apu Dios, ey pinutuk tuwak ni mengippeamtan meippanggep nunyan planuh tu. Et gapuh ni et-eteng ni kabaelan tu ey indawat tu kabaelan kun mengippahding nunyan ngunuk. ⁸ Hi-gak hu kebabbabahan ni emin ni tuun Apu Dios, nem ay hi-gak hu pinutuk tun mengituttudduddan Gentiles etan ni meippanggep ni et-eteng ni panyaggudan tayun wadan Jesus Christo. Humman ni panyaggudan ey endi tu kei-ingngehan. ⁹ Pinutuk tuwak mewan ni mengippeamtaddan katuutuun inna-nun pehding Apu Dios e nanletun emin, ni mengippeamnun planuh tun eleg tu peamtan eman ni laputu, ingganah nunya. ¹⁰ Huyyan implanuh Apu Dios ni hi-gatsun kamengullug hu kamengippeamtaddan ap-apuddan anghel et yadda ap-apun eleg meang-ang, kayyaggud niya lawah, e nekallaing hi Apu Dios. Ya keang-angan tu ey ya etan kamekapkapyan hi-gatsun kamengullug. ¹¹ Huyya dedan hu ninemnem tun nunman ni meippanggep, et hi Jesus Christo e Apu tayu hu nengipeamnuan tu. ¹² Et yan nunya law ey netuled itsun mandasal nan hi Apu Dios, tep itsu kamedinnel ni ebbuluten tu dasal tayu tep ya tayu kapengullug nan Jesus. ¹³ Et humman hu, entan kedismayah yu tep nakka manlelehhan ma-lat panyaggudan yu et matbal kayulli.

Ya et-eteng ni impeminhed nan Jesus Christo ni hi-gatsun tuu tu

¹⁴⁻¹⁵ Hedin ninemnem ku kalinaing Ama Apu Dios e namyuh ni emin ni familyah ni wadad kabunyan et yad puyek, ey nakka mandasal ni pandeyyaw kun hi-gatu. ¹⁶ Nakka ibbagad dasal kun Apu Dios e meippuun di et-eteng ni kabaelan tu, ey pe-let ni Ispirituh tu hu nemnem yu, ¹⁷ niya wadan kenayun hi Jesus di nemnem yu, tep ya yuka pengullug ni hi-gatu. Ey nakka iddasal e emin itsu ey meihhammad hu impeminhed tayun edum tayun tuu, ¹⁸ ma-lat hi-gayudtan niyaddan emin hu pinilin Apu Dios ni tuu tu ey ewwatan tayu hu et-eteng ni impeminhed nan Jesus Christo ni hi-gatsu. ¹⁹ Anin kulang hu nemnem tayun man-ewwat nunman ni impeminhed tun hi-gatsu, nem nakka iddasal e lektat tu et anhan ey ya elaw tayu ey mei-ingngeh di elaw Apu Dios e endi tu pangkullangan.

²⁰ Hi Apu Dios hu kamedeyyaw, tep et-eteng kabaelan tun memad-dang ni hi-gatsu et tuka iddawat hu nehuluk nem ya ninemnem tayun ibbagan hi-gatud dasal tayu. ²¹ Hi-gatsun emin ni kamengullug, idaydayaw tayun ingganah hi Apu Dios, tep ya impahding Jesus Christo. Amen.

4

Emin itsun kamengullug nan Jesus ey mahapul ni man-uunnud hu nemnem tayu

¹ Hi-gak e hi agi yun neikelabut tep ya nakka pengituttudduin meippanggep nan Apu tayun hi Jesus Christo, ey pinhed ku et anhan ni mei-ingneh hu elaw yud pinhed Apu Dios, tep humman gaputun nemutukan daitsu. ² Ya kayyaggud ni pehding yu ey pebahat yu annel yu niya pan-an-anus kayu. Ey mahapul ni kabbabbal kayu kenayun. Hedin wada nanhahallaan yu, pan-inhuhulug kayu, tep humman elaw ni man-impipinhed. ³ Ipahding tayu hu kabaelan tayu et mannananeng hu panhahakkeyan tayu et melinggep itsun emin, tep wada Ispirituh Apu Dios ni hi-gatsu. ⁴ Hi-gatsun emin ni kamengullug ey itsu kameibbillang ni heni hakey ni annel, henin Ispirituh Apu Dios e hakey ni ebuh. Hakey dama etan tayu kanemnemneman lawwan tayullin hakey ni aggew e yad kad-an Apu Dios di kabunyan, tep humman gaputun daitsu nemutukan ni pantu-u tu. ⁵ Ey hakey ni ebuh hu Apu tayu e hi Jesus, ey hi-gatun ebuh hu tayu kakulluga, niya emin itsu ey hakey ni ebuh hu elaw ni nengipeang-angan tayun nengulugan tayu, e humman hu nampebenyagan tayu. ⁶ Hakey ni ebuh hi Apu Dios e Ametayun emin ni kamengullug. Hi-gatu keta-ta-geyyan ni emin, hi-gatu nangged ni emin niya wadan hi-gatsun emin, tep wada Ispirituh tun hi-gatsun kamengullug.

⁷ Nem hedin ya meippanggep ni kabaelan tayun kamengullug ey nambakbaklang hu indawat Jesus Christo ni hi-gatsu. ⁸ Makulug huuya tep wada dedan impatudek Apu Dios ni kantuy “Yan nambangngadan tud kabunyan eman ni netagwan tu ey impeang-ang tu e naka-apput tudda buhul tu e hi Satanas niyadda dimonyoh et henidda law balud tu. Ey indawat tuddan tuu tu hu nambakbaklang ni kabaelan da.” ⁹ Ey gapuh tep kantuy ‘nambangngad di kabunyan,’ ey meewwatan e immalid puyek et han mambangngad. ¹⁰ Ya etan immalidya ey hi-gatu hu nambangngad di kabunyan et hi-gatu law keta-ta-geyyan ni emin ma-lat meamta e hi-gatu hu nangged ni emin. ¹¹ Et hi-gatu hu nalpuan ni nambakbaklang ni kabaelan ni indawat tuddan kamengullug, ya kabaelan ni man-apostle niya manprophet, ya kabaelan ni mengewwis idan tuun mengullug nan Jesus, ya kabaelan ni mengippaptek idan kamengullug niya kabaelan ni mantuttuddun meippanggep nan Apu Dios. ¹² Huyyaddan kabaelan ey indawat tun hi-gatsun kamengullug ma-lat han-ipahding tayudda etan ngunun keiddeyyawan Apu Dios niya ma-lat hi-gatsun emin ni kamengullug ni kameibbillang ni heni annel Jesus ey meihhammad ni peteg hu tayu kapengullug. ¹³ Et lektattuy man-iingneh hu neihhammadan ni tayu kapengullug niya peka-amtaen tayullin emin hi Jesus e U-ungngan Apu Dios ey mei-ingneh hu elaw tayun hi-gatu. ¹⁴ Tep lawah hu heni itsu u-ungngan nelakah ni medinni e hedin wada immalin mantuttuddun hin-appil, ni kinulug tayu anin ni neihla hu daka ituttuddu. ¹⁵ Nem ya kayyaggud et ey ebuh ida hu neiptek ni kameituttuddun e-ehhelen tayuddan edum tayu tep ya impeminhed tayun hi-gada, et meitultuluy ni umyaggud hu elaw tayun emin et meiingneh di elaw Jesus Christo e heni ulu tayun emin ni kamengullug. ¹⁶ Hi-gatu hu kakelpuin emin ni biyag niya kabaelan tayu, tep hi-gatu hu heni ulu tayu. Et humman hu, emin itsun heni nambakbaklang ni parteh ni annel tu ey ippahding tayu hu neidinel ni hi-gatsun ngunu, et man-imbabaddang itsu gapuh ni impeminhed et meihhammad hu tayu kapengullug.

Yadda nengulug nan Jesus ey mahapul ni mebaluhan hu elaw da

¹⁷ Huyya e-helen kun hi-gayu: Ya pinhed Apu Jesus ey entan tu law iu-unnud di elaw idan eleg mengullug, tep neihla daka pannemnem, ¹⁸ et mukun eleg da han-awat hu elaw Apu Dios ey endi biyag dan kamelpun hi-gatu. Tep eleg da amta hi Apu Dios niya kahing ida. ¹⁹ Endi hu daka ikkapyan baing da ey lawah emin hu wadad nemnem da, et humman hu daka illaput ni mengippahding ni kumpulmih ni lawah.

²⁰ Nem hin-appil law hu elaw ni inedal yun nengabulutan yun Jesus Christo. ²¹ Tep inedal yu et u-unnuden yu hu makulug ni kayyaggud ni elaw tu. ²² Lawah hu elaw yun nunman et han kayu mangulug. Et humman hu, mahapul law ni iwwalleng yu humman ni elaw. Tep yan nunman ey neala ni inu-unnud yu hu pinhed yu, ey humman kaumbabhah ni neitu-wan yu. ²³ Et mahapul law ni ya kayyaggud hu wadad nemnem yu niya kayyaggud hu elaw yu. ²⁴ Em, mahapul law ni ya baluh ni elaw ni dinwat yun Apu Dios ni henin elaw tu hu u-unnud yu et peang-ang yu hu kakinayyaggud tu ma-lat hi-gatu hu peamleng yu.

²⁵ Emin itsu law ey mahapul ni eleg itsu man-ittek, nem ya makulug hu e-helen tayun edum tayu, tep emin itsu law ni kamengullug ey itsu kameibbillang ni hakey ni annel Jesus. ²⁶ Hedin wada binungetan yu, ang-ang yu et beken humman ni umhulun ni panliwwatan yu. Entan tu pangpanglaw hu bunget yu, ²⁷ tep meidwatan hi Satanas ni wayah ni mene-ul ni hi-gayun manliwwat. ²⁸ Hedin wada matekew ni hi-gayu, mahapul ni isiked tu et mangngunu kumaddan ni kakkayyaggud ni ngunun pambiyagan tu, ma-lat wada inna-nu tun umbaddang idan newetwet. ²⁹ Helipat-i yu mewan et hedin mekihuhhummangan kayu, ey ya kayyaggud hu ene-ehhel yu ma-lat wada ibbaddang tu etan ni tuun mengngel. ³⁰ Ey entan tu pealmet hu Ispirituh Apu Dios ni wadan hi-gayu, tep winedan Apu Dios hu Ispirituh tun hi-gatsun heni malka tayun tuu tu, ey ya kaweda tun hi-gatsu keang-angan tun pekaggibbuhen tullin hakey ni aggew hu nehelakniban tayu. ³¹ Entan tu tettengedi hedin wada nanhahallaan yu, entan bubbunget yu, ey beken ni ya itek hu ehel yu meippanggep ni edum yu, ey entan pan-impipihul yu niya entan pan-imbabalaw yu. ³² Nem ya kayyaggud ey kabbabbal kayu, man-inhehmek kayu niya man-impepesinsah kayu hedin wada nanhahallaan yu henin nemesinsahan Apu Dios ni liwat tayu tep ya impahding Jesus Christo.

5

Ya engeenget niya kawwalwal ey nambaklang, henin kayyaggud niya lawah ni elaw e nambaklang idan peteg

¹ Neibilang kayu law ni u-ungngan Apu Dios ni nakappinshed tu, et humman hu mahapul ni ippahding tayu kabaelan tayu et iu-unnud tayud elaw ni pinhed tu. ² Mahapul ni man-impipinshed kayu henin impeminshed Jesus ni hi-gatsu et iketey tu hu liwat tayu. Huyyan impahding tu ey impeamleng tu hi Apu Dios tep heni mebanglun neiappit ni hi-gatu.

³ Ey hi-gayun kameibbillang law ni tuun Apu Dios, ey ang-ang yu et beken ni ya lawah hu pehpahding yu henin makibii winu makilaki, ya

ameh niya linggeman ni kaumbembang. Entan tu ipahding ida huyya, ma-lat endi an me-me-hel ni hi-gayun hipan lawah. ⁴ Ey beken ida etan lawah niya endi silbitu hu yu enung-ungbalen niya entan tu halmani huhhuggut. Ya kayyaggud ey manpasalamat itsun Apu Dios gapuh ni kakinayyaggud tu. ⁵ E-helen ku mewan ni hi-gayu e makulug ni yadda makibii winu makilaki, yadda nangkabngang, niyadda maegum ey eleg ida meilla-kam di nan-ap-apuan di Apu Dios nan Jesus Christo. Ya kangkun agum ey humman hakey ni elaw ni kapenaydayaw ni beken ni makulug ni dios.

⁶ Entan kaheul yudda etan ni tuun kanday beken ni lawah ida huyya, tep nemahhig bunget Apu Dios idan mengippahding ni heniddan nunyan liwat et kastiguen tudda. ⁷ Et humman hu, entan keie-eddum yuddan nunman ni tuu. ⁸ Yan nunman ey heni kayu wadad engeenget tep ya liwat yu, nem ay yan nunya law ey heni kayu wadad kawwalwal tep nebaliwan hu nemnem yun nengulugan yun Apu Jesus Christo. Et humman hu, mahapul ni kayyaggud hu pehpehding yu henidda etan ni tuun nebaliwan nemnem da. ⁹ Tep ya tuun nebaliwan nemnem tu, ey ya limpiyuh, ya kayyaggud niya neiptek hu tuka pehpehding. ¹⁰ Ey mahapul ni ipahding yu kabaelan yun mengeddal niya mengippahding idan kayyaggud ni kamengippeamleng nan Apu Dios. ¹¹ Entan tu ipahding hu kaippahding idan tuun eleg mabeliwan elaw da, nem ya kayyaggud hu ipahding yu ma-lat mabeingan ida. ¹² Humman idan lawah ni keiddalunuh idan eleg mengullug ni daka pehpehding ey anggeba-ing ni ung-ungbalen idan kamengullug. ¹³ Nem hedin ibbunget tayudda et peamta tayudda humman ni daka pehpehding, man heniddalli nedilgan di engeenget et wadan amtaen dan lawah ida humman ni daka pehpehding et u-unnuden da kayyaggud ni elaw. ¹⁴ Humman keibbellinan etan ni neitudek ni kantuy "Hi-gayun nangkeugip, bangun kayu etan di heni neteyyan yu et benangan dakeyun Jesus Christo."

¹⁵ Helipat-i yu et peang-ang yu hu kayyaggud ni elaw ma-lat keangangan tun nenemneman kayu et beken ni heni kayudda etan ni endi nemnem tun tuu. ¹⁶ Ililingisi yun mengippahding ni kayyaggud, tep nemahhig e lawah hu kamekapkapyan nunya. ¹⁷ Et humman hu, beken ni neala ni impahding hu pehding, nem mahapul ni nemnemen yu et amtaen yu hu pinhed Apu Dios ni pehding yu. ¹⁸ Entan pambuteng yu, tep humman umhulun ni panliwwatan. Nem idinel yu hu Ispirituh Apu Dios et hi-gatu mengekkenneng ni pehding yu. ¹⁹ Ya kayyaggud kumaddan ni pehding yu ey ia-appeh yudda hu Psalms niyadda edum ni a-appeh idan kamengullug ni pandeyyaw yun Apu Dios. Ey pannananeng yun hi-gatu daydayawen yud a-appeh yud nemnem yu. ²⁰ Ey mahapul ni mansalamat kayun Ama tayu hi Apu Dios di emin ni mekapkapy e pedellan yud ngadan Apu tayu e hi Jesus Christo.

²¹ Mahapul ni man-u-unnud kayu, tep humman keangangan tun tayu kadaydayawa hi Jesus Christo.

Ya tugun ni mahapul ni u-unnuden idan nampengahwan bii

²² Hi-gayuddan bibi-in nampengahwa, ey u-unnud yu ahwa yu henin yuka pengu-unnudin Apu tayu e hi Jesus Christo. ²³ Ey hi-gayun lalakki hu lebbeng tun mengipappangulun ahwa yu henin Jesus Christo e

hi-gatu kamengipappangnguluddan kamengullug ni kameibbillang ni heni annel tun hinelakniban tu. ²⁴ Et humman hu, hi-gayuddan bibi-i, mahapul ni u-unnuden yu hu ahwa yu, henin hi-gatsun kamengullug e hi Jesus Christo hu tayu kau-unnuda.

Ya tugun ni mahapul ni u-unnuden idan lalakkin nampengahwa

²⁵ Hi-gayudda daman lalakkin nampengahwa, peang-ang yu hu impeminhed yun ahwa yu henin nengipeang-angan Jesus Christo ni impeminhed tun hi-gatsun kamengullug, e ingkatey tu hu panyaggudan tayu. ²⁶ Pinhed tun mambalin itsun kayyaggud di hinanggan Apu Dios tep humman neipahding eman ni nengulugan tayun ehel tu et pebenyag itsu. ²⁷ Huyya impahding tu ma-lat hi-gatsun kamengullug ni kameibbilang ni ahwan Christo ey kakkayyaggud itsu e endi liwat tayud hinangga tu. ²⁸⁻³⁰ Humman ni elaw ni impeminhed Jesus idan kamengullug hu pengiu-unnudan ni lakin peminhed tun ahwa tu. Tep ya laki, hedin inahwa tu hu bii ey heni hakey law hu annel da. Endi tuun anggebe-hel tu hu annel tu, nem tuka ippaptek. Et humman hu, hedin kaibbilang ni lakin annel tu dama law hu annel ni ahwa tu, man mahapul ni ipapaptek tu humman ni ahwa tu, henin Jesus e tuka paka-ippaptek ida kamengullug ni kameibbillang ni annel tu. ³¹ Huyyan kapan-addumin laki niya bii ey hi Apu Dios hu nengipanghel, e kamei-unnud etan di impaitudek tun kantuy "Ya laki ey hi-yanen tu ammed tu et man-addum idan ahwa tu et henidda law hakey ni annel." * ³² Neligat ni meewwatan huyya, nem ya kei-elligan tu, ey ya meippanggep nan hi Jesus et hi-gatsun kamengullug ni kameibbilang ni annel tu. ³³ Nem ya pinhed daman nunyan e-helen, ey hi-gatsun lalaki, e mahapul ni pinheden tayu hu ahwa tayu, henin impeminhed tayun annel tayu. Hi-gayu damaddan bibi-i, ey mahapul ni lispituh yu ahwa yu.

6

Ya tugun ni mahapul ni u-unnuden idan u-ungnga et yadda ammed da

¹ Hi-gayuddan u-ungnga, u-unnud yudda a-ammed yu, tep humman hu lebbeng tun pehding idan kamengullug nan Apu Jesus. ² Tep intugun Apu Dios e kantuy "U-unnud yu hi ameyun ineyu." * Huyya nemangulun tugun tun wada impakulug tun panyaggudan idan mengu-unnud nunyan tugun. ³ Kantud impakulug tuy "Kayyaggud ali meippahding ni hi-gayu, ey metu-tuan kayud puyek hedin u-unnuden yu huyyan tugun."

⁴ Hi-gayuddan a-ammed da, entan tudda pabunget hu u-ungnga yun penuggunan yun hi-gada, nem tuttuddui yuddan elaw ni kamengullug ey itugun yu etan pinhed Apu tayun ittugun yu.

Ya tugun ni mahapul ni u-unnuden idan himbut niyadda apu da

⁵ Hi-gayuddan himbut, peka-u-unnud yudda ap-apu yud puyek ma-lat peamleng yudda e heni hi Jesus Christo hu yuka ingunggunnui. ⁶⁻⁷ Entan tu peang-ang-ang e mahu kayun ebuh hedin wada ap-apu yun menang-ang-ang ni hi-gayu, et kayu petebbatebbal. Nem ya

* 5:31 5:31 Genesis 2:24 * 6:2 6:2 Exodus 20:12; Deut. 5:16

pengu-unnudan yun hi-gada ey mahapul ni melpud puhu yu, tep humman hu pinhed Apu Dios ni pehding yu. Tep kamei-ellig di bega-en dakeyu daman Jesus Christo. ⁸ Tep inamta tayu e wada panyaggudan ni iddawat Apu tayu e hi Jesus idan tuun kayyaggud hu daka pehpehding, yadda himbut niyadda beken.

⁹ Hi-gayudda daman apu da, ipahding yu kayyaggud damaddan himbut yu. Entan tudda tenattakkut, tep emin itsun tuu, himbut winu beken, ey nan-iingeh hu Apu tayu e hi Apu Dios di kabunyan. Ey hedini hi-gatu, man endi tuka pengituppugin kakinayyaggud tu winu bunget tu. Nem ya tuka panhuwet ey kameippuun di kakapkapyaan tuu.

Ya pehding tayu hedini ipatnan Satanas ni mene-ul ni hi-gatsu ma-lat eleg itsu manliwat

¹⁰ Ya manggillig ni e-helen ku, ey idinel yu hi Apu tayu e hi Jesus et ya et-eteng ni kabaelan tun memaddang ni hi-gayu ma-lat maihammad hu yuka pengullug ni hi-gatu. ¹¹ Iusal yun emin hu indawat Apu Dios ni hi-gayun heni penenni yun annel yu ma-lat eleg kayu meapput hedini ipatnan Satanas ni mene-ul ni hi-gayu. ¹² Helipati yu, tep yadda buhul tayu, ey beken ni tuu, nem humman ida etan eleg meang-ang ni kaum-idwat ni lawah niya ligat di puyek. Yadda eleg meang-ang ni buhul tayu, ey humman ida dimonyoh niyadda ap-apu dan eleg meang-ang ni wada eyad puyek niyad ahpat di nambattanan eyan puyek niya kabunyan, e et-eteng kabaelan dan mengippahding ni lawah. ¹³ Et humman hu, iusal yun emin hu indawat Apu Dios ni penenni yun annel yu ma-lat hedini ipatnaddan nunman ni buhul yun mene-ul ni hi-gayu, man eleg kayu meapput, nem apputen yudda hedini ipatna yun emin hu kabaelan yun mengapput ni hi-gada.

¹⁴ Et humman hu, mahapul ni heni kayu sindalun nandaddan ni kenayun ni mekiggubbat. Ya kamei-ellig ni ballikid yu ey ya pengi-ehneg yun makulug ni kameu-unnud. Ey ya kamei-ellig ni ihhani yud pagew yu ey ya pengippahdingan yun kayyaggud. ¹⁵ Ya kamei-ellig ni patut yu ey ya nemihed yun peteg ni mengippeamtan tuttuudun Apu Dios ni kamengippelingep. ¹⁶ Ey mahapul ni nehammad ni kenayun hu yuka pengullug, tep humman hu kamei-ellig ni happiyaw ni ihhani yud haul Satanas e heni kamantetebbel ni ippana tun hi-gatsu. ¹⁷ Idinel yu nehelakniban yud liwat yun menennin hi-gayu, heni etan ni sindalun tuka iddinel hu helmet tun penenni tun ulu tu. Ey pandaddan kayun menghel ni ehel Apu Dios ni penemnem ni Ispirituh tun hi-gayu tep huyya heni ispadah yu.

¹⁸ Anin hipa mekapkapyaan hi-gayu, et idinel tayu Ispirituh Apu Dios ni memaddang ni hi-gatsud pandasalan tayu. Pandasal itsun ingganah et baddangan daitsun Apu Dios. Ey entan tu liwwan ni iddasalan ida edum tayun pinili tun tuu tu. ¹⁹ Idasali yuwak dama ma-lat peamtan Apu Dios hu e-helen kun nak pengituttudduan ni meippanggep nan Apu tayu, niya ma-lat eggak tumekut, nem um-tuleddak ni mengituttuddun nunyan panyaggudan ni eleg meamtan nunman. ²⁰ Ya nakka pengituttudduin meippanggep nan Jesus hu gaputun nebangkilingannak eyad kalebut. Nem anin, idasali yuwak ma-lat eggak tumekut ni mantuttudu, tep humman hu ngunuk ni indawat Apu tayu e hi Jesus ni hi-gak.

²¹⁻²² Ittu-dak kudtan hi Taykikus e hakey ni nakappinshed tayun agi tayu niya kayyaggud ni bega-en Jesus et hi-gatu hu menghel ni hi-gayun kamekapkapyan hi-gak niyadda edum kudya, niya ma-lat petuled dakeyu.

²³ Kaegiegi, ya dasal ku ey hi Ama e hi Apu Dios et hi Apu Jesus Christo ey pelinggep dakeyu niya ihhammad da yuka pengullug ma-lat mannananeng hu yuka pan-impipinhedi. ²⁴ Niya nakka iddasal e mewedda hu binabbal Apu Dios ni hi-gayun emin ni nehammad hu impeminshed tun Apu Jesus Christo.

Ya Tudek Paul idan Kamengullug di Philippi

¹ Nalpun hi-gamin bega-en Jesus Christo e hi Paul et hi Timothy huyyan tudek min hi-gayun iPhilippi ni kamengullug nan Jesus Christo, hi-gayuddan kamengipappanggulu, niya hi-gayuddan kaumbaddang idan kamengullug.

² Pinhed kun meweddand hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e hi Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya dasal Paul ida etan ni tuun nantudkan tu

³ Nakka mansalamat ni kenayun nan Apu Dios hedin ninemnem dakeyu ⁴ niya nakka man-am-amleng ni peteg ni nakka pengiddasalin hi-gayu, ⁵ tep et-eteng hu imbaddang yun hi-gak ni mengippeamtan meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan ni tuu, neipalpu la eman ni laputan nanggelan yu, ingganah nunya. ⁶ Et nakka medinnel e hi Apu Dios e bimmaddang ni nengulugan yu ey itultuluy tun mengippeyaggud ni elaw yu ma-lat kakkayyaggud kayullin peteg ni pambangngadan Jesus ni an manhuwet ni tuu.

⁷ Heninnuy hu nakka pannemnem, gapuh ni et-eteng ni impeminhed kun hi-gayu ey neila-kam kayud hemek Apu Dios ni hi-gak tep nekibaddang kayud ngunuk ni in-ekud Apu Dios ni hi-gak. Em, binaddangan yuwak, anin eman lan eggak ni maikelabut ingganah nunyan iyyadya-ak di kallabbutan, gapuh ni nakka pengi-ehnengi, niya nengituttudduan kun meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan tayu. ⁸ Et humman hu, nakka um-aabtun menang-ang ni hi-gayu, ey anin hi Apu Dios et inamta tu huyyan impeminhed kun hi-gayun henin impeminhed Jesus Christo.

⁹ Dakeyu kaidadasadali ma-lat maihammad hu impeminhed yun edum yu ey ma-lat ma-duman hu inamta yu niya pan-ewwat yu anin hipa mekapkapyu, ¹⁰ niya ma-lat amtaen yu hedin hipa kekakkayyaggudan ni pehding yu et endilli ha-kupan Jesus Christo ni liwat yun pambangngadan tun panhuwetan tun tuu. ¹¹ Baddangan dakeyu et anhan nan Jesus Christo ni mengippahding ni kenayun ni kayyaggud, ma-lat medaydayaw hi Apu Dios.

Endi an umpakkuk ni keippeamtaan ni meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu

¹² Hi-gayun kaegiegi, pinhed kun peamtan hi-gayu e emin eya kamekapkapyan hi-gak, anin eya neikelabutan ku, ey bimmaddang di neipeamtaan ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. ¹³ Tep emin ida tutu-ud ya, anin idan eyan kamangguwalyan hi-gak di kallabbutan ey inamta da e neikelabuttak tep ya nakka pengituttudduin meippanggep nan Jesus Christo. ¹⁴ Ey gapuh ni neikelabutan ku ey dakel ida agi tayun kamengullug nan Apu Jesus ni neihammad law hu daka pengullug et nema-man eleg ida law umbaing ey endi takut dan mengituttuddun ehel Apu Dios.

¹⁵ Ma-nu tep em, wadadda edum ni tuun kamengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo tep ya ameh dan hi-gak, tep pinhed dan hi-gada hu metbal ni kamantuttuddu. Nem wadadda edum ni kayyaggud hu wadad nemnem dan daka pantuttuddui. ¹⁶ Ida kamantuttuddu tep ya impeminhed dan hi-gak tep inamta da e pinutuk tuwak nan Apu Dios ni mengi-ehngeng ni kameituttuddun meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. ¹⁷ Nem yadda edum ni tuu ey beken ni makulug ni kayyaggud hu wadad nemnem dan daka pantuttuddui, tep pinhed dan hi-gada meunnud. Pinhed dan ma-maen eya nakka panhelheltapid kallabbutan. ¹⁸ Nem anin ni hanniman hu daka pehpehding et nakka man-am-amleng, tep ya importanteh ni hi-gak ey ya keihhinnapan ni kameituttuddun meippanggep nan Christo anin na-mun kayyaggud winu lawah hu wadad nemnem ni edum ni kamantuttuddu.

¹⁹ Ey mannananeng ni man-am-amleng ngak ali dama tep inamtak e emin eya kamekapkapan hi-gak ey mambalin ni keihwangan kud ligat ku tep ya dasal yun hi-gak niya tep ya baddang ni Ispirituh Jesus Christo ni hi-gak. ²⁰ Ya pinhed kun peteg et ya nakka namnamaha, ey endi nak pehding ni angeba-ing di nakka pengippahdingin ngunuk, niya nanengtun wada tuled kun mengituttuddun elaw Jesus ni nunya heni lan nunman, ma-lat anin metteyyak, winu mambi-biyaggak et hi Jesus Christo hu kenayun ni meiddeyyaw di biyag ku. ²¹ Tep hedin hi-gak ngun nunyan mategu-ak, ey ya keiddaydayawan Jesus Christo hu pinhed kun pehpehding. Nem hedin mewan metteyyak, ey nema-man man-am-amlengngak, tep umlawwak di kad-an tu. ²² Nem hedin nanengtun mambi-biyaggak ni, ey nema-man dakel ippahding ku eyad ngunuk ni panyaggudan ni dakel ni tuu, et humman hu, eggak amta hedin hipa kedukdul, metteyyak winu mambi-biyaggak ni. ²³ Eggak amta hedin hipa kakkayyaggud idan nunyan dewwa, nem makulug ni nakka pekeddukdul ni anin metteyyak law et lumawwak di kad-an Jesus, tep humman kakkayyaggud. ²⁴ Nem ay gapuh ni nakka pannemnem ni panyaggudan yu ey kedukdul hedin eggak ni mettey. ²⁵ Et humman hu, inamtak e eggak ni mettey ma-lat mabalin ni um-ali-ak ni memaddang ni hi-gayu et maihammad hu yuka pengullug nan Jesus Christo ey nema-man man-am-amleng kayu. ²⁶ Et emin kayu et ditan ey mema-ma amleng yun penaydayawan yun Jesus Christo, ni ellian ku mewan ni menang-ang ni hi-gayu.

²⁷ Nem anin ni hipa meippahding ni hi-gak, et ya importanteh, ey mahapul ni hellipat-an yu et u-unnuden yun ingganah hu kameituttuddun meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. Ma-lat anin um-ali-ak winu eggak um-alin menang-ang ni hi-gayu, ey kayyaggud hu dedngelen kun meippanggep ni hi-gayu e kayu kaman-uunnud ni emin ni mengi-ehngeng ni nunman ni kameituttuddun kinulug tayu. ²⁸ Entan takut yuddan buhul yu, tep humman pengi-immaturan dan mekastigudda tep ya liwat da, et hi-gayu hu mehellaKniban. Tep endi edum ni menellaKnib ni hi-gayu, nem ebuh hi Apu Dios. ²⁹ Em, entan takut yu, tep beken ni dakeyu pinutuk Apu Dios ni mengullug nan Jesus Christo ni ebuh, nem panlelehhanaan yu dama, tep ya yuka pengu-unnudin hi-gatu. ³⁰ Et humman hu, itsu kamekihhanggan emin etan ni buhul Apu Dios.

Ey inamta yu e nemahhig hu nanligligatan kun nunman ey anin yan nunya et nanengtun nakka mekihennanggaddan buhul tu.

2

Kapebabah Jesus hu annel tu

¹ Nakka medinnel ni peteg e gapuh ni yuka pengullug nan Jesus Christo ey netuled kayu niya meellubyag kayu, tep et-eteng hu impeminhed tun hi-gayu. Ey nakka medinnel e gapuh ni baddang ni Ispirituh Apu Dios ey kayu kamanhimbababbal niya kayu kaman-inhehmek. ² Et humman hu, peang-ang yu hu nan-impipinhedan yu, pandadagyum yu hu nemnem yu niya panhimbabaddang kayu ma-lat nema-man um-amlengngak ni peteg. ³ Beken ni ya panyaggudan yun ebuh hu nemnemen yu ey entan pampahhiya yu, nem pebabah yu annel yu niya ibilang yun kekkeddukdul hu edum ni tuu nem hi-gayu. ⁴ Nemnem yu dama panyaggudan ni edum yun tuu, et beken ni ya panyaggudan yun ebuh hu ikakkaguh yu.

⁵ Ya elaw nan Jesus Christo hu pengiu-unnudi yun emin ni elaw yu.

⁶ Tep hi Jesus ey Dios ngu dedan, nem eleg tu nemnemen ni mannenneng di saad tu, ⁷ ey inhulug tun emin hu kasina-gay tu et ibilang tu annel tun bega-en. Ey nambalin ni tuu, et humman hu, yan kaweda tud puyek ey tuu hu ang-ang tu. ⁸ Impebabah tu annel tu et iketey tu nengu-unnudan tun pinhed Apu Dios, anin ni anggeba-ing humman ni neteyyan tud krus. ⁹ Et gapuh nunman ey hi-gatu inha-ad Apu Dios ni keta-ta-geyyan di kabunyan ni kamedeyyaw et hi-gatu law hu Ap-apun emin. ¹⁰ Et humman hu, emin hu wadad puyek, yad kabunyan et yad nandaul, ey mandukkn idan mandeyyaw ni hi-gatu. ¹¹ Ey emid idalli tuu ey ihhudut da e makulug ni hi Jesus Christo hu Ap-apu et maidaydayaw hi Apu Dios e Ametayu.

Daitsu kabaddangin Apu Dios ni mengippahding ni pinhed tu

¹² Hi-gayun aaggik ida ey yan eman ni wada-ak ditan kad-an yu, ey neka-u-unnud yu tugun ku, et yan nunyan neidawwi-ak ni hi-gayu ey pinhed kun ilillingitan yun u-unnuden ida humman ni inedal yun higak. Niya pinhed kun ihhammad yun mengu-unnud nan Apu Dios e umtakut kayun mengippahding ni lawah ma-lat mambalin kayu etan ni pinhed tun pambalanan yu e humman gaputun nenelakniban tun hi-gayu. ¹³ Mahapul ni humman pehding tayu, tep hi Apu Dios hu kakelpuin kabaelan tayu niya impeminhed tayun mengippahding ni pinhed tu.

¹⁴ Ipahding yudda hipan pehding yu e eleg mahapul ni kayu manlillih niya mekittuttut, ¹⁵ ma-lat endi pambehhulan yu niya endi lawah ni mee-ehhel ni hi-gayu. Et hi-gayu keang-angan ni makulug ni u-ungngan Apu Dios e heni kayu bittuwen ni kaumbenang, tep hin-appil hu elaw yud elaw idan lawah ni tuun neipngil hu daka pannemnem. ¹⁶ Et hi-gayu pengi-ang-angan da niya pengamtaan da etan ni kameituttuddun kakelpuin biyag ni endi pappeg tu. Hedin ippahding yudda huyya, ey man-am-amlengngak alin pambangngadan Jesus Christo, tep wada silbin ngunuk ni nak nea-atuan ni panyaggudan yu. ¹⁷ Anin na-mun mahapul ni metteyyak ma-lat endi kulang tu

hu yuka pengullug, ey anin, man-am-amlengngak ni mengihhullug ni biyag ku nemet maka-ihhammad hu yuka pengullug nan Jesus, ¹⁸ ma-lat wada inna-nu tun man-am-amleng itsun emin.

Di Timothy nan Epaproditus

¹⁹ Nakka medinnel e i-abulut Apu Jesus ni ittu-dak kula hi Timothy ditan ma-lat dakeyu pepuhdanan hedini inna-nu kayud tan, et hedini mambangngad ey wadan un-amlengngak alin mengngel ni meippanggep ni hi-gayu. ²⁰ Hi-gatu ittu-dak ku, tep hi-gatun ebuh hu kamengikakkaguh ni hi-gayu, tep tuka pakannemnema hu panyaggudan yu, ey henin nakka pannemnem ni hi-gayu hu tuka pannemnem. ²¹ Tep yadda eya edum ni wadadya ey ebuh panyaggudan dan daka nenemnema e beken ni ya pengippahdingan dan impangunon Jesus Christo ni hi-gada. ²² Nem inamta yu e hi Timothy ey impeang-ang tud elaw tu e kameiddinnel ey heni kami han-aman kamanbinnaddang, tep binenaddangan tuwak ni nengituttudduan kun meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. ²³ Hi-gatulli ittu-dak kudtan, nem hehgeden ku ni- et amtaen ku hedini hipa meippahding ni hi-gak di deya. ²⁴ Nem nakka medinnel nan Apu Jesus Christo et wadan anggegannu law ey meibbukyattak eyad kallabbutan et wadan anin hi-gak et um-ali-ak ali daman menang-ang ni hi-gayu.

²⁵ Nem ay, nakka nemnemneman mahapul ni pambangngad kudtan eya hakey ni intu-dak yun bimmaddang ni hi-gak e hi Epaproditus. Hi-gatu numan hakey ni agi tayun kamengullug ni heni sindalun impangkadwak ni nangngunungunon impangunon Jesus. ²⁶ Anin ew ni um-alidtan, tep ihik ni menang-ang ni hi-gayu ey kamedennagin nangngelan yun nandegehan tu. ²⁷ Makulug ni nandegeh et innang ni mettey, nem himmek Apu Dios et yumaggud. Himmek tuwak dama, tep gullat ni netey et nangkei-dum di ligat ku. ²⁸ Et mukun nakka um-abtun lawwan tudtan ma-lat man-am-amleng kayun menang-ang mewan ni hi-gatu niya ma-lat ma-kal dama danag kun hi-gayu. ²⁹ Hedini umdateng ditan, ey peang-ang yu amleng yu niya lispituh yun hi-gatu e agi tayun kamengullug nan hi Jesus. Lispituh yudda dama etan tutu-un henin hi-gatu elaw da. ³⁰ Hi Epaproditus ey beken numan ni ya annel tu hu ingkakaguh tun nengipahdingan tun ngunon indawat Jesus Christo, et mukun innang ni mettey ni nemaddangan tun hi-gak. Tep inamta tu e endi inna-nu yun memaddang ni hi-gak, tep endi kayud ya.

3

Ya dinel tayun Jesus Christo hu keippuunan ni pengibbillangan daitsun Apu Dios ni kayyaggud

¹ Ya law e-helen kun hi-gayun kaegiegi ey pinhed kun man-am-amleng kayu tep ya neiegian tayun Apu tayu hi Jesus Christo. Eggak higgain mengippenidwan mengittuddek ni nunyan emin ni tugun ni hi-gayu, tep panyaggudan yu niya meihwang kayud lawah.

² Helipat-i yudda etan tutu-un heni ahhun endi baing da. Neihla hu daka ittuttuddu, tep kanday, ya kekuggitan hu kapengibbillangan Apu Dios ni kayyaggud hu tuu. ³ Ya makulug ni kaibbilang Apu Dios ni kayyaggud ey hi-gatsun kamengullug, tep daitsu kabaddangin Ispirituh

tun tayu kapenaydayawin hi-gatu, ey tep hi Jesus Christo hu tayu kaidinel ni menellaknib ni hi-gatsu, beken ni ya kapampekugiti.

⁴ Tep gullat ni ya kapampekuggiti winu ya impahding hu pengibbillangan Apu Dios ni pengibbillangan tun kayyaggud hu tuu ey hi-gak et hu tinetebbal tun kayyagguyd, tep daddakkel hu impahpahding kun pengippuunan tun kayyagguddak. ⁵ Tep hi-gak, ey inu-unnud kun emin hu tugun ni kau-unnudaddan Jews. Nekugittak eman ni kawelun aggew ni neiungnga-ak, niya helag tuwak Israel ni pinutuk Apu Dios ni pantu-u tu, tep helag da-ak Benjamin. Ey Pharisee hak lan nunman, et naka-u-unnud kun emin hu intugun Apu Dios nan Moses. ⁶ Et gapuh ni nakka pengi-ehneng ni nunman ni nakka u-unnuda ey nemahhig hu impahding kun nengipehelheltap idan kamengullug nan Jesus, tep kanku ngu nem humman hu pinhed Apu Dios. Endin hekey hu eggak u-unnuden idan tugun min Jews.

⁷ Emin ida huyya ey kangku ngu nem humman pengibbillangan Apu Dios ni hi-gak ni kayyaggud. Nem ay nakka nemnemnema law ey endi silbiddan nunman. Et humman hu, inwalleng kuddan emin, et hi Jesus Christo law hu nakka iddinel. ⁸⁻⁹ Makulug ni endi edum ni kekkeddukdul ni peteg nem ya pengamtaan kun Apu Jesus Christo. * Huyya gaputun inwalleng kuddan emin ida etan nandinelan ku, et hi Jesus Christo law hu nakka iddinel. Eggak law iddinel hu nakka pengu-unnudin Tugun Moses, tep beken ida humman ni kapengippuunin Apu Dios ni pengebbulutan tun tuu. Yan nunya ey tuwak law kaibbilang nan Apu Dios ni kayyaggud tep ya nengulugan kun Jesus. ¹⁰ Et humman hu, ya pinhed ku law ey peka-amaten ku hi Jesus Christo, † niya gibbeken ku et-eteng ni kabaelan ni netagwan tu. Ey pinhed ku pay ni mekilliligat di nanligligatan tu et yad neteyyan tu, et mabeliwan hu elaw ku et maiingneh ni elaw tu, ¹¹ ma-lat umamnu hu nakka namnamaha e metegguan nak ali dama e henin hi-gatu.

Ya pehding tayu ma-lat hakey alin aggew, ey henillin elaw Jesus Christo hu elaw tayu

¹² Beken ni kangkuy impahding ku law emin huyya ey heni law elaw Jesus hu elaw ku, nem nakka ippatnan emin hu kabaelan kun mengu-unnud ni pinhed tun pambalanan kun nenelakniban tun hi-gak. ¹³ Kaegiegi, makulug ni eggak ni mambalin etan di pinhed Jesus Christo ni pambalanan ku, nem ya pehding ku ey liwwanen ku hu neitu-wan ku lan nunman, et ikahhakey ku nemnem kud pinhed Apu Dios ni pehding ku. ¹⁴ Et humman hu, ipahding kun emin hu kabaelan kun mengippahding nunman ni pinhed Apu Dios, e humman gaputun nemilian tun hi-gak ni pengidwatan tun panyaggudan kud kabunyan, gapuh ni impahding Jesus Christo.

¹⁵ Hi-gatsuddan neihammad hu tuka pengullug, mahapul ni man-iingeh hu pannemnem tayu, ma-lat anin ni wadadda etan edum ni bimmaklang hu daka pannemnem meippanggep ni nunya, ey iddinel tayun Apu Dios et ngenamung tun memaddang ni hi-gada ma-lat awatan da. ¹⁶ Nem anin ni hanniman ey itultuluy tayun u-unnuden etan neituttuddun hi-gatsun kayyaggud.

* **3:8-9** 3:8-9 Ya keibbellinan tu: "nem ya peki-eggian kun Apu Jesus Christo." † **3:10** 3:10 Ya keibbellinan tu: "ey ya nehammad ni peki-eggian kun Jesus Christo."

¹⁷ Kaegiegi, iu-unnud yun hi-gak heniddan edum tayu. Impeang-ang min emin hu kayyaggud ni u-unnuden yu. Et humman hu, iu-unnud yud elaw mi. ¹⁸ Iyyadyan nakka umlewan mannemnem ida etan ni dakei ni tuun in-inhel kun hi-gayun nunman, tep nanengtun daka kakkahinga hu neteyyan Jesus di krus ni neneklaan tun liwat tayu. ¹⁹ Huyyaddallin tutu-u ey mekastiguddan ingganah di impiernoh, tep ya pinhed ni annel da hu impambalin dan heni dios da, niya daka ippahhiyadda etan anggeba-ing ni daka pehpending. ²⁰ Nem hedin hi-gatsu ngun kamengullug, ey yad kabunyan hu panha-adan tayullin ingganah. Et humman hu, itu kaum-aabtun ellian Apu Jesus Christo e nenelaknib ni hi-gatsu. ²¹ Et gapuh ni et-eteng ni kabaelan tu ey belliwan tu eya kamettey ni annel tayun henin annel tun netagwan tu, ma-lat eleg itsulli law mettey. Et hi-gatulli law hu man-ap-apun emin, anin di attu.

4

Ya tugun meippanggep ni ulnus, ya amleng niya linggep

¹ Hi-gayun kaegiegin kamengullug ni nakappin角度 ku niya kamengippeamleng ni hi-gak, ey pinhed dakeyun peteg ni ang-angen. Hi-gayu hu nambalinan ni nan-aatuan kud ngunuk. Et humman hu, ihammad yu hu yuka pengullug nan Apu tayu e hi Jesus Christo.

² Ya pinhed ku daman hi-gayu e Uodia nan Sintayki ey isiked yu law ni man-indekdug. Iyayyaggud yun ihummangan ey pan-inhuhudhud kayu hedin wada nanhallaan yu, tep humman hu kayyaggud ni kapehding ni kamengullug nan Jesus. ³ Hi-gam e kaumbaddang ni hi-gak, baddangim ida anhan huyyan bii, tep binenaddangan da-ak numan ni hi-gada eman ni nak nantuttudduan ni meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan ni tuu. Hi-gada numan ni emin di Clemente et yadda etan edum hu nekibaddang ni hi-gami. Anin ni enggak ida ngeddana et inamtak e wada ngadan dad libluh ni keittuddekan ni ngadan idan tuun meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu.

⁴ Pinhed kun meweddan ingganah ni hi-gayu hu amleng tep ya neiegian tayun Jesus Christo. Ippidwak ni e-helen e pan-am-amleng kayun emin.

⁵ Peang-ang yud emin ni tuu hu binabbal yu, tep kamangkedettengi law hu ellian Apu tayu e hi Jesus Christo. ⁶ Entan kakkaguh yuddad hipa humman, nem idasal yun Apu Dios et ehelen yun emin ni hi-gatu hu mahapul yu, niya pansalamat kayun hi-gatu. ⁷ Ya pambalinan tudda huyya ey pelinggep daitsun Apu Dios et eleg itu umkakaguh di linggeman niya eleg itu umnenemnem, tep baddangan daitsun Jesus Christo. Humman ni linggep ni kamelpun Apu Dios ey eleg tayu han-awat, tep kulang itsun man-ewwat.

⁸ Kaegiegi, ya mangillig ni e-helen kun hi-gayu, ey nemnem yudda etan kayyaggud, ya neiptek, ya limpiyuh, ya keiddeyyawan niya ketbalan di kayyaggud, et humman ida pehding yu. ⁹ Emin hu inedal yun hi-gak niya inenang-ang yun impahding ku, ey humman ida pehding yu, et wada hi Apu Dios e kakelpuin linggep ni umbaddang ni hi-gayu.

Kamansalamat hi Paul idan tuud Philippi tep ya baddang dan hi-gatu

¹⁰ Nebayag ni endi yu impaelin baddang yu, nem ay nakka man-am-amleng law mewan tep wada impaeli yu. Beken ni yuwak inwalleng, nem inamtak e endi inna-nu yun mengippeellin baddang yun hi-gak. ¹¹ Entan tu nemnem e nakka pan-e-hela huyya gapuh ni mahapul ku. Eggak manlillih tep nakka mepnik ni hipan wadan hi-gak. ¹² Inamtak hu meippanggep ni neligat niya nelam-ay ni biyag. Et humman hu, anin ni hipa meippahding ni hi-gak ni nunyan mategu-ak ey um-amlenggak. Anin ni en-endin hekey ni hi-gak winu wadwada-an nak et nan-inggeh metlaing. ¹³ Mukun kabaelan kun ennusan hu hipan meippahding ni hi-gak, ey tep tuwak kabaddangin Jesus Christo.

¹⁴ Nem anin ni hanniman, et kayyaggud anhan et binaddangan yuwak di ligat ku. ¹⁵ Hi-gayuddan kamengullug di Philippi, ey inamta yu e yan eman ni neni-yanan kun Macedonia ni nengilepuan kun nantuttuddun meippanggep nan Jesus ey hi-gayun ebuh hu bimmaddang ni hi-gak di mahapul ku. ¹⁶ Anin eman ni wada-ak di Thessalonica et immenidwat kayun mahapul ku. ¹⁷ Beken ni nak e-helen huyya, tep nakka gamgami hu iddawat yun hi-gak, nem tep pinhed kun amtaen yu e wadalli iddawat Apu Dios ni gen-uden yu, gapuh ni nemaddangan yun hi-gak. ¹⁸ Yan nunya law ey wadan emin hu mahapul ku, tep dinwat ku hu dakel kumamman ni imbaddang yun hi-gak ni impaela yun nan hi Epaproditus. Huyyan indawat yun hi-gak ey heni hi Apu Dios hu nengidwatan yu, ey tuka ebbuluta niya kaman-am-amleng ni nunyan impahding yu. ¹⁹ Et hi Apu Dios e wadan emin ni hi-gatu hu mengidwat ni emin ni mahapul yu, gapuh ni yuka pengullugin Jesus Christo.

²⁰ Hi Apu Dios e Ametayu hu meidaydayaw ni kenayun. Amen.

²¹ Pinhed kun peamta yuddan emin ni edum tayun kamengullug nan Jesus ditan e hi-gak et yadda agi tayun kamengullug ni wadadya ey dakeyu kanenemnema. ²² Ey emin ida kamengullug di deya, nemamadda eya kamampanggunnud baley ni patul ey kanday dakeyu dama kanenemneman hi-gada.

²³ Pinhed kun mewedda hu binabbal Apu Jesus Christo ni hi-gayun emin.

Ya Tudek Paul idan Kamengullug di Colossae

¹ Huyyan tudek ey nalpun Timothy e agi tayu et hi-gak e hi Paul hu pinutuk Apu Dios ni pan-apostle nan Jesus Christo. ² Tudek mi huyyan hi-gayun kaegiegid Colossae ni tuun Apu Dios e edum min nehammad hu tuka pengullug nan Jesus Christo.

Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu.

Ya dasal di Paul idan kamengullug di Colossae

³ Kenayun ni dakeyu kaiddasali niya kami kamansalamat nan Apu Dios e Aman Apu tayu e hi Jesus Christo ⁴ tep ya nangngelan min yuka pengullug nan Jesus Christo et ya yuka peminhed idan tuun Apu Dios. ⁵ Neipalpu eman ni nengamtaan yun makulug ni kameituttuddu e humman hu impahding Jesus ni kehellakniban tayun neliwtan, ey nehammad hu yuka pengullug tep yuka namnamaha etan kaihehhegged Apu Dios ni hi-gayud kabunyan. Et gapun nunman ni yuka hehheggeda, ey kayu kamengullug niya wada impeminhed yun edum yu. ⁶ Huyyan kameituttuddu ey kamangkeihhinnap di kebebbley. Ey dakel ida law hu tuun nehelakniban et mabeliwan biyag da henin nebaliwan ni biyag yu eman ni nangngelan yu et awatan yu meippanggep ni binabbal Apu Dios idan neliwtan. ⁷ Inedal yu huyyan kameituttuddu nan Epaphras e kameiddinnel ni edum tayun bega-en nan Jesus Christo ni kamemabbaddang ni hi-gamin mantuttuddun meippanggep ni hi-gatu. ⁸ Inhel tun hi-gami hu impeminhed yun nalpu etan ni Ispirituh Apu Dios.

⁹ Et mukun yan nangngelan min meippanggep ni yuka pengullug ey indasadasalan dakeyu ingganah nunya, ma-lat baddangan dakeyun Apu Dios et paka-awatan yu hu kameituttuddun kamelpun Ispirituh tu. Ey ma-lat amtaen yun emin hu pinhed tun pehding yu, ¹⁰ niya ma-lat meiunnud hu pambi-biyag yud pinhed tu, et umamleng. Et gapuh ni kayyaggud ni pehding yu, ey mebaddangan ida dakel ni tuu, niya me-duman hu inamta yu meippanggep nan Apu Dios. * ¹¹ Mika iddasal nan Apu Dios e gapuh ni et-eteng ni kabaelan tu ey petuled dakeyu ma-lat anin ni hipan ligat hu um-alin hi-gayu ey kabaelan yun ennusan. ¹² Ey ma-lat man-am-amleng kayun mansalamat nan Ametayu e hi Apu Dios, tep indawat tun hi-gatsun kamengullug ni kelebhang tayun umlaw di kad-an tud kawwalwal ni ingganah. ¹³ Ingkal daitsud engeenget ni kapan-ap-apuin Satanas, et i-tan daitsud kapan-ap-apuin Jesus Christo e U-ungnga tun nakappinhed tu. ¹⁴ Hi-gatu hu nangkai ni liwat tayu, tep sinekla tun neteyyan tu.

Hi Jesus hu keta-ta-geyyan

¹⁵ Hi Jesus Christo hu pengi-ang-angan tayun Apu Dios e eleg meang-ang. Hi Jesus ey wada ngu dedan et han mawedan emin eya wadan nunya, niya hi-gatu keta-ta-geyyan di emin. ¹⁶ Emin eya wadad puyek,

* **1:10** 1:10 Ya keibbellinan ni "me-duman hu inamta yu meippanggep nan Apu Dios" ey "mehammad hu pekiddagyuman yun Apu Dios."

anin idan wadad kabunyan ni kameang-ang niya eleg meang-ang, yadda nambakbaklang ni ap-apu, niyadda anghel ni kayyaggud niya lawah, ey wineda tu ma-lat kaidaydayawan tu. ¹⁷ Wada ngudedan hi Jesus et han mawedan emin eya wadan nunya. Ey wada panuh ni emin ni hipan naltu, tep hi-gatu hu kamengippaptek ni emin. ¹⁸ Hi-gatsun kamengullug hu heni annel tu niya hi-gatu heni hu ulu tayu, et hi-gatu kamenettengnged ni hi-gatsun emin. Hi-gatu keta-ta-geyyan, tep sinegun Apu Dios, et humman hu, hi-gatu kamedaydayaw di emin ni kamedeyyaw. ¹⁹ Mukun hanniman, ey tep hi Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios ey wada kinaDios tu, et humman hu, emin hu wadan Apu Dios ey wada daman hi-gatu, tep humman dedan hu pinhed Apu Dios. ²⁰ Hi Apu Dios ey pinhed tun manhaddak ni hi-gatu hu mengippaptek ni emin ni wadad kabunyan niyad puyek. Humman gaputun intu-dak tu hi Jesus eyad puyek et matey di krus ma-lat wada inna-nu tayun mekillinggep ni hi-gatu.

²¹ Yan nunman lani ey buhul dakeyun Apu Dios, tep lawah lani nemnem yu, niya lawah hu yuka pehpehding. ²² Nem yan nunya ey beken daitsu law buhul nan Apu Dios, tep ingkatey Jesus hu liwat tayu, et ibilang daitsu law ni kayyaggud. ²³ Nem mahapul ni pannana-neng tayun mengiddinnel ni neituttuddun hi-gatsu meippanggep ni neteyyan Jesus e humman pengiddinnelan tayun kehellakniban tayu. Huyyan neituttuddun hi-gatsu ey nan-amtad kebebbebley di puyek. Ey hi-gak e hi Paul hu hakey ni pinutuk Apu Dios ni mengituttuddun nunyad kebebbebley.

Ya ngunun indinel Apu Dios nan Paul

²⁴ Yan nunya ey nakka man-am-amleng, anin ni nakka panleleh-hani hu nakka pengituttudduin panyaggudan yu, tep huyyan nakka panleleh-hani ey heni-ak neilegat di nanlelehhanan Jesus Christo ma-lat umamnu hu pinhed tun meippahding di nanhelheltapan tu, et panyaggudan tayun kamengullug e kameibbillang ni annel tu. ²⁵ Hi-gak hu hakey ni pinutuk Apu Dios ni mengihhammad ni pengullug idan kamengullug ni pengituttudduan kun emin ni pinhed tun meituttuddu, nema-man hi-gayun beken ni Jews. ²⁶ Humman ni nakka ituttuddu ey eleg tu la ni peamtan nunman, nem impeamta tu law idan tuu tun neibilang ni kayyaggud. ²⁷ Et hi-gatsun tuu tu hu pinutuk tun pengippeamtaan tun nunman ni kakkayyaggud ni planuh tu dedan la. Huyyan planuh tu ey mewedda hi Jesus Christo ni hi-gatsun kamengullug, anin ni hi-gayun beken ni Jews, et humman hu, tayu kanamnamaha e meilla-kam itsud keiddeyyawan Apu Dios.

²⁸ Et humman hu, mika iipatan emin hu kabaelan min mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo di emin ni mika lawwi ma-lat mangulug idan hi-gatu, niya ma-lat meihhammad ali hu pengullug dan hi-gatu. ²⁹ Huyya gaputun nakka man-eellet di ngunuk, anin ni neligat. Nem nakka iddinel hu kabaelan ni indawat Jesus ni hi-gak ni mengippahding idan nunya.

2

¹ Hi-gayun kamengullug di Colossae ey pinhed kun amtaen yu e hi-gak ey nemahhig hu kaguh kun hi-gayu et mukun dakeyu kaidadasali, anin idan kamengullug di Laodicea niyadda etan edum

ni eleg mengang-ang ni hi-gak. ² Tep pinhed kun petuled dakeyu ma-lat pannananeng yu hu yuka pengiddinnel nan Jesus Christo et pakamtaen yu meippanggep ni hi-gatu e humman hu eleg peamtan Apu Dios ni nunman. Ey pinhed kun man-uunnud kayu tep ya impeminhed yun edum yu. ³ Hi Jesus ey kamei-ellig di alladdun kapenukwab ni emin ni neitlud nemnem Apu Dios niya kalinaing tu. Tep hi-gatu mengippeamtan Apu Dios ni hi-gatsu niya wadan hi-gatu emin hu wadan Apu Dios.

⁴ Inhel kun hi-gayu huyya ma-lat eleg kayu maheul hedin wadadda um-alin mantuttuddun hin-appil, anin ni kayyaggud daka penappihappit. ⁵ Tep anin ni endi-ak ditan, et heni-ak damengu wada tep dakeyu kanenemnema. Ey nakka man-am-amleng ni menang-ang ni elaw yun kayyaggud et ya nehammad ni yuka pengullug nan Jesus Christo.

Hi Christo ni ebuh hu kakelpuin emin ni panyaggudan tayu

⁶ Et gapu tep inebulut yu hi Jesus Christo ni Apu yu, ey mahapul ni itultuluy yun medinnel e baddangan dakeyun hi-gatun kewa-wa-wa, ⁷ e mei-ellig ni umlamut kayun hi-gatu, et hi-gatu mengippeteggun hi-gayu, ma-lat meihammad hu yuka pengullug ni hi-gatu et hi-gatu hu u-unnuden yun emin di yuka pehpehding henin neituttuddun hi-gayun nunman. Ey kayyaggud ni mampesalamat kayun kenayun ni hi-gatu.

⁸ Helipat-iyu ma-lat eleg kayu maheul idan um-alin mantuttuddun beken ni makulug. Tep ma-nut nekallaing idan umhapit, nem eleg malpun Jesus Christo hu daka ittutuddu, tep nalpud tuu et yadda dimonyoh ni kaumhaul ni tuud kebebbley. ⁹ Nemnem yu e hi Jesus Christo ey nambalin ni tuu, nem wadan emin hu kabaelan Apu Dios ni hi-gatu, tep hi-gatu ey Dios dedan. ¹⁰ Et gapu tep neidagyum kayun Jesus Christo ey neila-kam kayud biyag tun endi kulang tu tep ya yuka pengullugin hi-gatu. Hi Jesus hu keta-ta-geyyan di emin ni ap-apu, anin idan edum ni wada kabaelan dan eleg meang-ang, heniddan dimonyoh niya anghel.

¹¹ Hi-gatsun kamengullug ey heni itsu nekugit, nem ya nekugitan tayu ey beken ni henin kapehding ni tuu. Nem humman hu nengipesikedan Jesus Christo ni hi-gatsun mengippahding idan etan ni lawah ni pinpinhed ni neitu-wan tayun lawah. ¹² Tep yan eman ni nebenyagan yu ey heni nekikulung nan Jesus Christo hu lawah ni neitu-wan yu. Nem yan netagwan tu ey heni kayu nekitegun hi-gatu et mehullulan hu neitu-wan yu, tep kinulug yu kabaelan Apu Dios ni nenagun hi-gatu.

¹³ Heninnuy hu elaw tu: Hi-gayun beken ni Jews ni eleg ni mengamtan Apu Dios ey heni kayu lani netey tep ya liwat yu, nem heni dakeyu sinegun Apu Dios niya pinesinsahan tu liwat yu tep heni kayu nekitegun Jesus Christo eman ni netagwan tu. ¹⁴ Gullat et mekastigu itsu tep ya liwat tayun eleg tayu pengu-unnudan idan tugun tu, nem pinesinsahan tun emin liwat tayu eman ni neipetakan Jesus di krus. ¹⁵ Ya neipetakan tud krus hu nengapputan tuddan emin ni dimonyoh niyadda ap-apu da et mepappeg hu kelebengan dan man-ap-apun hi-gatsu. Huyya pengamtaan emin ni katuutuu e hi Jesus ni ebuh hu Ap-apu.

¹⁶ Et humman hu, ang-ang yu et eleg dakeyu haulen idan um-alin menghel ni kanday wada kamepi-yew ni kennen, ya meinnum, yadda

kamengillin ni bulan niya aggew, henin Sabaduh. ¹⁷ Huyyaddan tugun ey eleg law mahapul, tep henidda allinnew ni ebuh etan ni makulug ni u-unnuden tayu e hi Jesus Christo. ¹⁸ Entan tu kukkullug ida etan kamemihhul ni yuka pengullug e kanday nehhammad hu daka pengullug. Tep hedin hi-gada, ey heni daka pebabah numan hu annel da tep dakel hu daka pi-yewa niya kanday daka daydayawadda anghel. Nem ya kakulugan tu ey daka peta-gey annel da, tep kanday wada daka ang-angad i-innep da, ey humman man anhan hu daka importantehan ituttuddu. Nem ya gaputun daka pannemnemiddan henin nunya ey tep eleg mabeliwan hu nemnem da. ¹⁹ Beken hi Jesus Christo hu kapandinneliddan nunman ni tuu. Nem ya kakulugan tu ey hi-gatu hu heni ulu tayu. Hi-gatu nangged ni hi-gatsun heni parteh ni annel tu. Niya hi-gatu kamengippa-let ni hi-gatsun mengu-unnud ni emin ni pinhed Apu Dios ni pambalanan tayu.

Heni itsu nekiketey nan Jesus et makitegu itsu mewan ni hi-gatu

²⁰ Hi-gatsun kamengullug ey heni itsu nekiketey nan Jesus Christo eman ni neteyyan tu, et beken ida law etan lawah ni eleg meang-ang hu man-ap-apun hi-gatsu. Nem kele nanengtun yuka iu-unnud di tugun idan eleg mangulug, e kanday ²¹ “Entan tu tenged hu dimmen,” ey “Entan tu ekan dimmen,” niya “Entan tu kapa dimmen.” ²² Emin ida huyyan daka ikkakaguh ey beken idan importanteh, tep eleg ida mannenneng, nem meendidda. Nalpuddad tuu huyyan tugun, beken hi Apu Dios. ²³ Yadda etan tuun kamengu-unnud idan nunyan tugun ey henidda numan nenemneman, tep daka pehding ni emin kabaelan dan mengu-unnud ni hipan kandan mahapul ni u-unnuden. Anin na-mun daka panlelehhan et daka an-anusi. Ey yad daka pengu-unnudiddan nunya ey heni da numan kapebabah hu annel da. Nem huyyaddan daka pehpehding ey endi silbitu, tep eleg umbaddang ni hi-gadan mengissikked ni mengippahding ni lawah ni pinhed ni annel da.

3

Ya elaw ni baluh ni neitu-wan ni kamelpun Jesus

¹ Hi-gayu law ey kayu kameibbillang ni nekitegun Jesus Christo, et humman hu, ya nemnemen yu law ey ya etan meidwat ni hi-gayud kabunyan di pan-ap-apuan Jesus Christo e yimmududng di winannan nan Apu Dios. ² Ya nemnemen yu ey ya biyag yullid kabunyan et beken ida eya linggeman di puyek ni nenemnemen yu. ³ Tep ya etan neitu-wan tayu ngu dedan ey heni nekiketey nan Jesus Christo, et mehullulan ni baluh ni neitu-wan tayu, et ya biyag yu ey wada law ni hi-gatud kadan Apu Dios. ⁴ Yan pambangngadan alin Jesus Christo, e kakelpuin biyag tayun kamengullug, ey meilla-kam itsullid keiddeyyawan tu.

⁵ Et humman hu, mahapul ni issiked tayun mengippahding ni lawah ni pinhed ni annel tayu. Entan tu iulig hu beken yu ahwa, entan tu ipahding ida hipan lawah, entan tu nenemnem ida etan lawah ni pinhed ni neitu-wan yu, niya entan tu nemnem ni ellan ni emin hu wadan edum yu, tep ya ameh ey humman hakey ni elaw ni kapenaydayaw ni beken ni makulug ni dios. ⁶ Ya pengippahdingan idan nunya hu kamengippebungnet nan Apu Dios et umhulun ni

pengastiguan tuddan mengippahding idan nunya. ⁷ Nem anin ni hi-gayug et hanniman dama lani elaw yun nunman ni eleg kayu mangulug.

⁸ Nem yan nunya law e kayu kamengullug, ey mahapul ni beken kayun mabunget, beken ni yu angebe-helen hu edum yun tuu, beken ni ya lawah hu heppiten yu, entan tu padngeli edum yu, ⁹ niya entan tu i-itteki edum yu, tep inwaklin yudda law humman ni lawah ni elaw ¹⁰ et hululan yun kayyaggud. Et hi Apu Dios e nanwadan baluh ni neitu-wan tayu ey itultuluy tun mengippeyaggud ni elaw tayu et lektattuy mei-inggeh hu elaw tayud elaw tu ma-lat hi-gatu hu pakamtaen tayu. ¹¹ Et yan nunyan baluh law hu neitu-wan tayu, ey endi nambabaklangan tayud hinanggan Jesus Christo, Gentiles itsu winu Jews itsu, nekugit winu eleg, himbut winu beken, nan-adal winu eleg. Tep ya importanteh ey wadan hi-gatsun emin ni kamengullug hi Jesus Christo e Ap-apu tayu anin ni hipa neitu-wan tayu.

¹² Nakappinshed dakeyun Apu Dios, et pilien dakeyun mambalin ni tuu tu, et humman hu mahapul ni man-inhehmed kayu, man-inbababbal kayu, man-in-aanus kayu, ey entan pampahhiyya yu. ¹³ Pan-inhuhulug kayu niya pan-impepesinsah kayud yuka panhahallai. Nemnem yu hu nemesinsahan Apu Jesus ni liwat yu, et humman hu, pesinsahi yudda dama nambahul ni hi-gayu. ¹⁴ Ey mahapul ni man-impipinshed kayu, tep ya kapan-impipinshedi hu kamengihhammad ni kapan-uunnudi. ¹⁵ Ya linggep tayun kamelpun Jesus ey humman et kuma hu mahapul ni mannananeng ni hi-gatsu, tep humman gaputun nengibbillangan daitsun Apu Dios ni heni annel Jesus. Ey pansalamat kayun Apu Dios di emin ni kayyaggud ni impahding tun hi-gayu.

¹⁶ Nemnem yudda etan intenuttuddun Jesus Christo ma-lat emin ituttuddu yu niya ittugun yu ey nei-lad inedal yu ma-lat hannemnem yun emin meippanggep nan Jesus. Pansalamat kayun Apu Dios ey ia-appeh yudda etan psalms niyadda etan a-appeh ni kapenaydayaw ni hi-gatu. ¹⁷ Emin ippahding yu niya heppiten yu ey inemnem yun Apu Jesus, niya pansalamat kayun Ama Apu Dios di ngadan Jesus.

Mahapul ni ya kayyaggud hu pehpending tayuddan edum tayun kamengullug

¹⁸ Hi-gayuddan bibi-i, u-unnud yu hu ahwa yu, tep humman hu kayyaggud ni elaw ni kamengullug nan Apu Jesus. ¹⁹ Hi-gayudda daman lalakki, ey peang-ang yu impeminshed yun ahwa yu, niya entan tudda ibubbunget. ²⁰ Ey hi-gayuddan u-ungnga, u-unnud yudda ammed yu, tep humman kamengippeamleng nan Apu Dios. ²¹ Hi-gayuddan a-ammed, entan tu halmi bunget idan u-ungnga yu, tep entanni ey um-almet ida anhan law.

²² Hi-gayuddan himbut, u-unnud yun kenayun hu ap-apu yu. Entan tu peang-ang e makahlu kayun ebuh hedin wadaddan kamenangang-ang ni hi-gayu. Nem ya pengu-unnudan yun hi-gada ey melpud puhu yu niya gapuh ni yuka u-unnudin Apu Dios, et beken ni ma-lat tettebalen dakeyu. ²³ Panhehellu kayun mengingngunnun ingngunu yu e heni hi Apu Jesus hu yuka ingngunungunui e beken ni ya tuun ebuh. ²⁴ Tep inamta yu e hakey alin aggew et hi Apu Jesus Christo hu um-idwat ni heni tangdan tayud ngunu tayu. Ya kakulugan tu ey hi-gatu kan bega-en ni hi-gatsu. ²⁵ Nem yadda etan mengapkeypahan lawah ey makulug ni kastiguen Jesus ida. Tep hi-gatu ey limpiyuh et

nan-iingnegh tuka pehding di emin ni tuu, endi tu nengituppugan ni kakinayyaggud tu.

4

¹ Hi-gayuddan ap-apu, ya kayyaggud hu ipahding yuddan himbut yu. Nemnem yu e wada dama Ap-apu yud kabunyan e hi Apu Dios.

² Ey hi-gayuddan kamengullug, helipati yu et eleg yu liwwanen ni mandasal ni kenayun niya pansalamat kayun Apu Dios di hipan tuka iddawati ni hi-gayu. ³ Idasali dakemi anhan ma-lat baddangan dakemin Apu Dios di mi pengitenuttudduan eyan meippanggep ni kapenellaknibin Jesus Christo idan neliwtan e huyya eleg peamtan Apu Dios ni nunman, nem ay impeamta tu law et nak ituttuddu et huyya gaputun neikelabutan ku. ⁴ Ey idsali yuwak dama et baddangan tuwak Apu Dios, ma-lat nelakah ni meewwatan hu penuttudduk.

⁵ Hedin wada kayud kad-an idan eleg mengullug, man e-ehhel yun hi-gada meippanggep nan Jesus Christo niya ang-ang yu ma-lat ya kayyaggud hu peang-ang yun hi-gadan kenayun. ⁶ Ey ang-ang yu et emin heppiten yu ey kayyaggud hu pengngelan idan mengngel niya wada panyaggudan tun hi-gada. Hedin wada mahmahan da, ang-ang yu et ya neiptek penummang yu.

⁷ Ngenamung la hi Taykikus ni mengippeamtan hi-gayun emin ni meippanggep ni hi-gak. Hi-gatu hakey ni kameiddinnel ni kamekingngunnun hi-gamin meippanggep nan Apu tayu. ⁸ Ittu-dak ku la ma-lat peamta tun hi-gayun emin hu kamekapkapyan hi-gamidyia et wadan nema-man umamleng kayu. ⁹ Mekillaw la dama eya hakey ni nakappinshed tayu niya kameiddinnel ni agi tayun kebebleyan yu, e hi Onesimus. Ngenamung ida lan mengippeamtan emin ni kamekapkapyadya.

¹⁰ Hi Alistalkus e kadwak ni neikelabut ey kantuy dakeyu kanenemnema. Hanniman dama hi Mark e agin Barnabas e kantuy dakeyu dama kunu kanenemnema. Inhel mi lan hi-gayu e hedin um-alid tan, peang-ang yun hi-gatu amleng yu. ¹¹ Anin hi Joshua e hi Justus hakey ni ngadan tu et kantuy dakeyu dama kanenemnema. Huyyadda numan ni tellun Jews hu kamemabbaddang ni hi-gak ni mantuttuddun meippanggep ni nan-ap-apan Apu Dios.

¹² Hi Epaphras e kebebleyan yu ey hakey daman bega-en Jesus Christo, e kantu dama ey dakeyu kanenemnema. Dakeyu kaidadasadasalin kenayun ni hi-gatu tep pinhed tun maka-ihammad hu yuka pengullug nan Jesus ma-lat paka-amtaen yu et u-unnuden yun emin hu pinhed Apu Dios ni pehding yu. ¹³ Nakka ihhudut e nemahhig numan tuka pengiddadasadasalin hi-gayu et yadda tutu-ud Laodicea et yad Hierapolis.

¹⁴ Hanniman damad Demas et hi Lucas e nakappinshed tayun doctor e kanday nemahhig kunu dama daka pannemnem ni hi-gayu.

¹⁵ Ehel yudda etan ni edum tayun kamengullug di Laodicea et hi Nympha niyadda etan kameemmuemmung di baley da e midda kanenemneman emin.

¹⁶ Hedin binidbid yu huyyan tudek, ey ang-ang yu et palaw yu damad Laodicea ma-lat bidbiden da dama, niya bidbid yu dama etan melpullidman ni tudek.

¹⁷ Entan tu liwwan et ehelen yun Arkippus e mahapul ni gibbuhen tu hu impangunun Apu Jesus Christo ni hi-gatu.

¹⁸ Hi-gak e hi Paul e agi yu hu nengitudek eyan nanggillig ni pinhed kun e-helen ni hi-gayu. Dakeyu kanenemneman hi-gak ni kenayun, ey entan tuwak anhan dama liwwan eyad kalebut et idasalan yuwak.

Nakka iddasal e meweddan hi-gayun emin hu binabbal nan Apu Dios.

Ya Nebukul ni Tudek Paul idan Kamengullug di Thessalonica

¹ Hi-gak et di Silas nan Timothy hu kan tudek nunya. Mika panittudek huyyan hi-gayun iThessalonica ni kamengullug nan Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun hi-gada.

Ya elaw ni kapengullug idan tuud Thessalonica

² Kenayun ni kami kamansalamat nan Apu Dios niya dakeyu kaiddasali hedini nemnem dakeyu. ³ Tep hedini kami kamandasal nan Apu Dios e hi Ametayu, ey mika nemnemnema hu kayyaggud ni yuka pehpending gapuh ni yuka pengullug, ya hinlu yun mengippahding ni impanganun Apu Dios tep ya impeminhed yu, niya nengidinelan yun peteg nan Apu Jesus Christo.

⁴ Hi-gayun kaegiegin kamengullug ni nakappinshed Apu Dios, inamta mi e pinutuk dakeyun pambalin tun tuu tu ⁵ gapuh ni kayyaggud ni nambalanan ni nengituttudduan min hi-gayun impahding Jesus ni panyaggudan ni tuu, et kulugen yu. Beken ni ya ehel min ebuh, nem impahding mi hu kabaelan min indawat ni Ispirituh Apu Dios ni mengewwis ni hi-gayu et peang-ang mi e humman ni intuttuddu min hi-gayu ey makulug. Tep inamta yu e yan eman ni nekiha-adan min hi-gayu ey ya panyaggudan yu hu mika nemnemnema. ⁶ Ey kayyaggud et inu-unnud yu hu elaw Apu tayu e hi Jesus Christo henin hi-gami. Anin ni nanligligat kayu tep ya nengabulutan yun intuttuddu mi, et kayu kaum-amleng tep dakeyu kapeamleng ni Ispirituh Apu Dios.

⁷ Et humman hu, hi-gayu law hu pengiu-unnudan idan emin ni kamengullug di probinsiya di Macedonia niyaddad edum ni bebley di Greece. ⁸ Beken diman ni ebuh hu nadngelan ni ehel Apu Dios niya yuka pengullug ni hi-gatu, nem nandingngel anin di edum ni bebley. Anin ni eleg mi e-ehhela hu kakkayyaggud ni nekapkapyan eman ni illian mid bebley yu, ⁹ et yadda tutu-un nangngel hu kamenge-ehhel nunman ni meippanggep ni apnga yun hi-gami niya meippanggep ni nengiwallengan yun menaydayaw ni linggeman ni dios et ya law makulug ni Dios e wadan ingganah hu yuka daydayawa. ¹⁰ Ey daka ene-ehhela hu yuka penehhegedin ellian mewan Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios ni mepullid kabunyan. Hi-gatu ey sinegun Apu Dios eman ni neteyyan tu niya hi-gatu menellaknib ni hi-gatsud pengastiguan Apu Dios idan tuun neliwtan.

2

Ya impahpahding Paul di Thessalonica

¹ Kaegiegin kamengullug di Thessalonica, inamta yu et kayyaggud hu nambalanan ni illian midtan kad-an yu. ² Inamta yu pay e yan eman ni linawwan mid Philippi et han kami umlidtan ey nemahhig hu hinelheltap midman, tep lawah impahpahding dan hi-gami niya kinakkahing dakemi. Nem anin hanniman, ey kayyaggud et impetuled

dakemin Apu Dios ni nengituttudduan min hi-gayun impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu, anin ni dakel ida nemin角度 ni mengippesikked ni hi-gami. ³ Yan nantuttudduan min hi-gayu et mangulug kayu ey eleg maipuun di lawah ni kapannemnem, tep eleg dakeyu haulen niya eleg dakeyu talamen.

⁴ Nem ya kakulugan tu, ey inebulut Apu Dios hu elaw mi et idinel tun hi-gami hu mengituttuuddun impahding Jesus Christo ni panyaggudan tayu. Beken ni ya penettebalan ni tuun hi-gami hu mika gamgami, nem ya pinhed mi ey peamleng mi hi Apu Dios e nengamtan makulug ni wadad nemnem ni tuu. ⁵ Naka-amta yu e beken ni hauhaul niya itek hu mi impahpahding, ma-lat pengal-an min pihhuh yu winu limmu yu, ey anin hi Apu Dios et inamta tu huyya. ⁶⁻⁷ Inamta yu pay e eleg kami mampedaydayaw ni hi-gayu winu hipan tuu, anin ni lebbeng tu et ni meidaydayaw kami tep apostles kami. Impeang-ang min hi-gayu hu henin binabbal idan iinna e daka paka-ippaptek hu u-ungnga da. ⁸ Nakappinhed dakeyu, et mukun inilingitan min immalin mengippeamtan hi-gayun elaw ni penellakniban Apu Dios ni tuun neliwtan. Impeladdan mi biyag mi nemet mebaddangan kayu, tep makulug ni nakappinhed dakeyu.

⁹ Kaegiegi inamta yu pay e yan nantuttudduan min hi-gayun meippanggep ni et-eteng ni impeminhed Apu Dios ni hi-gatsun neliwtan, ey nanligligatan min peteg hu mahapul mi, tep anin hileng niyan kawwalwal et kami kamanggunnu, tep eleg mi pinhed ni kayu meliggatan tep ya mahapul mi. ¹⁰ Hi-gayu et hi Apu Dios hu mengihhuddut e kayyaggud hu impahpahding mi eman ni nekiha-adan min hi-gayu, et humman hu, endi mi nambahulan ni hi-gayun edum min kamengullug. ¹¹ Ey inamta yu e ya impahding min nantuttuddun hi-gayu ey henin kapehding idan a-ammed ni u-ungnga da. ¹² Ina-alluk dakeyu niya sinugun dakeyu ma-lat ya elaw ni pambiyag yu ey mei-unnud di pinhed Apu Dios e nemutuk ni hi-gatsun mekihha-ad ni hi-gatud pan-ap-apan tu et maila-kam itsud dayaw tu.

¹³ Ey et-eteng pay hu mika pansalamatin Apu Dios tep yan eman ni nengituttudduan min hi-gayun ehel tu ey beken ni hi-gami hu ninemnem yun nalpuan tu, nem kinulug yu et abuluten yu e humman ey makulug ni tuttuddun Apu Dios e kaumbaddang ni hi-gatsun nengulug.

¹⁴ Kaegiegi, impanlelehanan yu hu impahpahding idan kebebleyan yun hi-gayu, henin impahpahding idan Jews di Judea idan kebebleyan dan edum dan Jews ni kamengullug nan Jesus Christo.

¹⁵ Hi-gadan Jews hu nematey nan Apu Jesus Christo niyadda la eman prophets ni nunman, ey hi-gada nenegyun ni hi-gami. Daka pabungget hi Apu Dios niya anggebe-hel da edum dan tuu. ¹⁶ Anin ni mi pantuttudduan ni ehel Apu Dios idan Gentiles ma-lat mehelakniban ida niya daka ippahding emin hu kabaelan dan mengippesikked ni hi-gami, et mukun nemahhig bunget Apu Dios ni hi-gada, tep nemahhig humman ni liwat da.

Ya neminhedan Paul ni mambanggad di Thessalonica

¹⁷ Kaegiegi, yan nekemtang ni nandadawwian tayu ey nemahhig e dakeyu kanenemnema. Et humman hu, impahding min emin hu kabaelan min um-alin menang-ang ni hi-gayu, ¹⁸ nema-man hi-gak e

hi Paul e agi yu, nem endi inna-nuk, tep tuwak kataktakan Satanas. ¹⁹ Pinhed min peteg ni um-ali tep hi-gayu kamengippeamleng ni hi-gami niya hi-gayu hu mika namnamahan gungunah min igaggaya mid hinanggan Apu Jesus Christo ni pambangngadan tu, tep kinulug yu intuttuddu min ehel Apu Dios. ²⁰ Makulug ni dakeyu kaigaggaya niya hi-gayu hu gaputun kami kaman-am-amleng.

3

¹⁻² Entanni ey kami kamedandanagin peteg tep mika nenemnema hedini nehammad winu eleg hu yuka pengullug. Et ebuhe kan miy anin manha-ad kami nid Athens et itu-dak midtan hi Timothy, e hakey ni edum min bega-en Apu Dios ni kamengituttuddun impahding nan Jesus Christo ni panyaggudan tayu, ma-lat dakeyu baddangan ni mengihhammad ni yuka pengullug. ³ Niya ma-lat anin ni nemahhig hu lehan yu gapuh ni nengulugan yu ey eleg kayu medismayah et eleg yu iwalleng hu yuka pengullug. Tep inamta yu e kopya tun hi-gatsun kamengullug ni manhelheltap, tep huuya dedan hu planuh Apu Dios ni hi-gatsun tuu tu. ⁴ Anin eman ni wada itsudtan ni emin, et in-inhel min hi-gayu e wadan wada hu panhelheltapan tayu gapuh ni tayu kapengullug. Et deh tu-wangu e immamnu. ⁵ Mukun intudak ku Timothy ditan ey ma-lat tu pepuhdanan hedini inna-nun yuka pengullug, tep enggak mengmenghep ni mengamta. Nakka umkakaguh tep entanniy he-ulen dakeyun Satanas et endi silbitu hu nea-atuan min nantuttuddun hi-gayu.

⁶ Nem ay kayyaggud tep nambangngad hi Timothy ey kakkayyaggud ni emin hu indaddatteng tun meippanggep ni yuka pengullug niya kayu kaman-impipinhed. Ey ine-ehhel tu hu nemahhig ni yuka pannemnem ni hi-gami et mukun ihik kayu kunun menang-ang ni hi-gami. Hanniman daman hi-gami e dakeyu kanenemneman peteg et ihik kamin menang-ang ni hi-gayu. ⁷ Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, anin ni nemahhig hu ligat mi niya lehan min peteg gapuh ni kapehding idan tuu, ey timmuled kami law ni nangngelan min yuka pengullug nan Apu tayu. ⁸ Kami kaman-am-amleng et dammutu law ni mika issipel hu mika panhelheltapi, tep nehammad hu yuka pengullug nan Apu Jesus.

⁹ Kami kametemma hedini hipa inna-nu min mansalamat nan Apu Dios tep ya amleng min hi-gayun nangngelan min nanengtun kayu kamengullug. ¹⁰ Kewa-wa-wa niya kahilehileng ni kami kamandalan nan Apu Dios ma-lat baddangan dakemin mambangngad ditan, et mi tubtuban hedini wada yuka pangkullangid yuka pengullug.

¹¹ Nakka iddasal nan Apu Dios e hi Ametayu et hi Apu tayu e hi Jesus Christo ma-lat iebulut tu hu ellian midtan. ¹² Niya nakka iddasal e hi Jesus Christo e Apu tayu hu mengihhammad ni yuka pan-impipinhedini han-aaggin kamengullug niya impeminhed yun edum yun tuu ma-lat henin impeminhed min hi-gayu. ¹³ Niya petuled dakeyu et nan Jesus Christo e Apu tayu ma-lat ipahding yudda pinhed tun pehding yu, et yallin pambangngadan tun edum tudu tuu tu ey endillin hekey liwat yud hinanggan Ametayu e hi Apu Dios.

4

Ya elaw ni biyag ni mengippeamleng nan hi Apu Dios

¹ Inedal yu hu intuttuddu min hi-gayun kaegiegin pehding yun mambiyag ma-lat peamleng yu hi Apu Dios, et deh e inu-unnud yu. Ey mika ittugun ni hi-gayun pannananeng yun u-unnuden huyyan tugun tep ya tayu kapengullugan Jesus e Apu tayu. ² Inamta yu e huyyaddan mika ittugun ni hi-gayu ey nalpun Apu tayu e hi Jesus Christo. ³ Ya pinhed Apu Dios ey kayyaggud hu elaw yu niya nemnem yu. Ey pinhed tun eleg yu ippahding hu henin kapehding ni makilaki niya makibii. ⁴ Nem mahapul ni amta yun mengekkeneng ni annel yu ma-lat maiunnud etan di pinhed Apu Dios ni pehding ni hambaley et kayyaggud hu pambalanan ni nan-ahwaan yu, ⁵ et beken ni henin kapehding idan eleg mengamtan Apu Dios e anhihimugal hu daka pehding. ⁶ Inhel mi la mewan ni hi-gayu e lawah hedin yu he-uhelen ida edum yu et yu pan-a-ayyaman hu ahwa da, tep nemahhig pengastigun Apu Dios idan henin nunman ni tuu. ⁷ Tep beken ni ya panlawahan hu daitu nemilian Apu Dios ni pantu-u tu, nem pinili daitu ma-lat ya kayyaggud pehding tayu. ⁸ Et humman hu, ya tuun kehgingen tu huyyan tugun ey beken ni ya tuu hu kinehing tu, nem hi Apu Dios e kamengippeellin Ispirituh tun hi-gatsun kamengullug.

⁹ Eleg mahapul ni dakeyu tuggunen di meippanggep ni pan-impipinhedan, tep impeamta dedanggun Apu Dios ni hi-gayun mahapul ni man-impipinhed itsun emin. ¹⁰ Anin yan nunya et kameangang hu yuka pan-impipinhedin hi-gayun kaegiegin kamengullug di Macedonia. Et ya pinhed mi ey pannananeng yu niya ihhammad yu pay humman ni elaw ni yuka pan-impipinhedi. ¹¹ Intugutugun min nunman ni hi-gayu e ya nemnemen yu ey ya linggepan ni biyag yu. Ey entan pekidimdima-u yud biyag ni edum ni tuu. Panhelu kayu kuman menginggunnun inggunu yu e humman la intugun min hi-gayu, ¹² ma-lat lispituhen dakeyuddan eleg mengullug niya ma-lat eleg yu ididdinel hu edum yun tuu.

Ya elaw ni pambangngadan alin Jesus di puyek

¹³ Kaegiegi, pinhed min amtaen yu hu meippahding idallin edum tayun kamengullug ni nangketey ma-lat eleg kayu lumelemung et beken kayun heniddan eleg mangulug e endi namnamah da. ¹⁴ Hi-gatsun kamengullug ey tayu kakulluga e netey hi Jesus, nem sinegun Apu Dios. Et hanniman ida daman emin ni kamengullug nan Jesus e anin ni mettey ida et tegguan idallin Apu Dios et ikuyug idallin Jesus ni pambangngadan tu.

¹⁵ Huyya hu inhel Apu Jesus Christo ni meippanggep ni hi-gatsun kamengullug: Hedin hi-gatsun nanengtun mategullin pambangngadan tu ey beken ni hi-gatsu memengngulu, nem mekiddihhan itsulliddan nangketey ni kamengullug ni menammun Jesus ni ellian tullu mewan. ¹⁶ Yan ellian tullin kelpuan tud kabunyan ey wadalli dedngelen tayun na-let ni ehel ni kaman-eyyag ni hi-gatsun kamengullug, ey umtetkuk ali etan ap-apuddan anghel niya wadalli na-let ni tenul ni tangguyup Apu Dios, et emin ida nangketey ni kamengullug ey metegguan idalli. ¹⁷ Hedin hi-gatsun mategun kamengullug ey mekillaw itsullin hi-gadan

an menammun Apu Jesus di kulput, ey mekihha-ad itsullin emin ni hi-gatun ingganah. ¹⁸ Et humman hu, kayyaggud hedin huyya ia-alluk tayuddan edum tayu.

5

Ya penehheggedan tayun ellian Jesus

¹ Kaegiegi, eleg mahapul ni pekittudek mi hedin pigan ali keipahdingan idan nunya. ² Tep inamta yu e ya ellian Apu Jesus ni manhuwet ey henin kaelliin matekew ni hileng e endi nengamta. ³ Emin idalli tuu ey ida kamakaddinnel tep ya daka pannemnem ey melinggep ida niya endi lawah ni meippahding ni hi-gada, nem eleg da amta e pinhakkeyey kinastigun Apu Dios ida et eleg mabalin ni ida meihwang. Henin nambutsug ni bii e nanna-ud ni heltapen tu degeh ni pan-ungnaan tu.

⁴ Nem hedin hi-gayun kaegiegin kamengullug, man endi yu ketemaan, tep amta yu law hu meippanggep ni ellian Jesus ni manhuwet. Et yan ellian tullu e henin kaelliin matekew ni hileng, ey nandaddan kayulli. ⁵ Tep emin itsun kamengullug ey heni itsu wadad kawwalwal et inamta tayu huyyan meippahding tep tuu daitsun hi-gatun pinili tun mengippahding ni kayyaggud, beken ni ya lawah. ⁶ Et humman hu, mahapul ni eleg tayu lellelgema hu pehpehding tayu, beken ni heniddan eleg mangulug e henidda neugip. ⁷ Yan hileng hu kakeuggipin tuu niya yan nunman hu kedaklan hu kamebutteng. Ey yadda etan tutu-un kangkun eleg mandaddan ey ida kamei-ellig di tutu-un neugip winu nebuteng. ⁸ Nem hi-gatsun kamengullug ey hi-gatsu tuu tu. Et humman hu, mahapul ni kekennengen tayu hu elaw tayu. Ey mahapul ni nehammad hu tayu kapengullug niya nehammad hu tayu kapan-impipinhedi et humman hu heni happyaw tayun ihhani tayud lawah. Ey ya namnamah ni kehellakniban tayu hu kamei-ellig ni helmet tayu eyan tayu kapenehheggedin ellian Jesus. ⁹ Tep hi Apu Dios ey beken ni daitsu pinili ma-lat tayu panlelehanan hu pengastigu tu, nem pinili daitsun mehellaakniban, gapuh nan Jesus Christo e Apu tayun ¹⁰ nengiketey ni liwat tayu, ma-lat makiha-ad itsun hi-gatun ingganah, anin ni mategu itsulli winu netey itsullin ellian tu. ¹¹ Et humman hu, panhimbabaddang kayun mengippetuled ni hanhakkey ni hi-gayu niya panhintutugun kayu, henin yuka pehpehding ni nunya.

¹² Kaegiegi, lispituh yudda pinilin Apu tayun mantuttuddu niya menuggun ni hi-gayu. ¹³ Peang-ang yu hu lispituh yu niya impeminhed yun hi-gada tep ya humman ni ngunu da. Ey kayyaggud hu panuunnud kayu, ma-lat melinggep kayu.

¹⁴ Ya pinhed min hi-gayun kaegiegi ey tugun yudda etan mangkahiga ma-lat humludda. Petuled yu nemnem idan edum yun nedismayah, niya baddangi yudda etan eleg maihammad hu daka pengullug. Ey panhin-a-anus kayu. ¹⁵ Ang-ang yu et hedin wada lawah ni impahding ni edum ni tuun hi-gayu, ey beken ni ya pengiblehan yu hu nenemnemen yu, nem ya kayyaggud ni kenayun hu ipahding yun edum yun kamengullug niyad emin ni tuu.

16-18 Ya pinhed Apu Dios ni hi-gayun kamengullug nan Jesus Christo ey man-am-amleng kayun ingganah, mandasal kayu niya mansalamat kayun Apu Dios di emin ni meippahding ni hi-gayu.

19 Entan tu kahing hu Ispirituh Apu Dios ²⁰ niya entan tu pihul hu kameituttuddun impeamtan Apu Dios. ²¹ Nemnem yudda emin humman ni kameitutuddu, et hedin kayyaggud, ey u-unnud yu, ²² nem hedin lawah, ey iwalleng yu.

²³ Hi Apu Dios e kakelpuin linggep hu mengippeyaggud ni hi-gayu, ma-lat maiingneh hu elaw yud elaw tu. Et emin hu nemnemen yu niya pehding yu * ey mei-unnud di pinhed tu, ma-lat endillin hekey hu liwat yun pambangngadan Apu Jesus Christo. ²⁴ Hi Apu Dios e nemilin hi-gayu ey kameiddinnel ni mengippahding idan nunyan inhel ku.

²⁵ Hi-gayun kaegiegi, idasali dakemi dama anhan ni hi-gayu.

²⁶ Hedin nandaddammu kayun kamengullug, ey peang-ang yu hu nan-impipinhedan yu.

²⁷ Pinhed Apu Dios ni bidbiden yu huyyan tudek ni keemmungan yun emin ni kamengullug ditan.

²⁸ Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal Apu tayun hi Jesus Christo.

---

* **5:23** 5:23 Kan tud Greek ey “ma-lat maipaptek hu nemnem yu, ya linnaweyu niya annel yu.”

Ya Neikadwan Tudek Paul idan Kamengullug di Thessalonica

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gami e hi Paul, hi Silas et hi Timothy. Mika pan-ittudek huyyan hi-gayun iThessalonica ni kamengullug nan Ametayu e hi Apu Dios et hi Apu tayu e hi Jesus Christo. ² Pinhed kun meweddan hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya elaw ni panhuwetan alin Jesus

³ Kayyaggud hu mansalamat kamin kenayun nan Apu Dios gapuh ni hi-gayun kaegiegi, tep kamangkeihhammad law hu yuka pengullug nan Jesus niya impeminhed yun edum yu. ⁴ Et humman hu, dakeyu kaigaggayad emin ni simbaan ni mika lawwin mika pantuttuddui. Mika ene-ehhela hi-gada e kami kaman-am-amleng, tep intultuluy yun mengiddinnel nan Apu Dios, anin ni humman hu kaumhulun ni dakeyu kapanhelheltapaddan edum ni tuu.

⁵ Humman ni nengan-anusan yun ligat yu niya nanlelehhanaan yun impahpahding idan edum yun tuu hu keang-angan tun dayu tun hi-gayu menewwat alin etan ni kayyaggud ni iddawat Apu Dios, tep hi-gatu hu gaputun kayu kamanligligat, nem ya pambalanan tu ey hi-gayu hu lebbeng tun meilla-kam di pan-ap-apuan tu. ⁶ Limpiyuh hi Apu Dios, et humman hu kastiguen tuddalli etan kamengipehelheltap ni hi-gayu. ⁷ Papegen tullid hu tayu kapanligligasin pambangngadan nan Apu tayu e hi Jesus Christo e edum tudda angel tun et-eteng kabaelan da. Yan kelpuan tullid kabunyan ey wada hu kaumhinyab ni apuy di nanlinikweh ni hi-gatu. ⁸ Um-ali et kastiguen tuddalli etan eleg mengamtan Apu Dios e eleg mengullug ni impahding Apu Jesus ni panyaggudan ni tuu. ⁹ Yalli kastiguddan nunman ey lehan dallin ingganah. Ey meiddawwi idallin Jesus, et eleg dalli ang-anga hu et-eteng ni kabaelan tun endi pengi-ingngehan. * ¹⁰ Yan nunman alin aggew ni ellian tu ey nemahhig hu penaydayaw idallin emin ni kamengullug ni hi-gatu, niya anin hi-gayu et daydayawen yulli dama, tep kinulug yu intuttuddu min hi-gayun nunman ni meippanggep ni hi-gatu.

¹¹ Et mukun dakeyu kaiddasadasalin kenayun ma-lat yumaggud hu elaw yu et meingngeh di pinhed Apu Dios ni pambalanan yu e pinili tun tutu-u tu. Ey mika iddasal e gapuh ni kabaelan tu ey baddangan dakeyu ma-lat ipahding yudda etan kayyaggud ni pinhed yun ippahding e kei-ang-angan ni yuka pengullug nan Jesus. ¹² Humman dasal mi ma-lat meidaydayaw hi Apu Jesus Christo gapuh ni elaw yu, niya meilla-kam kayud keidaydayawan tu, tep ya binabbal tu niya binabbal Ametayu e hi Apu Dios.

2

Ya elaw etan ni tuun kelellewwahan

* 1:9 1:9 Ang-ang yu Isaiah 2:10.

¹ Ya e-helen ku law ni hi-gayu ey ya meippanggep ni ellian Jesus Christo e Apu tayu niya keemmungan tayullin menammun hi-gatu. ² Nakka ibbagan hi-gayun kaegiegi e entan kakkaguh yu niya entan takut yu etan ni kandan nedatngan law hu Aggew ni panhuwetan Apu tayuddan tutu-u. Entan keidngeli yu, anin ni kanday huyya impeamtan Ispirituh Apu Dios winu kanday hi-gami nanghel, winu kandalliy intudek min hi-gada. ³ Entan kaheul yu, anin hipa kanda, tep eleg mabalin ni medettengan hu pambangngadan Jesus ingganah dakel ida mengiwwalleng niya mangngenghay nan Apu Dios, niya ingganah ni peang-ang etan kelellewwahan ni tuun tuka kehinga tugun Apu Dios. Huyyallin tuu ey nanna-ud ni meippellaw di impiernoh et manhelheltap diman ni ingganah. ⁴ Humman alin tuu ey ngenghayen tun emin hu meippanggep nan Apu Dios niyadda etan dios ni kadaydayawan edum ni tuu. Ey kantulliy endi edum ni kamedeyyaw nem hi-gatun ebuh. Et an umyudung etan di yuddungngan di Tempol Apu Dios et kantuy hi-gatu hi Apu Dios. *

⁵ Inhel ku dedan ni hi-gayu hu meippanggep idan nunya eman ni wada itsun emin ditan, nem kaw liniwwan yu? ⁶ Inamta yu e eleg mabalin ni mampeang-ang humman ni kelellewwahan ni tuun nunya, tep wada kamengikka-leg ni hi-gatu. Nem mampeang-ang ali hedin medettengan etan aggew ni gintud Apu Dios. ⁷ Anin yan nunya et wadadda etan kamangngenghay nan Apu Dios, nem eleg ni meamta etan kelellewwahan ni tuun kamengipappangngulun hi-gada. Ey eleg ni um-ali ingganah me-kal etan kamengikka-leg ni hi-gatu. ⁸ Hedin na-kal humman ni kamengikka-leg, ey han immali humman ni kelellewwahan ni tuu. Nem yallin ellian Apu tayun hi Jesus ey meippeang-ang hu et-eteng ni kabaelan tu, et heng-aban tulli et mettey. ⁹ Hi Satanas hu mengidwat ni et-eteng ni kabaelan nunman ni kelellewwahan ni tuu, et peang-ang tulli dakel ni miracles niyadda kamengippetnga, ma-lat maheul ida tuu. ¹⁰ Et humman keheulan idalli etan ni tuun umlaw di impiernoh, tep daka kehinga etan makulug ni kameituttuddu e humman et kehellakniban da. ¹¹ Et humman hu, i-abulut alin Apu Dios ni mehe-ul ida et kullugen dalli hu hipan neihlan tuttuddu. ¹² Et kastiguen idallin Apu Dios, tep eleg da kulugen etan makulug ni kameituttuddu, nem nan-am-amleng idan nengipahding ni pinpinhed dan lawah.

Yadda nepilin mehellakniban

¹³ Nem kayyaggud tu mansalamat kamin kenayun nan Apu Dios gapuh ni hi-gayun kaegiegin nakappinhed Apu Jesus, tep pinili dakeyu dedan nan Apu Dios ni mehellakniban et han mawedan emin eya wadan nunya, ma-lat peyaggud dakeyun Ispirituh tu, tep kinulug yu hu makulug ni kameituttuddu. ¹⁴ Hi-gayu pinili tun mehellakniban et itu-dak dakemin an mengituttuddun impeminhed tun hi-gatsun tutu-u, tep pinhed tun meilla-kam kayud keiddeyyawan Jesus Christo e Apu tayu. ¹⁵ Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, ey pannananeng yu hu yuka pengullug, niya entan tu iwalleng ida etan makulug ni intuttuddu mi niya intudek min hi-gayu.

* 2:4 2:4 Daniel 11:36 et Ezekiel 28:2

¹⁶ Hi Jesus Christo e Apu tayu, et hi Apu Dios e Ametayun neminpinhed ni hi-gatsu e nengipetuled ni hi-gatsun kenayun, niya nengipehammad ni dinel tayu gapuh ni binabbal dan hi-gatsu ¹⁷ ey petuled dakeyu niya pe-let dakeyun mengippahding niya menghel ni hipan kayyaggud.

3

Ya nanghelan Paul ni pengiddasalan idan iThessalonica ni hi-gada

¹ Ya manggillig ni e-helen min hi-gayun kaegiegi ey idasali dakemi dama ma-lat baddangan dakemin Apu Dios et anggegannu ey mandingngel hu kaituttuddun Apu Jesus niya meiddeyyaw humman ni ehel tun pengebbulutan idan tuu, henin neipahding ni hi-gayu. ² Ey idasal yun Apu Dios et baddangan dakemi ma-lat meihwang kamid kapehpehding idan mangkaitek niya lawah ni tuu, tep ay dakel ida ni pay hu eleg mengullug nan Jesus Christo. ³ Nem kameiddinnel hi Jesus Christo e Apu tayun mengihhammad ni yuka pengullug niya mengippaptek ni hi-gayu et endi kabaelan Satanas e kelellewwahan ni mene-ul ni hi-gayu. ⁴ Ey kami kamedinnel e yuka itultuluy ni pehding emin hu intuttuddu min hi-gayu, tep baddangan dakeyun Apu Jesus Christo. ⁵ Mika ibbagan Apu Jesus et baddangan dakeyu ma-lat pakawtan yu elaw ni impeminhed Apu Dios niya ma-lat an-anusan yu ligat yu henin nengan-anusan Jesus Christo ni ligat tu.

Ya eleg panhiggai

⁶ Ya pinhed Apu tayun hi Jesus Christo ey entan kaikukkuyyug yuddan edum tayun kamengullug ni mahiga e eleg da u-unnuda tugun min meippanggep ni hinlun manggunnu. ⁷ Inamta yu hu impahpahding mi eman ni wada itsudtan e eleg kami humigan nanggunu, et humman hu pengiu-unnudan yu. ⁸ Et endi mi liniblih, tep mika beyyadin emin hu hipan daka i-alin hi-gami. Inamta yu et anin hileng winu kawwalwal et kami kamanggunnu ma-lat wada ussalen mi, tep eleg mi pinhed ni kayu melilligatan gapuh ni hi-gami. ⁹ Lebbeng et dedan ni hi-gayu ngenamung ni mahapul mi, nem eleg kami mambagan hi-gayu, tep pinhed min peang-ang ni hi-gayu hu kayyaggud ni pengiu-unnudan yu. Et humman gaputun nanhehellu kamin nanggunun ikkelmeg mi eman ni kaweda tayun emin ditan. ¹⁰ Tep ya dedan eman ni wada itsun emin ditan ey intugun min hi-gayu e kan mi ey "Ya tuun kaumhigan manggunnu ey eleg mengngan."

¹¹ Mika ittugun ni hi-gayu huuya, tep dingngel mi e wadadda kunu edum yun mahigan manggunnu et ya tumtumbuk ni edum dan tuu hu daka pehpehding. ¹² Hi Apu tayu e hi Jesus Christo ey eleg tu pinhed hu henin nunman ni elaw, et mukun mika ittugun e humman idan tuu ey kayyaggud tu hu manggunnudda daman pambiyagan da.

¹³ Hi-gayun kaegiegin kamengullug, entan higa yun mengippahding ni kayyaggud. ¹⁴ Hedin wada eleg mengu-unnud eyan intudek min hi-gayu, ey helipat-iyu humman ni tuu et eleg kayu meikukkuyyug ni hi-gatu ma-lat wada inna-nu tun umbaing. ¹⁵ Nem entan kumamman tu ibilang ni buhul yu, nem ibilang yun agi yun tuggunen yu.

¹⁶ Pinhed kun iddawtan dakeyun ingganah ni linggep nan hi Jesus Christo e Apu tayun kakelpuin linggep, anin ni hipa mekapkapyan hi-gayu. Niya pinhed kun baddangan dakeyun ingganah ni hi-gatu.

¹⁷ Hi-gak e hi agiyun hi Paul hu nengipetudek nunya niya hi-gak law kamampengittudek eyan nanggillig ni e-helen ku: Et endi edum ni nak e-helen, nem pinhed kun peamtan hi-gayu e dakeyu kanenemnema. Wadan immatunan yu lad pilmak et yan eyad nakka penuddek e hi-gak nalpuan tu huyyan tudek. ¹⁸ Pinhed kun meweddan hi-gayun emin hu binabbal nan Apu tayu e hi Jesus Christo.

Ya Nebukul ni Intudek Paul nan Timothy

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e apostle Jesus Christo. Hi Apu Dios e kamenellaknib ni hi-gatsun kamengullug, et hi Apu tayu e hi Jesus Christo e tayu kapengiddinnelin menellaknib ni hi-gatsu, hu nemutuk ni hi-gak ni man-apostle. ² Tudek ku huyyan hi-gam e Timothy e nakka ibbilang ni u-ungngak tep ya taka pengullug.

Pinhed kun meweddan hi-gam hu binabbal, ya hemek niya linggep ni kamelpun Ametayu e hi Apu Dios et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya nenugunan Paul nan Timothy ma-lat tugunen tudda dama edum tu ma-lat eleg da ituttuddu hu hin-appil

³ Ya ittugun kun hi-gam ey ya eman inhel ku la et hannak lumaw di Macedonia e kangkuy mahapul ni manha-ad kad Ephesus ma-lat pasiked mudda etan kamengituttuddun neihla. ⁴ Ey ehelim ida tutu-u ma-lat isiked dan um-enab-abig idan legelegem ni neipahding lan nunman niya ehel mu et isiked dan menennenten idan aammed ni nahlagan da, tep endi silbiddan nunman niya kaumhulun kumedek ni kapantutututin edum. Endi ibbaddang idan nunyad pengu-unnudan tayun pinhed Apu Dios tep ya kaumbaddang ey ya tayu kapengullug nan Jesus. ⁵ Nakka pan-ittugun ida huyya ma-lat man-impipinhed itu e meplud kayyaggud ni kapannemnem, yad kayyaggud ni elaw, niyad nehammad ni tayu kapengullug nan Jesus. ⁶ Nem wadadda etan edum ni tuun inwalleng da huyyan tugun et ya linggeman ni endi silbitu hu daka enung-ungbala. ⁷ Pinhed dan hi-gada mangeddan ni kamengituttuddun Tugun Apu Dios ni dinwat lan Moses, nem anin hi-gada et eleg da amta daka e-e-hela, tep eleg da han-awat hu keibbellinan ni daka ituttuddu niya daka ippilit e neiptek ida.

⁸ Amta tayu e huyyan Tugun ey kakkayyaggud, nem mahapul ni nemnemen hedin hipadda kapengittuggunin Apu Dios ni nunya. ⁹ Tep huyyan Tugun ey beken ni an penuggun Apu Dios idan kayyaggud ni tuu, nem penuggun tuddan tuun eleg mengu-unnud ni olden, yadda manghay, yadda eleg mangulug ni hi-gatu, yadda kamengehging ni hi-gatu, yadda kamemihhul ni elaw tu, yadda daka petteya a-ammed da niya edum ni tuu, ¹⁰ yadda makibii niya makilaki, yadda daka i-ulig keinggeh dan laki winu bii, yadda daka ibesik edum dan tuu ni da inggatang, yadda maitek, yadda daka issapatah hu itek, niyadda eleg mengu-unnud ni hipan makulug ni kameituttuddu ¹¹ meippanggep ni impahding Jesus ni panyaggudan ni tuu e huyya indinel nan Apu Dios ni hi-gak ni nak peamtaddan katuutuu. Hi-gatu e Dios ey kamedeyyaw niya kakelpuin amleng.

Ya et-eteng ni hemek Apu Dios nan Paul

¹² Et-eteng hu nakka pansalamatin Jesus Christo e Apu tayu tep imbilang tuwak ni kameiddinnel ni mansilbin hi-gatu, ¹³ anin ni kinakkahing ku, ey pinihupihul ku lan nunman, niya impanlelehhan kudda kamengullug ni hi-gatu. Nem kayyaggud anhan et himmek tuwak Apu Dios, tep eggak la ni mangulug, et eggak amta hu nakka pehpehding. ¹⁴ Kabbabbal ni peteg hi Apu Dios ni hi-gak et baddangan

tuwak ni mengullug ni hi-gatu niya meminshed ni edum kun tuu. Huyyadda ey dammutun pehding tayu gapuh ni tayu kapengullug nan Jesus Christo.

¹⁵ Wada etan kame-me-hel e kantuy “Immali hi Jesus Christo di puyek ni menellaknib idan neliwtan ma-lat eleg kastiguen Apu Dios ida.” Ey makulug huyya, et mukun ya kayyaggud ey kullugen ni emin ni tuu huyya. Ey nakka nemnemnema ey hi-gak hu kee-ettengngan liwat tu. ¹⁶ Nem anin ni nemahhig hu liwat ku et himmek tuwak Apu Dios ma-lat pengi-ang-angan idan tuun binabbal Jesus Christo idan neliwtan, henin hi-gak. Ey ma-lat pengamtaan da e anin ni nemahhig hu liwat ni hakey ni tuu, nem mengullug nan Jesus ey mewedda biyag tun endi pappeg tu. ¹⁷ Et humman hu, hi Apu Dios e Patul ni endi laputu, endi pappeg tu niya eleg meang-ang, hu medaydayaw niya metbal ni ingganah. Hi-gatun ebuh hu Dios. Amen.

¹⁸ Huyyaddan intugun kun hi-gam e u-ungngak Timothy ey neiunnud etan di neipeamta dedan nunman ni pehding mu. U-unnud mudda huyya et apputen mudda buhul Jesus, ¹⁹ ey pannananeng mu hu muka pengullug niya kayyaggud ni nemnem mu, ma-lat endi lawah ni mu nemnemen. Tep wadadda edum ni tuun anin ni inamta da kayyaggud ni u-unnuden da, et inggeb-at dan eleg u-unnuden, et ya nambalanan tu ey iwalleng da hu daka pengullug nan Jesus. ²⁰ Henid Haymenaus nan Alexander e inwalleng kudda et ngenamung hi Satanas ni hi-gada ma-lat masileg idat isiked dan memihhul nan Apu Dios.

2

Ya neiptek ni penaydayaw nan Apu Dios

¹ Ya memengngulun ittugun ku ey iddasalan tayun emin hu tuu ma-lat baddangan Apu Dios ida. Ey pansalamat itsud emin ni hipan kaiddawat Apu Dios ni hi-gatsun tuu. ² Ey idasali tayudda dama apapun gubilnud kebebbley et yadda edum ni kamengipappangngulun bebley ma-lat meandeng hu pan-ap-apu da niya kayyaggud pehding da, et melinggep itsun mengu-unnud ni kayyaggud ni elaw, tep humman pinhed Apu Dios ni pehding tayu. ³ Kayyaggud ida huyyan iddasal tayu, tep huyya kaebbulutan Apu Dios e Apu tayun kaumhelaknib. ⁴ Pinhed tun mehellakniban emin hu tuu niya pinhed tun amtaen da hu makulug meippanggep nan Jesus Christo. ⁵ Huyya pinhed Apu Dios, tep ebuh tun Dios niya endi edum ni tuun mengi-ehneng ni hi-gatsun tuun neliwtan di hinangga tu, nem ebuh hi Jesus Christo e tuun henin hi-gatsu. ⁶ Immali Jesus et iketey tu liwat emin ni tuu eman ni gintud Apu Dios ni ellian tu. Huyya keang-angan tun pinhed Apu Dios ni mehellakniban emin hu tuu et eleg ida makastigu. ⁷ Ey mukun pinili tuwak nan Apu Dios ni hakey ni apostle ma-lat nak itutuddudan beken ni Jews hu makulug ni kameituttuddun kehellakniban da gapuh ni pengullugan dan Jesus. Huyyan inhel ku ey makulug, beken itek.

⁸ Pinhed kun anin di attun kakeemmungiddan kamengullug ni menaydayaw nan Apu Dios ey yadda lalakki hu mandasal e itta-gey da ngamay da. Huyyaddan lalakki ey mahapul ni beken idan matutut winu mabunget.

⁹ Ya pinhed ku damaddan bibi-i ey iyayyaggud dan mambalwasi, e beken ni anhihimugal ni kaumbenggang niya nekangngina hu

ibbalwasi da. Ey beken ni nehalman kumamman hu pehding dan mengiyayyaggud ni annel da. Ey beken ni kayyaggud hedini dakele hu da pehding ni bewek da niya dakele hu ihha-ad dan balituk niya hipan nebalol ni tengede di annel da. ¹⁰ Nem ya importanteh ey ya kakinayyaggud ni elaw e humman keang-angan kumaddan ni makulug ni kapengullug ni hakey ni bii.

¹¹ Ey hedini mandeyyaw kayun Apu Dios, ey mahapul ni umeneeng ida bibi-i et mandeddenggel idan ebuh niya mekanggununuda. ¹² Eggak i-abulut e yadda bibi-i hu mantutuddu niya mengipappangnguluddan lalaki. Ya pinhed ku ey umeneeng ida nisi et mandeddenggel idan ebuh. ¹³ Tep yan nanletuan Apu Dios ni tuu ey nebukul hu lakin lintu tu e hi Adam, et han hi Eva. ¹⁴ Ey ya etan bii e hi Eva hu hineul Satanas et manliwat, beken hi Adam hu hineul tu. ¹⁵ Nem anin ni hanniman e nakahhul hi Eva, et mehella kniban ida biin pan-unggaan da, † hedini pannananeng dan mengullug nan Jesus, pinheden da hu edum dan tuu, pannananeng da kayyaggud ni elaw da, niya kekkennengen da annel da.

3

Ya kayyaggud ni elaw ni mahapul et han mabalin hu hakey ni tuun mengipappangnguluddan kamengullug

¹ Makulug etan kandan “Hedini pinhed ni tuun mengipappangnguluddan kamengullug ey kayyaggud humman ni ninemnem tun pehding.” ² Nem ya mengipappangngulun hi-gatsun kamengullug ey mahapul ni kayyaggud hu elaw tu ma-lat endi umhulun ni wada lawah ni me-hel meippanggep ni hi-gatu. Mahapul ni hakey ahwa tu e beken ni makibii. Ey mahapul ni hangkekkenneng tu annel tu, endi hingal tuddan tuun kaum-alid baley tu niya wada kabaelan tun mantutuddun ehel Apu Dios. ³ Ey beken ni mabuteng, beken ni anin ni ekket et umbunget, nem kababbal, beken ni matutut niya eleg tu gamgami pihhuh. ⁴ Mahapul ni hantugun tu pamilyah tu ey kapaka-u-unnudaddan u-ungga tu, et daka pekallispituha. ⁵ Humman ida mahapul, tep hedini eleg tu hantugun pamilyah tu, endi dama kabaelan tun mengippangnguluddan kamengullug nan Apu Dios. ⁶ Ey mahapul ni beken ni pakeilepu tun mengullug, tep entanni ey igaggaya tu saad tu et kastiguen Apu Dios e henin Satanas. ⁷ Ya hakey ni gaputun mahapul ni kayyaggud elaw tu ey ma-lat lispituhun idan eleg mengullug, tep hedini eleg, man pihhulen da, et humman hu pengapputan Satanas e heni tu kinna. Huyya hu mahapul ni elaw ni mengipappangngulu.

Ya kayyaggud ni elaw ni mahapul et han mabalin ni umbaddang hu hakey ni tuu etan ni kamengipappangngulun kamengullug

⁸ Hanniman ida dama etan umbaddang idan kamengipappangngulun kamengullug e mahapul ni kayyaggud hu elaw da: Eleg ida manittek, eleg ida mambuttebutteng niya beken ni ya pihhuh hu daka gagamgi. ⁹ Pakkaw pannananeng da hu daka pengullug ni impeamtan Apu Dios ni hi-gatsun kamengullug, niya mahapul ni kayyaggud

* 2:14 2:14 Genesis 3:1-6 † 2:15 Ya hakey ni keibbellinan nunya ey ya bii hu nenguingnan Christo e kaumhelaknih.

daka pehpehding ma-lat melinggep hu nemnem da. ¹⁰ Mahapul nin peang-ang da e ida kameiddinnel, et han yu abulutaddan umbaddang idan kamengippappangulun kamengullug.

¹¹ Hanniman ida daman biin kaumbaddang * e mahapul ni kayyag-gud hu elaw da niya beken idan metumbuk. Ey mahapul daman hankekkeneng da annel da niya ida kameiddinel di emin.

¹² Ya edum ni pinhed kun ittugun idan lalakkin kaumbaddang ey mahapul ni hakey ahwa da e beken idan makibii, hantugun da u-ungnga da niya kabaelan dan ippaptek hu familyah da. ¹³ Tep yadda etan mahlun umbaddang idan kamengullug ni kakkayyaggud daka pehpehding ey tetebalen idan tuu niya wada dinel dan menge-ehhel ni daka pengullug nan Jesus.

Ya etan nekalligat ni meewwatan ni tayu kakulluga

¹⁴ Nakka pan-ittudek ni emin eya pinhed kun ittugun ni hi-gayu, anin ni nakka nenemneman anggegannullu ellian kun menang-ang ni hi-gayu, ¹⁵ ma-lat hedin wada ketaktakan ku et enggak pakeali, ey amta yu pehpehding yud yuka keemmungin menaydayaw nan Apu Dios e wadan ingganah. Tep hi-gatsun kamengullug hu kamengi-ehheng ni makulug ni kameituttuddu meippanggep nan Jesus Christo. ¹⁶ Endi an kei-ingngehan etan ni impeamtan Apu Dios ni hi-gatsu e humman tayu kakulluga. Inamta tayu e makulug huuya tep wada etan na-hel ni kantuy:

Hi Christo ey nambalin ni tuu et peamtan Ispirituh Apu Dios e hi-gatu ey kakkayyaggud ni peteg. Hi-gatu ey inang-ang idan anghel niya neipeamtad kebbebley hu meippanggep ni hi-gatu et wadadda nengulug ni hi-gatu. Entanni ey impaenamut Apu Dios di kabunyan e keiddeyyawan tu.

4

Ya elaw idan kamengituttuddun neihla

¹ Impeamtan Ispirituh Apu Dios e makulug ni hakey alin aggew ey wadaddalli mengiwalleng ni daka pengullug nan Jesus Christo, tep mehe-ul idallin neihlan tuttuddun kamelpuddan dimonyoh. ² Yadda mengituttuddun kaituttuddun dimonyoh ey yadda etan tutu-un maitek e heni numan kakkayyaggud hu daka pengehe-ehhel, nem ebuh lawah ni wadad nemnem da, tep hi Satanas e apun emin ni lawah hu kamenettengged ni hi-gada. ³ Ituttuddu dalli e kanday pi-yew pengahwaan ni edum ni tuu niya pi-yew ni kennen hu edum ni kamekkan. Nem neihladda, tep emin kamekkan ey lintun Apu Dios ma-lat emin ida hu kamengullug ni daka ewwasi hu makulug ni kameituttuddu ey kennen da hedin nansalamat idan Apu Dios. ⁴ Tep kayyaggud emin hu lintun Apu Dios et endi hu mekkan ni kamepi-yew hedin mansalamat itsun nengidwatan tuddan nunman. ⁵ Dammutun kennen tayu hu linggeman ni kamekkan, tep humman hu kan ni ehel Apu Dios niya hedin mansalamat itsun hi-gatu.

⁶ Hedin ittuttuddum ida huayan inhel kun hi-gam di edum tayun kamengullug ditan ey kayyaggud kan bega-en Jesus Christo. Humman keang-angan tu e nanengtun muka eddaeddala hu kameituttuddun

* **3:11** 3:11 Ya edum ni keibbellinan nunya ey ahwaddan lalakkin kaumbaddang.

mengippehammad ni kapengullug niya muka u-unnuda hu kayyaggud ni kameituttuddu. ⁷ Entan pantaktaktak ni meki-enna-abbig meippanggep ni linggeman ni beken ni keiddeyyawan Apu Dios. Ya kayyaggud kumaddan ni pehding mu ey adaadal mu hu elaw ni keihhammadan ni muka pengullug nan Apu Dios. ⁸ Tep humman hu importanteh, henin exercise e wada panyaggudan tud annel, nem kedukdul hedini ya kapengullug nan Apu Dios hu meihhammad, tep ya kapengullug ey beken ni panyaggudan tayun nunyan ebuh, nem panyaggudan tayun ingganah. ⁹ Huyyan inhel ku ey makuug et mukun kayyaggud et hedini kullugen idan tuu, tep panyaggudan da. ¹⁰ Et humman hu, mahapul ni pannananeng tayun mengippeamtan meippanggep nan Apu Dios anin ni neligat. Tep itsu kamedinnel e hi Apu Dios e wadan ingganah hu kamengippaptek ni emin ni tuu, nemamadda hu kamengullug.

¹¹ Ituttuddum di edum mun tuu ida huyyan intugun kun hi-gam. ¹² Peang-ang mu hu kayyaggud ni elaw muddad edum mun kamengullug di muka penepit, yad muka pehding, yad impemihned mun edum mu, yad muka pengullug nan Apu Dios niya kayyaggud ni muka pannemnem, ma-lat hi-gam pengiu-unnudan da. Hedini hanneya pehding mu, ey endi pemihhul dan hi-gam, anin ni u-ungnga ka nem hi-gada. ¹³ Ya pehding mu, ingganah alin ellian ku, ey ibidbid muddan kamengullug hu impatudek Apu Dios niya ehel mu keibbellinan tu, niya tugun mudda ma-lat u-unnuden da. ¹⁴ Entan tu iwalleng hu kabaelan mun indawat ni Ispirituh Apu Dios ni nunman lan nengitapewan idan ap-apun kamengullug ni ngamay dad ulum, et peamta da e wada humman ni kabaelan mu.

¹⁵ Nemnemnem mu huyyan tugun ku et paka-u-unnudem et angangen idan tuu e nehammad hu muka pengullug. ¹⁶ Helipat-im et ya kayyaggud ni ingganah hu elaw mu, niya pepuhdanim et ya makulug ni ebuh hu ituttuddum. Tep hedini u-unnuden mu huyyan tugun, ey beken ni hi-gam ni ebuh hu meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu, nem anin idan etan ni mengngel ni ituttuddum.

5

¹ Entan tu ibunget ida nangkea-amma hedini wada neihaan da, nem pebabbabbal mun ehelidda e heni mudda a-ammed. Ey ibilang mudda kamampenikken ni lalakkin heni udidyan mudda. ² Ey yadda dama nangkei-inna, ey ibilang mudda daman heni inam ida, niya peang-ang mu kayyaggud idan bibi-in kamenikken e heni mudda udidyan.

³ Hi-gayun kamengullug hu memaddang ni edum yun kamengullug ni bibi-in nebalun endi mengippaptek ni hi-gada. ⁴ Nem hedini wada u-ungnga da winu inap-apuda, ey ngenamung idan mengippaptek ni hi-gada. Tep hedini makulug ni pinhed ni u-ungnga da et ya inap-apu da hi Apu Dios, man mahapul ni heni da dama beyyadan hu nengipenaptekan idan a-ammed dan hi-gada, tep humman pinhed Apu Dios. ⁵ Nem ya etan nebalun biin endin hekey hu memaddang ni hi-gatu, ey ebuh katteg hi Apu Dios ni tuka iddinel ni mengippaptek ni hi-gatu, et kamandasal ni kewa-wa-wa niya kahilehileng. ⁶ Nem ya etan nebalun biin ebuh hu pan-amlengan tu eyad puyek ni tuka nenemnema ey anin ni mategu et heni netey. ⁷ Itugun muddan

kamengullug huuya ma-lat eleg ida mapihul. ⁸ Nem hedin wada tuun eleg tu ippaptek ida agi tu, nema-ma hu pamilyah tu, ey endi silbin tuka pengullug, tep beken ni hanniman hu elaw ni kamengullug. Hedin henin nunman hu elaw ni hakey ni kamengullug, ey kedukdul etan eleg mangulug nem hi-gatu, tep anin yadda eleg mangulug et daka ippaptek hu pamilyah da niyadda agi da.

⁹ Hedin wada nebalun biin meputtuk ni umbaddang idan kamengullug, ey pakkaw ni ya na-nem toon tu winu nehuluk, pinhakkey ni ebuh nengahwaan tu, ¹⁰ nandingngel e kayyaggud elaw tu e impaptek tu uungnga tu et nekattugun ida, kameka-apngaddan kaumdutuk di baley tu, kababbal ni memaddang idan edum tun kamengullug, e eleg tu ukkuhan umbaddang idan tuun wada ligat da niya tuka itultuluy ni meminhed ni mengippahding ni kayyaggud. Hedin impenahding tu huuyan emin, man abulut yun umbaddang.

¹¹ Entan tudda i-dum ni umbaddang hu nebalun bibi-in eleg mei-inna, tep nelakah ni melumman hu nemnem da, et entanniy nambintan ida et iwwalleng da hu impangunun Jesus Christo ni hi-gada. ¹² Et hedin hanniman, ey mepihul ida, tep kinyat da hu impakulug dan baddangan dadda kamengullug. ¹³ Hakey pay ey entanniy umhigadda et pelinlinwannan dan mekiyenuyyuddung di kabelebeley et ya tumbuk kumedek hu pehpehding da, ey anin endi kelebengan da et mekibibbiyang ida niya linggeman ni endi silbitu hu ennungbalen da. ¹⁴ Mukun ya nakka ittugun idan nebalun bibi-in eleg mei-inna ey heballi mambintan ida ni-ngangu et man-ungngadda et wada ippaptek dad baballey da ma-lat endi an pemihul idan buhul tayun hi-gatsun kamengullug. ¹⁵ Tep wadadda edum ni nebalun bibi-in nengiwalleng ni makulug ni elaw, et ya elaw Satanas hu da law kau-unnuda.

¹⁶ Hi-gayuddan kamengullug, ey ipaptek yu hu agiyun nebalun bii hedin wada, et beken ni ya edum yun kamengullug hu mengippaptek ni hi-gada, ma-lat wada inna-nu dan mengippaptek idan edum ni nebalun bibi-in endi agi dan mengippaptek ni hi-gada.

¹⁷ Ya hakey mewan ni pinhed kun ittugun ey ang-ang yu et idwat yu hu lebbengtun iddawat yun tangdan idan kamengipappanggulun hi-gayun kamengullug, nema-ma hedin mahludda numan ni mantuttuddun ehel Apu Dios. ¹⁸ Mahapul ni pehding yu huuya, tep humman keibbellinan ni inhel Apu Dios ni kantuy "Entan tu benget hu hunghung ni newang ni kaman-illik ni pagey, et anin ni umkan ni tuka pan-illika." Ya hakey pay ni neitudek ey kantuy "Ya kamanggunnu ey mahapul ni metangdanan." ¹⁹ Hedin wada hakey ni kamengipappanggulun hi-gatsun kamengullug ni indeekan dan lawah, man entan kulug tu hu hipan daka idded-ek, tep pakkaw ni wada dewwa winu tellun mengihhuddut ni kakulugan tu. ²⁰ Nem hedin neamtaan e makulug ni nambahul, ey tugun yud hinanggan emin ni kamengullug, ma-lat denglen idan edum, et tumekut idan manliwwat.

²¹ Timothy, pakadngel mu eya tugun kun hi-gam niya nemnem mu e hi Apu Dios et hi Jesus Christo niyadda anghel e bega-en da, ey daita kauh-uhdungin daka kapampenugguni. Hedin wada ippanuh mun nanhallaan ni dewwan tuu, ey ebuh tu ipahhig ni hakey, nem pan-inggeh mu hu penuwet mun hi-gada.

²² Entan tu panhinaggahaggag hu pemillian yun pan-ap-apu yun kamengullug, tep mahapul ni paka-amtaen yu ni hu elaw da hedin kayyaggud. Tep hedin lelgemen yu, ey mekibbehul kayun hi-gatu hedin wada pehding tun lawah. Et humman hu, mahapul ni paka-ang-ang yu et endi yu ippahding ni henin nuntan ni pambehhulan, nem ya kayyaggud ni emin ipahding yu.

²³ Ya hakey ni ittugun kun hi-gam ey beken ni ya danum ni ebuh hu inum mu, nem inum kan ekket ni meinum ma-lat bumaddang di egeh mun e-eggel ni dimmegeh et ya edum ni degeh mun muka panligligasi.

²⁴ Ya liwat ni edum ni tuu ey ka-ang-ang, et inamta tayu e mekastiguddallin edum ni aggew. Nem wadadda etan edum ni eleg meamtan nunya hu lawah ni daka pehpehding, nem meamtaan alin hakey ni aggew. ²⁵ Wadadda dama edum ni tuun kamaka-amta hu kayyaggud ni daka pehpehding. Nem wadadda edum ni kayyaggud daka pehpehding, nem eleg meamtan nunya, nem meamtallin edum ni aggew.*

6

Ya pehding ni himbut

¹ Hi-gayun himbut ni kamengullug ey mahapul ni lispituhen hu apu yu ma-lat eleg mapihul hu ngadan Apu Dios et ya kameituttuddun tugun tu. ² Et hedin kamengullug ida dama ap-apu yu, ey ambeken ni yu penghel ey anin ni eleg yu peka-u-unnuda, haggud kayu kamengullug ni dewwa, nem paka-u-unnud yu anhan law, tep humman idan yuka ingungunnui ey ida kamengullug nan Christo henin hi-gayu, niya nan-inggeh hu impeminhed tuddan apu yud impeminhed tun hi-gayu.

Endi edum ni tayu u-unnuden nem ebuh hu elaw Apu Dios

Timothy e u-unggak, mahapul ni paka-ittugun mu niya ituttuddum ida huyyan hi-gada ma-lat paka-u-unnuden da. ³ Nem hedin wadadda edum ni hin-appil hu daka ituttuddun eleg maiinggeh di kaituttuddun Apu Jesus Christo e humman tayu kau-unnuda, ⁴ ey ida kapehiyyahiyya niya endi inamta da. Pinhed dan mammaymayakmak niya ida kamekittuttut ni meippanggep ni keibbellinan ni ehel Apu Dios. Endi silbitu huyya tep ya pambalinan tu ey man-in-aameh hu tuu niya mantututut ida et dakel e-e-helen dan lawah ni edum da niya lawah pannemnem dan edum da. ⁵ Ey mambabakal ida tep binahbah ni lawah hu nemnem da et eleg da law hengguda hu makulug ni kameituttuddu. Neihla nemnem da, tep kanda na-mu ngu nem umkedangyan ida hedin u-unnuden da hi Apu Dios.

⁶ Nem makulug ni yadda etan tuun kamengu-unnud nan Apu Dios ey et-eteng amleng dan hipan wadan hi-gada, niya hi-gada hu kameibbillang ni nehammad ni kedangyan. ⁷ Tep nebalbalol hu kapengullug nan Apu Dios nem ya kinedangyan, tep yan neiungngaan tayu ey endin hekey tayu in-ali, et yan ketteyyan tayu ey endin hekey hu tayu ellan anin hipan lemu tayu. ⁸ Et humman hu, hedin wada kennen niya wada balwasi tayu, man hiyya humman. ⁹ Nem

* **5:25** 5:25 [24-25] Inhel Paul huyya ma-lat tuduen Timothy idan ebuh hu tuun kamaka-amta hu kayyaggud ni daka pehpehding ni mambalin ni mengipappangnguluddan kamengullug.

yadda tuun ya keddangyanan da hu daka nenemnema, ey nelakah idan mehe-ul di panliwwatan da niya pinpinhed dan mengippahding ni lawah. Nem ya pambalanan tu ey kebabhan da. ¹⁰ Tep ya impeminhed ni pihhuh hu kaumhulun ni kapengippahdingin tuun dakel ni lawah. Wadadda edum ni nangkehaul et iwelak da hu daka pengullug nan Jesus, tep ginamgaman da pihhuh, et humman hu himmulun ni maggeh hu nemnem da.

¹¹ Nem hedin hi-gam, Timothy e pinutuk Apu Dios ni an mengituttuddun meippanggep ni hi-gatu, et humman hu, entan tu u-unnud hu kapehpehding idan nunyan lawah ni tuu. Nem u-unnud mu hu elaw ni kayyaggud et ya pinhed Apu Dios ni ipahding mu. Pannananeng mu hu muka pengullug, ya impeminhed mun edum mun tuu niya binabbal mun hi-gada. Ey anusim emin hu kamekapkapyan hi-gam. ¹² Ihammad mu hu muka pengullug anin ni neligat, et heni ka etan ni meki-apput e pehding mun emin kabaalan mu ma-lat mengapput ka. Ey nemnem mu e nanna-ud ni meilla-kam kad biyag ni endi pappeg tu e humman nemilian Apu Dios ni hi-gam. Ey humman ni muka pengullug hu in-eheehel mud hinanggaddan dakel ni tuu. ¹³ Ey nemnem mu e hi Apu Dios e kamengidwat ni emin ni biyag et hi Jesus Christo e nanghel ni makulug nan Pilate eman ni nebigitalan tu ey amta da huyyan ittugun kun hi-gam. ¹⁴ Pannananeng mun u-unnuden ni emin hu neitugun ni hi-gam ma-lat endi an meippebehul ni hi-gam ingganah ni pambangngadan alin Apu tayu e hi Jesus Christo ¹⁵ ni aggew ni gintud Apu Dios. Endi edum ni ap-apun heni hi Apu Dios e kamedeyyaw. Hi-gatu hu Patul idan emin ni patul niya Ap-apun emin ni ap-apu. * ¹⁶ Hi-gatun ebuh hu eleg mettey. Yad kad-an tu ey kaumhulin peteg et endi mabalin ni meihnup diman. Endi nenangang ni hi-gatu niya endi mabalin ni menang-ang ni hi-gatu. Daydayaw tayu hi Apu Dios ey abulut tayu e hi-gatu keta-ta-geyyan ni man-apapun ingganah. Amen.

¹⁷ Timothy, itugun muddan kekeddangyan e eleg da ippahhiya niya eleg da iddinel hu kinedangyan da, tep nelakah ni metellak hu kinedangyan. Nem hi Apu Dios hu mahapul ni iddinel da, tep hi-gatu kamengidwat ni emin ni kayyaggud ni pan-am-amlengan ni tuu. ¹⁸ Itugun mun hi-gada et ipahding da kayyaggud, et humman hu heni ikkedangyan da. Ey itugun mun hi-gada e kayyaggud hedin madewat ida niya hehmeken da edum dan tuun kamanligligat. ¹⁹ Tep hedin ippahding da huyya, man medinnel ida e ya nehammad ni ikkedangyan dad kabunyan ni hakey alin aggew ey ya biyag ni endi pappeg tu. Tep kedukdul hu humman ni biyag nem ya kinedangyan eyad puyek.

²⁰ Timothy, paka-ippaptek mu hu impangunun Apu Dios ni hi-gam. Entan tu hangud hu kameituttuddun beken ni keiddeyyawan tu, tep endi silbitu humman. Ey entan keidngelin ehel idan kamengehging ni ehel Apu Dios e kanday ya daka ittuttuddu hu nehammad ni adal. Nem neihalladda kaya, ²¹ tep wadadda nehaul ni nengulug ni nunman ni tuttuddu et inwalleng da kumedek hu daka pengullug nan Jesus.

Ya dasal ku ey meweddin hi-gayun emin hu binabbal Apu Dios.

* 6:15 6:15 Psalm 136:3

Ya Neikadwan Intudek Paul nan Timothy

¹ Nalpu huyyan tudek ni hi-gak e hi Paul e apostle ni pinutuk Apu Dios ni mengippeamtaddan tutu-u meippanggep ni biyag ni endi pappeg tun impakulug tun dewwatan tayu, hedin kullugen tayu hi Jesus Christo. ² Tudek ku huyyan hi-gam e Timothy, e nakka ibbilang ni u-unggak.

Pinhed kun meweddand hi-gam hu binabbal, ya hemek et ya linggep ni kamelpun Ametayu e hi Apu Dios et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Intugun Paul nan Timothy e ihhammad tu tuka pengullug

³ Timothy, nakka mansalamat nan Apu Dios tep ya muka pengullug. Kayyaggud nemnem kun nakka pengu-unnudin hi-gatu henin kapengullug ida lan aammed ku. Kewa-wa-wa niya kahilehileng ey daka kaiddasali. ⁴ Hedin ninemnem ku hu ninengihan mun neniyanan daka, man pinhed kun ang-angen daka mewand et man-amamlenggak. ⁵ Inamtak e nehammad hu muka pengullug nan Jesus henin kapengullug nan apum e hi Lois et hi inam e hi Eunice. ⁶ Mukun penemnem kun hi-gam ma-lat itultuluy mun mengussal ni kabaelan mun mantuttuddun indawat Apu Dios ni nengita-pewan kun ngamay kud ulum. ⁷ Tep ya Ispirituh Apu Dios ni indawat tun hi-gatsun kamengullug ey beken ni hi-gatu kakelpuin takut winu baing, tep hi-gatu kakelpuin kabaelan tayun mengu-unnud ni tugun tu, ya peminhedan tayun edum tayu niya penuggun tayun annel tayu.

⁸ Et humman hu, entan baing ni mengituttudun meippanggep nan Jesus e Apu tayu. Ey entan tu ibeing eya neikelabutan ku gapuh ni nakka pengu-unnudin Jesus. Nem abulut mun mekililligat ni pengituttudduan mun impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu, tep iddawat Apu Dios hu kabaelan mun mengan-anus ni ligat mu. ⁹ Hinelakniban daitsun Apu Dios ma-lat mengu-unnud itsun hi-gatu. Nem beken ni gapuh ni kayyaggud ni tayu kaippahding, nem gapuh ni binabbal tun hi-gatsu e humman hu pinhed tun pehding, tep ingkatey Jesus Christo hu liwat tayu. Humman dedan hu wadad nemnem tun pehding tu et han mawedan emin eya wadan nunya. ¹⁰ Et yan nunya, ey neipeang-ang law humman ni binabbal tun inlian Jesus Christo et helakniban daitsu niya inapput tu katey ni netagwan tu, et humman pengamtaan tayu e metegguan itsulli daman ketteyyan tayu niya meidwatan itsun biyag ni endi pappeg tu gapuh ni pengullugan tayun kameituttuddun impahding Jesus ni panyaggudan tayun emin ni tuu. ¹¹ Pinutuk tuwak Apu Dios ni hakey ni apostle tu et itu-dak tuwak ni an mengituttuddun impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. ¹² Humman hu gaputun nakka panlelehmani eyad kallabbuttan. Nem eggak ibbaing, tep inamtak etan nakka kulluga e hi Apu Dios niya nakka medinnel e kabaelan tun mengippaptek ni hi-gak ingganah ni keddetengan alin aggew ni panhuwetan tun tuu.

¹³ Pannananeng mun u-unnuden ida huyyan neiptek ni kameituttuddun dinggel mun hi-gak niya pannananeng mu hu muka pengullug niya impeminhed mu gapuh ni neiegian tayun Jesus Christo. ¹⁴ Et ya etan Ispirituh Apu Dios ni wadan hi-gatsun kamengullug hu

pangidinelim ni umbaddang ni hi-gam ni mengituttuddu etan ni indinel Apu Dios ni hi-gam.

¹⁵ Amtam e insiked idan emin ni kamengullug di Asia ni memaddang ni hi-gak, anin di Pigelus nan hi Hermogenes. ¹⁶ Nem kayyaggud et wada hi Onesiporus ni eleg bumeing ni immalialin nengidu-ngaw ni hi-gak di deya kallabbutan. Pinhed kun mewedda hu hemek nan Apu Dios ni hi-gatu niyadda pamilyah tu, tep binenaddangan tuwak numan. ¹⁷ Yan eman ni inlian tudya Rome, ey tuwak numan hinemahemak et hamaken tuwak di kallabbutan. ¹⁸ Ey inamtam dama e et-eteng hu imbaddang tun hi-gak eman ni wada kamid Ephesus. Pinhed kun mewedda hu hemek nan Apu Dios ni hi-gatun pambangngadan alin Apu tayu e hi Jesus ni menuwet ni emin ni tuun hakey alin aggew.

2

Ya tugun Paul ni pangan-anusan Timothy ni ligat

¹ Hi-gam e u-ungngak Timothy, idinel mu hi Jesus Christo ni memaddang ni hi-gam, tep et-eteng binabbal tun hi-gatsun kamen-gullug. ² Yadda etan diddingngel mun intuttudduk di dakel ni tuu, ey ittuttuddum damaddad kameiddinnel ni tuu, ma-lat ittuttuddu da damad edum dan tuu.

³⁻⁴ Isipel mu hu muka pekilelehhanin hi-gami gapuh ni muka pengullug nan Jesus, tep heni ka sindalu tu. Ya sindalu ey ebuh hu nansindaluan tun tuka nemnemnema, eleg tu hengnguhengnguda hu elaw ni beken ni sindalu, ma-lat peamleng tu ap-apu da. ⁵ Hanniman dama hu kameki-apput e eleg mabalin ni mengapput hedini eleg tu u-unnuda hu elaw ni peki-apputan. ⁶ Henin kamangege-ud e hedini ipapaptek tu hu inggaud tu, man dakel enni tu. ⁷ Nemnem mudda huyyan intugun kun hi-gam et baddangan dakan Apu Dios ni mengewwat idan nunya. *

⁸ Entan tu liwwan hi Jesus Christo e helag David e nangkapyan tuu et matey, nem netagwan. Huyya kayyaggud ni impahding Jesus ni panyaggudan ni tuun nakka peennamta. ⁹ Ya nakka pengituttudduin nunya hu gaputan neikelabatan ku et nakka panlelehhanin niya nebangkilingngak e heni et-eteng bahul ku. Nem anin na-mun pesikked da-ak ni mengituttuddun ehel Apu Dios, et nanengtun meituttuddu ngu dedan. ¹⁰ Et mukun nakka ennusi ligat ku ma-lat mahelakniban ida etan pinilin Apu Dios ni mengullug nan Jesus Christo e hi-gatu hu kamenellaknib ni neliwtan, et mekidaydayaw idallin hi-gatun kenayun. ¹¹ Makulug eya ehel ni kantuy

"Hedin nekiketey itsun hi-gatu, man mekittегgu itsulli daman hi-gatu.

¹² Hedin an-anusan tayu ligat tayu et eleg tayu issiked ni mengu-unnud nan Jesus, ey meki-ap-apu itsullin hi-gatu. Nem hedini ibbaing tayu hi Jesus, ey ibbaing daitsulli dama e kantuy beken daitsun tuu tu. ¹³ Anin ni hin-addum ni eleg tayu u-unnuda, et nanengtu ngu dedan ni ippaptek daitsu, tep eleg tu kekyata hu impakulug tun pehding tu."

* **2:7** 2:7 [3-7] Inhel Paul nan Timothy hu meippanggep ni sindalu, ya kameki-apput niya kamangege-ud ma-lat awatan nan Timothy ey ya tuun pinhed tun ellan hu tuka namnamaha ey tuka ebbuluta hu ligat tun pengelaan tu et tuka ippatna hu kabaelan tu.

Ya pehding ni pengippeamleng nan Apu Dios

¹⁴ Penemnem muddan kamengullug huyyaddan intugun ku ma-lat eleg da liwwanen. Ey ehel mun hi-gada e eleg pinhed Apu Dios ni yu pantutututan hu keibbellinan ni hipan ehel, tep endi silbitu niya umbabbah kumedek ni kapengullug idan kameneddengngel.

¹⁵ Ipatnam emin kabaelan mun mengippeamleng nan Apu Dios ma-lat tettebalen dakan hi-gatu. Ey ya neiptek hu ipahding mun mengituttuddun ehel tu ma-lat eleg ka mabeingan. ¹⁶ Entan tu deddengngel ida kameituttuddun beken ni keiddeyyawan Apu Dios, tep endi silbiddan nunman, nem umhulun kumedek ni kebabbahan ni kapengulug idan edum. ¹⁷ Tep humman idan daka ituttuddun neihla, ey heni gannan kameihhinnap di annel ni tuu. Di Haymenaus nan hi Piletus hu kamengituttuddun henin nunya. ¹⁸ Beken ni makulug hu daka ituttuddu, tep kanday negibbuh hu netaguan idan nangketey, et huyyan daka ituttuddu hu himmulun ni nebabbahan ni kapengullug ni edum. ¹⁹ Nem anin ni hanniman e wadadda kamantuttuddun neihla, et eleg mabalin ni mehullulan hu tuttuddun Apu Dios, tep kamei-ellig etan di et-eteng ni batun pegnad e eleg meglid. Hanniman idan nehammad hu daka pengullug ni hi-gatu, tep neitudek e kantuy "Inamtan Apu Dios ida tuu tu." Ya hakey mewan ni neitudek ey kantuy "Yadda etan kanday tuun Apu Dios ida, ey mahapul ni issiked dan mengippahding ni lawah."

²⁰ Yad baley ni kedangyan ey wada dakel ni nambakbaklang ni kameussal. Wadadda nekapyad balituk winu silber. Yadda edum ey nekapyad keyew winu pulan puyek. Nem ya etan kedangyan ey tuka ikkakaguh ni peteg etan ida nebalol ni tuka ussala hedini wada bisita tu. Nem yadda etan edum ey linggeman hu tuka pengussali. ²¹ Heni daman etan ni tuun pinhed tun tettebalen Apu Dios e mahapul ni issiked tun mengippahding ni lawah et maidaddan di hipan pinhed Apu Dios ni pengunnun hi-gatu ma-lat wada pansilbian tun kayyaggud.

²² Ang-ang mu et eleg mu ipahding hu lawah ni kapan-amlengin annel ni kapehpehding idan kamenikken. Ilillingisim ni mengippahding ni kayyaggud, ihammad mu hu muka pengullug niya peang-ang mu impeminhed mun edum mun tuu. Ey ya kayyaggud hu pekidagyum muddan nehammad hu dinel dan mampebaddang nan Apu tayu e hi Jesus. ²³ Entan tu hangud hu legelegem ni kameung-ungbal tep endi silbitu, nem umhulun kumedek ni pekih Hubbegam. ²⁴ Ya kapanggunnun Apu Dios ey eleg mekittuttut, nem kababbal di emin ni tuu, nelaing niya neanus ni mantuttuddu. ²⁵ Mahapul ni iyayyaggud tun e-helan ida etan tuun kamengehding ni hi-gatu, ma-lat kayyaggud pengngelan da et wadan baddangan et anhan idan Apu Dios ni mantuttuyun liwat da. Et lektattuy amtaen da etan makulug ni kameituttuddu, ²⁶ et mambangngad hu kayyaggud ni nemnem da et meendi law kabaelan Satanas ni hi-gada, tep hineul tuddan mengippahding ni pinhed tu.

3

Ya elaw idallin tuun ellian mewan Jesus

¹ Huyya nemnem mu, Timothy e yallin ngannganih ni kedettengan ni ellian mewan Apu Jesus ey wadalli nemahhig ni ligat di puyek.

² Neagum idalli tuu, ebuh hu annel da niya pihhuh ni daka nenemnema. Wada hakkeyey mampahhiya, manghay idalli niya lawah daka e-hela meippanggep ni edum dan tuu. Eleg da u-unnuda tugun ni a-ammed da, eleg ida mansalamat niya eleg da nemnema hi Apu Dios. ³ Endi impeminhed dan edum da, eleg da pessinsahi edum da niya daka pekpekdag hu deedeek ni lawah di edum da. Eleg da hangkekkenng hu lawah ni daka pehpehding, mabunget ida niya anggebe-hel dan emin hu kayyaggud. ⁴ Daka ihhehdul hu edum da, eleg da ikkaguh hu pambalanan alin daka pehpehding, daka petagey hu annel da niya ebuh hu pan-am-amlengan ni annel dan daka nenemnema, nem eleg da nemnema hi Apu Dios. ⁵ Kandalli ey daka peka-u-unnuda hi Apu Dios, nem itek da kaya, tep eleg da ebbuluta pemaddangan tun hi-gada ma-lat yumaggud hu elaw da. Helipat-im ida henin nunyan tuu et eleg ka makidagyum ni hi-gada.

⁶ Yadda edum ni henin nunyan tuu ey ida kaumlaw di kabelebeley ni an mekiyuyyuddung et mantuttuddun hin-appil ni tudtuddu, ma-lat haulen dadda hu lawah ni bibi-in nelakah ni mehe-ul e kamemunnununu nemnem da tep inamta da e lawah hu daka pehpehding. ⁷ Huyyaddan bii ey daka ebbulutan emin hu kameituttuddu, nem eleg dan hekey han-awat hu makulug ni kameituttuddu. ⁸ Humman idan kamantuttuddun hin-appil ey daka kehingga hu makulug ni kameituttuddu, henidda lad Hanes nan Hambres e imapatna dan la-pahan hi Moses e bega-en lan Apu Dios. Nebahbah hu nemnem idan nunyan tutu-u niya neihla hu kinulug da. Entan tu ibilang ni kamengullug nan Jesus hu heniddan nunman ni tuu. ⁹ Nem eleg ali mengmenglaw huyyan daka pehpehding, tep amtaen idallin tuu e itek humman ni daka ittuttuddu et eleg daddalli law kulluga heni lad Hanes nan Hambres e buhul Moses.

¹⁰⁻¹¹ Nem hi-gam e Timothy e u-ungngak, ey neka-amtam hu nakka ittuttuddu, ya elaw ku, ya impahpahding kun nengipeamleng nan Apu Dios, ya nakka pengullug nan Jesus, ya anus ku niya impeminhed ku. Eggak isiked ni nengu-unnud nan Jesus, anin ni nanlelehhanan ku hu kapehpehding idan tuu, niya anin ni dakel hu ligat ni hineniktaman ku. Inamtam e nanlelehhanan ku hu impahpahding idan tuun hi-gak ni linawwan kud Antioch, yad Iconium niyad Listera. Nem kayyaggud anhan et impaptek tuwak nan Apu Dios di emin ni ligat ku. ¹² Nem beken ni hi-gak ni ebuh hu manhelheltap, tep emin ida neminhed ni mengu-unnud ni pinhed Apu Dios gapuh ni daka pengullug nan Jesus Christo ey panlelehhanan dalli dama ligat. ¹³ Yadda etan tutuun kamantuttuddun hin-appil e daka he-ula edum dan tuu ey he-ulen daman Satanas ida et ihhi-met da kalinawah da.

¹⁴ Nem hi-gam, Timothy, itultuluy mun u-unnuden hu kameituttuddun dingngel mu e humman hu inhammad mun kinulug, tep inamtam et hi-gamin nenuttuddun hi-gam ey kami kameiddinnet. ¹⁵ Ey inamtam e neipalpu eman ni ekaglang mu ey neitenuttuddun hi-gam hu impaitudek Apu Dios ni ehel tu. Huyyan ehel tu hu mengippeamtan elaw ni kehellakniban ni tuu gapuh ni tuka pengullug nan Jesus Christo. ¹⁶ Emin hu neitudek ni ehel Apu Dios ey imapatudek tu. Ey humman ni ehel tu ey umbaddang ni hi-gatsun mengituttuddun neiptek, ey peamta tu hipa neihalan kapehpehding, niya ittudu tu hu kayyaggud ni elaw ni pambi-biyag. ¹⁷ Huyyan imapatudek Apu Dios ni

ehel tu ey baddangan tudda etan kamengullug ni hi-gatu, et endi da pangkullangan ni mengippahding ni kayyaggud di edum dan tuu.

4

Ya pengippahdingan Timothy etan ni impangunun Apu Dios

¹ Hi Apu Dios et hi Jesus Christo e menuwet alin emin ni tuu, anin idan netey niyadda mategullin nunman ni pambangngadan tun man-ap-apu, ey daka tetbala huyyan nakka pan-ittugun ni hi-gam. ² Ipahding mu emin hu kabaelan mun mengituttuddun ehel Apu Dios, anin ni hipan tsimpuh niya anin ni tetbalen ni tuu winu pihhulen da. Tugun mudda tutu-udtan. Ehelim ida ma-lat mangulug ida et ya law kayyaggud ipahding da. Niya petuled mudda kamengullug ma-lat maihammad hu daka pengullug niya ma-lat ipapanukiil dan mengippahding ni kayyaggud. Niya an-anusim ni mengituttuddun ehel Apu Dios idad tuu. ³ Tep ay kamangkedettengi law hu getud ni keweddaan idan tuun eleg meminhed eyan makulug ni kameituttuddu. Tep wadalli hakkeyey an menemmak ni mantuttuddun hi-gatu anin neihla hu daka ittuttuddu nemet maiunnud etan di pinhed dan dedngelen. ⁴ Inwalleng da hu makulug ni kameituttuddu et ya neihlan nalpud nemnem ni tuu hu pinhed dan u-unnuden. ⁵ Nem hedih hi-gam, man mahapul ni pesi-ngaim hu pehding mu, anin ni hipa mekapkapy. Entan tu isiked ni mengu-unnud nan Apu Dios, anin ni panlelehhanan mu. Tupug mu huyyan ngunum ni mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo. Ey ipahding mun emin hu impangunun Apu Dios ni hi-gam.

Ya nanligligatan Paul

⁶ Nakka ittugun idan emin huyyan hi-gam, tep ay kamangkedettengi law hu ketteyyan ku. Tep ya biyag ku ey mei-ellig ni mei-appit ni meinum ni meidduyyag di altar nan Apu Dios ⁷ Impahding kun emin hu kabaelan kun nengipahding ni impangunun Apu Dios ni hi-gak, et deh e negibbuh. Heni-ak etan ni kameki-apput e nengapputtak, tep inu-unnud kun emin hu tugun tu niya impannananeng ku hu nakka pengullug. ⁸ Et yan nunya, ey nakka medinnel e wada kameihhegged ni hi-gak ni kayyaggud ni gen-uden kun idawat ni limpiyuh ni Apu tayun huwet e ibbilang tuwak ni kayyaggud ni kedettengan alin panhuwetan tun tutu-u. Nem beken ni hi-gak ni ebuh hu menewwat ni nunman ni megen-ud, tep emin idalli etan kamenehhegged ni ellian tu mewan.

⁹⁻¹⁰ Timothy, papuut mun um-alidya, tep nan-inhihi-yanan da-ak. Hini-yan tuwak nan Demas, tep ebuh biyag eyad puyek ni tuka nenemnema et lumaw di Thessalonica. Ey hedin daman hi Keresente, man limmaw di Galatia. Ey limmaw dama hi Titus di Dalmatia. ¹¹ Ebuh hi Luke ni kadwak di deya. Ayagim ali hi Mark ni ellian mudya, tep et-eng hu ibbaddang tun hi-gak. ¹² Intu-dak ku hi Taykikus di Ephesus. ¹³ Hedin um-ali ka, alam ali etan mahdel ni balwasik di baley Carpus di Troas, niya alam ali ida etan papil ku. Entan tu liwwan etan neludun ni papil ni neitudekan ni ehel Apu Dios, tep makahhapul ku.

¹⁴ Hi Alexander, e ma-dih, ey lawah ni peteg hu impahding tun hi-gak, nem ngenamung hi Apu Dios ni mengastigun hi-gatu. ¹⁵ Helipatim huyyan tuu, tep kinehing tun emin hu intuttuddu mi.

¹⁶ Yan laputun nebistigalan ku, ey endin hekey hu nengiehneng ni hi-gak, tep nan-inhihi-yanan da-ak. Imbagak Apu Dios e eleg tudda kastigua, nem hehmeken tudda. ¹⁷ Nem anin ni hanniman impahding da, et eleg tuwak iwalleng nan Apu Dios, nem binaddangan tuwak niya impetuled tuwak ni mengitultuluy ni mengituttuddun meippanggep nan Jesus Christo idan beken ni Jews. Pinhed idan buhul kun petteyen da-ak, nem inhewang tuwak Apu Dios. ¹⁸ Emin di lawah ni mekapkapyan hi-gak ey makulug ni ippaptek tuwak nan Apu Dios et meihwangngak, et umlawwak alin hakey ni aggew di nan-ap-apuan tu. Hi Apu Dios hu medaydayaw ni ingganah. Amen.

¹⁹ Ehel mun Priscila, hi Aquila niyadda dama pamilyah nan Onesiporus e nakka nenemnemadda. ²⁰ Nena-yun hi Erastus di Corinth. Hini-yan ku hi Terupimus di Miletus, tep nandeggeh. ²¹ Ang-ang mu ma-lat dumteng kadya et han medatngi keteketel.

Wadadyad Eubulus, hi Pudens, hi Linus, hi Klaudia niyadda edum ni kamengullug e kanday daka kanenemneman hi-gada.

²² Nakka iddasal e baddangan dakeyun ingganah nan Apu Dios niya meweddand hi-gayu binabbal tu.

Ya Tudek Paul nan Titus

¹ Hi-gam e Titus, huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Paul e bega-en Apu Dios niya apostle Jesus Christo. Ya ngunun nei-kud ni hi-gak ey ya mantuttuddu ma-lat meihammad hu kapengullug ida etan ni pinilin Apu Dios ni tuu tu niya ma-lat tubtuban ku hu inedal dan makulug ni kameituttuddu et mengu-unnud idan Apu Dios. ² Yadda tuun mengullug nunyan kameituttuddu ey medinnel idan meidwatan ni biyag ni endi pappeg tu e humman impakulug Apu Dios et han mawedan emin eya wadan nunya. Makulug huyya, tep eleg man-ittek.

³ Et yan nunya ey nedatngan hu gintud Apu Dios ni keippeamtaan nunyan tuttuddun panyaggudan ni tuu. Hi-gatu e kamenellaknib ni hi-gatsu hu nengidinel ni hi-gak ni mengituttuddun nunya.

⁴ Nakka pan-ittudek huyyan hi-gam e Titus, e nakka ibbilang ni u-ungngak tep ya nengulugan tan Jesus.

Pinhed kun meweddan hi-gam hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e kamenellaknib ni hi-gatsu.

Ya ngunun Titus di Crete

⁵ Hini-yan dakan hi-gak di Crete, tep pinhed kun gibbuhen mun ippahding ida etan eleg megibbuh ni ngunu niya ma-lat pilien mudda mengipappangngulun kamengullug di kebebbebley ditan Crete, henin intugun ku lan hi-gam. ⁶ Ya mengipappangnguluddan kamengullug ey mahapul ni kayyaggud elaw tu ma-lat endi lawah ni e-helen ni tuun meippanggep ni hi-gatu. Mahapul ni hakey ahwa tu e beken ni makibii. Ey mahapul ni kamengullug ida u-ungnga tu niya beken idan manghay, nem hangkekkenng da annel da ma-lat endi lawah ni me-me-hel ni hi-gada. ⁷ Tep ya mengipappangngulun kamengullug ey hi-gatu hu heni nangged ni ngunun Apu Dios, et mukun mahapul ni endi lawah ni me-me-hel ni hi-gatu, eleg mampahhiya, beken ni kabbubunget, beken ni mabuteng, beken ni matutut, niya eleg tu gangami pihhuh. ⁸ Mahapul ni apngaen tu hu mangili tu, ya kayyaggud ni ebuh hu pinhed tun ippahding, eleg tu ippahding hu lawah niya hangkekkenng tu annel tu. ⁹ Mahapul ni nehammad hu tuka pengullug etan di makulug ni neituttuddun hi-gatu, et ituttuddu tuddan edum ma-lat humman hu u-unnuden da. Niya peamta tuddan kaumkahing e neihla hu daka ituttuddu.

¹⁰ Tep dakel ida kaumkahing niya kaumhaul e endi silbin daka e-e-hela, nema-madda etan kamengippillit ni u-unnuden hu elaw idan Jews. ¹¹ Mahapul ni pe-neng yudda, tep ida kaumbabahbah ni kapengullug idan hampamilya, tep endi baing idan nunman ni kamantuttuddu e ya pihhuh ni ebuh hu daka gangami. ¹² Anin la eman hakey ni prophet ni nalpuktan Crete et kantuy "Yadda tuud Crete ey maitek ida, mabunget ida, mahigadda, nem pinhed dan mepepehleh, niya ma-nu demut da e henidda animal di muyung."

¹³ Makulug numan ida huyyan inhel tu. Mukun pan-ehelim ida niya pantugun mudda et wadan meihhammad et hu daka pengullug,

14 ma-lat eleg da u-unnuden hu kaituttuddudan edum ni Jews niyadda tugun idan tutu-un nengiwalleng ni makulug ni kameituttuddu.

15 Ya kayyaggud ni tuu ey kayyaggud dama hu tuka nemnemnema, niya eleg tu hengnguda hu legelegem ni kamepi-yew. Nem yadda hu lawah niya eleg mengullug ey dakel pi-yew ni daka paka-u-unnuda, anin ni beken ni pi-yew, tep binahbah ni lawah hu nemnem da. 16 Kaday daka u-unnuda hi Apu Dios, nem eleg kaya, tep lawah hu daka pehpehding. Ida kamengippebungnet, ey manghay ida niya endi kabaelan dan mengippahding ni kayyaggud.

2

Ya kayyaggud ni kameituttuddu

1 Nem hedini hi-gam, ey mahapul ni ituttuddum hu neiptek e humman dedan hu neitudun hi-gatsun nunman. 2 Tugun mudda nangkea-amma et kekkennengen da annel da, ma-lat matbal idad daka pehding, neiptek hu daka pengullug, nehammad hu impeminhed dan edum dan tuu, niya pannananeng da hu daka pengullug, anin ni heltapen da hipan ligat ni um-alin hi-gada. 3 Tuttudduim ida dama nangkei-inna ma-lat daydayawen da hi Apu Dios di emin ni daka pehpehding, et beken ni ya tumbuk hu pehbulan da niya ma-lat eleg ida mambuttebutteng. Nem ya kumaddan pehding da ey ituttuddu da hu kayyaggud 4 idan kamenikken ni bibi-i, ma-lat adalen dan meminhed ni ahwa da niyadda u-ungnga da, 5 kekkennengen da annel da, ya kayyaggud ni ebuh hu wadad nemnem da, ippaptek da familyah da, niya u-unnuden da hu ahwa da ma-lat endi umhulun ni pemihhulan ni tuun tuttuddun Apu Dios.

6 Tugun mudda dama lalakkin kamenikken ma-lat kekkennengen da annel da. 7 Hedini hi-gam, man mahapul ni peang-ang mu hu kayyaggud di emin ni muka pehding ma-lat wada pengiu-unnudan idan edum ni kamengullug. Ey mahapul ni kayyaggud hu elaw ni penuttuddum ma-lat ang-angen da e muka ipapaptek hu ngunum, 8 ey ya neiptek hu ituttuddum, ma-lat hedini wadadda etan kaumkahing ey umbaing ida, tep endi da ang-angen ni pihhulen dan hi-gatsu.

9 Ey tugun mudda dama himbut et u-unnuden dadda kan himbut ni hi-gada niya peamleng daddad emin ni pehding da. Mahapul ni eleg ida mekittuttut ni kanhimbut ni hi-gada, 10 niya eleg ida menekkeu, nem peang-ang dad elaw da e ida kameiddinnet ma-lat meang-ang di emin ni daka pehding hu kakinayyaggud ni kameituttuddun meippanggep nan Apu Dios e kamenellaknib ni hi-gatsu.

11 Tep impeamtan Apu Dios hu binabbal tun hi-gatsu ma-lat wada inna-nu tun kehellakniban tayun tutu-u. 12 Ya binabbal tun hi-gatsu hu menuggun ni hi-gatsu ma-lat iwalleng tayudda elaw ni eleg pinhed Apu Dios niyadda lawah ni pinhed ni tuud puyek. Ey tuggunen dait sun mengekkenneng ni annel tayu, ya mengi-andeng ni elaw tayu niya mengu-unnud nan Apu Dios eyan ketaggu tayu. 13 Huyyadda pehding tayu eyan tayu kapenehheggedin kedettengan ni Aggew ni ellian Jesus Christo e eta-gey ni Dios tayu niya kamenellaknib ni hi-gatsun kamengullug. Yallin nunman ni aggew ey man-am-amleng itsu tep ang-angen tayulli dayaw tu. 14 Hi Jesus Christo ey ingkatey tu neneklaan tun liwat tayu ma-lat iwalleng tayun emin hu lawah et

pambalin daitsun tuu tu et ya kayyaggud hu pakappinheden tayun pehding.

¹⁵ Huyyaddan intugun kun hi-gam e Titus hu ittuttuddum idan tuum niya petuled mudda ma-lat maihammad hu daka pengullug ey ehelim idad neihlaan da. Wada kelebengan mun mengippahding idan nunya. Et humman hu, hedin wada umkahing ni hi-gam ey ibunget mu.

3

Ya elaw ni kamengullug nan Jesus

¹ Penemnem muddan kamengullug ditan e mahapul ni u-unnuden da hu elaw ni gubilnu, niya u-unnuden dadda ap-apu, niya mandaddan idan kenayun ni mengippahding ni kayyaggud. ² Tugun mudda ma-lat beken ni ya lawah hu e-helen da meippanggep ni edum dan tuu, eleg ida mekittuttut, kabbabbal ida niya peang-ang da kayyaggud di emin ni tuu.

³ Tep anin hi-gatsu lan nunman et endi nemnem tayu. Eleg tayu u-unnuden hu pinhed nan Apu Dios, nem kinehing tayun emin hu hipan tugun tu. Nehaul itu et kulugen tayu hu neihlan tuttuddu, ya neihlan elaw hu impeingha tayu niyadda lawah ni pinpinhed ni annel tayu hu impahpahding tayu, ya lawah hu pinhed tayun meippahding di edum ni tuu, tayu kakeemmehi hu edum tayun tuu, angebe-hel tayu edum tayun tuu niya angebe-hel daitsun dama.

⁴ Nem hi Apu Dios e kamenellaknib ni hi-gatsun kamengullug ey impeang-ang tu hu binabbal tu niya impeminhed tun hi-gatsu, ⁵ et helakniban daitsu, beken ni gapuh tep ya kakinayyaggud tayu, nem gapuh ni hemek tun hi-gatsu. Ya elaw ni nenelakniban daitsu ey impidwan Ispirituh Apu Dios hu neiunggaan tayu et idwatan daitsun baluh ni biyag e heni daitsu inulahan. ⁶ Impaelin Apu Dios hu Ispirituh tun hi-gatsu gapuh ni impahding Jesus Christo e kamenellaknib ni hi-gatsun kamengullug. ⁷ Et ibilang daitsun Apu Dios ni kayyaggud, tep kabbabbal ni hi-gatsu et idwat tu etan tayu kanamnamahan biyag ni endi pappeg tu. ⁸ Huyyan kameituttuddu ey nehammad ni pandinnelan.

Et humman hu, pinhed kun paka-ittuttuddum ida huyya, ma-lat yadda law hu kayyaggud hu pehding idan etan ni kamengullug nan Apu Dios. Kakkayyaggud ida huyyan intugun kun hi-gam et panyaggudan idan mengngel hedin u-unnuden da. ⁹ Entan tu pelinlinwannin mekittuttut ni meippanggep idan tenten ni aammed niya meippanggep ni Tugun Moses, tep endi silbi tudda humman.

¹⁰ Hedin wada tuun kaumhulun ni kekiwwaan idan kamengullug, ey ehelim ma-lat isiked tu. Nem hedin ippidwan ni e-helan ey nanangtun kahing, diman ew et ngenamung tu. ¹¹ Inamta yu e ya henin nunman ni tuu ey neihla hu tuka pannemnem. Ey immingha lawah ni hi-gatu niya inamta tu e humman hu kekastiguan tu.

Ya nanggillig ni tugun Paul nan Titus

¹² Nakka nemnemneman ittu-dak hi Artemas winu hi Taykikus ditan Crete ma-lat wada meihhullul ni hi-gam. Hedin wada umdateng ni hi-gada, papuut mun um-alid Nikopolis et mandammu itadman, tep ninemnem kun manha-ad diman ni kedettengan ni keteketel.

¹³ Ipahding mun emin hu kabaalam ni memaddang nan Senas e abugaduh, et hi Apolos ni e-gahan da, ma-lat wadan emin hu mahapul dan pambe-atan da. ¹⁴ Ehelim ida kaegiegin kamengullug ma-lat ya kayyaggud ni kenayun hu pehpehding da, henin pemaddangan daddan kamanheppul ni baddang, ma-lat wada silbin biyag da.

¹⁵ Emin ida eya edum kudya ey kanday daka kanenemneman hi-gada. Ehel muddan emin ni kamengullug ni neminhed ni hi-gami e nak ida dama kanenemnema.

Ya dasal ku ey meweddan hi-gayun emin hu binabbal Apu Dios.

Ya Tudek Paul nan Pilimon

¹ Huyyan tudek ey nalpun Timothy e agi tayu et hi-gak e hi Paul e neikelabut tep ya nakka pengu-unnudin Jesus Christo. Tudek mi huyyan hi-gam e Pilimon, e nakappinshed mi niya edum min kamengituttuddun meippanggep nan Jesus, ² hi Appia e agi tayun biin kamengullug et hi Arkippus e edum tayun sindalun Jesus Christo, niyadda edum tayun kamengullug ni kameemmuemmung ni kamenaydayaw nan Apu Dios ditan baley yu.

³ Pinhed kun meweddand hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya impeminhed niya kapengullug Pilimon

⁴ Nakka mansalamat ni ingganah nan Apu Dios hedin daka kapaniddasali, ⁵ tep diddingngel ku hu meippanggep ni muka pengullug nan Jesus e Apu tayu niya impeminhed muddan emin ni kamengullug. ⁶ Ya nakka ibbagad dasal ku ey ya pambalanan ni tayu kapengullug nan Christo ey ya pengewwatan tayun emin ida etan ni panyaggudan tayun kamengullug. ⁷ Impeamleng muwak ni peteg niya impetuled muwak tep ya nehammad ni impeminhed mu e agik, niya impeamleng mudda edum tayun tuun Apu Dios.

Ya nengitugunan Paul nan Pilimon ni pengebbulutan tun Onesimus

⁸ Et humman hu, enggak um-e-gen ni mengibbeggan hi-gam ni nunya. Gullat et dammutu pay ni mandalen daka eyad pinhed kun pehding mu, tep han-agi ita law gapuh ni nekidagyuman tan Christo, tep humman hu kayyaggud ni pehding mu. ⁹ Nem gapuh ni neminshed kun hi-gam ey enggak pehding humman, nem pambinaggak ni ebuh ni hi-gam. Hakey pay ey nea-amma-ak law niya iyyadya-ak di kallabbuttan tep ya nakka pengu-unnudin Jesus Christo. ¹⁰ Ya ibbagak ni hi-gam ey peang-ang mu anhan hu binabbal mun Onesimus e himbut mun bimmesik. Heni u-ungngak, tep hi-gak nenuttuddun hi-gatud kallabbuttan et han mangulug nan Jesus. ¹¹ Makulug na-mun wada lawah ni impahding tu lan hi-gam ni nunman, nem yan nunya law ey dammutun umbaddang ni hi-gata. ¹² Et humman hu, pambangngad ku law di kad-an mu, anin ni neligat ni hi-gak, tep nemahhig hu impeminhed kun hi-gatu.

¹³ Pinhed ku et ni mekihha-ad ni hi-gak et baddangan tuwak ma-lat heni ka dama wadad yan kaumbaddang ni hi-gak, tep iyyadya-ak di kallabbuttan gapuh ni nakka pengituttudduin meippanggep ni impahding Jesus Christo ni panyaggudan ni tuu. ¹⁴ Nem ngenamung ka, tep enggak pinhed ni daka pilliten ni umbaddang ni hi-gak hedin eleg mu i-abulut.

¹⁵ Hini-yan daka na-mun Onesimus ni nekemtang ma-lat hedin mambangngad ni hi-gam, ey manha-ad law ni ingganah. ¹⁶ Ya law nunya, ey beken ni himbut ni ebuh pengibbilang mun hi-gatu, nem agi ta law ni nakappinshed ta, nema-man hi-gak. Nem nema-man e-etteng peminhed mun hi-gatu, tep beken ni agim ni ebuh, nem baddangan tukan pambangngadan tud baley mu.

¹⁷ Et humman hu, hedin muwak kaibbilang ni agim ni kamengullug, ey abulut mu hi Onesimus henin pengebbulutan muwak hedin um-alihak ditan baley mu. ¹⁸ Ey hedin wada impahding tun hi-gam ni lawah, winu wada utang tun hi-gam, man beyyadan ku. ¹⁹ Adyah e pilmaan ku eya intudek kun kangkuy, hi-gak e hi Paul hu memeyyad hedin wada utang tun hi-gam. Inamtak e pehding mu hu neiptek, tep kaw eleg mu nemnema e heni wada utang mun hi-gak, tep hi-gak hu nenuttuddun hi-gam et wada law hu biyag mun endi pappeg tu? ²⁰ Et human hu, ibbagak anhan ni hi-gam e agik ni kamengullug nan Jesus e ipahding mu huyyan imbagak ma-lat pelinggep mu nemnem ku tep han-agi ita gapuh ni neiegian tan Jesus.

²¹ Anin ni nakka pan-ittudek huyya, et nakka medinnel ni ippahding mu ngu dedan huyya niya inamtak e nehuluk anhan law hu pehding mu nem ya nakka ibbaga. ²² Ya hakey pay ni ibbagak ey idaddan mu hu panha-adan ku tep nakka namnamaha e ebbuluten Apu Dios hu dasal yun meippanggep ni hi-gak, et pebukyat tuwak et mambangngaddak di kad-an yu.

Ya nanggillig ni intudek Paul

²³ Wadadya hi Epaphras e kadwak ni neikelabut tep ya tuka pengu-unnudin Jesus Christo, henin hi-gak, et kantuy dakeyu kanenemneman hi-gatu. ²⁴ Wadadda damadya kamekinggunnun hi-gak di ngunun Apu Dios e hi Mark, hi Alistalkus, hi Demas et hi Luke e kanday dakeyu kunu dama kanenemneman hi-gada.

²⁵ Ya dasal ku ey meweddan hi-gayun emin hu binabbal Apu Dios.

Huyya Tudek ni Intudek Daddan Hebrew

¹ Ya lan nunman, ey nambakbaklang ni elaw hu nengipeenamtaan Apu Dios ni ehel tuddan aammed tayun nebayag. Yadda prophets hu nengi-i-hel ni ehel tun hi-gada. ² Nem yan nunya law, ey ya U-ungnga tu nengipeenamtan ehel tun hi-gatsu. Hi Jesus hu nengipekapyaan Apu Dios ni emin niya hi-gatu pinutuk tun memeltan ni emin. ³ Hi-gatu keang-angan ni kasina-gey Apu Dios e hi Ametu, tep emin hu wadan Apu Dios ey wada daman U-ungnga tu. Hi-gatu mewan hu kamengippaptek ni emin ni lintun Apu Dios niya wada kabaelan tun mengippahding ni nunman tep ya kabaelan ni ehel tu. Yan neneklaan tun liwat tayu, ey immanemut di kabunyan et yumudung di winannan Apu Dios et yadman nengipeta-geyan Apu Dios ni saad tun meihhayned ni hi-gatun man-ap-apu.

Neta-ta-gey hi Jesus nem yadda anghel

⁴ Et humman hu, neamta e hi Jesus Christo hu neta-ta-gey nem yadda anghel. Yan nanghelan Apu Dios ni U-ungnga tu hi Jesus ey humman keang-angan tun neta-ta-gey hi Jesus nem yadda anghel. ⁵ Tep eleg ehelen Apu Dios ni hipan anghel hu inhel tun Jesus e kantuy

“U-ungnga dakan hi-gak. E-helen kun nunya e hi-gak hi Amam.” *

Ey beken ni yadda anghel hu nanghelan tun kantuy

“Hi-gak ali hi Ametu ey hi-gatulli hu U-unggak.”

Nem ya nanghelan tun nunya ey hi Jesus Christo ni ebuh. ⁶ Et ya pay inhel tun meippanggep ni U-ungnga tu e pengulwan tayun kamengullug, eman ni ngannganah ni pengippeang-angan tuddan tuud puyek ni U-ungnga tu ey kantuy

“Emin ida anghel ku ey mahapul ni hi-gatu daydayawen da.” † ⁷ Ya inhel Apu Dios ni meippanggep idan anghel ey kantuy “Yadda anghel ey bega-en kuddan ebuh. Ida kamengu-unnud ni pinhed ku niya pambalin kuddan dibdib winu kamantettebbel ni apuy.” ‡

⁸ Nem ya inhel Apu Dios ni meippanggep ni U-ungnga tu ey kantuy

“Apu Dios, mannananeng ni ingganah hu nan-ap-apuan mu niya meandeng hu muka pan-ap-apu. ⁹ Ya kayyaggud ni elaw hu nakappinhed mu, nem angebe-hel mu hu lawah ni elaw. Et humman hu, hi-gak e Dios ni muka u-unnuda ey pinutuk dakan medaydayaw nem yadda edum mu ma-lat man-am-amleng kan peteg.” §

¹⁰ Ya hakey mewan ni inhel Apu Dios ni U-ungnga tu ey kantuy

“Yan eman ni laputu ey lintum e Apu hu puyek, ya kabunyan niyadda hipan wadadman. ¹¹ Nem hedin hi-gam, man wada ka ngu dedan ni ingganah. Nem yadda humman ni lintum ey meendiddallin emin ni hakey ni aggew. Heniddan balwasin kamambalin ni layyut. ¹² E-kalen muddalli humman ni lintum,

* 1:5 1:5 Ang-ang yu hu Psalms 2:7, Acts 13:33 niya Hebrews 5:5. † 1:6 1:6 Deut. 32:43

‡ 1:7 1:7 Psalm 104:4 § 1:9 1:9 [8-9] Psalm 45:6-7

et hululan muddan baluh. Nem hedin hi-gam, man eleg kan hekey melullumman niya endi pappag ni biyag mu.” *

¹³ Endin hekey hu anghel ni tu nanghelan eyan kantuy
“Yudung kad winannan ku † ingganah apputen kudda buhul mu et hi-gam hu pan-ap-apu da.”

Nem ya nanghelan tun nunya ey ebuh hi Jesus Christo e U-ungnga tu.

¹⁴ Tep yadda anghel ey ispirituh ida e lintuddan Apu Dios ni bega-en tun ebuh. Yadda etan kapanhellaknibin Apu Dios di liwat da ma-lat mekihha-ad idan hi-gatu ey humman ida tuka pemeggain anghel ni memaddang ni hi-gada.

2

Ya elaw ni kehellakniban tayun nangkeliwatan

¹ Hi Jesus e Apu tayu hu keta-ta-geyyan. Et humman hu, mahapul ni ihhammad tayun mengu-unnud idan dingngel tayun tugun tun neitenuttuddu, tep entanni ey liwwanen tayu. ² Yadda tugun Apu Dios ni impeamtaddan anghel tu nan hi Moses ey neipeang-ang e mahapul ni u-unnuden. Tep emin hu tuun eleg mengu-unnud idan nunman ni tugun ey mekastigudda. ³ Et humman hu, hedin eleg tayu hengnguda humman ni kamengippetngan kehellakniban tayu, ey nema-ma hu kastigu tayu nem hi-gada. Hi Jesus Christo e Apu tayu hu nemangulun nengipeamtan meippanggep ni nunman, et yadda etan nangngel ni hi-gatu hu nengipeamtan hi-gatsu e makulug humman. ⁴ Anin hi Apu Dios et impeang-ang tu e makulug humman ni nengipenahdingan tuddan nambakbaklang ni miracles, niya nengikapangan tun nambakbaklang ni kabaelan idan kamengullug. Humman ni nambakbaklang ni kabaelan ey nalpud Ispirituh tu et idwat Apu Dios idan tuun pinhed tun pengidwatan.

Ya etan menellaknib ni hi-gatsun kamengullug

⁵ Ey hakey pay ey yallin penullulan Apu Dios idan emin ni wadan nunya ma-lat wadaen tu hu baluh ni puyek e humman tayu kae-ehhelan nunya, ey beken idallin anghel hu man-ap-apu, nem hi-gatsun tuu. ⁶ Tep yad ehel Apu Dios ni neitudek ey kantuy

“Apu Dios, kaw hipa ngu anhan ida tuu et mudda kanemnemnema niya mudda kaipapaptek? ⁷ Lintum idan nebababah ni ekket nem yadda anghel, nem nekemtang ni ebuh. Ey impedaydayaw mudda, ⁸ niya pinutuk muddan pan-ap-apun emin.” *

Yan eman ni nemutukan Apu Dios idan tuun man-ap-apu, ey endi hu eleg maila-kam di pan-ap-apuan da. Humman ni neitudek ni pan-ap-apuan ni tuun emin ni wadad puyek ey eleg ni pay maipahding.

⁹ Nem inamta tayu e um-amnu huyya tep ya neipahding nan Jesus. Tep indawat Apu Dios ni hi-gatu hu kasina-gey tu niya dayaw tun man-ap-apu tep ya nanlelehanan tun neteyyan tu. Neipebah hi Jesus nem yadda anghel ni nekemtang eman ni kaweda tud puyek, ma-lat wada inna-nu tun mengikkettey ni panyaggudan tayun emin gapuh ni binabbal niya hemek Apu Dios.

* **1:12** 1:12 [10-12] Psalm 102:25-27 † **1:13** 1:13 Ya keibbellinan tu ey wada lebbeng tun man-ap-apud emin. * **2:8** 2:8 [6-8] Psalm 8:4-6

¹⁰ Hi Apu Dios e nanletun emin eyan wadan nunya ma-lat keidaydayawan tu ey kayyaggud hu impahding tu e in-abulut tu nanlelehhanan Jesus et mehelakniban itsu. Tep implanuh tu dedan humman ma-lat endi pangkullangan Jesus ni menellaknib ni hi-gatsu, et emin tuun impambalin Apu Dios ni u-ungnga tu ey meilla-kam idad kasina-gey nan Jesus di kabunyan.

¹¹ Et yan nunya law ey hi-gatsun neliwtan, et hi Jesus e kamemessin-sah ni liwat tayu ey hakey hu Ame tayu e hi Apu Dios. Et humman hu, eleg umbaing hi Jesus ni menghel ni agi daitsu. ¹² Neiingngeh huyya etan di neitudek ni ehel Apu Dios e kan Jesus ni hi-gatuy

“Peamtak idan aaggik hu meippanggep ni hi-gam e Apu Dios. Ey daydayawen dakad kakeemmueummungiddan tutu-um.” †

¹³ Kantu mewan ey “Hi Apu Dios hu iddinel ku.” Ey kantu mewan ey “Iyyadya-ak di kad-an idan u-ungngan Apu Dios ni indinel tun hi-gak.” ‡

¹⁴ Yadda u-ungngan Apu Dios ey tuuddan ebuh, e ida kamettye. Et humman hu, nambalin hi Jesus ni tuu e henin hi-gada. Netey et metagwan e humman nengapputan tun Satanas e wada kabaelan tun memettye ni hi-gatsun tuu. ¹⁵ Netey hi Jesus di krus ma-lat meendi takut tayun katey, e humman heni kamenettenged ni hi-gatsun kewa-wa-wa. ¹⁶ Huyya keang-angan tu e hi-gatsun kameibbillang ni helag Abraham hu tuka baddangi e beken ni yadda anghel. ¹⁷ Et humman hu, mahapul ni hiniktaman Jesus ni emin hu tayu kapanligligasin agitun tuu, ma-lat wada inna-nu tun mambalin ni mahmek niya kameiddinnet ni Padin Eta-gey ni mengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios. Inebulut tun manligligat ma-lat teklaen tu liwat tayu et mepesinsahan itsu. ¹⁸ Em, hineniktaman tun emin hu tayu kapanhelheltapi tep nanhelheltapi niya pinatnaan Satanas, et ya law nunya ey daitsu kabaddangi, hedin patnaan daitsun Satanas ni he-ulen.

3

Eta-ta-gey hi Jesus nem hi Moses

¹ Et humman hu, hi-gayun kaegiegin pinilin Apu Dios ni pantu-u tun mekihha-ad ni hi-gatud kabunyan, ey ihakkey yu nemnem yun Jesus e pinutuk Apu Dios ni mengi-ehneng ni hi-gatu niya hi-gatu dama hu Eta-gey ni Padi tayun kamengullug. ² Inenu-unnud tu hu pinhed Apu Dios e nemutuk ni hi-gatud ngunu tu, henin nengu-unnudan Moses nan hi Apu Dios ni nengipaptekan tuddan helag Israel e tutu-un Apu Dios ni imbilang tun pamilyah tu. ³ Nem hi Jesus hu lebbengtun meiddeyyaw ni peteg nem hi Moses, henin nengapyan baley e e-etteng ni peteg hu ketbalan tu nem ya etan baley ni kinapya tu. ⁴ Makulug ni emin hu baley ey wada hu nengapyaddan nunman, nem hi Apu Dios hu nengapyan emin. ⁵ Hi Moses e bega-en ni ebuh e kamekangngu-unnud nan hi Apu Dios ey impapaptek tudda hu imbilang Apu Dios ni tutu-u tu niya intuttuddu tun hi-gada hu peamtallin Apu Dios ni edum ni aggew. ⁶ Nem hedin hi Jesus Christo ey beken ni bega-en Apu Dios, tep U-ungnga tu. Nem inenu-unnud tu hu indawat Apu

† 2:12 2:12 Psalm 22:22 ‡ 2:13 2:13 Isaiah 8:18

Dios ni ngunu tun mengippaptek idan kameibbilang ni tuu tu. Ey hi-gatsun kamengullug hu kameibbilang ni tuu tu hedin itultuluy tayun mengihammad ni dinel tayun Jesus Christo niya eleg tayu iwwalak hu tayu kanamnamaha eyan ketaggu tayu.

Ya pan-iyyatuan idan tuun Apu Dios

⁷ Et humman hu, u-unnud yu etan tugun ni impatudek ni Ispirituh Apu Dios e kantuy

“Hedin dedngelen yu ehel Apu Dios ni nunya, ⁸ ey entan tu ngehay hu e-helen tu. Entan tu u-ukkul hu impahding ida la eman ni aammed yu e kinehing da hi Apu Dios eman ni nematnaan dan hi-gatun nanha-adan dad desert. * ⁹ Inenang-ang da hu impahpahding tun na-pat ni toon, nem pinenatnaan da binabbal tud lawah ni impahpahding da. ¹⁰ Et mukun imbunget tudda humman ni tuun nunman et kantuy ‘Annakkayang ida huyyan tuu! Manghay idan peteg e eleg dan hekey pinhed ni mengu-unnud ni tugun ku.’” ¹¹ Et humman hu, bimmungettak et isapatah ku e kangkuy “Hedin yadda humman ni tuu, ey eleg mabalin ni ida meilla-kam di nakka pan-iyyatui.”

¹² Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, helipati yu ma-lat eleg yu u-ukkulen ida humman ni mangkanghay ni tutu-un eleg mangulug, tep entanni ey iwwalleng yu dama hi Apu Dios e wadan ingganah.

¹³ Nemnem yu e anin ni yan nunya et nanengtun kan Apu Dios ey “U-unnud yuwak.” Et mukun mahapul ni man-in-e-hel kayun kewa-wa-wa ma-lat itultuluy yun mengu-unnud ni hi-gatu et endi hakey ni hi-gayun mehe-ul ni mangngenghay. ¹⁴ Tep hedin eleg tayu iwwalak hu dinel tayun Jesus Christo eman ni laputun nengulugan tayu, ey meilla-kam itsud panyaggudan ni meidwat ni hi-gatu. ¹⁵ Ey entan nisi tu liwwan hu impatudek Apu Dios e kantuy

“Hedin dedngelen yu hu ehel Apu Dios ni nunyan aggew, ey entan tu ngehay hu e-helen tu et eleg yu iu-ukkul idan aammed tayun nunman e nginhay da tugun tu.” †

¹⁶ Hipadda humman ni tutu-un nangngel ni inhel Apu Dios, nem kinehing da? Inamta tayu e huyyadda helag Israel ni inhewang tud namhimbunan dad Egypt et ipenguluddan Moses ni neni-yan ni nunman ni bebley. ¹⁷ Ey hipadda hu nengipebubbunget nan Apu Dios ni na-pat ni toon? Humman ida hu helag Israel, tep nanliwat ida et kastiguen idan Apu Dios et mangkatey idad desert. ‡ ¹⁸ Ey hipadda etan tuun insapatah Apu Dios ni eleg manla-kam ni panyaggudan ni pan-iyyatuan dan impakulug tu? Humman ida etan helag Israel e nginhay da hu ehel Apu Dios. ¹⁹ Et humman hu, inewatan tayu law e eleg da la-kamen hu panyaggudan da, tep eleg ida mangulug.

4

¹ Humman ni impakulug Apu Dios ni panyaggudan ni pan-iyyatuan ni indaddan tu ey dammutu daman la-kamen tayu. Et humman hu, helipati yu ma-lat endi hakey ni hi-gatsun eleg manla-kam nunman.

² Tep huyyan panyaggudan ni dingngel tayu ey dingngel ida daman aammed tayun nunman, nem endi silbitun nangngelan da, tep eleg

* 3:8 3:8 [7-8] Psalm 95:8-9 † 3:15 3:15 Psalm 95:7b-8 ‡ 3:17 3:17 Numbers 14:29

da kulugen. ³ Tep hi-gatsuddan ebuh ni kamengullug hu dammutun meki-iyyatun pan-iyyatun ni indaddan Apu Dios. Nem hedin yadda etan eleg mengullug, ey hi-gada nanghelan Apu Dios ni kantuy “Bimmungettak et isapatah ku e hedin hi-gada, man eleg ida meilla-kam di nakka pan-iyyatui.”

Ey humman ni pan-iyyatuan ey neidaddan ni hi-gatsun tuu eman ni nengibbuan Apu Dios ni nanletuan tun puyek niyaddan emin eya wadan nunya. ⁴ Hedin ya meippanggep ni neikepitan aggew, man wada neitudek e kantuy “Nan-iyyatun hi Apu Dios ni kapitun aggew, tep ginibbuh tun emin ngunu tu.” * ⁵ Ma-nut neidaddan ni nebayag huyyan pan-iyyatuan, nem neitudek e kantuy “Hedin yadda humman ni tuu, ey eleg mabalin ni ida meilla-kam di nakka pan-iyyatui.” † ⁶ Tep ma-nut hi-gada hu nemangulun nengipeamtaan Apu Dios ni meippanggep nunyan pan-iyyatuan ni panyaggudan da, nem eleg ida maila-kam tep eleg da kulugen. Nem anin ni hanniman et dammutun meilla-kam itsun kamengullug nan Apu Dios. ⁷ Makulug huyya, tep nelabah dakel ni toon ni eleg panla-kaman idan aammed tayun indaddan Apu Dios ni pan-iyyatuan da, ey impatudek tun David e kantuy

“Hedin dedngelen yu hu ehel Apu Dios ni nunyan aggew, man entan tu ngehay hu e-helen tu.” ‡

⁸ Huyyan pan-iyyatuan ey beken ni yad Kanaan e nengipenguluan Joshua idan nunman ni aammed tayu. Tep gullat ni yadman, ey eleg et ehelen Apu Dios hu hakey mewan ni aggew ni dammutun peki-iyyatuan ni hi-gatu. ⁹ Et humman hu, hi-gatsun tuun Apu Dios ey nanengtun dammutun la-kamen tayulli humman ni kapan-iyyatuin kamelpun hi-gatu. ¹⁰ Tep emin hu tuun meilla-kam di nan-iyyatuan Apu Dios ey meweddan hi-gada hu makulug ni iyyatu, henin nan-iyyatuan tu eman ni nengibbuan tun ngunu tu. ¹¹ Et humman hu, ipahding tayu kabaelan tayu et abuluten daitsun Apu Dios ni meki-iyyatun hi-gatu ma-lat endi mengippekwah ni hi-gatsu etan ni iyyatun henin nengipekawahan idan helag Israel, tep ya eleg da pangulugan.

¹² Tep et-eteng ni peteg hu kabaelan ni ehel Apu Dios. Metattaddem nem ya ispadah ni makattadem di nambina-hil. Tep ya ehel tu ey tuka buddihi hu neidalleh ni wadad nemnem tayu niya pinhed tayun pehding ma-lat meamta hu ingkatuu tayu. ¹³ Endi hakey ni naltun tu ittalwan hi Apu Dios. Hi-gatu hu menuwet ni hi-gatsu, tep tuka angangan emin hu tayu kapehpehding niya tayu kanemnemema.

Ya etan Eta-gey ni Padi tayun kamengi-ehngeng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios

¹⁴ Tettengedi tayu hu tayu kapengullug nan Jesus e U-ungngan Apu Dios. Hi-gatu hu Eta-gey ni Padi tayun nambangngad di kabunyan ni kamengi-ehngeng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios. ¹⁵ Humman ni Eta-gey ni Padi tayu ey et-eteng hu hemek tun hi-gatsu, tep naka-amta tu hu kakulang ni tayu kapengullug niya kalinekah ni tayu kapanliwwasi, tep pinenatnaan tun emin hu elaw ni kakehe-ulin tuu, nem hedin hi-gatu, man eleg manliwat. ¹⁶ Et humman hu, kadinel itsun mandasal

* 4:4 4:4 Genesis 2:2 † 4:5 4:5 Psalm 95:11. ‡ 4:7 4:7 Psalm 95:7b-8

nan hi Apu Dios di kabunyan e kabbabbal ni peteg. Tep nanna-ud ni hehmeken daitsu niya baddangan daitsud tsimpuh ni kahapulan tayu hu baddang.

5

¹ Ya eta-gey ni padi ey kamepillid edum tun tuu ma-lat hi-gatu mengi-ehngeng ni hi-gadan Apu Dios. Ey hi-gatu hu mengidwat nan Apu Dios ni kaiddawat idan tuu niyadda daka i-appit ma-lat mepesinsahan hu liwat da. ² Huyyan padi ey han-anus tudda etan tuun eleg da amta pehding da, niyadda etan wada daka keihlai, tep anin hi-gatu et dammutun metuttullun niya dammutun meihla tep tuu dama. ³ Et mukun hedin i-appit tu hu kameidwat ni daka i-appit nan Apu Dios, ey mahapul ni hi-gatu memengngulun um-idwat ni i-appit tu et han law mabalin ni i-appitan tudda tuu tep neliwtan dama. ⁴ Endi tuun nealay pinutuk tu annel tun mambalin ni eta-gey ni padi mengi-ehngeng idan tuud hinanggan Apu Dios, tep hi Apu Dios hu memuttuk ni hi-gatu henin nemutukan tun Aaron e nemangulun eta-gey ni padiddan aammed tayun nunman.

⁵ Hanniman daman Jesus Christo e beken ni nealay kantuy hi-gatu hu Eta-gey ni Padi, tep hi Apu Dios hu nemutuk ni hi-gatu. Tep kan Apu Dios ni hi-gatuy

“U-ungnga dakan hi-gak. E-helen kun nunya e hi-gak hi Amam.” *

⁶ Kan mewan Apu Dios ni hi-gatu ey

“Pinutuk dakan mampeddin ingganah henin kinapadin Melchisedek.”

⁷ Yan kawedan Jesus di puyek, ey nemahhig ni in-anteng tu dasadasal nan Apu Dios. Inlet tu dasal tu niya limmewalewan tuka pandasali, tep amta tun wada kabaelan Apu Dios ni menellaknib ni hi-gatud ketteyyan tu. Inebulut Apu Dios hu dasal tu tep impebah tu annel tun nengu-unnudan tun Apu Dios. ⁸ Ma-nut U-ungngan Apu Dios hi Jesus, nem mahapul ni nanlelehanan tu ligat tun pengippeangan tun tuka pengu-unnudin Apu Dios. ⁹ Naka-u-unnud tu hi Apu Dios, et humman hu nambalin ni hi-gatu hu menellaknib ni hi-gatsun kamengu-unnud ni hi-gatu, ma-lat meidwatan itsun biyag ni endi pappeg tu. ¹⁰ Tep hi-gatu hu pinutuk Apu Dios ni Eta-gey ni Padin henin kinapadi lan Melchisedek.

Ya pemaptek tayun tayu kapengullug nan Jesus

¹¹ Wada et pay edum ni pinhed kun ituttuddun hi-gayun meip-panggep idan nunya, nem neligat ni ituttuddun hi-gayudda huyya, tep kulang kayu nin mengewwat. ¹² Gullat et, tep nebayag kayu law ni nengulug, ey dammutu law ni mantuttuddu kayun ehel Apu Dios. Nem tam ingganah nunya ey mahapul ni ippenidwan ituttuddun hi-gayudda etan nelakah ni meewwatan ni inedaedal yu. Heni kayu gelang ni eleg tu ni han-ekan hu kakennan nehiken, tep nanengtun ya gatas yuka innuma. ¹³ Ya henin nunyan tuun ya gatas ni ebuh tuka ekmuna ey neikamkampun ebuh hu inewatan tun kameituttuddun elaw Apu Dios. Kulang nin peteg hu tuka pengimmatun ni neiptek winu neihalla. ¹⁴ Nem yadda etan kamengewwat niya kamengu-unnud ni nehammad ni kameituttuddun meippanggep nan Apu Dios ey neihammad hu daka

* 5:5 5:5 Psalm 2:7, Acts 13:33 niya Hebrews 1:5.

pengullug, et amta da hu nambaklangan ni lawah et ya kayyaggud, niya hi-gada neieligan ni dammutun mengngan ni kakennan nehiken.

6

¹ Et humman hu, eleg tayu ngu law tuppuga etan inedal tayun laputun nengulugan tayun Christo, nem mahapul ni eddalen tayu dama niya ewwatan tayu hu edum ni kameituttuddun mengihhammad ni tayu kapengullug. Tep eleg mahapul ni tayu pennidwaen ni eddalen ida hu inedal tayun nunman ni pengiwwallangan tayun lawah ni elaw tayu, niya meippanggep ni tayu kapengullug ni hi-gatu, ² ya keibbellinan ni benyag, ya kapengitta-pewin tepayyad ulun kamengullug ni pengiddasalan ni panyaggudan da, ya ketegguan idallin nangketey niya penuwetan Apu Dios ni tuu et mekastiguddan ingganah hu neliwtan, tep inamta tayudda law humman. ³ Et humman hu, ya kayyaggud ey yadda law kameituttuddun mengippehammad ni tayu kapengullug hu eddaeddalen tayu. Huyya ippahding tayu hedin i-abulut Apu Dios.

⁴ Helipat-i yu, tep ya tuun nantuttuyyun liwat tu et mangulug nan Jesus, nem iggeb-at tun dedkugen hu tuka pengullug, ey eleg mabalin ni an mantuttuyyu mewan. Tep hedin nabnangan nemnem tu niya dinwat tu etan panyaggudan ni nalpud kabunyan, newadan hi-gatu hu Ispirituh Apu Dios ni mengadkadwan hi-gatu, ⁵ inedal tu kakinayyaggud ni ehel Apu Dios, niya inamta tu kabaelan Jesus Christo ni pan-ap-apuan tullu, ⁶ nem iggeb-at tun dedkugen ni emin huyya, ey eleg law mabalin ni mantuttuyyu niya eleg law mabalin ni mambanggad ni mengullug mewan. Tep huyyan pehding tu ey heni tu pidwaen ni ippatak di krus hi Jesus e U-ungngan Apu Dios * et mebabba-ingan mewan di kedaklan ni tuu.

⁷ Ya tuun hanniman ey mekastigu, nem yadda etan tuun pannanang dan u-unnuden hi Jesus ey meidwatan idan panyaggudan da. Tep ya kei-elligan tu huyya ey ya etan puyek ni kameuddanin kenayun et kayyaggud kaillameh ni kameitnem diman, ey ippaptek Apu Dios humman ni puyek. ⁸ Nem hedin hebit ni ebuh hu kaumtemel diman ni puyek, man endi silbitu et lalgaben alin Apu Dios ni apuy.

⁹ Nem anin ni hanniman hu inhel mi, et kami kamedinnet e beken ni hanniman hu elaw yu, tep inamta mi e kayyaggud hu yuka pehpehding tep nehelakniban kayu. ¹⁰ Tep limpiyuh hu kapehding Apu Dios et amta mi e eleg tullu liliwwana hu impahpahding yun kayyaggud ni ya nengipeang-angan yun impeminhed yun hi-gatun nemenaddangan yuddan edum tayun kamengullug ni laputu ingganah nunya. ¹¹ Ya pinhed min peteg ni meippahding ey pannananeng yun emin ni mengihhammad ni yuka pengullug ingganah ni amnuan ni yuka namnamaha. ¹² Huyya pinhed min pehding yu, tep eleg mi pinhed ni kayu um-inglay ni mengiddinnet nan Apu Dios, nem u-ukkulen yudda etan nenawat ni impakulug tu, tep eleg da isiked ni menehhegged ni amnuan tu humman ni impakulug tun panyaggudan da.

* **6:6** 6:6 Ya pinhed tun e-helen hu "heni tu pidwaen ni ippatak di krus hi Jesus e U-ungngan Apu Dios," ey ya tuun tuka dedkuga hi Jesus ey eleg tu law ibbilang hu neteyyan tu niya tuka kulluga e endi kabaelan Jesus ni memaddang ni hi-gatu et mukun be-ingen tu mewan hi Jesus.

Ya um-annun impakulug Apu Dios

¹³ Hi Abraham hu pengiu-unnudan tayu eyan nakka pan-e-hela. Tep yan eman ni wada impakulug Apu Dios ni hi-gatu, ey insapatah tun peamnu tu humman ni inhel tu. Ey gapu tep endi edum ni eta-ta-gey nem hi-gatu, ey neala et isapatah tud ngadan tu ¹⁴ et kantun Abraham ey "E-helen kun hi-gam e iddawtan dakan dakel ni panyaggudan mu niya iddawtan dakallin dakel ni peteg ni helag mu." ¹⁵ Et anusan Abraham ni hinehhegged humman ni inhel Apu Dios ni hi-gatu ingganah immamnu. ¹⁶ Hedin wada mansapatah, ey tuka issapatah di eta-ta-gey nem hi-gatu. Ey hedin nantebbalan idan nunman ni neisapatah, humman kesikkedan ni daka panhallai. ¹⁷ Hanniman daman Apu Dios e nansapatah e peamnu tu etan impakulug tun pehding tu ma-lat pengamtaan idan menewwat e eleg mehulluli humman ni ninemnem tun pehding tu. ¹⁸ Eleg man-ittek hi Apu Dios, et humman hu eleg mabalin ni tu kekyaten hu insapatah tu. Et mukun hi-gatsuddan hinelakniban tu ey et-eteng namnamah tayun menehhegged ni amnuan ni inhel tu. ¹⁹⁻²⁰ Huyyan namnamah tayu hu mengippekedhel ni nemnem tayu et eleg tayu iwalleng hu tayu kapengullug ni hi-gatu. Tep inamta tayu e yallin edum ni aggew ey umlaw itsud kad-an tu. Humman ni pekihha-adan tayun Apu Dios di kabunyan ey endi dewadewa, tep immen law diman hi Jesus. Hi-gatu hu heni nengibeghul ni kultinah et humgep di kuwaltuh Apu Dios. Et humman hu, dammutu daman umhegep itsudman. Limmaw ni an mengi-ehngeng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios, tep nambalin ni Eta-gey ni Padin ingganah, henin kinapadin Melchisedek.

7

Ya kinapadin Melchisedek

¹ Hedin hi Melchisedek, ey hi-gatu la hu patul di Salem ni nunman niya hi-gatu dama hu padin Apu Dios e Keta-ta-geyyan.

Ya kinapadin Melchisedek ey kameang-ang eyad nan-ungbalan dan Abraham. Tep yan eman ni hakey ni aggew, ey kamangkeibbanggad hi Abraham ni tu nekigubatan, e inapput tudda epat ni patul, ey an dinammun Melchisedek et idasalan tu ma-lat idwatan Apu Dios ni panyaggudan tu. ² Et idwat daman Abraham nan Melchisedek hu kapulun emin ni piniliw tud tu nekigubatan. Ya keibbellinan ni ngadan ni Melchisedek ey limpiyuh ni patul. Da dama kaingngadnin patul ni kaum-idwat ni linggep, tep linggep hu keibbellinan ni bebley tud Salem. ³ Eleg meamta hu ama niya inan Melchisedek, niya hipan aammed tu. Anin ni ya neiungngaan tu et ya neteyyan tu, et eleg meamta, tep endi an neitudek ni meippanggep idan nunman. Ya kinapadin Melchisedek ey henin kinapadin U-ungngan Apu Dios e padin ingganah e endi pappeg tu.

⁴ Humman keang-angan tu hu kasina-gey Melchisedek, tep anin hi Abraham e kametbal ni nahlagan tayun Jews, et indawat tun Melchisedek hu kapulun emin ni piniliw tud tu nekigubatan. ⁵ Yan nunya ey yadda padin helag Levi hu kan ni Tugun ni wada lebbeng dan mengellan kapulun kinedangyan idan edum dan helag Israel, anin ni hakey hu nalpuan da e hi Abraham. ⁶ Nem hi Melchisedek ey beken ni helag Levi, nem dinwat tu hu kapulun kinedangyan

Abraham. Et idasalan tu hi Abraham e hi-gatu hu nengipekulugan Apu Dios ni idawat tu niya pehding tu. ⁷ Ey inamta tayu e ya tuun kamengibeggan Apu Dios ni panyaggudan ni edum tun tuu ey eta-tagey nem ya etan menewwat nunman ni panyaggudan. ⁸ Hedin yadda etan padin helag Levi ni kamenewwat ni kapulun kalelmuan tuu, man ida kametty. Nem hedin hi Melchisedek, e nengalan kapulun limmun Abraham, man nanengtun mategu, tep endi an nee-ehhel di impatudek Apu Dios ni neteyyan tu. ⁹ Ma-nu tep makulug ni yadda helag Levi ey daka dewwata kapulun limmun tuu, nem heni dama immidwat hi Levi nan Melchisedek ni nengidwatan Abraham ni kapulun limmu tu. ¹⁰ Tep anin ni eleg ni maiunggan nunman hi Levi et heni wadad annel nan Abraham e apu tun eman ni nandammuan dan Melchisedek.

¹¹ Ma-nut ya nampadian idan helag Levi, ey neipuun di tugun Moses, nem kulang kinapadi da. Et mukun intu-dak Apu Dios hi Christo ni neihullul ni hi-gada. Tep hi Christo ey henin kinapadin Melchisedek hu kinapadi tu. ¹² Nem yan nunya ey endi law bilang ni kinapadiddan helag Levi, et humman hu, endi dama law lebbeng ni tugun Moses ni memillin mampeddi. ¹³⁻¹⁴ Et humman hu, ma-nut endi an ine-ehhel Moses ni wada padin melpud helag Judah, niya eleg tudda idwatan ni lebbeng dan mengippahding ni ngunun padid altar, nem pinutuk Apu Dios hi Apu tayu e hi Jesus Christo e helag nan Judah ni mampeddi.

Ya kinapadin Jesus Christo

¹⁵ Et inamta tayu e na-kal law hu lebbeng dan mampeddi, tep wada law hu hin-appil ni padin henin Melchisedek. ¹⁶ Nambalin ni padi tep ya kabaelan ni biyag tun endi pappeg tu e beken ni neipuun di tugun ni kantuy ebuh ida helag Levi ni mampeddi. ¹⁷ Makulug huyya, tep impatudek nan Apu Dios hu meippanggep ni hi-gatu e kantuy "Pinutuk dakan mampeddin ingganah henin kinapadin Melchisedek." *

¹⁸ Et humman hu, eleg law meu-unnud hu Tugun Moses ni meippanggep ni pampeddian, tep eleg umgegla niya neendi law silbitu. ¹⁹ Tep endi hakey ni tuun kayyaggud di hinanggan Apu Dios tep ya nengu-unnudan tun tugun Moses. Nem kayyaggud et yan nunya, ey wada law hu i-imman ni pengiddinnelan tayun pengebbulutan daitsun Apu Dios, et mukun wada law dinel tayun umhayukup ni menaydayaw niya mandasal ni hi-gatu.

²⁰⁻²¹ Insapatah Apu Dios e padillin ingganah hi Jesus Christo. Endi edum ni padin tu nanghelan nunya. Tep ebuh hi Jesus ni nanghelan tun kantuy

"Hi-gak e Ap-apu ey insapatah ku e padi kallin ingganah niya eleg ali mehulluli hu nemnem kun nunyan insapatah ku."

²² Et humman hu, huyyan insapatah Apu Dios ey hi Jesus hu iddinel tayun amnuan nunyan kekkeddukdul ni nekitbalan Apu Dios ni kehellakniban tayu.

²³ Hedin yadda padin helag Levi, ey dakel ida nanhuluhulul tep hedin netey hakey, man nehululan. Et mukun beken idan padin ingganah. ²⁴ Nem hedin hi Jesus, man eleg mepappeg hu nampadian tu tep mategun ingganah. ²⁵ Et humman hu, hi Jesus hu wadan ingganah hu kabaelan tun menellaknib idan umhayukup nan Apu Dios

* 7:17 7:17 Psalm 110:4

ni kamengiddinnel nan Jesus ma-lat eleg ida mekastigu, nem wadalli biyag dan endi pappeg tu. Wada kabaelan Jesus ni mengippahding idan nunya, tep mategun ingganah ni mengi-ehneng ni hi-gadad hinanggan Apu Dios.

²⁶ Et humman hu, hi Jesus hu Eta-gey ni Padin umbaddang ni hi-gatsud kakulang tayu tep kayyaggud ni peteg, endin hekey hu liwat tu e endi tuka keihlai. Neappil law etan idad nangkeliwtan, niya hi-gatu hu impeta-gey Apu Dios di emin et hi-gatu hu keta-ta-geyyan di kabunyan. ²⁷ Hi Jesus ey beken ni henidda etan ni edum ni padin kamengi-ehneng idan tuun Apu Dios, tep eleg tu mahapul ni man-appit ni kewa-wa-wan Apu Dios henin daka pehding. Tep hedin hi-gada, man da ni kai-appisi hu liwat da ni han da in-appisi hu liwat ni edum dan tuu. Nem hedin hi Jesus, man pinhakkey nengiappitan tun annel tun nengiketeyan tun liwat ni tuu, et netekla law. Eleg mahapul ni tu ippenidwan man-appit, tep hiyya humman ni pinhakkey ni nan-appitan tu.

²⁸ Yadda etan eta-gey ni padin nepilin neipuun di tugun Moses ey tuuddan ebuh e ida dama kamanliwwat. Nem ya etan insapatah Apu Dios ni peelli tu, ey impa-beh nem ya hu tugun, et humman neihullul di tugun. Ey humman ni insapatah tu ey ya U-ungnga tu e Eta-gey ni Padin mampeddin ingganah. Tep hedin hi Jesus ey endin hekey tuka pangkullangi, tep kayyaggud ni peteg.

8

Ya etan baluh ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan tayu

¹ Ya pinhed min paka-amtaen yu ey yahhuy. Hi Jesus e Eta-gey ni Padi tayun kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios ey yimmudung di winannan Apu Dios e Ap-apud kabunyan, et humman keang-angan tu hu kasina-gey ni saad tu. ² Yadman di kad-an Apu Dios hu kapampeddiin Jesus. Ey yadman hu kad-an ni makulug ni Tabernacle ni kinapyan Apu tayu, beken ni ya tuu hu nengapya.

³ Hedin ya ngunun eta-gey ni padi ey hi-gatu hu kamengidwat ni kaidawat idan tuun Apu Dios niya hi-gatu kamengi-appit ni daka i-appit tep ya liwat da. Et humman hu, mahapul daman wada iddawat Jesus nan Apu Dios, et ya annel tu hu indawat tu. ⁴ Gullat ni nanengtun wadad puyek hi Jesus, ey beken ni padi ngunu tu, tep dakek ida padid puyek ni kamengidwat ida etan ni kameidwat nan Apu Dios meippuun di Tugun Moses. ⁵ Ya Tabernacle ni kapanggunnuiddan padi ey nan-ingngeh ang-ang tu etan ni wadad kabunyan. Tep yan eman ni nengilapwan Moses ni nengapyaan tun nunman ni Tabernacle, ey kan Apu Dios ni hi-gatuy “Paka-ang-ang mu et paka-u-unnuden mu etan henin inang-ang mud duntug.”

⁶ Nem eta-gey ni peteg hu ngunun Jesus Christo nem yadda padid puyek. Tep ya ngunu tun kamengi-ehneng ni hi-gatsu ey neipuun di baluh niya kakkayyaggud ni nekitbalan Apu Dios idan tuu tu. Humman ni baluh ni nekitbalan tu ey kedukdul nem ya eman nemangulu, tep neipuun di kekkeddukdul ni impakulug tun pehding tu, ey hi Jesus hu menang-ang ma-lat peamnu tu.

⁷ Gullat ni endi kulang tu eman nemangulun nekitbalan Apu Dios idan tuu tu, et eleg mahapul hu meikkadwa. ⁸ Nem inang-ang Apu Dios ey wada kapangkullangiddan tuu tu, et mukun kantun hi-gaday

“Hi-gak e Ap-apu ey yahhuy hu e-helen kun hi-gayun tuuk di Israel niyad Judah: Hakey alin aggew ey wadalli baluh ni pekitbalak ni hi-gayu.

⁹ Nem beken ni henin nekitbalan kudda lan aammed da eman ni nengipenguluan kun hi-gadan neni-yanan dan Egypt tep eleg da pannananeng ni u-unnuden hu nekitbalan kun hi-gada, et humman nengiwallengen kun hi-gada.

¹⁰ Heninnuy hu baluh ni pekitbalan kun hi-gada: Ihha-ad kullid puhu da niyad nemnem da hu tugun ku, et humman ali enu-unnuden da. Yallin nunman ni aggew ey hi-gak ali hu Dios da niya hi-gadalli hu tuuk, et ipaptek kudda.

¹¹ Eleg ali law mahapul ni da tuttudduan edum dan meippanggep ni hi-gak ma-lat amtaen da-ak. Tep emin ali tuu ey amta da-ak ngu dedan, anin ida etan ni tuun eleg meibbillang niyadda etan tuun kamedeyyaw.

¹² Ey anin ni naliwat ida et hehmeken kuddalli et pesinsahan ku liwat da niya liwwanen kulli hu nambahulan da.” *

¹³ Ya nanghelan Apu Dios ni hi-gatsun wada baluh ni nekitbalan tun u-unnuden tayu ey humman keang-angan tun pinappeg tu etan nemangulun nekitbalan tu. Ey inamta tayu e ya etan nebayag ni endi silbitu law ey anggegannuy meendilli.

9

Ya elaw ni kapenaydayaw idan Jews nan Apu Dios ni laputu et ya elaw ni tayu kapenaydayaw nunya

¹ Hedin ya eman nemangulun nekitbalan Apu Dios ey intugun tu pehding idan tuu tun menaydayaw ni hi-gatu niya wada hu nekapyan Tabernacle ni penaydayawan tayun hi-gatu eyad puyek. ² Humman ni Tabernacle ey wada nekapyan dewwan kuwaltuh tu. Ya etan di nemangulun kuwaltuh ey wada hu pattukkan ni kengkeh, ya tebol niya sinapay ni neiappit nan Apu Dios. Ya ngadan nunyan kuwaltuh ey Nesantuh ni Kuwaltuh. ³ Wada hu kultina ni nengedwan nunman ni dewwan kuwaltuh. Ya ngadan ni neikadwan kuwaltuh ey Nekassantuh ni Kuwaltuh. ⁴ Yadman kad-an etan ni balituk ni altar ni kapengiggihhebin insensoh e mebanglu hamuy tu. Wada damadman etan Kaban ni netakapan ni balituk e humman hu Kaban ni nekitbalan Apu Dios ni neiha-adan etan ni dewwan batun neitudekan idan hampulun Tugun Apu Dios ni dinwat Moses, ya etan hulkud Aaron ni pimmingi niya etan pa-nay ni balituk e neiha-adan ni manna. ⁵ Yad ta-pew ni hu-keb nunman ni Kaban ey wada dewwan nepaot ni anghel e kei-ang-angan ni kawedan Apu Dios. Nebekyag hu payak da et mahiduman hu hu-keb nunman ni Kaban ni kake-kalin liwat tep yadman hu kapengiwwakgihin padin kuheyaw ni kamei-appit nan Apu Dios. Nem beken nin nunyan pengippeamtaan kun hi-gayun emin ni meippanggep ni nunya.

⁶ Henin nunya hu elaw nunman ni Tabernacle. Yan nunman la, ey ida kaumhehgep hu padin kewa-wa-wa etan di nemangulun kuwaltuh ni Tabernacle et yadman daka pengippahdingin ngunu da. ⁷ Nem hedin ya etan di neikadwan kuwaltuh ey ebuh hu eta-gey ni padin

* 8:12 8:12 [8-12] Jeremiah 31:31-34

kaumhegep, nem pinhakkey ni ebuh ni hantoon hu tuka hehgepid man. Hedin umhegep diman ey mahapul ni um-ilaw ni kuheyaw ni animal ni i-appit tun Apu Dios et tu iwakgih di hu-keb etan ni Kaban et wada inna-nun ke-kalan ni liwat tu niya liwat idan edum tun tuu. ⁸ Ey humman ni kapehding idan padin nunman hu nengipeang-angan ni Ispirituh Apu Dios e endi kelebengan tayun manna-ud nan Apu Dios ni an mambeggan baddang ni pemessinsahan tun liwat tayu, hedin nanengtun wada hu Tabernacle di puyek ni penaydayawan tayun hi-gatu. ⁹ Wada hu pinhed tu huyyan ituttuddun hi-gatsun nunya. Tep ma-nut in-enappitan idan tutu-un animal hi Apu Dios niya edum ni kameidwat ni hi-gatu, nem kapyatun eleg luminggep hu nemnem da, tep amta da e nanengtun eleg ma-kal hu liwat da. ¹⁰ Tep humman ni daka penaydayaw ey humman hu daka pengu-unnudun Tugun Moses ni meippanggep ni elaw ni kakenna, ya kainnuma niya elaw ni linih ni annel. Huyyadda hu mahapul ni u-unnudun da ingganah eman ni pengippeamtaan Apu Dios ni baluh ni nekitbalan tun elaw ni penaydayaw ni hi-gatu.

¹¹ Et neipahding huyya eman ni illian Jesus Christo di puyek e nambalin ni hi-gatu hu Eta-gey ni Padi tayun kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios ma-lat dawten tayu hu panyaggudan ni indaddan Apu Dios ni hi-gatsu. Et yan nunya ey immen di kayyaggud ni peteg ni Tabernacle di kabunyan e beken ni kinapyan tuu niya beken eyad puyek nebehwatan tu. ¹² Pinhakkey ni ebuh hu hinggepan tud man, ey endi inhegep tun kuheyaw ni gelding winu bakan tu in-appit nan Apu Dios. Tep ya kuheyaw tu hu in-appit tu eman ni neteyyan tu et mehelakniban itsun kamengullug, et wada law hu biyag tayun endi pappeg tu. ¹³ Hedin ya elaw eman ni nemangulun nekitbalan Apu Dios, man hedin wada tuun wada impahding tun pi-yew, ey eleg mabalin ni da peki-emmung ni mekidaydayaw nan Apu Dios ingganah wakgihan idan padin kuheyaw ni gelding winu baka niya dep-ul ni giniheb dan impah ni buka. Et hedin negibbuh ni impahding ni padi humman, ey han dammutun mambanggad etan nengipahding ni pi-yew ni mekidaydayaw nan Apu Dios. ¹⁴ Et hedin henin nunman elaw tun nunman, ey kaw beken ni nema-man me-kal hu liwat tayu et endi tayu law nenemnemen tep ya ineyuhan ni kuheyaw nan Jesus Christo di krus? Humman ni impahding Jesus ey endi kulang tun neiappit nan Apu Dios ni kepeessinsahan ni liwat tayun umhulun ni ketteyyan tayu. Impahding tu huyya tep ya baddang ni Ispirituh Apu Dios e endi laputu niya endi pappeg tu. Et yan nunya ey dammutu law ni mansilbi itsun Apu Dios e wadan ingganah.

¹⁵ Et humman hu, hi Christo hu kamengi-ehneng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios di baluh ni nekitbalan tu ma-lat emin itsun nambalin ni tuun Apu Dios ey dewwatan tayu etan impakulug tun beltanen tayun mannananeng ni ingganah. Dammutu law ni meippahding huyya, tep ingkatey Jesus hu liwat tayu, anin yadda lawah ni impahpahding tayun eman lan nemangulun nekitbalan Apu Dios ida aammed tayu.

¹⁶ Ya elaw ni kapengippebeltanin Apu Dios ni hi-gatsun panyaggudan tayu ey henin elaw tayun Jews e mahapul ni mettey etan mengippebeltan et han beltanaddan pinhed tun pengidwatan hu

hipan pebeltan tu. ¹⁷ Tep hedin nanengtun mategu etan tuu, ey eleg mabalin ni tu pebeltan hu tenged tu. ¹⁸ Hanniman dama hu nemangulun nekitbalan Apu Dios e mahapul ni wada mekleng et meiappit hu kuheyaw tun Apu Dios et han dammutun dewwaten ni tuu hu panyaggudan tu. ¹⁹ Makulug huyya, tep yan eman ni negibbuan ni nengipeamtaan Moses idan tuun emin ni Tugun, ey illa tu kuheyaw ni baka et ya kuheyaw ni gelding ni neikamdug di danum et alen tu etan helek ni hyssop ni nabtek ni madlang ni sinulid et ita-mel tud kuheyaw et wakgihan tu hu libluh ni neitudkan ni Tugun niyadda tutu-un wadadman. ²⁰ Yan tuka pampengippahdingin nunman ey kantuy "Huyyan kuheyaw hu mengippeamta e mahapul ni u-unnuden tayu hu nekitbalan Apu Dios ni hi-gatsu." * ²¹ Winakgihan tu dama hu Tabernacle et yaddan emin hu wadadman ni kai-usal ni kapenaydayawin Apu Dios. ²² Ya intenuttuddun Moses ni Tugun Apu Dios ni intudek tun nunman ey emin ida etan kamenaydayaw nan Apu Dios niyadda etan kamei-ussal ni kapenaydayawin hi-gatu ey mahapul ni mewakgihan idan kuheyaw et han abulutaddan Apu Dios. Ey hedin nanliwat ida, man mahapul ni wada hu i-appit dan Apu Dios ni animal, tep eleg mabalin ni an me-kal hu liwat da hedin endi da peih-ih ni kuheyaw ni animal.

Ya na-kalan ni liwat tayu tep ya neteyyan Jesus Christo

²³ Humman hu elaw ni kaebbulutan Apu Dios ni penaydayaw dan hi-gatun nunman, tep mahapul ni wada iddawat dan animal ni hi-gatu et iwakgih da hu kuheyaw tud Tabernacle niyadda etan di neiha-ad diman. Nem huyyaddan emin ey u-ukkul ni ebuh etan ni makulug ni Tabernacle di kabunyan, et mukun humman ni Tabernacle ey mahapul ni ya kekkeddukdul ni peteg hu mei-appit diman nem ya hu kuheyaw ni animal ni kai-enappit ni padid puyek. ²⁴ Et humman hu, pakkaw immayuh hu kuheyaw nan Christo ni nengidwatan tun annel tun Apu Dios. Ya Tabernacle ni hinggepan tu ey beken ni kinapyan tuu eyad puyek, tep u-ukkul ni ebuh humman. Ya hinggepan tu ey yad kabunyan e humman dedan hu makulug ni Tabernacle et immen di diman ni nunya et hi-gatu kamengi-ehngeng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios. ²⁵ Hedin ya etan eta-gey ni padid puyek, man katootoon ey kaum-ilaw ni kuheyaw ni animal ni tuka an i-appit nan Apu Dios etan di Nekassantuh ni Kuwaltuh ma-lat pesinsahan tu hu liwat idan tuu. Nem beken ni henin nunman nan hi Jesus Christo, tep ingkatey tun pinhakkey hu neneklaan tun liwat tayu et ebuh. Eleg law mahapul ni an meippenidwa. ²⁶ Tep gullat ni mahapul ni mampidpidwan mettey ni pengi-appitan tun annel tun Apu Dios, et ku e-eggel ni nanlelehanan tu, neipalpu eman ni naltuan ni puyek ingganah nunya. Nem beken ni henin nunman, tep immali hi Jesus eman ni gintud Apu Dios ni nemappegan tun kabaelan ni liwat et iketey tud krus hu pengkalan tun liwat tayu, ey hiyya humman ni pinhakkey ni nengipahdingan tun nunman.

²⁷ Emin hu tuu ey nanna-ud dedan ni mettey et mehuwetan ida. ²⁸ Makulug huyya, ey neka-amta tayu dama e ingkatey Jesus Christo hu liwat tayu ma-lat wada inna-nu tun ke-kalan ni liwat idan katuuuu. Ey mambangngad ali mewan, nem beken law ni ya liwat tayu hu tu ellian,

* 9:20 9:20 Exodus 24:6-8

nem ma-lat tudda helakniban hu kamengullug ni kamenehheged ni ellian tu.

10

¹ Ya Tugun Moses ni meippanggep ni pan-appitan hu keang-angan tudda huyyan kakkayyaggud ni mekapkapyallin hakey ni aggew. Nem kulang impeang-ang tu, tep heni allinnew ni ebuh. Et mukun anin ni katootoon ni nan-appit ida tutu-u et nanengtun eleg ida ibbilang Apu Dios ni kayyaggud. ² Tep gullat ni makulug ni nepesinsahan hu liwat idan tuun hanniman ni daka penaydayaw, ey eleg da et nemnemnema hu liwat da et issiked dan man-appit ni animal nan Apu Dios. ³ Nem ya kakulugan tu ey daka nenemnema hu liwat da, et mukun katootoon ni nan-appit ida. ⁴ Tep eleg han-ekal ni kuheyaw ni baka niya gelding hu liwat.

⁵ Et humman hu, yan eman ni illian Jesus di puyek ey kantun Apu Dios ey

“Eleg mu law pinhed ida etan animal niyadda linggeman ni daka i-appit niyadda daka iddawat ni hi-gam, et humman hu, winedam hu annel kun mei-appit ni hi-gam. ⁶ Eleg ka um-amleng ida etan ni kagihheban kamei-appit ni hi-gam niyadda etan edum ni daka iddawat ma-lat ekalen mu liwat da. ⁷ Et humman hu, kangkuy ‘Apu Dios, ebbuluten ku etan pinhed mun meippahding ni hi-gak ni henin neitudek etan di libluh ni impatudek mun ehel mu.’ ”

⁸ Em, inhel Jesus nan Apu Dios e kantuy “Eleg mu law pinhed ida humman ni daka i-appit ni hi-gam ni linggeman niya eleg mu pinhed etan daka gihheban animal ni i-appit dan hi-gam tep ya liwat da.” Huyya nengipesikedan Jesus ni daka i-appit nan Apu Dios, anin ni humman hu intugun tun Moses ni nunman. ⁹ Induman tu et kantuy “Apu Dios, ebbuluten ku etan pinhed mun meippahding ni hi-gak.” Huyya nemappegan tun eman ni nebayag ni elaw ni daka penaydayaw, et hululan tun baluh law ni elaw. Et mukun endi law silbi tun umienappit ni animal nan Apu Dios tep hi Jesus law hu inhullul tun mei-appit ni hi-gatu. ¹⁰ Et humman ni pinhed Apu Dios ni meippahding nan Jesus hu pengibbillangan daitu law ni kayyaggud di hinangga tu, tep ingkatey Jesus Christo hu peneklaan tun liwat tayu et endilli tu keippidwaan mewan humman, tep endi tu nangkulangan humman ni impahding tu.

¹¹ Ya kapehding idan padin nunman ey ida kaman-eh-ehngeng ni kewa-wa-wad altar ni man-appit. Nem ya humman ni daka i-enappit ey eleg tu han-ekal hu liwat ni tuu. ¹² Nem hi Jesus ey pinhakkey ni ebuh hu nengiappitan tun annel tu eman ni nengiketeyan tun liwat ni emin ni tuu, nem mannananeng hu keihhilbian ni nunman ni impahding tu. Yan nunya ey immen ni yimmudung di winannan Apu Dios ni kei-ang-angan ni kasina-gey ni saad tu. ¹³ Immen law diman e tuka hehhegeda pengapputan Apu Dios emin ni buhul tu ma-lat hi-gatu hu tengngawen dan Ap-apu. ¹⁴ Humman ni pinhakkey ni tu nengiappitan ni annel tun Apu Dios hu nengabulutan ida law Apu Dios ni ingganah etan idan tuun na-kal liwat da. Ey hi-gada hu kababbaddangin Apu Dios ma-lat makangngu-unnud idan hi-gatun kewa-wa-wa. ¹⁵ Anin ni ya Ispirituh Apu Dios et tuka ihhudut ida huyya, tep inhel tun nunman hu inhel Apu Dios ni kantuy

16 "Medettengan ali etan aggew ni gintud kun pengippeamtaan kun baluh ni nekitbalan kuddan tutu-uk. Ihha-ad kullid puhu da niyad nemnem da hu tugun ku, et humman ali enu-unnuden da." *

17 Kantu mewan ey "Ey anin ni nanliwat ida et hehmeken kuddalli et pesinsahan ku liwat da niya liwwanen kulli hu nambahulan da." 18 Et hedin tep pinesinsahan Apu Dios hu liwat tayu, ey eleg law mahapul ni itsu um-ienappit nan Apu Dios ni linggeman ni ke-kalan ni liwat tayu.

Ya pengihhammadan tayun pekiddagyuman tayun Apu Dios

19 Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, ey dammutu law ni umhayukup itsud kad-an Apu Dios di kabunyan et mandasal itsun hi-gatu, tep immayuh hu kuheyaw nan Jesus ni nengiketeyan tun liwat tayu.

20 Nem mategu law, et hi-gatu mengillaw ni hi-gatsud kad-an Apu Dios. Tep yan eman ni neteyyan tu ey nebi-ki etan kultinah ni nengadwa etan ni dewwan kuwaltuh et endi law hu umhanid dellanen ni umlaw di kad-an Apu Dios et dammutu law ni manna-ud itsun mandasal ni hi-gatu. 21 Hi Jesus law hu Eta-gey ni Padi tayun kamengippaptek ni hi-gatsun tuun Apu Dios. 22 Et humman hu, ya kayyaggud ni pehding tayu ey panduttuk itsud kad-an Apu Dios e eleg itsu mandinwa, nem paka-iddinel tayu hi Jesus e kamengi-ehneng ni hi-gatsu ma-lat abuluten Apu Dios hu dasal tayu. Dammutun pehding tayu huyya, tep heni daitsu winakgihan ni kuheyaw Jesus et eleg tayu law nenemnemen hu lawah ni impahding tayu. Kameang-ang huyya eman ni nebenyagan tayu, e heni na-meh hu annel tayun malinih ni danum. 23 Ey kayyaggud hedin eleg itsu mandinwa, nem tettengedi tayu etan tayu kanam-namahan kantayun wadan hi-gatsu, tep inamta tayu e hi Apu Dios ey kameiddinnel ni mengippeamnu etan ni impakulug tu. 24 Nemnem tayu hu pehding tayun manhimbabaddang ni keihhammadan ni tayu kapengullug, pan-impipinhed itsu niya kayyaggud hu ipahding tayu. 25 Eleg tayu iu-unnud idan edum e inwalleng da hu daka pengullug et isiked da law ni mekiammuamung ni menaydayaw nan Apu Dios. Nem ya pehding tayu ey panhintutugun itsu, nema-man nunya, tep ay kamangkedettengi law hu pambangnagan nan Apu tayu.

26 Hedin igge-at tayun eleg u-unnuda hu neipeamtan hi-gatsu, et tataggan tayun manliwwaliwwat, ey eleg law mansilbin hi-gatsu hu neteyyan Jesus. Tep endi law edum ni dammutun mei-appit ni mengkal ni liwat tayu. 27 Et hedin hanniman, man daitsu kahehhegeda etan di kehuwetan tayu ni ya etan di angetakkut ni kekastiguan di kaumhihinyab ni apuy ni pengastigun Apu Dios ida etan ni buhul tu. 28 Anin ya Tugun Moses et kantuy hedin wada kamangngenghay, ey eleg hehmeka, nem pepettey hedin wada dewwa winu tellun mantistigu.

29 Hedin hanniman, man nema-man mekastigu etan tuun mangngenghay ni U-unggan Apu Dios e hi Jesus. Tep imbilang tun endi hu silbin kuheyaw tun in-appit tun Apu Dios ni kepossinsahan ni liwat tayu meippuun etan di baluh ni nekitbalan Apu Dios. Ya etan tuun mengippahding ni hanniman ey kinehing tu hu Ispirituh Apu Dios e kabbabbal ni peteg ni hi-gatsun neliwtan. 30 Nemahhig ali hu kastigu tu, tep inamta tayu e kan Apu Dios ey "Hi-gak hu mengibleh. Hi-gak

* 10:16 10:16 Jeremiah 31:33

e Apu yu hu mengastigu etan ni mengippahding ni lawah ni hi-gayu.” Kantu pay ey “Hi-gak e Apu hu menuwet idan tuuk.” ³¹ Anggetakkut hedin hi Apu Dios e wadan ingganah hu mengastigun hi-gatsu.

³² Nemnem yu kedi eman neipenahding ni hi-gayun laputun nengulugan yu. Tep yan eman ni nehullulan ni nemnem yu ey dakel hu nanligligatan yu, nem inhikal yu et pannananeng yu hu yuka pengullug. ³³ Hin-addum ni dakeyu kapampadngelin edum yun tuud kedaklan ni tuu niya hin-addum ni dakeyu kapanlelehhan. Niya hin-addum ni kayu kameillegat di kapanlelehhaniddan edum ni kamengullug. ³⁴ Ey neilegat kayun nanlelehhanan idan edum yun kamengullug ni neikelabut. Ey anin ni piniliw idan buhul yu hu limmu yu et kayu kaman-am-amleng, tep inamta yu e wadan hi-gayu hu kakkayyaggud nem yadda humman ni limmu yu. Ey humman ni kayyaggud ni wadan hi-gayu ey eleg metellak, nem mannananeng ni ingganah. ³⁵ Et humman hu, entan tu iwalleng hu dinel yun Apu tayu, anin ni hipa mekapkapyu, tep et-eteng hu gungunahen yu hedin mandinnel kayun kenayun. ³⁶ Mahapul ni an-anusan yun mengihikkal idan kamekapkapyan hi-gayu ma-lat dammutun han-iphahding yu hu pinhed Apu Dios ni pehding yu. Hedin hanneya pehding yu, ey dewwatan yullin emin hu impakulug tun iddawat tu. ³⁷ Tep neitudek dedan e kantuy

“Anggegannu law ey um-ali etan tayu kahehhegedan um-ali. Eleg tu gegnada hu ellian tu. ³⁸ Et yaddalli etan tuuk ni neibilang ni kayyaggud ey hi-gada hu mengihikkal ni hipan ligat da tep ya daka pengullug ni hi-gak. Nem hedin wada mengiwwalleng ni tuka pengullug ni hi-gak ey eleg tuwak peamleng.”

³⁹ Tep yadda tutu-un kamengiwwalleng nan Apu Dios ey eleg ida mehellaknibi. Nem hedin ngun hi-gatsu, man pannananeng tayu hu tayu kapengullug ni hi-gatu, et humman hu, mehellakniban itsulli.

11

Ya elaw ni pengullug

¹ Ya kapengullug ey humman hu tayu kapengamtain dewwatan tayu etan ida tayu kanamnamaha niya humman hu tayu kapengamtain makulug ni wadadda etan eleg tayu han-ang-ang. ² Ya kapengullug idan tuun nunman hu nengabulutan Apu Dios e kayyaggud ida.

³ Ya tayu dama kapengullug hu nengamtaan tayu e naltu hu puyek niyaddan emin hu edum ni naltu tep inmandal Apu Dios. Et humman hu, tayu kaewwasi e emin ida eya tayu kaang-ang-anga ey nalpud eleg meang-ang.

Yadda tuun kaebbulutan Apu Dios ni kayyaggud tep ya daka pengullug

⁴ Ya kapengullug Abel, hu gaputun wadwada hu in-appit tun Apu Dios nem hi Cain e agi tu. Inebulut Apu Dios humman ni in-appit tu tep ya tuka pengullug, e humman nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud. Ey anin ni netey hi Abel, et nanengtun ya tuka pengullug hu kamengituttuddun kayyaggud ni elaw ni u-unnuden. *

* 11:4 11:4 Genesis 4:3-10

⁵ Hanniman daman Enok, e eleg matey tep ya tuka pengullug, e inewit Apu Dios di kabunyan, et endi an nenamak ni hi-gatu. Kantud ehel Apu Dios ni impatudek tu ey impeamleng Enok hi Apu Dios et han tu ayagid kabunyan. ⁶ Hedin endi kapengullug ni tuu ey eleg mabalin ni tu peamleng hi Apu Dios. Tep ya tuun neminshed ni umhayukup di kad-an Apu Dios, ey mahapul ni kullugen tu e wada hi Apu Dios, niya kullugen tu dama e kabaddangin Apu Dios hu tuun kamambeggan baddang ni hi-gatu.

⁷ Hi Noah dama hu hakey ni indeddengel tu hu impanwarning Apu Dios ni hi-gatun mekapkapyallin hakey ni aggew tep ya tuka pengullug. Et kumapyan bapor ni nengipahgepan tuddan pamilyah tu et eleg ida malsing ni nalbengan ni bebley. Ya tuka pengullug hu nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud. Ya nengu-unnudan tun inhel Apu Dios hu keang-angan tu e emin ida tuun nunman ni kawedan Noah ey neliwtan ida, tep endi daka pengullug.

⁸ Hanniman daman nan hi Abraham, e gapuh ni tuka pengullug ey inu-unnud tu hu inhel Apu Dios ni hi-gatu et hi-yanen tu hu bebley tu et man-alidan etan di bebley ni impakulug Apu Dios ni pebeltan tu, anin ni eleg tu amta lawwan tu. ⁹ Ey ya tuka pengullug hu tu nan-etaetanan di tu nekibebleyan di impakulug Apu Dios ni pampuyyek tu. Tep heni binunal hi Abraham di emin di linawwan tu niya neatepan ni tuldah ni ebuh hu baley tu. Hanniman dama hu impahpahding di Isaac e u-ungnga tu, ni hi Jacob e inap-apu tu. Neila-kam idan nan hi Abraham etan di beltanen dan impakulug Apu Dios ni hi-gada. ¹⁰ Tep ya etan bebley ni kahehhegedan Abraham ni pambebleyan da ey nehammad ni peteg hu sinuunan tu, tep hi Apu Dios hu kan nemnem niya nengapyan nunman.

¹¹ Anin daman hi Sarah e ahwan Abraham et nehammad hu tuka pengullug, tep anin ni nebasi niya nei-inna law, et entanni ey newada hakey ni u-ungnga tu. Nambutsug tep kamedinnel nan Apu Dios e tuka peamnu hu tuka e-helan pehding tu. ¹² Anin hi Abraham ey nea-amman peteg et endi law kabaelan tun mantennud, nem entanni ey impantanud nan Apu Dios et henidda bittuwen di kabunyan niya henidda palnah di giligi ni baybay hu kadinakkel ni helag tu e eleg ida mebillang.

¹³ Emin ida huyyan tutu-u ey impannaneng da hu daka pengullug ingganah ni neteyyan da. Eleg da dawten hu impakulug Apu Dios ni iddawat tun hi-gada ey netey ida, nem nannaneng hu dinel da e hakey alin aggew et um-amnu humman ni impakulug tu. Daka kulluga e hi-gatsuddan kamengullug ey bawi tayun ebuh eya puyek, tep eleg itu mena-yun deya. ¹⁴ Huyyaddan tuu ey kinulug da e wada etan bebley ni lawwan da e yadman ali law hu panha-adan dan ingganah, et humman hu daka hemmahemmaka. ¹⁵ Beken ni ya etan bebley ni hini-yan da hu daka nenemnema, tep gullat et nambangngad idadman. ¹⁶ Humman ni panha-adan dallin daka nenemnema ey kakkayyaggud nem ya etan bebley ni hini-yan da, tep yad kabunyan hu kad-an tu, ey daka iddinel hi Apu Dios ni nengidaddan ni nunman e panha-adan da. Et humman hu, eleg umbaing hi Apu Dios ni menghel e hi-gatu Dios da, tep indaddanan tuddan pambebleyan da.

17-19 Ya kapengullug Abraham hu gaputun nengu-unnudan tun inhel Apu Dios ni nematnaan tun hi-gatu. Tep yan nanghelan Apu Dios ni tu i-appit etan binugtung ni u-ungnga tu e hi Isaac ey inu-unnud tu, anin ni impakulug tu lan hi-gatu e hi Isaac hu kehlagan alin dakel ni tuu. Et ilaw tu tu-wangu et tu-et petteyen, tep kamedinnet e wada kabaelan Apu Dios ni meneggun netey. Ey makulug ni heni tu sinegu, tep inhelan tu et eleg law iappit Abraham etan u-ungnga tun hi Isaac.

20 Heni daman nan hi Isaac e ya tuka pengullug hu nanghelan tuddan dewwan u-ungnga tu e di Jacob nan Esau e yallin edum ni aggew ey iddawat Apu Dios hu panyaggudan da.

21 Ya kapengullug daman nan hi Jacob hu gaputun yan eman ni naka-amma law e ngannganih hu ketteyyan tu, ey inhudngul tu hulkud tud pangal tu et dayawen tu hi Apu Dios et idasalan tudda inap-apu tun u-ungngan Joseph ma-lat idwat nan Apu Dios hu panyaggudan da.

22 Anin daman hi Joseph et ya tuka pengullug hu gaputun yan eman ni ngannganih law hu ketteyyan tu, ey inhel tu e yallin edum ni aggew ey hi-yanen idan edum tun helag Israel hu Egypt et itugun tun hi-gada e ittabin da hu tu-ngal tu.

23 Anin idan a-ammed nan Moses et ya daka pengullug hu gaputun eleg da takutan ni mengehing ni olden ni patul e pepettey tun emin hu pakeiungngan laki et itattallu da hi Moses ni tellun bulan. Hakey pay ey yan eman ni neiungngaan tu ey inang-ang idan a-ammed tu e indawtan idan Apu Dios ni kayyaggud ni peteg ni u-ungnga.

24 Anin hi Moses eman ni nehiknan tu law et ya tuka pengullug hu eleg tu peminhedan ni meibbillang ni u-ungnga etan ni biin u-ungngan patul di Egypt e nengagemid ni hi-gatu. 25 Tep tuka pehebballi hu anin mekilellehan idan tuun Apu Dios nem ya an meie-eddum di kapehpehding idan tuud Egypt ni panliwwatan, tep inamta tu e nekemtang ni ebuh hu pan-amlengan ni kamanliwwat. 26 Tuka pehebballin mepihhul tep ya namnamah tun ellian alin Christo nem ya hu tu pengellaan ni emin ni kinedangyan di Egypt, tep tuka nemnemnema hu gungunahen tullin hakey ni aggew.

27 Eleg tumekut ni bunget nan Pharaoh e patul et hi-yanen tu hu Egypt tep ya tuka pengullug. Anin ni neligat hu biyag tu et inenu-unnud tu hi Apu Dios, tep heni tuka ang-ang-anga hi Apu Dios anin ni eleg meang-ang. 28 Ey ya tuka pengullug hu himmulun et hi-gatu hu nengilepun Piyestah ni Passover et u-unnuden tu hu inhel Apu Dios e wakgihan dan emin hu pamedingan ni baballey dan kuheyaw ma-lat hedin um-ali etan anghel ni memettey idan emin ni pengulwan ni lakin u-ungngaddan tuud Egypt, man eleg tudda illagat hu pengulwan ni lakin u-ungngaddan Jews.

29 Ya kapengullug idan Jews ni nunman hu nan-agwatan dad mamegan puyek di gawan Madlang ni Baybay. Nengunud ida tuud Egypt, nem nan-addum mewan hu danum et mangkalsing ida.

30 Gapuh ni kapengullug idan helag Israel ey nangketu-li hu tuping ni luhud di Jericho, tep inu-unnud da hu inhel Apu Dios e liklikwehen da humman ni bebley ni pitun aggew. 31 Ya kapengullug nan Rahab, e hakey ni biidman ni tuka pebeyyad hu annel tud laki, hu gaputun eleg da pameteyan ni hi-gatu. Emin ida hu tuudman ey eleg ida mengu-unnud nan Apu Dios et pateyen idan Jews, nem eleg da pakipetey

hi Rahab, tep yan eman ni illian idan dewwan Jews ni an mansi-im idan kebebleyan tu, ey inaygan tuddad baley tu et baddangan tuddan nambangadan da.

³² Wadan hiyyadda huuyan pengamtaan yun elaw ni kapengullug. Tep gullat ni tagan ku tenten et kulang hu tsimpuh ni penghelan kun kapengullug idan tuun nunman, henid Gideon, hi Barak, hi Samson, hi Jephthah, hi David, hi Samuel, niyadda la eman prophets. ³³ Wadadda edum ni hi-gadan nengenapput di da nekigubatan tep ya daka pengullug. Yadda edum ey kayyaggud hu nan-ap-apuan dad bebley da niya dinwat da hu impakulug Apu Dios ni iddawat tun hi-gada. Yadda edum, ey innang pengngannan idan layon ni hi-gada, nem eleg dadda kanen. ³⁴ Wadadda edum ni innang kegihheban dad kaumhinyab ni apuy, nem neihwang ida. Yadda edum ey innang hu pemeteyan ni buhul dan nampan-ispadah ni hi-gada, nem neihwang ida. Yadda edum, ey nekapuy ida, nem nambalin idan nallet. Nambalin ida edum ni nangketuled ni mekiggubbat et apputen dadda buhul da. ³⁵ Ey wadadda dama bibi-in nunman ni netagwan hu u-ungnga dan netey tep ya daka pengullug.

Wadadda edum ni kamengullug ni dimpap idan edum ni tuu et panlelehan dadda. Yadda etan nampap ni hi-gada ey kanday ibbukyat dadda hedin issiked dan mengullug nan Apu Dios, nem kahing ida et pampateyen dadda. Eleg da isiked ni mengullug tep pinhed dan metegguan idalli et kayyaggud ali biyag da nem ya biyag dad puyek. ³⁶ Yadda edum ni kamengullug ey pinihupihul idan edum dan tuu niya bineibeig dadda. Yadda edum, ey binenangkiling dadda et pan-ikelabut dadda. ³⁷ Yadda edum ey nantengba daddan batu et mangkatey ida. Nambengwah dadda edum ni gelgel niya nantewik dadda edum ni ispadah. Yadda edum ey newetwet ida et ya balwasi da ey katat ni kalneroh winu gelding. Nanlelehanan da niya lawah hu impahpahding idan edum ni tuun hi-gada. ³⁸ Yadda edum ey hinek-il daddad baballey da et ida mandaladalan di desert niyad kedunduntug. Nantalutaluddad hungab niyad leyang. Et mukun yadda eleg mengullug e nemahhig kalwah da, ey eleg idan hekey meibbillang ni mekibbebley ni hi-gadan kamengullug.

³⁹ Huyyaddan tuu ey katettebalan Apu Dios idan kayyaggud tep ya daka pengullug, nem eleg da ni dawten hu impakulug tu, ⁴⁰ tep wada hu kekkeddukdul ni ninemnem tun pehding ni hi-gatsun emin, e beken ni hi-gadan ebuh. Tep eleg um-amnu hu planuh Apu Dios hedin eleg itsu mei-dum ni hi-gada tep ya dama tayu kapengullug.

12

Hi Apu Dios hu Ametayun emin ni kamengullug

¹ Humman hu elaw ni kapengullug idan nunman ni tutu-u. Nem inna-nu daman hi-gatsu? Hipa pehding tayu? Mahapul ni nemnemen tayu e wadadda hu dakel ni tutu-un nunman ni nehammad daka pengullug. Et ya kayyaggud ey ya elaw da hu pengiu-unnudan tayun kamengullug nunya. * Et humman hu, isiked tayun mengippenahding

* **12:1** 12:1 Kan idan edum ey ya keibbellinan tu huuya ey heni daitsu hinelikuban idan nunman ni tutu-un nehammad daka pengullug e ihik idan pengu-unnudan tayun elaw da.

ni linggeman ni kaumheli-wan hi-gatsun pengu-unnudan tayun Apu tayu. Ey isiked tayudda hu liwat ni heni nemedbed ni hi-gatsu. Niya anin ni hipa mekapkapy a et pannananeng tayu hu tayu kapengullug. ² Hi Jesus ni ebuh hu kulug tayu niya hi-gatu pandineli tayu, tep hi-gatu neipuunan ni tayu kapengullug niya hi-gatu hu mengippehammad ni tayu kapengullug. Impeang-ang tu hu pehding tayu tep inhikal tu hu ligat tud krus, tep amta tun wadalli pan-am-amlengan tun kegibbuan tu humman. Eleg tu nemnemen hu kebe-ingan tun ketteyyan tud krus et yan nunya ey yimmudung law di winannan Apu Dios e Ap-apud kabunyan.

³ Ey mahapul ni nemnem tayu hu nengisipelan nan Jesus ni nemahhig ni kapemippihuliddan neliwtan ni hi-gatu ma-lat eleg yu nemnemnemen e endi silbin yuka pengullug hedin wada ligat yu, tep hedin hanniman hu pannemnem yu, man manlu-lu kayu. ⁴ Tep anin ni kayu kamanligligat ni mengiwalleng ni liwat et endi ni hu nengiketey nunman. ⁵ Kaw liniwwan yu hu tugun Apu Dios ni hi-gayun u-ungnga tun kantuy

“Hi-gam e u-ungngak, entan tu langlangkuyya hu nakka penuggunin hi-gam niya entan almet mu hedin imbunget daka, ⁶ tep nak ida katugguna hu nakka ibbilang ni u-ungngak ni pinpinhed ku niya nak ida kakastiguan panyaggudan da.” †

⁷ Et humman hu, mahapul ni ihhikal yu hu ligat yu, tep ya kapenuggunin Apu Dios ni hi-gayu hu keang-angan tun dakeyu kaibbilang ni u-ungnga tu. Tep kaw wada u-ungngan eleg tuggunan ametu? ⁸ Katuggunan Apu Dios idan emin u-ungnga tu. Et hedin eleg dakeyu tugguna, ey beken kayu tep ni makulug ni u-ungnga tu. ⁹ Yan ekaglang tayu ey daitsu katuggunan ametayud puyek et tayudda kalispitua. Et humman hu, kaw beken ni nema-man mahapul ni ya Ametayud kabunyan e namyuh ni hi-gatsu hu u-unnuden tayu ma-lat makitegu itsun hi-gatun ingganah? ¹⁰ Hedin ya ametayud puyek, ey sinugun daitsun amta dan kayyaggud ni penuggun dan hi-gatsun ekaglang tayu. Nem hedin hi Ametayud kabunyan, man daitsu katuggunan panyaggudan tayu ma-lat kaila-kaman tayud kakinayyaggud tu. ¹¹ Hedin inhelan daitsud tayu kapehpehding ni lawah, ey eleg tayu pinhed et maggeh di nemnem tayu. Nem ya pambalanan tu hu daitsu kapenugguni ey yaggudan ni elaw tayu niya linggepan ni nemnem tayu.

Ya pengu-unnudan tayun Jesus

¹² Et humman hu, eleg itu um-almet hedin kimmappuy hu tayu kapengullug tep ya ligat, nem ihammad tayu kuma hu tayu kapengullug nan Jesus. ¹³ Pannananeng yun mengu-unnud ni kayyaggud ni elaw ma-lat hedin wadadda etan kamanlu-lu tep kimmappuy hu daka pengullug et ida kamandinwa, ey mebaddangan ida et amtaen da hu kayyaggud ni elaw ni u-unnuden da et meihhammad hu nemnem dan mengullug.

¹⁴ Ipahding yun emin hu kabaelan yu et ya kayyaggud hu pekikillawwan yun edum yun tuu, niya ang-ang yu et ya pinhed Apu tayu hu u-unnuden yu. Tep hedin endi hu kakinayyaggud ni tuu, man eleg tulli ang-anga hi Apu tayu. ¹⁵ Helipat-i yu ma-lat endi hakey ni

† 12:6 12:6 [5-6] Proverbs 3:11-12

hi-gayun mengissikked ni mengiddinnel ni binabbal Apu Dios. Ey ang-ang yu et endin hi-gayu hu mengipappangngulun mengippahding ni lawah, tep iu-unnud ni edum et umhulun ni panliwatan ni dakel ni kamengullug. ¹⁶ Helipat-iyu mewan ma-lat endin hi-gayu hu makilaki winu makibii. Ey entan tu iu-ukkul nan Esau e nginhay tu hi Apu Dios. Tep anin ni hi-gatu hu pengulwan, et eleg tun hekey ibilang hu kelebngan ni pengulwan ni indawat Apu Dios ni hi-gatu, nem nealay inwa-hi tu humman ni kelebngan tun agitun pihakkey ni pengngannan ni ebuh. ¹⁷ Ey inamta yu e entanni ey pinhed tun peteg ni iddasalan daman ametun panyaggudan tu, nem eleg law mabalin, tep endi law kelebngan tun menewwat ni panyaggudan tu. In-anteng tu nanginangih, nem eleg law mabalin ni tu bangngaden hu tu nengiwahian ni kelebngan tu.

¹⁸ Ya nengamtaan tayun Apu Dios ey beken ni henin nengamtaan idan Jews ni nenawat ni tugun Moses. Tep yan nenawtan dan nunman ni tugun e neihnpud ida etan di Duntug e Sinai ey simmakut ida tep kaumhinyab etan duntug niya andeket hu ahuk tu. Ey engeenget niya kamampepewwek. ¹⁹ Ey wada dingngel dan tenul ni tangguyup niya dingngel dan imnehel hi Apu Dios et nemahhig takut da. Et mampehemnehemek ida hu tuun nangngel ma-lat isiked tun um-ehel. ²⁰ Tep kantun hi-gaday eleg mabalin ni ida meihnpud etan di duntug ni kad-an tu. Ey inhel tun hi-gada e anin ni yadda animal hu umgasin diman et mahapul ni pantengbaen da et matey. ²¹ Anggetakkut ni peteg hu inang-ang da, et mukun kan Moses ey "Nakka manggegeyey ni takut ku!"

²² Nem beken ni henin nunman hu nengamtaan yun Apu Dios, tep yan nehelakniban yu ey neila-kam kayudda etan ni kamandaydayaw di Duntug e Zion, e humman hu makulug ni Jerusalem di kabunyan e bebley Apu Dios e wadan ingganah. Ya yuka penaydayaw ni hi-gatu ey eleg maiinggeh di nenaydayaw ida etan ni kaumtatakut di Duntug e Sinai. Nem hedin hi-gatsu, man nei-dum itsudda etan di kalibulibun anghel di kabunyan ni kamampam-amleng ni kamenaydayaw ni hi-gatu. ²³ Em, hi-gatsudan kamengullug ey et-eteng hu bendisyon tayu tep hi Apu Dios, e manhuwet alin emin idan tutu-u, hu Ametayu law et mei-dum itsun emin idan nambalin ni u-ungga tun neitudek hu ngadan dad kabunyan. Em, inebulut daman Apu Dios hu tayu kapengullug henin nengabulutan tun kapengullug idan nehelakniban ni nangketey e immamnu law hu pinhed Apu Dios ni pambalinan da. ²⁴ Wada law dama neiegian tayun Jesus e kamengi-ehngeng ni hi-gatsud hinanggan Apu Dios, tep hi-gatu nengipeamnuan Apu Dios ni baluh ni nekitbalan tun pengebulutan tun hi-gatsu. Itu dama kameilla-kam di panyaggudan ni nambalinan ni ineyuhan ni kuheyaw Jesus e humman immatun ni impeminhed tun hi-gatsu niya immatun ni tuka pemessinsahin liwat tayu. Beken ni henin ineyuhan ni kuheyaw nan Abel e humman hu immatun ni mahapul ni mei-ewwit etan di nematey ni hi-gatu.

²⁵ Hanniman hu elaw ni baluh ni nekitbalan Apu Dios ni hi-gatsu, et mukun mahapul ni helipat-i tayu ma-lat u-unnuden tayu tugun tun hi-gatsu. Tep hedin kinastigun Apu Dios ida hu eleg mengu-unnud ni tugun tun intugun Moses ni hi-gada eyad puyek, ey kaw

beken ni nema-ma hu kekastiguan tayu hedin eleg tayu u-unnuda etan kaumtugutugun alid kabunyan? ²⁶ Yan nunman ni inhelan Apu Dios di Duntug e Sinai ey nanyegyeg. Nem yan nunya ey inhel tu mewan e kantuy “Peyegyeg kulli mewan hu puyek, anin ya kabunyan.” ²⁷ Ya pinhed tun e-helen huyyan kantun peyegyeg tulli mewan, ey emin eya lintu tu ey mebahbah ida et meendidda. Ey emin ida etan eleg mebahbah ey mannananeng idan ingganah.

²⁸ Et humman hu, pansalamat itsun Apu Dios, tep mekihha-ad itsullid pan-ap-apuan tud bebley ni endi tu kebahbahan. Ey mahapul ni daydayawen tayu niya u-unnuden tayu ma-lat umamleng. ²⁹ Tep nemahhig hu kapengastigun Apu Dios idan eleg mengu-unnud ni hi-gatu, tep hi Apu Dios ey heni apuy e kaumgiheb.

13

Ya pengippeamlengan tayun Apu Dios

¹ Hi-gayuddan kamengullug nan Jesus Christo, ey pannananeng yun man-impipinhed. ² Hedin wada dimmutuk di baley yu, ey apnga yudda, anin ni eleg yudda amta. Tep wadadda edum ni hanneya impahding da ey ida umkukumna ey anghel ida gayam humman ni mangili da. ³ Ey entan tu liwwan ni baddangan ida etan nangkeikelabut. Hemek yudda e heni etan ni neikelabut kayu dama. Niya hedin wadadda kamanlelehan, ey nemnem yudda damad ligat da e heni etan ni kayu kamekillelehan ni hi-gada.

⁴ Emin kayu ey mahapul ni ikkahakey yu impemihed yun ahwa yu. Entan tu iulig hu beken yun ahwa niya entan tu ipahding hu linggeman ni anggeba-ing, tep makulug ni kastiguen Apu Dios ida kamengippahding ni nunya.

⁵ Beken ni ya pihhuh hu gagamgami yu niya entan tu enguhi hu hipan wadan hi-gayu. Tep kan Apu Dios ey “Eleg dakeyun hekey e-waya niya eleg dakeyu hi-yana.” ⁶ Et humman hu, emin itsu ey wada dinel tayun Apu Dios et mukun dammutun kantayuy “Hi Apu hu memaddang ni hi-gak. Et humman hu, enggak umtakut. Tep kaw hipa kabaelan ni tuun ebuh ni mengippahding ni lawah ni hi-gak ey hi Apu Dios hu kamengippaptek ni hi-gak?”

⁷ Nemnem yudda eman nemangulun kamengipappanggulun nengitenuttuddun ehel Apu Dios ni hi-gayu. Nemnem yu hu kayyaggud ni nambalanan ni impenahding da eman ni ketaggu da et ya elaw ni neteyyan da, et hi-gada hu pengiu-unnudan yud yuka pengullug nan Jesus Christo, tep hi-gatun ebuh hu kinulug da. ⁸ Tep hedin hi Jesus Christo, man eleg melumman, tep humman ngu dedan ni nunman, yan nunya niya humman alin ingganah. ⁹ Et humman hu, ang-ang yu et eleg kayu meid-idngelan idan dakel ni nangkeihallan kameituttuddun eleg meiuunnud di neituttuddun hi-gayu. Ya kumaddan pehding tayu ma-lat maihammad hu tayu kapengullug ey idinel tayu hu baddang Apu Dios, et beken ni ya pengiu-unnudan ida etan ni kamepi-yew ni kennen, tep endi tu ibbaddang hu pengiu-unnudan idan nunman.

¹⁰ Hedin hi-gatsun kamengullug, ey heni wada hu altar tayun kakalpuin et-eteng ni tayu kapanyaggudi e humman neteyyan Jesus di krus. Nem yadda etan tuun daka iddinel hu kai-appit idan padid Tabernacle ey endi lebbeng dan an mekilla-kam di panyaggudan tayu.

¹¹ Inamta tayu e ya kapehding etan ni eta-gey ni padi ey tuka ella hu kuheyaw ni animal ni in-appit tu tep ya liwat ni tuu, et tuka illaw etan di Nekassantuh ni Kuwaltuh. Nem daka gihheba hu annel etan ni animal di ligliggan. ¹² Huyya hu neidingpatan ni neipahding nan Jesus, tep inlaw dad ligliggan et han da pateyad krus. Et ya etan immayuh ni kuheyaw tud krus hu neiappit nan Apu Dios ni nangkal ni liwat tayu. ¹³ Et humman hu, mahapul ni eleg tayu law iddinel hu elaw tayun nunman, nem hi Jesus law hu iddinel tayun menellaknib ni hi-gatsu. Abulut tayu hu keilla-kaman tayud anggeba-ing ni neipahding ni hi-gatud ligliggan. ¹⁴ Tep eleg itsu mena-yun ni mambebley eyad puyek, tep wada etan tayu kanamnamahan bebley di kabunyan ni panhadan tayullin ingganah. ¹⁵ Et humman hu, daydayaw tayun kenayun hi Apu Dios e nengitu-dak nan Jesus ma-lat panyaggudan tayu. Daydayaw tayun kenayun tep ya et-eteng ni impeminhed tun hi-gatsu niya kasinagey tu, tep humman ni tayu kapenaydayaw ey heni humman hu tayu kai-appit ni hi-gatu. ¹⁶ Ey entan tu liwwan ni mengippahding ni kayyaggud niya panhinbabaddang kayu, tep huyyaddan kapehding ey heni dama humman kai-appit ni kamengippeamleng nan Apu Dios.

¹⁷ U-unnud yu hu tugun idan kamengipappangngulun hi-gayu niya lispituh yudda, tep daka ipapaptek hu panyaggudan ni yuka pengullug. Ipahding yu huyya tep hakey alin aggew ey mahapul ni e-helen dan Apu Dios hedin impahding da ngunun indinel tun hi-gada. Kayyaggud hedin u-unnuden yudda ma-lat umamleng idad ngunu da, tep hedin eleg yudda u-unnuda, ey umhigaddan mangngunnu et beken ni panyaggudan yu hu pambalanan tu.

¹⁸ Kaegiegi, idasali dakemi tep inamta mi e kayyaggud hu impenahding mi, tep emin hu pinhed min pehding ey yadda etan kametbal ni kapehding. ¹⁹ Ey nakka kekdeawan hi-gayun idasali yuwak dama ma-lat anggegannuy pambanggad tuwak Apu Dios di kad-an yu.

Ya dasal etan ni nantudek

²⁰ Hi Apu Dios e kakelpuin emin ni linggep hu nenagun Jesus e Ap-apu tayu e kamedeyyaw ni kamengippaptek ni hi-gatsun kamen-gullug e kamei-ellig ni kalneroh tu. Ya ineyuhan ni kuheyaw tun nengiketeyan tun liwat tayu hu inamnuan ni kamannananeng ni nekitbalan Apu Dios ni panyaggudan tayu. ²¹ Et mukun ya nakka iddasal ey pinhed kun iddawat tun hi-gayun emin hu kabaelan ni mahapul yu ma-lat wada inna-nu yun mengippahding ni pinhed tun kamengippeamleng ni hi-gatu tep ya baddang nan Jesus Christo. Ey pinhed kun hi-gatu hu medeyyaw ni ingganah. Amen.

Ya nanggillig ni neitudek

²² Kaegiegi, anusi yu anhan ni dedngelan eyadda nakka e-e-hela, yaggud beken ni andukkey huyyan tudek ku. ²³ Pinhed kun peamtan hi-gayun neibukyap law hi agi tayun hi Timothy di kallabbutan. Hedin umdateng alidyan dagah, man ikkuyug ku lan elliak ditan.

²⁴ Ehel yuddan emin ni kamengipappangngulun hi-gayu niyadda etan tuun Apu Dios ditan e midda kanenemnema. Ey kan ida daman agi tayun nalpud Italy ey dakeyu kunu kanenemneman hi-gada.

²⁵ Pinhed kun meweddan hi-gayun emin hu binabbal nan Apu Dios. Amen.

Ya Intudek James

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi James e bega-en Apu Dios nan hi Jesus Christo e Apu tayu. Nakka pan-ittudek huyyan tudek ni hi-gayun emin ni kamengullug nan Jesus ni neihilit di kebebbley. Dakeyu kanenemneman emin.

Ya tayu kapanliligasi hu kamengihhammad ni tayu kapengullug

² Hi-gayuddan agik ni kamengullug, ey hedini yuka panlelehani hu hipan ligat yu, man pan-am-amleng kayu. ³ Tep inamta tayu, e ya ligat hu kamengihhammad ni tayu kapengullug nan Jesus, et anin ni hipa mekapkapy ey mannananeng itsun mengu-unnud ni hi-gatu. ⁴ Et humman hu, mahapul ni ennusan tayu hipan ligat ma-lat maihammad hu tayu kapengullug nan Jesus et endi pangkullangan ni kakinayaggud tayu.

⁵ Nem hedini wadan hi-gayu hu eleg tu amta hu pehding tun mengu-unnud nan Apu Dios, ey dammutun mandasal ni hi-gatu et baddangan tu. Tep hi Apu Dios ey madewat et man-am-amleng ni umbaddang niya mengidwat ni panyaggudan ni emin ni tuu. ⁶ Nem hedini mandasal kayu, ey entan pandewadewa, nem kulug yu e iddawat Apu Dios niya pehding tu hu yuka ibbaga. Tep ya etan tuun kamandewadewa ey henin dalluyun di baybay e kamanbinbinanggad e kamei-unnunndu di kalawwin dibdib. ⁷⁻⁸ Ey naka-ihlan peteg hedini ya humman ni tuu ey tuka nemnemnema e iddawat Apu Dios hu tuka ibbaga.

Ya elaw ni u-unnuden idan newetwet niyadda kedangyan

⁹ Pan-am-amleng kayun newetwet ni kamengullug nan Jesus, tep eta-gey kapengibbilang Apu Dios ni hi-gayu. ¹⁰ Ey hi-gayun kedangyan, pan-am-amleng kayun nengipebabahan Apu Dios ni hi-gayu, et yan nunya law ey dakeyu katettebala gapuh ni yuka pengullug. Tep anin ni kedangyan et kamettey, e henin habung ni helek e hedini nakpit, man kame-gah. ¹¹ Ya habung ni helek ey eleg mannananeng ni kayyaggud ni ingganah hu ang-ang tu, tep hedini pimmetang ni na-let ey kamekling ni naplag et lawah law hu ang-ang tu. Henin etan ni kedangyan e ikkatey tu pehding tun mengdum ni kinedangyan tu, nem hakey alin aggew et endi silbitu hu kinedangyan tu, tep eleg mabalin ni tu ittabin di lawwan tu hedini mettey.

Ya elaw ni kakepatnai niya kakehe-uli

¹² Ya tuun nanengtun nehammad hu tuka pengullug, anin ni kamanligligat, ey iddawtan Apu Dios ni panyaggudan tu e humman hu biyag ni endi pappeg tu, tep humman impakulug Apu Dios ni iddawt tuudan tuun neminshed ni hi-gatu.

¹³ Ey hedini wadan hi-gayu hu mehe-ul ni mengippahding ni lawah, ey entan tu ipenuyun Apu Dios. Tep hi Apu Dios ey eleg tu pinhed hu lawah, et eleg mabalin ni hi-gatu mene-ul ni hi-gayun mengippahding ni lawah. ¹⁴ Ya kaumhulun ni kakehe-ulin tuu ey ya neminshed tun mengu-unnud ni lawah ni wadad nemnem tu. ¹⁵ Et hedini u-unnuden hu lawah ni wadad nemnem, ey manliwwat ita, et ya pambalanan

ni nengipeinaman tun mengippahding ni lawah ey ketteyyan tu et meiddawwin Apu Dios.

¹⁶ Et humman hu, hi-gayuddan agik ni kamengullug, ey helipati-yu ma-lat eleg kayu maheul. Tep hi Apu Dios ey eleg tu he-ula tutu-u ma-lat ipahding da hu lawah. ¹⁷ Beken, tep emin hu kamelpun Apu Dios di kabunyan ey kayyaggud niya endi kulang tu. Hi-gatu nengapyan aggew, ya bulan niyadda bittuwen. Hin-addum ni nelumman hu ang-ang da, nem hi Apu Dios ey eleg melumman. ¹⁸ Ey hi-gatsun kamengullug hu impambalin tun keta-ta-geyyan di emin ni lintu tu, tep imbilang daitsun u-ungnga tu eman ni nengulugan tayun makulug ni kameituttuddu, tep humman dedan hu pinhed tun pehding.

Ya pengu-unnudan tayun ehel Apu Dios

¹⁹ Hi-gayuddan agik ni kamengullug, dengel yu eya e-helen ku. Ililingisi tayun mengngel ni kayyaggud, beken ni tayu lellelgemen ni umhapit, niya entan pengimbubunget. ²⁰ Tep endi ibbaddang ni bunget di pengippahdingan ni pinhed Apu Dios. ²¹ Et humman hu, mahapul ni e-kalen yun emin hu hipan lawah ni wadad nemnem yu niya isiked yun mengippahding idan lawah. Ey mahapul ni mampekumbabah kayu et ya ehel Apu Dios ni kinulug yu hu u-unnuden yu e humman hu menellaknib ni hi-gayu.

²² Ya ehel Apu Dios ey mahapul ni unnuden yu, beken ni yu deddengngelen ni ebuh. Tep hedin eleg yu u-unnuda, man ya ngu annel yu hu yuka he-ula. ²³⁻²⁴ Tep ya tuun tuka deddedngelan ebuh hu ehel Apu Dios, nem eleg tu u-unnuda ey heni etan ni tuun nandiggal et paka-ang-angen tu angah tu, et hi-yanen tu etan diggal, ey nekemtang ey liniwwan tu ang-ang tu. ²⁵ Nem ya tuun kameihaha-ad di nemnem tu hu Tugun Apu Dios et tuka pannananeng ni u-unnuden ey panyaggud Apu Dios di hipan pehding tu. Tep ya etan tuun kamengu-unnud nunman ni Tugun ey mebaddangan ma-lat eleg manliwaliwat.

²⁶ Ya etan tuun kamenghel ni kantuy kamengullug, nem lawah hu tuka e-e-hela, ey nehaul humman ni tuu. Endi silbin tuka pengullug. ²⁷ Ya makulug ni kamengullug nan Apu Dios ey tuka baddangidda nebalun bibi-i niyadda etan nepu-hig ni u-unggad ligat da niya eleg tu iu-unnud di lawah ni elaw idan eleg mengullug nan Jesus.

2

Pan-iingeh tayu hu pengibbillang tayun edum tayun tuu

¹ Hi-gayuddan agik ni kamengullug, lawah hedin tayu ittuppug idan kedangyan hu panlispituh yu et eleg yudda lispituha hu newetwet, tep beken humman ni elaw ni kamengullug nan Jesus Christo e kamedeyyaw. ²⁻³ Henid yuka keemmuemmungid yuka penaydayawin Apu Dios e hedin kedangyan etan tuun immali e kayyaggud balwasi tu niya nanhubeng, ey ma-nun hi-gatu, tep yu peyuddung di kakkayyaggud ni yuddungngan et diman etan newetwet ni nebi-bi-ki balwasi tu et man-eh-ehneng winu yu peyuddung di det-al. ⁴ Nalpu lawah ni nemnem yu hu yuka pengibbillangin kanyuy kakkayyaggud ida hu kedangyan nem yadda newetwet.

⁵ Hi-gayuddan agik ni nakappinhed ku, dengel yu eya e-helen ku. Makulug ni yadda nangkewetwet hu daddakkel ni pinilin Apu Dios ni

mengullug ni hi-gatu, et hi-gada hu imbilang tun kedangyan gapuh ni daka pengullug et hi-gadalli anhan law hu mekihha-ad ni hi-gatu, tep huyya impakulug tudan tuun neminhed ni hi-gatu. ⁶ Ey kele endi lispituh yuddan nangkewetwet? Kaw beken ni yadda kedangyan hu kamengippeliligat ni hi-gayu e anin ekket et dakeyu iddiklamuh? ⁷ Kaw beken ni hi-gada kamemihhupihhul nan Apu Jesus Christo, e nalpuan ni ngadan tayun Christiano?

⁸ Ya keim-importantehan ni tugun Apu Dios ni neitudek ey kantuy “Ya peminhed yun edum yun tuu ey henin peminhed yun annel yu.” Et kayyaggud hedin humman hu yuka u-unnuda. ⁹ Nem hedin eleg yu pan-iingneh hu impeminhed yud edum yun tuu, ey manliwat kayu, tep eleg yu u-unnuda humman ni tugun Apu Dios. ¹⁰ Tep ya tuun tuka peka-u-unnuda hu Tugun Apu Dios, nem wada hakey ni eleg tu u-unnuda, ey nanliwat damengu, heni etan ni tuun endi tu inu-unnud ni Tugun Apu Dios. ¹¹ Heni mewan etan ni tuun ma-nut eleg tu iulig hu beken tu ahwa, nem pimmatey e neliwtan damengu, tep ma-nut inu-unnud tu hu tugun Apu Dios ni kantuy entan tu iulig hu beken mu ahwa, nem kinehing tu etan hakey ni tugun ni kantuy entan patey.

¹² Hi Apu Dios ey kaumbaddang ma-lat eleg itsu manliwaliwat et peamleng tayu. Et humman hu, nemnem yu hu pinhed Apu Dios ni han kayu himmapit winu han yu impahding hu pehding yu, ma-lat emin hu pehding yu ey mei-unnud di pinhed tu, tep hakey alin aggew et huwetan daitsun hi-gatud impahpahding tayu. ¹³ Tep ya tuun eleg tu hehmeka edum tun tuu ey eleg damalli hehmekan Apu Dios ni kehuwetan tu. Nem ya etan tuun tuka hehmeka edum tun tuu ey eleg ali umtakut ni penuwetan Apu Dios.

Ya elaw ni kapengullug niya kayyaggud ni kapehding

¹⁴ Hi-gayuddan agik, hedin wada tuun kantuy kamengullug nan Jesus, nem endi pengi-ang-angan ni nengulugan tu, ey endi silbi tun tuka penghelin nunman, tep beken ni ya penghelan tun ebuh ni tuka pengullug hu pengebbulutan Apu Dios ni hi-gatu. ¹⁵ Hedin wada agi yun kamengullug ni kamanheppul ni balwasi niya kennen, ¹⁶ kaw kanyun ebuh ey “Anemut ka, ey entan tu pannenemnem huttan ni mahapul mu. Ngenamung hi Apu Dios ni mengidwat.” Beken ni hanniman, tep endi silbin nunman ni kayyaggud ni inhel yu, hedin endi yu iddawit ni hi-gatu. ¹⁷ Heni daman kapengullug, e anin ni kanyuy kayu kamengullug, nem endi yuka pehding ni pengippeang-angan yun yuka pengullugin Apu Dios, et endi silbin nunman ni kanyuy kayu kamengullug.

¹⁸ Nem wadan penghel ni edum ni tuu mewan ey “Yadda edum ey daka ilillingisi pengullugan dan Apu Dios. Nem yadda edum ey pinhed dan umbaddang ni edum dan tuu.” Nem e-helen kun hi-gayu e kulang hedin ya kapengullug ni ebuh hu wadan hi-gayu, tep inna-nun keamtaan tun kayu kamengullug hedin endi yu ippahding ni keang-angan ni yuka pengullug? Et mukun hedin hi-gak ngu, man nakka baddangidda edum kun tuu ma-lat keang-angan tu e nakka mengullug nan Apu Dios.

¹⁹ Ma-nu tep inamtak e humman idan tuu ey daka kulluga e hakey ni ebuh hu Dios, et kayyaggud humman. Nem kulang hedin ebuh humman ni daka kulluga, tep anin idan kameihhuklung ni dimonyoh,

et daka kulluga e hakey ni ebuh hu Dios niya inamta da e wada lebbeng tun mengastigun hi-gada, et humman hu, ida kaumgeygey ni takut da. ²⁰ Hi-gayun endi nemnem tu, kaw eleg yu amta e endi silbin kapengullug hedin eleg ippahding hu pinhed Apu Dios ni pehding? Ey endi silbitu hedin endi kayyaggud ni ippahding ni keang-angan tu.

²¹ Kaw eleg yu hannemnem hi Abraham e nahlagan tayu? Hi Abraham ey imbilang Apu Dios ni kayyaggud tep inu-unnud tu inhel Apu Dios ni hi-gatu et i-appit tu- et hi Isaac e u-ungnga tu.

²² Huyyan impahding Abraham hu keang-angan tun ya kayyaggud ni kaippahding hu kakeang-angin kapengullug. Et humman hu, ya nengu-unnudan tun inhel Apu Dios hu nengipehammad ni tuka pengullug. ²³ Huyyan impahding Abraham hu inamnuan ni impatudek Apu Dios ni kantuy "Kinulug Abraham hu inhel Apu Dios, et humman nengibilangan Apu Dios ni hi-gatun kayyaggud." * Humman gaputun kan Apu Dios ey gayyum tu hi Abraham.

²⁴ Et humman hu, kameewwasi e ya kapengibbillangin Apu Dios ni kayyaggud hu hakey ni tuu ey beken ni ya kapengullug ni ebuh, nem mahapul ni u-unnuden tu dama hu pinhed Apu Dios. †

²⁵ Hanniman dama hi Rahab e impeang-ang tun wada tuka pengullug di impahding tu. Yan nunman ey tuka pebeyyad hu annel tun laki, nem imbilang Apu Dios ni kayyaggud tep ya impahding tu e intalu tudda etan tuun Apu Dios et itudu tu hu dillan dan binsikan da et eleg ida madpap.

²⁶ Mukun ya etan tuun kamenghel ni wada tuka pengullug, nem endi kayyaggud ni tuka pehding, ey heni netey e wada annel tu, nem endi yayyah tu.

3

Ya kamelpud bungut tayu

¹ Hi-gayuddan agik, ang-ang yu et beken kumamman ni dakel ni hi-gayu hu mambalin ni mantuttuddun meippanggep nan Apu Dios, tep inamta yu e nemahhig hu penuwet tuddan kamantuttuddu nem yadda kametuttuddui.

² Hi-gatsun tuu ey wadan wada tayu kakeihhallai. Nem hedin wada tuun hangkekkenneng tu hu bungut tu et endi meihlan e-helen tu ey dammutu daman hangkekkenneng tun emin hu pehpehding tu.

³ Henin kebayyu e hedin ihha-ad gumeke ni kapekemmal di bungut tu, et anin attu pengippelawwan etan ni nantakkay et tuka u-unnuda, tep ya etan gumeke ni neiha-ad di bungut tu. ⁴ Ya pay hu hakey ni kakei-elligin bungut ey ya etan ek-eket ni gumeke di gepgep ni bapor e anin et-eteng etan bapor niya anin na-let hu dibdib et dammutun bengngiwen etan ni kamampellinu et palaw tud pinhed tun pengippelawwan. ⁵ Ya bungut ni tuu ey ek-eket, nem nemahhig kabaelan tu, henin emsi, e dammutun lelgaben tu hakey ni duntug. ⁶ Makulug ni ya bungut tayu ey heni kaumhinyab ni apuy ni memahbah ni hi-gatsu, tep kakelpuin dakel ni lawah ni ehel. Ya lawah ni kae-helan bungut ni kaumbahbah ey nalpun Satanas. Et huyya tayu kapanligligasi eyan ketaggu tayu.

* **2:23** 2:23 Genesis 15:6 † **2:24** 2:24 [21-24] Genesis 22:15-16

⁷ Ya tuu ey dammutun eyyumen tu nambakbaklang ni animal, yadda sisit, yadda kaumbuluh niyadda wadad baybay, henin deleg, niyadda edum ni klasih ni animal. ⁸ Nem endi tuun hankekkenneng tu bungut tu. Ya bungut ey kakelpuin lawah ni kaumbahbah e heni kedet ni kaumpatey. ⁹ Tayu kaussala bungut tayun penaydayaw tayun Ametayu e hi Apu Dios, nem tayu mewan kaussalan menghel ni lawah meippanggep ni edum tayun tuun lintu tun henin hi-gatu. ¹⁰ Hi-gayuddan agik, lawah hedin ussalen tayu hu bungut tayun penaydayaw tayun Apu Dios, ey ussalen tayu mewan ni menghel ni lawah meippanggep ni edum tayun tuu. Hi-gayuddan agik, etan tu ipahding hu hanniman, tep beken huyyan elaw ni pinhed Apu Dios. ¹¹⁻¹² Et humman hu, ebuh ida etan kayyaggud ni e-helen tayu e beken ida etan lawah ni umbahbah ni edum ni tuu. Henin hebwak, e hedin kayyaggud etan danum ni kaum-utbul diman, man kayyaggud ngu dedan e beken ni hin-addum ni nebengtut. Ey henin fig e eleg umlameh ni olibah, winu ya grapes e eleg umlameh ni fig.

Ya kalinaing ey kamelpun Apu Dios

¹³ Hedin makulug ni nelaing kayu niya nenemneman kayu ey mahapul ni pebahah yu annel yu niya ipahding yu kayyaggud, tep henin nunman hu elaw ni tuun nenemneman. ¹⁴ Nem hedin kayu kaman-in-aameh, niya ebuh hu annel yun yuka nenemnema, man entan tu ipahhiyyan kanyuy nenemneman kayu, tep beken ni henin nunman hu elaw ni nenemneman. ¹⁵ Beken ni henin nunman hu kaibbilang Apu Dios ni nenemneman, tep ya henin nunman ni elaw ey henin elaw ni eleg mengullug nan Jesus e humman ey nalpun dimonyoh. ¹⁶ Yadda etan tuun kaman-in-aameh niya ebuh annel dan daka nenemnema ey endi linggep di nemnem da niya lawah hu pehpending da.

¹⁷ Nem ya tuun kaibbilang Apu Dios ni nenemneman ey ebuh hu kayyaggud ni wadad nemnem tu, endi lawah. Tuka paka-ippaptek hu pan-aagian, kabbabbal, eleg tu pepillit hu pinhed tu, mahmek, nan-iingngeh tuka pengibbilang ni emin ni tuu, eleg man-ittek niya tuka pehding hu panyaggudan ni edum tun tuu. ¹⁸ Ya pambalanan ni kapehding ni tuun tuka ilillingisi ma-lat melinggep hu biyag ni edum tun tuu ey ya kayyaggud ni pandadagyuman da. * Ya kei-elligan tu huuya ey kayyaggud hu ineni tu tep kayyaggud hu intanem tun bukel.

4

Ya pekiddagyuman idan kamengullug nan Apu Dios

¹ Ya kaumhulun ni yuka panhahallai ey tep angebe-hel yu edum yu, et kayu kamantututut tep ya lawah ni kamelpud nemnem yu. Wada hakkey ni hi-gayu ey ya pinhed tun lawah hu tuka nenemneman ebuh ni ippahding. ² Ey ya lawah hu yuka gagangami, ey hedin eleg yu han-ipahding humman, man pinhed yun umpatey. Pinhed yun umpiliw ni kukuwah ni edum yun tuu, nem hedin eleg yu hanpiliw, man kayu kamekidpap. Ey emin hu pinhed yun ellan ey eleg yu han-ala, tep eleg yu ibbagan Apu Dios. ³ Nem anin ni ibbageyun Apu Dios et eleg tu

* 3:18 3:18 Romans 12:18

iddawat, tep hedin ellan yu, man lawah hu yuka nenemneman pengi-ussalan yu ni ya pan-an-anlaan yun ebuh pinhed yu.

⁴ Lawah kayu, tep eleg yu ipahding hu insapatah yun Apu Dios e kanyuy hi-gatu u-unnuden yu. Kaw eleg yu amta e hedin u-unnuden yu lawah idan elaw ni eleg mengullug, man mambalin kayun buhul Apu Dios? Et humman hu, emin ida tuun pinhed dan iu-unnud di lawah ni elaw ni eleg mengullug ey iggeb-at dan mekibbuhhul nan Apu Dios. ⁵ Kaw kanyu nem endi silbin etan ni ehel Apu Dios ni impatudek tun kantuy “Ya Ispirituh kun wadan hi-gayu ey pinhed tun hi-gak hu pannananeng yun pinheden, beken ni yadda linggeman ni lawah.” ⁶ Hi Apu Dios ey tudda kabaddangi tuun neminshed ni hi-gatu ma-lat beken ni ya lawah hu pehpehding da. Impatudek Apu Dios hu meippanggep nunya e kantuy “Kastiguen Apu Dios hu tuun kamampahhiyya, nem kabbabbal ni tuun tuka pebabah annel tu.” *

⁷ Et humman hu, mahapul ni u-unnud yu hi Apu Dios ma-lat eleg yu ipahding hu lawah. Entan tu u-unnud hu pinhed Satanas hedin tuka ipatpatnan menuttullun ni hi-gayun mengippahding ni lawah, nem kahing yu et uma-allaw kaya. ⁸ Ihammad yu pekiddagyuman yun Apu Dios et kayyaggud dama pekiddagyuman tun hi-gayu. † Hi-gayuddan kamanliw waliwwat, ey isiked yudda lawah ni yuka pehpehding. Ey hi-gayuddan endi petek tu hu tuka u-unnuda, heballi hi Apu Dios hu u-unud yu. ⁹ Lemyung kayu niya pantuttuyyu kayud nanliwatan yu et beken ni ya am-amleng hu pehpehding yu. ¹⁰ Pebabah yu annel yud hinanggan Apu Dios ma-lat peta-gey dakeyun hi-gatu niya tettebalen dakeyu.

Ya eleg tayu pemihhulin edum tayun tuu

¹¹ Hi-gayuddan agik ni kamengullug, entan tu pihul niya entan tu ehel hu lawah meippanggep ni edum yu. Tep hedin pihhulen yu edum yu, man pinihul yu hu Tugun Apu Dios, tep kantuy mahapul ni man-impipinshed itu. Ey hedin pihhulen yu Tugun Apu Dios, humman keang-angan tun eleg kayu mengu-unnud, tep impambalin yun neihalla hu Tugun tu. ¹² Hi Apu Dios e nalpuan ni Tugun hu wada kelebengan tun menuwet ni tuu. Hi-gatun ebuh hu wada kabaelan tun menellaknib niya hi-gatun ebuh hu wada lebbeng tun mengastigu. Et humman hu, beken ni hi-gatsu hu menuwet ni edum tayun tuu.

Entan tu ippahhiya hu hipan yuka nemnemneman pehding yullin hakey ni aggew

¹³ Dengel yuwak e hi-gayuddan kantuy “Umlaw kamin nunya, winu kabbuhhan di edum ni bebley et manha-ad kamidman ni hantoon et manggatang kami et dumakkel pihhuh mi.” ¹⁴ Kaw inamta yu hedin hipa mekapkapyallin kabbuhhan winu edum alin aggew? Eleg yu amta. Tep ya biyag tayu ey heni be-haw, e wadan nunya, nem mekemkemtang ey attukaw la. ¹⁵ Ya kumaddan hu kayyaggud ey kantayuy “Hi Apu Dios hu ngenamung hedin i-abulut tun ippahding ku diyyay winu ya dimmun.” ¹⁶ Nem kayu kamampahhiya, tep et-eteng dinel yud annel yu e beken nan Apu Dios. Ey lawah humman ni ippahding yu.

* 4:6 4:6 Proverbs 3:34 † 4:8 4:8 Kantud Greek ey “Hayukup kayud kad-an Apu Dios et humeyukup damad kad-an yu.”

¹⁷ Et humman hu, ya etan tuun inamta tu kayyaggud, nem eleg tu ippahding, ey nanliwat nan Apu Dios.

5

Ya meittugun idan kekeddangyan

¹ Hi-gayudda daman kedangyan, dengel yu eya e-helen ku. Nem-nemnem yu e hakey alin aggew et umnanginangih kayullin ligat yu, tep kastiguen dakeyullin Apu Dios gapuh ni liwat yu. ² Endi silbin kinedangyan yu tep metellak ali. Hanniman idallin balwasi yun dakel, tep medunnut et kennen idallin tubbaybay. ³ Mebahbah ali balituk yu niya pihhuh yu, et ya kebabahan da hu pengi-immatunan ni kastigu yu. Kastiguen dakeyullin Apu Dios tep nekuliput kayu niya intaggan yu amung ni kinedangyan yun nunya e kamangkedettengi hu kehuwetan tayun tuu. ⁴ Inamtan Apu Dios e ya ingkedangyan yu ey yadda etan eleg yu idwat ni tangdan idan impanggunu yud payew yu. Et deh e ida kamampehemhemmek nan Apu Dios e Kabaelan tun emin. Dingngel tu hu daka pampehemhemmeki et nanna-ud ni baddangan tudda.

⁵ Ya pan-an-anlaan yu niya nelam-ay ni biyag yun ebuh hu ninemnem yu, nem eleg yu nemnemen etan aggew ni penuwetan dakeyun Apu Dios. Heni kayu bakan tuka i-anteng ekan ni helek ma-lat tumeba, nem eleg tu amta e kamangkedettengi hu aggew ni kepalsian tu. ⁶ Ya hakey mewan ni impahding yun lawah ni peteg ey anin endi bahul ni tuu et kanyuy nambahul. Ey pintey yudda edum ni tuun endi katteg kabaelan dan mekihhanggan hi-gayu. Et humman hu, nanna-ud ni mekastigu kayu.

Ya pangan-anusan ni kamengullug ni ligat

⁷ Et hi-gayuddan kaegiegi, an-anusi yu ligat yu ingganah alin ellian Jesus. Nemnem yudda kamangge-ud e daka an-anusin hehheggeden hu udan ni pangge-udan da niya daka ennusin hehgeden hu ketengan ni pagey et han ida man-ani. ⁸ Henin nunman kuma et dama hu pangan-anusan yun menehhegged ni ellian Apu tayu e hi Jesus. Pekedhel yu nemnem yu niya pengu-unnud kayun hi-gatu, tep kamangkedettengi hu aggew ni pambangngadan tud puyek.

⁹ Hi-gayuddan kaegiegi, entan pan-intutumbuk yu ma-lat eleg dakeyu kastiguen Apu Dios, tep kamangkedettengi law hu ellian ni menuwet ni hi-gatsu e hi Jesus Christo.

¹⁰ Hi-gayuddan kaegiegi, nemnem yudda la prophets ni intu-dak Apu Dios ni an mengippeamtan pinhed tu e inan-anusan da ligat da. Hi-gada pengiu-unnudi yun mangan-anus ni yuka panliligasi. ¹¹ Yan nunya ey ida law kaman-am-amleng tep inan-anusan dan impalebah hu ligat da. Hanniman dama hi Job, e nemahhig hu ligat tu, nem inan-anusan tu et yan udih tu ey impeang-ang Apu Dios hu et-eteng ni hemek tu et baddangan tu, tep mahmek niya nakappinshed tudda tuu tu.

¹² Ya hakey ni importanteh ni e-helen kun hi-gayun kaegiegi ey entan pansapatah yud kabunyan winu yad puyek niyad linggeman hedini wada issapatah yu. Nealay kanyuy "em," hedin em, winu "eleg," hedin eleg, ma-lat eleg dakeyu kastiguen Apu Dios.

¹³ Hedin wadan hi-gayu hu kameliligasi, mahapul ni mandasal nan Apu Dios. Ey hi-gayun kaman-am-amleng, pan-a-appéh kayun kenayun ni keiddeyyawan tu.

¹⁴ Hedin wada edum yun kamandedgeh, ey paeyag tudda etan neputuk ni ap-apu yun kamengullug di baley tu ma-lat idasalan da et duygan dan lana hu annel tun pambeggaan dan baddang Apu Dios. ¹⁵ Et hedin yan nunman ni daka pandasali ey medinnel idan Apu Dios ni mengkal ni degeh tu, man me-kal. Ey hedin wada nanliwtan tu, ey pessinsahan Apu Dios.

¹⁶ Et humman hu, ehel yu liwat yuddan edum yun kamengullug niya panhindadasal kayu, ma-lat yumaggud kayu. Ey nemnem yu e kayyaggud ni peteg hu pambalanan ni dasal ni tuun kayyaggud hu tuka pehding. ¹⁷ Heni lan Elijah e prophet e hi-gatu ey tuu dama, henin hi-gatsu, nem inhammad tun nandasal nan Apu Dios ma-lat eleg umudan ey eleg tu-wangu umudan ni tellu et kagedwah ni toon. ¹⁸ Ey entannit nandasal mewan ma-lat umudan ey tu-wangu e immudan et mategu intanem idan tuu.

¹⁹ Hi-gayun kaegiegin kamengullug, hedin wadan hi-gayu mengi-wwellak ni tuka pengullug nan Apu Dios, nem wada hakey ni hi-gayun menuggun ni hi-gatu ma-lat mambangngad ni mengu-unnud nan Apu Dios, ²⁰ ey binaddangan tu humman ni tuu et eleg meidawwin Apu Dios ni ingganah. Ey gapuh nunman ni impahding tu ey pessinsahan Apu Dios emin hu liwat nunman ni tuu.

Ya Nemangulun Tudek Peter

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Peter e hakey ni apostle ni pinutuk Jesus Christo. Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayun kamengullug nan Jesus ni nehilit di kebebbebley di Pontus, yad Galatia, yad Cappadocia, yad Asia et yad Bitinia. ² Hi-gayu dedan pinilin Apu Dios e Ametayun tuu tu, tep humman ninemnem tu dedangngun laputu. Et pambalin dait sun Ispirituh tun tutu-un mengu-unnud nan Jesus Christo, tep yan neteyyan tu ey pinesinsahan Apu Dios hu liwat tayu.

Pinhed kun meweddand hi-gayun ingganah hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios.

Ya kahinammad ni tayu kapengullug

³ Daydayaw tayu hi Apu Dios e Aman Jesus Christo e Apu tayu. Tep et-eteng hemek tun hi-gatsun nenaguan tun Jesus Christo eman ni neteyyan tu et wada law hu baluh ni biyag tayu. Et humman hu, et-eteng law namnamah tayun iddawwat alin Apu Dios ni hi-gatsu etan wadad kabunyan ni iddawwat tuddan tuu tu. ⁴ Humman ni panyaggudan tayun inahha-ad tud kabunyan ey eleg mebahbah niya endi tu ketellakan. ⁵ Ey gapuh ni et-eteng ni kabaelan Apu Dios ey ippaptek dakeyun hi-gatu tep ya yuka pengullug nan Jesus et meihwang kayud hipan lawah ingganah medettengan hu amnuan ni kehelakniban tayullin kepappegan ni puyek.

⁶ Et humman hu, pan-am-amleng kayu anin ni wada panligligatan yu eyan nekemtang ni ebuh. ⁷ Humman ni panligligatan yu ey humman kapematnain Apu Dios ni yuka pengullug ma-lat meamta hedin nehammad winu eleg. Anin ni balituk e kamebahbah, et mahapul ni eyyugen ma-lat memahmah. Et nema-man mahapul ni mepatnaan hu tayu kapengullug e wadwada nem ya balituk. Tep hedin makulug ni nehammad yuka pengullug ey metbal kayulli niya keiddeyyawan yullin pambangngadan mewan nan Jesus Christo. ⁸⁻⁹ Anin ni eleg yu ang-angen hi Jesus Christo et kapyatun et-eteng impeminhed yu niya dinel yun hi-gatu. Kayu kaum-amleng ni peteg tep ya nehelakniban yun humman nambalanan ni yuka pengullug. Humman ni et-eteng ni amleng tayun kamengullug ey endi tu kei-inggehan.

¹⁰ Huyyan nehelakniban tayu tep ya binabbal Apu Dios ey impeamta tuddan prophets tun nunman. Et ipatna da kabaelan dan an nengadaadal ni meippanggep nunya, anin ni eleg da ni peka-amtaen hu elaw tu. ¹¹ Impatna dan amtaen hedin pigan tu niya innanun keippahdingan tu humman ni kehellakniban, tep impeamtan Ispirituh Christo ni wadan hi-gada hu panelehhanaan alin Christo et ya keiddeyyawan tullu. ¹² Nem impeamtan Apu Dios idan nunman ni prophets e beken ni yan nunman ni kaweda da hu keippahdingan tu humman ni kehellakniban ni tuun in-inhel da. Et ay yan nunyan kaweda tayu hu inamnuan tu. Et huyyan kayyaggud ni peteg ni neipahding ey impeenamtaddan kamengittentuddun ehel Apu Dios ni hi-gayu. Kabaelan dan mengippeennamtan nunman, tep kabaddangiddan Ispirituh Apu Dios ni intu-dak tun an memaddang ni

hi-gada. Anin idan anghel et ihik idan mengeddal ni elaw tu huyyan kehellakniban.

Mahapul ni meiddeyyaw hi Apu Dios di emin ni kapehpehding idan kamengullug

¹³ Et humman hu, idaddan yu nemnem yu, et helipat-an yu, niya kekkenneng yu annel yu, ey kadinel kayud binabbal ni peang-ang nan Apu Dios ni hi-gayun ellian nan Jesus Christo mewan. ¹⁴ U-unnud yu hi Apu Dios, tep kayu law kameibbillang ni u-ungnga tu, et beken ida etan ni lawah ni inenu-unnud yun nunman ni eleg yu ni pengamtaan nan Jesus ni u-unnuden yu. ¹⁵ Mahapul ni kakkayyaggud kayu, tep hi Apu Dios e nemutuk ni hi-gayu ey kakkayyaggud ni peteg. ¹⁶ Tep neitudek di ehel Apu Dios e kantuy "Mahapul ni kakkayyaggud kayu, tep hi-gak e hi Apu Dios ey kakkayyagguddak ni peteg."

¹⁷ Nemnemnem yu, tep hi Ameyud kabunyan e yuka pandasali ey endi tuka pengippahhigi, tep limpiyuh tuka penuwet ni tuu. Et humman hu, mahapul ni ya kayyaggud hu pehpehding tayu eyan ketaggu yu niya mahapul ni umtakut itsun mengippahding ni eleg tu pinhed, tep heni itsu nambawin ebuh eyad puyek. ¹⁸ Inamta yu hu elaw ni neneklaan Jesus ni kastigu tayu tep ya lawah ni elaw tayun bineltan tayuddan aammed tayu. Beken ni pihhuh winu balituk e kamebahbah hu neteklaan tu humman, ¹⁹ tep ya biyag nan Jesus Christo hu nenekla tun liwat tayun ineyuhan ni kuheyaw tud krus. Heni etan ni kalneroh ni endin hekey ganna tun kamei-appit nan Apu Dios ni pengkalan tun bunget tuddan nangkeliwtan hu elaw ni nengiketeyan Jesus ni liwat tayun tuu. ²⁰ Pinutuk Apu Dios hi Jesus ni mengikkettey ni liwat tayu et han maweda emin eya wadan nunya. Nem ay yan nunya eyan kamangkedetteng hu kepappegan ni puyek ey immalin memaddang ni hi-gatsun neliwtan. ²¹ Hi Jesus hu gimmapun wada yuka pengullug nan Apu Dios e nenagun hi-gatun neteyyan tu niya nengidwat ni keiddeyyawan tu. Et humman hu, hi Apu Dios ni ebuh hu kullugen tayu niya hi-gatun ebuh hu kakelpuin namnamah tayu.

²² Yan nunya law ey yimmaggud elaw yu niya et-eteng law hu impeminhed yun edum yu, tep ya yuka pengu-unnudin kayyaggud ni elaw. Et humman hu, mahapul ni emin kayu ey man-impipinhed kayun peteg. ²³ Tep heni kayu neipidwan neiungnga et huyyan baluh ni biyag yun endi pappeg tu ey nalpud ehel Apu Dios e wada kabaelan tu niya kamannananeng ni ingganah. Ey eleg malpu huyyan biyag di a-ammed yun kamettey. ²⁴ Em, makulug huyya, tep neitudek dedan e kantuy

"Emin tuu ey heni helek e kamekpit ni netey. Ey emin hu kakeid-deyyawin tuu ey henin habung ni helek e hedin nakpit, man endi law, tep kame-gah. ²⁵ Nem ya ehel Apu tayu ey mannananeng ni ingganah."

Huyyan inhel Apu tayun meippanggep ni impeminhed tun hi-gatsun tuun neliwtan ey neituttuddun hi-gayun nunman.

2

¹ Et humman hu, ya pehding yu tep ay wada law ni hi-gayu hu baluh ni biyag, ey mahapul ni issiked yun mengapkapyan lawah. Entan

panlangkak yu, entan tu hingkukkulugin Jesus, entan tu kaemehi edum yu niya entan tu tenumbuk edum yun tuu. ² Hapul yu hu impatudek Apu Dios ni ehel tu henin kapeneppulin pakeungangan gelang ni tuka innuma ma-lat maihammad hu yuka pengullug nan Jesus e kamenellaknib ni hi-gatsun neliwtan. ³ Hanniman ipahding yu eyan nengamtaan yu law e et-eteng impeminhed Apu Dios ni hi-gatsun tuu.

⁴ Ihammad yu hu yuka pengullug nan Apu Jesus Christo tep hi-gatu hu heni pegnad ni batun kakelpuin biyag * ni binelaw idan tutu-u. Nem hi-gatu hu pinutuk Apu Dios ni mengi-ehneng ni hi-gatsu, tep hi-gatu kametbal ni peteg. ⁵ Et hi-gatsu daman wada law baluh ni biyag tu, ey iebulut tayu hu annel tayun heni batun meikkapyad tempol Apu Dios. Pinili daitsun padi tun mengippahding ni pinhed tu e humman ida hu kayyaggud ni pehding tayun heniddan mei-appit ni hi-gatun tuka ebbuluta tep hi Jesus Christo. ⁶ Kameang-ang huyyad neitudek ni ehel Apu Dios ni kantuy

“Wada etan batun nakka pan-ihha-ad di Zion ni kekakkayyaggudan ni meippegnad. † Ya tuun mengiddinnel nunman ey eleg mantuttuyyun nandinelan tun hi-gatu.” ‡ ⁷ Et hummna hu, hi-gatsun kamengullug ey et-eteng kei-silbian tud biyag tayu. Nem yadda etan eleg mangulug ni hi-gatu ey hi-gada neieligan idan tuun kamemellaw ni baley e henin neitudek e kantuy

“Ya etan batun binelaw idan kamengapyan baley ey humman anhan law hu nambalin ni kehahhammadan ni pengibbehwatan ni baley.”

⁸ Kan Apu Dios mewan ey

“Huyyan batu hu kehellapdungan ni tuu et man-egah.” §

Mehellapdung ida tep eleg da kulluga ehel Apu Dios. Et humman hu, mekastigudda, tep humman dedan kan Apu Dios ni meippahding alin hi-gada.

⁹ Nem hi-gatsun kamengullug hu pinilin Apu Dios ni pantu-u tu. Heni itsu neikahhakey ni bimmebley, tep hakey hu tayu kau-unnudan Apu tayu. Hi-gatsu law heni padi tun tuka pangngunnun mengippeamtan kayyaggud ni impahding tun hi-gatsu. Yan nunman ey heni itsu wadad engeenget, tep eleg tayu amta hi Apu Dios. Nem yan nunya ey wada itsu law di kawwalwal, tep ingkal tu liwat tayu et pambalin daitsun kakkayyaggud et aygan daitsun pantu-u tu, ma-lat ituttuddu tayu elaw tu niya amtaen ni katuutuu hu inna-nun tayu nehelakniban di kekastiguan tayu. ¹⁰ Yan nunman la ni ey beken itsu nin tuun Apu Dios niya eleg tayu inamta hu meippanggep ni hemek tun hi-gatsu. Nem yan nunya law ey tuu daitsun hi-gatu niya inebulut tayu law hu hemek tun hi-gatsu. *

Ya pehding idan kamengullug di kad-an idan eleg mengullug

¹¹ Hi-gayun kaegiegi, ey e-helen kun hi-gayu e beken anhan ni yadda eya lawah ni pinhed ni annel tayu eyad puyek hu gamgaman tayu, tep hi-gatsun tuun Apu Dios ey heni itsu nambawin ebuh eyad

* 2:4 2:4 Hedin hi Jesus Christo ey kameingngadnin “pegnad ni batun kakelpuin biyag” tep netagwan et mategu law ni ingganah. † 2:6 2:6 Humman ni batun kan Apu Dios ey hi Jesus Christo. ‡ 2:6 2:6 Isaiah 28:16 § 2:8 2:8 Isaiah 8:14 * 2:10 2:10 Hosea 1:6 niya verse 9 et ya 2:23

puyek tep yad kad-an Apu Dios hu panha-adan tayullin ingganah. Tep huyyaddan lawah ni pinpinhed ni annel tayu ey humman ida kaumpapakkuk ni pengu-unnudan tayun Jesus. ¹² Ya kayyaggud hu peang-ang tayuddan eleg mengullug et anin ni kanday lawah kayu ey lektattuy ang-angen da kaya hu kakinayyaggud yu et mengullug idan Apu Dios et daydayawen dan ellian tun menuwet ni tutu-u.

¹³ U-unnud yudda hu ap-apu yun piniliddan tuun mengipappanggulun bebley. Tep anin hi Apu Dios et pinhed tun wada ap-apud bebley ni mengipappanggulu. U-unnud yu hu patul yu, tep hi-gatu hu ulun bebley. ¹⁴ Ey u-unnud yudda dama etan pinili tun man-apapun mengastiguddan kamambekhul ni kamengapkapyan lawah, nem kamenettebal idan tuun kayyaggud hu daka pehpehding. ¹⁵ Tep ya pinhed Apu Dios ey ya kayyaggud hu pehpehding yu ma-lat masiked hu mapeit ni ehel ni tuun daka pakpakdag ehehel. ¹⁶ Beken kayun himbut, tep liblih kayu. Nem beken kayun liblih ni mengapkapyan lawah, nem liblih kayu mengippahding ni pinhed Apu Dios, tep bega-en dakeyun hi-gatu. ¹⁷ Lispituh tayun emin tuu niya peang-ang tayu hu neminhed tayuddan edum tayun kamengullug. Takut itsun mengippahding ni eleg pinhed Apu Dios niya lispituh tayu hu ap-apun bebley tayu.

Ya mengisipelan Jesus ni nanlelehanan tu

¹⁸ Hi-gayuddan bega-en, ey mahapul ni u-unnuden yu niya lispituh yudda apu yu. Beken ni ebuh ida etan kabbabal niya mahmek ni apu yu hu u-unnuden yu niya lispituh yu, nem anin idan mangkabunget ni apu yu. ¹⁹ Tep ya tuun tuka issipel hu ligat tu tep ya tuka pengu-unnudin Apu Dios ey kametbal. ²⁰ Nem ya tuun panlelehanan tu kastigu tu gapuh ni bahul tu ey eleg metbal, anin ni issipel tu. Nem ya tuun tuka panlelehanan ligat tud tuka pengipahdingin kayyaggud, nem tuka ennusi, ey hi-gatu tettebalen Apu Dios. ²¹ Tep ya tayu kapanlelehanan kamengullug ey pinhed Apu Dios ni issipel tayu. Iu-unnud tayun Jesus Christo e nanhelheltap ni panyaggudan tayu. ²² Nem eleg manliwat niya eleg man-itek, nem nanlelehanan tu. ²³ Anin ni nampel-itan da et eleg tu humangen ni lawah. Impanhelheltap da, nem eleg tu ipatnan ibbaleh, tep indinel tun emin hu neipahding ni hi-gatu nan Apu Dios e limpiyuh hu tuka panhuwet. ²⁴ Ingkatey tud krus hu neneklaan tun liwat tayu ma-lat beken ni ya lawah hu tayu pehpehding, nem yadda law hu kakkayyaggud ni ebuh. Humman ni nanlelehanan tu niya neteyyan tud krus hu neneklaan tun liwat tayu. ²⁵ Yan nunman lani ey heni kayu netalak ni kalneroh ni hini-yan ni kamampattul. Nem ay yan nunya ey nambanggad kayud kad-an Jesus e kamengippaptek ni tuu tu.

3

Yahhuy ida meittuggun idan laki niya biin nampengahwa

¹⁻² Hi-gayuddan biin nampengahwa ey mahapul ni u-unnuden yun emin hu pinhed ni ahwa yu, tep lebbeng tun ya laki hu meunnud. Huyya ipahding yu ma-lat hedin eleg mengullug ni kameituttuddun impahding Jesus ni kehellakniban ni tuu ey dammutun mengullug hedin ang-angen tu e kayyaggud elaw yu. Anin ni eleg yu e-helan ahwa yu hu pengullugan tu, et mengu-unnud dama hedin tuka

ang-ang-anga hu kayyaggud ni elaw ni yuka pengu-unnudin Apu Dios. ³ Entan tu pemahhig ni iyenayyaggud hu ang-ang ni annel yud nambakbaklang ni yuka ippenahding ni bewek yu, yad yuka pengihhuklubin nangkinginan balwasi yu niya balituk ni gamgam yu. ⁴ Tep ya kaibbilang Apu Dios ni nebalol ey ya kakinayyaggud ni nemnem, ya binabbal, niya ingkatuun tuu, tep huuyadda hu heni hubeng ni eleg melumman.

⁵ Henin nunman elaw ida eman ni bibi-in kamekangngu-unnud niya kamengiddinnel nan Apu Dios ni nunman. Humman idan bibi-i ey neka-u-unnud da pinhed ni ahwa da, et humman ni impahding da hu kan Apu Dios ni kakinat-agu da. ⁶ Hanniman dama hi Sarah e imbilang nan Apu Dios ni kat-agu tep ya tuka pengu-unnudin ahwa tun hi Abraham niya imbilang tun apu tu. Et humman hu, meibbillang kayun u-unggan Sarah hedin kayyaggud hu yuka pehding niya endi tekkutan yun pengibbungnetan dakeyun ahwa yu.

⁷ Hi-gayudda daman lakin nampengahwa ey mahapul ni ewwatan yu e yadda bii ey kulang elet da, nem anin hi-gada et meidwatan idan biyag ni endi pappeg tun kamelpun Apu Dios. Et humman hu, ya kayyaggud ey kabbabbal kayun hi-gada ma-lat endi an umpapakkuk di dasal yun dewwa hedin mandasal kayu.

Ya kayyaggud hu pameleh tayun hipan lawah ni pehding ni edum ni tuun hi-gatsu

⁸ Ya edum ni pinhed kun e-helen ni hi-gayun kamengullug nan Jesus, ey pandadagyum kayu, pan-impipinhed kayu, ey pan-inhehmek kayu niya entan pampahhiyya yu. ⁹ Anin ni wada pehding dan hi-gayun lawah niya pel-itan dakeyu et entan tu ibleh. Ya kayyaggud ni emin hu peang-ang yu, anin lawah daka pehpehding ni hi-gayu, tep hi-gayu hu pinilin Apu Dios ni mengippeang-ang ni kayyaggud. Et hakey alin aggew ey iddawtan dakeyun Apu Dios ni panyaggudan yu. ¹⁰ Tep wada etan impatudek Apu Dios di ehel tun kantuy

“Ya tuun pinhed tun iddawtan Apu Dios ni panyaggudan tu, ey mahapul ni eleg um-ihepihepit ni lawah di edum tun tuu niya eleg um-iteitek. ¹¹ Mahapul ni ebuh hu kayyaggud ni pehpehding tu, et beken ida etan ni lawah, niya mahapul daman ya linggepan tayun tuu hu ilillingitan tu. ¹² Tep hi Apu Dios ey tuka ipapaptek ida etan tuun kakkayyaggud elaw da niya tuka ebbuluta hu daka ibbagad dasal da. Nem yadda etan tuun lawah elaw da ey tudda kaibbunget.” *

¹³ Endi tuun tu bellawen ida etan tuun kamengippahding ni panyaggudan, tep kaw wada tuun eleg tu pinhed hu panyaggudan tu?

¹⁴ Nem hedin kantu et manhelheltap kayun yuka pengippenahdingin kakkayyaggud, ey pan-am-amleng kayu tep bendisyonan dakeyullin Apu Dios. Entan takut yu niya entan pandanag yu. ¹⁵ Hi Jesus Christo hu idinel yu niya nemnemnem yu, tep hi-gatu hu Apu tayu et hi-gatu u-unnuden tayu. Pandaddan kayun kenayun ma-lat amta yu penummang yudda etan ni kamengibbeggan gaputun yu nengulugan Jesus et ya gaputun yuka penehhegedin ellian tu mewan di puyek. ¹⁶ Nem ya elaw ni penummang yu ey mahapul ni nelispituh kayu

* 3:12 3:12 [10-12] Psalm 34:12-16

niya kabbabbal kayu. Peang-ang yu hu kakinayyaggud ni nemnem yud yuka pehpehding ma-lat bumeing ida kaya etan kamemihhul ni hi-gayu tep ya yuka pengu-unnudin kayyaggud ni elaw Jesus.

¹⁷ Tep kedukdul hu an panlelehanan tep ya kapengippahdingin kayyaggud hedin humman pinhed Apu Dios, nem ya an panlelehanan tep ya kapengippahdingin lawah. ¹⁸ Henin Jesus e endin hekey hu liwat tu, nem himmek daitsun tuun neliwtan et iketey tu hu liwat tayu ma-lat wada inna-nu tun pengebbulutan daitsun Apu Dios. Ey hiyya humman ni pinhakkey ni nengiketeyan tun liwat tayu. Em netey, nem netagwan mewan. ¹⁹ Yan eman ni neteyyan tu, ey limmaw ali linnawetud kad-an ida etan ni neikelabut ni linnawaddan nangketey, et tu ehlen ni hi-gada e hi-gatu hu Ap-apun emin. ²⁰ Humman ida etan linnawadda eman ni tuun eleg mangulug Apu Dios eman ni kawedan Noah, nem inan-anusan tudda ingganah ginibbuh tun kinapya etan bapor. Ginibbuh Noah humman ni bapor ey nalbengan ni emin bebley, ey ebuh ida walun tuun netagu, tep himmegep idad bapor. ²¹ Huyya kei-elligan tu hu elaw ni benyag. Tep ya benyag ey beken ni an pengullah ni lugit di annel, nem humman keang-angan tun impakulug tayu law nan Apu Dios e hi-gatu hu u-unnuden tayu. Tep ya benyag hu pengippeang-angan ni tuun nehelakniban tud liwat tu tep ya tuka pengullug nan hi Jesus Christo, e netey, nem netagwan ma-lat wada inna-nun kehellakniban ni tuud liwat da. ²² Yan nunya ey wada law di kad-an Apu Dios di kabunyan e hi-gatu neihayned nan Apu Dios ni Ap-apu. Hi-gatu hu Ap-apuddan anghel et yaddan emin etan wadad puyek niyad kabunyan ni wada kabaelan tu.

4

Ya tuun kamengullug nan Jesus ey kayyaggud elaw tu

¹ Hi Jesus Christo ey nanlelehanan tu eman ni kaweda tu eyad puyek tep ya panyaggudan tayu, nem insisipel tu. Et humman hu, iu-unnud tayun hi-gatu, tep ya tuun tuka ihhikal ligat tu ey hanisiked tun manliwwat. ² Et humman hu, meippalpun nunya ey ya law pinhed Apu Dios hu pehding tayu et beken ni ya lawah ni pinpinhed tayu hu u-unnuden tayu. ³ Impalebalebah yuddan emin hu lawah ni kapehpehding idan eleg mengullug, henin kapengi-ulligin beken ni ahwa, yadda lawah ni kaamyawin annel, ya nemahhig ni yuka penginnumi ni nebuteng kayu niya yuka penaydayawin beken ni makulug ni dios ey humman angebe-hel Apu Dios. ⁴ Nem yan nunya, ey ida kametnga hu eleg mengullug, tep eleg kayu law meidum ni hi-gadan mengippahding ni lawah ni daka pehpehding et dakeyu kapippihula. ⁵ Nem entan tu liwwan e yallin hakey ni aggew ey mahapul ni hummangen dalli hu penummalyaan Apu Dios ni higadad emin ni impahpahding da. Tep hi Apu Dios ey nandadaddan ni menuwet ni emin ni tuun mategu niya nangketey. ⁶ Et mukun anin idan nangketey et neituttuddun hi-gadan ketaggu da eya elaw ni penellakniban Apu Dios ni tuu. Et anin netey hu annel da, tep kamettye emin hu tuu, nem yallin hakey ni aggew ey mekibi-biyag idallin Apu Dios etan ida tuun nengabulut ni hi-gatu.

⁷ Kamangkedettengi law hu kepappegan ni puyek, et humman hu, ipaptek yu et ya kakkayyaggud hu wadad nemnem yu niya

kekenneng yun emin hu yuka pehpehding ma-lat kayyaggud hu pandasalan yu. ⁸ Ya anhan memengngulun nemnemen tayu ey ya nehamad ni panhimpipinhedan tayu, et anin ni hipa humman ni nambahulan ni edum tayun hi-gatsu et pessinsahan tayudda. ⁹ Entan tu ihingal hu edum yun tuun kaumdutuk di baley yu. ¹⁰ Emin etan indawat Apu Dios ni hi-gatsun kabaelan tayu ey iusal tayud panyaggudan ni edum tayun tuu ma-lat kakkayyaggud kei-ussalan idan nunman ni nambakbaklang ni kabaelan tayu. ¹¹ Hedin ya mantuttuddun ehel Apu Dios hu indawat tun hakey ni tuu, ey mahapul ni humman u-unnuden tu et ituttuddu tu hu ehel Apu Dios. Hedin ya umbaddang ni edum ni tuu hu indawat Apu Dios ni hakey ni tuun kabaelan tu, man mahapul ni i-usal tu humman ni umbaddang ni edum tun tuu ma-lat meidaydayaw hi Apu Dios di emin tep hi Jesus Christo. Et hi Jesus Christo hu dayu tun man-ap-apu niya medeyyaw ni ingganah. Amen.

Ya panlelehhanan tayu tep ya tayu kapengu-unnudin Jesus

¹² Kaegiegi, entan katnga eyan hin-appil ni ligat yun yuka helheltapa, tep humman kapematnain Apu Dios ni tayu kapengullug. ¹³ Ya kayyaggud ni pehding yu ey amleng kayu, tep ya yuka panligligasin nunyan henin nanligligatan Jesus Christo ni nunman ey pan-am-amlengan yullin keang-angan ni keiddeyyawan Jesus Christo. ¹⁴ Anin ni pihhupihhulen dakeyuddan eleg mengullug et amleng kayu kaya tep wada hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gayun umbaddang ni hi-gayu, tep hi-gatu kekakkayyaggudan. ¹⁵ Lawah hedin ya umpatey, ya menekkeu, ya mengippahding ni lawah niya ya mekidimdim-u di edum ni tuu hu umhulun ni yu panliligatan. ¹⁶ Nem hedin ya yuka pengu-unnudin Jesus Christo hu umhulun ni panliggatan yu, man entan tu ibeing humman, nem pansalamat kayun Apu Dios tep ya yuka pengi-ehngin Jesus Christo.

¹⁷ Ya panhuwetan Apu Dios ni tuu ey neilepu law, et ya memengngulun mepatnaan ey hi-gatsun tuu tu. Et hedin hanniman e anin ni hi-gatsun kamengullug et mehuwetan, ey kaw beken ni nema-madda hu eleg mengullug e mehuwetan ida et mekastigudda? ¹⁸ Makulug ni nemahhig ali pengastigun Apu Dios idan eleg mengullug, tep inhel Apu Dios e kantuy "Hedin neligat ni mehellakniban hu tuun kakkayyaggud, man nema-ma-ma etan tuun kahing ni peteg nan Apu Dios, tep eleg mehellaknibi et mekastigu." *

¹⁹ Et humman hu, hi Apu Dios hu idinel tayu et ipahding tayu hu kayyaggud, anin ni panlelehhanan tayu hedin humman pinhed tu, tep hi-gatu namyuh ni hi-gatsu, et eleg mabalin ni daitsu ippayag.

5

Ya meittuggun idan kamengipappangnguluddan kamengullug nan Jesus

¹ Hi-gayuddan edum kun kamengipappangnguluddan kamengullug, dengel yu anhan eya pinhed kun ittugun ni hi-gayu, tep hi-gak ey inenang-ang ku hu nanlelehhanan Jesus tep hi-gatsu, niya meillakammak alid keiddeyyawan tun pambangngadan tu. ² Ya pinhed ku ey

* 4:18 4:18 Proverbs 11:31

ipaptek yudda anhan etan kamengullug ni indinel Apu Dios ni hi-gayu. Beken ni kayu mepillit tep ngunu yu, nem ipaptek yu ngu dedan ida tep ya impeminhed yun hi-gada. Tep humman hu pinhed Apu Dios ni elaw ni kamengipappangngulu. Ipaptek yu ngunu yu, tep pinhed yu ngu dedan ni umbaddang ni edum yu beken ni gapu tep ya tangdan. ³ Anin ni hi-gayu hu heni peppengngulwan da, ey entan tu peta-gey hu annel yu, nem hi-gayu kumangngu anhan law hu mengippahding ni hipan pehding ni pengiu-unnudan da. ⁴ Ipahding yudda huyya ma-lat yallin pampeang-angan etan ni keta-ta-geyyan ni kamengippaptek ni tuu ey iddawat tullin hi-gayu hu keiddeyyawan yun ingganah.

Mahapul ni pebabah tayu annel tayun Apu Dios et yaddad edum tayun tuu

⁵ Hi-gayuddan lalakkan kamampenikken ey mahapul ni u-unnuden yudda peppengngulwan yu. Emin kayun kamengullug ey pebabah yu annel yu ey pan-imbabaddang kayu, tep neitudek di ehel Apu Dios e kantuy "Anggebe-hel idan Apu Dios hu tuun kamampahhiyya, nem pekabbaddangan tudda etan tuun daka pebabah annel da." ⁶ Et humman hu, pebabah yu annel yun Apu Dios e et-eteng kabaelan tu et ibega yun ngenamung tun pehding tun hi-gayu ma-lat hakey alin aggew et meiddeyyaw kayu. ⁷ Emin etan yuka kakkaguhi ey ehel yun hi-gatu, et ngenamung tu, tep hi-gatu kamengippaptek ni hi-gatsu.

Kahing tayu buhul tayu e hi Satanas

⁸ Helipat-i yu niya ipapaptek yu annel yu, tep hi Satanas e buhul tayu ey tuka hellipat-i ma-lat bahbahen daitsu e henin etan ni layon ni kamangngegeyyed ni bunget tu. ⁹ Ihammad yu hu yuka pengullug ma-lat wada kabaelan tayun menanggan Satanas, tep inamta yu e anin ida edum tayun kamengullug di kebebbley et da dama kapanligligasi hu kapehding Satanas ni hi-gada.

¹⁰ Hi Apu Dios e makabbaddang di tuu ey pinutuk dakeyun meillakam di keiddeyyawan tun endi pappeg tu tep ya nengulugan yun Jesus Christo. Et humman hu, hedin megibbuh ali kaya eya nekemtang ni yuka panligligasi ey peyaggud dakeyun Apu Dios, ey ihhammad tullu hu yuka pengullug niya hi-gatu mengippa-let ni hi-gayu. ¹¹ Ya kayyaggud ey hi Apu Dios e endi kei-ingnehan ni kabaelan tu hu nanengtun daydayawen tayun ingganah. Amen.

Ya manggillig eyad tudek

¹² Pinhed kun peamtan hi-gayu e hi Silas, e nakka ibbilang ni nehammad ni kamengu-unnud ni agi tayu, ey binenaddangan tuwak numan ni nengitudkan ku eyan ansikkekey ni tudek kun hi-gayu. Nantudekkak ni hi-gayu tep pinhed kun ihhammad yun mengu-unnud nan Jesus niya pinhed kun peamtan hi-gayu hu makulug ni elaw ni baddang Apu Dios ni hi-gatsu, et humman hu iddinel tayun kenayun.

¹³ Emin ida etan edum tayun kamengullug di bebley di Babilon ni pinilin Apu Dios, henin hi-gayu, ey kanday dakeyu kanenemneman hi-gada. Anin hi Mark e nakka ibbilang ni u-ungngak et dakeyu dama kanenemneman hi-gatu. ¹⁴ Peang-ang yu hu nan-impipinhedan yun emin hedin nandadammu kayun kamengullug.

Nakka iddasal e ya linggep hu meweddan hi-gayun emin ni kamengullug nan Jesus Christo.

Huyya Neikadwan Tudek Peter

¹ Nalpu huyyan tudek ni hi-gak e hi Simon Peter e bega-en niya apostle nan hi Jesus Christo. Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayun nengulug e henin hi-gami. Nengulug itsu tep ya baddang nan Jesus Christo e Dios tayun nenelaknib ni hi-gatsun neliwtan, tep ya kakinayyaggud tu.

² Pinhed kun meweddan hi-gayun ingganah hu binabbal niya linggep tep ya nengamtaan yun Apu Dios ni hi Jesus Christo e Apu tayu.

Ya elaw ni kamengullug nan Jesus

³ Hi Apu Dios ey et-eteng kabaelan tu et tuka iddawat hu hipan mahapul tayun pengu-unnudan tayun kayyaggud ni elaw ni pinhed tun u-unnudan tayu gapuh ni nengamtaan tayun nengayag ni hi-gatsun meilla-kam di kakinayyaggud tu niyad keiddayyawan tu. ⁴ Et gapuh ni et-eteng ni kabaelan tu ey indawat tun hi-gatsu etan ida kakkayyaggud ni impakulug tun iddawat, gapuh idan nunya ey mabalin ni iwwalleng tayudda etan lallawah ni impeinghan tuun pehpending, ma-lat meilakam itsud kakinayyaggud tu.

⁵⁻⁷ Et humman hu, ipahding tayun emin hu kabaelan tayun mengippahding ni kayyaggud ni mei-unnd di tayu kapengullug. Ey mahapul mewan ni memenneman itsu, han kekkenneng tayu hu tayu kapehpending di annel tayu, issipel tayu hu ligat tayu, u-unnudan tayu pinhed Apu Dios, kabbabbal itsud edum tayun tuu niya pinheden tayu edum tayun tuun kamengullug niya eleg. ⁸ Hedin huyya pehpending tayu, man endi tayu pangkullangan di nengamtaan tayun Jesus Christo e Apu tayu et endi tayu higgaan ni mengippahding ni pinhed tun pehding tayun tuu. ⁹ Nem hedin wadan hi-gayu hu eleg tu ippahding ida huyya, ey heni etan ni tuun kulang nemnem tu, tep humman keang-angan tun liniwwan tu hu nangkalan Apu Dios ni liwat tu eman ni nengulugan tu.

¹⁰ Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, ipatna yun peang-ang di yuka pehpending e hi-gayu hu pinilin Apu Dios ni pantu-u tu niya inaygan tun mengu-unnud ni hi-gatu. E-helen kun hi-gayu e hedin ippahding yudda humman, ey makulug ni endi yu pehpending ni lawah ¹¹ niya et-eteng ali kelebengan yun an mekihha-ad di endi pappeg tun pan-ap-apan Apu tayun hi Jesus Christo e kamenellaknib ni tuun neliwtan.

Ya nengipeamtaan Peter ni ketteyyan tu

¹² Et anin inamta yudda huyya niya anin nehammad yuka pengullug ni meippanggep ni makulug ni diddingngel yu, et nakka iggeb-at ni penemnem ni hi-gayun kenayun. ¹³ Nakka nemnemnema e kayyaggud hedin penemnem kudda huyyan hi-gayu eyan ketagguk. ¹⁴ Tep inamtak e kamangeddettengi law hu aggew ni ketteyyan ku tep inhel Apu tayun hi Jesus Christo ni hi-gak. ¹⁵ Et huyya hu nakka ippatnan emin hu kabaelan kun pehding ma-lat anin metteyyak ali, ey nemnemnemen yullin kenayun eya nakka ittugutugun ni pehding yu.

Ya in-inhel ida eman ni prophets et ya inenang-ang Peter ni meippanggep ni keiddeyyawan Christo

¹⁶ Beken ni a-abbig ni gandat hu in-inhel min nunman ni meip-panggep ni et-eteng ni kabaelan niya ellian alin Apu tayun hi Jesus Christo, tep makulug ni inang-ang mi hu nengideyawan Apu Dios ni hi-gatu. ¹⁷⁻¹⁸ Wada kamid Jesus etan di duntug ni nunman ni nengipeang-angan nan Ama tayu e hi Apu Dios ni tuka pembal niya tuka pengiddeyyaw nan Jesus et dingngel mi hu inhel tu e kantuy “Huyya etan binugtung ni u-ungngak ni nakappinhed ku. Hi-gatu hu kamengippeamleng ni hi-gak.”

¹⁹ Huyya neamtaan tu e makulug hu inhel idan prophets ni meippanggep nan Jesus. Et humman hu, et-eteng dinel tayun inhel idan prophets niya mahapul ni kullugen tayu, tep humman idan inhel da ey heni dilag ni tuka bebnangi engeenget. Nem yallin ellian Jesus Christo, ey bebnangan tullin peteg hu nemnem tayu tep yan nunman ali ey han-awat tayulli law, tep hi-gatu kakelpuin kapan-ewwat, heni etan ni talaw e kakelpuin benang ni kamangkewa-wa.

²⁰ Ya hakey ni mahapul ni amtaen yu ey emin hu impeenamtaddan prophets ni hipan mekapkapyan edum alin aggew ey beken ni nalpud nemnem da, ²¹ niya beken ni gapu tep humman pinhed dan peamta, tep ya Ispirituh Apu Dios hu nengipeamtan hi-gada et han da peamtaddan tutu-u.

2

Yadda etan beken ni makulug ni prophets

¹ Nem anin ni yan nunman et wadadda etan beken ni makulug ni prophets et hanniman ali dama e wadaddalli etan tuun kaumhau ni mantuttuddun beken ni makulug ni hi-gayun memahbah ni yuka pengullug. Ituttuddu dallin hi-gayu hu beken ni makulug ni meip-panggep nan Apu Jesus e neneklan liwat tayu, tep daka kehinga, et humman ali umhulun ni anggagannu ey mekastigudda. ² Wadaddalli dakel ni mengu-unnud ni neihlan daka ittenuttuddu et pampihhulen dalli eya makulug ni kameituttuddun meippanggep nan Jesus, et humman ali umhulun ni pengehingan idan edum ni tuun hi-gatu niya elaw tun makulug. ³ Gapuh ni kineagum da ey he-ulen dakeyullid daka ittenuttuddun linggeman ma-lat pengal-an dan pihhuh yu. Nem ninemnem dedan nan Apu Dios ni nebayag e kastiguen tudda, et humman hu eleg mebeyyag ey medettengan kebabahan da.

⁴ Tep anin idan anghel ni nunman et eleg ida hemeken Apu Dios eman ni nanliwtan da et palaw tuddad impiernoh e nandaul di engeenget et immen idadman e henidda neikubkub e daka hehheggeda hu kehuwetan da. ⁵ Ey eleg tu mewan hemeken ida etan tutu-un nunman, tep ebuh lawah ni impenahding da et lebengen Apu Dios hu puyek et malsing ida. Hi Noah e kamengittenuttuddun kayyaggud, niyadda etan pitun edum tu hu natdaan ni ebuh ni eleg malsing. ⁶ Hanniman mewan hu tutu-ud Sodom niyad Gomorrah e eleg ida hemeken Apu Dios, et legaben tu bebley da et magiheb ida. Humman pengippeang-angan tun meippahding idalli etan ni eleg mengu-unnud ni hi-gatu. ⁷⁻⁸ Nem inhewang Apu Dios hi Lot et eleg magiheb, tep kayyaggud elaw tu niya anggebe-hel tudda hu lawah ni kakapkyaaaddan kebebleyan tun kewa-wa-wa. * ⁹ Huyya

* 2:7-8 2:7 Genesis 19:1-16

keang-angan tun kaippaptek Apu Dios ida kamengu-unnud ni hi-gatu hedin wada ligat da, nem hedin yadda tutu-un lawah daka pehpehding, man huwetan tuddalli et kastiguen tudda,¹⁰ nema-madda etan nangkabngang niyadda etan kamengehding ni hipan kelebngan ni tuun indawat Apu Dios.

Helipat-i yudda etan kamengituttuddun itek ni meippanggep Jesus, tep endin hekey baing da niya manghay ida. Daka peta-gey hu annel da et daka pihhuladda etan eleg meang-ang ni nangketa-gey ni lintun Apu Dios.¹¹ Yadda anghel ey eta-ta-gey ida nem yadda humman ni kamengituttuddun itek ni meippanggep nan Jesus, nem eleg da ni-ngangu pihhuladda humman ni eleg meang-ang ni lintun Apu Dios, anin ni wada nambahulan dan hi-gatu.

¹² Humman idan kamengituttuddun neihalla ey daka pehding ni emin hu lawah ni pinhed da, tep endin hekey hu kayyaggud ni nemnem da. Daka pekdag pihupihul ni eleg da ewwasi. Henidda tu-wangu ulha e hedin dinweng ni tuu et pintey da, man ebuhe negibbuh biyag tu, tep huyyaddan tuu ey mettey ida, et humman pappeg ni biyag dan ebuh.¹³ Emin etan impahpahding dan nanlelehhanan idan edum ni tuu ey meibleh alin hakey ni aggew et panlelehhanan dalli dama. Endin hekey daka ikkapyan baing da, tep anin kawwalwal et daka peang-ang-hu linggeman ni anggeba-ing ni pinhed ni annel dan pehpehding. Hi-gada hu kaumbabahbah ni kakinayyaggud yu, nema-ma hedin wada nei-duman dan hi-gayud kapekikkanni tep daka igaggaya hu elaw ni daka pene-uhe-ulin edum dan tuu.¹⁴ Hedini wada inang-ang dan bii, ey ebuh lawah ni wadad nemnem da. Ebuh lawah ni daka nenemneman pehpehding. Dadda kaantenuttuddua etan kulang nemnem dan mengapkapyan lawah niya nelaing idan umkilam ni pihhuh ni edum dan tuu. Huyyadda hu nanghelan Apu Dios ni kantuy kastiguen tudda.¹⁵ Inwalleng da hu kayyaggud ni elaw ni kamei-unnud di pinhed Apu Dios et ya hu elaw Balaam e u-unggan Beor hu daka u-unnuda e ebuh hauhaul ni edum ni tuka pehpehding ma-lat pampihhuan tudda.¹⁶ Nem hakey ni aggew ey himmapit etan kebayyun Balaam e manghay ni prophet et ibunget tu hi Balaam et bumeing law ni tuka pengippenahdingin lawah.

¹⁷ Huyyaddan tuu ey henidda hebwak ni natduk et endi law silbi da niya henidda kulput ni kaihuyyahuyyaw ni dibdib ni ebuh, tep endin hekey baddang dan hi-gatsu. Nanna-ud ni kastiguen idan Apu Dios et pellow tuddad engeenget.¹⁸ Tep nemahhig daka pampahhiyyain endi puut tu. Daka ittenuttuddu hu lawah ni pan-an-anlaan ni annel ma-lat panepang dadda etan ni pakeisiked dan mengippahding ni lawah et itu-man da mewan ni mengippahding idan nunman.¹⁹ Daka ittenuttuddu e kanday hedini u-unnuden ida, man dammutun han-ipahding hu linggeman ni kakkayyaggud. Nem itek da humman, tep anin hi-gada et eleg da kaya han-ipahding hu hipan kayyaggud. Inamta tayu e hedini imminam law hu lawah ni kakapkapyaan tuu, man humman law tuka nenemneman kenayun ni ippahding.²⁰ Ya tuun insiked tun mengippahding ni henin kapehpehding idan eleg mengullug, tep inamta tu law hu meippanggep nan hi Jesus, nem entanni ey nambanggad mewan ni mengippahding idan henin nunman, ey nehalmali hu kastigu tu nem ya kastigu tun eleg tu

pengamtaan ni meippanggep nan Jesus. ²¹ I-imman ew etan eleg da amtaa humman ni elaw ni kakinayyaggud nem ya etan da amtaen ni han dalli mewan inwalleng, tep nemahhig kastigu da hedin iwwalak da hu hipan tugun Apu Dios ni hi-gada. ²² Makulug numan etan kandan “Ya ahhu ey tuka bangngadan kenen hu in-utetu. Ya killum ey anin ni e-mehen et mambanggad mewan ni an mantuplak.” †

3

Ya pambangngadan Apu Jesus Christo di puyek

¹ Kaegiegi, huyya meikkadwan tudek kun hi-gayu. Ya intudek kun nunya ey heni la etan ni nemangulun tudek ku e pinhed kun penemnem ni hi-gayu etan ida kayyaggud ni tugun, et humman ida nemnemnemen yu. ² Pinhed ku mewan ni eleg yu liwwana hu impeenamtaddan prophets ni nunman niyadda tugun Apu Jesus Christo, e kaumhelaknib, ni intenuttudduddan apostles ni hi-gayu. ³ Nem mahapul ni ewwatan yu ni e hedin kamangkedettengi law hu kepappegan ni puyek, man wadaddalli tuun ebuh hu lawah ni pinhed ni annel dan pehpehding da. Ngi-ngi-ngian dakeyullin hi-gada ⁴ et kandallin hi-gayuy “Attu mewan et kamambangngad hi Jesus Christo ey? Tam neipalpun nunman ingganah nunya e nangketey ida hu aammed tayuddan nangkebayag ey nanengtun humman dedangngu eyadda wadad puyek meippalpu eman ni newad-an ni emin? Huyya keang-angan tun eleg um-ali hi Jesus.”

⁵⁻⁶ Huyya kae-heladdan nunman ni tutu-u tep daka iggeb-at ni kehgingen e ebuh ehel nan Apu Dios ey lintu tu kabunyan niya puyek. Et wadaen tu hu puyek di gawwan danum et iha-ad tu danum di nanlinikweh eyad puyek. Nem entanni ey limbengan tu hu puyek ni kinapya tu, et humman nebahbahan tu. ⁷ Ey tep immandal mewan Apu Dios e ya eya puyek et ya kabunyan ni tayu kaang-ang-angan nunya, ey bahbahren tullin apuy ni kedettengan ni aggew ni penuwetan niya pengastiguan tuddan tuun kamengehging ni hi-gatu.

⁸⁻⁹ Nem entan tu liwwan e aaggik ida e emin hu inhel Apu Dios ni mekapkapyaya ey meippahding anin ni melebbah pigan toon. Tep hi Apu Dios ey nan-ingngeh hu han-aggew et ya hanlibun toon. Ma-nu kedit ingganah nunyay eleg tu peamnu hu inhel tun meippahding, ey tuka hehhegeda hu pantuttuyyuan ida-et anhan ni emin ni tuud liwat da, tep eleg tu pinhed ni anin hakey et wada an mekastigu.

¹⁰ Nanna-ud ni um-alilli hi Apu tayun an menuwet ni tuu. Nem eleg tayu amta hedin pigan tu ellian tu, tep henin kaellin kamenekkew e endi nengamta. Nem ka-immatur ali kedettengan tu humman ni ellian Jesus tep medngel ali na-let ni bungug ni kabunyan ni ketellakan tu. Emin idalli etan bittuwen et ya aggew niya bulan ey mangkegihheb idan emin. Anin ya puyek niyadda etan wadadman et metellak ida.

Mahapul ni mandaddan itsun an menammun Apu Dios

¹¹ Inamta yu law e metellak idallin emin eya kinapyan Apu Dios, et humman hu, mahapul ni ya kakkayyaggud hu pehpehding yu niya hi-gatu denaydayaw yu ¹² eyan yuka penehhegedin kedettengan ni

† **2:22** 2:22 Ya pinhed nunyan e-helen ey yadda tuun eleg mengamtan Apu Dios ey ya lawah hu daydayaw tun pehding da, tep anin issiked dan manliwwat et en-entanni mewan ni nanliwat ida.

aggew ni gintud tun keippahdingan tuddalli huyya. Yadda kayyaggud kapkapyu yu ma-lat anggegannu ey nedatngan ellian tu. Emin ali hu wadad puyek niyad kabunyan ey mangkegiheh idan emin ni nunman ni aggew. ¹³ Nem hi-gatsun kamengullug ey itsu kamedinnel, tep anin ni megihheb ali kabunyan niya puyek et wada etan impakulug Apu Dios ni hi-gatsun baluh ni kabunyan niya puyek ni panha-adan tayu. Yadman kad-an ni kayyaggud ni Apu tayu e hi Jesus niyadda tuun kakkayyaggud elaw da.

¹⁴ Et humman hu, hi-gayun kaegiegin kamenehhegged ni pambangn-gadan nan Jesus, ey ippahding yun emin kabaelan yun mengu-unnud ni pinhed tu, ma-lat hedin um-alilli ey endi mehemmak ni bahul yun umhulun ni kekastiguan yu niya ma-lat kayyaggud hu pekiddagyuman yun Apu Dios. ¹⁵ Nemnem yu e ya eleg ni alian Jesus ey tep ya binabbal Apu Dios, tep pinhed tun iddawtan ida tuun nangkeliwtan ni wayah dan mantuttuyyun liwat da, et wada inna-nu tun kehellakniban da. Anin hi agi tayun hi Paul et huyya impeamtan Apu Dios ni hi-gatu et huyya impaenamta tun hi-gayud tudek tu. ¹⁶ Emin di tudek tu ey huyyadda impeenamta tu. Nem wadadda etan neligat ni meewwatan di edum ni tudek Paul, et yadda etan eleg da han-awat niya kulang daka pengullug ey hin-appil daka pengewwat. Hanniman dama daka pehding hedin binidbid dadadda etan edum ni impatudek nan Apu Dios, et humman ali umhulun ni kekastiguan da.

¹⁷ Nem hi-gayun kaegiegi ey inamta yu humman ni elaw idan nunman ni tuun kahing nan Apu Dios. Et humman hu, helipati yu ma-lat eleg dakeyu haulen ni hi-gada, tep entanni ey mehe-ul kayu et dedkugen yu hi Jesus. ¹⁸ Ya kayyaggud ey pannananeng yun mengamtan nan Jesus Christo e Apu tayun kaumhelaknib niya kenayun ni adaadal yu hu binabbal tu e humman hu tuka pemaptek ni hi-gatsu.

Endi edum ni kamedeyyaw nem ebuh tu. Et humman hu, daydayaw tayun nunya et ingganah hi Jesus Christo. Amen.

Ya Nebukul ni Tudek nan John

Ya etan kamengidwat ni biyag ni endi pappeg tu

¹ Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayu ma-lat amtaen yu hi Jesus Christo e hi-gatu hu Ehel nan Apu Dios niya hi-gatu kamengidwat ni biyag ni endi pappeg tu. Hi Jesus ey wada ngu dedan et han mawedan emin eya wadan nunya. Hi-gami hu anhan ni nenang-ang ni hi-gatu et kinepakepa mi hu annel tu niya diddingngel mi hu ehel tu. ² Hi-gatu intu-dak Apu Dios ni nengi-lin biyag ni endi pappeg tu. Nangkapyan tuu ey naka-immatunan min peteg niya inenang-ang mi et ay mika e-e-hela hu impahpahding tun nunman. Wadad kad-an Ametun nunman, nem immalidya et ang-angen mi. Hi Jesus ey endi laputu niya endi pappeg tu. ³ Mika peennamtan hi-gayu hi Jesus ma-lat wada innanu tun mei-dum kayun hi-gamin mekiddagyum nan hi Apu Dios ni hi Jesus Christo e U-ungnga tu. ⁴ Mika pan-ittudek huyya ma-lat endilli an pangkullangan ni amleng tayu.

Ya pekiddagyuman tayun Apu Dios

⁵ Huyya hu dingngel min hi-gatu e kantuy "Hi Apu Dios ey kayyaggud ni peteg, endin hekey lawah ni hi-gatu, tep eleg tu pinhed hu lawah." Et huyya hu pinhed min peamta daman hi-gayu. ⁶ Et humman hu, hedin kan tayuy itu kamekiddagyum nan hi Apu Dios, nem ya lawah tayu kapehpehding, man maitek itu, tep beken etan ni kayyaggud ni pinhed tu hu tayu kapehpehding. ⁷ Nem hedin ya etan kakkayyaggud ni pinhed Apu Dios hu tayu kapehpehding henin kakinyayyaggud tu, man kayyaggud hu pandadagyuman tayun kamengullug et me-kal liwat tayu niya baddangan daitsun Apu Dios ni eleg manliwwat tep ya neteyyan Jesus Christo e U-ungnga tu.

⁸ Nem hedin kan tayuy endi liwat tayu, man humman keamtaan tun endi hu makulug ni kakinyayyaggud di nemnem tayu, tep itu kameheul. ⁹ Hedin e-helen tayu hu liwat tayun Apu Dios, man makulug ni pessinsahan daitsu niya panyaggud tu hu nemnem tayu, tep meandeng tuka pehding niya kameiddinnel. ¹⁰ Hedin kantayuy endin hekey hu liwat tayu, man impambalin tayun maitek hi Apu Dios, tep humman keangangan tun eleg tayu kulugen hu ehel tu.

2

Ya etan kamengi-ehngeng ni hi-gatsud kad-an Apu Dios

¹ Kaegiegi, nakka pan-ittudek huyya ma-lat eleg kayu manliwaliwat. Nem hedin wada manliwwat ni hi-gayu, man ibega yu etan ni kaumbaddang ni hi-gatsu e hi Jesus Christo e kayyaggud ni peteg, tep hi-gatu kamengi-ehngeng ni hi-gatsud kad-an Apu Dios, et pesinsahan tu hu liwat yu. ² Hi Jesus hu nengiketey ni liwat tayu, nem beken ni ebuh hu liwat tayun ingkatey tu, nem anin ni liwat ni emin ni tuud puyek.

³ Ya keangangan tun makulug ni itu kamengullug nan Apu Dios ey ya tayu kapengu-unnudin tugun tu. ⁴ Ya tuun kantuy kamengullug nan hi Apu Dios, nem eleg tu u-unnuda hu tugun tu, ey maitek niya tuka

kehinga hu makulug ni kameituttuddu. ⁵⁻⁶ Nem ya tuun kamengu-unnud ni intugun Apu Dios ey makulug ni et-eteng hu impeminhed tun hi-gatu. Ya keang-angan tun makulug ni wadan hi-gatu hi Apu Dios ey ka-immatur tep tuka u-unnuda elaw Apu Dios henin nengunudan Jesus Christo ni hi-gatu eman ni kaweda tud puyek.

Mahapul ni man-impipinhed itsu

⁷ Kaegiegi, beken ni hin-appil ni tugun eya nakka pan-e-helan hi-gayu, tep nebayag huyyan tugun ni meippanggep ni pan-impipinhedan tayu. Huyya neitugun ni hi-gayu eman ni laputun nengulugan yun Jesus. ⁸ Et ay yan eyan tayu kapan-impipinhedi law ey eleg tayu law pehpehding etan ida lawah ni impenahding tayun nunman. In-unnud Jesus huyyan tugun et aye yu law dama kau-unnuda. Huyya keang-angan tu e kamangkeendi hu engeenget, tep kamambebennang law etan makulug ni dilag.

⁹ Ya etan tuun kantuy kamengu-unnud nan hi Apu Dios, nem angebe-hel tu edum tun tuu ey nanengtun lawah elaw tu. ¹⁰ Ya tuun wada impeminhed tun edum tu ey hi-gatu hu nabnangan, et humman hu eleg tu ippahding hu umhulun ni panliwwatan ni edum tu. ¹¹ Nem ya tuun angebe-hel tu edum tun tuu ey nemahhig kalwah tu, et eleg tu amta pambalanan tu, tep ya lawah ni ebuh hu wadad nemnem tu, et humman kamemahbah ni hi-gatu.

¹² Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayun kaungaunga tep ya nakalan ni liwat yu, tep ya impahding Jesus Christo. ¹³ Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayun a-ammed ida tep ya nengamtaan yun Jesus e endi laputu niya endi pappeg tu. Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayun kamampenikken ni lalakki tep beken law ni lawah hu yuka pehpehding.

¹⁴ Em, nakka pan-ittudek dama huyyan hi-gayun kaungaunga tep ya nengamtaan yun Apu Dios e hi Ametayu. Nakka mantuddek ni hi-gayun keammeammed tep ya nengamtaan yun Jesus Christo e sigud ni wada et han maweda emin eya wadan nunya. Nakka mantuddek ni hi-gayun kamampenikken ni lalakki, tep neihammad law yuka pengullug ni ehel Apu Dios et eleg yu peapput hu nemnem yun Satanas hedin sinuttullun dakeyun mengippahding ni lawah.

Yadda etan eleg tayu gagamgami

¹⁵ Entan tu gagamgamidda etan lawah ni henin kapehpehding idan eleg mengullug nan Jesus. Tep hedin humman gagamgaman yu, man endi hu impeminhed yun Ametayun hi Apu Dios. ¹⁶ Tep emin eya lawah ni elaw di puyek ey beken ni hi Apu Dios hu nalpuan tu. Humman idan lawah ni elaw ey ya mengippahhiyyan limmu, ya pengu-unnudan ni lawah ni pinhed ni annel tayu niya pengamgaman ni emin ni hipan lawah ni kaang-ang-anga eyad puyek. ¹⁷ Emin ida huyyan wadad puyek niyadda etan lawah ni kaamnawin tuun kaumhulun ni kapannemnem lawah ey metellak idalli. Nem ya etan mengu-unnud ni pinhed Apu Dios ey wadalli biyag tun endi pappeg tu.

Ya etan buhul alin Jesus

¹⁸ Kaegiegi, kamangkedettengi law hu kepappegan ni puyek. Did-dinggel yu e wadalli etan um-alin buhul Christo. Et yan nunya, ey

wadadda law hu dakel ni buhul tu, et huyya pengamtaan tayu e kamangkedettengi law kepappegan ni puyek. ¹⁹ Huyyaddan buhul Jesus Christo ey nekiemuemung ida lan nunman ni hi-gatsun kamengullug, nem eleg da u-unnuden hu inu-unnud tayu. Gullat ni makulug ni edum tayudda, et nanengtun hi-gatsun emin, nem hini-yan daitsu, et humman keang-angan tun beken ida dedan ni edum tayu.

²⁰ Nem hi-gayun nengidwatan Jesus ni Ispirituh Apu Dios ey inamta yu hu makulug ni elaw. ²¹ Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayu ma-lat tettengedan yu hu makulug ni elaw ni kamengullug. Beken ni kangkuy eleg yu amta hu makulug, tep inamta tayu e emin hu kamelpun Apu Dios ey beken ni itek.

²² Hipa tuun kandan maitek? Ya tuun kandan maitek ey humman ida etan tuun kamengehning nan hi Jesus, et kanday beken tun hi Christo ni intu-dak Apu Dios ni mengippaptek ni tuu. Huyyan tuun tuka kehninga hu meippanggep nan Jesus ni hi Apu Dios ey buhul nan Jesus Christo. ²³ Tep ya tuun tuka kehninga hi Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios ey tuka kehninga dama hi Apu Dios e Ametu. Nem ya tuun inebulut tu hi Jesus Christo ey inebulut tu dama hi Apu Dios.

²⁴ Entan tu iwelak eman neitudun hi-gayun laputun nengulugan yun Jesus. Tep hedin tettengedan yu, man mannananeng hu yuka pengullug nan hi Jesus et hi Ametun hi Apu Dios. ²⁵ Et ya etan impakulug nan Jesus ni hi-gatsun iddawat tu ey humman etan biyag ni endi pappeg tu.

²⁶ Huyyan intudek ku ey humman idalli hu tuun mengippatnan mene-ul ni hi-gayu. ²⁷ Nem hi-gayun nengidwatan Jesus ni Ispirituh Apu Dios ey wadad nemnem yun kenayun, et beken ni pakkadek wada mengituttuddun hi-gayu, tep amta yu hu hipan lawah niya kayyaggud. Tep ya Ispirituh Apu Dios hu kamengittuddun hi-gayu, ey humman ni ittudu tu ey makulug. U-unnud yu hu intuttuddun Ispirituh Apu Dios et pannananeng yu hu yuka pengullug nan Jesus.

²⁸ Et humman hu, hi-gayun kaegiegi, ey pannananeng yu hu yuka pengullug nan Jesus ma-lat emin itsu ey melinggep ali nemnem tayu et eleg itsulli bumeing ni ellian tu. ²⁹ Inamta tayu e hi Apu Dios ey kayyaggud niya neiptek ni emin hu tuka pehding. Et humman hu, ya tuun kakkayyaggud niya neiptek tuka pehpehding ey humman hu u-ungngan Apu Dios.

3

Hi-gatsuddan kamengullug hu u-ungngan Apu Dios

¹ Nemnem yu e et-eteng hu impeminhed Apu Dios ni hi-gatsu, et mukun ingngadnan daitsun u-ungnga tu. Et, hi-gatsun kamengullug nan Jesus Christo ey u-ungnga daitsun Apu Dios. Ya kaumhulun ni eleg han-awat idan eleg mengullug hu elaw tayu ey tep eleg da amta hu elaw Apu Dios ni tayu kakulluga. ² Kaegiegi, u-ungnga daitsu law nan Apu Dios, nem eleg tayu peka-amtaen hu pambalanan tayulli, nem inamta tayu e yallin pampeang-angan Jesus ey meki-ingnegeh itsullin hi-gatu, tep peka-ang-angen tayulli keiddeyyawan tu. ³ Et emin ida etan kamedinnel e meki-ingnegeh idallin Jesus ey humman ida tuun daka ippatnan u-unnuden hu kakinayyaggud ni elaw tu, tep kakkayyaggud ni peteg hi Jesus.

⁴ Liwat hu eleg pengu-unnudin tugun Apu Dios, et mukun ya tuun eleg tu u-unnuda tugun tu ey nanliwat. ⁵ Nemnem tayu e ya illian Jesus di puyek ey ma-lat ekalen tu hu liwat tayu. Niya inamta tayu e hi Jesus ey endin hekey hu liwat tu. ⁶ Ya tuun makulug ni kamengullug nan Jesus ey beken ni kenayun ni kamanliwwat. Nem ya tuun kamanliwwaliwwat ey eleg tun hekey amta hi Jesus niya eleg mangulug ni hi-gatu.

⁷ Kaegiegi, entan kaheul yu etan ni kan idan edum ni tuun anin manliwwat itsu et nanengtun kakkayyaggud itsu, tep eleg mabalin ni kakkayyaggud hu tuu hedin lawah hu tuka pehpehding. Ey ya tuun makulug ni kakkayyaggud ey kayyaggud dama hu tuka pehpehding, henin Jesus. ⁸ Nem ya tuun kamanliwwaliwwat ey humman keangangan tun ya lawah ni elaw Satanas, e nanliwat eman ni laputu et ingganah nunya, hu wadan hi-gatu. Humman ni lawah ni elaw Satanas hu illian Jesus ma-lat pasiked tu.

⁹ Hi-gatsuddan kamengullug nan Jesus ey u-ungnga daitsun Apu Dios, et humman hu, beken ni ya lawah tayu pehpehding, tep wadan hi-gatsu elaw nan Apu Dios niya hi Apu Dios ey kakkayyagud ni peteg. Hi Apu Dios hu Ametayu law, et mukun eleg mabalin ni tayu pengpenglaw hu manliwwat. ¹⁰ Huyya hu nambaklangan ni u-ungngan Apu Dios niyadda u-ungngan Satanas. Yadda tuun beken ni kayyaggud hu daka pehpehding niya eleg da pinhed hu edum da ey humman ida u-ungngan Satanas. Nem yadda etan kaman-impipinhed ey humman ida u-ungngan Apu Dios.

Ya tayu kapan-impipinhedi hu keang-angan tun nehelakniban itsu

¹¹ Et humman hu, ya kayyaggud ey man-impipinhed kayu, tep humman neitudun hi-gayu eman ni laputun nengulugan yun Jesus. ¹² Entan tu u-unnud hu elaw Cain e tuun Satanas, tep pintey tu hi agitu. Kaw inamta yu hu gaputun nemateyan nan Cain nan agitu? Pintey tu tep tuka keemmehi kakinayyaggud agitu e hi Abel ey hedin hi-gatu, man lawah hu tuka pehpehding. ¹³ Et humman hu, entan katnga yu hedin angebe-hel dakeyudda etan ni eleg mengullug, tep humman idan tuu ey henidda hi Cain. ¹⁴ Nem hedin hi-gatsu, ey ya tayu kapan-impipinhedi hu keang-angan tun nehelakniban itsu et wada law biyag tayun endi pappeg tu. Nem yadda etan tuun endi hu impeminhed dan edum da ey eleg ida mangulug nan Apu Dios, et mannananeng hu liwat da et nanna-ud ni eleg ida mekibi-biyag di kad-an tu. ¹⁵ Ya kapetteyan tuu ey humman etan angebe-hel tu, et humman hu hedin angebe-hel ni tuu hu edum tu, ey heni damengu pintey tu. Ey inamta tayu e ya pimmatey ey endi hu biyag tun endi pappeg tu hedin eleg mantuttuyyu.

¹⁶ Ya elaw ni makulug ni impeminhed ey henin impahding nan Jesus, e ingkatey tu hu panyaggudan tayu tep ya impeminhed tun hi-gatsu. Et humman hu, hanniman et dama hu pehding tayu, e anin ikkatey tayu hu panyaggudan idan edum tayun kamengullug. ¹⁷ Ya tuun wadwada-an, nem eleg tu hehmekadda edum tun kamanligligat, ey endi hu impeminhed tun Apu Dios. ¹⁸ Kaegiegi, ya elaw ni makulug ni impeminhed ey mahapul ni ippahding hu pengippeang-angan ni impeminhed et beken ni yad ehel ni ebuh. ¹⁹ Hedin hanneya elaw tayu, man huyya keang-angan tun hi-gatsu hu makulug ni tuun Apu

Dios, et melinggep itsullid hinangga tu. ²⁰ Et humman hu, hedin tayu kanenemnema e nanliwat itsu, ey idinel tayun Apu Dios tep inamta tun emin. Hi-gatu nengamta hedin nambahul itsu winu eleg. Et mukun itsu kamedinnel e hehmeken daitsun hi-gatu.

Ya tayu kapengullugin Jesus Christo hu nalpuan ni kelebengan tayun mandasal nan Apu Dios

²¹ Kaegiegi, e-helen kun hi-gayu e hedin melinggep nemnem tayu, man eleg itsu um-e-gen ni mandasal nan hi Apu Dios. ²² Et emin tayu kaibbagan hi-gatu ey iddawit tu tep tayu kaippahding ni emin etan pinhed tun kamengippeamleng ni hi-gatu. ²³ Ya tugun tun pinhed tun u-unnuden tayu ey pangulug itsun U-ungnga tu e hi Jesus Christo niya pan-impipinshed itsun emin. Anin hi Jesus Christo et huyyadda hu tuka ittugutugun ni hi-gatsu. ²⁴ Emin ida etan tuun kamengu-unnud ni tugun Apu Dios ey mannananeng idan mengiddinnel ni hi-gatu niya ipapaptek tudda daman kenayun. Hi Apu Dios ey impaeli tun hi-gatsu hu Ispirituh tu, et humman pengamtaan tayun wadan hi-gatsu hi Apu Dios.

4

Ya pengamtaan tayu hedin wada Ispirituh Apu Dios di tuun kaman-tuttuddu winu endi

¹ Hi-gayun kaegiegi, ey entan tu kulug hu linggeman ni tuun menghel ni wada hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gatu. Nem patnai yun ibbagan hedin makulug ni nalpun Ispirituh Apu Dios humman ni tuka ittuttuddu winu eleg, tep dakel ida limmaw di kebebbebley ni an mantuttuddun itek. Kanday prophets ida, nem beken kaya. ² Ya pengamtaan yu hedin makulug ni nalpun Ispirituh Apu Dios hu daka ittuttuddu, ey hedin daka ebbuluta e hedin hi Jesus, man nangkapyan tuu. ³ Nem yadda tuun eleg da ebbulutan hi Jesus ey nangkapyan tuu ey humman keang-angan tun beken ni Ispirituh Apu Dios hu wadan hi-gada, nem ya ispirituh ni buhul Jesus Christo. Diddingngel yun um-alilli etan buhul Christo, nem anin yan nunya et kamekapkapyu hu henin elaw tu.

⁴ Nem hi-gayun kaegiegin nengabulut nan Apu Dios ey inebak yudda humman ni tuun mangkaitek ni neihilit di kebebbebley, tep wada hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gayu e na-na-let nem ya etan ispirituh ni buhul Apu Dios ni wadan hi-gadan eleg mengullug. ⁵ Emin ida etan mangkaitek ni kanday prophets ida ey humman ida eleg mengullug nan Jesus, et emin etan daka ittenuttuddu ey ya elaw ni eleg mengullug, et humman hu, ida kameidngeli hu edum ni eleg mengullug. ⁶ Nem hi-gatsun kamengullug nan Jesus ey tuu daitsun Apu Dios, et humman hu, yadda edum ni kamengullug ey daitsu kau-unnuda, nem eleg daitsu u-unnudaddan eleg mengullug. Huyya pengi-imatunan ni kameituttuddun nalpun Ispirituh Apu Dios et ya etan kameituttuddun nalpun buhul Apu Dios ni kamengittenuttuddun neihla.

Hi Apu Dios hu kakelpuin kapeminhed

⁷ Kaegiegi, ya kayyaggud ey man-impipinshed itsu, tep hi Apu Dios hu kakelpuin kapeminhed. Emin ida etan amta dan umpinshed ey humman ida tuun Apu Dios niya inamta da hi Apu Dios. ⁸ Ya tuun endi

impemihed tu ey eleg tu amta hi Apu Dios, tep ebuh tun kakelpuin kapemihed. ⁹ Ya nengipeang-angan Apu Dios ni impemihed tun hi-gatsu ey ya nengitu-dakan tun U-ungnga tud puyek et daitsu helakniban ma-lat makitegu itsun hi-gatun ingganah. ¹⁰ Heninnuy hu makulug ni impemihed. Ya keang-angan tu ey beken ni ya tayu neminhedan Apu Dios, nem ya neminhedan tun hi-gatsu, et itu-dak tu U-ungnga tun nengiketey ni liwat tayu. ¹¹ Kaegiegi, nakappihed daitsun Apu Dios, et humman hu, pan-impipihed itsu dama. ¹² Endi an nenang-ang nan hi Apu Dios, nem hedin man-impipihed itsu, man wadan hi-gatsu hi Apu Dios ni kenayun niya um-amnu law ni emin hu pinhed tun pambalinan tayu, tep ya et-eteng ni impemihed tun hi-gatsu.

¹³ Ya keang-angan tun kamannananeng hu tayu kapengiddinnelin Apu Dios niya wadan hi-gatsu ey ya nengidwatan tun hi-gatsun Ispirituh tu. ¹⁴ Ey inang-ang mi et mika ihhadak hu nengitu-dakan Ametayun hi Apu Dios ni U-ungnga tun an nelaknib ni hi-gatsun tuu. ¹⁵ Et humman hu, ya tuun tuka ebbuluta e U-ungngan Apu Dios e hi Jesus ey wada hi Apu Dios ni hi-gatu niya wada daman hi-gatu nan hi Apu Dios. ¹⁶ Inamta tayu e et-eteng hu impemihed Apu Dios ni hi-gatsu, et humman hu, itsu kamedinnel ni ippaptek daitsu.

Hi Apu Dios hu kakelpuin impemihed, et ya tuun pannananeng tu hu impemihed tun Apu Dios, ey wadan hi-gatu hi Apu Dios niya nehammad hu nekidagyuman tun hi-gatu. ¹⁷ Hedin nehammad hu impemihed tayun Apu Dios, man eleg itsulli umtakut ni kehuwetan tayun hakey ni aggew, tep humman ni tayu kapemihed eyad puyek ey henin kapemihed Jesus. ¹⁸ Ya tuun nehammad hu impemihed tun Apu Dios ey eleg tu tekkusi hi Apu Dios. Nem ya tuun kaumtakut tep yalli kehuwetan tu ey kulang impemihed tun Apu Dios. Ya katekkusin tuud kehuwetan tullu ey ya kekastiguan tu.

¹⁹ Ya kawedan impemihed tayu ey tep hi Apu Dios hu nemangulun nemihed ni hi-gatsu. ²⁰ Ya tuun kantuy pinhed tu hi Apu Dios, nem anggebe-hel tu edum tu ey maitek, tep eleg mabalin ni tu pinheden hi Apu Dios e eleg tu ang-angen hedin eleg tu pinheda hu edum tun tuun han-ang-ang tu. ²¹ Ya intugun Apu Dios ni hi-gatsu ey kantuy "Ya tuun pinhed tu hi Apu Dios ey mahapul daman pinheden tu edum tun tuu."

5

Ya etan kamengippaptek ni hi-gatsu e hi Jesus Christo

¹ Emin tuun makulug ni tuka kulluga e hi Jesus hu pinutuk Apu Dios ni kamengippaptek ni hi-gatsu ey humman ida tuu tu. Ya tuun pinhed tu hi Ametayu e hi Apu Dios ey pinhed tudda dama etan impantuun Apu Dios e humman ida kamengullug. ² Hedin pinhed tayu hi Apu Dios et tayu kau-unnuda hu tugun tu, man huyya keang-angan tun pinhed tayu etan ida u-ungnga tu e humman ida kamengullug ni hi-gatu. ³ Ka-immatun hedin wada impemihed tayun Apu Dios tep tayu kau-unnuda etan inhel ni tugun tun pehding tayu. Humman ni tugun ey beken ni neligat, ⁴ tep emin itsun kameibbilang ni u-ungnga tu ey wada kabaelan tayun mengiddinnel nan Jesus ni umbaddang ni hi-gatsun eleg manliwat niya eleg mengippahding ni lawah tep ya tayu kapengullug nan Jesus. ⁵ Ya tuun eleg mengippahding ni lawah

ni henin kapehpehding idan eleg mengullug ey humman makulug ni tuka kulluga e U-ungngan Apu Dios hi Jesus.

⁶⁻⁸ Wada hu tellun pengi-ang-angan e hi Jesus Christo ey makulug ni U-ungngan Apu Dios. Ya memengngulu ey ya nampebenyagan tun danum. Ya meikkadwa ey ya kuheyaw tun immayuh eman ni neteyyan tu. Ya meikkatlu ey ya Ispirituh Apu Dios tep makulug ni emin hu tuka e-hela. Nan-uunnud ida huyyan tellun kamengippeamtan makulug ni U-ungngan Apu Dios hi Jesus. ⁹ Hedin tayu kakulluga hu kae-helan tuu, ey nema-man kullugen tayu hu kapeang-ang nan hi Apu Dios, tep hi Apu Dios ey neta-ta-gey nem ya tuu. Et ya humman ni impeang-ang tu ey humman keang-angan tun makulug ni U-ungnga tu hi Jesus. ¹⁰ Emin ida etan kamengullug nan Jesus e U-ungngan Apu Dios ey neka-amta da e makulug hu inhel Apu Dios meippanggep ni hi-gatu. Nem yadda eleg mengullug ni inhel tu ey impambalin dan maitek.

¹¹ Ya pinhed Apu Dios ey peamta tun hi-gatsu e indawtan daitsun biyag ni endi pappeg tun wadan U-ungnga tu e hi Jesus Christo. ¹² Et humman hu, emin hu nengabulut nan Jesus Christo ey wada biyag dan endi pappeg tu. Nem yadda etan eleg mangulug ni hi-gatu ey endi humman ni biyag da.

Ya nalpuan ni biyag tayun endi pappeg tu

¹³ Intudek ku huyyan hi-gayun kamengullug ni U-ungngan Apu Dios ma-lat amtaen yu e wada hu biyag yun endi pappeg tu. ¹⁴ Wada dinel tayu e emin etan ibbaga tayun Apu Dios ey iddawat tu hedin neiingneh di pinhed tu. ¹⁵ Hedin itu kamedinnel e dedngelen tu hu dasal tayu, ey makulug ni iddawat tu humman ni hipan tayu kaibbaga.

¹⁶⁻¹⁷ Hedin wada ang-angen yun edum yun wada impahding tun lawah ni panliwwatan tu, nem beken ni nehalman ni liwat, ey idasali yu ma-lat baddangan Apu Dios ni eleg mengippahding ni nunman niya ma-lat pesinsahan Apu Dios humman ni liwat tu. Emin hu lawah ni kakapkapyaan tuu ey liwat, nem wada hu nehalman ni liwat niya wada dama hu beken ni nehalman. Beken ni kangkuy yudda iddasalan ni emin hu kamanliwwat, tep endi silbi tun an iddasalan ida etan nehalman liwat dan daka iggeb-at ni kehgingen hi Jesus.

¹⁸ Inamta tayu e yadda tuun nengabulut nan hi Apu Dios et ya U-ungnga tun hi Jesus Christo e kamengipappatek ni hi-gatsu ey beken ni kenkenayun ni ida kamanliwwat et eleg mabalin ni ida mehe-ul di hipan lawah. ¹⁹ Inamta tayu mewan e hi-gatsu hu tuun Apu Dios et emin ida etan tuun eleg mengullug ey humman ida tuun Satanas e ap-apuddan lawah. ²⁰ Ey inamta tayu e immali hi Jesus Christo e U-ungngan Apu Dios, et idwat tun hi-gatsu hu tayu kapengewwat ma-lat amtaen tayu hu makulug ni Dios. Ey wada law nehammad ni neiegian tayun Apu Dios tep neibilang itsun agin U-ungnga tu e hi Jesus Christo. Tep hedin hi Jesus, man makulug daman Dios. Ey hi-gatu hu kamengidwat ni biyag ni endi pappeg tu.

²¹ Kaegiagi, ang-ang yu et eleg yu daydayawen ida etan beken ni makulug ni dios.

Ya Neikadwan Tudek nan John

¹ Nalpu huyyan tudek ni hi-gak e hakey ni pinilin Apu Dios ni mantuttuddu. Nakka pan-ittudek huyyan hi-gam e hakey ni biin * pinilin Apu Dios ni pantu-u tu, niyadda etan u-ungngam. Nehammad impeminhed kun hi-gayu ey beken nak ni ebuh, nem emin ida dama etan nengulug nan Jesus Christo e makulug hu elaw tu. ² Et-eteng impeminhed kun hi-gayu tep ya tayu kapengullugin ehel Apu Dios, e humman kaumbaddang ni hi-gatsun kenayun.

³ Pinhed kun meweddang hi-gayu hu binabbal, ya hemek niya linggep ni kamelpun Apu Dios e Ametayu et hi Jesus Christo e U-ungnga tu ma-lat meihammad hu tayu kapengullug niya pan-impipin角度 itsu.

Ya pengu-unnudan tayun elaw Apu Dios

⁴ Nakka man-am-amleng ni peteg ni nengamtaan kun wadadda hu u-ungngam ni kamengu-unnud ni intugun Ametayun hi-gatsun makulug ni elaw. ⁵⁻⁶ Pinhed kun penemnem mewan ni hi-gam eya tugun e mahapul ni man-impipin角度 itsu. Tep hedin man-impipin角度 itsu, man u-unnuden tayun emin hu tugun Apu Dios, et humman hu u-unnud yu. Huyyan tugun ey beken ni hin-appil, tep huyya neitugun ni hi-gatsu eman ni laputun nengulugan tayun Jesus.

⁷ U-unnud tayu huyyan tugun tep ay dakel ida law di kebebbebley hu mangkaheul e eleg da ebbuluta e nangkapyan tuu hi Jesus Christo. Humman idan mangkaheul ey buhul idan Jesus Christo. ⁸ Ang-ang yu ma-lat wada silbitu hu mi nantenuttudduan ni hi-gayu et dawaten yullin emin etan iddawat Apu Dios.

⁹ Emin ida etan kamengehging ni meippanggep nan Jesus ey beken idan tuun Apu Dios. Nem yadda etan tuun kamengu-unnud ni elaw nan Jesus Christo ey humman ida tuun Ametayu e hi Apu Dios nan hi Jesus Christo e U-ungnga tu.

¹⁰ Emin ida hu um-alid baley yun kamantuttuddun beken ni makulug ni meippanggep nan Jesus Christo ey entan tu hangud niya entan tu pahgep. Ey entan tu ehel ni hi-gatu hu "Melinggep ka kaya." ¹¹ Tep hedin apngaen yu hu henin nunman ni tuu, man heni inebulut yu hu tuka ittuttuddun hin-appil et mekilliwwat kayun hi-gatu.

¹² Dakel et pinhed kun ittudek ni hi-gayu, nem ay ngenamung ali ew ni ellian kudtan hu pungung-ungbalan tayu et wadan man-am-amleng itsullin peteg ni emin.

¹³ Anin ida eya u-ungngan agim ni biin pinilin Apu Dios et kanday dakeyu kanenemneman hi-gada.

---

* **1:1** 1:1 Yad ehel ni Greek, endi maptek ni keibbellinan tu eya kantun "bii" di verse 1 et yad verse 13, hedin humman ey bii tu-wangu winu yadda kamengullug. Nem yadda etan kamengullug na-mu hu pinhed tun e-helen.

Ya Neikatlun Tudek nan John

¹ Agik Geyus, * nalpu huyyan tudek ni hi-gak e hakey ni kamengi-pappangnguluddan kamengullug. Et-eteng impeminhed kun hi-gam.

² Daka kaiddasadasali ma-lat ya kayyaggud ni emin hu mekapkapyan hi-gam niya ma-lat eleg ka mandegeh et kakkayyaggud hu annel mu henin kakinayyaggud ni muka pengullugin Jesus. ³ Et-eteng amleng kun nengidaddattengan ida eyan edum tayun kamengullug ni dimmateng di deya ni kakinayyaggud ni biyag mun muka pengu-unnudin makulug ni kayyaggud ni elaw ni kinulug mun nunman. ⁴ Tep ya kamengippeamleng ni peteg ni hi-gak ey hedin dingngel ku e emin kayun nakka ibbilang ni u-ungngak ey yuka u-unnuda eya makulug ni neitugun.

Ya natbalan Geyus

⁵ Hi-gam e agik, ey kayyaggud hu impahpahding mu, tep et-eteng baddang muddan kamantuttuddun ehel Apu Dios anin ni eleg mudda inghaan. ⁶ Humman idan edum tayu hu nengidaddatteng ni hi-gamin impeminhed mu niya kakinayyaggud mun hi-gada. Inhel da huyyad mika keemmuemmungin kamengullug nan Jesus di deya. Ang-ang mu anhan idela eya edum tayun panda-guhan dadtan et baddangan muddad lawwan da ma-lat man-am-amleng hi Apu Dios. ⁷ Man-am-amleng hi Apu Dios ni pemaddangan mudda tep umlaw idan an mengituttuddun meippanggep nan hi Jesus ey eleg mabalin ni da ellan hu ibbaddang idan eleg mengullug. ⁸ Et humman hu, mahapul ni hi-gatsun kamengullug hu umbaddang ni heniddan nunyan tuu ma-lat maibilang itsun heni tayu dama kaittenuddu hu makulug.

Ya lawah ni impahding Diotrepes

⁹ Nantudekkak idan kameemmuemmung ni kamengullug di bebley yun meippanggep nunya, nem kahing hi Diotrepes. Tuwak kala-pahi et pinhed tun hi-gatu meunnud. ¹⁰ Nem yallin ellian kudtan ey e-helen kun emin ida etan el-eleg ni tuka pehpehding heni etan ni itek ni tuka e-e-helan meippanggep ni hi-gami. Ya hakey mewan ey eleg tu hengnguhengnguda ida etan edum tayun kamengullug ni kaumhawang di ditan e bebley yu. Ey hedin wada mewan ni hi-gayu hu kamenengngud ni hi-gada, man nemahhig hu bunget tun hi-gada et eleg tudda law peki-emmung etan di yuka pandaydayawi.

Ya elaw Demetrio

¹¹ Hi-gam e agik Geyus, beken ni ya lawah hu u-unnuden. Ya kayyaggud kumaddan hu u-unnud mu, tep ya tuun kayyaggud hu tuka pehpehding ey kaippaptek nan Apu Dios. Nem ya tuun lawah tuka pehpehding ey eleg tu amta hi Apu Dios. ¹² Heni hi Demetrio, e katettebalan emin ni tuu e kanday kayyaggud, tep ka-ang-ang hu tuka pengu-unnudin neitudun makulug. Anin hi-gak et nakka ebbuluta e kayyaggud numan niya anin ni hi-gam et amta yum e makulug huyyan inhel ku.

* 1:1 1:1 Acts 19:29, et ya Romans 16:23 niya 1 Corinthians 1:14

¹³ Dakel et hu pinhed kun ittudek ni hi-gam, ¹⁴ nem ngenamung ali ew ni ellian kudtan ni pan-ung-ungbalan ta.

¹⁵ Nakka iddasal e ya linggep hu meweddand hi-gam. Emin ida eya edum tayudya ey kanday daka kanenemneman hi-gada. Ehel mudda dama etan ni edum tayudtan, e nak ida dama kanenemnema.

Ya Intudek Jude

¹ Huyyan tudek ey nalpun hi-gak e hi Jude e bega-en nan Jesus Christo. Agi tuwak nan James. Nakka pan-ittudek huyyan hi-gayuddan tuun nakappinshed Ama tayun Apu Dios ni inaygan tun pantu-u tu niya kaipapaptek nan Jesus Christo.

² Ya nakka iddasal ey meweddan hi-gayun ingganah hu hemek Apu Dios, ya impeminhed tu, niya linggep ni kamelpun hi-gatu.

Ya etan ida neihlan daka ittenuttuddu

³ Kaegiegi, mantuddekkak et ni hi-gayun meippanggep ni kapenel-laknibin Apu Dios ni hi-gatsu. Nem ay ninemnem kun mahapul ni mantuddekkak ma-lat ehelen kun hi-gayu e ya kayyaggud ey pambabaddang kayun mengi-ehneng ni tayu kapengullug nan Apu Dios. Tep wadadda edum ni tuun ya pinhed da ey iwwalleng tayu hu tayu kapengullug. Nem entan kaya tu kulug humman idan tuu. Tep ya etan kinulug tayu dedan nunman ni indinel Apu Dios idan tuu tu ey eleg mabalin ni an mehullulan. ⁴ Intudek ku huyya tep humman idan edum ni tuu ey eleg da deyyawa hi Apu Dios, nem eleg mi amta e eleg ida mengullug nan Jesus ni nunman ni nengabulutan midda. Daka hehwia hu binabbal Apu Dios idan neliwtan, tep intudu da hu neihla e kanday anin pehding da hu hipan pinhed ni annel da, yaggud eleg umbunget hi Apu Dios, tep et-eteng impeminhed tun hi-gatsun neliwtan. Ya hakey mewan ey eleg da ebbuluta e hi Jesus Christo e Apu tayun ebuh hu meunnud, e endi edum. Nem humman idan tuu ey wada dedan neitudek eman ni nebayag ni inhel Apu Dios ni kastiguddan henin nunman ni tuu.

⁵ Inamtak e neka-amta yu eya impahding Apu Dios, nem anin, penemnem ku mewan ni hi-gayu e yadda helag Israel ey neihwang idad daka panligligasid Egypt tep impa-kal idan Apu Dios diman. Nem entanni ey kinastigu tudda etan eleg mangulug ni hi-gatu et matey ida. ⁶ Hanniman ida dama eman edum ni anghel e kakkayyaggud idan nunman, nem nanliwat ida tep eleg da ipahding hu ngunu da dedan ni indinel Apu Dios ni hi-gada et dekugen da nanhadan da, mukun impalaw tuddad engeenget et naneng tuddadman ingganah alin kehuwetan da et mekastigudda. ⁷ Ey entan tu liwwan hu neipahding di Sodom niyad Gomorrah, niyadda etan kebebbley di nanlinikweh diman e kinastiguddan Apu Dios tep nabngang ida katuutuud man, et legaben tu humman idan bebley. Huyya kastigu da tep nemahhig liwat dan henin nanliwtan idan anghel, tep imminam ni hi-gada hu lellelgemen hu uliulig ni tuu e eleg da u-unnuda hu tugun Apu Dios ni pan-ahwaan e pakkaw ya laki niya bii hu man-ahwa. Nem ay yadda lakidman ey ya edum dan laki daka adduma henin pan-ahwa da. * Huyyan nanlegaban nan Apu Dios ni bebley di Sodom niyad Gomorrah hu kei-inggehan ni kastiguddan tuun manliwwat.

⁸ Hanniman ida dama etan tuun kangkun kamengittenuttuddun neihla et eleg da kekkennga annel da, tep am-amleng dan ipahpahding hu lawah ni pinpinhed ni annel da. Daka kehinga hi Apu Dios e

* 1:7 1:7 Ang-ang yu hu Romans 1:24-27.

Apu tayu niya daka pippihuladda anghel. ⁹ Nem hi Michael e eta-gey ni anghel ey eleg tu pihulen hi Satanas eman ni nanhubegan da hedin hipa mengellan annel Moses eman ni neteyyan tu, tep kantun ebuh ey “Ngenamung hi Apu Dios ni mengibbunget ni hi-gam.”

¹⁰ Nem huyyaddan tuu ey lawah daka e-helan etan ni eleg da ewwasi. Henidda animal e eleg da nemnema hu daka pehpehding, et humman kamemahbah ni hi-gada. ¹¹ Anggehemmek ida tep daka u-unnuda elaw nan Cain ni nunman e pintey tu agitu. Henidda la hi Balaam, tep daka u-unnuda elaw ni beken ni makulug tep ya pihuh hu daka gagamgami. Henidda la mewan nan Korah e kinehing tu hi Moses et kastiguen nan Apu Dios. Et mukun kastiguen idalli daman Apu Dios.

¹² Huyyaddan tuun kamengituttuddun beken ni makulug ey endi baing da. Ida kaumbabahbah di yuka keemmuemmungin yuka pengngannin penginnemneman yun neteyyan Jesus et ya netagwan tu. Ebuh annel dan daka nemnemnema. Ida kamelaglagabin mengngan ey daka pan-ituuk meinum et ida kameendii edum. Henidda kulput ni endi udan e kameihuyahuyyaw di dibdib ni ebuh. Henidda etan ni keyew ni eleg umlameh ni ahilammelammehan da tep nelaug et mabwag. ¹³ Henidda mewan etta-teng ni dalluyun di baybay e kakelpuin nelugit ni lewag ey daka ippahding hu lawah et be-ingen da edum dan tuu. Henidda kebibbittuwen ni kame-me-gah. Huyyaddan tuu ey umlaw idad engeenget ni indaddan Apu Dios ni panha-adan dan ingganah.

¹⁴ Hi Enok e meikkeppitun helag nan Adam hu nanghel e wadaddalli hanneyan tuu. Kantuy “Um-ali Apu tayu et ikkuyug tudda hantapug ni anghel ni kakkayyaggud ni peteg ¹⁵ et huwetan tu emin tuud puyek. Et emin hu eleg mengu-unnud nan Apu Dios ey mekastigudda, tep ya lawah ni impenahding da niya tep ya lawah ni in-inhel dan hi-gatu.”

¹⁶ Huyyaddan tuu ey daka ingngudungudu hi Apu Dios niya ida kamanlillah ni gahat da. Ya lawah hu pinhed da, et humman daka u-unnuda. Nemahhig daka pampahhiya e kanday kayyaggud ida. Kayyaggud daka e-helan edum dan tuu, nem ebuh hedin wada pinhed dan ellan.

Ya tugun Jude idan kamengullug

¹⁷ Nem hi-gayuddan kaegiegi, ey nemnemnem yu hu inhel idan apostles nan Apu tayun hi Jesus Christo ¹⁸ e kanday “Wadaddalli tuun ngi-ngi-ngian da hu elaw Apu Dios et yadda tuun mengu-unnud ni elaw tu et han dumteng hu kepappegan ni puyek. Huyyaddan tuu ey ya lawah pinhed dan u-unnuden.” ¹⁹ Ey huyyaddan tutu-u hu kaumhulun ni kebahbahan ni kapandadagyumiddan kamengullug ey ebuh lawah ni daka nenemnema niya endi hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gada.

²⁰ Nem hi-gayun kaegiegi ey ya kumaddan keihhammadan ni yuka pengullug nan Jesus hu gagamgami yu. Ey yad pandasalan yu, ey idinel yun Ispirituh Apu Dios. ²¹ Pannananeng yun mandinnel di impeminhed Apu Dios eyan tayu kapenehhegedin pengidwatan Apu tayu hi Jesus Christo ni biyag tayun endi pappeg tu tep ya hemek tun hi-gatsu. ²² Hemek yudda hu kamandinwa et baddangan yuddan mengihhammad ni daka pengullug nan Apu Dios. ²³ Baddangi yudda dama etan edum ni neliwtan ma-lat eleg dalli panlelehanan di apuy.

Wadadda mewan hu edum ni kahing idan peteg, tep imminam ni hi-gada hu lawah. Et humman hu, helipati yu tep entanni ey medinni kayu kumedek ni manliwwat.

Ya lebbeng tun penaydayawan Apu Dios

²⁴ Medeyyaw hi Apu Dios e kabaelan tun mengippaptek ni hi-gatsu ma-lat eleg tayu iwelak hu tayu kapengullug ma-lat edum alin aggew ey ewwiten daitsu et man-am-amleng itsun peteg di hinangngab tu tep endilli law ni hekey hu liwat tayu. ²⁵ Endi edum ni henin hi-gatu, ebuh tun Dios e kamenellaknib ni hi-gatsu. Et ya pinhed ku ey immatunan alin emin ni tuu e hi Apu Dios hu kamedeyyaw, keta-ta-geyyan, kamenettengnged ni emin, niya et-eteng kabaelan tun nunman, yan nunya niyallin ingganah, tep ya impahding nan Apu tayu e hi Jesus Christo. Amen.

Ya Neitudkan ni Impeamtan Jesus

¹ Huyyan liblul hu neitudekan ni mekapkapyallin edum ni aggew ni impeamtan Apu Dios nan hi Jesus ma-lat peamta tu damaddan kamengullug. Hi-gak e hi John e bega-en nan Jesus ey inamtak ni emin huuya tep intu-dak tu hu hakey ni anghel et peamta tun emin ni hi-gak. ² Et yadda huuyan emin ni intudek ku ey humman ida inang-ang ku niya dingngel kun nalpun Apu Dios ni impeamtan Jesus ni hi-gak.

Ya inhel daddan kamengullug di pitun simbaan

³ Ya tuun memidbid niya mengullug idan nunyan neitudek eyad liblul ey iddawtan Apu Dios ni panyaggudan tu tep kamangkedettengi law hu keippahdingan tudda huuya. ⁴ Huyyan tudek kun hi-gayun kaegiegin kameemmuemmung etan idad pitun simbaan di probinsiya di Asia ey hi-gak e hi agi yun hi John hu nalpuan tu.

Ya pinhed ku ey meweddin hi-gayu hu binabbal niya linggep ni kamelpun Apu Dios, e wada dedan nunman, yan nunya, niya wadan ingganah. Ey pinhed kun hanniman dama pehding ni Ispirituh tun pitu kabaalan tun wadad hinanggan Apu Dios di yinudungan tun tuka pan-ap-apui. ⁵ Pinhed kun hanniman dama hu pehding Jesus Christo e kameiddinnel ni mengippeennamtan pinhed Apu Dios ni meippahding. Hi-gatu nemangulun netagwan di nangketey niya hi-gatu dama hu ap-apun emin ni ap-apud puyek.

Nakappinhed daitsun hi-gatu et teklaen tu liwat tayun neteyyan tud krus. ⁶ Pinili daitsun mekillakam di nan-ap-apuan tu niya impambalin daitsun heni padin mengippahding ni pinhed Apu Dios e hi Ametu. Kayyaggud hedini hi-gatu man-ap-apun daydayawen tayun kenayun. Amen.

⁷ Nemnem yu tep makulug eya e-helen kun hi-gayu. Um-alilli mewan e wadalli kulput di nanlinikweh di kad-an tu. Ang-angen alin emin ni tuu, anin ida etan ni nematey ni hi-gatu. Emin idalli hu eleg mangulug ni hi-gatu ey mannannangngih ida niya umtatakut idan hi-gatu. Makulug ni meippahding alin emin huuya. Amen.

Ya i-innep nan John ni impeang-ang ni Ispirituh Apu Dios ni ippahding nan Jesus

⁸ Hi Apu Dios e Han-iphahding tun emin ey kantuy "Hi-gak ey wada-ak dedan ni nunman, yan nunya, niya wada-ak ni ingganah. Hi-gak ey wada-ak dedan ni laputu niya wada-ak alin pappeg tu."

⁹ Hi-gak e hi agi yun hi John e meilla-kam alid pan-ap-apuan Apu Dios ey nak dama kaisissipel hu nakka panlelehanin ligat tayu tep ya tayu kapengullug nan Jesus. In-ali da-ak eyad bebley di Patmos ni neigawwad baybay tep huuya kastiguk ni nakka pengittenuttuuduin impeamtan Jesus ni hi-gak. ¹⁰ Yan eman ni hakey ni Linggu, ey wada impeang-ang ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gak. Entanni ey wada dingngel kun na-let ni ehel di dingkuggan ku e heni tenul ni tangguyup. ¹¹ Kantuy "Itudek mun emin hu ang-angen mu et palaw muddan kamengullug di pitun simbaan ni nei-peng di Asia, e yad Ephesus, yad Smyrna, yad Pergamum, yad Thyatira, yad Sardis, yad Philadelphia, et yad Laodicea."

¹² Nanligguhak et ang-angen ku etan kaman-e-ehhel ni hi-gak ey inang-ang ku pitun balituk ni kapengippettukin kengkeh. ¹³ Ey yad gawaddan nunman ni kapengippettukin kengkeh ey wada immehneng ni tuun andukkey balwasi tu niya wada tun balituk ni neiewakeh di pagew tu. ¹⁴ Ya ulu tu niya bewek tu ey makablah niya heni tebal ni apuy hu matetu. ¹⁵ Ya heli tu ey heni kamammusilak ni nemahmah ni giniling. Ya ehel tu ey heni na-let ni bungug ni kamampey-uk ni danum. ¹⁶ Wada singged ni wannan ni ngamay tun pitun bittuwen. Ey wada dimmewdew di bungut tun makattadem ni nambina-hil tadem tun ispadah. Ya heyaw ni angah tu ey heni petang ni nandattekan ni aggew.

¹⁷ Yan nenang-angan kun hi-gatu, ey netukkaddak di kad-an ni heli tu ey heni-ak netey. Inkapetun hi-gak hu wannan ni ngamay tu et kantuy "Entan takut mu. Hi-gak ey wada-ak dedan ni laputu niya wada-ak alin pappeg tu. ¹⁸ Hi-gak etan mategun ingganah. Neteyyak la, nem ang-ang mu kedi e mategu-ak law ni ingganah. Hi-gak nangged ni alladdud kalawwin kamettyep tep hi-gak nangged ni biyang ni tuu niya wada kelebengan kun mengippellaw ni linnawan tuud lawwan tu hedin netey. ¹⁹ Itudek mun emin hu inang-ang mun nunya et ya ang-angem alin mekapkapy. ²⁰ Yadda etan pitun heni bittuwen ni inang-ang mud wannan ku ey humman ida etan pitun anghel * ni neipeng di pitun simbaan. Yadda etan pitun kapengippettukin kengkeh ey humman ida kamengullug etan di pitun simbaan."

2

Ya meittuggun idan kamengullug di Ephesus

¹ Kantu mewan ey "Ya ittudek mu etan ni anghel idan kamengullug di Ephesus ey kammuy: Kan etan ni kamenettengged ni pitun bittuwen di wannan ni ngamay tun kamandalladallan etan di gawaddan pitun balituk ni kapengippettukin kengkeh ey ² 'Inamtak hu yuka pehpehding. Inamtak hu hinlu yu niya ya yuka pengissippelin ligat ni ngunu yun mansilbin hi-gak. Ey inamtak e eleg yu u-unnuden ida etan mangkaitek ni tuun kanday apostles ida, nem beken ida kaya, tep pinatnaan yudda et inamta yu law e lawah ida niya maitek ida. ³ Inamtak e nanlehhanan yu ligat yud ngunu yu gapuh ni hi-gak, nem insisipel yu et eleg yuwak iwalleng. ⁴ Nem ya eggak pinhed ni hi-gayu ey beken law ni heni eman ni laputun nengulugan yu hu nemihed yun hi-gak niya eleg kayu law man-impipinhed. ⁵ Kele ma-nun nunman tep kayyaggud elaw yu? Nemnem yu tep et-eteng humman ni liwat yu. Pantuttuyyu kayu et ya kayyaggud ni elaw yun nunman hu pannananeng yun pehpehding. Tep hedin eleg yuwak u-unnuda, man um-ali-ak ali et nak e-kalen etan kapengippettukin kengkeh yu. * ⁶ Nem anin ni humman kangku et nanengtun wada dinel kun hi-gayu tep ya eleg yu peminhedan etan ni lawah ni kapehpehding idan

* **1:20** 1:20 Endi maptek hedin hipadda humman ni pitun anghel. Kan ni edum ey makulug idan anghel. Ya edum ey kanday humman ida hu kamengipappanggulun kamengullug di diman ni pitun simbaan. Yadda dama edum ey kanday humman ida daka beggaan mengillaw idan nunyan tudek. * **2:5** 2:5 Ya pinhed nan Jesus Christo ni e-helen ni nanghelan tun e-kalen tu hu kapengippettukin kengkeh idan kamengullug di hakey ni simbaan ey humman hu keang-angan tun eleg da law han-u-unnud hu tugun tu.

Nicolaitan e anin hi-gak et eggak dama pinhed. ⁷ Kaegiegi, dengel yu et u-unnuden yu hu kapan-e-helan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayun kamengullug e kantuy: Ya tuun eleg tu iwalleng hu tuka pengullug, anin ni hipa mekapkapan hi-gatu ey hi-gatu mengeddan ni nengapput et hi-gatu pengidwatan kun kelebengan ni menggan ni lameh ni keyew ni kakelpuin biyag ni endi pappeg tud kad-an Apu Dios.' "

Ya meittuggun idan kamengullug di Smyrna

⁸ Kantu mewan ni hi-gak ey "Pantudek kan etan ni anghel idan kamengullug di Smyrna et itudek mu e kammuy: Huyya hu inhel etan ni wada dedan ni laputu niya wadallin pappeg tu. Netey, nem simmagu, et yan nunya ey kantun hi-gayuy ⁹ 'Inamtak e nemahhig ligat yu niya newetwet kayu, nem ya kakulugan tu ey kedangyan kayu tep et-eteng baddang Apu Dios ni hi-gayu. Ey inamtak hu lawah ni kae-ehheladdan etan ni tuun Satanas e ida kamampahhiyyan kanday Jews ida, nem beken ida kaya tep lawah elaw da. ¹⁰ Entan ali takut yu hedin umdateng etan panliggatan yu, tep e-helen kun hi-gayu e panliggat dakeyuddallin tuuddan Satanas et peikkellabut dakeyulli, nem humman kepatnaan ni yuka pengullug. Anin ni umhulun ni ketteyyan yu humman idallin ligat et entan takut yu et eleg yu isiked hu yuka pengullug ni hi-gak, yaggud nekemtang alin ebuh e heni nekapulun aggew, tep iddawtan dakeyullin hi-gak ni biyag ni endi pappeg tud kad-an Apu Dios.

¹¹ Kaegiegi, dengel yu et u-unnuden yu hu kae-helan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayun kamengullug e kantuy: Ya tuun han-ihikal tullin emin hu ligat tu ey eleg han-apput nan Satanas, et humman hu eleg umlaw di impierno e humman hu meikkadwan ketteyyan.' "

Ya meittuggun idan kamengullug di Pergamum

¹² Kantu pay ni hi-gak ey "Pantudek ka etan ni anghel idan kamengullug di Pergamum et ehelem e kammuy: Hi-gak etan wada matedem ni nambina-hil tadem tun ispadah di bungut tu. ¹³ Inamtak e yad kad-an yu ey lawah idan peteg hu dakel ni tuudtan tep hi Satanas hu daka u-unnuda. Nem inamtak e nehammad hu yuka pengullug tep anin ni pintey da hi Antipas e hakey ni kameiddinnel ni kamengituttuddun meippanggep ni hi-gak et eleg kayu tumekut et eleg yu iwalleng hu yuka pengullug. Kayu kameliligasidan tep huttan ni bebley ey heni yadtan nambebleyan nan Satanas. ¹⁴ Nem ya eggak pinhed ey wadadda etan edum yun daka u-unnuda hu intenuttuddun Balaam nan hi Balak et panliwat tudda tuud Israel. Intenuttuddu tu hu pehding Balak ni mengewwis idan tuun mengi-ullig ni beken da ahwa niya menggan idan daka i-appit ni beken ni makulug ni Dios, et humman daka panliwwasi. ¹⁵ Wadadda dama edum yun kamengu-unnud ni lawah ni kaituttuddudan Nicolaitan. ¹⁶ Isiked yun manliwwat tep hedin eleg yu issiked ey um-ali-ak et dakeyu kastiguen niya nak pampetteyen eyan ispadah ni wadad bungut kudda humman ni kamengu-unnud ni daka ituttuddu. ¹⁷ Kaegiegi, dengel yu et u-unnuden yu hu kae-helan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayun kamengullug e kantuy: Ya tuun eleg tu peapput hu nemnem tud lawah ey iddawtan kun heni kennen e manna ni eleg meamta niya iddawwat kun hi-gatu

etan mablah ni batun wada neitudek ni baluh ni ngadan, e endi edum ni nengamta nem ebuh etan mengella.”

Ya meittuggun idan kamengullug di Tiatira

¹⁸ Kantu mewan ni hi-gak ey “Pantudek ka etan ni anghel idan kamengullug di Tiatira et ehelen mun hi-gada e kammuy Ya inhel ni U-ungngan Apu Dios e heni kamantettebbel ni apuy hu matetu niya heni kamammussi-lak ni giniling hu heli tu ey kantuy ¹⁹ Hi-gayun kamengullug di Tiatira, inamtak hu yuka pehpehding, ya impeminhed yu, ya yuka pengullug ni hi-gak, niya yuka pengihikkalin ligat di ngunu yu gapuh ni hi-gak. Ey inamtak e nema-man kayyagud elaw yun nunya nem ya eman ni laputu. ²⁰ Nem ya eggak pinhed ni hi-gayu ey wada etan hakey ni hi-gayun hi Jesebel ngadan tun kantuy hi-gatu hakey ni prophet nan Apu Dios, nem beken, tep tuka ittenuttuddu pengngannan idan tuun Apu Dios etan ni daka i-appit idan beken ni makulug ni dios niya tuka ittenuttuddu dama hu pengi-ulligan dan beken da ahwa, et humman daka panliwwasi. Nem endi hakey ni hi-gayun kamengibbungnet ni hi-gatu. ²¹ Nebayag hu nenehhegedak ni pengissikkedan tun nunman ni tuka pehpehding, nem eleg tu pinhed ni issiked. ²² Et humman hu, ya pehding ku ey iddawtan kun degeh ni helheltapen tu, anin ida etan ni kamengu-unnud ni tuka ituttuddu, hedin eleg ida mantuttuyyun liwat dan impahpahding da. ²³ Emin ida etan kamengu-unnud ni kaittenuttuddu niya kapehpehding nan Jesebel ey pepettey kudda et amtaen idallin emin ni kamengullug e hi-gak ey amtak hu wadad nemnem ni tuu niya amtak pinhed dan pehpehding. Wadalli dama iddawwat kun hi-gayun emin, nem ngenamung hedin hipa yuka pehpehding eyad puyek. ²⁴ Hi-gayuddan edum ni tuud Tiatira ni eleg mengu-unnud nan Jesebel ey endi nak iddawwat ni hi-gayun panliggatan yu, tep egyu adalen hu edum ni neitlun impeamtan Satanas. ²⁵ Nem mahapul ni pannananeng yu hu yuka pengullug ingganah alin ellian ku mewan.

²⁶ Ya etan eleg mengu-unnud ni lawah et ya pinhed ku hu tuka pannananeng ni pehding ey iddawwat kulli kelebngan tun man-ap-apud kebebbley. ²⁷ Hi-gatulli meunnud di emin niya endi an mengapput ni hi-gatu. Nelakah ali pampengapputan tuddan lawah ni tuu e heniddalli etan ni bewed e nelakah ni pephiken. † Humman ni kelebngan ni iddawwat kullin hi-gatu ey heni kelebngan kun indawat Apu Dios ni hi-gak. ²⁸ Iddawat kun hi-gatu hu talaw. ²⁹ Kaegiegi, dengel yu et u-unnuden yu hu kapan-e-helan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayun kamengullug.”

3

Ya meittuggun idan kamengullug di Sardis

¹ Kantu mewan ni hi-gak ey “Pantudek ka etan ni anghel idan kamengullug di Sardis et ehelen mun hi-gada e kammuy: Kan etan ni pitu kabaelan tun Ispirituh Apu Dios niya nangged ni pitun bittuwen ey ‘Inamtak hu yuka pehpehding. Kan idan tuu ey mategu kayu, nem ya kakulugan tu e heni kayu netey, tep eleg maihammad hu yuka pengullug. ² Pepuhdani yu et ihammad yu hu yuka pengullug

nan Apu Dios, tep ekket law ni peteg hu natdaan ni yuka pengullug. Eleg ni hekey pinhed Apu Dios hu elaw yu. ³ Nemnem yudda eman diddingngel yun neitenuttuddun hi-gayu et u-unnuden yu niya pantuttuyyu kastigun liwat yu. Tep hedin eleg kayu mantuttuyyu, man um-ali-ak et kastigun dakeyu. Nem eleg yulli amta hedin pigan tu ellian kud kad-an yu, tep heni-ak ali matekew ni um-ali e eleg tu peam-amta ni inhawang tu.

⁴ Nem wadadda hahhakkey ni hi-gayun iSardis ni eleg manliwat. Mekillaw kayullin hi-gak niya mambalwasi kayullin mablah, tep impapaptek yu hu yuka pengullug et eleg yu iwalleng e heni yu ingkakaguh balwasi yu et eleg malugit. ⁵ Yaddalli etan tuun pannananeng da hu daka pengullug, anin ni hipa mekapkapyan hi-gada ey hi-gadalli hu heni nengapput niya mambalwasi idalli daman mablah niya eleg mabalin ni an me-kal hu ngadan da etan di neitudkan ni ngadan idan tuun wada biyag dan endi pappeg tu. Tep peamtak di hinanggan Apu Dios niyadda anghel e humman ida tuuk. ⁶ Dengel yun kaegiegi et u-unnuden yu eya kapan-e-helan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayun kamengullug.’ ”

Ya meittuggun idan kamengullug di Philadelphia

⁷ Kantu pay ni hi-gak ey “Pantudek ka etan ni anghel idan kamengullug di Philadelphia et ehelen mu e kammuy: Huyya inhel etan ni kayyaggud ni peteg niya makulug ni Dios, niya nangnged etan ni alladdu lan David et hedin in-alladdu tu etan habyen ni dellanen, man endi tuun han-ibeghul tu. Ey hedin mewan imbeghul tu, man endi tuun han-ilekbi tu. ⁸ Kantuy ‘Inamtak hu yuka pehpehding. Ey inamtak e kulang kabaelan yu, nem inenu-unnud yu hu nakka ittenuttuddu ey nanengtun nunyan hi-gak hu yuka kulluga. Et humman hu, imbeghul ku etan dellanen yun habyen ni endi tuun han-ilekbi tu. ⁹ Dengel yu eya e-helen kun hi-gayu: yaddalli etan tuun Satanas ni mangkaitek e ida kapehiyyahiyyan kanday Jews ida, nem beken kaya, ey pandukkun kuddallid hinangga yu et amtaen da e hi-gayu nakappinhed ku.

¹⁰ Inu-unnud yu hu tugun ku et ihikal yu ligat yu, et mukun eleg dakeyulli pekihelheltap di ligat ni peellik ni pematnaan kun emin ni tuu eyad puyek. ¹¹ Kamangedettengi law hu keibbangngadan ku. Et humman hu, tettengedi yu hu yuka pengullug ni hi-gak ma-lat endilli mene-ul ni hi-gayu. Tep hedin mehe-ul kayu, man eleg kayulli meidwasin panyaggudan yun iddawat Apu Dios. ¹² Ya tuun eleg tu peapput hu nemnem tud lawah ey hi-gatulli hu mengapput niya ihhad kun mannananeng ni heni tukud ni Tempol Apu Dios et manha-ad diman ni ingganah. Hi-gatulli heni keittuddekan ni ngadan nan Apu Dios e Dios ku, et mambebley ali etan di baluh ni bebley di Jerusalem e melpun Apu Dios di kabunyan niya hi-gatulli keittuddekan ni baluh ni ngadan ku. ¹³ Kaegiegi, dengel yu et u-unnuden yu eya kapan-e-helan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayun kamengullug.’ ”

Ya meittuggun idan kamengullug di Laodicea

¹⁴ Kantu pay ni hi-gak ey “Pantudek ka etan ni anghel idan kamengullug di Laodicea et kammuy: Ya etan Amen hu ngadan tu e makulug ni emin tuka e-hela niya kayyaggud ni emin tuka pehpehding

ey hi-gatu umhulun ni nanletuan nan Apu Dios ni emin eyan wadan nunya ey kantun hi-gayuy ¹⁵⁻¹⁶ 'Inamtak ni emin hu yuka pehpehding. Heni kayun danum ni kulang atung tu niya kulang tengnin tu, tep eleg yuwak peka-u-unnuda. Et humman hu, ibbu-yak dakeyu tep iwwalak dakeyun hi-gak hedin eleg kayu mantuttuyyun yuka pehpehding. Heballi ni-ngangu hu maetung kayu winu metengnin kayu. ¹⁷ Kanyuy kedangyan kayu tep dakel limmu yu niya wadan emin hu mahapul yu, nem eleg yu amta e newetwet kayu niya anggehemmek kayu. Heni kayu nekulap niya heni kayu eleg mambalwasi, tep endin hi-gayu etan kamelpun hi-gak ni kaikkedangyan ni tuu. ¹⁸ Et huyya hu, nakka ittugun ni hi-gayun heballi hi-gak hu pambag-i yun ibbalwasi yun mablah ma-lat eleg kayu mambebbellad tep anggeba-ing. Hi-gak pambag-i yun agah ni mateyu ma-lat han-ang-ang yu niya hi-gak pambag-i yun balituk ni ikkedangyan yu. ¹⁹ Emin ida etan nakappinhed ku ey nak ida kaibbunget niya nak ida katugguna. Et humman hu, pinhed kun mantuttuyyu kayun liwat yu et dengelen yu tugun ku.

²⁰ Dengel yu eya nakka pan-e-hela, tep wada-ak di kad-an yu et heni-ak etan ni tuun tuka an kennugkuga habyen, et ya tuun dedngelen tu ehel ku et ibbeghulan tuwak ey umhegeppak ni an mekikkan ni hi-gatu. ²¹ Yaddalli etan tuun pannananeng dan ebuh hu kayyaggud ni pehpehding da ey iddawat kun hi-gada hu kelebngan dan mekiyyuddung di nengipeyudungan tuwak nan Apu Dios ni man-ap-apu, tep inapput ku dama hi Satanas tep ebuh kayyaggud ni inenu-unnud ku. ²² Kaegiegi, dengel yu et u-unnuden yu eya kapan-e-helan Ispirituh Apu Dios ni hi-gayun kamengullug.' "

4

Ya kedeyawan Apu Dios di kabunyan

¹ Negibbuh huyya et nak i-ang-ang ey heni neibeghul hu habyen ni kabunyan. Ey dingngel ku hu ehel etan ni immehel ni hi-gak ni laputun heni tenul ni tangguyup e kantuy "Ikay deya et peang-ang kun hi-gam hu mekapkapyalli." ² Nekekemtang ey impeang-ang ni Ispirituh Apu Dios ni hi-gak hu yuddungnan ni ap-apud kabunyan e wada yimmudung. ³ Ya ang-ang ni angah tu ey kamammussiil e heni etan ni batun jasper niya carnelian. Ey wada sibbunglun ni heni batun emerald e linikweh tu etan yuddungnan. ⁴ Wadad nanlinikweh etan ni yuddungnan hu dewampulut epat mewan ni yuddungnan niya wadadda yimmudung ni aap-apun nampambalwasin mangkablak niya nampampenget idan balituk. ⁵ Entanni ey wadalli nalpu etan di yuddungnan ni ap-apud kabunyan ni kedyam, ya na-let ni bungug niya na-let ni kidul. Wada mewan pitun dilag ni kamantettebbel di hinanggan yuddungnan ni ap-apu e humman ida immatun ni Ispirituh Apu Dios e wada pitun kabaelan tu. ⁶ Wada damad hinangga etan ni yuddungnan hu diggal ni henin baybay hu lakkeb tu niya heni crystal e kamaka-ang-ang ni peteg.

Ey wadadda epat ni mategun kaman-eh-ehneng di nanlinikweh etan ni yuddungnan e nemataan di nambinbina-hil hu annel da. ⁷ Ya etan nemangulu, ey heni layon hu ang-ang tu, ya etan neikadwa, ey heni lakkitun baka, ya etan neikatlu, ey heni angah ni tuu angah tu, et ya

etan neika-pat ey heni tulduh ni kamantattayyab. ⁸ Wada han-e-nem ni payak dan nemataan di nambina-hil. Daka i-anteng a-appéh anin hileng niyan kawwalwal. Kandad a-appéh da ey

“Kayyaggud ni peteg, kayyaggud ni peteg, kayyaggud ni peteg ni Apu e Dios ni Han-ipahding tun emin. Wada ngu dedan ni nunman et yan nunya ey wadan ingganah.”

⁹ Daka i-ena-appéh hu daka penaydayaw niya daka pansalamat etan ni yimmudung di yuddungngan ni ap-apu e wadan kenayun. ¹⁰ Ey hedin ida kaman-a-appéh, man ida kamandukkun etan dewampulut epat ni aap-apu di hinangga etan ni yimmudung ma-lat daydayawen da. Ey daka ihha-ad hu balituk ni penget dad hinangga tu niya ida kaman-a-appéh e kanday

¹¹ “Apu e Dios mi, deyyawen daka kumaddan, tep ya kasina-gey mu niya et-eteng ni kabaelan mu, tep hi-gam nanletun emin. Em, lintum idan emin eyan wadan nunya tep humman pinhed mu.”

5

Ya etan neludun ni papil niya etan Impah ni Kalneroh

¹ Entanni ey wada inang-ang kun neludun ni papil di wannan ni ngamay etan ni yimmudung di yuddungngan ni ap-apu. Netudkan di nambina-hil niya pitu impamket da. ² Ey inang-ang ku hu makewiging ni anghel e inlet tu ehel tu e kantuy “Hipa wada kelebengan tun mengkal eyan impamket da ma-lat ukyaden tu eya neludun ni papil?”

³ Nem endi hakey di kabunyan, yad puyek niyad nandaul ni dammutun an memekyag etan ni neludun ni papil ma-lat bidbiden tu. ⁴ Et mannannangnihhak tep endi anin hakey ni lebbeng tun memekyag nunman ni neludun ni papil ma-lat bidbiden tu. ⁵ Nem kan etan ni hakey ni ap-apun hi-gak ey “Isiked mun umnangih. Dammutun kabaelan etan ni kameingngadnin Layon ni nalpud helag nan Judah e helag nan David. Tep inapput tun emin hu lawah, et dammutun han-ekal tu etan pitun impamket da etan ni papil ma-lat ukyaden tu.”

⁶ Entanni ey inang-ang ku etan kameingngadnin Impah ni Kalneroh di kad-an etan ni yuddungngan ni ap-apu e immehng di nanggawwaan ida etan ni epat ni mategu niyadda etan aap-apu. Inang-ang ku hu liput tun nemateyan dan nunman. Pitu ha-duk tu niya pitu matetu e humman ida immatun ni Ispirituh Apu Dios e wada pitun kabaelan tun neitu-dak eyad puyek. ⁷ Limmaw humman ni Impah ni Kalneroh et tu al-en etan papil ni neludun di wannan etan ni yimmudung di yuddungngan ni ap-apu. ⁸ Yan nengal-an tun nunman ni neludun ni papil ey nandukkun ida etan epat ni mategu niyadda etan dewampulut epat ni aap-apu di hinangga tu et daydayawen da. Wada singnged dan gitalah da niya mahukung ni duyun balituk e napnun insensoh e humman hu neiha-adan ni dasal idan tuun Apu Dios.

⁹ Et ia-appéh da eya baluh ni a-appéh e kanday
“Hi-gam hu wada kelebengan tun mengella etan ni neludun ni papil ma-lat ekalen mu hu peket tu tep ya nemateyan daka hu neneklaan mun liwat idan tutu-ud kebebbley e nambakbaklang hu nahlagan da, ya ehel da niya neitu-wan da et nambalin ida law ni tuun Apu Dios.

¹⁰ Impambalin idan Apu Dios ni padin mengippahding ni pinhed tu et hi-gada mampan-ap-apullid kebebbebley di puyek."

¹¹ Entanni mewan et man-ang-anggak ey wada dingngel kun ehel idan dakel ni anghel e eleg ida mebillang. Immehneng idad nanlinikweh di kad-an etan ni yimmudung di yuddungngan ni Ap-apu niyad kad-an etan idan dewampulut epat ni aap-apu niyadda etan epat ni mategun kaman-eh-ehngeng. ¹² Daka pan-eleta a-appeh da e kanday "Wada kelebengan etan ni kameingngadnin Impah ni Kalneroh ni pintey dan menewwat ni et-eteng ni kabaelan, ya kinedangyan, niya laing. Ey lebbeng tu dedan ni melispituh, medeyyaw niya metbal."

¹³ Ey dingngel ku a-appeh idan emin ni wadad kabunyan, yad puyek, yad nandaul niyad baybay e kanday

"Ya etan yimmudung di yuddungngan ni Ap-apu niya etan Impah ni Kalneroh hu lebbeng tu dedan ni metbal, melispituh, medeyyaw niya wada et-eteng ni kabaelan dan ingganah."

¹⁴ Hinumang ida etan ni epat ni mategu et kanday "Amen." Et mandukkun ida aap-apu et daydayawen da hi Apu Dios niya etan kameingngadnin Impah ni Kalneroh.

6

Ya na-kalan etan ni neipket etan di neludun ni papil

¹ Entanni ey inang-ang ku etan Impah ni Kalneroh e ingkal tu etan nemangulun impamket da etan ni neludun ni papil ey dingngel ku ehel etan ni hakey ni mategu e heni kidul tep na-let ehel tu e kantuy "Ikay." ² Nak i-ang-ang ey wada mablaha ni kebayyu. Wada singnged etan ni nantakkay ni pana niya wada indawat dan hi-gatun balituk ni kinapya dan penget. Limmaw ni an mekiggubbat ey heni sindalun kamenga-apput ni ingganah.

³ Ingkal etan ni Impah ni Kalneroh hu neikadwan impamket da ey dingngel ku etan neikadwan mategu e kantuy "Ikay." ⁴ Entanni ey wada mewan immalin hakey ni madlang ni kebayyu. Ya etan nantakkay ey wada kelebengan tun mengi-lin gubat di puyek malat mampapatey ida tuu. Wada indawat dan hi-gatun andukkey ni ispadah.

⁵ Ingkal mewan etan ni kameingngadnin Impah ni Kalneroh hu neikatulun impamket da ey dingngel ku etan neikatulun mategu e kantuy "Ikay." Nak i-ang-ang ey wada hu andeket ni kebayyu. Wada singnged etan ni nantakkay ni killohhan. ⁶ Ey wada dingngel kun immehel di kad-an ida etan ni epat ni mategu e kantuy "kagedwah ni talub ni wheat winu hantalub et kagedwah ni barley hu tangdan ni han-aggew. Ey entan tu peta-gey hu bayad ni mansikan olibah niya kameinum."

⁷ Ingkal mewan etan ni kameingngadnin Impah ni Kalneroh etan neika-pat ni impamket da ey dingngel ku ehel etan ni neika-pat ni mategu e kantuy "Ikay." ⁸ Nak i-ang-ang ey wada hu nandep-ul ni kebayyu. Ya ngadan etan ni nantakkay ey hi Patey ey kameitu-tunud hi Hades e kalawwiddan netey. Wada kelebengan ida etan ni dewwan memettey ni kagedwah ni gadwan tutu-u eyad puyek. Higa-gada kamengippeellin gubat, ya bisil, ya degeh niyadda anggetakkut ni animal di puyek.

⁹ Ingkal etan ni Impah ni Kalneroh etan neikeliman impamket da ey inang-ang kud daul ni altar hu linnawaddan tuun pinetepetey da tep ya nengitenuttudduan dan ehel Apu Dios niya tep impannananeng da hu daka pengullug nan Jesus, et humman da intenuttuddu. ¹⁰ Intekuk ida etan ni linnawa e kanday “Apu e Han-ipahding tun emin, kayyaggud kan peteg niya hi-gam hu makulug ni Dios. Pigan tu panhuwetan mun tuu et kastiguen mudda etan nematey ni hi-gami?” ¹¹ Inang-ang ku ey indawtan daddan mangkablak ni balwasi humman idan linnawa. Ey wada nanghel ni hi-gadan man-iyatudda ni pay ingganah ni medettengan etan bilang ni edum dan bega-en Jesus ni meippepetey tep ya daka pengullug e henin neipahding ni hi-gada.

¹² Entanni ey inang-ang ku e ingkal etan ni Impah ni Kalneroh etan neika-nem ni impamket da etan di papil ey pinhakkeyey nanyegyeg ni na-let. Nak i-ang-ang di aggew ey nambalin ni andeket e heni andeket ni luput. Ey nambalin etan netullikeng ni bulan ni madlang e heni kuheyaw. ¹³ Nangka-gah ida bittuwen di puyek e heni naplakan ni lameh ni keyew hedim pimmewek. ¹⁴ Neendi hu kabunyan tep heni papil ni neludun. Emin ida etan duntug ey nangkaglid ida, anin ida etan ni puyek ni nangkeigawwad baybay. ¹⁵ Emin ida tuud puyek, anin ida etan ni ap-apu, yadda etata-gey saad da, yadda ap-apun sindalu, yadda kedangyan niyadda et-eteng kabaelan dan tutu-u, yadda himbut niyadda beken ni himbut ey nampantaluddad leyang niyad hungab di kedunduntug. ¹⁶ Et ehelen daddan duduntug niyadda batu e kanday “De-hili dakemi ma-lat eleg dakemi ang-ang-angen etan ni yimmudung di yuddungngan ni ap-apu et ya etan Impah ni Kalneroh tep nemahhig bunget dan hi-gami ¹⁷ et nedatngan law hu aggew ni pengastiguan tun hi-gami. Ey nanna-ud ni endin hi-gami hu eleg mekastigun.”

7

Yadda ida etan tuun helag Israel ni wada malkan Apu Dios ni hi-gada

¹ Negibbuh huyya et nak i-ang-ang ey wadadda epat ni anghel ni nei-peng di nandemademang di gilig ni puyek. Impasiked da dibdib di puyek niyad baybay. Anin idan keyew et endin hekey kamangggiwwed. ² Nan-ang-angngak mewan ey wada hakey ni anghel ni nalpud petek ni kasimmilin aggew e wada singnged tun malkan Apu Dios e wadan ingganah. Et eleten tun umhel ida etan ni epat ni anghel ni nengidwatan Apu Dios ni kabaelan dan memahbah ni puyek niya baybay et ³ kantuy “Entan ni tu bahbah hu puyek niya kabunyan niyadda keyew ingganah malkaan tayuddan emin hu tuktuk idan bega-en Apu Dios.” ⁴ Ey dingngel ku e ya bilang idan nunman ni nemalkaan hu tuktuk da ey hanggatut et na-pat et epat ni libu e nalpuddad hampulut dewwan helag nan Israel. ⁵ Hampupulu et dewwan libu hu tuun nemalkaan ni nalpud helag Judah, hi Ruben, hi Gad, ⁶ hi Asher, hi Naptali, hi Manasseh, ⁷ hi Simeon, hi Levi, hi Issakar ⁸ hi Sebulun, hi Joseph et hi Benjamin.

Ya dakel idan neamuamung ni tuu

⁹ Nan-ang-angngak mewan ey wadadda neamung ni hantapug ni tuun eleg mebillang. Immehneng idad hinangga etan ni yimmudung di yuddungngan ni ap-apu et ya etan Impah ni Kalneroh. Nalpuddad

nambakbaklang ni bebley ey nambakbaklang ni emin hu nahlagan da, ya ehel da et ya neitu-wan da. Nampambalwasiddan mangkablak ey wada singged dan bulung ni palmah. ¹⁰ Daka e-e-leta ehel da e kanday “Hi Apu Dios e yimmudung di kayuddungin ap-apu et ya etan kameingngadnin Impah ni Kalneroh hu kaumhelaknib.” ¹¹ Yadda etan anghel ni kaman-eh-ehngeng di nanlinikweh di kad-an etan ni yimmudung di kayuddungin ap-apu et yadda etan epat ni mategu niyadda etan aap-apu ey nandukkun idad hinanggan Apu Dios ni menaydayaw ni hi-gatu. ¹² Kanday

“Amen! Hi Apu Dios hu methal, melispituh niya medeyyaw ni ingganah. Ey hi-gatu pansalamatan emin ni tuu tep ya kalinaing tu, ya kabelaan tu niya kasina-gey tu. Amen.”

¹³ Kan etan ni hakey ni ap-apun hi-gak ey “Hipadda eman nampambalwasin mablak? Attu nangkalpuan da?” ¹⁴ Ey kangkuy “Apu, hi-gam nengamtan hi-gada, eggak ida ngu amta.” Et kantun hi-gak ey “Huyyadda etan tuun nehelakniban eman ni nemahhig hu nepalpaligatan ni tuu. Mangkablak hu balwasi da tep imbalbal dad kuheyaw etan ni Impah ni Kalneroh. * ¹⁵ Et mukun wadaddad kad-an ni kayuddungin Apu Dios et ida kamansilbin hi-gatud Tempol tun kewa-wa-wa niyan kahilehileng. Ya etan yimmudung di kayuddungin ap-apu hu mengippaptek ni hi-gada tep wadad kad-an da, ¹⁶ et endilli da keuppaan, endi da ke-wewan, endi da keptangan niya endi da keettungan. ¹⁷ Tep humman ni Impah ni Kalneroh hu heni kamampattul ni hi-gada et ippangulu tuddad hebwak ni kainnumin danum ni kakelpuin biyag. Endilli law umhulun ni da nengngihan di kad-an Apu Dios.”

8

Ya na-kalan etan ni neikepitun neipket etan di neludun ni papil

¹ Ingkal etan ni Impah ni Kalneroh etan meikkeppitun impamket da etan ni neludun ni papil ey pinhakkeyey immi-ineng ni emin hu wadad kabunyan ni kagedwah ni olas. ² Entanni ey inang-ang kudda pitun anghel ni immehngeng di hinangngab Apu Dios e wada hanhakkey dan tangguyup ni neidwat ni hi-gada.

³ Nan-ang-angngak mewan ey immali hakey ni anghel et umehngeng di kad-an etan ni altar. Singged tu hu balituk ni pengiggihheban ni insensoh. Indawtan dan dakel ni insensoh et tu giheben etan di altar ni mei-dum di dasal idan tuun Apu Dios. Ya etan altar ey wadad hinangga etan ni yinudungan ni ap-apu. ⁴ Ya ahuk etan ni insensoh ni singged etan ni anghel ey limmaw di kad-an Apu Dios e nei-dum di dasal idan tutu-u tu.

Yadda etan anghel ni wada tangguyup dan nengi-lin ligat ni tuud puyek

⁵ Entanni ey inla etan ni anghel hu pengiggihheban ni insensoh et hadan tun apuy ni nalpud altar et bekahen tud puyek ey kamangkikidul niya kamangkekedyam niya nanyegyeg ni na-let.

⁶ Entanni mewan ey nandaddan ida etan pitun anghel ni mengippatnul ni tangguyup da.

* **7:14** 7:14 Ya pinhed tun e-helen huyya ey na-kal law hu liwat da, tep ingkatey etan ni Impah ni Kalneroh.

⁷ Impatnul etan ni nemangulun anghel hu tangguyup tu ey nangkagah di puyek hu dallallu niya apuy e na-duman ni kuheyaw. Ey ya ingkatlun puyek ey negiheb et makigiheb hu ingkatlun emin ni keyew niya helek.

⁸ Impatnul etan ni neikadwan anghel hu tangguyup tu ey wada etan heni et-eteng ni duntug ni kamantettebbel ni neibkah di baybay. Ey nambalin hu ingkatlun baybay ni kuheyaw ⁹ et matey hu ingkatlun emin ni hipan mategun wadadman. Anin idan bapor et ingkatlu hu nangkebahbah.

¹⁰ Impatnul etan ni neikatlun anghel hu tangguyup tu ey wada et-eteng ni bittuwen ni kamantettebbel ni na-gah alid kabunyan et magahan hu ingkatlun emin ni wangwang niyaddad etan di kautbulin danum. ¹¹ Ya ngadan etan ni bittuwen ey "Kel-it" tep ya ingkatlun danum idad etan di na-gahan tu ey kamangkal-it. Et dakel ida nangketey ni tuun imminum ni danum diman.

¹² Impatnul etan ni neika-pat ni anghel hu tangguyup tu ey neendi hu ingkatlun benang ni aggew, ya bulan niyadda bittuwen. Et engeenget ni ingkatlun aggew niya labbi.

¹³ Entanni et mantengngawwak di kabunyan ey wada kamantat-tayyab ni hakey ni tulduh. Kaumtekutekuk e kantuy "Anggehemmek idallin peteg hu tutu-ud puyek tep ya mekapkapyan hi-gada hedid petnul idallin etan ni tellun anghel hu tangguyup da."

9

¹ Impatnul etan ni meikkelliman anghel hu tangguyup tu ey wada inang-ang kun bittuwen ni na-gah alid kabunyan. Humman ni bittuwen hu nengidwatan dan alladdun etan ni neku-kuan ni endi pappeg ni kadinalllem tu. ² Inalladdu tu et tukwaban tu ey neukat ali hu nemahhig ni ahuk e heni nalpud et-eteng ni apuy ey nan-enget tep hinenian ni ahuk hu petang. ³ Entanni ey wadadda dudun ni nalpu etan di ahuk e neidwatan idan kabaelan dan umteled e henin lulluwat. ⁴ Ya neitugun ni hi-gada ey eleg da bahbahadda neitnem et yadda helek niya keyew, nem ebuh ida hu tuun endi malkan Apu Dios di tuktuk dan da pantetleden. ⁵ Ma-nut endi kabaelan dan memettey idan tuu, nem panlelehhanan da teled dan liman bulan. Ya degeh ni daka kellata ey heni degeh ni kakellatan lulluwat. ⁶ Yallin nunman e liman bulan ey umhamahamak idalli etan tuun ketteyyan da. Pinhed dallin mettey tep panlelehhanan da, nem eleg idalli ni mettey ni nunman.

⁷ Ya ang-ang idan nunman ni dudun ey henidda kebayyun neidaddan ni mekiggubbat. Wada impenget dan heni balituk ey heni angah ni tuu hu angah da. ⁸ Heni bewek ni bii hu bewek da ey heni ngipen ni layon hu ngipen da. ⁹ Ya pagew da ey nehanian ni heni happiyyaw ni gumek. Ya bungug ni payak da ey heni kududdan dakel ni kebayyun nampangguyud ni kalesah ni kamampemsiik ni an mekiggubbat. ¹⁰ Wada ikul da ey wada teled ni ikul da e heniddan lulluwat. Humman hu ussalen dan mampehelheltap ni tutu-un liman bulan. ¹¹ Wada apu da e humman etan anghel ni kamampaptek etan ni neku-kuan ni endi pappeg ni kadinalllem tu. Ya ngadan tud ehel ni Hebrew ey hi Abaddon, yad ehel ni Greek ey hi Apolyon e

ya keibbellinan tu ey “Kaumbabahbah.” ¹² Hedin megibbuh huyyan nemengngulun ligat ni angetakut ey wada pay dewwan meittu-nud.

¹³ Impatnul etan ni meikka-nem ni anghel hu tangguyup tu ey wada dingngel kun ehel ni nalpu etan di epat ni dugu etan ni balituk ni altar di kad-an Apu Dios. ¹⁴ Kantu etan ni meikka-nem ni anghel ey “Pebukyay mudda etan neikelabut ni epat ni anghel di et-eteng ni Wangwang e Euphrates.” ¹⁵ Humman idan neikelabut ni anghel hu neidaddan ni meibbukyat ni kedettengan ni gintud Apu Dios et da pampetteyen hu ingkatlun tuud puyek. ¹⁶ Inhel dan hi-gak hu bilang idan tuun nangkebayyun an mampemettey idan tuud puyek ey kalibulibu bilang da.

¹⁷ Inang-ang kudda etan kebayyu et yadda nampantakkay di i-innep ku ey wada heni happiyyaw ni neihehid pagew dan madlang ida edum e henidda apuy niya heni ang-ang ni batun sapphire ida edum. Malulaw ida edum e heni ang-ang ni sulfur. Ya uluddan kebayyu ey henidda ulun layon. Wada kameukkat di bungut dan apuy, ya ahuk, et ya sulfur. ¹⁸ Huyyaddan kameukkat di bungut da hu nampematey ni ingkatlun tuud puyek. ¹⁹ Humman ni kabaelan dan umpatey ey wadad bungut da niyad ikul da. Ya ikul da ey heni uleg ni wada ulu tu, et humman hu daka lippusi tuu.

²⁰ Nem yadda etan natdaan ni eleg matey ni tuu ey eleg da isiked hu lawah ni daka pehpehding. Eleg da issiked ni menaydayaw idan dimonyoh niyadda etan kinapyaddan tuun u-ukkul ni dios dan balituk, silber, giniling, batu niya keyew ni eleg um-ang-ang, eleg um-ehel, eleg umdengel niya eleg umdalan. ²¹ Eleg ida mantuttuyyun pinetepeteyan da, yadda nengipahdingan dan ayak da, ya nengiuligan dan beken da ahwa niya nenaketakewan da.

10

Ya etan anghel niya etan ekkeket ni neludun ni papil

¹ Entanni ey wada mewan hakey ni inang-ang kun makewiging ni anghel ni nalpud kabunyan. Heni nambalwasin kulput ey heni wada impenget tun sibbunglun. Ya angah tu ey heni aggew. Ya heli tu ey heni tukud ni kamantettebbel. ² Wada singged tun nebioklag ni papil. Inggasin tu hakey ni heli tud puyek ey inggasin tu hakey di baybay. ³ Inlet tu ehel tu ey heni elug ni layon. Negibbuh ni immehel ey hinumang ni kidul ni nangkappitu. ⁴ Nak et la ittudek hu inhel tu ey dingngel ku ehel ni nalpud kabunyan e kantuy “Entan tu peamta hu in-inhel ni kidul ni nangkappituan tun kinidulan tu niya entan tu itudek.”

⁵ Ey ya etan makewiging ni anghel ni inang-ang kun kaman-eh-ehngeng ni inggasin tu hakey ni heli tud baybay et ya hakey ni heli tud puyek ey inta-gey tu ngamay tud kabunyan ⁶ et mansapatah nan Apu Dios e wadan ingganah e nanletun puyek, ya kabunyan, ya baybay niyaddan emin hu wadadman, et kantuy “Nekemtang law ni ebuh. ⁷ Hedin umtetnul ali etan tangguyup ni neikepitun anghel, man meippahding law etan impeamtan Apu Dios ida la eman ni bega-en tun prophets.”

⁸ Immehel ali mewan etan wadad kabunyan ni dingngel ku la ehel tu e kantuy “Lakkay et mu alen etan papil ni singnged etan ni anghel ni inggasin tu hakey ni heli tud baybay et ya hakey ni heli tud puyek.”

⁹ Limmawwak et nak ibegan ellan ku etan papil ni singnged tu ey kantun hi-gak ey “Alam et kanen mu. Malumi-ih di bungut mu e heni putsukan, nem umdegeh ali egeh mu tep umpait di egeh mu hedin ekmunen mu.” ¹⁰ Illak et kanen ku ey heni putsukan di bungut ku, nem inekmun ku ey mapeit di egeh ku. ¹¹ Ey kantu mewan ey “Mahapul ni mu peennamta eya inhel Apu Dios ni meippanggep idan ap-apu et yadda etan tuun nangkulpud nambakbaklang ni bebley ni nambakbaklang neitu-wan da niya ehel da.”

11

¹ Indawat dan hi-gak hu tepeng ni heni katlubbung et kanday “Lakkay et mu tepengen hu Tempol et ya etan altar di bawang tu ey bilang mudda etan tuun kamenaydayaw nan Apu Dios ni wadadman. ² Entan tu tepeng etan dallin ni Tempol, tep humman hu neidwat idan tutu-un eleg mengullug nan Apu Dios. Humman idallin tuu ey iggasigasin dalli hu Jerusalem ni na-pat et dewwan bulan e endi lispituh dan nunman ni bebley ni pinilin Apu Dios, tep ippahding dallidman hu hipan lawah ni pinpinhed da.

Yadda etan dewwan tuun menghel ni tugun Apu Dios

³ Ittu-dak kuddalli etan dewwan tuun nambalwasin langgusih et peamta da hu e-helek ni hi-gadan meippahding alin nunman ni hanlibu et dewangatut et na-nem ni aggew.”

⁴ Yadda humman ni dewwan tuu ey heniddalli etan ni dewwan keyew ni olibah niyadda etan dewwan kapengippettukin kengkeh ni wadad hinanggan Apu Dios e Ap-apun emin di puyek. ⁵ Hedin wada mengippatnan mengippahding ni hi-gadan lawah, man wada meukkat ni apuy di bungut da, et humman pemettey dan buhul da. Et humman hu, emin ida etan mengippatnan mengippelligat ni hi-gada ey mettey ida. ⁶ Eleg ali um-udan ni da pengi-i-helan etan ni impeamtan Apu Dios ni hi-gada, tep wada kabaelan dan mengippesikked ni udan niya kabaelan da daman pambalin ni kuheyaw hu danum. Ey dammutun peelli da hu hipan ligat di puyek hedin pinhed da.

⁷ Hedin megibbuh ni peamta da hu impeamtan Apu Dios, ey meukkat ali law hu heni animal ni anggetakkut di neku-kuan ni endi pappeg tu hu kadinallan tu, et an makipetey ni hi-gada ingganah petteyen tudda humman ni dewwa. ⁸ Et meippullay ali annel dad gawan keltad etan di nandingngel ni bebley ni neipetakan lan Apu dad krus. Humman ni bebley ey kameingngadnin Sodom niya Egypt. ⁹ Emin ali hu tutu-un nambakbaklang bebley da niya nahlagan da, ya ehel da niya neitu-wan da, ey pan-in-aang-angan da hu annel idan nunman ni netey ni tellun aggew et kagedwah. Ey i-e-leg dallin ida meikkullung humman idan dewwan netey. ¹⁰ Emin idalli tuud puyek ey man-am-amleng idan neteyyan idan nunman ni dewwan tuu. Mampiyestah idalli niya man-indadawat idallin hipan wadan hi-gada. Mampanggagayaddallin emin hu tuu tep netey ida humman ni dewwan nengi-lin nemahhig ni ligat di puyek. ¹¹ Nem hedin melebbah tellun aggew et kagedwah, man tegguan idallin Apu Dios. Um-ehneng idalli et emin ida etan tuun

menang-ang ni hi-gada ey umtakut idan peteg. ¹² Wadalli dedngelen idan nunman ni dewwan netaguan ni ehel di kabunyan e kantuy “Ikeyuy deya.” Ey ang-ang-angen idallin buhul da e pinhakkeyey wadadda kulput e immeladdad kabunyan. ¹³ Yallin nunman ni olas ey manyegyeg ni na-let et mebahbah hu pangil ni bebley et matey hu pitun libun tuu. Et umtatakut idalli edum ni tuu et daydayawen dalli law hi Apu Dios di kabunyan tep ya kabaelan tu. ¹⁴ Huyya kegibbuan ni meikkadwan anggetakkut ni ligat. Nem mekemkemtang et meittun nud mewan hu meikkatlun anggetakkut ni ligat.

Ya nengipatnulan etan ni meikkeppitun anghel ni tangguyup tu

¹⁵ Impatnul etan ni meikkeppitun anghel hu tangguyup tu ey wadadda ka-hel ni na-let di kabunyan e kanday “Yalli law man-ap-apun emin eyad puyek ey hi Apu Dios nan hi Christo e pinutuk tun mengippaptek ni tuu e hi-gatulli man-ap-apun ingganah.” ¹⁶ Ey yadda etan dewampulut epat ni aap-apun kaumyuyudung di yuddunggan idan ap-apud hinanggan Apu Dios ey limmukbub idan menaydayaw ni hi-gatu ¹⁷ et kanday

“Apu Dios e Han-ipahding tun emin, wada ka dedan nunman ey wada kan ingganah. Kami kamansalamat tep impeang-ang mu kabaelan mu et ilepum ni man-ap-apud puyek. ¹⁸ Ida kaumbubunget hu eleg mengullug tep yan nunya nedatngan ni pengippeangan mun bunget mu et ya kehuwetan idan nangketey. Ey nedatngan law hu pengidwatan mun kayyaggud ni iddawat muddan bega-en mu, yadda prophets niyaddan emin hu tuum ni kamenaydayaw ni hi-gam, anin yadda nangkebabah niyadda nangketa-gey saad da. Ey nedatngan law hu kekastiguan idan tuun nengipenahding ni lawah di puyek.”

¹⁹ Entanni ey neibeghul hu Tempol Apu Dios di kabunyan et kameang-ang etan Kaban ni neiha-adan ni neitudkan ni nekitbalan tu. Ey kamangkekyam niya kamangkikidul. Ey wada kamabungngug niya kamanyegyeg ey nemahhig hu udan e kamandallallu.

12

Ya etan Bii et ya etan Dragon

¹ Entanni ey wada nampeang-ang di kabunyan ni kamengippetnga. Ya ang-ang tu ey biin heni imbalwasi tu aggew tep kaumhili. Heni wadad daul ni heli tu hu bulan niya heni impenget tu hu hampulut dewwan bittuwen. ² Nambutsug ey nedatngan pan-unggaan tu et kaumpalalalak ni degeh tu.

³ Entanni ey inang-ang kud kabunyan hu hakey mewan ni kamengippetnga. Ya ang-ang tu ey heni et-eteng ni dragon. Madlang niya wada pitun ulu tun napngetan ni balituk, ey hampulu ha-duk tu. ⁴ Ginuyud ni ikul tu hu ingkatlun bittuwen di kabunyan et egahen tuddad puyek. Kaum-eehneng di kad-an etan ni biin man-ungnga, tep pinhed tun kennen etan gelang hedin meukkat.

⁵ Nan-ungnga etan bii ey laki, e hi-gatulli ap-apun emin ni bebley niya endilli mengapput ni hi-gatu, niya pakkaw ni ya pinhed tu meunnud. Pinhakkeyey impalaw Apu Dios etan u-unggad kabunyan di kad-an tu et eleg kanen etan ni dragon. ⁶ Hedin ya etan bii, man

bimmesik di endi nambebley e humman hu indaddan Apu Dios ni tu panha-adan ni keippaptekan tun hanlibut dewwan gatut et na-nem ni aggew.

⁷ Entanni ey wada gubat di kabunyan et gubaten Michael niyadda edum tun anghel etan dragon niyadda anghel tu. ⁸ Ey inapput di Michael etan dragon niyadda anghel tu et degyunen daddad kabunyan ⁹ et egahen daddad puyek. Humman ni dragon etan la uleg nunman, e hi-gatu etan dimonyoh e hi Satanas e kaumhauhaul ni tuud puyek.

¹⁰ Entanni ey wada dingngel kun na-let ni ehel di kabunyan e kantuy “Nedatngan law hu penellakniban nan Apu Dios ni hi-gatsu. Impeang-ang tu hu et-eteng ni kabaelan tun man-ap-apu. Ey impeang-ang daman Christo e intu-dak tun mengippaptek ni tuu hu kelebngan tu. Tep neapput law hi Satanas e kenayun ni dakel tuka pebehul idan edum tayun kamengulluug di hinangngab Apu Dios. ¹¹ Nengapput ida agi tayu tep ya ineyuhan ni kuheyaw etan ni Impah ni Kalneroh ni neteyyan tu niya tep ya nengipeenamaan dan ehel Apu Dios, anin ni humman umhulun ni ketteyyan da. ¹² Et mukun pan-am-amleng kayun wadad kabunyan. Nem hi-gayun wadad puyek ey anggehemmek kayu, tep wada law hi Satanas di kad-an yu e nemahhig bunget tu, tep inamta tu e anggegannu law ey mepappeg hu pengippahdingan tun pinhed tu.”

¹³ Yan nengamaan etan ni dragon e hi Satanas e na-gah di puyek, ey tu nanhamak etan biin nengjungnga etan ni laki. ¹⁴ Nem neidwatan etan biin payak ni et-eteng ni tulduh ma-lat wada inna-nu tun umtayab di puyek ni endi nambebley et meipaptek diman ni tellun toon et kagedwah et endi inna-nu etan ni dragon ni menemmak ni hi-gatu. ¹⁵ Entanni ey pinatnaan etan ni dragon ni lelsingen etan biin danum ni kamelpud bunget tu, ¹⁶ nem binaddangan ni puyek etan bii, tep nantekang et kamenaggah etan dakel ni danum. ¹⁷ Nemahhig bunget etan ni dragon etan ni bii et lumaw, e tudda gubaten ida helag etan ni bii e humman ida etan kamengu-unnud ni tugun Apu Dios niya intuttuddun Jesus. ¹⁸ Entanni ey limmaw etan dragon di gilig ni baybay.

13

Yadda etan dewwan heni animal ni angetakkut

¹ Entanni mewan ey inang-ang ku hu heni angetakkut ni animal ni nalpud baybay. Hampulu ha-duk tu niya pitu ulu tu, ey nangkapngetan ni emin hu ha-duk tu. Ey nangketudkan hu ulu tun lawah e humman keang-angan tu e tuka ngenghaya hi Apu Dios. ² Heni leopard hu ang-ang tu. Ya heli tu ey heni helin bear. Ya bungut tu ey heni bungut ni layon. Indawat etan ni dragon hu kelebngan tu, ya kabaelan tu niya saad tun man-ap-apu.

³ Ya hakey ni ulu etan ni heni animal ni angetakkut ey nemahhig liput tu, nem entanni ey napwahan. Et emin ida tuud puyek ey hi-gatu daka u-unnuda, tep natngaddan nunman ni neipahding. ⁴ Ey daka daydayawa etan dragon, tep indawat tu kelebngan tu etan ni heni animal ni angetakkut. Anin ya etan animal et daka daydayawa. Kandan daka penaydayaw ey “Endi edum ni heni eyan heni animal ni angetakkut. Endi hakey ni kabaelan tun mekihnggan hi-gatu.”

⁵ Manghay humman ni heni animal ni anggetakkut et lawah tuka e-ehhelan nan Apu Dios, nem wada kelebengan tun man-ap-apun napat et dewwan bulan. ⁶ Lawah ni peteg tuka e-ehhelan nan Apu Dios niyadda wadad kad-an tu niya anin ya kabunyan e kapanha-adin Apu Dios et tuka pampihula. ⁷ Neidwatan ni kelebengan tun mengubbat idan tuun Apu Dios ey dammutun apputen tudda niya wada kelebengan tun man-ap-apun emin ni tuud kebebbebley ni nambakbaklang hu nahlagan da, ya ehel da niya neitu-wan da. ⁸ Emin ida tuud puyek ey daydayawen dalli huyyan heni animal ni anggetakkut. Ebuh idalli etan neitudek hu ngadan dad libluh ni kakeittuddekiddan tuun wada biyag dan endi pappeg tu hu eleg menaydayaw ni hi-gatu. Ya etan libluh ey neitudek et han maweda emin eya wadan nunya. Ya kanlibluh nunman ey ya etan kameingngadnin Impah ni Kalneroh e pintey dan nunman.

⁹ Hi-gayun wada tangila tu, ey dengel yu eya e-helen kun hi-gayu. ¹⁰ Tep yadda etan tuun gahat dan medpap ni meikkullabut ey makulug ni meikkullabut ida. Yadda etan tuun gahat dan ya ispadah mengellan hi-gada ey makulug ni ya ispadah memettey ni hi-gada. Et humman hu, hi-gatsuddan tuun Apu Dios ey pannananeng tayu hu tayu kapengullug ma-lat han-ihikal tayulli ligat tayu.

¹¹ Entanni ey wada mewan hakey ni inang-ang kun heni animal ni anggetakkut ni neukat alid dallem ni puyek. Dewwa ha-duk tu e heniddan ha-duk ni impah ni kalneroh. Ya ehel tu ey heni ehel etan ni dragon. ¹² Henin kelebengan etan ni nemangulun heni animal ni anggetakkut hu kelebengan tu. Tuka pillita tuun menaydayaw etan ni heni animal ni anggetakkut ni wada napwahan ni neliputan di ulu tu. ¹³ Huyyan neikadwan heni animal ni anggetakkut ey han-iphading tu hu kaketngain tuu. Dammutun tuka peellid puyek hu apuy ni kamelpud kabunyan et panhin-aang-angan ni tuu. ¹⁴ Impahding tudda miracles ma-lat maidaydayaw etan nemangulun heni animal ni anggetakkut ni napwahan hu nemahhig ni liput di ulu tu. Et humman idan miracles hu tuka pene-ul ni tuu. Et ehelen tuddan tutu-u e umkapyaddan u-ukkul nunman ni heni animal ma-lat daydayawen dan dios da. ¹⁵ Humman ni neikadwan heni animal ni anggetakkut ey wada kabaelan tun mengidwat ni yayyah etan ni kapyaan dan u-ukkul etan ni nemangulun animal et dammutun umhapit niya dammutun petteyen tudda hu eleg menaydayaw ni hi-gatu.

¹⁶ Ey pepillit tullin memalkaan hu ngamay winu tuktuk ni emin ni tuu, anin ni kedangyan niya newetwet, yadda etan wada saad da niyadda endi saad da, yadda himbut niyadda beken ni himbut. ¹⁷ Ey endi hakey ni dammutun manggettang niya umgatang hedini endi malkan ngadan etan ni heni animal ni anggetakkut niya bilang tun neitudek di tuktuk winu yad ngamay etan ni tuu. ¹⁸ Huyyan ngadan niya bilang etan ni animal ni anggetakkut ey mahapul hu baddang nan Apu Dios et han dammutun ewwatan ni tuu hu keibbellinan da. Ya humman ni bilang e enem ni gatut et na-nem et enem ey humman hu bilang ni tuu.

14

Ya a-appeh ida etan ni tuun nehelakniban

¹ Entanni ey inang-ang ku etan Impah ni Kalneroh ni kaman-eh-ehngeng di Duntug e Zion niyadda etan hanggatut et na-pat et epat ni libun nangkemalkaan hu tuktuk dan ngadan tu niya ngadan nan Ametu. ² Entanni mewan ey wada dingngel kun ehel ni nalpud kabunyan ni heni na-let ni bungug ni kamampey-uk ni danum niya heni na-let ni kidul. Humman ni dingngel ku ey heni tenul idan dakel ni nelaing ni manggitalah.

³ Humman idan hanggatut et na-pat et epat ni libun tuun nehelakniban eyad puyek ey daka i-ena-appéh hu baluh ni a-appéh e hi-gadan ebuh hu nengamta. Immehngeng idad hinanggan yinudungan Apu Dios, yadda etan epat ni mategu niyadda etan dewampulut epat ni aap-apu. ⁴ Tep huyyadda ey endi da nansiwsiwani ni bii, nem kayyaggud hu impahpahding da. Ida kamei-unnuunnud etan ni Impah ni Kalneroh, anin ni attu lawwan tu. Huyyadda hu tuun nehelakniban ni neiappit nan Apu Dios niya etan Impah ni Kalneroh. ⁵ Endi da nanlangkakan niya endi hu hipan da nambahulan.

Yadda etan tellun anghel

⁶ Entanni ey wada mewan inang-ang kun anghel ni kamantayyatayab di kabunyan e tuka an peennamta etan kamannananeng ni kameituttuddun meippanggep nan Apu Dios idan katuutuud kebebbley ni nambakbaklang nahlagan da, ya ehel da niya neitu-wan da. ⁷ Inlet tu ehel tu et kantuy “Kulug yu hi Apu Dios. Daydayaw yu tep nedatngan law hu panhuwetan tun tuud puyek. Em, daydayaw yu hi Apu Dios e nanletun emin eyan puyek, ya kabunyan, ya baybay niyaddan emin kautbulin danum.”

⁸ Neitu-nud ni immali etan neikadwan anghel ey kantuy “Nebahbah! Nebahbah law hu Babilon * e nandingngel ni bebley! Yadda tuudman ey lawah idan peteg niya dinini dadada tuud kebebbley di puyek ni mengippahding ni lawah, ma-lat eleg da daydayawa hi Apu Dios.”

⁹ Neitu-nud ali dama etan neikatlun anghel ey inlet tu ehel tu e kantuy “Emin ida etan kamenaydayaw etan ni heni animal ni anggetakkut niya etan u-ukkul tun kinapya da niya inebulut da malka tud tuktuk da winu ngamay da ¹⁰ ey helheltapen dalli hu nemahhig ni pengastigun Apu Dios ni hi-gada. Nemahhig ali hu kastigu da tep ya bunget tun impahding da. Ang-angen alin etan ni Impah ni Kalneroh niyadda anghel humman idan tuun penelheltapan dan atung ni apuy niya sulfur ni kastigu da. ¹¹ Kewa-wa-wa niya kahilehileng ey endilli da ke-kalan etan di apuy, tep humman kastigu dan daka penaydayawin nunman ni animal ni anggetakkut niya etan u-ukkul tu. Humman ida tuu ey nemalkaan ni ngadan tu. Panlelehhanan dallin ingganah hu apuy ni kapellaw di nengin-ahpat hu ahuk tu.”

¹² Hi-gayuddan tuun Apu Dios ni kamengu-unnud ni tugun tu niya impannaneng da hu daka pengullug nan Jesus ey mahapul ni eddalen yun mengissippel ni ligat yu.

Ya panhuwetan Apu Dios ni tuud puyek

¹³ Entanni ey wada dingngel kud kabunyan ni kantuy “Itudek mu e meippalpun nunya ey emin idalli hu tuun manligligat tep ya daka

* **14:8** 14:8 Hedin ya Babilon ey tu-wangun bebley di Iraq ni nunman. Nem ya hakey ni neieligan tu ey emin hu tuun eleg mengu-unnud nan Apu Dios, e daka kehingan emin hu elaw tu.

pengu-unnudin Apu Dios ey man-am-amleng idallin ingganah, anin ni netey ida." Immehel etan Ispirituh Apu Dios ey kantuy "Makulug ni man-am-amleng idalli law ni man-iiyatun ingganah, tep humman pambalanan ni ngunu dan kayyaggud."

¹⁴ In-ang-ang ku mewan ey wada mablah ni kulput e wada kamanyuyyuddung ni heni tuun nampenget ni balituk niya wada singnged tun makattadem ni gapas. ¹⁵ Entanni ey immehep ali etan hakey ni anghel di Tempol et eleten tu ehel tu e kantun etan ni kamanyuyyuddung di kulput ey "Alam eya gapas et mu panggapasen neitnem, tep nedatngan law ahianid puyek." ¹⁶ Et lumaw etan yimmudung di kulput et tu anien hu nedateng ni meennid puyek.

¹⁷ In-ang-ang ku mewan ey wada hu anghel ni nalpu etan di Tempol di kabunyan ey wada dama makattadem ni gapas tu. ¹⁸ Entanni ey immehep ali mewan etan hakey ni anghel di kad-an ni altar di bawang ni Tempol. Humman ni anghel ey hi-gatu kamampaptek ni apuy. Intekuk tu etan ni kadwa tun anghel ni wada singnged tun matedem ni gapas e kantuy "Lakkay et mu pampugahen hu lameh idan grapes ni nangkeitnem di puyek tep nangkelum ida." ¹⁹⁻²⁰ Limmaw etan anghel et tu pampugahen ida etan grapes et iduyag tuddad keppallan et pangkepala tudda. Entanni ey heni kuheyaw hu danum tun kamangkaukat di keppallan et malbeng hu telunggatut et dewwan pulun kilometroh hu kadinukkey tu niya liman piyeh hu kadinallan tu.

15

Ya etan anghel niya etan manggillig ni ligat

¹ Entanni ey wada mewan inang-ang kud kabunyan ni kaketngain tuu. Wadadda pitun anghel ni wada hu pitun nambakbaklang ni ligat ni iddawat daddan tutu-u. Huyya manggillig ni ligat ni pengippeangan Apu Dios ni bunget tu.

² Entanni ey inang-ang ku baybay e heni diggal ey kamantetebbel. Ey inang-ang kud etan eleg mengu-unnud etan ni heni animal ni anggetakkut niya etan u-ukkul tu e eleg mangebulut ni memalkaan etan ni bilang ni mengi-ehneng ni ngadan tu. Ida kaman-eh-ehneng di gilig etan ni baybay e heni diggal, e na-peng idan gitalah ni indawat Apu Dios et ida kaman-a-appeh. ³ Daka pan-ia-appeh hu a-appeh nan Moses e bega-en lan Apu Dios niya humman dama a-appeh ni meippanggep etan ni Impah ni Kalneroh. Kadda a-appeh da ey "Kaketngain emin eya dake ni muka pehpending, Apu Dios e Han-iphahding tun emin. Meandeng niya makulug ni emin hu elaw mu. Hi-gam dedan hu Ap-apun emin ni tuu niya hi-gam ali hu Ap-apun ingganah. ⁴ Emin hu tuu ey kullugen daka e Ap-apu mi niya daydayawen daka, tep hi-gam ni ebuh hu kayyaggud ni peteg. Emin hu katuutuud kebebbebley ey um-aliddan an menaydayaw ni hi-gam, tep inenang-ang ni emin ni tuu ida etan kayyaggud ni muka pehpending." *

⁵ Negibbuh huyya, ey inang-ang ku hu Tempol ni kapanha-adin Apu Dios di kabunyan e neibeghul. ⁶ Ey inang-ang kun immehep ida etan pitun anghel ni nangnged ni pitun nambakbaklang ni ligat ni

* 15:4 15:4 Psalms 86:9 Isaiah 66:23

peelli da. Nampambalwasiddan mangkablak ey wada balituk ni neiewakeh di pagew da. ⁷ Ya hakey etan idan epat ni mategu ey indawat tuddan nunman ni pitun anghel hu hanhakkey dan balituk ni duyun napnun nemahhig ni bunget Apu Dios e wadan ingganah. ⁸ Ey napnu etan Tempol ni ahuk e humman hu immatun ni kasina-gey niya kabaelan Apu Dios. Eleg mabalin ni wada an umhegep diman ingganah megibbuh etan pitun nambakbaklang ni ligat ni iddawat idan etan ni pitun anghel.

16

Ya panhuwetan Apu Dios niya pengastiguan tudda etan ni kamengeh-hing ni tugun tu

¹ Entanni ey wada dingngel kun na-let ni ehel ni nalpu etan di Tempol e kantudda etan ni pitun anghel ey "Lakkayyuy et yu iduyag di puyek hu bunget Apu Dios ni neiha-ad etan idad pitun duyu."

² Et lumaw etan nemangulun anghel et tu iduyag hu duyu tud puyek ey nangekeblela annel idan emin etan ni nemalkaan tuktuk dan ngadan etan ni heni animal ni anggetakkut niyadda etan kamenaydayaw ni u-ukkul tun kinapya da.

³ Limmaw etan neikadwa et tu iduyag hu duyu tud baybay ey nambalin hu danum ni heni kuheyaw ni netey et mangkatey idan emin hu kaman-ayyam diman.

⁴ Induyag etan ni neikatlun anghel hu duyu tud wangwang niyaddad kautbulin danum ey nambalin ni kuheyaw hu danum. ⁵ Dingngel ku ehel etan ni anghel ni kamampaptek ni danum e kantuy "Apu Dios, neiptek niya limpiyuh huyyan pengastigum. Hi-gam ni ebuh hu kayyaggud ni peteg. Hi-gam hu endi laputu ey endi pappeg tu. ⁶ Kayyaggud humman ni impahding mu tep pinetey dadda tuum niyadda prophets mu. Huyya nambalanan ni impahpahding da malat ya dama kuheyaw hu innumen da." ⁷ Wada dingngel kun ehel ni nalpud altar di bawang ni Tempol e kantuy "Apu Dios e Hanipahding tun emin, makulug numan ni limpiyuh niya neiptek humman ni impengastigum ni hi-gada."

⁸ Induyag etan ni neika-pat ni anghel hu duyu tud aggew ey nemahhig ni megihheb ida tuun petang. ⁹ Ida kamangkaetungi tutuun petang et daka pan-iidusi hi Apu Dios e nengipealin nunman idan ligat. Eleg ida mantuttuyyun liwat da niya eleg da daydayawa hi Apu Dios.

¹⁰ Induyag etan ni neikeliman anghel hu duyu tud kad-an ni kayuddungi etan ni heni animal ni anggetakkut ey nan-enget emin di nan-ap-apuan tu. Ey kapangkalatan tutu-udman hu dila da tep nemahhig daka panlelehani. ¹¹ Daka pan-iidusi hi Apu Dios di kabunyan tep ya makaggeh niya nangekeblad annel da. Nem eleg da pinhed ni issiked hu lawah ni daka pehpending.

¹² Induyag dama etan ni neika-nem hu duyu tud et-eteng ni Wangwang e Euphrates ey nema-ganan et man-agwat ida ap-apu niyadda sindalu dan kamelpud kasimmilin aggew.

¹³ Entanni ey inang-ang ku e wada neukat ni tellun lawah ni ispirituh e nalpu hakey di bungut etan ni dragon, ya hakey di bungut etan ni heni animal ni anggetakkut niya nalpud bungut etan ni beken

ni makulug ni prophet etan hakey. Ya ang-ang da ey henidda tukak. ¹⁴ Huyyaddan tellun ispirituh ey ispirituh idan dimonyoh ni kamengippeennang-ang ni kaketngain tuu. Dadda kaandinnidinnia hu ap-apud kebebbleley di puyek e kanday mambabaddang ida et makigubat idallin Apu Dios. Humman alin aggew ni pekiggubbatan da ey gintud Apu Dios e Han-ipahding tun emin.

¹⁵ Nem kan Apu Dios ey “Helipat-i yu tep eleg meamta ellian ku e henin kapehding ni matekew e kamengintutungaw ni hileng. Yadda etan tuun ippaptek da annel dan elliak et eleg ida mengap-kapyan lawah ey endilli da kebe-ingan, nem man-am-amleng idalli.”

¹⁶ Entanni ey inemung idan lawah ni ispirituh hu ap-apud kebebbleley etan di bebley ni Armageddon hu ngadan tud Hebrew.

¹⁷ Induyag etan ni neikepitun anghel etan neiha-ad di duyu tud kabunyan ey wada dingngel kun ehel ni na-let ni nalpu etan di yuddungngan ni ap-apud Tempol e kantuy “Negibbuh law!”

¹⁸ Nekemkemtang ey kamangkekedyam niya kamangkikidul ey wada kamabungngug ni na-let. Ey nanyegyeg ni naka-let e endi hu henin nunyan nemahhig ni yegyeg neipalpun laputun newad-an ni tuud puyek ingganah nunya. ¹⁹ Nantelu-an ni nebahbah etan nandingngel ni bebley di Babilon, anin idan edum ni etta-teng ni bebley. Ninemnem Apu Dios hu lawah ni impahpahding idan tuud Babilon, et humman binungtan tu et kastiguen tudda. ²⁰ Attukaw ida etan puyek di gawwan baybay niya endi duntug ni kameang-ang. ²¹ Ida kamangkede-hili tuun dallallun heni batun mangkebel-at ni nalpud kabunyan et kapan-iidusin tuu hi Apu Dios tep ya humman ni nemahhig ni ligat ni impaeli tu.

17

Ya neieligan etan biin tuka iggatang annel tun laki

¹ Immali etan hakey ida etan ni pitun anghel ni wada singnged dan duyu et kantun hi-gak ey “Ikay et peang-ang ku hu pengastigun Apu Dios etan ni biin tuka iggatang annel tu. Ya tuka kei-elligi huyyan bii ey ya etan nandingngel ni bebley di kad-an etan ni dakel ni wangwang.

² Emin ida hu ap-apud kebebbleley ey in-ulig da humman ni bii. Ey emin ida tutu-ud kebebbleley e nebuteng idan impainum tu.”

³ Pinhakkey mewan ey newada hu Ispirituh Apu Dios ni hi-gak et ilaw tuwak di desert. Ey wada inang-ang kun hakey ni biin nantakkay di madlang ni heni animal ni anggetakkut hu ang-ang tu. Pitu ulu tu niya hampulu ha-duk tu niya nangketudkan ida annel tun lawah ni ehel ni keang-angan tun tuka la-pahi hi Apu Dios. ⁴ Nambalwasi etan biin madlang niya nan-usal ni dakel ni balituk niyadda nangkinginan batu niya pearl. Wada singnged tun balituk ni basuh e neiha-adan idan lawah ni tuka pehpahding niyadda lawah ni impahpahding idan tutu-un hineul tu. ⁵ Wada neitudek di tuktuk tun neligat ni meamta hu keibbellinan tu e kantuy “Ya nandingngel ni bebley di Babilon hu nengipappangngulun emin ni bibi-in daka iggatang annel da niya hi-gatu nengiu-unnudan idan katuutuun mengippahding ni lawah.”

⁶ Inang-ang ku etan bii ey nebuteng ni kuheyaw ida etan ni tuun Apu Dios ni pinetepetey da tep ya daka pengullug nan Jesus.

Yan nenang-angan kun hi-gatu ey natnga-ak ni peteg et ⁷ kan etan ni anghel ni hi-gak ey “Entan katngam tep e-helen kun hi-gam hu keibbellinan tudda humman ni inang-ang mun bii niya etan animal ni nantakkayan tun pitu ulu tu niya hampulu ha-duk tu. ⁸ Humman ni heni animal ni inang-ang mun mategun nunman ey netey law nunya, nem eleg mebeyyag ey meukkat ali law etan di neku-kuan ni endi pappeg tu hu kadinalem tu et lumaw di kekastiguan tun ingganah. Et metngaddallin peteg hu tutu-ud puyek ni penang-angan da mewan ni nunman e anggetakkut ni animal. Humman ida etan eleg maitudek ngadan da etan di libluh ni neitudekan ni wada biyag dan endi pappeg tu e neitudek dedangngu et han maweda emin eya wadan nunya.

⁹ Ya keibbellinan tu huyya ey dammutun amtaen ni nenemneman. Ya etan pitun ulun nunman ni animal ey humman ida etan pitun duntug ni bebley ni kapan-ap-apui etan ni bii. ¹⁰ Ya hakey mewan ni keibbellinan tu ey humman ida etan pitun ap-apu. Nem neapput ida lima et ya etan meikka-nem hu ap-apun nunya. Meihhullul ali dama etan meikkeppitu, nem nekemtang alin ebuh hu pan-ap-apuan tu. ¹¹ Ya etan heni animal ni wadan nunman, nem endi law nunya ey hi-gatulli meikkewwalun man-ap-apu. Nan-ap-apu lan nunman, tep hi-gatu hu hakey ida etan ni pitun ap-apu, nem anin hi-gatu et umlaw di kalawwin kamekastigu. ¹² Yadda etan hampulun ha-duk ey humman ida hampulun ap-apu, nem eleg ida ni man-ap-apu. Meki-ap-apuddallin nekemtang etan ni heni animal. ¹³ Huyyaddan hampulun man-ap-apu ey nan-iingeh hu wadad nemnem da e iddawat dalli kabaelan da niya kelebengan da etan heni animal. ¹⁴ Dalli gubbaten etan Impah ni Kalneroh, nem apputen tuddalli, tep hi-gatu hu Ap-apun emin ni ap-apu niya hi-gatu Patul idan emin ni patul. Emin ida tuun kameikukkuyyug ni hi-gatu ey humman ida nepili niya kameiddinnel ni impantuu tu.”

¹⁵ Kan mewan etan ni anghel ni hi-gak ey “Ya etan ida wangwang ni inang-ang mun kapanyuyyuddungi etan ni biin tuka pebeyyad annel tu ey humman kakeiddingpatiddan dakel ni tuun nambakbaklang bebley da, ya nahlagan da niya ehel da. ¹⁶ Ya etan hampulun ha-duk niya etan heni animal ni anggetakkut ey humman idalli tuun man-ap-apun anggebe-hel dalli etan bii et ellan dan emin hu wadan hi-gatu niya bebladan da. Petteyen dalli et kanen da laman tu et giheben da genit tu. ¹⁷ Ippahding dalli huyya tep impandadagyum Apu Dios nemnem dan mengippahding ni pinhed tu et emin ida ey iddawat da kelebengan da niya kabaelan da etan heni animal et hi-gatu man-ap-apu ingganah um-amnun emin hu inhel Apu Dios. ¹⁸ Ya etan biin inang-ang mu ey humman neidingpatan etan ni nandingngel ni bebley ni ap-apun emin idan aap-apud kebebbebley.”

18

Ya neapputan ni bebley di Babilon

¹ Negibbuh huyya, ey inang-ang ku mewan hu hakey ni anghel ni nalpud kabunyan. Et-eteng kelebengan tu niya binnangan tu hu puyek. ² Simmekuk ni na-let ey kantuy “Nebahbah! Nebahbah hu bebley di Babilon. Nambalyan law ni dimonyoh niyaddan emin hu nambakbaklang ni lawah ni ispirituh. Emin ida etan sisit ni

kamengngan ni beken ni malinih ey wadadman. ³ Huyya kastigu da tep impambalin dadda katuutuu niyadda ap-apud kebebbeley ni nangkabngang. Emin ida etan kamampambiyahéh niyadda kamampantendad kebebbeley ey ingkedangyan da humman ni kapambebn-gangiddan tutu-udman.”

⁴ Entanni ey wada dingngel kun ehel ni nalpud kabunyan e kantuy “A-allaw kayun tuuk. Hi-yan yu humman ni bebley. Entan pakiliwat yud liwat dadman et eleg kayulli mailegat ni kekastiguan da. ⁵ Tep gullat ni pantu-tu-nip liwat ni tuudman et dinteng tu law hu kabunyan. Ey eleg liwwanan Apu Dios ida humman ni lawah ni kamekapkapyad man e bebley. ⁶ Mekastigudda tep ya lawah ni impenahding da ey mahapul ni mandubli hu kastigu da. Em, mandubli hu kastigu da tep impanliwat dadda edum ni tuu. ⁷ Meidwat ni emin hu ligat ni panlelehanan da tep daka igaggaya hu kinedangyan dan peteg. Kanday wadan emin hu mahapul da niya kanday endilli da keliggatan. Ida kamampahhiya e kanday ‘Beken nak ngun nebalu. Et humman hu, eggak alin hekey hiktami ligat niya lemyung, tep ahwa da-ak ni patul.’ ⁸ Et humman hu, hakey alin aggew et man-iindah ni umdateng hu ligat da. Tep mebissil idalli, wadalli lelemyungan da niya wadalli mettey ni hi-gada. Megihheb ali humman ni bebley tep hi Apu Dios e kamanhuwet ni emin ni tuu ey han- ipahding tun emin.”

⁹ Yadda etan ap-apun nengipenahding ni lawah ni henin impenahding idan tuudman ey umnanginangih idalli niya umlelemyung idallin kegiheban nunman ni bebley. ¹⁰ Eleg idalli meihhehennup tep ya takut dan kekastiguan da et kandalliy “Ahhaahhah humman ni bebley di Babilon! Aeyulah humman ni nandingngel ni bebley. Nekemtang ni ebuh ey attukaw la humman ni bebley!”

¹¹ Anin idalli etan ni kamampantenda et umnanginangih idalli niya umlelemyung idalli tep endi law kaumgatang. ¹² Endilli law ni hekey umgatang ni daka iggatang idan balituk, yadda silber, yadda etan nangkinginan batu, yadda pearl, yadda luput ni nengina, yadda keyew, yadda gumeke, yadda giniling, yadda marble, ¹³ yadda insensoh, yadda mira, yadda lana, yadda kameinum, yadda kennen niyadda nangkinginan kaikkamdug di kennen, yadda newang, baka, kalneroh, kebayyu, kalesah, niyadda himbut, niyaddan emin hu kameiggettang ni wadadman. ¹⁴ Kan idallin kamampanggettang ey “Emin hu kayyaggud ni pinhed ni tuun ellan ni wadad man ni bebley ey attukaw lan emin. Emin kinedangyan niya dayaw eyan bebley ey endi law.”

¹⁵ Eleg idalli meihhehennup ida humman ni kimmedangyan ni kamanggettang etan di bebley, tep ida kaumtakut ni menang-ang-ang ni ligat idan tuudman. Umnanginangih idalli niya umlelemyung ida ¹⁶ et kandalliy “Ahhaahhah humman ni bebley di Babilon! Wada lan emin diman hu nangkinginan balwasi, yadda balituk, yadda nangkinginan batu, niyadda pearl. ¹⁷ Nem ay pinhakkeyey attukaw idan emin humman ni kinedangyan da!”

Emin ida etan kamampanggunnud bapor di baybay niyadda etan wada kalga dad bapor ey eleg idalli meihhehennup. ¹⁸ Tagan dalli nangih ni penang-angan dan ahuk etan ni bebley ni tuka pangkelgabi.

Kandalliy “Endi edum ni bebley ni henin nunya!”¹⁹ Pandep-ulan dalli ulu dan tuttuuyu da, umlelemyung idalli niya umnanginangih ida. Kandalliy “Ahhaahhah! Endi silbitu law humman ni nandingngel ni bebley. Humman ni bebley hu kinedangyanan ida etan ni wada bapor da, nem ay pinhakkeyey attukaw lan emin humman ni kinedangyan dadman.” Humman ali e-e-helen da.

²⁰ Nem hi-gayuddan emin ni wadad kabunyan, hi-gayuddan apostles, prophets niya hi-gayuddan tuun Apu Dios, ey pan-am-amleng kayun nebahbahan tu humman ni bebley. Tep kinastigu law nan Apu Dios ida tuudman tep ya lawah ni impahpahding dan hi-gayu.

²¹ Entanni mewan ey wada hu makewiging ni anghel ni immalan etteteng ni batu et itengba tud baybay, ey kantuy “Henin nunyalli hu kebahbahan ni bebley di Babilon et endilli law tu keang-angan.²² Yadda etan nangkelaing ni man-a-appéh niyadda etan nangkelaing ni manggitalah, yadda etan amta tu mantullaling niyadda etan amta dan mantanguyup ey endilli da kedngelan mewan etan di bebley. Ey endilli law manggunnungnudman niya endilli medngel ni mambeyyudman e bebley.²³ Endilli law an meang-ang mewan ni dilag diman niya endilli law an medngel ni mengahwadman. Humman kastigu da, tep yadda etan kamanggettang ni nalpudman e bebley ey ida kametbal, nem hineuheul dadda tuud kebebbebley.²⁴ Binahbah Apu Dios humman ni bebley di Babilon, tep hi-gada nematey ni emin ida tuun Apu Dios niyadda prophets, anin ida etan edum ni nangketey di puyek.”

19

¹ Negibbuh huyya ey wada dingngel kun heni ngalan dakel ni tuud kabunyan e kanday “Daydayaw tayu hi Apu Dios! Hi-gatu hu kamedeyyaw, tep ya kabaelan tu niya hi-gatu kaumhelaknih.² Dayaw tayu hi Apu Dios, tep makulug niya meandeng hu tuka penuwet. Binahbah tu humman ni bebley tep yadda tuudman hu himmulun ni nangkabngangan idan katuutuud kebebbebley. Em, kinastigun Apu Dios ida bimmebley diman tep pinetepetey dadda bega-en tu.”³ Intekuk da mewan e kanday “Daydayaw tayu hi Apu Dios, tep kaumlaw ni ingganah di ahpat hu ahuk ni kamelpudman ni bebley ni tuka pangkelgabi.”

⁴ Entanni ey nandukkun ida etan epat ni mategu niyadda etan dewampulut epat ni aap-apu et daydayawen da hi Apu Dios e yimmudung di kayuddungin Ap-apu et kanday “Daydayaw tayu hi Apu Dios! Amen.”

⁵ Entanni mewan ey wadalli immehel di kad-an ni yuddungnan ni ap-apu e kantuy “Hi-gayuddan emin ni bega-en nan Apu Dios, emin kayun kamengullug ni hi-gatu, newetwet niya kedangyan, ey daydayaw tayu hi Apu Dios.”

Ya pekihhemulan tayud kasal etan ni Impah ni Kalneroh

⁶ Wada mewan dingngel kun ehel idan dakel ni tuu e heni na-let ni bungug ni kamampey-uk ni danum niya heni bungug ni na-let ni kidul e kanday “Daydayaw tayu hi Apu Dios. Tep hi Apu tayu e Han-ipahding tun emin ey hi-gatu Ap-apun emin.

⁷ Pan-am-amleng itsu niya panggagaya itsun emin, tep nedatngan hu pangkasalan etan ni Impah ni Kalneroh. Nandaddan etan ahwaen tu. ⁸ Neidwatan ni nekangngina niya makablah e kaumhilin ibbalwasi tu.” (Ya neieligan tu etan balwasin makablah ni nekangngina ey humman ida hu kayyaggud ni impahding idan tuun Apu Dios.)

⁹ Entanni ey kan etan ni anghel ni hi-gak ey “Itudek mu e kammuy: Man-am-amleng ida etan tuun neaygan ni mekihemmul di kasal etan ni Impah ni Kalneroh.” Niya kantuy “Huyyaddan inhel Apu Dios ey makulug.”

¹⁰ Nandukkunnak di hinangga tun menaydayaw ni hi-gatu, nem kantuy “Entan tuwak dayaw. Hi Apu Dios hu dayaw mu. Tep begaen nak daman ebuh e henin hi-gam niyadda agim ni kamengu-unnud ni makulug ni impeamtan Jesus. Ya tayu kapengippeennamtain meip-panggep nan Jesus Christo hu nengamtaan tayuddan mekapkapyallin hakey ni aggew.”

Ya etan nantakkay di mablah ni kebayyu

¹¹ Entanni ey in-ang-ang kud kabunyan ey heni neibeghul ey wada inang-ang kun mablah ni kebayyu. Ya etan nantakkay ey humman etan kameingngadnin Makulug niya Kameiddinnel di tuka pehpending. Meandeng hu tuka penuwet ni tuu niya kaumlaw ni an mekiggubbat. ¹² Heni tebal ni apuy hu matetu niya daket hu impenget tu, e humman immatun e ap-apu. Neitudek ngadan tud penget tu, nem endi nengamta, ebuh tu. ¹³ Nekukkuheyaw hu balwasi tu. Ya daka panggeddan ni hi-gatu ey “Ehel nan Apu Dios.” ¹⁴ Yadda etan sindalud kabunyan ni nampantakkay di kebayyun mangkablah ey ida kameikukkuyyug ni hi-gatu. Nampambalwasiddan mangkablah ni malinih. ¹⁵ Wada matedem ni ispadah di bungut tun humman pengapput tuddallin buhul tud kebebbley, et endilli an mengapput ni hi-gatu. Apputen tuddalli et hi-gatulli pan-ap-apu da niya kastiguen tuddalli tep nemahhig hu bunget Apu Dios e Han-ipahding tun emin. ¹⁶ Wada neitudek di balwasi tu niyad heli tun kantuy “Patul ni emin ni patul niya Ap-apun emin ni ap-apu.”

¹⁷ Entanni ey wada inang-ang kun anghel di gawan aggew. Simmekuk et kantuddan sisit ni kamantayyattayyab di gawan kabunyan ey “Kaemung kayun emin ni sisit tep piyestah nan Apu Dios. ¹⁸ Ali kayu et pangkanen yu hu annel idan buhul Apu Dios ni ap-apuddan tuu, yadda ap-apuddan sindalu, yadda etan tuun nangketa-gey saad da, yadda etan kebayyu, anin idan nantakkay, yadda etan himbut niyadda beken ni himbut, yadda etan eta-gey niyadda nangkebabah ni tuu.”

¹⁹ Ey inang-ang ku etan heni animal ni angetakkut niyadda ap-apud kebebbley e neamung idan an mekiggubbat etan ni nantakkay di kebayyu niyadda sindalu tun nalpud kabunyan. ²⁰ Nanggugubat ida ey nengapput etan nantakkay di kebayyu niyadda sindalu tu. Bineludda etan heni animal ni angetakkut niya etan beken ni makulug ni prophet et pambekahen daddad apuy e wada sulfur tu. Ya etan beken ni makulug ni prophet hu nenauhaul idan daket ni tuu tep ya tuka peennang-ang ni kaketngain tuud hinangngab etan heni animal ni angetakkut. Yadda etan tuun nangkehaul ey inebulut dan pemalkaddan malka etan heni animal ni angetakkut et daka daydayawa etan u-ukkul tun kinapya da. ²¹ Humman idan

kamenaydayaw etan ni heni animal ni anggetakkut ey nampalang etan ni nantakkay di kebayyun ispadah tun wadad bungut tu et mangkatey ida et ipepphel idan sisit hu annel da.

20

Ya nebaludan Satanas ni hanlibun toon

¹ Inang-ang ku mewan hu hakey ni anghel ni nelehbeng alid kabunyan e singged tu et-eteng ni takilala et ya alladdu etan ni bitun endi pappeg tu hu kadinalllem tu. ² Dimpap tu etan dragon e humman hu uleg lan nunman e hi Satanas e hi-gatu hu Dimonyoh et ibelud tun hanlibun toon. ³ Bingkah tu etan di bitu et ilekbi tu et ialladdu tu ma-lat eleg an humeuheul ni tuud puyek. Pakkaw melebbah hanlibun toon et han-ali mewan maibukyut ni nekemtang.

⁴ Entanni ey inang-ang kudda hu yuddungngan ni ap-apud kabunyan ni wada kelebengan dan manhuwet. Ey inang-ang ku linnawadda etan ni tutu-un nangkeputul ulu da tep ya da nengipeenamtaan ni ehel Apu Dios niyadda makulug ni impeamtan Jesus. Niya tep eleg da daydayawen etan heni animal ni anggetakkut niya etan u-ukkul tun kinapya da, ey endi neimalkad tuktuk da winu ngamay dan malka tu. Netagwan ida et makiap-apu idan Jesus ni hanlibun toon. ⁵ Yadda etan nekiap-apun Jesus ey hi-gada nemangulun netagwan, tep yadda etan edum ni nangketey ey eleg ida metagwan ingganah nelabah hu hanlibun toon.

Ya keapputan Satanas

⁶ Humman idan nemangulun netagwan ey man-am-amleng ida tep endi kabaelan ni meikkadwan katey ni hi-gada. Hi-gada law padid Apu Dios nan hi Christo niya meki-ap-apuddan Jesus ni hanlibun toon.

⁷⁻⁸ Meibbukyut hi Satanas hedin melebbah hu hanlibun toon, et tu taggan haul ni katuutuud kebebbley e humman idan bebley hu mengeddanan ni Gog niya Magog, tep lawah hu elaw da. Tuddalli panemmungen hu tutu-udman et ida makigubat. Eleg idalli mebillang, tep heniddan kadinakkel ni palnah di gilig ni baybay. ⁹ Nalpuddad kebebbley et likwehen da etan nakappinhed Apu Dios ni bebley ni nanha-adan idan tuu tu, ma-lat gubaten dadda, nem immali hu apuy di kabunyan et pateyen tudda.

¹⁰ Ya etan dimonyoh e hi Satanas ni nenaul ni hi-gada ey neibkah di apuy ni wada sulfur. Yadman dama kad-an etan ni heni animal ni anggetakkut niya etan beken ni makulug ni prophet et panlelehhanan dallidman ni ingganah.

Ya panhuwetan Apu Dios ni tuu

¹¹ Entanni ey wada inang-ang kun et-eteng ni mablak ni yuddungngan ey wada yimmudung diman. Ey endi maptek ey attukaw la hu puyek niya kabunyan, tep endidda law di kad-an tu. ¹² Pinhakkeyey inang-ang kudda etan nangketey lan tuun eta-gey niya nebah hu saad da, kametbal niya eleg, ni kamampan-eh-ehneng di kad-an etan ni yuddungngan ni Ap-apu. Ey inang-ang kudda libluh ni nangkebiklag. Ya etan hakey ni libluh hu neitudkan ni ngadan idan tuun meidwatan ni biyag dan endi pappeg tu. Yadda libluh ni nangkeitudkan ni impahpahding ni tuud puyek ey humman ida

keang-angan ni kehuwetan idan nangketey. ¹³ Nangkeukat idallin emin hu nangketey ni wadad baybay niyad kalawwin netey e dungay et mehuwetan idad hipan impahpahding da. ¹⁴ Et humman ni nambalyan ni patey niya kalawwin netey di dungay ey neibbeng idad apuy e heni lebeng hu kalinakkeb tu, ey humman hu meikkadwan ketteyyan. ¹⁵ Emin ida etan endi ngadan tud Libluh ni neitudkan idan tuun wada biyag dan endi pappeg tu ey neibbeng ida damad apuy.

21

Ya baluh ni kabunyan niya baluh ni puyek

¹ Entanni ey inang-ang ku hu baluh ni kabunyan et ya baluh ni puyek. Neendidda etan nemangulun kabunyan, ya nemangulun puyek niya baybay. ² Inang-ang kun nalpullid kabunyan hu kakkayyaggud ni bebley nan Apu Dios e humman hu baluh ni Jerusalem. Neka-iyayyaggud nan Apu Dios humman ni bebley et heni law biin nambalwasin mangkasal. * ³ Ey wada dingngel kun na-let ni ehel ni nalpu etan di yuddungnan ni Ap-apu e kantuy “Kamekihha-ad law hi Apu Dios idan tuu. Mekibbebley ni hi-gada et pantuu tudda et hi-gatu hu Dios da. ⁴ E-kalen tu law ni emin hu ligat ni tuu tu et eleg ida law mettey, endi law da lemyungan, endi da nengngihan niya endi da pandedgehan diman. Tep nehullulan law ni emin hu wadan nunman ni laputu.”

⁵ Kan etan ni yimmudung ey “Yan nunya ey impebaluh kun emin.” Kantun hi-gak ey “Itudek mu huuya, tep makulug niya kameiddinnel hu nakka e-hela.” ⁶ Kantu mewan ey “Negibbuh law. Hi-gak ey wada-ak dedan ni laputu niya wada-ak alin pappeg tu. Ya tuun na-wew ey iddawtan kun kelebengan tun um-inum ni danum ni endi bayad tun kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu. ⁷ Emin ida etan mengunnud ni intugun ku ey hi-gak hu Dios da niya hi-gada u-ungngak. ⁸ Nem yadda etan eleg mengunnud lan hi-gak tep ya takut da niyadda etan nengiwalleng ni daka pengullug ni hi-gak, yadda lawah daka pehpehding, yadda mangkapetey, yadda nengiulig ni beken da ahwa, yadda maeyak, yadda etan daka deyyawa beken ni makulug ni Dios niyadda mangkaitek ey yad apuy hu lawwan da, e humman meikkadwan ketteyyan.”

Ya etan baluh ni Jerusalem

⁹ Immali hakey ida etan ni anghel ni nangged etan ni duyun neiha-adan ni ligat et kantun hi-gak ey “Ikay et nak itudun hi-gam hu ahwaen etan ni Impah ni Kalneroh.” ¹⁰ Pinhakkey mewan ey inlaw da-ak etan ni anghel di tuktuk ni eta-gey ni duntug et itudu tun hi-gak hu Jerusalem e bebley tun kamangkelpullid kabunyan. ¹¹ Kamammussilak ni dayaw nan Apu Dios humman ni bebley e heni jasper e nenginan batu niya heni crystal. ¹² Nangkehammad niya nangkeita-gey hu tuping tu humman ni bebley. Hampulu et dewwa hu eheb tu. Neipeng ida hanhakkey ni anghel ni mangguwalya etan di hampulut dewwan eheb. Neitudek hu ngadan ida etan ni hampulut dewwan helag nan Israel etan idad eheb. ¹³ Hantetlu hu eheb di nambinbinahil di diman ni bebley di Jerusalem. Tellud appit ni kasimmilin aggew,

* **21:2** 21:2 Ang-ang yu Revelation 21:9 niya 22:17

hantetlud north, yad south niyad kakelinnugin aggew. ¹⁴ Ya tuping ni luhud nunman ni bebley ey neibehwat di hampulu et dewwan batun neitudekan ni ngadan ida etan ni hampulut dewwan apostles etan ni Impah ni Kalneroh.

¹⁵ Ya etan anghel ni nekiungbal ni hi-gak ey wada singnged tun balituk ni tepeng ni pempeng tu etan ni bebley, yadda eheb tu niyadda tuping tu. ¹⁶ Ya etan bebley ey kuwadladuh e nan-ingngeh kalinakkeb tu niya kadinukkey tu. Simpeng etan ni anghel ey dewwan libu et epat ni gatut ni kilometroh hu kadinukkey tu, ya kasina-gey tu niya kalinakkeb tu. ¹⁷ Simpeng tu dama etan tuping ey dewanggatut et hampulut enem ni piyeh. Ya elaw ni impampeng etan ni anghel ey henin kapempeng ni tuu.

¹⁸ Ya neituping etan di bebley ey humman etan nenginan batu e jasper. Ey ya etan bebley ey balituk hu nangkeikapya e kaumhili e heni diggal. ¹⁹ Ya pegnad ni tuping ey nangkamkamdug ni nangkenginan batu e nantutu-nud ni neipegnad. Ya nemangulun neikapya ey ya jasper, et han meikapya sapphire, ya agate, ya emerald, ²⁰ ya onyx, ya carnelian, ya chrysolite, ya beryl, ya topaz, ya chalcedony, ya turquoise, et han manggillig hu amethyst.

²¹ Ya etan hampulut dewwan eheb ey hampulut dewwan pearl hu neikapya. Hanhakkey ni pearl hu neikapyad hakey ni eheb. Ya etan et-eteng ni keltad diman ey balituk ni nemahmah hu neikapya e heni diggal.

²² Endi tempol diman tep eleg mahapul tep wada hi Apu Dios e Han-iphahding tun emin et ya etan Impah ni Kalneroh. ²³ Eleg mahapul hu aggew niya bulan diman tep kadillagiddan dayaw di Apu Dios et ya etan Impah ni Kalneroh. ²⁴ Ya benang nunman ni bebley hu menillag ni dellanen idan kebebbebley. Emin idalli ap-apud kebebbebley ni um-alin mandeyyaw ey peamta da e nalpun Apu Dios ni emin hu dayaw da niya kinedangyan da. ²⁵ Meibebeghul ida hu eheb diman, tep kawwalwal ni kenayun. ²⁶ Emin hu dayaw niya kinedangyan idan kebebbebley niyadda tuud puyek ey i-ali dadman e bebley. ²⁷ Nem endilli an umhegep diman ida etan ni tuun lawah daka pehpehding, yadda etan mangkaitek, yadda nangkabngang, niyadda etan tuun kamengippebabbaing daka pehpehding. Yadda dammutun ebuh ni umhegep diman ey ebuh ida etan neitudek ngadan dad libluh etan ni Impah ni Kalneroh e humman hu libluh ni neitudkan ni wada biyag dan endi pappeg tu.

22

Ya ellian nan Jesus

¹ Impeang-ang mewan etan ni anghel etan wangwang ni kakelpuin danum ni kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu e ya ang-ang tu ey heni crystal tep makalli-neng. Humman ni wangwang ey nalpud kadan Apu Dios niya etan Impah ni Kalneroh et ² mandalan di gawwa etan ni et-eteng ni keltad ni bebley. Wada etan keyew ni kamengidwat ni biyag di nambina-hil ni wangwang e kaumlameh ni pinhakkey ni hambulan. Kamampinhampulut dewwan umlameh ni hantoon. Kai-agah idan katutuud kebebbebley hu bulung nunman ni keyew. ³ Emin ida etan lawah ni eleg pinhed Apu Dios ey endidman ni bebley,

tep yadman hu nan-ap-apuan tu et ya etan Impah ni Kalneroh, et emin idalli etan bega-en tu ey hi-gatu daydayawen da. ⁴ Ang-angen dalli hu anghah tu ey emin ali tuktuk da ey memalkaan ni ngadan tu. ⁵ Endilli law tu kehillengan diman et eleg ali law mahapul hu dilag niya petang, tep hi Apu Dios law hu dilag diman. Ey man-ap-apuddallin ingganah hu tutu-u tu.

⁶ Entanni ey kan etan ni anghel ni hi-gak ey “Huyyan na-na-hel ey makulug niya kameiddinnet. Hi Apu Dios e Apu tayu hu nengipa-hel idan prophets tu niya hi-gatu nengitu-dak etan ni anghel ni an menghel ni mekapkapyallin meba-ba-ba.” ⁷ Immehel hi Jesus et kantuy “Dengel yu eya e-helen ku tep anggegannu law et um-ali-ak. Emin ida etan kamengullug ni neitudek eyad libluh ey man-am-amleng idalli.”

Ya nanggillig ni inhel nan John

⁸ Hi-gak e hi John hu nangngel niya nenang-ang ni emin nunya. Yan nenang-angan ku niyan nangngelan kun emin ni nunya ey nandukkunnak di hinangga etan ni anghel ni nengipeamtaddan nunyan hi-gak. ⁹ Nem kantuy “Entan tuwak dayaw tep nan-ingnehe ita e bega-en nan Apu Dios henidda etan ni agi tayuddan prophets niyaddan emin etan kamengullug ni ehel tun neitudek eyad libluh. Hi Apu Dios hu daydayaw mu.”

¹⁰ Et kantu mewan ey “Entan tu itlu eya na-na-hel ni intudek mu, tep anggegannu law keippahdingan tun emin huyya. ¹¹ Yaddalli etan lawah daka pehpehding ey humman ali pehpehding dan ingganah. Yaddalli kayyaggud daka pehpehding ey humman ali pehpehding dan ingganah.”

¹² Immehel hi Jesus et kantuy “Ang-ang yu tep anggegannu law ey um-ali-ak. I-alik hu panyaggudan yu niya kekastiguan yu meippuun di impahpahding yud puyek. ¹³ Hi-gak hu wada dedan ni laputu niya wadallin kepappegan ni emin. Wada-ak dedan ni nunman, yan nunya niya wada-ak ni ingganah.”

¹⁴ Man-am-amleng idalli etan kamengippenahding ni kayyaggud, tep lebbeng tun meidwatan idallin biyag ni endi pappeg tu niya wada lebbeng dan mengidlan etan di eheb ni bebley. ¹⁵ Nem yadda etan tuun mangkaheul, yadda maeyak, yadda kamengi-ullig ni beken da ahwa, yadda mapetey, yadda etan daka daydayawa hu beken ni makulug ni dios, yadda mangkaitek niyadda etan kamengippenahding ni linggeman ni lawah ey eleg ida mekihha-ad etan di bebley.

¹⁶ “Hi-gak e hi Jesus hu nengitu-dak etan ni anghel ma-lat tu ehelen ni hi-gayud kesimsimbaan yun emin eya impeamtak. Hi-gak hu hakey ni helag David. Niya hi-gak etan madilag ni talaw ni kamangkewa-wa.”

¹⁷ Kan etan ni Ispirituh Apu Dios niya etan ahwaen * ni Impah ni Kalneroh ey “Ikeyuy.” Emin ida etan mengngel nunya ey mahapul daman kanday “Ikeyuy.” Em, emin ida etan nangka-wew ey ali kayu. Abulut yu eya endi bayad tun danum ni kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu.

¹⁸ Hi-gak e hi John hu nengitudek ni emin nunya. Ey e-helen kun hi-gayu e ya tuun e-duman tu huyyan neitudek eyad libluh ey e-duman daman Apu Dios hu ligat tun henin ligat ni na-na-hel eyad libluh. ¹⁹ Ey hedin kullangan ni hakey ni tuu eya neitudek di libluh, man eleg

* 22:17 22:17 Revelation 21:2 niya verse 9

iddawat Apu Dios hu patal tu etan di keyew ni kaum-idwat ni biyag ni endi pappeg tu niya tawid tu etan di bebley ni na-hel eyad libluh.

²⁰ Hi Jesus hu nengipeang-ang ni makulug emin eya wadad libluh et kantuy "Anggegannu law ey um-ali-ak." Et kangkuy "Kayyaggud hedin um-ali ka. Ali ka law e Apu Jesus."

²¹ Pinhed kun meweddan hi-gayun emin hu binabbal ni kamelpun Jesus e Apu tayu. Amen.

Psalms

Ya meippanggep nunyan libluh e Psalms

Huyyan libluh ni Psalms hu neamuamung ni a-appéh ni intudek idan Hebrew ni kamengullug nan Apu Dios. Huyyaddan a-appéh ey meussal ni penaydayaw nan Apu Dios niya umbaddang idan kamengullug ni menaydayaw niya mengun-unnud ni hi-gatun kewa-wawa.

Huyyadda kaia-appéh idan Hebrew ni daka keemmungin menaydayaw nan Apu Dios. Ya edum idan nunyan a-appéh ey daka iddasal ni daka pambeggain Apu Dios ni baddang ma-lat baddangan tuddad ligat da (Psalms 55) winu ma-lat peyaggud tudda hedin ida kamandedgeh. (Psalms 6 et ya 41) Yadda etan edum ey a-appéh ni tuun Apu Dios ni pantuttuyuan tun liwat tu. (Psalms 32, 38, 51 et ya 130) Ya edum ey a-appéh ni penaydayaw nan Apu Dios. (Psalms 113, 117 et ya 145-150.) Ya edum ey tugun idan kamengullug nan Apu Dios et ya elaw ni pambibiyag da. Ya edum ey peamta tu impahding Apu Dios ni nengihwang idan tutu-ud buhul da. (Psalms 18, 81 et ya 107)

Wadadda mewan edum eyad libluh ni Psalms e tuka ene-ehhela hu elaw Jesus Christo et yadda pehding tullin ellian tud puyek, ma-lat peang-ang tu e hi-gatu hu pinilin Apu Dios ni Patul niya mengippaptek ni tutu-u, niya meteguan alid katey. (Iinggeh yu Psalms 22 et ya Acts 4:25-27, 13:33-34) Hi Jesus Christo hu pinutuk Apu Dios ni meipappit tep ya liwat tayu. (Psalms 40:6-8 et yad Hebrews 10:1-10) Inhel mewan Apu Dios e hi Jesus ey mambalin ni Eta-gey ni padi. (Psalms 110 et yad Hebrews 7:17-21) Hi Jesus hu kei-elligan ni 'batu' ni pinilin Apu Dios. (Psalms 118:22-23 et yad Matthew 21:42)

Ya Nemangulun Nunyan Libluh e Psalms

1

(Psalms 1-41)

¹ Man-am-amleng ni peteg ida tuun eleg da u-unnuda hu kaittugun idan lawah ni tuu. Eleg ida mekikillaw idan nunman ni eleg mengun-unnud nan APU DIOS ey eleg da iu-unnud di daka pehding.

² Tep ya ngu daka pan-amlengi ey ya daka pengu-unnudin tugun APU DIOS et kewa-wa-wa niya kahilehileng ey humman hu daka ililingisin eddaeddalen.

³ Ya pambalanan ni daka pehpehding ey panyaggudan ni biyag da et henin etan ni keyew ni simmemel di gilig ni kulukul e eleg mekleng niya makallameh.

⁴ Nem beken ni hanniman hu meippahding idan tuun lawah daka pehding, tep heniddalli ngu degin metel-ap et ihuyaw ni dibdib.

⁵ Et humman hu, yallin kedettengan ni panhuwetan APU DIOS ey eleg tu hehmekadda humman ni tuun lawah daka pehding niya eleg ida mabalin ni mei-dum di tutu-un kaebbulutan APU DIOS.

⁶ Em, mebahbah idalli lawah ni tutu-u, nem hedin yadda etan tutu-un kamengu-unnud ni tugun APU DIOS ey ippaptek tudda.

2

¹ Kele emin di kebebbebley ey wadadda kamengehHING nan APU DIOS? Ey kele na-mu ya daka nenemneman pehding ey yadda endi silbitu?

² Anin idan papatul da niyadda aap-apu da et ida kamandadagyum ni mengehHING nan APU DIOS et ya etan pinutuk tun mampatul. *

³ Kanday “Eleg tayu u-unnuda hi APU DIOS et ya etan pinutuk tun patul ma-lat beken law ni hi-gada hu pan-ap-apu tayu et pappegen tayu nanhimbunan tayun hi-gada.”

⁴ Nem hi Apu Dios e Ap-apud kabunyan ey tuka ngi-ngi-ngii hu planuh dan endi silbitu.

⁵ Entanni ey bimmunget ni hi-gada ey simmakut idan nemahhig ni bunget tu.

⁶ Kantuy “Impayudung kud Zion, e bebley ni nakka panha-adi hu pinutuk kun mampatul di kebebbebley.” †

⁷ Humman ni patul ey kantuy “Peamtak etan inhel APU DIOS ni hi-gak ni kantuy ‘U-ungnga dakan hi-gak. Peamtak ni nunya e hi-gak hi Amam. ‡

⁸ Ibegam ni hi-gak et idwat ku kelebengan mun man-ap-apud kebebbebley eyad puyek.

⁹ Et-eteng ali kabaelan mun man-ap-apun hi-gada niya nelakah pemah-bahan mun hi-gada henin kapemhikin bangan nekapyad pula.’ ”

¹⁰ Et humman hu, hi-gayuddan papatul niya aap-apud kebebbebley, dengel yu ma-lat pan-adlan yu eya e-helen kun hi-gayu.

¹¹ Pan-am-amleng kayun mansilbin APU DIOS ey helipat-i yu et eleg yu ipahding ida eleg tu pinhed.

¹² Ey pengu-unnud kayu etan ni U-ungnga tu, tep hedin eleg yu u-unnuda, man pinhakkeyey umbunget hi APU DIOS et pappegen tu biyag yu.

Yadda etan tuun kamengiddinnel nan APU DIOS ni mengippaptek ni hi-gada ey um-amleng ida.

3

Ya a-appeh David ni meippanggep ni binsikan tun pemetteyan et ni u-ungnga tu e hi Absalom ni hi-gatu

¹ APU DIOS, dakel ida buhul kun neminshed ni memettey ni hi-gak.

² Ya meippanggep ni hi-gak hu daka e-ehhela e kanday “Nanna-ud ni eleg ihhehwang Apu Dios humman ni tuu.”

³ Nem anin ni hanniman hu kanda e APU DIOS, et inamtak e bad-dangan muwak et meihwangngak kayad lawah ni hipan mekapkapyaa. Hi-gam hu kamengippetuled ni hi-gak ey peidaydayaw muwak.

⁴ Hedin nakka mampehemhemmek ni mandasal ni hi-gam ma-lat baddangan muwak, man muka dedngela dasal ku etan di duntug ni kad-an mu.

⁵ Anin ni yan nakka keuggipin kahilehileng et muwak kai-adug, et melinggeppak ni umbangun ni kakkabbuhhan.

⁶ Et humman hu, eggak umtakut idan kalibulibun buhul kud nan-linikweh.

* 2:2 2:2 [1-2] Acts 4:25-26 † 2:6 2:6 Ya Zion ey humman etan bebley David e kandan Jerusalem winu Duntug ni kad-an ni Tempol. ‡ 2:7 2:7 Acts 13:33, ya Hebrews 1:5 et ya 5:5

⁷ APU DIOS, inah ka anhan et baddangan muwak ma-lat meihwangng-gak eyad kapehpehding idan buhul kun hi-gak. Bahbah mudda ma-lat endi inna-nu dan mengippahding ni lawah ni hi-gak.

⁸ Hi-gam e APU DIOS hu kamengippanghel hedini hipa mengapput. Ey idwat mu et anhan hu panyaggudan min emin ni tuum.

4

Ya a-appéh David ni kameunnudin gitalah ni meidwat etan ni kamengipappangnguluddan kaman-a-appéh

¹ Dengel mu anhan hu dasal ku e APU DIOS kun kamengi-ehngeng ni hi-gak. Binenaddangan muwak di hipan ligat ku, et nakka medinnel ni baddangan muwak mewan ni nunya.

² Hi-gayun katuutuu, kele anhan pinhed yun peteg ni pedngelan yuwak? Ey kaw eleg yu issiked ni mengippebehul ni itek ni hi-gak?

³ Nemnem yu huyya: hi APU DIOS ey inappil tudda etan kamengunnud ni hi-gatu ma-lat hi-gada hu pantu-u tu. Ey tuka dedngela dasal ku.

⁴ Helipat-i yu ma-lat anin ni wada bungnetan yu, ey beken humman ni umhulun ni panliwwatan yu. * Ey entan tu liwwan huyya ma-lat anin ni yan keuggipan yu ey nemnemnemen yu.

⁵ Pandinel kayun APU DIOS ey iappit yu hu lebbeng tun kamei-appit ni hi-gatu.

⁶ Wadadda hu edum ni tuun kanday “Hipalli na-mu memaddang ni hi-gatsu?”

Et humman hu, peang-ang mu anhan hu binabbal mun hi-gami e APU DIOS.

⁷ Nem ya kakulugan tu ey et-eteng hu amleng kud panyaggudan kun indawat mu nem ya amleng idan tuun dakel inggaud da niya dakel hu meinum ni kinapya da.

⁸ Nakka mekallinggep, et humman hu nakka maka-uggip ni hileng, tep inamtak e wada ka e APU DIOS ni kamengippaptek ni hi-gak.

5

Ya a-appéh David ni kameunnudin tullaling ni meidwat etan ni kamengipappangnguluddan kaman-a-appéh

¹⁻² APU DIOS, dengel mu anhan hu dasal ku et ipaptek muwak di nakka panligligasi, tep hi-gam ni ebuh e Patul ku niya Dios ku hu nakka pambeggain baddang.

³ Kekakkabbuhhan ey muka dedngelan nakka umdasadasal ni hi-gam ni hinehhegged ku hu hipan ihhumang mud nakka ibbagad dasal ku.

⁴ APU DIOS, eleg mun hekey pinhed hu lawah, et humman hu, anin ni ekket ni kapanliwwasin tuu et eleg mu ebbuluta.

⁵ Eleg mabalin ni um-alidda kamampahhiyyan tuud kad-an mu ey angebe-hel mudda etan kamengapkapyan lawah.

⁶ Bahbahren muddalli hu maitek ni tuu ey angebe-hel muddan peteg hu mapetey niya maheul ni tuu.

⁷ Nem himmek muwak ngu tep ya impeminhed mu et mukun dammutun daka daydayawen ni hi-gak di Tempol ni muka panhahha-adi.

* 4:4 4:4 Ang-ang yud Ephesians 4:26

⁸ APU DIOS, dakel ni peteg hu buhul ku, et humman hu, baddangi muwak anhan et itudum hu pinhed mun pehding ku.

⁹ Eleg idan hekey meiddinnel hu buhul ku, tep endi hu makulug ni daka e-hela niya ebuh hu pemahbahan dan edum dan tuun daka nenemneman pehding. Ya bungut da ey kamei-ellig etan di eleg matengeb ni kulung e kamanhemmy, tep lawah hu daka heppita.

Daka he-ula edum dan tuu. *

¹⁰ APU DIOS, kastigum ida humman ni tuu ey pambalin mun kebahahan da hu hipan lawah ni daka nemnemneman ippahding. Degyun mudda et lumaw idad lawwan da, tep nemahhig hu ngehay dan hi-gam, et ebuh hu panliwwatan ni daka pehpehding.

¹¹ Nem yadda etan tuun neminhed ni hi-gam et ebuh kan daka iddinel ni da keihhikkugan ey daka ia-appeh hu daka penaydayaw ni hi-gam. Et humman hu, ipaptek mudda ma-lat man-an-anladda.

¹² APU DIOS, panyaggud mudda etan tuun daka paka-u-unnuda hu pinhed mu, ma-lat penang-angan dan impeminhed mun kamei-ellig di happiyyaw ni kaihhanid buhul.

6

Ya a-appeh David ni kameunnudin gitalah ni meidwat etan ni kamengipappangguluddan kaman-a-appeh

¹ APU DIOS, entan tuwak anhan ibubbunget niya entan tuwak anhan kastigu tep ya ni bunget mun hi-gak.

² Nem hemek muwak niya pa-let muwak kumaddan, tep iyyadyan nemahhig ni kimmappuyyak, et endin hekey law hu elet ku.

³ Ey nemahhig ni kamemunnununu hu nemnem ku, et nakka pekdag law hehheged ni pemaddangan mun hi-gak, nem ay pigantu na-mu e APU?

⁴ APU DIOS, hemek muwak anhan et umli kan memaddang ni hi-gak ma-lat meihwangngak eyad ketteyyan ku!

⁵ Eggak pinhed ni umlaw di dungay, tep endi hu kamannemnem ni hi-gam niya endi hu kamengidaydayaw ni hi-gam diman.

⁶ Kimmappuy hu annel ku tep ya palapalak kun kahilehileng ey nemahhig ni kame-bel hu abek kun lewak.

⁷ Eggak law um-aang-ang, tep limmetuk hu matak ni nangingalih kud kapehpehding idan buhul kun hi-gak.

⁸⁻⁹ Hi-gayuddan tutu-un lawah hu tuka pehpehding, pampenga-allaw kayu, tep dingngel APU DIOS hu nangih ku niya nakka pampehem-mehemmekid dasal kun nakka pambeggain baddang tu ey inamtak e baddangan tuwak.

¹⁰ Et humman hu, emin idalli buhul ku ey mebe-ingan idad keapputan da, et medegyun idalli.

7

Ya a-appeh David ni in-a-appeh tun APU DIOS meippanggep nan Kush e helag Benjamin

¹ Hi-gam e APU, e Dios kun nakka keihhikkugi, baddangi muwak anhan, et meihwangngak ida eyad buhul kun kamemmemdug ni hi-gak.

* 5:9 5:9 Romans 3:13

² Tep hedin eleg muwak baddangi et dedpapien da-ak ni hi-gada, man illaw da-ak di neitlun endi umbaddang ni hi-gak, et da-ak bena-nuten diman, henin kapehding ni layon.

³⁻⁴ AP-APU e Dios ku, hedin wada impahding kun lawah di edum kun tuu, winu wada hineul kun gayyum ku, winu wada piniliw kun limmun buhul ku,

⁵ man anin ni padpap muwak idan buhul ku, et anin ni petteyen da-ak. Ey anin ni diman nak et mena-yun nak ni meippullay di puyek, hedin wada impahding kun heniddan nunya.

⁶ APU DIOS, entan tu pakdag i-ineng, nem kahegag ka et baddangan muwak ma-lat penang-angan idan buhul kun bunget mun hi-gada. Ipahding mu hu kelebengan mun neipuun di kinalimpiyuh mu.

⁷ Amung muddan emin hu katuutuud kebebbebley, et hi-gam hu pan-ap-apu dan emin, anin ni itten kad kabunyan.

⁸ APU DIOS, hi-gam ni ebuh hu huwet ni emin ni tuud kebebbebley. Et humman hu, pinhed kun peamtam e endi bahul kun hi-gam e Keta-ta-geyyan ni APU, tep endi impahding kun lawah ni nak pambehhulan.

⁹ APU DIOS, hi-gam hu kekakkayyaggudan ey hi-gam ni ebuh nengamta hedin kayyaggud winu lawah hu wadad nemnem ni tuu. Et humman hu, pasiked mu anhan hu lawah ni kapehpehding idan tuun eleg mengu-unnud ni hi-gam, nem idwat mu panyaggudan idan kamengu-unnud ni hi-gam.

¹⁰ Hi-gam, e APU DIOS hu nakka iddinel ni mengippaptek ni hi-gak, tep muka ihehwang ida kamengu-unnud ni hi-gam.

¹¹ Limpiyuh hu muka penuwet, et inamtak e nanna-ud ni kastiguen mudda tuun lawah daka pehpehding.

¹²⁻¹³ Hedin eleg mantuttuyyu hu tuun lawah ni tuka pehpehding, man nandaddan hi APU DIOS ni mengastigun hi-gatu. Et ta-liden tu ispadah tu ey iddaddan tu almas tu niya kamantetebbel ni panetu.

¹⁴ Ya tuun lawah hu tuka pehpehding ey lawah dama hu wadad nemnem tu. Ya hauhaul niya pemahbahan tun edum tun tuu hu tuka nenemneman pehding.

¹⁵ Nem humman ni tuun ya lawah hu tuka nenemnema ey humman ngu hu memahbah ni hi-gatu, et heni nakna ngud kinapya tun bitu.

¹⁶ Emin hu lawah ni impahpahding tu niya tuka nemnemneman ippahding di edum ni tuu, ey mambangngad ni meipahding idan hi-gatu.

¹⁷ Hedin ngun hi-gak, man nakka mansalamat nan APU DIOS tep ya kakinayyaggud ni peteg ni tuka pehding. Ey ia-appah ku hu nakka penaydayaw ni ngadan tu e Keta-ta-geyyan ni APU.

8

Ya a-appah David ni kameunnudin gitalah ni meidwat etan ni kamengipappangguluddan kaman-a-appah

¹ APU DIOS e Ap-apu mi, kameang-ang hu kasina-gey mud emin di hipan wadad puyek. Ya muka keidaydayawi ey endi kei-ingnehan tu, tep anin di kabunyan et hi-gam hu kameiddeyyaw.

² Anin idan u-ungnga niyadda geggellang et netuttudduan idan kayyaggud ni pandaydayaw ni hi-gam. * Ey gapu tep ya et-eteng ni

* 8:2 8:2 Ang-ang yu hu Matthew 21:16

kabaelan mu ey nelakah mun pesikkeed hu ngehay idan buhul mu et meapput ida.

³ Hedin intangaw kud kabunyan, et inang-ang ku hu lintum ni bulan niyadda bittuwen ni inha-ad mud neiha-dan da,

⁴ ey kangkud nemnem kuy kaw hipa ngu anhan ida tuu et mudda kanemnemnema niya mudda kaipapaptek?

⁵ Lintum idan nebababah ni ekket nem yadda anghel, nem nekem-tang ni ebuh. Ey impedaydayaw mudda,

⁶ niya pinutuk muddan pan-ap-apun emin ni lintum, †

⁷ heniddan kalneroh, yadda baka, yadda edum ni kaman-ayyam di puyek,

⁸ yadda sisit, yadda deleg niyadda edum ni kaman-ayyam di baybay.

⁹ APU DIOS e Apu mi, makulug ni kameang-ang di emin ni hipan wada eyad puyek hu kasina-gey mu.

9

Ya a-appeh David ni meidwat di kamengipappangngulun a-appeh. Huyyan a-appeh ey kei-ingneh tu etan a-appeh ni kantuy "Ya neteyyan ni lakin u-ungga."

¹ APU DIOS, daydayawen dakan hi-gak di puhuk niyad nemnem ku. Ey peennamtak di emin hu kakinayyaggud ni impahding mu.

² Nakka man-am-amleng gapuh ni hi-gam, et nakka ia-appeh hu nakka penaydayaw ni hi-gam e Apun Keta-ta-geyyan.

³ Hedin hi-gam hu nekihanggad buhul ku, man neala ni netukkad ida ni netey ida.

⁴ Hi-gam ey limpiyuh ka niya neiptek ni emin hu muka panhuwet, et humman hu, impeang-ang mu e endi bahul ku.

⁵ Nem hedini yadda etan tutu-ud kebebbebley ni lawah daka pehpehding ni eleg mengu-unnud ni hi-gam ey kammuy nambahul ida, et kastiguen mudda et meliwwan idallin ingganah.

⁶ Impeka-apput mudda buhul mi ey nambahbah mu bebley da, et meliwwan idallin ingganah.

⁷ Nem hi-gam, e APU DIOS, ey patul kan ingganah et itten kad yinudungan mun manhuwet di emin.

⁸ Meandeng muka panhuwet ey limpiyuh muka pehding ni man-apu.

⁹ APU DIOS, hi-gam hu kakeihhikkugiddan kamanhelheltap ey hi-gam hu kaumbaddang hedini wada ligat.

¹⁰ Emin ida kamengu-unnud ni hi-gam, e APU DIOS, ey hi-gam hu daka iddinel, tep eleg mu iwwaklin hu tuun kamambeggan hi-gam ni mahapul tu, nem muka pekahhengguda.

¹¹ Emin itu, ia-appeh tayu hu penaydayaw tayun APU DIOS e Ap-apud Zion ey peamta tayuddan katuutuu hu kayyaggud ni impahpahding tu.

¹² Tep eleg tudda liwwana hu tutu-un kamanligligat ey tudda kabad-dangi hu kamambeggan baddang ni hi-gatu, nem kastiguen tudda hu mapetey.

¹³ Hemek muwak anhan e APU DIOS et baddangan muwak eyad kapehpehding idan buhul kun hi-gak. Ipaptek muwak ma-lat eggak matey

† 8:6 8:6 [4-6] Hebrews 2:6-8

¹⁴ ey ma-lat wada inna-nu tun nak penaydayawan ni hi-gam di hinanggaddan dakel ni tuud Jerusalem niya ma-lat wada inna-nu tun pengippeang-angan kun am-amleng kud nengihwangan mun hi-gak di lawah.

¹⁵ Yadda tuun eleg mengu-unnud nan APU DIOS ey humman ni eleg da pengu-unnudi hu umhulun ni kebabbahan da, et henidda etan ni tuun nakna ngud kinapya tun bitu.

¹⁶ Impeang-ang APU DIOS hu kinaDios tud kinalimpiyuh ni tuka pehding ni manhuwet. Et mukun, humman idan tutu-u ey meknadda ngud bitun kinapya da.

¹⁷ Emin ida tuun lawah daka pehpehding ey nanna-ud ni mena-yun idad dungay, tep yadman dedan hu lawwan idan tuun kahing nan APU DIOS.

¹⁸ Nem yadda newetwet ni tutu-u ey eleg ida mannananeng ni meliwwan, tep dewwaten dalli daka namnamaha.

¹⁹ APU DIOS, ipahding mu hu pinhed mu ey entan tu iebulut ni wada tuun an manla-pah ni hi-gam. Huwesim ida tuun kahing ni mengu-unnud ni hi-gam et ehelen mu kastigu da.

²⁰ Peang-angim idan tekkutan da ma-lat pengamtaan da e tuuddan ebuh.

10

Ya a-appeh David meippanggep ni kalinimpiyuh

¹ APU DIOS, kele anhan kaka meiddawwin hi-gami ey kaka mantellu hedin wada ligat mi?

² Ida kamampahhiya hu tutu-un lawah daka pehpehding ey daka panligligat hu nangkewetwet. Ang-ang mu et emin hu lawah ni daka nenemneman ippahding di edum ni tuu ey hi-gada ngu hu keippahdingan tu.

³ Daka ippahhiyya hu lawah ni daka amyawi ey daka tettebaladda hu neagum ni tuu niya lawah hu daka e-helan meippanggep ni hi-gam e APU DIOS.

⁴ Humman idan tuu ey eta-gey hu daka pannemnem ni annel da et kahing idan mengu-unnud ni hi-gam. Kanday endin hekey hu bilang mu.

⁵ Nem ay kayyaggud ni-ngangu hu kapambalinin emin ni daka pehding. Nem eleg da han-awat hu elaw ni pengastigum ni hi-gadan edum alin aggew. Ey daka lalamhiha hu buhul da.

⁶ Kandad nemnem day "Kakkayyaggud ni emin hu pambalanan ni mika kapkapyaa ey nanna-ud ni endi mi panliggatan."

⁷ Ebu hu idut, * ya itek niya tenattakut ni wadad bungut da. Neidadaddan dedan emin di bungut da hu hipan lawah ni daka e-hela.

⁸ Ida kamantattallud engeenget di gilig ni bebley ni daka pambeb-bettakin tuun pinhed dan petteyen, anin ni endi bahul nunman ni tuu. Ida kamansissi-im et yadda etan tuun endin hekey kabalanan dan mengibleh hu daka pupputukan petteyen.

⁹ Henidda etan ni layon ni kamantattallun kamanhehhegged ni lingge-man ni animal ni dedpapan tu. Henidda dama etan ni kamandedweng e hedin dimpap tu hu dinweng tu, man tuka pan-ibsik lad pengi-ennamutan tu.

* 10:7 10:7 Romans 3:14

¹⁰ Naka-let ida, et humman hu, endi mabalin ni ippahding etan ni daka dedpapa, tep endi kabaelan da. ¹¹ Humman idan tuun lawah daka pehpending ey kanday “Eleg hengngudan Apu Dios hu tayu kapehpending, tep beken ni hi-gatsu hu tuka hellipat-i.” Huyya hu daka penghel, tep kanda na-mu ngu nem eleg han-ang-ang idan APU DIOS.

¹² APU DIOS, nemnem mudda anhan etan tuun daka panlelehmani ligat da ey kastigum ida etan tuun lawah daka pehpending. ¹³ Kele namuy dammutun pihhulen dakaddan tutu-un lawah daka kapkapyaa? Ey kanda ni-nganguy “Eleg tuwak kastiguan Apu Dios.”

¹⁴ Nem inamtam e APU DIOS ey muka ang-ang-anga hu daka pehpending ni mengippehelheltap ni edum dan tuu, et humman hu, kastigum ida. Hi-gam hu kapandinneliddan angehemmek ni tuu ey hi-gam hu kamengi-ehneng idan nangkepu-hig, tep hi-gam hu kaumbaddang ni hi-gada.

¹⁵ APU DIOS, ekal mu hu hipan kabaelan idan tuun lawah daka pehpending et kastiguen mudda ma-lat mepappeg humman ni daka pehpending.

¹⁶ APU DIOS, mannananeng ni hi-gam hu patul. Pea-allaw mudda eyad bebley mu emin hu tuun hin-appil hu dios ni daka daydayawa.

¹⁷ APU DIOS, muka dedngela hu dasal idan angehemmek ni tuu, et mukun inamtak e ellubyagen muddad daka panhelheltapi.

¹⁸ Muka hehmekadda hu tuun kamanligligat ey muka i-ehneng ida nangkepu-hig, et mukun inamtak e ippaptek mudda et eleg petattakut idan tuun lawah daka pehpending.

11

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ Hi APU DIOS hu nakka keihhikkugi. Et humman hu, hi-gayuddan tuu, entan tuwak itu-dak di duntug ni an mantelludman e henin sisit.

² Ey anin ni kanyuy “Wadadda mannuman hu lawah ni tuun nambetak ni memettey idan kayyaggud ni tuu,” et eggak umtakut.

³ Em, eggak umtakut anin pay ni kanyuy “Endi damengu hu kabaelan idan kayyaggud ni tuun umbaddang eyad puyek, tep endi hu ustuh ni linteg ni meunnud.”

⁴ Eggak nisi umtakut, tep ya kakulugan tu, immen hi APU DIOS di yinudungan tud kabunyan e daitsu kauh-uhdungin emin ni tuu, anin ni attu hu kad-an tayu. Ey inamta tu hu hipan kapehpending ni tuu.

⁵ Et tuka hellipat-i kapehding idan kayyaggud niya lawah ni tuu. Anggebe-hel tudda emin hu mangkabunget ni tuu.

⁶ Et humman hu, peelli tullu hu kamantetebbel ni apuy niya maka-atung ni dibdib etan idad lawah ni tutu-u et kastiguen tudda.

⁷ Hi APU DIOS ey limpiyuh ey nakappinshed tudda hu tuun kayyaggud hu daka pehpending. Et humman hu, mekihha-ad idallin hi-gatun edum ni aggew.

12

Ya a-appeh David ni kameunnudin gitalah ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ APU DIOS, baddangi dakemi anhan, tep iyyadyan hahhakkey ida law hu makulug ni kamengu-unnud ni hi-gam. Endi hakey ni dammutun pandinnelan, tep wada hakkeyey maitek ida.

² Anin ida etan ni nantatakdul baley da et ida kamanhinlalangkak. Manud hinangga da, tep kakkayyaggud hu daka e-hela, nem ya kakulugan tu ey lawah hu wadad nemnem da.

³ Paineng mudda humman ni tuu et isiked dan mampahhiya

⁴ tep kanday “Han-ipahding tayu hu hipan pinhed tayu, tep mahepit itsu. Endin hekey hu tuun an mengippeinneng ni hi-gatsu.”

⁵ Nem kan APU DIOS ey “Inang-ang ku hu kapanligligasiddan anggehennemek niya newetwet ni tutu-u ey dingngel ku palak da tep ya kapehding ni edum dan tuun hi-gada. Et humman hu, um-ali-ak et ihwang kudda, tep humman hu nebayag ni daka hehheggedan pehding ku.”

⁶ Emin hu muka e-helan pehding mu e APU DIOS ey kaum-amnu, et mukun endi dewadewad hipan muka e-hela. Kamei-ellig etan di silver e hedin ineyug ni nangkappitu, man nemahmah law hu kametdai.

⁷⁻⁸ Nem anin ni attun bebley et dakel ida hu tuun ebuh hu lawah ni pinpinhed dan pehpehding ey katettebaladdan edum dan tuu. Et humman hu, ipaptek dakemi anhan ni tuum ni kamengu-unnud ni hi-gam e APU DIOS ma-lat meihwang kamin ingganah di hipan lawah ni daka pehpehding.

13

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ APU DIOS, kaw e-wayen muwak ni ingganah? Pigan tu penengngudan mun hi-gak?

² Pigan tu hu kepappegan eyan kakemunnumunnuin nemnem ku? Ey kaw kewa-wa-wan umlelemyungngak katteg ngu? Entan tu anhan iebulut ni apputen da-ak ni ingganah idan buhul ku.

³ APU DIOS, uhdungi muwak anhan et dengelen mu dasal ku. Ey pambanggad mu elet ku e Dios ku ma-lat eggak ni matey.

⁴ Ipaptek muwak anhan ma-lat eleg mabalin ni da-ak apputen idan buhul ku et eleg idalli man-am-amleng ni nengapput ni hi-gak.

⁵ APU DIOS, nakka medinnel e nehammad hu impeminhed mun hi-gak niya nakka man-am-amleng, tep inamtak e baddangan muwak et meihwangngak di pehding idan buhul ku.

⁶ Impeang-ang mu hu kakinyayyaggud mun hi-gak, et humman hu, nakka i-ena-appeh hu nakka penaydayaw ni hi-gam.

14

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ Yadda tuun endi nemnem da ey kanday “Endi hu Dios.” Lawah ni peteg hu wadad nemnem da niya lawah daka pehpehding. Endin hekey ni hi-gada hu kayyaggud tuka pehding.

² Kauh-uhdungiddan APU DIOS di kabunyan hu tuud puyek ma-lat ang-angen tu hedin wadan hi-gada hu nenemneman ni ihik ni mengeddal niya mengantan hi-gatu.

³ Nem endi, tep emin tuu ey inwalleng da hi APU DIOS et mambalin idan lawah. Et mukun endin hekey hu tuun kamengippahding ni kayyaggud.*

⁴ Kan APU DIOS ey “Endi nemnem idan tuun kamangngenghay ni hi-gak niya endin hekey ni hi-gada hu kamandasal ni hi-gak. Ya daka pehpending ey daka pilliwa limmuddan tuuk.”

⁵ Nem nemahhig ali takut dan hakey ni aggew ni penang-angan dan kapekabbaddangin Apu Dios ida kamengu-unnud ni hi-gatu.

⁶ Kaiggeb-at idan lawah ni tuun memahbah ni planuh idan anggehem-mek ni tuu, nem ippaptek idan APU DIOS.

⁷ Nakka iddasadasal e hakey alin aggew ey wada melpud Zion ni mengihwang ni hi-gatsun helag Israel di buhul tayu. Yan nunman alin aggew ey man-am-amleng itsun peteg, tep peyaggud daitsun APU DIOS.

15

Ya a-appeh David

¹ APU DIOS, inamtak et yadda etan dammutun mekihha-ad niya mengidaydayaw ni hi-gam di duntug mud Zion

² ey ebuh ida etan tuun kamekangngu-unnud ni pinhed mu niya limpiyuh hu tuka pehding niya tuka heppita.

³ Humman idan tuu ey eleg da e-hela hu lawah meippanggep ni edum dan tuu ey endi lawah ni daka pehding ni edum da niya eleg da tumtumbuka hu sinakdul da.

⁴ Daka tettebala hu tutu-un kamakangngu-unnud nan APU DIOS, nem anggebe-hel dadada hu kahing ni hi-gatu. Ey daka peamnun ippahding emin hu daka e-helan pehding da, anin ni panligligatan da.

⁵ Eleg da peteppat hu daka peuttang ni pihhuh da niya eleg da ebbulutan mebeyyadan ni mantistigun itek ma-lat mabehulan hu endi bahul tun tuu.

Yadda henin nunya tuu ey mekihha-ad idallid kad-an APU DIOS ni ingganah.

16

Ya dasal David

¹ Apu Dios, ang-ang mu anhan ma-lat endi lawah ni an meippahding ni hi-gak, tep hi-gam hu nakka iddinel ni mengippaptek ni hi-gak.

² Kangku APU DIOS ey “Hi-gam hu Apuk, inamtak e emin hu hipan kayyaggud ni wadan hi-gak ey nalpun hi-gam.”

³ Nakka tettebala ida etan kamekangngu-unnud nan APU DIOS ey nakka um-amleng ni mekikkillaw ni hi-gada.

⁴ Yadda tuun kamenaydayaw ni edum ni dios ey me-duman hu ligat da. Eggak ngu meki-dum ni hi-gadan man-appit ey eggak daydayawa dios da.

⁵ Hi-gam ngun ebuh, e APU DIOS hu kakelpuin emin ni mahapul ku. Et humman hu, melinggeppak tep muwak kaippaptek.

⁶ Kamei-ellig di impatewidan muwak ni kakkayyaggud ni puyek tep impeyaggud mun peteg hu neitu-wan ku.

* 14:3 14:3 [1-3] Romans 3:10-12

⁷ Nakka daydayawa hi APU DIOS, tep tuka ituttuddun hi-gak hu kayyaggud ni pehding ku. Anin ni nakka pambakbaktadin hileng et tuka penemnem ni hi-gak ida tugun tu.

⁸ Ey inamtak e wadan hi-gak hi APU DIOS ni kenayun, et humman hu nakka makaddinnel ni tuka pemaptek ni hi-gak.

⁹ Et humman hu, nakka man-am-amleng et nakka itektekkekuk hu nakka penaydayaw ni hi-gam e APU DIOS, tep nakka makaddinnel e tegguan muwak alin ketteyyan ku.

¹⁰ Tep inamtak e Apu et eleg muwak na-yunad kulung, tep eleg mu pinhed ni nak mebwel di diman, tep pinutuk muwak ni bega-en mu. *

¹¹ Impeamtam ni hi-gak e tegguen muwak ni ketteyyan ku. Et nakka man-am-amleng tep wada kan kenayun ni hi-gak niya tep wada-ak alid kad-an mun ingganah. †

17

Ya dasal David

¹ APU DIOS, dengel mu anhan eya dasal ku, tep beken ni itek, ma-lat ya limpiyuh hu maipahding ni hi-gak. Em, baddangi muwak anhan.

² Peamtam anhan e endi hu bahul ku, tep inamtam hu limpiyuh.

³ Inamtam hu wadad puhuk niyad nemnem ku. Anin yan hileng et pinenatnaan mu hu elaw ku ey endi mu himmak ni nak nambahulan niya endi hu lawah di nemnem ku. Em, tep nakka hellipat-i ma-lat endi nak panliwwatan di nakka e-hela.

⁴ Inu-unnud ku tugun mu et eggak ipahding hu kapehding idan tuun mabunget.

⁵ Ey impannananeng kun nengu-unnud ni hi-gam et endi nak impangil ni tugun mu.

⁶ Apu Dios, inamtak e muka dedngela hu dasal ku, et humman hu, dengel muwak, et ipahding mu anhan hu nakka ibbagan hi-gam.

⁷ Peang-ang mu hu eleg melumman ni impeminhed mu et ihwang muwak. Hi-gam ni ebuh hu kabaelan tun memaddang idan kamambeggan baddang ma-lat endi lawah ni ippahding idan buhul dan hi-gada.

⁸ Adugi muwak anhan e nakappinhed mu e kamei-ellig ni hephepan muwak ni payak mu,

⁹ ma-lat endi lawah ni ippahding idan mapetey ni buhul kun nenalikub ni hi-gak.

¹⁰ Humman idan buhul ku ey endin hekey hemek da niya nemahhig hu daka pampahhiya.

¹¹ Anin ni attu lawwan ku et ida kamei-unnuunnud ni hi-gak, tep da-ak kahellipat-i ma-lat depapen da-ak.

¹² Henidda neu-upan layon ni kamantattallun kamenehhegged ni hi-gak, ma-lat pambi-kien da-ak.

¹³ APU DIOS, kahegag ka, et hi-gam hu mekihhangga eyaddan buhul ku et apputen mudda. Usal mu ispadah mu et ihwang muwak di pehding ida eyan lawah ni tuu.

¹⁴ Em, baddangi muwak anhan ma-lat meihwangngak di kapehpehding ida eyan tuun ebuh eya wadad puyek ni daka gagamgami.

* 16:10 16:10 Acts 13:35 † 16:11 16:11 [8-11] Acts 2:25-28

Kayyaggud hedin kastiguen mudda, et heltapen da etan in-eng-eng mun panlelehhanaan da. Ey kayyaggud hedin anin idan u-ungnga dadda niyadda inap-apu da et manhelheltap ida dama.

¹⁵ Nem hedin ngun hi-gak, man nakka makaddinnel e ang-angen dakalli, tep hi-gam hu inu-unnud ku. Em, um-amlengngak alin menang-ang ni hi-gam ni bengngunan ku.

18

Ya a-appeh David e bega-en APU DIOS ni meidwat etan ni kamengipap-pangngulun a-appeh. Huyya hu in-a-appeh tu eman ni nengihwangan APU DIOS ni hi-gatud buhul tu e hi Saul niyadda etan edum ni buhul tu.

¹ APU DIOS, nakappinhd daka. Hi-gam hu kakelpuin elet ku.

² Hi-gam e hi APU DIOS e Dios ku hu kamengippaptek ni hi-gak. Hi-gam hu kamei-ellig di batun nakka keihhikkugin kamengihwang ni hi-gak. Ey hi-gam hu kamei-ellig ni happiyaw ku.

³ Hi-gam e APU DIOS hu nakka pandasali, tep muwak kabaddangi et nakka meihwang di lawah ni kapehding idan buhul ku. Et humman hu, lebbeng tun meidaydayaw ka.

⁴⁻⁵ Lawah hu neipenahding ni hi-gak, et humman hu, kenayun ni nakka hanghangгаа hu ketteyyan ku et heni kamanhehhegged hu kulung ni hi-gak.

⁶ Et mandasallak nan APU DIOS e Dios ku tep nemahhig ni nakka meligligasid kameippenahding ni hi-gak ey dingngel tud Tempol tud kabunyan hu asal ku et baddangan tuwak.

⁷ Impeang-ang APU DIOS hu bunget tuddan buhul ku et paeli tu hu nemahhig ni yegyeg ey kamandeldelyun hu puyek et anin idan duntug et neigiwwed hu sinuunan da.

⁸ Heni kaman-a-ahhuk hu eleng tu niya heni kamangkeukkat di bungut tu hu kamantettebbel ni ngimmalab ni apuy tep ya bunget tuddan buhul ku.

⁹ Imbeghul tu kabunyan et kamangkeleh beng ali ey kameang-ang hu andeket ni kulput di daul ni heli tu.

¹⁰ Entanni ey nantakkay di anghel et ityab ida lan dibdib.

¹¹ Impan-enget tud nanlinikweh di kad-an tu ey liniktuban daman andeket ni kulput ni kamengi-lin udan.

¹² Nandaggah hu heyaw tud andeket ni kulput et pinhakkeyey kamangkekyam ey kamangka-gah ali dallallu.

¹³ Entanni ey immehel alid kabunyan hi APU DIOS e Keta-ta-geyyan ey heni kidul hu ehel tu.

¹⁴ Nampana tudda buhul tu et mangkawehit ida niya impaeli tudda hu kedyam et mamsik ida.

¹⁵ Ey gapuh ni nemahhig ni bunget tuddan buhul tu ey nebudihan hu dalinat ni baybay et ya sinuunan eyan puyek.

¹⁶ Heni nanyuung alid kabunyan et guyuden tuwak di edallem ni danum.

¹⁷ Inhewang tuwak idad buhul kun et-eteng ni peteg kabaelan da nem hi-gak. ¹⁸ Yan eman ni wada ligat ku ey immalidda buhul kun mengubbat ni hi-gak, nem binaddangan tuwak nan APU DIOS.

¹⁹ Em, binaddangan tuwak et ihwang tuwak tep kaum-amleng ni nakka pehpehding.

²⁰ Tuwak kaiddawsin panyaggudan ku tep neiptek hu nakka pehding ey endi bahul ku.

²¹ Eggak ngehayen hu AP-APU e Dios ku, tep inu-unnud kudda tugun tu.

²² Tep nakka nemnemneman emin hu tugun tu et endi nak kinehing.

²³ Inamta tun endi bahul ku tep endi nak impahding ni neihla.

²⁴ Et humman hu, kaiddawat APU DIOS hu panyaggudan ku tep neiptek hu nakka pehding ey inamta tun endi hu bahul ku.

²⁵ APU DIOS, makulug ni kamannananeng hu muka pemaptek idan tuun eleg mengiwwalleng ni daka pengullug ni hi-gam ey kayyaggud muka pehding idan endi bahul tu.

²⁶ Ey kayyaggud hu muka pehding idan tuun ebuh kayyaggud ni daka pehpehding. Nem mudda kakastigua hu tutu-un lawah hu daka kapkapyaa.

²⁷ Mudda kabaddangi hu tuun daka pebabah annel da, nem muka pebabah ida tuun kamampahhiyya.

²⁸ APU e Dios ku, kaka mei-ellig ni dilag ku, tep muka ittudu hu pehding kud nakka ketemmai.

²⁹ Hi-gam hu kamengidwat ni tuled kun mengubbat idan buhul ku ey hi-gam hu kakelpuin kabaelan ku et nakka panhegepa hu bebley dan nehammad hu luhud tu.

³⁰ Em, APU DIOS, makulug ni kayaggud ni emin hu muka pehding! Ey kameiddinnel ni emin hu muka e-hela. Heni ka happiyaw idan kamengiddinnel ni hi-gam, tep mudda kahenniid hipan lawah ni meippahding ni hi-gada.

³¹ Hi-gam ni ebuh e APU hu makulug ni Dios. Hi-gam ni ebuh hu kamei-ellig di batun kameihhennid buhul mi.

³² Hi-gam hu kakelpuin elet ku ey hi-gam kaumbaddang ni hi-gak ni pengippahdingan kun kayyaggud.

³³ Muwak kabaddangi ma-lat eggak man-egah di duntug ey ma-lat heniak ni makwah e na-let ni umbesik.

³⁴ Sinuttudduan muwak et nelaingngak ni mekiggubbat ey na-lettak ni meminnat ni pana.

³⁵ APU DIOS, hi-gam hu kamengippaptek ni hi-gak. Inhewang muwak tep ya et-eteng ni kabaelan mu niya henii hi-gam hu happiyaw ku. Ey gapuh ni baddang mu niya binabbal mun hi-gak ey eta-gey law saad ku.

³⁶ Intuntun mu nemnem kud kayyaggud ni pehding ku et u-unnuden ku pinhed mun pehding ku. *

³⁷ Hi-gak anhan law hu nampamdug ni hi-gada et ha-kupen kudda. Ey eggak isiked ni nekigubat ni hi-gada ingganah inapput kuddan emin.

³⁸ Nampanak ida et mangketu-liddad hinanggak et eleg ida pa-keehng.

³⁹ Hi-gam kamengidwat ni kabaelan kun mekiggubbat et nakka panapputadda buhul ku.

⁴⁰ Muka petekkut ida buhul ku et ida kaumbesik ey muwak kabaddangi et nakka apputadda humman ni buhul kun anggebe-hel da-ak.

* **18:36** 18:36 Yad ehel ni Hebrew ey endi maptek hu pinhed nunyan verse ni e-helen, et mukun yadda edum ni versions ey kanday "Eleg mu iebulut ni da-ak dedpapen idan buhul ku et adyah e eleg da-ak pateyen."

⁴¹ Entanni ey ida kaman-eyyag ni umbaddang ni hi-gada, nem endi kaum-ali. Nampehemhemmek idan APU DIOS, nem eleg tudda baddangi.

⁴² Impeka-apput kudda buhul ku et henidda dep-ul ni kapan-ityab ni dibdib. Ey nak ida kapan-ideyapdap e henidda pitek di keltad.

⁴³ Inhewang muwak idad mangkanghay ni tutu-u et idwat mu kelebengan kun man-ap-apud edum ni bebley.

⁴⁴ Emin hu nakka e-helan pehding idan tuu ey daka u-unnuda. Anin idan tuun kamelpud edum ni bebley et ida kamanyu-ung di hinanggak ni lispituh dan hi-gak.

⁴⁵ Neendi tuled idan buhul ku, et ida kamanggegeygey ni takut da ey mangkeukkat idad nampantaluana da.

⁴⁶ Kamedaydayaw hi APU DIOS e wadan ingganah. Hi-gatu hu heni batun nakka keihhikkugi. Em, kamedeyyaw hi APU DIOS e kamengihwang ni hi-gak.

⁴⁷ Hi-gam hu Dios ni kamengibleh ni lawah ni kapehding idan buhul kun hi-gak ey hi-gam hu kamengidwat ni kabaelan kun mengapput idan buhul ku et hi-gak pan-ap-apu da.

⁴⁸ Em, hi-gam e APU, hu kamengihwang ni hi-gak idad buhul ku. Tep eleg mu i-abulut ni da-ak apputen ni hi-gada ey muwak kaippaptek ma-lat endi lawah ni pehding idan mangkabunget ni tuun hi-gak.

⁴⁹ Et humman hu, meki-dummak idan katuutuud kebebbebley ni menaydayaw ni hi-gam. Ey i-ena-appeh ku hu penaydayaw kun hi-gam. †

⁵⁰ Impengenapput muwak e pinutuk mun patul ey impannananeng mu hu impeminhed mun hi-gak e hi David et yadda helag ku.

19

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ Emin hu tayu कांग-ang-angad kabunyan ey lintun Apu Dios ey humman ida kakeang-angin dayaw tu.

² Kewa-wa-wa ey kahilehileng ey immen idadman ni mengippeamtan kasina-gey tu.

³ Endi kamedngel ni bungug da niya eleg ida umhapit,

⁴ nem humman ni kaweda da hu kamengippeang-ang idan katuutuud puyek ni kawedan Apu Dios.

Wineda tu hu kabunyan ni panha-adan ni aggew ⁵ e hedin newa-wa, man kameukkat, heni etan ni lakin melehhin e kaman-am-amleng ni kelehhan tu ey heni etan ni kameki-apput ni bebbessik e ihik ni an meki-apput.

⁶ Kewa-wa-wa ey kaumsimil ni nelinug. Ey hedin pimmetang, man emin tuu ey daka gibbeka hu atung tu.

⁷ Kakkayyaggud ni emin hu tugun APU DIOS. Tuka pehammad hu kapengullug ni tuu ey tuka pambalin ni nenemnem hu tuun kulang ni hu nemnem tu.

⁸ Emin hu tugun APU DIOS ey neiptek. Ida kaum-amleng hu kamengu-unnud idan nunman ni tugun tu. Limpiyuh ida humman ni tugun tu ey tuka e-dumi hu kapan-ewwat.

† 18:49 18:49 Romans 15:9

⁹ Kayyaggud ni daydayawen tayu hi APU DIOS. Et mengmenglaw alin ingganah hu penaydayawan tayun hi-gatu. Neiptek niya limpiyuh hu tugun tu.

¹⁰ Humman idan tugun tu ey nebalbalol nem ya nemahmah ni balituk. Et humman hu gullat ni i-inggeh di putsukan et melullummi-ih.

¹¹ Ya tugun mu e APU DIOS hu kamengittuddun hi-gak, e bega-en mun kayyaggud ni pehding ku, et emin hu tuka pambalini ey nakka panyaggudi.

¹² Hedin ya tuu, man eleg tu amta hedin kameihla hu tuka pehding. Et humman hu, liwwan mu anhan e APU DIOS hedin wada ngullaw hu neihlan impahding kun eggak amta.

¹³ Ey baddangan muwak ma-lat endi hu lawah ni nak iggeb-at ni ippahding. Entan tu iebulut ni heni humman hu mengnged ni hi-gak ma-lat eggak ippahding hu lawah, nem ebuh hu kayyaggud ni ippahding ku.

¹⁴ APU DIOS e kaumhelaknib ey kakei-elligin batun kakeihhikkugi, pinhed kun mei-inggeh di pinhed mu hu hipan nemnemen ku niya e-helen ku.

20

Ya dasal David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ Hi-gam e gayyum ku ey hummangen et anhan APU DIOS e Dios nan hi Jacob hu dasal mu ey baddangan daka. Ey ippaptek daka ma-lat endi maipahding ni lawah ni hi-gam.

² Em, hi APU DIOS e wadad Tempol tud Zion hu memaddang niya mengippa-let ni hi-gam.

³ Ey ebbuluten tu et anhan ey pan-am-amlengan tudda hu muka i-appit ni hi-gatu.

⁴ Ey iddawat tu et anhan emin hu ibbagam ni hi-gatu niya peamnu tu emin hu hipan muka nemnemenan pehding.

⁵ Em, iddawat tu et anhan emin hu hipan ibbagam ni hi-gatu. Et hedin peamnun AP-APU e Dios tayudda huyya ey ittetkuk milli hu an-anla mi niya man-am-amleng kamillin menaydayaw ni hi-gatu tep ya pengapputan mu.

⁶ Inamtak law e hi APU DIOS ey tuka pengapput hu pinutuk tun mampatul tep ya et-eteng ni kabaelan tu. Huyya keang-angan tu e tuka dedngelad kad-an tud kabunyan hu dasal nunman ni patul.

⁷ Dakel ida etan tuun ya almas da niya kebayyu da hu daka ididdinel ni pengapputan dad gubat. Nem hedin ngun hi-gatsu, man ya kabaelan APU DIOS e Dios tayu, hu tayu kaiddinel di pengapputan tayu.

⁸ Humman idan tuun eleg mengiddinnel ni hi-gatu ey hedin neapput ida, man humman hu pappeg tun hi-gada. Nem hedin hi-gatsu, man mengapput itsu tep ya baddang tu.

⁹ AP-APU mi, pengapput mu etan patul mi niya dengel mu anhan hu hipan mika ibbagean hi-gam di dasal mi.

21

Ya a-appeh David ni meidwat ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ APU DIOS, kaman-an-anla etan patul, tep indawat mu kabaelan tu et mengapput.

² Indawat mun emin hu pinhed tu, endi eleg mu idwat ni hi-gatu.

³ Ey indawtam ni dakel ni panyaggudan tu niya impapnetam ni balituk, tep hi-gatu pinutuk mun mampatul.

⁴ Nandasal ni hi-gam ma-lat ihwang mud keteyyan tu ey inebulut mu et mannananeng ni ingganah hu biyag tu.

⁵ Kamenga-apput humman ni patul tep muka baddangi et mukun kameidaydayaw ey nandingngel.

⁶ Humman idan indawat mun panyaggudan tud biyag tu ey mannananeng ni hi-gatun ingganah. Ey nemahhig an-anla tu, tep wada kan kenayun di kad-an tu.

⁷ Kamekaddinnel humman ni patul ni hi-gam e APU DIOS e Keta-tageyyan. Ey inamta tu e eleg melumman hu impeminhed mun hi-gatu. Et humman hu, kamekallingep di biyag tu.

⁸ Emin idalli buhul mu ey pambalin muddallin balud, tep et-eteng kabaelan mu et nelakah hu pengapputan mun hi-gada.

⁹ AP-APU, yan pampeang-angan muli ey nemahhig hu bunget mu. Et ya meippahding alin hi-gada ey heniddalli megihheb ni pengastiguan mun hi-gada. *

¹⁰ Endillin hekey hu helag dan metdaan, tep petteyen muddan emin.

¹¹ Emin hu lawah ni daka nemnemneman pehding ni hi-gam ey eleg um-amnu et endi an meippahding.

¹² Tep umbesik idalli hedin ang-angen da hu neidengdeng ni panam ni hi-gada.

¹³ Daka kadaydayawa e APU DIOS, tep ya kabaelan mu, niya mika ia-appeh hu amleng mid kayyaggud ni impahding mu.

22

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh. Huyyan a-appeh ey nan-ingnegh hu pengia-appeh etan di a-appeh meippanggep ni "Makwah ni Kakkabbuhhan."

¹ APU DIOS, hipa himmulun et nealay muwak kattede ngu impayyag?

* Nakka mampehemhemmek ni mampebaddang ni hi-gam, nem eleg muwak hengnguda.

² Nakka umdasadasal ni kewa-wa-wa niyan kahilehileng ma-lat badangan muwak, nem eleg mun hekey dedngela. Endi kattede ngu lingep ku.

³ Nem hi-gam, APU DIOS, ey kayyaggud kan peteg, et mukun hi-gam hu patul ni kadaydayawaddan helag Israel.

⁴ Hi-gam hu indinel idan aammed mi, et ihwang mudda.

⁵ Em, ihwang muddan nampehemhemmekan da. Hi-gam nandinelan da ey eleg ida medismayah tep binaddangan mudda.

⁶ Nem hedin kattede ngun hi-gak, man heni-ak bigih ni daka pehding ni hi-gak.

⁷ Emin ida tuun kamenang-ang ni hi-gak ey da-ak kangi-ngi-ngii niya da-ak kapennadngeli ni nanwigiwigiwida †

* **21:9** 21:9 Ang-ang yu 2 Thess. 1:7-8. * **22:1** 22:1 Ang-ang yu Matthew 27:46 et ya Mark 15:34. † **22:7** 22:7 Matthew 27:39 Mark 15:29 et ya Luke 23:35

⁸ e kanday “Tam kammu mewan ey hi APU DIOS hu muka iddinel. Nem tamey eleg um-ali et ihwang daka? Ey kele eleg daka baddangi hedin makulug ni nakappinhed daka?” ‡

⁹ APU DIOS, hi-gam nengipenaptek ni hi-gak neipalpun neiungngaak.
¹⁰ Ey hi-gam hu indinel kun nunman ingganah nunya e Dios ku.

¹¹ Entan anhan tuwak ipayyag, tep dakel immalin ligat ku ey hi-gam ni ebuh hu wada kabaelan tun umbaddang ni hi-gak.

¹² Hinelikuban da-ak idan buhul kun henidda mangkabunget ni bubulug ni bakad halun di Bashan

¹³ ey henidda kamampangngegeyyed ni layon ni nandadaddan ni mengikkem-ut ni hi-gak.

¹⁴ Endi law ni hekey elet ku, heni danum ni neikuyag di puyek. Ey nemahhig hu nakka panggibbek e heni nangkahpung hu tu-ngal ku.

¹⁵ Nea-atu-ak ni peteg ey nema-ganan kulkulung ku et neipket hu dilak di alinganggak. Heni muwak impullay di puyek ma-lat mateyyak.

¹⁶ Hinelikuban da-ak idan lawah ni tutu-un henidda ahhu ey sinwik da ngamay ku niya helik.

¹⁷ Makaggeh hu annel ku ey ka-ang-ang ni emin hu genit ku. Ey ida kaman-am-amleng ni menang-ang-ang ni hi-gak ni kamanhelheltap.

¹⁸ In-epeng da balwasik ey imbubunut da etan inebel ni balwasik. §

¹⁹ APU DIOS, entan anhan tuwak ipayyag, nem papuut mu anhan et baddangan muwak.

²⁰ Ihwang muwak et eleg da-ak pateyen idan tutu-un heni mabunget ni ahhu.

²¹ Ey ihwang muwak anhan di pehding ida eyan tuun henidda layon, niya henidda ma-lem ni bulug, tep endin hekey hu kabaelan kun mekihhanggan hi-gada.

²² Peamtak idan aaggik hu meippanggep ni hi-gam e Apu Dios. Ey daydayawen dakad kakeemmuemungiddan tutu-um. *

²³ Hi-gayun kamengu-unnud nan APU DIOS, hi-gatu daydayaw yu! Em, hi-gayun helag Jacob e tutu-ud Israel, hi-gatu daydayaw yu!

²⁴ Hi Apu Dios ey eleg tudda iwwalleng hu newetwet. Baddangan tuddad tsimpuh ni panliggatan da niya nandadaddan ni umbaddang ni hi-gadan peneppulan dan baddang tu.

²⁵ APU DIOS, daydayawen dakan hi-gak ey peamnuk hu inhel ku e i-appitan dakad kakeemmuemungiddan kamengu-unnud ni kamenaydayaw ni hi-gam.

²⁶ Yadda nangkewetwet ni kamengiddinnel ni hi-gam ey mekangngan ida et daydayawen daka. Em, emin ida kamengiddinnel ni hi-gam e APU ey nanna-ud ni daydayawen daka. Umyaggud ali hu biyag da ey man-an-anladdan ingganah.

²⁷ Emin idalli katuutuud kebebbley ey nemnemen da hi APU DIOS et hi-gatulli law hu daydayawen da,

²⁸ tep hi-gatu hu keta-ta-geyyan ni Patul ni AP-APU ni emin ni tutu-ud puyek.

²⁹ Emin tuu, anin idan kedangyan niyadda etan kamangkatkatey ey manyu-ung idallin menaydayaw nan APU DIOS.

‡ 22:8 22:8 Matthew 27:43 § 22:18 22:18 Ang-ang yu John 19:24. * 22:22 22:22 Hebrews 2:12

³⁰ Emin idalli helag tayun meittu-nud ey mansilbiddan Apu Dios. Ey dedngelen idallin u-ungnga tayu hu kamengippetngan impahding tu.
³¹ Ey yaddalli etan eleg ni maiungnga ey meippeamtan hi-gada hu nenelakniban APU DIOS idan tuu tu.

23

Ya a-appéh David

¹ Hi APU DIOS hu kamei-ellig ni kamengipattul ni hi-gak, mukun endi nakka pangkullangid mahapul ku.

² Tuwak kaippangulud kad-an ni kayyaggud ni pattulan niyad kad-an ni meli-neng ni danum.

³ Tuwak kape-let ey tuka ittudu hu kayyaggud ni u-unnuden ku ma-lat keidaydayawan ni ngadan tu.

⁴ Anin ni nemahhig hu ligat ku e heni-ak wadad engeenget et eleggak umtakut, tep wada kan hi-gak. Muwak kaipapaptek e heni muwak kaa-allukudan hulkud mu et nakka meihwang di hipan anggetakkut ni mekapyá.

⁵ Muka peang-ang idan buhul ku hu muka pemaptek ni hi-gak, tep muka immangdad hu dakel ni kennen ku niya innumen ku. Ey muka duyyagin lana hu uluk ni muka pengapngan hi-gak. Muwak kabendisyonin kewa-wa-wa.

⁶ Inamtak e pannananeng mu hu kakinayyaggud mu niya impemihned mun hi-gak nunyan ketagguk. Et humman hu, daydayawen dakan ingganah di baley mu.

24

¹ Yan eya puyek niya emin hu wadadya, yadda tuu et yadda kaman-ayyam, niyadda neitnem ey kukuwah emin APU DIOS. *

² Hi-gatu hu nengituun eyan lintu tun puyek di dalinat ni baybay.

³ Kaw amta yu hedin hipadda etan tuun kaebbulutan APU DIOS ni dammutun umteyed di duntug tu ma-lat humgep di Tempol tu?

⁴ Yadda tuka ebbuluta ey yadda etan tuun makulug niya kayyaggud ni ebuh hu wadad nemnem da, kayyaggud hu daka pehding, eleg ida man-itek, niya eleg da daydayawa hu beken ni makulug ni dios.

⁵ Hi APU DIOS e kaumhelaknib ey tudda kaibbilang ni kayyaggud ey tuka iddawat hu panyaggudan da.

⁶ Ey hi-gadan ebuh hu dammutun umlaw di Tempol tun menaydayaw ni hi-gatu e Dios ni dinaydayaw eman lan hi Jacob.

⁷ Ibeghul yudda eheb niyadda habyen ni wada dedangngu lan nunman ma-lat humgep etan nakatta-gey ni Patul.

⁸ Nem hipa humman ni kameiddeyyaw ni patul? Endi edum nem hi APU tayu e kamedeyyaw ey et-eteng hu kabaelan tu et endi pakeapput ni hi-gatu.

⁹ Em, ibeghul yudda eheb niyadda habyen ni wada dedangngu lan nunman ma-lat humgep etan nakatta-gey ni Patul.

¹⁰ Hipa huyyan nakatta-gey ni Patul? Hi-gatu hu AP-APU e Kabaelan tun emin niya hi-gatu hu Patul ni kameiddeyyaw.

* 24:1 24:1 Ang-ang yu 1 Corinthians 10:26.

25

Ya a-appéh David

¹⁻² Hi-gam e APU hu nakka pandasali, tep hi-gam hu Dios kun nakka iddinél. Ihwang muwak et eleg da-ak apputen idan buhul ku ma-lat endilli da pan-an-anlaan niya ma-lat eggak ali mebabba-ingan.

³ Ang-ang mu anhan ma-lat eleg ida meapput hu tuun kamengiddinnel ni hi-gam. Nem baddangim ida ma-lat apputen dadda tuun nemahhig hu ngehay dan hi-gam.

⁴ APU DIOS, peamtam ni hi-gak hu elaw mu ey ituttuddum ni hi-gak hu pinhed mun pehding ku ma-lat humman hu u-unnuden ku.

⁵ Em, tuttuddui muwak ma-lat emin hu pehding ku ey mei-unnud di kameiddinnel ni tuttuddum, tep hi-gam hu Dios kun kamenellaknib ni hi-gak niya hi-gam ni ebuh hu nakka iddinél di biyag kun kewa-wa-wa.

⁶ Hi-gam e APU DIOS, ey eleg melumman hu impeminhed mu niya binabbal mun impeang-ang mun hi-gamin nunman.

⁷ Em, kayyaggud kan peteg, APU DIOS ey eleg melumman hu impeminhed mu. Et humman hu, nakka ibbagan hi-gam e pesinsahim anhan ida liwat ku winu hipan lawah ni impahpahding ku eman ni nakka penikkeni.

⁸ Hi-gam e APU DIOS ey kakkayyaggud kan peteg, et mukun muka ituttudduddan tuun nangkeliwtan hu kayyaggud ni elaw ma-lat humman hu u-unnuden da.

⁹ Hi-gam hu mengittuntun ida etan ni kamampekumbabah ni tutu-u ni kayyaggud ni u-unnuden da. Ey muka peamtan hi-gada hu pinhed mun pehding da.

¹⁰ APU DIOS, eleg melumman hu impeminhed mu niya nemahhig hu binabbal muddan tuun kamengu-unnud ni nekitbalam ni hi-gada ey daka u-unnuda tugun mu.

¹¹ APU DIOS, peamnum hu inhel mun nunman e pessinsahan mudda dakel ni liwat ku ma-lat kaideyawan mu.

¹² Emin ida etan tuun hi APU DIOS hu daka paka-u-unnuda ey ittudu tun hi-gada hu neiptek ni pehding da.

¹³ Umyaggud ali biyag da niya tewwiden idallin u-ungnga da eya puyek ni nambebleyan da.

¹⁴ Humman idan tuun daka paka-u-unnuda hu pinhed APU DIOS ey nehammad hu nekigayyuman dan hi-gatu. Hi-gada hu kapengippeamtan APU DIOS ni meippanggep ni nekitbalan tuddan tuu tu.

¹⁵ Hi APU DIOS hu kenayun ni nakka pampebaddangi, tep hi-gatun ebuh hu dammutun mengihwang ni hi-gak di hipan lawah ni mekapkapyá.

¹⁶ APU DIOS, hemek muwak anhan, tep iyyadyan nemahhig law ni nakka manhelheltap ey endi edum ni memaddang ni hi-gak.

¹⁷ Kamangkema-ma hu ligat ku et nakka meduddukul ni peteg. Baddangi muwak anhan.

¹⁸ Em, ang-ang mu anhan ida eya nakka panlelehmani ey pesinsahim ida hu hipan nanliwtan ku.

¹⁹ APU DIOS, ang-ang mu kedi, dakel ida buhul ku ey anggebe-hel da-ak ni peteg ni hi-gada.

²⁰ Et humman hu, ipapteku muwak anhan e APU DIOS, ma-lat meihwangngak di daka pehpending ey entan tuwak peapput ni hi-gada, tep hi-gam ni ebuh hu nakka iddinél.

21 Limpiyuhhak et ya pinhed mu hu nakka pehpehding, et humman hu, ipaptek muwak anhan, tep hi-gam ni ebuh hu nakka iddinel.

22 Em Apu Dios, ihwang dakemin tuum ni helag Israel eyaddad mika panligligasi.

26

Ya a-appeh David

1 APU DIOS, peamtam idan tuu e endi ngu hu liwat ku, tep kayyaggud hu impahding ku. Hi-gam ni ebuh hu nakka iddinel, et emin hu nakka pehpehding ku ey kamei-unnud di pinhed mu.

2 Patnai muwak ma-lat penang-angan mun elaw ku et ya hipan wadad puhuk niyad nemnem ku.

3 Tep inamtak e eleg melumman hu impeminhed mun hi-gak ey impannaneng mu hu muka pemaptek ni hi-gak.

4 Eleggak mekillaw idan tuun maitek niya eggak iu-unnud di kapehding idan tuun kayyaggud daka peang-ang, nem ya kakulugan tu ey lawah wadad nemnem da.

5 Eleggak meie-eddum idad tuun kamengapkapyan lawah niya eggak u-unnuda hu hipan pinhed da.

6 Nakka manbullu ma-lat peang-ang ku e na-kal law hu liwat ku et hannak umlid altar mun menaydayaw ni hi-gam e AP-APU.

7 Nakka ia-appeh hu nakka pansalamat ni hi-gam niya nakka penam-tadda hu kakkayaggud ni impahding mu.

8 Nakappinhed kun umlaw di baley mu e APU DIOS, tep kameang-ang diman hu dayaw mu.

9 Ang-ang mu anhan et eggak ali mailegat ni pampemahbahan muddan tuun lawah daka pehpehding niya ma-lat eleg ali maipahding ni hi-gak hu meippahding idan mapetey.

10 Humman idan tuu ey ihik idan mengippahding idan inamta dan lawah ey daka pebeyyad hu pengippahdingan daddan nunman.

11 Nem hedin hi-gak ngu, man ebuh ida etan pinhed mun inu-unnud kun impahding. Et humman hu, hemek muwak anhan, et ihwang muwak.

12 Nak law kamekallinggep, et daka kadaydayawa e APU di hinanggad-dan tuum di Tempol mu.

27

Ya a-appeh David

1 Hi APU DIOS hu kamei-ellig ni dilag ku. Hi-gatu hu kamenellaknib niya kamengippaptek ni hi-gak, et humman hu, endi nak tekkutan.

2 Hedin pinhed da-ak ni bahbahen idan tuun lawah daka pehpehding, man hi-gada kumedek hu mebahbah.

3 Ey anin ni liktuben da-ak idan hantapug ni buhul ku, et eleggak umtakut, tep nakka iddinel hi APU DIOS.

4 Ya nakka ibbagan ebuh nan APU DIOS ey pinhed kun yad baley tu nak penaydayawan ni hi-gatun kewa-wa-wa, ma-lat nenemnemen kun ingganah hu kakinayyaggud tu niya ma-lat tuttudduan tuwak ni kayyaggud ni pehding.

5 Et ipaptek tuwak di emin ni panliggatan ku ey heni tuwak ittalud Tempol tu niya heni tuwak ippatuk di et-eteng ni batu

⁶ et endi hu an ippahding idan buhul kun hi-gak. I-appitan kudman hi APU DIOS ey man-an-anla-ak ni mengit-itkuk ni a-appéh kun penaydayaw kun hi-gatu.

⁷ Hemek muwak e APU et humangen mu anhan hu dasal ku.

⁸ Ineyagan muwak e kammuy "Ikay et dayawen muwak." Et kangkuy "Em, um-ali-ak e APU."

⁹ Hi-gam hu bimmenaddang ni hi-gak, et humman hu, entan anhan tuwak ipayyag ni bega-en mu. Ey entan anhan tuwak ibubbunget, tep hi-gam ni ebuh hu wada kabaelan tun menellaknib ni hi-gak.

¹⁰ Anin ni ippayyag da-ak idan a-ammed ku, et wada ka e APU DIOS ni nakka iddinél ni mengippaptek ni hi-gak.

¹¹ APU DIOS, ituttuddum ni hi-gak hu pinhed mun pehding ku niya ipengulu muwak di dalam ni endi hu lawah ni an ippahding idan buhul kun hi-gak.

¹² Em, entan tuwak ipayyag, ma-lat endi lawah ni an ippahding idan buhul kun maitek, tep dakel daka pebehul ni hi-gak ey da-ak katattakkuta.

¹³ Nakka medinnel e ang-angen ku hu kakinayyaggud APU DIOS eyan ketagguk.

¹⁴ Pandinel itsun APU DIOS. Eleg tayu iwalleng hu tayu kapengullug ni hi-gatu, tep hi-gatun ebuh hu pandinnelan tayu.

28

Ya a-appéh David

¹ APU DIOS e nakka pandinnelin kamei-ellig di batun kakeihhikkugi, dengél mu anhan eya dasal ku et eleg muwak ipayyag, ma-lat eleggak ali lumaw di dungay e kalawwin kametty ni tuu.

² Em, dengél mu anhan hu dasal kun nakka pampehemhemmeki e nakka itta-gey hu ngamay kun indengdeng kud appit ni Tempol mu.

³ Entan tuwak anhan ilegat ni pengastiguan muddan tuun kamengip-penahding ni lawah. Tep humman idan tuu ey kayyaggud hu daka peang-ang di hinanggan sinakdul da, nem ya wadad nemnem da niyad puhu da ey lawah ni peteg.

⁴ Lebbengtun kastiguen mudda humman ni tuu, et ipahding mun hi-gada hu hipan lawah ni impahpahding dad edum dan tuu.

⁵ Humman idan tuu ey eleg daka daydayawa, tep eleg dan hekey nemnema e hi-gam hu nanletun emin niya eleg dan hekey nemnema hu impahpahding mu. Et humman hu, anin ni kastigum ida ma-lat mannananeng idan mebahbah.

⁶ Daydayaw tayu hi APU DIOS, tep tuka dedngela dasal kun nakka pambeggain baddang tu.

⁷ Hi APU DIOS hu kamengippaptek niya kamengi-ehneng ni hi-gak. Hi-gatun ebuh hu nakka iddinél. Tuwak kabaddangi niya tuwak kapeamleng, et humman hu, nakka ia-appéh hu nakka penaydayaw ni hi-gatu.

⁸ Em, hi APU DIOS hu kamengippaptek idan tuu tu. Ey tuka i-ehneng ey ippaptek tu etan pinutuk tun patul.

⁹ APU DIOS, ihwang mudda tuum ey bendisyonim ida. Em ipaptek muddan ingganah e heni ka etan ni kamampattul e tuka ipapaptek ida tuka ippattul.

29

Ya a-appeh David

¹ Hi-gayun wadad kabunyan, daydayaw tayun emin hi APU DIOS tep et-eteng hu kabaelan tu niya tep hi-gatu hu medeyyaw.

² Em, daydayaw tayu hi APU DIOS, tep lebbengtun meidaydayaw hu ngadan tu. Panyuung itsun menaydayaw ni hi-gatu gapu tep ya kinaDios tu.

³ Hi APU DIOS ey kamedeyyaw. Ya ehel tu ey kamedngel di baybay e heni kidul.

⁴ Et-eteng hu kabaelan ni ehel tu niya kameamta hu kasina-gey tun peteg hedin himmapit.

⁵ Tep hedin himmapit hi APU DIOS, man ida kamangkehepwak hu sedar e makaggangan keyew, anin idan sedar di Lebanon.

⁶ Ey yadda kedunduntug di Lebanon ey ida kaumpaytuk hedin himmapit hi APU DIOS, heniddan impah ni bakan kaumpenaypaytuk. Et ya duntug di Hermon, ey kaumpaytuk hedin himmapit hi APU DIOS, heni etan ni lakkitun bakan kamampaypaytuk.

⁷ Hedin immehel hi APU DIOS, man kaumkedyam

⁸ niya kamewedda hu yegyeg di desert, anin di desert di Kades.

⁹ Anin idan keyew di kedunduntug et ida kamampanggiwwed et kamangkaplak hu bulung da hedin himmapit hi APU DIOS. Nem yadda tuu tu ey immen ida ngud Tempol e daka itekkutekkuk hu daka penaydayaw ni hi-gatu e kanday "Dayaw tayu hi APU DIOS."

¹⁰ Hi APU DIOS hu Patul ni ingganah. Hi-gatu hu ngenamung di emin, anin ni yan eman ni nalbengan ni puyek. *

¹¹ Hi APU DIOS hu kamengipe-let idan tuu tu niya hi-gatu kamengipe-pelingep ni hi-gada.

30

Ya a-appeh David ni neia-appeh ni neieng-engan ni Tempol

¹ Daydayawen daka e APU DIOS, tep inhewang muwak di buhul ku et eleg da-ak pateyen ni hi-gada et endi pan-am-amlengan da.

² Nampehemhemhemkkak ni hi-gam ey binaddangan muwak e APU e Dios ku et yumagguddak.

³ Nakka mangkattekatey e ngannganih ni umlawwak di dungay, nem sinegu muwak et adyah e mategu-ak e APU DIOS. *

⁴ Hi-gatsun kamengu-unnud nan APU DIOS, ia-appeh tayu penaydayaw tayun hi-gatu ey daydayaw tayu hu kayyaggud ni peteg ni ngadan tu.

⁵ Ma-nu tep kaumbunget hi APU DIOS, nem nekemtang ni ebuh. Nem mannananeng ni ingganah hu binabbal tu. Heni daman kalemyungi e anin ni kaka umlelemyung ni hileng, nem mewa-wa kaya et mewedda mewan hu amleng.

⁶ Yan makallingeppak, ey kangkuy "Endi meippahding ni hi-gak ni lawah."

⁷ APU DIOS, yan nengipeang-angan mun binabbal mun hi-gak ey melinggeppak tep kaka mei-ellig di duntug ni kakeihhikkugi. Nem ay entanni ey impayyag muwak et nemahhig takut ku.

* **29:10** 29:10 Genesis 6:17-18 * **30:3** 30:3 Ang-ang yu Psalm 71:20.

8 Et mandasallak ni hi-gam, e APU, ma-lat baddangan muwak.

9 Kangkud dasal kuy “Endi silbitu hedin yad dungay hu pengip-pelawwan mun hi-gak. Tep kaw dammutun mandaydayaw ni hi-gam hu netey ni tuu? Ey kaw dammutun ene-ehhelen idan nangketey hu kamannananeng ni muka pemaptek?”

10 APU DIOS, dengel mu anhan huayan dasal ku. Peang-ang mu hemek mun hi-gak et baddangan muwak.”

11 Nemahhig hu lemyung kun nunman, nem entanni ey ingkal mudda etan nakka lelemyungi niya nakka tattakusi, et deh e nak law kamenattayyaw ni amleng ku.

12 Et humman hu, eggak issiked ni mengi-ena-appheh ni penaydayaw kun hi-gam e APU e Dios ku, niya nakka mansalamat ni hi-gam ni ingganah.

31

Ya dasal David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appheh

1-2 APU DIOS, hi-gam hu nakka keihhikkugi. Entan tu anhan iebulut ni nak mebe-ingan. Kayyaggud kan peteg, et humman hu, dengel mu anhan huayan dasal ku et ihwang muwak. Abulut mu anhan ni meihhikkuggak ni hi-gam et heni ka etan ni batun kakeihhikkugi.

3 Em, hi-gam ni ebuh hu heni batun nakka keihhikkugin kamengihwang ni hi-gak. Et humman hu, peamtam niya itudum ni hi-gak hu kayyaggud ni pehding ku ma-lat kaideyawan ni ngadan mu.

4 Entan tuwak iebulut ni mekna etan di bitun inheged dan keknaan ku tep hi-gam ni ebuh hu menellaknib ni hi-gak.

5 APU DIOS, hi-gam hu ngenamung ni ispirituh ku. * Baddangi muwak et meihwangngak, tep inamtak e kamannananeng hu muka pemaptek idan tuum.

6 Angebe-hel kudda hu tuun kamengu-unnud ni beken ni makulug ni dios. Ey hi-gak ngu, ey hi-gam hu nakka iddinel.

7 Nakka um-amleng ni peteg tep ya eleg melumman ni impeminhed mun hi-gak. Inang-ang mu hu nemahhig ni hinelheltap ku et baddangan muwak.

8 Eleg mu iebulut ni da-ak dimpap idan buhul ku, tep impaptek muwak di emin ni linallawwan ku et endi neipahding ni hi-gak ni lawah.

9 Hemek muwak anhan e APU DIOS, tep nemahhig hu ligat ku. Limmetuk hu matak ni nanginangih ku ey kamangkeendi law hu amleng kun meittu-u.

10 Iyyadyan heni ikkatey ku eya nemahhig ni lemyung ku tep nemahhig hu ligat ku. † Kimmapuy ni peteg hu annel ku ey anin ni genit ku et henidda kahheheppung.

11 Emin ida buhul ku ey da-ak kapanhimpipihuli, nema-madda hu tuun sinakdul ku. Anin idan gayyum ku et ida law kaumtakut ni hi-gak, et da-ak kapanhi-yana hedin inang-ang da-ak.

12 Eleg da-ak law hengngudan hi-gada e heni-ak netey niya heni-ak neibheng ni naphik ni pa-nay.

* 31:5 31:5 Luke 23:46 † 31:10 31:10 Yadda edum ni nengamtan Hebrew ey kanday ya keibbellinan tu ey beken ni “nemahhig hu ligat ku” nem “nemahhig hu bahul ku.”

¹³ Dakel hu nakka deddedngelan kae-ehheladdan buhul kun hi-gak. Ey daka ihhenummangan hu pehding dan memettye ni hi-gak, et nemahhig hu takutakut ku.

¹⁴ Nem anin ni hanniman, et nanengtun nehammad hu dinel kun hi-gam, tep hi-gam e APU hu Dios ku.

¹⁵ Hi-gam hu nakka iddinel di biyag ku. Et humman hu, ihwang muwak anhan di hipan pehding idan buhul kun kamengippehelheltap ni hi-gak.

¹⁶ Em, ihwang muwak anhan ey peang-ang mu kawedan binabbal mu niya kamannananeng ni impeminhed mun hi-gak, e bega-en mu.

¹⁷ APU DIOS, entan tu anhan iebulut ni nak mebabba-ingan, nem ang-ang mu et yadda kumaddan etan tuun lawah daka pehpehding hu mebe-ing. Ey palaw mudda kumad dungay di kalawwin netey.

¹⁸ Pasiked mudda humman ni kaumlenangkak, tep manghay ida niya beken ni makulug hu daka pebehul idan kayyaggud ni tuu.

¹⁹ Hi-gam e APU DIOS ey nan-amta hu kakinayyaggud mu, tep dakel hu indaddan mun panyaggudan idan tuun kamengidaydayaw ni hi-gam niya muka paka-ippaptek ida tuun kamengiddinnel ni hi-gam.

²⁰ Em, hi-gam hu kamengippaptek ni hi-gada ey mudda kahenniid hipan lawah ni pinhed ni buhul dan pehding ni hi-gada, anin idad itek ni daka pebehul ni hi-gada.

²¹ Meidaydayaw hi APU DIOS, tep impeang-ang tu hu eleg melumman ni impeminhed tun hi-gak eman ni nengubatan da-ak idan buhul ku e innang ni petteyen da-ak. ²² Wadan pinhakkey ni nemahhig hu takut ku, tep kangku ngu nem inway tuwak law nan APU DIOS. Nem kayyaggud anhan et dingngel tu hu dasal ku et baddangan tuwak eman ni nampehemhemmekan kun hi-gatu.

²³ Emin itsun kamengu-unnud nan APU DIOS ey hi-gatu pinheden tayu, tep tudda kaippaptek hu kamengu-unnud ni hi-gatu. Nem yadda etan manghay ey kastiguen tudda, tep humman hu lebbengtun meippahding ni hi-gada.

²⁴ Emin itsun kamengiddinnel nan APU DIOS ey pekedhel tayu hu nemnem tayu niya ihammad tayu hu dinel tayun hi-gatu.

32

Ya a-appeh David

¹ Man-am-amleng idan peteg hu tuun pinesinsahan APU DIOS hu liwat da niyadda hipan lawah ni impahding da tep ya ngehay dan hi-gatu.

² Em, man-am-amleng ida, tep eleg law ibbilang APU DIOS idan neliwtan. Humman idan tutu-u ey eleg da ihhaut hu liwat da, nem daka ibbehwang nan hi APU DIOS hu hipan lawah ni impahding da. *

³ Yan eman ni eggak pantuttuyuan ni liwat ku, e APU DIOS ey endin hekey hu linggep kun kewa-wa-wa.

⁴ Nakka panlelehanin hileng niyan kawwalwal hu muka pengastigun hi-gak, et neendi elet ku henin danum ni natduk tep ya na-let ni petang.

⁵ Entanni law et abuluten ku e nanliwattak ey nginhay daka, et ehelen kun hi-gam e nakka mantuttuyyu ey pinesinsahan mun emin hu liwat ku.

* 32:2 32:2 [1-2] Romans 4:7-8

⁶ Et humman hu, emin hu tuun kamengu-unnud ni hi-gam e APU DIOS ey mandasadal idan kenayun et ni hi-gam, ma-lat eleg ida meapput hedini wada nemahhig ni panliggatan da.

⁷ Hi-gam e APU DIOS hu makulug ni nakka keihhikkugi, tep hi-gam hu nakka iddinel ni mengihwang ni hi-gak di hipan lawah ni kamekapkapy. Et mukun nakka i-ena-appéh hu nengihwangam ni hi-gak.

⁸ Kan APU DIOS ey "Ituttudduk hu kayyaggud ni pehding yu. Tuggunen dakeyu ey ippaptek dakeyun hi-gak.

⁹ Et humman hu, pengu-unnud kayu et beken kayun henin kebayyu e pakkaw ni pekemmalan ni gumekek et han mengu-unnud."

¹⁰ Yadda tuun kamengippahding ni lawah ey dakel hu panliggatan da, nem yadda kamengu-unnud nan APU DIOS ey ippaptek tudda, tep eleg melumman hu impemihed tun hi-gada.

¹¹ Hi-gayuddan tuun kayyaggud elaw dan daka paka-u-unnuda hi APU DIOS, pan-am-amleng kayu ey pantetekkuk kayu gapuh ni an-anla yu, tep ya impahpahding tun hi-gayu.

33

¹ Emin itsun makulug ni kamengu-unnud nan APU DIOS ey ihaldet tayun man-a-appéh ni penaydayaw tayun hi-gatu gapuh ni am-amleng tayu, tep humman dedan lebbengtun pehding tayu.

² Pelding tayudda ayyuding niya gitalah ni pengia-appéhan tayun pansalamatan tayun APU DIOS.

³ Itkuk tayu an-anla tayu et ia-appéhan tayu hi APU DIOS ni baluh ni a-appéh ni tayu kapenaydayaw ni hi-gatu. Ey panggitalah itsun meihunnud di a-appéh tayu.

⁴ Makulug ni emin hu kae-helan APU DIOS niya emin hu tuka pehding ey kameiddinell.

⁵ Nakappihed tu hu hipan limpiyuh niya kayyaggud ey kameang-ang di emin eyad puyek hu eleg melumman ni impemihed tun hi-gatsun tuu.

⁶ Immehel ni ebuh ey lintu tun emin hu wadad kabunyan, henin aggew, ya bulan, niyadda bittuwen.

⁷ Impangkakahakey tu hu danum di edallem ni baybay et iha-ad tu pappeg tu.

⁸ Emin itsun katuuuud puyek ey daydayaw tayu hi APU DIOS ey paka-u-unnud tayu hu tugun tu.

⁹ Tep immehel ni ebuh ey wineda tu eya puyek niya emin hu hipan wadadya.

¹⁰ Emin hu kaiplanuh idan tuun pehding ey kababhahan APU DIOS ma-lat eleg umamnu.

¹¹ Nem yadda implanuh tun meippahding ey um-amnu et mannana-neng ni ingganah.

¹² Et humman hu, ya hanbebleyan ni kamenaydayaw nan APU DIOS ey man-am-amleng ida. Em, makulug ni man-am-amleng ida hu tuun pinili tu.

¹³⁻¹⁴ Hi APU DIOS ey immen di kabunyan di nan-ap-apuan tu ey tuka uh-uhdungin emin hu tuu eyad puyek.

¹⁵ Ey inamta tun emin hu daka pehpehding tep hi-gatu hu nengapyan nemnem da.

16 Beken ni ya kabaelan idan sindalu hu kameiddinnel ni pengapputan winu keihwangan ni patul et yadda sindalu tud gubat.

17 Ey eleg meiddinnel hu kebayyud pengapputan di gubat, tep anin ni neka-ka-let ida et endi kabaelan dan mengihwang idan sindalud buhul da.

18 Nem hedini hi APU DIOS, man tuka paka-ippaptek ida hu kamekangngu-unnud ni hi-gatu niya kamengiddinnel ni eleg meluman ni impeminhed tu.

19 Tududa kabaddangi ma-lat meihwang idad ketteyyan da, ey anin ni nemahhig hu bisil et ida kameteggu, tep tuka weddaa kennen da.

20 Hi APU DIOS ni ebuh hu dammutun pandinnelan tayun mengihwang ni hi-gatsu, tep kamei-ellig ni happiyaw tayu. Daitsu kabaddangi ey daitsu keippaptek.

21 Et mukun itu kaman-am-amleng ey tep tayu kaidinnel hu kayyag-gud ni peteg ni ngadan tu.

22 APU DIOS, pannananeng mu anhan hu nehammad ni impeminhed mun hi-gami, tep hi-gam ni ebuh hu mika pandinneli.

34

Ya a-appeh David ni meippanggep eman ni tuka hin-a-angngawid hinanggan Abimelek e nengipea-allaw ni hi-gatu

1 Mansalamattak nan APU DIOS ni kenayun ey ene-ehhelen kun ingganah hu keidaydayawan tu.

2 Hi-gatu daydayawen kun kenayun tep ya impahding tu, ma-lat wada et anhan ni um-amleng ida etan tuun kameligligasi hedini dedngelen da.

3 Emin itu, daydayaw tayu hu kasina-gey APU DIOS. Hi-gatun ebuh hu daydayawen tayu.

4 Nandasallak nan APU DIOS ey dingngel tu et ihwang tuwak di emin ni nakka tattakusi.

5 Emin ida kamengiddinnel ni hi-gatu ey ida kaman-am-amleng tep nanna-ud ni baddangan tududa et eleg ida mebabba-ingan.

6 Henin hi-gak e nampehemhemhemkekak nunman nan APU DIOS ey binaddangan tuwak di emin ni ligat ku.

7 Tep kaguwalyaidan anghel APU DIOS emin hu kamengu-unnud ni hi-gatu, et ida kameihwang di hipan anggetakkut.

8 Kulug yu dama hi APU DIOS et amtaen yu hu kakinayyaggud tu. Tep makulug ni um-amleng ida tuun kamengiddinnel ni hi-gatu.

9 Hi-gayun tutu-un APU DIOS, ey hi-gatu paka-u-unnud yu, tep tuka iddawat hu mahapul idan kamengu-unnud ni hi-gatu.

10 Anin idan layon et hin-addum ni endi kennen da, nem yadda etan tuun makulug ni kamengu-unnud nan APU DIOS ey endi da pangkullangan di mahapul da.

11 Hi-gayuddan kamampenihhikken, dengel yu et tuttudduan dakeyun mengu-unnud nan APU DIOS.

12 Hedin pinhed yun man-am-amleng kayu niya meduddukkey hu biyag yu,

13 man helipati yu et beken ni ya lawah niya itek hu yu e-e-helen.

14 Issiked yun mengippahding ni lawah et ya kayyaggud hu pehding yu. Ey mahapul ni kakkayyaggud hu pekiddagyum yud edum yun tuu.
*

15 Tep kapaka-ippaptek APU DIOS ida tuun kayyaggud hu daka kapkapyaa et tuka dedngela dasal da.

16 Nem nemahhig hu bunget tu ida etan ni lawah ni tutu-u. Hedin netey ida, man anggagannun meliwwan ida. †

17 Beken ni henin nunman hu meippahding idan makulug ni kamengu-unnud nan APU DIOS, tep nandadaddan ni mengngel ni dasal da et tudda kabaddangid hipan daka panliggasi.

18 Ey tuka hehmekadda tuun endi namnamah dad biyag da.

19 Dakel hu ligat ni kahelheltapaddan tuun kamengu-unnud nan APU DIOS, nem tudda kabaddangi et ida kameihwang kayad emin di ligat da.

20 Tep emin ida kamengu-unnud ni hi-gatu ey tudda kapaka-ippaptek et anin ni hakey ni tu-ngal da et endi an mehpung.

21 Nem yadda tuun lawah hu daka pehpehding ey mettey ida tep yadda lawah ni daka pehpehding. Ey yadda tuun anggebe-hel dadda hu kamengu-unnud nan APU DIOS ey kastiguen tudda.

22 Nem emin ida tuun makulug ni kamengu-unnud niya kamengiddin-nel nan APU DIOS ey tudda kaihehwang. Tep emin hu kameihhikkug ni hi-gatu ey tudda kaippaptek. ‡

35

Ya a-appeh David

1 APU DIOS, baddangi muwak anhan et hi-gam hu mekihhanggaddan kamekihhangga niyadda kamengubbat ni hi-gak.

2 Em, baddangi muwak anhan, tep heni hi-gam hu almas ku niya happiyyaw ku.

3 Ey heni hi-gam hu pahul ku niya dehnag kun ihhanggak idan tuun kamemmemdug ni hi-gak. Pakulug mu anhan ni hi-gak e APU DIOS e ihhewang muwak eyad ketteyyan ku.

4 Panhewim et yadda etan tuun memettey ni hi-gak hu meapput niya mebabba-ingan. Ey pambalin mun metemma ida et eleg da ipahding hu implanuh da.

5 Pambalin muddan heni degin ittayab ni dibdib ni penegyunan ni anghel mun hi-gada.

6 Ey pambalin mun engeenget ey medanglel hu dellanen da, ma-lat man-egah idan pemdugan etan ni anghel mun hi-gada.

7 Endi nak impahding ni lawah ni hi-gada, nem indaddan da hu bitun keknaan ku.

8 Nem hewim ma-lat umkukumnadda ey hi-gada ngu hu mebahbah, tep meknadda ngud ingkapyaa dan bitu.

9 Et man-am-amlengngak ali, tep binaddangan muwak e APU DIOS et meihwangngak.

10 Et humman hu, kangkullin hi-gatuy “Eteng salamat kun hi-gam e APU, tep endi edum ni henin hi-gam e muka ihhewang ida hu tuun endi kabaelan da kapehding idan tuun et-eteng kabaelan da. Em,

* 34:14 34:14 Romans 14:19 et ya Hebrews 12:14 † 34:16 34:16 [12-16] Ang-ang yu 1 Peter 3:10-12 ‡ 34:22 34:22 Ang-ang yu Psalms 37:40.

muka ihhewang ida nangkewetwet di kapehding idan nunman ni kamemilliwi ni limmu da."

¹¹ Yadda lawah ni tuu ey kandad tistigu day nambahullak, nem endi kaya lawah ni nak impahding.

¹² Emin hu kayyaggud ni nakka pehding ey daka pambalin ni lawah. Et humman hu, nakka umlelemyung ni peteg.

¹³⁻¹⁴ Hedin wada nandegheh ni hi-gada, man nakka mekilelemyung ey nakka mantetpel ni dasal ku gapuh ni hi-gada, tep nak ida kaibbilang ni agik winu ammed ku.

¹⁵ Nem ay yan nunyan hi-gak hu neligtan, ey nemahhig ni ida kaum-amleng niya da-ak kanggi-ngi-ngii hedin neamuamung ida. Anin ida etan ni eggak amtan tuu et ida kameie-edum ni mengippehelheltap ni hi-gak.

¹⁶ Da-ak kapanhimpipihuli ey daka peang-ang-ang e anggebe-hel da-ak ni peteg.

¹⁷ Apu Dios, entan tu pakdag ang-ang-ang ni hi-gak, nem baddangi muwak anhan, et meihwangngak eyad kapehpehding ida eyan anggetakkut ni tuun henidda layon,

¹⁸ ma-lat wada inna-nu tun pansalamatan ku niya penaydayawan kun hi-gam di hinanggaddan tuun kamengu-unnud ni hi-gam.

¹⁹ Entan tu iebulut ni nak meapput ma-lat endi hu pan-am-amlengan idan buhul kun maitek. Ey entan tu iebulut e yadda tuun anggebe-hel da-ak ni endi gaputu * ey da pan-am-amlengan eya nakka lelemyungi.

²⁰ Beken ni ya panlinggepan hu daka ennung-ungbala, nem ya pemahbahan daddan tuun neminhed ni melinggep ida ngu.

²¹ Daka ittettetkuk hu daka pebehul ni hi-gak e kanday "Inang-ang mi hu nengipahdingan tun nunman!"

²² Nem hi-gam e APU DIOS ey inamtam hu kamekapkapy, et humman hu, entan anhan tu pakdag i-ineng ey entan tuwak anhan iwalleng.

²³ APU e Dios ku, inah ka anhan et iehneng muwak! Baddangi muwak eyad ligat ku.

²⁴ Limpiyuh ka e APU e Dios ku, et humman hu, peamtam anhan di katuutuu e endi bahul ku. Entan tu iebulut ni da-ak ngi-ngi-ngian idan buhul ku gapuh eyan ligat ku.

²⁵ Ey entan tu iebulut ni an meippahding hu wadad nemnem dan kanday nedatngan kunu law hu aggew ni daka hehhegedan pemetteyan dan hi-gak.

²⁶ Panhewim e APU DIOS ma-lat yadda etan tuun kaman-am-amleng di nakka panligligasi hu meliggatan ey metemmaddan pehding da. Ey mebe-ing ida et, niya meibbabah ida humman ni tuun kanday nela-laing ida nem hi-gak.

²⁷ Nem peamleng mudda etan kamengi-ehneng ni hi-gak di hipan kapebehul idan buhul kun hi-gak ma-lat itekutekkuk da e kanday "Meiddaydayaw hi APU DIOS, tep kaum-amleng ni mengippeyaggud idan bega-en tu."

²⁸ Em, ipahding mu anhan ida huyya e APU, ma-lat ene-ehhelen ku hu kinalimpiyuh mu niya kakinayyaggud mu ey daydayawen dakan kewa-wa-wa.

* 35:19 35:19 John 15:25

36

Ya a-appéh David e bega-en APU DIOS ni meidwat etan ni kamengi-pappanggulun a-appéh

¹ Ya tuun lawah hu tuka kapkapyaa ey eleg umtakut ni mengip-pahding ni panliwwatan, tep kahing nan APU DIOS* niya ebuh hu panliwwatan ni tuka nenemnema.

² Eleg tu han-ang-ang hu kalinawah tu, tep eta-gey ni peteg hu tuka pannemnem ni annel tu, et kantu na-muy eleg kastiguan APU DIOS.

³ Ya lawah niya itek hu tuka heppita, tep beken ni kayyaggud niya beken ni neiptek hu pinhed tun pehding.

⁴ Anin ni yan tuka pambakbaktadin hileng et ya lawah ni pehding tu hu tuka nenemnema. Endi tuka pehding ni kayyaggud, tep endin hekey hu tuka pelebba ni lawah.

⁵ Nem ya impemihed mu niya muka pemaptek ni hi-gami e APU DIOS, ey mannananeng e henin kabunyan e eleg mabalin ni melkud.

⁶ Ey nehammad hu kakinayyaggud mu henin duntug e neihammad di sinuunan tu. Hanniman daman kinalimpiyuh mu e kamei-ellig di kadinalem ni baybay. APU DIOS, muka ippaptek hu tuu niya animal.

⁷ Ya eleg melumman ni impemihed mu ey nebalol ni peteg, tep endi tu kei-ingnegan. Et humman hu, hi-gam ni ebuh hu mika iddinél ni mengippaptek ni hi-gami, heni kami nanhidum di payak mu.

⁸ Kami kaman-am-amleng ni mengngan idan hantapug ni kenen ni winedam, ey dakemi kapeinnumin danum ni kamelpu etan di kayyaggud ni wangwang. †

⁹ Hi-gam hu kakelpuin biyag ni emin ni mategu niya hi-gam hu heni dilag di biyag mi.

¹⁰ APU DIOS, pannananeng mu hu eleg melumman ni impemihed muddan tuun nemihed ni hi-gam niya pannananeng mun iddawtan ida humman ni kamengu-unnud ni hi-gam ni panyaggudan da.

¹¹ Entan anhan tu iebulut ni da-ak apputen idan tuun kamampahiyya, winu da-ak degyunen idan tuun lawah daka pehpehding.

¹² Neapput ida humman ni lawah ni tuu. Netu-lidda et eleg ida pakebangun.

37

Ya a-appéh David

¹ Entan pandanag anin kayu kameligligasi ey yadda lawah ni tuu ey nelam-ay hu biyag da. Ey entan kaemeh et yu dama ipahding hu daka pehpehding.

² Tep humman idan tuu ey anggagannuy mettey idalli, heniddan helek niya intanem e mekling ida, ni netey ida.

³ Hi APU DIOS hu idinel yud biyag yu et ya pinhed tu u-unnuden yu, et luminggep kayud nambebleyan yu.

⁴ Pan-am-amleng kayu tep kabbabbal hi APU DIOS, et iddawat tu hu yuka nenemneman mahapul yu.

⁵ I-kud yun APU DIOS hu biyag yu ey hi-gatu hu idinel yu, et makulug ni baddangan dakeyun hi-gatu.

* **36:1** 36:1 Romans 3:18 † **36:8** 36:8 Ya pinhed nunyan e-helen ey beken ni ebuh hu kenen niya danum, nem emin ida kayyaggud ni indawat Apu Dios ma-lat umamleng itsu.

⁶ Ey tettebalen dakeyud emin ni tuu gapuh ni kakinnayyaggud yu niya kalinimpiyuh yu e henin petang ni emaggew e tuka peptangin emin.

⁷ Entan pandanag yu, nem anusi yun menehhegged ni baddang APU DIOS. Ey entan kaemeh yuddan lawah ni tuun kamengeddangyan et yu dama ipahding hu lawah ni daka pehpehding.

⁸ Ey entan bunget niya entan kadenagid linggeman, tep beken ni kayyaggud hu kapambaliniddan nunman.

⁹ Tep yadda tuun kamengiddinel nan APU DIOS ey mannenneng idan manha-ad di puyek ni indawat tun hi-gada. Nem hedin yadda tuun lawah daka kapkapyaa ey endien tudda.

¹⁰ Yadda tuun lawah daka pehpehding ey anggegannuy meendiddalli et anin ni piga hamak ni hi-gada et eleg ida mehemmak.

¹¹ Nem yadda tuun daka pebabah hu annel da ey umyaggud hu biyag da niya umlinggep idad bebley ni indawat APU DIOS ni pambebleyan da.

¹² Yadda tuun lawah daka pehpehding ey nemahhig bunget daddan tuun kakkayaggud hu elaw da et ihik daddan bahbahen.

¹³ Nem kangi-ngi-ngiiddan APU DIOS, tep amta tu e eleg mebeyyag ey meendiddalli humman ni tuu.

¹⁴ Yadda tuun lawah daka pehpehding ey indaddan da ispadah da niya panedan pemettey daddan kayyaggud ni tuu, niyadda nangkewetwet.

¹⁵ Nem eleg um-amnun meippahding humman, tep mehwilli et humman ni ispadah da niya paneda hu memettey ngun hi-gada.

¹⁶ Ya etan ekkut ni limmun hakey ni kayyaggud ni tuu ey nebalbalol nem ya kinedangyan idan emin ni tuun kamengippahding ni lawah.

¹⁷ Tep bahbahen alin APU DIOS hu kabaelan idan nunman ni tuu. Nem ippaptek tudda kakkayyaggud ni tuu.

¹⁸ Kaippaptek idan APU DIOS ni kewa-wa-wa hu tuun kamengunnud ni hi-gatu niya tuka pannenneng ni idawat hu panyaggudan da.

¹⁹ Em, ippaptek tudda, et eleg da panlelehmani ligat da. Ey eleg ida me-puhan ni kennen da, anin ni wada nemahhig ni bisil.

²⁰ Nem yadda etan tuun lawah daka pehpehding ey mettey ida. Tep emin ida hu buhul APU DIOS ey heniddalli habung winu ahuk e neala ni attukaw ida la.

²¹ Yadda tuun lawah daka pehpehding ey eleg da beyyadi hu daka uttanga. Nem yadda tuun kayyaggud elaw da ey beken ni hanniman hu daka pehding, tep madewat ida.

²² Yadda binendisyonan APU DIOS ni ebuh hu mambebley di puyek ni indawat tun pambebleyan da. Nem yadda etan tuun inidutan tu ey meendiddalli.

²³ Hi APU DIOS ey tuka ittudu hu kayyaggud niya neiptek ni elaw ni u-unnud idan tuun kamengippeamleng ni hi-gatu ey tudda kaippaptek.

²⁴ Et anin ni kamei-ellig ni man-e-gah ida et eleg ida mena-yun di nanegahan da, tep peehng idan APU DIOS mewan.

²⁵ Ingganah nunyan nea-ammaan ku e andukkey biyag ku ey endin hekey hu nak inang-ang ni kayyaggud ni tuun an impayyag APU DIOS. Ey endi nak inang-ang ni u-ungnga tun kamangkedekedew ni kennen tu.

²⁶ Yadda tuun daka paka-u-unnda hi APU DIOS ey madewat ida niya nelakah idan mampeuttang. Ey yadda u-ungnga da ey mebendisyonan ida.

²⁷ Ippahding yudda kayyaggud, beken ya panlawahan, ma-lat mannananeng alin yadda u-ungnga yu niyadda inap-apu hu mambebley eyad bebley tayu.

²⁸ Tep nakappinhed APU DIOS ida hu tuun limpiyuh daka pehding ey eleg tudda ippayyag hu kamekangngu-unnud ni hi-gatu, nem tudda kaippaptek ni ingganah. Nem yadda helag idan tuun lawah daka pehpehding ey endien tudda.

²⁹ Yadda tuun kamekangngu-unnud nan APU DIOS, ey hi-gada mambebley ni ingganah di indawat tun pambebleyan da.

³⁰ Yadda kayyaggud ni tuu, ey kayyaggud dama hu daka ittugun. Emin hu daka heppita ey limpiyuh ni kenayun.

³¹ Eleg da ippangil hu tugun APU DIOS, tep wadad puhu da niyad nemnem da.

³² Yadda tuun lawah daka pehpehding ey daka hellipat-idda hu kayyaggud ni tuu, tep pinhed dan petteyen ida.

³³ Nem hi APU DIOS ey eleg tudda ippayyag hu kayyaggud ni tuu di hipan lawah ni pehding idan lawah ni tuu. Tep eleg tu i-abulut ni wada hu lawah ni an meippahding ni hi-gada hedin wada mengiddiklamuh ni hi-gada.

³⁴ Hi APU DIOS hu idinel yud biyag yu et paka-u-unnuden yu tugun tu ma-lat hi-gayu memeltan eyan bebley tayu. Han yulli ang-anga hu pengendian APU DIOS idan tuun kamengippahding ni lawah.

³⁵ Wada eman hakey ni tuun lawah ni peteg e nemahhig ni mabunget et katattakusiddan tuu, tep daka panlelehhanu hu tuka pehpehding ni hi-gada. Humman ni tuu ey daka i-alig etan di sedar e kegaggangngaan ni keyew di Lebanon.

³⁶ Nem endi maptek ey netalak et nak hamahamaken, nem eggak hanhamak.

³⁷ Nem beken ni henin nunman hu tuun limpiyuh elaw tu, tep humman ni tuun kayyaggud hu tuka pekikkillawid edum tun tuu ey kaddiwah hu biyag tun hakey alin aggew.

³⁸ Nem yadda etan tuun lawah daka pehpehding, ey anin idan helag da et meendiddalli.

³⁹ Hi APU DIOS ey tudda kaihhehwang hu kayyaggud ni tuu ey tudda kaippaptek di hipan daka panliggasi.

⁴⁰ Em, tudda kabaddangi et ida kameihwang di lawah ni kapehpehding idan lawah ni tuu, tep hi-gatu hu daka iddinel di biyag dan mengippaptek ni hi-gada.

38

Ya a-appéh David ni meippanggep ni pandasalan nan hi APU DIOS

¹ APU DIOS, peang-ang mu hu hemek mu et eleg muwak anhan kastiguen di bunget mu.

² Heni muwak pinena ey heni muwak kineway et maliputannak.

³ Makaggeh ni peteg hu annel ku gapuh ni impahding mun hi-gak tep ya bunget mun liwat ku.

⁴ Em, nemahhig hu liwat ku e heni mebel-at ni peteg et eggak han-agtu hedin nakka nemnemnema.

⁵ Eggak nemnemen kumedek ni ipahding kudda lawah et deh e kamei-ellig ni nemahhig hu liput ku e kamanhemmyu.

⁶ Eggak pakebangun tep makaggeh hu annel ku ey nakka umlelemyung ni kewa-wa-wa gapuh idan liwat ku.

⁷ Nemahhig hu atung ni annel ku et heni-ak mettey.

⁸ Endin hekey hu elet ku, tep kimapuyyak law ni peteg ey nakka umpalalalak niya maggeh ni peteg nemnem ku. *

⁹ APU DIOS, inamtam ni emin hu hipan pinhed ku-et anhan di biyag ku niya handengel mu eya nakka pellapellaki.

¹⁰ Nemahhig ni endi law hu elet ku ey nakka umkenebkeb ni peteg ey anin ni ya matak et eleg law um-aang-ang.

¹¹ Emin ida hu sinakdul ku niyadda gagayyum ku, anin idan pamilyah ku et eleg da-ak law hehnupa tep da-ak kangihhewa.

¹² Yadda dama tuun ihik ni memettey ni hi-gak ey indaddan dan keknaan ku. Ey tagan da nemnem ni pehding dan memahbah ni hi-gak.

¹³ Nem nakka pekdag eneeneng et heni-ak netuleng niya heni-ak nenganga.

¹⁴ Nakka pekeddukdul hu eggak ida deddenggela niya eggak ida huhhumanga.

¹⁵ Tep hi-gam e APU e DIOS ku hu nakka iddinel, et hi-gam hu ngenamung ni umbaddang ni hi-gak.

¹⁶ Nakka iddasal e APU DIOS e entan tu iebulut ni da-ak heneghegnuden idan buhul ku winu da pan-am-amlengan hu hipan lawah ni kameippahding ni hi-gak.

¹⁷ Iyyadyan nemahhig ni maggeh ni emin hu annel ku et ay heni-ak meplat.

¹⁸ Nakka ebbulutan emin hu liwat ku et nakka e-helan hi-gam e nakka mantuttuyyun nengipenahdingan kuddan nunman.

¹⁹ Angebe-hel da-ak idan buhul ku, anin ni endi impahding kun hi-gadan lawah. Hantapug ida, man anhan niya angka-let ida.

²⁰ Emin hu kayyaggud ni nakka pehding ni hi-gada ey daka bellehin lawah tep angebe-hel da-ak tep nakka i-ehneng hu neiptek niya kayyaggud.

²¹ APU e DIOS ku, entan tuwak anhan eway ey entan kaidawwim ni hi-gak, ²² nem baddangi muwak kumaddan, tep hi-gam ni ebuh hu kamenellaknib ni hi-gak.

39

Ya a-appeh David ni meidwat nan Jeduthun e kamengipappanggulun a-appeh

¹ Kangkud annel kuy "Hellipat-an ku et eggak maihelaut ni mengipahding ni lawah niya ma-lat endi nak e-helen ni pambehhulan ku. Ey hellipat-an ku ma-lat anin ni pekdag ku eneeneng hedin wadadda lawah ni tuu."

² Nem ay hedin nakka pakdag eneeneng, anin ni wada et, hu kayyaggud ni pinhed kun e-helen ey nema-man nakka umguguhun annel ku.

* **38:8** 38:8 [5-8] Endi maptek hedin makulug ni kamandedgeh hi David ni nanghelan tununya winu eleg, nem kakulugan tu na-mu ey kaumbabaing tep ya liwat tu.

³ Et lektattuy eggak han-isipel hu guhuk et umhellak.

⁴ Kangkuy “APU DIOS, penemnem mun hi-gak e ansikkey hu biyag ku et nebilang ni ebuh hu aggew ku eyad puyek.

⁵ Em, ansikkey hu indawat mun biyag ku e heni handangan ni ebuh. Tep ya lingkud mun biyag ni tuu ey nekemtang ni peteg e henin pinhakkey ni yahyahan.

⁶ Ey henin allinnew e anin ni kaang-ang-anga et nekekemtang ni attukaw. Et humman hu, endi silbitu hedin ya keddangyanaan di puyek ni ebuh hu an peppepdugen, tep eleg meamta hedin hipalli mengellan nunman ni kinedangyan ni kepappegan ni biyag.

⁷ Et mukun hedin hi-gak ngu e Apu, man endi edum ni nakka iddinel di biyag ku nem hi-gam ni ebuh.

⁸ Helaknibi muwak anhan di liwat ku ma-lat endi gapun da-ak pemippihulan idan tuun endi nemnem tu.

⁹ Endi mabalin ni nak pehding, tep hi-gam hu nalpuan eyan nakka panhelheltapi.

¹⁰ Nem attu anhan et isiked mun mengippehelheltap ni hi-gak, tep heni-ak ni mettey gapuh eyan nakka panhelheltapi.

¹¹ Muka kastigua hu tutu-u tep ya liwat da ma-lat matugun ida. Ya muka pehding ey muka bahbaha hu hipan nebalol ni wadan hi-gada, henin kapehding ni aney. Em, nekemtang ni ebuh hu biyag ni tuu eyad puyek e henin pinhakkey ni yahyahan.

¹² Dengel mu anhan e APU hu dasal ku ma-lat baddangan muwak ma-lat ya ustuh hu pambiyag ku, anin ni nanda-guhhak ni nekemtang ni ebuh eyad puyek, henidda lan ammed ku.

¹³ Et humman hu, isiked mu anhan ni mengippehelheltap ni hi-gak ma-lat man-am-amlenggak ni nekemtang et hannak hi-yana eya puyek.”

40

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ Inan-anusan kun nenehhegged ni pemaddangan tuwak nan APU DIOS ey dingngel tu hu dasal kun nampehemhemmekan kun hi-gatu.

² Et ihwang tuwak di nemahhig ni ligat ku e kamei-ellig ni ginuyud tuwak di luyluy et peehneng tuwak di ta-pew ni batu.

³ Sinuttudduan tuwak ni baluh ni a-appeh ni penaydayaw ni hi-gatu e Dios tayu. Dakel idalli menang-ang nunyan nengihwangan tu hi-gak et metngaddalli ey mandinnel idallin hi-gatu e APU tayu.

⁴ Yadda kamengiddinnel nan APU DIOS ey um-amleng ida. Eleg da iddinel ida kamampahhiya niyadda etan kamenaydayaw ni dios ni kinapyan tuu.

⁵ Hi-gam e APU e Dios ku, ey endi mei-ingngeh ni hi-gam, tep dakel hu impahding mun panyaggudan min eggak hambalang ey eggak han-ehel ni emin. Em, dakel pay hu implanuh mun panyaggudan mi.

⁶ Impaewat mun hi-gak e beken ni yadda hu hipan kamei-appit heniddan animal ni kagihheba niyadda kamei-appit ni ke-kalan liwat hu kamengippeamleng ni hi-gam, nem ya nehammad ni kapengunnudin tugun mu.

7 Et mukun kangkuy “Adyahaak e Apu ni mengippahding etan ni neitudek ni meippanggep ni hi-gak e kantuy

8 ‘APU e Dios ku, nakka um-amleng ni mengippahding ni pinhed mu, tep ya tugun mu hu nakka nenemneman ingganah.’ ” *

9 Inamtam e APU DIOS e emin di kakeemmungiddan tuum ni daka penaydayawin hi-gam ey impaenamtak hu meippanggep ni muka penellaknibin tuu. Ey huyya hu ene-ehhelen kun ingganah.

10 Eggak ibeing ni menghel ni kabaelan mun umhelaknib niya kamananananeng ni muka pemapteke ni hi-gami, nem impaenamtak ni nakka peki-emmuemmungiddan tuum. Ey ingganah nunya ey nanengtun nakka peennamtaddan tuum hu eleg melumman ni impeminhed mu.

11 APU DIOS, hemek muwak anhan ni ingganah. Nakka medinnel e endi hu el-eleg ni an meippahding ni hi-gak, tep eleg mepappeg hu muka pemapteke ni hi-gak ey eleg melumman ni impeminhed mun hi-gak.

12 Nem yan nunya ey nemahhig hu ligat ku niya liwat ku e eggak hambalang, tep daddakkel ida nem yadda bewek ku. Mukun medis-mayahhak ni peteg. Et eggak amta pehding kun meihwang.

13 APU e Dios ku, kahegag ka anhan et baddangan muwak ma-lat meihwangngak.

14 Ey himeng mudda anhan ida tutu-un ihik ni memettey ni hi-gak ma-lat maka-apput ida niya ma-lat mebabba-ingan ida humman ni tutu-un daka pan-am-amlengi hu nakka panligligasi.

15 Hamban meapput ida humman ni tuun kamenaltalanggan hi-gak ma-lat mebabba-ingan ida ey.

16 Nem peamleng mudda ngu etan tuun kemenepuheppul ni hi-gam ma-lat man-an-anladda. Em, ya kayyaggud ey humman idan emin ni hinelaknibam ey man-am-amleng ida et itkuk da e kanday “Eta-gey ni peteg hi APU DIOS!”

17 Apu Dios, hedin katteg ngun hi-gak, man anggehemmekkak ni peteg niya neendi elet ku. Et humman hu, entan tuwak anhan liwwan, nem ipapteke muwak. Apu e Dios ku, hi-gam hu kamengihwang ni hi-gak, et humman hu, kahegag ka anhan et baddangan muwak.

41

Ya a-appéh David ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appéh

1 Man-am-amleng idan peteg hu tuun wada hemek daddan nangkewetwet, tep baddangan idan APU DIOS hedin wada ligat da.

2 Kaippapteke idan APU DIOS et andukkey hu pekibi-biyagan dad bebley da. Tudda kabendisyoni ey eleg tu i-abulut ni wada lawah ni ippahding idan buhul dan hi-gada.

3 Ey hedin ida kamandedgeh ey tudda kaellubyaga ey tudda kapeyaggud.

4 Nandasallak e kangkuy “APU DIOS, nanliwattak ni hi-gam, et humman hu hemek muwak anhan et peyaggud muwak.”

5 Yadda buhul ku ey lawah hu daka e-ehhela meippanggep ni hi-gak niya pinhed dan metteyyak ma-lat meliwwannak.

* 40:8 40:8 [6-8] Hebrews 10:5-7

⁶ Hedin immaliddan mengiddu-ngaw ni hi-gak ey kayyaggud hu daka peang-ang. Nem ya kakulugan tu ey ida kaum-alin an mandeddengnel ni hipan el-eleg ni meippanggep ni hi-gak ni da-ak sinumtumbuk di edum ni tuu.

⁷ Humman idan buhul kun anggebe-hel da-ak ey daka ittenuttubbud edum da e wada lawah ni mekapyan hi-gak.

⁸ Kanday "Nanna-ud mannuman ni mettey di binaktadan tu, tep nemahhig hu degeh tu."

⁹ Anin etan ni nehammad ni gayyum kun nakka iddinel niya nekikakikan ni hi-gak, et nambalin ni buhul ku. *

¹⁰ Nem nakka mandasal ni hi-gam e APU DIOS ma-lat hemeken muwak anhan et yumagguddak et ibleh ku kapehpehding idan buhul kun hi-gak.

¹¹ Inamtak e kaka um-amleng di nakka pehpehding et mukun eleg mu i-abulut ni da-ak apputen idan buhul ku.

¹² Ey inamtak e muwak kabaddangi et mekihha-addak alin hi-gam ni ingganah, tep emin hu nakka pehpehding ey kamei-unnud di pinhed mu.

¹³ Kamedeyyaw hu AP-APU e Dios idan helag Israel! Em, meday-dayaw ni ingganah.

Amen. Em, amen! †

Ya Meikkadwan Libluh ni Psalms

(Psalms 42-72)

42

Ya a-appeh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ Apu Dios, makahhapul dakan peteg ni hi-gak henin kapeneppulin naka-wew ni makwah ni metengnin ni danum.

² Hi-gam e Dios ni kamannananeng ni ingganah, ey makahhapul dakan hi-gak, et nakka um-abtun um-alin menaydayaw ni hi-gam.

³ Eggak mangamangan, tep kewa-wa-wa niya kelallabbi ey nakka umlewalewan lemyung ku. Nemahhig hu kapenge-ehhel idan buhul kun hi-gak e kanday "Kele attu mewan hu Dios mu et baddangan daka ey?"

⁴ Nakka nemnemnema e yan nunman la ey nakka ippanguludda edum kun an mandeyyaw ni hi-gam di Tempol mu. Kami kaman-am-amleng et mika pan-itkuk hu a-appeh min penaydayaw mi niya pansalamat min hi-gam.

⁵ Nem yan nunya ey nemahhig ni nakka umlelemyung niya kamemunnunnu hu nemnem ku. Nem nanengtun hi-gam hu nakka iddinel ey hi-gam e Dios kun kamenellaknib ni hi-gak hu daydayawen ku.

⁶⁻⁷ Apu Dios, iyyadyan nemahhig hu nakka lelemyungid kamantu-tunud ni ligat kun kamei-ellig di kamabungngug ni elwang di duntug di Hermon niyad Misar niya kamabungngug ni danum di Wangwang e Jordan. Nem anin ni hanniman et eggak liwwana hu binabbal mun hi-gak.

* **41:9** 41:9 Ang-ang yu Matthew 26:23, ya Mark 14:18, ya Luke 22:21 et ya John 13:18 † **41:13** 41:13 Psalm 106:48

⁸ APU DIOS, muka peang-ang ni kewa-wa-wa hu eleg melumman ni impeminhed mun hi-gak, et kahilehileng ey humman nakka i-ena-appeh. Ey nakka mandasal ni hi-gam e Dios kun nengidwat ni biyak ku.

⁹ Hi-gam hu Dios ni kamei-ellig ni batun nakka keihhikkugi, tep hi-gam kamengippaptek ni hi-gak. Nem kele muwak kae-waya et eleg muwak baddangi eyad nakka helheltapan kapehpehding idan buhul ku?

¹⁰ Makaggeh ni peteg hu daka pemennadngel ni hi-gak e kanday "Attu mewan etan Dios mun kamemaddang ni hi-gam ey?"

¹¹ Nem yan nunya ey nemahhig ni nakka umlelemyung niya kamemunnununu hu nemnem ku. Nem nanengtun hi-gam hu nakka iddinel ey hi-gam e Dios kun kamenellaknib ni hi-gak hu daydayawen ku.

43

¹ Apu Dios, iehnung muwak anhan, et peamtam idan eleg mengunnud ni hi-gam e endi bahul ku. Ey ihwang muwak di hipan lawah ni pehding idan lawah niya maheul ni tuu.

² Hi-gam e Apu Dios, hu nakka keihhikkugi, tep hi-gam hu kamengippaptek ni hi-gak. Nem ay nakka umlelemyung, tep muwak kae-waya et da-ak kapanhelheltapaddan buhul ku.

³ Baddangi muwak ni mengewwat ni elaw mu e heni muwak dillagan et ituttuddum ni hi-gak ida hu makulug ni tugun mu ma-lat umli-ak mewan ni mandeyyaw ni hi-gam di Tempol mud duntug mu e Zion.

⁴ Em, ipengulu muwak di altar mu e Apu Dios et daka iappitan diman, tep hi-gam hu kakelpuin amleng ku. Et ia-appehan daka ey petnul ku ayyuding kun penaydayaw kun hi-gam e Dios ku.

⁵ Nem yan nunya ey nemahhig ni nakka umlelemyung niya kamemunnununu hu nemnem ku. Nem nanengtun hi-gam hu nakka iddinel ey hi-gam e Dios kun kamenellaknib ni hi-gak hu daydayawen ku.

44

Ya a-appeh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappangn-gulun a-appeh

¹ Apu Dios, dingngel mi in-inhel idan eman ni ammed min meip-panggep ni kakinayyaggud ni impahpahding mun eman ni ketaggu da.

² Impanhelheltap mudda kunun emin hu buhul mi niya dinegyun mudda humman ni tutu-ud nambebleyan da et ihullul mudda aammed min nambebley diman ey impeyaggud mu neitu-wan idan nunman ni tuum.

³ Impangenapput mudda et sakupen dadda nambebleyan idan buhul da. Nem beken ni gapuh ni almas da winu ya kabaelan da hu nengenapputan da, nem gapuh ni et-eteng ni kabaelan mu. Et humman nengipeang-angan mun binabbal mu niya impeminhed mun hi-gada.

⁴ Hi-gam hu patul ku niya Dios ku. Impangenapput dakemin tutu-um.

⁵ Mika ennapputadda buhul mi tep ya kabaelan mun ebuh.

⁶ Beken ni ya pana winu ispadah hu nakka iddinel di keihwangan ku.

7 Tep hi-gam kamengippengapput ni hi-gami et ida kamebe-ingi hu buhul mi.

8 Et humman hu, kami kamansalamat ni hi-gam niya daydayawen dakan ingganah.

9 Nem yan nunya ey in-eway dakemi. Eleg mu law pinhed ni ippanguludda sindalu mid gubat et kami kamebabbang.

10 Tep in-abulut mun pepsik dakemiddan buhul mid nambebleyan mi et pan-alen dan emin hu hipan limmu mi.

11 Ey in-abulut mudda hu edum ni hi-gamin heni kalneroh ni nampatey da ey yadda edum mi ey neiwehit idad bebley ni neilawwan da.

12 Heni endin hekey hu balol mid hinanggam e nealay heni dakemi inggatang ni nelakah ni peteg.

13 Impambalin dakemin kang-ngi-ngiiddan katuutuu ey dakemi kapanhimpipihuli, tep inang-ang-ang da hu impahding mun hi-gami.

14 Ey kami kamababbang ni kapenge-ehhel idan katuutuud kabebbley. Et hedin inang-ang dakemi, ida kamanwigwigiwig.

15 Nakka mebabba-ingin ingganah

16 gapuh ni kapehpehding idan buhul kun ihik ni memettey ni hi-gak e da-ak kapennadngeli niya da-ak kapippihula.

17 Neipenahding ida huyyan emin ni hi-gami, anin ni eleg daka iwalleng niya anin ni eleg mi ipngil hu nekitbalam ni panyaggudan mi.

18 Em, eleg daka iwalleng ey eleg mi ipngil hu tugun mu,

19 nem inway dakemi e heni dakemi impayyag di kad-an idan anggetakkut ni animal di muyung niyad engeenget.

20 Gullat ni inwalleng daka e Dios mi et ya edum ni dios hu dinaydayaw mi e inta-gey mi ngamay mi et mandasal kamin hi-gada, 21 et nanna-ud ni inamtam, tep Dios ka et amtam emin hu hipan wadad nemnem ni tuu.

22 Nem mika hanghanggaan kenayun hu ketteyyan mi tep ya mika pengu-unnudin hi-gam e Apu Dios. Makulug huyya, tep ya kapan-nemnem ni tuun hi-gami ey heni kami kalneroh ni kamenehheged ni kepalsian tu. *

23 Et humman hu, inah ka anhan e Apu Dios et helakniban dakemi. Kele heni ka kaman-u-uggip? Entan dakemi anhan eway ni ingganah.

24 Kele heni dakemi kaitattallui? Ey kele eleg dakemi hengnguhengnguda eyad ligat min mika panlelehani?

25 Kamei-ellig ni netukkad kami et mena-yun kamin limmukbub di puyek, tep neka-apput kami.

26 Apu Dios, baddangi dakemi anhan. Ihwang dakemi tep eleg melumman hu impeminhed mun hi-gami.

45

Ya a-appeh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappang-gulun a-appeh. Huyya kaia-appeh di kasal. Nan-ingnegh hu kapenga-appeh etan ni a-appeh e "Lilies."

¹ Wada ninemnem kun kayyaggud ni peteg ni a-appeh ni pinhed kun ittudek meippanggep nan apu patul. Heni-ak nelaing ni kamantuddek

* 44:22 44:22 Romans 8:36

ni a-appéh e ussalen ku laing kun mengapyan nunyan a-appéh. Huyya a-appéh ni ittudek ku.

² Apu patul, hi-gam hu kekakkayyaggudan di emin ni lalakki. Nelaing kan umhapit, tep binendisyonan dakan Apu Dios ni ingganah.

³ Iesip mu ispadah mu e ketultuledan ni patul. Et-eteng hu kabaelam ey hi-gam hu kamedeyyaw.

⁴ Pantakkay kad kebayyum et itultuluy mun menga-apput tep muka i-ehneng hu limpiyuh niya kayyaggud ni elaw. Ey gapuh ni kabaelam ey mudda kapehding hu kaketngain tuu.

⁵ Pan-ipenam ida mangkatedem ni panam di puhuddan buhul mu. Et maka-apput idan emin hu buhul mud kebebbebley.

⁶ Apu Dios, mannananeng ni ingganah hu nan-ap-apuam ey limpiyuh hu pehding mun man-ap-apu.

⁷ Ya kayyaggud ni elaw hu nakappinhed mu, nem anggebe-hel mu hu lawah ni elaw. Et humman hu, hi Apu Dios e Dios ni muka u-unnuda ey pinutuk dakan medaydayaw nem yadda edum mu ma-lat man-amamleng kan peteg. *

⁸ Daka kai-ena-appéhiddan tuun nangkelaing ni man-ayyuding di baley mun neenal-alkusan ni ivory. Ey neha-adan ida balwasim ni bangbanglun myrrh, ya aloe, niya cassia.

⁹ Yadda edum ni imbilang mun ahwam, ey u-ungngaddan papatul di edum ni bebley. Et ya etan ahwam ni immehneng di winannan ni yuddungam ey nanggagam ni nemahmah ni balituk di Ophir.

¹⁰ Hi-gam ni biin ahwaen ni patul, dengel mu et ehelen kun hi-gam e mahapul ni beken law ni yadda ammed mu niyadda agim hu mu nenemnem.

¹¹ Tep ya etan patul ey nemahhig ni tuka am-amyawi hu kakinat-agum. Hi-gatu law hu ap-apum, et humman hu, ipahding mun emin hu pinhed tu.

¹² Yadda tutu-ud Tyre, ey pan-i-ali dan hi-gam hu hipan pinhed dan iddawat ni hi-gam. Ey hi-gam ali hu pangkekdeawan idan kekeddangyan ni tuun hipan panyaggudan da.

¹³ Immen etan kat-agun biin ahwaen ni patul di kuwaltu tu e imbalwasi tu etan nebalbalittukan ni balwasid kasal. Yadman hu panhehhegedan tu ingganah ni pengillawan dan hi-gatud kad-an ni patul.

¹⁴ Entanni et ilaw da humman ni biin nambalwasin kakkayyaggud di kad-an ni patul ey neiunud ida etan bibi-in gayyum tu,

¹⁵ et ida kaman-am-amleng ni immelad baley ni patul.

¹⁶ Apu patul, dakel idalli lakin u-ungngam ni meihhullul ni mam-patul ni henin hi-gam niyadda aammed mu. Hi-gadalli hu puttukan mun mampan-ap-apud kebebbebley.

¹⁷ Meippalpun nunya ey hi-gam hu meidaydayaw eyad a-appéh ku ey mengmenglaw alin hi-gam hu meidaydayaw di kebebbebley ni ingganah.

* 45:7 45:7 [6-7] Huyyaddan dewwan verse ey Apu Dios hu impangngadan etan ni nengituede k nunya nan Christo. Ang-ang yu Hebrews 1:8-9

46

Ya a-appéh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappangn-gulun a-appéh ni kaia-appéh idan bii

¹ Hi Apu Dios hu tayu kakeihhikkugi niya hi-gatu kakelpuin elet tayu. Hi-gatu hu nandadaddan ni kenayun ni umbaddang ni hi-gatsud hipan tayu kapanliggasi.

² Et humman hu, eleg itsu umtakut, anin ni manyegyeg ni na-let et mangkagday ida duntug et mangka-gah idad baybay

³ ey anin na-mun umla-pih hu danum di baybay ey manyegyeg di sinuunan idan duntug.

⁴⁻⁵ Nem ya bebley Apu Dios ey wadadman hu wangwang ni kamengippeamleng idan tuudman. Ey anin ni hellikuben idan buhul humman ni bebley et ihhehwang Apu Dios e Keta-ta-geyyan ida tuu tun kamangkewa-wa. Et eleg ali mebahbah humman ni bebley.

⁶ Nem yaddalli katuutuud kebebbebley ey umtatakut ida tep mepappeg ali hu nampan-ap-apan ni aap-apu da. Nanna-ud ni meippahding huyya, tep henilli kidul hu tekuk Apu Dios ni tu pengapputan idan emin hu sindalud puyek.

⁷ Hi APU DIOS e Kabaelan tun emin niya Dios la daman eman nan hi Jacob ey wadan hi-gatsu niya hi-gatu hu tayu kakeihhikkugi.

⁸ Ikeyuy et ang-angen tayudda kamengippetngan impahding APU DIOS et ya nemahbahan tuddan kebebbebley.

⁹ Kabaelan tun pesikked hu gubat di anin ni attun bebley. Anin ni hipa humman ni ussalen dad gubat, henin pahul niya pana, et panhehpungen tudda ey panggihheben tudda happyyaw da.

¹⁰ E-helan idallin Apu Dios e kantuy "Isiked yun mekihhanggan hi-gak. Nemnem yu e hi-gak ni ebuh hu Dios e Keta-ta-geyyan ni Ap-apud emin eyad puyek."

¹¹ Hi APU DIOS e Kabaelan tun emin niya Dios la daman eman nan hi Jacob ey wadan hi-gatsu niya hi-gatu hu tayu kakeihhikkugi.

47

Ya a-appéh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappangn-gulun a-appéh

¹ Hi-gayun katuutuu, pelakpak kayun anla yu niya elet yun mengia-appéh ni pandaydayaw yun Apu Dios.

² Hi APU DIOS e Keta-ta-geyyan hu Ap-apud emin eyad puyek, et humman hu, hi-gatu lebbengtun tekkutan.

³ Indawat tun hi-gatsu hu kabaelan tayun mengapput idan emin ni buhul tayud kebebbebley, et hi-gatsu law hu man-ap-apud bebley da.

⁴ Ey hi-gatu nemilin bebley tayun tayu kaigaggayan helag Israel e nakappinhed tun tuu tu.

⁵ Yan kapenglawwin Apu Dios di kabunyan e tuka pan-ap-apui ey katkatnulan tu hu tangguyup niya katkuk ida tuun amleng dan hi-gatu.

⁶ Imay, pan-a-appéh itsun pandaydayaw tayun hi-gatu. Pan-a-appéh itsun pandaydayaw tayun hi-gatu e Patul tayu.

⁷ Humman ni Dios hu Patul ni emin eyad puyek. Pan-a-appéh itsun pandaydayaw tayun hi-gatu.

⁸ Hi Apu Dios ey wadad yuddungnan tun kaman-ap-apud emin ni bebley.

⁹ Neamgidaydayaw ni Dios nan Abraham. Tep hi-gatu hu Ap-apuddan emin ni patul di puyek ni daydayawen ni tutu-u, tep hi-gatu Keta-tageyyan.

48

Ya a-appeh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappangn-gulun a-appeh

¹ Hi APU DIOS ni ebuh hu keta-tageyyan. Et humman hu, hi-gatun ebuh hu kameidaydayaw di bebley tud duntug tun tuka panha-adi.

² Humman ni Duntug e Zion ey eta-gey ey kakkayyaggud ni peteg hu ang-ang tu, et humman hu, ida kaum-amleng hu katuutuud kebebbley hedini inang-ang da. Yadman hu nambebleyan etan ni Keta-tageyyan ni Patul. *

³ Impeang-ang Apu Dios e hi-gatu hu kamengi-eddug nunman ni bebley tud Jerusalem e tuping hu luhud tu.

⁴ Nem entanni ey impan-aaddum idan papatul eyad puyek hu sindalu da et lumaw idan an mengubbat nunman ni bebley di Zion e Jerusalem.

⁵ Nem ida kamenetteng di diman et daka ang-ang-anga humman ni bebley, ey pinhakkeyey simmattakut ida et mamsik ida.

⁶ Nemahhig hu takut da et ida kamampangegeygey e henidda etan ni biin man-ungnga.

⁷ Binahbah Apu Dios ida et heniddan bapor di Tarsis ni binahbah ni na-let ni pewek ni nalpud appit ni kasimmilin aggew.

⁸ Diddingngel tayu hu panyaggudan nunman ni bebley ni impah-pahding APU DIOS e Kabaelan tun emin, nem yan nunya ey inang-ang tayu law hu kakinayyaggud nunman ni bebley tu. Ey hi-gatu e hi Apu Dios ey tuka eddugi huyyan bebley et melinggep ni ingganah.

⁹ Apu Dios, kami kaumlaw di Tempol mun mannemnem ni eleg melumman ni impeminhed mu.

¹⁰ Daka kadaydayawaddan katuutuud kebebbley ey nandingngel ka. Limpiyuh ka niya kayyaggud kan peteg. Ey mudda kapaka-apputa buhul mu, tep et-eteng kabaelan mu.

¹¹ Ida kaum-amleng hu tuud bebley e Zion niyad kebebbley di Judah tep limpiyuh hu muka penuwet.

¹² Elaw itsun tuun Apu Dios et tayu ang-angen hu bebley tayud Zion ma-lat tayu bilangen hedini pigadda etan nangkehammad ni baballey ni kapan-eddugiddan guwalyan nunman ni bebley tayu.

¹³ Ey ma-lat tayu paka-ang-angen ida humman ni pan-eddugan anin idan tuping ni luhud tu, et wadalli a-abbigen tayuddan u-ungnga tayun meihhullul ni hi-gatsu.

¹⁴ Huyyan Dios hu Dios tayun ingganah. Ey hi-gatu hu mannananeng ni Dios tayun mengippengngulun hi-gatsun ingganah.

* 48:2 48:2 Matthew 5:35.

49

Ya a-appéh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappangn-gulun a-appéh

¹⁻² Dengel yun katuutuud kebebbebley eya pinhed kun e-helen, hi-gayuddan kekeddangyan niyadda nangkewetwet, yadda eta-gey niyadda nebabah hu saad da.

³ Huyyaddan e-helen kun hi-gayu ey kenemneman yu ma-lat awatan yu hu elaw ni biyag.

⁴ Ey ituttudduk hu keibbellinan idan nunya ey penelpeldingen ku hu ayyuding ku.

⁵ Hi-gak ey anin ni liktuben da-ak idan buhul * et ya hipan anggetakkut et eggak umtakut.

⁶ Eggak tekkusidda hu tuun lawah daka pehpehding e ya kinedangyan da hu daka ie-egah niya daka ididdinel.

⁷ Tep kamettyey emin hu tuu ey endi hakey ni hanggela tun beyyadan hu biyag tu ma-lat eleg matey. Anin ni piga kinedangyan ni tuu et eleg tu hanggela beyyadan hu biyag tun Apu Dios.

⁸⁻⁹ Eleg mabalin ni tayu beyyadan hu keihwangan tayu ma-lat eleg itsu matey, nem mannananeng itsun mambi-biyag ni ingganah. Tep nebalol ni peteg hu biyag ni tuu.

¹⁰ Anin idan nangkelaing ni tuu et ida kamettyey, henin kameippahding idan tuun endi nemnem tu. Et emin hu limmu da ey ihhi-yan daddad edum ni tuu.

¹¹ Ma-nu tep mangkeinggeddan hu ngadan dad puyek da, nem hi-yanen da et hin-appil ni tuu hu mengi-ussal idan nunman. Tep ya law di kulung da hu panha-adan dan ingganah.

¹² Anin ni piga hu kinedangyan ni tuu, et beken humman ni an mengihwang ni hi-gatud ketteyyan tu, tep mettey ali dama e heniddan animal.

¹³ Hanniman hu kameippahding idan tuun daka iddinnel di annel da. Hanniman dama hu meippahding idan kamengu-unnud ni hi-gadan daka tetbala hu daka e-hela.

¹⁴ Henidda kalneroh e nanna-ud ni mettey et heni ya katey hu mengippattul ni hi-gada. Hi-yanen dalli kakkayyaggud ni baballey da et yaddallid kulung da panha-adan dan ingganah. Ey mebwel annel dadman. Huyyalli pengapputan idan kemengu-unnud nan Apu Dios ni hakey ni aggew.

¹⁵ Em, hanniman ali kepappegan da, nem hedin ngun hi-gak, man hi Apu Dios hu nakka iddinel ni mengihwang ni hi-gak di katey.

¹⁶ Entan kaemeh yuddan tuun tagan da kedangyan ey kamangkeeteng baley da.

¹⁷ Tep hedin mettey ida, man endi ittabin dan hipan kinedangyan dad kulung da.

¹⁸ Ma-nu tep kakkayyaggud hu biyag da eyad ta-pew ni puyek niya katetteballaddan tutu-u ida,

¹⁹ nem mettey idalli damengu et ida mei-dum di aammed da e engeenget ni ingganah kad-an da.

* 49:5 49:5 Ya edum ni neitudek ey beken ni "buhul," nem "maheul."

²⁰ Et humman hu, ya tuun eleg tu ewwasin beken ni ya kinedangyan tu hu mengihwang ni hi-gatud lawwan tud dungay ey henilli etan ni animal e mettey.

50

Ya a-appeh Asap

¹ Hi APU DIOS e Kabaelan tun emin ey tudda kapan-eyyagin emin hu tutu-ud puyek di kad-an tu, meippalpud appit ni kasimmilin aggew ingganah di appit ni tuka kelinnugi.

² Hi-gatu e Dios ey kamelpu benang tud Zion e kekakkayyaggudan ni bebley.

³ Ey yallin ellian tu e Dios tayu ey henilli bungug ni kidul hu dedngelen tayu niya emin hu wadad pandellanan tu ey megihheb ida, tep pebukkul tu hu apuy ni kamantettebbel et maitu-nud e liniktub ni na-let ni pewek.

⁴ Emin ida etan hipan wadad kabunyan niyad puyek ey ang-angen dalli hu pehding APU DIOS ni penuwetan tun tuu tud puyek.

⁵ Kantuy "Amung yudda tutu-uk ni nanengtun kamengu-unnud ni hi-gak. Hi-gada hu nekitbalan kun nan-appitan dan hi-gak."

⁶ Emin ida wadad kabunyan ey daka peamta hu kalinimpiyuh ni kapenuwet APU DIOS. Hi-gatun ebuh hu menuwet ni emin ni tuu.

⁷ Kan Apu Dios idan tuu ey "Hi-gayun tutu-uk ni helag Israel, dengel yu eya e-helen kun hi-gayu, tep hi-gak hu Dios yu et hi-gak hu menghel ni lawah ni impahpahding yu.

⁸ Eggak bellawadda yuka i-appit ni hi-gak heniddan yuka gihhebad altar ku.

⁹ Nem eggak mahapul ida babakka yud kudal yu niyadda gelding yu.

¹⁰ Tep ya kakulugan tu ey emin hu hipan kaman-a-ayyam ni wadad muyung, yadda babakkad kaheluhelun di kedunduntug, ¹¹ anin idan sisit, niyadda edum ni mategu ey hi-gak hu nanletun emin.

¹² Hedin kantu et meuppa-ak ey eggak mambeggan hi-gayun kennen ku, tep hi-gak nanletun emin ni wadad puyek.

¹³ Eggak mahapul hu detag idan baka yu niya kuheyaw idan gelding yun yuka i-appit ni hi-gak.

¹⁴ Tep ya pinhed kun pehding yu ey mansalamat kayu kumaddan ni hi-gak e Dios e Kabaelan tun emin, niya peamnu yu hu insapatah yun hi-gak.

¹⁵ Ey emin di hipan panliggatan yu ey hi-gak pampebaddangi yu et ihwang dakeyu ma-lat daydayawen yuwak."

¹⁶ Nem yadda tuun kamengippenahding ni lawah, ey kan Apu Dios ni hi-gaday "Isiked yun mengmenghel idan tugun ku, tep endi kelebengan yun menge-ehhel ni nekitebbalan kuddan tuuk.

¹⁷ Yuka kehinga tugun kun hi-gayu. Ey eleg yu hengnguda hu nakka e-hela.

¹⁸ Anin ni wada hu ha-kupan yun kamenekkew et hamban yuka eheli ey eleg, tep yuka baddangi anhan law niya kayu dama kamekikkillaw idan tuun daka i-abek hu ahwa da.

¹⁹ Pinpinhed yun menghel ni lawah ey itek hu yuka e-helan kenayun.

²⁰ Ey lawah niya itek hu yuka ene-ehelan meippanggep ni anhan ni agiyu ma-lat pemahbah yun hi-gatu.

²¹ Inamtak ida huyyan yuka pehpehding, nem nakka pakdag i-ineng, et kanyu na-mu ngu nem eleg dakeyu ibbunget. Nem neihla kayun peteg, tep makulug ni ibbunget dakeyulli.

²² Mahapul ni dedngelen yuwak et mantuttuyyu kayu, tep hedin pengpenglaw yun kakkahingen yuwak, man mettey kayu et endi hu mengihwang ni hi-gayu.

²³ Hedin makulug ni pinhed yuwak ni daydayawen, ey pansalamat kayun hi-gak. Tep nanna-ud ni ihhehwang kuddan emin hu tuun mengu-unnud ni hi-gak.”

51

Ya a-appeh David ni meippanggep ni nengibungetan Nathan e prophet, ni hi-gatu tep ya nengioligan tun Bathsheba

¹ Apu Dios hemek muwak anhan et pesinsahan mu hu liwat ku, tep eleg melumman hu impeminhed mu niya kamannananeng hu binabbal mu.

² Ekal mun emin hu lawah di neitu-wan ku et heni muwak inulahan.

³ Nakka ebbulutan nanliwattak, et kewa-wa-wa ey humman hu nakka pannemnem.

⁴ Nem ya kakulugan tu ey hi-gam ni ebuh hu nanliwatan ku. Tep hi-gam hu kan tugun etan ni eggak u-unnuden ni nengipahdingan kun lawah di edum kun tuu. Et humman hu, nakka ebbulutan neiptek hu impanhumalyam ni hi-gak et lebbengtun kastiguen muwak.

⁵ Neipalpu eman ni neiungngaan ku, anin ni yan eman ni newad-an kud egeh nan ina ey lawahhak.

⁶ Nem ya pinhed mu e Apu Dios, ey kayyaggud hu neitu-wan ni tuu, et humman hu, tuttuddui muwak anhan ma-lat menemnemannak.

⁷ Ekal mudda anhan hu hipan liwat ku, ma-lat yumaggud hu neitu-wan ku et heni neulahan hu lugit ku.

⁸ Apu, nemahhig nengastigum ni hi-gak, nem nak anhan kamempehemhemmek ni hi-gam e pebangngad mu hu am-amleng kud biyag ku.

⁹ Entan tu anhan nenemnem hu nak nanliwtan ni hi-gam, nem pesinsahi muwak et ekalen mu hu hipan lawah di neitu-wan ku.

¹⁰ Peyaggud mu hu nakka pannemnem ma-lat hi-gam ni ebuh hu u-unnuden ku.

¹¹ Entan tuwak anhan iwalleng ey entan tu anhan idawwi hu Ispirituh mun hi-gak.

¹² Pambangngad mu mewan hu am-amleng ku heni eman ni nenelakniban mun hi-gak. Ey baddangi muwak ma-lat hi-gam ni ebuh hu u-unnuden ku,

¹³ et nak itenuttuddu hu elaw muddan tuun nampanliwat et mambangngad idan mengu-unnud mewan ni hi-gam.

¹⁴ Apu Dios, entan tuwak anhan kastigun nemateyak nunman ni tuu, * nem ihwang muwak di ketteyyan ku ma-lat man-am-amlengngak ni an mengippeennamtan kakinayyaggud mu.

¹⁵ Nakka pehemhemmek ni hi-gam et daydayawen daka.

* 51:14 51:14 Ang-ang yu 2 Samuel 12:9 et ya Psalm 26:9.

¹⁶ Beken ni yadda kamei-appit hu kamengippeamleng ni hi-gam. Et mukun gullat ni i-appitan dakan kagihheba ey nanna-ud ni eleg mu ebbuluta.

¹⁷ Tep ya muka pehebballin i-appit e Apu Dios, ey ya pengebbulutan kun nanliwattak et mantuttuyyuak. Humman ni mei-appit hu eleg mu bellawa.

¹⁸ Apu Dios, peang-ang mu anhan hu binabbal mun hi-gamin nambebley di Zion ey baddangi dakemin mengiyayyaggud idan nangebahbah ni tuping ni luhud eyad bebley mid Jerusalem.

¹⁹ Et hedin megibbuh ni emin, ey dammutu law ni um-amleng kan pengi-lian middan kagihheban kamei-appit ni hi-gam niya dammutu mewan law ni i-appitan dakan bubulug ni bakad altar mu.

52

Ya a-appéh David meippanggep eman ni nengidaddattengan Doeg e iEdom nan hi Saul ni nemaddangan Ahimelek nan hi David.

¹ Hi-gam ni tuun nandingngel, kele muka ippahhiya hu lawah ni muka pehphepding idan tuun Apu Dios? Kaw eleg mu amta e hi-gatu hu kameiddinnel ni ingganah ni kamengippaptek ni hi-gada?

² Kele nemahhig kan ya pemahbahan mun edum mun tuu hu muka nenemneman kewa-wa-wa? Emin hu muka e-hela ey nehalman ni maggeh ni peteg di nemnem nem ya degeh ni kalippusin matedem. Ey maitek kan peteg.

³ Muka pehebballin ippahding ida lawah, tep eleg mu pinhed hu kayyaggud. Ey beken ni makulug hu muka heppita, tep pinpinhed mun man-ittek.

⁴ Maitek kan peteg, ey pinpinhed mun pededdegehan hu edum mun tuud muka e-helan itek.

⁵ Nem nanna-ud ni mampinhakkey dakallin endien nan Apu Dios, tep heni daka la-nihen di nambalyan mu et palaw tukad dungay.

⁶ Metngaddalli hu kamengu-unnud nan Apu Dios ni penang-angan dan nunman ni meippahding ni hi-gam niya mangngi-ngi-ngiddalli et kanday

⁷ "Humman hu neipahding ni hi-gatu tep ya kinedangyan tu niya kalinewah tu hu indinel tu e beken hi Apu Dios."

⁸ Hedin hi-gak ngu, man heni-ak etan ni keyew ni olibah ni tagan tu etteetteng di Tempol mu e Apu Dios. Tep nakka iddinel hu nehammad niya eleg melumman ni impeminhed mun hi-gak.

⁹ Apu Dios, daydayawen dakan ingganah tep kakkayyaggud ka. Ey ene-ehhelen kuddan tutu-um hu kayyaggud ni impahding mu.

53

Ya a-appéh David meippanggep ni nannemneman tun Apu Dios. Meidwat huyya etan ni kamengipappanggulun a-appéh

¹ Yadda tuun endi nemnem da ey kanday "Endi hu Dios." Lawah ni peteg hu wadad nemnem da niya lawah daka pehphepding. Endin hekey ni hi-gada hu kayyaggud tuka pehding.

² Kauh-uhdungiddan Apu Dios di kabunyan hu tuud puyek mat ang-angen tu hedin wadan hi-gada hu nenemneman ni ihik ni mengeddal niya mengamtan hi-gatu.

³ Nem endi, tep emin tuu ey inwalleng da hi Apu Dios et mambalin idan lawah. Et mukun endin hekey hu tuun kamengippahding ni kayyaggud.*

⁴ Kan Apu Dios ey “Kele nanengtun manghay ida humman ni lawah ni tutu-u? Lawah daka pehpehding, tep daka pilliwa limmuddan tuuk niya eleg idan hekey mandasal ni hi-gak ingganah nunya.”

⁵ Nem hakey alin aggew et wadalli hu meippahding ni hi-gada et nemahhig ni umtatakut idalli e nema-ma-ma nem ya takut dan hiniktaman da lan nunman. Tep meiwahhiwahhit ali hu genit dan ketteyyan da gapuh ni pehding Apu Dios ni hi-gada. Mukun meippahding humman ey tep paka-apputen idallin tuu tudda tep inwalleng tudda dedan.

⁶ Nakka iddasadasal e hakey alin aggew ey wada melpud Zion ni mengihwang ni hi-gatsun helag Israel di buhul tayu. Yan nunman alin aggew ey man-am-amleng itsun peteg, tep peyaggud daitsun Apu Dios.

54

Ya a-appeh David ni meippanggep ni nengidaddattengan idan tuud Sip nan hi Saul ni tuka pantattallui. Huyyan a-appeh ey meidwat etan ni kamengipappangnguluddan kaman-a-appeh ey kameunnudin gitalah.

¹ Apu Dios, ihwang muwak ey iehneng muwak anhan tep et-eteng hu kabaelan mu.*

² Dengel mu anhan hu dasal ku tep mahapul ku baddang mu.

³ Immen idalli etan kamampahhiyya niya mangkabunget ni tutu-un memettey ni hi-gak. Humman ida etan tutu-un eleg daka ibbilang.

⁴ Hi-gam e Apu Dios, hu kaumbaddang ni hi-gak niya hi-gam hu Apuk ni kamengi-ehneng ni hi-gak.

⁵ Panhewim, et ya pinhed idan buhul kun pehding dan hi-gak hu pengastigum ni hi-gada, et pappegen mu hu biyag da, tep humman dedan hu inhel mun pehding mu.

⁶ Nakka um-amleng ni mengi-lin pinhed kun i-appit ni hi-gam e APU niya nakka mansalamat ni hi-gam tep kakkayyaggud ka.

⁷ Binenaddangan muwak di hipan ligat ku ey inenapput mudda buhul ku.

55

Ya a-appeh David ni kameunnudin gitalah ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appeh

¹ Dengel mu anhan e Apu Dios, hu dasal ku. Entan tu anhan pakdag eneeneng.

² Em, dengel mu dasal ku et baddangan muwak, tep ay nemahhig ni kamemunnumunnu hu nemnem ku.

³ Iyyadyan nemahhig takut kud kapehpehding idan buhul ku, tep da-ak kapelilligasi ey angebe-hel da-ak.

⁴ Anin anhan et nakka umkenebkeb, tep nakka umtakut ni mettey.

⁵ Et nakka umgeneygey ni takut ku.

⁶ Hamban nepayakannak e henin paluma et tumyabbak di edawwi, et nak man-iyyatudman.

* 53:3 53:3 [1-3] Romans 3:10-12 * 54:1 54:1 Ya ehel di Hebrew ey eleg tu kaney “eteng ni kabaelan mu,” nem kantuy “tep ya ngadan mu.”

7 Et yadman ngu hu nak panha-adan et mekallinggepak ngudman ni desert.

8 Gullat na-mun dammutun pehding ku huyya et pepu-ut kun meiddawwi eyad bebley ni napnuan ni hingit e heni nemahhig ni pewek ni kaumbabhah.

9 Apu Dios, himeng mudda buhul ku ma-lat eleg da amta heppiten da. Nemahhig katted ngun ebuh hu pappatey ni kameipahpahding eyad bebley.

10 Kewa-wa-wa niya kahilehileng ey kamampapatey ey kamandedep-pap ida tuu.

11 Anin ni attu lawwan eyad bebley et immen ida mangkabunget niya mangkaheul ni tuu.

12 Gullat ni ya buhul ku hu kamemippihul winu kamengippadngel ni hi-gak, et dammutun issipel ku winu nak ittalan.

13 Nem beken, tep hi-gam e anhan ni gayyum ku hu kamengippahding idan nunyan hi-gak.

14 Kakkayyaggud ni peteg hu ung-ungbal tan nangkukkuyyugan tan nekidaydayawan tad Tempol, nem hi-gam kumedek hu nengipahding ni hi-gak ni lawah.

15 Hamban mangkinnetang idan mettey hu buhul ku e henidda mategun neikulung anin ni eleg ida ni mea-amma, tep kapya tu ngu dedan ni hi-gadan mengippahding ni lawah.

16 Nem hedin hi-gak ngu, man ya AP-APU e Dios hu nakka pampe-baddangi et nanna-ud ni ihhehwang tuwak.

17 Nakka mampehemhemmek di dasal kun kakkabbuhhan, yan emaggew niyan mahmahdem ey inamtak ni iddawat Apu Dios hu nakka ibbagan hi-gatud dasal ku.

18 Ippaptek tuwak di nak pekihhanggaan idan buhul ku, et meih-wangngak di hipan pehding dan hi-gak ma-lat melinggeppak alin mambangngad.

19 Hi Apu Dios e nan-ap-apu lan nunman et ingganah ey dedngelen tu dasal ku et apputen tudda buhul ku, tep eleg da pinhed ni issiked hu lawah ni daka pehding ey eleg ida umtakut ni hi-gatu.

20 Ya etan nakka ibbilang ni anhan ni gayyum ku ey nambalin ni buhul ku, tep eleg tu ipahding hu impakulug tun hi-gak.

21 Malumi-ih ni peteg hu tuka penge-ehhel, nem ya kakulugan tu ey napnun hingit hu nemnem tu. Ey ma-nut kayyaggud dengel ni ehel tu, nem heni makattaddem ni hinallung e kaumliput.

22 Emin hu yuka kakkaguhi ey i-hel yun APU DIOS, et baddangan dakeyun hi-gatu. Makulug ni ippaptek dakeyu, tep eleg tu i-abulut ni an meapput hu kayyaggud ni tuu.

23 Em, makulug e nanna-ud ni pellow mudda lawah ni tutu-un mapetey niya maitek di kulung da, anin ni eleg ida ni mea-amma. Nem hedin ngun hi-gak, man hi-gam nakka iddinel ni mengihwang ni hi-gak.

56

Ya a-appeh David ni meippanggep ni nampapan idan iPilistia ni hi-gatud Gath. Huyyan a-appeh ey kei-inggeh tu etan a-appeh e "Ya

etan palumad neidawwin keyew ni oak.” Meidwat huyya etan ni kamengipappangguluddan kaman-a-appéh.

¹ Apu Dios, hemek muwak anhan, tep ay nemahhig ni nakka panlelehani hu kapehpehding idan buhul kun heni da-ak kadeddedwenga.

² Da-ak kahellippat-in kewa-wa-wa, tep pinhed da-ak ni panligligat.

³ Nem anin ni hipan tsimpuh ni nakka umtatakut et hi-gam e Apu Dios hu nakka iddinél.

⁴ Em, makulug ni hi-gam e Apu Dios, hu nakka iddinél niya hi-gam hu nakka daydayawan APU, tep eleg mu kekyata hu muka e-helan pehding mu. Et mukun eggak law umtakut, tep hipa ni-man hu dammutun da pehding ni hi-gak ey tuu idan ebuh?

⁵ Kai-anteng idan buhul ku hu mamplennuh ni lawah ni pehding dan hi-gak ey daka hehhehwian emin hu nakka e-hela.

⁶ Nanhuhummangan ida et ida kamantattallun mansissi-im ni nakka pehpehding, tep ihik idan memettey ni hi-gak.

⁷ Apu Dios, gapuh ni bunget muddan nunman idan tutu-u ey kastiguh mudda, tep nemahhig ni lawah hu daka pehpehding.

⁸ Inamtam ni emin hu ligat ni impalebalebah ku. Inemung mu lewak di busih mu ey intudek muddan emin di libluh mu.

⁹ Apu Dios, nakka medinnel e yan pampebaddangan kun hi-gam ey baddangan muwak et umhunay ida buhul ku, et humman pengi-immaturan kun muwak kabaddangi.

¹⁰ Et mukun nakka daydayawa hu impakulug mu e APU, tep eleg mu kekyata hu impakulug mu.

¹¹ Em, nakka medinnel ni hi-gam e Apu Dios, et mukun eggak umtakut. Tep hipa ni-man hu dammutun da pehding ni hi-gak ey tuu idan ebuh?

¹² Apu Dios, ipahding ku hu impakulug ku ni hi-gam e man-appittak ni pansalamatan kun hi-gam,

¹³ tep inhewang muwak di katey ey eleg mu iebulut ni nak mambehhul. Et yan nunya ey dammutu law ni mekiddagyum ni hi-gam ma-lat kamei-ellig ni nakka mandaddallan di kawwalwal ni kaum-idwat ni biyag. *

57

Ya a-appéh David ni meippanggep ni tu nantattalluan di leyang eman ni binsikan tu et hi-yanen tu hi Saul. Huyyan a-appéh ey kei-ingngeh tu etan a-appéh e “Entan tu bahbah.”

¹ Apu Dios, hemek muwak anhan, hi-gam hu nakka iddinél ni mengippaptek ni hi-gak e kamei-ellig ni meihhikkuggak ni hi-gam ingganah melebbah eya anggetakkut ni kamekapkapyan kamei-ellig di na-let ni pewek.

² Hi-gam hu nakka pandasali e Apu Dios ni Keta-ta-geyyan, tep hi-gam ni ebuh hu kamengippeamnun hipan pinhed mun meippahding ni hi-gak.

³ Et nakka medinnel ni dedngelen mud kabunyan e kad-an mu hu dasal ku, et ihwang muwak idad buhul ku et meibbabaing ida. Tep hi-gam e Dios ku, ey muka pannananeng hu eleg melumman ni impeminhed mu niya muka pemaptek ni hi-gak.

* 56:13 56:13 Job 33:30

⁴ Liniktub da-ak ida eyan buhul kun henidda layon e makan ni tuu. Yadda lawah ni daka pehpehding ey kamei-ellig di pana niya pahul ni kamanlippit ni annel. Ey kamei-ellig di matedem ni ispadah hu ehel da.

⁵ Apu Dios, peang-ang mud kabunyan e ta-pew ni puyek hu kasina-gey mu, niya peang-ang mud puyek hu dayaw mu.

⁶ Nemahhig law ni nakka umlelemyung, tep indaddan idan buhul ku hu keknaan ku. Kimmu-kuddan bitud dellanen ku, nem hi-gada et kuma hu mekna.

⁷ Nakka makaddinnel ni hi-gam e Apu Dios, et humman hu, nakka man-a-appeh ni penaydayaw kun hi-gam.

⁸ Yan nunya ey ihikkak law ni memelpeding ni ayyuding niya gitalah ni kamangkewa-wa, et heni bengngunen ku hu aggew, tep umbangunnak ni dagah ni menaydayaw ni hi-gam.

⁹ Mansalamattak ni hi-gam e Apu Dios niya ia-appeh ku hu penaydayaw kun hi-gam di hinanggaddan katuutuud kebebbley.

¹⁰ Tep eleg melumman hu impeminhed mu niya kamannananeng hu muka pemapteki ni hi-gami, niya eleg ida metpeng e henin kasina-gey ni kabunyan.

¹¹ Apu Dios, peang-ang mud kabunyan e ta-pew ni puyek hu kasina-gey mu, niya peang-ang mud puyek hu dayaw mu. *

58

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh. Huyyan a-appeh ey kei-inggeh tu etan a-appeh e "Entan tu bahbah."

¹ Hi-gayuddan aap-apu, beken ni limpiyuh hu yuka pehding ni menuwet idan tutu-u.

² Ebu hu lawah ni yuka nenemneman pehding, et hi-gayu anhan law hu kaumpatepatey.

³ Yadda lawah ni tutu-u ey neiungngaddan lawah dedan et humman hu lawah hu elaw da niya maitek ida.

⁴ Ya ehel da ey kamei-ellig di gitan uleg e kaumpatey. Ey henidda hakuku e daka kahintuttullengi.

⁵ Et anin ni um-ali etan nelaini ni mengeyyum ni uleg, et iyenayyaggud tun petnul hu tuka pengeyyum, ey eleg hengngudan nunman ni hakuku.

⁶ AP-APU e Dios, pasiked mudda anhan hu angetakkut ni kapeh-pehding idan nunman ni tuu e kamei-ellig ni penepngitan mun ngipen idan mabunget ni layon.

⁷ Ey ipahding mun hi-gada hu henin kameippahding ni danum e kamelinnug di pe-hang niya ipahding mun hi-gada hu henin kameippahding di helek di dalan e kapan-igsin idan tuu.

⁸ Ey heniddallin gunggunyayyu e eleg tu dettenga lawwan tu ey neumah winu heniddallin kameni-weh ni gelang ni kamettey di egeh inetu, et eleg tu ang-angen hu kawwalwal.

⁹ Apu Dios, peang-ang mu hu bunget mu ma-lat peminhakkeyen muddan endien, anin idan u-ungnga winu nea-amma et henidda helek ni kep-ahem.

* 57:11 57:11 Ya Psalm 57:7-11 ey nan-inggeh ni Psalm 108:1-5.

¹⁰ Nem yaddalli kamengu-unnud ni hi-gam ey man-am-amleng idan pengastiguan muddan nunman ni lawah ni tutu-u et kamei-ellig ni pengullah dan heli da hu kuheyaw idan nunman ni lawah ni tutu-u.

¹¹ Et kan idallin tutu-uy "Makulug ni kayyaggud hu kapambalinin kapengu-unnudin Apu Dios niya makulug ni hi-gatu hu kamanhuwet ni katuutuu eyad puyek."

59

Ya a-appéh David meippanggep ni nengitu-dakan nan Saul idan sindalu tun memtak ni hi-gatud baley tu ma-lat pateyen da. Huyyan a-appéh ey kei-ingneh tu etan a-appéh e "Entan tu bahbah." Meidwat huyyan a-appéh etan ni kamengipappanggulun a-appéh.

¹ Apu Dios, ihwang muwak anhan ida eyad immalin buhul kun memettey ni hi-gak.

² Em, ihwang muwak anhan di hipan pehding idan eyan lawah ni tuun mapetey.

³⁻⁵ Neamuamung ida et immen e nemahhig ni ihik idan memettey ni hi-gak ey endi nak impahding ni nambahulan kun hi-gada, niya endi nanliwatan kun hi-gam, APU DIOS, nem kapyatun pinhed da-ak ni petteyen. Et humman hu, kahegag ka anhan e APU DIOS e Kabaelan tun emin ni Dios mid Israel, et baddangan muwak et kastiguen mudda humman ni tuun eleg mengullug ni hi-gam, anin idan tutu-ud kebebbbley ni kei-ingneh da. Ey entan tudda dama hemek hu lawah ni tuun kamengihdul ni edum da.

⁶ Ida kameukkat ni hileng et henidda ahhun kamangngengeyyed ni kamanhawahawang di bebley.

⁷ Daka tenattakkuta edum da niya ida kamemadpadngel. Emin hu daka e-hela ey makakkageh nem ya hu kalippusin matedem ni ispadah. Ey kanda ni-nganguy "Kaw dedngelen daitsun Apu Dios?"

*

⁸ Nem hi-gam e APU DIOS ey muka heghegnuda niya muka ngi-ngiidda hu hanniman ni tutu-un eleg mengu-unnud ni hi-gam di kebebbbley.

⁹ Hi-gam e Apu Dios, hu nakka iddinel, tep hi-gam hu kakelpuin elet ku niya hi-gam hu nakka keihhikkugi.

¹⁰ Apu e Dios ku, eleg melumman hu impeminhed mun hi-gak et nakka makaddinnel ni baddangan muwak et manggagaya-ak ni penanganan kun keapputan idan emin ni buhul ku.

¹¹ Apu e Dios min kamengippaptek ni hi-gami, entan tudda pem-inpinhakkey ni endien ida humman ni buhul ku, nem pannananeng muddan manhelheltap ma-lat eleg liwwanan idan tuuk e makulug ni mudda kakastigua hu lawah ni tutu-u. Ey anin ni iwehit muddan ebuh niya peapput mudda gapuh ni kabaelan mu.

¹² Gapuh ni lawah ni kameukkat di bungut da, e idut niya itek ey mambalin et ni kebe-ingan da hu daka pampahhiyyai.

¹³ Endim ida tep ya nemahhig ni bunget mun hi-gada ma-lat pengam-taan ni katuutuud kebebbbley e hi-gam e Apu Dios, hu Ap-apud Israel.

¹⁴ Ida kameukkat hu buhul kun hileng et henidda ahhun kamangngengeyyed ni kamanhawahawang di bebley.

* 59:7 59:7 Ang-ang yu Job 22:13, ya Psalm 10:11, ya 73:11 et ya 94:7.

15 Ey henidda ahhun kamandaladalan ni meneyyud ni kennen da, et ida kaumgenungung hedin eleg ida maphel.

16 Nem hedin hi-gak ngu, man nakka ia-appelh hu meippanggep ni kabaelan mu ey nakka ia-appelh ni kakabbuhhan hu meippanggep ni impeminhed mu.

17 Apu Dios e kakelpuin elet ku, man-a-appelihak ni penaydayaw kun hi-gam, tep eleg melumman hu impeminhed mun hi-gak. Ey hi-gam hu nakka keihhikkugi.

60

Ya a-appelh David ni meippanggep ni nekigubatan tun Aram-Naharaim et hi Aram-Sobah niya meippanggep ni nambangngadan di Joab et pampateyen dadda hu hampulut dewwan libun tuud Edom di Nandeklanan tud Ahin. Huyyan a-appelh ey kei-ingnegh tu etan a-appelh e "Ya habung ni lily ni pekitbalan." Meidwat huyyan a-appelh etan ni kamengippangngulun a-appelh.

1 Apu Dios, inwalleng dakemi niya impeapput dakemi, tep nemahhig hu bunget mun hi-gami. Nem yan nunya ey mika iddasal ni hi-gam e etan dakemi law anhan ibubbunget ma-lat u-unnuden daka mewan ni hi-gami.

2 Heni impaelim hu yegyeg di bebley mi et mangkadhak. Nem, attu anhan et panhaddak mu.

3 Nemahhig hu nampehelheltap mun hi-gamin tutu-um e heni dakemi impainuman ni kaumbuteng, et kami law kamandangidangiw.

4 Nem hedin yadda kamekangngu-unnud ni hi-gam, man muka itta-gey hu bandelah ma-lat peamtam idan tutu-um e meihwang idad lawah ni pehding ni buhul dan hi-gada.

5 Et humman hu, dengel mu anhan hu dasal min tutu-um ni nakappinhed mu et ihwang dakemi tep et-eteng kabaelan mu.

6 Immel ali hi Apu Dios etan di tuka panhahha-adi et kantuy "Apputen kudda buhul ku et man-am-amlengngak ni mengennadwan Sekem niya nedeklan di Sukkot e bebley da ma-lat i-peng idan tutu-uk.

7 Ya Gilead niya Manasseh ey bebley kudda. Ey yadda iEpraim hu heni sindaluk. Hedin ya Judah ey yadman ali kelpuan idan patul ku.

8 Pambega-en kudda iMoab ey panhimum kudda iEdom, ey ittetkuk kulli hu pengapputak idan iPilistia."

9 Apu Dios, hipa edum ni mengippengngulun hi-gak di Edom e nehammad ni neluhud ni batu, hedin beken ni hi-gam ni ebuh?

10 Kaw inwalleng dakemi tu-wangu anhan e Apu Dios? Kaw eleg ka law mekillaw idan sindalu min an mekiggubbat?

11 Baddangi dakemi anhan ni mengubbat idan buhul mi, tep endi silbin baddang ni tuu.

12 Nanna-ud ni mengapput kami hedin baddangan dakemi e Apu Dios, tep ya kakulugan tu ey hi-gam dedan hu kamengapput idan buhul mi.

*

* 60:12 60:12 Ya Psalm 60:5-12 ey nan-ingnegh ni Psalm 108:6-13.

61

Ya a-appéh David ni kameuunudin gitalah ni meidwat etan ni kamengipappangguluddan kaman-a-appéh

¹ Apu Dios, dengel mu anhan eya nakka pampehemhemmekin hi-gam di dasal ku,

² tep iyyadyan kamangkeendi namnamah ku niya edawwi-ak ni peteg di bebley mi. Ilaw muwak anhan di kad-an ni melinggep ni panhadak e heni batun kakeihhikkugi ma-lat endi an meipahding ni hi-gak ni lawah.

³ Hi-gam hu heni etan ni batun kakeihhikkugi, tep hi-gam hu kamengippaptek ni hi-gak. Niya hi-gam hu kamenennin hi-gak ida etan di buhul ku.

⁴ Abulut mu anhan et makiha-addak ni ingganah di muka panha-adi ma-lat luminggeppak tep ippaptek muwak e heni-ak manhiddum di payak mu.

⁵ Dingngel mudda e Apu Dios hu impakulug kun hi-gam ni pehding ku, niya indawat mun hi-gak ida etan lebbengtun muka iddawat idan kamengu-unnud ni hi-gam.

⁶ Idwasim anhan hu patul min andukkey ni biyag ma-lat mambi-biyag ni dakel ni toon.

⁷ Ey kayyaggud et anhan hedin ippaptek mu ma-lat hi-gatu mampatul ni ingganah. Pannananeng mu hu muka pemaptek ni hi-gatu niya eleg melumman ni impeminhed mu.

⁸ Et iena-appéh ku hu penaydayaw kun hi-gam niya i-enappitan dakan kewa-wa-wa etan ni impakulug kun i-appit kun hi-gam.

62

Ya a-appéh David ni meidwat nan Jeduthun e kamengipappanggulun a-appéh

¹ Hi Apu Dios hu nakka hehhegedan mengihwang ni hi-gak, tep ebuh tun nakka iddinel.

² Hi-gatu hu heni batun nakka keihhikkugi niya hi-gatu kamengihwang ni hi-gak. Ey hi-gatu hu kamekihhanggan buhul ku ma-lat endi an mengapput ni hi-gak.

³ Pigantu pengissikkedan yun mengippeliligat ni hi-gak, ey deh e heni-ak dedanggu nedunut ni luhud ni kamangketu-li?

⁴ Pinhed yuwak ni e-kalen di eta-gey ni saad kun nakka ketbali. Niya am-amleng yun man-ittek meippanggep ni hi-gak, tep ma-nut kakkayyaggud hu yuka e-helad hinanggak, nem ya kakulugan tu ey anggebe-hel yuwak.

⁵ Hi Apu Dios hu nakka hehhegedan umbaddang ni hi-gak tep hi-gatun ebuh hu nakka iddinel.

⁶ Hi-gatu hu heni batun nakka keihhikkugi niya hi-gatu kamengihwang ni hi-gak. Ey hi-gatu dama hu kamekihhanggan buhul ku ma-lat endi an mengapput ni hi-gak.

⁷ Makulug ni hi-gatu hu kamengihwang ni hi-gak niya hi-gatu kakelpuin nakka ketbali, tep hi-gatu hu heni batun nakka keihhikkugi.

⁸ Kaegiagi, hi Apu Dios hu idinel tayun ingganah di hipan ligat tayu niya hi-gatu pengi-heli tayun hipan tayu kakakkaguhi, tep hi-gatu hu makulug ni tayu kakeihhikkugi.

⁹ Hi-gatsun tutu-u eyad puyek, newetwet niyadda kedangyan, ey endin hekey hu bilbilang tayud kapenang-ang nan Apu Dios. Tep gullat na-mun meikkilloh itsu et angkepaw itsu nem ya yahyah.

¹⁰ Entan tu taketakew hu nan-aatuan ni edum yun tuu niya beken ni an tenattakuten hu edum ni tuu ma-lat piliwen yu limmu tu. Ey hedin kantu et umkedangyan kayu, man beken mewan dedan ni ya kinedangyan hu an ididdinel.

¹¹ Tep beken ni pinhakkey ni ebuh hu nangngelan kun inhel Apu Dios ni kantuy ebuh tun wada hu kabaelan tu ¹² niya eleg ni hekey melullumman hu impeminhed tu.

Apu, nanna-ud ni muka iddawat hu kagun-udan hakey ni tuu meippuun di impahding tu.

63

Ya a-appeh David eman ni wadad desert di Judah

¹ Apu Dios, hi-gam hu Dios ku. Ey hi-gam hu makahhapul kud biyag ku henin kapeneppulin naka-wew ni tuun danum di desert. Ihikkak ni peteg ni umhayukup di kad-an mu.

² Inang-ang kud baley mu hu elaw ni kinaDios mu, ya kabaelan mu niya elaw ni muka keiddeyyawi.

³ Daydayawen dakan hi-gak tep ya impeminhed mun eleg ni hekey melullumman e nebalbalol nem ya biyag min tuu.

⁴ Itta-gey ku hu ngamay kun mandasal ni hi-gam niya mansalamattak ni hi-gam ni ingganah eyan ketagguk.

⁵ Niya man-am-amlengngak ni mengi-ena-appeh ni penaydayaw kun hi-gam e heni-ak nekangngan ni meheng-ew ni kennen et makaphel-lak.

⁶ Anin ni nakka mambakbaktad di uggiplik ni hileng et daka kanenemnema

⁷ tep muwak kabennaddangin ingganah. Et humman hu, nakka man-am-amleng ni mengi-ena-appeh ni muka pemapteki ni hi-gak.

⁸ Hi-gam ni ebuh hu nakka iddinel, tep hi-gam hu makulug ni kamengihwang ni hi-gak di lawah.

⁹ Et emin idalli etan tuun neminhed ni memettey ni hi-gak ey hi-gada anhan law hu pellow mud nandaul di dungay.

¹⁰ Tep mangkettey idallid da pekiggubbatan et pangkanen idan animal di muyung hu annel da.

¹¹ Nem hedin hi-gak ey man-am-amlengngak ali tep pengapput muwak e Apu Dios. Emin ida hu kamansapatah ni hi-gam, tep hi-gam hu daka iddinnel ey daydayawen daka, nem meimmid ali bungut idan mangkaitek.

64

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ Apu Dios, dengel mu anhan hu dasal ku, et ihwang muwak di hipan lawah ni pehding idan buhul ku.

² Baddangi muwak anhan ma-lat meihwangngak di hipan wadad nemnem idan lawah ni tuun pinhed dan pehding ni hi-gak.

³ Heni matedem ni ispadah niya pana ni kamenaggah di puhu hu kalwah ni daka penge-ehhel ni hi-gak.

⁴ Endin hekey kenekeneng da, et nekekemtang ni binahbah dadada hu tuun endi bahul da, tep endi takut dan mengiwwaggawag ni hipan daka pebehul di edum dan tuu, anin ni inamta dan itek humman.

⁵ Daka dinnia edum dan mengippahding ni hipan lawah ni wadad nemnem da niya daka ihhenummangan hedin attu pengitluan dan pengna dan buhul da. Kanday "Endi an menang-ang ni tayu kaippenahding."

⁶ Hedin implanuh da hu lawah ni pehding da, kanday "Nanna-ud ni meippahding huyyan implanuh tayu."

Makulug ni netalam hu nemnem ni tuu. ⁷ Nem endilli maptek ey pennaen idan Apu Dios, et makallipputan ida.

⁸ Em, endien tuddalli tep yadda humman ni lawah ni inhel da. Et emin idalli hu tuun menang-ang ni keippahdingan tu humman ey manwigiwigiwigan idan pihul dan hi-gada.

⁹ Emin ali hu tuu ey metngadda, et nemnemen dalli hu impenahding Apu Dios niya humman ali da peennamtad katuutuu.

¹⁰ Yadda kamekangngu-unud nan APU DIOS ey meihhikkug idan hi-gatu, hi-gatu daydayawen da niya man-am-amleng ida tep ya impahding tu.

65

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appeh

¹ Apu Dios, lebbengtun daydayawen dakan hi-gamid kad-an mud Zion, niya ippahding mi hu impakulug min hi-gam ni pehding mi

² tep muka dedngela dasar mi. Ey emin alid kebebbebley ey dakel idalli tuun mampandasal ni hi-gam ni pambeggaan dan baddang mu.

³ Nekalliwtan kami, nem dakemi kapessinsahid hipan impahding mi.

⁴ Et humman hu, man-am-amleng kamin pinilim ni tutu-um ni mekihad ni hi-gam di kad-an mu, tep endilli mi pangkullangan di hipan panyaggudan mid Tempol mu.

⁵ Apu Dios, e kamenellaknib ni hi-gami, muka dedngela dasar mi, tep dakemi kabaddangi et kami kamengapput di hipan mika pekihhanggai. Ey dakel hu kamengippetngan impahpahding mun mika keihwangid lawah. Et yan nunya ey hi-gam hu kapandinnelin dakel ni katuutuud kebebbebley, anin idan wadad nangkeidawwin bebley di ba-hil ni baybay.

⁶ Winedam hu kedunduntug ni keippeang-angan ni et-eteng ni kabaelan mu.

⁷ Muka peinneng hu dalluyun niya bungug ni danum di baybay. * Ey muka pesikked hu kamangguguluh ni tutu-ud kebebbebley.

⁸ Et humman hu emin hu tuu, anin di attu, et ida kametngan muka pehding et daka itekutekkuk hu an-anla dan hi-gam.

⁹ Muka ippaptek hu puyek et muka peelli hu udan ma-lat madenu-man et kayyaggud ni pantenneman niya ma-lat maweda hu danum idad wangwang mu. Ey muka weddaa hu dakel ni kaillameh ni kaittanem idan tuu meippuun di pinhed mun meippahding.

* 65:7 65:7 Matthew 8:26-27 Mark 4:38-39 Luke 8:23-25

¹⁰ Tep muka uppela puyek ni pantenneman mi ma-lat tumegu ittanem mi.

¹¹ Et dakel ni peteg hu muka iddawat ni ennien mi, tep anin di attu et muka peang-ang hu kakinayyaggud mu.

¹²⁻¹³ Em, tep emin di kedunduntug ey nenapnapan ida pattullan ni kalneroh. Ey nangketaneman ni pagey hu nedeklan. Emin ida humman ni winedam ey heni daka pan-itkuk hu a-appeh da tep ya amleng da.

66

Ya a-appeh ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh

¹ Emin kayun katuutuu eyad puyek ey itektekkekuk yu hu penaydayaw yun Apu Dios.

² Iena-appeh yu hu kamedeyyaw ni ngadan tu niya hi-gatu hu daydayaw yu.

³ Ehel yun Apu Dios e kanyuy “Kami kemetngadda etan di muka pehpehding. Et-eteng hu kabaelan mu, et humman hu, emin hu buhul mu ey ida kamandukkun di hinanggam tep ya takut dan hi-gam.

⁴ Emin hu katuutuud kebebbley ey manyu-ung idan menaydayaw ni hi-gam niya i-ena-appeh da hu penaydayaw dan ngadan mu.”

⁵ Nemnem tayudda etan impahpading Apu Dios ni kaketngain tuun humman hu panyaggudan idan emin ni tuu tu.

⁶ Ya hakey ni impahding tu ey ginedwa tu hu danum di gawwan baybay et pandalnan ida eman ni aammed tayun nan-agwatan dadman. Et humman hu, pan-an-anla itsu tep ya humman ni tu impahding.

⁷ Hi-gatu hu mannananeng ni man-ap-apu tep ya et-eteng ni kabaelan tu. Tuka hellipat-i hu kapehpehding ni emin ni tuud kebebbley. Et humman hu, entan tu ipatpatnan mangngenghay ni hi-gatu.

⁸ Emin itsun katuutuud kebebbley ey daydayaw tayu hi Apu Dios e Dios tayu niya pandingngel tayu hu tayu kapenaydayaw ni hi-gatu.

⁹ Hi-gatu hu nangged ni biyag tayu ey daitsu kaippaptek di hipan lawah ni meippahding ni hi-gatsu.

¹⁰ Apu Dios, pinenatnaan dakemi e heni kami silber ni neayug di apuy ma-lat memahmah, tep indenawtan dakemin ligat min penangan mu hedin nehammad hu mika pengullug ni hi-gam.

¹¹ Ey heni dakemi kinna et pehakbat mu hu mebel-at ni ligat ni hi-gami, tep in-abulut mu et panlelehanan mi.

¹² Niya in-abulut mu et apputen dakemiddan buhul mi et nemahhig hu nampehelheltap dan hi-gami e heni dakemi nan-igsin, ey heni kami nandalan di apuy niyad danum ni um-ienud. Nem yan nunya ey adyah ni in-ali dakemin hi-gam eyad melingkep ni bebley e wadan emin hu mahapul mi.

¹³⁻¹⁴ Et yan nunya ey um-ali-ak di Tempol mun man-appit ni kagihheba ma-lat peamnuk hu impakulug kun hi-gam eman ni wada hu nemahhig ni nakka panligligasi.

¹⁵ Em, i-alian dakan simmaban kalneroh ni kagihheban kamei-appit ni hi-gam niya um-i-li-ak ni baka niya gelding ni mei-dum ni i-appit kun hi-gam.

¹⁶ Emin kayun kamekangngu-unnud nan Apu Dios ey dengel yu et e-ehhelen kun hi-gayu hu kakkayyaggud ni impahding tun hi-gak.

17 Tep nampehemmehemmekkak ni hi-gatud dasal ku niya in-ena-appéh ku hu nakka penaydayaw ni hi-gatu

18-19 ey dingngel tu hu dasal ku et baddangan tuwak, tep inamta tu e endi hu nak intalud puhuk ni liwat ku. Tep gullat ni wada inhaut ku et nanna-ud ni eleg tuwak hanguden.

20 Hi Apu Dios hu nakka daydayawa, tep hinumang tu hu dasal ku niya impannaneng tu hu eleg melumman ni impeminhed tun hi-gak.

67

Ya a-appéh ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appéh. Kamegittalahi huyyan a-appéh.

1 Apu Dios, hemek dakemi anhan niya bendisyoni dakemi niya gaggayyui dakemi

2 ma-lat wada inna-nu tun pengamtaan idan tutu-ud puyek ni elaw mu niya ma-lat amtaen da e hi-gam hu kemenellaknib ni hi-gada.

3 Ey kayyaggud hedin hi-gam e Apu Dios hu daydayawen ni katuutuud kebebbebley!

4 Niya kayyaggud hedin man-am-amleng idan mengi-ena-appéh ni penaydayaw dan hi-gam, tep limpiyuh hu muka panhuwet niya muka ittudun emin hu neiptek ni pehding.

5 Em, kayyaggud hedin hi-gam e Apu Dios, hu daydayawen ni katuutuud kebebbebley!

6 Impanyaggud mu hu inggaud mi et mehawwahawwal hu bendisyon mun hi-gami e Apu Dios e Dios mi.

7 Em, makulug ni bendisyonan daitsun Apu Dios, et hi-gatulli daydayawen ni emin ni tutu-ud kebebbebley.

68

Ya a-appéh David ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appéh

1-2 Inah ka e Apu Dios et iwehit mudda buhul mun kamengihihhingit ni hi-gam ma-lat mangkeapput ida et mamsik idan takut da e henidda ahuk ni kaitayyatayyab ni dibdib. Niya ma-lat humman idan lawah ni tuu ey meendiddad kad-an mu, e henidda kendel ni melennat di apuy.

3 Nem hedin yadda etan tuun kakkayyaggud elaw da ey pan-am-amleng ida et itekkutekkuk da hu an-anla dad kad-an mu.

4 Emin itsu ey ia-appéh tayu hu penaydayaw tayun Apu Dios e kamantakkay di kulput. Hi-gatu hu AP-APU. Pan-an-anla itsud hinangga tu.

5 Hi Apu Dios e wadad Tempol ey tuka ippaptek ida hu nangkepu-hig niyadda nangkebalu.

6 Emin ida hu anggehemmek ey iddawtan tuddan panha-adan da. Niya tudda kaibbukyat hu nangkeikelabut et man-an-anladda. Nem yadda tuun kahing ni hi-gatu ey pambalin tu bebley dan mamega et panlelehanan dadman tep ya bisil.

7 Apu Dios, yan nengipenguluam idan tuum ni nalpuan dad Egypt et idlan yud desert

8 ey nanyegyeg niya immudan ni na-let tep hi-gam e Dios idan helag Israel ey immali kad Sinai.

9-10 Ey yan kawedaddan tuum di nambebleyan dan indawat mu ey impaelim mewan hu udan ni makahhapul da, et yumaggud hu bebley da. Anggehennemek ida, nem impanyaggud mu hu intanem da tep ya binabbal mun hi-gada.

11 Yan eman ni nengipeamtaan Apu Dios ni nengapputan idan tuu tu ey nangkeukat ida kabiibiid baballey da et ida kamampan-an-anla e daka itekkkutekkuk e kanday ¹² "Emin ida etan aap-apu niyadda sindaluddan buhul ni patul tayu ey ida kamemsik. Et panggegedwaan idan bibi-in helag Israel hu limmuddan nunman ni buhul da.

13 Anin idan eleg makigubat, tep hi-gada nengipaptek ni kalneroh et neidwatan idan inladdan sindalud gubat. Et henidda neta-bunan ni silber niya balituk et heniddan paluman hinenian ni payak tu."

14 Hi Apu Dios e Kabaelan tun emin ey inwahit tudda humman ni patul henin kakeiwwehhsin kame-gah ni dallallud Duntug e Salmon.

15-16 Hi-gayun etata-gey niya etta-teng ni Kedunduntug di Bashan, kele kayu kaum-aameh ni Duntug e Zion ni pinilin APU DIOS ni panha-adan tun ingganah?

17 Yan eman ni linawwan Apu Dios di tuka panha-adi ey liniktub idan kalibulibun nampangalesa ni sindalu tun nalpud Duntug e Sinai.

18 Ey yan sinelakdangan tud kabunyan ey ingkuyug tu hu dakel ni dimpap tu * niya dakel dama hu indawadawat idan katuutuun hi-gatu. Anin idan tutu-un kahing ni hi-gatu, et wada dama hu indawat da. Humman ni Dios ni AP-APU ey makulug ni yadman hu tuka panha-adi.

19 Daydayaw tayu hi Apu Dios e kaumhelaknib niya kaumbaddang ni hi-gatsun kewa-wa-wad hipan ligat tayu.

20 Humman ni Dios niya Eta-gey ni peteg ni APU tayun kaumhelaknib ey hi-gatu kamengihwang ni hi-gatsud ketteyyan tayu.

21 Nem hedin yadda buhul tun nanengtun ya lawah daka ippenahding ey endi kawwan tun hi-gada, tep panggegmiken tulli hu ulu da.

22 Makulug huyya, tep wada hu inhel Apu Dios ni kantuy "Anin ni ida mantellud duntug di Bashan niyad dalinat ni baybay hu buhul yu et pambanggad kuddad kad-an yu,

23 et panggassigassinan yu hu kuheyaw da niya anin idan ahhu yu et panhimmutan da hu kuheyaw idan nunman ni buhul yu."

24 Apu Dios, e Patul ku niya Dios ku, nanhin-aang-angan ni katuutuu hu nebenenbentegan yuddan tuum ni nengipenguluam idad muka panha-adi.

25 Nebukul idan nebenteg hu kaman-a-appreh et han ida maitu-nud hu kamengipatnul idan kamei-unnud di a-appreh. Et meigawwadda hu kabiibiin kamantambourine.

26 Emin itsun helag Israel ey daydayaw tayu hu AP-APU e Dios di tayu kakeemmuemungi.

27 Nebukul ida hu nebibbilang ni helag Benjamin, et maitu-nud ida hantapug ni aap-apun helag Judah, et han ida maitu-nud law hu aap-apun helag Sebulun niyadda helag Naptali.

28 Apu Dios, peang-ang mu hu kabaelan mun henin impahding mun nemenaddangan mun hi-gamin nunman.

29 Kapan-i-liddan papatul di kebebbebley hu hipan iddawat dan hi-gam di Tempol mud Jerusalem.

* 68:18 68:18 Ephesians 4:8

³⁰ Apu Dios, ibunget mudda humman ni iEgypt ni buhul min henidda animal di muyung ni kamantattallud mekatlubbung niya henidda bulug ni kameikkenamkamdug di impah idan baka, ingganah mampekumbabah ida et man-appit idan hi-gam ni silber. Ey pan-iwehit mudda humman ni tuun ya gubat hu pinpinhed da.

³¹ Et hakey alin aggew ey pan-i-aliddan iEgypt hu nebalol ni gumek ni iddawat dan hi-gam niya hi-gam hu daydayawen dad bebley di Ethiopia et iappitan daka damadman.

³² Emin kayun katuutuud puyek ey i-a-appeh yu hu penaydayaw yun Apu Dios,

³³ e heni nantakkay di kulput di kabunyan ni lintu tu dedangngu niya heni kidul hu ehel tu.

³⁴ Hi-gatu hu ap-apid kabunyan niya kameang-ang di Israel hu et-eteng ni kabaelan tu. Emin kayu ey yu paenamta humman ni kabaelan tu.

³⁵ Apu Dios, e Dios idan helag Israel, kaka mengippetngad muka panha-adi. Ey hi-gam hu kakelpuin elet niya kabaelan idan tutu-um.

Daydayaw tayu hi Apu Dios!

69

Ya a-appeh David ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh. Huyyan a-appeh ey kei-ingnegh tu etan a-appeh ni kantuy "Habung ni Lilies."

¹ Apu Dios, ihwang muwak anhan, tep iyyadyan heni-ak melsing di nemahhig ni ligat ku.

² Ey heni-ak kamangkeillunnek di luyluy niya heni-ak kamangkelneng di danum ni ligat kun nemahhig ni nakka panlelehmani.

³ Neatu-ak law ni bagabagan baddang mu, et nemahhig ni makaggeh hu kulkulung kun dasadasal ku niya bimmatag hu matak ni lewalewak ni heged kun baddang mu e Apu Dios.

⁴ Hantapug ida buhul ku e daddakkel ida nem ya bilang ni bewek di uluk. Endi lawah ni nak impahding ni hi-gada, nem kapyatun anggebehel da-ak, * et nemahhig ni ihik idan memetty ni hi-gak, ey nangkalet ida man anhan. Nemahhig ni ida kaman-ittek, tep anin ni eleggak manekew et da-ak kapenekew, et daka pepippilit ni ibbanggad ku kunu hu sinekew kun hi-gada.

⁵ Apu Dios, amtam hu hipan lawah ni nak impahding, tep eleg mabalin ni ka meittalwan. Makulug ni wada impenahding kun henin kapehding idan tuun endi nemnem da, nem anin idan nunman et inamtam.

⁶ Apu Dios, e Eta-gey ni peteg niya Kabaelan tun emin, e Dios idan helag Israel, entan tu iebulut ni hi-gak hu umhulun ni kebe-ingan idan kamengiddinnel niya kamenaydayaw ni hi-gam.

⁷ Tep ya kakulugan tu ey da-ak kapennadngeli niya da-ak kaba-ibaingaddan edum ni tuu tep ya nakka pengu-unnudin hi-gam.

⁸ Et anin idan anhan ni agik niyadda pamilyah ku et heni law hansinuwah hu daka pengibbillang ni hi-gak.

⁹ Apu Dios, nemahhig kaguh ku eyan baley mu, et maggeh nemnem ku hedin nalgem hu keussalan tu, † mukun emin hu lawah ni kae-helan tuun meippanggep ni hi-gam ey hi-gak hu tuka keillawwi. ‡

* 69:4 69:4 John 15:25 † 69:9 69:9 John 2:17 ‡ 69:9 69:9 Romans 15:3

10 Da-ak kapippihuladdan tuu hedin nakka mannannangngih niya hedin nantepellak di hinanggam e APU DIOS.

11 Ey da-ak kangi-ngi-ngii hedin nambalwasi-ak ni langgusih ma-lat peang-ang ku e nakka umlelemyung,

12 niya hi-gak hu katumtumbukan katuutuu. Anin ida etan ni kamambuttebutteng et ya meippanggep ni hi-gak hu daka i-ena-appéh.

13 Nem anin ni hanniman hu kameippenahding ni hi-gak et nangenngun hi-gam e APU, hu nakka pandasadasali et wada-et anhan ni dedngelen mu hu dasal ku. Nem ngenamung ka hedin pigantu pinhed mun penummangan nunyan dasal ku. Et humman hu, humang muwak anhan tep nehammad hu impeminhed mu niya muka peamnu hu impakulug mun pengihwangan muwak.

14 Apu Dios, baddangi muwak anhan ma-lat meihwangngak eyad kapehpehding idan buhul ku. Et heni muwak guyyuden di kelnengan kud luluy winu danum ma-lat eleggak malsing.

15 Em, etan anhan tu iebulut ni heni nak melneng di nandallem ma-lat eleggak matey.

16 APU DIOS, dengel mu anhan huyyan dasal ku, tep nakappinhed muwak niya muwak kapakahmeka.

17 Entan anhan tu pakdag eneeneng, nem humang mu hu dasal ku, tep iyyadyan nemahhig ni anggetakkut hu kameippenahding ni hi-gak.

18 Apu Dios, baddangi muwak et meihwangngak eyad kapehpehding idan buhul ku.

19 Inamtam ida humman ni buhul ku. Ey inamtam e nakka isissipel hu daka pehpehding ni hi-gak, tep inang-ang mu hu daka pemennadngeli niya daka pema-iba-ingin hi-gak.

20 Iyyadyan nemahhig hu degeh ni nemnem ku, tep da-ak kapennadngeli. Ey endi, anin ew ngun hakey ni kamengippeang-ang ni hemek dan hi-gak.

21 Hamban da-ak kapangan tep neupa-ak, ey endi, tep ya kedet kumedek hu indawat dan hi-gak. Niya hamban peinumman da-ak ni danum tep na-wewwak, ey beken, tep ya etan mapeit ni meinummu hu indawat dan innumen ku. §

22 Et humman hu, heballi mambalin hu daka iddenaddan ni daka hemmuhemmulan memahbah ni hi-gada e henidda meknad bitu.

23 Apu Dios, kulap mudda ma-lat eleg da han-ang-ang, niya pakepuy mu hu annel da. *

24 Peang-ang mu hu nemahhig ni bunget mun hi-gada et endiem ida.

25 Et anin ni endi an metdaan ni hi-gada niya anin ni mangkebe-ew hu baballey da, et meiwalleng hu nambebleyan da. †

26 Daka ma-maan panligligat ida kinastigum niya dadda kataltalanggai hu impanhelheltap mu.

27 Entan tu liwwan ida nanliwtan da et kastiguem ida niya entan tu iebulut ni ida meihwang.

28 Ekal mu hu ngadan dad libluh ni neitudekan ni ngadan idan mategu niya entan tudda i-dum di listaan idan muka ibbilang ni tuum.

29 Apu Dios, baddangi muwak ma-lat meihwangngak eyad nemahhig ni nakka panlelehhani.

§ 69:21 69:21 Matthew 27:48, Mark 15:36, Luke 23:36, John 19:28-29 * 69:23 69:23 [22-23] Romans 11:9-10 † 69:25 69:25 Acts 1:20

³⁰ Man-a-appehhak niya mampesalamattak ni penaydayaw kun Apu Dios, tep ya kasina-gey tu.

³¹ Tep huyya kapehebballin APU DIOS ni pehding ku nem ya nak i-appitan ni neha-dukan ni baka.

³² Ey um-amleng ida hu kemepeligligat hedin ang-angen da huyya. Et humman hu, emin kayun kamekangngu-unnud nan Apu Dios ey pan-am-amleng kayu!

³³ Tep hi APU DIOS ey eleg tu iwwalleng ida hu anggehemmek ni tutu-u niya eleg tu e-wayadda hu tuu tun neikelabut.

³⁴ Hi-gayuddan wadad kabunyan, yad puyek, niyad baybay, ey daydayaw yu hi Apu Dios.

³⁵ Tep hi-gatulli mengihwang ni Jerusalem niya iyayyaggud tuddalli edum ni bebley di Judah et pambebleyan idallin tutu-u tu.

³⁶ Tep humman idan bebley ey beltanen idallin helag ni tutu-u tun kamengu-unnud niya neminhed ni hi-gatu, et melinggep idallin mambebley diman.

70

Ya a-appeh David eman ni nambagaan tun baddang. Meidwat huyyad kamengipappanggulun a-appeh.

¹ APU e Dios ku, kahegag ka anhan et baddangan muwak ma-lat meihwanggak.

² Ey himeng mudda anhan ida tutu-un ihik ni memettey ni hi-gak ma-lat maka-apput ida niya ma-lat mebabba-ingan ida humman ni tutu-un daka pan-am-amlengi hu nakka panligligasi.

³ Hamban meapput ida humman ni tuun kamenaltalangan hi-gak ma-lat mebabba-ingan ida ey.

⁴ Nem peamleng mudda ngu etan tuun kemeneppeheppul ni hi-gam ma-lat man-an-anladda. Em, ya kayyaggud ey humman idan emin ni hinelaknibam ey man-am-amleng ida et itkuk da e kanday "Eta-gey ni peteg hi APU DIOS!"

⁵ Apu Dios, hedin katteg ngun hi-gak, man anggehemmekkak ni peteg niya neendi elet ku. Hi-gam hu Dios ku ey hi-gam hu kamengihwang ni hi-gak. Et humman hu, kahegag ka anhan et baddangan muwak.

71

¹ APU DIOS, hi-gam hu nakka keihhikkugi. Entan tu anhan iebulut ni nak mebe-ingan.

² Kayyaggud kan peteg, et humman hu, dengel mu anhan huyyan dasal ku et ihwang muwak.

³ Abulut mu anhan ni meihhikkuggak ni hi-gam et heni ka etan ni batun kakeihhikkugi. Em, hi-gam ni ebuh hu heni batun nakka keihhikkugin kamengihwang ni hi-gak.

⁴ Apu Dios, helaknibi muwak ma-lat meihwanggak anhan di kapehpehding ida eyan mabunget ni tuun lawah hu daka pehpehding.

⁵ Tep neipalpu eman ni keu-ungngak ey hi-gam e Eta-gey ni peteg ni AP-APU hu namnamah kud biyag ku, tep hi-gam ni ebuh hu nakka iddinel.

⁶ Em, neipalpu eman ni neitungngaak ey hi-gam hu indinel ku. Ey hi-gam hu nengipenaptek ni hi-gak, et mukun hi-gam daydayawen kun ingganah.

⁷ Ya biyag ku hu kapengi-ang-angin tutu-u, tep hi-gam hu nehammad ni nakka keihhikkugi.

⁸ Et humman hu eggak pengissikkedin mengidaydayaw ni hi-gam niya mengippeennamtad katuutuun meippanggep ni muka keiddeyyawi.

⁹ Entan anhan tuwak iwalleng eyan nea-ammaan ku law tep iyyadyan endi law ni hekey elet ku.

¹⁰ Tep immen ida buhul kun ihik ni memetty ni hi-gak, et humman daka ihhenummangan.

¹¹ Kanday "Tayu kuma pepdugen humman ni tuu et depapen tayu, haggud nanna-ud ni endi an mengihwang ni hi-gatu, tep inway Apu Dios."

¹² Apu Dios, entan anhan keidawwim ni hi-gak, nem papuut mu anhan e Dios ku et umli ka et baddangan muwak.

¹³ Panhewim ma-lat humman idan buhul kun ihik ni memetty ni hi-gak hu meapput et meendidda. Niya pinhed kun hi-gada mebe-ingan niya hi-gada mepihhul.

¹⁴ Nem hedin hi-gak ngu, man hi-gam ni ebuh hu nakka iddinel ni ingganah ni umbaddang ni hi-gak, et kewa-wa-wa ey eggak issiked ni menaydayaw ni hi-gam.

¹⁵ Ia-aggew kun mengippeennamtad katuutuun kakinyaggud mun peteg niya kabaelan mun mengihwang, anin ni eleggak paka-ewwasi hu elaw tudda humman.

¹⁶ Em, APU DIOS e Eta-gey ni peteg, nak peennamta hu impenahding mun kamengippeang-ang ni et-eteng ni kabaelan mu. Niya nak enehhelen di emin ni tuu e hi-gam ni ebuh hu kayyaggud ni peteg.

¹⁷ Neipalpun keu-unggak ey sinenuttudduan muwak, et humman hu, ingganah nunya ey eleggak issiked ni mengippeennamtadda etan ni muka pehpehding ni kaketngain tuu.

¹⁸ Entan anhan tuwak iwalleng eyan nea-ammaan ku law e iyyadyan naka-ubanannak. Nem baddangi muwak kumaddan e Apu Dios ni an mengippeennamtaddan kameitu-tu-nud ni helag mi hu meippanggep ni kabaelan niyadda kaketngain impenahding mu.

¹⁹ Anin di kabunyan et nan-amta hu kakinyaggud mu niyadda etan muka pehpehding ni kaketngain tuu. Apu Dios, endi edum ni henin hi-gam.

²⁰ In-abulut mun panlelehanan ku hu nemahhig ni ligat, nem nakka medinnel e peyaggud muwak ali mewan, tep eleg mu iebulut ni nak mettey. *

²¹ Ey inamtak et iddawtan muwak alin et-eteng ni keiddeyyawan ku niya ellubyagem ali gibek ku.

²² Et daydayawen dakalli e Apu, e Kayyaggud ni peteg ni Dios idan helag Israel. Em, ussalek ali ayyuding niya gitalah et man-a-appehhak ni penaydayaw kun hi-gam, tep kamannananeng hu muka pemaptek ni hi-gak.

²³ Makulug ni ittetkuk kulli am-amleng ku niya a-appeh kun penaydayaw kun hi-gam, tep hinelakniban muwak.

* **71:20** 71:20 Ang-ang yu Psalm 30:3

²⁴ Ey ia-aggew kun munge-ehhel ni kakinayyaggud mu, tep neapput ida humman ni tuun ihik ni memetty ni hi-gak et mabeingan ida.

72

Ya a-appeh nan Solomon

¹ Apu Dios, tuduim hu patul e u-ungngan patul ni elaw ni kalin-impuyuh niya kakinayyaggud ni henin elaw mu,

² ma-lat ya limpiyuh niya kayyaggud hu pehding tun man-ap-apuddan tuum, nema-madda etan ni nangkewetwet,

³ et wada inna-nu tun yaggudan ni bebley niya ma-lat kayyaggud hu pehding idan bimbebley.

⁴ Baddangim ma-lat ipaptek tudda humman ni anggehemmek ni tutu-un kamelilligasi niya ma-lat pan-apputen tudda hu kamengippelilligat ni hi-gada.

⁵ Apu Dios, kayyaggud hedin pannananeng mu hu kapengu-unnud idan tutu-um ni hi-gam henin kapannananengin bulan niya aggew.

⁶ Em, baddangim huyyan patul ma-lat ya panyaggudan emin ni bebley hu pehpehding tu, henin udan e ya panyaggudan ni neitnem hu tuka iddawat.

⁷ Ey baddangim ma-lat yan tsimpuh ni pan-ap-apuan tu ey umkedangyan ida hu kamekangngu-unnud ni hi-gam niya mannananeng kinedangyan da, henin kapannananengin bulan.

⁸ Ey kayyaggud hedin man-ap-apud kebebbebley, meippalpu hakey ni baybay ingganah mewan etan di hakey ni baybay. Niya meippalpu etan di Wangwang e Euphrates ingganah etan di pappeg ni bebley eyad puyek. *

⁹ Et emin ida tuun nampambebley di desert niyadda buhul tu ey manyu-ung idallid hinangga tun panlispituh dan hi-gatu.

¹⁰ Niya emin ida hu patul di kebebbebley di nanlinikweh di baybay niyadda patul di Tarsis, yad Seba niyad Seba ey pan-i-ali dalli hu hipan iddawat dan hi-gatu.

¹¹ Manyu-ung idallin emin ni hi-gatu hu papatul niyaddan emin hu katuutuud kebebbebley ey hi-gatu hu pansilbian da.

¹² Humman ni patul ey ippaptek tudda hu kamelilligasin nangkewetwet ni kamambeggan baddang tu niya ippaptek tudda neiwalleng ni tuun endi kaumbaddang ni hi-gada.

¹³ Hehmeken tuddalli hu tuun en-endi-an ni peteg niyadda endin hekey hu kabaelan da ma-lat ihwang tudda.

¹⁴ Em, baddangan tudda ma-lat eleg ida meligligasi niya ma-lat eleg pateyen idan buhul da, tep nebalol hu biyag dan hi-gatu.

¹⁵ Kayyaggud et hedin andukkey hu biyag etan ni patul niya kayyaggud hedin emin hu tuu ey iddasalan da ma-lat bendisyonan Apu Dios niya i-alian idan iSeba ni balituk.

¹⁶ Ey kayyaggud hedin umyaggud hu lameh ni kaittanem idan tuu tu niya mekallameh hu nangkeitnem ida etan di kedunduntug e henin Lebanon. Niya kayyaggud hedin mepnudda tutu-ud kebebbebley et heniddan pattullan e nenapnapan ni helek.

* 72:8 72:8 Sekariah 9:10

¹⁷ Niya kayyaggud hedini mannananeng hu ngadan tu, henin kapanananangin petang ni aggew. Ey kayyaggud hedini mebedisyonan hu kebebbley tep hi-gatu niya hi-gatu hu deyyawen da.

¹⁸ Daydayaw tayu ni APU DIOS e Dios idan helag Israel. Ebuhtun kamengippahding ni kaketngain tuu.

¹⁹ Ey daydayaw tayu hu kamedeyyaw ni ngadan tun ingganah. Ya pinhed ku ey meihhinnap hu dayaw tud kebebbley eyad puyek.

Amen! Em, amen!

²⁰ Huyya hu pappeg idan dasal David, e u-ungngan Jesse.

Ya Meikkatlun Libluh ni Psalms

(Psalms 73-89)

73

Ya a-appéh nan Asap

¹ Hi Apu Dios ey makulug ni kakkayyaggud hu tuka pehding idan helag Israel hedini wadadda kayyaggud hu elaw da.

² Nem hedini hi-gak, man innang ni me-kal hu dinel ku niya nakka pengullug ni hi-gatu.

³ Tep nakka ang-ang-anga ey emin ida hu tuun kamampahhiyya niya lawah hu daka kapkapyaa ey ida kamampengeddangyan et nakka umameh.

⁴ Endi hu nemahhig ni ligat da, endi degeh da niya angka-let ida.

⁵ Ey endi ni-ngangu hu daka keliggasin henin kakeliggasin emin ni tuu.

⁶ Et mukun nemahhig hu daka pampahhiyya niya nemahhig ni mabunget ida.

⁷ Makattabadda tep nemahhig kinedangyan da * Ebuhtun lawah ni pehding dad edum dan tuun daka nenemnema.

⁸ Daka pippihuladda hu edum dan tuu niya lawah hu daka e-e-helan hi-gada. Daka ippahhiyyadda etan daka nemnemneman da pehding ni panlelehanan ni edum dan tuu.

⁹ Lawah hu daka e-helan Apu Dios di kabunyan. Ey daka ippilit di katuutuu hu pinhed dan meippahding eyad puyek.

¹⁰ Et humman hu, anin idan tuun kamengullug nan Apu Dios et wadadda etan edum ni daka i-unud di kae-heladdan nunman ni tutu-u.

¹¹ Kanda ni-nganguy "Anin ippahding tayu hu hipan pinhed tayu, haggud kaw amtan Apu Dios e Keta-ta-geyyan hu tayu kapehpehding?"

¹² Humman hu elaw idan nunman e lawah ni tuu, nem ay ida ni-ngangu kamengeddangyan.

¹³ Et ya law immalid nemnem ku ey endi silbitu nak nengipenahdingan ni kayyaggud e eleggak manliwat.

¹⁴ Tep kewa-wa-wa ey nakka helheltapa ligat kun indawat mun hi-gak e Apu Dios.

¹⁵ Nem gullat ni imbehwang ku hu wadad nemnem ku et nannaud ni nedismayah ida kamekangngu-unnud ni hi-gam, tep bekeni ni hanniman hu elaw ni tutu-un Apu Dios.

¹⁶ Impatnak ni mengewwat ni elaw tu huyyan kameippahding, nem neligat ni meewwatan.

* **73:7** 73:7 Yad edum ni neitudek ey kanday "Emin hu lawah ni wadad nemnem da ey kameukkat di daka heppita."

17 Nem yan eman ni nak nandayawan ni hi-gam di Tempol mu ey inewatan ku law hu meippahding idan nunman e tuun lawah daka pehpehding.

18 Em, Apu Dios, inewatan ku law e humman idan tutu-u ey kastiguen muddan ingganah e heni pedellan muddad medanglel ni dalan et manegah ida.

19 Humman ni meippahding ni hi-gada ey anggetakkut, tep pinhakkey ali ey nangeendidda.

20 Humman ni elaw ni biyag dan nunyad puyek ey nekekemtang ni ebuh e heni i-innep e kametatsiked hedin inggibek.

21 Makulug ni yan eman ni makageh hu nemnem ku, tep nakka meemmeh ida etan ni tuun lawah daka pehpehding

22 ey heni-ak etan ni animal ni endin hekey nemnem tu. Tep eggak awatan hu elaw mun nunman e Apu Dios.

23 Nem ay kayyaggud anhan et nakka mekiddagyum ni hi-gam e Apu Dios et nanengtun heni muka tettenggeda hu ngamay ku.

24 Niya muka ittududda hu kayyaggud ni pehpehding ku, et lektattuy nedatngan hu keiddeyyawan kun ellian kud kad-an mu.

25 Yad kabunyan ey endi hu edum ni heni hi-gam ni nemihed niya kamengippatek ni hi-gak. Ey anin eyad puyek et endi edum ni pinhed kun panggayyum, nem hi-gam ni ebuh.

26 Kaumkapuy hu annel ku niya nemnem ku, nem wada ka e Apu Dios ni kamengippa-let ni hi-gak. Hi-gam ni ebuh hu mahapul kun ingganah di biyag ku. †

27 Emin ida etan lawah ni tuun eleg daka u-unnuda e APU DIOS ey makulug ni endiem idan ingganah.

28 Nem hedin hi-gak, man endi edum ni pinhed ku nem ya nak mekid-dagyum ni hi-gam, e APU DIOS e Eta-gey ni peteg, ni kamengippatek ni hi-gak. Et humman hu, emin ida etan panyaggudan ni muka pehpehding ey nak pennamtaddan katuutuu.

74

Ya a-appeh Asap

1 Apu Dios, kele dakemi tu-wangu anhan inway et mena-yun? Ey kele nemahhig bUNGET muddan anhan ni tutu-um?

2 Nemnem mu e hi-gami hu tutu-um ni pinilim dedan ni nunman. Tep hi-gami hu inhewang mud neihbutan mi et pambalin dakemin tutu-um. Niya entan anhan tu liwwan hu Jerusalem ni pinilim ni pambebleyan mu.

3 Kele eleg ka meheggag ni impahpahding idan buhul mun Tempol mu niya eya bebley mi? Endi meyatu, tep nemahhig ni endin hekey hu eleg da bahbahen.

4 Ida kaumtenektekkekuk hu buhul mud Tempol ni daka pampengihha-adin bandelah dan immatun ni nengapputan da.

5 Nampalang da hu kahehgepid Tempol e henidda kamanlelNgeh ni keyew di muyung.

6 Emin ida etan neenal-alkusan ni dingding ey nanwa-tek daddan wahay niya minesuh da.

† 73:26 73:26 Psalm 16:5

⁷ Nambahbah da etan Tempol mu et legaben da. Endin hekey hu takut da e impambalin dan kameibbilang ni beken ni malinih di hinanggam humman ni Tempol ni mika penaydayawin hi-gam.

⁸ Kandad nemnem day "Imay kuma et bahbahen tayun emin hu hipan wadadya." Et legaben da tu-wangun emin hu kapenaydayawin hi-gam e Apu Dios eyad bebley.

⁹ Endidda law etan mika pengi-immatunin kawedam di kad-an mi niya endidda law hu prophets ni mengippeamtan hi-gamin kepappegan tudda huyyan daka pehpehding.

¹⁰ Apu Dios, pigan tu pengippesikkedan mun ngehay ida eyan buhul mu? Kaw diman et ngi-ngi-ngian dan ingganah hu ngadan mu?

¹¹ Entan tu pakdag i-ineng, nem kahegag ka et peang-ang mu hu et-eteng ni kabaelan mudda etan ni buhul mu et anin ni mangkettey idan emin.

¹² Apu Dios, hi-gam hu APU mi niya patul mi meippalpu dedan ni laputu, niya hi-gam hu nengihwang ni hi-gamid emin di nanligligatan mi eyad puyek.

¹³ Impeang-ang mu hu et-eteng ni kabaelan mu eman ni nengedwaan mun danum di baybay et mandalan ida tuum diman. * Niya binahbah mudda etan kametekkusin kaman-ayyam di baybay e Lebayatan hu ngadan tu.

¹⁴ Em, nanggemik mudda hu ulu tu et pakan muddan animal di desert hu annel tu.

¹⁵ Winedam ida hebwak niyadda kulukul. Ey sinduk mudda etta-teng ni wangwang.

¹⁶ Ey winedam dama hu kawwalwal niya engeenget ey lintum hu aggew niya bulan et iha-ad muddad neiha-adan da.

¹⁷ Winedam hu ahikettekettelan niya siyaggew. Ey ingkapyam hu kelteg ni puyek.

¹⁸ APU DIOS, entan tu liwwan ida etan buhul mun nemahhig hu ngehay dan hi-gam et daka kapippihula niya daka kangi-ngi-ngii.

¹⁹ Entan anhan dakemi eway, nem ihwang dakemidda eyad mangkabunget ni buhul mi, tep endi kabaelan mi. Em, entan anhan dakemi liwwan ni tutu-um, tep kami kamanligligat.

²⁰ Ey entan tu liwwan hu nekitbalam ni hi-gami, tep iyyadyan heni na-ngetan ni emin hu bebley mi, tep ebuh patepatey ni kameippenahding di deya.

²¹ Entan tu iebulut ni ida mebabba-ingan ni ingganah hu nangketwetwet ni kameligligasi. Nem baddangim ida kuma dedan ma-lat hi-gam hu daydayawen da.

²² Apu Dios, kahegag ka et ipahding mu hu pinhed mun meippahding ma-lat pasiked mudda buhul mun kamekihhanggan hi-gam. Entan tu liwwan e kewa-wa-wa ey daka kangi-ngi-ngiiddan nunman ni tutu-un kamangngengeh hay ni hi-gam.

²³ Entan tu pakdag i-ineng, nem pasiked mudda humman ni buhul mun kamemennadngel ni hi-gam, tep daka pan-imma-ma ngehay dan hi-gam.

---

* **74:13** 74:13 Exodus 14:21-22

75

Ya a-appreh Asap ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appreh. Huyyan a-appreh ey kei-inggeh tu etan a-appreh ni kantuy "Entan tu Bahbah."

¹ Kami kamansalamat ni kawedam di kad-an mi e Apu Dios. Mika peennamtaddan katuutuu hu kasina-gey mu niyadda etan impahpahding mun kaketngain tuu.

² Kan Apu Dios ey "Gintud ku hu aggew ni panhuwetan kuddan tutuu. Ey limpiyuh hu nakka panhuwet.

³ Hi-gak hu kamengihhammad ni neituunan eyan puyek, et humman hu, anin ni manyegyeg et nemahhig takut idan tutu-u ey hi-gak hu ngenamung ni mengged.

⁴ Nak ida kae-heli hu manghay ni tutu-u e kangkuy 'Isiked yun mampahhiya!' Ey kangkuddan tutu-un lawah daka pehpehding ey 'Entan tu ipahhiya hu kabaelan yu,

⁵ niya entan tu panghel e eta-ta-gey kayu nem hi-gak. Isiked yun umehhehel ni linggeman.' "

⁶ Tep ya manhuwet ni tuu ey beken ni yad kasimmilin aggew, winu yad tuka kelinnuggi niya beken ni yad desert hu kelpuan tu,

⁷ nem hi Apu Dios hu manhuwet. Hi-gatu hu mengippanghel hedin nambahul hu tuu winu eleg.

⁸ Ya bunget APU DIOS ey heni neibesuh ni kedet ni tuka idduyag et paka-inumen idan tuun lawah daka pehpehding.

⁹ Nem hedin hi-gak ngu, man ya kakinyaggud Apu Dios hu nak peennamta niya i-ena-appreh ku hu penaydayaw kun hi-gatu e Dios idan helag Jacob.

¹⁰ Tep hi Apu Dios ey inhel tun kantuy endien tu kabaelan idan lawah daka pehpehding, nem ihhammad tu kabaelan idan kamengu-unnud ni hi-gatu.

76

Ya a-appreh Asap ni meidwat etan ni kamengipappangnguluddan kaman-a-appreh. Kamegitalahi huyyan a-appreh.

¹ Hi Apu Dios ey naka-amtaddan iJudah niya kaidaydayaw idan iIsrael.

² Yad Duntug di Zion di Jerusalem hu tuka panha-adi.

³ Yadman hu nampemabhahan tuddan emin ni almas idan buhul tu, yadda pana da, yadda happiyyaw da niyadda ispadah da.

⁴ Apu Dios, kaka medeyyaw niya kakkayaggud kan peteg nem yadda etan etata-gey ni duntug ni dakel hu medweng ni animal.

⁵ Emin ida etan nangka-let ni buhul mi ey nangkeapput ida et pan-alen mi hu hipan limmu da. Kepuppullay hu annel dad nangketeyyan da, et endi law silbin elet da niya laing da.

⁶ Emin ida etan kebayyu niyadda nampantakkay ey nealay nangketukkad ida et matey idan nengibungetam ni hi-gada e Dios idan helag Jacob.

⁷ Endi edum ni kametekкуси nem ebuh ka e APU DIOS, niya endi hakey ni kabaelan tun an mekihhanggan hi-gam hedin bimmunget ka.

⁸ Impeamtam alid kabunyan hu kastiguddan tuu eyad puyek ey simmakut ida et umi-ineng ida.

⁹ Tep hi-gam hu kamengastiguddan nampanliwat niya hi-gam hu kamengihwang idan kamelilligasintuu.

¹⁰ Ya muka pengastiguin tutu-u tep ya nemahhig ni bunget mu ey keiddeyyawam. Ey yadda kameniktam ni bunget mu ey mesilleg ida.

¹¹ Emin itsun katuutuu ey peamnu tayu hu hipan impakulug tayun APU DIOS e Dios tayu, niya idwat tayun hi-gatu hu lebbeng tun meidwat ni hi-gatu e Dios ni kamedeeyaw niya kametekkusi.

¹² Tep tuka endia tuled idan aap-apu niya tudda kapetekktu hu papatul eyad puyek.

77

Ya a-appéh Asap ni meidwat nan Jeduthun e kamengipappangnguluddan kaman-a-appéh

¹ Nakka mampehemmehemmek nan Apu Dios ma-lat dengelen tun anhan hu dasal ku.

² Hi-gatu hu nakka kahwaan pampebaddangan ni emin di ligat ku. Nakka umdasadal ni kahilehileng nan hi Apu Dios niya eleggak meettun mengitata-gey ni ngamay kun mandasal, nem kapyatun endi amleng ku.

³ Hedin ninemnem ku hi Apu Dios, man nakka medismayah, tep kameendi hu namnamah ku.

⁴ Eleg um-ali ugip ku tep nemahhig ni kamemunnumunnu hu nemnem ku et eleg meibbehwang hu pinhed kun iddasal nan Apu Dios.

⁵ Hedin ninemnem ku eman nelabalabah ni kakkayyaggud ni tsimpuh

⁶ e nakka um-ena-appéh ni hileng tep ya amleng ku, man kangkud nemnem kuy

⁷ "Kaw inwalleng da-ak law nan Apu Dios ni ingganah et eleg da-ak law hehmeka?"

⁸ Kaw endi law hu impeminhed tun hi-gami niya kaw eleg tu peamnu etan impakulug tun panyaggudan min tuu tu?"

⁹ Kaw hinullulan tun bunget hu binabbal tu niya hemek tun hi-gami?"

¹⁰ Ya nemahhig ni makaggeh di nemnem ku ey heni etan ni endi law hu kabaelan Apu Dios e Keta-ta-geyyan, et eleg tuwak law baddangi. Huyyadda hu kaum-alid nemnem ku,

¹¹ nem nanengtun eleggak lilliwwanadda etan kaketngain tuun impahpahding mun nunman e APU DIOS.

¹² Eleg ni hekey me-me-kal di nemnem kudda humman, tep humman ida hu nakka pannenemnem ni kenayun.

¹³ Emin hu impahpahding mu ey kayyaggud ni peteg niya endi edum ni Dios ni henin hi-gam.

¹⁴ Ebuh kan kamengippahding idan kaketngain tuu niya impaenangang mud kebbebley hu et-eteng ni kabaelan mu.

¹⁵ Ey inhewang mudda tutu-um ni helag di Jacob nan Joseph, tep ya et-eteng ni kabaelan mu.

¹⁶ Apu Dios, yan eman ni nampeang-angan mud Madlang ni Baybay ey nemahhig hu dalluyun diman et anin ni yad dalinat tu et heni kamangegeygey ni takut tu.

¹⁷ Nemahhig hu udan niya kamangkikidul. Niya kamangkekedyam e henidda panam ni kamantayyatayyab.

18 Hedin kimmidul * et kamangkekedyam, man kamebnangi hu puyek niya kabunyan niya kamanyegyeg di puyek.

19 Nandalan kad ta-pew ni dalluyun et agwatem etan edallem ni baybay, nem endi an neang-ang ni gassin mu.

20 Impangulum ida tutu-um e henidda kalneroh ni kaipappattul di Moses nan hi Aaron.

78

Ya a-appeh Asap

1 Hi-gayun kaegiegi, dengel yu et awatan yu eya ituttudduk ni hi-gayu.

2 Dengel yu ma-lat awatan yudda etan neligat ni ewwatan ni impahpahding Apu Dios idan aammed tayun nunman

3 e humman ida dingngel tayu niya inedal tayun hi-gada.

4 Et mahapul daman pebeltan tayuddan u-ungnga tayu ma-lat mambeltabeltan alin ingganah, et wada inna-nu tun keippeamtaan ni impahpahding APU DIOS ni kaketngain tuu niya et-eteng ni kabaellan tu.

5 Indawat APU DIOS hu tugun tuddan aammed tayun helag Jacob et itugun tun hi-gadan ituttuddudaddan u-ungnga da humman idan tugun tu,

6 et amtaen idan meihhayned ni helag da ma-lat mambeltabeltan alin edum ni meittu-nud ni hi-gada.

7 Hanneya impanugun tu ma-lat hi-gatu hu pandinnelan da niya ma-lat eleg da liwwanen ida kamengippetngan impenahding tu et u-unnuden dan ingganah ida tugun tu.

8 Et wadan eleg da-et anhan u-ukkuladda aammed tayun nunman e nemahhig hu ngehay dan Apu Dios, et eleg ida mengu-unnud ni tuka ittugun niya eleg ida mandinel ni hi-gatu.

9 Heni lan impahding idan sindalun helag Epraim e nakaddaddan idan an mekiggubbat et lumaw ida, nem entanni et neilepu hu gubat ey nealay namsik ida, anin ni naka-almas ida.

10 Tep emin ida aammed tayun helag Israel ey eleg da pannaneng ni u-unnuden hu nekitbalan Apu Dios ni hi-gada niya kinehing da hu tugun tu.

11 Liniwwan dadda hu miracles ni impaenang-ang tun hi-gada.

12 Em, eleg da nemnemen ida humman ni impenahding Apu Dios idan aammed da eman ni wadaddad Soan di Egypt.

13 Niya entanni ey ginedwa tu hu danum di baybay et heni dingding di nambina-hil ni nan-agwatan da.

14 Ey hedin kawwalwal, man tuka weddaa hu kulput ni mengip-pengngulun hi-gada. Niya hedin hileng, man tuka pambalin ni apuy humman ni kulput ma-lat mabnangan hu dellanen da.

15 Ya hakey mewan ni impahding tu ey pini-ang tudda batud desert et umebwal hu danum ni impainum tun hi-gada.

16 Et heni kulukul hu danum ni neukat et mampeypey-uk e heni wangwang.

* 77:18 77:18 Ya bungug ni nunman ni kidul ey henin bungug idan helin kalesah ni kamenglaw ni mekiggubbat.

17 Nem anin ni inang-ang dan emin ida huyyan impenahding Apu Dios et kapyatun nanliwaliwat idad desert tep ya ngehay dan Apu Dios e Keta-ta-geyyan.

18 Inggeb-at dan pinatnaan hi Apu Dios, et papilit dan iddawat tun hi-gada etan pinhed dan kennen.

19 Ey nemahhig ni lawah hu daka penghel nan Apu Dios e kanday "Kaw makkaw et kabaelan Apu Dios ni weddaen hu kennen tayu eyad desert?"

20 Ku ma-nu tep makulug numan ni hineplat tu hu batu et man-ebwal hu danum, nem kaw makkaw et kabaelan tun weddaen hu sinapay niya detag ni kennen tayun tutu-u tu?"

21 Dingngel APU DIOS humman ni kapenge-ehhel idan helag Jacob, e Israel hu hakey ni ngadan tu, ey nemahhig hu bunget tun hi-gada e heni simmibel ni apuy,

22 tep endi hu daka pengullug ni hi-gatu niya beken ni hi-gatu hu daka iddinel ni mengippaptek ni hi-gada.

23-25 Nem anin ni hanniman ida, et impaelin Apu Dios etan kamelpud kabunyan ni kennen e mannah * e humman hu kakennaddan anghel. Et humman kinakinan da. Eleg ida mekulngan, tep dakel ni ingganah kameidwat ni kennen da.

26 Entanni mewan ey impaeli tu hu na-let ni dibdib ni nalpud appit ni kasimmilin aggew niyad south tep ya et-eteng ni kabaelan tu.

27 Et paeli tu hu hantapug ni sisit ey nemahhig ni ida kaman-ellihbuk e henidda dep-ul winu henidda palnah di gilig ni baybay ni eleg mebillang.

28 Et peapnal tuddad nampangkampuan da

29 et pangkanen idan tuu, tep humman hu pinhed dan iddawat Apu Dios ni hi-gada.

30-31 Nem entanni et tagan da ekan nunman ni detag ey neheglab hu bunget Apu Dios ni hi-gada, et pampeteyen tudda hu kakat-agun nangka-let ni lalakkin helag nan Israel.

32 Nem anin ni hanniman hu neipenahding, et kapyatun impanna-neng idan tuun nanliwaliwat. Eleg ida mandinel ni hi-gatu, anin ni impenahding tu hu dakel ni miracles.

33 Et mukun impetattakut tuddan katootoon et lektattuy pinappeg tu hu biyag dan endi silbitu.

34 Hedin pinetey tudda edum ni hi-gada ey han ida nantuttuyyu hu edum da niya ihik ida law ni mandasal ni hi-gatu.

35 Kaum-ali law di nemnem da e hi Apu Dios hu heni batun daka keihhikkugi niya hi-gatu e Keta-ta-geyyan ni Apu hu kamengihwang ni hi-gada.

36 Nem anin ni kanday ida kamengu-unnud ni hi-gatu, et itek da kaya, tep humman hu daka penge-ehhel ni ebuh.

37 Tep ya kakulugan tu ey eleg da ikahhakey hu impeminhed dan hi-gatu niya eleg da pannananeng ni u-unnuden hu nekitbalan tun hi-gada.

38 Nem anin ni hanniman et kapyatun kapakahmekan Apu Dios ida humman ni tutu-u tu. Et pesinsahan tu hu liwat da et eleg tudda

* 78:23-25 78:23-25 Ang-ang yu John 6:31.

endien. Anin ni e-eggel ni impabunget da et insisipel tu et eleg tudda kastiguen.

³⁹ Tep inamta tun tuuddan ebuh et nekemtang ni ebuh hu daka pambiyagi e henin kakelebbahin dibdib e pinhakkey ni attukaw la.

⁴⁰⁻⁴¹ E-eggel ni nginhay da hi Apu Dios, e kayyaggud ni peteg ni Dios idan helag Israel, eman ni wadaddad desert ni pematna[†] dan binabbal tun hi-gada. Et humman hu, nemahhig lemyung tun impahpahding da.

⁴² Liniwwan da et-eteng ni kabaelan tu niya nengihwangan tuddad buhul da.

⁴³ Ey liniwwan dadda miracles ni impeang-ang tun hi-gadad Soan di Egypt.

⁴⁴ Impambalin tun kuheyaw ida danum di wangwang niyad kulukul di Egypt, et endi hu innumen idan tutu-udman.

⁴⁵ Ey impalaw tu hu hantapug ni aggyiyet niya tukak et melilligatan hu tuud Egypt et mebahbah hu bebley da.

⁴⁶ Impalaw tu mewan hu dakel ni dudun et pangkanen dadda hu intanem dadman Egypt. ‡

⁴⁷ Ey impalaw tu hu etta-teng ni dallallu et mangkebahbah hu intanem dan grapes niyadda figs.

⁴⁸ Nangketey ida babakka da niya pintey ni kedyam ida edum ni animal da.

⁴⁹⁻⁵⁰ Eleg tu isipel hu nemahhig ni bunget tu, et panligligat tuddan peteg e eleg tu kawwanan hu biyag da, et paeli tu pistin tuu et matey ida. Ey impaeli tudda anghel ni memettey ni hi-gada.

⁵¹ Pintey tuddan emin hu lakin pengulwan ni u-ungngaddan iEgypt e helag nan Ham.

⁵² Et han tu law ipenguludda hu tutu-u tu et hi-yanen da humman ni bebley di Egypt e henidda kalneroh ni impangngupangngulu tud desert.

⁵³ Impapaptek tudda et eleg ida tumekut niya endi an neipahding ni higanan lawah. Nem hedin yadda etan buhul daddan namdug ni hi-gada ey inenud tuddad baybay. §

⁵⁴ Inlaw tudda etan tutu-u tud duntuduntug ni bebley ni inapput tud gubat tep ya et-eteng ni kabaelan tu. *

⁵⁵ Dinegyun tudda hu tuun nampambebley diman et ihullul tudda tutu-u tu. Ginenadwa tu humman ni duntuduntug ni bebley et i-peng tuddan helag Israel. Anin ida etan ni baballey et ingka-peng tun hi-gada et pambaleyan da. †

⁵⁶ Nem anin ni hanniman hu impahding Apu Dios, e Keta-ta-geyyan, idan tuu tu, et kapyatun nginhay da tugun tun pematnaan dan binabbal tu.

⁵⁷ Henidda eman lan aammed da e eleg da ikahhakey hu impemihed dan hi-gatu niya eleg ida meiddinnel e henidda etan ni nepikun pana.

⁵⁸ Impabunget da hi Apu Dios tep dinaydayaw dadda hu kinapya dan dios da niya nengapyaddan penaydayawan dan nunman idan dios da.

⁵⁹ Et humman hu nengiwallengen tuddan nunman ni tutu-u tun helag Israel.

† 78:40-41 78:40-41 Ang-ang yu Psalm 95:9 et ya Hebrews 3:9 ‡ 78:46 78:46 Exodus 10:12-15

§ 78:53 78:53 Exodus 14:26-28 * 78:54 78:54 Exodus 15:17 et ya Joshua 3:14-17 † 78:55 78:55 Joshua 11:16-23

60 Et ewayen tu hu Tabernacle di Siloh e yadman hu nekibebleyen tuddan tutu-u tu.

61 Ey in-abulut tun ibbebsik idan edum ni tuu etan Kaban ni kapengi-ang-angiddan tutu-u tun kabaelan tu niya dayaw tu.

62 Ey in-abulut tu tutu-u tun petteyen idan buhul da tep ya bunget tun hi-gada.

63 Et mangkatey idad gubat hu nehiken ni lalakkin u-ungnga da et endi law hu i-ahwaddan bibi-in kimmat-agu.

64 Anin idan papaddi da et pintey dadda, nem endi inna-nukkaw idan aahwa dan mengibbellun hi-gada, tep nemahhig hu gubat.

65 Nem entanni kuma ey heni nebelingkawweh ni bimmangun hi Apu Dios niya heni nelaing ni sindalun na-kal buteng tu,

66 et apputen tudda humman ni buhul tu et mebabba-ingan idan ingganah.

67 Nem eleg tu pinhed ni mekihha-ad di kad-an idan helag Epraim e helag Joseph.

68 Tep pinili tu hu Duntug di Zion ni nakappinhed tu, di nambebleyan idan helag Judah,

69 et yadman hu nengipebehwatan tun Tempol tun eta-gey niya nehammad ni mannananeng alin ingganah, henin eyan puyek.

70 Pinili tu hi David ni heni pambega-en tu, et tulli paewit di tuka pampappattuliddan kalneroh,

71 et hi-gatu hu pambalin tun patul idan tutu-u tun helag nan Israel.

72 Kayyaggud hu impahpahding David idan tutu-u tu, tep impapaptek tudda niya limpiyuh hu elaw ni impahpahding tun nampatulan tu.

79

Ya a-appeh Asap

1 Apu Dios, hinggep idan tutu-un eleg mengullug ni hi-gam hu bebley idan tuum di Jerusalem, et immen ni nambahbah da humman ni bebley. Anin etan Tempol ni muka panha-adi et hinggep da et pambalin dan beken ni malinih di hinanggam.

2 Nampatey dadda hu tutu-um ni kamengu-unnud ni hi-gam, et pangkanen idan sisit niya animal di muyung hu annel dan kepuppullay di puyek.

3 Henin kaeyyuhin danum hu kapan-ayyuayyuhin kuheyaw idan tutu-um di Jerusalem niya endi hu natdaan ni an mengikkullung ni hi-gada.

4 Emin ida hu tutu-ud kebebbebley di nanlinikweh ey dakemi kapennadngeli, dakemi kangi-ngi-ngii niya dakemi kapippihula.

5 APU DIOS, kaw pengpenglaw mu huttan ni nemahhig ni bunget mun hi-gamin heni kaumhinyab ni apuy ni eleg me-me-dep?

6 Yadda ngu etan tuun eleg mengibbilang ni hi-gam niya eleg mandasal ni hi-gam hu pangihanggaim ni bunget mu.

7 Tep hi-gada nampematey idan tutu-um e helag Jacob niya hi-gada nampemahbah ni bebley da.

8 Apu Dios, entan dakemi kastigu tep ya liwat idan aammed mi, nem hemek dakemi kumaddan, tep makahhapul min peteg hu baddang mu.

9 Apu Dios e kamengihwang ni hi-gami, baddangi dakemi niya pesinsahim hu liwat mi ma-lat wada inna-nu tun penang-angan idan tuun kakinayyaggud mu et meidaydayaw ka.

¹⁰ Entan tu iebulut ni dakemi taltalangaan idan tuun eleg mengu-unnud ni hi-gam. Tep kanda ni-nganguy “Attu mewan hu kapanellan Apu Dios yu ey?” Et humman hu, Apu Dios, ibleh mu anhan et kastiguen mudda, tep pintey dadda hu bega-en mu.

¹¹ Ey dengel mu anhan hu palak idan nangkeikelabut, et baddangan mudda ma-lat meihwang ida etan nekastigun katey, et wada inna-nu tun keippeang-angan ni et-eteng ni kabaelan mu.

¹² Apu Dios, pamehig mun kastiguen ida hu tutu-ud nanlinikweh ni bebley ma-lat paka-ibleh mu hu nenaltalangaan dan hi-gam.

¹³ Et mansalamat kamin tutu-um ni kamei-ellig ni kalneroh mu niya daydayawen dakan ingganah.

80

Ya a-appeh Asap ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appeh. Huyyan a-appeh ey kei-ingnegh tu etan a-appeh ni kantuy “Ya habung ni lily ni pekitbalan.”

¹ Dengel mu dasal mi e Apu Dios e heni kamengippattul niya kamengipappangguluddan helag Joseph niya yimmudung di ta-pew ni Kaban di nambattanan idan anghel diman. *

² Peang-ang muddan tuud Epraim, yad Benjamin niyad Manasseh hu et-eteng ni kabaelan mun mengihwang ni hi-gamid lawah.

³ Apu Dios, baddangi dakemi ma-lat mengu-unnud kami mewan ni hi-gam, niya peang-ang mu anhan hu hemek mun hi-gami ma-lat meihwang kamid lawah.

⁴ APU DIOS e Kabaelan tun emin, kaw nanengtun nemahhig hu bunget mun hi-gami, et humman hu eleg mu penengngudin dasal min tutu-um?

⁵ Heni ya ligat hu intuging mun hi-gami ey heni ya lewa hu impainuinum mun hi-gami, tep nemahhig ni mika panlelehhani.

⁶ In-abulut mun pippihulen dakemiddan buhul min nambebley di nanlinikweh niya dakemi kapennadngelin hi-gada.

⁷ Baddangi dakemi e Apu Dios e Kabaelan tun emin ma-lat mengu-unnud kami mewan ni hi-gam, niya peang-ang mu anhan hu hemek mun hi-gami ma-lat meihwang kamid lawah.

⁸ Inlapu dakemillid Egypt et i-li dakemidya et degyunen mudda hu tuun nampambebley eyad bebley et ihullul dakemi. Heni kami temel ni grapes ni mulli illad Egypt et itnem mudya e bebley.

⁹ Heni ginebutam huyyan puyek, et kayyaggud temel ni intanem mun grapes. Hi-gami neieligan nunman ni grapes. Limmehed hu lamut tu niya pimmappanga et heyebheban tun emin eya bebley.

¹⁰ Anin yadda duntug et hiniduman tu et hilungen tudda hu etata-gey ni sedar.

¹¹ Ey dimmateng ida hu utduk ni pangetud Baybay e Mediterranean di appit ni kakelinnugin aggew niyad Wangwang e Euphrates di appit ni kasimmilin aggew.

¹² Nem yan nunya ey in-abulut mun bahbahan da hu luhud di nanlinikweh e inway mu humman ni grapes, et kapanhin-e-kaniddan emin ni katuutuun kamelebbah hu lameh tu,

* 80:1 80:1 Exodus 25:22

13 niya kapambahbahaddan ulha niyadda etan edum ni animal di muyung.

14-15 Apu Dios e Kabaelan tun emin, entan dakemi eway, nem ihanggam law anhan daman hi-gami, et uhdungan dakemin tuum, ma-lat ihwang dakemin kamei-ellig etan di grapes ni heni mu intanem eyad bebley. Huyyan intanem mu ey heni u-ungngam ni pinutuk mu.

† 16 Nemahhig ni mika panlelehmani hu kapehpehding idan buhul min hi-gamin heni kami etan ni grapes ni daka pangkep-aha ni nanlegab da. Pampapetey mudda ma-lat penang-angan dan bunget mu.

17 Ipaptek mu anhan etan tuun pinhed mu niya pinilim ni um-ehngeng di winannan mu, ‡

18 et wada inna-nu tun eleg daka law pengiwwallengi. Ihammad mu hu mika pengullug, et hi-gam mewan law hu daydayawen mi.

19 Baddangi dakemi e APU DIOS e Kabaelan tun emin ma-lat mengunnud kami mewan ni hi-gam, niya peang-ang mu anhan hu hemek mun hi-gami ma-lat meihwang kamid lawah.

81

Ya a-appéh Asap ni kameunnudin gitalah ni meidwat etan ni kamengipappanggulun a-appéh

1 Pan-am-amleng itsun mengia-appéh ni tayu kapenaydayaw nan Apu Dios tayud Israel ni kamengippa-let ni hi-gatsu.

2 Unnudi tayuddan tambourine, yadda ayyuding niyadda gitalah hu a-appéh tayu.

3 Pampatnul tayudda dama hu tangguyup hedin nedatngan hu Piyestah ni Kaketellakin Bulan niyan Kaketullikengin Bulan.

4 Mahapul ni u-unnuden tayu, tep huyya hu hakey ni intugun Apu Dios tayun helag Israel.

5 Huyya hu intugun tuddan aammed tayun helag Israel eman ni nengastiguan tuddan iEgypt. *

Yan nunman ey wada dingngel kun immehel ni eggak amta keibbellinan tun kantuy

6 "E-kalek hu heni mebel-at ni yuka hakhakbasi niya hipan heni yuka li-li-bitu, tep pappegen ku hu nekalligat ni ngunu yud neihbutan yu.

7 Nampehemhemhemek kayu et ihwang dakeyud ligat yu. Hinumang ku hu dasal yu eman ni immennak di mahdel ni kulput niya pinatnaan ku hu kahinammad ni yuka pengullug di Meribah eman ni nanlilihan yudman, tep endi innumen yun danum.

8 Dengel yuwak kedi kuma anhan e tutu-uk ni helag Israel, et tugunen dakeyu.

9 Entan tu daydayaw hu dios ni edum ni tutu-u, nem hi-gak ni ebuh hu daydayaw yu. †

10 Tep hi-gak hu AP-APU e Dios yun nengihwang ni hi-gayud neihbutan yud Egypt. Ibega yun hi-gak hu hipan mahapul yu et idwat ku.

† **80:14-15** 80:14-15 Ya pinhed nunyan e-helen e "u-ungngan pinutuk Apu Dios" ey yadda helag Israel winu hi Christo ni kamengippaptek ni tutu-un Apu Dios. ‡ **80:17** 80:17 Ya pinhed nunyan e-helen e "etan tuun pinhed mu niya pinilim ni um-ehngeng di winannan mu" ey yadda na-mu helag Israel winu hi Christo ni kamengippaptek ni tutu-un Apu Dios. * **81:5** 81:5 Ya hakey mewan ni keibbellinan tu ey "eman ni nengipenguluhan tuddan neni-yanan dan Egypt." † **81:9** 81:9 Exodus 20:2 niya Deut. 5:7

¹¹ Nem eleg yu dedngela hu tugun ku niya kanyu ni-nganguy eleg yuwak mahapul,

¹² et iebulut kun ippahding yu hu hipan pinpinhed yun pehding, tep makneg kayu.

¹³ Gullat et anhan ni yuwak kadedngela, et u-unnuden yu hu tugun kun tutu-uk ni helag Israel,

¹⁴ ey nanna-ud ni meminpinhakkey hu pengapputan kuddan buhul yu.

¹⁵ Et emin ida hu kamengihihingit ni hi-gak e AP-APU ey manyu-ung idad hinanggak ni takut da niya kastiguen kuddan ingganah.

¹⁶ Nem hedin hi-gayu, man paka-ippaptek dakeyu, et idwat kun ingganah hu kakkayyaggud ni kennen yu niya iddawtan dakeyun putsukan.” ‡

82

Ya A-appeh nan Asap

¹ Hi Apu Dios hu kamenuwet idan kameingngadnin “dios.” *

² Et humman hu, hi-gayuddan huwet ey mahapul ni ya limpiyuh hu elaw ni panhuwet yu et isiked yun mengi-ehngeng idan nambahul.

³ Tep mahapul ni i-ehngeng yu hu kelebngengan idan nangkewetwet, yadda angehemmek, yadda nangkepu-hig, niyadda endi kabaelan dan mengi-ehngeng ni annel da.

⁴ Mahapul ni baddangan yudda ma-lat meihwang idad kapehpehding idan lawah ni tutu-un endin hekey hu hemek dan edum dan tuu.

⁵ Heni kayu wadad engeget, tep eleg yun hekey han-awat hu makulug ni kalinimpiyuh ni elaw. Et humman hu, lawah law ni peteg hu kameippenahding di kebebbebley.

⁶ Kangkun nunman ey “Emin kayu ey dios kayu. † Ey u-ungnga dakeyun hi-gak e Keta-ta-geyyan.

⁷ Nem anin ni hanniman hu kangku et nanna-ud ni mepappeg ali damengu hu biyag yu, tep endi nambaklangan yuddan edum ni tuu, anin idan edum ni ap-apu.”

⁸ Inah ka anhan e Apu Dios et huwetan mudda hu katuutuud kebebbebley, tep hi-gam dedan ni ebuh hu lebbengtun man-ap-apu eyad puyek ni lintum.

83

Ya a-appeh Asap

¹ Apu Dios, kele muka pemegga i-ineng ey muka pakdag ang-ang-ang ni hi-gami?

² Kaw eleg mu ang-anga hu ngehay idan buhul mun hi-gam?

³ Ang-ang mu kedi e tagan da planuh ni hipan lawah ni pinhed dan pehding idan tutu-um ni nakappinhed mu.

⁴ Kanday “Ikeyuy kuma et tayu bahbahen hu kebebbebley di Israel et endien tayudda katuutuudman ma-lat meliwwan idallin ingganah.”

⁵ Nanhuhummangan ida et mandadagyum idan mekihhanggan hi-gam.

‡ **81:16** 81:16 Deut. 32:13-14 * **82:1** 82:1 Huyyaddan ‘dios’ ey dammutun ya keibbellinan tu ey humman ida dios ni kadaydayawaddan iKanaan. Ya hakey mewan ni dammutun keibbellinan tu ey humman ida hu aap-apu winu huwet eyad puyek. † **82:6** 82:6 John 10:34.

6 Huyyadda hu iEdom, iIsmael, iMoab, iHagrit

7 iGeba, iAmmon, iAmalek, iPilistia niyadda iTyre.

8 Anin idan iAssyria et nei-dum idaddan iAmmon niyadda iMoab e helag idan Lot et mambabaddang idan mengubbat ni hi-gam niyadda hu tutu-um.

9 Et humman hu, ipahding mun emin ni hi-gada hu henin impahding muddan iMidian niya impahding mun nan hi Sisera et hi Jabin di Wangwang e Kishon.

10 Nangketey idadman di Endor ni impahding mu et mangkabwel hu annel dad ta-pew ni puyek.

11 Ipahding muddan aap-apu da hu henin eman ni impahding mun Oreb, hi Seeb, hi Sebah et hi Salmunna.

12 Huyyadda eman tuun kanday pampilliwen da hu puyek ni kame-ingngadnin "Pattullan Apu Dios."

13 Apu Dios, pan-iwehit mudda et henidda dep-ul winu degin kaitayyatayyab ni dibdib.

14-15 Patekut mudda niya pandegyun mudda et henidda nedeg-al ni takut dan naka-let ni pewek winu kamangkelgab ni duntug.

16 APU DIOS, ipahding mun hi-gada hu nemahhig ni kebe-ingan da ingganah pampekumbabahan dan hi-gam, et u-unnuden daka.

17 Ey pinhed kun pehding mun hi-gada hu kebabba-ingan da, ya tattakutan da niya kekastiguan da.

18 Em, ipahding mudda huyyan hi-gada ingganah ebbuluten dan hi-gam ni ebuh hu APU, e Keta-ta-geyyan ni Dios niya Ap-apun emin eyad puyek.

84

Ya a-appeh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappangn-gulun a-appeh. Kamegittalahi huyyan a-appeh.

1 APU DIOS e Kabaelan tun emin, kayyaggud ni peteg hu Tempol mu.

2 Pinpinhed kun peteg ni umlaw diman ni an mengi-ena-appah ni amleng kun hi-gam e Dios ni wadan ingganah. Em, kamengippeamleng ni peteg ni hi-gak hu umhayukup di kad-an mu.

3 Anin idan beding niyadda pippiweng et ida kamambuuya niya daka ippaptek hu binuya dad kad-an ni altar mu e APU DIOS e Kabaelan tun emin. Hi-gam hu Patul ku niya Dios ku.

4 Um-amleng ida dama etan tutu-un kamanha-ad di Tempol mu, tep daka i-ena-appah ni ingganah hu daka penaydayaw ni hi-gam.

5 Ey um-amleng ida tutu-un hi-gam hu daka iddinnel ni kakelpuin elet da. Niya ihik idan umlaw di Tempol mud Jerusalem ma-lat daka daydayawen diman.

6 Hedin ida kamangkelebbah di Nehayyukung di Baca e mamega ey keut-utbul hu hebwak, tep nedatngan hu mainudan et kameammuan-mung hu danum diman.

7 Na-let daka panggibek di daka penettengid Jerusalem, tep daka nenemnema hu penammuan dan hi-gam e Apu Dios diman.

8 APU e Dios ni Kabaelan tun emin, e Dios nan Jacob, dengel mu anhan eya dasal ku

9 et bendisyonam etan pinutuk mun patul mi.

¹⁰ Apu e Dios ku, nakka pehebbalin peteg hu hakey ni aggew ni penaydayawan kun hi-gam di Tempol mu nem ya nak manha-ad ni hanlibun aggew di linggeman ni bebley. Ey nakka pehebballi hu ennusan kun menehhegged ni pengippahgepan dan hi-gak di Tempol mu nem ya etan da-ak ap-apngaen di baley ni tuun lawah hu tuka pehpehding.

¹¹ Tep hi APU DIOS hu kamengippaptek ni hi-gami, ey hi-gatu kakelpuin mika panyaggudi niya mika ketbali, tep nandadaddan ni mengidwat ni panyaggudan idan tutu-un kamengu-unnud ni hi-gatu.

¹² APU DIOS e Kabaelan tun emin, pan-am-amleng muddan emin hu tutu-un kamengiddinnel ni hi-gam.

85

Ya a-appeh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappangn-gulun a-appeh

¹ APU DIOS, binendisyonam hu bebley mud Israel et kumedangyan ida mewan hu tutu-um ni helag Israel.

² Pinesinsahan mu hu hipan nambahulan idan tutu-um niyadda hipan lawah ni impahding da.

³ Ingkal mu hu nemahhig ni bunget mun hi-gada et eleg mudda law ibubbunget.

⁴ Apu Dios e kamenellaknib ni hi-gami, pambangngad dakemi anhan ni mengu-unnud mewan ni hi-gam, niya entan anhan dakemi law ibubbunget.

⁵ Tep kaw pengpenglaw mu hu bunget mun hi-gami?

⁶ Pambangngad mu kumaddan hu nehammad ni mika pengullug ma-lat wada inna-nu tun penaydayawan daka mewan ni hi-gamin tutu-um.

⁷ APU DIOS, peang-ang mu hu eleg melumman ni impeminhed mun hi-gami niya helaknibi dakemi.

⁸ Unud tayu hu hipan e-helen Apu Dios e APU tayu tep kantuy pelinggep tudda tutu-u tun kamengu-unnud ni hi-gatu. Nem mahapul ni eleg tayu ibbangngad ni pehding hu lawah ni tayu kapehpehding nunman.

⁹ Makulug ni hellakniban tudda hu tutu-un kamenaydayaw ni hi-gatu ma-lat meang-ang di kebebbebley hu dayaw tu.

¹⁰ Yallin pengippeang-angan Apu Dios ni nehammad ni impeminhed tu niya kamannananeng ni tuka pemaptek ni hi-gatsu, ey meihwang itu niya umlinggep itu. *

¹¹ Yan nunman ni aggew ey hi Apu Dios ni ebuh hu u-unnuden ni tutu-u. Niya gapu tep ya kakinayyaggud tu ey uh-uhdungun tudda et bendisyonan tudda.

¹² Em, makulug ni daitsu kabendisyonin APU DIOS et kaumyaggud hu tayu kaittanem niya kayyaggud hu biyag tayu.

¹³ Humman ni kakinayyaggud APU DIOS hu mengiddaddan ni dellanen tun ellian tun mampatul.

* **85:10** 85:10 Yad Hebrew ey kantuy "Mandammu hu nehammad ni impeminhed tu niya etan tuka pemaptek ni tutu-u tu. Niya man-akwal hu linggep niya limpiyuh."

86

Ya dasal nan David

¹ APU DIOS, dengel mu anhan hu dasal ku et humangen mu, tep endi law ni hekey elet ku niya endi katteg ngu hu kabaelan ku.

² Ipaptek muwak ma-lat meihwangngak di lawah ni kamekapkapy a Dios ku. Tep hi-gak ni bega-en mu ey ebuh kan nakka iddinel.

³ Et humman hu, hemek muwak anhan e Apu, tep kewa-wa-wa ey nakka umdasadasal.

⁴ Nakka kekdeawan hi-gam e peamleng muwak anhan, tep hi-gam hu nakka pengiddinnelin biyag ku.

⁵ Apu Dios, kayyaggud ka niya muka pessinsahi hu liwat mi, tep eleg melumman hu impeminhed muddan kamampehemhemmek ni hi-gam.

⁶ APU DIOS, dengel mu anhan hu nakka pampehemhemmekin hi-gam di dasal ku et baddangan muwak.

⁷ Hedin wada ligat ku, man nakka mandasal ni hi-gam, tep amtak ni muka dedngela hu dasal ku.

⁸ Endi edum ni Dios ni henin hi-gam niya endi edum ni kabaelan tun pehding hu muka pehding.

⁹ Emin hu katuutuun lintum di kebebbley ey um-aliddad kad-an mu et manyuung idan menaydayaw ni hi-gam tep ya kasina-gey mu.

¹⁰ Makulug ni et-eteng hu kabaelan mu niya muka ippahding hu kaketngain tuu. Hi-gam ni ebuh hu Dios.

¹¹ APU DIOS, tuttuddui muwak ni mengu-unnud ni hipan pinhed mun pehding ku ma-lat peamleng dakan ingganah. Ey baddangi muwak et ikahhakey ku hu impeminhed kun hi-gam niya hi-gam ni ebuh hu pansilbiak.

¹² Apu e Dios ku, hi-gam hu nakka daydayawad puhuk niyad nemnem ku. Em, daydayawen dakan ingganah,

¹³ tep et-eteng hu impeminhed mun hi-gak niya hinelakniban muwak di ketteyyan ku.

¹⁴ Apu Dios, emin ida etan kamampahhiyya niya mangkapetey ni tutu-u ey ihik idan memetty ni hi-gak niya eleg dakan hekey ibbilang ni hi-gada.

¹⁵ Nem hi-gam e Apu Dios ey mahmek ka, kabbabbal ka, tep beken kan kabbubunget, niya eleg ni hekey melumman hu impeminhed mu niya muka pemaptek ni hi-gami.

¹⁶ Hemek muwak, ey pa-let muwak niya helaknibi muwak, tep bega-en muwak e heni lan inak.

¹⁷ APU DIOS, peang-ang mu hu muka penettebalin hi-gak ma-lat mabeingan ida etan tuun kamengihihingit ni hi-gak, hedin ang-angen dan hi-gam hu kaumbaddang ni hi-gak niya muka iddawat hu panyaggudan ku.

87

Ya a-appah idan helag Korah

¹ Pinilin APU DIOS ni pambebleyan tu hu Jerusalem e wadad duntug tu.

² Nakappinhed tu humman ni bebley nem yadda etan edum ni bebley di Israel.

³ Hi-gayuddan bimmebley di Jerusalem e bebley nan Apu Dios ey dengel yu eya kayyaggud ni tuka e-hela meippanggep ni nunyan bebley tu.

⁴ Kantuy "I-e-dum kun ittudek ida iEgyt, niyadda iBabilon di listaan ni kamengu-unnud ni hi-gak. Anin idan iPilistia, yadda iTyre, niyadda iEthiopia, ma-lat ibilang kuddan bimmebley di Jerusalem."

⁵ Panyaggud alin Apu Dios e Keta-ta-geyyan hu Jerusalem, et humman hu, kan idallin tutu-ud kebebbley ey "Nambbleyyak damad Jerusalem."

⁶ Hi APU DIOS hu mengillistaddan tutu-un nalpud kebebbley et ibilang tuddan bimmebley di Jerusalem.

⁷ Umtenayyatayyaw idalli niya um-ena-appéh ida et kanday "Yad Zion hu kakelpuin kapanyaggudin neitu-wan mi."

88

Ya a-appéh idan helag Korah ni meidwat etan ni kamengipappangn-gulun a-appéh. Huyyan a-appéh ey meia-appéh ni meu-unnud etan di kapenga-appéh ni "Panligligatan." Hi Heman e iEzrah hu nengitudek nunyan a-appéh.

¹ AP-APU e Dios kun kamenellaknib ni hi-gak, kewa-wa-wa niya kahilehileng ey nakka umdasadasal ni pemmekan mun hi-gak.

² Dengel mu anhan hu dasal ku et baddangan muwak,

³ tep iyyadyan kamemunnumunnu hu nemnem ku niya ngannganih law hu ketteyyan ku.

⁴ Endi elet ku e heni-ak idan kamangkatkatey.

⁵ Ey heni-ak nei-dum di nangketey et heni-ak nekikulung ni hi-gada, tep inway muwak et eleg muwak law baddangi.

⁶ Heni muwak linhey di engeget niya edallem ni neku-kuan.

⁷ Nakka henelhelatapa hu nemahhig ni bunget mun hi-gak e heni anggetakkut ni dalluyun di baybay ni um-ienud. Et humman hu, endi law namnamah ku.

⁸ Hi-gam hu himmulun et pan-inhihi-yanan da-ak idan gagayyum ku et eleg dan hekey pinhed ni meihnup * ni hi-gak. Ey heni-ak nakna et eleggak pakabsik.

⁹ APU DIOS, limmetuk hu matak ni lewalewak et eleggak law um-aang-ang. Ey kewa-wa-wa ni nakka mandasal niya nakka itata-gey hu ngamay kun bagak ni hemek mu.

¹⁰ Kaw yadda nangketey hu pengippahdingan idan miracles mu? Kaw ida kaum-inah humman ni nangketey ma-lat daydayawen daka?

¹¹ Ey kaw dammutun an ene-ehhelen idan nangkeikulung hu eleg melumman ni impemihed mu niya eleg mepappeg ni muka pemapte k ni tuu?

¹² Niya kaw han-ang-ang idan wadad engeget e bebley idan nangketey ida hu miracle mu? Winu kaw hannemnem dadda hu kayyaggud ni muka pehpehding?

¹³ Nakka umdasadasal ni kewa-wa-wan pemaddangan mun hi-gak e APU,

¹⁴ nem ay kele muwak inwalleng et eleg mu hengnguda hu nakka ibbagad dasal ku?

* 88:8 88:8 James 4:8

¹⁵ Neipalpu eman ni keu-ungngak ingganah ni nunya ey e-eggel ni ekket hu ketteyyan ku. Nemahhig ni impeinglay ku law hu nakka panlelehhanin muka pengastigun hi-gak.

¹⁶ Eggak law han-isipel hu nemahhig ni bunget mu et iyyadyan ikkatey ku hu muka pehpehding ni hi-gak.

¹⁷ Heni-ak kamangkelneng di danum niya heni-ak nehukum, tep nemahhig hu bunget mun hi-gak.

¹⁸ Nan-inhihi-yanan da-ak idan edum ku niyadda gagayyum kun peteg tep ya muka pehpehding ni hi-gak, et heni-ak wadad engeenget.

89

Ya a-appeh nan Ethan e iEzrah

¹ APU DIOS, i-ena-appeh ku hu impeminhed mun eleg melullumman ni ingganah, et anin idan helag min edum ni aggew ey amtaen da hu meippanggep ni eleg mepappeg ni muka pemaptek ni hi-gami.

² Nakka an peennamta humman ni eleg melullumman ni impeminhed mu niya muka pemaptek ni hi-gamin mannananeng ni ingganah ni henin kapannananengin kabunyan.

³ Impakulug mun David e kammuy "Nekitballak nan David e pinutuk kun bega-en ku. Et kangkun hi-gatuy

⁴ 'Yadda helag mu hu mampatul ni ingganah niya ippaptek ku et mannananeng alin hi-gada hu man-ap-apu.' "

⁵ Anin idan wadad kabunyan, heniddan anghel et daka i-ena-appeh hu daka penaydayaw ni hi-gam e APU, tep yadda etan kakatngain tuun muka pehpehding ni ya kamannananeng ni muka pemaptek.

⁶ APU DIOS, hipa hu wadad kabunyan ni henin hi-gam? Endi, tep anin idan anghel et eleg ida meingngeh ni hi-gam.

⁷ Em, hi-gam ni ebuh hu katekkusiddan emin ni wadad kabunyan. Tep emin ida wadadman ey ida kametngan hi-gam.

⁸ APU e Dios ni Kabaelan tun emin, endi edum ni henin hi-gam. Ey kamannananeng hu muka pemaptek.

⁹ Anin idan baybay et hi-gam hu daka u-unnuda niya muka pesikked hu nemahhig ni anggetakkut ni dalluyun.

¹⁰ Hi-gam ni ebuh hu wada kabaelan tun nematey etan ni anggetakkut ni animal e hi Rahab ni nambaley di baybay, niya inapput mudda hu buhul mu tep ya et-eteng ni kabaelan mu.

¹¹ Hi-gam kankabunyan ni kabunyan niya hi-gam kampuyek eyan puyek niyadda hu hipan wadadman, tep hi-gam hu nanletu niya nengiktun emiemin.

¹² Em, hi-gam nanletun emin, anin idan wadad north niyad south. Anin idan Duntug e Tabor niyad Hermon, et heni daka i-ena-appeh hu daka penaydayaw ni hi-gam.

¹³ Et-eteng ni peteg hu kabaelan mu. Endin hekey hu eleg mu han-iphahding.

¹⁴ Emin hu muka pehding di nan-ap-apuan mu ey neipuun di kalinimpiyuh niyad kakinnayyaggud. Ey emin di muka pehpehding ey kameang-ang hu eleg melumman ni impeminhed mu niya kamannananeng ni muka pemaptek.

15 Emin ida etan tuun kamengidaydayaw ni hi-gam ey man-am-amleng idan peteg. Ida kamambi-biyag meippuun di binabbal mu e APU.

16 Ida kaman-am-amleng niya daka kadaydayawan kewa-wa-wa tep ya kakinayyaggud mu.

17 Impengenapput dakemid mika pekihhanggaid buhul mi tep ya binabbal mun hi-gami.

18 Hi-gam e APU DIOS e kayyaggud ni peteg ni Dios idan helag Israel hu nemutuk ni patul min kamengippaptek ni hi-gami.

19 Impeamtam lan nunman idan tutu-um e kammuy "Binaddangan ku etan sindaluk ni pinilik idad emin di tuuk ni pambalin kun patul.

20 Hi David e bega-en ku, hu impambalin kun patul et duyagan kun lana hu ulu tun immatun ni nenuduan kun hi-gatun mampatul.

21 Hi-gak hu memaddang ni hi-gatu, ey ya et-eteng ni kabaelan ku hu mengippa-let ni hi-gatu,

22 et eleg mabalin ni an apputen idan buhul tu niyadda lawah ni tutu-u.

23 Hi-gatu hu pengapput ku et apputen tuddan emin hu buhul tu niya hipan kamengihhingit ni hi-gatu.

24 Mengmenglaw ni ingganah hu impeminhed ku niya pemaptek kun hi-gatu et hi-gatu hu pengennapput kun ingganah.

25 Pambalin kun mahkang hu bebley ni nan-ap-apuan tu et hi-gatu hu man-ap-apu meippalpuud Baybay e Mediterranean ingganah di Wangwang e Euphrates.

26 Et kantullin hi-gak ey 'Hi-gam hu amak niya Dios kun kamengippaptek niya kamenellaknib ni hi-gak.'

27 Ibbilang kun hi-gatu hu pengulwan idan emin ni u-ungngak niya hi-gatulli hu keta-ta-geyyan idan emin ni patul.

28 Endi tu kelummanan hu impeminhed kun hi-gatu niya eggak ippangil hu nekitbalan kun hi-gatu.

29 Henin kapannananengin kabunyan di neiha-adan tu hu pannananengan ni nan-ap-apuan David, tep yadda helag tu hu manhuluhulul ni mampatul.

30-31 Nem hedin eleg u-unnudaddan helag tu hu tugun ku et beken ni nei-lad tugun ku hu elaw ni pambi-biyag da,

32 ey kastiguck ida tep ya liwat da et panlelahhanan da.

33 Nem ya impeminhed kun David ey mannananeng ngu dedan. Ey eggak kekyata hu impakulug kun hi-gatu.

34 Em, eggak ippangil hu hipan nekitbalan kun hi-gatu niya anin hakey et endi nak ippangil ni hipan panyaggudan tun impakulug kun hi-gatu.

35 Emin hu impakulug kun David ey neipuun di kakinayyaggud ku, et humman hu, eggak manlangkak ni hi-gatu.

36 Ang-angen ku ma-lat emin ida hu manhuluhulul ni mampatul, ey yad helag David hu kelpuan da ma-lat mangmanglaw ni mannananeng hu nan-ap-apuan tu e henin aggew ni kamannananeng ni ingganah di neiha-adan tu.

37 Niya heni daman bulan e kamannananeng ni ingganah di nengihadad kud kabunyan ni mengippeang-ang ni kinaDios ku."

38 Nem entanni ey imbunget mu humman ni mu pinilin patul et iwalleng mu.

³⁹ Eleg mu pannananeng hu nekitbalan mun hi-gatu e bega-en mu et pappegem hu nan-ap-apuan tu.

⁴⁰ Et iebulut mun mebahbah idan emin hu tuping ni luhud ni bebley tu, anin idan daka panguwalyai.

⁴¹ Nan-ibsik idan katuutuun kamelebbah di baley tu hu hipan limmu tu, niya kangi-ngi-ngiiddan kebebleyan tu.

⁴² Ida kamampan-am-amleng hu buhul tu, tep impengapput mudda.

⁴³ Impambalin mun endi silbi tudda hu almas tu niya eleg mun hekey baddangan di gubat.

⁴⁴ Ingkal mu hu kelebengan tun mampatul, tep pinapppeg mu hu tuka keiddeyyawi.

⁴⁵ Inebaban mu hu kea-ammaan tu niya kamebabbangi tep ya impahding mun hi-gatu.

⁴⁶ APU, pigantu kepappegan tu huyyan muka pehpehding? Kaw pengpenglaw mu hu bunget mun heni kaumhinyab ni apuy?

⁴⁷ Nemnem mu anhan e ansikkey dedangngu hu biyag min tuu e endi silbitu.

⁴⁸ Tep emin hu tuu ey nanna-ud ni mettey et maikulung.

⁴⁹ Apu, attu mewan etan eleg melullumman ni impeminhed mun hi-gamin impakulug mun nan hi David meippuun di kamannananeng ni muka pemaptey ey?

⁵⁰ Entan anhan tu liwwan e bineibeing dakemin bega-em niya intemeg ku hu penadpadngel idan nunman ni manghay ni tutu-un eleg mengullug ni hi-gam.

⁵¹ APU, kataltalanggaidan buhul mu hu pinilim ni patul, anin ni attu lawwan tu.

⁵² Daydayaw tayu hi APU DIOS ni ingganah.

Amen. Em, amen!

Ya Meikka-pat ni Libluh ni Psalms

(Psalms 90-106)

90

Ya dasal nan Moses e bega-en Apu Dios

¹ Neipalpu eman ni laputu ey hi-gam e Apu Dios hu mika keih-hikkugi.

² Anin ni yan eman ni eleg mu ni letuen eyadda wadan nunya heniddan duduntug, et hi-gam ngu dedan hu Dios ni endi laputu niya endi pappeg tu.

³ Hedin kammun hi-gamin tutu-uy "Pambangngad kayun puyek mewan e nekapyaan yu," man kaum-amnu. * Makulug ni ansikkey biyag min tutu-u.

⁴ Nem hedin hi-gam, man ya hanlibun toon ey heni han-aggew ni ebuh, winu heni pigan olas ni ebuh ni hileng.

⁵ Ya muka pengendiin tuu ey heni i-innep e nekekemtang ni ebuh, niya henin kakeennudin tuud na-let ni danum e endi maptek ni attukaw la. Ey henidda helek ni kaumtemel ni kakkabbuhhan,

⁶ ey neetteng ni himmabung, nem entannit kamangkehilleng ey nakpit.

* **90:3** 90:3 Genesis 3:19, Job 34:14-15, Psalm 104:29

⁷ Heniddan nunman hu kei-elligan tu hu ketteyyan mi tep ya bunget mun hi-gamid liwat mi, et humman hu mika tattakusi.

⁸ Amtan ni emin hu hipan liwat mi. Anin idan liwat min endi nengamta et inamtam.

⁹ Em, kamesikkekey hu biyag mi e endi maptek ni nepappeg tep ya bunget mu.

¹⁰ Ya kadinukkekey ni biyag ni tuud puyek ey nepitun toon, nem hin-addum et kaumlaw di newalu hedin endi gannad annel. Nem anin ni hanniman hu kapambiyagi et dakel hu kapanlelehanin ligat, ey nekekemtang ni nepappeg hu biyag.

¹¹ Apu, eleg mi han-awat hu kameippahding hedin bimmunget ka. Ey gapuh tep ya nemahhig ni bunget mu ey daka katekkusiddan tutu-u.

¹² Et humman hu, tudui dakemi ma-lat eleg mi liwwanen e nekemtang ni ebuh hu biyag mi eyad puyek niya ma-lat menemneman kami et ipahding mi hu pinhed mu.

¹³ APU DIOS, entan anhan tu pannananeng hu bunget mun hi-gamin bega-en mu, nem hemek dakemi kumaddan.

¹⁴ Pagibek mun hi-gamin kewa-wa-wa etan eleg melullumman ni impemihed mu ma-lat wada inna-nu tun pan-am-amlengan mi eyad ansikkekey ni biyag mi eyad puyek.

¹⁵ Pan-am-amleng dakemi ma-lat maihullul ida etan di impalebalebah min hineneltap min ligat ni impaelim ni hi-gami.

¹⁶ Ey peang-ang mun hi-gamin bega-en mu hu et-eteng ni kabaelan mu niya peang-ang muddan helag mi hu dayaw mu.

¹⁷ Apu e Dios mi, ya kayyaggud kumaddan ey pannananeng mu hu kakinayyaggud mun hi-gami ma-lat emin hu pehding mi ey kayyaggud hu pambalanan tu.

91

¹ Ya tuun tuka iddinel hi APU DIOS e Kabaelan tun emin ni keihhikkugan tun mengippaptek ni hi-gatu

² ey dammutun kantuy "APU e Dios ku, ngenamung kan mengippaptek niya mengihwang ni hi-gak di lawah, tep hi-gam ni ebuh hu nakka iddinel."

³ Em, tep makulug ni hi Apu Dios hu kamengippaptek niya hi-gatu kamengihwang ni hi-gam di hipan anggetakkut niyad linggeman ni degeh ni kaikkatey.

⁴ Tep heni daka hennian ni payak tu. Ey ya tuka pemaptek hu heni happiyaw mu.

⁵ Et humman hu, endi mu tekkutan ni meippahding ni hi-gam ni hileng niyan kawwalwal.

⁶ Niya endi mu tekkutan ni hipan degeh ni um-alin hi-gam winu hipan memettey ni hi-gam hedin hi Apu Dios hu iddinel mud biyag mu.

⁷ Anin ni linibu hu mangkettey ni sinakdul mu, et endi hu lawah ni an meippahding ni hi-gam.

⁸ Tep ang-ang-angen mullin ebuh hu pengastiguan Apu Dios idan tuun nambahul.

⁹ Et humman hu, gapu tep hi APU DIOS e Keta-ta-geyyan hu muka keihhikkugi niya hi-gatu muka iddinel ni mengippaptek ni hi-gam

¹⁰ ey makulug ni meihwang ka niyadda pamilyah mud hipan lawah ni kamekapkapyaya.

11 Tep beggaen tudda anghel tun mengippaptek ni hi-gam di attun lawwan mu

12 et a-allukuden daka ma-lat eleg liputan ni batu hu helim. *

13 Ey anin ni wada ha-kupam ni layon winu angetakkut ni uleg di pandellanan mu, et dammutun petteyen mudda.

14 Tep inhel APU DIOS e kantuy "Hi-gak hu mengihwang idan tuun neminshed ni hi-gak niya hi-gak hu mengippaptek idan kamengiddinnel ni hi-gak.

15 Ey hedini wada ligat da, et mambeggaddan hi-gak ni baddang ku ey gagannuen kun memaddang ni hi-gada. Baddangan kudda et meihwang idad ligat da et meidaydayaw hu ngadan da.

16 Em, ihhehwang kudda niya iddawtan kuddan andukkey ni biyag da."

92

Ya a-appéh ni penaydayaw nan APU DIOS ni aggew ni pan-iyatuan

1 Kayyaggud ni mansalamat niya man-a-appéh ni penaydayaw ni hi-gam, APU e Keta-ta-geyyan.

2 Ey kayyaggud hedini an peennamtan kewa-wa-wa niyan kahilehileng hu eleg melullumman ni impeminshed mu niya muka pemaptek.

3 Niya kayyaggud hedini unnudan ni gitalah niya ayyuding hu a-appéh ni penaydayaw ni hi-gam.

4 APU DIOS, nakka man-am-amleng niya nakka man-a-appéh tep yadda impahding mu.

5 APU DIOS, kamengippetnga hu muka pehpehding niya nekalligat ni meewwatan hu wadad nemnem mu.

6-7 Ya tuun endi nemnem tu ey eleg tu han-awat e ma-nu tep kayyaggud ni emin hu kameippahding idan lawah ni tuu ey ida kaumkedangyan, nem heniddan mateban helek e meendiddallin ingganah.

8 Nem hi-gam e APU DIOS, ey mannananeng kan man-ap-apu.

9 Yadda etan kamekibbuhhul ni hi-gam, e lawah daka pehpehding, ey mangkewehhit idalli niya mangkettey ida.

10 Nem hedini hi-gak, man impambalin muwak ni na-let e henin bakad muyung, niya indawtan muwak ni panyaggudan ku et man-am-amlenggak.

11 Inang-ang ku hu neapputan idan buhul ku niya dingngel ku hu tekuk da, tep ya takut da.

12 Nem hedini yadda kamengu-unnud ni hi-gam e APU DIOS ey umyaggud hu biyag da e heniddan eta-gey ni neyug winu sedar di Lebanon.

13 Em, umyaggud ida, tep henidda neitnem di Tempol APU DIOS e Dios tayu

14 e nanengtun matebadda niya nanengtun mangkalemeh ida, anin ni nea-ammadda.

15 Et kandalliy "Limpiyuh numan hi APU DIOS! Hi-gatu hu heni batun tayu kakeihhikkugi. Ey neiptek ni emin hu tuka pehding."

93

1 Hi APU DIOS hu patul. Kamedeyyaw ni peteg niya et-eteng hu kabaelan tu. Inhammad tun ingkapyu hu puyek di nengiktuan tu.

* 91:12 91:12 [11-12] Matthew 4:6.

² Ya muka pampatuli e APU DIOS ey neihammad dedangngu eman ni laputu. Ey anin ni hi-gam et wada ka dedan ni ingganah.

³ Naka-let hu dalluyun di baybay e heni bungug ni kidul,

⁴ nem endin hekey hu tu kei-ingngehan di et-eteng ni kabaelan mu e APU DIOS di kabunyan.

⁵ APU DIOS, yadda tugun mu ey eleg ida melullumman. Ey anin ya kakinayyaggud ni Tempol mu et mannananeng alin ingganah.

94

¹ APU DIOS e kamengastigu, peang-ang mu hu bunget muddan tuun lawah daka pehpehding.

² Hi-gam hu kamenuwet ni katuutuu. Et humman hu, inah ka et idwat mu hu lebbeng tun kastiguddan kamampahhiyya.

³⁻⁴ APU DIOS, pigan tu penikkedam ni kapan-am-amlengiddan lawah ni tutu-u ma-lat masiked hu daka ippahhiyyan lawah ni daka pehpehding.

⁵ Nemahhig ni daka panligligat ida tutu-um ni kamengu-unnud ni hi-gam e APU DIOS.

⁶ Daka pampateyadda nangkebalu, yadda nangkepu-hig, niyadda nalpud edum ni bebley ni nekibebley ni hi-gami.

⁷ Kanday "Eleg damengu han-ang-ang niya eleg hengngudan APU DIOS, e kadeyyawaddan helag Jacob, hu tayu kapehpehding."

⁸ Kaegieigi, kele endin hekey hu nemnem yu? Pigantu kenemneman yu?

⁹ Kaw dammutun hi Apu Dios e nengapyan mata niya tangila ey eleg tu han-ang-ang niya eleg tu handengel?

¹⁰ Hi-gatu hu kamengastigun katuutuu niya inamta tun emin, ey kele kanyuy eleg dakeyu kastigua, niya kele kanyu ni-nganguy eleg tu amta hu yuka pehpehding?

¹¹ Tep ya kakulugan tu ey inamta tu hu wadad nemnem ni tuu niya inamta tu e endi silbin wadad nemnem da. *

¹² APU, um-amleng ida muka pengituttudduin tugun mu. ¹³ Mudda kaellubyagad nemahhig ni ligat da ingganah alin kedettengan ni kekastiguan idan tutu-un lawah daka pehpehding.

¹⁴ Hi APU DIOS ey eleg tudda ippayyag hu tutu-u tu.

¹⁵ Et humman hu, peang-ang tullu hu limpiyuh ni panhuwet, et humman ali u-unnuden idan tuun kakkayyaggud hu elaw da.

¹⁶ Hipa hu neminshed ni mengi-ehneng ni hi-gak di nak pekihhanggaan idan tutu-un lawah daka pehpehding?

¹⁷ Tep gullat ni eleg tuwak baddangan nan APU DIOS et nanna-ud ni neteyyak.

¹⁸ Yan eman ni nampehemhemmekak ni hi-gam e APU DIOS, tep ngannganih ni meapputtak, ey binaddangan muwak tep ya eleg melullumman ni impeminshed mu.

¹⁹ Niya hedin kamemunnumunnu nemnem ku ey muwak kapelinggep niya muwak kapeamleng.

²⁰ Eleg mudda ebbuluta hu aap-apun daka panligligat hu edum dan tuu e daka pepillit ni u-unnuden hu beken ni limpiyuh ni olden da.

* 94:11 94:11 Ang-ang yu 1 Corinthians 3:20.

21 Ida kamambabaddang ni mannemnem ni pehding dan pam-pemetteyan daddan tutu-un endi bahul da.

22 Nem hedin ngun hi-gak, man hi APU DIOS hu nakka iddinel ni mengippaptek ni hi-gak. Hi-gatu e Dios ku heni batun nakka keihhikkugi.

23 Nanna-ud ni kastiguen idallin APU e Dios tayun emin hu tutu-un lawah daka pehpehding et endien tudda.

95

1 Daydayaw tayu hi APU DIOS e tayu kakeihhikkugi. Ia-appéh tayu amleng tayun hi-gatu e kamengihwang ni hi-gatsu.

2 Pansalamat itsun hi-gatud hinangga tu niya ia-appéh tayu hu tayu kapenaydayaw ni hi-gatu.

3 Tep hi-gatu hu APU DIOS ni kabaelan tun mengippahding ni emin niya hi-gatu hu keta-ta-geyyan ni Patul idan emin ni dios.

4 Hi-gatu hu Ap-apun emin ni hipan wadad puyek anin di nandaul niyaddad etata-gey ni duntug.

5 Hi-gatu nanletun baybay niya puyek, et humman hu, hi-gatun emin idan nunman.

6 Emin itsu ey panyuung itsu niya pandukkun itsun menaydayaw nan APU DIOS e namyuh ni hi-gatsu.

7 Tep hi-gatu hu Dios tayun kamengippaptek ni hi-gatsun heni kalneroh tun tuka ippattul.

Hamban anhan dedngelen yu hu e-helen APU DIOS ni hi-gayun nunya e kantuy

8 "Entan tuwak ngehay, nem dengel yu et u-unnuden yuwak. Entan tu u-ukkul hu impahding ida la eman ni aammed tayu eman ni wadaddad desert di Meribah niyad Massah e eleg da u-unnuden hu pinhed kun pehding da.

9 Inenang-ang da hu impenahding kun panyaggudan da, nem kapyatun pinatnaan da hu binabbal kun hi-gada. *

10 Et mukun bimmungettak ni hi-gadan na-pat ni toon et kangkuy 'Anakkayang ida huyyan tuu! Manghay idan peteg e eleg dan hekey pinhed ni mengu-unnud ni tugun ku.'

11 Bimmungettak et isapatah ku e kangkuy 'Hedin yadda humman ni tuu, ey eleg mabalin ni ida meilla-kam di nakka pan-iyyatui.' †

96

(1 Chronicles 16:23-33)

1 Emin itsun katuutuud kebebbebley ey iena-appéh tayu hu baluh ni a-appéh ni penaydayaw tayun APU DIOS.

2 Em, iena-appéh tayu hu penaydayaw tayun ngadan tu niya peamta tayun kewa-wa-wa hu nenelakniban tun hi-gatsu.

3 Ey peamta tayun katuutuud kebebbebley hu dayaw tu niyadda etan tuka pehpehding ni kaketngain tuu.

4 Hi APU DIOS ey eta-gey ni peteg. Hi-gatu hu lebbeng tun daydayawen tayu e beken ni yadda etan linggeman ni dios.

* 95:9 95:9 [8-9] Ang-ang yu Psalm 78:41, et ya Hebrews 3:8-9, et ya 3:15, et ya 4:7. Ey ang-ang yu dama Exodus 17:1-7 et ya Numbers 20:2-13 † 95:11 95:11 [10-11] Hebrews 3:10-11 et ya 4:5

⁵ Tep humman idan dios ey beken idan makulug ni dios, tep kinapyaddan tuu. Nem hi APU DIOS ey hi-gatu hu nanletun kabunyan.
⁶ Kameang-ang hu dayaw tu, ya kasina-gey tu, ya et-eteng ni kabaelan tu niya kakinayyaggud ni ang-ang tud Tempol tu.

⁷ Et humman hu, emin itsun tuu ey daydayaw tayu hi APU DIOS tep ya kasina-gey tu niya kabaelan tu.

⁸ Dayaw tayu hu ngadan APU DIOS et tayu iappitan di Tempol tu, tep humman dedan lebbeng tun pehding tayu.

⁹ Ey panyuung itsun menaydayaw nan APU DIOS tep ya kakinayyaggud tun peteg. Niya emin itsun katuutuud kebebbley ey panggegeygey itsud hinangga tu tep ya takut tayun hi-gatu.

¹⁰ Peamta tayuddan katuutuud kebebbley e hi APU DIOS hu makulug ni Patul. Hi-gatu nanletu eyan puyek ni eleg meglid niya limpiyuh hu tuka panhuwet idan tutu-u.

¹¹ Pan-am-amleng kayun emin e wada eyad puyek niya hi-gayun wadad kabunyan. Anin ni hi-gam e baybay niyadda emin hu wadadatan et itkuk yu penaydayaw yun hi-gatu.

¹² Ey pan-am-amleng kayu daman papayyew anin idan hipan neitnem. Ittekuk idalli daman keyew di muyung hu amleng dan

¹³ ellian APU DIOS ni man-ap-apu eyad puyek. Meandeng ali niya limpiyuh hu pehding tun man-ap-apu.

97

¹ Hi APU DIOS hu patul! Pan-am-amleng kayun emin ni wadad puyek, anin idan hi-gayun nampambebley di gilig ni baybay.

² Kayyaggud niya limpiyuh hu tuka pehding ni man-ap-apu. Hine-likuban ni mahdel niya andeket ni kulput.

³ Tuka pebukkul hu apuy di attun lawwan tu ma-lat magiheba ida buhul tud nanlinikweh.

⁴ Hedin ya mewan tuka peellin kedyam tu ey tuka bebnangi kebebbley niya ida kaumgeygey hu tutu-u hedin inang-ang da.

⁵ Ey ida kameummah hu kedunduntug e henin kakeummahin lilin ni kapehding nan APU DIOS e Ap-apun emin ni wadad puyek.

⁶ Emin ida hu wadad kabunyan ey daka iwwaggawag hu kakinayyaggud tu niya kaang-ang-angan katuutuud puyek hu dayaw tu.

⁷ Mebabba-ingan idallin emin hu kamenaydayaw idan dios ni kinapyan tuu niyadda kamengippahhiyaddan nunman idan beken ni makulug ni dios. Et humman hu, emin kayun dios ey hi-gatu daydayaw yu.

⁸ APU DIOS, ida kaman-am-amleng hu tutu-ud Jerusalem niyad edum ni bebley di Judah, tep limpiyuh hu muka panhuwet.

⁹ Tep hi-gam e APU hu keta-ta-geyyan ni emin eyad puyek. Ey eta-gey kan peteg nem yaddan emin hu dios.

¹⁰ Hi-gayuddan nemihed nan APU DIOS ey iwaklin yu hu hipan lawah. Tep hi-gatu hu kamengippaptek niya kamengihwang idan kamengu-unnud ni hi-gatud hipan kapehding idan tutu-un lawah daka pehpehding.

¹¹ Emin ida hu kamengu-unnud nan APU DIOS ey henidda mebnangan niya man-am-amleng ida.

¹² Et humman hu, pan-am-amleng kayun kayyaggud elaw tu niya daydayaw yu hi APU DIOS e kayyaggud ni peteg.

98

Ya a-appeh

¹ Ia-appehi tayu hi APU DIOS ni baluh ni a-appeh, tep kayyaggud hu impenahding tun hi-gatsu. Ey naka-apput tudda buhul tu tep ya kabaelan tu niya kakinayyaggud tu.

² Impeamtan APU DIOS hu nengapputan tu et peang-ang tud kebebble-bley hu kabaelan tun mengihwang.

³ Impeamnu tu hu inhel tu e pannananeng tu hu impeminhed tu niya pemaptektuddan helag Israel. Ey inang-ang idan katuutuu eyad puyek hu nengapputan tu e Dios tayu.

⁴ Pan-a-appeh itsun emin ni tutu-u eyad puyek tep ya an-anla tayu. Niya itkuk tayu hu tayu kapenaydayaw nan APU DIOS.

⁵ Em, pan-a-appeh itsu niya pan-ayyuding itsun menaydayaw ni hi-gatu.

⁶ Unnudi tayun tangguyup hu a-appeh tayu niya itkuk tayu an-anla tayud hinanggan APU DIOS e Patul.

⁷ Anin ni hi-gam e puyek niyaddan emin hu wadatan ey itkuk yu hu yuka penaydayaw ni hi-gatu. Ey hi-gam daman baybay niyaddan emin hu mategun wadatan ey hanniman dama hu ipahding yu!

⁸ Hi-gayudda daman wangwang ey pangkelapkap kayu. Pan-a-appeh kayu daman kedunduntug tep ya an-anla yun menaydayaw ni hi-gatu.

⁹ Tep um-alilli hi APU DIOS ni man-ap-apu eyad puyek. Meandeng ali niya limpiyuh hu pehding tun man-ap-apu.

99

¹ Hi APU DIOS hu patul! Yimmudung di ta-pew ida etan ni dewwan anghel di yinudungan tu. Emin hu tuu ey ida kaumgeygey. Anin ni ya puyek et kamanyegyeg.

² Hi APU DIOS ey kameiddeyyaw di Zion niya hi-gatu hu ap-apun emin di kebebbley di puyek.

³ Ya keta-ta-geyyan niya kamengippetngan ngadan tu hu lebbeng tun medaydayaw. Kayyaggud ni peteg hi APU DIOS.

⁴ Hi-gam ni Patul e et-eteng kabaelan tu niya limpiyuh ni emin hu tuka pehding, ey tuka hellipat-i ma-lat ya limpiyuh niya neiptek hu meippahding di Israel.

⁵ Daydayaw tayu hu AP-APU e Dios tayu. Pandukkun itsud hinangga tu, tep hi-gatu hu kayyaggud ni peteg.

⁶ Yan nunman ey di Moses nan hi Aaron hu padi tu. Ey hi Samuel hu hakey ni nandasal daman hi-gatu. Nandasal idan APU DIOS et baddangan tudda.

⁷ Nekihummungan idan tutu-u tu eman ni kaweda tud kulput niya inu-unnud da hu tugun tu.

⁸ Em, APU e Dios mi, hinumang mu hu dasar da. Impeang-ang mun hi-gada e muka pessinsahi niya muka liwwana hu liwat da. Nem kinastigum ida hedin nambahul ida.

⁹ Daydayaw tayu hi APU DIOS. Ey itsu pandaydayaw di duntug tud Jerusalem tep hi-gatu e Dios tayu ey kayyaggud ni peteg.

100

Ya a-appeh ni pansalamat nan hi APU DIOS

¹⁻² Emin itsun tutu-ud puyek ey pan-am-amleng itsun menaydayawan nan APU DIOS. Itkuk tayu hu a-appéh tayud hinangga tu.

³ Abulut tayu e hi-gatu e AP-APU hu Dios. Hi-gatu hu namyuh ni hi-gatsu niya hi-gatu hu kantuun hi-gatsu. Heni itsu kalneroh ni tuka ipappattul.

⁴ Itsu pansalamat ni hi-gatud Tempol tu niya ia-appéh tayu hu penaydayaw tayun hi-gatu. Em, pansalamat itsun hi-gatu niya daydayaw tayu hu ngadan tu.

⁵ Tep hi APU DIOS ey kakkayyaggud. Ya impeminhed tu niya tuka pemaptek ni hi-gatsu ey mannananeng ni ingganah.

101

Ya a-appéh nan David

¹ Ya eya a-appéh kun penaydayaw kun hi-gam e APU, ey meippanggep ni impeminhed mu niya kalinimpiyuh mu.

² Kahegag ka et umli ka et baddangan muwak ni mengippahding ni neiptek ma-lat ya kayyaggud niya limpiyuh hu pehpehding kud nan-ap-apuan ku.

³ Tep eggak i-abulut ni wada hu lawah ni an mekapkapyá.

Anggebe-hel ku hu kapehpehding idan eleg mengullug nan Apu Dios. Ey eleggak pinhed ni mekiammuammung ni hi-gada.

⁴ Eleggak pinhed ni meieddueddum di lawah ni tutu-u niya bebtawan kudda etan hipan lawah ni kapehding.

⁵ Pe-neng kudda hu kaum-eheehel ni itek ni meippanggep ni edum dan tuu niya eggak i-abulut ni wadadda hu manghay niyadda kamampahhiyyan tuuk.

⁶ Ebuh ida etan tuun daka pannananeng ni mengu-unnud ni pinhed mu e APU DIOS, niya ebuh hu kayyaggud ni daka pehpehding hu ebbuluten kun pangngunnuk di nan-ap-apuan ku niya manha-ad di baley ku.

⁷ Tep eggak i-abulut ni ida mansilbin hi-gak winu ida meihehhennup ni hi-gak hu mangkaitek niyadda mangkaheul.

⁸ Kewa-wa-wa ey endien kuddan emin hu tutu-un lawah daka pehpehding niya pampea-allaw kudda eyad bebley nan APU DIOS.

102

Ya dasal ni hakey ni tuun nemahhig hu ligat tu et mampehemmehem-mek nan APU DIOS

¹ APU DIOS, dengel mu anhan eya dasal ku et hemekeken muwak.

² Em, entan tuwak anhan deddekug eyan nemahhig ligat ku, nem gaggannuim ni hummangen eya dasal ku.

³ Maetung ni peteg hu annel ku e heni apuy niya heni ahuk ni kamangkepuhhipuh la hu biyag ku.

⁴ Endi law ni hekey hu elet ku e heni-ak nema-ganan ni helek niya nakka umhigan mengngan.

⁵ Nemahhig hu palak ku tep heni-ak law genit ni ebuh et mablatan.

⁶ Heni-ak hu akup ni pimmuttag di desert. Ey heni-ak ni akup ni kamammu-mu-huk di baew.

⁷ Nakka umbabaktad, nem eleg um-ali ugip ku. Ey nakka um-iinglay e heni-ak hu hahhakkey tun sisit ni kaman-e-eppad atep.

⁸ Nemahhig ni da-ak kapennadngeliddan buhul kun kewa-wa-wa. Da-ak kaheneghegnuda niya daka ussala hu ngadan kun pan-iddut.

⁹⁻¹⁰ Nemahhig bunget mun hi-gak, et humman nengiwallengan mun hi-gak, et adyah e heni nakka kakkanna hu dep-ul niya kaman-ayyuayyuh hu lewak di nakka innuma.

¹¹ Ya biyag ku ey henin allinnew ni kamangkelinnug hu aggew e anggegannuy attukaw la niya henin helek e kamekpit.

¹² Nem hedin hi-gam e APU, ey mannananeng kallin mampatul. Ey mandingngel kallin ingganah.

¹³ Nanna-ud ni peang-ang mulli hu hemek muddan tutu-um di Jerusalem. Yan nunya law hu pengippeang-angan mun hemek mun hi-gami.

¹⁴ Hi-gamin tuum ni bega-en mu, ey nakappinshed mi huyyan bebley mi, anin ni nebahbah. Et mukun makaggeh ni peteg hu nemnem min menang-ang-ang ni nebahbahan tu.

¹⁵ Emin idalli katuutuud kebebbebley ey tekkutan da hi APU DIOS niya emin idalli kepatupatul ey lispituhen da hu et-eteng ni kabaelan tu.

¹⁶ Meippeang-ang ali hu dayaw tun pengiyayyaggudan tun nunman ni bebley di Jerusalem.

¹⁷ Ey dedngelen tullu law hu dasal idan endi bilbilang dan tutu-u.

¹⁸ Itudek yu eya impahding APU DIOS ma-lat amtaen idallin emin ni manhuluhulul ni meittu-nud ni hi-gatsu et hi-gatu daydayawen da.

¹⁹ Ya ittudek yu ey kanyuy "Nan-uhdung ali hi APU DIOS di kabunyan
²⁰ ey dingngel tu hu palak idan nangkeikelabut et ibukyut tudda humman idan nagtud keippepeteyyan da."

²¹ Huyya impahding tu ma-lat wada inna-nu tun pandingngelan niya keidaydayawan ni ngadan tud Zion di Jerusalem,

²² et yadman keemmuemmungan idan katuutuud kebebbebley ni an menaydayaw ni hi-gatu.

²³ Ngannganah ni metteyyak, anin ni kat-agu-ak ni, tep impakepuy tuwak nan APU DIOS, ²⁴ nem nandasallak et kangkuy "Apu e Dios kun wadan ingganah, ipaptek muwak anhan et eleggak ni matey, tep nanengtun kat-agu-ak.

²⁵ Yan eman ni laputu ey lintum e Apu hu puyek, ya kabunyan niyadda hipan wadadman.

²⁶ Nem hakey alin aggew et meendiddallin emin humman ni lintum. Heniddalli balwasin kamambalin ni layyut et kamei-ibheng. Nem hedin hi-gam, man wada ka ngu dedan ni ingganah.

²⁷ Tep eleg kan hekey melullumman niya endi pappeg ni biyag mu. *

²⁸ Melinggep idalli u-ungnga min tutu-um, anin idan helag da, tep ippaptek mudda."

103

Ya a-appah nan David

¹ Ikkahhakey ku nemnem kun menaydayaw nan APU DIOS e kayyaggud ni peteg.

² Em, hi-gatun ebuh hu nakka daydayawa niya eleggak liwwana hu binabbal tun hi-gak.

* **102:27** 102:27 [25-27] Hebrews 1:10-12

³ Tuka liwwanan emin hu liwat ku niya tuka e-kala hu degeh ku.

⁴ Ey tuwak kaihhehwang di ketteyyan ku. Ya impeminhed tu niya hemek tun hi-gak ey eleg ni hekey melullumman.

⁵ Tuka pannananeng ni iddawat hu panyaggudan ku, et nanengtu nin makewigingngak e heni-ak tulduh.

⁶ Hedin hi APU DIOS, man tudda kabaddangi hu kapanligligat ni edum dan tuu, niya tuka i-ehneng hu kelebengan da.

⁷ Impeamta tun Moses hu pinhed tun meippahding niya impeang-ang tu hu et-eteng ni kabaelan tuddan helag Israel.

⁸ Mahmek niya kabbabbal hi APU DIOS. Eleg melullumman hu impeminhed tu niya beken ni kabbubunget.

⁹ Eleg umgadugadul ni tu pengibbungetan ni hi-gatsu, niya anin ni umbunget, et eleg mannananeng hu bunget tu.

¹⁰ Anin ni lebbengtun mekastigu itsu tep ya liwat tayu, et eleg daitsu kastigua.

¹¹ Tep eleg metpeng hu kamannananeng ni impeminhed tuddan kamenaydayaw niya kamengu-unnud ni hi-gatu, henin nambattanan ni puyek niya kabunyan e eleg mabalin ni an metpeng.

¹² Ey ingkal tu liwat tayu et heni indawwi tun hi-gatsu, henin nandawwian ni kasimmili niya kakelinnugin aggew.

¹³ Ya hemek APU DIOS idan kamengu-unnud ni hi-gatu ey henin hemek ni hakey ni ama idan u-ungnga tu.

¹⁴ Tep inamta tu e ya tuu ey puyek hu nekapyaan tu.

¹⁵⁻¹⁶ Ya biyag ni tuud puyek ey henin helek e nekemtang ni ebuh hu tuka keteggui niya henin habung e anggegannuy attukaw e intayab lan dibdib.

¹⁷⁻¹⁸ Nem mannananeng ni ingganah hu impeminhed APU DIOS idan tutu-u tun kamengu-unnud ni hi-gatu niyadda etan eleg da ippangil hu nekitbalan tun hi-gada niyadda etan daka pannananeng ni mengu-unnud ni tugun tu. Anin idan helag da et mannananeng dama hu kakinayyaggud tun hi-gada.

¹⁹ Hi APU DIOS ey yad kabunyan hu nengihammadan tun tuka pan-ap-apui niya hi-gatu hu ap-apun emin, anin di attu.

²⁰ Hi APU DIOS daydayaw yu, emin kayun et-eteng hu kabaelan tun aanghel ni kamengu-unnud ni hipan tuka ittugun niya tuka immandal.

²¹ Em, emin kayun aanghel ni bega-en tun kamengippahding ni pinhed tu ey hi-gatu hu daydayaw yu.

²² Ey emin kayun lintun APU DIOS, anin ni di attu, et lebbengtun hi-gatu hu daydayaw yu, tep endi hu pappeg ni tuka pan-ap-apui.

Anin daman hi-gak et ikkahaakey ku nemnem kun menaydayaw nan APU DIOS.

104

¹ Ikkahaakey ku nemnem kun menaydayaw nan APU DIOS.

APU DIOS e Dios ku, hi-gam hu keta-ta-geyyan niya nanna-ud dedan ni kaka medeyyaw.

² Heni ka dilag ni kamambebbennang ni kenayun. Ey heni imbiklag mu hu kabunyan et heni tuldah hu ang-ang tu.

³ Binehwat mu hu baley mud kad-an idan kulput ni kakelpuin udan. Ey heni muka panluggani hu kulput e heni kalesah mu et daka kaittayab ni dibdib.

4 Hin-addum ni muka beggaa hu dibdib ni mengippeamtan hipan pinhed mun peamta. Niya mudda kapambalin hu bega-en mun kamantettebbel ni apuy.*

5 Inhammad mu hu sinuunan eyan puyek et eleg meglid.

6 Et wadaem hu dakel ni danum et anin idan duntug et neli-muh.

7 Minandal mudda humman ni danum et dengelen da hu heni kidul ni tekuk mu ey inu-unnud da et manglaw ida.

8 Nandayuddad kedunduntug et manglaw idad nangkehayyukung et han ida mampalaw di indaddan mun panha-adan da.

9 Inha-ad mu hu kelteg ni keippappegan ni baybay et eleg ida luma-pih et eleg law malbengan hu puyek.

10 Muka peeyyuh ida hebwak di nehayyukung di nambattanan idan kedunduntug,

11 et wada kainnumaddan kaman-ayyam di puyek heniddan donkey di muyung.

12 Ey ida kamambuyya hu sisit di keyew ni neihnup diman ni immena-appeh ida.

13 Muka peelli dama hu udan ma-lat madenuman hu kedunduntug niya muka peellid puyek hu dakel ni bendisyon mu.

14-15 Muka petmel hu helek ni kennen idan baka niya muka petmel hu intanem ma-lat wada pengellaan idan tutu-un kennen dan kelpuan ni elet da. Winedam mewan hu grapes ni kamekapyan meinum ni kamengippeamleng ni tuu niya lanan olibah ni daka i-apuap di angah da ma-lat kumayyaggud hu ang-ang da.

16 Anin idan keyew mun nan-itnem mun sedar di Lebanon et ida kamekaddennumi.

17 Yadman kapambuyyaiddan sisit. Hedin yadda dama kallangkang, man ida kamambuyyad belbel.

18 Yad etata-gey ni duntug hu kapambelleyiddan immeyew ni gelding. Hedin yadda dama badger, man yad deplah hu daka pambelleyi.

19 Lintum hu bulan ma-lat pengamtaan ni hambulan. Ey ya aggew ni lintum ey inamta tu hedin pigan kelinnugan tu.

20 Winedam hu hileng ma-lat hedin na-nget, man kameukkat idan animal di muyung.

21 Ida kamangngegeyyed hu kamangkeetteng ni layon ni daka penemmahemmakin kennen dan winedam e Apu Dios.

22 Ey hedin kamangkewa-wa, man ida kaumlaw humman ni animal di daka pantattalluin man-iiyatu.

23 Hedin yadda tuu, man ida kameukkat ni an manggunnun kawwalwal meippalpun kakkabbuhhan ingganah ni kakelinnugin aggew.

24 APU DIOS, napnu puyek ni lintum tep ya kalinaing mu.

25 Anin ida etan di mangkahkang ni baybay, et immen ni emin ida hu kamambi-biyag ni inha-ad mun nangkamkamdug hu etta-teng niya ekka-ket e eleg ida mebillang.

26 Yadman kapandellaniddan bapor niya anin etan lintum ni anggetakut ni animal di baybay e Lebayatan, et immen ni kaman-a-ayyam di diman.

27 Emin ida huyyan lintum ey hi-gam hu daka pandinnelin kennen dad tsimpuh ni daka peneppli,

* 104:4 104:4 Hebrews 1:7

²⁸ et ida kamakaphel idan nunman ni muka iddawat ni kennen da.

²⁹ Nem hedin inwalleng mudda, man ida kaumtatakut. Ey hedin binangngad mu yayyah da, ey ida kamettyet et kamambangngad ni puyek hu annel da e humman dedan nekapyaan da.

³⁰ Hedin impalaw mu hu Ispirituh mun hi-gada ey kamewedda hu baluh ni biyag, tep hi-gam hu kakelpuin biyag eyad puyek.

³¹ Ya kayyaggud ey mannananeng hu dayaw nan APU DIOS niya man-am-amleng tep yadda etan lintu tu.

³² Hedin intekel tu eyad puyek ey kamanyegyeg. Ey hedin kinepa tu hu duntug, man kamangkaukat hu ahuk.

³³ Et humman hu, yan nunyan ketagguk ey ia-appéh ku hu penaydayaw kun APU DIOS. Em, lakitdi wada hu yayyah ku ey hi-gatu e Dios ku hu daydayawen ku.

³⁴ Ya pinhed ku ey um-amleng hi APU DIOS idan nunyan nakka nemnemnema, tep hi-gatu kakelpuin amleng ku.

³⁵ Ya kayyaggud ey mebahbah idan emin hu tuun neliwtan et mangkeendidda eyad ta-pew ni puyek.

Ikkahhakey ku nemnem kun menaydayaw nan APU DIOS.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

105

(1 Chronicles 16:8-22)

¹ Pansalamat itsun APU DIOS niya pandasal itsun hi-gatu. Tayu peenamtað kebebbley ida etan impahpahding tu.

² Iena-appéh tayu hu dayaw tu niyadda etan kaketngain tuun impahpahding tu.

³ Emin itsun kamengu-unnud nan APU DIOS ey igaggaya tayu hu kayyaggud ni peteg ni ngadan tu.

⁴ Hi-gatu pambagai tayun baddang niya hayukup itsud kad-an tun ingganah.

⁵⁻⁶ Hi-gayuddan helag Abraham e bega-en Apu Dios e helag ida daman Jacob ni pinili tun pantu-u tu, nemnem yudda kaketngain tuun impahpahding Apu Dios ni panyaggudan yu niya nemnem yudda dama hu kalinimpiyuh ni nenuwet tu.

⁷ Hi-gatu hu AP-APU e Dios tayu, et humman hu mahapul ni u-unnuden tayun emin ni tuu eyad puyek ida tugun tu.

⁸ Eleg tu liwwana hu nekitbalan tu, anin ni piga toon hu melebbah.

⁹⁻¹⁰ Et humman hu, pannananeng tu hu nekitbalan tun Abraham e humman dama insapatah tun Isaac. Impidwa tun inhel humman ni nekitbalan tun ingganah nan hi Jacob e hi Israel niyadda helag tu

¹¹ e kantuy "Iddawat kun hi-gayu hu bebley di Kanaan ni beltanen idan helag yu."

¹² Yan nunman ey hahhakkey ida hu tuun Apu Dios ni nekibebbley di diman Kanaan.

¹³ Immenal-aldan idan nekibenebbley di edum ni bebley ni nan-apapuan idan nambakbaklang ni patul.

¹⁴ Nem endi kuma hakey ni patul ni an nengipelilligat ni hi-gada, tep eleg iebulut nan Apu Dios ni pehding da humman ni hi-gada

¹⁵ e kantuy "Entan tudda panligligat hu pinilik ni tuuk niyadda prophets e bega-en ku."

16 Entanni ey impaelin APU DIOS hu bisil di Kanaan et endi hu kennen dadman,

17 nem impamengulu tud Egypt hi Joseph, tep inggang idan agitu et mambalin ni himbut di diman.

18 Yan eman ni nengikelabutan dad Egypt nan hi Joseph ey binangkiling da hu heli tu et maliputan niya impewa-ngalan dan gumek.

19 Neikelabut hi Joseph ingganah ni immamnun neipahding ida etan inhel tun meippahding ni impeamtan APU DIOS ni hi-gatu. Huyyan neipahding nan Joseph hu nematnaan APU DIOS ni hi-gatu.

20 Nem entanni et endi maptek ey imbukyut etan ni patul di Egypt hi Joseph di kallabbutan,

21 et hi-gatu hu pambalin tun mampaptek di baley tu niyadda hipan kinedangyan tu.

22 Ey hi-gatu hu nambalin ni apuddan emin ni uupisyal di baley nan patul niya hi-gatu hu kamengittuddun kayyaggud ni pehding idan kaumtugun nan patul.

23 Entanni ey limmaw idan emin hu familyah nan Jacob di Egypt et ida makibebley di diman.

24 Yan nunman ni wadaddadman ey indawtan APU DIOS idan dakel ni u-ungnga da. Nangkahlag ida ey nambalin ni hi-gada hu daddakkel niya e-etteng kabaelan da nem yadda iEgypt e buhul da.

25 Et lektattuy impambalin APU DIOS ni anggebe-hel idan tuud Egypt ida humman ni helag Jacob e tuun APU DIOS, et lawah hu ipenahding dan hi-gada.

26 Nem intu-dak tu hi Moses e bega-en tu, et hi Aaron e pinili tun pangkadwa tu, et lumaw idan han-agid Egypt ni an memaddang ni hi-gada.

27 Limmaw idad Egypt et da ipahding di hinanggaddan tuudman hu inhel APU DIOS ni pehding dan kaketngain tuu.

28 Nambalin nan APU DIOS ni engeenget di emin di bebley di Egypt, nem nanengtun eleg da u-unnuden hu pinhed tu.

29 Et pambalin tun kuheyaw hu danum di wangwang niyaddad kulukul et mangkatey ida hu nambakbaklang ni deleg diman.

30 Entanni mewan ey impalaw tu hantapug ni tukak et umapnal idad kebebbebley di Egypt, anin yad baley nan patul.

31 Impehegyab tu mewan hu aggiyyet niya imuk et menapnapan hu Egypt.

32 Ey impaeli tu hu nemahhig ni dallallu niya kedyam

33 et mangkebahbah ida hu keyew niya hipan intanem dadman Egypt. Anin idan intanem dan grapes niyadda figs et nangkebahbah ida.

34 Entanni mewan ey impalaw tu hu hantapug ni dudun

35 et pangkanen dan emin hu nangkeitnem di diman.

36 Entanni law ey impampapetey tudda hu lalakkin pengulwan ni u-ungngaddan iEgypt.

37 Et han tudda law ipengulu humman idan helag Israel et hi-yanan da hu Egypt e dakel intabin dan silber niya balituk. Ey emin ida ey na-let ida e endi kamandedgeh.

38 Nemahhig law ni katattakusiddan iEgypt hu helag idan Israel et ida kaman-am-amleng ni neni-yanan dan bebley dad Egypt.

³⁹ Wada etan impaelin APU DIOS ni kulput di ta-pew da, et humman hu kamenihhiddum ni hi-gadan kawwalwal. Ey hedin hileng, man kamambalin humman ni kulput ni apuy ma-lat mabnangan ida.

⁴⁰ Nambagaddan detag ey impaeli tu hu dakel ni sisit. Ey kewa-wawa ni indawtan tuddan kennen dan manna ni kamelpud kabunyan.

⁴¹ Dinhak tu etan batu ey immebwal hu dakel ni danum ni innumen da, et maweda hu heni wangwang di desert.

⁴² Impahding APU DIOS emin ida huyya, tep eleg tu liwwanen hu impakulug tun Abraham e bega-en tu.

⁴³ Et ipangngupangngulu tudda humman ni tutu-u tu e ida kaman-am-amleng niya ida kaman-a-appeh ni neni-yanan dan bebley di Egypt.

⁴⁴ Emin hu puyek di bebley idan edum ni tutu-un eleg mengullug ni hi-gatu ey nan-idwat tuddan tutu-u tu et hi-gada law hu nampengalan hipan lameh idan nangkeitnem di pupuyyek da.

⁴⁵ Humman hu impahding tu ma-lat u-unnuden idan tutu-u tun emin hu tugun tu.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

106

¹ Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Pansalamat itsun APU DIOS tep ya kakinayyaggud tu. Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

² Endi hakey ni tuun kabaelan tun mengippeamtan emin ni impahding APU DIOS ni kaketngain tuu. Ey anin ni hipa pehding tayun menaydayaw ni hi-gatu, et kulang ni peteg humman ni pemelleh tayun kakinayyaggud tu.

³ Kaman-am-amleng ida tutu-un limpiyuh daka pehding niya kayyaggud ni ingganah daka kapkapyaa.

⁴ APU DIOS, nemnem muwak anhan ni pemaddangam idallin tutu-um et ihwang muwak dama.

⁵ Et hiktamak hu kayyaggud ni biyag ni indawat muddan pinilim ni tutu-um. Ey iebulut mun mei-dummak alin hi-gadan mekiam-amleng niya menaydayaw ni hi-gam.

⁶ Nanliwat itsu e heni itsuddan eman ni aammed tayu, tep impahding tayu dama hu lawah.

⁷ Yan eman ni wadaddad Egypt ey eleg dan hekey hanguden hu impeenang-ang APU DIOS ni kaketngain tuu niya eleg dan hekey ibilang hu impeminhed tun hi-gada. Et peang-ang da hu ngehay dan hi-gatud Madlang ni Baybay.

⁸ Nem anin ni hanniman ida et kapyatun inhewang tudda, tep humman dedan hu inhel tun pehding tu niya ma-lat peang-ang tun hi-gada hu et-eteng ni kabaelan tu.

⁹ Minandal tu hu Madlang ni Baybay et matduk et ipengulu tudda tutu-u tun nan-agwat di mamega.

¹⁰ Humman hu elaw ni nengihwangan tun hi-gadad buhul dan kamengihhingit ni hi-gada.

¹¹ Nem hedin yadda buhul da ey nalsing idan emin et endin hekey hu an natdaan ni hi-gada.

¹² Et yan nunman law hu nengulugan idan tutu-u tun impakulug tun hi-gadan nunman et man-a-appeh idan penaydayaw dan hi-gatu.

13 Nem anggegannu mewan ey liniwwan da humman ni impahding APU DIOS ni hi-gada, et eleg da mewan u-unnuden hu tugun tun hi-gada et ya kumedek pinhed da hu impahding da.

14 Yan eman ni wadadda desert ey dakel hu daka ibbagan APU DIOS ni pematna dan binabbal tu

15 et pan-idwat tu hu hipan daka ibbaga, nem impaeli tu dama nemahhig ni degeh da.

16 Entanni mewan ey daka keemmehi hi Moses, anin hi Aaron e sinudun APU DIOS ni padi tu.

17 Et endi maptek ey nadhak hu puyek et mangke-hung hi Dathan et hi Abiram et yadda edum tu.

18 Anin idan edum dan nengipahding ni lawah, et giniheb idan apuy ni impaelin APU DIOS.

19 Yan eman ni wadadda humman ni tutu-un APU DIOS di Sinai ey nengapyaddan i-inggeh ni bakan balituk et dayawen dan dios da.

20 Hinullulan da hu kamedaydayaw ni makulug ni Dios ni kinapya dan i-inggeh ni bakan kamengngan ni helek.

21-22 Liniwwan da hi APU DIOS e nengihwang ni hi-gada niya nengipenahding ni kaketngain tuud Egypt niyad Madlang ni Baybay.

23 Et bumunget law ni hi-gada et kantuy petteyen tudda. Nem nampehemhemmek hi Moses e bega-en tu, et eleg tudda pampateyen.

24 Eleg da pinhed ni umlaw etan di kayyaggud ni bebley ni inhel APU DIOS ni iddawat tun pambebleyan da, tep eleg ida medinnel ni inhel tun pengippaptekan tun hi-gadadman.

25 Ida kamangngungudud nangkampuan da niya eleg ida mengun-unnud nan APU DIOS

26 et isapatah tu e petteyen tuddad desert

27 niya pan-iwwahit tuddalli helag dad edum ni bebley et mangkatey idadman. *

28 Ya mewan eman ni wadaddad Peor ey nei-dum idaddan kamenay-dayaw nan Baal e dios idan tuudman, niya nekikakikan idadda etan ni kamei-appit idan netey. †

29 Impabunget da mewan hi APU DIOS tep ya humman idan lawah ni daka pehpehding et paeli tu hu nemahhig ni degeh ni hi-gada.

30 Nem nehagag kuma hi Pinehas et kastiguen tudda hu nengipahding nunman et masiked humman ni degeh ni impaelin APU DIOS.

31 Et meippalpun nunman ey katettebaladdan katuuuu hi Pinehas. ‡

32 Yan eman ni wadaddad Meribah ey impabunget da mewan hi APU DIOS et hi Moses kumedek hu nekastigu,

33 tep impaguhu da et eleg tu pakannemnemen hu inhel tu. §

34 Entanni mewan ey intugun APU DIOS ni hi-gadan pampetteyen dadda etan tuun kahing ni hi-gatu, nem eleg da u-unnuden humman ni intugun tu.

35 Nampekiahwadda kumedek ni hi-gada et ya elaw ni inahwa da hu inu-unnud da

* **106:27** 106:27 Leviticus 26:33 † **106:28** 106:28 Endi maptek hedini ya keibbellinan ni "netey" ey yadda tuun nangketey winu yadda dios ni kinapyan tuu. ‡ **106:31** 106:31 [28-31]

Numbers 25:1-13 § **106:33** 106:33 [32-33] Numbers 20:2-13

36 et daydayawen da hu beken ni makulug ni dios, et humman hu, henidda naknad bitu. *

37 Ey in-enappit dadda † hu u-unggadad dimonyoh. ‡

38 Pintey dadda humman ni endi bahul tun u-ungnga et iappit daddan dios di Kanaan et mambalin ni beken ni malinih di hinanggan APU DIOS humman ni bebley tep ya humman ni impahding da. §

39 Beken ni ya bebley dan ebuh hu nambalin ni beken ni malinih di hinanggan APU DIOS, nem anin ni ya annel da, tep eleg da ikahhakey nan APU DIOS hu daka pengullug.

40 Nemahhig hu bunget APU DIOS idan nunman ni pinili tun tutu-um tu, et humman hu, angebe-hel tudda law.

41 Inwalleng tudda et iebulut tun yadda buhul dan eleg mengu-unnud ni hi-gatu hu pan-ap-apu da.

42 Impanlelehan idaddan nunman ni buhul da niya impahding dan hi-gada hu hipan pinhed dan pehding.

43 E-eggel ni inhewang APU DIOS idad ligat da, nem kapyatun ida kamanliw waliwwat tep ya ngehay dan hi-gatu. Et lektattu ey inlu-lu da annel da tep ya liwat da.

44 Em, nemahhig ngehay dan APU DIOS, nem himmek tudan nampehemhemmekan dan hi-gatud asal da.

45 Et eleg tudda kastiguen, tep ninemnem tu hu nekitbalan tun panyaggudan da niya tep nemahhig hu impeminhed tun hi-gada.

46 Anin idan buhul dan kamengippehelheltap ni hi-gada et impambalin tudan kabbabal idan hi-gada. *

47 APU e Dios mi, ihwang dakemi anhan niya paenamut dakemin emin ni tutu-um ni neiwahhiwahhit di kebebbebley ma-lat maemung kamin mansalamat niya menaydayaw ni ngadan mun kayyaggud ni peteg.

48 Daydayaw tayu hu AP-APU e Dios tayun helag Israel. Em, daydayaw tayun ingganah.

Emin itsu ey kantayuy "Amen!" †

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Ya Meikkelliman Libluh ni Psalms (Psalms 107-150)

107

1 Pansalamat itsun APU DIOS tep ya kakinayyaggud tu. Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

2 Hi-gayuddan neihwang di hipan ligat ni kapehpehding idan buhul tayu ey yu paenamta edum tayun tuu e hi APU DIOS hu nengihwang ni hi-gayu.

3 Tep dakeyulli inemung di neiwehitan yud kebebbebley di appit ni kasimmilin aggew, yad tuka kelinnugi, yad south niyad north.

4 Yadda edum ey ida nanhawahawang di desert, tep eleg da hanhamak hu dellanen dad da pambebleyan.

* **106:36** 106:36 [34-36] Judges 2:1-3 et ya 3:5-6 † **106:37** 106:37 Deut. 12:31 niya 32:17. Ang-ang yu 2 Kings 16:3, ya 17:17, ya Ezekiel 16:20-21 niya 1 Corinthians 10:20. ‡ **106:37** 106:37 Ang-ang yu 2 Kings 17:17. § **106:38** 106:38 Numbers 35:33 * **106:46** 106:46 [40-46] Judges 2:14-18 † **106:48** 106:48 Ang-ang yu Psalm 41:13.

⁵ Neupaupadda niya na-na-wew ida niya heni eleg ida meittu-u.

⁶ Et mampehemhemmek idan APU DIOS tep ya nemahhig ni daka panhelheltapi et ihwang tuddad ligat da.

⁷ Impangulu tuddad kayyaggud ni dellanen da et lumaw ida etan di bebley ni panha-adan da.

⁸ Et humman hu, mahapul ni mansalamat idan APU DIOS, tep eleg melumman hu impeminhed tun hi-gada niya dakel impahpahding tun panyaggudan da.

⁹ Tep tuka iddawat hu innumen idan na-wew niya anin idan neupa et tudda kaiddawsin kayyaggud ni kennen da.

¹⁰ Wadadda edum ni kaumlelemyung e wadaddad engeenget, tep nebangkiling idad kallabbuttan et ida kamanhelheltap

¹¹ tep nginhay da hu tugun Apu Dios e Keta-ta-geyyan.

¹² Et idwatan tuddan nekalligat ni ngunu ma-lat anin ni metu-lidda et endi kamemaddang ni hi-gada.

¹³ Et mampehemhemmek idan APU DIOS tep ya nemahhig ni daka panhelheltapi et ihwang tuddad ligat da.

¹⁴ Impa-hep tudda et hi-yanen da hu engeenget ni kad-an da et ekalen tu bangkiling da.

¹⁵ Et humman hu, mahapul ni mansalamat idan APU DIOS, tep eleg melumman hu impeminhed tun hi-gada niya dakel impahpahding tun panyaggudan da.

¹⁶ Tep binahbah tu hu giniling ni eheb idan kallabbuttan, anin idan gumek ni lekbi tu.

¹⁷ Wadadda edum ni tutu-un endi nemnem da e nangngehay ida et helheltapen da nanliwtan da.

¹⁸ Lektattuy ngannganih katey da, tep eleg da hengnguhengnguda kennen da.

¹⁹ Et mampehemhemmek idan APU DIOS tep ya nemahhig ni daka panhelheltapi et ihwang tuddad ligat da.

²⁰ Himmapi et panyaggud tudda et eleg ida matey.

²¹ Et humman hu, mahapul ni mansalamat idan APU DIOS, tep eleg melumman hu impeminhed tun hi-gada niya dakel impahpahding tun panyaggudan da.

²² Ey lebbeng tun man-appit idan pansalamat dan hi-gatu. Niya lebbeng tun i-ena-appah da hu amleng dan mengippeennamtaddan kakkayyaggud ni impenahding tu.

²³ Wadadda edum ni tuun kamanggunnud bapor di baybay e humman daka pambiyagi.

²⁴ Inenang-ang da hu kayyaggud ni impenahding APU DIOS di diman ni kakei-ang-angin et-eteng ni kabaelan tu.

²⁵ Tep himmapit ey newada hu na-let ni pewek niya nemahhig ni dalluyun.

²⁶ Ey kametenuttu-ug hu bapor ni limmaw di dallem tu et nemahhig hu takut da.

²⁷ Ida kamandapidaping ni aliwet da e henidda nebuteng niya ida kameteman pehding da.

²⁸ Et mampehemhemmek idan APU DIOS tep ya nemahhig ni daka panhelheltapi et ihwang tuddad ligat da.

²⁹ Impasiked tu etan pewek niya dalluyun

³⁰ et ida law kaman-am-amleng. Et ebuhe padekal tuddadman e bebley ni pinhed dan lawwan.

³¹ Et humman hu, mahapul ni mansalamat idan APU DIOS, tep eleg melumman hu impeminhed tun hi-gada niya dakel impahpahding tun panyaggudan da.

³² Ey mahapul ni daydayawen da hi APU DIOS di hinanggaddan neamung ni tutu-u niyadda aap-apu.

³³ Em, lebbeng tun daydayawen tayu hi APU DIOS tep sinduk tudda wangwang niyadda hebwak.

³⁴ Ey impambalin tun eleg umtetmel hu kameitnem idad puyek ni mateba la ni kameitnem, tep lawah kapehpehding idan nambebley diman.

³⁵ Wineda tu lebeng idad desert niya wineda tu hu dakel ni utbul ida etan di nakamma-ganan ni puyek

³⁶ et palaw tuddadman hu tutu-un endi kennen da, et mengapyaddan pambebleyan dadman.

³⁷ Binaddangan tudda et kameteggu hu daka ittanem ni daka pengel-lain kennen da et dakel hu ineni da. Anin idan intanem dan grapes et malemeh.

³⁸ Binendisyonan tudda et dumakkal ida niya himmegyab hu inhalun da.

³⁹ Hin-addum ni himmahhakkey ida, tep daka panlelehmani hu kapehpehding idan buhul da.

⁴⁰ Nem kababba-ingin APU DIOS humman idan buhul da et tudda katellakad mahkang ni desert.

⁴¹ Nem kabaddangin APU DIOS ida hu anggehemmek ni tutu-u niya tuka pedakkal hu helag da henin kahegyabin kalneroh.

⁴² Et emin ida hu kamengu-unnud ni hi-gatu ey ida kaum-amleng hedin inang-ang da huyyan tuka pehding. Nem hedin yadda tuun lawah hu daka pehpehding ey daka pakdag eneeneng.

⁴³ Hi-gayuddan nangkenemnem ey nemnemnem yudda huyyan kapehpehding APU DIOS niya entan tu liwwan hu eleg melullumman ni impeminhed tu.

108

Ya a-appeh nan David

(Psalm 57:7-11; 60:5-12)

¹ Nakka makaddinnel ni hi-gam e APU DIOS, et humman hu, nakka man-a-appeh ni penaydayaw kun hi-gam.

² Yan nunya ey ihikkak law ni memelpeding ni ayyuding niya gitalah ni kamangkewa-wa, et heni bengngunen ku hu aggew, tep umbangunak ni dagah ni menaydayaw ni hi-gam.

³ Mansalamattak ni hi-gam e APU DIOS niya ia-appeh ku hu penaydayaw kun hi-gam di hinanggaddan katuutuud kebebbley.

⁴ Tep eleg melumman hu impeminhed mu niya kamannananeng hu muka pemaptekan ni hi-gami, niya eleg ida metpeng e henin kasina-gey ni kabunyan.

⁵ APU DIOS, peang-ang mud kabunyan e ta-pew ni puyek hu kasina-gey mu, niya peang-ang mud puyek hu dayaw mu.

6 Et humman hu, dengel mu anhan hu dasal min tutu-um ni nakappinshed mu et ihwang dakemi tep et-eteng kabaelan mu.

7 Immehel ali hi Apu Dios etan di tuka panhahha-adi et kantuy "Apputen kudda buhul ku et man-am-amlengngak ni mengennadwan Sekem niya nedeklan di Sukkot e bebley da ma-lat i-peng idan tutu-uk.

8 Ya Gilead niya Manasseh ey bebley kudda. Ey yadda iEpraim hu heni sindaluk. Hedin ya Judah ey yadman ali kelpuan idan patul ku.

9 Pambega-en kudda iMoab ey panhimum kudda iEdom, ey ittetikuk kulli hu pengapputak idan iPilistia."

10 Apu Dios, hipa edum ni mengippengngulun hi-gak di Edom e nehammad ni neluhud ni batu, hedin beken ni hi-gam ni ebuh?

11 Kaw inwalleng dakemi tu-wangu anhan e Apu Dios? Kaw eleg ka law mekillaw idan sindalu min an mekiggubbat?

12 Baddangi dakemi anhan ni mengubbat idan buhul mi, tep endi silbin baddang ni tuu.

13 Nanna-ud ni mengapput kami hedin baddangan dakemi e Apu Dios, tep ya kakulugan tu ey hi-gam dedan hu kamengapput idan buhul mi.

*

109

Ya a-appéh nan David ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appéh

1 Apu Dios ni nakka daydayawa, entan anhan tu pakdag eneeneng.

2 Tep iyyadyan nemahhig e mangkaitek niya lawah ida eya tutu-u e dakel hu daka pebehul ni hi-gak ni beken ni makulug.

3 Emin ida ey angebe-hel da-ak ni endi puut tu.

4 Nakka peang-ang hu impeminhed kun hi-gada niya nak ida kaid-dasadasali, nem kapya tun angebe-hel da-ak ni hi-gada.

5 Daka bellehin lawah hu kakinayyaggud kun hi-gada niya daka bellehin hingit hu impeminhed kun hi-gada.

6 Apu Dios, pinhed kun ya lawah ni huwet hu tudduen mun manhuwet etan ni hakey ni buhul ku niya pambalin mun yadda ngu edum tu hu mengi-uh-uh ni nambahulan tu.

7 Ya kayyaggud ey hedin meillaw di korteh, man mekastigu tep nambahul. Niya anin idan e-helen tud dasal tu, et humman ida umhulun ni kekastiguan tu.

8 Ya kayyaggud ey anggagannun mepappeg hu neitu-wan nunman ni tuu ma-lat wada meihhullul ni hi-gatud ngunu tu. *

9 Kayyaggud hedin anin ni mepu-hig ida u-ungnga tu niya anin ni mebellu hu ahwa tu.

10 Ey kayyaggud hedin mebahbah hu baballey idallin u-ungnga tu, et ida manhawahawang niya ida mangkedekedew ni kennen da.

11 Heballi emin ida hu nan-utangan tu ey da pan-ellan hu hipan limmu tu niya ya hansinu-wan hu mengellan emin ni nan-aatuan tu.

12 Ey heballi endi hu umhehmek ni hi-gatu niya endi an mengippaptek idan nangekepu-hig ni u-ungnga tu.

13 Niya heballi mangketey idan emin hu helag tu ma-lat keliwwanan ni ngadan tu.

* **108:13** 108:13 [6-13] Ya Psalm 108:6-13 ey nan-inggeh ni Psalm 60:5-12. * **109:8** 109:8 Acts 1:20.

14 Ya kayyaggud ey eleg liwwanan APU DIOS ida hu lawah ni impahpahding idan aammed tu niya eleg me-me-kal di listaan hu neitudek ni lawah ni impahpahding inetu.

15 Ey kayyaggud hedini nenemnemen nan APU DIOS ni emin hu liwat tu, nem hedini hi-gatu, man kayyaggud hedini meliwwan ni ingganah.

16 Tep nemahhig humman ni tuu e endin hekey hu impeang-ang tun binabbal tud edum tun tuu. Impanligligat tudda niya pinetepetey tudda hu nangkewetwet niyadda anggehemmek ni tutu-u.

17 Nemahhig ni tuka pan-iidusi hu edum tun tuu, et humman hu, kayyaggud hedini meibbanggad humman idan idut tun hi-gatu. Eleg tu pinhed ni bendisyonan hu edum tun tuu. Et humman hu, kayyaggud hedini endi dama memendisyon ni hi-gatu.

18 Impeingha tu ngu dedan ni man-iddut henin tuka pambalwasii winu henin tuka innumin danum winu ya tuka penggannin kennen tu.

19 Et mukun kayyaggud hedini emin ida etan iduidut tu ey meibbanggad ni hi-gatu et heni balwasin meillibbut di annel tu niya heni ballikid ni meillibbed ni hi-gatu.

20 APU DIOS, humman idan kastigu hu pengastigum idan nunman ni buhul kun lawah hu daka e-e-helan meippanggep ni hi-gak.

21 Nem hedini hi-gak, man baddangi muwak ngu e APU DIOS e Eta-gey ni peteg, ma-lat meihwangngak, tep humman dedan hu elaw mu. Em, ihwang muwak anhan tep ya eleg melumman ni impeminhed mu.

22 Makahhapul ku hu baddang mu tep nemahhig ni anggehemmekkak niya nakka umlelemyung ni peteg.

23 Heni-ak law allinnew ni kamangkeummah niya heni-ak dudun ni nelakah ni mepukpuk.

24 Kaumgeygey ida pukel ku tep nantepetepellak et nepippiguttak e heni-ak genit ni nablatan ni ebuh.

25 Nemahhig ni da-ak kangi-ngi-ngiiddan buhul ku. Hedini inang-ang da-ak, man ida kamanwigiwigiwigi ni pihul dan hi-gak.

26 APU e Dios ku, baddangi muwak et ihwang muwak anhan tep ya eleg melumman ni impeminhed mu.

27 Peamtam idan buhul ku e hi-gam hu kamengihwang ni hi-gak di ligat ku.

28 Et anin ni iddutan da-ak idan nunman ni buhul ku, et bendisyonan muwak kaya. Ey hedini mekihhanggaddan hi-gak, man babba-ingi mudda. Nem hedini hi-gak e bega-en mu ey man-am-amlengngak.

29 Entan anhan tu iebulut ni ida mengapput hu buhul ku, nem ang-ang mu ma-lat mebabba-ingan idan ingganah.

30 APU DIOS, pedenggedengngel kullid mika keemuemmungi hu nakka pansalamat niya nakka penaydayaw ni hi-gam,

31 tep nandaddan kan kaumbaddang idan tuun nangkewetwet et ida kameihwang di buhul dan neminhed ni memettey ni hi-gada.

110

Ya a-appah David

1 Kan APU DIOS nan Apuk ey "Yudung kad winannan ku ingganah apputen kuddan emin hu buhul mu." *

* **110:1** 110:1 Matthew 22:44 et ya 26:64, Mark 12:36 et ya 14:62, Luke 20:42-43 et ya 22:69, Acts 2:34-35 niya Hebrews 1:13.

² Beken ni ebuh di Zion ni pan-ap-apuan mu, nem pambalin dakan APU DIOS ni ap-apud bebley idan buhul mu.

³ Yallin aggew ni pekihhanggaan muddan buhul mu ey manhehel-luddalli tutu-um ni mansilbin hi-gam. Ey um-aliddalli dakel ni nangkehiken ni lalakkin memaddang ni hi-gam ni mekiggubbat, et heniddalli delnun kakkabbuhhan e daka teggua neitnem di mamegan puyek.

⁴ Hi APU DIOS ey peamnu tu hu insapatah tun hi-gam e kantuy “Pinutuk dakan mampeddin ingganah henin kinapadin Melkisedek.”

†

⁵ APU DIOS, ‡ wada hu Ap-apud winannan mu. Paka-apputen tuddalli hu papatul hedini medetteng hu aggew ni pengippeang-angan tun bunget tu.

⁶ Ey kastiguen tuddalli katuutuud kebebbebley et kepuppullay ali annel idan nangketey, tep apputen tuddallin emin papatul da.

⁷ Hi-gatulli mengapput di emin ni gubat. Et anin ni di attun bebley ni lawwan tu et um-inum ni danum di hebwak da.

111

¹ Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Mansalamattak nan APU DIOS di kakeemmungiddan tutu-u tun kamekangngu-unnud ni hi-gatu.

² Kakkayyaggud ni emin hu kapehding APU DIOS. Et humman hu, emin ida hu kamengu-unnud ni hi-gatu ey pinhed dan ewwatan ida humman ni tuka pehpehding.

³ Humman idan tuka pehpehding hu kakei-ang-angin dayaw tu niya kasina-gey tu. Ey kamannanang ni ingganah hu kakinayyaggud tu.

⁴ Eleg tu pinhed ni tayu liwwanen ida humman ni kayyaggud ni tuka pehpehding ni hi-gatsun tuu.

Hi APU DIOS ey kabbabbal niya mahmek. ⁵ Tuka iddawat hu kenen idan kamengiddinnel ni hi-gatu niya eleg tu liwwana hu nekitbalan tun panyaggudan da.

⁶ Impaenang-ang tu hu et-eteng ni kabaelan tun nampeneg-alan tuddan nambebley di Kanaan et ihullul tudda tuu tu.

⁷ Neiptek niya limpiyuh ni emin hu tuka pehding niya emin hu tugun tu ey kameiddinnel.

⁸ Humman idan tugun tu ey mannananeng ni makulug alin ingganah. Et humman hu, mahapul ni paka-u-unnuden tayu ma-lat limpiyuh hu pehpehding tayu.

⁹ Impahding tu hu mahapul ni pehding tu ma-lat meihwang ida tutu-u tud neihbutan da. Ey mannananeng alin ingganah hu nekitbalan tuddan tuu tu. Kayyaggud ni peteg niya kamedeyyaw hu ngadan tu.

¹⁰ Ya kapengu-unnudin APU DIOS hu kakenemnemi. Ey emin ida hu kamengu-unnud ni tugun tu ey inamta da hu kayyaggud ni pehding da.

Hi-gatu hu lebbeng tun daydayawen tayun ingganah!

112

¹ Daydayaw tayu hi APU DIOS!

† **110:4** 110:4 Hebrews 5:6 et ya 7:17 niya 7:21. ‡ **110:5** 110:5 Ang-ang yu NET Bible.

Kaman-am-amleng hu tuun tuka paka-u-unnuda hi APU DIOS. Em, kaman-am-amleng humman ni tuun mahlun mengu-unnud ni tuguntu.

²Yaddalli u-ungngan nunyan tuu ey et-eteng ali kabaelan dad nambebleyan da niya mebendisyonan ida.

³Ey umkedangyan humman ni tuu niya metbal alin ingganah tep ya kakinayyaggud tu.

⁴Ya kayyaggud ni tuu ey anin ni heni engeenget hu biyag tu et kamebnangi, tep kabbabbal, mahmek, niya kayyaggud tuka pehding.

⁵Kayyaggud ni emin hu kameippahding ni tuun madewat, nelakah ni mampebenneh niya limpiyuh ni emin hu tuka pehding.

⁶Humman ni tuu ey eleg meapput, anin ni lawah kameippenahding ni hi-gatu niya eleg ali liwwanan tutu-u hu kakinayyaggud tu.

⁷Eleg umtakut di hipan lawah ni idaddatteng dan hi-gatu, tep nehammad hu tuka pengullug niya tuka pengiddinnel nan APU DIOS.

⁸Kamakaddinnel niya endi takut tu, tep inamta tu e meapput ida buhul tu.

⁹Ey madewat ni peteg idan newetwet. Ya pambalanan nunman ni kayyaggud ni elaw tu ey mannananeng alin ingganah. * Kalispituhaddan tutu-u niya kametbal.

¹⁰Nem hedin yadda lawah ni tutu-u ey daka keemmehi hu henin nunman ni tuu, et daka panggegeyyetgetin bunget da, tep emin hu hipan daka nemnemneman pehding ey eleg um-amnu.

113

¹Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Em, hi-gayuddan bega-en tu ey daydayaw yu hu ngadan tu.

²Kayyaggud hedin medaydayaw hu ngadan tun ingganah.

³Hi-gayuddan katuuuud kebebbbley, meippalpud kasimmilin aggew ingganah di tuka kelinnugi ey daydayaw yu hu ngadan tu.

⁴Tep hi-gatu hu AP-APU di kebebbbley. Ya dayaw tu ey heni lini-bahan tu hu kabunyan.

⁵Endin hekey hu an mei-ingnggeh ni hi-gatu e AP-APU e Dios tayu. Immen di tuka pan-ap-apuid kabunyan,

⁶nem kamanyu-ung et tuka uh-uhdingi hu kabunyan niya puyek.

⁷Tuka baddangidda hu nangkewetwet ma-lat eleg ida mannananeng ni mewetwet.

⁸Tudda kaihha-ad di eta-gey ni saad niya tudda kapambalin ni apapuddan tutu-u tu.

⁹Tuka weddaa hu u-ungngan nebasin bii ma-lat man-an-anlad baley da.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

114

¹Yan eman ni inenamutan idan helag Israel ni neni-yanan dan Egypt e nekibebbleyan da,

²ey pinilin Apu Dios hu Judah ni penaydayawan dan hi-gatu niya pinili tu hu Israel ni pan-ap-apuan tu.

* 112:9 112:9 Ang-ang yu 2 Corinthians 9:9.

³ Inang-ang etan ni Madlang ni Baybay ida tutu-un Apu Dios ey imma-allaw ma-lat wada dellanen da. * Hanniman dama etan Wangwang e Jordan e nealay nengintettedduk.

⁴ Hedin yadda dama duduntug ey henidda lakkitun gelding niya impah ni kalneroh ni kamampaypaytuk.

⁵ Hipa neipahding e Madlang ni Baybay et endi maptek ey kaimma-allaw? Ey kele dama nealay kanatduk e Wangwang e Jordan?

⁶ Niya hipa dama neipahding ni hi-gayun duduntug et heni kayu lakkitun gelding niya impah ni kalneroh ni kamampaypaytuk?

⁷ Hi-gam e puyek, panggegeygey kad hinanggan Ap-apu e Dios nan Jacob.

⁸ Humman ni Dios hu nengipeukat ni dakel ni danum di batu et maweda hu kulukul niya lebeng di gawwan desert.

115

¹ APU DIOS, beken ni hi-gami hu medeyyaw, nem hi-gam ni ebuh tep eleg melullumman hu impeminhed mu niya kamannananeng hu muka pemapte ni hi-gamin tuum.

² Kele kan idan tutu-ud kebebbebley ey "Attu mewan hu Dios yu ey?"

³ Ya Dios tayu ey immen di kabunyan. Ey tuka pehding hu hipan pinhed tun pehding.

⁴ Nem hedin yadda dios da ey ya silber niya balituk hu nekapyaan da e kinapyan tuu.

⁵ Wada bungut da, nem eleg ida um-ehel niya wada mateda, nem eleg da han-ang-ang.

⁶ Wada tangila da, nem eleg da handengel niya wada eleng da, nem eleg da hanhamuy.

⁷ Wada ngamay da, nem eleg da hankapa, ey wada heli da, nem eleg ida umdalan. Ey anin ni buklew da et eleg umge-hem.

⁸ Emin ida hu kamengennapya niya kamengiddinnel idan nunman ni dios ey mambalin idan heniddan nunman ni dios dan daka kennapyaa.

⁹ Et humman hu, hi-gatsun helag Israel ey pannananeng tayun idinel hi APU DIOS. Tep hi-gatu hu kaumbaddang niya kamengippaptek ni hi-gatsu e heni happiyaw tayu.

¹⁰ Emin kayun papaddin helag Aaron ey hi-gatu dama idinel yu. Tep hi-gatu hu kaumbaddang niya kamengippaptek ni hi-gatsu e heni happiyaw tayu.

¹¹ Anin ni hi-gayuddan edum ni kamengu-unnud nan APU DIOS et hi-gatu idinel yu. Tep hi-gatu hu kaumbaddang niya kamengippaptek ni hi-gatsu e heni happiyaw tayu.

¹² Nemnemen daitsun APU DIOS et bendisyonan daitsun helag Israel, anin idan edum tayun papaddi tun helag Aaron.

¹³ Bendisyonan tuddan emin hu kamengu-unnud ni hi-gatun newetwet niya kedangyan.

¹⁴ Ya kayyaggud ey bendisyonan daitsun APU DIOS et dumakkel itsu niya mangkehlag ida u-ungnga tayu niya inap-apu tayu.

¹⁵ Em, ya kayyaggud ey bendisyonan daitsun APU DIOS e nanletun puyek niya kabunyan.

* **114:3** 114:3 Exodus 14:21

16 Lintu tu kabunyan ni panha-adan tu niya lintu tu dama eya puyek ni panha-adan tayun tuu.

17 Beken ni yadda etan nangketey hu mengidaydayaw nan APU DIOS, tep limmaw idad kalawwin netey.

18 Nem hi-gatsun mategu hu menaydayaw nan APU DIOS ni ingganah. Daydayaw tayu hi APU DIOS!

116

1 Nakappinhed ku hi APU DIOS tep tuka dedngela hu dasal ku.

2 Et humman hu, mandasallak ni hi-gatu ingganah kepappegan ni biyag ku.

3 Nemahhig hu takut ku, tep innang hu ketteyyan ku,

4 nem nandasallak nan APU DIOS et kangkuy "Ihwang muwak anhan e APU DIOS!"

5 Hi APU e Dios tayu ey kakkayyaggud, kabbabbal niya mahmek.

6 Tuka ippaptek ida hu tutu-un endin hekey kabaelan dan henin hi-gak, tep yan eman ni ngannganih ketteyyan ku ey binaddangan tuwak et meihwangngak.

7 Et humman hu, melinggeppak law tep ya kakinayyaggud nan APU DIOS ni hi-gak.

8 Neihwangngak di ketteyyan ku tep ya baddang tun hi-gak. Ingkal tu hu kaumhulun ni nakka lemyungi niya eleg tu iebulut ni da-ak apputen idan buhul ku.

9 Et yan nunya law ey ya nakka pengu-unnudin APU DIOS hu nakka pehpehding eyan ketagguk di puyek.

10-11 Yan eman ni nehalman hu nakka panligligasi, niya nemahhig hu takut ku ey impannananeng ku hu nakka pengullug, anin ni kangkuy "Endi law hu namnamah ku." Niya kangkuy "Mangkaitek idan emin hu tutu-u."

12 Hipa na-mu kayyaggud ni nak iddawat nan APU DIOS ni pansalamatan kun kayyaggud ni impahpahding tun hi-gak?

13 Ya kayyaggud ey nak i-appitan ni meinum ni pengippeang-angan kun nakka pansalamatin hi-gatud nengihwangan tun hi-gak.

14 Niya nak peamnud hinanggaddan neamung ni tutu-u tu hu insapatah kun hi-gatu.

15 Hi APU DIOS ey nemahhig ni kaumlemyung hedin wada netey ni tuu tu, tep nebalol idan peteg ni hi-gatu.

16 APU DIOS, hi-gak hu bega-en mu. Nakka mansilbin hi-gam heni lan ina, tep inhewang muwak di kettayyak.

17 Man-appittak ni pansalamat kun hi-gam niya mandasallak ni hi-gam e APU DIOS.

18-19 Emin ida etan insapatah kun APU DIOS ni pehding ku ey peamnuk di hinanggaddan tutu-u tun kameemmuemmung di Tempol tud Jerusalem.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

117

1 Emin kayun katuutuud kebebheley, ey daydayaw yu hi APU DIOS,

*

* 117:1 117:1 Romans 15:11

² tep eleg melumman hu impeminhed tun hi-gatsu niya kamannanang hu tuka pemapteki ni hi-gatsu.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

118

¹ Pansalamat itsun APU DIOS tep ya kakinayyaggud tu. Ya impeminhed tu ey kamannanang ni ingganah.

² Emin itsun helag Israel ey kan tayuy “Makulug ni endi pappeg tu hu impeminhed APU DIOS.”

³ Emin kayun padin APU DIOS ey kanyu damay “Makulug ni endi pappeg tu hu impeminhed tu.”

⁴ Emin kayun kamengu-unnud nan APU DIOS ey kanyu damay “Makulug ni endi pappeg tu hu impeminhed tu.”

⁵ Yan eman ni kamemunnunnu hu nemnem ku et mandasallak nan APU DIOS ey dinggel tu asal ku et baddangan tuwak.

⁶ Hi APU DIOS ey nanengtun tuwak kabaddangi. Et humman hu, anin ni hipa pehding idan tuun hi-gak et eleggak umtakut, tep hipa ni-man hu an pehding ni tuun ebuh ni hi-gak?

⁷ Nakka medinnel ni baddangan tuwak nan APU DIOS et meapput ida hu kamekibbuhul ni hi-gak.

⁸⁻⁹ Et humman hu, heballi hi APU DIOS hu iddinel tayu et beken ni ya tuu, anin ni ap-apudda.

¹⁰⁻¹¹ Hinelikuban da-ak idan buhul ku, nem inenapput kudda tep indinel ku hu et-eteng ni kabaelan nan APU DIOS.

¹² Kineya-munan da-ak idan nunman ni buhul ku e henidda putsukan, nem nelakah hu nengapputak ni hi-gada. Anggegannuy neendidda e henidda nalgab ni gulun tep indinel ku hu et-eteng ni kabaelan nan APU DIOS.

¹³ Nemahhig hu impahding dan hi-gak et nakka mangkeapput, nem binaddangan tuwak nan APU DIOS.

¹⁴ Hi-gatu hu kakelpuin elet ku niya hi-gatu kamengidwat ni kabaelan ku. * Hi-gatu hu kamengihwang ni hi-gak.

¹⁵⁻¹⁶ Kamedngel hu a-appéh ni kapan-an-anlaiddan neamung ni tutuun kamengu-unnud nan APU DIOS. Daka i-ena-appéh e kanday “Hi APU DIOS e et-eteng kabaelan tu hu nengipengapput ni hi-gatsu.”

¹⁷ Hedin hi-gak, man eggak ni mettey, nem mambi-biyaggak ma-lat wada inna-nu tun pengippeennamtaan kun impahpahding nan APU DIOS.

¹⁸ Nehalman hu impengastigu tun hi-gak, nem eleg tu iebulut ni nak mettey.

¹⁹ Ibeghul yu hu habyen etan ni Tempol ma-lat humgeppak ni an mansalamat nan APU DIOS.

²⁰ Humman ni Tempol tu ey ebuh ida hu kamengu-unnud ni hi-gatun dammutun umhehgep diman.

²¹ Nakka mansalamat ni hi-gam e APU DIOS ni nangngelan mun nampehemhemmekan kun hi-gam, et adyah ni binaddangan muwak et ihwang muwak.

* **118:14** 118:14 Yadda edum ni nelaing ni ehel ni Hebrew ey kanday ya keibbellinan ni “hi-gatu kamengidwat ni kabaelan ku” ey “hi-gatu hu ia-appéh ku.”

22-23 Ya etan batun binelaw idan kamengapyan baley ey humman anhan law hu impambalin APU DIOS ni kekakkayyaggudan ni meikkapyad baley. † Ey kayyaggud numan humman ni impahding tu.

24 Huyya hu aggew ni pengippeang-angan APU DIOS ni nengapputan tu. Et humman hu, emin itsu ey pan-an-anla itsun nunyan aggew.

25 Ihwang dakemi e APU DIOS, niya bendisyonim ni emin hu hipan pehding mi.

26 Kamedeyyaw etan ittu-dak alin APU DIOS! ‡ Em, emin kamin wada eyad Tempol APU DIOS ey daydayawen dakan ittu-dak tu.

27 Hi APU tayu ey hi-gatu hu Dios tayun nengipenahding ni dakel ni panyagguddan tayu. Tenged itsun bulung ni palmah et mebenbenteg itsun manliklikweh di altar nan APU DIOS.

28 Hi-gam hu Dios ku, et mukun mansalamattak ni hi-gam niya daydayawen daka.

29 Pansalamat itsun APU DIOS tep ya kakinayyaggud tu. Ya impem-inhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

119

1 Kaman-am-amleng ida hu tuun kayyaggud hu daka pehpehding e daka u-unnuda hu tugun APU DIOS.

2 Ey man-am-amleng ida hu tuun kamekangngu-unnud ni tugun tu niya hi-gatun ebuh hu daka heppulad biyag da.

3 Humman idan tuu ey eleg da pehding hu lawah, tep ya pinhed APU DIOS hu daka pehding.

4 Indawat mu e APU DIOS hu tugun mun hi-gami et ehlen mu e mahapul ni pannananeng min u-unnuden ida humman.

5-6 Ya ngu pinhed ku ey pannananeng kun enu-unnuden humman idan tugun mu ma-lat endilli nak kebe-ingan.

7 Hedin me-duman hu pengewwat kuddan nunman ni kayyaggud ni tugun mu ey nema-man kayyaggud hu nemnem kun menaydayaw ni hi-gam.

8 APU DIOS, u-unnuden kun emin hu tugun mu, et humman hu entan anhan tuwak eway.

9 Hipa hu mahapul ni pehding idan kamampenikken ma-lat eleg ida manliwat? Mahapul ni u-unnuden da hu tugun mu, e APU DIOS.

10 APU DIOS, nakka pehding ni emin kabaelan kun mengu-unnud ni emin ni pinhed mu, nem mahapul ni baddangan muwak ma-lat eggak ipengil ida hu tugun mu.

11 Nakka nenemneman emin hu tugun mu ma-lat eggak manliwat ni hi-gam.

12 Daka kadaydayawa e APU DIOS. Ituttuddum anhan ni hi-gak ida elaw mu.

13 Pennidpidwaen kun e-helen idan emin hu tugun mun indawat mun hi-gami. *

14 E-etteng hu amleng kun mengu-unnud idan tugun mu nem ya umkedangyan.

† **118:22-23** 118:22-23 Matthew 21:42, Mark 12:10, Luke 20:17, Acts 4:11, Eph. 2:20 et ya 1 Peter 2:7. ‡ **118:26** 118:26 Matthew 21:9, Mark 11:9 et ya Luke 19:38. * **119:13** 119:13 Ya hakey ni keibbellinan tu ey "Peennamtak ni emin hu tugun mun indawat mun hi-gami."

- 15 Nakka nenemnema hu tugun mu niya nakka eddaeddala hu elaw mu.
- 16 Nakka man-am-amleng ni mengu-unnud idan tugun mu. Et humman hu, nakka hellipat-i ma-lat eggak ida liwwanen.
- 17 Ya kayyaggud anhan hu ipahding mun hi-gak e bega-en mu ma-lat mambi-biyaggak niya ma-lat u-unnuden kudda tugun mu.
- 18 Baddangi muwak et heni dedyaten mu hu matak ma-lat awatan kudda hu kayyaggud ni peteg ni kaeddalad tugun mu.
- 19 Nekemtang ni ebuh hu keittu-uan ku eyad puyek. Et humman hu, pinhed kun peamtam ni hi-gak ni emin hu tugun mu, tep humman ida hu mengittuddun pehding kun mambiyag.
- 20 Ihik kun peteg ni amtaen ni emin hu tugun mu ma-lat u-unnuden kudda.
- 21 Muka ibbunget ida hu kamampahhiyyan neidutan ni tutu-un eleg mengu-unnud ni tugun mu.
- 22 Entan anhan tu iebulut ni da-ak pippihulen niya da-ak pennadngelan ni hi-gada, tep inenu-unnud ku ngun emin hu tugun mu.
- 23 Anin idan aap-apu et daka ihhenummangan hu lawah ni pehding dan hi-gak, nem anin ni hanniman hu daka pehpehding et nanengtun ya tugun mu hu nakka eddaeddala.
- 24 Nakka um-amleng ni mengu-unnud idan tugun mu, tep humman ida hu kamenuggun ni hi-gak.
- 25 Nakaddismayahhak ni peteg et nakka mambakbaktad di dep-ul. Peyaggud muwak anhan tep humman hu inhel mun pehding mu.
- 26 Inhel kun emin ni hi-gam hu hipan impahpahding ku ey dingngel mu et humangen mu hu dasal ku. Et humman hu, ituttuddum anhan ni hi-gak hu pinhed mun pehding ku.
- 27 Baddangi muwak ma-lat awatan kudda hu keibbellinan idan tugun mu et nemnemnemen kudda hu impenahding mun kaketngain tuu.
- 28 Nemahhig hu lemyung ku. Et humman hu, petuled muwak anhan, tep humman dedan hu inhel mun pehding mu.
- 29 Baddangi muwak ma-lat beken ni yadda etan panlawahan hu nak ippahding. Ey peang-ang mu hu binabbal mun hi-gak et ituttuddum hu tugun mun pinhed mun u-unnuden ku.
- 30 Nakka pehebballin mengu-unnud ni hi-gam niya ingkahaakey ku nemnem kun mengippahding idan tugun mu.
- 31 Eggak iwalleng hu tugun mu. Et humman hu, ang-ang mu anhan ma-lat eggak mebabba-ingan.
- 32 Nakka manggayayan mengu-unnud idan tugun mu, tep inamtak e e-dumam hu nakka pan-ewwat.
- 33 APU DIOS, itudum ni hi-gak hu keibbellinan idan emin ni tugun mu, ma-lat humman ida hu u-unnuden kun ingganah.
- 34 Baddangi muwak ma-lat paka-awatan kudda humman ni tugun mu, et pehebballik ni mengu-unnud ni emin idan nunman.
- 35 Em, baddangi muwak ma-lat pannananeng kun u-unnuden ida tugun mu, tep humman ida kamengippeamleng ni hi-gak.
- 36 Idwasi muwak ni impeminhed kun mengu-unnud idan tugun mu, et beken ni ya keddangyanan ku hu nak nenemnemen.

- 37 Baddangi muwak ma-lat beken ni yadda etan endi silbitu hu nak gagamgaman. Peyaggud muwak anhan tep humman dedan hu inhel mun pehding mu.
- 38 Em, peamnum ni hi-gak e bega-en mu hu inhel mun pehding muddan kamengu-unnud ni hi-gam.
- 39 Ekal mu anhan hu nakka keibabbaingi, tep humman hu nakka tattakusi. Inamtak e kayyaggud ni peteg ida tugun mu, tep mebaddangannak hedin u-unnuden kudda.
- 40 Pinhed kun peteg ni u-unnuden ni emin hu tugun mu. Ey baddangi muwak ma-lat maituu-ak tep ya kakinayyaggud mu.
- 41 APU DIOS, peang-ang mu anhan ni hi-gak hu eleg melumman ni impeminhed mu niya ihwang muwak anhan, tep humman dedan hu inhel mun pehding mu, ⁴² ma-lat wada penummang kuddan kamemennadngel ni hi-gak, tep nakka medinnel ni hipan muka e-hela.
- 43 Baddangi muwak ma-lat ya makulug hu e-helen kun kenayun, tep nakka medinnel e kayyaggud ni emin hu pambalinan idan tugun mu.
- 44 Pannananeng kun ingganah ni u-unnuden ida hu tugun mu.
- 45 Nakka melinggep ni peteg ni mambi-biyag, tep nakka peka-u-unnuda hu tugun mu.
- 46 Eleggak umbaing ni an mengippeennamtaddan papatul ni tugun mu.
- 47 Tep pinpinhed kudda hu tugun mu, et humman hu, nakka um-amleng ni mengu-unnud ni hipan muka ittugun.
- 48 Em, pinpinhed ku niya nakka lispituha hu tugun mu, et mukun humman ida nakka nenemnema.
- 49 APU, entan anhan tu liwwan hu impakulug mun panyaggudan ku e bega-en mu, tep humman hu kamengidwat ni namnamah ku.
- 50 Ey humman ni kammun panyaggudan ku hu kamengippelinggep ni hi-gak di hipan nakka panliggasi.
- 51 Nemahhig kapemippihul idan kamampahhiyan tutu-un hi-gak, nem nanengtun ya tugun mu hu nakka u-unnuda.
- 52 APU DIOS, nanengtun nakka nemnemnemaddan emin hu tugun mu lan nunman, tep humman ida kaum-idwat ni linggep di biyag ku.
- 53 Hedin nakka ang-ang-angadda hu lawah ni tutu-un daka kehinga hu tugun mu, man kaum-ali hu nemahhig ni bunget ku.
- 54 Yadda meippanggep ni tugun mu hu nakka i-ena-appéh eyan nekemtang ni ebuh ni keittu-uan ku eyad puyek.
- 55 APU DIOS, anin ni yan hileng et hi-gam nakka nemnemnemema, niya nakka nemnemnemadda hu tugun mu.
- 56 Ya nakka pengu-unnudin tugun mu hu kamengippeamleng ni hi-gak.
- 57 Hi-gam ni ebuh e APU DIOS hu mahapul ku. Ey impakulug kun hi-gam e u-unnuden ku hu tugun mu.
- 58 Ya nakka ibbagan hi-gam ey hemek muwak anhan, tep huyya dedan hu impakulug mun nunman ni pehding mu.
- 59 Ninemnemnem ku hu impahpahding kud biyag ku et pehebbalik ni u-unnuden ida tugun mu.
- 60 Em, eggak a-ayyapawa, nem pepu-ut kun mengu-unnud idan nunman ni tugun mu.

- 61 Heni indadaddan idan lawah ni tutu-u hu bitun keknaan ku, nem nanengtun ya tugun mu hu u-unnuden ku.
- 62 Anin ni gawan hileng et nakka umbangun ni menaydayaw ni hi-gam, tep kayyaggud ni peteg ida tugun mu.
- 63 Yadda neminshed ni mengippeamleng ni hi-gam niya kamengu-unnud ni tugun mu hu nakka ibbilang ni gagayyum ku.
- 64 APU DIOS, ituttuddum ni hi-gak ni emin humman idan tugun mu, tep kameang-ang hu kamannananeng ni impeminhed mu eyad puyek, anin di attu.
- 65 APU DIOS, kayyaggud kan hi-gak e bega-en mu, tep humman dedan inhel mun hi-gak ni pehding mu.
- 66 Ituttuddum ni hi-gak ida hu mahapul kun amtaen, ey pambalin muwak ni nelaing niya nenemneman tep nakka medinnel idan tugun mu.
- 67 Kinastigu muwak ni nunman tep ya lawah ni impenahding ku, nem yan nunya ey ya tugun mu hu nakka u-unnuda.
- 68 Ituttuddum ni emin hu meippanggep ni tugun mu, tep kayyaggud ka niya kabbabbal ka e APU DIOS.
- 69 Yadda tuun kamampahhiyya ey ida kamengapkapyan itek ni meippanggep ni hi-gak, nem ya kakulugan tu ey nakka paka-u-unnuda hu tugun mu.
- 70 Humman idan tutu-u ey kulang hu daka pengewwat, nem hedin hi-gak ngu, man nakka um-amleng ni mengu-unnud idan nunman ni tugun mu.
- 71 Kayyaggud hu nambalbalinan tu hu nanlelehhanan kun impengastigum ni hi-gak, tep na-duman hu inedal kun tugun mu.
- 72 Nebalbalol ni hi-gak hu tugun mu nem ya kalibulibun balituk niya silber.
- 73 Hi-gam hu namyuh ni hi-gak. Et humman hu, baddangi muwak ni mengewwat idan tugun mu ma-lat humman ida u-unnuden ku.
- 74 Emin ida hu kamekangngu-unnud ni hi-gam ey um-amleng idan menang-ang ni hi-gak, tep nakka medinnel e peamnum hu impakulug mun pehding mu.
- 75 APU DIOS, inamtak e kayyaggud ni emin hu muka nemneman pehding ni hi-gak, anin ni ya nengastiguan muwak.
- 76 Et humman hu, elubyag muwak anhan ni impeminhed mun eleg mepappeg, tep humman dedan hu inhel mun pehding mun hi-gak e bega-en mu.
- 77 Hemek muwak anhan ma-lat mambi-biyaggak ni-, tep nak ngu kaum-amleng ni mengu-unud idan tugun mu.
- 78 Ya pinhed kun meippahding idan kamampahhiya ey mebabba-ingan ida tep yadda itek ni daka pebehul ni hi-gak. Nem hedin hi-gak ngu ey eleggak issiked ni mengeddaeddal idan tugun mu.
- 79 Ya pinhed ku ey emin ida hu kamenaydayaw ni hi-gam ey umhayukup idan hi-gak ma-lat adalen dan mengu-unnud ni tugun mu.
- 80 Ya- et ngu pinhed ku ey paka-u-unnuden kun emin ida hu tugun mu ma-lat endi nak kebe-ingan.
- 81 APU DIOS, nakka um-aabtun peteg ni pengihwangan mun hi-gak, nem nakka iddinel hu inhel mu.

- 82 Nea-atu-ak law ni menehhegged ni pengippeamnuan mun impakulug mu. Kaw pigantu pemaddangan mun hi-gak?
- 83 Endi silbik e heni-ak kimmutyagung ni katat ni kapengihhudduin meinnum. Nem anin ni hanniman et nanengtu ngun yadda tugun mu hu nakka u-unnuda.
- 84 Apu, kaw ayepaw pay hu penehheggedan kun pemaddangan muwak? Pigantu pengastiguan muddan kamengippelilligat ni hi-gak?
- 85 Yadda tutu-un kamampahhiyyan kahing ni tugun mu ey henidda nengu-kun bitun keknaan ku.
- 86 Kameiddinnel ni emin hu tugun mu. Baddangi muwak anhan et ihwang muwak idad tutu-un kamengippelilligat ni hi-gak ni endi himmulun.
- 87 Innang hu pemetteyan dan hi-gak, nem enggak iwalleng hu tugun mu.
- 88 Ihwang muwak anhan et enggak matey ma-lat pengipeang-angam ni eleg melullumman ni impeminhed mu et u-unnuden ku hu tugun mu e APU.
- 89 APU DIOS, mannananeng alin ingganah hu ehel mu, anin ni yad kabunyan.
- 90 Kamannananeng hu muka pemaptekan idan kamanhuluhulul ni helag ni tuu, henin kapannananengin puyek di sinuunan tu.
- 91 Ingganah nunya ey emin hu hipan wada eyad puyek ey nannaneng ida, tep neipuan di tugun mu. Em, emin hu hipan wada eyad puyek ey kamansilbin hi-gam.
- 92 Gullat ni endi hu tugun mun kamengippeamleng ni hi-gak et wadan neteyyak la dedangngu, tep nemahhig hu nakka panlelehanid ligat ku.
- 93 Eleggak iwalleng hu tugun mu, tep humman hu gaputun impannaneng muwak ni mategu.
- 94 Apu, ihwang muwak anhan, tep tuu muwak niya inenu-unnud kudda tugun mu.
- 95 Da-ak kaan bebbetakaddan lawah ni tutu-u tep pinhed da-ak ni petteyen, nem anin ni hanniman et nanengtun ya tugun mu hu nakka nenemnema.
- 96 Inamtak e emin ey wada hu tuka kepappegi. Nem ya tugun mu ey endi kulang tu, tep kakkayyaggud ni peteg.
- 97 APU DIOS, nakappinhed ku hu tugun mu et mukun kewa-wa-wa ey humman ida hu nakka nenemnema.
- 98 Em, nakka nenemneman ingganah hu tugun mu. Et humman hu, nelalla-inggak nem yadda buhul ku.
- 99 E-etteng hu nakka pengewwat ni elaw mu nem yadda kamantuttuddun hi-gak, tep kewa-wa-wa ey nakka eddaeddala humman idan tugun mu.
- 100 Nenemnemannak nem yadda nangkea-amma tep ya nakka pengu-unnudin tugun mu.
- 101 Inwalleng kun emin hu hipan lawah ni elaw, tep pinhed kun u-unnuden ida hu tugun mu.
- 102 Eleggak ipngil hu hipan intugun mu, tep hi-gam ni mismuh hu nenuttuddun hi-gak.
- 103 Gullat ni kamekkan hu tugun mu et melullummi-ih nem ya putsukan, tep kakkayyaggud ni peteg.

- 104 Nenemnemannak law tep ya nakka pengu-unnudin tugun mu. Et humman hu, anggebe-hel kudda law hu lawah ni elaw.
- 105 Ya tugun mu ey kamei-ellig di dilag e tuka bebnangi hu dalan ku, tep tuka ittudu hu kayyaggud ni pehding.
- 106 Pannananeng kun peamnu hu insapatah ku e u-unnuden kudda humman ni tugun mu, tep kayyaggud ida.
- 107 APU DIOS, nemahhig eya nakka panlelehmani. Baddangi muwak anhan et eleggak matey, tep humman dedan hu inhel mun pehding mu.
- 108 Abulut mu anhan huyyan dasal kun nakka pansalamatin hi-gam niya itudum ni hi-gak hu tugun mu.
- 109 Anin ni umhulun ni ketteyyan ku et pannananeng kun u-unnuden ida tugun mu.
- 110 Heni indadaddan idan lawah ni tutu-u hu bitun keknaan ku. Nem anin ni hanniman et eggak iwalleng ida tugun mu.
- 111 Nakka ibbilang ida tugun mun nebalol ni tenged kun mannananeng ni ingganah, tep humman ida kamengippeamleng ni hi-gak.
- 112 Insapatah kud annel ku e u-unnuden kun ingganah hu tugun mu, anin ni hipa mekapkapy.
- 113 Anggebe-hel kudda hu tutu-un kamandinwan mengu-unnud ni hi-gam, tep hedin hi-gak, man nakappinshed kudda tugun mu.
- 114 Hi-gam hu nakka keihhikkugi niya heni ka happiyaw ku, et mukun nakka iddinel hu ehel mu.
- 115 Pampenga-allaw kayuddan lawah ni tutu-u, tep hedin hi-gak ngu, man yadda tugun ni Dios ku hu u-unnuden ku.
- 116 APU DIOS, idwasi muwak ni elet ku ma-lat tumegu-ak, tep humman dedan inhel mun hi-gak ni pehding mu. Entan anhan tu endi humman ni nakka hehhegeda.
- 117 Ipapaptek muwak anhan ma-lat meihwangngak di lawah ni meippahding ni hi-gak niya ma-lat wada inna-nuk ni mengu-unnud ni ingganah idan tugun mu.
- 118 Eleg mudda ebbuluta hu tutu-un kamengiwalleng idan tugun mu. Endi silbin hauhaul ni daka pehpehding.
- 119 Ya muka pengibbilang idan lawah ni tutu-u ey henidda lugit ni kai-ibheng. Et mukun hedin hi-gak ngu, man ya tugun mu hu pinpinshed kun u-unnuden.
- 120 Nakka umgeygey ni takut kun hi-gam e Apu, nema-ma hedin nakka nemnemnema hu muka penuwet ni tuu.
- 121 Neiptek niya kayaggud hu impahpahding ku. Et humman hu, entan tuwak anhan i-kud idan buhul ku et beken ni hi-gada hu ngenamung ni pinshed dan pehding ni hi-gak.
- 122 Ang-ang mu anhan e Apu et idwat mu hu panyaggudan ku e bega-en mu, niya entan tu iebulut ni nak panlelehhanan hu kapehpehding idan kamampahhiya.
- 123 Neayepaw law ni peteg hu nenehhegedan kun pengippeamnuan mun inhel mun nunman ni pengihwangan mun hi-gak.
- 124 Ipahding mun hi-gak hu pinshed mun pehding ni neipuun di impeminshed mun eleg melullumman niya ittuddum ni hi-gak ida tugun mu.

- 125 Bega-en muwak e Apu, et humman hu, baddangi muwak anhan ma-lat awatan kudda hu muka ituttuddu.
- 126 APU DIOS, yan nunya hu pangipahdingim ni pinhed mun pehding, tep eleg u-unnudan tutu-u hu tugun mu.
- 127 Pinpinhed kun peteg hu tugun mu nem ya nemahmah ni balituk.
- 128 Inamtak e kakkayyaggud ni emin hu tugun mu. Et humman hu, angebe-hel kudda hu lawah ni elaw.
- 129 Em, kakkayyaggud ida tugun mu et mukun nak ida kapaka-u-unnudan emin.
- 130 Ya kapengamtain tugun mu hu um-idwat ni kapengewwat e heni tuka bebnangi nemnem ni tuu. Ey kamambalin ni nenemneman hu tuun kulang inamta tu.
- 131 Et humman hu, hedin hi-gak, man nakappinhed kun peteg ni mengamtan tugun mu henin nakka penepulin danum hedin naka-wewwak.
- 132 Wingi muwak anhan et hemeken muwak, tep humman dedan hu muka pehding idan neminhed ni hi-gam.
- 133 Peamnum anhan hu inhel mun hi-gak et baddangan muwak ma-lat beken ni ya lawah hu nak pehpehding.
- 134 Ey baddangi muwak et meihwangngak di kapehpehding idan kamengippelliligat ni hi-gak ma-lat u-unnuden ku tugun mu.
- 135 Peang-ang mu hu binabbal mun hi-gak e bega-en mu niya ituttuddum ni hi-gak ida tugun mu.
- 136 Nakka i-anteng hu nangih tep ya eleg pengu-unnudiddan tutu-un tugun mu.
- 137 APU DIOS, kakkayyaggud ka niya neiptek ida tugun mu.
- 138 Emin hu tugun mu ey kayyaggud ni peteg. Neiptek ida niya ida kameiddinnel.
- 139 Heni apuy ni kamantettebbel hu bunget kuddan buhul ku, tep daka kehinga tugun mu.
- 140 Muka peamnun emin hu impakulug mu, et mukun nakappinhed kuddan emin.
- 141 Endi bilang kun tuu niya da-ak kapippihuladdan edum ku, nem eggak iwwalleng ida tugun mu.
- 142 Ya kakinayyaggud mu ey kamannananeng ni ingganah niya makulug idan emin hu tugun mu.
- 143 Dakel hu ligat kun kakemunnumunnuin nemnem ku, nem da-ak kapeamleng idan tugun mu.
- 144 Limpiyuh ni emin hu tugun mu. Et humman hu, baddangi muwak anhan ni mengewwat idan nunman ma-lat wada inna-nuk ni mekibi-biyag.
- 145 APU DIOS, nakka mampehemhemhemek ni mandasal ni hi-gam. Humang muwak anhan ma-lat peka-u-unnudek ida tugun mu.
- 146 Em, nakka mandasal ni hi-gam ma-lat ihwang muwak, et wada inna-nu tun pengu-unnudan kuddan tugun mu.
- 147 Nakka umbangun ni dagah et mandasallak ma-lat mampebaddangngak ni hi-gam, tep nakka medinnel ni ehel mu.
- 148 Ey nakka umtukal ni hileng, tep nakka nenemnema hu meip-panggep idan tugun mu.
- 149 APU DIOS, peang-ang mu hu eleg melullumman ni impeminhed mun hi-gak et hemeken muwak ma-lat eleggak ni matey.

- 150 Ida kamangkeihnup di kad-an ku hu kamengippeliligat ni hi-gak.
Humman idan tutu-u ey eleg da u-unnuda tugun mu.
- 151 Nem hi-gam e APU DIOS ey wada kad kad-an ku niya kameiddinnel
ni emin hu muka ittugun.
- 152 Inedal ku dedangngun nunman e kamannananeng ida tugun mun
indawat mu.
- 153 APU, ang-ang mu anhan et baddangan muwak ma-lat ihwang
muwak eyad nakka panlelehhani, tep impannaneng kun inu-
unnud ida tugun mu.
- 154 Iehngeng muwak anhan ma-lat ihwang muwak di lawah, tep
humman hu inhel mun pehding mu.
- 155 Eleg ida meihwang hu lawah ni tutu-u, tep eleg da u-unnuda hu
tugun mu.
- 156 Nem hi-gam e APU DIOS ey eleg melumman hu impeminhed mu. Et
humman hu, hemek muwak anhan et ihwang muwak.
- 157 Nakka panlelehhani hu kapehpehding idan dakel ni buhul ku, nem
nakka pannananeng ni u-unnuden ida tugun mu.
- 158 Anggebe-hel kudda humman ni tutu-un nengiwalleng ni hi-gam, tep
eleg da u-unnuda hu muka ittugun.
- 159 APU DIOS, nakappinshed kudda tugun mu. Ihwang muwak anhan,
tep eleg melullumman hu impeminhed mu.
- 160 Emin hu muka e-hela ey makulug ida niya mannananeng alin
ingganah ida humman ni limpiyuh ni tugun mu.
- 161 Da-ak katenattakutaddan tutu-un nangketa-gey saad da, anin ni
endi nambahulan ku, nem enggak umtakut et nanengtun ya tugun
mu hu nakka u-unnuda.
- 162 Nakka man-am-amleng e heni-ak etan ni tuun himmamak ni
balituk, tep yadda inhel mun panyaggudan ku.
- 163 Anggebe-hel kun peteg hu hipan itek, nem pinhed kun u-unnuden
hu tugun mu.
- 164 Mangkeppitun han-aggew hu penaydayawan kun hi-gam tep ya
kakinayyaggud idan tugun mu.
- 165 Yadda tutu-un ya tugun mu hu pinhed dan u-unnuden ey umlinggep
ida niya endi an umhulun ni da kehe-ulan ni mengippahding ni
lawah.
- 166 APU DIOS, nakka hehhegeda hu pengihwangan mun hi-gak di lawah
tep humman hu nak nengenu-unnudan idan tugun mu.
- 167 Nakka paka-u-unnuda hu tugun mu niya nakappinshed kudda.
- 168 Em, nakka u-unnudan emin hu tugun mu tep inamtam ni emin hu
nakka pehpehding.
- 169-170 APU DIOS, dengel mu anhan eya nakka pampehemhemmekin
hi-gam et ihwang muwak niya baddangi muwak ni mengewwat
ni tugun mu, tep humman dedan hu inhel mun pehding mu.
- 171 Hi-gam hu daydayawen kun ingganah, tep muka ituttuddun hi-gak
ida tugun mu.
- 172 Ey i-ena-appesh kudda hu meippanggep idan nunman ni tugun mu,
tep limpiyuh ni emin hu muka ittugun.
- 173 Pandadaddan ka anhan ni memaddang ni hi-gak, tep inenu-unnud
kudda hu tugun mu.

- 174 APU DIOS, nakka hehhegeda hu pengihwangan mun hi-gak di lawah, tep ya nakka pengu-unnudin tugun mu hu kamengippeamleng ni hi-gak.
- 175 Iebulut mu anhan et mambi-biyaggak ma-lat wada inna-nuk ni menaydayaw ni hi-gam. Ey pinhed kun baddangan da-ak idan tugun mun mengu-unnud ni hi-gam.
- 176 Heni-ak netalak ni kalneroh. Et humman hu, ali ka anhan ni an menemmak ni hi-gak e bega-en mu yaggud impannananeng kun inu-unnud ida tugun mu.

120

Ya a-appeh ni pantetyedan di Jerusalem

- ¹ Nakka meligligasi et mampehemmehemmekkak nan APU DIOS di dasal ku ey dingngel tu dasal ku.
- ² Kangkud dasal kuy "APU DIOS, ihwang muwak anhan idad mangkaitek niyaddad mangkaheul ni tutu-u."
- ³ Hi-gayuddan mangkaitek, ey nanna-ud ni nemahhig ali hu pengastigun APU DIOS ni hi-gayu.
- ⁴ Em, nemahhig ali hu pengastigu tun hi-gayu e heni dakeyulli pennaen niya heni dakeyulli ittantang di ngalab.
- ⁵ Nakka manligligat ni mekibbebley ida eyan mangkabunget ni tutu-u e heni-ak nekibebley di Meshek winu yad Kedar.
- ⁶ Impeinglay kun mekihahha-ad di hanneyaddan tutu-un ya pambubuhhihan hu pinhed da.
- ⁷ Hedin nakka pan-e-hela hu meippanggep ni linggepan ey daka pehebbali hu mekiggubbat.

121

Ya a-appeh ni pantetyedan di Jerusalem

- ¹ Intangaw kuddad duntug ey kangkuy "Attu na-mu kelpuan ni umbaddang ni hi-gak?"
- ² Nem inamtak e hi APU DIOS, e nanletun puyek niya kabunyan, hu kaumbaddang ni hi-gak.
- ³⁻⁴ Anin ni hi-gayu et baddangan dakeyun hi-gatu et maka-ippaptek kayu. Tep eleg meuggip hi APU DIOS niya eleg meblay ni mengi-eddu ni hi-gatsun helag Israel.
- ⁵ Hi APU DIOS hu kamenguh-uhdung ni hi-gatsu niya hi-gatu hu kamengippaptek ni hi-gatsu, anin ni attu kad-an tayu,
- ⁶ ma-lat endi an meippahding ni lawah ni hi-gatsun hileng ni yan kawwalwal.
- ⁷ Hi-gatu hu kamengihwang ni hi-gatsud lawah ni kamekapkapy, tep hi-gatu kamenettengged ni biyag tayu.
- ⁸ Em, anin ni attu lawwan tayu et ippaptek daitsun hi-gatun ingganah.

122

Ya a-appeh nan David ni pantetyedan di Jerusalem

- ¹ Immamlengngak ni nanghelan dan hi-gak e kanday "Elaw itsud baley nan APU DIOS."

² Et deh e immali kami et kami kaman-eh-ehng eyad eheb ni Jerusalem.

³ Huyyan bebley di Jerusalem ey neiyayyaggud hu nengapya da niya nanhehennup hu baballey.

⁴ Ida kaum-alidyan emin hu helag Israel ni tutu-un APU DIOS ni menaydayaw * ni hi-gatu, tep humman hu intugun tun pehding da.

⁵ Ey yadya kapanha-adiddan kamanhuluhulul ni patul ni helag David ni menuwet idan tutu-u dan helag Israel.

⁶ Idasali tayu hu Jerusalem ma-lat luminggep. Ya pinhed ku ey emin ida hu neminshed ni nunyan bebley ey umyaggud hu biyag da.

⁷ Em, ya kayyaggud ey umlinggep hu Jerusalem, anin idad baley ni patul.

⁸ Ey gapuh idan aaggik niya gagayyum ku ey kangkuy “Linggep ka e bebley di Jerusalem.”

⁹ Ey gapuh ni baley ni AP-APU e Dios tayu ey nakka iddasal e ya kayyaggud hu mekapkapyad Jerusalem.

123

Ya a-appeh ni pantetyedan di Jerusalem

¹ APU DIOS e Ap-apud kabunyan, hi-gam nakka tengngawan pambeggaan ni baddang.

² Hi-gam e AP-APU e Dios mi hu mika hehhegedan umhemek ni hi-gami, henin kapehding ni hakey ni bega-en e tuka hellipat-i hu hipan e-helen ni apu tu.

³ Hemek dakemi e APU DIOS, tep nemahhig ni intemeg mi hu pihupihul idan buhul min hi-gami.

⁴ Em, nehingla kami law ni pihupihul idan manghay niya kamampah-hiyan tutu-un angebe-hel dakemi.

124

Ya a-appeh nan David ni pantetyedan di Jerusalem

¹⁻³ Mahapul ni ebbuluten tayun helag Israel e gullat ni eleg daitsu baddangan APU DIOS eman ni nengubatan daitsuddan buhul tayu, et nanna-ud ni pintey daitsun emin. Tep nemahhig hu bunget dan hi-gatsu,

⁴⁻⁵ et heni daitsu in-anud ni nedakkel ni danum di wangwang et malsing itsu.

⁶ Et humman hu, pansalamat itsun APU DIOS, tep eleg tu iebulut ni petteyen daitsun buhul tayu.

⁷ Heni itsu saisit ni naknad lingen, nem bimmesik itsu tep nebabbah hu lingen idan buhul tayu.

⁸ Hi APU DIOS e nanletun puyek niya kabunyan hu kamemaddang ni hi-gatsu.

125

Ya a-appeh ni pantetyedan di Jerusalem

* **122:4** 122:4 Ya edum ni neitudek ey kanday “mansalamat”.

¹ Yadda tutu-un kamengiddinnel nan APU DIOS ey eleg ida meapput, tep henidda Duntug e Zion e eleg meglid, nem mannananeng alin ingganah.

² Kamannanang ni ingganah hu kapemaptek nan APU DIOS idan tutu-u tu, henin kapannanangin duduntug di nanlinikweh di Jerusalem.

³ Yadda etan lawah ni tuu ey beken ni hi-gada hu man-ap-apun ingganah di kayyaggud ni tutu-u, tep ebbalanan dadda et ippahding da dama hu lawah.

⁴ APU DIOS, ipahding mu hu kayyaggud idan tutu-un kayyaggud hu daka pehpehding niya ida kamengu-unnud ni hi-gam.

⁵ Yan pengastiguan muddan lawah ni tuu ey kastigum ida dama etan tuun nengisiked ni mengu-unnud ni hi-gam.

Ya kayyaggud ey mannananang ni wada linggep eyad bebley di Israel.

126

Ya a-appeh ni pantetyedan di Jerusalem

¹ Yan eman ni nengibangngadan APU DIOS ni hi-gatsud Jerusalem ey heni i-innep ni ebuah.

² Nemahhig hu amleng tayu et manggalagakgak itsu niya immena-appeh itsu. Et emin ida katuutuud edum ni bebley ey kanday “Makulug ni kayyaggud ni peteg hu impahding APU DIOS ni hi-gada.”

³ Em, makulug ni kakkayyaggud hu impenahding APU DIOS ni panyaggudan tayun nunman et man-am-amleng itsun peteg.

⁴ Et humman hu, APU DIOS, attu anhan et panyaggud mu mewan hu biyag mi, henin kakelbengin nema-ganan ni kulukul hedin immudan.

⁵ Em, hanniman ipahding mu ma-lat yadda etan tuun limmewalewan nantaneman da ey umyaggud hu intanem da et man-an-anladdan pan-ennian da.

⁶ Em, makulug ni emin ida hu nannannangngih ni nantaneman da ey bendisyonan idan APU DIOS et i-ena-appeh dalli hu amleng dan mengi-ennamut ni ineni da.

127

Ya a-appeh nan Solomon ni pantetyedan di Jerusalem

¹ Hedin eleg umbaddang hi APU DIOS ni memehwat ni hakey ni baley, ey endi silbin nea-atuan ni nengapya. Hanniman dama hu bebley e hedin eleg ippaptek nan APU DIOS, ey endi silbi tun an pengugguwalyaan ni nunman ni bebley.

² Ey anin ni nemahhig hu kapangngunnun hakey ni tuu e kaumhaleman niya kaumtukal, et endi silbitu hedin eleg baddangin APU DIOS. Tep tu ngu dedan kaidawat hu mahapul idan tutu-u tun pinpinhed tu, anin ni eleg ida umtukatukal.

³ Yadda u-ungnga ey hi-gada bendisyon ni indawat APU DIOS.

⁴ Yadda in-ungnga tayun kekat-agu tayu ey ida kamei-ellig di panan sindalu.

⁵ Man-am-amleng hu tuun dakel hu u-ungnga tu, tep heni dakel panetu et eleg meapput hedin mekihhanggad buhul tu.

128

Ya a-appéh ni pantetyedan di Jerusalem

¹ Um-amleng etan tuun kamekangngu-unnud ni tugun nan APU DIOS.

² Man-am-amleng alin mengngan ni nan-aatuan tu. Et humman hu, man-am-amleng ni peteg niya kayyaggud hu biyag tu.

³ Ya etan ahwa tu ey kamei-ellig di makallameh ni grapes ni neitnem di baley tu. Ey henidda pakeitnem ni olibah hu u-ungnga tun neamung di pengngannan da.

⁴ Em, henin nunya hu panyaggudan ni iddawat APU DIOS idan kamekangngu-unnud ni hi-gatu.

⁵ Ya kayyaggud ey bendisyonan dakeyun APU DIOS e wadad Zion. Ey kayyaggud et hedin umyaggud hu Jerusalem eyan ketaggu tayu.

⁶ Ya nakka iddasal ey andukkey et anhan hu biyag yu ma-lat ang-angen yulli inap-apu yu.

Ya kayyaggud ey mannananeng hu linggep eyad bebley di Israel.

129

Ya a-appéh ni pantetyedan di Jerusalem

¹ Hi-gatsun helag Israel ey ene-ehhel tayu hu nanlelehhanan tayun impahpahding idan buhul tayun hi-gatsu, meippalpu eman ni keu-ungnga tayu.

² Em, wada hakkey ni hi-gatsu ey kantayuy "Neipalpu eman ni keu-ungngak ey nanlelehhanan ku hu impahpahding idan buhul kun hi-gak, nem nanengtun eleg da-ak apputen.

³ Heni nandalnan ni aledu hu liput di beneg ku.

⁴ Nem kayyaggud hi APU DIOS, tep impasiked tu humman ni kapehpeding idan buhul tayun hi-gak et beken nak law ni heni himbut da."

⁵ Ya kayyaggud ey meapput idan emin et bumsik ida hu tutu-un angebe-hel da hu Jerusalem.

⁶ Ey kayyaggud hedin emin ida ey heniddan helek ni simmemel di atep e eleg meetteng ni nakling,

⁷ ey endi ew ngu kamenengngud ni an mengemmung et beteken tu.

⁸ Ey heballi endidda hu kamangkelebbah ni menghel ni hi-gadan kanday "Bendisyonan dakeyun APU DIOS" winu "Bendisyonan dakeyud ngadan APU DIOS."

130

Ya a-appéh ni pantetyedan di Jerusalem

¹ APU DIOS, dengel mu anhan hu dasal ku tep iyyadyan nemahhig ni kamemunnununu hu nemnem ku.

² Em Apu, dengel mu anhan huyyan nakka pampehemhemhemkin hi-gam et baddangan muwak.

³ APU DIOS, inamtak e gullat ni muka ituttuddek ni emin hu liwat ni tuu et endin hi-gami hu eleg mekastigu.

⁴ Nem muka liwwana liwat mi, et humman hu, daka peka-u-unnuda.

⁵ APU DIOS, nakka hehgeda hu pemaddangan mun hi-gak, tep nakka medinnel e peamnum hu inhel mu.

⁶ Nemahhig hu heged kun pemaddangan mun hi-gak nem ya kapenehgedin guwalyan kewa-waan tu.

⁷ Et humman hu, hi-gatsuddan helag Israel ey hi APU DIOS hu pandineli tayu, tep kamannanang hu impeminhed tu niya nandadaddan ni menellaknib ni hi-gatsu.

⁸ Ya kakulugan tu ey hi-gatulli hu menellaknib ni hi-gatsun helag Israel di liwat tayu. *

131

Ya a-appeh David ni pantetyedan di Jerusalem

¹ APU DIOS, eleggak mampahhiya et mukun eggak gamgamidda hu eta-gey ni saad niya eggak patnain ippahding ida hu hipan eggak hanawat.

² Endi edum ni mahapul ku, tep hiyya ngu huyyan neitu-wan ku. Heniak ni naphun gelang ni wadad kad-an inetu e kaum-eneeneng.

³ Hi-gatsun helag Israel ey pandinel itsun APU DIOS ni ingganah.

132

Ya a-appeh ni pantetyedan di Jerusalem

¹ APU DIOS, entan anhan tu liwwan hi David niyadda etan hinelheltap tu.

² Ey entan anhan tu liwwan e AP-APU e Et-eteng Kabaelan tun Dios nan Jacob hu insapatah tun hi-gam e kantuy

³ "Eleggak um-anemut di baley mi, eggak man-i-iyiyatu

⁴ niya eggak meuggip

⁵ ingganah gibbuhen kun behwatan hu panha-adan mu e AP-APU e Et-eteng Kabaelan tun Dios lan eman nan Jacob."

⁶ Wada kamid Bethlehem ey dingngel mi e wada etan Kaban APU DIOS di a-allaw ni bebley di Jaar et yadman ali mi nengal-an.

⁷ Et kammiy "Elaw itsud baley nan APU DIOS et hi-gatu tayu dayawawen."

⁸ APU DIOS, ali ka eyad Tempol mu. Pekihgep ka eyan Kaban mu e kakei-ang-angin kabaelan mu.

⁹ Kayyaggud et hedin emin idalli hu papaddi ey kayyaggud ni ingganah hu pehpehding da niya kayyaggud hedin emin idalli hu tuum ey umena-appeh idan anla da.

¹⁰ Entan anhan tu iwalleng hu pinilim ni man-ap-apu, tep humman hu insapatah mun bega-en mu e hi David.

¹¹ Tep eleg mu kekyata hu insapatah mun hi-gatu e kammuy "Hi-gak e hi APU DIOS ey pambalin kullin patul hu hakey ni helag mu. *

¹² Hedin pannananang idan helag mun mengu-unnud ni nekitbalan kun hi-gam niya u-unnuden da hu tugun ku ey hi-gadalli hu manhuluhulul ni mampatul ni ingganah."

¹³ Pinilin APU DIOS hu Zion ni panha-adan tu et kantuy

¹⁴ "Yadya Zion hu pinhed kun panha-adan ni ingganah. Ey yadya hu pinhed kun pan-ap-apuan.

¹⁵ Iddawat kun emin hu mahapul eyan bebley et emin idalli etan enendi-an ni hekey, ey eleg idalli law mangkullang di kennen da.

¹⁶ Ey bendisyonan kudda padidya ma-lat wada kabaelan dan mengipeamtaddan tutu-u meippanggep ni pengihwangan kun hi-gada. Ey emin idalli hu katuutuudya ey um-ena-appeh idan an-anla da.

¹⁷ Wadalli pambalin kun patul ni melpud helag David. Ey weddaek ali helag nunman ni pilliek ni mampatul niya hi-gatulli hu heni dilag idan tutu-uk.

¹⁸ Pambalin kuddallin mebabba-ingan ida buhul tu. Nem hedini hi-gatu, man umyaggud hu bebley ni mampatul tu et meidaydayaw.”

133

Ya a-appeh ni pantetyedan di Jerusalem

¹ Makulug ni kakkayyaggud niya kamengippeamleng hedini kamanunnud ida hu kamengullug nan APU DIOS.

² Kamei-ellig di nenginan lanan induyag dad ulun Aaron et umeyuh di iming tu niyad buklew ni balwasi tu.

³ Ey kamei-ellig di delnun kamelpud Duntug e Hermon ni kame-nennum idan duntug di Zion. Yadman hu nanghelan APU DIOS ni bendisyon tu e humman hu biyag ni endi pappeg tu.

134

Ya a-appeh ni pantetyedan di Jerusalem

¹ Daydayaw tayu hi APU DIOS! Em, emin kayuddan bega-en tun kamangguwalyan hileng di Tempol tu, ey daydayaw yu hi APU DIOS!

² Em, ita-gey yu hu ngamay yun pandasalan yud Tempol et daydayawen yu hi APU DIOS.

³ Ya dasal ku ey hi APU DIOS di Zion e nanletun puyek niya kabunyan hu memendisyon ni hi-gayun emin.

135

¹⁻² Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Emin kayun bega-en APU DIOS ni kamansilbid bawang ni baley tu niyad dallin tu ey daydayaw yu hu ngadan tu.

³ Daydayaw tayu hi APU DIOS tep ya kakinayyaggud tu niya iena-appeh tayu hu penaydayaw tayun ngadan tu tep ya binabbal tu.

⁴ Pinili tudda helag Israel ni tutu-u tu et henidda nebalol ni gamgam tu.

⁵ Inamtak e eta-gey ni peteg hi APU DIOS e Apu tayu nem yaddan emin hu edum ni dios.

⁶ Tuka pehding hu hipan pinhed tun pehding di kabunyan, yad puyek niyad baybay, niya anin di dallem ni baybay.

⁷ Tuka peelli etan kulput ni kamelpud gilig ni puyek ni kamengi-lin udan. Tuka unnudin kedyam hu udan niya tuka peelli hu na-let ni pewek ni kamelpud nambalyan tu.

⁸ Impampapetey tuddan emin hu pengulwan ni u-ungngaddan iEgypt, anin idan nemangulun impah ni animal da.

⁹ Impahding tudda kakatngain tuun pengastigu tun patul niyadda opisyal tu.

¹⁰ Binahbah tu hu dakel ni bebley niya pintey tudda patul ni et-eteng kabaelan da,

¹¹ henin nan Sihon e patul idan Amorite, hi Og e patul di Bashan, niyaddan emin hu patul di Kanaan.

12 Et idwat tuddan tutu-u tun helag Israel hu nambebleyan idan nunman ni iKanaan e humman hu nebalol ni bineltan da.

13 APU DIOS, mandingngel alin ingganah hu ngadan mu, tep emin idalli hu manhuluhulul ni helag mi ey amtaen da hu kasina-gey mu.

14 Hi-gam e APU DIOS ey muka i-ehneng niya mudda kahehmeka hu tutu-um ni bega-en mu.

15 Yadda dios idan edum ni bebley ey kinapyan tuud silber niya balituk.

16 Wada kinapya dan bungut da niya mateda, nem eleg ida um-ehel niya eleg da han-ang-ang.

17 Wada tangila da, nem eleg da handengel niya endi yayyah da.

18 Yadda tutu-un kamengennapyaddan nunman niyadda kamandinnel idan nunman ni dios ey mambalin idallin heniddan hi-gada.

19 Hi-gatsun emin ni helag Israel niya hi-gayuddan papaddi ey hi APU DIOS hu daydayaw tayu.

20 Hi-gayudda daman helag Levi niya emin kayun kamekanggu-unnud nan APU DIOS, ey hi-gatu hu daydayaw yu.

21 Daydayaw tayun emin hi APU DIOS di Zion di Jerusalem e bebley tu. Daydayaw tayu hi APU DIOS!

136

1 Pansalamat itsun APU DIOS tep ya kakinayyaggud tu.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

2 Pansalamat itsun Apu Dios e Dios ni emin ni dios.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

3 Pansalamat itsun Apu Dios e Ap-apun emin ni aap-apu. *

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

4 Pansalamat itsun hi-gatu, tep ebuh tun han-ipahding tu hu kaketngain tuu.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

5 Lintu tu hu kabunyan tep ya laing tu.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

6 Pansalamat itsun hi-gatu, tep intuun tu hu puyek di dalinat ni baybay.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

7 Pansalamat itsun hi-gatu, tep hi-gatu nanletun aggew niya bulan.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

8 Impambalin tu hu aggew ni heni ap-apun kawwalwal.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

9 Impambalin tu hu bulan niyadda bittuwen ni heni ap-apun hileng.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

10 Pintey tudda hu pengulwan ni u-ungngaddan iEgypt.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

11 Impangulu tudda hu tutu-u tun helag Israel et hi-yanen da hu bebley di Egypt.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

12 Inusal tu hu et-eteng ni kabaelan tun nengipenguluan tun hi-gadan neni-yanan dan nunman e bebley.

Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

* 136:3 136:3 Ang-ang yu hu 1 Tim. 6:15 niya Rev. 17:14.

- 13-14 Pansalamat itsun hi-gatu tep ginadwa tu hu danum di gawwan
Madlang ni Baybay et pandalnan idan tuu tu eman ni nan-
agwatan dadman.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 15 Nem inenud tudda hu sindalun iEgypt niyadda etan patul da.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 16 Pansalamat itsun hi-gatu, tep hi-gatu nengipenguluddan tutu-u tun
helag Israel di desert.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 17 Pansalamat itsun hi-gatu tep pintey tudda hu et-eteng kabaelan dan
papatul.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 18 Anin ida etan ni nandingngel hu ngangaddan dan patul et pintey
tudda.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 19 Humman idan patul ey hi Sihon e patul di Amor,
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 20 Et hi Og e patul di Bashan.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 21 Ya puyek idan nunman e patul ey indawat tuddan tuu tu.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 22 Em, indawat tuddan bega-en tun helag Israel hu puyek idan nunman
ni patul.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 23 Eleg daitsu liwwanen eman ni neapputan tayu.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 24 Daitsu kabaddangi et itsu kameihwang di buhul tayu.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 25 Tuka iddawat hu kennen idan emin ni mategun lintu tu.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.
- 26 Emin itsu ey pansalamat itsun hi-gatu e Dios di kabunyan.
Ya impeminhed tu ey kamannananeng ni ingganah.

137

¹ Yan eman ni wada kamid gilig idan wangwang di Babilon ey
yimmudung kami et mannannangngih kami, tep ninemnem mi hu
bebley mid Zion.

² Nan-ihabley midda hu gitalah middad keyew ni willow,

³ tep eleg mi pinhed ni ia-appehan ida hu buhul min nampap ni hi-
gami, anin ni dakemi kapillitan man-a-appéh. Dakemi kahenegheg-
nudan kanday "Ia-appéhi dakemi meippanggep ni bebley yud Zion."

⁴ Nem hipa inna-nu min mengia-appéh ni penaydayaw min APU DIOS
eyad bebley idan edum ni tutu-u?

⁵ Anin ew kattedg ni meendi hu laing kun manggitalah, hedin liwwanen
ku hu Jerusalem e Zion e bebley mi.

⁶ Niya anin ni meendi hu laing kun man-a-appéh, hedin liwwanen
ku hu Jerusalem niya beken law ni ya bebley mid Jerusalem hu
kamengippeamleng ni hi-gak.

⁷ APU DIOS, entan anhan tu liwwan hu impahding idan helag Edom eman ni nanggapan dan Jerusalem et mantetekuk ida e kanda "Pakabbahbah tayu eya bebley!"

⁸ Hi-gayuddan tutu-ud Babilon ey mekabbahbah kayulli. Man-am-leng ali hu tuun mengibleh ni impahding yun hi-gami.

⁹ Em, man-am-am-leng ali hu memilliw ni u-ungnga yu et itangging tud batu.

138

Ya a-appéh nan David

¹ APU DIOS, nakka mansalamat ni hi-gam di puhuk niyad nemnem ku. Ey ia-appéh ku hu penaydayaw kun hi-gam di hinanggaddan edum ni dios.

² Nakka ihhanggad appit ni Tempol mu ni nanyuungngak ni menay-dayaw ni hi-gam, tep eleg melullumman hu impeminhed mu niya kamannanang hu muka pemaptek ni tutu-um. Ey impeang-ang mu e hi-gam hu keta-ta-geyyan niya kakkayyagud ni peteg hu tugun mu.

³ Nandasallak ey hinumang mu et petuled muwak.

⁴ Emin idalli hu papatul di puyek ey daydayawen daka, tep dedngelen dallin emin hu tugun mu.

⁵ Em, i-ena-appéh dalli hu meippanggep ni impahpahding mu niya et-eteng ni dayaw mu.

⁶ Anin ni eta-gey kan peteg e APU DIOS et muka ipapaptek ida hu tutu-un daka pebah hu annel da. Nem eleg mudda hengnguda hu tutu-un kamampahhiya.

⁷ Niya anin ni liktuben da-ak idan buhul ku et wada kan umbaddang et nakka meihwang di hipan lawah ni pinhed dan pehding ni hi-gak, tep hi-gam hu kamekihhanggaddan nunman ni mangkabunget ni buhul ku et mudda kaapputa tep et-eteng kabaelan mu.

⁸ APU DIOS, hi-gam hu kamengippeamnun emin ni pinhed mun meippahding ni hi-gak, tep kamannanang hu impeminhed mu. Et humman hu, entan anhan tuwak iwalleng, tep hi-gam hu nanletun hi-gak.

139

Ya a-appéh David ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appéh

¹ APU DIOS, naka-amtam ni emin hu hipan neitu-wan ku.

² Emin hu nakka pehpehding ey inamtam niya anin ni edawwi kan peteg et inamtam hu wadad nemnem ku.

³ Muka ang-ang-anga hedin nakka mangngunnu winu nakka man-iiyyatu, tep inamtam ni emin hu nakka pehpehding.

⁴ Ey inamtam hu pinhed kun e-helen anin ni eggak ni ehelen.

⁵ Niya wada kan ingganah di kad-an ku ma-lat ipaptek muwak tep et-eteng hu kabaelan mu.

⁶ Huttan ni nengamtaan mun emin ni meippanggep ni hi-gak ey eggak ni hekey han-awat.

⁷ Attu lawwan ku ma-lat eleg muwak han-ang-ang? Ey attu bebsikan ku ma-lat maidawwi-ak ni hi-gam?

⁸ Hedin kangkuy umlawwak di kabunyan, ey wada kadman ngu dedan. Ey hedin kangkuy umlawwak di nandaul di bebley idan nangketey, ey wada ka mewan diman.

⁹ Niya anin ni kangkuy umtayabbak et lumawwak di neidawwi di kad-an ni kasimmilin aggew winu yad tuka kelinnugi,

¹⁰ ey wada ka ngu dedan ni mengippengngulu niya umbaddang ni hi-gak.

¹¹ Ey anin ni nak mantellud engeenet niya anin ni mambalin hu kawwalwal ni hileng ma-lat mahenian nak,

¹² ey heni damengu kawwalwal hu muka penang-ang. Tep ya hileng niya kawwalwal ey nan-inggeh idan hi-gam.

¹³ Hi-gam hu nanletun emin eyan annel ku eman ni wada-ak di egeh ina.

¹⁴ Et humman hu, daydayawen daka tep kayyaggud ni peteg hu nengapyam ni hi-gak. Tep neka-amtak dedan e kayyaggud ni peteg niya kamengippetngan emin hu muka pehding.

¹⁵ Yan nakka pangkepkelid egeh ina ey inang-ang mu dedan e immennak diman.

¹⁶ Tep inamta muwak dedan et hannak maiungnga. Ya bilang ni aggew ni pambiyagan ku eyad puyek ey intudek mu ngu dedan di libluh mu.

¹⁷ Apu Dios, eleg mebillang hu wadad nemnem mu niya neligat ni amtaen hedin hipadda humman.

¹⁸ Gullat na-mun billangen ku et daddakkel nem yadda palnah di gilig ni baybay. Nem anin ni hanniman hu elaw tu et nanengtun wada kad kad-an kun bengngunan kun kakkabbuhhan.

¹⁹ Apu Dios, heballi nealay inendim ida hu tutu-un lawah daka pehpehding. Ey kayyaggud et hedin um-a-allaw idad kad-an ku humman idan mangkapetey ni tutu-u.

²⁰ Lawah ni peteg hu daka pengpenghel ni hi-gam. Endin hekey hu lispituh dan ngadan mu.

²¹ APU DIOS, anggebe-hel kuddan peteg ida hu tutu-un anggebe-hel daka. Em, nak ida kapippihula hu kamangngenghay ni hi-gam.

²² Nemahhig hu hingit kun hi-gada. Et humman hu, nak ida kaibbilang ni buhul ku.

²³ Paka-ang-ang mu anhan e Apu Dios hu nemnem ku niya elaw ku

²⁴ et itudum hedin wada hu eleg mu pinhed ni hi-gak, et hullulan mun kayyaggud. Ey ittuddum ni hi-gak hu pehding kun mekibi-biyag ni hi-gam ni ingganah.

140

Ya a-appéh David ni meidwat etan ni kamengipappangngulun a-appéh

¹ Baddangi muwak anhan e APU DIOS ma-lat meihwangngak ida eyad mangkapetey ni tutu-un lawah daka pehpehding.

² Ya lawah hu daka nenemneman pehding et hi-gada hu kaumhuhulun ni kapambabakalin tutu-u.

³ Ya daka heppita ey lawah ni peteg e kamei-ellig di gitan uleg e kaumpatey. *

* 140:3 140:3 Romans 3:13b

⁴ APU DIOS, ihwang muwak anhan di lawah ni kapehding idan tutu-un mapetey, tep pinhed dan peteg ni petteyen da-ak.

⁵ Humman idan tutu-un kamampahhiyya ey heni da hinena-adan hu pandellanan kun bitu e anin ni attu lawwan ku et immen ida hu inheged dan keknaan ku.

⁶ APU DIOS e Dios ku, dengel mu anhan hu dasal ku et baddangan muwak.

⁷ APU DIOS e Eta-gey ni peteg, hi-gam ni ebuh hu wada kabaelan tun mengihwang ni hi-gak et hi-gam hu nengipaptek ni hi-gak di nak nekigubagubatan et eggak matey.

⁸ Entan tu iebulut ni an meippahding hu pinpinhed ida etan ni lawah ni tutu-u, tep nema-ma-man mampahhiyyadda, hedin i-abulut mu.

⁹ Ya kayyaggud kummaddan ey pambalin mu etan daka nemnemne-neman pehding dan hi-gak ni memahbah ngun hi-gada.

¹⁰ Pan-egah mu hu ngalab di ulu da niya ibbeng muddad kamantet-tebbel ni apuy winu yad edallem ni bitu, et anin ni mena-yun idadman.

¹¹ Ang-ang mu et eleg maipahding hu hipan implanuh idan etan ni kamengippebehul ni itek di edum dan tuu. Niya kayyaggud hedin emin ida etan tuun mangkapetey, ey humman ni daka pehpehding hu ketteyyan da.

¹² APU DIOS, inamtak e hi-gam hu kamengi-ehneng ni kelebngan idan nangkewetwet, niya hi-gam hu kamengippaptek ni hi-gada.

¹³ Nanna-ud ni daydayawen dakalli etan idan tutu-un kamekanggunnud ni hi-gam, niya makulug ni yallid kad-an mu hu panha-adan da.

141

Ya a-appéh David

¹ Hi-gam e APU DIOS ni ebuh hu nakka pandasali. Dengel mu anhan eya dasal ku ma-lat eleg mu a-ayyapawen ni memaddang ni hi-gak.

² Abulut mu anhan huyyan dasal kun henin muka pengebbulusin kayyaggud ni hamuy ni bangbanglu. Niya abulut mu anhan hu nakka pengitata-geyin ngamay kun mandasal ni hi-gam ni henin muka pengebbulusin kamei-appit ni hi-gam ni kekahkahdem.

³ APU DIOS, baddangi muwak et pepuhdanan ku ni hannak immehel ma-lat beken ni ya nalgem hu nak heppiten.

⁴ Niya baddangi muwak ma-lat endi hu lawah ni nak nemnemen ni pehding niya ma-lat endi nak keewwisian ni mengippahding ni lawah ni kapehpehding idan tutu-un lawah daka pehpehding. Ey entan tu iebulut ni nak mekiammuammung idad daka panhahamuli.

⁵ Eggak bellawa hu penuggunan da-ak idan tutu-un kayyaggud hu elaw da niya anin ni ibbunget da-ak hedin wada lawah ni pehding ku, tep humman hu panyaggudan ku e kamei-ellig ni lanan neiduyag di uluk.

Nem hedin yadda tutu-un lawah hu daka pehpehding ey nakka iddasadal hu kekastiguan da.

⁶ Yallin keibbengan idan aap-apu dad deplah hu pengebbulutan idalli law ni tutu-u e makulug hu in-inhel ku.

⁷ Humman idan lawah ni tutu-u ey eleg ali meikkullung hu tu-ngal da, nem nealay kepuppullay di gilig ni kulung da e heniddalli batud nealedun payew.

⁸ Nem hi-gam ngu e APU DIOS, e Eta-gey ni peteg, hu nakka iddinel ni mengippaptek ni hi-gak ma-lat eggak ni matey.

⁹ Apu, ipaptek muwak anhan ma-lat eleggak makna etan di indaddan idan lawah ni tutu-un keknaan ku.

¹⁰ Ya kayyaggud ey hi-gada ngu hu meknad bitun indaddan da. Nem entan ngu tu iebulut ni wada an meippahding ni lawah ni hi-gak.

142

Ya indasal David eman ni wada etan di leyang

¹ Nampehemmehemmekkek nan APU DIOS di dasal ku ma-lat baddangan tuwak.

² Et peamtak ni emin ni hi-gatu hu hipan eggak pinhed niya kake-munnumunnuin nemnem ku.

³ Ey hedin kamangkeendi hu namnamah ku ey inamta tu hu kayyaggud ni pehding ku. Yad nakka dellana ey wada inheged idan buhul kun bitu ma-lat makna-ak.

⁴ Nakka man-ang-aang-ang ey endi memaddang ni hi-gak, endi kamengippaptek ni hi-gak niya endi kamengikkeguh ni hi-gak.

⁵ Et mampehemmehemmekkek e kangkuy "APU DIOS, hi-gam ni ebuh hu nakka keihhikkugi, tep hi-gam ni ebuh hu mahapul kud neitu-wan ku.

⁶ Dengel mu anhan huyyan dasal ku, tep anggehmemkek ni peteg. Ihwang muwak eyaddad buhul ku, tep na-let ida nem hi-gak.

⁷ Ey pekedhel mu nemnem ku ma-lat eleg mannananeng hu kake-munnumunnuin nemnem ku * et wada inna-nuk ni menaydayaw ni hi-gam di kad-an ni kakeemmuemmungin tutu-um, tep ya kakinayyaggud mun hi-gak."

143

Ya a-appeh David

¹ APU DIOS, dengel mu anhan hu dasal ku. Hemek muwak anhan et humangen mu hu dasal ku, tep kayyaggud kan peteg niya kamannananeng hu muka pemaptek.

² Ey entan anhan tuwak humalya e bega-en mu, tep endi, anin hakey ni tuun eleg mambahul ni hi-gam.

³ Heni da-ak dindinweng idan buhul ku et apputen da-ak et ikelabut da-ak eyad engeenget, et heni-ak ida lan netey ni dedanggu.

⁴ Yan nunman ey kamangkeendi namnamah ku tep nakaddismayah-hak.

⁵ Nem entanni ey ninemnem kudda hu kakkayyaggud ni impahpahding mun nunman.

⁶ Et ita-gey ku hu ngamay kun mandasal ni hi-gam, tep nemahhig ni makahhapul kun peteg hu baddang mu. Heni-ak nemagmag-an ni payew ni kahapulan tun peteg hu danum.

* 142:7 142:7 Yadda edum ni neitudek ey kanday "Pa-hep muwak eyad kallabbutan."

⁷ Papuut mu anhan e APU DIOS et humangen mu eya dasal ku. Baddangi muwak, tep endi law namnamah ku. Entan anhan tuwak eway ma-lat eggak matey et eggak lumaw di bebley idan nangketey.

⁸ Penemnem mun hi-gak ni kakkabbuhhan hu eleg melullumman ni impeminhed mu, tep hi-gam hu nakka iddinel. Hi-gam hu nakka pandasali ma-lat peamtam ni hi-gak hu neiptek ni pehding ku.

⁹ APU DIOS, baddangi muwak ma-lat meihwangngak di kapehpehding idan buhul ku, tep endi edum ni nakka iddinel ni nak keihhikkugan, nem hi-gam ni ebuh.

¹⁰ Itudum hu pinhed mun pehding ku tep hi-gam hu Dios ku. Ya kayyaggud ey ya Ispirituh mu hu mengittuntun ni hi-gak ma-lat endi hu el-eleg ni an meippahding ni hi-gak.

¹¹ APU DIOS, baddangi muwak et meihwangngak ida eyad buhul ku ma-lat keidaydayawan ni ngadan mu. Ey baddangi muwak eyad nakka panligligasi ma-lat keang-angan ni kakinayyaggud mu.

¹² Apput muddan emin hu buhul ku et endiem ida tep ya eleg melumman ni impeminhed mun hi-gak e bega-en mu.

144

Ya a-appeh David

¹ Daydayawen dakan hi-gak e APU DIOS e kamei-ellig etan di batun kakeihhikkugi. Hi-gam hu kakelpuin elet ku niya laing kun mekiggubbat, tep hi-gam nenuttuddun hi-gak ni elaw ni mekiggubbat.

² Hi-gam hu kamengippaptek niya kamengi-ehneng ni hi-gak. Hi-gam hu nakka keihhikkugi niya hi-gam hu kamengihwang ni hi-gak. Ey muwak kapambalin ni ap-apuddan tutu-ud edum ni bebley.

³ APU DIOS, kaw hipa anhan hu tuu et muka ikakkaguh ni peteg?

⁴ Tep ya biyag min tuu ey nekemtang ni ebuh. Heni dibdib winu allinnew ni kamangkelebbah e endi maptek ni attukaw la.

⁵ Ibeghul mu hu kabunyan et melehbeng kalli e APU DIOS. Kapam ida duduntug ma-lat mampan-a-ahhuk ida.

⁶ Paelim hu kedyam et mawehit ida buhul mu niya pampanam ida et mamsik ida.

⁷ Panyuung ka anhan di kad-an mud kabunyan et heni muwak nuhnuhen et idekal muwak, tep heni-ak wadad edallem ni lebeng. Ihwang muwak anhan eyad nemahhig ni kapehpehding idan buhul kun nalpud edum ni bebley.

⁸ Humman idan tutu-u ey mangkaitek idan peteg, tep anin ni issapatah dan kanday eleg ida man-ittek et ida kaya kaman-ittek.

⁹ Apu Dios, manggitalahhak niya man-a-appehhak ni baluh ni a-appeh ni penaydayaw kun hi-gam.

¹⁰ Tep hi-gam hu kamengidwat ni kabaelan idan papatul ni mengapput. Ey hi-gam hu kamengihwang nan David e bega-en mu ma-lat eleg da pateyen di gubat.

¹¹ Baddangi muwak anhan ma-lat meihwangngak di pehding idan buhul kun nalpud edum ni bebley. Humman idan tutu-u ey mangkaitek idan peteg, tep anin ni issapatah dan kanday eleg ida man-ittek et ida kaya kaman-ittek.

¹² Ya kayyaggud ey yadda u-ungnga min lalakkin kamenikken ey heniddan mangkateban intanem ni naka-ippaptek. Ey kayyaggud

hedin yadda u-ungnga min bibi-i ey kat-aguddan peteg ni kehikkenan da e henidda neiyayyaggud ni nepaot ni tukud ni neial-alkus di baley ni patul.

¹³ Niya kayyaggud hedini et anhan mepnu aallang min ineni min dakel ni nambakbaklang ni kaittanem. Ey kayyaggud hedini um-apnal di kudal mi hu kalibulibun kalneroh

¹⁴ niya babakkan nampan-impah.

Apu, entan anhan tu iebulut ni dakemi hehgepen idan buhul mi winu dakemi ibbebsik ni hi-gada. Ey ang-ang mu anhan et endi hu an umhulun ni an pannannangngihan idan tutu-ud keltad.

¹⁵ Man-am-amleng ida hu tutu-un keippahdingan tudda huuya. Em, man-am-amleng ida hu tutu-un hi APU DIOS hu Dios da.

145

Ya a-appéh David ni tuka penaydayaw nan APU DIOS

¹ Daydayawen dakan ingganah e Dios ku niya Patul ku.

² Em, kewa-wa-wa ey daydayawen ku hu kasina-gey mu niya mansalamattak ni hi-gam.

³ APU DIOS, eta-gey kan peteg. Makulug ni hi-gam ni ebuh hu lebbengtun medaydayaw. Eleg ni hekey meewwasi hu kasina-gey mu.

⁴ Tettebalen idallin manhuluhulul ni helag idan tutu-u hu kamengip-petngan impenahding mu. Ey peennamta dallin helag da ida humman ni impahding mu tep ya et-eteng ni kabaelan mu.

⁵⁻⁶ Peennamta hu kasina-gey mu niya nenemnemen kudda kaketingain tuun impahpahding mu. Anin idallin tutu-u et ene-ehhelen da damadda humman idan impahding mu.

⁷ Em, ene-ehhelen dalli hu kakinyayyaggud mu niya man-an-anladdallin mengi-ena-appéh ni binabbal mu.

⁸ APU DIOS, makulug ni kabbabbal kan peteg niya mahmek ka. Beken kan kabbubunget niya eleg melullumman hu impeminhed mu.

⁹ Kayyaggud hu muka pehding di emin ni tuu. Ey mudda kahehmekan emin hu lintum.

¹⁰ APU DIOS, daydayawen dakallin emin idan lintum. Ey emin idalli kamekangngu-unnud ni hi-gam ey mansalamat idan hi-gam.

¹¹⁻¹² Ene-ehhelen dalli hu kasina-gey ni muka pan-ap-apui niya et-eteng ni kabaelan mun mengippahding idan impahding mu ma-lat amtaen ni katuutuu.

¹³ Tep kamannanang ni ingganah hu muka pan-ap-apui niya hi-gam ali hu Patul ni ingganah.

Hi APU DIOS ey tuka peamnun emin hu tuka e-hela niya emin hu tuka pehpehding ey kameang-ang hu binabbal tu.

¹⁴ Tuka baddangidda etan kameliggasi niya tuka pekedhel hu nemnem idan kamedismayah ni tutu-u.

¹⁵ Emin ida hu mategun lintum ey hi-gam hu daka pengittengngawi niya hi-gam hu kamengidwat ni kennen da hedini mahapul da.

¹⁶ Endi daka pangkullangi, tep muka iddawat ni emin hu mahapul da.

¹⁷ Kayyaggud ni emin hu kapehding APU DIOS niya kabbabbal ni peteg.

¹⁸ Nandadaddan ni menummang ni kaibbagaddan kamampehemme-hemmek ni hi-gatud dasal da.

¹⁹ Em, tuka iddawwat ni emin hu mahapul idan kamengu-unnud ni hi-gatu niya tuka dedngela hu daka pampehemhemmeki ma-lat ihwang tudda.

²⁰ Tudda kaippaptek hu tutu-un neminshed ni hi-gatu. Nem hedin yadda tutu-un lawah daka pehpehding ey tudda kaendia.

²¹ Daydayawen ku hi APU DIOS. Em, emin itsun lintu tu ey daydayaw tayun ingganah hu ngadan tu.

146

¹ Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Em, hedin ngun hi-gak, man ikkahaakey ku hu nemnem kun menaydayaw ni hi-gatu. ² Ey i-ena-appreh ku hu penaydayaw kun APU DIOS e Dios ku eyan ketagguk.

³ Entan tu ididdinel hu tuu, anin ni eta-gey hu saad tu. Tep endi kabaelan ni tuun mengihwang ni hi-gayu.

⁴ Tep ida kamettey ni nambalin annel dan dep-ul et kamepappeg hu hipan planuh da.

⁵ Um-amleng hu tuun kabaddangin APU DIOS e Dios ni dinaydayaw lan eman nan hi Jacob. Em, kaman-am-amleng hu tuun tuka iddinel hu neitu-wan tun hi-gatu

⁶ e nanletun kabunyan, ya puyek, ya baybay niyaddan emin hu mategun wadadman. Hi-gatu e DIOS ey tuka peamnu hu hipan tuka e-helan pehding tu.

⁷ Hi-gatu kaumbaddang idan tutu-un kapanligligat ni edum dan tuu. Ey tuka iddawwat hu kennen idan kameuppa.

Hi APU DIOS hu kamengibbukyat idan neikelabut.

⁸ Ey tuka e-kala hu kulap idan nangkekulap et kaum-ang-ang hu mateda. Tuka pekedhel hu nemnem idan kamedismayah, niya nakappinshed tudda hu kayyaggud hu daka pehpehding.

⁹ Tuka ippaptek ida hu hansinu-wan ni nekibebley eyad bebley tayu, yadda nangkepu-hig niyadda nebalu. Nem tuka bahbaha hu planuh idan lawah ni tutu-u.

¹⁰ Hi APU DIOS hu Patul ni ingganah. Em, ya Dios tayun iZion hu mannananeng ni mampatul.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

147

¹ Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Em, kayyaggud hedin man-a-appreh itsun penaydayaw tayun Dios tayu, tep humman dedan hu lebbengtun pehding tayu.

² Tuka pan-iyayyaggud hu Jerusalem niya tudda kapan-ibbangngad hu tutu-u tun neilaw ni balud di edum ni bebley.

³ Tuka ellubyaga nemnem idan nedismayah niya tuka peyaggud hu liput da.

⁴ Inamta tu ngu dedan hu bilang idan bittuwen et han tudda letua, niya nginedanan tuddan emin.

⁵ Eta-gey ni peteg niya et-eteng hu kabaelan ni Ap-Apu tayu. Eleg ni hekey melkud hu kalinaing tu.

⁶ Tuka baddangidha hu tuun daka pebabah annel da, nem tudda kapebabah ni peteg hu tutu-un lawah daka pehpehding.

7 Unnudi yun gitalah hu a-appéh yun yuka penaydayaw nan APU DIOS e Dios tayu.

8 Imbiklag tu hu kulput di kabunyan. Ey wineda tu hu udan ni menennum ni puyek, et kameteggudda hu helek di duduntug.

9 Wineda tu hu kennen idan emin ni kaman-ayyam di puyek niya anin ni ya kakennaddan impah ni gawwang et tuka iddawat hedin ida kamampikipik ni upa da.

10 Hi APU DIOS ey beken ni ya na-let ni kebayyu niya beken ni ya makabbunget ni sindalu hu kamengippeamleng ni hi-gatu.

11 Tep ya kamengippeamleng ni hi-gatu ey yadda tutu-un kamekangngu-unnud ni hi-gatu niyadda kamengiddinnel ni eleg melullumman ni impeminhed tu.

12 Emin itsun iJerusalem di Zion ey daydayaw tayu hi APU DIOS e Dios tayu.

13 Tep daitsu kapaka-ippaptek e heni naka-ihhammad tu eheb eyan bebley tayu ma-lat eleg daitsu hegepen idan buhul tayu. Ey binendisyonan daitsun tutu-u tu.

14 Tuka pelinggep eya bebley tayu niya tuka panyaggud hu hipan tayu kaittanem et dakel hu tayu kaennia.

15 Hedin wada in-olden tud kebebbebley eyad puyek, man anggeganu ni neu-unnud.

16 Tuka ibbiklag hu dallallu e heni wangal niya tuka iwwahit e heni dep-ul.

17 Ey tuka peelli hu dallallun heni pantal et endi tuun han-isipel tu hu ketel ni tuka peelli.

18 Ey hedin nanmandal, man kaum-ali hu dibdib et ida kamambalin ni danum humman idan dallallu et ida kaum-ayuh.

19 Emin hu tugun tu ey impeamta tuddan tutu-u tun helag Israel.

20 Hi-gadan ebuh hu nengipeamtaan tu. Eleg ngu amtaddan edum ni tutu-u ida humman ni tugun tu.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

148

1 Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Em, emin kayun wadad kabunyan ey daydayaw yu hi APU DIOS.

2 Emin kayu damaddan aanghel niya hi-gayuddan sindalu tun wadad-tan kabunyan ey daydayaw yu hi APU DIOS.

3 Anin ni hi-gayuddan aggew, ya bulan niyadda bittuwen, et daydayaw yu dama hi APU DIOS.

4 Ey anin daman hi-gam * e kabunyan ni wadad eta-gey niya hi-gayun danum ni wadad-tan, et daydayaw yu hi APU DIOS. †

5 Emin kayun lintu tu ey daydayaw yu hu ngadan tu, tep hi-gatu nengimandal et han kayu maltu.

6 Ey hi-gatu nengimandal hedin attu panha-adan yun ingganah. Niya eleg mabalin ni an melumman humman ni immandal tu.

7 Hi-gayun wadad puyek niyad baybay, anin idan hi-gayun wadad dallem ni baybay, ey daydayaw yu dama hi APU DIOS.

* 148:4 148:4 Yad hapit ni Hebrew ey kantuy "Hi-gayun kabunyan," tep hedin hi-gada, man beken ni hakey ni ebuh hu kabunyan. † 148:4 148:4 Genesis 1:6-7

⁸ Anin ni hi-gayun kedyam, ya kulput, ya dallallu, ya pewek, niya dibdib ni kamengu-unnud ni tuka e-hela et daydayaw yu dama hi APU DIOS.

⁹ Anin ni hi-gayuddan duduntug, yadda mumuyyung, niyadda kekeyyew ni kamekkan hu lameh da, et daydayaw yu dama hi APU DIOS.

¹⁰ Hi-gayudda daman animal di muyung, anin idan animal di pattullan, hi-gayuddan kaumkadap niyadda sisit, ey daydayaw yu hi APU DIOS.

¹¹ Hi-gayuddan papatul, hi-gayuddan katuutuu niyadda aap-apu, ey daydayaw yu hi APU DIOS.

¹² Hi-gayuddan kamenikken ni bibi-i niyadda lalakki, yadda nangkei-inna niyadda nangkea-amma, niya anin idan kaungaunga, ey daydayaw yu hi APU DIOS.

¹³ Em, emin kayu ey daydayaw yu hi APU DIOS, tep hi-gatu hu keta-ta-geyyan di emin. Ya dayaw tu ey heni lini-bahan tu hu puyek niya kabunyan, tep endi tu kei-ingnehan.

¹⁴ Pinutuk APU DIOS hu pampatul idan tutu-u tun helag Israel. Et humman hu, lebbengtun daydayawen idan emin ni kamengu-unnud ni hi-gatu. Em, lebbengtun daydayawen idan helag Israel e tutu-u tun nakappinshed tu.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

149

¹ Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Ia-appahi tayun baluh ni a-appah ni penaydayaw tayun hi-gatu di tayu kakeemmuemmungin tutu-u tun nanengtun kamengu-unnud ni hi-gatu.

² Pan-am-amleng kayun helag Israel di Zion tep ya Dios yun nanletun hi-gayu. Em, pan-am-amleng kayu tep ya Patul yu.

³ Pangganggha kayu, panggiggittalah kayu, niya penattayyaw kayun penaydayaw yun hi-gatu.

⁴ Tep hedin hi APU DIOS, man yadda tutu-u tu hu kamengippeamleng ni hi-gatu, niya tudda kapengapput ida tutu-u tun daka pebabah annel da.

⁵ Emin kayun kamengu-unnud nan Apu Dios ey pan-am-amleng kayun nengipengapputan tun hi-gayu, niya anin ni yan hileng et iena-appah yu hu am-amleng yu.

⁶ Elet yu penaydayaw yun Apu Dios niya tenged yu matedem ni ispadah yun

⁷ ussalen yun mengapput ni kebebbbley niya mengastiguddan katuutuu.

⁸ Bangkiling yudda hu papatul da niyadda aap-apu da.

⁹ Kastigu yudda katuutuud kebebbbley, tep humman hu inhel Apu Dios ni pehding yun hi-gada. Huyya hu keidaydayawan idan tutu-u tun kamengu-unnud ni hi-gatu.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!

150

¹ Daydayaw tayu hi APU DIOS!

Em, daydayaw tayu hi Apu Dios di Tempol tu. Anin ni hi-gayuddan wadad kabunyan ey daydayaw yu hi Apu Dios tep yadatan kakeang-angin kasina-gey tu.

² Daydayaw tayu hi Apu Dios tep yadda etan impahding tun nengipeang-angan tun et-eteng ni kabaelan tu. Em, daydayaw tayu, tep endin hekey neiingngehan ni kasina-gey tu.

³ Patnul tayu tangguyup tayu, anin idan ayyuding niya gitalah tayun penaydayaw tayun Apu Dios.

⁴⁻⁵ Tebab tayu hu a-bek ey panggiggitalah itsu, pan-i-ingnging itsu, ey panggangangha itsu et menattayaw itsun penaydayaw tayun Apu Dios.

⁶ Emin itsun mategu ey daydayaw tayu hi APU DIOS.

Daydayaw tayu hi APU DIOS!